Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

С-Б. УЙНУКЕЙНИҢ чураан плакады.

СОВЕТ УЛУСКА ЧАА ЧЫЛДЫҢ БАЙЫРЫ

Эргим эштер, өңнүктер!

Каш минута болгаш Кремльдиң курантылары ...а, 1982 чылды санап эгелээр. Совет кижи бүрүзү ...рттап эрттирген чылынче чоргаарал-биле көрнүп, ...лир үезинче идегел-биле көрүп турар. 1981 чыл ...ет улустуң мурнунга чаа төөгүлүг перспектива...рны ажыткан партияның XXVI съездизиниң чы..., чогаадыкчы улуг ажыл-иштиң, тайбыңны кам...лаар болгаш быжыглаар дээш хайнышкынныг ...миселдиң чылы болганы-биле онзагай болуп ту...р. Съездиниң шиитпирлерин бүгү улус чүүлдүг...нүп көрген болгаш амыдыралда чедиишкинниг ...ттандырып турар.

Эрткен чыл белен эвес болгаш анаа бир чыл ...лбаан: биске агаар-бойдустуң байдалы аактыг ...луп, делегей байдалы дүвүренчиг болган. Ынчал...жок коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү угла...ышкыннарынга чурттуң бүзүрелдиг бурунгаар...аның сактып кээрге өөрүнчүг-дүр.

Социал калбак программаны план ёзугаар бот...ндырып турар. Миллион-миллион кижилер чаа ...жынңарже көжүп кирген. Уругларлыг өг-бүле...рге, ажылдап турар нелерге болгаш чаа өглен...н аныяктарга күрүне дузаламчызы улгадып ...ар, пенсия хандырылгазы экижип турар. Чоннуң ...реглел барааннарын бүдүрери өзүп, ачы-дуза че...рери калбарып турар.

Металлургтарның болгаш шахтёрларның, нефти...лерниң болгаш энергетиктерниң, машина ту...ушкун ажылдакчыларының болгаш химиктер...ң, пөс-таавычыларының болгаш аъш-чем кылык...ларының, тудугжуларының болгаш транспортчу...рның, колхозтарның болгаш совхозтарның хөй...й коллективтери шалыпчы, бедик бүдүрүкчүлүг ...ыл-иштиң үлегер-чижээн көргүзүп турар. Эртем...нер, чырыдышкынның, кадык камгалалының, ...льтураның ажылдакчылары, совет спортчулар ...а-чаа чедиишкиннери-биле бисти өөрткен.

...үдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаар...кчыларынга алдар болгаш хүндү! Төрээн чурт...к материалдыг болгаш угаан-бодал талазы-биле ...елиг чүүлдерин көвүдедип, күчү-шыдалын бы...глап, ооң кызыгаарларын идегелдиг камгалап ...рар бүгү кижилерге чүректиң ханызындан өөрүп ...ттирдивис.

...Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ...ябрь (1981 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпир...ри, он бирги беш чылдың планнары күүсеттинер ...эрзинде чигзиниг чок. Ооң магадылалы—партия...н иштики болгаш даштыкы политиказын ажыл... чоннарның чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турары, ...ет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бе...к көдүрлүүшкүнү. СЭКП Төп Комитединиң, улуг ...ининиң херээниң шынчы уламчылакчызы эш ...онид Ильич Брежнев баштаан ТК-ның Полит...розун долгандыр ооң сырый каттыжышкыны ...ур. Партияның болгаш чоннуң бузулбас чаң...с эви, ССРЭ-ниң улустарының найыралы болгаш ...ы-дунма ёзузу—совет ниитилелдиң тиилеттирбес ...күнүң үнер дөзү, коммунистиг тургузуушкунга ...а-чаа чедиишкиннериниң үндезини-дир.

Эргим эштер!

Коммунистиг тургузуушкун болгаш Чер кырын...га тайбыңны камгалаары деп эң бедик ийи сорулга биске туруп келген болгаш артар-даа апаар. Ол сорулгалар бузулбас. Партия биле чазак совет кижилерниң тайбың амыдыралын хандырарынга эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылып, улустар аразынга найыралдың болгаш кады ажылдажылганың политиказын чайгылыш чокка чорудуп, реакцылыг күштерниң чимзенишкиннеринге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны берип, боо-чепсектерниң эндере бүдүрерин болдурбазынче, чепсегленишкинниң дужүреринче угланган шиитпирлиг хемчеглерни ап турар. Термоядролуг халаптың кыжаныышкынын кижи төрелгетенден чайладырындан артык буянныг болгаш кижизиг чаагай сорулга чок деп, Совет Эвилели санап турар.

Чаа чылдың бо дүнезинде бистиң даштыкы эштеривиске болгаш өңнүктеривиске, социалистиг чурттарның ажылчы чоннарынга, делегейниң империализмге болгаш реакцияга удур, кижи төрелгетенниң материалдыг болгаш угаан-бодал күштерин угаан-сарыыл чокка айыылдыг ёзу-биле төтчеглеп турар чорукка—боо-чепсектерни эндере бүдүреринге удур, тайбың болгаш социал депшилге дээш демисежип турар бүгү кижилерге изиг байырны чедирип, тайбыңны болгаш аас-кежиин күзеп тур бис.

Чаа чыл эргип четтинмес делгем совет черде эгелээ-ле он шак болду. Бистиң Ада-чуртувустуң магалыг улуу, күчү-шыдалдыы болгаш делгеми-биле, кижилери-биле, чедиишкиннери-биле кайгамчыктыы бо минуталарда онза илергей-дир.

1982 чылче, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынче чурт долу көдүрлүүшкүннүг, чогаадыкчы күштерлиг болгаш энергиялыг кирип турар.

Юбилейлиг чылды совет кижилер пландарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседири-биле, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын улам ыңай бедидери-биле демдеглеп, бедик организастыын, ажыл-херекчизин, сагылга-чурумнуун, күштериниң долу берилдези-биле ажылдап билирин илергейлээр дээрзинге СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелдиг.

Маадырлыг ажылчын аңгыга, алдарлыг колхозчу тараачыннарга, улусчу интеллигенцияга Чаа чылдың байырын чүректиң ханызындан чедирип тур бис.

Партияның, революцияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарынга, совет херээженнерге, аныяктарга, Армияның болгаш Флоттуң эрес-маадыр дайынчыларынга Чаа чылдың байыры.

Чаа чылдың дүнезинде ажылдап, дайынчы ээлчегни эрттирип, Төрээн чурттан ырак черлерде ажылдап турар бүгү кижилерге чедиишкиннерни сеткилдиң ханызындан күзеп тур бис.

Силерге каң дег кадыкшылды, ажыл-ишке, өөредилгеге, чогаадылгага кайгамчык чедиишкиннерни күзедивис, эргим өңнүктер! Совет өг-бүле бүрүзүнге өөрүнчүг болгаш байырланчыг болзун!

Чер кырынга тайбың турзун!

Чаа чыл-биле, эргим эштер!

Чаа кежик-чол-биле!

СЭКП Төп Комитеди | *ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму* | *ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели*

Күш-ажылчы белектер

БҮРҮН БОТТАНДЫРГАН

Он бирги беш чылдың эге чылы доозулган. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле онаалдаларны хуусаа бетинде күүсетнеш, пландан ажыр сүт, эът дужаар дээш социалистиг хүлээлгелерин база-ла чедиишкинниг боттандырып турар ажылагыйлар дугайында медээлер бистиң редакцияга кээп турар.

Сарыг-Сеп ... кадык ... ...за, Каа-Хемде СЭКП-ниң ...V съездизи аттыг совхозтуң ...ыл-ишчилери эрткен чылын ...рүнеге 770 тонна сүт са... планны 935 тонна кыл... күүсеткеш, немелде хү...лгезин бүрүн боттандырган. ...к ындыг чедиишкинге бот...ының күш-ажылчы үлүүн ...нчылар Раиса Ажегина, ...тлана Суваквит олар киирип, хой сүт саар талазы-биле ...нада эң бедик көргүзүглүг ...таннар.

Ильинканың малчыннары күрүнеге 305 тонна эът садар чыл планын 372 тонна чедиргеш, немелде хүлээлгезин база-ла чедиишкинниг күүсеткен. Инек кадарчызы Вячеслав Долзат, бызаа ажаакчызы Ксения Кудрявцева олар мал бүрүзүнге онаалтыр семиртилгениң немелде деңзизин өстүргеш, ниити чедиишкинге күш-ажылчы салыышкынныг болгулаан.

К. МААДЫ.

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕР

Тыва АССР-ниң Садыг ми...стерствозунуң коллективте... эрги чылды чаа-чаа че...дишкиннер-биле үдеп, 1982 ...лды бедик көргүзүглер-биле ...үп турар.

1981 чылда министерство...ң садыг организациялары ...3 миллион 781 муң рубль...к үлетпүр болгаш аъш-чем ...раанарын чонга саарар ...аш, 105 миллион 872 муң ...бль кылдыр күүседип, чыл ...ынындан ажыр 2 миллион ... муң рубльдиң аъш-бүрү ...раанарын садыглаан.

Хову-Аксында болгаш Кызыл районда холушкак садыг черлери, хоорайның аъш-чем, үлетпүр барааннарының садыглары чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеш, Чаа чылга чаагай белекти сөңнээн.

Кызылдың үлетпүр барааннарының садым чарышка бедик көргүзүглерни чедип ап, хоорайның болгаш республиканың ажылчы чоннарынга пландан ажыр 1 миллион 399 муң рубльдиң үлетпүр барааннарын саарган.

К. ХЕРТЕК.

Александр ЖАРОВ

МААДЫРЛЫГ ЧЫЛДАРНЫҢ ХАРЫЛЗААЗЫ

Кышкы дүннүң ортузун ам
Кызыгаар чок улуг чуртта
Улус чоп-даа сорук кирген,
Угбашкы дег найыралдыг
Уткуп турар өөрүнчүг-дүр;
Уран ырлар куттулуп тур.
Эдеринчи сылдыстар-даа
Эргим чонга байыр тудуп,
Бедиктерден кыйгы салып,
Медээлерин дамчыдып тур:
— Үнүп орар Чаа чыл-биле,
Үстүү дээрден изиг байыр!
Ыракта ушкан самолёттуң
Ыры тода дыңналы-дыр:
— База бир чыл моорлап
келди,
Базымывыс бурунгаар-ла!—
Заводтар ону деткип,
Ыңгылыг кыйгы салды.
Алдын тайга, хову, шөлдер
Ак хар эштип мөңгүннелген,
Сайгылгааннар
диеттинчиккен
Чалдыг, ажык орук дургаар
Аар чүъктүг машинаны
Алдаржыдып үдеп турар.
Берге диртке деңгемнерде
Бедип үнген тудугларже
Далажыпкан поездилер
Тайбың иштиң Ада-чуртту
Чаа чылче кыйгырып каап,
Чалгыныг дег, ыдып орар...
Сылдыстарның чырыын
оттүр,
Сыгырган хатка какеы-
какеы,
Улуг чуртум орук-чирии
Улай-улай эргип чораап,
Келир Часче угланыпкан
Кежик-чолду көөр-дүр мен.
Шылгаттынган соруувуска
Шынчы болгаш бердинген
бис.
Ону үрээр саткай сеткил
Окта черле биске турбас.
Маадыр чылдар
харылзаазы—
Башта-мээде еңце берген...
Эң-не Кол дээн Штабта бо
Энерелдиг Ленинниң
Келир үе картазын
Хере-чада салып алган
Бистиг-ле чаңы-биле
Бисти өөртүп турарын
көр.

М. ДОРЖУ очулдурган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш Г. Ч. Канчыыр-оолду шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия органнарынга хой чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаң келгени дээш база төрүттүнгени хүнүнден бээр 60 харлааны-биле холбаштыр Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозтуң партком секретары эш Григорий Чульдумович Канчыыр-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың декабрь 31.

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

СЭКП-ниң Бурят обкомундан, Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Министрлер Чөвүлелинден, СЭКП-ниң Калмык обкомундан, Калмык АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Министрлер Чөвүлелинден, СЭКП-ниң Якут обкомундан, Якут АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Министрлер Чөвүлелинден, СЭКП-ниң Алтай болгаш Красноярск крайкомнарындан, крайкүүскомнардан, СЭКП-ниң Даг-Алтай, Иркутск, Чита, Хакас обкомнарындан болгаш облкүүскомнардан, ССРЭ-ниң КАЧК-ның кызыгаар шериглериниң Политиктиг кол эргелелинден, Сибирьниң Кызыл туктуг шериг округунуң Шериг чөвүлелинден болгаш политиктиг эргелелинден, Забайкалдың Кызыл туктуг кызыгаар округунуң Шериг чөвүлелинден болгаш политиктиг эргелелинден, МАРН-ның Убса-Нур, Баян-Ульгий, Кобдо аймак комитеттеринден болгаш Моол Арат Республиканың аймак хуралдарының күүскомнарындан байырлыг телеграммалар СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң адресинге келген.

Тываның ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан изиг байырны телеграммаларда илергейлээн болгаш партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планнарын чаа чылда болгаш он бирги беш чылда боттандырарынга, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тэлептиг уткуужарынга чаа-чаа чедиишкиннерни, а ол ышкаш чаагай кадыкшылды, улуг аас-кежикти күзээн.

БИРГИ ЧЫЛДАН ИЙИГИ ЧЫЛЧЕ

Чедиишкинден чедиишкинче

Мергежилдивис дашчы болганда, найысылалда немежип турар тудугларның чаңдыызынга холдарывыс дегзип, эвээш бичеде-даа бол үлүүвүстү киирер бээр бис. Ол биске бир талазында өөрүнчүг-даа, ооң-биле кады бедик харыысалганы хүлээндирип турар. Ынчангаш онаашкан ажылывысты бодамчалыг кылыр дээш бар-ла күжүвүстү салып келдивис. Эрткен чылда бистиң мурнувуска улуг сорулгалар салдынган турган. Ол-даа биндингир, күш-ажылчы коллектив бүрүзү күүседир даалга, хүлээлгелиг болгай.

Чыл дургузунда 310 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын хүлээнгеш, ону 6 хонук бурунгаар боттандырдывыс. Ооң күүселдези бистиң бир демниг күженишкинивистиң түңнели. Кызылдың № 3 школазының чаа корпустарын база эштир бассейнин ажыглалга киирерinge, чурулга мастерскаязының тудуун кылырынга кириштивис. Ол объектилерге бистиң дашчыларывыс эки ажылдап, «Кызыл тудуг» эргелелдиң бригадаларының аразында чарышка киришкеш, шаңнал-макталга төлептиг болуп келдилер.

Бригадада 18 дашчы бар. Олар шупту бодунуудан аңгыда өске мергежилдерни база өөренип алган, тудуг-монтаж ажылдарының кандыызын-даа кылып шыдаар. Ынчангаш ажыл үезинде анаа туруушкуннарны болдурбайн, херек апарган таварылгада бирээзи өскезин солуй каап тар.

Хоочун дашчылар коммунист Николай Велигодский, Дидим-оол Саая, Анатолий Игошин тудуг-монтажтың нарын ажылдарын түдүңгүр-кавыңгыр кыла шаапкаш, чай-хос кадында эш-өөрүнге сүме кадып, дузалажы бээри өскелерге үлегер-чижек.

Чаа чылдың күш-ажылчы ээлчээн 150 өг-бүле чурттаар № 14 бажыңның тудуундан эгелээш, эрткен чылдың чедиишкиннерин бо чылда быжыглаар дээш шугургу ажылдаар бис.

А. ВОРОНИН,
бригадир, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Чиик үнелиг, шынарлыг

Кызылдың күш фабриказы дагааны үлетпүр үндезининге өстүргеш, ооң хөй чуурганы база бедик шынарлыг, арбын эътти бүдүрүп турар республикада чаңгыс-ла ажыл-агыйы болур.

Фабриканың ажыл-ишчилери үнүп келген Чаа, 1982 чылды төлептиг белек-биле уткуп турар. Фабрика 1981 чылда 18,9 миллион дагаа чуургазын бүдүрген болгаш ооң 18,1 миллионун күрүнеге саткан. Бедик шынарлыг, диета чемп болур куш эъдин 203 тоннаны бүдүргеш, 210 тоннаны күрүнеге дужааган. Ону чедип алыр дээш бистиң фабриканың куш ажаакчылары болдукар бүгү чүүлдерни кылып, бар курлавырларны чөп ажыглаан болгаш улуг күженишкинни үндүрген. Маңаа мурнакчы куш ажаакчылары Зоя Түлүш, Коммунара Мельникова, Мария Рукасуева болгаш өскелер-даа боттарының улуг салыышкынын киирген. Фабрика 1981 чылда 150 муң рубльдиң орулгазын алган.

«Алдан-Маадыр» болгаш «Салчак»-совхозтарның малчыннарының кыйгырыын деткиишкен, куш фабриказының ажылчыннары пландан артыкка ийи миллион дагаа чуургазын база 20 тонна диета эътти күрүнеге садарын хүлээнгеш, ону база күүсеткен.

Куш ажаакчылары бо чаа чылын ооңдаа бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулганы салган ажылдап турар. 1982 чылда куштуң баш санын 260 муң чедир өстүрер болгаш 21 миллион дагаа чуургазын, 230 тонна диета эътти бүдүрер. Коллективтиң кежиглүннери планныг онаалдаларны база социалистиг хүлээлгелерни күүседири-биле чергелештир, продукцияның өртүнезин 7 хуу чиигедирин шиитпирлээн. Бо бүгүнүң магадылалы база, 32 муң баш дагаа турар механизастаттынган чаа корпустарны ажыглалга кииргени болур.

В. ГАБРИЛОВА,
Кызылдың куш фабриказының экономизи.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

Ажыктыг ажылдаар херек...

БИРГИ ЧЫЛДАН ИЙИГИ ЧЫЛЧЕ

Хойлуг кижи каас

Шаанда улус «Хойлуг кижи каас» дижир чүве. Ам бо шагда ол сөс улам-на долу утказыг апарган. Бодап көрүңер даан, республикада Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының хөй нуруузу хойжулар болгай. Оларның хөрээн Алдын сылдыс каастап чоруур. Мен бодум база ындыгларның бирээзи мен. Ынчангаш бистиң «Чыраа-Бажы» совхозта хой ажылының дугайың допчузу-биле-даа бол, чугаалаар бодай-дыр мен.

Эрги чылды үдеп, чаа чылды уткуп тура, бүдүрген үүле-херектеривисти түңнеп болур бис. Хой ажылдыг совхоз эрткен 1981 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының онаалдаларын чедиишкинниг боттандырган. Ылангыя хойжуларның көргүзүглери онза бедик болган. Ону бадыткаары-биле чамдык сан-фактыларны кийрип көрейн. Совхоз ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онаажтыр 98 хураганны мензи камгалап алган азы 1980 чылдыындан 27 хураган хөй. Ооржак Сендажының удуртканы хойжу бригадазы мырыңай 101 хураганны 100 хойдан ап, совхозка рекордту тургускан. Хойнуң өлүп хораары 1980 чылга деңнээрге, 27,8 хуу кызырылган. Совхозтуң хойжулары 1981 чылда күрүнеге 440 центнер дүктү дужаар онаалдалыг тургаш, 101,8 хуу боттандырган. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының хойжулар аразынга социалистиг чарыжынга Монгуш Чаш-оол болгаш Сарыглар Санай-оол олар тиилекчи болуп, эң бедик көргүзүглерни чедип алганын бөгүн демдеглээри өөрүнчүг.

Он бирги беш чыл ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылы болгай. Ону хойжу кижиниң ажылынга хамаарыштыр канчаар билип болурул? Мен бодаарымга, ол дээрге малчын кижиниң кежээ, кызымаа, ажылынга харыысалгалыы-дыр. Чүгле кызымак кижи бедик көргүзүгнү чедип ап болур. Ажылдың ажыктыы ол-дыр.

Үнүп келген чаа чыл-биле бүгү хойжу эш-өөрүмнүң амыр-мендизин айтырып, оларга чаа улуг чедиишкиннерни күзеп каайн.

М. ЧОЛА,

«Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Ай бурунгаар

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга үлүүн киирип, чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен экскаватор экипажтары эвээш эвес. Оларның санынга, бир дугаарында, улуг машинист В. М. Гончаровка удурткан экскаватор башкарыкчылары кирер. Эрги чылды үдеп, Чаа чылды уткуп ап тура, олар күш-ажылчы чедиишкиннерге чоргаарланып эргелиглер.

Валерий Михайлович ында улуг машинист болуп ажылдап турар. Эрткен чылдың эгезинде ол 189 муң кубометр даг довурааны чүдүрүп чорударын хүлээнген. В. М. Гончаров декабрь 1-де хүлээлгезин күүседип, хүлээнгениниден ажыр ийи муң кубометр даг довурааны чүдүрүп чоруткан. Ынчангаш декабрь 1-ден эгелеп, 1982 чылдың январь айының үлүүн күүседип кирипкен.

Ол алган хүлээлгезин чыл санында үргүлчү ажыр күүседип келген. Ооң ол көргүзүглеринге деңнежип алыр сорулга-биле мээң удуртканым экскаватор ээлчээ бүгү аргаларны ажыглап турар. Түңнел багай эвес болган. В. М. Гончаров болгаш ооң эштери бисти 12 хонук мурнап чоруп орар. 1981 чылда 182 муң кубометр даг довурааны чүдүрүп чорудар планныг турдум. Ону 193 муң кубометр кылдыр күүсеттим.

Техниканы камнап, ооң бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырарынга чаңгыс ээлчегде кады ажылдап турар эжим Алексей Кузеев улуг киржилгелиг болган. Разрезке ийи чыл ажылдаан болза-даа, ооң ады мурнакчыларның аразында кирген.

Бистиң экипаж эрткен чылдың декабрь 12-ден эгелеп, бо чылдың январь үлүүнче кирген. Чаа—1982 чылга бистиң күш-ажылчы белээвис ындыг болган. Сорулгавыс чаңгыс: он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын хуусаадан эрте доозар бис.

Л. КУЗНЕЦОВ,

«Каа-Хем» разрезте экскаватор башкарыкчызы.

„Дугуй кырында..."

«Тыва кадээ тудуг» трестиң автобаазазының коллективи 1981 чылда 25 млн. тонна-километр чүъкту сайгарар планын хуусаа бетинде декабрьның 22-де күүсеткен. Чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде автобаазаның чолаачылары пландан ажыр 400 муң тонна-километрни немей ажылдап кылган. Бо коллективте 100 ажыг чолаачы хууда чыл планын чогуур хуусаадан эрте, декабрьның эгезинде күүседипкен.

Транспортчуларның ажылы черле ындыг, сыгыр даң бажындан-на хөделип үнер. Автобаазаның диспетчер өрээлинде бичии көзенекте чолаачылар оочурлай чыскаалыпкан, орук бижиинге ат салдырып ап, аразында баштактанчып каап, ууруг-суурук үнүп чорул-да турлар.

Автотранспорт ажыглалының начальниги Виктор Николаевич Дурнев-биле чугаалажы бээривиске мынча дей-дир:

— Бистиң чолаачыларның хөй кезиин Чаа чылды орукка, рейске чораш-даа уткуурлар, чолаачы кижи кезээде-ле дугуй кырында болгай-ла, билбес эвес силер — дээш, столундан блокнот уштуп алгаш, оозун безип ажыттайн, уламчылап чугаалады:

— Кызылдың автоколоннаны чыл планын декабрь эгезинде-ле күүседипкен. Колоннаның чолаачылары ниитизи-биле 2 млн. тонна-километрни чыл планындан ажыр ажылдап кылган. Тергиинерни чежени-даа адап болур. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Илья Николаевич Вендерлыхтың удуртканы № 6, хоочун бригадир Александр Петрович Сысоевтиң № 4 бригадалары чыл планын кымны-даа мурнай күүсеткеннер— деп, чугаалады.

Эртенги туман, ыштан ындыг бе, даштын ам-даа арай имиртиң. Шуушуур турган машиналарны оя кылаштап каш, гараждан чаа-ла үнүп турган МАЗ-503-түң чолаачызының чанында келдивис. Ат-сураглыг бригадир И. Н. Вендерлых-биле таныштывывс.

— Рейстен дүүн кежээ орай келдивис. Кызылдан хөмүр-даш чүдүрүп алгаш «Шивилиг» совхозка чедиргеш, ооң уламчылар Абакандан цемент эккелдивис. Кады ажылдап турар эштерим И. Н. Белоусов, А. Я. Прудков олар үжелээ чордувус. Кыжын ырак-узак орукка өөрлежип алгаш чорууурга эки чүве. Бөгүн мен хоорай иштинге ажылдаар болдум. Теплица комбинадынга чүък чедирер. Чаа чыл бүдүүзүнде ыравастыр мен. Чамдыкта ырак рейстен чаа чыл үнүп келгенде-даа чедип келир чүве-ле болгай—деп, Илья Николаевич хүлүмзүрүй аарак чугаалаан.

— Кедээ тудугларже ам бо хүннерде туюбу, дилиг материалдары, цемент, шлак, толь, сай-даш дээш оон-даа аңгы тудуг материалдарын үзүктел чок сөөртүп чедирип турар бис. Улуг-Хемде, Чөөн-Хемчикте, Өвүрде, Таңдыда, Каа-Хемде механизастаттынган колонналарның чагыын ёзугаар материалдарны ол шаанда чедирерин бистиң чолаачыларывыс кызып турар. Өвүрже мурнакчы чолаачыларывыс О. В. Стульев биле Н. Н. Зотов чазаныылга кылыгларын, тольду чедирери биле ъттаныптылар. А. Г. Махмутов, В. П. Морченко олар Самагалдайже үүрмектээп сай-даш, туюбу чүдүргеш чорупканнары ол — деп, В. Н. Дурнев тайылбырлады.

Виктор Николаевич, бир-ле чүгүла чүве уттупкан дег, кезек бодангаш, немеп кагды:

— Шагның кандыг-даа үезинде үстүнде адааным районнарже чүък чедирери белен эвес. Ылангыя кыжын чамдык черлерниң оруктарынга дүне чорууру айыылдыг. Аңаа улуг кичээңгей, арга-дуржулга херек. Өвүр, Тес-Хем, Бии-Хем баарда улуг арттар ажар болгай. Хар чамдык черлерде кылын, өскелеринде орукту тазарты хадып каапкан. Шуут кылагар дош апаргылаан. Машинаны бичиилеле эпчок чорудар болза, дедир тайгактываш туруп бээр. Ынчангаш дугуйлар адаанче сай, элезин дежелдир октап чораш ажар. Ону өөренип көргеш, ылангыя бо кышкы үеде, ол районнарже дуржулгалыг чолаачыларны чорудуп турар бис. Бистиң идегеливисти олар кызымак, чүткүлдүг-биле күүседип келгеннер.

Автобаазаның девискээринге хөй эвес үе иштинде тургузуста ырак-узак рейстерже чорууур чолаачылар автомашиналарын хынап, көрүп алгаш, уурук-суурукта үнүп чорул-да турлар...

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында кедээ тудугжулар 17 муң ажыг дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн, уруглар садтарын, школаларны, теплица комбинадын, дыка хөй баш малга кажааларны тудуп, ажыглалга кииргенн. Бо улуг үүледе «Тыва кедээ тудуг» трестиң автобаазазының чолаачыларының киирген улуг-хуузу эвээш эвес.

Тергиинерниң тергиинери Н. Т. Белокопытов, С. В. Пурдяло, В. Тюкарев, И. Н. Вендерлых, А. П. Сысоев болгаш оон-даа өске дыка хөй чолаачыларның күш-ажылчы календарында 1982 чыл шаг-да-ла эгелей берген. Коммунистиг партияның, совет чазактың чоннуң чаагай чоруун бедидеринче хүн бүрү сагыш салып, кедээге тудуг ажылдарын улам-на калбартыр дугайында шиитпирлеринге коллективтиң чоргаарлалы, ажыл-херек дээнде оожургал билбес ындыг мурнакчылар чүгле шалыпчы ажыл-иши-биле харыылап, уени мурнай базып, ажылдап турары бо.

Автобаазаның коллективи машина-техниканы камныг эдилээр, кывар-чаар материалдарның чарыгдалын чүрүмчүдар талазы-биле эвээш эвес хемчеглерни ап чоруткан. Олар ниитизи-биле 31 муң литр бензинни, 79 муң литр дизтопливону камнап алган. Ол ышкаш автопарктың ажыглалын экижидеринге, автомобильдерниң септелге чок ажылдаарының хуусаазын узадырынга чамдык эки түңнелдерни чедип алганы—коллектив 1982 чылды чедиишкинниг эгелээриниң магадылалын тургусканын херечилеп турар-дыр.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА: үстүнде (солагай талада) автоколонна начальниги В. П. Попов болгаш мурнакчы чолаачылар И. И. Белоусов, С. Ооржак; (адаанда) слесарь инструментальщик С. Черных.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БО ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

⊙ 1981 чылга деңнээрге, үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээли 4,3 хуу немей өзер. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2,4 хуу немей бедиир.

⊙ Капитал салыышкыннар 1981 чылга удур 21 хуу немелделиг болур. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,8 хуу немей бедиир.

⊙ Автотранспорттуң чүък саарылгазы 1981 чылдыындан 11,9 хуу немей өзүлделиг болур. Хем транспортунуң чүък саарылгазы 118,8 хуу немежир.

⊙ Күрүне болгаш кооперация садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 1981 чылдыындан 3,5 хуу хөй болур.

⊙ Чонга ачы-дуза чедирериин сайгарарының ниити хемчээли 1981 чылдыындан 5 хуу өзер, ооң иштинде кодээ черлерге 9 хуу, амыдырал ачы-дузазын чедирери 10,7 хуу немей өзер.

⊙ Республикага ниитизи-биле 130 муң дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга бажыңнарын, 1964 уруглар өөренир ниити билиг школаларын 1982 чылда ажыглалга киирер.

⊙ 1982 чылда кодээ ажыл-агыйы ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган.

⊙ Совхозтарга мыйыстыг бода малдың баш санын 1981 чылга удур 1,2 хуу, шээр малдыын—1,5 хуу, хаванныын—20 хуу өстүрер.

⊙ 1982 чылда күрүнеге 30 муң тонна тарааны, 1 муң тонна ногааларны, 24 муң тонна эътти, 27,5 муң тонна сүттү, 2750 тонна дүктү, 16 миллион чуурганы садар.

⊙ Тарааның ниити чыыл-дазын 170 муң тонна, картофельдиин —30 муң тонна, ногааларының —13,2 муң тонна чедирер. Гектар черден тарааның дүжүдүн 10,6 центнер, суггаттыг черден 17 центнер чедирер.

ТАЙБЫҢ—ДЕМИСЕЛ-ДИР

Эрги чылды үдеп тура, эрткен оруувусче хая көрнүп, соон истээр, мурнун хынаар чаңчылдыг апарган бис. Шагның ырак чылдардан, дагның бедик талыгырдан эки көстүр болганда, бистиң төөгүвүстү сайзыраңгай социализмниң бедиинден — бөгүнгү аас-кежиктиг болгаш бай-шыдырак, чечектелген амыдыралывыстан тода билип алыр бис.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленин Октябрь революциязының тиилелгези-биле холбаштыр бирле дугаарында Тайбың дугайында декретти чарлап, бистиң политикавыстың утказын болгаш амыдыралывыстың дүрүмүн бадыткап көргүскен.

Бистиң чурттап эрткенивис алдан ажыг чылдарның иштинде чер кырының ол-бо булуңнарынга дайын одаа кыптыгып, делегейниң ийиги дайыны — төөгүге көстүп көрбээн халавы-биле болуп эрткен. Бистер чээрби миллион кижививсти ышкынып, муң-муң хоорай-суурларывысты, фабрика-заводтарывысты болгаш колхоз-совхозтарывысты үрегдеттирип, узуткадып чок кылдыртып, төрээн черивисти таныттынмазы-биле балыглаттырып, кымдан артык карак-ка-когаралды болгаш ажыг-шүжүгнү көрген бис. Ол — бистиң сагыш-сеткиливисче кажан-даа балалбас сорбуну арттырган. Ынчангаш бистер тайбың дээш демиселди баштап, ооң мурнуку одуруунга кезээде чоруп, чаныш-сыныш чок туржуп, боттарывыстың буянныг сеткиливисти бүгү кижи төрелгетенге бүзүредип көргүзүп келген бис, оларның ынаныышкынын чаалап алганда бис.

Ажылчы чон тайбыңны күзеп, ол дээш демисежип келген. Кымның чамбы-дипке тергиилелди чедип алыр дээш дайын халдывынче чүткүп, хаанныг сүлчээни кылып, өндүк-чөңгээзиректиг чорукту үүлгедип, ок-темзекти эндере бүдүрүп, дайынны кес кырынга тудуп турары билдингир. Улусчу эрге-ажыктыг болгаш сонуургалдыг садары, ажылчыннарны адып-боолаары, оларны ажылдан үндүрери, тайбың талалакчыларын истеп-сүрүп, оларны тудуп хоругдаары болгаш кара-бажыңнары, хосталганы боой тудары — каргыс чурттарда аңаа болуушкун апарган. Чилиде фашист араатаннарның хаанныг үүлгедиглери, Кыдатта пекинчи удуртулганың социалистиг чурттарже, чүнүң-даа мурнунда, Совет Эвилелинче, аштаан шоо бээр дег, улуушкуннары, Соңгу Ирландияда өрттенген суурлар болгаш тараа шөлдери, хилинчек чок өлүрткен кижилер, Ливанда чаза тепсиишкиннер, Израильдиң эжелээн черлеринде бомбадар частыышкыннары, ажы-төлдүң ыы-сыызы, Сальвадорда өлүрүкчү чоруктар — биске оожургалды бербейн, сагыш-сеткиливисти дүвүредип, бүгү-ниити кижи-эңнээнниң болдуруп турар.

Тайбың дээш демисел чаңгыс-даа хүн соксавайн, кажан-даа өжүрттүнмес чалбыраш болуп, тиилеттирбес күшче шилчип, ак сеткилдиг кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези болуп кел чыдар. Дайын талалакчылары, агрессия күштер боттарының чонундан, тайбың ыначылдарың, шынчы кижилерниң үнүнден коргуп, оларның демиселин хайыра чок базып турары таварылга эвес. Чоннуң караан ажыттап, кулаан дүглап, сагыш-сеткилин меге-биле долдуруп-даа турза, тайбың дээш демисел час дег частып, бодунуң эргезин алыр деп чүвени ным-даа билир. Дайынзырактар чонну идегел чок болгаш баш мунгаш чорукче ыдалап, оларны мугудай, дыңнангыр кижилер кылып алыр дээш бүгү арганы ажыглап, садып-хээлилеп, кылыымазын кылып турарлар.

Ынчалза-даа чон кажан-даа мегелетпес болгаш тура-сөрүү сыымас! Олар аймак-сөөгү, шажын чүдүлгези, политиктиг үзели болгаш ажыл-албаны аңгы-башка-даа болза, тайбың дээш, улустар аразының эвы-дуңма харылзаазы болгаш келир салгалдың аас-кежии дээш демиселче хүн бүрү көдүрлүп үнмүшаан. Оларның оруунга чүү-даа чүве шаптык кадып шыдавас! Чүге дизе тайбың дээш демиселди Улуг Совет Эвилели баштап, оранарга шолбан болуп чырып турар. Ол ону дайынга төөгүлүг тиилелгени чедип алганы-биле, үрелген болгаш хоозураан улус ажыл-агыйын катап тургусканы-биле, ужу-кыдыы көзүлбес кур черлерни база Октаргай делгемнерин шиңгээткени-биле, коммунистиг ниитилелди бүдүрелдиг тургузуп турары-биле чаалап алган. Ол ышкаш тайбыңның база улустарның айыыл чок чоруунуң херээн хажык чок камгалап, улуг чөлеңгииш болгаш сагыдырыкчы күш болуп турары-биле — кижи төрелгетенниң идегели болгаш ынаныкы болу берген. Бо-ла бүгү Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, Чер кырынга тайбың болгаш социал депшилге дээш чалбыыштыг демиселчи эш Л. И. Брежневтиң дорт киржилгези-биле боттаныыр туразы билдингир. Леонид Ильичиниң 75 харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чедирген байырында мынча дээн: «Делегейниң дүпкүүрлүг чоруун чаъвыржыдырар талазы-биле Силерниң адыңар-биле холбашкан политиканы, делегейниң ракета-ядролуг дайынының кыжаныышкынынга удур Силерниң могаг-шылаг чок демиселиңерни совет кижилер бүрүн деткип, өртемчейниң бүгү улустары калбаа-биле билип турар». Шынап-ла, эш Л. И. Брежнев совет улустуң чаалап алыышкыннарының байлаңнарынга болгаш камгалаарынга, социализмниң болгаш депшилгениң күштерин сырый каттыштырарынга, тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга эң-не шылгараңгай салыышкыннарны киирип келгенин болгаш киирип турарын билир болгаш аңаа чоргаарланып турар бис.

Тайбың. Ол дээрге бистиң күш-ажылывыс, эртем бодалывыс базымывыс, тарып өстүрген байлак дүжүдүвүс, кодан сыңмас малывыс, дээрже безээн тудугларывыс, аржаан суувус, арыг агаарывыс, аңгак дээривис, чечек шыпкан шөлдеривис ышкажыл. Ол дээрге бистиң аас-кежиктиг чурттаалгавыс, ажы-төлүвүс, эш-өөрүвүс-биле өөрүшкү-маңнайывыс, өг-бүлевистиң хөглели ышкажыл.

Тайбың. Ол дээрге ажы-дуңма найырал-дыр, бот-боттарын деткикчери болгаш бал-чыры-дыр, күзелдиң күштүг, сагыш-сеткилдиң чарылбас сорунзаазы-дыр, КамАЗ-тың күш-ажылчы хөглүүү, БАМ-ның херии безымнары, атомоходтуң чардырган доштары, Тюменьниң аттыккан нефтизи болгаш газы-дыр. Ап-Довуракты даажың дүгү, Хову-Аксының кобальтызы, Тожунуң олук-тывызы-дыр.

Тайбың. Ол дээрге Совет Эвилели болгаш акы-дуңма социалистиг чурттар-дыр, оларның кады ажылдажылгазы болгаш дем-каттыжылыышкыныг күжениишкиннеридир, бистиң идеалдарывыстың тиилелгези болгаш боттаныышкыннары-дыр.

Ынчангаш бистер, совет кижилер, шак ол чаагай болгаш чырыткылыг күзелдер-биле Чаа чылды уткуп, делегейге мөңге тайбың дээш улуг бүзүрел-биле, чаа ёзу-биле ажылдап кирер бис. Тайбыңга ынакшылдыг совет улустуң алыс күзелин эш Л. И. Брежнев Эн-би-си дээр американ телекомпаниянга харыыларынга ылаптыг шын илереткен. «Дүпкүүрлүг чоруктуң чедиглениишкинин оожургадып, кризистиг байдалдарның айыылдыг одаңнарын өжүрүп, боо-чепсектерни ужур-утка чокка эндере бүдүрериниң политиказындан ойталап, күрүнелер аразынга чогумчалыг харылзааларның, бот-бодунуң хүндүлежириниң, бот-бодунуң хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын билчиржин болгаш барымдаалап көөрүнүң оруунче эп кирер херек».

О. СУВАКПИТ,

чогаалчы.

КЫЗЫЛ БӨГҮН

Бистиң республиканың экономика, культура болгаш административтиг төвү— Кызыл хоорай чыл келген тудум улам калбарып, чаагайжып турар. Онгу беш чылда аңаа дыка хөй үлетпүр бүдүрүлге черлери, культура болгаш чырыдыышкын тудуглары немешкен. Чурттуң эң-не күчүлүг хемнериниң бирээзи — Енисейниң эгелээн черинде бо хоорайның келир үези өөрүшкүлүг. Аңаа ыяш-бүрү дыка хөй тудуглар немежир, ооң девискээри делгемчиир. Он бирги беш чылдың баштайгызы — 1981 чылда хоорайның кол кудумчузу — Ленин кудумчузу долузу-биле чаартынган, делгем болгаш таарымчалыг апарган. Кочетов кудумчузунуң чаагайжыдылгазы, ону алгыдары доостур чыгаан. Ооң бир эрги кварталының оруунда чаа тудуглар—төс-төс каът чурттаалга бажыңнарының тудуу эгелээн. Ол бажыңнарның аразынга ногаан скверлер, шөлчүгештер база бар апаар.

Чаа чылдың бүдүүзүнде элээн хөй кызылчылар найысылалдың чаа микрорайоннарында туттунган бажыңнарда квартираларже көжүп киргеннер. Дөрткү микрорайонда 1568 олуттуг, эштир сугаут чаа школа, ниитизи-биле 560 орунуг уруглар садтары болгаш өске-даа тудуглар немешкен.

Кызыл хоорайның эрик кыдыының кудумчуларын чаагайжыдары эгелээн. Эниктиг дургаар бетон шывыг-биле каастап, төлевилел ёзугаар тудары культураның болгаш дыштаныылганың Гастелло аттыг парыгының суг хоолбазының эриинден эгелээн. Келир үеде ол Улуг-Хемниң эриин куду уламчылаар апаар. Эрик дургаар төс-төс каът чурттаалга бажыңнары, күш-культура болгаш спорт залдары, хөй олуттуг кинотеатр, национал аъш-чемниң ресторан, онзагай овур-хевирлиг, амгы үениң сайзыраңгай дериг-херекселдерлиг хем вокзалы, чечектерлиг шөлчүгештер, каас-чараш скверлер тургустунар.

Найысылал Кызылдың кол шөлү — Ленин аттыг шөлдүң тудуу доостур чыгаан. Чаа, 1982 чылдың чайынында ооң фонтаннары ажылдап эгелээр.

ЧУРУКТА: республика найысылалы — Кызылдың кол кудумчузунда Ленин аттыг шол болгаш Советтер бажыңы биле күрүнениң педагогика институду.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АЛЫЗЫНДА КОЛ, ШИИТПИРЛИГ ЧҮҮЛ ОЛ.

БИРГИ ЧЫЛДАН ИЙИГИ ЧЫЛЧЕ

Эрте уткудувус

Бригадир. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, Улустарның Найыралы орденниң эдилекчизи, коммунист В. М. Масленникова. Ол — кады ажылдап турар эш-өөрүнүң сүмелекчизи, оларның ажыл-херээниң башкарыкчызы. Валентина Михайловна ол берге-даа, хүндүткелдиг-даа агты хөй чылдарда эдилеп, бистиң ажылывысты билдилиг ыштап, баштап келген. Оон бригадазынга алды чыл мурнунда келдим, кондитер мергежилдиң чажыттарын чаа-ла өөренип эгелээн үем ол. Идегелдиг дагдыныкчылар: ол-ла бригадирим база «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг И. Ноя оларның деткимчези-биле чаа мергежилге чаңчыгып, ажылымга шуудаанымны бо хүннерге чедир өөрүшкү-биле сактыр мен.

Найыралдыг коллектививисте беш кижи янзы-бүрү хевирниң кондитер чемнерин кылып, ай санында 40 тонналы бүдүрер планывысты ажыр күүседип, чаа кылыгларны бүдүрериниң нарын технологиязын өөренип ап келдивис. Чүгле пряник аймааның безин «симферопольский», «алма-атинский», «ванильный», «дорожный» хевирлерин шиңгээттивис. Бистиң кылган продукцивыс Кызылдың болгаш республиканың бүгү районнарынга баар. Чонга ол таарзыр болза, оон артык өөрүнчүг чүве биске турбас.

«Таарзыр» дээрге-ле эки шынарлыг болганы ол. Ону чедип алыры белен эвес, эки шынардан ажылчын кижиниң мергежилиниң бедии, ажылгыры, сагынгыр-тывынгыры илереп көстүр. Көңгүс чаа эрткен чылдың планын бистиң бригада 11 хонук бурунгаар күүседип алган. Ынчангаш чаа чылды ынча хонук эрте уткааныывыс ол-дур. Ниити цех даалгазын база-ла чыл төнмээнде, он хонук бурунгаар күүсетти. Беш чылдың бо ийиги чылында эрткен чылда чедип алган темпивисти кошкатпазын болдап турар бис. Эң ылаңгыя продукция шынарын улам экижидер, ассортиментини элбедир бис.

В. ДОНГАК,
Кызылдың хлеб заводунуң кондитер цегиниң ажылчыны.

Бистен хамааржыр

Эрги чылды үдеп, чаа чылды уткуп тура, кылган ажыл-ижин түңнээри совет кижилерниң чаагай чаңчылы апарган болгай. Мен база бодумнуң совхозум — «Барлыктың» ажыл-ишчилериниң бүдүрген херектериниң дугайын чугаалап көрейн. Совхоз мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарын: сүттү 100, эътти 100,5, дүктү — 104 хуу боттандырган.

Эрткен чылдың чайы каан болганындан тараа, сигенниң үнүжү хирелиг. Ынчалза-даа планнаттынган чемнерни белеткеп алырынче бүгү күштү мобилизастаан, бүгү болдунар аргаларны ажыглаан. Ажыл-агый сиген, сенаж, витаминниг сиген далганы белеткээриниң планнарын ажыр күүсеткен. Чулуктуг чем — силосту 5389 тонналы салган. Оон ыңай будук-бүрү болгаш саван белеткелин база чорудукан. Бо чаа чылда-даа мал кыштаглаашкынын эрткен чылдаазындан дудак чок эки эртиреринин болдунар аргазын ындыг янзы тургускан. Ам мал кыштаглаашкыны багай эвес эртип турар. Бо бүгүде бистерниң үлүүвүс бар.

«Барлык» совхоз бурунгу-биле суггаттыг чер ажылдыг, бүгү шөлдерни суггарып турар. Ынчангаш салбыр бурузунде суггатчы звено бар. Мен төп салбырның суггатчы звенозунда мен. Бистер алды кижи 400 ажыг гектар черни суггарганш, оон гектарындан-на 40 центнер сигенни алдывыс, ол болза планныг онаалдадан ийи ажыг катап хөй. Ынчангаш бистиң звенонуң чаа чылга база-ла багай эвес белектиг ужурашкан. Суггаттыг чер ажылынга суггатчы — кол кижи. Оон бүгү чүве хамааржыр. Ону барымдаалааш, чаа чылдың часкы суггарылгазынга амдыгаазындан белеткенип эгелээн бис.

М. ХОМУШКУ,
«Барлык» совхозтуң суггатчызы.

ЭГЕ БАЗЫМЫ БОЛГАН

Чаа-чаа үдээн чылывыс уттундурбас болуушкуннар-биле демдеглеттинген. Ол чылын бистиң төрээн Коммунистиг партиявыстың XXVI съездизи болуп эрткен. Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының, ниитилел харылзааларының хөгжүлдезиниң, чаа кижини кижизидериниң база бир улуг үе-чадазының эгезин ол салган.

Үдепкен чылывыс — чаа беш чылдың бүдүрелдиг эге базымы болган. Кандыг-даа ажыл-херектиң чедиишкинин баштайгы базымдан, бирги чылдан эгелээр. Шынап-ла бистиң республикада Чаа чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп алган коллективтер, ажыл-агыйлар хөй. Ам оларның бирээзи-биле таныжып көрээлиңер.

Эрги чыл-биле байырлажып, Чаа чыл-биле чолукшуп турар үевистиң бүдүүзүнде Улуг-Хем районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи Жданов аттыг совхозка барып хендергежилерниң үүле-херээ-биле таныжып, чылды канчаар доосканын совхозтуң директору Б. К. Моңгуш-оолдан сонуургап айтырарывыска, ол мынчаар харыылады:

— Он бирги беш чылдың баштайгы чылында ждановчулар күрүнеге эът, дүк, сүт садарының талазы-биле планныг онаалдазын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеткеш, чаа чылга эки магадылалды салган. Совхоз ушку кварталда малдың баш санын өстүрер, оон продуктузун бедидер база алган хүлээлгени күүседир талазы-биле республиканың совхозтарының чарыжынга эки түңнелди чедип ап, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп вымпел-биле шаңнатканы ажылчыларны улам хей-аът киирген.

Амгы үеде бистиң совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда эң-не харыысалгалыг үе — кыштаглаашкын. «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының кыйгырыын деткивишаан, кыштаглаашкынны организастыг эртирер дээш кижи бүрүзү бедик харыысалгалыг, кызымаккай ажылдап турар.

Совхозта ам 17 муң шёэр, 2000 баш мыйыстыг бода мал, 602 чылгы хүр кыштап турар. Ждановчулар бо чылын 1100 тонна сигенни, 2200 тонна будук-бүрүнү кышка курлавырлап, белеткээн. Ынчалзажок ам Усть-Хедле хырыгның белеткелин чорудуп турар бис — деп, Бичеоол Ыргысович чугаалады.

Шынап-ла, ждановчулар эрткен чылын элээн чедиишкиннерни чедип алганы илдең. Совхозтуң ажылчыннарының амыдырал-чуртталгазын экижидериниң талазы-биле тодаргай хемчеглер ап чоруттунган. Дыка хөй улус чаа бажыңнарже көжүп кирген. Ак-Тал суурда спорт залдыг Культура бажыңының таваа салдынган. Совхозтуң экономиказы чылдан чылче улам быжыгып, чонунуң амыдырал-чуртталгазы экижээн.

Совхоз төвү — Ак-Тал суур чылдан чылче улам чаагайжыды туттунуп орар. Амгы үеде суурда өреге бүрүзү ак-көк экраннардан Москваның, Кызылдың теледамчыдылгаларын көрүп турар.

Хендерге тайга-даглар-биле кажааланган болгаш, кыш аңаа эрте дүжер. Бо удаада аңаа чорууруувуска база ындыг болду. Харның кылыны-даа эажок. Ынчалза-даа ол бүгү совхозтуң малчыннарынга бичии-даа коргунчуг эвес деп чүвени кыштагларны кезип чораш, аңаа бүзүредивис.

Ниитиниң малын өнча-мендии, хүр кыш ажырар дээш бүгү арга-курлавырларны ажыглап, малчын кижи бүрүзү бот-харыысалганы улгаттырганын барган-на черивиске эскерип чордувус. 1981 чылда совхозтуң дыка хөй кыштагларында электри энергиязын киирген. Ынчангаш ам совхозтуң төрүүр хөй кадарып турар малчыннарның шуптузунуң кажаалары үргүлчү чырык, чылыг.

Ждановчулар Чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, удам тура-соруктуг ажылдап эгелээр.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: совхозтуң мурнакчы малчыны Байыр-оол Сундуйнуң кадарган хоюу төрүп эгелээн. Саанакчылар Хенче Сундуй биле Сергей Тюлюш олар.

КҮЖҮВҮС — НАЙЫРАЛДА

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының сөөлгү хүннериниң бирээзиниң эртени. Таңды сынының эдектеринге база-ла туманналчак, бүргегилээр турган. Эртенден эгелээш, комбинатче автобустар шууржуп-ла турган. Чаа кел чыдар чылдың бүдүүзүнүң күш-ажылчы хүннериниң бирээзиниң эгелээни ол.

«Тыва кобальт» комбинат — Тываның өңнүг металлургиязының баштайгызы. Ынчангаш ол Тываның ажылчын аңгызының улам ыңай өзеринге улуг идиглиг болган. Амгы үеде мында калбак делгем Төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарындан келген 20 хире национальностарның оолдар, кыстары, чаңгыс ог-бүлениң уруглары дег, эп-найыралдыг чуртап, ажылдап, улуг үүле-херекти бүдүрүп турарлар.

Хову-Аксының металлургтары бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидип, камналга чурумун шыңгыы сагыыр дээш болдунар-ла бүгү чүүлдерни бүдүрүлгеге шиңгээдип турганы, он бирги беш чылдың баштайгы чылында продукция сайгарарының болгаш бараанныг продукция бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле планныг онаалдазын чедиишкинниг күүсеткен.

«Күжүвүс — найыралда» дээривис-ле чоп. «Тыва кобальт» — әулут найыралдың улуг бүдүрүлгези апарган болгаш амгы үеде мында бир демниг, быжыг коллектив тургустунган. Комбинаттың администрациязы, парткому база хөй-ниити организациялары бүдүрүлге чорудулгазын экижидеринче, ажыглаттынмайн турар курлавырларны дилеп тыварынче ажылчыннарны болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларны хаара тудуп, хөй националдыг коллективтиң кижи бүрүзүнүң бедик бүдүрүкчүлүг, чогаадыкчы бот-биле ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп келген.

Комбинаттың планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседиринге бистиң гидрометаллургия цегиниң найыралдыг коллективиниң киирген үлүг-хуузу эвээш эвес. Бир эвес бистиң цехче кирип келир болзуңарза, кайда-даа нарын дериг-херекселдер, долгандыр-ла приборлар. Ол бүгүнү бедик мергежилдиг аппаратчиктер, машинистер башкарып турар. Оларның аразында тывалар, орустар, армяннар, татарлар, белорустар, украинннер дээш хымнарны чок дээр. А олар бот-боттарынга дузалажып, хөйү — чаңгызы, чаңгызы — хөйү дээш бир демниг ажылдап, улуг үүле-херектерни кылып турарлар.

«Тыва кобальт» комбинат эрткен чылын чедиишкинниг ажылдаан: Төрээн чуртун пландан ажыр кобальт концентрадын, үнелиг металлдарны берген, дыка хөй рубльдиң камналгазын алган болгаш хөй хемчээлдиг электри, чылыг энергиязын, аммиакты, магнийни камнап алган.

Чаа үнген чылда бистиң Төрээн чуртувус Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн демдеглеп эртирер. Бистиң хөй националдыг коллектививис ол улуг байырлалга тепентиг ужуражыр дээш, чаа бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш ажылдап турар.

Э. ДАЛАА,
комбинатта гидрометаллургия цегиниң кол механиги.

ЧУРУКТА: (оң талада) гидрометаллургия цегиниң ажылчыннары: орус Сергей Рукавичников, татар Михаил Вагонов, хакас Захар Чаптыков, азербайджан Гусейн Киримов, армян Людвик Мирзоян болгаш тыва Эрес-оол Далаа олар солчаанче бар чыдары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

БАШКЫ БОЛУРБИС

Чаа 1982 чыл биске, Кызылдың күрүнениң педагогика институдунуң бешки курстуларынга онзагай чыл болур. Чүге дээрге күрүне шылгалдазын тудар, дээди эртемни чедип алырывыс харыысалгалыг чыл. Улус чырдыышкын шугумунга ажылдап эгелээривис, келир үениң салгакчыларын эртемнерге өөредири — бистиң күзелдивис болгаш сорулгавыс.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ала сагыш салыышкынынга харыы кылдыр ырак районнарының школаларынга барып ажылдаар кылдыр хөй студентилер күзелин илереткеннер. Тожуже, Күнгүртүкже, Моңгун-Тайгаже, Кара-Холче баар дээннер бар.

Эрткен 1981 чыл база биске уттундурбас: боттарывыстың амыдыралдың баштайгы базымывысты — күрүне практиказын школаларга эртирдивис. Кедээ школаларда ам-даа чамдык эртемнерниң башкыларының чедишпезин көрүп билдивис. Ынчангаш бистиң солун харыысалгалыг ажыл манап турар.

Бо беш чылдар биске уттундурбас хоглуг, солун студент чылдар боор артар. Совет Эвилелиниң кайы-даа булуңнарынга студент отрядтарга ажылдап чордувус. Ол ышкаш Тываның үлегер бүдүрүлге объектилеринге, суурларда школалар тудуглалынга болгаш Ак-Довурактың бассейнин ажыглалга кииреринге дузалашкан бис.

Институдувустуң чаңчыл болган эртем-теоретиктиг конференцияларынга эвээш эвес дыңнадыгларны кылып, бичии-даа бол үлүг-хуувус киирип турар бис.

Дыштанылгаларывыс үезинде туристиг путёвкалар-биле улуг-улуг маадыр хоорайларга баргылаап бис. Москваны, Ленинградты, Киевти, Новороссийскини магадап көрдүвүс. Тыва эки турачыларының немец фашистиг эжелекчилерден хосташканы Ровно хоорайга база чордувус. Бо бүгү биске чүгле сонуургал эвес, келир үениң ажык салгалдарын кижизидеринге улуг ужур-дузалыг болур.

Бистиң курсте чээрби кижи өөренип турар. Беш чыл иштинде өөренип келгеш, боттарывысты моон билчир болган найыралдыг бис. Практиктиг кичээлдерге, экзаменнерге демниг кады белеткенип, билдинмес, берге чүүлдерни тайылбырлажып турар бис. Ол бистиң моон соңгаар аңгы-аңгы школаларга ажылдаарывыска база ажыктыг болур ужурлуг.

Хостуг үелеривисте база солун ажылдарны эртирип турар бис. Эртемниң болгаш уран чүүлдүң алдарлыг ажылдакчылары-биле ужуражылгаларны кылган. Боттарывыс база уран чүүл бөлгүмнеринге киржип турар бис. Чоокта чаа С. Токаның «Дөңгүр-оол» деп шиизинден үзүндүнү рёчаалывысты көрүкчүлер сонуургааннар. Бо ажылдар бистиң ажылдап баар школаларывыска болгаш кедээ чонунуң аразынга уран чүүлдүң бөлгүмнеринге киржиривисте база ажыктыг болуру чугаажок.

Бисче быжыг билигни берип, каш чыл иштинде кижизидип келген башкыларывысты өөрүп четтиргенивисти илергейлеп, бо үүп келген Чаа чылда эртемге болгаш кижизидилгеге улуг чедиишкиннерлиг болурун күзедивис.

Е. ХЕРТЕШ,
Л. ОЮН,
институттуң доозукчулары.

Бөгүн — Кубаның национал байырлалы — Хосталга хүнү

ХУСТИНО МАРТИНЕС САКТЫП ОРАР

Кубага Чаа чылдың келири куба улустуң эң улуг байырлалы — Хосталга хүнү-биле кансырлажы бээр кылдыр, төөгү ынчалдыр болгаан. Тура халыкчы армияның дайынчылары 1959 чылдың январь 1-де Гаванаже өөрүшкү-хөглүг кирипкен. Хосталга ортулуу улусчу эргежагырганың чылдарында улуг орукту эрткен. АКШ-тың амгы администрациязы Ак бажыңга келгениниң соонда империализмниң Кубага удур онза күштелген соксаал чок чимзениишкиннери туразажок. Кубажылар социализмниң бүдүрелдиг тургузуп турар. Кубаның Компартиязының II съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүсетпишаан, республиканың чонну үлетпүрге, кедээ ажыл-агыйга, культурага сеткил өөрүнчүг чедиишкиннерни чедип ап турар. Бо очеркте чаа Кубаның ажылчыннарының бирээзиниң салым-чолунуң дугайын чугаалаан.

* * *

Күш-ажылга далыккан ол кижиниң холдарының шыңганнары борбак-борбак ыыдадыр көстүр. Хустино Мартинес чоокта чаа 67 харлаан-даа болза, чаңчыккан аайы-биле Гавана портунга эртенниң-не озал чок ажылдап келир. Океаннарның даажок улуг судноларының медээ кыышкылары, электрокарларның болгаш авто-чүдүрүкчүлерниң дааш-шимээни чырык оранда аңаа эң-не күзенчиг аялга кылдыр дыңналыр. Чээрби беш чыл дургузунда далай портунга докерлеп ажылдап келген Хустиного портта янзы-бүрү ажыл-ап, мында болуп турар бүгү-ле чүүлдер — ооң чарлып болбас чүүлдери апарган. Ынчангаш ажылдаптар арга-шинээ ам-даа бар болганындан, дыштаныр үнер хөңнү ам-даа чок.

Намдары революстуг демиселдиң эвээш эвес солун болуушкуннарын таварты эрткен ол биче сеткилдиг кижи бодунуң дугайын чугаалаар хөңнү чок, харын эштериниң дугайын хөөрээрин кузаар. Ынчалзажок айтырыгларга долу-тода харыылардан алызындан кайгамчык салым-чолдуг ол куба кижиниң дугайын билип ап болур.

— 1959 чылдың январь 1-ниң даң хаяазында биеэги ниитиниң херектер министерствозунуң бажыңының чанынга дежурныйлап турган мен. Ажылчыннарның — улусчу ополченнерниң баштайгы бригадаларының бирээзиниң кежигүнү турдум. Оон соонда — 119 дугаар батальонунуң — алызында баргаш кайгамчык атсураглыг болу берген батальоннуң тургузукчуларының бирээзи болдум.

Тайбың чурттаккы чонну дорамылап турган контрреволюстуг дээрбечилерден Эскамбрая дагларын арыглаарынга ол киришкен. (Ол тураскаалдыг хүннерден бээр-ле Хустино улусчу ополченниң карабинга бергүн уштуп көрбээн).

Революстуг демиселдиң болгаш күш-ажылдың хоочуну база бир болуушкунну сактып орар. 1959 чылдың ол-ла хүнүнде порттуң склад бажыңнарының бирээзиниң оргу дээвиириниң кырынга хенертен бир вертолёт кээп хонупкан. Калбак ховуудуг шляпалыг, хүлүмзүрүп турар салдыг кижи оон кабиназындан үнүп келген. Тура халыкчы армияның алызындан улусчу маадыры, Фидель Кастронуң эң чоок сүрүкчүлериниң бирээзи Камило Сьенфуэгос ол болган. Ажылчыннарга өөрүшкү-хөглүг уткуттурган Камило революсчу демиселге болгаш чаа ниитилелди тургузары дээш чаңчаа эгелээн тулчуушкунга көргүскен улуг дузаламчызы дээш докерлерге аны-дуңмаңың ёзузу-биле өөрүп четтиргенин илергейлээн. Тура халыкчыларның ол кайгамчыктыг командириниң бо онзагай аян-чоруу порт ажылчыннарының кужун он катап улгаттырган.

...Гавана портунга Хустино 17 харлыг элээди оол болуп тура келген. Каш копеек дээш даң хаязындан хүн ашкыжеге чедир аар шоодайлар көдүрер ужур таварзып турзажок, ону ол бодунуң чолу кылдыр санап турган, чүге дээрге, артык ажылчын холдар болуп, хөй-хөй анаяк, күштүг оолдар ажыл тыппайн чоруп турганнар. Түс черниң харагалзакчыларының болгаш америк судно компанияларының дужуметтериниң кедергей молчүушкуну, дорамчылаашкыннары анаяк оолдуң ханы килеңнээшкинин хайныктыра берген. Чөптүг чорук дээш корткан херээ чок деп түңнелге ол удатпаанда келген. Куба болгаш даштыкы эллерни тиилеп үнер төлээде, чаңгыс-чаңгыс эвес, харын дем каткан күжениишкиннер-биле демиселир херек дээрзин ол билген. 1940 чылда Хустино Кубаның баштайгы марксчи-ленинчи организациязынга кирген.

«Соңгу талакы коңшуларның Кубага кызыгаар чок тергииделиниң болгаш түс черниң реакциязының кара туразында ажылдашкынының ол үезинде коммунист болуру ылаңгыя «кара кешти» кижиге алуунуг айылдыг турган. Ынчалза-даа Хустино коргуп, девидевээн. Чажыт ажыл-чорудулгага ол идепкейлиг киржип берген. Докерлерниң хүлээп көрдүнген баштыңы Пабло Сандовал-биле кады суртаалчы калбак ажылды ол чорудуп турган.

Фабрикаларның бирээзинге бир-ле катап автоматчыдылга дериглиг судно келгенин хоочун ажылдакчы сактып чугаалаар. Ол машиналарны эптеп тургускаш, өске кандыг-даа ажылды бербейн, каш-каш чүс ажылчыннарны бүдүрүлгеден оон ээлери шуут-ла үндүр сывырыптар деп турарын билип каан бис. Дериглерниң дужуреринден ойталаар ужурлуг дээрзин эштеривиске бүзүредип шыдаан бис. Ол дээрге бистиң чуртувустуң пролетариадының аңгы талазы-биле эп-сеткил каттыштырылгазының чырыткылаңчак илерээшкиннериниң бирээзи болган...

«Хустино, сени манап тур бис» деп, хоочунну анаяк чүдүрүкчү кыйгырган.— Порттуң ажылчыннар чөвүлелиниң хуралының эгелээр шагы чедип келген-дир — деп чугаалааш, Хустино мээң холумну дыңзыг тутту.— А кежээ юридиктиг билиглер талазы-биле номну номчуур мен. Мээңиңиң улус судунуң кежигүнүнге мени он дөрт чыл улаштыр соңгуп келди. Өөренирин кажан-даа орай эвес дээр-ле болгай — дээш, ол хүлүмзүрдү. Революцияның чырыткылыг шагын чоокшуладырынга бодунуң түс-түс муң кубажылар-биле кады киришкен Хустино Мартинес бөгүн бүгү чон-биле кады «Американың баштайгы хостуг девискээринде социализмни тургузуп турар.

Г. ПЕТРОВ,
СЭТА-ның корр.
Гавана.

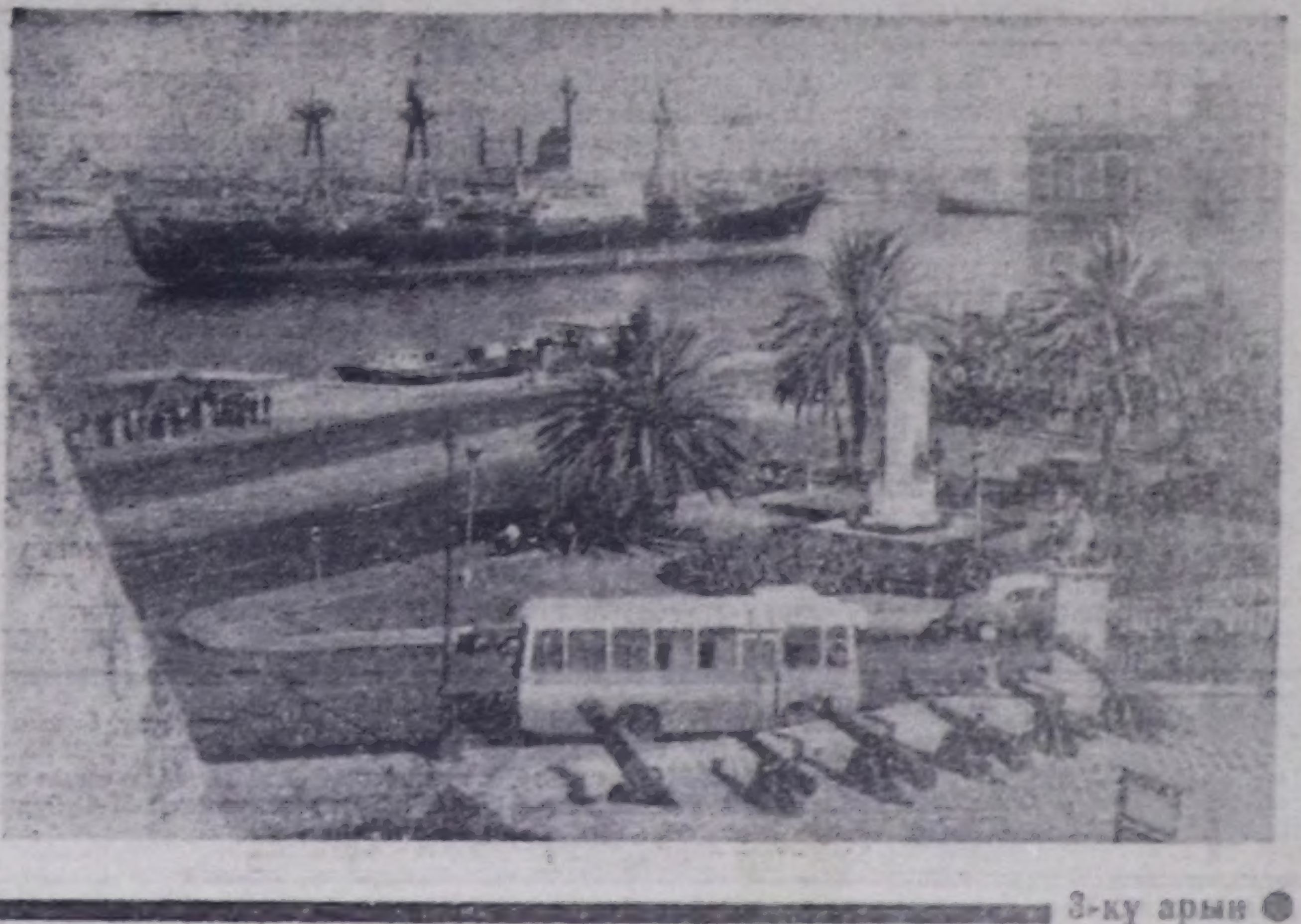

ЧУРУКТА: совет суднолар аны-дуңма Кубаның найысылалы Гаванаңың портунга чаалбас-даар.
АДН — СЭТА-ның фотозу.

Хостуг үнүм, чоргаар ырым...

БАШТАКТАНЫГЛАР

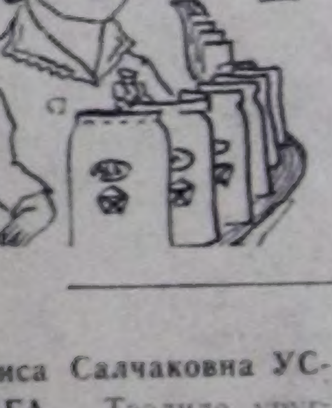

Уйнукпан Тюлюшовна МОНГУШКА.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың дерилгелер машинизи.

СЭКП-ниң съездиниге
Чедип барып киришкениң —
Аебеет дээш үлүүң киирген
Ажылдыңның үнези-дир.
Кошкап кынмайн, улам кызып,
Холуң дыңзыг ажылда-ла!

Раиса Салчаковна УСПУНГА Тээлиде уруглар эмчизи.

Аккыр халат кедивиткеш,
Ажы-төлдү шинчип келир
Эрес кежээ эмчивистиң
Ээлдек чымчаа магаданчыг.
Ынчангаштың чаштар аңаа
Ынаа хөлчок, уткуй баарлар...

Март-оол Кыргысович КҮДЕР-ООЛГА,

«Күш-ажылдың хостуу» совхозта өшкү кадарчызы.

Бууранын белин шыпкан,
Булуттар дег таваар көшкен
Кайы совхоз сүрүү чүвел?
Кадарчызы кым деп кижил?
«Күш-ажылдың хостуунуу»-дур,
Күдер, эрес Март-оол-дур.
Коданында өшкү малы
Хову сыңмас өзүп турзун!

Леонид Константинович ОСИНЦЕВКЕ,

Кызылдың № 2 АТБ-зиниң чолаачызы.

Кайыже-даа кончуг күштүг
КамАЗ мунгаш халдып турар
Олут орбас, хып дээн чалыы,
Омак сергек Осинцевти.
Узун орук, кадыр-берт-даа
Үзрадып соруун сыкпас!

Алдын-кыс Докужаевна СОДУНАМГА,

«Енисей» совхозтуң саанчызы.

Чайның изиин, кыштың соогун
Чай чок ишке эскербес-даа,
Сагыш-сеткил чүгле ында —
Саанында, коданында...
«Енисейниң» Алдын-кызы
Эрес соруун черле салба!
Саггаш сүдүң, дажыг хем дег,
Сава сыңмас саарлып турзун!

ХОСТАЛГА ОРТУЛУУ ЧЕДИР

Күрүнениң ыры болгаш танцының «Саян» ансамблиниң чонга бараан болуп, аян тудар черлери ырак-узак. Коллективтиң чогаадыкчы гастроль оруктары ак-көк Тываның хоорай, суурлары-биле кызыгаарлаттынмаан. Ансамбль бистиң карак четпес делгем Төрээн чуртувустуң областарын, республикаларын эртип кезип, чурттан дашкаар-даа чоруп чораан. 1981 чылда ансамбльдың гастроль аян-чоруктарының дугайында чугаалап бээрин «Саянның» уран чүүл удуртукчузу В. С. Напактаевтен бистиң корреспондентивис Б. Д. Дирчин дилээн. Оларның беседазын моон адаанда парладывыс.

— База бир чылды чурттап эрттирдивис. «Саян» ансамбль кандыг чедиишкиннерлиг кирген, чугаалап берип көрүңерем, Виталий Семёнович?

—Ийе, совет кижилерниң амыдыралында онзагай чыл, партияның XXVI съездизиниң чылы эрткен. Он бирги беш чылдың бирги чылынга киирип тур бис. Тургузукчу күш-ажылдың кижилеринге бараан болур хүндүлүг хүлээлгевисти, чуңуң-даа мурнунда, Совет Тываның ажылчы чоннарынга оюн-көргүзүглеривис-биле эгелеп турар бис. Эрткен чылын Волга хем чедип, Владимир Ильич Ленинниң төрээн хоорайынга-даа барып чордувус. Семипалатинск, Йошкар-Ола, Алма-Ата дээш даңзыны оон ыңай-даа уламчылап болур ийик...

— Эрткен чылдың гастроль аян-чоруктарыңдан эң солун, онзагайы кайызы болганыл, Виталий Семёнович?

— Кашча хонук бурунгаар, барык чаа чыл бүдүүзүнде, Куба Республикадан ужудуп чанып келдивис. Хосталганың ортулуунга чорааныбысты эң солун, онзагай деп санап турар бис. ВЛКСМ Тыва обкомунуң турисчи путёвкалары-биле Америка диптө социалистиг күрүне — Куба Республикага баар аас-кежиктиг болдувус. Бистиң аян-чоруувустуң бүдүрүшке республиканың партия, совет органнары улуг дузаны чедирип, деткээнинге өөрүп турар бис. ВЛКСМ обкомунуң секретары З. Ш. Ондар бөлүктү удуртуп чораан.

Хүннээректиг, далай суттуг оран, ыры, танцылыг кайгамчык чоннуг куба чер бисти эки уткаан, аңаа чорааныбыс бистиң сеткилдивиске таарышкан, ол черле уттундурбас. Москвадан он чеди шак дургузунда самолётка ужуттувус. Марокконуң Рабат хоорайны таварты ужуткан бис. Шупту чээрби сес кижи кады чордувус.

Туризм талазы-биле совет-куба комитет бистиң аян-чоруувусту, оюн-көргүзүглеривисти организастаан. Кайгамчык чараш Гавана хоорайга ийи удаа концерт көргүстүвүс. Баштайгы концерт Кубаның Чепсектиг Күштериниң Төп бажыңынга эрткен. Концертке совет хамаатылар база хөй болган. Кубажылар концертти сонуургал-биле хүлээп алганнар. Ооң соонда Кубаның национал театры дээр кончуг улуг театрга оюн көргүстүвүс. Бистиң программавыс таптыг-ла бир шак дургузунда уламчылап турган. Тыва улустуң үе-дүптен бээр туруп келген сыгыт, каргыраазын черле онза сонуургаар болду. Ындыг болбас ужур-даа чок. Хомусчулар триозун база магадаан. Ансамбльдың танцылары оларга база онзагай болган. Танцыларның ужур-утказы, пластиказы-даа оларга черле бир янзы болуп турган.

— Куба Республика, куба чон дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Хосталганың ортулуунда кайда-даа тургузукчу ажылдың хайнышкан, кижилер аас-кежиктиг, келир үезинге бүзүрелдиг чурттап турар. Кооперативтерге база чордувус, кофе, таакпы тарып турарын сонуурган кордувус. Турасказдыг черлерге, музейлерге хөй удаа бардывыс. Гаванада революцияның музейин онза сонуургадывыс. Гаванага, кодээ черлерге, школага, культура албан черлеринге — кайда-даа баарывыска совет кижилерни акы-дуңмалышкы, найыралчы ёзу-биле хүлээп ап турары онзагай. Чаагай күзээшкиннерни бот-боттавывыска баралгатчып, сүйбелектер солчуп турдувус. Куба оолдуктер-биле, шагда билчир эш-өөрлеривис дег, сеткилдиң хаалдайындан байырлажып чарылган бис.

— 1982 чылда «Саян» ансамбльдың гастроль көргүзүглери кайда болгулаарыл, номчукчуларга сонуургадып көрүңерем, Виталий Семёнович?

— Чаа чылда ансамбльдың гастрольдарында солун аян-чоруктар эвээш эвес. Грузия, Армения, Азербайджан ол ынчаар баары планнаттынган. Барык Украинада Ровно, Винница, Житомирже база чоруур бис. Краснодар, Сочи каавызынче гастрольдаары база кордунген...

Бир тээ Чаа чыл таварыштыр бистиң чугаавыс чоруп турар болганда «Шынның» номчукчуларынга саянчыларның мурнундан эң чаагай күзээшкиннерни дамчытпас арга чок.

Аңаа харыы кылдыр бис база «Чорууң чогузун, «Саян!» деп йөрээдивис.

«Шынның» конкурузу

Шаннал-биле

1981 чылда «Шын» солуннуң чарлаан чаңчыл болган конкурузунуң түңнелин жюри үндүрген.

Конкурска келгилээн чагааларда Төрээн чурт, Улуг Октябрь, партия, күш-ажыл, найырал, патриотизм, амыдыралдың совет хевирлолдаан темалар конкурстуң негелдезинге дүүшкен. Аңаа киришкен авторларның чогаадыкчы мергежилиниң болгаш сонуургалының улам өзүп турарын редакцияга келген чагаалар херечилээн.

Конкурска келген материалдарны жюри бүгү тала-биле сайгарып көргеш, шаңналга киирер ажылдарны тодарадып, түңнелди үндүргеш, чамдык авторларга дараазында шаңналдарны тывыскан шиитпирлээн.

Эң эки очерк, рассказ, фельетон, репортаж болгаш чугула айтырыг көдүрген база публицистиг чүүлдер дээш:

Бирги шаңналды

Владимир Седипович **Серен-оолга** (республиканың хөгжүм-шии театрының артизи) — № 69 «Шында» «Анайхаак» деп рассказы дээш;

Ийиги шаңналды

Игорь Демчитеевич **Ичинге** (Кызыл, Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчызы) — № 238 «Шында» парлаттынган «Кара сагыш» деп суд очерги дээш; Римма Яковлевна **Елизаровага** (Кызыл, Статистика эргелелиниң ажылдакчызы) — № 235 «Шында» «Чедиишкиннерни быжыглаар» деп чүүлү дээш; Доңгак Серенович **Мижитке** (Тес-Хем районуң, райпо ажылдакчызы) — № 23 «Шында» айтырыг көдүрген «Арагага хандыккаш» деп чүүлү дээш;

Үшкү шаңналды

Хураган-оол Түлүшович **Чымбага** (Кызыл, кодээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспекциязының ажылдакчызы) — № 261 «Шында» «Эки шынарлыг, хөй продукцияны алырда...» деп чүүлү дээш: Юрий Петрович **Митюковка** (Кызыл, курхайгаарал лабораториязының начальниги) — № 261 «Шында» «Бракты болдурбас дээш» деп корреспонденциязы дээш.

Эң эки фото болгаш чураан чуруктар дээш:

Бирги шаңналды

Мартай-оол Чыргалович **Чоодуга** (Кызыл, республиканың Чурукчулар эвилелди) — № 237 «Шында» «Мегениң девии» деп чураан чуруу дээш.

МАКТАЛ ШАҢНАЛДАР

Анай-оол Ховалыгович **Ажыга** (профобльсовлеңдиң ажылдакчызы) — № 162 «Шында» парлаттынган «Ажылдап үнери болгаш күш-ажыл стажы» деп чүүлү дээш; Сарыг-оол Арапчалович **Артынага** (Тес-Хем район, О. Шынаа суур) — № 298 «Шында» «Үениң негелдезинге дүүштүр» деп корреспонденциязы дээш; Василий Ламажапович **Биче-оолга** (Кызылдың педагогика институду) — № 212, 216, 222 «Шында» парлаттынгылаан «Өңнүктерниң чуртунга» деп орук очерги дээш; Барба Салчакович **Багай-оолга** (СЭКП Бай-Тайга райкомунуң ажылдакчызы) — № 130 «Шында» «Активке даянгаш» деп корреспонденциязы дээш; Начын-оол Монгушевич **Ламага** (Улуг-Хем районда «Улуг-Хем» солуннуң ажылдакчызы) — «Шынның» бирги арнынга үңгүлээн күш-ажылчы медээлери дээш; Таш-оол Бууевич **Кунгаага** (Тес-Хемниң Самагалдайда амыдырал-хандырылга комбинадының фотографы) — №168 «Шында» болгаш өске-даа номерлерде тырттырган чуруктары дээш: Василий Михайлович **Семенковичиге** (республиканың чурт-шинчилел музейиниң ажылдакчызы) — № 240 «Шында» «Тываның бойдузу» деп фотоэтюду дээш.

Конкурстуң тиилекчилеринге болгаш аңаа идепкейлиг киришкен бүгү эштерге «Шын» солуннуң редакциязы изиг байыр чедирбишаан, Чаа чылда чогаадыкчы чаа-чаа чедиишкиннерни күзеп тур.

КАЯА, КАНЧАЛДЫР...

Чаа чылды Бирмага апрельде демдеглээр. Байырлал беш хонук үргүлчүлээр. Ол етиншаназ-биле (суг байырлалы) эгелээр. Чараштыр каастаан доскаарларлыг чүък машиналары болгаш тергелер хоорай, суурларның кудумчуларын эргип, оңу сонуурган, эдерген кижилерже сугну чаштырып чоруур.

* * *

Японияда Чаа чылдың ечедип келгенин декабрь 31-ниң дүн ортузунда хоорай, суурларда дуганнарның коңгуларының 108 чаңгылары-биле медээлээр. 100 болгаш 8 деп саннарны Японияда аас-кежиктиг деп санаар. Коңгуларның соолгу чаңгызын дыңнааш, дораан-на удуп чыдынгарлар. Уруглар ботгарының күзелдерин илередип чураан чуруктарын сыргыктарының адаанге шыгжап алыр. Дең бажында оттуп келгилээш, бажыңнардан үнүп, үнген хүнге мөгеер, чүгле ооң соонда Чаа чылдың байырлалы эгелээр.

Байырлалдың пайыр-дою, аъш-чеми бодуун. Ол хүн узун, чиңге макароннарны, ристен кылган печеньени, горохту чиири дүрүмчээн. Макарон — узун назынның, печенье — байлакшылдың, горох — кадыкшылдың демдээ болуп турар.

* * *

Индияда календарьда айыткан албанның, ажыл-херектиң Чаа чылындан аңгыда, Чаа чылды часкаар, чайын 30 хире аңгы хүннерде уткуур. Чаа чылды дүн ортузунда эвес, хүн үнерге уткуур. Ол хүнде ажынары, алгыжары шуут хоругдуг, эң-не эвилең-ээлдек болуру чугула. Чүл дээрге ажынар болзуңза, бүдүн чылда «ажынчакпай» болур сен. Чурттакчы чон байырлалга баш удур ыяк белеткенир — ооң бирги хүнүн канчаар эрттирер болдур сен бүдүн чылда ынчаар чурттаар сен деп чүдүлге бүзүрел бар.

* * *

Чаа чыл дүнезинде италы хоорайларның кудумчуларынга серемчилелдиг болбас болза хоржок: эрги чылдың соолгу минуталарында бажыңдан эленди четкен эт-херекселди, идик-хевти кудумчуже үндүр октап эгелээр.

* * *

Финляндияга Чаа чыл дүнезинде, шагдан бээр чаңчыкканың ёзугаар, чеснoктуг ары чигирин чиир, а ашакка барыксаан уруглар, эжикче хая көрүндүр туруп алгаш, туфель идиин эгтин ажыр октаар. Идиктиң бажы эжикче көрүндүр дүжер болза, кудалар кээр-ле.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ ЙӨРЭЭЛДЕРИ

Чедиишкинни мактааш,
Четпестерни чайлаткаш,
Эргилдезин эрттирген
Эрги чыл-даа байырлыг!
Чавап-сүлде шиметтинген,
Чаа чылды уткуп тур бис!
Чалап тур бис, моорлаңар!
Үүле-ишти бүдүрерин
Үттеп соглээн даалгаларны,
Чаа чылга айтып аазап,
Шагаа-биле дойлап тур бис!
Хамык чонга, Чаа чылым,
Катгы-хөглүг өөрүшкүлүг,
Каң дег быжыг кадыкшылды
Хайырлап бер, карактап көр!
Кылган ижи бүдүңгүр болзун,
Кырган кижи өөрүп чорзун!
Төлге төл немежип,
Төре чон делгерезин!
Малга мал немежип,
Мал-маган өнерезин!
Таңды кежин
Далдан алыр элбек болзун!
Тараан тараа,
Далай ышкаш, чалгып турзун!

Чамбы-дипке амыр бербес
Ары-чаа үнмес болзун!
Язы-соок аңгылавас,
Амыр-тайбың пентерезин!

О. ДАРЫМА.

АК-САЛ

Рассказ

Алдан сес харлыг Ак-Сал Чаа чыл бүдүүзүнде хеймер оглундан чагаа алган. Хоочун хөйжунуң сагыш-сеткилин шак ол чагаа чалгыннандырыпкан. «Кышкы үеде кырган кижиге чорук чоруурну берге, барып-барып БАМ баар деп албыстай берген сен бе? Ол дээрге оран-делегейни одурту шөйүлген орук-тур. Соонда чылый бээрге, орук билир улус-биле кады чоруур сен. Сокса!» деп ооң кырган шывагаанчызы болгаш чоок кижилери чагып-даа турган. «Ээ, силер харын чазып тур силер. Эзүк ораны баар дээн эвес, ээрешпейн көрүңер. Вектин тудуун мен черле көөр дээн мен. Хеймер оглум, келин кызым кел дээн-дир. Орук-суурда чүү боор, орус дыл билбес эвес мен. Чаа чылда келгеш, чалыыларның оранын көр деп чалаан-дыр. Харын белек-селектен белеткеңер. Эр кижи сорудаан соруун күүсетпеске, төөгүзүнде барып, дөжек ширтек чүдүрер деңгүр көк бута боор чорутунер дээр бал(б)азыкпе. Чоруур мен. Олла!» — деп, ирей үзе шииттирлээн.

Ак-Сал залындан шанактыг үнген. Чоруу-даа чогумгур болган. Ийи хонгаш-ла ол «АН-2», «ЯК-40» деп «хөлгелерни» солуп чораш, Усть-Кутка ужуп келген. Оглунуң турар чери оон-даа ырак боор-тур. Тында — Беркакит аразынга ирей-даа делгем, чылыг вагонга олурупкаш, демир рельстерниң кыры-биле чуңгуладып эртип-тир эвеспе.

Беркакит. Оглунуң чагаазында айыткан адрезинге келирге, мында кым-даа чурттавайн турар аңаа контора бөлүп тур. Беркакит-даа бергезиммээр хоорайжыгаш боор-тур. Ак-Сал ирейниң үе-чергези улуг назылыг кижилер мырыңай көзүлбес, даады-ла бир үениң ажылчын хептерлиг аныяктары кестүп, машина-техника безин «КамАЗ», «МАЗ» дээш-ле мөгеешырак күчүтеннер. Бир чарлаада мынчаар бижээн болган. «Ыяшчылар клувунда шии бөлүмүнге кырганавалар база кырган ирей рольдарынга ойнаары-биле беженден өрү назылыг кижилерни чугула хереглеп турар». Ону номчааш, Ак-Сал удурланышкак уткалыг мындыг бодал бодаан: «Хып дээн чалыы кыстар, оолдар аразынга кырган кижиниң ээзи херээң чүл? — деп, кадыкыраанын сөглеп турду чоп... Чок. Улуг назылыг кижилерни сураглап, чалап турар чер ышкажыл...»

Ийи рюкзак-шоодай доллур аъш-чем, белек-селээн чүктээн, хүрең-кызыл торгу додарлыг ак хураган кежи тонуг ак-көк чоон курлуг, хырайлаңган кызыл дилги кежи бөрттүг ирей Беркакиттиң кудумчуларынга үш шак улчуп-улчуп, дедир-ле демир-орук вокзалынга келген.

Ол ойде танк-даа ышкаш илчирбе дугуйларлыг, кырын брезент-биле шып кааң, бир кыдыында хоолайдан ыш үнүп турар машина халып келген.

— Кай байрыңар ол? Вездеходту чүге вокзал эжиинде эккелдиңер? Ыңай ырадыңар! — дивишаан, шагдаа олче уткуй баскан.

Ак-Сал ирей чүгүн эгиннепкеш, өшкү сегели дег, терең ак салын суйбагылап, шагдааның соондан кылаштап олурган. Вездеходтан дүшкен аныяктар шагдааны-даа тоовайн, ирейде-ле келгеннер. Оолдарзыг кылдыр кеттинген бир улуг мырыңай көс-баш чокка ирейни кужактапкаш, бөөлдепкен. Ол-ла сурун улуг алгырган:

— Бо-дур бо эштер. Ёзулуг дириг, боду бүткен Соок-Ирей. Делегейни дээскиндир-даа дилезиңзе, мындыг, артында-ла азнат арын-шырайлыг, ак салдыг, белек-селектиг Соок-Ирей тыппас силер. Оолдар, бо ирейни дүрген-не чымчак олутче саададыңар!

— БАМ-да ажылдап турар уругларыңарга келген силер але, кырган-ачай?

— Ийе. Оглумга база келин кызымга келдим, урууум. Мени таныыр сен бе кай, кызым — деп, ирей аймап айтырган.

— Ол-дур. Оглуңну, келинниң-даа көөр сен, ирем. Бистер совет кижилер шупту таныш, эш-өөр бис — дээш, сурун улуг ирейни чедип алган.

— Оолдар, кырганның эт-севин көдүрүңер.

— Чок, чок. Мени кайнаар аппаарыңар ол? Мен оглумга ужуражыр дээш ырактан — Тывадан, Саяндан, Енисейден келген кижи мен — деп, ирей дедирленген.

— Кончуг эки-дир. Тыва, Саян, Енисей-даа биске билдингир. Биске силер дег улуг назылыг кижи херек. Соок-Ирей болур силер. Бистиңиче, Шивилиг станциязынче, хап олураалыңар.

— А оглум?

— Ол бистиңиңден он километр ырак черде кижи-дир. Силерни аңаа чедирип каар бис. Оглуңарга хүлээдип бээр бис. Чаа чылды бистиңиге уткааш, ужен хире минута болгаш-ла оглуңарга чеде бээр силер.

Ак-Сал ирей вездеходка саадапкан.

— Өөрүнчүг-дүр. Кайгамчык-ла Соок-Ирей тывылды. Идик-хеви, сегел салы шупту дүгжүп турар-дыр. Соок-Ирей соңгу чүктен эвес, а Саяннардан чаладып келгени ол тур. Ам чүнү чугаалаарыңарны белеткенип алыыңар. Ол берге эвес. Оглуң, келиңге, оларның эш-өөрүнге Чаа чылда йөрээлиңерни, күзээшкиннерни сөглээш, ырлап, танцылап хөглээр силер. Ол-ла — деп өөредип эгелээннер.

Ээзи-арганың аразы-биле чүм харны дүргектелдир дүвүлендирбишаан, вездеход караңнадып-ла олурган.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Чаа чылдың ёлказы» деп фотоэтюду.

КИНО

ЯНВАРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дюймовочка» 10.00, 11.20, «Цыган аас-кежик» 12.40, 14.30, 16.20, 18.40 (узаткан), 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүм чок Кащей» 9.20, 13.30, 15.00, «Амыдыралдың ному» (2 сериялыг) 10.50, «Херээженнер чокка эр улус» 16.30, 18.20 (узаткан), 20.40 шактарда.

ЯНВАРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Дюймовочка» 10.00, 11.20, «Цыган аас-кежик» 12.40, 14.30, 16.20, 18.40 (узаткан), 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Амыдыралдың ному» (2 сериялыг) 9.00, 13.10, «Өлүм чок Кащей» 11.40, «Херээженнер чокта эр улус» 16.30, 18.20 (узаткан), 20.40 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Телемедээлер. 8.20— Белоруссияның күрүне консерваториязының цимбалистер ансамблиниң концерти. 8.50 — «Сылдысчыгаш». Уругларга киноальманах. 9.40 — Документалдыг телефильм. 10.10 — Мультфильмнер программазы: «Аалдап келиңер», «Кышкы тоол», «Хензиг дириг амытан». 10.40— «Делегейниң улустарының чогаадылгазы». 11.00 — «Тоол аалчылары». «Немухиниң хөгжүмчүлери» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 12.45 — «Кышкы этюд». Орус болгаш совет шүлүкчүлерниң шүлүктери. 13.15—Куба революциязының 23 чыл оюнга тураскааткан Кубаның телевидениезиниң программазы. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Балет артистериниң Москвага болган 4-кү делегей конкурузунуң лауреаттарының концерти. 15.30—«Москва». Кино тайылбыры. 15.35—«Экранда—катырынчыг кино». «Карнавал дүнези». Чурттуң экраннарынга фильмни көргүзүп эгелээнден бээр 25 чылынга. 16.50 — Даштыкы аалчылар Совет Эвилелин сонуурган көрүп турар. 17.20—«Чаагай хүлүмзүрүүшкүн» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Куклачева киржир. 18.00—18.15— Чапсар. 18.15 —Останкинонуң концерт студиязынга «Ыр-81» деп кежээ. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.50 — «Бодунуң күзели-биле шолээ» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Г. Мдивани—«Тересаның төрүттүнген хүнү». Телешии. 15.35— «Ырак болгаш чоок «ыр». Школачылар тапсызы. 16.20—Г.-Х. Андерсен «Ырлаар болгаш төөгүлер». 16.55 — ССРЭ-ниң Орук харылзаа министерствозунуң үлегерлиг хөгжүм оркестри ойнаар 17.10 — Уругларга фильм. «Тишканы канчаар сураглап турганывыс». 18.10— Хоочун хореографияның кежээзи. Ленинградтың С. М. Киров аттыг Күрүнениң академиктиг опера болгаш балет театрының артистери киржир. 19.45— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00 — «Кукрыниксы». Документалдыг фильм. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.55 — деп хөгжүм фильминиң баштайгы көргүзүү. 1-ги болгаш «Аас-кежиктиг чеди ноталар» 2-ги сериялары.

ЯНВАРЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Кадыкшылар болуксаар болзуңза». 8.45 — «Аныяк москвачы» деп бичии уругларның хореография коллективиниң концерти. 9.10 — Хой эки бараалнар. 9.40 — «Сагыш-сеткил кажан ырлап турда». Өг-бүле коллективтериниң киржилгези-биле хөгжүм программазы. 10.25 — «Чурукчулар дугайында рассказтар». Ренато Гуттузо. 11.10— «Хөглүг аалгалар». Аныяк ыраажылар конкурузу. 12.45— Чилиниң Компартиязының тургустунганының 60 чылынга. «Корваланның чүрээ». Документалдыг фильм. 13.10 — Ф. Лист. РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Горностаеваның киржилгези-биле концерт. 13.15— «Билдингир-даа, болза билдинмес-даа ышкаш». 14.15 Чаа мультфильмнер программазы: «Вася моортайның болгаш дүржок аңнаашкы дугайында», «Ол бергедээн». 14.35 — «Спортлото». Чылдың баштайгы тиражы. 14.40— «Дүргени, быжыы, эптии» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. «Чеве, кыстар!» Москваның 1-ги шак заводунуң ажылчыннары уругларның маргылдаазы. 16.50— «Ералаш» деп бичии уругларның катырынчыг киножурналы. 17.30— «Орус кыш» деп уран чүүлдер фестивалының концерти. 18.15 — 18.30 — Чапсар». 18.30—«Кээргенчиг авам» деп уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—00.00—Москва циркиниң чаа чылда концерти. Доостурга— Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кинолар тайылбыры». 16.15 — «Сарыктыг ыт». Мультфильм 16.35— «Келир үеже көрнүүшкүн». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленин болгаш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады, Чиңгине конструктор академик О. К. Антонов дамчыдылгага киржир. 17.45— «Ырлаар эленнер ортулуу» деп телешииниң баштайгы көргүзүү. Автор — Ю. Щербак. 19.15— Дагның хаак спортунуң талазы-биле делегей кубогу. 19.45 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00— «Эрмитаж. Кышкы ордуу». 1-ги дамчыдылга. Эрмитажтың директору академик Б. Б. Пиотровский эгелиинде чуве чугаалаар. 20.30— «Хөгжүмнүг киоск» 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55— «ТВ экранынга баштайгы көргүзүг». «Мелья: Демиселдиң төөгүзү» (Куба).

Солуннуң дараазында номери январь 3-те үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бөгүн республиканың бол-гээн Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Температура 27—32 градус соок болур.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаида 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2500

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, чер. полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01800

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 2 (11800) | 1982 чылдың январь 3, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ИЙИГИ ЧЫЛЧЕ КИРИП ТУРАР

Улуг үүле-херектерниң бүдүрүкчүзү, ажыл-ишчи 1981 чыл эртнек. Тываның ажылчы чоннары ону күш-ажылчы чедиишкиннер-биле үдевишаан, он бирги беш чылдың ийигизинче, ССРЭ-ниң 60 чыл болур юбилейлиг чылынче, боттарының мурнунга улуг болгаш чугула сорулгаларны, он бирги беш чылдың перспективаларын салып алган кирип турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканың бүдүрүлгелериниң болгаш кадээ ажыл-агыйының ажылдакчылары беш чылдың бирги чылында чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының планын, нийти ажыглалдың автотранспорту чүък сайгарарының, күрүне болгаш кооператив садыглары үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын, агаар транспорту планының кол көргүзүглерин 1980 чылдыындан элээн ажып турар кылдыр күүсеткен. Тудуг организациялары кол фондуларны 1980 чылдыындан хөйнү ажыглаалга кииргэн. Чоннуң амыдырал болгаш коммунал хандырылгазында, улус өөредилгезинде, культурада, кадык камгалалында чугула бурунгаар базымнар кылдынган.

Эң кандаашкынныг бэрге чыл турзажок, республиканың кадээ ажыл-агыйы буруңгаар хөгжүлдезин уламчылаан. Күрүнеге дүк садарының чыл планы хуусаа бетинде 102,1 хуу, чуурга садарының планы он бир айларда-ла 111,1 хуу, эът садарының планы декабрь 24-те 100,1 хуу, сүт садарының планы хуусаазында күүсеттинген. Совхозтарның малчыннары 1980 чылдыынга деңнээрге, малдың төлүн элээн хөйнү камгалап алган болгаш доруктурган. Кадээ ажыл-агый продуктуларының чамдык хевирлерин бүдүрерин көвүдеткен.

Республиканың хөй-хөй бүдүрүлгелери, оон иштинде чамдык совхозтар, харын-даа бүдүн адырлар бирги чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткенин Чаа чыл бүдүүзүнде СЭКП обкомунга айыткааннар. Ол болза бо чылдың планныг сорулгаларын республика чедиишкинниг шиитпирлеп шыдаарының магадылал-бадыткалы-дыр. Ол бүгү бисти өөртүп, улам соруг киирип турар. Ынчалзажок чамдык бүдүрүлге коллективтери, тудуг организациялары, совхозтар болгаш өске-даа коллективтер эрткен чылдың планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдаваан. Бо болза, партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының, хөй-нийти организацияларының, бүдүрүлге удуртукчуларының ханы анализтеп көөр, чогуур түңнелдерни кылыр, ол четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни бо чылын боттандырар ужурлуг чугула чүүлү-дүр.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шуут уламчылалы болгаш партия ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында түңнелдер болгаш айтыышкыннарның чурттуң он бирги беш чылда болгаш 1990 чылга чедир база 1982 чылда хөгжүлдезиниң кол-кол айтырыгларын тодараткан болгаш оларны шиитпирлээриниң ылаптыг оруктарын айыткан. Оларга дүүштүр аңы-дуңмалыш республикаларның беш чыл болгаш 1982 чылда хөгжүлдезиниң Күрүне планнары кылдынган, бадылаттынган.

Партияның область организациязының актив хуралы СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң түңнелдерин чугаалажып көрүп тура, оон шиитпирлерин, Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын бүрүн чөөлдүгзүнмүшаан, оларга дүүштүр республиканың амгы беш чылда болгаш 1982 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң угланыышкыннарын база сорулгаларын тодаргайлаан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң дөрткү сессиязы, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң, партияның область активиниң хуралының шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, Тыва АССР-ниң хөгжүлдезиниң беш чыл планын болгаш 1982 чылда планын бадылаан. Ол планнарның кол угланыышкыны ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам бедидеринче көрдүнген.

Он бирги беш чылда болгаш 1982 чылда Тываның ажылчы чоннарының мурнунда салдынган сорулгалар улуг болгаш күүсеттинип болур бүгү аргаларлыг. Оон-биле кады ол планнар бар бүгү күштерни болгаш арга-курлавырларны долузу-биле мөөңнээрин бистен негеп турар.

1981 чылга деңнээрге, 1982 чылда үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээли 5,6 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 2,4 хуу өзер. Капитал салыышкыннарының нийти хемчээли 1981 чылдыындан 21 хуу өзүлделиг болур. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,8 хуу бедиир. Автотранспорттуң болгаш агаар, хем транспортунуң чүък сайгарылгазы дыка бедиир. Күрүне болгаш кооператив садыының бараан саарылгазы 3,5 хуу өзер, чонга ачы-дуза чедирериниң сайгарылгазы 5 хуу, оон иштинде кадээ черлерге 9 хуу өзүлделиг болур.

Тываның кадээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының мурнунда база улуг сорулгалар салдынган. Бода малдың баш санын 1981 чылдыындан 1,2 хуу, шээр малдыын — 1,5 хуу өстүрер ужурлуг. 1982 чылда күрүнеге 30 муң тонна тарааны, 1 муң тонна ногааны, 24 муң тонна эътти, 27,5 муң тонна сүттү, 2750 тонна дүктү болгаш 16 миллион чуурганы садар. Ол бүгүнү чедип алыр төлээде, мал болгаш чер ажылының продуктуларының нийти чыылдазын улам көвүдедир, малга быжыг чем-суурну тургузар ужурлуг бис.

Эш Л. И. Брежневтиң демдеглээни ышкаш, «эки планнарны тургузуп алган-дыр бис. Ам оларны эки күүседири, эки ажылдаары бүгү кижилерден негеттинип турар. Планнарны күүседирде кол кичээнгейни бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидеринче, камналгалыг болгаш хумагалалдыг чорукту күштелдиреринче, ажыл-херекти комплекстиг чорударынче угландырары онзаа чугула». Бадылаттынган планнар ол бүгүнү долузу-биле барымдаалап көрген. Ынчангаш Совет Тываның ажыл-ишчи чону төлевилеттинген чүүлдерни боттуг чүүлдер болдурар дээш эрес-шудургу, бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдаар-даа. Ындыг күзел-сорукче бисти СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Чаа чылга холбаштыр чедирген байырында мындыг сөстер киирип турар:

«Юбилейлиг чылды совет кижилер планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседири-биле, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын улам ынай бедидери-биле демдеглеп, бедик организастыын, ажыл-херекчизин, сагылга-чурумнуун, күштерниң долу бээрилгези-биле ажылдап билири-биле илергейлээр». Шынап-ла Тываның ажылчы чоннары 1982 чылды ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың күрүг-биле эгелээни бо чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседип болурунуң көргүзүү-дүр. Ол чарышты бүгү черлерге, бүгү тала-биле нелбертир херек.

СССР-ниң тургустунганының 60 чылынче Тываның ишчилери долу көдүрлүүшкүннүг кирген

Кыштаглаашкын чоруп тур

ХҮР АЖЫРАР

«Торгалыг» совхозтуң хойжу бригадаларында болгаш бода мал фермаларында малчыннар нийтиниң малын кыштап хүр ажырар чугула сорулганы салгаш ажылдап турар.

Совхоз дирекциязы, ажылчын комитеди болгаш комсомол организациялары мал кыштаглаашкынынче онза күштү мөөңнээн. Дус, сиген, чарба, сула болгаш өске-даа мал чемнерин кодан бүрүзүнге чедирген. Суг-биле хандырылга эки. Мал чеми сөөртүп турар чолаачылар Юрий Маадыр-оол, Төгүс-оол Тюлюш, Кара-оол Доржукай болгаш өскелер-даа кызымаккай ажылдап, шалыпчылар болганнар.

Удавас хой оолдап эгелээр. Малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр дээш тускай эртемниглер болгаш малчыннар бир демниг ажылдавышаан, чугула хемчеглерни чорудуп, сакманчыларны четчелээн.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр районну.

КОЛ АДЫРЖЕ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң бир кол адыры — мал ажылынга аныяктар идепкейлиг киржип, ол чымыштыг иштиң чажыттарын шиңгээдип ап турар. Совхозта ВЛКСМ комитеди бо хүннерде беш кижини комсомолчу путёвка-биле мал ажылынче чоруткан.

А комсомолчу-аныяктарныы кылдыр эде тургускан Оргу-Шөлде болгаш Чечектигде хойжу бригадаларже аныяктарны хаара тударын комитет уламчылап турар.

Мал кыштаглаашкынын хүр-чаагай эрттирериниң хемчеглерин ап, бо кыжын хойжу кодан бүрүзүнче ийиден эвээш эвес сакманчыктерни чорударын-биле белеткээн.

Хоочун малчыннарның арга-дуржулгазын аныяктарга нептередири, оларның-биле ужуражылгаларны организастаары, дагдынықчыларга чаа келген аныяктарны хүлээндирери планда көрдүнген.

Р. ООРЖАК.
«Алдан-Маадыр» совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары.

БЕЛЕТКЕЛИ ДЕСКИ ЭВЕС

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Ак-Хая бригадазы 10 кодан хойлуг, оон 8 коданы төрүүр хөй.

Бригадада мурнакчы хойжу өг-бүле Кодур-оол Сундуевич биле Севилбаа Амаковна Моңгуштар хөй чылдарда хой малдап келгени-биле арга-дуржулгазы улуг. Оларның коданында бо чылын 417 төрүүр хой бар. Олар чыл санында-ла эки түңнелдерни чедип ап келген. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр хойга онаалдыр 97 хураганы доруктуруп, хойдан-на 2,2 кг дүктү кыргып ап, боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен.

Ол бо чылын бригада төвүнде кыштаан. Кодан... сиген, дус дүжүрүүнген. Бодунуң күжү-биле 12 тонна сигенни белеткеп, өлекти четчири-биле бөлүп алган. Хойларны чылыг суг-биле суггарып турар. Оон хөю ам кижиин түлүк оолдап эгелээн. 70 ажыг хураган менди доругуп турар.

Ол ышкаш Б. А. Куулар-ның коданында 50 ажыг хөй. Ч. О. Сендажы, О. О. Моңгуштың оларның коданнарында 40-40 хой төрээн. Хураганнар менди.

Алдыкы-Божагарда кыштагда Күртүлек Моңгуш 448 төрүүр хойлуг кыштап турар. Ол коданда хойнуң оолдаашкыны база эгелээн. Малчын биле кыштаглаашкынның байдалын чугаалаштым.

— Бо кыштагның септелгезин чайын кылбаан, ынчангаш бодум удур кылыр ужурга таварыштым. Моон мурнунда манаа кыштап турган малчын кыштагны септеваан болду. Коданда чүгле чаңгыс трактор тергези сиген дүшкен. Хураган кажаазының иштин үзүктээр дээрге, материал чок. Суг кудар сава база чылыг... латтынмаан. Анаа одаар хөмүр-даш дүжүрбээн. Күзүн кыштагның чоогунга бригаданың малчыннары күзээн болгаш, оларның оъду тайызаан — деп, Күртүлек Комбуевич чугаалады.

Ол бригадада суг сөөртүп турар автомашинаның чолаачызы Дөтпе Ондарны, автолавка садыгжызы Кошкар-оол Моңгушту ында малчыннар мактап турар.

Бригадада Сөзүтмаа Ооржакты почтальоннадып каан. Ол хирезинде почтальонну транспорт-биле хандырбаанындан совхоз төвүнден чорумал транспорт-биле бригадага чедип келгеш, малчыннарның чагыткан солун, сеткүүлүн чүъктеп алгаш, чадаг тарадып чоруп турар.

Төрүүр кодан — бүрүзүнде 1-2 хире сакманчылар ам-даа чедишпес. Малчыннарны керосин-биле хандырарын организаставаан.

Ак-Хая бригадазының кыштаглары улуг оруктуп чоогунда болгаш кыштагларда чуртталга бажыңнарының печкаларының туйбуларын, соңга рамаларын, эжиктерин, шалаларын база кырының шиферлерин оорлап аппаар чоруктар тургулаан.

Бар четпестерни чайладыры совхозтуң удуртукчуларындан негеттинип турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.
«Шынның» корр.

ГАЗ — 50

Бодунуң бүдүрүп турар продукциязы-биле бистиң чуртувуста хамаан чок даштыкыда безин сурагжып турар «ГАЗ» бүдүрүлге каттыжыышкының алдын юбилейин демдеглээр.

Горькийниң автомобиль заводу — чаа бүдүрүлгениң баштайгызы, чурттуң улус ажыл-агыйының техниктиг эде дерилгезиниң эге үндезини, баштайгы беш чылдарның бүдүрүлгелериниң бирээзи болур. Автозаводтуң корпустары эң кыска хуусаада — чүгле 18 ай дургузунда бедип үнген. «ГАЗ» маркалыг чүък болгаш чиик автомашиналар чурттуң бүгү-ле булуңнарынга барып, кадээ ажыл-агыйга, тудуг объектилеринге тура дүшпейн ажылдап келген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында завод камгалалга бараан болуп турган. Дайын соонда ук бүдүрүлге «ГАЗ-51», «ГАЗ-63», «Победа», «ГАЗ-69», «Волга», «Чайка» дээн ышкаш чаа автомобильдерни бүдүрүп эгелээн.

1958 чылда Брюссельге болган Бүгү делегей делгелгезинге «ГАЗ-52» деп чүък машиназынга алдын медальды тывыскан. Ада-чурттуң автомобильдеринден эң бир дугаарында Күрүнениң Шынар демдээн 1969 чылда «ГАЗ-66»-га тывыскан.

Горькийниң ол заводу амгы үеде ССРЭ-ниң автомобиль үлетпүрүнде эң-не улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи болур ол — продукцияны эң-не массалыы-биле бүдүрүп турар база иштики специализациязы эң-не сайзыраңгай бүдүрүлге болур. Чиик болгаш чүък машиналарының янзы-бүрү хевирлерин бүдүрүп, автобустарга, самосвалдарга болгаш фургоннарга шассилерни кылып берип турар. Бо беш чылда ук бүдүрүлге чиик болгаш чүък машиналарының чаа-чаа хевирлерин бүдүрүп үндүрүп эгелээр.

Горькийниң автомобиль заводу Ленин орден-биле ийи катап, Кызыл Тук болгаш Ада-чурт дайыны орденниң I чергези-биле шаңнаткылаан.

ЧУРУКТАРДА: автомобиль үлетпүрге стахановчу шимчээшкинниң эгелекчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Александр Харитонович Бусыгин (үстүнде). Горькийниң автозаводунга дарганнап тургаш, ол 1936 чылда валдар таптап кылыр талазы-биле делегей рекордун тургускан: чиик автомобиль чыыр цех (адаанда).

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

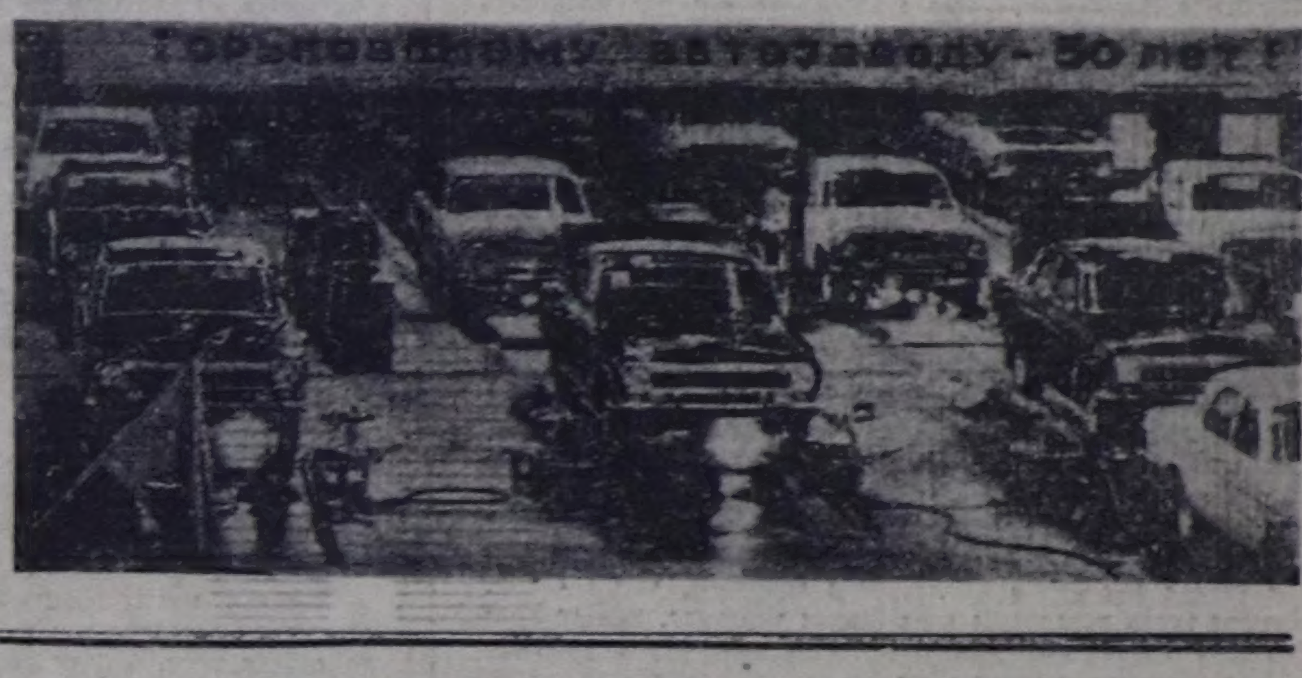

Техника септелгези

КАТАП БАЗА ЧУГААЛАЖЫР

Республика штабының ээлчеглиг хуралынга Сельхозтехниканың Чадаана каттыжыышкынының эргелекчизи С. Д. ОНДАРНЫҢ болгаш ол-ла районда кадээ ажыл-агый эргелелиниң сельхозтехкурхайгааралының инженер-инспектору В. Г. ВОЛОГИННИҢ Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарында кадээ ажыл-агый техниказын белеткеп турарының дугайында информациязын дыңнап чугаалашкан.

1981 чылдың декабрь төнчүзүнге чедир районнуң ажыл-агыйлары дөрткү кварталда септээр ужурлуг 92 тракторнуң 66-зын септеп үндүрген.

Бар болуп турар 134 тараа комбайнының кезиинден хөйү 1981 чылдың дүжүт ажаалдазынга кирипшээн хирезинде-ле, чүгле 36 «Сибиряк» үрелиишкин чок анаа болуп турар. «Тыва» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда комбайннар тургускаш септээр оран-саваны кончуг четпес ажыглап турар. Күскү-кышкы үениң дургузунда айыткан ажыл-агыйларга деңгүп-ле бир-бир комбайн белеткеп алган.

Нарын машиналарның дефектилээшкинин ам-даа чорутпаан, комбайннарның белдирлерин база агрегаттарын септелгеже чорударын организаставаан.

Сельхозтехниканың Чадаана каттыжыышкынының мастерскаязы совхозтарның тракторларын, оларның белдирлерин болгаш агрегаттарын, а ол ышкаш тараа комбайннарын септээринге ам-даа кошкак дузалап турар. Суг чаштырар машиналарны белеткээриниң онаалдазын шуут күүсетпээн.

«Октябрь 30 чылы», «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтарда тракторлар септелгезин четпес организастап турар. Чижээ, «Большевик» совхозка дөрткү кварталда септээр ужурлуг турган он трактордан чүгле дөрттү кылган, ийизин чаа эгелеп турар. А септээр ужурлуг ийи комбайнның чаңгызы-даа белен эвес.

Карл Маркс аттыг, «Тыва» совхозтарда сеялкалар септелгезин. «Сүт-Хөл» совхозта культиваторлар септелгезин оозун дембиниг чорудуп турар.

Кадээ ажыл-агый техниказын 1982 чылдың часкы хову ажылдарынга белеткээрин организастаар талазы-биле ажылды Чөөн-Хемчик районнуң кадээ ажыл-агый эргелелинин, Сельхозтехниканың Чадаана каттыжыышкынының удуртукчуларының, специалистериниң талазындан четпес чорудуп турарын республика штабы демдеглээн болгаш ажыл-агый бүрүзүнде септелгениң чорудулгазын тодарадып көөрүн база илереттинген шыңгыы четпестерни чайладырының шиитпирлиг хемчеглерин алырын олардан негээн. Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарында болгаш Сельхозтехниканың Чадаана каттыжыышкынында машина-трактор парыгын белеткеп турарының дугайында айтырыгны штаб бир ай эрткенде база катап чугаалажып көөрүн шиитпирлээн.

И. ОЛДЫРЕВ.

ЧӨПАЖЫГЛААР

«Шынның» болгаш улусчу контрольдуң каттышкан рейдизи

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының эрги фермазынга келиривиске, чаа төрээн бызаалар хүлээп алыр кажааның иштин бызаа ажаакчылары кидин-не аштап доозуп тур. Ында 60 хире баш бар болду. Кажааның иштин курганг, арыг. Бызаа ажаакчыларының социалистиг хүлээлгелерин, чаш бызааларны хонукта чемгерериниң рационун, оларның хүн бүрүде кайы хире деңзи немеп турарын демдеглээр кыдырааштарны ханада аскылаан. Ында үзүктээн кажаажыгаш санында бызаа ажаакчызының адын бижээн, оон ажаап турар бызааларын зоотехник хүннүң-не деңзилеп, көргүзүглерни бичии самбырага үргүлчү демдеглеп турар. Ынчангаш кымның канчаар ажылдап турары өскелерге көскү болгаш чарыш дээштиг организастаттынган. Оон түңнелинде чаш бызаалар эки өзүп-доругуп турарлар.

Ол-ла кажааның элээн улгады берген бызаалар турар оралинге келиривиске, байдал сыр өске. Ында шык, бус үндүр тыртар чаңгыс-ла херексел кылган. Ол чүге-даа күш четпес болгаш кажааның иштин тумаңналы берген турар, дыка-ла ол-шык. Кырын дешкеш, бус үнер черни немей кылырын шиитпирлээн, ынчалза-даа ол ажыл бүтпейн туруп берген. Ол-шык кажаага тургаш дүгү өдүп, хыраалай берген бызааларның дашты чадагай кажаада турарын көрдүвүс. Оларны мунгаш кажаазының иштин кургадып, бус, шык үнер ойбакты (хоорзаны) дүрген кылбас болза, бызаалар соокка доңуп, аарып болур.

Мында мал чемнерин камналгалыг ажыглавайн турарының фактыларын хомудал-биле эскерип көрдүвүс. Кажаа чанында деспилерде сигенни молдургалар чиирин чип, артканын саза базып турар. Черже тоглап, төгүлген чемни улур бөлүп, малга катап бээрин кым-даа кылбайн турар деп чүве тодаргай-дыр. Камналга, чидириглер-биле демисел чогум-на оон эгелээр эвес бе?

Фермада хол-биле кылыр аар ажылдар механизастаттынмаан. Оон уламындан кажаа иштиниң ол одээн бызаа ажаакчылары анаа-ла калбак демирге ургаш, ону хол-биле үндүр сөөртүп турар. Бижи болаарга, ындыг демир орнунга дугуйлары бичии тергежигеш кылгаш, өлекти оон-биле сөөртүр болза, черле эптиг ышкаш. Ону кылырынга хөй үе, чарыгдал-даа негеттинмес болгай.

Салбырда малдың бедүүн чемнерин болбаазырадыр машина доктаамал ажылдап турар. Ында М. Саая биле С. Сарыглар саван-биле сигенни холуй хээлектээш, фермаларже чүдүрүп чорудуп, улуг, аныяк малга бээр чемниң рационун хүн бүрү хандырып турарлар.

Ынчалзажок оон кожазында механизастаттынган чаа ферманың чанында малга холукаалыг чемнер белеткеп бээр машинаны эрткен чылын-на тургускан хевээр ажылдатпаан. Оон чамдык кезектери чок, үрелик. Совхозтуң удуртукчулары (директору Ч. Дожулаа) болгаш специалистери ук машинаны ажылдадып, ажыглап эгелээриниң хемчеглерин кажан ап чорударыл? Оон чыл ажыг үеде анаа туруп, бичии-даа ажык бербээнинге кым буруулугул?

Совхозтуң төп салбырында Адыр-Мажалык сүт-бараан фермазында байдал эки. Ында бызаа кажааларының иштин курганг, чылыг, чырык — чаш мал турарынга черле таарымчалыг. Декабрь айда беш инек төрээн, бызаалары эки доругуп турар.

Анаа чоруп турувуста, фермада от салыр черниң одакчызы Э. Байыр оон ажыл төлевирин шын эвес тургусканының дугайында хомудалын илеретти. Ында ийи кижи ээлчежип ажылдап турар болгаш туз-тусга доктаамал шалыңы 120 рубль. Олар от салырындан ангыда, чаш бызааларга чем база белеткеп берип турар. Ол ажылды аңгы төлээр дугайында негелдени одакчылар совхозтуң удуртукчуларынга чаңгыс эвес удаа тургузуп келген. Ынчалза-даа олар мынчага чедир тодаргай харыы ап чадашканнар. Ажылчыннарның бо чөптүг негелдезин кажан хандыртынарыл?

«Барлык» совхозтуң ийи салбырында үш ферманың амгы байдалын көргүзерге мындыг. Кайы-даа коллектив чылды багай эвес доосказ, он бирги беш чылдың ийигизинче бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле кирген. Ынчалзажок совхозтуң, салбырларының удуртукчулары, специалистер ажыл-ишчилериниң күжүн чүгле күрүне планнары, хүлээлгелер күүседиринче мөөңнээш, хүн бүрүдеги айтырыгларны шиитпирлээринче, ажылда бар четпестерни дүрген чайладырынче сагыш салбайн барды хомуданчыг. Бижиктиг-Хая салбырының эрги фермазында улуг бызаалар кажаазында хүвүренчиг байдал чогум-на ынчаар, удуртукчуларның болгаш специалистерниң тоомча чогунуң уржуунда болган-дыр. Ынчангаш кажааның иштин кургаглап, бус үнер черлерни немей кылыры, анаа бызаалар тургузарынга таарымчалыг байдалды саадал чокка кылыры негеттинип турар-дыр. Ол ышкаш мал чемин камналгалыг, чөп ажыглаарын чедип алыры, анаа шыңгыы контрольду тургузары, чидириглерни болдурбазы чугула дээрзин рейд бригадазының кежигүннери база катап сагындырып тур.

Рейд бригадазы:

А. ХРИПУНОВ — республиканың Улусчу контроль комитединиң инспектору; О. МОҢГУШ — Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы; А. БЕГЗИН-ООЛ — «Шынның» тускай корреспондентизи.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

Л. И. БРЕЖНЕВ

САКТЫЫШКЫННАР

Ырлажып чорук турар бис — ынчан «Бисти согар, согар болааннар» дээр ынак ырывыс турган — бир демниг, сыгыт-биле катай, чиртиледир бадырып, диртиледир теп турар чүве болгай. Мен ол амыдыралга дораан чаңчыга берген мен.

Ындыг ыр эвесте, Сибирьже болгаш Ыраккы Чөөн чүкче чоруушкуун үезинде, Песчанкага база барып чордум. Бөгүн-даа ында өөредилге шериг кезээ туруп турар болзажок, ол ам биеэги суур эвес болган чорду. Ында шериг алдарының музейи бар, мурнуку чылдарда танкист бөрттүг мээң чуруумну оон база көрдүм. Солдаттар фоточуруктарны, Ада-чурттуң Улуг дайынының материалдарын, биче-чержилерниң документилерин ынакшыл-биле чыып каан болду. Оон соонда аныяк дайынчылар боттарының чурттап турар бажыңнарын барып көөрүнче чаладылар. Ынчаарга ол бажыңнар-даа бистиң албан эрттирип турганывыста ышкаш ындыг бараактар эвес болду. Амгы үениң өрээлдери, соңгалары чырык, шевергин эдип каан оруннар, арыг-тас кылдыр чүгген шалалар. А ынчаарда колдуунда-ла чурталга фондузу чок турган чүве болгай, а танкылар оңгарларга турган, оларның кырындан чүгле брезент-биле шып каар, ол-ла.

Биске кол-ла чүве шериг албаны турган. Армияга черле ындыг болуру ышкаш, спортка — турникке мыңгыртыланырынга, хол бомбуу ойнаарынга, кыжын — хаактыг походтаарынга хөй кичээнгейни салып турган. Меңээ безин чаасказын хаактыг дыка узун оруктү эртер ужур таварыжып турганын сактып олур мен. Үжен-дөртен километрни эртилээр. Командылал черинге рапорттарны барып чедиргилээр чүве.

Танкистер чадаг безин ырак-узак черлерже чорүп болур ужурлуг деп, биске энти-ле чугаалап турдулар. Чүъктегни эгинге салгаш, идикти өрү тыртып алырга: «Бурунгаар марш!» деп командылаар. Үнүүшкүннерни ырак-узак черлерже кылыр. Эгезинде ээжекти өйдүрүп аар, ораашкы безин орта ораап билбес турдувус. Энти-ле ындыг болур чүве. А бир-ле катап ындыг марш-үнүүшкүн үезинде ыннар аразында ол черниң хемчигежи дажый берген мындыг. Бис дедир ээп, ыр-шоорлуг бастырып орган бис, бүгү-ле чүве эки кылдыр сагындырган. Оон хенертен-не суг үзе кирипкен. Командирниң мынча дээн үнү дыңналды: «Чүге доктаан туруптуңар?» Ыттапшадывыс: бодуң көр даан, сугну канчап эртер боор. Ооң кадында аажок соок хат хадып турган чүве. Эрте час ол черлерге чылыг-биле эргелетпес болдур ийин. Көрүп турарывыска, командир хөйлеңин ужулгаш, аңаа бодунуң боозун ораагаш, бажының кырынче өрү көдүрүп алгаш, ам-на командылады: «Мээң соомдан!» Сугнуң соогун чүү дээр, хемчигешти кешкен соонда ана диш шакылаар. Оон база чаа команда үнду: «Бурунгаар маң-биле!» Ажырбаан, шылажып үндувүс.

Тура-сорук ынчаар кацналган, бүдүш, совет солдаттың бүдүжү ынчаар тургустунган. Оон соонда эң-не солун чүве: тактика талазы-биле кичээлдер, танкыларның материалдыг кезээн, башкарып чорударын өөренири эгелээн. Ынчаарда бис «Т-26», «БТ-4» дээр ортумак танкыларны шиңгээдип ап турган бис, амгы үениң-биле алырга, шоолуг эвес танкылар-дыр ийин. Ынчалзажок оларны ынчаарда бис сүртепчиг чепсек деп билир бис. Турган черинден, чорүп олура, шимчеп турар караларны кара боолап турдувус, комбат Копцов боду бистиң адыышкынывысты тергиин-дир деп үнелээрге, кончуг-ла өөрүп турар ийик бис.

Ол негелделиг командирни болгаш чаагай сеткилдиг кижини амга чедир-ле улуг сеткил ханышкын-биле сактып чоруур мен. Ооң-биле бистер өңнүктер болу берген бис деп чугаалап шыдавас мен (ол командир, мен — курсант болгай), ынчалзажок комбат меңээ эптиг-ээлдек, мен база ону хүндүлээр. Кежээлерде бистер шериг албанының дугайын, болу бээр чадавас дайын дугайын ховар эвес чугаалажыр бис. Сөөлүнде барып Василий Алексеевич Копцов Халхин-Голга тулчуушкуннарга киришкен, Совет Эвилелиниң Маадыры атты алган, Ада-чурттуң дайынынга генерал апарган чедип келген болгаш фронтуга маадырлыы-биле өлген. Ол болза, мээң билирим баштайгы кадр офицер чүве: ындыгларның дугайында черле — шериг өзээ дижир болгай. Бодунуң алыс бүдүжүнүң талазы-биле ол хөй чугаа-соот чок, турасоруктуг, кезээде-ле шевергин, омак-сергек чоруур кижи чүве. Ол меңээ дагдыныкчы-даа, херек апарганда бистиң улуг Төрээн чуртувустуң камгалалынга туруптуп болур совет солдаттарны кижизидеринге бодунуң амыдыралын бараалгаткан ёзулуг командирниң үлегер-чижээ-даа болган.

Мындыг таварылганы сактып олур мен. Бистиң кезээвистиң турган черинден ырак эвесте Читинка хем агып бадып чыдар. Бис ооң эриинче баарынга ынак бис: шил дег чүве эттүр көстүп турар, кылаң арыг суглуг, дыка хөй черлерде дүвү безин көстүп чыдар. Бир-ле катап Копцов чугаалайдыр:

— Силер мында шуптуңар инженерлер чыглып келгендир силер. Мындыг сорулганы шиитпирлээрин шенеп көрүңерем. Силер танкыларыңарга олуруп алгаш, оргу черлеп чорүп, шантараазыннарны ажып эртип, бедик кожагарларга машиналарны чиге тургузуп турар-дыр силер, а танк-биле хемниң дүвүнден канчап эртерил дээрзин силерниң кайыңар-да бодап көрбээн бе?

Ынчаарга оон чүү болган дээр силер: ол херекти база кылза бердивис. Чүнү кылып болурун шенеп көрүп эгеледивис. Адак сөөлүнде барып ол сорулганы шиитпирлеп каан бис.

Ол чүл? Бир янзы эрес чорукка кижизидери бе? Чок, танкының экипажы өөредилгеге эвес, а дайын чорудулгаларының хайымынга таваржы берип болур кандыг-даа нарын чоруктарга оон бисти белеткеп турары ол деп, комбаттың дужаалын бис ынчаар билген бис. Ынчаарга өөредилге черинге кылып турганывыстан ыракта нарын сорулгаларны дайын шөлүнге шиитпирлээр апаар болгай. Копцов бисти ындыг чүвеге өөредип турганы ол ышкажыл. Ынчангаш дыка хөй кижилер ол дээш аңаа өөрүп четтирген. Бистиң батальонувустан үнген танкистер Ада-чурттуң дайынының чылдарында боттарын дадыккан командирлер кылдыр көргүскен. «Өөредилгеге берге — тулчуушкунга чиик» дээн суворовчу сөстерни маңаа канчап сагынмас боор. Тулчуушкунга кажан-даа чиик болбазы шын-на харын.

Песчанкага мең баштайгыларның бирээзи болуп, взвод командиринге томуйлаттым. Ол томуйлаашкын меңээ хүндүткел болган, мен ону командылал черинин бүзүрели кылдыр көрүп турган мен.

Ооң соонда танк роталының политругу апарган мен. Хүннер кызыг-чай чок-ла турган ийин. Шериг албаны эрттирер, дайынчы хуудустар үндүрер, политшак эрттирер, кижизидилге ажылын чорудар, ол аразында солдаттар-биле чугаалажыр дээш, кылыр чүве-ле бажын ажыг. Кижилер дээрге кижилер-ле болгай, кижи бүрүзүнде бодунуң сагыш човаашкыны, бодунуң качыгдалы, бодунуң өөрүшкүзү турар. Ынчалзажок кайы хире-даа чай чок турзумза, бажыңымче чагаа бижип чорудуптар үени кезээде тып ап турдум. Бир катап харын-даа бодумнуң улузумга чуруумну безин чоруттум. Чада кырынга турумда, Копцов чедип келгеш, ынчап бир-ле кижи фотоаппаратты шылырт кылган. Ынчаар чурукка тырттырыпкан болдум. Ону бажыңымче чорудар деп шиитпирлеп алганым ол. Ачамга болгаш авамга чүгле чагаа алыры эвес, харын-даа бодунуң оглун көөрү кезээде өөрүнчүг болгай деп ынчаар бодаан мен.

5

Чылдар эрткен. Ол бүгү чорууушкуннар, томуйладыышкыннар, хандыкшыдып турган чаа-чаа ужуражыышкыннар болгаш чаа-чаа ажыл-херектер меңээ кайы хире ажыктыг болганын чогум-на ам онза тодаргайы-биле көрүп ор мен.

Инженер дипломун камгалап тура, келир үеде барып «Запорожстальды» катап тургузар, областың болгаш харын-даа бүгү чурттуң камгалал үлетпүрүн удуртур апаар мен деп бодавайн турган болбайн аан. Чер тургузукчузунга ажылдап тургаш, эштерим-биле кады черин миллион-миллион кур гектарга чаарты кылыр ужурга таваржыр деп сезинмээн мен, а шериг дадыгыышкынын албышаан, ол аңне дар-берге дайынга канчаар херек апаарын бүрүн чергези-биле угаавааан мен. Ол бүгү каттышкаш, хөй кижилер-биле доктаамал аралажылга үезинде ийи бодуун өөс-биле партийжи ажыл деп адаар дүржулганың, чанчылдарның, билиглерниң быжыг туттунуушкуну болу бээрин билбейн-даа чораан мен. Ынчаарга меңи муң-муң өске-даа кижилерни ышкаш, келир үениң улуг ажыл-херектеринге шынап-ла угаазыдылыг белеткеп турганнар-дыр деп чылдар эрткени-биле билип эгелээн мен. Ол белеткелди Коммунистиг партия чорудуп турган.

Армиядан ээп келгенимниң соонда удаваанда, мени Днепродзержинск хоорсоветтиң күүскомунуң даргазының оралакчызынга соңгуп каан. Ынчап даргавыс партияның хоочун кежигүнү, балтийжи-моряк, Октябрь революциязының киржикчизи, бистиң Дзержинканың ажылчыны чораан Афанасий Ильич Трофимов чүве. Оон эртем-билиин улуг эвес, мээң инженер белеткелимни көргеш, холчок өөрээн болгаш дораан-на күускомга тудугнуң база хоорай ажыл-агыйының айтырыгларын эргелээрин саналдаан.

Тамчык чок, хөй талалыг, бүрүн-биле чоннуң нетелделерин хереглелдеринче угланган — Советтиң ажылынче ханызы-биле дүлдүнер ужур таварышкан. Ажыл чаа эвес турган — мен аңаа Бисертск районга-ла киржип турган болгай мен, ынчалзажок хөй чүвени база катап билип алыр херек апарган. Ол дуржулга 1960 чылда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга соңгутканымда, меңээ дузалаан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының хүлээлгелери-биле чергелештир, партия болгаш чон база катап ол бедик, хүндүлүг, ынчалзажок кедергей харыысалгалыг, моглаг-шылаг чок күш-ажылды негээр албан-дужаалды меңээ бүзүреп каан бөгүн-даа дузалап турар.

Бодумнуң хууда практикамны сагыннышаан, мырынай эгезинде-ле депутаттарның эргелерин калбартып турар хоойлуларны ажылдап кылырын болгаш хүлээп алырын чедип алган, чер-чер Советтерниң ролюн күштелдирер дугайында, оларның ат-алдарын бедидер дугайында, бүгү күрүне аппаратының ажыл-чорудулгазын сайзыраңгайжыдар дугайында айтырыгны тургускан мен.

Мээң караамга көзүлдүр-ле амгы үениң хоорайы Днепродзержинск кылдыр хуула берген Каменскиге бодумнуң ажылымны кезээде өөрүп четтиришкин-биле сактып чоруур мен. Солун-на үе турган чүве ийин. Чогум-на ынчан бис соңгу Полюсту чагырган дөрт папанинчилерге магадап адыш часкап, чкаловчу ужудуушкуннарны чүрек шимиредир хайгаарап, Магниткадан, Кузнецк комбинадындан болгаш өске-даа чаа тудуглардан келген медээлерге өөрүп турган бис. Днепр заводу ол чылдарда база-ла хогжүүрүн уламчылап турган: мен турумда-ла сески домна суугуну ажылдадыпкан, аглофабриканы, ушку мартен цехин ажылдалга кииргени. Бистиң каң эзилдирикчивис Яков Чайковскийниң стахановчу рекорду бүгү эвилелге диңмирей үнген. Аар үлетпүрнүң улусkomу Серго Орджоникидзе оон дуржулгазын ажыглаарынче чурттуң каң эзилдирикчилерин кыйгырган.

(Уланчылыг).

(Уланчызы. Эгези № 290, 291, 292, 293, 296, 298 «Шында»).

БЕЛДИРДЕ ОТТАР

Малчыннарның база бир күш-ажылчы хүнү дооозулган. Өгнүң ээр ээзи Данар-оол аалда чогулу, одаар ыяш сөөртүп алыры-биле тайгаже үнген. Аалда хамык-ла ажылды оон өөнүң ээзи Даңзы Мылдыковна углап-башкарган. Өгде бичии уруглар-ла хөй. Маадыр-ле он үш уруглуг. Оларның тоозу оол, дөртү кыс. Ажы-төл талазы-биле ёзулуг-ла бай улус бо-дур. Ынчап воскресенье турган болгаш огнуң школачы уруглары шупту чаңып келгилээн, школа-биле ол аразы ырак эвес.

Кижиниң ажы-төлү дээрге чоргаарлалы-дыр. Ынчангаш ажы-төл, ада-ие-даа дугайында бисте үлегер сөс, чечен чугаа-даа хөй. «Кижи төлүнге ынак, ыт доңанынга ынак» дижир бис. Төлептиг ажы-төл дээрге, күрүнениң байлаа ышкажыл. Шынап-ла ындыг. Ажылчын кижи хөй-ле болза, коллективтиң ажыл-үүлези, а ындыг болганда чурттуң ажыл-херээ улам бүдүүчел болгай.

Данар-оол биле Даңзының хөй ажы-төлүнүң ажылга кежээзин, оларның мөзүлүүн чаңгыс чер-чурттуглары мактаар.

— Урут-дарыгны төлептиг өстүрери ада-иезинден-не хамааржыр чүве бо — деп, Даңзы Мылдыковна чугаалады. Ол черле чоп. Чүге дизе, амыдыралды урут-дарыг баштай-ла ада-иезинден, чугаа-дылгадаа оларлан өөренир. Ажыл-биле чугаалаарга, малчын улустуң ажы-төлү черле онзагай, ажылгыр, кежээ болур чүве. Данар-оол биле Даңзының урут-дарыы база ындыг. Ам сески класста Коля деп оглун Даңзы Мылдыковна мактаар.

— Колявыс дээрге, кыс уруглардан безин артык, өг ажылынга чүнү-даа кылыр болдур ийин — деп. Маадыр-не чоргааралын илереттн.

Он үш уруг хамаан чок, чаңгыс урутну безин өстүрүп, доруктуруп алыры кайы хире берге? Чеже хире үйгу чок хүнну ие кижи эрттирерил? Ынча хөй ажы-төлдү доруктурарынга бо ада-иеге күрүне улуг дузаны чедирип келген. Хөй уруглуг иелерге дузаламчы кылдыр акша-төгерикти ай санында берип турар, а божуурунуң мурнунда база божупкан соонда ие кижиниң дыштаныр шөлээзи узаан, алыр акшазы көвүдээн. Малчын ие кижи божуугуже чедир-ле мал-маганы-биле халбактанчыр, а божупкаш база-ла шөлээлеп орбас, мал-маганын ажаажыр. Малчын херээженнер дээрге, ёзулуг-ла амыр-дыш чок ажылдап чоруур кымга-даа билдингир. Даңзы Мылдыковна база ындыг. Ынча хөй ажы-төлдү өстүрүп, хуузунда онаашкан ажылынга ындызымак чоруун көргүзүп, үргүлчү-ле мурнакчы деп мактадып келгени Даңзы Кужугеттиң бир онзагай шынарын бадыткап турар-дыр.

Малчыннарның уругларының бирээзи от салган, өскези даштын улуг доскаардан сугланып эккелген, үш дугаары чем кылган турду. Оларны оңу-мону кылыңар деп, авазы айбылавады-даа. Ажылдаары оларның амыдыралчы негелдези апарган-дыр деп, иштимде бодап олурдум.

Улуг оглу Нетязы Бай-Тал школазында башкы. Ийи уруу совхозта ажылчын, оол бичези Чечек бо чылын он дугаар дооскан, ам ада-иезинге дузалашкаш, келир күзүн өөренип чоруру-биле белеткенип турар. Бир оглу дузалакчы кадарчы болгай.

Данар-оол биле Даңзы өгленип, кады амыдырал тудуп чылындан-на, комсомолчу путевка-биле малчынның бергеп. Оон бээр ам чээрби ажыг чыл эрткен. Бо аразында олар ажылга, амыдыралга хоомай диртип көрбээн, төрүүр 100 өшкүден-не 96-дан өрү анайны камгалап ап келген. Эрткен чылын чүс өшкүден 98 анайны доруктуруп, бир өшкүден-не 900 грамм дүктү алган. Мал төлү болгаш өшкүден дүк кыргып алыр талазы-биле планын ажыр күүсеткен, аңаа немелде төлевир 1500 хире рубль болган.

Бир тоо күш-ажылчы көргүзүглер дугайында чугаа эгелээн болганда бо чылын олар кандыг-кандыг түңнелдиг болур деп турарын айтырган мен.

— Төрүүр 100 өшкүден-не чүс анайны, бир өшкүден 1 килограмм дүктү алыр бодап турар бис — деп, Даңзы Мылдыковна дораан-на харыылады. Ол дугайын кадарчылар шагда-ла дүгүржүп, шиитпирлеп алган. Ону чүге ынча-

Беш чылдың кижилери

Алды кижизи школада. Ийи бичиизи ада-иезинин чанында.

— Школада улуувустуң өөредилгези эки. Суур баргаш, кайывыс-даа ыяап-ла башкылары-биле барып чугаалажыр, кичээлинге-даа олуржур бис. Ам даарта мен бодум барып, уругларымның кичээлдеринге олуржур мен — деп, Даңзы Мылдыковна чугаалады. Чамдыктар урут-дарыын школаже чорудупкаш, оларны өөредири, кижизидери школаның, башкыларның херээ дижип олургулаар. А бо ада-ие ындыг эвес. «Школа-биле харылзажып, демнежип тургаш, төлептиг кижини кижизидип ап болур. Демнигде күштүг. Хөй ажы-төл бот-бодун өстүнчүп чораш, ажылга өөренип чоруй баар. Сески класстың оглу Коля бо күзүн адазынга дузалажып, ээгенинзээш совхозтан 200 рубльди ажылдап алган. Чүгле бо факт безин хөйнү чугаалап турар аа? Өшкү кадарчызы өг-бүле эрткен чылын 10 тонна сигенни, 10 тонна көк-суланы белеткээш, кыштаанда дүжүрүп алган. Хой ажы-төл-биле эмгележиптерге ындыг-ла

дыр шиитпирлээшил дээрге, мал-маганының деңгилгезин кыырап, кыштаглаашкынга белеткели ынак. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бедик түңнел чедип алырынга олар бүзүрелдиг. Бүзүрел дээрге, кижиге улуг-ла деткимче болдур ийин.

Ангор өшкүнү өстүрер деп чүве чугула-дыр дээрзин бо-ла кадарчылап келгеш, ылап-ла көрдүвүс. Оон дүгү элбек болгаш бир килограммының өртээ 21 рубль ажа бээр-дир. Хемчик бажынга ангор өшкү аажок-ла тааржыр деп ол малчыннар хөй чылда хайгааралының түңнеп чугаалады.

Ангор өшкүнүң анайы хураган дег эвес, ол дораан-на бут кырынга туруп келбес. Ынчангаш малчын кижи ону ыяап-ла иезинге барып тудуп эмзирер апаар, ынчалдыр ийи-бир хондур уламчылаар. Данар-оолдарның ыяап-ла сагыыр дүрүму ындыг. Оон аңгыда Даңзы Мылдыковна чалыы анайлар чемгерери-биле күзүн ол аарыжыны флягаларга кудуп белеткеп алыр. Чалып ону эргискеш, анайга кудуп бээрге, аажок-ла чиир, сула-биле ол аарыжыны кайы-

ый мурнай чиир эвес дээш салып каарга, бир-ле дугаарында аарыжыга баар чүве дээрзин чугаалап олурар. Ол аарыжының составында чемиштиг чүүлдер хөй, ынчангаш анай хоптактавас-даа болур. Бо малчыннарның хууда бир дуржулгазы ол-дур. Кыштаг чоогунуң оъттуг ээлгенин эки, ону камнап, тараа хоорзунунче өшкүзүн кадарып турар улус болду.

Чээрби беш чыл дургузунда малчынная келген тоочуннарга «Бай-Тал» совхозтуң дирекциязы чурталга бажыңындан тудуп берген болза деп, ол өгге олура ынчалдыр бодадым. Суурдан ырак эвес-тир. Туралыг бригадазынче электри тыртып кирген, ол шугумдан 5-6 километр турар кыштагга электри шугуму кирерде берге дээр чүве чок, арт-сыни база ашпас.

— Бистиң аай турар кажаавыс тар чүве, ону харын улгаттырып бээрин дилээн улус — деп, Даңзы Мылдыковна чугаазын уламчылады.

Маадыр-ие-биле, ооң ажы-төлү-биле чугаалажып олурувуста шак-ла орайтаан. Хүндүлүүчел өг-бүлениң улуу-биле ооң мурнунда ынчалдыр чугаалашпаан мен. Шак ындыг тура-соруктуг малчыннар хөй-ле болза, мал-маганывыс шынап-ла кажаа-хораа сынмас кылдыр улам-на көвүдээр.

Чурталга бажыңын тудуп бээринден аңгыда совхозтуң удуртукчулары бо аалга ам дарый дус эккеп бээрин дилеп олурар. А боттарындан хамааржыр бүгү-ле чүүлдү ынак кылып алган, чылыг кажаа-хоралыг кыштаанда кээп хонупкан улус чорду. Кажаалары сентябрьдиден аңгыда, ооң иштин безин чугайлап алган.

Орай дүне аалдан үнүпкен бис. Кедээ талазында аалдарның Туралыг хойжу бригадазының тевү — Белдирде сайгылгаалыын оттары чайынналып, чивеңнеп турду. А 1982 чылда Данар-оолдарның Туралыг-Ак-сыында кыштаанда электри чырыы база-ла чайынналдыр кирген турзун деп, иштимде йөрээдим. Бай-Тал суурже аъттаныптывыс.

С. ХЕРТЕК.

Бай-Тайга район.

МАКТАЛДЫГ

Өнер-оол Донгак «Чыраа-Бажы» совхозка он алды чыл иштинде ажылдаан дуржулгалыг чолаачы. Ол он бирги беш чылдың баштайгы чылында совхозтуң чолаачыларының аразында чарышка доктаамал шылгараш, хүндүлел бижик, өртектиг белек-биле шаңнадып келген. Эрткен чыл дургузунда 80 муң тонна-километрни эртер, 500 килограмм кывар-чаар материалдарны камнап алыр хүлээлгезин күүсеткен.

Сөглээн сөзүнге ээ болган чолаачы амгы үеде ыраккы турлагларда малчыннарга сигенни, саваңны шалыпкын сөөртүп чедирип, хүнде-ле үш-дөрт рейсти кылып турар. Оон бүдүрүкчүлүг ажылдыжы аныяк чолаачыларга төлептиг үлегер-чижек болу берген. Ө. Донгак бо чылдың бирги кварталының планныг даалгаларын күүседир дээш хүннүн ээлчег-үлүүн ажыл-херекке боттандырып, кызымаккай ажылдап турар.

А. ОНДАР.

Чөөн-Хемчик район.

Таңды районда тевү Бай-Хаан суурда ном магазини номга хандыкшылдыгларның хереглелдерин эки хандырып турар. С. Федорованың эргелекчилээзини бо бичии коллектив чыл планын хуусаазындан дыка эрте күүсетпеш, 1981 чылдың ноябрьда-ла бо чылдың үлүүнге ажылдап эгелээн.

Магазин эрткен чылда 5 муң рубльдиң янзы-бүрү номнарын чонга садып саарган. Амгы үеде беш чылдың ийиги чылының бирги кварталының планын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап эгелээн.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) магазин эргелекчизи С. Федорова, садыгчы Т. Раздумова оларның делгүүрлер четчелеп турары.

А. ОЮННУҢ фотозу.

ТУДУУ ЭГЕЛЭЭН

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунга чугаазынга эш Л. И. Брежнев дузалал ажыл-агыйларның болдунар аргаларын бүрүнү-биле ажыглаары эргежок чугула деп онзалап демдеглээн.

Бо тодаргай болгаш чиге айтыышкынны күүседири-биле Тыва АССР-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели Кызыл хоорайга дузалал ажыл-агыйының тудуун тудуп эгелээн. Аңаа шиитпээ-биле ийи чүс ажыг хаванны тудар. Ам мында хаваң кажаалын, ийи аал чурттаар бажыңны, сүт станпиязын тудуп эгелээн. Ол тудугнуң шиити өртээ 238 муң, а тудуг-монтаж ажылдары 215 муң рубль. Ону боттарывыстың тудуг-монтаж участогувустуң күжү-биле тудуп эгелээн бис. Тудугну 1982 чылдың ушкү кварталында ажыглалга кииреrи көрдүнген. Ооң түңнелинде ол дузалал ажыл-агыйы пиво болгаш хлеб бүдүрер заводтарының ажылчыннарын эът аймаа-биле хандырбышаан, чонга немелде продукцияны садар. Ол тудугну ажыглалга кииреri-биле РСФСР-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу немелде тудуг механизмнерин, транспортту 1982 чылда бээрин база планда кииргени.

Ол тудугну ССРЭ-ниң Күрүне банкызының чээлиги-биле тудар. Бригадир Е. К. Бурихова баштаткан он ийи кижи составтыг тудугжу бригада мында ажылдап турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

ХОЙ КОМПЛЕКИЗИНДЕ

КЫЗЫЛ районнуң «Тиилелге» совхозунуң хой комплекизинде амгы үеде 3300 хойну кыштадып турар. Ол ынчаар девис бээрге хар улуг дүшкен, ооң соонда быстап каап турган, улам кылыпнаан.

Чедерниң хой комплекизиниң бригадазынга эртенгик келдивис. Хойжулар шагда-ла бут кырында турзар. Улуг хойларга, эрткен чылдагы хураганнарга, көк сула саваңын, сигенни берип, оларны чылыг суг-биле суггарган чай чок-ла турлар.

Бригадир Март Эрикеевич Салчак-биле ужуражып, чугаалаштывыс. Ортумак сыныг, чывар-соокка додукпан хүрең шырайлыг бригадир хамык хойларын долгандыр көрүп каап тура, далаш чок чугаалады:

— Бо дээрге шупту азыралда хойлар-дыр. Оларның күш-дэңгели амдызында шору. Боларны кыштан хүр ажырар дээш бүгү-ле аргаларны хереглеп, кызып-ла ажылдап тур бис.

— Кыш ам-даа узун, соок моон соңгаар-даа улгадыр болгай — деп, Чедер коданы Совединиң күүскомунуң даргазы П. Хертек бригадирге сагындырып кагды.

— Ындыг-ындыг... Кыш топчузу, час эгези база берге. Ону база-ла бодап турар бис, дарга.

Март Эрикеевич бо хой комплекизинде ам дөрт дугаар чыл бригадирлеп турар. Ынчангаш ол элээн мергежил, биче эвес арга-дуржулганы мооңнеп алган. Ооң удурткан бригадазының хойжулары демниг ажылдап, хойдан алыр продукцияны көвүдедиринче күжүн мооңнээн.

Бригадир хой комплекизиниң кажаа-хоразын, мал чеминиң курлавырын көргүстү.

— Мал чемин камныг, чөп чарыгдаар дээш шыгыы домнежип турар бис. Хойларның чиир чемин шагжаларга, хоопталарга берип турар.

Чемгерген соонда оларның черже төкпен сигенни, тогланчыларын удур-ла беле тыртып бээр.

Совхозтуң бо хой комплекизинде сиген, саваң, хонак холуксаалыг мал чемин ам-даа хой. Оон грамм бүрүзүн камныг ажыглап турар.

Комплекстиң кажаалары делгем. Чаа төрүттүнген хураганнар өстүрер черин база кылган.

Эрткен кыжын маңаа үш кодан төрүүр хой кыштаан. Дуржулгалыг хойжу Эрендей Дүнтел-оол төрүүр 100 хойга онаалтыр 105 хураганны он-ча-менди камгалап ап, доруктур өстүрген. Бир хойдан-на 3 килограмм 700 грамм дүктү кыргып, күрүнеге дужааган.

Бодунуң күш-ажылчы үлегер-чижээн өске өөрүнге көргүскен дуржулгалыг хойжу бо кыжын № 1 бригадада ажылдап, Кежээлиг-Ховуда малын хүр кыштадып турар.

ЫНЧААРГА хойжулар С. Монгуш, С. Лама-Сүрүн олар төрүүр 100 хойга онаалтыр чүгле 76—78 хураганны алганнар. Чаңгыс комплекске турган-даа болза, үш хойжунуң көргүзүү үш аңгы болган-дыр. Ооң чылдагааны хойжу бригаданың кежигүннери хуралынга шыңгыы чугаалажып, чогуур түңнелди үндүргеннер.

Бо кыжын комплексте чаңгыс кодан төрүүр малды тургускан. Ында 508 хойну бригадирниң кадайы Чечеймаа Салчак кадарып турар. Оон кодаңында хойлары амгы үеде хүр.

Совхозтуң дирекциязы болгаш специалистери бо комплекске моон соңгаар чүгле төрүвес малды азырап кыштадырын планнап турар. Чүге дээрге ооң турар чери бедик, төрүүр хойга кыжык.

Хой комплекизиниң малчыннары лекцияны, беседаны үргүлчү дыңнап турар. Совхозтуң комсомолчу-аныяктары оларның ажыл-ижинге дузалажып, солун программалыг концертти-даа көргүзүүшкүн баргылаар.

Солун, сеткүүл үргүлчү келп турар. Автолавка доктаамал баар. Бис чорүп турувуста, автолавка халдып келди. Чүнү эккелген эвес дээш сонуургап көрдүвүс. Шоодайларга далган, аъш-чем, хеп аймаа, хойжулар кыжын тон иштинден кедер дүктүг чеки-чонтар, кидис идиктер дээш янзы-бүрү бараанар хөй болду. Бичии уругларга таарышкан шиитпи, даштыкы чараш хептер база бар. Черле хоомай эвес.

«Тиилелге» совхозтуң хой комплекизинде байдал ындыг болду. Малчыннар ам он бирги беш чылдың ийиги чылынче бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг кирген, ниитизин малын кыштан хүр-мендии ажырар дээш бүгү күжүн салып, кызымаккай ажылдап турарлар.

Х. ОНДАН-ООЛ.

ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УТКААН

Лора Кертик-ооловна Монгуш Бажың-Алаак ортумак школазын 1978 чылда дооскан. Ооң ада-иези — «Искра» совхозтуң малчыннары, хой кадарчылары. Монгуш 1979 чылда Кызылдың садыг училищезин чедиишкинниг дооскаш, садыгжының шынзылгазын холга алган. Төрээн совхозунга ол ээп келгеш, 1980 чылдан эгелеп совхозтуң аъш-чем магазинынга садыгжылап кирген. Аныяк садыгжы комсомолчу Лора эш-өөрүнге, садып алыкчыларга ээлдек, дуржулгалыг садыгжы апарган.

Л. Монгуш ай санында планныг даалгазын 101—116 хуу күүседип келген. Комсомолчу Л. Монгуш 1982 чылды улуг чедиишкиннерлиг уткаан.

К. МОНГУШ.

ТҮЛҮКТҮГ

«Ак-Туруг» совхозтуң механизаторлары кадээ ажыл-агыйы машиналарының септелгезинче органчазтыг кирген. Ылаңгыя Кызыл-Даг салбырының Аймырлыг бригадазында ажыл-иш хайнышкынныг.

Ында салбыр механиги Яков Мөңделеге звено сеялкаларны, плугларны, культиваторларны септээн. Септелгеде Байыр-оол Лопсан, Маадыр-оол Дамба болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип турар.

Ол-ла салбырда малчыннарның кыштагларынче мал чеминиң сөөртүлгезин уламчылавышаан. Мал чемин сөөртүрүнге дөрт тракторну бижыглаан. Аныяк коммунист Шуңнай-оол Чыртык, дуржулгалыг механизатор Мунзук Артына, Байлак-оол Ширин-оол олар хүн нормазын ажыр күүседип турарлар.

П. ЛАМА.

Советтер амыдыралы

ДОКТААМАЛ АЖЫЛДААН БОЛЗА

ЧООН-ХЕМЧИК районнуң Хайыракан кодээ Соведи «Улус депутаттарының суур болгаш кодээ Советтериниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузун күүседир талазы-биле элээн ажылдарны кылып чоруткан. Кодээ Советтиң сессиялары Конституция ёзугаар чогуур хуусааларында эртип, оларга чоңга ачы-дуза чедирерин, ында 8 чыл школазының чаа өөредилге чылынга белеткелин, кодээ Советтиң девискээринде СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге кодээ ажыл-агыйның специалистериниң ролюң болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалажып келген. Сессияларга кодээ Советтиң депутаттарының 80-ден өрү хуузу олуржуп турган.

Ындыг-даа болза сессияларга чаңгыс-даа депутат негелде кылбаан болгаш ону күүском, доктаамал комиссиялар четпес организастаан. Сессияларга санал берген депутаттарның шүгүмчүлелдиг саналдарын боттандырар талазы-биле хемчеглерин ажылдап кылбаан турган болгаш оларның түңнелдериниң дугайында дараазында сессияларга дыңнадыгларны кылбайн келген.

Кодээ Советтиң күүском хуралдарын 9 удаа эрттирген. Аңаа ясли-садтың, кежээки школаның, кино, садыг, культура албан черлериниң ажылын болгаш суур чаагайжыдылгазын база чурттакчыларның мал чеминиң белеткелинге киржилгезин болгаш оон-даа өске өйү келген айтырыгларны чугаалажып турган. Эрткен чылдың июльда күүском хуралын эрттирбээн. Ноябрьның күүском хуралын декабрьда эрттирип, Хоойлунуң 46-гы чүүлүнге хажыдыышкынны кылган. 1981 чылда чаңгыс-даа айтыышкын үндүрбээн.

Кодээ Советте дөрт доктаамал комиссияларны тургускан. Оларга кодээ Советтиң күүскомунуң талазындан практиктиг дузаларны үргүлчү көргүзүп турган. Доктаамал комиссиялардан план-бюджет, социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш хой-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле комиссиялар багай эвес ажылдап турар. Кодээ ажыл-агый талазы-биле комиссия сессияга отчёдун берген-даа болза, ук комиссиялар сессияларга болгаш күүском хуралдарынга айтырыглар белеткээринге элээн киржип келген.

Эрткен чылын кодээ Советтиң депутаттарындан 20-зи ийи катап, 5-и чүгле чаңгыс удаа соңгукчулар мурнунга отчёдун берген. Ажылчы чоннарның хуралдарын 2 катап эрттирген. Аңаа хой-ниитиниң корум-чурумунуң дугайында болгаш күүскомнуң отчёдун дыңнап чугаалашкан. Кодээ Советте хой-нииты организацияларындан херээженнер чөвүлели, төрелдер комитеди, улусчу дружина, эш хуузунуң суду, улусчу контроль бөлүү ажылдап турар. Херээженнер чөвүлели (даргазы Л. Дамба-Даржаа) план ёзугаар ажылдап, бо чылдың эгезинден бээр боттарының хуралын 23 удаа эрттирген. Хуралдарга корум-чурум, суур чаагайжыдылгазы, чоннуң культурлуг амыдыралын бедидер айтырыгларны чугаалажып келген. Херээженнер чөвүлели кодээ Советтиң шугуму-биле эрттирип турар янзы-бүрү ажылдарга идепкейлиг киржип клуб, библиотека черлери-биле харылзаалыг ажылдап, херээженнерниң нииты хуралдарын, помчулга конференцияларын, янзы-бүрү темалыг кежээлерни агитквартиралдар-биле эрттирип турар.

Кодээ Советте улусчу контроль бөлүү (даргазы О. Донгак) багай эвес ажылдап, 1980—1981 чылдарда 30 хыналдаларны кылган. Киномеханигиниң ажылын хынааш, күүском хуралынга тургузуп чугаалашкан.

1981 чылда суурга 354 дос ыяштарны тарып олурткан. Чаа көвүрүгнү, 2 кудукту кылган, 3 кудукту септээн. Культура бажыңы херим чок, магазин, совхоз, кодээ Совет контораларының девискээринде чаагайжыдылганы четпес чоруткан. Хайыракан суурнуң чартык кезиинде огород, тараан ыяштар суггаразы четпес шиитпирлеттинген.

Бюджет күүселдезин күүском четпес организастаан. Бот-оваалга үндүрүгден 150 рубль, кодээ ажыл-агый үндүрүүнден 60 рубль, страхованиеден 64 рубль, транспорт үндүрүүнден 25 рубль чедир чыгдынмаан.

СОНГУКЧУЛАРНЫҢ депутаттарга берген 12 чагыгларының сээн күүсеттинген. Салчак Тока, Октябрьская кудумчуларын дескилээн. Бора-Хөлде нефтебааза кажаалаттынган, 2 кудук кылдынган, 2 бажыңнарга капитал септелге кылган болгаш Колхозная болгаш өске-даа кудумчуларда суг бугаларын ласкан. Ындыг-даа болза Первомайская кудумчузун дескилевээн, суурда тарып олурткан ыяштарны кажаалаваан.

Кодээ Советке райкүүскомнуң 31 шиитпирлери, 5 айтыышкыннары кирген. Оон иштинде 9 шиитпирни, 3 айтыышкыннарны контрольга алган. Контрольга алган 9 шиитпирниң күүселдезиниң дугайында райкүүскомга медээ кирбээн. Райкүүскомдан барган документилерни чогуур өй-шаанда бүрүткевейн турар, чамдык документилерни күүском кежигүннеринге таныштырбайн турар, а чамдыктарында кодээ Совет күүскомунуң даргазы ат салбаан. Херек эмгелелин чогуур негелдезинге чедир тургуспаан, чамдык протоколдарны чедир кылбаан. Октябрьда болуп эрткен сессияның протоколу кылдынмаан. Күүскомнуң сентябрь, октябрь айларда хуралдарының протоколдары тургустунмаан.

Кодээ Советтиң девискээринде туруп турар албан организацияларга удуртулганы элээн экижиткен. Культура, чырыдышкын албан черлери одаар чүүлдер-биле хандыртынган. Школага өөренир чогуур уруглар бүрүнү-биле хаара туттунган. Ясли-садта 90 уруглар турар. Ынчалза-даа школага өөренир ужурлуг уругларның шын учёдун долузу-биле тургустунмаан. 8 класс дооскан 10 кижи өөредилге черлеринче хаара туттунмаан. Интернатта ак-чоорган, сыртык, чоорган хантазы чедишпес. Ясли-садтарда уругларның ойнаарактары чок. Харылзаа салбыры квартал, ай планнарын күүседип турза-даа, район төвүнден солун, сеткүүлдер оралдап кээр, малчыннарга 2—3 хонгаш чедип турар. Телефон харылзаазы багай.

Советтиң девискээринде 315 өг-бүледен 88 өг-бүле хуузунда малдыг. Дузалал ажыл-агыйын сайзырадыр талазы-биле 19 гектар черге картофельди, 1,3 га черге ногааны тарып өстүрген.

Совхоз эрткен 11 айларда күрүнеге мал продуктулары садарын дүкту 102,4, сүттү 95,5, эътти 84,6 хуу күүсеткен. 1980 чылдың ол үези-биле деңнээрге, малдың өлүр чоруу көвүдээн. Оон иштинде мыйыстыг бода малдың 12, хаваннарның 33,3 хуу көвүдээн. Мал бажы өстүрериниң планын күүсетпээн. Чоңдан продуктулар садып алыр планын 1,9 тонна эътти, 400 кг дүктү ам-даа чедир дужаавaан.

Ынчангаш үстүнде адаан Хоойлуну боттандырар талазы-биле Хайыракан кодээ Советтиң ажылында чамдык эки талалар бар-даа болза, ол Хоойлунуң элээн хой чүүлдерин күүседирин организастаар талазы-биле кодээ Совет, оон күүскому ырак-та четпес ажылдап келгенин үстүнде демдеглээн чүүлдер херечилеп турар. «Улус депутаттарының суур болгаш кодээ Советтериниң дугайында» Хоойлу дээрге, аңаа хамаарылгалыг Советтерниң ажыл-чорудулгазының программазы болгай. Ынчангаш ону амыдыралга чедиишкиннig боттандырар дээш кодээ Советтиң күүскому доктаамал, шудургу ажылдаары негеттинип турар.

Н. ДАЖИНМАА,
«Шынның» корр.

КАМНАЛГАЛЫГ

СЭКП кежигүнүнге кандидат Олег Кунгаа бо хүннерде Чаа чылдың бирги кварталының үлүүнде ажылдап турар. Он бирги беш чылдың бирги планын Самагалдайның сельхозтехника салбырының бо алыык ишчизи хуусаадан эрте күүсеткен. 46000 тонна-километр эртер турган, ол херек кырында 54000 тонна-километрни эрткен.

Кывар-чаар материалдарга, эдилээн техниказынга ол хумагалыг.

В. ДАНДАР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Делегей темазынга беседа

КОЛ-ЛА ЧҮВЕ—ТАЙБЫҢ

1981 чыл чоруткан, а Чаа чылдың календары санап кирипкен. Эрткен чыл чогумчалыг эвес байдалда эгелээн турду. Өнчүк-чөңгээлиг медегледери-даа, авантюристиг хөделиишкиннери-даа элбекшил чаа чагырыкчылар Вашингтонга чуртту башкарып кирипкенин сактып көрээли. Боо-чепсектерниң америк конвейери эң дүрген ажылдап кирипкен. Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннар ара сексаан. Бистиң чурттувус-биле кады ажылдажылгазын база соксадыр кылдыр албадаар дээш АКШ бодунуң эвилелчилеринге ыйыышкынны тавыштырган.

Москва чүнү чугаалаарын дыңнаар дээш СЭКП-ниң XXVI съездизин делегейниң хой-ниитизи сеткил сураадели-биле манап турган. Ынчангаш харын съезд ажылының төөгүлүг хүннеринде бүгү чурттарда улустар совет даштыкы политиканың чайгыжын чогум болгаш тайбыңга ынак бүдүштүүн сеткил ханыышкын-биле айтып турган. Вашингтоннуң болгаш НАТО-нуң дайынзырактарының угаан-сарыыл чок базымнарынга база планнарынга Совет Эвилели 80 чылдарда Тайбыңның калбак хемчээлдиг болгаш бөттүг бүдүштүг программазын удурланыштыр тургузупкан. Европада, Чооккуу, Ортаакы болгаш Ыраккы Чөөн чүктерде байдалга хамаарышкан политиктиг база шериг бүдүштүг саналдарында бар болуп, дайынны болдурбазының, ядролуг халаптың тамызынче делегейниң союп кириишкиниң ара доктаадырының херек кырында болдунар аргаларының дугайында түңнел кирген. Социализм биле тайбың — чарылбас холбаалыг, ССРЭ-ниң даштыкы политиказы тайбыңның, дүжүүрлүг чоруктуң чавырылдырарының болгаш кады ажылдажылганың эрге-ажыктарынга бараан болуп турар дээрзинге улустар база катап бүзүрээн.

XXVI съездиниң соонда эрткен айлар Тайбыңның программазын күүседир дээш Совет Эвилелиниң чедиишкинниг демиселиниң үези болган. Эрткен чылдың түңнели харын ында болур-дур. Бир талазында, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг демнежилгезиниң өске-даа чурттарының, база өске талазында, капиталистиг күрүнелерниң аразында харылзаажылгалар калбарып уламчылаваан. Ол талазы-биле онза черни эш Л. И. Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чоруу болгаш дээди деңнелге совет-барыын-герман чугаалажыышкыннар ээлээн. Аян-чоруунуң түңнелдери Европага-даа, бүгү делегейге-даа тайбыңны деткиишкинге болгаш дүжүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынның бызыгаарлыышкынынга үнелиг салыышкын болу берген.

Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннар Женевада эгелээн фактызының бодунуң база улуг ужур-дузалыг. Ядролуг дайынның тыптып келиришкиниң кыжаныы чавырлыры азы улгадыры ол чугаалажыышкыннарның түңнелинден хамаарыжыр.

Тайбыңның совет программазының чаагай салдарын демдеглевишаан, КНО-нуң Кол Ассамблеязының чоокта чаа доозулган 36-гы сессиязының совет тайбың инициативаларны болгаш саналдарны, оларның аразында — ядролуг халапты болдурбазының дугайында Декларацияны хүлээп алган дыка хой шиитпирлериниң дугайын сагындырбайн барып болбас. Делегейниң ол Декларацияны чүүлдүг деп көрген улустары «кызыгаарлаңдыг» азы ядролуг дайынны өске кандыг-даа авантюристиг планнарын ажылдап кылып турар америк империализмге сагындырыышкынны кылып турарлары ол.

Тайбың болгаш дайын күштериниң удурланыштыр туржуп турарының дугайын чугаалап тура, дайынга удур эрткен чылын бүгү планетаны шыва алган күчүлүг шимчээшкинниң дугайын сагындырары база эргежок чугула. Ол дээрге: Данияның, ГФР-ниң, Голландияның, Бельгияның болгаш Францияның оруктарын таварты эрткен «81 чылдың тайбың маршы», чепсегленииишкинниң дүжүрер дээш хөделиишкиннерниң эрткен чылдың октябрь төнчүзүнде болган ноябрьның үезиндеги массалыг чыскаалдар, Американың Каттышкан Штаттарында антимилитаристиг хөөннерниң өзүлдези-дир.

Дайынга удур күчүлүг шимчээшкин Вашингтонну хөлзедип, дембээредип турар. АКШ-тың президентизи Р. Рейган Барыын Европа чурттарында дайынга удур массалыг чыскаалдарны «Совет Эвилелиниң садып алганы болгаш акшаландырып турары» ындыг кижилер организастап турар-дыр деп чулчуруурунга безин четкен. Ол чулчуруушкун Барыын Европаның чурттарынга килеңнээшкинни хайныктырып үндүргенинде кижи кайгаар чүве чок. Ынчаарга Вашингтоннуң сагыш-сеткилинге чүгле тайбың талалакчыларының демиселин үнүүшкүннери таарышпайн турар эвес болдур ийин. Шериг байдалын тургусканының түңнелинде Польшада байдал чоорту орталанып орар ол чуртта болуушкуннарның эргилдези Ак бажың ажылдакчыларының кылын база кедергей хайныктыра берген. Польшаның адынга нергидуушкуннарның болгаш кыжанышкыннарның америк политиказы база шок дүшкени — ол политиканы АКШ-тың эвилелчилери деткивейн турарын чугаалаар херек.

Тайбыңны камгалап арттырар дугайында сагыш салыышкыны 1981 чылда-даа улустарның онза кичээнгейинге турган. Чаа, 1982 чылда-даа, агрессиви империализм күштеринге удур социализм болгаш тайбың күштериниң демиселиниң база чылы болур. Боо-чепсектерни эндерилдирер дээр бодунуң планнарындан Вашингтон ойталаваан. Бодунуң ядролуг ракеталарын Барыын Европага ол сыгап, өске чурттарның иштики херектерин холгаарлап, Израильдин чергелиг эң реакциялыг болгаш агрессиви ёзу-чурумнарны деткип, Чоокку Чөөн чүк болгаш Кариб далай кавызы чергелиг ындыг девискээрлерде байдалды чидиглендирбишаан, удурланыштыр туржурундан калбак чугаалажыышкыннарже эргилде долу хемчээлге ам-даа кылдынмаан.

Америк эй-би-си дээр телекомпанияның айтырыынга харыызынга Л. И. Брежневтиң чугаалаан мындыг сөстери бо-даа хүннерде ынчангаш онза чугула чаңгыланып турар: «...Планетаның бүгү кижилеринге кол чүве—тайбың, даартагы хүнүнге бүзүрел дээрзин чавантар. Күрүне ажылдакчылары очиэзинге чедир медереп билген турары чугула. Ынчангаш ол чоруун күрүнелерниң практиктиг политиказынга боттанып, сиңниккен турары оон-даа артык чугула болбайн аан».

Г. КУДРЯВЦЕВА.
(СЭТА).

ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИГ

Израильдиң шпионнары Ливанга дерзии чаа үүлгедигни кылган. Чурттуң найысылалы Бейрут хоорайның чурттакчылары кидин түлүк ажылдап эгелей берген үеде Фанахани кудумчунуң чоогунга кедергей күштүг частыышкын болган. Кеңбуруулуг ол чазылдырыышкынның түңнелинде чуртталга бажыңнары болгаш албан черлериниң бажыңнары, магазиннер бузулган. Хөй кижи өлүрткен.

ЧУРУКТА: Бейрутка чазылдырыышкын болган чер.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛКП ТК-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди «ЛКП ТК-ның нииты политиктиг медеглелин» парлаан. Делегей байдалын болгаш араб делегейде база Ливанда байдалды медегледе анализтеп көрген болгаш 1982 чылда ливан коммунистериниң сорулгаларын тодаргайлаан.

Империализмниң, сионизмниң, түс чериниң реакциязының болгаш национал хосталганың база демшилгениң күштериниң аразынга 1981 чылда демиселдиң чидиглеңгени-биле Чоокку Чөөн чүкте байдал демдеглеттингенин медегледе айыткан. Каттышкан Штаттар баштаан болуктерниң калчаалыг таллаашкыннары туруза-даа, араб национал-хосталгалыг шимчээшкин чаа-чаа тиилелгелерни чедип алган.

Кэмп-Дэвидтиң өскерликчи сулчээзин муңгашталыышкындан уштуруп АКШ чедип ап шыдаваан деп медегледе демдеглээн. АКШ-ка удур демиселге чаңгыс эптиг бызыглаарынче, араб улустар-биле, хамыктың мурнунда социалистиг чурттар-биле найыралдыг харылзааларны калбартырынче бүгү араб демшилгелиг күрүнелерни Ливанның Коммунистиг партиязының Төп комитеди кыйгырган.

Ливанның мурнуу талазы районнарын Израильдиң ээлеп алган хоруун узуткаарының аргазы-биле чуртта кризисти чиигедири дээш Ливанның Компартиязы туржуп турар.

ВКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болуп эрткен. ВКП-ның V съездизинге документилерни, а ол мынчаш 1982 чылда күрүне планының кол көргүзүглерин болгаш сорулгаларын пленум чугаалажып көрген.

Кодээ ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң улам мыңайгы хогжүлдезинче улут кичээнгейин пленумнуң киржикчилери угландырганын информастыг дыңнадыгда айыткан.

Кодээ ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң ажылчыннарының чедиишкиннерин пленум демдеглээн болгаш бар бергелерни ажып эртер талазы-биле тодаргай сорулгаларны айыткан.

Чилиниң коммунистиг партиязының 60 чыл болганынга

БОДУНУҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИН КҮҮСЕТПИШААН

Боттарының Компартиязының 60 чылын чили коммунистер, ажылчы чоннар нарын байдалда, эң хаяа чажыт ажылдың байдалында уткаан. ЧКП-ның юбилейин оларның-биле кады делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини демдеглеп турар.

Чилиниң Социалистиг партиязының IV съездизиниң делегаттары 1922 чылдың январь 2-де ону Коммунистиг партия кылдыр чаарты тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган. «1922 чылдың январьда партияның адын солааны болгаш Коммунистиг интернационалга ону каттыштырганы ёзу барымдаалаан шиитпир болбаан. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының салдары-биле чили пролетариаттың тургусканы чаа партияның тыптын келгени харын ол болгаш» деп, ЧКП ТК-ның документилериниң бирээзинде чугаалаан. Чили ажылчы чоннарның хүлээп көрдүнген удуртукчузу, массаларның улуг организакчызы, марксизм-ленинизмниң теоретиги болгаш пропагандизи—Луис Эмилио Рекабаррен Компартияның тургустунуп, быжыгарынга аажок улуг рольдут болган. Ол Советтер чуртунга чораан болгаш «Ажылчын Россия» деп номну бижээн. Чажыт полицияның шивишкиннери 1924 чылда ону хоратан ёзу-биле өлүрген.

Бодунуң тургустунган үезинден эгелээш, Чилиниң Компартиязы ажылчын аңгының болгаш күш-ажылчы чоннуң чаңгыс эвилел, чуртта капиталистиг мөлчүүшкүнге болгаш империалистиг кучүтүрүүшкүнүнге удур боттарының эрге-маадырлыг демиселинге бүгү патриотчу күштерниң чаңгыс эптиг болурунуң тугуу кезээде бедик тудуп келген. 1936—1941 чылдарның Улусчу фронтузун, 1945—1947 чылдарның Демократтыг эвилелин, 1951—1955 чылдарда Чоннуң фронтузун, 1956—1969 чылдарның Улусчу хөделиишкин фронтузу тургузарынга чили коммунистер улуг ачы-авыралдыг. Социализмниң идеязын удуртулга болдуруп, социалистер-биле болгаш өске-даа революсчулар-биле эвилелдиг хөделбишаан, ЧКП ёзулуг хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселче ажылчы чоннарны башкарган. Партияларның эвилели—Улусчу чаңгыс эптиг тургусканы ол күштерниң улуг чедиишкини болган. Чили улустуң алдарлыг оглу Сальвадор Альенде баштаан чазактың 1970 чылда эрге-чагыргага чепсектиг демисел чок оруқ-биле кирерин ол эвилел хандырып шыдаан.

Улусчу чаңгыс эптиң тургустунарынга болгаш тиилээринге политиктиг янзы-бүрү агымнар дузалаан. Ынчаарга улусчу партияларның кужениишкиннерин каттыштырарының кол организакчылары чогум-на харын коммунистер болуп, ол чорук революсчу күштерниң тиилелгезин болдурар аргалыг кылган. Чили революция бүгү делегейге ужур-дузалыг болуушкун болу берген. Ол болза, хосталгалыг чорудулганың чаа, боочепсек чок баштайгы үр дурзулгазы болган. Ындыг хөгжүлдениң болдунар аргалыы Чилиниң чүгле онзагай байдалдарының ачызында эвес, харын делегей ареназынга шыңгыы өскерлиишкиннерниң түңнелинде, хамыктың мурнунда социализмниң демшилгениң күчүлүг факторунуң болдурганының ачызында тыптын келген.

Чили революцияның эгезиниң демдээ болган 1970 чылдың соңгулдаларынга Улусчу чаңгыс эптиң төөгүлүг чедиишкини чили капиталдың социал-экономиктиг хаяы чаартылгаларже оруун ажыткан. Боттарының чуртунуң төөгүзүн медерелдиг тургузуп эгелээн массаларның мырыңай аразынга коммунистер ажылдап турган. Чурттуң парламентизинге болгаш муниципалитеттеринге ЧКП калбаа-биле төлээлеттирип, ажылчын аңгының болгаш таранчыларның күчүлүг организацияларын удурткан. Чуртка күштерниң деңгиргүрүн улусчу массаларга ажыктыг кылдыр өскертир дээш демисел партияның шуут бүгү ажыл-чорудулгазын таварты эрткен. Ону чедип алырда бирги ээлчегде эвилелдежилгениң бүгү киржикчилериниң үзел-бодалдарының чаңгыс эви эргежок чугула турган. Ынчалзажок мындыг чаңгыс эп бүрүн чедип алдынмайн барган, ону харын иштики болгаш даштыкы контрреволюцияның күштери ажыглаан. Хаҗыг өлүрүкчү шериг үймээнниң түңнелинде олар 1973 чылдың сентябрьда эрге-чагырганы ээлеп алган болгаш фашистиг диктатураны тургусканнар.

«Бир эвес эргежок чугула байдалдарлыг болур болза, революцияның янзы-бүрү оруктарының, оон иштинде тайбың-биле оруунуң, болдунар аргалырының дугайында коммунистерниң кылган түңнелин Чилиге болган халап канчап-даа хажыдып шыдавас. Ынчалза-даа революция камгалаттынып билир ужурлуг дээрзин ол халап шуут сагындырган. Амгы үениң фашизминге болгаш даштыкы реакцияның чимеениишкиннеринге удур серемчилелдиг болурунга ол өөредип, хосталганың болгаш демшилгениң оруунда туруп алган бүгү кижилер-биле делегейге эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче кыйгырып турар-дыр» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Эрге-чагыргага киргеш, пиночетчи өлүрүкчү, дээрбечилер арааттаныг ёзу-биле хөделбишаан. Коммунистиг партияның болгаш Улусчу чаңгыс эптиң өске-даа партияларының дыка хой удуртукчуларын база активчилерин шуут узуткап чок кылганнар. Оларның мун патриоттар, оларның аразында—ЧКП-ның Чиигипе секретары эш Луис Корвалан, кара-бажыңнарның болгаш албадал-хилинчектээшкинниң лагерьлериниң коччут берге, хилинчектиг байдалдарын көрүп эрткен. Ынчанмыже коммунистерниң демиселче турасоруун сыпкы дег ындыг күш чок. Компартияга фашистер аар-берге согуушкуннарны таварыштырган, хаяы чажыт ажылдың эң берге байдалдары турган турбуже, Компартия болуннун ыраазылдаң чүгле дүргенн катап тургузуп алган эвес, харын идепкейлиг ажыл-чорудулгаже кирипкен аргалыг болган. Фашистиг эргилдениң соонда бир-ле ай болган турда безин Компартия антифашистиг калбак фронтуну тургузарынче кыйгырган. ЧКП бөгүн бүгү чуртта организастыг хөделип турар. Дээрбечи ёзу-чурумга удур демисел бүрүзүнге, антифашистиг акция бүрүзүнге коммунистер киржип турар. Дерзиилээшкиннер болгаш террор турзажок, олар массалыг янзы-бүрү организацияларны баштап, диктатурага удур демисежип үнүүшкүннерин күштелдирип турар. Пиночеттиң болгаш оон америк чагырыкчыларының фашистиг ёзу-чурумну мөңгежидеринче угланган кажарлааныышкыннарын коммунистер сойгастап турарлар.

ЧКП-ның амгы политиказы—дээрбечи, өлүрүкчү ёзу-чурумга шиитпирлиг удурланыышкынның политиказы, бүгү-ле антифашистиг болгаш неофашистиг күштерниң чаңгыс эптиг болурунуң политиказы-дыр. Программа бодур документини—Чилиниң Коммунистиг партиязының манифезин чоокта чаа Сантьягога хүлээн алган. Демократтыг күштерниң эң калбак чаңгыс эптиг болурунче, демиселдиң янзы-бүрү хевирлериниң ажыглаарынга үндезилеңген массалыг шимчээшкиннин чурттуң иштинге организастаарынче чалбыыштыг кыйгырыг ында кирген. Пиночеттиң ёзу-чурумунга удур бүгү-ле күштер идеологиязында ылгалдар турзажок, чаңгыс эпти чедип ап болур, чүге дээрге, ол бүгү күштерни дээди эки сорулга: демократияны болгаш хостуг эрге-шалааны чаалап алыр сорулга сорун кирип турар болгай. Чили ажылчын аңгы болгаш Чилиниң чону Коммунистиг партиязынга бүзүрээн болур деп, манифестиде чугаалаан. Фашизмге удур демиселге Компартияның эвээш эвес удуртукчулары болгаш аңаа бедүүн коммунистер амы-тынындан могарааш, ынчалзажок бүгү бергелерге партия шыдажып үнген. Партияны фашизм чок кылып шыдаваан болгаш шыдавас-даа. Аңгының чонуң болгаш ада-чуртунуң мурнунга бодунуң хүлээлгезин партия күүседип турар болгаш күүседир-даа.

Чилилерниң мурнуу оруунда коммунистер чоруп турар эрес-шудургу демиселиниң чедиишкинниң болур дээрзинде чигзиниг чок. «Бүдүрүгүн хүннер эрте боор. Чили улус фашистиг дээрбечи, өлүрүкчү ёзу-чурумну тыча бериптер. Ол демиселге Чилиниң Коммунистиг партиязы шиитпирлиг рольду ойнап турар болгаш ойнаар-даа. Ынчангаш бистиң эвилелчилеривис-биле, антифашистиг бүгү-ле күштер-биле, кады Компартия демократияның болгаш социализмниң оруу-биле Чилиниң чонун база дагын баштап бээр» деп, Луис Корвалан бүзүрелдиг медеглеп орар.

П. ЧИГИРЬ.
(СЭТА).

ИДЕГЕЛДИГ ҮНДЕЗИН

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Революцияны, чурттуң бүрүн эргезин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чоруун камгалаар талазы-биле Совет Эвилелиниң чедирген чаагай дузаламчызының болгаш деткиишкиниң дугайында эфиоп улус кезээде сактып чоруур деп, Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниң доктаамал комитединиң кежигүнү болгаш ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның күүскомунуң кежигүнү Легессе Асфау медеглээн. Делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң болгаш оон Коммунистиг партиязының принципиалдыг туружу — ол дээрге интернационализмниң ёзулуг тодаргай чижээ-дир деп, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет херээженнер комитединиң даргазы В. Николаева-Терешкованы хүлээп албышаан, Л. Асфау онзалап демдеглээн.

1974 чылда Эфиопияга национал-демократтыг революция тиилээн соонда ССРЭ-ниң болгаш Эфиопияның аразынга харылзаалар чаа чадаже кодурулгенин ол айыткан. Ийи чурттарның аразынга харылзаалар төөгүлүг үндезинниг дээрзин база айыткан. Амгы үеде ол харылзаалар тайбың, демократия болгаш социал демшилге дээш чаңгыс эп-биле сырый каттышкан болуп турар. Ийи күрүнелерниң аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ ол харылзааларның кол үндезини болуп турар.

Амгы үе-чадада чурттуң мурнунда салдынган кол сорулгаларны Эфиопияның удурттулгазының тайылбыкчызы демдеглээн. Марксистиг-ленинчи теорияны бодунуң ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп турар ажылчы чоннарның башкарыкчы партиязын тургузар талазы-биле чугула сорулга туруп турар. Совет Эвилелинде болгаш социалистиг өске-даа чурттарда партия болгаш күрүне тургузуунуң дуржулгазы Эфиопияның революциязынга дыка чугула ужур-дузалыг болуп турарын Л. Асфау онзалап демдеглээн.

Империализмниң болгаш реакцияның милитаристиг чимеениишкиннериниң идепкейжээн түңнелинде амгы үеде делегей байдалы дүжүүрлүг болуп турар. Тайбыңны камгалаарынче угланган ССРЭ-ниң тайбың кужениишкиннерин Эфиопия бүрүн деткип турарын Легессе Асфау айыткан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттарының чурттакчыларының саны амгы үеде 230 миллион 510 муң ажыг кижи болуп турарын АКШ-тың чиге-дансы бюрозу дыңнаткан. Чурттуң чонунуң санынга эрткен чылын 2 миллион 200 муң кижиниң немелгени ук дыңнадыгда айыткан.

ИЙИ ЧАА ЧЫЛ

Владимир Ильич Ленин. Бо ат сая-сая кижилерге эргим-даа, үнелиг-даа. Бисти ол биче чажывыстап эгелээш, бүгү амыдырал-чуртталгавыс дургузунда үдеп чоруур.

Владимир Ильичиниң кижизиг чоруун, ооң генинадыг ажыл-чорудулгазын чуруп бижээн номнарның сан-түңүн үндүрери берге. Ооң-биле кады ажылдап чораан эш-өөрүнүң болгаш делегейде сурагдыг кижилерниң аңаа хамаарыштыр чугаалаан бодалдарын санап четпес.

Бо-ла бүгүге холбаштыр Владимир Ильичиниң хөглүг болгаш өөрүшкүлүг байырлал — Чаа чылды канчаар уткуп ап, эрттирип чорааныпың дугайында чамдык үзүндүлер-биле таныжаалыңар.

МИНУСКЕ ТУРГАШ...

Сибирь. Шушенское. Владимир Ильич шөлүлге эрттирип турар үеде, ээп чер турган. Демир-орук өртээлинге чедир — 600 километр ажыг. Төп Россиядан почта чүгле 13-14 хонуп чорааш чедип келир. Чамдык-чамдыкта шөлүлгениң аар-бергези кайы-даа хире тураа, Владимир Ильич кайгамчык тура-соруктуу-биле ажылдап турган. Ыңдыг үелерде эштериниң, ховар-даа бол, аңаа чедип келир ийикпе, ооң өңнүктеринге чеде бээри — өөрүнчүг болуушкун болуп турган.

Ыңдыг ялылыг чоруушкуннарның бирээзин В. И. Ленин 1898 чылдың декабрь 28-те авазы биле дуңмазынче чоруткап чагаазында бижээн.

«Эргим авай, сенче Минусинскиден бижип олур мен. Мында Надя-биле кады байырлалда келдивис, 1-ге чедир артар боор бис. Үелерин тергиин-не эки эрттирип тур бис. Ажыл-херек соонда, мындыг дыштанылганы чүгле күзээр чордум. Күзелдиривис-биле конькилеп каап, ырлажып-даа тур-ла бис...»

Оларның чогум чаа чылды канчаар уткуп ап, эрттиргенин дугайын Н. К. Крупскаяның М. А. Ульянова болгаш М. И. Ульяноважче бижээн чагааларында чугаалап турар:

«Байырлалды бис Минуске тергиин эки эрттирдивис, ур-даа болдувус ыңчаш. Чоок-кавының улузу барык-ла дөгерези байырлалга чыглып келген, эш-өөр-даа эңмежок, омак-хөглүг-даа болду. Чаа чылды алдарлыг-ла уткудувус аа!» — дижип, олар тарап чаныл тура, чугаалажып турдулар. Кол-ла чүве сагыш-сеткилдиң көдүрлүүшкүннүг турганы. Глиптвейн дээр ижер суксун хайындыргаш, белеп апаарга шактың согунчугажын 12-же чылдыргаш, эрги чылды болур-чогууру-биле үдепкеш, шуптувус ырлажып, чаныста чок «авалар», «эш-өөрлер» дээш дашкаларны улай-улай көдүрүп турдувус. Ооң кадында гитарага үдеткеш, плясаладывыс-даа. Эштеривистиң бирээзиниң чуруурудаа хөлчок кижи болду. Чаа чылды уткаанывыстың эп-не уттундурбас үелерин чуруур боор аазады. Бир эвес ол сөзүнге ээ болупса, бистиң Чаа чылды канчаар эрттиргенивистиң дугайында чамдык чүүлдерни билип алыр ийик силер. Черле ыңчаш. Үелерни байырлалдыы-биле эрттирдивис. Володя эртенден кежээге чедир шыдыраага «тулчуп» турду... Шуптузун удар чорду, конькилеп селгүүстепле турдувус. Володяга Красноярскиден Меркурий деп кандыг-даа шимчээшкиннерни кылып болур конькиин белекке чорутканнар чорду. Менде база чаа конькилер бар-даа болза, оларга база-ла эрги конькилеримге ышкаш, селгүүстээрим дөмей-ле пат-тыр. Шуптувус ырлажып каап, кошкан үш аъттыг шанакка селгүүстеп-даа чордувус!».

МОСКВАГА

1919 чылдың декабрь 31-ниң хүнү Владимир Ильичиге кайы хире чымыштыг болбаан дээр! Ол хүн В. И. Ленинниң кылып турган ажыл-херектериниң чамдык кыска даңзызы мындыг:

Владимир Ильич протоколдарга ат салып, телеграммалар чорудуп, демдеглелдер бижип. РКП(б) ТК-ның политбюро хуралынга киришкеш, Камгалал Чөвүлелиниң хуралынга даргалавышаан, сөс алганнарның саналын бижип турган-ла, аңаа боду үш катап чүве чугаалаан.

РКП (б)-ның Москвада чамдык районнарындан В. И. Ленинниң Чаа чылды уткуп келиринче чалаап чалалгаларны алгылаан турган. Н. К. Крупская болгаш М. И. Ульянова-биле кады Владимир Ильич Москваның Басман, Лефортов, Пресня болгаш Рогож-Симонов районнарының ажылчы чоннарының митинг-концерттеринге база чораан.

Ыңдыг ужуражылгаларның бир киржикчизиниң сактып турары мындыг:

«1920 чылды уткаан байырлалды Бауман районунуң Улус чырыдылгазының килдизиниң Чөвүлели хлеб Биржазында организастап эрттирер кылдыр дугуржуп алганнар. Аңаа районнуң ажылчыннары, партия болгаш комсомол кежигүннери киржир ужурлуг турган. Болур кежээниң дугайын дыңнап каапкан ажылчыннар аалчызы кылдыр эргим Ильичини көрүксээп болбайн аап. Чаа чылды уткуп тура, Ильичиниң ажылчыннарның көрүксээнин, канчап-даа турган телефон дамчыштыр Кремльче долгааш ол дилегни Ильичиге дыңнадырын диләэр дижип, партия комитеди меңээ даашкан чүве. Совнаркомда бир-ле кижи-биле чугаалашкаш, телефон чанынга ийи шак олургаш, ам-на харыыны алдым. «Владимир Ильичини хөй-ле районнардан силер ышкаш телефоннап чалаан. Четтигер ирги бе, дилээңерни дамчыдар бис...»

Лефортов районунга болган кежээге В. И. Ленин Демьян Бедный-биле ужуражып, ооң-биле хөөрешкен. Дүнекиниң ийи шак үезинде Владимир Ильич телефон дамчыштыр Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң херектер эргелекчизи В. Д. Бонч-Бруевич-биле чугаалашкаш, байыр чедиргенин дээш өөрүп четтиргенин илередип, эң-не эки күзээшкиннерни оларга дамчыткан. Ол-ла хүн азы 1920 чылдың январь 1-де Владимир Ильич Надежда Константиновна-биле аарыг Бонч-Бруевичиге барып чорааннар.

Владимир Ильичиниң амыдыралындан ийи-ле үзүндү бо-дур. Ыңчалза-даа ооң минута бүрүзүн үнелеп чурттап чораан кайгамчыктыг кижиниң мөзү-шынары моон белин көстүп кээр-дир.

А. ЕГОРУНИН.
«Литературная россия» солуңдан.

ЧЫЛДАР

Чылдар, чылдар... Бажың ажыр
Чымыш долган эрес чылдар!
Олар-биле өңнүктешкеш,
Оожургал билбес чор мен.
Бараан-сараан садынга дег,
Далдап сөглээр барымдаам чок.

Байгы күжүм өргүп чорааш,
Таалап эрткен чылдарым хөй.
Шагның маңы узаан тудум —
Адак-бышкаам аартазажок,
Чайгаар кырыыр назынымга
Айлар, чылдар буруулуг бе?
Баш дег баштыг хирезинде,
Чамбы-дипке өрт салган —
Чаа-дайын болган өйнү
«Багай чыл» дээр — чөптүг бе ол?

Салым-чолум кавайы боор
Чаңгыс борбак бөмбүрзекти
Сыырыпкы дег улус турда,
Чылдар чүге буруулуг деп...!
Чылдар, чылдар... Үзүктел чок
Чымыш долган тайбың чылдар!

Чаа-чалбак болбаза-ла
Чаржып шыдаар ишчилер бис!

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

АЯЛГА ДЕГ ХЕВЭЭР АРТСЫН

Сеткил өөртүр белек ышкаш,
Сеңээ, меңээ Чаа чыл онза!
Эш-өөр оон-моон байыр сунар:
— Экии, өңнүк!
Чаа чыл-биле!...
Өртемчейниң Чаа чылын
Өөрүшкүлүг уткуп аарга,
Чуртталганы улам чаарттын,
Чурттаар күзел дам-дам кыптыр.

Ыры-шоор, оюн-баштак
Ырак-чооктан куттулуп кээр.
Сен-даа ону, ол-даа сени
Чемелевес, бактап орбас...
Чаа чылды уткаанда дег,
Чазык чаңың,
катты-хөглүүң —
Ал-ла ботту омакшылдар
Аялга дег хевээр артсын!

К. КАЛЫНДҮҮ.

ХҮННҮ УТКУУР ЭЭЗИМ

Этюдтар

Аянныг чараш кеттинерин кым-даа кызар.

ЧУРУКТАРДА: Тыва национал аян-биле даараан хептер.

— БО ээзим-биле кады Та чеже хүнну уткудувус ыңааш, таптыг салза базын санап көрзе, салааларга алдырбас болза, дуу самбының турган хереэ чүү боор. Ам база бир ачылыг хүнүн немешкени бо-дур — дээш, Чалым-оол сөөскеп даңзазын эптиг каттааш, хойларын ажыдарынче далажы берген.

— Чаш хураган төрүттүнгени чадавас. Дүрген бажыңче экдел аа. Маңаа иеэн курагады чылгаай аан. Хөөкүге көк сиген, суладан арбыдады каап бериц тургаш, баштайгы аазын төлүнге эмзирип каайн — дээш, кадайы уруу-нуң уруу ийи харлыг Саглакты эргеледи берген.

— Ындыг-дыр, чээ — деп, кадарчы сеткилиниң ханызындан сөглээш, орунда удуп чыткан бичии оолдарынче көргеш; — Боларым өскеш, ээер дергизиндеп туттуна берзе-ле, улуг күш меңээ тургай-ла, «кижи өзер» болгай — деп иштинде бодаммышаан, кыйгак ак бузу хүн херелдери-биле холужа берген кажааже чоргаар базып орган.

Кадарчызын көрүп каап хойларның чамдызы ажы-төлүп эмзирериче, өскелери арыг агаар тынып, үгеп хүнү көрүп, дүүнгү оъттаан мээзин чоктап турганнары чадавас.

Хойлар кажаадан орту ажыр үнүп турда, тениинге четпес дээрден башка, өөрлериниден уйчок чаагай мыйыстыг хойнуң «алды» өскерли бергенин кадарчы эскере тыртып каан: — Богда, эпир чылын «ийистээн» хоюм-на болгай. Артында-ла ыс хураганнар. Ам кандыг ирги? Ийи эвес-даа болза, кончуг, шыырак хураганны бээр оң — дээш, хая көрнүп кээрге, кадайы оон күзелин дем-не үлежи бергензиг, аңык шаанда хүлүмзүрүп чораан олчаан кылдыр хүлүмзүрүп турган.

— Даң караңгызында хойлар эрги чорумда, аңаа чыткан хой болгай. Ам удавас боор... Шаптыктавайн, даштындан харадазывысса эки боор — дээш, Чалым-оол эжикче көрген.

— Даштын хойларны көрүп кааш, уругларның чапынга бар че. Шайны суттеп каан мен. А мен... — дээш, кадайы артып калган.

* * *

ҮИГЕН хүн кандыг-даа улуг куспакка сынмас бөмбүрзектиң бодун түк-түгүн-деп чылдын, аңаа мөңге шагда бараан боорун аазаанзыг, дарган кижиниң хөрүктээн демириниң сырлары ышкаш херелдери эргим черже харам тогу-биле саарып турган.

Оолдарын эмзирген хойларже өскелери адааргал-биле көрбүшаан — бистер база-ла силер-биле дөмей салымныг болгай бис. Амдызында аас-кежиңцерни үлежип көрээлиңер дээнзиг, одарже шуужуптарынга бедеп тургулаан.

Изиг шайдан аартапкаш, хойну кезек одарладыптар-дыр. Чаа чылдың баштайгы хүнү турза-даа, соок барыктыг, хар чуга-дыр. Ыңчалза-даа чылыг кылдыр кеттинип алыр. Инчеекти дүңгүзүн-деп-даа артык чылыглаар. Та чежези төрүптер..., «Серемтиде—хорамча чок» болгай — дээш состер Чалым-оолду улам хей-аът кирип, тутса мөге чораан назынынче чалап турганзыг апарган.

* * *

ЭРТКЕН дыштаныр хүннерде чораш барган уруунуң чедип келирин манавайн, ийистепкен хою-биле ажаанзырап турган. Сайлык утбай кодапче углай чиик машина кел чоруурун, оңу утказ ыттарның эргенин улуг херекке албаан. Ынчалзажок залга келген улуска ыдын хай деп бербеске кайын болур боор деп бодааш, үне халып кээрге, уруу мыңдаа кады чорааны чолаачы оол-биле базып орган.

— Чаа чыл-биле! Кадарчылар менди-чаагай-ла бе?— деп, чолаачы Ураны мурнапкан.

— Силерге база, оглум. Бистер-даа чүгээр. Бажыңче кириңер — деп, чорда, Уран — хойларыңар олчаны немеп-ле тур бе, авай? Бо байырлал дүнезинде чежени алдыңар? Ачам хойда барды бе? —дээш, белектиг сумказын авазынче сунган.

— Олча-даа немежип-ле тур. Ачаң хойда. Бажыңче кириңер. Изиг шай аартаар болгай. Соогун көрдүңер бе — дээш, Сайлык утбай бажыңче углапкан.

— Бо эртен база ийини алганнар ышкажыл. Уран, чараштарын көрем, бо Саглак, Орлан, Володя сугларла — деп, Шевер-оол хөглүг чугаалаан.

— Чажывыста шуптувусла чараш болур бис ийин. А ооң соонда, амыдыралга шынчылар, мегечилер, чашпаалар дээш, ыязы-бүрү атшоланы эдилеп эгелээр бис — деп, Уран немеп каан.

— Шайлап көрүңер уруглярым. Столче, а мен бо белектерни бо төлдерге «Соокпрей» боол үлеп берейн. Четтикпейн-не турлар ышкажыл боларың — дээш, ак хапта конфета, печеньелерни Сайлык утбай чаштарга үлеп эгелээн.

Ол аразында бажың ээни ала-чайгаар-ла ажыттына бергензиг, артында-ла даашшимээн чок ажыттынган соонда, ипчээн чүүктепкен Чалым-оол бо кирип орган...

— Чежени экклдиң, ачай? — деп, Уран олурганнарны мурнай каапкан.

— Үш хой төрүпту. Дөрт хураган алдым. Иелери база мында эдерип келдилер. Сигенден каап берем — дээш, кадайының арнынче көрген.

— Мен каап берейн, ачай. Бөгүн хой кадарар дээш улус бис, арай озалдап келдивис. Халадың каям, авай, топ кырындан кедиптейн, а сен Шевер ачамның чагызын кедивит — дээш, Уран тадылалдыр каттырып каан...

* * *

МЫНДАА база кады келдилер. Ам база. Эът-чемден элбеди кылып, ажы-төлдү шайлатпааже кайын болур. Бистиң-биле кады үргүлчү хүн уткуур байлаң ээзимвистиң кыжын доңмас, чайын соолбас кылаң кара дамыраа чок эвес — дээш, Чалым-оол ийи кочалын туткаш, ээзимче базыптарга, ооң өөрүшкүзүн өртемчейниң аяс хүнү үлежип турганзыг болган.

М. ДОРЖУ.

АЯК-ШАЙ

Сөзү М. ДОРЖУНУУ. Музыказы Р. КЕНДЕНБИЛЬДИИ.

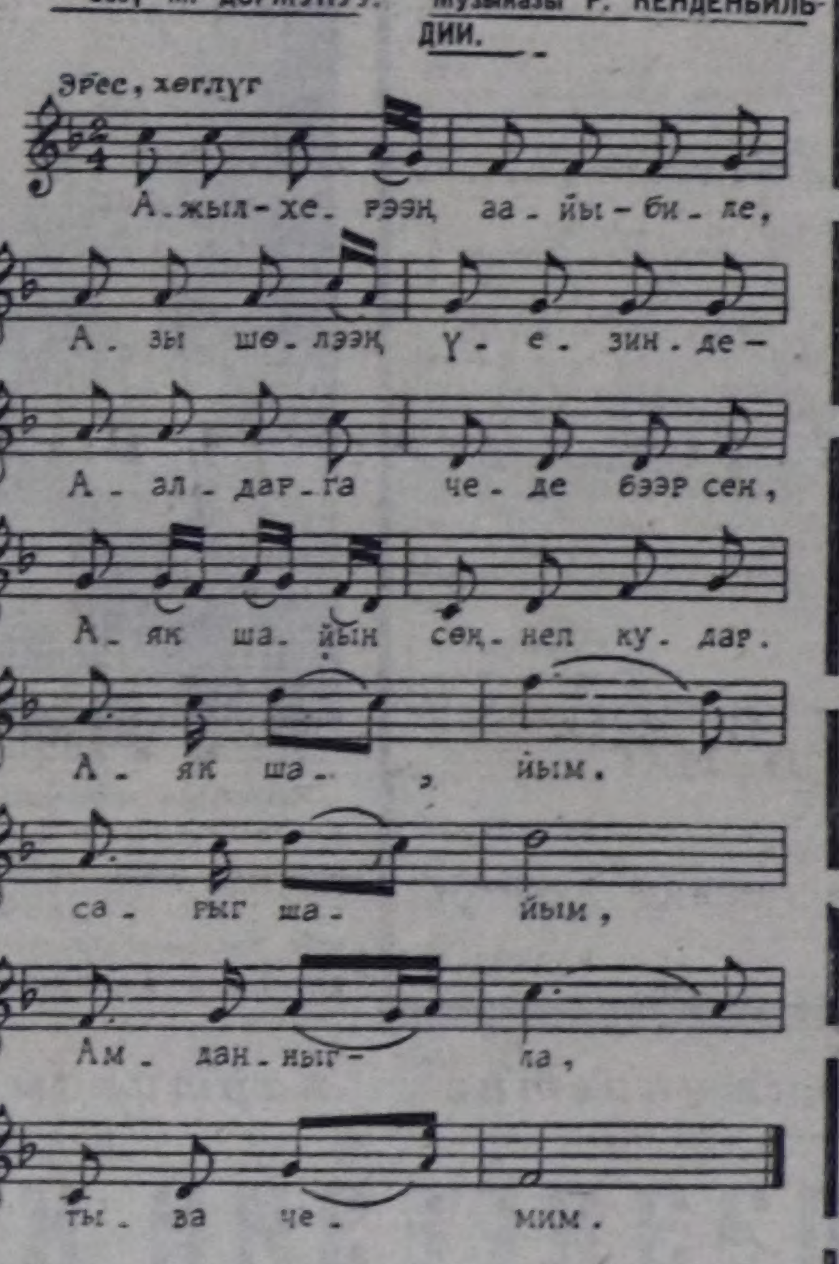

Ажыл-херээң аайы-биле,
Азы шөлээң үезинде —
Аалдарга чеде бээр сен,
Аяк шайын саңнеп кудар
КОЖУМАА.

Аяк шайым, сарыг шайым,
Амданныг-ла, тыва чемим.

Эргим чонум — тываларның
Эгүүр шагдан чаңчылы бар:
«Аалга киргеш, шайын ижер,
Арга киргеш, саадын дайнаар»
Арттар, сыннар ажар улус
Аныыр сүттүг ишкеш чоруур.
Аас-кежик келир өйнү —
Аалдың ишти күзеп артар.
КОЖУМАА.

Чонум-биле тудуш болган
Чоргаар оман кижи-дир мен.
Аяк шайдан аартап алгаш,
Ажык оруум уламчылаайн.
КОЖУМАА.

1500

Сергей болгаш Людмила Пахомовтарның өг-бүлези декабрь 25-те оол уруглуг апаргаштар. Ажылчын өг-бүлениң баштайгы оглу — 1981 чылда төрттүнген бичии чаштарның 1500 дугаары.

Моон мурнунда Кызыл хоорайның чурттакчыларының саны чылда 1500 чаштар немешпейн турган. Он бирги беш чылдың баштайгы чылы хоорайның чурттакчыларының өзүлдезинге эң-не «дүжүткүр» болган. Аас-кежиктиг өг-бүлениң ээлериниң кайызы-даа шалыпчы ишчилер. Сергей — «Тыва газ» эргелелиниң чолаачызы, Людмила — даарапылга фабриказының даарапыкчызы.

Н. МОНГАЛЬБИИ,
ХБАБ эргелекчизи.

ОЙНАЙ-СЫЛДАЙ ААРАК

— Па мындыг орай кайнаар баарың ол, авазы?

— Бал-маскарадче. Уругларың көрүштүрар сен.

— А, аа. А, аа, ка-кажан кээр сен ыңчаш?.

— Келир чылын.

— ? ? ?

* * *

Бал-маскарад түлүк турган. Кижи ортузу эрге берген херээжен кады таңцылап турган ажынге улуг тынгаш сымыранган:

— Эрги чылды үдээр-даа, чаа чылды уткуур-даа хөңнүм чогул!

— Чүге, эжим?

— Чүге дээрге, палы-хар улгадыр болгай. А ырыыры кыпсынчыг.

* * *

Чаа чылдан эгелеп дүжалал ажыл-агый тургузар дээш, ийи эжишки акшазын кадып тургаш, инек садып алган ургин. Ооң бирээзи өскезинден айтырып-тыр:

— Бо инээвистиң кайы кезии сээңии болурул?

— Бистиң ниити инээвис ышкажыл, эш.

— Ындыг харын. Ыңчалзажок ооң кайы кезииниң кымга хамааржырын билип алза эки боор. Бөрүге чидирткен инектиң чүгле бажы артып калган-даа болгулаар чорду чоп.

— А ыңчаарга сен кайы кезиин алыксаар сен ыңчаш?— деп, өскези ылавылаан.

— Баш талазы! — деп, бирээзи серте чок харыылаан.

— Конгуг эки-дир, ортузундан бурунгаар сээңии болзун — деп чопшээрешкеш, инектиң ортузундан соңгу талазын чуп, дырап, аштап каапкан. Оон бирээзинге чугаалаан:

— Онаашкан таламның ажылын кылып каалтым. Аж сээң талаң арты. Инек арбай, ылаңгыя шыгыдып каан чарба, чиир эвеспе. Ижер суу чылбай болур ужурлуг. Мал чежинден коөдедир тыптыып, бодуң талаңны эки чемгерип туруп көр — дээш, оргазын чүктенгеш, өөнче базыпкан.

А бирээзи хейде-ле бажын дырбаанган. Дыл агарган деп чүсе ылап-ла ол болган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Бот-боттарын билчир херек» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 9.00 — УССР-ниң улустуң танцызының «Ятрань» деп алдарлыг ансамблиниң концерти. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.00 — Спорт дугайында документалдыг фильмнер программазы. 11.45 — «Эртенги почта». 12.15 — «Көдээде дамчыдылга». 13.15 — «Кино аян-чоруктар клуву». 14.15 — «Шуптузунга билдингир чажыт». Чаштарга уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 16.45 — «Хөгжүмнүг киоск». 17.15 — «Делегей байдалының дугайында дамчыдылга». 18.00 — «Кады — найыралдыг өг-бүле». 18.40 — 18.55 — Часпар. 18.55 — «Кайгамчыктыг оранда Алиса» деп мультфильмниң баштайгы көргүзүү. 19.25 — «Катын бажы каткан эвес». Останкинонуң концерт студиязынга каттырынчыг чүүлдер кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Телевидение экранынга эң баштайгы көргүзүг». Венаның «Часкы» деп опера театрының шиизи. И. Штраустуң опереттазы. Доостурга—Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «9-ку студия». 15.20 — «Челээш». Чоннуң чогаадылгазының телевидение программаларының 4-кү делегей фестивалы: «Мехедиңии областа час» (РСР). 15.40 — «Доозулбаан репортаж». Документалдыг телефильм. 16.50 — «Көрүкчүнүң спутниги». 17.35 — Дж. Россини. «Хөгжүм кежээлери» деп дамчыдылганың ырлары. Делегей конкурстарының лауреады И. Просаловская күүседир. 18.00 — Бөмбүктүг хоккейге ССРЭ чемпионады. «Зоркий» — «Старт» (Горький хоорай). 2-ги үези. 18.45 — М. Анчаров — «Хүннер улажып-ла турган». Хөй сериялыг телешии. 5-ки эгези — «Май 9, воскресенье». 19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00 — «Эрмитаж. Эрмитажтың бажыңы». 2-ги дамчыдылга. 20.30 — Орус Соңгу чүктүң ырлары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50 — Уран-чечен кыска телефильмнерниң баштайгы көргүзүү: «Сээң акың Валентин», «Оюннарның өңнүктери», «Кудазы».

ЯНВАРЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги суда шимчээшкин. 9.00 — ССРЭ-ниң Орук-харылзаалар министерствозунуң үлегерлиг үрер хөгжүм оркестриниң күүседээни. 9.20 — Мультфильмнер программазы: «Сооктан коргунас мен», «Болешел биле Мяупел Чаа чыл уткуп турлар». 9.35 — Билдингир-даа бол, элдептиг. 10.35 — Уруглярга фильм. «Чырва Мустанг». 11.15 — Медээлер. 11.50 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Чер болгаш далай». Документалдыг телефильм. 15.05 — «Бистиң садывыс». 15.35 — Элээдилерге музыкалыг программа. 18.00 — «Өскерлиишкинниң оруунга». Социализмниң Польшада дайзыннарының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Хамааты камгалалының билиглерин кижи бүрүзүнге».

МОСКВАДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». «Михаил Чихтин университеди». 19.30 — Бирманың национал байырлалы — хамаарышпас чоруук хүнүнге. Бирманың тансының национал ансамблиниң концерти. 20.00 — ССР Эвилелиниң Москвада уран чүүлдүң М. Горький аттыг академиктиг театрының «Репетитор» деп фильм-шиизи. Автору — Г. Полонский. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Репетитор» деп шииниң уламчызы. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Кызыл бертчүгеш дугайында». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 13.05 — Мультфильмнер программазы: «Чараа-чечен кадар черепаха», «Ыңчаар ажырбас», «Пионерлер бажыңындан келген Ивашка». 13.35 — «Орус кыш» деп уран чүүлдүң фестивалының концерти. 14.15 — И. Франконуң төрүттүнгенинден бээр 125 чыл болганынга тураскааткан программа. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Шуптузун биликсээр мен». Киножурнал. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Хөглүг өг». 19.35 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00 «Медея» деп фильм-балет. 20.30 — Неделя дургузунда спорт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 — «Ол чарыкта эрикте өртээл». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 26—28, чамдык районнарга 22—24 градус соор.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаар 25—27 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дюймовочка» 10.00, 11.20, «Цыган аас-кежик» 12.40, 14.30, 16.20, 18.40 (узаткан), 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүм чок Кащей» 9.00, «Амыдыралдың ному» (2 сериялыг) 10.30, 13.10, «Херээженнер чокта эр улус» 16.30, 18.20 (узаткан), 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайгамчык чараш Василиса» 10.00, 11.40, «Бачым чымыш» 14.00, 15.50, 17.40, «Часкы үер» 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шокар рейс» 11.00, 13.00, «Кымга-даа деңнелге чок Сара» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЯНВАРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Мультфильмнер чыындызы 10.00, 11.20, «Онзагай байдалдар» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Амыдыралдың ному» (2 сериялыг) 9.00, 13.40, «Өлүм чок Кащей» 11.40, «Цыган аас-кежик» 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Суг кужу» 10.00, 12.00, «Херээженнер чокта эр улус» 14.00, 15.50 17.40, 19.30 шактарда.

ЧАРЛААЛДАР

Тываның автосептелге заводунуң шуткулга цегин долу күжү-биле ажылдадыры чугула болганындан 1982 чылда херегээр шой кылыгларының чагымын кинерик министерстволардан, ведомстволардан дилеп тур. Чагыгларга кылыгларны, ооң санын, шуткуп кылыр хуусаазын, стандартын, механиктиг болбаазырадылга кылырып азы кылбазын, кылыгларның деңнээни айтыр.

Чагыгны **Кызыл хоорай, Заводская 30, Тываның автосептелге заводу** деп адресче чорудар. Чагыгларны 1982 чылдың февраль 1-ге чедир хүлээп алыр.

Айтырыглыг кижи 2-54-16, 2-42-46 телефоннарже долгаар.

0,5 литрниң шил савалары саадаашкын чок дужаарын Кызылдың аъш-чем бараанарының садыы чурттакчылардан дилеп тур. Бандыг шилдерни дужаарын хүлээп алыышкын пунктуларында айтып каан.

Силерге эптиг болуру-биле шил саваларны Красноармейская, 113 «а»-да № 26, Оюн Күрседи 135-те № 37, Интернациональная 6-да № 31, Магистральнаяда № 5, Октябрьскаяда 19-та № 9, Маяковская 27-де № 56, Беспалов 15-те № 43, Северная 19-та № 14, Ленин 42-де № 20, Титов 60-да № 2, Правобережная 2-де № 42, Гранитная 4-те № 44, Кочетов 94-те № 40, С. Тока 42-де № 35, Магистральная 31-де № 46, Промышленная 69-та № 38, Трудовая 8-те № 19, Шагонарская 7-де № 51, Дружба 21-де № 13, Кирпичная 2-де № 22, Шевченко 113-те № 29 магазиннерде хүлээп ап турар.

Оон аңгыда №№ 13, 3, 15, 22,34,40 магазиннерге база дужаап болур. Семирацкая 77-де, Дружба 178-1-де, Декабристер 13-те хүлээп алыышкын пунктулары бажында саваны боттары хүлээп ап турарлар.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2897.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01805

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 3 (11801) | 1982 чылдың январь 5, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ДҮЖҮТ УЛГАДЫР

Алма-Ата облуста Чилик хем эрткен чылдың чайынында барык бүрүн соолган турган. Ол хемниң суу моон соңгаар кажан-даа соолбас болгаш эрин-биле деп болур: алдан метр плотинаны мелиораторлар ында тудуп эгелээн. Олар хемниң үстүкү агымын дуглавышаан, Бартогайның кедергей хөй суг шыгжамырын тургузар.

Суг шыгжамырының деришкиниң кодээ ажыл-агыйның чугула зоналарының бирээзинде боттандырып эгелээн. Суг шыгжамырын ажыглаалга кирген соолунде продукция бүдүрери бүдүн чартык катап ковудээр. Суг шыгжамырының баштайгы ээлчээн амгы беш чылды соолзүредир ажыглаалга кирер дээнин солаан болгаш ол чугула деришкин 1982 чылдың төнчүзүнге чедир доостур.

Бо чугула сорулганың чедиишкинниг күүсеттинеринге тудугжулар бүрүн бүзүрелдиг. Механизастаттынган көжүп чорууp колоннаның кол инженери ол дугайында СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Плотина деришкиннериниң хүн бүрүде даалгалары ажыр күүсеттинип турар. Алма-Атаның тудуг индустриязының бүдүрүлгелери суг шыгжамырының деришкиннеринге эргежок чугула бүгү материалдарны чагыг ёзугаар саадаашкын чокка чорудуп берип турар. Ол бүдүрүлгелерниң кылган материалдарының шынары эки болгаш онзагай болуп турар. Чижээ, Бурундайның демир-бетон заводунга херектиг хоолайларны Казахстанның найысылалының тудуг индустриязының бүдүрүлгелери берип турар. Ол материалдарның аразында чамдык хоолайларның долгандыр диаметр хемчээли үш метр чедип турар. Ындыг улуг хоолайларны эге каналдарны тударынга база ажыглаар.

(СЭТА).

Он бирги беш чылдың ийиги чылын күш-ажылчы чедиишкиннерниң чылы болдурaал

ЧЕДИИШКИННИГ ЭГЕЛЭЭН

Он бирги беш чылдың ийиги чылы эгелээн. Улуг-Хем районнуң дыка хөй күш-ажылчы коллективтери чыл планын база социалистиг хүлээлгелерин күүседип, ажылдың ажыктыг чорууп бедидип, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынче кирипкен. Мурнакчы коллективтерниң аразында Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинады төлептиг черни ээлеп турар. Район төвүнүң бо хоочун бүдүрүлгезиниң продукция сайгарарының чыл планын 103,5 хуу, ону бүдүрерин 117,8 хуу күүсеткен. Чугай бүдүрерин, дилиг материалдарын, бажың иштиниң эт-херекселин кылырын үлетпүр комбинадының ажылчыннары моон мурнундагызындан-даа ковудеткен.

Саржаг заводунуң күш-ажылчы көргүзүглери база бедик болуп турар. Продукцияның сайгарарының, ону бүдүрериниң чыл планын ол хуусаадан оранчок эрте күүсеткен. Ылаңгыя бо бүдүрүлге продукцияның шынарын бедидериниң хемчеглерин ап. совхозтарның экеп турары сүттүң эки сорттуг болурун чедип ап келген. Ооң уламындан «Ак-Туруг», «Улуг-Хая» совхозтарның сүт-бараан фермаларының сүдү бедик шынар-биле заводка дужаатынып келген. Чижээ, «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының дужааган сүдүнүң 76 хуузу бирги сорттуу болуп турар.

Районда тудуг-суурy өзүп, немешпейн турар черлер барык чок. Бо эрткен чылда Чаа Шагаан-Арыгның ажылчыларга, 1980 чыл-биле деңнээрге, 830 муң акыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын хойну кылган. Инженер-техниктиг ажылдакчыларның чаартыкчы саналдарын ёзугаар чамдык курлавырларны дилеп тыпкан. Ооң бир чижээнге район котельназын ап болур. Ында кылып туйибу хапаларны чылыглаап тускай шывыг-биле солааның түңнелинде ук тудугнуң бот-үнези каш катап чиигээн.

Кодээ ажыл-агыйга эрткен чыл улуг шылгалдаларны таварыштырган. Ынчалза-даа районнуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге садар эъттиң, дүктүң чыл планын күүсеткен. «Ак-Туруг», Жданов аттыг совхозтарның малчыннары, механизаторлары эки түңнелдерин чедип алган. «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа, «Найырал» совхозтуң Кара-Тал фермалары, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң өшкү бригадазы 1981 чылдың социалистиг чарыжынга күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алган, бир эвес демниг база организастыг ажылдаар болза, агаар-бойдус берге-даа үеде ажылдың ажыктыын чедип ап болурун база катап херек кырында бадыткааң.

Улуг-Хем районнуң транспорт, харылзаа, амыдырал хандырылга база садыг четкилериниң чамдык коллективтери күш-ажылчы үлегерни көргүзүп, планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Манаа чижек кылдыр «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективин хамаарыштырып болур. Бо организация булочка, боова кылыгларының, хлеб быжырарының планнарын эрте күүседип, үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 100 хуу күүсеткен.

Ооң-биле чергелештир күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, сагылга-чурумун быжыглаарының, экономикага камналгалыг болурунуң, курлавырларны долу ажыглаарының арга-хевирлери коллектив бүрүзүнде бар. Ынчангаш районнуң ажыл-ишчилери бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар, мурнундагызындан дээре ажылдаар дээш ниитиниң күш-ажылчы эге хүннеринче кирипкен.

А. ОКСУР.

ТӨЛЕПТИГ МАЛЧЫННАР

«Торгалыг» совхозта Базыр-оол, Санаа Монгуштар — хоочун малчыннар. Олар пенсияже үнзе-даа, 178 баш ангор хуналарны кадарып турар. Ирбитейниң өшкү бригадазын тускайлап, ында ангор өшкүнү өстүрүп эгелээн.

Малчыннарның арга-дуржулгазы улуг. Өг-бүле кыштаглаашкынга кыйамчалыг белеткенген. 15 тонна сигенни белеткеп алган, кургаг одаан бөлгеш, кажааларны чылыглап, септээн. Амгы үеде олар Успа-Хол шыныаазында Көк-Хаак деп черде кыштап орар.

Хуналарны чайгы үеде Кежээ-Тээлиге одарладып семирткен. Оларны чогуур үезинде эдержилгеге киирген. Совхозтуң 3022 баш өшкүзү март 15-тен оолдап эгелээр. Малчыннар малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш бүгү күжүн мооңнээн.

Санааның уруглары он бир. Уругларының кижизидилгези эки, өөредилгези өскелерге үлегерлиг. Улуг кызы Матпаа «Торгалыг» совхозтуң кол бухгалтери. Кара-оол — пиек кадарчызы. Оля — Самагалдайда мал эмчизи. Ооң удаазы Мария Берт-Дагда башкылап турар. Андрей база башкы мергежилдиг. Алексей биле Григорий олар чолаачылар. Веразы Чадаанада бухгалтер, а Торгалыгның участок эмнелгезинде Белекмаазы поварлап турар. Арткан ийизи башкы институдунда чедиишкиниг өөренип турар.

Төрээн чуртунга, чонунга бараан болуп, аныяк кадрларны төлептиг өөредип, кижизидип чорууp ада-иелер ол. Уруглар кижизидилгезиниң дугайында сагыш салыр, оларны ниитилелге ажыктыг күш-ажылга белеткээр, социалистиг ниитилелдиң төлептиг кежигүннери кылдыр өстүрер ужурлуг тээрин олар эки билир. Бо бүгүнү олар уттуптайн, амыдыралга чедиишкиниг боттандырып чоруурлар. Уруглары ада-иезинге дузалажып чорууp. Пенсионер өг-бүле совхозунга бөгүнге чедир макталдыг ажылдап, чонунга үлегерни көргүзүп чоруур өөрүнчүг-дүр.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

⊙

Он бирги беш чылдың ийиги чылы — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынче Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудуг организацияларының бригадалары, ээлчеглери болгаш өске-даа коллективтери күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүг кирген. Оларның бирээзинге «Кызыл тудуг» эргелелинде Ч. Ч. Донгактың удурткан комплекстиг бригадазының кежигүннери база хамааржыр.

Бо коллектив найысылалдың төвүнде 150 аал иштиг чурттаар чуртталга бажыңының тудуунда ажылдап, ук объектини хуусаа бетинде ажыглаалга киирер дээш күженишкинниг ажылдап кирипкен.

Бригада кежигүннери үениң мурнаар сорулга-биле бо чылдың баштайгы ийи айының планын Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң хүнүнге чедир күүседирин хүлээнген.

ЧУРУКТАРДА: Чүлдүм-оол Донгактың бригадазы.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

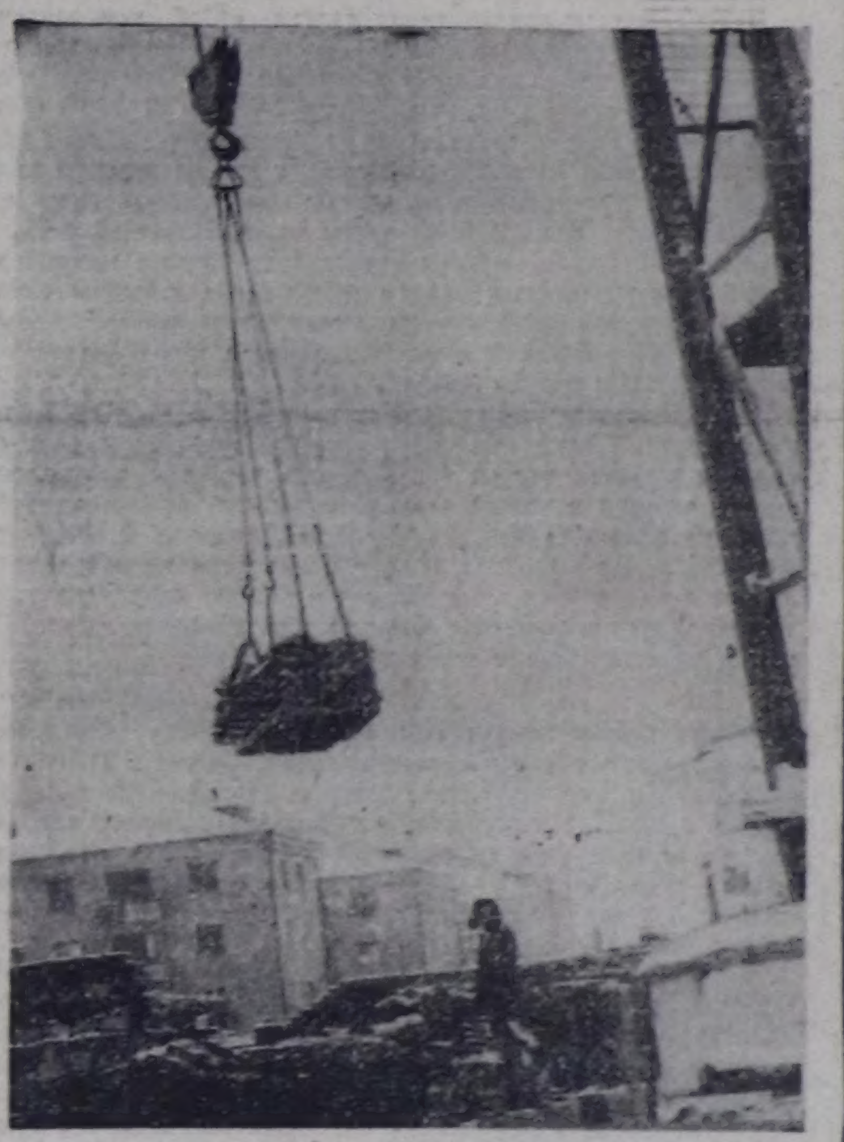

⊙

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

ГАЗ-БИЛЕ БҮРҮН ХАНДЫРГАН

ВИЛЬНЮС. Литваның барыын талазы девискээринде улуг үлетпүр төвү Плунге хоорайның бүгү чуртталга районнарын газ-биле 1982 чылдың бедүүзүнде бүрүн хандырган. Республиканың хоорайларын болгаш районнарын газ-биле хандырарының комплекстиг программазы ооң-биле чедиишкинниг күүсеттинген.

Литва амгы үеде үш миллиард кубометр бойдус газын болгаш Мажейскиниң нефть болбаазырадып кылыр заводунуң үндүргени барык 100 муң тонна газты ажыглап турар. Ооң ачызында республиканың улус ажыл-агыйы хөй камналганы алган болгаш ырак черлерден 4 миллион тонна хөмүр-дашты чыл бүрүде сөөртүп алырын соксаткан.

Беш чылдың дургузунда Литвага газты ажыглаары бүдүн чартык катап ковудээр. Вильнюс болгаш Калининград аразынга газ дамчыдар хоолайларның тудуун дүрген темпилиг чорудуп турар.

КУШ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ КОМПЛЕКИЗИ

ОДЕССА. Кара далай чоогунда Белгород-Днестрниң куш ажыл-агыйының улуг комплекизи ажылдап эгелээн. Ооң кол адыры — куш өстүрер фабриканың күчүзү алды миллион кушту чылда өстүрер. Баштайгы продукциязын фабрика берип эгелээн.

Уксаалыг дагааларны өстүрер, чуурганы бүдүрер, бедик шынарлыг куш эъдин чонга болгаш школаларга, бичии уруглар албан черлеринге, эмнелгелерге бээр сорулганы фабрика коллективиниң мурнунга салган. Бүдүрүлге-техниктиг чорудулгаларны автоматика болгаш механизмнер бүрүн боттандырып турар. Ол чорук куш ажаакчыларының күш-ажыл байдалдарын чиигеткен. Бир дагаа чылда 160—170 чедир чуурганы өстүрер кылдыр бээр. Аныяк дагаа бүрүзүн ийи ай дургузунда бүдүн чартык килограмм чедир азырап турар.

Одесса облуста амгы үеде куш ажыл-агыйының чээрби ажыг улуг фабрикалары бар. Олар чылда барык бежен муң тонна куш эъдин бээр сорулгалыг.

КООПЕРАТОРЛАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ

СТАРОКОНСТАНТИНОВ (Хмельницкая область). Кооператорларның инициативазы-биле бүдүрүлге-садыг комплекизин тургускан. Ооң сорулгазы — районнуң чонунуң эът продуктуларынга херегleлдерин бүрүн хандырары болур. Улуг фирма магазинин ажыткан.

Бүдүрүлге-садыг комплекизиниң улуг коллективи малды семиртир азыраарын, чиг эътти болбаазырадырын, шыгжаарын, сөөртүрүн, продукцияны чонга садыглаарын бүрүн боттандырып турар. Бо бүгү ажылдарны комплекстиң составында кирген тускай салбырлар күүседип турар.

Аъш-чемге херегл eр продуктуларның артынчыларын мал чемгерерин колдадыр ажыглап эгелээн. Чиг-эът механизастаан цехтерге келирге, колбасаның 18 янзы сорттарын бүдүрүп турар. Автомашиналар колбасаны болгаш өске-даа белен продукцияны кодээ черлерге чедиргеш, дедир келирде чондан садып алдынган артыкшылдыг продуктуларны экеп турар.

Комплекстиң коллективи бот-орулга-чарылгалыг кылдыр ажылдавышаан, кыска хуусаада безин продукция бүдүрерин ковудедип, орулганы алыр аргалыг болган. Районнуң кооператорларының ол эгелээшкинин өске районнарда база калбартып эгелээн.

СУУРНУҢ ЧААРТЫЛГАЗЫ

ЯРОСЛАВЛЬ. Областың Некрасов районунда Яснище суурнуң колхозчулары чаа чылдың бедүүзүнде чаагайжыдыр тудтунган хөй бажыңнарны алган. Чанында дузалал ажыл-агыйлыг, гаражтарлыг бажыңнарны туткан улуг кудумчу суурда тургустунган.

Ильич аттыг колхозтуң төп суурун комплекстиг план ёзугаар чаартып, чаа тудугларны кылып турар. Бичии уруглар комбинадын, комплекстиг хүлээп алышкын пунктузун, столоваяны, улуг магазинни болгаш культура-амыдыралдың өске-даа черлерин туткан.

Он бирги беш чылда областың суурларынга 1 миллион 100 муң дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын тудары көрдүнген. Ол дээрге — оңгу беш чылдаазындан барык ийи катап хөй болур.

(СЭТА).

АЖЫЛ-ХЕРЕК ДУГАЙЫНДА САГЫШ ЧОВААШКЫН-БИЛЕ

«Шынның» номчукчулары боттарының болгаш эш-өөрүнүң ажыл-ижиниң, ажылдап турар организациязының азы совхозунуң ажыл-чорудулгазының, чедиишкиннериниң болгаш четпестериниң дугайын база кандыг-бир чүүлге хамааржыр боттарының санал-оналын, сүмезин, бодалдарын редакцияже доктаамал бижип чорудуп турар. Келген чагааларның колдуу хөй нуруузу солунга чогуур үезинде парлаттынар. Ынчалзажок чагаалар хөй болганда, оларны шуптузун парлаары болдунмас. Ооң уламындан чамдыызының үези эрте бээр, а өскелери дакпыр-даа болгулаар. Ындыг болган ужурунда чыглы берген, парлаттынмаан чагааларның допчулалын үе-үелеп (айда азы кварталда) үндүрери эргежок чугула апаар.

Ынчангаш дараазында чагааларның допчулалын парладывыс.

Бистиң идепкейлиг кодээ бижикчивис **Александр Монгуштуң** чоруткан ийи чагаазының бирээзинде, Сельхозтехниканың Чадаана каттыжышкынында Олег Базыр-оолдуң удуртканы монтажчыларның комплекстиг бригадазының ажылының арга-дуржулгазының дугайын тодаргай чугаалап турар. Бригада колдуунда-ла мал чемин болбаазырадыр чем цехтерин эптеп кылып, оларның септелгезин чорудуп турар. 1981 чылда бригада «Искра», СЭКП-ниң XXII съездизи, Карл Маркс аттыг, «Октябрь 30 чылы», «Алдан-Маадыр», «Большевик» болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтарга сес чем цегин септеп белеткээнин автор дыңнаткан. Ийиги чагаазынга «Искра» совхозтуң механизаторларының часкы хову ажылдарынга техниканы белеткеп турарының дугайын бижээн. Септекчи звенолар аразында калбарган чарышка Иргит Хунай-оолга баштаткан септекчилер звенозу тиилекчи болгаш, шаңнал-макталды алганын демдеглээн.

Жданов аттыг совхозтуң экономизи **Доспан Шулуу** редакцияже чоруткан чагаазынга ол ажыл-агыйның хойжуларының он бирги беш чылдың баштайгы чылында ажылының түңнелин анализтеп көрбүшаан, чамдык четпес чүүлдерни чайладырынче кичээнгейни угландырган. Чижээ, 1981 чылда совхоз күрүнеге дүк садарының планын күүсетпейн, өрелиг болуп арткан. Хойнуң ажаалда, азыралын экижиткен, кыргылданы чогуур үезинде чоруткан, дүктүң чиндиришл болдурбаан болза, планы күүседириниң болдунар аргазы бар турган. Беш чылдың ийиги чылында ону болдурбазының хемчеглерин алыры чугула деп, автор айыткан.

Самагалдай суурда бистиң бижикчивис **Тирчин Моторк** бодунуң редакцияже чоруткан чагаазында Тес-Хем районнуң он бирги беш чылдың баштайгы чылында экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң чамдык сан-түңнерин сайгарып турар. Районда чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир, планнар күүселдезин четпес организастап, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып турар чоруктар барын автор айыткан. Аңнып-тывыш ажыл-агыйы, Шуурмактың мээн белеткээр пунктузу, районнуң амыдырал хандырылга эргелели чылдың планныг онаалдаларын күүседирин хандырып шыдаваан. 1982 чылда ындыг четпестерни катаптавазының дээштиг хемчеглерин алыры эргежок чугула деп, автор бижээн.

Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозунуң он ажыг кодан өшкүзү Тоолайлыгда туруп турар. Ол аажок берт чер. Аңаа өшкүнү кадарары белен эвес. Кадыр-берт Тоолайлыгда амыр-дыжып бодавас, өшкү өстүрериниң мастерлери апарган кадарчыларның чымыштыг ажыл-ижиниң дугайын Мугур-Аксыдан **Хертек Маңдан-оол** бодунуң чагаазында бижээн.

«Район төвү — Сарыг-Сеп суурнуң кудумчуларынга-даа, совхозтарның сүт-бараан фермаларынга-даа шиниң ногаан будуктарын бүдүрген машиналарны бо-ла көрүп болур», — деп, «Шынның» хоочун бижикчизи **Оюн Товуу** бижээн. — Ол болза районнуң албан организация, бүдүрүлге черлериниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының күжү-биле ниитиниң малынга чем курлавыры кылдыр шиви будуун кыжын белеткеп турары ол-дур. Сарыг-Сеп кодээ Советтиң девискээринде турар албан организация, бүдүрүлге черлери «Ленинчи орук», «Улуг Октябрь», «Кызыл тук» болгаш өске-даа совхозтарга 300 тонна шиви будуун кыргып-кезип белеткеп, чедирип бээр онаалдалыг. Олар ам 140 ажыг тоннаны совхозтарга чедирип берген».

«О. Шыпаа» совхозтуң малчыннары «Сапп» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының кыйгырыын ниити-биле деткивишаан, бо кыштап ниитиниң малын хүр ажырары-биле болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар. Оларның кыштаглаашкынга белеткенгени эки. Ам кыштаглаашкынның байдалы багай эвес. Совхозтуң хойжулары 1982 чылда төрүүр хой бүрүзүнден хураганны менди доруктурарын хүлээнген, күженишкиниг ажылдап турар. Ол дугайын **О. Шыпаадан С. Артына** редакцияже дыңнаткан.

Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозтан **Ооржак Далбый** бодунуң чоруткан чагаазынга, ол ажыл-агыйда мал кыштаглаашкынында четпестерни айыткан. Чижээ, Хорумнуг-Ойда хойжу Донгак Хөөкүй-оолдуң кыштаанда бажыңның печказы кылдынмаанындан, ол өгде чурттап орар. Ол ышкаш Халын бригадазында чамдык малчыннарның кыштагларында бажыңнар база септеттинмээн. Совхозтуң дирекциязы айыттынган четпестерни чайладырының хемчеглерин алыры эргежок чугула.

Солуннуң идепкейлиг бижикчилериниң бирээзи инженер **Иван Олдыревтиң** кол темазы — техника ажыглалы, ооң кадагалалы, септелгези. Бо удаада ол ДТ-75 маркалыг тракторнуң тормозун адырарынга херегл ээр бедүүн таарыштырылганы кылып ап болурувун дугайын бижээн.

Биче-оол Доюндуп бодунуң чагаазын «Тес-Хем» совхозтуң тургустунганындан бээр 20 чыл болган оюнга тураскааткан. Совхоз ол үениң дургузунда быжыг экономикалыг улуг кодээ ажыл-агый бүдүрүлгези болу берген. Ооң экономиказының үндезини мал ажылы болуп, малдың баш саны чыл бүрүде өзүп, ооң алыр орулга ковудеп турарын автор тодаргай чижектерге көргүзүп турар.

Таңды районда «Коммунизмниң хереги» совхозтуң инженери **Оюн Кара-оол** 1982 чылдың часкы хову ажылдарынга техниканы чогуур үезинде, шынарлыг белеткээри дээш чарыштың эгелекчилериниң бирээзи болган ол ажыл-агыйның механизаторларының машина-трактор паркызын шалыпкын септеп турарының дугайын редакцияже чоруткан чагаазында дыңнаткан.

Ынчангаш «Шынның» кодээ бижикчилери боттарының чагааларында ажыл-херек дугайында сагыш човаашкынын илергейлеп турар. Ук чагаалар дээш оларга редакция өөрүп четтиргенин илередип турар.

Чагаалар допчулалы

АЖЫЛЫНГА ЫНАК БОЛЗА...

Соян Ананды евич Апан-оол 1981 чылда бодунуң коданында 500 хойнуң төрүүр 100 баш бүрүзүнден-не 103 хураганны менди доруктурган, хой санындан 3,6 кг планның орнунга, 4,7 кг дүктү кыргып алган. 500 баш хойдан планнаттынганындан артыкка 400 килограмм дүк алдынган.

Бодунуң ол бедик көргүзүглериниң дугайын Соян Ананды евич черле ынчаар болур апаа-бир чүве, ышкаш кылдыр ынчаар чугаалап орар:

— Ажылынга ынак болгаш арга-дуржулгалыг, кызымаккай болур болза, планныг онаалданы күүседири мырыңай боттуг чүүл-дүр. Чүге дээрге, бисте берип турар онаалда ортумак көргүзүгге үндезилеттинген болгай. Ынчангаш ону кижи бүрүзү-ле күүседип болур аргалыг. Чүгле кежээ, кызымак чорук; малды негелде ёзугаар ажаары, чемгерери негеттинер.

Соян Ананды евич төрүмелинден хойжу эвес, а ол талазы-биле арга-мергежилди Оюн Тырышкактан өөренип алган.

Соян Апан-оолдуң ажылчын намдары ооң төрүттүнген чери — шапкын суглуг Алаш хемниң эриктеринге эгелээн. Алаштың чурумалдыг каас чараш унуу, оът баштаан сеңбегер дүктүг сарлыктар аңаа уттундурбазы-биле артып калган. Ол он чыл дургузунда сарлык кадарган. А ооң соонда Таңдыга көжүп келген.

Чаа келген чери аңаа баштайгы удаазында онзагай ышкынныг болган. Соңгу талазында ужу-кыдыы көзүлбес делгем ховулар, а мурнуу чүгүнде — ак-көк Таңды-Уула сыны, алдыннадып чыдар кызыл-тас шөлдери, каржысолчуп чоруп турар хөй комбайннар, тракторлар, автомашиналар. Хойга бээр сигенни-даа малчыннар боттары белеткээр. А сарлыкка чем белеткээр эвес. Хая-даштыг кадырларже боду үне бергеш, оъттап алыр болгай.

Ооң хойжу салым-чолунуң эң-не эгезинде аажок аайлажы берген. Ажылдаары-биле чедип келгени Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының удуртулгазы Соян Апан-оолду ынчан ат-сураглыг хойжу турган Оюн Тырышкакка дузалакчылаары-биле чоруткан. Соян Ананды евич хоочун хойжунуң сөөлгү өөреникчизи болгаш дузалакчызы болган. Бодунуң билир бүгү чүвезин, байлак арга-дуржулгазын Оюн Тырышкак сөөлгү өөреникчизинге харам чок дамчыдып берген.

Соян Ананды евич Апан-оол ынчаар мурнакчы хойжу апарган. Ол хөй чылдарның дургузунда төрүүр 100 хойга онааштыр 100 болгаш оон-даа хөй хураганны менди доруктуруп база хой бүрүзүнден 3,5 кг-дан эвээш эвес дүктү кыргып ап келген. Мурнакчы хойжунуң чээрби чыл иштинде барык-ла доктаамал болуп келген бедик көргүзүглери ам ажыл-агыйның хойжу бүрүзүнге эталон болу берген.

Күш-ажылдың хөй чылдары ону Таңдының чери-биле төрелдештирипкен. «Мен ам бо черниң, оюнуң кижизи-дир мен».

А. АЖИ.
Таңды район.

Тува... республиканская библиотека А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

Л. И. БРЕЖНЕВ

САКТЫЫШКЫННАР

Аар үлетпүрүнүң улускомунга баргаш, акшаландырылып кын чедип алкан мен, ынчангаш Баглейден Ленин шөлүнге чедир трамвай шугуму саддыртывыс—кызыл вагоннар бүгү хоорайны таварты маннажып эрткенде ёзулуг байырлал болган чоор. Бөгүн-даа пионерлер Ордузу болуп турар чараш бажыңны канчаар тутканын (алдан ийи хүн дургузунда-ла), стадионну комсомолчуларның канчаар тутканын, дөрт каът, балконнарлыг, делгем соңгаларлыг «бедик» бажыңнарның биске канчаар тыптып келгенин сактып тур мен. Харын тудугнуң хемчээлдери ырак-та-ла бөгүнгүнүү ышкаш эвес болбайн аан, ынчалзажок чүс-чүс өг-бүлелер чаа бажыңнар алганын байырлап тургулаан. Хоорайга кудумчуларны шеверлеп кылып, чечек тараан сесерликтерни салып турган, магазиннерге бараалнар көвүдээн, улус каастанып кеттинер апарган, амыдырал экижип эгелээн—Днепродзержинскиге ажылдың үези оон-биле мээң тураскаалдыг болуп турар.

Днепродзержинскиниң хоорай Советинге чыл ажыг болдум, оон соонда мени партия ажылынга депшиткен. Эгезинде УК(б)П-ның Днепропетровск область комитединиң пропаганда килдизин эргелекчилээш, а 1939 чылдың февральда ол талазы-биле секретарынга соңгуттум. Бүгү областың партия организациязының штавының — обкомнуң — нарын болгаш хөй янзы ажылының дугайын «Катап тургузуушкун» деп номга тодаргай бижээн кижи мен. Ынчан бистиң бирги секретарывыс, оон хөй чүвеге өөренип ап болур, дуржулгалыг, угаанныг, шыырак кижи Семен Борисович Задионченко турган. Бистиң аравыста харылзааларывыс ажыл-херекчи, эш хуузунуң болу берген. Мен партийжи ажылдың эң чугула участоктарының бирээзи — идеология талазы-биле ажыл дээш харысаалгалыг болуп турган мен. Мээң харылаар чүвелерим-не көвүдээн, ажыл-херектиң хемчээли калбарган, ол душта удаа-дараа хоорайлар болгаш суурлар кезип, чүс-чүс кижилер-биле дужар ужурга таварышкан мындыг мен.

Бодумнуң ол школаны эртенимни кончуг чугула чүүл деп санаар кижи мен. Партийжи удуртулганың үш кол— политиктиг, идеологтуг, организастыг угланыышкыннары туруп турары билдингир болгай. Оларның кайызы чугула дээрзиниң дугайында чугаа турбас—оларның шуптузу партияга эргежок херек, шуптузу бир домей чергелиг чугула. Партийжи ажыл-чорудулганың бүгү талаларын дүүштүрүп билир чорук—ол дээрге уран арга-дыр, ынчангаш ол уран аргага бүгү амыдыралда өөренир херек.

Идеологтуг ажыл кезээде-ле Коммунистиг партияның бирги чергениң сорулгаларының бирээзи болуп келген болгаш мындыг болуп артып-даа турар. Ол ажыл хөй янзы: ол шинчилелде болуп турар чорудулгаларны эртем ёзузу-биле анализтээрни, ынчангаш оон-биле холбаштыр тургустунуп кээп турар айтырыгларны доктаамал шиитпирлээрин негеп турар.

Күрүне болгаш шинчилел амыдыралынга идейлиг эгениң дугайын тур үеде-даа, харын аңгы-аңгы участоктарга-даа уттур, идейлиг алдагдалдар-биле эптежир чорук айыылдыг. Анаа бодап көөрге, олар техниктиг алдагдалдар ышкаш ындыг эскертиниичел эвес болгулаар. Бир эвес кандыг-бир агрегатты шын эвес телевилеп каан болза, ол чогуур күчүзүн бербес азы шуут-ла ажылдавас болур—ол дораан-на илдең апаар, чедирген когаралды анаа-ла санаптар. А идеологияга алдагдал эпти-ле каас-коя состер-биле бүргеттинген, көзүлбес, ынчангаш ол улам-на уржуктуг болур, чүге дээрге, бир эвес ук алдагдалды чогуур үезинде чайлатпас болза, ол ыяап-ла багай салдарлыг болур болгаш кедергей улуг хораны чедирер. Бо үениң делегейинде хос чер чок: бистиң бичии-ле сагыш амыр олурупкан черивиске бистиң идеологтуг удурланыкчыларывыс хөдели берген турар. «Ынчангаш, социалистиг идеологияны кандыг-даа янзы бичеледир, оон кандыг-даа янзы чайлаар чорук буржуаз идеологияны оон-биле күштелдиргени болуп турар» деп, В. И. Ленин өөреткен.

Мээң чугаалап турарым ол чылдарда ону онза ханызы-биле медереп билген мен: делегейниң ийиги дайыны барын чүкке эгелей берген, ол бистиң кызыгаарларывысче чоокшулап орган, ийи системаның идей-политиктиг удур туруушкуну бодунуң кыдыг хевиринге—ажык дайын үскүлежиишкининге келген үе чүве болгай. Мындыг байдалдың үезинде кадрларның идей-политиктиг кижизидилгезинге, партияның массалар-биле харылзаазын быжыглаарынга негеделер бедээн турган. Идепкейлиг, дайынчы пропаганда ажылын чорудары, өжээтен идеологияга чогуур үезинде ойтур шавышкынны бээри, совет кижилерге бедик политиктиг медерелди быжыглаары, оларны социалистиг патриотизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң ёзузунга, коммунизмниң идеалдарынга бердинер чоруктуң ёзузунга кижизидери эргежок чугула апарган.

Эң-не бодүүн, анаа чүве кылдыр сагындырар, ынчалзажок доктаамал күженишкиннерни негээр—бодувустуң мурнувуста кандыг эчис сорулгаларны салып турарывысты чоннга чедирер, партия Төп Комитеди ук үе-чадада чогум тодаргай чүнү чедип алыр деп турарын тайылбырлаар сорулганың дугайын бодун чугаалаваска, ол бүгүнү улуртукчу бүрүзү, коммунист бүрүзү билген турар ужурлуг болгай. Өске состер-биле чугаалаарга янзы-бүрү хурал-суглаага чүве чугаалаары, кижилер-биле ужуражыры херек турган. Ынчаарда мен ол эргежок чугула чорук-биле бир-ле дугаарында Днепропетровск обласка таварышкан мен, ол чылдарда-ла мээң чыглып эгелээн чамдык бодалдарны оон-биле холбаштыр чугаалаар бодай-дыр мен.

Партийжи шынчы өткүт сөс партияның чидиг чепсээ болуп келген болгаш мындыг болуп артып-даа турар, ынчангаш ону кончуг шыңгызы-биле көөр херек.

Совет кижилер партияның политиказын вүүлдүгзүнүп, ону деткип турар. Ынчалзажок бис идеологтуг ажылга кезээде-ле улуг кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар бис. Ол ажылга кол чепсек—шын. Ынчангаш чединишкиннерниң дугайын болгаш чедир кылдынмаан чүүлдерниң дугайын ак сеткилдиг чугаалаары эргежок чугула деп санап турар бис. Ажы-биле чугаалаарга улус кезээде билип алыр. Социализмниң күжү массаларның медерелдиинде деп, В. И. Ленин онзалап демдеглеп чораан.

Адрес чок, дыңнап орар кижилерниң эрге-ажыындан, хүннүң хереглелдеринден хоорук пропагандадан дора үретүннел чок чүве турбас. Бир эвес оратор негелделиг айтырыгларга харылаарын күзүдурар болза, улус аңаа бүзүрексевейн баар. Бир эвес лектор индирге тура, ол-бо элдээртир, бүгүдеге билдингир чүве катаптаар болза, оон хензиг-даа ажык үнмес, оон туржук ындыг оратор кижилерниң лекция дыңнаар хөөнүн каадырар. Ол херекке ёзу барымдаалаар чорук кончуг таарышпас, ыяап-ла чогаадыкчы чорук херек. Онзалап демдеглээр бодай-дыр мен: чединишкинниң чажыды буржуаз политиктерниң эпти-ле ажыглап турары кажар ораторжу овуузуннарда эвес, хоозун хоорединишкинде эвес база состүң каас-коязында эвес. В. И. Ленин өткүт үнүүт чорбааны билдингир болгай, а ону бүгүде таалап дыңнаар турган. Бүгү чурт, бүгү кижи төрелгетен. Дыңнаксаар болгаш, дыңнап турган-дыр. Дыңнаксаарының ужуру чүдел дээрге- чонга чоок, билдингир идеялар болгаш бодалдар оон чугааларында бар турган-дыр, ук идеяларны камгалаар маргыш чок барымдааларны ол тып турган-дыр, чүвениң алыс шынын чугаалап, эртемге үндезилеттинген ханы, дидим түңнелдерни кылып, кезээде-ле тодаргай болгаш ужур-дузалыг сорулгаларны салып турган-дыр.

Днепропетровскиге дайын мурнунуң чылдары эң-не күженишкиниг ажылдың үези кылдыр сагындырар. Аңаа бодаарга, бүгү-ле чүве шөлээн: кинога «Волга-Волга» болгаш «Чырык орук» деп комедиялар үнүп, хоорайларга болгаш суурларга амыдырал анаагы-ла күш-ажылчы аян-биле эртип, шөлдерге дүжүт быжып турган. Ынчалзажок дайын кыжаны күштелип орарын бистер шуптувус медерээп билип турдувус. 1940 чылда Днепропетровск обкому ВКП(б) ТК-дан харысаалгалыг онаалданы алган—областың бүдүрүлгелериниң чамдызын шериг техниказы бүдүрүп үндүреринче шилчидер. Обкомнуң камгалал үлетпүрүнүң талазы-биле секретарының эрге-дужаалын тургузарын саналдаан чажыт бижик Москвадан чедип келген. Бюронуң хуралын Задионченко эрттирген. Ол ажылдың онза чугулазын болгаш ону Төп Комитеттиң Политбюрозунуң улуг ужур-дузалыг деп көрүп турарын барымдаалааш, ол эрге-дужаалга чүгле техника талазы-биле белеткеттинген, металлургияны билир специалисти эвес, харын-даа кижилер-биле ажылдап билир ажыл-херекчи организаторну депшидер херек деп, ол чугаалаан. Ол барык-ла ынчаар чугаалаан болгаш мээң кандидатурамны саналдаан. Чаңгыс үн-биле балылаанкар.

Бис дайынның херек кырында боттуг айыылын барымдаалап, аңаа белеткенип турган бис бе? Чугаажок барымдаалап, белеткенип турган бис. Дайынның кыжаны күштелип турар, фашизм—бистиң кол дайзынывыс дээрзинге чигзиниглер турбаан.

Чуртка металл кончуг херек турган. «Шой, каң ээлдиринишкинниң болгаш прокат бүдүрүлгезиниң доктааттынган планын күүседиринин хандырар хемчеглер дугайында» доктаалды ССРЭ-ниң Улускомчеэ болгаш ВКП(б) ТК 1940 чылдың июньда хүлээп алган. Агрегаттарның күчүзүн эң эки ажыглаары дээш металлургтарның бүгү эвилел чарыжы калбарып үнген, ынчаарга мээң чаңгыс чер чурттугларым ол чарышка көскү чединишкинни чедип алган. Мырыңай тайбың продукция белеткеп үндүрүп турган бүдүрүлгелер ынчан армияга ажылдап эгелээн: Артём аттыг завод дайынчы самолёттарга кезектерни, Коминтерн аттыг завод—миномёттарны, Днепрниң Дзержинский аттыг металлургия заводу—үгер-боо октарын кылып үндүре берген...

Өөрениир көрбес ужур чок медээлер обкомга мээң столумга кээп турган. Ынчан мен чүс-чүс бүдүрүлгелер дээш харысаалганы чүъктеп турган болзумза-даа, төрээн заводумдан келген медээни чүрээмге онза чоок кылдыр хүлээп ап турганымны чажырбас мен. 1941 чылда Днепрниң Ф. Э. Дзержинский аттыг заводунга «Совет Эвилелиниң эң эки металлургия заводу» деп атты тывыскан болгаш кара металлургияның Улускомунуң база металлургтар профэвилелиниң ТК-зының шилчиир Кызыл тугун дамчыдып берген.

* * *

Бистиң кайывыска-даа Төрээн чурт дугайында бодал бичии чорааның сактыышкыннарындан, бодунуң бажыңындан, бодунуң кудумчузундан, бодунуң хоорайындан азы суурундан эгелээр. Ынчалзажок оон-биле чергелештир, айыылдарның болгаш улуг шенелделерниң хүннеринде ужукылдыынга чедир шуптузу хенертен түрек саргыырынга чедир чоок болгаш эргим апаар улуг, өндүр Төрээн чуртту медерел билири бисте сиңниккен чоруур.

Төрээн чурттуң делгемнерин карак-биле көөр, хөй-хөй хамаатыларывысты чоок таныш алыр аргалыг болган мен, ынчангаш чоннуң планнары, күзелдери, бодалдары бистиң чурттаар аас-кежиктиг болганывыс, бистиң адаларывыстан алганывыс болгаш ажы-төлүвүске улам-на элбек-байлак болгаш чечектелген турар кылдыр арттырып каарывыс чер-биле домей болур дээрзин билген мен.

Бис ону баштайгы беш чылдарның улуг-чаагай үүле-херектери-биле бадыткаан бис.

Ынчалза-даа бистиң чонувустуң амыдыралынга хилинчектиг, ажыглыг болгаш оон-биле кады өндүр бузурел-биле база көстүп көрбээн маадырлыг чорук-биле долдунган үе келген турган. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн. Социализмниң улуг чаалап алыышкыннарын камгалаар, бистиң кылып база тудуп четтиккен бүгү-ле чүүлдеривисти камгалаар, биске эргим черни херек-биле дуй турар үе келген. Ынчангаш мен миллион-миллион солдаттар болгаш офицерлер-биле кады дайынның хөй бергелерлиг оруун эгезинден төнчүзүнге чедир, оон баштайгы хүнүнден Тиилелгениң чыргалдыг хүнүнге чедир эрткен мен.

Ынчалзажок ол үениң дугайын онзалап, бир аңгы чугаалаар апаар.

(Эгези декабрьның №№ 290, 291, 292, 293, 296, 298, январьның № 2«Шынга»).

Улуг-нормазын ажыр күүседип турар механизаторлар «Россия» совхозта эвээш эвес. Оларның бирээзинге Барыын-Кара Михайлович Саяты хамааржыр. Ол онаашкан ажылынга төлептиг, кызымаа-биле хөй удаа шаңнадып келген. Ылаңгыя часкы тарылгазы күскү дүжүт ажаалдазының үезинде мурнакчы механизатор Б.-К. Саятының чединишкиннеринге тураскаадып, күш-ажылчы алдар тугун чаңгыс эвес удаа көдүрүп турган. Оон хөрек чуруун «Россия» совхозтуң болгаш районнуң хүндүлел самбыраларында киирген.

ЧУРУКТА: Б.-К. М. Саяты.
А. ОЮННУҢ фотозу.

ҮЛҮҮ УЛУГ

Бараанны мөөңнеп саарар садыг баазаларының садыг системазының ажыл-чорудулгазынга үлүг-хуузу улуг, Республиканың херегле кооперациязының Кызылда садыг баазазы улуг коллектив. Баазаның коллективи он бирги беш чылдың бирги чылының социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын чединишкинниг күүседип келген.

1981 чылдың он бир айларының бараан саарылгазының планын коллектив 104,4 хуу күүсеткен, пландан ажыр 3119 муң рубльдиң бараанын районнарда садыг организацияларынче чудурүп чоруткан. А шинтизи-биле ол үеде 73719 муң рубльдиң бараанын районнарже чудурүп үндүрген. Садыг баазазының ажыл-херээ районнарның херетлел кооперативтери-биле сырый харылзаалыг. Бараанны үрмектен садар садыг четкилериниң ажылының түңнели, планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседири, чоннуң бараанга хүн бүрүнүң негелдезин өй-шаанда хандырары бараанны дең-десики үлеп үндүрериндеи дыка хамаарылгалыг. Садыг баазазының ажылы ынчангаш улуг харысаалгалыг.

Бо хүлээлгени Тыва респотребсоюзтуң садыг баазазы багай эвес күүседип келген. Оон бир херечизи бо чылдың 11 айларының бараан саарылгазының планын республиканың херегленикчилер шинтилелиниң системазы 103,7 хуу кылдыр күүсеткен бооп турар.

Шынап-ла баазаның ажылы улуг хемчээлдиг болгаш онзагай хевирлиг. Баазаның девискээриниң иштинче бир хүн ортумаа-биле 35—40 янзы-бүрү аъш-чем болгаш үлетпүр бараалнары чудурген чүък машиналары кирип, чүъгүн дужаар. Ол ышкаш ынча сандыг автомашиналарны бистиң республиканың янзы-бүрү булуңнарынче чудуруп чорудуп турар. Баазаның складтарынга келген бараалнарны сан-түң болгаш шынар талазы-биле хүлээп алыры склад эргелекчилериниң болгаш товароведтериниң чугула хүлээлгези. Бо ажылды ол тускай эртемниг садыг ажылдакчылары эки күүседип турарын демдеглээри чугула. Ук нарын ажылды шын организастаарынга баазаның садыг килдизиниң тускай эртемниглединиң, удуртукчуларының ажылы көскү. Садыг баазазынга хүн бүрүде кээп турар хөй бараалнарны сайтарып, ажылдап кылырынга, чудуруп, дужурериниге мында дузалакчы ажылдакчыларның күжү улуг рольдуг. Олар дээрге ажыл-херээнге кызымаакай кижилер.

Садыг баазазының планныг онаалдазын эки күүседиринге мында мурнакчы бригадаларның үлүү улуг. Оларга культура бараалнарының Анастасия Юркова эргелекчилээни № 2 склады, бажың херекселдер бараалының Мария Пашкина удурткан № 3, Валентина Чебирянина эргелекчилээн дериг-херекселдер болгаш аяк-сава аймаанның № 3, Любовь Свердюкова эргелекчилээн аъш-чемниң № 21 складтарының коллективтери хамааржыр. Бо ады үнген складтарның бригадалары планныг даалгаларын чыл дургузунда доктаамал ажыр күүседип келгеннер. Олар социалистиг чарыштың тиилекчилери.

Садыг баазазында складтар, бригадалар аразында социалистиг чарышты билдилиг организастаан. Түңнелин квартал санында үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап-мактап турар. Респотребсоюзтуң Кызылда садыг баазазының коллективи 1981 чылды чединишкинниг доосхан.

К. САТ.

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИТСЕ

Улуг-Хем районда девискээриниң болгаш чурттакчы чонунуң талазы-биле улуг кодээ Советтериниң бирээзи Көк-Чыраа кодээ Совет болур. Аңаа Көк-Чыраа, Арыг-Бажы, Алдыы-Шынаа суурлар хамааржыр. Мында кодээ Советтиң 25 депутаты соңгукчуларның чагыг, негелделерин амыдыралга боттандырары-биле янзы-бүрү ажылдарны кылып турар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы—1981 чылда Советтиң депутаттарынга 11 чагыг киирген. Ол чагыгларны эрге-чагырга органында чоннуң төлээлери колдуунда ажыл-херек кырында боттандырган. Суурнуң кудумчуларын сайлап дескилээри, Көк-Чыраа суурда көвүрүгнүң капитал септелгезин кылыры, кудуктарны кылыры болгаш эргижирээннерин септээри доозулган. Кодээ Совет девискээринде магазиннерже бараан сөөртүлгезин экижидери, Арыг-Бажы суурнуң Чоон-Дыт кудумчузунга суттарылга бугазын казары болгаш өске-даа чугула чагыгларны депутаттар багай эвес шиитпирлээн. Чоннуң киирген чагыгларын чогуур үезинде шиитпирлээр дээш арга-мергежилин, билиин харамнанмайн ажылдап турар депутаттар хөй дээрзин кодээ Совет күүскомунуң даргазы Чаш-оол Кыргысович Суңгарап сеткил ханып чугаалап орар. Ындыгларга «Улуг-Хая» совхозтуң ногаа бригадазының ажылчыны депутат Үйнүк Билдей-оол, Көк-Чыраа суурда харылзаа салбырының эргелекчизи Варвара Төмүрбенек, совхозтуң мурнакчы чолаачызы Сергей Доржу, Арыг-Бажы сес чыл школазының башкызы Валерий Камчак-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр. Ук депутаттарның соңгуттурган округтарында корум-чурум эки, ажыл эки кижи бүрүзү совхоз бүдүрүлгезинде азы кайы-бир организацияда шиитилгеле ажыктыг күш-ажылда хаара тудуттунган. Чоннуң чыыр үлгүштер болгаш-биле чыдынган болгаш чоннуң амыдыралының культуразы калбарып, чурттап турар эп-еерүүге үлегерлиг.

Көк-Чыраа кодээ Советиниң күүскомунуң болгаш оон депутаттарының чорудуп турар ажылында чамдык четпестер бар. Чамдык депутаттар соңгуттурган үезинден бээр сессияларга кээп олурукур боорлан аңгыда, соңгукчулары-биле ужуражып, боттарының отчёдун оларның мурнунга бербээн.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы «Улуг-Хая» совхозтуң эң-не хөй ажылчынныг. Совхозка хөй орулганы киирип турар адыры. Аңаа чунар-бажың тудуп, ажыглалга киирер дугайында чагыг амыдыралда ам-даа боттанмаан. Оон кол чылдагааны —совхозтуң дирекциязының чунар-бажыңны ажыглалга киирер дериг-херексел-биле ферманы хандырбааны-дыр.

Арыг-Бажы суурнуң чурттакчыларының хандырылгазында чамдык четпестерниң барын база айтыры артык эвес. Суурда эмнелге пунктузу ажылдавастаандан бээр ол үе эрткен. Оон уламындан ажы-төлү азы боттары аарааш кижилер район төвү Шагаан-Арыгже кирип, эвээш эвес ажыл хүнүн чидирип турар.

Садыгга болгаш чоннуң чугула бараалнар-биле үзүктел чок хандырарынга чурттакчыларның негелдезе чыл санында улам өзүп турар. Чогум-на оон ужурунда суурга ийиги магазинни ажыдарының дугайында чагыгны соңгукчулар каш чыл улаштыр тургузуп келген. Чоннуң ол чоптуг негелдезин хандырап туржук, суурнуң чаңгыс магазининиң безин график баутаар ажылдаарын кодээ Советтиң күүскому контрольга ап шыдавайн турары канчап-даа таарышпас.

Кодээ Советтиң девискээринде суурларның чурттакчыларын садыг, эмнелге талазы-биле болгаш чагыгларда кирген өске-даа негелделерни шиитпирлээри Көк-Чыраа кодээ Советтиң, оон күүскомунуң бо чылын соңгааралдып болбас чугула айтырыгларының бирээзи болгаш турары күзенчиг.

О. ДАНГАА.

ЭМЧИ СЕСТРАЗЫ

Эмнелгелерге кадыкшылын экижидип, сеткээн аарыг кижилер эмчилеринге чылыг сестерин солуп, сеткүүл-даа дамчыштыр өөрээнин илередип бээрлер. Ындыг чылыг сестерни чаңгыс эвес удаа дыңнаан келген эмнелге ажылдакчылары республиканың булуң бүрүзүнде хөй. Чижээ, фельдшер-акушер Долгар Сатты адап болур. Ол Кызылдың медицина училищезиниң доозукчузу. Баштайгы күш-ажылчы базымын ол Улуг-Хем районнуң Ургүн, Арыг-Бажы суурларынга эгелээн.

Ол суурларга эмнелге пунктуларын эргелекчилеп, чылдың дөрт эргилдезинде аъттыг кадыр-берт орук-биле малчыннарга дуза чедирип ажылдаан. Ынчаар каш чыл ажылдааш, амыдыралының ааңы-биле Кызыл хоорайга ажылдай берген. Амгы үеде Долгар Сат республика эмнелгезинде эмчи сестразында ажылдап турар. Борта безин ол тос чыл ажылдаан. Соолгу чылдарда бо эмнелгеге аныяк кыстар чылдын-на күзелдии-биле ажылдап кээрлер. Оларга дуржулгалыг сестра сүмезин кадып, мергежилинге сүндүлүг болурунга өөредип турар.

Д. Сат хостуг үелеринде шыдыраа ойнаарынга ынак. Ону Н. Гастелло аттыг паркта шыдыраа залынга бо-ла көрүп болур. Ол 1973 чылдан бээр Кызыл хоорайның база республиканың бирги черин дээш шыдыраа маргылдаазынга каш удаа киржип, шаңналдыг черлерни ап келген. Бо чылын эмчи сестраларының аразынга организастаан мергежил ааңы-биле конкурска ол бирги черни алгаш, өртектиг белек-биле шаңнаткан.

— Эмнелгеге кандыг-даа аарыг улус кээр. Оларның чамдыктары ырак-узак районнардан келген боор. Улуг, биче кижилер бо-ла арга-сүме айтырар. Оларга болдунар-ла сүмени берип, кадыкын камгалаарын чагып турар бис —деп, Долгар Сат чугаалап орар.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ХҮНҮН МАНААН ТУДУГЛАР

Бистиң Кур-Чер суурнуң бир кудумчузунда чоокта чаа ажыглалга кирген, ээлерин хүлээп алган, ийи аал ишти чурттаар бажың-биле чергелештир туруп каан, мындыг хевирниң ийи бажың бар. Ында кым-даа чурттавайн турар. Ол ийи бажыңны тудуп эгелээнден бээр үш чыл эрткен. Ук чуртталга бажыңнарының тудуу доозулбастаан, аңаа турумчуп чурттаар ээлер манавышаан.

Хөй өг-бүле чурттаар оран-сава чогуур үезинде ажыглалга кирбейн барганынга суурнуң чурттакчылары болгаш оларны туткан тудугжулар хомудап турар.

Оон чылдагааны чүдел? Ажыглалга кирер ужурлуг бо объектилерниң тудуг ажылдарын «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 1317 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның бригадалары кылып доозарга, одалга системазының дериглелерин эптеп кылыры арткан турган. Одалга системазын киирер туржук, ону кылыр монтажниктерниң бараазы ол бажыңнарның чанынга безин көзүлбээн.

Ажыглалга киирерин белеткеттинген ол объектилер монтажниктерни манап, ээнзирей турган, чоорту үрелип эгелээн. Дээвиирлерин, хаана-ларны шыпкан кургаг штукатуралар, эжиктер, соңга көзенектери база өрээлдерже киирген электри удазыннары ажыглаттынмас кылдыр үрегдеттинген. Оон ужурундан ол бажыңнарның үрелген чүүлдерин тудугжулар катап септээн. Хөй түңнүг чарыгдалдарны үндүрүп турган кылган объектилерни ажыглалга киирерин № 1317 КМК-ның база «Тиилелге» совхозтуң удуртукчуларының тоомчага албайн, тавар хөөп-биле олуруп турары элдептиг.

№ 1317 КМК-ның тудугжулары чоокта чаа база бир бажыңның фундаментизиниң соңгарын чогуур тевлилелиинден өскээр каскаш, ол ажылын каггаш, оон соонда ук бажыңның фундаментизин өске черде база катап казып эгелээн. Чаа тудуг объектилерин тударынга план ёзугаар бердунген акша-хөреңги саарлып баткан элээн эвес-ле болгай.

Бистиң Кур-Чер суурда ажыглалга кирер хүнүн манаан тудугларга ажыл-на кажан хайныгып эгелээр ирги? Оон дугайында үстүнде ады кирген албан черлериниң удуртукчуларының сагыл-оналын сонуурган дыңназа.

Э. ТЕЖИТ.

ДАГДЫНЫКЧЫЛАР— АНЫЯКТАРДА

«Тыва дат-дүгү» комбинаттың төп бүдүрүлге лабораториязының ажылдакчыларынга солун кежээ болган. Ук кежээни күш-ажылдың хоочуннарынга тураскааткан. Төп бүдүрүлге лабораториязының начальниги Любовь Александровна Хаменко хоочуннарның ажыл-ижин аныяктарга чугаалап, оларга байыр чедирген.

Арыглал фабриказын ажыглалга киргенинниң баштайгы хүннеринден бээр лаборантылаан Анна Сенгенова, Чечекмаа Ооржак болгаш өскелер-даа өөрүн четтиришкинин чылыг сөстерин чугаалаан. Олар мурнакчы ажылдакчылар боорундан аңгыда, аныяктарның идегеттиг дагдыныкчылары апарганнар. Чечекмаа Чашпаевна мында партия эге организациязын удуртуп турар.

Тамара Харисовна Кобелева хоочуннарның өмүнээинден мынча дээн: «Баштайгы үелерде лаборантыларның ажылынга бергедээшкиннер бо-ла таварышкылаар турду. Бүгү ажылды ынчан хол-биле кылыр турдувус. Коллективтиң бир демниг күжү, найырал турда, бергелер чайлыг ажып эртиннер. Шынап-ла хоочуннар шуптувус эп-найыралдыг. «Чаңгызы хөйү, а хөйү чаңгызы дээш» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап келдивис. Ынчангаш ажылывыс түңнели-даа багай эвес, бүдүрүлгечи ёзу-биле чорун турар. Хоочуннар ажылынга бердинген улус. Аныяктарывыс ол мурнакчыларның соон эдерерин күзээр-дир мен».

Кежээге күш-ажылдың мурнакчыларын өртектиг белектер-биле шаңнаан.

А. БАГЫТ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

АҢЧЫ МЕХАНИЗАТОРЛАР

«Мурнакчы» совхозтуң чолаачылары, механизатораары чылдын-на боттарының ээлчеглиг шөлээнинде тайганың арыг агаарынга дыштанмышаан, олук тывыжынга идепкейлиг киржип турарлар. Ындыгларга чолаачылар Күжүгет Ак-оол, Хомушку Ким, Сакир-оол Күргек, трактористер Дары-Хоо Оюк-оол, Борис Седен-Сот, Мерген-оол Сотпа болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Чадааныың «Хемчик» аңнаар-тывыш ажыл-агыйынга олар хөй олукту дужааган.

А. КАНЧЫЫР.

Коммунист дугайында чугаа

ҮШ САЛГАЛ

Кыштың баштайгы айы чүве. Элегес хемниң эриктери чаакталып доңа бергилээн чыткан. Дүүн чаа чаггаш чуга хар эрип чыдар, чылыгзымаар хүн. Чайын хөлбегер ногаан чыдар шыктың оъттар сиргени саргара берген болду. Бир ыдан аң-ак ангор өшкүлер мында оъттаап чорлар. Оларны кадарып, хайгаарап чоруур, эмин назылай берген херээжен кижиге ужуражып, хатка ужур шаптырган кырган дытка тавар барып сандайланып олур бис.

Хөй санныг ажы-төлүнүң аразынга «прабабушка» деп орустап шолалаткан. 1935 чылдан бээр партия кежигүнү, чонунга хүндүткелдиг Хорлуу кырган-биле хоорежип ор бис. Кыргыс Самдараковна партия билетин энерелдиг хойлааандан бээр 46 чылдың мурнунда, кирген. Хоочуннуң амыдыралында утпайн чоруур сактыышкыннары-ла хөй.

—Улуг-Хемниң Ийи-Талгада чурттап мал-маган өстүрүп, уруг-дарывыс азырап чордувус. Назын девиини хып дээш үезинде —24 харлыымда намга кирген үем талыгырже ыраза-даа уттундурбас—деп, Кыргыс Самдараковна чугаалады.

Шынап-ла Хорлуу угбайның күш-ажылчы оруу үлегерлиг. Ада-чурттуң Улуг дайынының оттуг чылдарында фронтуга дузалаарынга ол идепкейлиг киришкен. Эжим чурттуг арат херээжен Түлүш Күскелдейниң үлегери-биле Кызыл шеригге ийи аът баштазыр чээрби шаа хөй, өшкүнү дузаламчыга берген. Малчын арат Кыргыс Кудажы ышкаш, кызымаккай ажылдап чораан. Адыр салааларлыг чылыг хол каптары даарап, фронтуже чорудуп берип, идепкейлиин көргүскен. Дук, саржаг, алгы-кежи чеже дузаламчыга чорутканын ам сактыры-даа берге.

Оон амыдыралында берге чылдар-даа тургулаан. Оолдарының аазы Балдаң «кызыл дустай» берген. Кошкун амыдыралдыг кижиге өгнүн ар ээзи чокта берге-даа болза, ону шыдажып эрткен.

Бежен чылдар үези. Кыргыс Самдараковна ажыл-амыдырал ааңы-биле Хову-Аксынга келген. Мааа күш-ажылын уламчылап, Серен-оол дээр кежээ-шалып лагжы-биле таныжа берген. Хоочун коммунистиң улуг оглу Кара-оол Кыргысович 1967 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Хову-Аксыда төлептиг тудугжуларының бирээзи.

Амыдыралдың улам-на чаагайжып бар чоруурунга Кыргыс Самдараковна өөрүп, чоргааранып чоруур. Дун оглунуң хөй уругларының бирээзи Ольга бо чылын СЭКП кежигүнүнге кирген. Аныяк коммунист даараныр фабрикада ээлчег үлүүн доктаамал ажыр күүседип, мактаттып турар.

Хову-Аксының Подгорная кудумчузунда элээн каш бажыңнарга кирген кижи Хорлуу кырганның ажы-төлү, салгакчылары-биле ужуражып, таныжар. Буддун кудумчу! Салгал дамчаан ол ингиилерге кым-даа чоргаарланыр.

К. ОЮН.
Хову-Аксы суур.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың ийиги чергези-биле

Александра Довгаковна Ламажик — [illegible] эмчи сестразы.

Галина [illegible] Монгуш — № 18 ясли-садтың кижизидикчизи.

Борбак Дуктуг-ооловна Ооржак — Тыва АССР-ниң [illegible] архивиниң техажылдакчызы.

Галина Дмитриевна Поспелова — Кодээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазында склад эргелекчизи.

[illegible] Сарыг-Донгак — № 43 магазинде садыгжы.

Валентина Михайловна Сепликова — Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң [illegible].

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң бирги чергези-биле

[illegible] Сарыглар — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң ийиги чергези-биле

Септенмаа Кожеевна Саая — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Хөвеңмаа Чамыяновна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң үшкү чергези-биле

[illegible] Карима — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Салчак — «[illegible]» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың бирги чергези-биле

Сесенмаа Хүлең-ооловна Ооржак — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Мария Чамзырыновна Чамыш-оол — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

[illegible] Ооржак — [illegible].

[illegible] Сарыглар — «[illegible]» [illegible].

[illegible] Хомушку — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Чыртак-оол — «[illegible]» совхозтуң ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң бирги чергези-биле

Валентина Сапчыевна Куулар — «Искра» совхозтуң саанчызы.

Севилбаа Шагжаевна Ондар — Кызыл-Тайганың харылзаа салбырының почтальону.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң ийиги чергези-биле

Чечекмаа Чикталовна Донгак — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Лопсан-Сереновна Ховалыг — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң үшкү чергези-биле

Оргепей Шымбай-ооловна Куулар — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Тамара [illegible] Монгуш — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Авай-Уруг Чыракайевна Попуу — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Итпик Сээчыт-ооловна Чапчык — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың бирги чергези-биле

Кладова Монгуеевна Дамба — Чадаана хоорайда [illegible].

Антонина Байырмаевна Куулар — Чадаананың хлеб заводунуң ажылчыны.

Дадар Дупур-ооловна Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң [illegible] ажылчыны.

Сара Карам-ооловна Куулар — Кара-Чыраада харылзаа салбырының телефонизу.

[illegible] Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчызы.

[illegible] Монгуш — Сүт-Хөл суурда [illegible].

Лана Доржуевна Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Клара Кошкар-ооловна Ховалыг — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың ийиги чергези-биле

Тамара Дамба-[illegible] Кава — Чадаана хоорайда [illegible].

[illegible] Куулар — [illegible] комбинадының кассири.

Зинаида Дулдуйовна Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң саанчызы.

Наталья Дамбаевна Монгуш — «Искра» совхозтуң [illegible].

Тамара [illegible]-ооловна Ондар — Чадаана хоорайда № 4 ясли-садтың [illegible].

[illegible] Ооржак — «Искра» совхозтуң [illegible].

[illegible] Сарыглар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң [illegible].

Хуна [illegible] Сарыглар — [illegible].

[illegible] Хомушку — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң бирги чергези-биле

Чечекмаа Байыртыевна Монгуш — «Тивилелге» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң ийиги чергези-биле

Елизавета Ивановна Томап-оол — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

(Уламчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ШЫННЫҢ ЧАЛБЫЫШТЫГ СӨЗҮ

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Эш Л. И. Брежневтиң «Сактыышкыннар» деп номун Братиславаның «Правда» деп ном үндүрер чери словак дылга парлаан.

Словакияның Компартиязының ТК-тының органы «Правда» солун Л. И. Брежневтиң чаа номунга холбаштыр тускай чүүлдү парлаан болгаш коммунистерге, бүгү ажылчы чоннарга СЭКП-ның политиктиг, идеологтуг болгаш организастыг удуртулгазының кайгамчык улуг ужур-дузазын онзалап демдеглээн. Совет кижилерниң угаан-бодал өзүлдезин, социалистиг Төрээн чуртунга ханы ынакшылын, оларның патриотизмин болгаш интернационалчылын Л. И. Брежневтиң ному тодаргай көргүзүп турар. Л. И. Брежневтиң ному амыдыралдың шынын, совет улустуң тургузукчу улуг ажылдарын чалбыыштыг сөстер-биле базыткап турар.

Совет чуртта чаагай чаартылгаларны, массаларның күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүн, Советтер чуртунуң улустарының найыралын кончуг тодаргай чырыткан Л. И. Брежнев чурттуң индустриализастаарынга, кодээ ажыл-агыйны коллективизастаарынга идепкейлиг киришкен шаан, амыдыралдың улуг школазын эрткен деп «Правда» солун бижээн. Оон хаарактери болгаш быжыг тура-соруу чептиг чаа ниитилел тургузукчуларының хүрээлеңинге кадыгалган болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының, катап тургузуушкуннуң чылдарында шылгалданы алдарлыы-биле туткан.

Ажылчын аңгының, чырыткылыг кижи үе дээш оон маадырлыг демиселиниң улуг ижээнгейин чаа чогаалда угландырган. Л. И. Брежневтиң чаа ному — ажылчын аңгыга гимн болуп турар. Л. И. Брежневтиң чаа чогаалы бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг болгаш коммунистиг чуртталга-биле ажылдаарынга, чурттаарынга кижилерни өөредип турар.

Аймак болгаш хоорай комитеттеринде

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң коммунистериниң [illegible]. МАРП-ның аймак болгаш хоорай комитеттериниң пленумнары амгы үеде республиканың [illegible] болуп турар. Моолдуң Араттың революстуг намының ТК-ның [illegible] III пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партия организацияларының [illegible] турар.

1981 чылда бүдүрүлге коллективтериниң күш-ажылчы [illegible]. [illegible] кылдынмаан чүүлдерниң болгаш моон соңгаар [illegible] дугайында айтырыгларны пленумнарның киржикчилери принципиалдыг [illegible] турар. [illegible] — Моолдуң [illegible] планныг даалгаларын [illegible] болгаш [illegible] талазы-биле хемчеглер, партияның идеологтуг ажылын күштелдирер талазы-биле сорулгалар туруп турар.

УЛУГ ЧЕДИИШКИННЕР

БЕРЛИН. (СЭТА). Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының [illegible] эрткен чылын база улуг чедиишкиннерлиг болган деп Герман Демократтыг Республиканың [illegible] ААН агентствозунга берген интервьюзунда медеглээн. ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның космос делгемин шинчилээри чүтле тайбың сорулгаларга бараан болуп турар.

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эй-ле шалбак болгаш чаагай түңнелдерлиг космос программазын «Салют-6» деп совет орбита эртем станциязынга [illegible]. «Интеркосмос» программазын [illegible] ажыдыкчыларын база [illegible].

«Салют-6»—«Союз» деп орбита комплекизи ол үениң [illegible] институду, социализмниң [illegible] чурттарының хөй талалыг кады ажылдажылгазының демдээ болган. Космос делгемин шинчилээр [illegible] талазы-биле эртем албан черлерин социалистиг чурттарга тургусканы «Интеркосмос» [illegible] улуг чедиишкиннерни [illegible] демдеглээн. Республиканың Эртемнер [illegible] шинчилелдериниң [illegible] ГДР-де тургускан.

Совет эртем станцияларын [illegible] совет космос корабльдерин [illegible] ажыглап ажылдаткаш космос делгемин тайбың сорулгаларга шинчилээриниң херектиг аргазы болуп турар.

СОЦИАЛ ЧААРТЫЛГАЛАР ОРУУ-БИЛЕ

АНТАНАНАРИВУ. [illegible] Мадагаскарның [illegible] улузу эрткен чылдың түңнелин демдеглээн. «Малагасийниң социалистиг революциязының [illegible]» бүгү чоннуң референдумунуң түңнелдеринден [illegible] чарлаан турган. [illegible] бурунгаарлаарын республиканың хамаатылары ынчаарда быжыы-биле шиитпирлээн.

Малагасийлерниң социалистиг [illegible] аргаларын ажыткан. Улуг хөй бүдүрүлгелерни, банк системазын болгаш дашкыы садыгның кол кезиин национализастаан. Мадагаскарның [illegible] кол адырларын чазак холга алган. Барык [illegible] экономиктиг [illegible] туруп турар. Экономиканың кол адыры болур [illegible] ажыглап [illegible] чедиишкиннерин [illegible] турар.

Дашкыы политика талазы-биле чурт империализмге удур угланыышкынны бөдүүн [illegible] ыдарын [illegible] кижилерни камгалап турар. Совет Эвилел-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле найыралдыг харылзаалары [illegible] Мадагасийниң чазак болгаш чону санап турар.

БҮГҮ ЧҮВЕНИ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

БОНН. (СЭТА). Ортумак ырактыкшылдың чаа америк ядролуг ракеталарын Европага [illegible] эргежок [illegible]. Герман Коммунистиг партиязының даргазы Г. Мисош болгаш партияның даргазының [illegible] Г. [illegible] [illegible] бүгү-ле чүүлдерни кылыры эргежок чүгүла.

[illegible] — кижилер [illegible] СПП-ниң VI [illegible] ГФР-[illegible].

Революстуг чаалап алыышкыннарны камгалап турар

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның [illegible]. [illegible] Афган [illegible] болгаш министрлер [illegible].

РЕСПУБЛИКА КАТАП ТУРГУСТУНУП ТУРАР

«Маңаа эвээш каш хүннерде [illegible] бодунуң чаа бажыңын чоргаарал-биле көргүстү.

Бажың бичежек, ынчалза-даа [illegible] сүргей. Кухнялыг, удуур өрээлдерлиг, аалчылар хүлээп алыр бичежек өрээл база бар. Найысылалда эмнелгелерниң бирээзиниң ол бодугаа ажылчыны хууда бажыныг болурун ийи чыл бурунгаар бодап чорааны бе? [illegible]

Экономиктиг болгаш шериг [illegible] Республиканың чаа удурткулгазының мурнунга салдынган эң чидиг айтырыгларның бирээзи — чурттаар бажыңнарның айтырыы болуп турар. Манагуаның болгаш өске-даа хоорайларның [illegible] турган. [illegible]

Самосаның хаилыг эрге-чагыргазы [illegible]

Делегей организациялары болгаш [illegible] Манагуаны катап тургузарынга 2 миллиард доллар түңнээн берген турган. [illegible] Сомоса [illegible] боттарынга шиңгээдип алганнар. Чер [illegible] [illegible] Сомоса чону-даа [illegible]. А революцияның [illegible] революстуг [illegible]. [illegible] Манагуаны катап тургузар талазы-биле [illegible].

[illegible] ал турар. Суббота болгаш воскресенье хүннеринде чурттакчылар [illegible] үре-түңнели [illegible] турар.

Чурттаар бажыңнарын [illegible]

[illegible]

О. КОЛЕСНИКОВ,

СЭТА-ның корр.

Манагуа.

ОБЪЕКТИВТЕ— ХИРОСИМА

Хиросима хоорай амгы үеде [illegible] 36 чыл бурунгаар ол хоорай атомнуг [illegible] турган. Хоорайның [illegible] [illegible] Хиросима хоорай амгы үеде улуг [illegible] төвү болган.

ЧУРУКТА: Тайбыңның туразаалдыг паркы.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиказы.

ЧУРУКТА: Ажык дээр адаанда паркта музейге Кубаның болгаш Челябинскиниң профэвилел делегацияларының кежигүннери чечектер салган.

Бирма Эвилели Социалистиг Республиканың национал байырлалы

Хамаарышпас чоруктуң хүнүнге

ХАМААРЫШПАС ЧОРУКТУҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

Тропиктиг «[illegible]» — Бирмада [illegible] чаагай сезон. [illegible] хөй [illegible] дургузунда үргүлчүлээр. Оон соонда бойдус болгаш кижилерниң [illegible] чаагай болуп турар. Улуг хоорайларга болгаш суурларга чарашы фестивальдар, чоннуң [illegible]

Бирманың бойдус байлаан [illegible] монополияларның [illegible] холунче шилчээн. Экономиканың кол адырларын куруг [illegible] контролюнга киирген, хуу ажыл-агыйларга кызыгаарлаашкыннарны доктааткан.

[illegible] Рангун, Пегу [illegible] түңнелинде, [illegible] чыл дургузунда рис [illegible] чартык катап [illegible] болгаш чылда [illegible] миллион тонна чедирген.

[illegible]

А. АНДРЕЕВ.

СЭТА-ның корр.

Янзы-бүрү медээлер

ЫРЫ-ХӨГЖҮМ ҮЗҮКТЕЛБЕС

«Мурнакчы» совхозтуң ажыл-ишчилери ажылдан хостуг, дыштаныр үезин кодээ Культура бажыңынга эрттирер чаңчылдыг.

Культура бажыңынга дыштаныылга кежээлери, ужуражылга, номчулга конференциялары организастаарынга агитквартира бүрүзү идепкейлиг киржип келген. Суурнуң № 1 «Хаяа» агитквартиразының чоокта чаа эрттиргени дыштаныылга кежээзи солун болган. Аңаа кижиниң ажыл-ижинге, амыдырал-чуртталгазынга арага, таакпының хоразының дугайында чугаа болган. Кежээниң түңнелинде ол-ла агиткварталдың чурттакчылары чыылданнарга концертти бараалгаткан.

Даразында бир дыштаныр хүнде Культура бажыңының ээлери суурнуң № [illegible] «Шенне» агиткварталдың чурттакчылары болган. Ук агиткварталдың чурттакчылары ол кежээни С. К. Токаның төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болган оюнга тураскааткан. Культура бажыңынга С. Токаның номнарының делгелгезин организастаан. Агиткварталдың ботпывыңгыр артистери С. Токаның «Боттанган күзел» деп шиизинден үзүндүнү ковчуг солун ойнап күүсеткен. Ол-ла агиткварталдың хоочуннарының бирээзи И. Хомушкунуң бызаанчыга ойнааны, «Башкы» деп ырыны бөлүк башкыларның ырлааны көрүкчүлер конгчуг сонуурган.

Культура бажыңынга эртип турар культура-массалыг бо ажылдар кодээ чоннуң сонуургалын, идепкейин [illegible].

В. КОНГАР.
Бай-Тайга район.

ТЕМАЛЫГ КЕЖЭЭЛЕР

Мугур-Аксы ортумак школазынга темалыг кежээлер бо-ла эртер. «Аныяк олимпийжи», «Кым болурул?», «Амгы үениң аныяк кижизи кандыг болурул?» дээн чергелиг кежээлер ковчуг солун эрткен.

С. Токаның юбилейинге тураскааткан [illegible] чоокта чаа эрттирген. Кежээге чогаалчының ажыл-амыдыралы-биле таныжарындан аңгыда, ооң чогаалдарындан, шиилеринден үзүндүлерни база көргүскен. «Боттанган күзел», «Долуманың хуулгаазыны» деп шиилерден үзүндүлерни уруглар эки көргүскеннер.

Ол-ла кежээге С. Токаның чогаалдарында маадырларның овур-хевирин көргүскен чуруктар, хана солуннар делгелгезин база организастап эрттирген.

М. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРГЕ

Тараажыларга, малчыннарга чылдың кайы-даа үезинде аалдан чедип, оларның культурлуг дыштаныылгазынга барган болуп турар агиткультбригадаларның көрүлдези Чадаанага болуп эрткен. Оларның оруктары — совхозтарның хову турлагларынче, фермаларже, хойжу бригадаларже, ешеп шолдеринче шөйлүп чоруткан.

Районнуң көрүлдезинге 11 агиткультбригада киришкен. Көрүлдениң кол темазы — Коммунистиг партия, Төрээн чурт, тургузукчу күш-ажыл, күш-ажылчы кижилер. Жюри комиссиязы шупту көргүзүглерни [illegible] [illegible] бирги черни Хемчик районнуң «Аялга» агиткультбригадазынга (удуртукчузу В. Хөвеңмей), ийиги черни Алаш-Маадырның «Алаштың [illegible]» агитбригадазынга (удуртукчузу Д. Ооржак), үшкү черни СЭКП-ның XXVI съездинин аттыг совхозтуң «Бора-Хөл» агитбригадазынга (удуртукчузу Ольга Донгак) тывыскан. Тиилекчилерни [illegible] [illegible] бригадаларның активчи ботпывыңгыр артистеринге хүндүлел бижиктерин, өртектиг белектерни тывыскан.

М. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

Көдээниң культура одаглары

ТАНЦЫЛАП, ОЙНАП - ХӨГЛЕП...

Күш-ажылчы неделя төнер, хостуг үе-шакты чогумчалыг, культурлуг дыштанып эрттирерин күзевес кижи кайда боор. Клуб, библиотека барып болгай, солун ном номчуп, темалыг кежээлерге киржип-даа болур-ла-дыр. Хайыраканның кодээ Культура бажыңында, ол ышкаш ук суурнуң хой-ниити организацияларының чоннуң хостуг үе-шагын эрттиреринге кандыг киржилгелиг бодуп турарыл?

Культура албан черлериниң ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидер талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кол күжениишкинни олче угландырып ажылдап турар бис. Чорудуп турар ажылдарывыстың уткашынарынче, ооң дээштиг болурунче, аңаа аңгы-аңгы харназылыг кижилер киришкен турарынче сагыш салдынган.

Күш-ажылдың тергииннери-биле ужуражылгаларны организастап турарывыс аныяк өскенге кижизиделгелиг болуп турар. Онгу беш чылдың мурнакчылары трактористер Донгак Анай-оол, Алексей Монгуш, Николай Бужугет, саанчылар Ондар Дуктуг, Монгуш Алдын-кыс, чолаачы Григорий Ондар олар-биле ужуражылгаларны эки организастап эрттирген.

Совет Армияның хураалезинче баарларны үдээр кежээни база эрттирген. Ала-Чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Вера Байлак аныяк оолдарга чагыг сөзүн берип, болуушкуннуң сактыышкыннарын сонуургаткан. Көк-оол Чамыяңның «Ханы дазыл» деп номунга номчулга конференциязы, «Кижизиг кижи деп кымыл?» деп диспут, «Араганың хоразы» деп кинолекторий дээш өске-даа хемчеглерни биске солун кылдыр организастаан.

Суурнуң агиткварталдарга чарган, агиткварталдар аайы-биле суббота кежээлерин культурлуг эрттирериниң тускай планын кылган болгаш ол ёзугаар боттандырып келген бис. Ук кежээлерни эрттирерде баш бурунгаар планнаар, аңаа херээженнер чөвүлелиниң активистери, депутаттар, агитатор башкылар эң идепкейлиг киржип турарын демдеглеп болур. Янзы-бүрү оюннар, чаңчылдар, ёзулалдарга хамаарышкан кежээлерни эрттиргилээн. Черле ынчаш ындыг кежээлерге кижилерниң аажы-чаңындан эгелээш, аразында харылзаалар, аажы-чан культуразының дугайында база чугааланып турары эки.

Ол-ла кежээлерге концерттер, аъш-чем делгелгелери бо-ла эртер. Янзы-бүрү оюннарны доктаамал ойнап турар бис, залды, фойени экидир каастап кылып алыр дээш база сагыш салыр апаар. Бо-ла бүгү хемчеглерге аныяктардан аңгыда, улуг назылыглар база идепкейлиг чоруун көргүзүп турарлар. Агиткварталарның харыылаар башкылары, депутаттар, бо ажылдарны баш удур планнап башкарар. Кежээлерниң түңнелинде тиилекчилерни шаңнап, мактаары чаңчыл болган. Ынчангаш улустуң идепкейи черле бедик.

Аныяктар ортузунга спорт ажылынче бисте сагыш салып турар. Культура бажыңында хостуг хүреш секциязы суббота, среда хүннеринде доктаамал эртип турар. Секциялардан аңгыда спортчу маргылдаалар база болгулаар.

Чон ортузунга культура-массалыг болгаш өске-даа хемчеглерни боттандырып чорударынга суурда хой-ниити организацияларының бир дежиг ажылы ачы-дузалыг болуп келген. Партия организациязы (секретары Х. Дамба-Даржаа), ажылчын комитеди, комсомол организациязы, херээженнер, клуб чөвүлелдери чорудар ажылдарны тускай план ёзугаар эрттирери чаңчыл апарган. Байырлал хүннеринде болур концерттерни база түс-түс коллективтерге хуваап каан. Ол черле эки болуп турар. Ноябрь байырлалында кодээ Совет коллективи концертти эки эрттирген. Ботпывыңгыр уран чүүлге сонуургалдыглар бисте хой.

Эгелеп турар чаа чылда ажылывысты улам идепкейжидип, кодээниң ажыл-ишчилериниң культура хандырылгазынга бараан болур дээш кызып ажылдаар бис.

О. ДОНГАК,
Хайыраканн кодээ Культура бажыңының директору.
Чөөн-Хемчик район.

Чаа чылдың байырлалдары хоорай, суурларда школаларга, культура албан черлеринге, ясли-садтарга дээш — кайда-даа хөглүг эрткен. Ылаңгыя школаларга шак ындыг байырлалдарны концерттер, аттракционнар болгаш өске-даа оюннар-биле кады солун эрттирип турар. Уругларга Соок-Ирей аалдап кээп, солун белектерин үлеп, уруглар-биле кады ырлап хөглээн. Эң эки өөредикчилерлиг, быжыг сагылга-чурумнуглар болгаш хой-ниити ажылынга идепкейлиглер Соок-Ирейден онзагай шаңнал-макталдарны алгылааннар.

ЧУРУКТА: Наймышаа Кызыл хоорайның № 4 ясли-садының бичии уруглары чаа чылдың байырлалының үезинде.

А. ШАҢНААНЫҢ фотозу.

Кижизидилге болгаш өөредилге

ЧАЖЫНДАН ХАНДЫКШЫДАР

Бистиң чуртувуста күрүнениң болгаш хой-ниитиниң библиотекалары дөрт миллиард чыгыы ном фондулуг. Оларның 200 миллиону — уругларның тускай библиотекаларында. Уругларның литература талазы-биле сонуургалынга уруглар библиотекалары канчаар дузалап турарыл? Москваның хоочун библиотекаларының бирээзи — Ломоносов аттыг библиотеканың эргелекчизи Инна Пивоварова-биле ол дугайын чугаалашкан мен.

— «Уругнуң номчулгага сонуургалы чегей» —деп чугааны бо-ла дыңнаар бис. Аңаа ада-иелериниң, оларның номга хамаарылгазы дыка салдарлыг—деп, ол чугаалады.—Чамдык адалар херектиннер [illegible] [illegible] чогаалдарны холунда[illegible], а [illegible] классика чогаалдарын туттуп каар. [illegible] [illegible] [illegible] бодавас-даа. Ол белеткелди бодунуң үлегер-чижээ-биле [illegible].

Бир эвес уруг [illegible] ынак болза, аңаа пианинону азы скрипканы садып бээр, музыка школазынга өөредип каар. Бир эвес эки чуруур болза, ындыг школаже азы бөлгүмче киирер. А уругларның литературага сонуургалының дугайын, номга хандыкшылының дугайын бодап [illegible] [illegible]. Уругларның номчулгазын [illegible] [illegible] хереглиг.

[illegible] библиотекаларже оларның барып турары, уругларны номга ынак кылдыр кижизидип турары — уругларның номга ынак болурунга аажок дузалаар. Солун болгаш ховар [illegible] [illegible] [illegible] каап турар чорук оң баганчаңчыл-дыр. Ол — амы үениң азырадикчы хөөнүг чоруунуң бир хевири-дир.

— Эки номнарны улус кадагалаар, өске улуска бербес чүве-дир. Ынчангаш оларны хой экземпляр кылдыр парлап-даа турза, чедишпес-тир?

— Номнарны чыырлы дээрге-ле, каш-каш чылдар эртерге, оларның кижилерге берип турар ажыктыг чүүлдериниң хуузундан хамааржыр [illegible] [illegible] гай. Ол — кижилерниң [illegible] [illegible] лери-дир.

[illegible] [illegible] [illegible] биле чугаалаарга —аңаа хүндүткел чок чоруктан элээр. [illegible] [illegible] [illegible] дир [illegible] — ада-иелерниң болгаш уруглар библиотекаларының ажылдакчыларының сорулгазы-дыр.

— Библиотекаңарның бажыңы эргн-даа болза мында чылыг, караш-тыр. Уругларга библиотека таарымчалыг, оларга хөглүг-солун болзун дээш ажылдап эгелээр боор силер аа?

— Ийе. Ном-биле [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Оларны бис ном фондузу-биле таныштырып, каталог-биле ажылдап билиринге өөредип, номнарның авторларының дугайын чугаалап берип, мында бижиттинген үениң дугайын тайылбырлап берип турар бис. [illegible] [illegible] [illegible] шокарлавазынга библиотека өөредип турар.

Уруглар номчулгазын [illegible] [illegible] уткалзын айтырып турар бис. Номнун утказын ооң кайы хире билип алганы оон ды[illegible] расы костү бээр. Ынчангаш библиотекарь ооң сонуургалының аайы-биле номнарны аңаа шилип бээр, чүге дээрге система чок номчулганың ажыы эвээш болур.

— Силер библиотекага чээрби чыл ажылдаан болгай силер. Бичии номчукчуларывые өскерлип турар бе?

— Оларның сонуургалы улгаткан. Чамдык беш харлыг уруглар безин номчуп турар апарган-дыр.

— Уругларның ынак номнарының дугайын анализтеп турар силер бе?

— Ийе. Ол, он бир [illegible] [illegible] сонуургалын тодарадыры-биле айтырыглар [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Хой [illegible] проза чогаалынга сундулут.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] лериңден дыка сайзыраандыр: бешки классчылар ыңчаарлагы сес-тос классчыларның номчуп турганы номнарны номчуп турар. Ынчангаш школага-даа, класстан дашкаар-даа номчулганың программазын чогаадырда, оларның угаан-бодалы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-дыр.

— Уруглар библиотекаларының ажылдакчызы кандыг аажы-чаңныг, шынарлыг болурул?

— Ол — уругларга ынак болур болгаш оларга таарыштыр чогааттынган литератураны эки билир ужурлуг. Башкылал талазы-биле билиглиг, уругларның [illegible] [illegible] [illegible] талазы-биле база билиглиг болур ужурлуг. Бистиң библиотекавыстың ажылдакчылары шупту дээди эртемниг болгаш [illegible] [illegible] талазы-биле дуржулгалыглар.

Мария КОСТЫЛЕВА.

«Шынга» харыы

ЧАА ЧЫЛДЫЫНДА КИРГЕН

Каа-Хем районнуң Ильинка суурнуң чурттакчызы Е. С. Лаосова эрткен чылдың төнчүзүнде редакцияже дилеглиг чагааны бижээн. «Ильинка суурга хөгжүм-шии театрының артистери, ылаңгыя тыва дылда шиилер барык келбейн турар, ол ышкаш Тываның күрүне филармониязының «Саян», «Аян» ансамбльдер оюн көргүзүп чорбаан» деп автор бижип турар.

Үстүнде тургустунган айтырыгга хамаарыштыр редакцияның культура килдизи хөгжүм-шии театрының директору Е. Д. Танова биле Тываның күрүне филармониязының директору Э. Х. Ооржак-биле чугаалашкан. Ук суурнуң чурттакчыларынга шиилерни болгаш «Саян», «Аян» ансамбльдериниң концерттерин доктааттынган план ёзугаар көргүзүп турарын көрүкчүлерге солун дамчыштыр дыңнатканнар.

ХӨЙ КИРЖИКЧИЛИГ

Чөөн-Хемчик районнуң Бора-Тайга ортумак школазының бирги черге дээш хостуг хүреш маргылдаазынга Сүг-Аксы, Алдан-Маадыр ортумак [illegible] [illegible] [illegible] киришкеннер. Маргылдааның [illegible] башкы А. А. Ховалыг чүве чугаалап, спортчуларга байыр чедирген. Күш-культура болгаш спорттуң кижиниң амыдыралынга ужур-дузалыын, хостуг хүрештиң республикада [illegible] болу бергенин [illegible] чугаалап демдеглээн.

Бодуп хүн үргүлчүлээн хөй киржикчилерлиг чидиг демиселдиң түңнелинде команда [illegible] бирги черни Бора-Тайга школазының мөгелери чаалап алган.

С. САРЫГЛАР.

ДЫШТАНЫЛГАДА

Өөреникчилерниң мурнунда ам-даа хөй уделү бар. Ынчангаш уруглар даразында кичээлдерге чедир дыштанып, күш кириш алзын дээш дыштаныр хүннерин тускайлаан. Ону үре-түңнелдиг кылдыр канчаар эрттирзе эки? Бирде дугаарында хүн чурумунуң дугайында утпас херек. Хүн чурумун үрээри белен, а аңаа катап чаңчыктары берге. Эртенги, дүштеки болгаш кежээки чемнерни чүгле шагында чиири чугула. Удуур, турар шактарын база сагыыр апаар.

Хостуг үелерин янзы-бүрү хевирге, ылаңгыя номчулга, телевизор көөрүн, оюн-тоглаа болгаш селгүүстээшкин-биле ээлээштирери албан. Дыштаныылганың эң-не үре-түңнелдиг болуру — күш-ажылда. Ынчангаш өөредиге чыылының хургузунда хостуг үени спортка, шимчээшкинниг оюннарга чарыгдаары ажыктыг. Ылаңгыя дыштаныылгада ол бүгүнү хөй-биле хүн чурумунга киирер апаар. Хаактаары, коньки хөөрү, хоккейлээри кончуг ажыктыг болгаш сагыш-сеткил өөрүшкүлүг, сергек байдалды болдурар. Спортчу оюннар мага-боттуң шыңганнарының ажылдаарын экижидип, бүдүмелдер эргилдезин күштелдирер, чем чиирин экижидер. Арыг агаар мага-ботту быжыктырар, мадыышпаңны болдурар.

Эге класс өөреникчилери аңаа хүннерде үш шак, а үстүкү класстар өөреникчилери 2—2,5 шак селгүүстеп турган болза, дыштаныылгада ол шактарны узадыр херек. Кышкы уругларга шынарлыг дыштаныылгаңы бээр. Оюн-тоглаа-биле деңге бажың ажылын холбаштырары чугула. Ону эртен 8-тен 10 шакка чедир чорудары ажыктыг. Ада-иелер хостуг үезинде уругларлы-биле селгүүстээр болза улам эки. Бо чорук ылаңгыя бажыңдан үнмес уругларның кадыынга улуг салдарлыг. Уруглар хөй кожанче ном номчуурунга, спортчу болгаш өске-даа оюннарга ынак болур, ынчалзажок хөй үени телевизорга эрттирип каары база бар. Телевизорну үр көөрге уйгу үрелир, нерв системазынга багай салдарны чедирер. Специалистерниң шенелдезинден алгаш көөрге, эге класс уруглары телевизорну бир шактан эртпес көөрбезин тодараан.

Дыштаныылгазында уруглар [illegible] черлеринге чедип барыксаар. Чиик, байырлалдарга, театрларга, концерттерге барыксаар болгаш чаа кинолорны көрүксээр. Чаа чылдың ёлказынга баар билеттерни ада-иелер урукларынга хөй-биле тып бериксээр. Аргалыг-ла болза ону болдурбаза чогуур. Чүге дизе доктаамал ёлкаларга улуг моген [illegible] турупта. Бир [illegible] кинолочу хүндүс [illegible] [illegible] болза, кежээ телевизорну көрбейн эки. Ооң орар оргаанымге уйгу эргежок чугула.

Амыдыралдың шын хүн чурумунуң — уругларның кадыын быжыглаарынга база бир ажыктыг таан болур.

Л. КОМЛЕВА.
Республиканың санитар чырдымышының бажыңының инструктору.

ЯНВАРЬ 5-ТЕН 7-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45— Эртенги сула шимчээшкин. 9.00—Г. Полонский — «Репетитор». Фильм-шии. 11.25— «Харның аялгалары». Фильм-концерт. 11.45 — Медээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35— Амыдыралдың совет хевири. Документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — «Горизонт». 16.30—Татар композитор Р. Яхиниң концерти. 17.05—Уругларга хөй серияльг уран-чечен фильм. «Павел киржи берген» (МССР). 1-ги, 2-ги сериялары. 18.40—Маадырлыг чурттуң Гитлерниң шериглерин Москва чоогунга чылча шаапканының 40 чылынга.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Красноярскиниң аар экскаватор заводунуң тудуушда ажылчын үениң хумагалыг ажылдап турарының дугайында. 19.15— Г. Гендель. Оркестрлиг арфага концерт. 19.30—«Совет хөй националдыг». «Он үш». Уран-чечен фильм. 21.30—«Кинокамераны делегейде». Политиктиг тайылбырчының Н. С. Фесуненко эрттирер. 22.40—22.55 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «[illegible] Бертитүгеш дугайында». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 13.10— «Өөрүшкүлүг хүлүмзүрүг-биле...» РСФСР-ның алдарлыг артизи Ю. Куклачевтуң киржилгезн-биле фильм-концерт. 13.50 — «Хөглүг старттар». 14.35 — «Дмитрий Дмитриевич Шостаковичтиниң опералыг театры». 15.45 — Медээлер. 16.00—18.30—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50—Уругларга фильм. «Кырган кижи болгаш дуруяа». 19.00 — «Отчугаш». 19.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00 — Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы. 20.25 — Африка. 1981 чыл. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30— [illegible] «[illegible]». Хөй серияльг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

ЯНВАРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00— «[illegible]». [illegible] уран чүүл коллективтериниң күүселдези. 10.00—«Совет хөй националдыг». «Он үш». Уран-чечен фильм. 11.30 — Медээлер. 11.35 — «Сээң күш-ажылың — сээң бедииң». Кинопрограмма: «Хууда ээ харысалгалыг». «Хайыраканның черде кижилер». 15.15— «Горнистер, харыылаңар!» 16.00 — [illegible] [illegible] «[illegible]» [illegible] [illegible]. [illegible]— «Сөөң зелииниң библиотеказы». 17.00 — Уругларга хөй серияльг уран-чечен фильм. «Павел киржи берген». 3-кү, 4-кү сериялары. 18.00 — «Алкоголизм. Эмчиниң сумелеи».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Орус кыш» деп фестивальдың түңнел концертиниң уламчызы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30— «Орус кыш» деп фестивальдың түңнел концертиниң уламчызы. 22.40—22.55 —Бөгүн делегейде. Информастыг, үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Дош кырында парлар». 13.20 — «Орус кыш» деп фестивальдың концерти. 14.00—«Чугула херек». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.15—«Сыдыс санаашкынын». Тележурнал. 15.00 — «О сени, сеелгү ынакшылды...» Ф. И. Тютчевтиң шулуктеринге фильм-концерт. 15.45— Медээлер. 16.00 —18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Культура болгаш амыдырал». Кызыл хоорайның уран чүүл коллективтериниң көрүлдезиниң түңнелдериниң дугайында. 19.30 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00 — Делегейниң шыдыраага үш дакпыр чемпиону А. Е. Карпов-биле ужуражылга. 20.40— «Ликопданы ынчап тургускан...» Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Сорулга». Хөй серияльг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 23.00— 00.35 — Делегейниң эзоддериниң Е. А. Гранаткинге тураскааткан футбол маргылдаазы. Болгарияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң № 1 шилиндек командазы.

ЯНВАРЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.45—Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 —«Орус утулзаалар». Фильм-концерт. 10.00 — Уругларга фильм. «Хелээшкин». 10.40 —«Кино аян-чоруктар клуву». 11.40— Медээлер. 11.45 —14.15—Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35 — «Чер кырында кижи» Документалдыг фильмнер программазы. 15.25 — «Орус романс». А. Даргомыжскийниң болгаш Мусоргскийниң романстары. 16.00 — Шыдыраа школазы. Ак терге. 16.30 — Уругларга хөй серияльг уран-чечен фильм. «Павел киржи берген». 5-ки, 6-гы, 7-ги сериялары. 18.00—«Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажылга идиг бериишкинниң чаартыры». ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент кежигүнү И. Г. Бунич дамчыдылганы эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Өг-бүле чөвүлели». 19.30 — «Ие чок читкенирниң ноп-билге» (ГДР). Уран-чечен телефильм. Чилиниң Компартиязының 60 чылынга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Мордасова ырлаар. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40—23.10—«Сеелгү сад». Документалдыг телефильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Эжим, силерниң угбаңар-дыр мен». Уран-чечен телефильм. 13.40 —«Бо фантастиктиг „делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 14.55 — Чоннуң аялгалары. 15.05—Спорт-81. 15.50 Медээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 —«Петропавловтуң шивээзи». Телефильм. 19.10 — «Тываның болгаш Хакасияның чарыжы». «Амыдыралдың өөредии». СЭКП-ның XXVI съездизиниң делегады Н. З. Домажакова дугайында. 19.35— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00 —«ПТУ-га чүү чүвеге, канчаар өөренип турарыл». Вологда хоорайның пес-таавычыларының күш-ажылчы салгалын белеткеп турарының дугайында. СЭКП-ның Вологда обкомунуң секретары В. А. Жуков дамчыдылгага киржир. 20.30— Делегейниң улуттарының чогаалдары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 22.50 —«Сорулга». Хөй серияльг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.

«Шын» солун редакциязынга курьер дарый негеттинип турар.

Агаар

Бөгүн республиканың кижуп турар булуттаар, чамдык черлерге [illegible] хар чаар. Соңгу-барыын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 21—26, чамдык черлерге—29—[illegible], хүндүс — 19—21, чамдык черлерге—9—14 градус соор.

Кызылга бүле булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 29—31, хүндүс 21—[illegible] градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ЯНВАРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Мультфильмнер чыындызы 10.00, 11.20, «Онзагай байдалдар» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өлүм чок Кащей» 9.00, 11.[illegible] «Амыдырал ному» (2 серияльг) 10.[illegible], «Цыган ааc-кежинге» 16.40, [illegible] ([illegible]), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оттуг-ынаш хааржааңга хепертеп болуушкун» 10.00, 12.00 «Херээженнер чокта эр улус» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дюймовочка» 11.00, «Часкы үер» 12 серия[illegible] 13.30, 16.30, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Лудаш Мати» [illegible], «Кымга-даа херек чок Сара» 17.00, 19.00 шактарда.

Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда автошколазы 3 класстың чолаачылар белеткелиниң курстарынга өөренир күзелдиглерни чыып турар. Өөредилге [illegible] [illegible] эртер. Өөредилге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-даа, [illegible] болган кижи ажылгагыбаң [illegible] ла бүдүрүлгелеринден-даа төлеп болур. Өөредилгениң хуусаазы 5 ай. Кичээлдер 1982 чылдың январь 15-те эгелээр.

Өөренир [illegible] [illegible] адрези: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, бажың № 113-а, телефону—2-34-94.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-34-73, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-45, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-06, [illegible] 2-27-11, [illegible] 2-12-45, солун келдин бараалга 2-32-75 телефонче дээгер.

Чагыг № 2897.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 4 (11802) | 1982 чылдың январь 6, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

КЫЛЫНЫ КАШ-ЛА МИКРОН

ЛЕНИНГРАД, январь 4. (СЭТА-ның корр). Каң бер заводтуң автоматчыткан чаа комплекизинге өйдүнген ама демирниң кылыны-биле конфета ораар чуга демирниң кылынын дециноэр болза, сээлгүзү кылын каң хапа-биле домей. Ында кылыны каш-ла микрон болур ама демирниң бир дугаар алганы ол.

Дадарбас тускай ээлдипригден кылган ол аманы радиотехниктиг болгаш электроннуг үлетиүрнүн кылыглары бүдүрериинге ажыглаар. Ол аманы өөрин үн безин кирбес, температуразын таарыштырган тускай черге кылыр.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

САРАНСК. Мордовияның найысылалында аэропорт бирги класстың пассажир самолёттарын хүлээп алыр аргалыг болуп, чурттуң ындыг агаар орук өртээлдериниң санынга немежип кирген. ТУ-134 деп улуг лайнерниң аэропортка баштайгы хонуушкунун боттандырган. Ол рейс-биле Минск-Саранск-Свердловск-Новосибирск аразының чаа агаар оруу ажыттынган. Аэропортту чаартканы түннелинде улуг самолёттарны ол хүлээп алыр аргалыг болган. Пассажирлер аргыштырар улуг самолеттар хондурар шөлдү ажыглалгага киирген, аэровокзалды алгыткан. Пассажирлер аргыштырарының хемчээли 2,5 катап улгадыр болгаш чылда 300 муң кижини аргыштырар.

КЫРГЕМЯЭ (Эстон ССР). «Калев» фабриканың бот-тывынгыр хөгжүм оркестри ажылдап эгелээн. Оркестрниң баштайгы концерти Эстонияда «Кыргемяэ» совхозка 1962 чылдың эгезинде болган. «Калев» фабриканың күш-ажылчы коллективи совхоз-биле бодунуң чогаадыкчы харылзааларын улам калбартып турар. Кады ажылдажылга дуганында керээ өйи коллективтерниң аразынга чардынган. Совхозтуң бот-тывынгыр урөн чүүз коллективи бодунуң концертин фабриканың ажылчыннарынга эрткен чылын со пуурдадып көргүскен.

Фабриканың болгаш совхозтуң оркестрлериниң каттышкан улуг концертин өйи коллективтерге көргүзери-биле амгы үеде белеткеп турар.

ЗАПОЛЯРНЫЙ (Мурманск область). «Печенганикель» деп металлургия комбинадының [illegible] чаа чылды күш-ажылчы бүдүрелдиг базым-биле эгелээн. [illegible] тың ажылчыннары чес болгаш никель бүдүрер даалгаларны 1982 чылдың күш-ажылчы баштайгы хүннеринде барык өйи катап ажыр күүсеткен.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң [illegible] ажыг [illegible] боттандырар. Он бирги беш чылдың [illegible] өйи чылының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш калбарткан социалистиг чарыш комбинат коллективиниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң үндезини болган.

ИРКУТСК. «Тайшет-Лена аразының демир-орук шугуму»нуң 45 километр участогунда чүък сөөртүлгезиниң хемчээли чаа чылдың баштайгы хүннеринде барык өйи катап көвүдээн. Ангараның тудуг эргелелиниң ажылчыннары демир-оруктуң ийиги шугумунуң тудуун доозуп, ажыглалга киирген Тайшет-Лена аразының демир-орук шугуму чаартыры Байкал-Амур магистралының дериишкини-биле дең-не чедер болгаш он бирги беш чылда үргүлчүлеп турар.

БАКУ. Чер өрүмнээр сайзырангай-жыткан чаа дериг-херекселдерни лейтенант Шмидт аттыг машина тудуунуң заводу бүдүрүп эгелээн. Ол херекселдерни бүдүрер комплексти амгы үениң эң-не сайзырангай техниказы-биле дерээн.

Комплекстиң тележилел күчүзү челип алдынган соонда ол чурттуң нефть тывыжының черлеринге дериг-херекселдерни бүдүрүп бээрин 30 хуу көвүдедир.

СОЛИГОРСК. (Минск область). Белоруссияның мелиораторлары чаа чылды чедиишкинниг эгелээн. Үш муң гектар немелде тарылга шөлүн олар «Прогресс» совхозка дамчыдып берген. Ол шөлдү бо чылдың чаъзында совхозка хүлээдир турган.

Немелде шөлдү анаяк совхоз хуусаа бетинде хүлээп албышаан, часкы тарылгага чогуур үезинде [illegible] белеткенип [illegible]. Эммер чоогунда маллаш-туглаашыг кур черлерни шиңгээдип алгаш, анаа чаагай дүжүттүг өстүрерниң дуржулгазы совхозта бар. Кур черниң ажык-ажыы [illegible] эвес, [illegible] [illegible] [illegible] турар. [illegible] «Прогресс» [illegible] [illegible] турар.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА — 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

УДУРТУКЧУГА СӨС

КАДРЛАРНЫ ТУРУМЧУДАР

Тываның автотранспорт эргелелиниң бүдүрүлгелери, бүгү совет улус-биле бир домей, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турар. Он бирги беш чылда автотранспорт ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Мурнуку беш чылдарда турганындан чүъктер эргилдезин 42,1 хуу, пассажирлер аргыштырылгазын 10 хуу улгаттырары бо беш чылда көрдүнген. Беш чылдың планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседир дээш [illegible] ажылдааш, эрткен чылдың онаалдаларын Кызылдың № 2, Шагаан-Арыгның АТБ-лери болгаш чолаачыларның, септекчилерниң 48 бригадазы, 511 чолаачы, 293 септекчи хуусаадан эрте күүсеткен.

Эргелелдиң автобүдүрүлгелериниң социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын [illegible] боттандырары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Бо беш чылда [illegible] мергежилдиг 320 [illegible] 2720 чолаачыларны Кызылдың автошколазынга болгаш оон Чадаана, Ак-Довурак, Минусинск хоорайларда салбырларынга белеткээр. Чолаачыларның белеткенииниң [illegible] өөредилге-бүдүрүлге черлерин ажыглавышаан, амгы үениң дериг-херекселдери-биле дериттинген өөредилге баазазын тургузары негеттинип келген. Бо беш чылда Кызылга чаа автошколаны тудар. Чаа телевизел эъдугаар ол автошкола-биле кады ийи чурттаар бажыңы, чемненир чер, тускай дериглелдиг класстар ажыглалга кирер.

Септекчилерни болгаш чолаачыларны белеткээри чогуур [illegible]. Чамдык автобүдүрүлгелер кадрлар белеткелинге [illegible] салып турар. Хөлүшкак мергежилди чедип алыры калбак неептереди амдаа албаан болгаш ниити билиг школаларының үстүкү класстарын чолаачының, септекчиниң мергежилдеринге өөредири-биле практиктиг кичээлдерни бүдүрүлге черлеринге эрттирери амдаа чедип алдынмаан. Ынчангаш школа биле бүдүрүлгениң аразында харылзаа кошкак.

Автошколаны дооскаш, [illegible] класстың [illegible] [illegible] [illegible] күш-ажылчы коллективиниң [illegible], турумчуларының айтырыглары ам-даа болур-чоруурү-биле шиитпирлеттинмээн. Кызылдың автошколазын болгаш ооң салбырларын эрткен беш чылда доосканнарның чүгле 30 хире хуузу бүдүрүлгелерде хаара туттунуп, амгы үеде ажылдап турар. Айда-ла 90 рубль стипендияны ап турган, автобус чолаачызының тускай курузунга өөренип турган 200 кижиниң 76-зы пассажирлер АТБ-зинде ажылдап арткан.

Чолаачылар болгаш септекчилер автобүдүрүлгелерде чүге үр ажылдавайн турарыл дээн чижектиг айтырыглар чайгаар-ла тургустунуп келир. Ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны чамдык коллективтерде тургуспааны ндан ажылчыннарның ажылдап үнер-кирер чоруу ам-даа хөй болуп артышаан. Чурттаарга бажыңнарының чедишпезинден бистиң бүдүрүлгелеривистен эрткен беш чылда 1056 кижи үнүп чоруткан. Чадааның, Ак-Довурактың болгаш оон-даа өске автобүдүрүлгелерниң чолаачыларының, [illegible] арасындан ажылдан үнер кижилерниң саны хөй. Ук коллективтерниң материал-техниктиг баазазы кошкак, ылаңгыя септелгеде ажылчыннарның холбиле кылыр ажылдары хөй, чунар, хеп солуп кедер өрээлдерни тускайлап [illegible] болгаш ажылдаар чер кышкы үеде соок болуп турар.

Чамдык автобүдүрүлгелерниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары найыралдыг, сырый холбаалыг ажыл-ишчи коллективти хевирлээринге культура-массалыг болгаш политиктиг-кижизидилгелиг ажылдарның дээштиг салдарын чедип алыр ужурлуг. Чүгле суртаалдар, айтышкыннар, дужаалдар дузазы-биле бүдүрүлгечи коллективти тургузарын оралдажып турары кадрларның чаңгыс черге турумчуп ажылдаарынга багай салдарны чедирип турар.

Ажылдаарынга болгаш дыштаныарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш чамдык ажылдарны эргелелдиң автобүдүрүлгелери чорудуп турар. Тус-тус коллективтерниң аразынга автотранспорт эргелелиниң бирги чери дээш футбол, волейбол, ГТО-нуң кышкы хевириниң маргылдааларын чыл санында эрттирип, тиилекчилерни илередип, оларны шаңнап, мактап келген. Ынчалза-даа ол маргылдааларга киржип турарларның саны эвээш, массалыг киржилге ам-даа чедип алдынмаан. Коллектив кежигүннери шөлээ үезинде Сочиде «Автомобилист» санаторийге, Уш-Белдир курортка, Дус-Хөлге дыштанып, кадыкшылын экижидип алыр аргалыг. Сөөлгү чылдарда Абаза станциязында, Минусинск АТБ-зинде 50 олуттуг столоваяны ажыглалга киирген. Кызылдың пассажирлер болгаш № 3 АТБ-лериниң буфеттерин эдерип алгыткан.

В. МЕРЗЛЯКОВ.

Автотранспорт эргелелиниң начальниктиң оралакчызы.

КЫЗЫЛДЫҢ СҮТ ЗАВОДУНУҢ КОЛЛЕКТИВИНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Заводтуң коллективи он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеп болгаш 1982 чылды шалыпчы темп-биле эгелээн. Коллективтиң хүлээлгелериниң кол пунктулары мындыг:

Чылдың планын декабрь 25-те бурун күүседир.

Пландан ажыр сүт аймааның продуктуларын 40 муң рубльге (азы 200 тонназы) садып сайгарар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан 1 хуу ажыр бедидер.

Чиг-этти, артынчыларны (обратты, пахтаны, сүт сарыг сүүн, үе чок творогту) чоп ажыглааныңдан, бүдүрүкчүлүг эвес чарыгдалдарны, чиг-этти, материалды нормативтен ажыр үндүр бижиирин эвээжеткениңден бараанныг продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу чиигедир болгаш пландан ажыр 10 муң рубльдиң арыг орулгазын алыр.

Камналга чурумун сагыырын күштелдиргениңден 2 тонна бензинни, 15 автодугуйларны, 80 тонна хөмүр-дашты, 20 муң кет-шак электри энергиязын камнап алыр.

Холушкак мергежилге 10 кижини, ажылга хүлээп алган 24 чаа ажылчынны өөредир; инженер-техниктиг ажылдакчылардан 4 кижиниң мергежилин бедидер.

Бүдүрүлгеге чаартыкчы өйи саналды ажыглааныңдан 1 муң рубльдиң камналгазын чедип алыр.

Хамаарышкан девискээрге коллективтиң күжү-биле 30 ыяшты, 2000 сайның чечекти тарыыр.

Социалистиг хүлээлгелерни заводтуң коллективиниң ниити хуралынга хүлээп алган.

ЧААРТЫНДЫР ТУТТУНАР

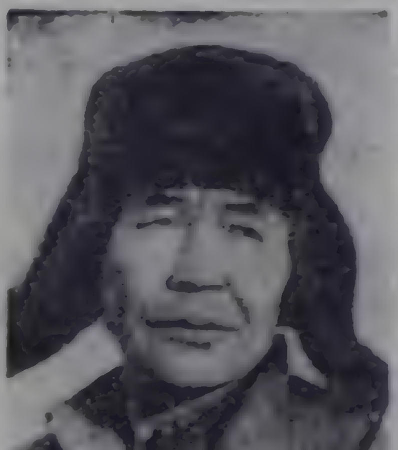

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары он бирги беш чылдың баштайгы чылында багай эвес көргүзүглерлиг ажылдааннар. «Шагонартэнергострой» трест эрткен чылын, 1980 чылга бодаарга, 900 муң ажыг рубльге тудуг-монтаж ажылдарын хойнуу кылган. А ол дээрге хөй-хөй чурттаар, албан-организация бажыңнарының ажыглалга киргени ол.

Чаа хоорайның тудугжулары бо чылды база бедик тура-сорулгалыг, улуг медүрелдерлиг эгелээннер. Шалыпчы тудугнуң тус-тус коллективтериниң, бригадаларының ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оон күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш чаа-чаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, ону шалыпчы ажыл-иш-биле амыдыралга боттандырып эгелээннер.

Чоокта чаа-ла дазыр ховуу турган черде туттунуп турар чаа хоорайның овур-хевири улам чаартынып, чаа тудугларда хүн келген тудум немежип турар. Хоорайның баштайгы тавааны 1974 чылда салдынган. Ол бүгү чаартылгаларның баштайгы хүнүнден эгелээш, ол тудугга ажылдап келген хоочуннар ында үвээш эвес. Оларның бирээзинге С. Д. Серенмаа база хамааржыр.

Ол баштай «Улуг-Хая» совхозка бызанчылап турганы кажан Чаа Шагаан-Арыгның тудуу эгелээрге анаа ажылдай берген. Хоочун тудугжу эрткен оруун мынчаар сактып чугаалап орар:

— Мен манаа ажылдаар дээш келген үемде бо улуг-улуг тудугларның турган черинге чүгле өйи-ле бичии вагончиктер турган [illegible]. [illegible] бо чаа хоорайның баштайгы өрээнин өске [illegible] өөрүм-биле кады [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чыл эртти.

Ол үе бисте—тудугжуларга мырыңай билдиртпейн эрте берди. Шак мындыг улуг-улуг тудугларлыг чаа хоорай бистиң караавыска көзүлдүр-ле туттунуп келди. Ол ам-даа алгып, хөй каът бажыңнар хойу-биле ажыглалга кирер. Ол бүгү чаартылгаларга бичии-даа болза үлүг-хуумну киириштирип чорууруумга чоргаарланыр мен — деп, Сандаа Дагбаевич чугаалады.

Шынап-ла Тываның чаа хоорайларының бирээзи — Чаа Шагаан-Арыг он бирги беш чылдың ийиги чылында улам хөгжүп, чаартындыр туттунар. Бо чылын [illegible], соок сугжур чылыг, чырык өрээлдерлиг беш каът чурттаар бажыңнары база ажыглалга кирер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: хоочун тудугжу С. Д. Серенмаа; Чаа Шагаан-Арыгның бир хевири. Авторнуң фотолары.

ХҮР АЖЫРАР ДЭЭШ

«Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның мал ажылдыгларының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын деткип, 1981-1982 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын камгалап алыр талазы-биле планныг онаалдаларны күүседир дээш бистиң № 1 хойжу бригаданың малчыннары боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Бригаданың коллективи эрткен чылды багай эвес доозкан. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 91 хураганы камгалап ап, дүк планын база күүсеткен. Бригадада ам чеди муң ажыг хой 16 коданда кыштап турар. Байдал эки, хой ооллап турар. Хойжулар Чозар-оол Монгуш, Алдын-оол Ооржак, Дарма Ховалыг, Кертик-кок Монгуш олар кижи бүрүзү-ле 23-35 тонна сиген ни белеткеп алган болгаш малын эки кыштадып турар.

Бо хүннерде 100 ажыг тонна сиген кыштагларда дүжүртүнген. Ону сөөртүрү амдаа уламчылап турар. Оон кодан бүрүзүнде четчири-биле болдунген. Суг дөскаарлары, ийи кодандаазындан аңгыы, шупту чылыглаттынган. Хөмүр-даш, дус кодан санынча четчири-биле бар.

Бистиң бригадада суг сөөртүр өйи автомашина доктаамал быжыглаттынган. Ол [illegible] [illegible] чок сөөртүп турар.

Бригада кежигүннери [illegible] төрүүр 100 хойга онаалтыр 100 хураганы камгалап алырын, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргыырын хүлээнген. Хойжулар Чозар-оол Монгуш, Кертик-кок Монгуш, Тамов Ондар, Татьяна Ондар, Биче-оол Монгуш олар төрүүр 100 хойдан на 102-107 хураганы камгалап алыры-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Ол малчын кижи бүрүзү турлаанда 15 тонна сигенни белеткеп, 10 тонна өлекти белдүп алырын хүлээнген.

Ам коданнарда хой оолдаашкынын кидин тулук, хураганнар шупту онна-мөндүн. Малчыннар инчектер, хамчыкалар-биле хандыртынган, [illegible] четчелеттинген.

Бистиң чурувуста кылыр ажылдар хөй. Ынчангаш малчыннарның харылзаазы улам бедиини, ниитиниң малын кыштап хүр мендн ажырар, оон чаш төлүн бүрүн камгалап алыр, төрүүр хой бүрүзүнден хураган дээш малчыннар ортузунга социалистиг чарышты улам калбартып ажылдаар бис.

С. ДАМБАА,

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозунуң № 1 хойжу бригадазының бригадири.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга республиканың школаларының болгаш өөредилге черлериниң директорларының база партия эге организацияларының секретарьларының чөвүлел хуралы болуп эртнен. Партия хоорикомунуң, райкомнарының секретарьлары, райкүүсекомнар даргаларының оралакчылары, назы четпээннер херектериниң талазы-биле комиссияларының даргалары, районо эргелекчилери, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол активи чөвүлел хуралга киришкен.

СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак хуралды ажыткан. Школачылар болгаш студент аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын улам экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиннерин болдурбас талазы-биле сорулгалар дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдис эргелекчизи Д. Б. Ондар кылган.

Школачыларның болгаш студентилерниң идей-политиктиг, мөзү-шынар болгаш күш-ажылга кижизидилгезин организастап чорудар талазы-биле ажылының дуржулгазын Кызылдың № 4 школазының директору Л. Ч. Деменская, Кызыл районнун Суглак школазының директору Б. И. Арапчор, Сарыг-Септиң Салчак Тока аттыг № 2 школазының партия организациязының секретары Г. Ф. Яровикова, Балгазын школазының директору Е. Г. Солематова, автоорук техникумунуң директорунуң оралакчызы Н. Л. Верхотурова, Ак-Довурактың ХПТУ-зунуң директору И. К. Кустов болгаш өскелер-даа чугаалааннар.

Чырыдыышкын министри Н. С. Конгар, иштики херектер министриниң оралакчызы П. Л. Селиванов база хуралга санал берген. Партия обкомунуң секретары Д. К. Ооржак хуралдың түңнелинде чүве чугаалаан. Чугаалашкан айтырыг талазы-биле боттандырып чорудар хемчеглерниң планын хуралга бадылаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чөвүлел хуралдың киржикчилери биле ужурашкан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң кижизидилге айтырыгларының талазы-биле шиитпирлеринге доктаавышаан, школа болгаш өөредилге черлериниң мурнунда турар сорулгаларны айтып, ук айтырыгларны канчаар шиитпирлээр эки болурунуң талазы-биле бодалдарын илереткен. Школа, өөредилге чери бүрүзүнге морально-политиктиг климатты тургузары, шупту школачылар биле база оларның тус-тузу биле ажылды чорудары, башкының, ылаңгыя школа удуртукчузунуң ат-алдарын бедидери, ада-иелер-биле кижизидилге ажылын чорудары дээш өске-даа чамдык айтырыгларга ол доктааган. Ужуражылганың түңнелинде Г. Ч. Ширшин республиканың мурнунда турар сорулгаларны чугаалап, эртпен чылдың түңнелдери-биле чыылганнарны таныштырган.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИР

Он бирги беш чылдың баштайгы чылын эки дооскаш, ийиги чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээн бригадалар «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелинде бар. Оларның санынга Г. П. Грачёваның штукатурщулары база хамааржыр.

Шеверлел ажылдарын кылып турар бригаданың ажылчыннары ээлчег үлүүнүн онаалдаларын ажыр күүседип келген, эрткен чылдың планын хуусаадан бир ай бурунгаар күүседипкен. ССРЭ-ниң [illegible] 60 чыл оюн тиилиптиг уткуур дээш эргелелдиң бригадаларының аразында күш-ажылчы маргылдаага олар идепкейлиг киржип турар.

Дуржулгалыг шеверлекчилер Л. Ховалыг, Г. Доспан олар бир ажылчынга онаашпыр кылыр ажылдың нормазын 20-30 хуу ажыр күүседип келгеннер. Мурнакчыларның күш-ажылчы чедиишкининге деңнежир дээш бригаданың өске ажылчыннары ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидип турар.

Бистиң корр.

ЧАА СТАНЦИЯ

[illegible] Кызыл-Мажалыкта каттыжыышкының кадээ ажыл-агыйы машиналарының, дериг-херекселдериниң [illegible] [illegible] чаа станцияның тудуун дооскан. [illegible] техниканың профилактиктиг ажылын, септелгезин, стандарт эвес дериг-херекселдерни кылыр.

И. ОЛДЫРЕВ.

Техника септелгезинге — темп болгаш шынар

АРТЫК КЕЗЕКТЕР ЧОГУНДАН...

«Чыраа-Бажы» совхозтуң механизаторлары кадээ ажыл-агыйның техниказын 1982 чылдың часкы хову ажылдарынга белеткээр дээш элээн ажылдарны кылган. Сельхозтехниканың Чадаанада районнар аразының каттыжыышкынының мастерскаязынга ийи чирбээ дугуйлуг 3 тракторну беш кижи составтыг звено септеп доозкан. Ол тракторлар амгы үеде совхозтуң кышкы [illegible] [illegible] ажыглаттынып турар.

Ам база бир звено ол-ла мастерскаяда ийи чирбээ дугуйлуг тракторну септээрин эгелээн. Совхоз оон ыңай база дугуйлуг 15 тракторну капитал септелгеге киирер ужурлуг. Ол тракторларның чедиишкинин Сельхозтехниканың Кызыл-Мажалык каттыжыышкынының мастерскаязынга септээр. Артканнарын базазында анаа септээри планнаттынган.

[illegible] районнуң механизаторларының кыйгырыы-биле таныжып, совхозтуң механизаторлары бедиткен хүлээлгени ап, кадээ ажыл-агыйның техниказын март 1-ге чедир септеп доозарын шиитпирлээн.

Совхозтуң төп салбырында 20 ийиниг септеп доозкан [illegible] Дагыр-Шемиде 5 [illegible] [illegible] септелгеде ажылдап турар. Совхозтуң бодунда тракторнуң моторун бодурту механизм үрелгени-биле дугуйлуг тракторларны анаа септээри бергедеп турар. Сельхозтехниканың Чадаана [illegible] [illegible] тракторларының болгаш кошкун машиналарының артык кезектерни-биле совхозту багай хандырып турарындан септелгеге [illegible] темпилиг.

Совхозтуң МТМ-зиниң эргелекчизи Барыстай Куулар [illegible] септелгеде [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тайылбырлады:

— Херээниң хат алырынга ажыглаар СЗС-2,1 шииралериниң катоктарын, КЗН-3,8 дээр аар культиваторнуң майыктары чок, ынчангаш септелгеге улуг бергедээшкини таваржып турар. [illegible] септелгезинге [illegible] бүгү-бүгү [illegible] аптарыпың бүгү болдунар аргалары бар. Ынчалза-даа Сельхозтехника каттыжыышкынын артык кезектер-биле хандырбаан. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Сельхозтехниканың Кызыл-Мажалык каттыжыышкыны [illegible] [illegible] механизаторларының комаандызын [illegible] төлеп бербейн турары элдептиг.

Совхоз комбайннар [illegible] шупту киргеш. [illegible] Кызылдың [illegible] бүрүн ажыткан. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чаа 32 кижи ону доозкаш, механизатор мергежилин чедип алган. Ам салбырда биеэги бедилип, 1,2 классты ыяш алыры-биле механизаторлар өөренип турар.

Сельхозтехниканың Кызыл-Мажалык болгаш Чадаана каттыжыышкыннары үезинде айыткан ажыл-агыйны артык кезектер-биле хандырбайн турар. Ынчангаш ол [illegible] саадап турары дээш чарыштыга ол каттыжыышкыннарның удуртукчулары база онаажыр ужурлуг.

П. ДАЖИНМАА.

Чөөн-Хемчик район.

КОДЭЭ ТУДУГГА ТӨЛЕВИЛЕЛ-СМЕТАНЫ ЭКИЖИДЕР

«Крайколхозпроект» институдунуң тыва филиалы он бирги беш чылда кодээ черлерге чурттаалга болгаш хамааты тудугларын төлевилеп кылырда тудугнуң индустриалдыг базазынче кол кичээнгейни салыр дээш турар. 1982 чылдың планын ёзугаар бистиң филиал чагыкчыларга 310 муң рубльдиң төлевилел-смета документацияларын белеткеп бээр. Оон иштинде Кодээ ажыл-агый министерствозунуң күрүне албан черлеринге болгаш совхозтар тудугларынга 210 муң рубль чарыгдаттынар.

Филиалдың кол-кол ажылдары — республиканың совхозтарынга тудуг кылырынга төлевилел-смета документацияларын белеткеп кылыры боор турар. Тывага тудуг объектилерин төлевилээрде чаңгыс ай төлевилелдиң Төп институдунуң ажылдап кылганы төлевилелдерин колдуунда ажыглап турар. Ону бистиң институттуң ажылдакчылары түс черниң байдалынга таарыштыр ажылдап кылып турар. Ындыг-даа болза дыка хөй төлевилелдерни олар боттары кылып келгеннер. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң зона бүрүткелинге кирери-биле 300 база 500 баш шээр мал кирер болгаш мыйыстыг бода мал турар [illegible], 500 тонна [illegible] алдыктылыг шыгжамырның, 120 бызаа турар кажааның, 20 машина кирер гаражтың түс-түс төлевилелдерин филиал санаалдаан.

Сөөлгү чылдарда «Кызыл тараачын» совхозка 1200 инек турар сүт-бараан фермазының тудуунга [illegible] «Сайы» совхозка 2000 малдыга семиртир [illegible] комплекстиң [illegible] документация[illegible]лары ажылдап кылдынган.

Чамдык совхозтарга мал өлээ урдунга бээр ханы онгарларлыг инек кажааларын төлевилээн. Оларның шала шааралаш шалалар-биле шыпкан. Ол шыгжамырдан мал өлээнин чыл болгаш-ла арыглап аштаар кааттар. Инек болгаш өске-даа мал кажааларын бүдүн төлевилээн, керамзит-бетон панельдерден, ыяштан тудуп кылыр кылдыр төлевилээн.

Сөөлгү үеде чылгы малды өстүрерниң дуганында ай тырыг тургустунуп турар апарган. Ынчангаш оларны ажаар, чемгерер черлерниң төлевилелдерин кылып бээрин чамдык совхозтарның удуртукчуларының бистен дилеп турары таарынга эвес. 1980-81 чылдарда «Тоора-Хем», «Май 1», «Ирбек» совхозтарга чылгы мал кажааларының төлевилелдерин кылып бердивис. Келир чылын «Кызыл тараачын» совхозка 120 баш чылгы мал турар кажааның төлевилелин кылыры планда көрдүнген. Ол ышкаш 20-20 ажыл аъттары азырар кажааларны «Ленинчи оруук», «Тээли», «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр», «Найырал», «Коммунизмниң херели», «Ак», «Улуг Октябрь», «Бүрен» совхозтарга төлевилээр бис.

Түс черниң материалдарын ажыглап турган, чиик эртектиг кажааларны шээр малга төлевилеп чогаадыр ажылче филиал кол кичээнгейин угландырып турар. Амгы үеде 300, 500, 700 баш хой кирер, ыяштан кылган кажааларның төлевилелин институт ажылдап кылган.

Чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазын экижидериниң, тудугларның комплекстиг болурунуң айтырыгларын база көрүп турар. Чыл дургузунда филиал чагыкчыларга — «О. Шынаа», «Улуг-Хем», «Чыраа-Бажы», «Малчын» болгаш өске-даа ажыл-агыйларга чурттаалга бажыңнарының будуп-будуп кварталдарының төлевилелдерин кылып дооскаш, чогуур үезинде оларга берген. Оон ангыда 25 олуттуг столоваяларны, 24 кижи ажылдаар магазиннерни, уруглар садтарының, школаларның, Культура бажыңнарының төлевилелдерин белеткээн. Филиал «Кара-Хаак» совхозта суг дамчыдылгалыг болгаш чылыг-биле хандырылгалыг «С» сериялыг чурттаар бажыңнарының бүдүн кварталын төлевилээн. Совхозтарга 25-30 чурттаалга бажыңнары кирер объектилерниң болгаш «Сукпак» совхозта хой-нийти төвүнүң (школа, библиотека, клуб, магазин, уруглар сады) тепделиг улегерлиг кварталының төлевилелин ажылдап кылырынга филиал кирип турар. Ындыг кварталдар чурттаарынга таарымчалыг, олар чараш каастанган, ниити-шинчилиг болур. Республиканың чурттаалга бажыңнарының тудуунга арболит болгаш керамзит-бетон дээр деңнилгелиг чаа тудуг материалдарын бир дугаарында ажыглаар. Бажыңнарның фасадтарынга национал хевириң каасталга элементилери хой-биле кирер. Түүйбүс салырының оруунга арболитти ажылдарга бир дөрбелчин метр хемчээлдиг хананың өртээ 6,5 рубльге чиигээр, ажылдаттыгның чарыгдалдары 4 катап эвээжээр, бажыңның массазының кудулаанындан транспорт чарыгдалдары 3 катап кызырлыр. Тывага арболитти бүдүрер заводтуң индустриалдыг баазазының төлевилелин ам кылып эгелеп турар. Бажыңнарның архитектурлуг шимелде-каасталгазын шинчилеп турар. Оларның суг дамчыдылгалыг, канализациялыг, чылыдылгалыг, электри чырыткылыг, телефон харылзаалыг, радиоточкалыг болуру база удур кирип турар. Келир үеде шак ындыг кварталдар Тываның өске-даа совхозтарынга төлевилээттинер.

Амгы үеде филиал кодээ хууда чурттаар бажыңнарының төлевилелин кылып көрүпкен. Филиалдың архитекторлары бажыңнарның даштыкы байдалынга тыва угаазаларының элементилерин ажыглаваан, оларны чаа материалдар-биле кылыр оралдажып турарлар. Хууда бажыңнарның төлевилелин ажылдап кылырда амыдырал-чурттаалганың бүгү талаларын хаңызы-биле өөренип көргөн. Ол бажыңнарга тоң оралга, соок болгаш изиг суг, чунар-бажың, гараж — кодээ чурттакчыга херек бүгү-ле чүүлдер ында турар.

«Крайколхозпроект» институдунуң тыва филиалының ажылдакчыларының талазындан четпестер, частырыглар, ээ кылымышкынап байбайн турар дээр болза шын эвес. Кандыг-бир төлевилелге чедир кылдынмаан чүүлдер бар апаарга, ону төлевилел организациялары, тудугжулар, чагыкчылар-биле-даа сумележип турган, эде кылыр-даа таарыштыр турувушаар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде төлевилел-смета херээниң ажыктыын болгаш шынарын бедидер айыткан болгай. Ынчангаш бистер төлевилелди кылып турар үезинде материалдарны, чаг-этти камныг ажыглаарын чугулалап көөр ужурлуг бис. Төлевилел ёзугаар тыва уруглар сады, магазин болгаш өске-даа тудугларга керамзит-бетон, бутбетон болгаш ыяштың кайы бирээзин ажыглаар кылдыр айтып каан турдала, ону хажыдыш, өске тудуг материалдары ажыглай бээр чижектер бар. Чижээ, Кара-Хаак суурда чаа туттунган школаның спорт залының баш ханазын шлак кудуп тургаш туткан. Оон ханалары чогуур хемчээлинден чудагай берген. Ынчангаш кышкы үеде ону чылыдарынга хөй хөмүр-дашты чарыгдаар ужурга таваржып турарлар. Ол школаның таваан салырда черни хары каспаан кылган. Ынчангаш чоокку чылдарда анаа чарыктар, тиглеп тыртып кээп болур. Ол ышкаш Эрзин районунуң Ленин аттыг, «Морен» совхозтары түүйбүс чок даш бутобетон-биле клубтар туткулап алганнар. Оларны чогуур негелде бааштаар кылбазынындан ниити соок боор турар. Ынчангаш чылыдарынга батареяларның секцияларын улгаттырган. Анаа доктаамал чылыгны тургузар дээш база-ла хөй хөмүр-даш чарыгдаттынып турар. А чылыгны эвээжээр болза, батареялар доңгаш чарлып болур. Ол клубтарны «Тыва совхоз тудуг» трестиниң тудугжулары туткулаан. Каа-Хем районунуң «Бүрен» совхозта 200 баш инек кирер кажаа ажыглалга кирген. Оон ханаларын үш каттыг панель-биле кылган. Ук панельдиң ортаакы катының технологиязы шын эвес кылдынганындан соок бооп бажааның хапаларының иштин толамыкаан брустар-биле катап шымнаан. Ол объектини «Тыва кодээ тудуг трести» тудугжулары туткан. Шак ындыг чижектерни хөй-биле кирип болур.

1982 чылда бистиң мурнувуста улуг сорулгалар салдынган. Оларның бирээзи — кодээ суурларга төлевилел-смета ажылдарын экижидери, оларны чогуур үезинде кылып дооскаш, боттандырары болур. Планның онаалдаларын күүседири дээш бистиң коллектив бүгү күжүн берип ажылдаар.

В. КАН-ООЛ.
«Крайколхозпроект» институттуң Тыва филиалының директору.

МАШИНА-ТРАКТОР ПАРЫГЫНЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

Республиканың совхозтарынга экономиктиг ажылдың чугула айтырыы болза машина-трактор паркын үре-түңнелдиг кадыр ажыглаарын организастаары болур. Амгы үеде кодээ ажыл-агыйның бүгү-ле кол бүдүрүлге фондуларының өртек-үнезиниң 22 хуузу анаа онаажып турар. Совхозтарның эргезинде бар болуп турар техниканы үнүш ажылынга ажылдарның хөй кирүүзүн болгаш мал ажылында улуг кол үнер чорудулгаларын [illegible] механизастаар аргазын берип турар. Техниканы ажыглалга киирип, ону бүдүрүкчүлүг ажыглаар талазы, оон техниктиг ажылдазын чорудар септелге баазазы, пунктулар, гаражтар, ажыглыг херекселдер, нефть продуктулары кадагалаар шимир савалар, ону кудар агрегаттар совхозтарда болгаш Сельхозтехниканың бүдүрүлгелеринде бар.

Ынчалзажок техниктиг деригинниң улам-на өзүп турбужа, совхозтарның машина-трактор паркының байдалы салдынган негелделерге ам-даа дүүшпейн турар.

Хөй-хөй ажыл-агыйларда тракторга, комбайнга болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарынга ажылдап кылыкчылары, оларны ажыглаарының коэффициентизи кудээ болуп артыышаан. Чылдың дургузунда техниканың ажылдаар хүннериниң саны кызырлып турар. Чижээ, 1980 чылда республиканың совхозтарынга бир эталон тракторнуң чылда ажылдап кылыышкыны чүгле 835 гектар, а ээлчегде — 6,3 эталонга аңдарылга болган. Ол дээрге ээлчегде нормалыг бүдүрүкчүлүүнүң 90 хуузу-дур.

Ол чорук бар машиналарның болдунар аргазын ыракта чедир ажыглавайн турары-биле тайылбырлаттынар. Механизатор кадрларының санының өзүлдезин техниктиг хандыртынылганың өзүлдезин мурнап турарындан ону тодарган көрүп болур. Чижээ, сөөлгү он чылда трактор, комбайн болгаш автомобиль паркы 1380 кезекке азы 25,2 хуу көвүдээн, а ол-ла чылдарның дургузунда механизаторларның база чолаачыларның саны чүгле 769 кижиге азы 15,7 хуу өскен. Оон түңнелинде 100 машинага онаажыр азырга, совхозтарның механизаторлар болгаш чолаачылар-биле хандыртынганы 91-ден 80 чедир кызырылган.

Ынчангаш, хову ажылдарының бүгү-ле кол-кол хевирлерин кыска хуусаада, чогуур үезинде чорударының аргазын берип турар машиналар механизаторларның чедиишкиннинден чүгле ийи ээлчегтиг ажылдавайн турар эвес, харын-даа чаңгыс ээлчегде безин четче ажыглаттынмайн турар.

Машиналарның техниктиг белени куду болганының уржурундан байдал улам-на нарыыдап турар. Күш-ажылдың энергия-биле болгаш машиналар-биле хандыртынганы бедик болуп турбужа, совхозтар кол-кол технологтуг чорудулгаларны кылырының хуусаазын уламдап, ажылдарның хемчээлин кызырып, оларның чамдыызын шуут күүсетпейн, машиналарның чылда база сезонда ажылдап кылыышкынының деңнели куду болуп турар.

Чижээ, чамдык совхозтарга чалын чажар культураларның тарылгазы 20-25 хонук, [illegible] аңдарылгазы — 60—65 хонук, силос культураларының ажаалдазы — 20-25 хонук, тараазының — 30-35, аңгыс аңдарылгазы — 45-50 хонук уламчылап турар. Ол чорук тракторларның, комбайннарның болгаш өске-даа техниканың ажылдап кылыышкынынга багай салдарны чедирип турар. 1981 чылдың 10 айларының дургузунда чаңгыс трактор ортумаа-биле чүгле 121 хүн ажылдаан, эталон тракторга санаарга, ол үе иштинде шуптузу 63%, а ээлчегде ортумаа-биле 3,2 га эталон аңдарылганы чорудуп[?].

Машина-трактор паркын ынчаар ажыглаар чорук совхозтарның экономиказынга багай салдарны чедирип турар. Чүгле чедир алдынмааның түңнелинде эвес, харын [illegible] өртээниң артап турарының уржурунда, кодээ ажыл-агыйның, ылаңгыя үнүш ажылының продукциязының кол-кол хевирлериниң өртек-үнези чылдан чылче өзүп турар. Сөөлгү беш чыл дургузунда республиканың совхозтарынга чаңгыс эталон гектарның боттунуң 0,7 рубль азы 11 хуу өскен.

Машиналарның бүдүрүкчүлүүнүң болгаш чылда ажылдап кылыышкынының кудулап турарының уламындан оларның септелгезинге үнер чарыгдалдар чүгле кызырылбайн турар эвес, харын-даа өзүп, нормадан эрттир септелге саны көвүдеп, хөй-хөй ажыл-агыйлар кывар-чаар материалдарны ажыр чарыгдап турар.

Кодээ ажыл-агыйга техниканы ажыглаарының үре-түңнелдиин бедидериниң эң чугула аргаларының бирээзи болза, тарааны шөлдерин, бүдүрүлгениң технологиязының болгаш ону организастаарының эртемге үндезилеттинген структуразын бадыткаалап турган, машина-трактор паркын шын четчелээри болур.

Хөй-хөй ажыл-агыйлар ол айтырыгже чогуур кичээнгей салбайн, экономиктиг үндезилелдинин, эргежок чугула санаашкынын-даа машиналарны садып ап турар. Дыка хөй ажыл-агыйларда ажыглал чок анаа турар машиналарның болгаш [illegible] бир кол чылдагааны ында.

Ажыл-агый бүрүзүнге перспективке технологтуг карталарга үндезилээш, машина-трактор паркының ой-таан составын тодарадыр талазы-биле ажылды чорудары [illegible]

[illegible]

Тус-түс машиналарны ажыглап турары чүгле зоналар болгаш районнар аразында эвес, харын-даа район бүрүзүнде, аңгы-аңгы совхозтарда боттуг ылгалдыг болуп турар. [illegible] алырга, республикада [illegible] бир тракторлар хереглелге барык-ла дугжуп турар. Ынчалзажок паркының [illegible] ажылдары [illegible] турар.

Чижээ, К-700 болгаш К-701 тракторларының санын эвээш дээрге-ле 15-20 хуу, анаа дугуйлуг тракторларны — 20-25 хуу көвүдедири, а ол-ла үеде пинчирбе дугуйлуг тракторларны 20-25 хуу [illegible].

Тракторларның [illegible] рубль [illegible] ле кодээ ажыл-агый машиналарының өртээниң бир рубльи онаажып турар. Эртемденнерниң сүмелеп турарындан алырга, кодээ ажыл-агый машиналарының өртээ тракторларнындан 1,5—3 катап ажып турар болур ужурлуг.

Машина-трактор [illegible]

Машина-трактор паркының бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң бир чугула [illegible] механизаторларның [illegible] бедидери. III класстың механизаторларының [illegible] II класстың механизаторларының кадагалга база чылда ажылдап кылыышкыны 20-25 хуу, а I класстың [illegible] — 35-40 хуу бедик болуп турар. Ынчангаш бирги класстыг механизаторларның санын 35-40 хуу чедир көвүдедири чугула. Ол [illegible] машиналарының бүдүрүкчүлүүн 7-10 хуу бедидериниң демнежип турар.

Техниканы ажыглаарының хуусаазын уламдадыышкын болгаш үре-түңнелдиин бедидериниң чугула угланыышкыны болза, ону кадагалаарының байдалдарын экижидери болур. Республиканың совхозтарында техниканы кадагалап турары чогуур негелделерге дүүшпес. Парың болгаш аар өртектиг машиналарның хөй нуруузун чадагай черде кадагалап турар. Хөй-хөй ажыл-агыйларда машина тургузар тускай шөлдер безин чок. Ажыл-агыйларга машиналарны кадагалаарының [illegible] 2,5—3 млн. рубль хире түңнүг [illegible] тиңип турар. Техниканы кадагалаары-биле хамааржыр дорт чарыгдалдарның чүгле түңнүү 170-190 муң рубль көвүдедир ужурлуг. [illegible] рубльге онаажыр 12-15 рубль, кадагалаага үнер чарыгдал — 2-2,5 рубль болур.

Машиналарның кадагалаарының байдалдарын экижидери чорук МТП-ниң техниктиг белениниң, оон бүдүрүкчүлүүнүң деңнелин бедидериниң база техниканы септээринге чарыгдалдарны кызырарының аргазын бээр. Ол чорук ажыл-агыйларга чылда 80-100 муң рубль түңнүг камгалаашкын бээр.

Машина-трактор паркын ажыглаарының үре-түңнелдиин дыка бедидер сорулга-биле республиканың кодээ ажыл-агыйынга техника [illegible] болгаш [illegible]

Механизатор [illegible]

Ю. ПОЛУДНЯХ,
ВАСХНИЛ-тиң Сибирь салбырының Кодээ ажыл-агыйның экономиказының Сибирьде эртем-шинчилел институдунуң Тыва секторунуң удуртукчузу, экономика эртемнериниң кандидады.

СЕМИНАР-ХУРАЛ

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык [illegible]

[illegible]

СЭКП райкомунуң херээженнер оргузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи Бичел Дотпеевна Ооржак бодунуң чугаазының эгезинде районда ниити байдалга доктаап, уруглар кижизидилгезинче онза кичээнгей салырын, культураны бедидерин, өреге бүрүзү малдыг ногаалыг болурун онзалап чугаалаан.

Аксы-Барлык кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы Н. К. Хомушку салбырының 1982 чылда социалистиг хүлээлгезиниң [illegible] малчыннарга номчуп, бадылаткан. Оон иштинде хоижуларга хамааржыр хүлээлгелер: планнан ажыр 12 центнер дүгү кыргып алыр, 100 төрүттүр хоннан 87 хураганы камгалап алыр, 1982-1983 чылдың кыштаглаашкынынга белеткелди октябрь 1-ге доозар, кадарчы өреге бүрүзү 10 тонна сигенни белеткээр, [illegible] тудар.

Ф. СЕГЛЕНМЕЙ.
Барыын-Хемчик район.

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАЙН...

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың септелге-тудуг эргелели ол улуг бүдүрүлгениң [illegible]

[illegible] агыйым болур 240 баш хаван азыраар фермазын, ногаа өстүрер черниң ниити аалчазының, уруглар библиотеказының, химиктиг арга-биле хеп аштаар черниң, Абазада ажылчын хандырылга салбырының холушкак бараан-нар складының, ногаа шыгжаар черниң тудуу доостунмайн 1982 чылче шилчээн. № 6 столоваяның, дыка хөй чурттаалга бажыңнарының капитал септелгезин база чедир кылдынмаан.

Эргелеледиң ындыг багай ажылының чылдагааны болза, коллективте күш-ажылды багай организастап, тудуг участоктарын болгаш бригадаларны тудуг материалдары-биле ой-шаанда четче хандырбайн келгенинде. Кижилер-биле политиктиг-кижизидилгелиг ажылды, социалистиг чарышты куду деңнелде чорудуп турар. Оон ангыда тудуг ажылын чорударда күштүг болгаш тудуг материалдарын дыка хөй объектилерже чардыктырар [illegible] бир объектилерин доосгайн өске объектиже чорудар, шын эвес эрги практикадан эргелеледиң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ам-даа уштунмаан.

Ынчангаш тудуунуң доозар хуусаазы ай-айы-биле саадап турар. Чижек кылдыр № 6 столоваяны ап көрээл. [illegible] хөй тудуг [illegible] апарып каан, оон кашта-ла доңгаанда анаа чүү-даа артпаан, оор алгаш барган. Ындыг ажыл-агыйжы эвес чорук кончуг хөй.

Бо-ла бүгү чылдагааннардан эргелелде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң көргүзүү кудулап, бир ажылчынга онаашкан улуг-норма күүсеттинмейн келген. Ол дээрге ажылчыннарның буруузу эвес, а удуртулгазының четпес ажылы-дыр.

«Тыва даг-дугу» комбинаттың талазындан септелге-тудуг эргелелиниң удуртукчуларындан негелдени кошкак болгаш эргелелде транспорт, тудуг материалдары-биле ой-шаанда хандырарынче салым салбайн, дуза көргүспейн келген.

[illegible]

Ол бүгү [illegible] Септелге-тудуг эргелелиниң администрациязы (начальниги К. И. Чымаа, партбюро секретары Д. К. Одап-оол) партия, профэвилел, хой-нийти организациялары эрткен чылдың ажылын сайгарып, анализтээш, оон шиитпир түңнелдерин үндүрерин боохаар ужурлуг.

Комбинаттың талазындан ук коллективче көрнүп, боттуг дузаны көргүзери база чугула. Ынчангаш бир дээнниг ажылдаар болза, четпестерден уштунар, оларны катаптавазының аргалары бар.

М. ООРЖАК.

Татар АССР. «Нижнекамскнефтехим» бүдүрүлге каттыжышкынында технологтуг чорудулгаларны башкарарының автоматчыткан баштайгы системаларын ажыглалга кирген. Олар синтетиктиг каучук дивинил, мономер-изопрен заводтарын, газ фракцияларының төп тургузуун башкарарынга херегледтинип турар. ЭЧМ-нер санаттгаларны кылып, төптүткен контрольду чорудуп, техника-экономиктиг байдалдарны тып тудуп, информацияларны берип турар.

Чуруукта: газ фракциязының төп башкарылгазы черинде. Технолог-операторларже ЭСМ-ниң берип турар информацияларын сайгарып турарлар.

Е. Логвиновтуң фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

САННАР, ФАКТЫЛАР

⊙ Продукция бүдүрүлгезинге материалдыг чарыгдалдарны 1 хуу эвээшедири амгы үеде ниити чурттуң деңнели-биле алырга, национал орулганың 6 миллиард рубльге өскениңге дең. Ол дээрге 1965 чылдаазынга деңнээрге 3 катап хөй. Ол акша-хөреңгилер-биле чаагайжыттынган чаа 660 муң квартиралары тудуп болур.

⊙ Бүдүрүлгениң кол фондуларының 1 рубльнден эгидилгени 1 копейке улгаттырар болза, камналга 5 миллиард рубль болур. Ол түң амгы үениң 1,5 муң эмнелгелерин тударынга четчир.

⊙ Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1 хуу өстүрер болза, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 6 миллиард рубльге көвүдээр. Ажыл үезиниң 1 минутаазында чурттуң үлетпүрү 1 миллион ажыг рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрүп турар. Чидирген минутаның үнези база ол хире.

⊙ Камнап алдынган 1 кит-шак электри энергиязы-биле 30 кг нефтини, азы 15 кг демир рудазын казып, азы 30 кг хову чигирин, азы 1 дөрбелчин метр хевеңден пөс бүдүрүп, азы 1 тонна чүъкту 80 километр черге чедирип болур.

⊙ Чуртта ажыглаттынып турар одаар чүүлдүң 1 хуузун камнап алыр болза, улус ажыл-агыйы анаа 3—4 хонукте ажылдап болур. Чурттаалга болгаш албан черлерниң бажыңнарының одалгазынга база изиг суг-биле хандырылгазынга чуртта казып тып турар одаар чүүлдүң 25 хуузундан хөйү чарыгдаттынып турар.

⊙ Ыяш үлетпүрүнде артыкчылдарның чүгле 20 хире хуузу ажыглаттынып турар. А чоптуг ажыглаар болза, 1 тонна артыкчылдар 2—5 кубометр тудуг ыяжы солуп болур.

⊙ Чурттуң идик кылыр фабрикалары хемнуң 1 хуузун камнап алыр болза, оортан 7 миллион ажыг идиктерни немей кылып болур ийин.

⊙ Колхозтарга болгаш совхозтарга малдың бүгү чемнериниң 1 хуузун камнап алыр болза, 3—3,5 миллион тонна чемнерни немей белеткээнинге дең.

ТАРАА ШӨЛДЕРИНИҢ ЧААРТЫЛГАЗЫ

Бистиң шөлдеривистиң сорт байлакшылы — аъш-чем программазын чедиишкинниг боттандырарының чугула курлавыры. Бо чылын тараа культураларының чаа 38 сортун чуртта районнаан.

Сорт солуртазын, тарылгазын эң-не чогумчалыг структуразынче план ёзугаар шилчиири-биле чорудуп турар. Селекционерлер үнүүтериниң дужудун чоорту сайзыраангайжыдып, оларның продуктужуг шынарын бедидип турар. Кадаэ ажыл-агый культураларының сорттарын шенээр талазы-биле Күрүне комиссиязы, ССРЭ-ниң Кадаэ ажыл-агый министерствозунуң «Сортсемпром» Бүгү-эвилел бүдүрүлге каттыжыышкыны ВАСХНИЛ-биле болгаш селекция төптери-биле кады эрги сорттарны интенсивтиг чер ажылынга таарыжыр чаа сорттар-биле солуурун чурттуң зона бүрүзүнүң аайы-биле боттандырып турар.

Чурттуң аңгы-бүрү районнарының бойдус-экономика байдалдарын барымдаалап тургускан сорттар тарыыр шөлдер калбарып турар. Ол дуганың ылангыя чаа сорттарының аттары-биле тодаргай херечилеп турар: кызыл-тастың «иртышанка-10», «красноярск», «ростиника», чылгы чаңар арбайның — «белогорск», «одесск-70», суланың «кубанец» сорттары... Чаңгыс сес-биле чуглалаарга, географтыг зона бүрүзүнге бодунуң сорту тургустунуп турар. Ол чорук амтынынга бистиң агаар-бойдус байдалының башкарар кылдыр өөреними албанныыс-биле хол башкан болуп турар, а ындыг болганда, кадаэ ажыл-агыйга ажылды агаар-бойдус-туң онзагай байдалдарынга таарыштыр мергежилдиг чорудары херек болуп турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга чугаазынга Л. И. Брежнев мынчаар айыткан: «ол чорук девискээрлер аайы-биле эң-не шыңгыы специализацияны баш удур көрүп турар. Ол чорук ол-шык чедишпесте-даа, чечиглер-даа ажы дүжүттүг алырын хандырар ындыг культураларны, ындыг агротехниктиг аргаларны шиңгээдип алырын баш удур көрүп турар». Амгы чаа сорттар кедээ аныг бүдүрүлгениң агаар-бойдус хамнаржыр чоруун шиңгээдиринге билдингир черге-биле дуэлаар ужурлуг.

Конкурстуг шенелделерге ... хевириниң сорттары тывылган. Ол черле билдингир: ындыг сорттарның ажылы-биле шөлдериниң дүжүткүрү бедип турар. Чижээ, күзүн чажар кызыл-тастың гектарындан 30 центнер дүжүт ... районнар эвес, а бүдүн областар болгаш харын-даа бүдүн республикалар ап турар. Эртемденнер болгаш тараажылар суггаттыг зона-ларга база чаа районнарга өстүрер бедик продуктулуг сорттарны тургусчуп каан. Дүжүткүр шөлдерин улам-на калбартып турар. Күзүн чаштырар арбайның Ашхабад болгаш Марый областарының суггаттыг черлеринге тарыыр «алтын-даа», Джизак, Кашкадарьин, Самарканда база Ташкент областарының суггат чок черлеринге өстүрер «шолпан» дээр сорттарын райончударын салгаалдап турар.

«Кыргыс полукарлик» дээр чаа сорт аажок дүжүткүр болуп турар. Ортаакы Азияның шыналарынга күзүн чажып каарга, ол сорт гектардан 80 болгаш оон-даа хөй чаагай тарааны берип турар. Бо күзүн ол чаа сортту Тянь-Шаньның өлектериниң шөлдеринде чаштырган. Ук сорт бедик продуктулуг болгаш далганының шынары тергиин эки болуп турар. Ындыг тараа бедик шынарлыг крупа болгаш макарон кылыгларын белеткээринге хол чок таарымчалыг. Ол сорттуң база бир онзагай чүвези — сыны кыска болгаш, күштүг хатта-даа база хорадан ол-шык хөйде-даа ушпазы болур.

Чолдак сыптыг тараалар-ның сорттарын улам-на хөй шөлдерге тарып турар апарганын демдеглевезе чогуур. Беш чыл дургузунда тарааның чылда ортумак чыыдазын 30 миллион тоннага көвүдедир деп, тараажыларның мурнунга партияның салган эң чугула сорулгазын шиитпирлээринге ол курлавыр болуп турар.

Эң-не узун сыптыг тараа культуразы — чок-тарааны селекционерлер ушпас, быжыг-турушкуу болдурган. Поволжьеде, Кара хөрзүннүг эвес черде, Белоруссияда болгаш Прибалтикада 650 муң ажыг гектар шөлдерге бо чылын кыска сыптыг, перспективалыг «чулпан» сортту чаштырган. Өске сорттарга бодаарга, ол гектардан 2,8 центнер тарааны хөйнү берип турар.

Шөлдерни чаартырының амгы үе-чадазының онзагай чүүлү — агрономияның, ол ышкаш болбаазырадыр үлетпүрнүң-даа негелделеринге таарыжыр сорттарны районнап турары. Ол чорук агропромышленниг комплекстиң бүгү-ле звеноларының ажыктыг ажылының бедик эчис түңнелин чедип алырының дугайында сагыш салыышкынындан болуп турар.

Г. ХАЦЕНКОВ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

КЕЗЕМЧЕ ХООЙЛУЗУНДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1981 чылдың сентябрь 21-де Чарлыы ёзугаар «Чурттакчы чонга аъш-чем чедирилгениң талазы-биле кылган ажылдары дээш база садыглаарының чурумун хажыдар, чонга бараан садып дээш улустан хээли алыр чоруктарга удур демиселди күштелдирер сорулга-биле» РСФСР-ниң Кеземче хоойлузунуң 156 чүүлүнге немелделерни киирген. Ол Чарлык ёзугаар РСФСР-ниң КХ-зиниң 156 чүүлүн чаа 156[2] болгаш 156[3] деп чүүлдерге чарган.

РСФСР-ниң КХ-зиниң 156[2] чүүлүнде хамаатыларга амыдырал-чурттаалга талазы-биле аъш-дуаа чедирген ужурунда дүрумде көрдүнмээн хээли алыр чорукка хамаарыштыр кеземче харысаалгазы онаарының дугайын айыткан. Ында айытканы: Бүдүрүлге, албан азы организация черниң эрге-дужаал чок, анаа ажылдакчызы кижи садыгга, ниитиниң чемненилгезинге, амыдырал-чурттаалганың, коммуналдың, эмнелгениң, транспорттуң болгаш өске-даа ындыг ажылдарга бодунуң эрге-хуулаалгазында көрдүнгени-биле күүседир ужурлуг ажылдарын кылгаш, оон ужурунда хамаатылардан хээли тöледир болза, оон ужурунда бир чыл чедир эдип-чазаар күш-ажылдарга шиидер азы 100 рубль чедир торгаар.

РСФСР-ниң КХ-зиниң 156[3] чүүлүнде садыглаарының чурумун урааның талазы-биле кеземче харысаалгазын хулаадырының дугайын айыткан. Ол чүүлде бодунга олча-ажык ужурун алыры-биле айыкпе, азы кандыг-бир хуудa солуургазын барымдаалап, бараанны складтардан, базалардан, садыгның дуглаар черлеринден, ниитиниң чемненилге черлеринден садыглаарда, ол ышкаш бараанны садып алырынга ... — бир чыл чедир эдип чазаар ажылдарга шиидер, ол черлерге ажылдаар эргезин хавырар айыкпе, 100 рубль чедир торгаар. Бир эвес ындыг үүлгедиглиг катап кылыр болза, 3 чыл чедир хосталгазын кызып шиидер айыкпе, азы 300 рубль чедир торгаар дугайын айыткан.

Үстүнде айыткан чаа хуулгаан алдынган хоойлу чүүлдериниң ажыглаарынга хамаарыштыр РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму тускай тайылбырны кылган. Ында айытканы болза, хоойлуга удур хээли алган ужурунда кеземче харысаалгазынга киирер ужурлуг кижилер болза, чурттакчы чонга аъш-дуаа чедирер черлерде, магазиннерде, ниитиниң [illegible] черлеринде, эмнелге черинде, билет садар кассаларда, гостиницаларда болгаш өске-даа чонга аъш-дуаа чедирер черлерде ажылдап турар кижилер болур болгаш олар боттарының эрге-хуулгаазынга көрдүнген ажылдарны кылгаш, азы чонга бараан садыпкаш, автобус азы самолёт билеттерин садыпкаш, чагыг ёзугаар хеп хаарааш айыкпе, септээш, эмнелге дуза-ламчызы чедирген, хээли алыр болза, оларга үстүнде айыткан кеземче харысаалгазын онаар ужурлуг. Ол хоойлу чүүлдеринге бо тайылбырда кеземче хуулгаазын бузуп турар кижиниң бодунуң кызыгаарындан ап-ла хамаатыдан хээли алган ... Бо таварылгада кеземче хээли бүрүүзүн чыгааргатыг кижиниң хамааты кижиден бажың алганы дээш, бергени хамаатының күзээни аъш-дуаа чедирер мурнунда азы чедирген соонда алганы хамаан чок онаар, кижи негеп алганы кандыг-даа салдар чок болур.

Хоойлуга удур ындыг хээли алыры хөөрге, чонга аъш-дуаа чедирер черде ажылдап турар кижиниң талазындан бодунуң эрге-хуулаалгазында көрдүнген ажылды кылгаш, аңаа хээли төлеп бер деп хамаатыны кижилер кандыг-бир төлевир дугаарында мадап-ла дорту-биле чугаалап негээни албан эвес, хамаатыны кижиниң байдалын биле тура, сагыжы-биле оон күзээн чүүлүн кылбайн, ол кижиниң бодунуң күзелин чедип алыры-биле дүрүмде көрдүнмээн хээли төлээр ужурга таварыжыр байдалга чыгаан, албадаары база ындыг негелде кылганы ол болур.

Хоойлуда көрдүнмээн төлевир чүүлдер дээрге аъш-дуаа көргүскен ужурунда хамаатылардан эт-сеп айыкпе, акша, үстүнүр айыкпе аъш-чем бараанныры болгаш өске-даа чүүлдерни алыры болур. Хоойлуга удур хээлини чаңгыс удаа эвес алганы хөөрге, хоойлуда көрдүнген кеземче харысаалгазы хулаадыр хууса эртпээнде ындыг үүлгедиглиг 2-ги эвээш эвес катап кылган айыкпе, харын удаа айыкпе оон хөй хамаатылардан ындыг хээлини алган, азы мурнунда ындыг үүлгедиг ужурунда шииттирип чораан кижи кылган болза, ону чаңгыс удаа эвес хээли негеп ап чораан деп санаар. Аъш-дуаа чедирген ужурунда 200 рубльден хөй үнелиг хээли алган болза, ону улуг үнелиг хээли алган деп санаар дугайында айыткан.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң бо Чарлыы болгаш РСФСР-ниң Кеземче хоойлузунга киирген үстүнде немелделер чугула үндезинниг болгаш амыдыралга практиктиг үнелиг ужур-дузалыг болуп турар.

Совет улусту хөй талазы боттарының ... ажылдарынга кирер [illegible] ... чонга ажыглыг бараан болуушкунунуң ... [illegible] ... — хээли негээр кижилер барын амыдыралдың практиказы бадыткап турар.

Мурнунда ындыг үүлгедиглер ужурунда чүгле албан-дужаалдыг кижилерни буруудадып, оларга кеземче илазы онаап турган болза, РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1981 чылдың сентябрь 21-де Чарлыы ёзугаар ындыг кеземче харысаалгазын чонга аъш-дуаа чедирер черлерде ажылдап турар анаа ажылдакчыларга база онаап, оларны буруудадырын айыткан. Шынап-ла сеглүг үеде чурттакчы чонуң талазындан боттарының үрелген телевизор, соодукчу машина чүүлдерин, өске-даа үрелген эт-септи септеткен кыдырттыры-биле ону септеп кылыр ужурлуг мастер, септекчи, дааранычы кижилерге артык акша-көпеек, эт-бараан бээр чоруктар илээ-биле көвүдээн.

Үрелген чүүлдү мастерскайга септедири-биле аппарып каарга, ону ур үе иштинде септевес, аңаа-ла чылдар боор, оон чыдаваанын аптырын чугаалажырга, септээр тудуг-материал чок деп, аңгы-бүрү чылдагааннар айтып, оң кылырын чылдырар чоруктар бар. Кажан оларга артык акша-төгерик сунуп, арга-дары садып бээрге, үрелген чүүлдү дүрген кылып бээр чүүлдер бар болган.

Бо таварылгада мастер чүгле хамааты [illegible] эвес, харын күрүнеге медээлеп, дүрүм чок черге кижилерден артык төлевир ап, кемниг үүлгедиглерни кылып турар-дыр. Чонга аъш-дуаа чедирер черлерниң харысаалгалыг удуртукчуларының талазындан ажылдакчыларының ортузунга кижизидилге ажылын [illegible] ... үүлгедиглер кылыр чорукту ... [illegible] ...

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1981 чылдың август 26-те Чарлыы ёзугаар РСФСР-ниң КХ-зиниң 96 чүүлүнге немелделер киирген. Ында автомобильдерниң, тракторларның, ... ажыл-агыйның болгаш өске-даа техниканың демир-ору-биле, ... чүүлдери-биле ... [illegible] ... шегдекчилерни ап, төгерлээр болза 6 ай чедир хостал-газын кызып айыкпе, 1 чыл чедир хууса-да эдип-чазаар ажылдарга шиидерин, чок болза 100-тен 300 рубль чедир торгаарын айыткан. [illegible] ... чепсек-херекселдерни ... тыры-биле ... эвес ажыглаан болгаш ... кеземче харысаалгазының дугайында РСФСР-ниң КХ-зиниң 96 чүүлүнде айыткан.

РСФСР-ниң Кеземче хоойлузунга киирген үстүнде айыткан немелделерни ажыглаан, ол талазы-биле буруулуг кижилерни кеземче харысаалгазынга киирерин ажылдап хандырарга ... [illegible] ... үндезиннер бүдүрер ... үлүг ... [illegible] ... улуг идигиг болур.

С. ДОРСАТ,
юрист.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙ

ПРАГА. Чехословакияның кара металлургиязының баштайгызы — Клемент Готвальд аттыг «Нова Гуть» комбинаттың алдарлыг байырлалын демдеглээн. 1952 чылдың январь 1-де комбинаттың баштайгы домна суугузу ажылдап эгелээн турган.

Комбинат хөй муң инженерлерниң, техниктерниң, ажылчыннарның бүдүүт школазы болган. Социалистиг чаражылга чаа хевирлери, чаартыкчы болгаш чогаадыкчы хөй саналдар чогум-на ол комбинатка тывылган. Социалистиг күш-ажылдың ... бригадалары ында тургустунган болгаш 22 муң ажыг кижи чарышка киржип турар. Социалистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп хүндүлүг атты коллективке 1978 чылда тывыскан.

Комбинаттың ажылчыннары чыл бүрүде 3,7 миллион тонна кааны, 3 миллион тонна шойну эзилдирип, 2,5 миллион тонна прокатты бүдүрүп турар. Бо көргүзүглер буржуаз республиканың чылдарында Чехословакияның бүгү металлургия бүдүрүлгелериниң берген продукциязындан хөй болуп турар.

ПЛАННЫ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕТКЕН

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың судноолар тудуувунуң ажылчыннары беш чылдың бирги чылының даалгаларын чедиишкинниг күүсеткен. Чеди чурттарның чагыгларын ёзугаар республиканың судноолар бүдүрер черлери эрткен чылын 58 судноолар кылган, оларның иштинден дөртен судноолар Совет-тер чуртунче чорутткан.

Совет Эвилелиниң судноолар тудуувунуң бүдүрүлгелери-биле ГДР-ниң ажылчыннар коллективтериниң кады ажылдажылгазы республиканың үлетпүрүнүң ол адырын хогжүдеринге чугула ужур-дузалыг болган. 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразынга экономиктиг кады ажылдажылганың программазы ёзугаар Совет Эвилелинге бээр бараанның кол черин судноолар ээлеп турар.

ТӨЛЕВИЛЕЛ КҮЧҮЗҮН ХУУСАА БЕТИНДЕ

ГАВАНА. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылы аттыг комбинат Кубаның Ольгина хоорайында ажылдап турар. Чигир тростниганың дүжүдүн ажаар 600 комбайннарны комбинат 1981 чылда бүдүрген болгаш оон төлевилел күчүзү хуусаа бетинде чедип алдынган. Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле туттунган бүдүрүлгеге черниң коллективи күш-ажылчы ол чедиишкинин Хосталганың хүнүнге — Январь 1-ге турускааткан.

Совет-куба найыралдың чаагай демдээ болган ындыг комбайн бүрүзү 50 кижиниң аар күш-ажылын чиигедип турар.

УЛУГ ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ ЧЫЛЫ

ХАНОЙ. Хошимин хоорайның үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга эрткен чыл чаагай үре-түңнелдерлиг болган. 1 миллиард 800 миллион донг акшаның продукциязын олар бүдүрген. Ол дээрге — 1980 чылдаазындан 25 хуу хөй болган.

Үлетпүр бүдүрүлгелерин чиг-эт болгаш материалдар-биле улусчу эрге-чагыргалар чедиишкинниг хандырып, бүдүрүлгени организастаарының чаа методтарын нептередип турар.

НАЙЫРАЛДЫҢ СУДНОЗУ

СОФИЯ. Варнаның судно тудуувунуң Г. Димитров аттыг заводунуң коллективи Совет Эвилелиниң чагыын хуусаа бетинде күүсеткен, баштайгы контейнеровозту 1982 чылдың бүдүүзүнде чагыкчыга хүлээдип берген. Ол контейнеровоз — совет-болгар найыралдың судноозу-дур.

Судноларның чаа хевирин бүдүрери Болгарияның [illegible] — судно тудуувунуң эң сайзыраңгай техниканың чедиишкиннерин ажыглааның түңнели-дир. Амгы беш чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа беш контейнеровозтарны Совет Эвилелиниң чагыын ёзугаар бүдүрер.

(СЭТА).

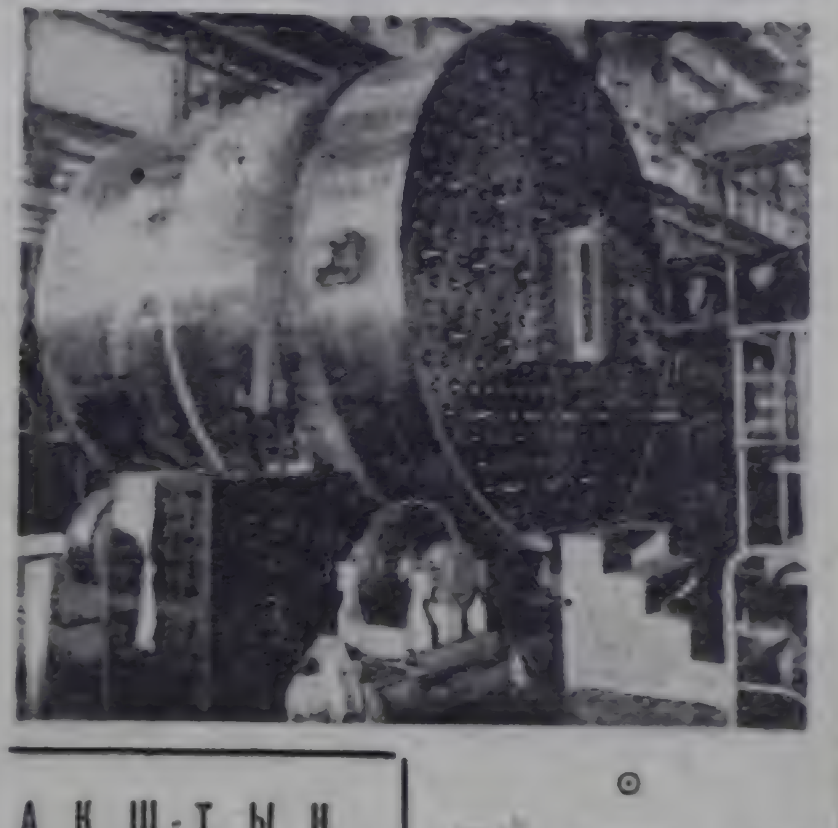

ЧССР. Пльзеньде машина тудуушкунунуң В. И. Ленин аттыг «Шкода» каттыжыышкынының заводтарында чамдызы социалистиг аңы-дунма социалистиг чурттарже баар ядролуг 16 реакторларны эмтээриниң талазы-биле ажылдар калбарган. Бо беш чылда каттыжыышкынның даштыкыже үндүрер продукциязынга атомнуг электростанцияларга дериг-херекселдер кол черни ээлээр. «Шкоданың» бүдүрүлге программазында оон аңгыда металл кескиирер эң улуг станоктар, вер станнар, электровозтар болгаш троллейбустар, бус база суг турбиналары бар. «Шкода» бодунуң продукциязының барык 85 хуузун социалистиг чурттар-биле кооперация болгаш специализация талазы-биле чарган керээлерге үндезилеп бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: реакторлар эптээр цехте.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

АКШ-ТЫҢ КЫЖАНЫЫШКЫНЫНГА УДУР

Польшада байдал экижип эгелеп турар үеде ол чурттуң иштики херектеринге Американың Каттышкан Штаттарының чазырыкчы белүктери нарыязы-биле холгаарлап киржип турар. Польшага шериг байдалын чарлааныңыц харысаалгазын ССРЭ-же чүүй кааргын АКШ-тың президентизи оралдашпышаан, ССРЭ-биле садыг-экономиктиг харылзааларны кызыгаарлаар дугайында чарлааның даштыкы нарланналаа, делегейниң күрүне болгаш хөй ниити [illegible] чугааларында шыңгыы буруу шаап турар.

Польшада болуушкуннарга Совет Эвилели киришкен дээр хоозун нугулдааштыкциерни америк президент Р. Рейган кылыышкан, совет-америк харылзааларны улам баксырадырынче, делегей байдалын моон соңгаар-даа чидиглендирериниче чүткүп турар-дыр деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн.

Польша Улус Республиказы болгаш ССРЭ-ге хамаарыштыр дорамчылаашкынныг хемчеглерни чорудар дугайында АКШ-тың президентизи Рейганың медеглели — ол дээрге улуг күрүнезиреткээ [illegible], өске чурттарның болгаш улустарның бүрүн эргезин хүндүлевейн көрбес чорукту бадыткаашкыны-дыр деп, Герман Демократтыг Республиканың АДН агентствозунуң тайылбырында демдеглээн.

Вашингтонның ол бүгү херекшиннери — делегей байдалын улам чидиглендирер, соок дайынче дедир шилчиир дээн оралдажыышкыннар-дыр деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну айыткан. Бодунуң тура-соруун өске күрүнелерге албадаар дээн АКШ-тың оралдажыышкыннары болдурбазының эрежок чугулазын Францияның «Юманите» солуну айыткан.

Америк чалантың хеделиишкиннерин Совет Эвилелиниң канчаар көрүп турарын Си-би-эс деп америк телекомпанияның тайылбырлакчызы [illegible] ССРЭ-ге хамаарыштыр коргудуушкунунуң дылы-биле чугаалажырын Совет Эвилели болдурбас деп демдеглээн. ССРЭ-ге хамаарыштыр АКШ-тың ындыг [illegible] моон мурнунда оргуусу бүрүн [illegible] таварышкан болгаш ... Нью-Йорктуң «Уолл-стрит джорнал» солуну бижээн.

(СЭТА).

ГАНАДА БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Эрткен чылдың төнчүзүнде Ганага күрүне эргилдези болган соонда чуртка байдал соолгу үеде чоорту [illegible] болуп, экижип турар. Чеди чурттар-биле чарган делегей керээлерин Ганаңың моон соңгаар-даа хүндүлээрин эрге-чагыргада кирген тур шериг чөвүлелиниң баштыңы капитан Дж. Ролингс медеглээн.

Даштыкы информация агентстволарының сөөлгү медээлерин ёзугаар алырга, Гананың президентизи турган Х. Лиманны, оон чоок кижилерин тудуп хоругдаан болгаш «хөй хээли ап, саттынып турган» деп оларны буруудадып турар.

АЙЫЛДЫГ КЫЖАНЫЫШКЫН

ДЕЛИ. (СЭТА). Кыдат-пакистан сүлдэз Индияның айыыл чок чоруунга болгаш девискээр талазы-биле бүдүн байдалынга шыңгыы кыжаныышкын болуп турар деп, Индияның неделя санында үнер «Блитц» журналы бижээн. Пакистан болгаш Кыдат боттарының дамызырак база эжелекчи пландарын күүседиринче Индияның Джамму болгаш Кашмир штадының моон мурнунда Пакистанга эжелеткен районнарын ажыглап турар. Индияга согуушкуннарны кылырынга ол районнарны Пекин болгаш Исламабад дорт темилеп кылып алганын журнал айыткан.

Кыдаттың Кашгар хоорайының болгаш Пакистанның Хавелиан хоорайының аразынга Каракорумнуң автомашина оруун Пакистанның тударынга Кыдат дузалаан. Ол орукту дамчыштыр хөй шериг чепсээ болгаш техниказын Кыдат чорудуп берип турар. Чогум-на ол оруктан келген кыдат шериг инструкторлары Индияның чазаанга удур дээрбечилерни чепсегтеп, өөредип. Джамму болгаш Кашмир штаттың Пакистанга эжелеткен районнарын дамчыштыр Индияже ыдалап чорудуп турар.

АКП-ның даргазының медеглели

ВЕНА. (СЭТА). Австрияның Коммунистиг партиязының даргазы Ф. Мури медеглел кылган болгаш Польшада байдал чоорту чогумчалыг болуп экижип турарынга сеткил ханылыышкынын илереткен. Польшаның ажылчы чоннары боттарының иштики айтырыгларын боттары чедиишкинниг шиитпирлеп шыдаар дээрзинге Австрияның коммунистери ак сеткилдиг бүзүрелин бүрүн бадырып турар.

Польшада болуушкуннарны делегей байдалын улам чидиглендиреринге ажыглаар дээн АКШ-тың администрациязының оралдажыышкыннарын АКП-ның даргазы шыңгыы буруу шапкан.

Шыңгыы буруу шапкан

МОНРОВИЯ. (СЭТА). Делегей контролюнуң адаа-биле чуртка бүгү-ниити чөптүг соңгуулдаларны чорударының аргазы-биле Намибияның айтырыын чогумчалыг кылдыр шиитпирлеп болур деп, Либерия күрүнезиниң баштыңы С. Доу медеглээн. Ангола Улус Республиказынга удур Мурнуу-Африканың расистериниң дээрин болгаш эжелекчи дайынын ол шыңгыы буруу шапкан.

Чад айтырыынга хамаарыштыр С. Доу база чүве чугаалаан. Лукуп Уэдей баштаан национал чаңгыс эптиң чазаанга удур хевиңчиидилге удур хевириниң тергиин дузаламчы бээринден ойталаарынче Чад-биле кожа күрүнелерни ол кыйгырган.

Агрессорларның ханныг үүлгедиглери

БЕЙРУТ. (СЭТА). Албаның тускай чарлаан медээлерин ёзугаар алырга, Ливанга удур Израильдиң агрессия үүлгедиглериниң болгаш мурнуу-ливан чарлалдыг ... ның өңнүк-чөңгээлериниң түңнелинде эрткен чылын Ливанга 2379 кижи өлүрткен, ... ажыг кижи балыглаткан.

ПЕКИННИҢ ЯДРОЛУГ ПОЛИТИКАЗЫ

Кыдат бодунуң атомнуг баштайгы бомбазын 1964 чылдың октябрьда чазылдырган болгаш делегейниң атомнуг чепсектиг бешки күрүнези болган. Массалыг узуткаашкынның чепсээн улам саазырадыр талазы-биле ажылдарны Кыдат оон дараазында чылдарда соксатпаан. Водородтуг чепсектиг [illegible] Кыдат 1967 чылда кылган. А он чыл эрткенде америк информация тову мындыг дыңнадыг кылган: «Кыдат амгы үеде ядролуг халдаашкынның кылып болурунуң чадазында туруп турар».

Стратегтиг шинчилелдериниң Лондон институдунуң специалистериниң бодалын ёзугаар алырга, Пекинниң чепсеглелиишкининде ядролуг аажок хөй чүс чепсектер амгы үеде бар болуп турар. Чеди муң болгаш оон-даа хөй километр хемчээлге ужуттар бомбалакчы самолёттар-биле болгаш ракеталар-биле ядролуг ол чепсектерни Кыдат чедирип шыдаар аргалыг. Чедирикчи чаңгыс ракета-биле Черниң кызымал үш спутниктерин Кыдат 1981 чылдың сентябрьда орбитаже салып үндүрген. Японияның парлалгазы ол болуушкунну тайылбырлааш, ядролуг хөй октарлыг ракеталарны Кыдаттың болдурар болуп болурунуң дугайында бижээн. Ынчаарда Пекин Азия-ның [illegible] районунга, Австралияның [illegible], АКШ-тың [illegible] ... чепсектиг ам чедирип болур аргалыг болуп турар.

Амгы үениң эң чугула айтырыг болган чепсеглеништинниң хаарткааржының айтырыглары Пекинниң кандаар көрүп турары кижилерни бодунга болдурбайн барып шыдавас. Ынчаарга Пекин ракета-ядролуг күчүзүн идепкейлиг хаарттырып турары билдингир болгай. Нейтроннуг чепсекти бүдүрер айтырыгны Кыдат канчаар көрүп турарыл? Нейтроннуг чепсекти азы хемчээлге бүдүрүп эгелээр дугайында америк президентиниң шиитпирин херек кырында деткээн болгаш «совет дайын кыжаныышкынының» дээр империалистиг иллюстрацияның чылдак кылгаш, америк администрациязының ол шиитпирин камгалаан чүүлдү Кыдаттың «Жэньминь жибао» солуну 1981 чылдың сентябрьда иштиги чепсектери парлаан. Нейтроннуг бомбаны удур Барыын Европаның чурттарынга калбарган массалыг шимчээшкинни Пекин шугумчулеп, буруу шаап турар.

АКШ-тың администрациязының айыылдыг шиитпирин Пекинниң деткээни — ядролуг чепсеглеништинниң кыдат чагырыкчыларының эндере бижир дээн чүткүлүнүң төнүгүй бадыткааны-дыр. Чепсеглеништинниң дужурериниң айтырыын [illegible] ... [illegible] ... балалардан агаарга чазылдырып үргүлчүлеп турар. Ол ышкаш ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында Керээге, далайларның болгаш океаннарның дүвүнге, оларның девискээринге ядролуг чепсекти тургузарын хоруглаар дугайында Керээге каттыжарындан Кыдат база ойталап турар.

Чепсеглеништинниң дужурер сорулгаларны хандырар хууралгелиг Каттышкан Нациялар Организациязынга болгаш делегейниң өске-даа организацияларынга Пекинниң хеделиишкиннери тайбың хереңинге база ижиксеп болуп турар. Ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин бүдүрерин соксадыр дугайында революцияның төлевилелиниң талазы-биле балыглааткызынга киржиринден КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXV сессиязынга Кыдаттың делегациязы ойталаан. Ядролуг чепсектиң бүгү шенелде чазылдырыышкыннарын соксадыр дугайында резолюцияның төлевилелиниң талазы-биле балыглааш-кынга кыдат делегация дааталадан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы XXXVI сессиязынга кыдат төлээлекчилер бо айтырыглар талазы-биле кандыг-даа чугула саналдарны киирбээн болгаш ССРЭ-ниң, социалистиг өске-даа чурттарның чогуур санаалгаларынга удурланган.

Чепсеглеништинниң дужурер талазы-биле Комитетке айыттырга Кыдат 1980 ... [illegible] ... Ынчангаш ядролуг чепсектиң бүгү ... Комитетке киирген. Ынчаарга ядролуг чепсеглеништинниң дужурер айтырыгларны чогумчалыг кылдыр шиитпирлээринге улуг идегелдиг Комитеттиң хөй кежигүннери, ылангыя хөгжүп турар чурттар илергейлээн турган. Ядролуг чепсеглеништинниң дужурер айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннарны дүрген эгелээринге тускай ажылчын белүкту тургузарын олар саналдаан. Ынчалаажок Барыын чүктүң ядролуг чепсектиг күрүнелери болгаш Кыдат ол саналды хүлээп албаннар.

Ядролуг чепсеглеништинниң дужурер айтырыгларны шиитпирлээрин «ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың чепсеглеништинниң дужурериниң» хамаарылгалыг кылдыр Пекин көрбүшаан, чүгле Совет Эвилели чепсээн кызырар негеп турар. Американың Каттышкан Штаттары массалыг узуткаашкынның чепсээниң бүгү хевирлерин бүдүрерин КҮР-нуң төлээлекчилери деткип турар. Нейтроннуг чепсекти бүдүрер болгаш Барыын Европаның чурттарынга ортумак ыраажылдыг америк чаа ракета-ядролуг чепсээн экап нептередир дугайында шиитпирлерни Пекинниң деткип турарын мааа тодаргай чижек кылдыр айтып болур. Ынчангаш ядролуг чепсектерниң кызырары эвес, а ядролуг эндере чепсеглеништинниң кыдат чагырыкчыларының сорулгаларынга дужаар турар-дыр.

А. СЕРГЕЕВ
(ПМА).

КУКРЫНИКСЫЛАРНЫҢ СОЙГАЛААР КАРАНДАЖЫ

МОСКВА. Мөге-шыырак дайынчы үш кырлыг чыдазы-биле Гитлерниң союп-ундунун мага-бодун өттүр шиштеп турар. Оон адаанда — «Дайынныы кааргел чокка чылча шаап уруптаал!» деп кыйгырыглыг одуруктарны бижээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы хүнү — 1941 чылдың июнь 22-де көстүп келген бо плакат бүгү улуска билдингир чуруукчулар М. Куприяновтуң, П. Крыловтуң, Н. Соколовтуң — Кукрыниксыларның ажылдарының делгелгезин ажыдып турар. Москва хоорайга тулчуушкунунуң 40 чылынга тураскааткан оларның ол делгелгези Кузнецк көвүрүүнде Чуруукчулар бажыңында ажыттынган болгаш публицист-мастерлерниң дайын чылдарында дайынчы ажыл-чорудулгазының шалыпчы илеткелин база тайбың үеде ажылының чогаадыкчы рапорту боор илереп турар. Дайынчы жанрга шынчы Кукрыниксылар сойгалакчы карандажын чидиг тудуп турар. Делегейде болуушкуннарны шалып көргүскүшкен, олар дайын кыпсыкчыларын, расистерни болгаш неофашистерни, демократиның болгаш социализмниң дайзыннарын сойгалап турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан): ССРЭ-ниң улустуң чуруукчулары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Н. Соколов, М. Куприянов, П. Крылов олар.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Адаанда чурукта: КУКРЫНИКСЫЛАРНЫҢ «Улустар сагындырып тур» деп плакаты.

Хамааты камгалалы

БҮГҮ ХӨЙ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Хамааты камгалалы — бүгү хөй-ниитиниң херээ. Оон билиглерин кижи бүрүзүнге таныштырары чугула сорулга. Ооң бүдүрүп турганы бүгү-ле чүүлдер бүзүрелдиг-биле камгалаттынган турар ужурлуг.

Кызыл районнуң хамааты камгалалының штабы районнуң он бир школаларынга болгаш үжен ийи албан организация, бүдүрүлге, тудуг организацияларынга, совхозтарга хамааты камгалалының эге билиглерин чонга өөредирин 1980-81 өөредилге чылында организастыг эрттирген. Өөредилге чылының дургузунда 20 шактыг программада көрдүнген практиктиг кичээлдерни эрттирип, өөренип эрткен темаларынга зачёттарны кижи бүрүзүнге дужааттырган. Хамааты камгалалының шериг-эрттинмээн кезектериниң аңаа лайынчы составынга ылап-ла өөредир 20 шактыг программаның районнуң харылзаа белдиринге (начальниги С. П. Зубков), чоннуң амыдыралчандырылга эргелелинге (директору А. А. Саян), ол ышкаш Көк-Тей, Кара-Хаак, Баш-Кол, Кур-Чер ортумак школаларынга болгаш «Малышок» ясли-садка (эргелекчизи И. Б. Рябова) организастыг эрттирген.

Хамааты камгалалының шугуму-биле районнуң совхозтарында болгаш албан организация, бүдүрүлге черлеринде санитар дружиналарының маргылдаазын чыл бүрүде эрттирип турары бисте чаңчылчаан. 1981 чылдың бирги чартыында районнуң санитар дружиналарының маргылдаазын эртирдивис. Аңаа белеткел эки болган. Маргылдаага киришкен тос командадан районнуң холушкак садыының командазы бирги черни ээлээш, бирги чергениң дипломү-биле болгаш эртектиг бараанар-биле шаңнатқан. Ийиги черни күш фабриканың сандружиначылары [illegible].

Районнуң совхозтарының баазазынга көргүзүглүг өөредилгелер [illegible]. Каа-Хем суур Совединиң девискээринде турар «Көк-Тей» совхозка [illegible] Кызылдың күш [illegible] эрттирген өөредилгелерге шериг-эрттинмээн кезектерниң дайынчылары быжыг билиглерин көргүскен, республиканың штабының начальниги полковник В. П. Осипин мактаткан.

Аныяктар ортузунга шериг [illegible] өөредилгени районнуң школаларында, совхозтарда, бүдүрүлгелерде багай эвес организастаан. ВЛКСМ райкомунуң спорт килдизи хамааты камгалалының район штабы-биле болгаш ДОСААФ-тың район комитеди-биле катай аныяктар ортузунга хамааты камгалалының талазы-биле чорудар ажылдарының [illegible] демнежип турганнаш, ону бадылалып ап турар. Ылаңгыя көрдүнгенин ёзугаар «Орлёнок», «Зарница» чижектиг шериг-эрттинген оюннар чаңчыл ёзугаар эртип турар.

1980—1981 өөредилге чылында район төвү Каа-Хем суурга «Орлёноктуң» түңнел [illegible] школалары шупту киришкен. Аңаа Чербиниң школа-интернады, Көк-Тей, Кур-Чер ортумак школалары идепкейжизин көргүзүп, организастыг киришкен, бирги, ийиги, үшкү черлерни ээлээш, шаңнатканнар.

Хамааты камгалалының бир кол сорулгазы — хуу камгалалдың болгаш коллективтиң-биле камгаланырының чеп, херекселдерин садып тыптынып, ону кижи бүрүзүнүң ажыглап билирин чедип алыры. Бо талазы-биле районнуң чамдык ажыл-агыйларында, албан организация черлеринде ажыл чогуур деңнелде эвес. Хамааты камгалалынче кошкак кичээнгей салып турарының херечизи ол. Чаа-Хөл, «Шамбалыг», «Хөндергей» «Улуг хурал», «Кара-Хаак» совхозтарының дирекциялары районнуң улус чырыдыышкын килдизин өскелерден үлегер ап, чеп, херекселдер-биле [illegible] [illegible] күзенчиг.

Ажыл-агыйлар, бүдүрүлге, албан организация бүгүдеге түскай оралдар тургузуп, ону дериир, аңаа хамааты камгалалының кичээлдерин доктаамал эрттирип турарын удуртукчуларадан партия болгаш чазак негеп турар. Ону күүседири удуртукчу бүгүдениң ылыктыг хүлээлгези болур.

Ч. ДОРЖУ,
районнуң хамааты камгалал штабының начальниги.

КАРПОВКА «ОСКАР» ШАҢНАЛ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Делегей чемпиону Анатолий Карповка шыдыраның «Оскар» шаңналын база катап тывыскан. Югославияның «Вjесник» солуну ол шаңналды тургускан. Эрткен чылын А. Карпов солуннуң он бешки конкурузунуң лауреаты болган. Ол дээрге — ук солуннуң конкурузунга делегей чемпионунуң сески чедиишкини-дир. Карповтуң мурнунда ол шаңналды Роберт Фишерге (АКШ) үш удаа, Борис Спасскийге — ийи удаа, Михаил Тальга болгаш Данияның гроссмейстери Бент Ларсенге бир-бир удаа тывыскан турган.

Карповка «Оскар» шаңналды Бугойного (Югославия) болур делегей маргылдаазының эгелээр бөлүүзүнде «Вjесник» солуннуң редакциязы тывыжып бээр турар.

ОМАК-ХӨГЛҮГ БОЛУРУНУҢ ҮНДЕЗИНИ

Кышкы спорттуң ажыдыышкыны Мөңгүн-Тайга районга чаа чылдың бүдүүзүнде эрткен. Спортчу чеди команда аңаа киржип, мачиилиг хоккейге күжүн шенешкен. Маргылдаалар ийи хүн уламчылаан. Мугур-Аксы ортумак школаның өөреникчилери кымга-даа үттүрбээн, олар бирги черни ээлээннер. Ийиги черни Мөген-Бүрен совхозтуң ойнакчылары бүзүрелдиг-биле чаалап алган. Районнуң херелекчилер ниитилелиниң командазы үшкү черге хүшкен.

Тиилекчи команданың удуртукчузу Вячеслав Бавуу бодунуң ойнакчыларын эки белеткээн. Өөреникчилер А. Адыгжы, В. Очур болгаш өскелер-даа оолдар дошка ойнаарының багай эвес мергежилдиин көргүскен. Мугур-Аксы ортумак школаның дениниг командазы быжыг туружу, доктаамал халдакчы чоруу-биле онзаланып турган. В. Болдуг, В. Чоргаар, С. Аракчаа («Мөген-Бүрен» совхоз), С. Шугуур, Д. Дастан («Малчын» совхоз) олар база солун кызыдыр ойнап, тиилелгеже чүткүлүүн көргүскен.

Хоккей маргылдаазын организастаанында эки чүүлдер бар. Оон массалыг болган. Мөген-Бүренден безин ойнакчылар киришкен. Ынчалза-даа аңаа удуртур органнарның төлээлери келбээн, рапорт дүлээп алыр кижи чок болган. Судья коллегиязының кежигүннери орта тодараттынмаан, аңаа душкан кижи-ле киржип турган. Ийнде, маргылдаага ойнаар командаларның баш удур дилег бижиктерин хүлээп алыр, ойнаашкынның графиктерин шын тургузары база чугула. Бо талазы-биле бүдүлчак болган. Оон ынай, командаларның составы чедир быжыглаттынмаан. Чамдык ойнакчылар өске командаларже «көжүп», хары удаа ийи-үш командаларның кежигүнү болу бээр чоруктар бар. Эр, херээжен аайы-биле спортчуларны дошка коньки-лиг чарыштырары сөөлгү үеле чидип барган. Ынчангаш организациялар, коллективтер, өг-бүлелерниң кышкы спортка киржилгези [illegible] массалыг эвес.

Бо бүгү ажылдарга хөй-нииитиниң күжүн хаара тудары, ГТО нормаларын дужаадыры күзенчиг. Районнуң удуртур органнарының ажылдакчыларындан эгелээш, аныяктар база 60 харлыг кижилерге чедир ГТО нормаларын дужааттырар болза чугула. Чүге дээрге спорт кадык-шыырак, омак-хөглүг болурунуң бир үндезини.

З. ХОМУШКУ.
Мугур-Аксы.

МУРНАКЧЫ АГИТКВАРТИРАДА

Эрги-Барлык суур районда эң хөй чурттакчылыг суурларының бирээзи. Ол суур чаагайжыдылга, ногаанчыдылга талазы-биле дээрединип келген. Чоокта чаа агитквартира тову Чойган-13-ке кире бердим. Аалгыды туттунган ийи өрээл бажыңның арыг-силиин ажок. Бажыңның дериг херекселин хоорайның мидкаш, амгы үениң негелделеринге дүүшкен. Бажыңның бир аңында өөреникчилерниң булуңу дерээн. Ында уллуңнарда алган демдектерин аскан. Дежурнайлар дааңзыны, ай, кварталда чорудар ажыл планын тодаргай бижип каан. Арыг-шевер кыдыраажы база бар.

Агитквартирага чурттакчылар айда ынан-на ийи удаа чыглыр. Аңаа ажыл-ишти, амыдыралды, уругларның өөредилгезин сактарын чугаалажып турар. Ол-ла бүгү ажылдар Стаэн Хомушкунуң, Антыңмаа Сааяның болгаш башкы Галина Сендаштың удуртулгазы-биле чорудтунуп келген. Бо агитквартирада багай демдектиг өөреникчилер чок. Кичээлден озалдаар, корум-чурум хажыдар бөлдер-биле доктаамал ажылдап турарының ачызында, өөреникчилерниң өөредилгези чүге хуу болуп турар.

Агитквартираның чурттакчылары боттарының оваашкан ажылы-биле чергелентир хостуг үезин чоптуг ажыглап чаңчылканнар. Өреге бүрүзү хаван, дагаа, шээр малдарны үстевит, кордуңчанин ёзугаар өстүрүп, азырап турар. Олар суурга корум-чурум хажыдыышкыны болдурбазынга удур хемчеглерни ап, дружинниктер-биле быжыг харылзааны тудуп келген.

Ниитиниң малынга бызырымчалыг чем-суурун белеткежиринге олар идепкейлиг. Бо кышка 15 тонна көк-суланы, 3 тонна будук-бүрүнү белеткээннер. Солун, сеткүүл чагыдылгазынга эрте бүрүзү кирешкен. Агитквартираның чурттакчыларында бүдүрүлгеде ажылдавайн турар кижи чок. Чурттакчыларның арыг-шеверин айда ийи удаа хынаар. Неделя санында политинформация эртип турар. Шагдыр-оол Ховалыг, Кертиилей Ховалыг, Борбалдыр Доңгак, Бичии-Уруг Саая олар чоңунга үлегерлиг чурттакчылар.

Малчыннар Хирлиг Ховалыгны, Көк-оол Хомушкуну шефке ап, дузалажып турар. Бот-тывынгыр урап чуул белеткелиң кидин-тулук. Сезоннуг ажылдарга чурттакчылар доктаамал киржир. Оваашкан-даа, хөй-ниити-даа ажылдарга активчи киржилгелиг дээш дирекция чери агитквартираны өртектиг бараанар, мактал бижик-биле шаңнаан.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

„ХУУЛГААЗЫН“ КИЖИЛЕР ДУГАЙЫНДА

«Чадараарда хамнаар, чаараанда саяктаар» — тыва улустуң бо үлегер домаа бодунуң үезинде шын уткалыг турган боор. Эрги Тыва үезинде хам, ламалар эртем-билиг чок, бүдүүлүк чонну коргудуп, мегелеп, оларны мөлчүп чип чорааны аргажок. Бүдүүлүк чон оларның төөредииге бүзүреп, бар шаа-биле оларны хүндүлеп, чалап падып барап чораан... Ам бо атомнуг векте безин чамдык сонуургак, бүзүрээчел кижилерниң бажын төөредип бээр мегечи, арагачы, доктаамал ажыл-амыдыралы чок ийи-чаңгыс кижилерниң бары чаржынчыг-даа, хомудалчыг-даа. Ындыг кижилерге кандыг хемчег онаара экил? Ындыг кижилер бистиң [illegible] туруп дээш чүнү кылза экил? Номчукчулар бо талазы-биле чүнү бодап турар ирги, ындыг кижилерге таварышкан ирги бе дээрзин билип алыксап, оларның санал-оналын дыңнаксаан ийик мен.

«Коммунизмче оруу» совхозта чурттап турар, доктаамал ажыл чок, арага-дарыже хандыкшылдыг бир кижи бар. Ол өг-бүлелиг, ажы-төлдүг. Ону Кальдыңдуу Ак-Хамович Моңгуш дээр. Чыргакыдан көжүп келген, бо суурда беш чыл чедип турар. Бо үениң дургузунда ниитилелге ажыктыг кылып кааны ажылы-даа чок, кадайы-биле кады чер кезип, арагалап, төөреп чоруп турар. Көжүп келгениниң кааш та хонуунда оон ат-сураа суурга тарай берген.

Ийи көрүңер кижи-дир билбес чугаалавас чүвези чок... хуваанактаар, ... хамнаар... дизе-дизе, дидир-дидир районга дыргып апарган.

«Кончуг кижи» дугайында ындыг бир таварылганы көрээл. Амы-тынынга четтингеп кижиниң узун хонуунда ол кижиниң чалаан. Одаг салып, азыңчы дуюзин өрттеткен отче көрүп алгаш, кандыг-бир» дириг чүве-биле чугаалашкан дег чулчуруп холунда шыкып олбо... ның чорааш, хамнаар, аңаа ның эгелээн-дир:

Сарыг хая баарында
Салбараңнаан аалларым
Куу хая баарында
Куураңнашкан четкерлерим

Ам-ла кулаам ниитинейп Алашкан арыларым. — Үстүү дээрде ыдык болган Үгү кужум чедип келди...

Элээн үр алганган соонда, сыгырып, эгелээн. Чалааннарның демеп салган азыңчозин, арагазын ижип, чыл алгаш, ээрин ыртып, кайчаар-даа азын тыпнаан олурары ол.

— Оглувустуң аксы-сооң, чагым чүү-дүр — деп, ачызы чүве «көөр» кижиниң ээрин секперей бергенде айтырганнар.

— Чажыра тудуп чоруур чүвелиг оол-дур, а чагым — кедип чораан чувуурунуң карманында — дээн.

Төрелдери өлген кижиниң кедип чораан идик-хевинин кармактары хамаан чок тинип сөп туруп дилээп, чүнү-даа тыпнааннар.

Соонда билдингени, өлген кижи чагаага чагыг бижип суп каар хамаан чок, адың албас. билик- билбес кижи турган чүве-дир.

Калыңдуунун кадайы база ажыл кылбас, аңаа-биле [illegible] [illegible], чаңгылдар болуп чоруп турар. [illegible] дайтын ээрин [illegible] руп алган эмаан [illegible] кижи боон. улуска [illegible] дыр алгырылаар.

— Ийи көрүңер, хам Калыңдуу, курлур, тыртар чүве, караамга чүве көөрүңер, дээш дүне кижи удудар ниик сен бе — суг-суг дээш кускуннагылаар.

Ону дыңнаап чамдык кошкак кижилер, кадайның оглун шыга ап, бажынче чалап, чүве көргүстүрүп алырзын баары ыйлап...

База бир чижек. Хандагайты суурнуң дап-дал ортузунда борбак бажыңда чурттап орар Билчей-оол Комбуевич Моңгуш дээрзин бар. Ол аныяанда кем-херек үүлгеткеш, херекке онаажып шиттирип чораан. Ам 15 хире чыл дургузунда орту ажыл чок, төлге-биле амыдырап орар. Бүзүрээчел кошкак кижилер жеедип ам мырыңай хамнаар кижи мен деп орар апарган. Оон ажы-төлүнде үлегерлиг ажыл чок, пиколаның арагачы, оорланыр. Кайзы-даа ажыктыг ажыл чок боор, [illegible] чоруп турарлар. Билчей-оолга өлгелир дээш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] базында коңгут [illegible] кирип келгеш, төлге [illegible].

— Ыы акша бар бе? — деп, [illegible] айтыра дыр.

— Бар — дээш, үрүг ийи акшалар уштуп ээледи. Ындыг болза 21 акшалап экен. Ооңу бо тавакка [illegible] — деп демир тавак [illegible]. Акшалыг тавакты долган тудуп, артыкаан, бир уштуң акшазын өрттедиге. Арткан 18 акшалыг тавакты кадайынга дудустап үндүрүпту.

Оозу кирип келгеш, акшаның айтырыынга, [illegible] [illegible].

— [illegible] [illegible] —

— [illegible] [illegible].

Шак [illegible] [illegible].

М. САЯН-ООЛ.
Өвүр район.

ЯНВАРЬ 8-ТЕН 10-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — Чаа мультфильмнер программазы: «Угулзалыг тоол», «Халифаист», «Соок Иванович». 9.40 — ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары. 10.10 — «Иш чок читкеннерниң изи-биле». Уран-чечен телефильм. (ГДР). 11.40 — Медээлер. 11.45—14.15 — Чайсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «ВАЗ—дүүн, бөгүн, даарта». Документалдыг телефильм. 15.25 — «Орус чугаа». 15.55 — «Орлёнок» телестудияның концерт залы. 16.45 — «Москва чоогунга ужуражылгалар». 17.15 — «Маргылдаа клуву».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — «Эртем дугайында». 19.45 — «Назынның шимчээлге үези». Уран-чечен телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Фигуралыг чуңгулаашкынга ССРЭ чемпионады. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55 — 23.40 — Даштыкы эстрадаының аялгалары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Вальканың парустары». 13.10 — Күштүг, дидим, авааңгыр. 13.55 — П. И. Чайковскийниң аттыг «Токио-балет» деп япон бөлүктүң концерти. 14.30 — «Бо аңгы, аңгы, аңгы арыннар». ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Ильинскийниң киржилгези-биле А. П. Чеховтуң рассказтарын ёзугаар телефильм. 15.45 — Медээлер. 16.00—18.30 — Чайсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.[illegible] — «Малышок».

МОСКВАДАН

19.00 — «РСФСР-ниң улустуң артизи Г. Васильев ырлаар». Фильм-концерт. («[illegible]бита 3»).

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Телемедээлер. 1[illegible] — Телемедээлер. 19.40 — [illegible] лаалдар.

МОСКВАДАН

[illegible] — «Тамчыктыг ундар, чаштар!» 20.00 — Концерт. 20.20 — Хаак спортунга Бүгү-эвилел маргылдаазы. Херээженнер. 20 км. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Мээң оолдарымның хүнү...» Уран-чечен телефильм. 22.35 — «Чедиишкиниң формулазы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 23.00—00.35 — Делегейниң элээдилер ортузунга В. А. Гранаткинге тураскааткан футбол маргылдаазы. ССРЭ-ниң № 1 шилиндек командазы — Бразилияның шилиндек командазы.

ЯНВАРЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Буратинонуң делгелгези». 9.35 — «Силерге, ада-иелер. 10.00 — «Советтер болгаш амыдырал». Тележурнал. 10.35 — «Челээш». Улустуң чогаадыкчызының 4-кү делегей фестивалының телепрограммазы. 11.10 — Чүңгү номчуурунда. 11.55 — «Спортлотонуң» 2-ги тиражы. 12.00 — Хүннүң шыгжамыры. 12.45 — «Тиилекчилер» Фронтучу оңчуктер клуву. 1-ги шалыпчы армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — С. Рахманиновтуң романстары. 14.35 — «Кады ажылдажылга». Тележурнал. 15.05 — «Дириг амытаннар дугайында». 16.20 — Кыска метражтыг уран-чечен [illegible] программазы: «Ыяштыгзының бичии төөгүзү», «Он бешки чай». 16.50 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.20 — «Палле чырык чер кырында чааскаан». Мультфильм. 17.40 — «Силерниң чагааларыңар саутаар». Музыкалыг программа. 18.20 — 18.35 — Чайсар. 18.35 — Панаманың национал бот-догуннаашкын камгалалының хүнүнге. «Панама». Документалдыг телефильм. Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Новиковтуң эге сөзү. 19.35 — «ГТ-ниң экранынга бир дугаар». «Сорунзалыг аас-кежиниң сыдыы». 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Фигуралыг чуңгулаашкынга ССРЭ чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. 22.05 — 23.50 — «Театрга ужуражылгалар». Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

[illegible] — «ГТ-ниң экранынга бир дугаар». «Сылдыс-караактыг». (Венгрия). Уругларга уран-чечен фильм. 15.40 — Делегей байдалының дончулалы. 15.55 — Белорус ССР-ниң телевидение программазы. 16.25 — Документалдыг телефильм. 16.55 — Белоруссияның уран чүүл мастерлериниң концерти. 17.40 — «Кыстарның угулзалары». Мультфильм. 18.00 — Киноңуң, театрның болгаш телевидениениң музыказы. 19.45 — «Тамчыктыг ундар, чаштар!» 20.00 — «Эрмитаж. Бурунгу Грецияның уран чүүлү». 3-кү фильм. 20.35 — «ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Завадский Р. Гамзатовтуң шүлүктерин номчуур». Фильм-концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Он ийиги [illegible]». Уран-чечен фильм.

23.15 — 00.30 — Спорт программазы: Кышкы спортунга ССРЭ чемпионады. Хөй дежир. Херээженнер. Хаак спортунга Бүгү-эвилел маргылдаазы.

ЯНВАРЬ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» [illegible] [illegible]. 9.15 — «Будильник». 10.15 — [illegible]. 11.15 — [illegible]. 12.15 — «Эртенги почта». 12.30 — «Шуптузун билгилер мен». Киножурнал. 12.45 — [illegible]. 13.15 — «Музыкалыг киоск». 13.45 — [illegible] [illegible]. 14.15 — [illegible]. 15.30 — [illegible] [illegible]. 17.30 — «Хуннүң [illegible]». Мультфильм. 18.00 — 18.15 — Чайсар. 18.15 — Фигуралыг чуңгулаашкынга ССРЭ чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. [illegible] — «Делегей нааражыга». 19.40 — «ГТ-ниң экранынга бир дугаар». «[illegible]». 2-ги сериязы. 21.00 — Фигуралыг чуңгулаашкынга ССРЭ чемпионады. Спортчу танцылар. Хостуг программа. 22.30 — 23.00 — «Вокалчы-инструменталчы ансамбльдер». Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «[illegible] программазы». [illegible] [illegible] [illegible] театрының Москвага күүселдези. 15.05 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. Тайылбыр. 15.35 — «ГТ-ниң экранынга бир дугаар». «Төрепчилээн аас-кежик». Уругларга уран-чечен фильм. (Югославия). 16.50 — «Бу-бу-бу». Мультфильм. 17.10 — М. Анчаров — «Хүндем хүнчө». Хөй сериялыг телешии. 6-гы эге. «Июнь, 26, суббота». 18.10 — «Эрмитаж. Рим портреди». 4-кү фильм. 18.40 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 1-ги фильм. 19.45 — «Тамчыктыг ундар, чаштар!» 20.00 — «Ындынгыр-даа бол, эндевиге». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Анна — пролетаржы» (ЧССР). Уран-чечен телефильм. 23.15 — 23.55 — Делегейниң элээдилериниң ортузунга В. А. Гранаткинге тураскааткан футбол маргылдаазы. Италияның шилиндек командазы — ССРЭ-ниң № 1 шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга.

Агаар

Республиканың [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 22—27, [illegible] 25—23 [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] 22—25 [illegible].

«Шын» солун редакциязынга курьер дарый негеттинип турар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ээржигеш» 9.[illegible], 11.20, «Дорт холдан ойнаары» 13.10, 15.10, 16.50, 18.[illegible] (улуглар) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үшкү октар тайның чажыды» 9.30, 12.3[illegible], «Октар сыңтайның турда» 10.55, 14.40, «Цыган аас-кежии» [illegible], 18.[illegible] (улуглар), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оттуг-маш хааржаанга хенертен болуушкун» 10.00, 12.00, «Амыдырал ному» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сен чүгле мээң [illegible] кор» 11.00, «Херээженнер чокта эр улус» 13.00, 15.00, 16.50, 18.50, 20.50 (улуглар) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң [illegible], [illegible] — 2-23-26, 2-31-72, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш [illegible] 2-27-13, [illegible] 2-31-77, культура килдизиниң 2-23-51, [illegible] килдизиниң 2-21-45, [illegible] 2-21-91, [illegible] 2-14-17, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, [illegible] 2-22-18.

Чагыг № 2897

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 5 (11803) | 1982 чылдың январь 7, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

Он бирги беш чылдың ийиги чылы

БАШТАЙГЫ ХОНУКТАРДАН ЭГЕЛЕП ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААЛЫ

Кыштаглаашкын—хүннүң айтырыы

КИДИН ТҮЛҮК

Бистиң «Чыраа-Бажы» совхозтуң шээр малы дагларда болгаш шаттарда 48 кодаңда кыштаглап турар. Ол болза совхозтуң Улуг-Хову, Дагыр-Шеми, Ак-Хая хойжу бригадалары-дыр.

«Саян» база «Алдан-Маадыр» совхозтарының малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыынга харыы кылдыр, хойжу бригадаларның малчыннары кыштаглаашкынны чедиишкинниг чорударының боттуг хемчеглерин алган. Кыштаглаашкынга белеткелди багай эвес чоруткан. Кодан бүрүзүнде мал чемнериниң курлавыры тургустунган. Суг-биле доктаамал хандырып, алды автомашина, бир трактор ову сөөртүп турар. Коданнарда суг кудар пистерналарны чылыглаан.

Төрүүр хойлуг 28 кодаңга таарымчалыг байдалды тургускан, хой олдаашкынынга белеткелди баш удур чорудуп. Хураганнар доруктурар чылыг кажаалар белеп.

Хойжулар он бирги беш чылдың ийиги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерин түс-тузунда алгылаан. 11 хойжу төрүүр чүс хойга онзагай 101—105, оон өскелери 95—100 хураганны, а совхоз ниитизи-биле 90 хураганны камгалап алырын хүлээнген. Ынчангаш он бирги беш чылдың ийиги чылы малчыннардан улуг күженишкинниг ажылдаарын негеп турар.

Төрүүр кодан бүрүзүнде-ле ам чаш хураганнар хүн бүрүде немежип турар апарган. Харыысалгалыг болгаш чымыштыг ажыл-иштиң эгелээниң ол. Совхозта шупту 1200 ажыг хой олдаан болгаш оларның хураганнары менди өзүп, доругуп турар. Өътка кирген хураганнарга бээр чымчак ногаан сиген кодан саныңда белеткеттинген. Аараан малдарны эмнээр эм аймаан малчыннарга чедирип, оларны ажыглаар талазы-биле сүмени берген.

Мал ажылының тускай эртемниглери малчыннарга доктаамал барып турар болгаш төрүүр коданнарны хайгааралга алган.

Улуг-Хову бригадазында хой олдаашкыны массалыг эгелээн. Алдын-оол Ховалыгның 420 хоюнуң 50 ажыг хуузу төрээн. Дарь-Сүрүң Монгуштуң кодаңында 200 хой төрээн. Ол ышкаш Алдын-Херел Монгуш, Өлзей-оол Монгуш, Кошкар-оол Монгуш оларның коданнарында хой хой олдаан. Дагыр-Шеми, Ак-Хая бригадаларында хойнуң олдаашкыны кидин түлүктей берген.

Бүгү төрүүр коданнарга хойжуларның хураган доруктурарынга дузалажыр 180 сакманчы негеттинип турар. Херек кырында 110 сакманчыны коданнарже аъткарып чоруткан. Олар чаш хураганнарны хүлээп ап, доруктуруп эгелээн. Улуг-Хову бригадазынче 30, Дагыр-Шемиже 21, Ак-Хаяже 20 сакманчыны чоруткан.

Төрүүр коданнарда шичеектер бар, малчыннар болгаш сакманчылар тускай хеп-биле хандыртынган.

Мал ажылынга эң-не шиитпирлиг үе — кыштаглаашкын. Кыштап хүр ашкан мал семис күштүг, бедик продуктулуг болур. Совхозтуң хойжулары эрткен чайын малын эки семиртип алганынга чаш хураганнар улуг шымырак, кадык, доругуучал.

Кыштаглаашкынны организастыг, эки эрттирерин херек бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерин малчыннар кылып турар. Совхозтуң дирекциязы, салбырлар эргелекчилери, хойжу бригадаларның бригадирлери болгаш мал ажылының тускай эртемниглери бүгү күштү ам оңче мобилизастаан.

К. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң директору.

Социалистиг хүлээлгелер

КЫЗЫЛДЫҢ ЭЪТ КОМБИНАДЫ

Комбинаттың коллективи планныг онаалдаларның күүселдезин хандырарын болгаш шалыпчы ажылдаарын шиитпирлээш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган:

1982 чылдың планныг онаалдаларын декабрь 29-ту күүседирин чедип алыр;

Пландан ажыр 40 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарар, 50 муң рубльдиң ниити продукциязын бүдүрер. Планнаттынганынга немештир 25 тонна чалан эътти, 5 тонна колбаса кылыгларын бүдүрүп үндүрер;

Чаа хевириниң 3 санныг продукциязын бүдүрерин шиңгээдип алыр;

Чоннуң калбак херэглел барааннарын пландан ажыр 40 муң рубльге кылып үндүрер;

Бүдүрүлгеге чаа технологияны шиңгээдип алырынга 60 муң рубльди чарыгдаар;

3,2 муң рубльдиң камналгазын алыр арганы бээр чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге нептередирин чедип алыр.

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ СЕПТЕЛГЕ ТУДУГ ЭРГЕЛЕЛИ

Чоңга ачы-дуза чедирериниң хемчээлин 65 муң рубль чедирер;

Хоорайның кижи санынга онааштыр ачы-дуза чедиргениниң хемчээлин 98 көпеек чедирер;

Республиканың чонунга мебельдин кооперастыг хараазы дамчыштыр 100 муң рубльге садарын чедип алыр;

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан ажыр 2 хуу бедидер;

Полировкалыг мебельдин бүдүрерин шиңгээдип алыр;

Ачы-дуза чедирериниң чаа 3 хевирин шиңгээдип ап, ажыглаар.

Чаа станокту бүдүрүлгеге тургузуп ажыглаар, шала механчылап бүдүрүп эгелээр;

Камналга чурумун шыңгыы күштелдиргенинден 300 рубльдиң материалдарын, 200 тонна хөмүр-дашты, 500 киловатт шак электри энергиязын бүдүрүлгениң херэглелинден камнап алыр.

ХООРАЙ ТУГУНДА ОРДЕН

СЕРПУХОВ. (Москва область), (СЭТА). Москва чоогунда ол хоорайның кудумчуларын болгаш шөлдерин байырлал шиичи кирип шимеп кээп турган. Москва чоогунга немец-фашистиг аг-шериглерни ашкан тиилелгени хандырарынга ол хоорайның ажылчы чоннарының киирген улуг үлүү дээш, а ол ышкаш ажыл-агыйның база культура тургузуушкунунга чедиишкиннери дээш — Серпуховтуң шаңнатканы Ала-чурт дайынының орденниң I чергезин аңаа тыпсырынга тураскааткан байырлыг хурал орта болган.

СЭКП ТК-ның эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюро составын хүндүлүг президиумга хуралдың киржикчилери соруп кириишкинниг соңгааннар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин хуралга чуве чугаалаарга, чыылганнар ону чылыы-биле уткаан.

Эш Л. И. Брежневтиң хоорайның чурттакчыларынга чүректиң ханызындан чедирген байырын ол диимиттиг адын часкаашкынының адаа-биле дамчыткан.

Москваның болгаш Москва областың ажылчы чоннары Чепсектиг Күштер, бүгү совет улус найысылал чоогунга немец-фашистиг шериглерни чылча шапканындан бээр 40 чыл болганын демдеглээн хүннеринде бо хоорайга бедик шаңналды тыпсып турар дээрзин, В. В. Гришин чугаалаан. Москва чоогунга ол тулчуушкун совет улустуң, оон Чепсектиг Күштериниң улуг маадырлыг чоруу кылдыр төөгүге мөңгези-биле артар.

Москва камгалалының мурнуу участогунун тавартып эрткени Серпуховтуң ажылчы чоннары 1941 чылдың күзүнүнде немец-фашистиг эжелекчилерни ашкан тиилелгени хандырарынга боттарының салыышкынын кылганнар. Дайынның баштайгы айларында 1150 коммунистерни фронтуже чоруткан, пйп муң хире кижи Москваның улусчу ополчениениң дивизиязынга кирген, үш муң ажыг кижи МАУК-туң дайынчылары болу бергеннер.

Москва тулчуушкунундан бээр 40 чыл эрткен. Найысылал областың ажылчы чоннары бо үениң иштинде социал делгемилгениң бүгү адырларынга улуг чедиишкиннерни чедип алган.

В. В. Гришин түңнелинде Серпуховту Ала-чурт дайынның орденниң I чергези-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчааш, чыыткаанар диимиттиг адын часкаан турар, ол шаңналды хоорайның тугунга кадаан.

СЭКП-ниң Москва обкомунуң бирги секретары В. И. Конотоп, хөй ниити организацияларның төлээлекчилери, бүдүрүлгениң мурнакчылары, күш-ажылдың болгаш дайынның чоогуннары хуралга чуве чугаалааш, он бирги беш чылдың даалгаларын хуусаазынаа эрте күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан хоорайның күш-ажылчы коллективтериниң чедиишкиннериниң дугайында, бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажылдың шынарын улам бедидериниң аргаларының дугайында айтып турганнар.

Хуралдың киржикчилери СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы-даа политиказын чангыс эп-сеткилдиг деткип турарын илередип, партияның салган улуг сорулгаларын күүседир дээш бүгү күжүн бээринге шиитпирлиинин дугайын медеглээн.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

УГЛАНЫЫШКЫНЫ—ИНДУСТРИАЛИЗАЦИЯ

Чуртта чер ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң кол угланыышкынының болза кодээ ажыл-агый культураларын ажаап-өстүрериниң индустриалдыг технологиязынче шилчилге апарган.

«Машина технологиязын ажыглап киирери—чер ажылының бышкыг туруштуун бедидериниң чугула кезээ» деп адырлар аразының темалыг делгелгезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн шапкын бедидер арганы берип турар комплекстиг механизацияга болгаш автоматчыдылгага үндезилеттинген агротехниканың чаа аргаларын шиңгээдириниң ажыктыының дугайын көргүзүп турар. ССРЭ-ниң УАЧД-де январь 5-те ажыттынган делгелгени ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый болгаш Нога-чимис ажыл-агый министерстволары, Сельхозтехприбор, Кодээ ажыл-агыйның машина тудуунуң болгаш Мал ажылынга база мал чеми бүдүрүлгезинге машина тудуунуң министерстволары органызастаан.

Кукурузаны, тарымал тоорукту, чигир свёклазын, картофельди, сояны, чиг-эт хоорлу, лёну, томатты, согуганы ажаап өстүрериниң дептылгеадиг технологиязын, а ол ышкаш мал чемнери өстүрериниң, белеткээриниң ажылдап кылырының комплекстиг механизациязының машиналарын болгаш дериглерин делгелгеде көргүскен. Кодээ ажыл-агыйның химизациязының, машина-трактор паркының техниктиг ажаалдазының, электрижидилгезиниң мурнакчы дуржулгазы көргүзери чугула черни ээлеп турар.

— Үлетпүрге үндезилеттинген технологияларны ажылдап кылырының болгаш ажыглаарының талазы-биле онгу беш чылдың төнчүзүнде боттанган баштайгы базымнар бээин кодээ ажыл-агыйга ол угланыышкынның хөй аргакурлавырларын бадыткаан— деп, ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы В. Бородин чугаалаан. — Амгы-чыл культураларны ажаап өстүрериниң индустриалдыг аргаларын эрткен чылын беш миллион ажыг гектар шөлдерге ажыглаан. Ол чорук бир гектардан кукурузаның хуужудун 8,2, тарымал тооруктуун—5,3, соязының—4 центнерге улгаттырар арганы берген. Оон-биле кады тонна продукцияны бүдүрериңге күш-ажыл чарыгдалы ийи чартык катап кызырылган.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Ставрополь крайда Кочубей районнуң Чапаев аттыг колхозта И. Напаевтың, Молдав ССР-ниң Чадырлунг районда С. Пармакчының механизастаан звенолары болгаш өске-даа мурнакчылар улуг чедиишкиннерлиг болган. Оларның улам-чылакчылары көвүдеп турар.

Амгы бо делгелге кодээ ажыл-агыйның технологтут болгаш техниктиг чаартылгазын чүгле көргүзер дээп эвес, а харын колхоз, совхозтарның механизаторларын, специалистерин, бүдүрүлге бригадаларының удуртукчуларын өөредир сорулгалыг. Ол чорук ажыл-агыйларның машина технологиязын улам калбак ажыглаарынга, агаар-бойдустуң байдалдарындан хамааржыр [illegible] шиитпирлериниң чугула [illegible] бээр.

Москва.
(СЭТА-ның корр.).

БОТТАГЫНГА БҮЗҮРЕЛДИГ

Жданов аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының кыйгырыын деткивишаан, 1981-1982 чылдың кыштаглаашкынын организастыг эрттирер дээш кижи бүрүзү бедик харыысалгалыг, кызымаккай ажылдап турар. Совхоз үшкү кварталда малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер база алган хүлээлгелерин күүседир талазы-биле республиканың совхозтарының чарыжынга эки түңнелди чедип ап, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп вымпел-биле шаңнатканы ажыл-ишчилерни улам хей-аът киирген.

Совхозта ам 17 муң шээр, мыйыстыг 2000 бода мал, 602 чылгы хүр кыштаглап турар. Ждановчулар бо эрткен чылын 1100 тонна сигенни, 2200 тонна будук-бүрүнү кышка курлавырлап белеткээн. Ынчалзажок ол чемнер кыштаглаашкынны бедик деңнелге эрттирериңге чагадылал болуп шыдавас. Ындыг болганда, ам Үйса-Хөлге хырганда, боттарывыска шиви, чойган, пош будуу белеткээр звеноларны тургускан, ажыглап турар бис.

Практикадан алгаш көөрге, чулуктут ыяштың будуун, бүрүлерин хээндектээш, малга өске чемнер-биле холуп бээрге, эң-не хоолулуг болур-дур. Ынчангаш бо ажылче күштү мөөңнеп турар бис.

Хендерге тайга-ээйинер-биле кажааланган болгаш кыш аңаа эрте дүшкен, хар 28-30 см чедип турар. Ниитиниң малын онча-менди, хүр кыш ажырарынга бүгү арга-курлавырларны ажыглап, кижи бүрүзү бот-харыысалганы улгаттырган. Совхозта беш далбыйны, илчирбелиг беш тракторну ажылдаарынга бүрүн белеткээн.

Кыштаглаашкынга багай белеткенген малчыннар бисте ховар. Хойжулар Ч. Тоглакпан, Х. Трасс-оол, С. Ховалыг, Ш. Биче-оол, М. Биче-оол, комсомолчу малчыннар О. Кошкар-оол, Н. Чанман, В. Тюлюш, Ф. Могедир дээш өскелер-даа кышка үлегерлиг белеткенген. Малчыннарның одаар ыяжы, хөмүрү, бөлгеп одаар четчири-биле бар. Суг сөөртүр машиналар үзүк чок чоруп, хойну чылыткан чылбай суг-биле суггарып турар.

Совхозта шээр малды 38 кодаңда тургускан болгаш кыштаг бүрүзүнде харыысалгалыг ажылдакчыларны бышкыглаан. Олар боттарынга бышкыглаан кыштагларынга үргүлчү барып, боттуг дузаны чедирип турар.

Мал кыштаглаашкынын эки эрттирер дээш бүгү улус көдүрлүүшкүннүг ажылдап, улуг дузаны чедирип турда, чамдык малчыннар бо чаагай ажыл-херекти үнелевейн, арагалаар, бот-харыысалгазын кошкадыр, харын-даа, азырадыкчы хөөннерже кире бээри хомуданчыг. Ону бис шынгыызы-биле көрүп турар бис. Хой кадарчызы Д. Лапмаа аалында мал-маганын үш хонукта ээн каапкаш, арагалап, Хову-Аксы суурга «бажын сиилгип» турда, 18 хою не чок читкен. Ол ам 1811 рубль өрелиг. Бүрбүсээн Эрес-оол база-ла ындыг хөөнге алыскаш, 1135 рубль өреге дүшкен.

Совхозтуң Хөлчүк салбырында мыйыстыг бода мал бригадазының бригадири Чаш-оол Кызыл-оол база-ла арагалап, меге отчёт-учет кылып, Докул-оол, Сундак оларның кадарган коданнарындан инектер будап, чок малды бар кылдыр киирип турганы илереп, ажылындан хостаткан.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң директору.

ВИТИМ КЕЖИР КӨВҮРҮГ

БУРЯТ АССР. Витим хемни кежир көвүрүгнүң тудуу шапкын чоруп турар. Ону дамчыштыр БАМ-га херектиг чүъктерни эрттирер. Көвүрүгнүң тудуун (чурукта) «Мостострой» трестиң № 97 отряды тудуп турар.

В. МАТВИЕВСКИЙ-ниң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БЕДИК ШЫНАР ДЭЭШ

КРАСНОЯРСК. (СЭТА). Продукцияның бедик шынары дээш шимчээшкин Красноярск крайның үлетпүр бүдүрүлгелеринде чаа чылда улам калбарган. Продукцияның шынарын эргелел башкарарының комплекстиг системазын крайның бүдүрүлгелериниң 90 хуузунда шиңгээдип нептереткен чорук ажылдың шынарын экижидер, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер талазы-биле эң чугула сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээринге улуг рольду ойнап турар.

Шынар башкарарының комплекстиг системазын шиңгээдип нептередир талазы-биле бүдүрүлге черлери экиин эвес дуржулганы мөөңнеп алган. Бедик шынарлыг кылдыр бүдүрген продукцияның хемчээлин бүдүрүлге черлеринге ковүдээн. Бо талазы-биле он бирги беш чылдың баштайгы чылында эң эки түңнелдерни Красноярскиниң торгу комбинадының, судно тудуунуң заводунуң, Сибирьниң өңнүг метала автоматиказы» деп эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективтери чедип алган. Крайның бүдүрүлгелеринге боттандырган хемчеглериниң түңнелинде Красноярскиниң үлетпүрү бир миллион ажыг рубльдиң камналгазын эрткен чылын чедип алган.

Продукцияның шынарын эргелеп башкарар ажылды улам ыңай сайзырангайжыдарынга чугула рольду шынар башкарарының девискээр аайы-биле комплекстиг системазы ойнаар.

АМГЫ ҮЕНИ АЛГАВЫШААН

РСФСР-ниң улустуң чурукчузу И. Брунинниң ажылдарында кижиниң долгандыр турар бойдусча сонуургалын көргүзүп турары-биле онзагай. Оон эң тергиин ажылдарын Москвага январь 5-те ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң делгелге залынга ажыттынган делгелгеге киирген.

Мастерниң чогаадыкчы оруу бүгү чуртту дургаар эрткен, ол амгы үениң кижизиниң хөй талалыг овур-хевирин чуруктарынга болгаш графиктиг арынкарынга көргүскен. Оон «Ортаа Азия», «Тыва», «Кара херзүннүг эвес чер» деп бөлүк ажылдарынга сагыш-сеткилди доюлдуруп көөр. Сибирь черни чаартып турар маадырлыг кижилерниң ажылчын «БАМ» деп эгелиг бөлүк чуруктарынга көргүскен.

Брунинниң чогаадыкчы ижинче кол черни совет улустуң маадырлыг ажылчы кижи ээлеп турар.

(СЭТА-ның корр).

Техника септелгезинге— темп болгаш шынар

ЧЕДИИШКИННИ БЫЖЫГЛААР

Совет кижилериниң чаагай амыдыралын улам ыңай көдүрериниче угланган аъш-чем программазын шиитпирлээринге техниканы ажыглаарын, септээрин база оон техниктиг ажаалдазын чорударын экижидери, аңаа турар чоруун эвээжедири болгаш ажылының шынарын бедидери чугула ужур-дузалыг болуп турар. Ындыг турбуже кодээ ажыл-агый техниказы эң-не хөй ажылдарының комплекизин күүседири негеттинер аңаар часкы-чайгы үеде техниканың чамдызы ажыл чок аңаа турар азы оларны септей бээр чоруктар бо-ла таварышкылаар. Ону болдурбас төлээде, септелге ажылдарының колдуг хөй нуруузун күскү, кышкы үеде ыяк магадылалдыг кылдыр кылып доозар ужурлуг.

Сельхозтехниканың Чадаана [illegible] мастерскаязының малчыннары [illegible] боттарының сорулгазын чогум ынчаар билип турар. Бо кышкы хүннерде мастерскаяның ажыл [illegible]. Оон ажылдакчылары кышкы байдалдарга ажылдарынга эки белеткенген, [illegible] чылыг, арыг-силиг, мурнуундагызы ышкаш, оваарымчалыг алан артык кежиктер, холуттуткан бедидирлер чок. Тракторларны даштын чуп турар, чуур эмилдириниң температуразы чогуур өйүнде болгаш, көзектериниң бедидирлериниң чуулдазының шынарын экижидериниң аргазын берип турар.

Совхозтардан келген 17 механизатор мастерскаяда ажылдап турар. Оларга таарымчалыг байдалды тургузарынга чогуур кичээнгейни салган, шуптузун ниити чуртталга черинде киирип каан, чем-биле хандырып турар. Ажыл төлевириниң аккорд-шаңнал системазы септелгени дүрген чорударынга ажылчыннарның сонуургалын бедидип турар. Септелгеге планнаттынган үени ээжектени дээш, бригадада трактор бүрүзүнден-не 10-15 рубльди немей төлеп бээр, бирги [illegible] 25 рубль алыр. Амгы үеде «Большевик» совхозтуң [illegible] текчилер бригадазы чарыштың бирги черинде чоруп турар. ДТ-75 тракторну 11 хонукта септээр турган, ол бригада ону 7 хонукта бүрүн септеп турар.

Ынчангаш Сельхозтехниканың Чадаана каттыжыышкынының эрткен чылдың септелге планын 101,3 хуу, а тракторларны база дизель шимчеткичилерин септээрин дыңа ажыр күүсеткенин таварышкынга эвес.

Оон-биле чергелештир бо [illegible] ажылында бир [illegible] база айытпа чогуур. [illegible] [illegible] мурнунда тракторнун ажылдап [illegible] йын демдеглевейн турар. Ынчангаш капиталдыг септелгениң [illegible] эргежок чугулазы [illegible] ле-даа бадыткаттынмаан.

Хыналда [illegible] мастерскаяга 9 ДТ-75-М трактор турган. [illegible] 1979-80 чылдарда [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыглаарының [illegible].

Септелге шынарын-биле [illegible] [illegible] [illegible] айтырыглар [illegible] [illegible] айытпайн турар. Совхозтарның ажыл-агыйлары эвес чоруун каттыжыышкын кажарглап турары оон илден.

1981 чылдың отчёттарын алырга, ол бүдүрүлгеге кандыс-даа хомудал кирбээн болуп турар. Аңаа бүзүрээри [illegible] [illegible] бодуп хомудатпас дээр [illegible] чорук хевээр.

Чадаана каттыжыышкынының мастерскаязы амгы үениң негелделеринге дүүшпес чамдык хөй участоктар, тодаргайларга [illegible] гидросистема септээр черлер чок дээрзи чажыт эвес. Ол бүгү [illegible] технологияны сагыырынга септелгениң шынарынга багай салдарны чедирип турар. Мастерскаяда септелгени бедик шынарлыг чорударының аргазын берип турар ындыг участоктар база бар. Чижээ, одалга аппаратуразының участогунда стендилер-даа, септелге талазы-биле дуржулгалыг слесарь-даа бар. Ындыг турбуже, септеттинген одалга аппаратуразының шынарын хынап көөрге, септээриниң технологиязын хажыткап боор турар. Контролёрларның штадын четчелээп болзажок, контрольду четпес чорудуп турарын үстүнде айыткан фактылар херечилеп турар. Подшипниктерин үзепкээн, көвеглерин салбааш, эдириилдерин дыңзытпазын, дупмалааш тигин аштап арыглаваан болур чоруктар хаая [illegible] таварыжып турар.

Ол бүгү айтырыглар Сельхозтехниканың талазындан доктаамал кичээнгейни салыышкынны, инженер албаның күштүрерин негеп турар.

Г. ТУТЫНИНА.
Курхайгазрал лабораториязында килдис начальниги.

КОЛ ӨЗЕК

— А. БАРЫМ.
Эрзин районда «Чап оруу» совхозта партком секретары.

Беш чылдың кижилери

100-ТЕН 132-НИ

Шыңгыы-да, малчыннар кыдаазы чылдарда чоорту бедип орарга, ол...
А он бирги беш чылдың баштайгы чылында Март-оол Күргусовичтиң кодаазы...
эмгеге онаалтыр 132 анаяны онча-ла камгалап алган, чүгле Улуг-Хем районга эвес, а харын республикага эң-не көргүзүглүг малчыннарның аттарынга кирген. Бир онмуктан-не ортумаа-биле 1 килограмм 300 грамм дүкту кыргып алган.

Күш-ажылчы...

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: 1981 чылда республикага эң эки көргүзүглүг болган малчыннарның бирээзи М. К. Күдер-оол.

Авторнуң фотозу.

Экономиктиг өөредилге

БЫЖЫГ БИЛИГ ДЭЭШ

— А. ЕВРОЛ.

ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

Бии-Хем районнуң херегленикчилер ниитилелиниң коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын онаалдазын, социалистиг хулээлгелерин чедиишкинниг күүседип, күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын Респотребсоюзка эрткен чылдың төнчүзүнде рапортттаан. 1981 чылда кырдыңган пландан ажыр чурттакчы чонга 400 муң рубльдиң бараанны саттынган, ниитиниң чемненилгезиниң саарылга планы 27,8 муң рубльге ажыр күүсеттинген. Районнуң кооператорлары эрткен чылын дең-дески ажылдаан. Аңаа чүү идиглиг болганыл?

И. СЕРЕБРЕННИКОВ.
Респотребсоюзтуң организастыг массалыг ажылдар кыдыызының начальниги.

Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Бужунда сүт-бараан фермазының саанчызы Екатерина Делбировна Моңгуш (үстүнде чурукта) он бирги беш чылдың бирги чылын чедиишкинниг доосканнарның бирээзи. Оон күш-ажылчы көргүзүү совхозтуң эң тергиин саанчыларындан дудак чок. Е. Моңгуш бо ажылга чаа беш чыл чедип турар-даа болза, ол апыяктарны бо мергежилге өөредир талазы-биле үлегерлиг ажылчын.

СЭКП Таңды райкомунуң кежигүнү, «Коммунизмниң херели» совхозтуң чолаачызы Василий Оюн амгы үеде малчыннарже сүт сөөртүп турар. Машинага четпир В. Оюннуң машинаа дугайында хомудал олардан кирип көрбээн. ...

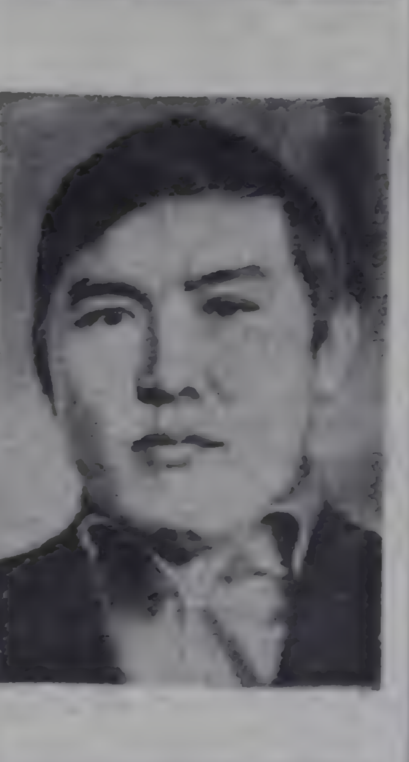

ЧУРУКТА: В. ОЮН (адаанда).

А. ОЮННУН фотолары.

ШЫНАР ЧОГУНДАН

А. ОКСУР.

ДҮРГЕН ЧОРУДАРЫНЫҢ АРГАЗЫ

Машина парыгын эң-не ажыктыг кылдыр, эртемге үндезилеп ажылдаан, ылангыя комбайннарның санын эвээжеткен, оларны ажыглаарын экижиткен чорук Кустанай областа «Александровский» совхозка механизаторларының күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн дыка бедидериниң, тарылганың база үнүш ажылының үезинде продукцияның бот-үнезин чиигедириниң болгунар аргазын берген. Ол совхозтуң директору А. Дребиттиң чүүлүн «Сельская жизнь» солундан кызырып парлаадывыс. Бистиң республиканың ажыл-агыйларынга ук совхозтуң машина-тех...

Лекция пропагандазы

ТУСКАЙ ГРАФИК ЁЗУГААР

Совегү үеде Кызыл районда «Тиилеге» совхозта «Билиг» ниитилел эге организациязы лекция пропагандазын кадээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга калбартыр талазы-биле идепкейлиг ажылдап турар. Эге организация бедунуң хей чылда ажылдап келген байлак арга-дуржулгазын чон ортузунга организастап чорудар, оон идей-политиктиг деңнелин, шынарын бедидер талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган.

Лекция пропагандазын калбартыр, оон идей-политиктиг деңнелин улам бедидер, мурнакчы дуржулганы ажыглаарынга чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар хемчеглерин совхозта «Билиг» ниитилел эге организациязы ап турар.

Х. ОЙДАН ООЛ.
республиканың «Билиг» ниитилел организациязының референтизи.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орденбиле болгаш «Иениң медалы» медальбиле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 3 «Шында»).

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин үшкү чергезибиле

Ачимаа Эресовна Идам— «Тере-Холь» совхозтуң ажылчыны.

Минчинмаа Салчаковна Иргит —«Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың бирги чергезибиле

[illegible] Идам —«Тере-Холь» совхозтуң ажылчыны.

Чүрүкпан Сюрюновна Монгуш —«Гиилелге» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Ивановна Очур — «Тере-Холь» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың ийиги чергезибиле

Долгар Содуновна Алдын-оол — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Доңдуп— «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Хертек —«Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Чаламба — «Тере-Холь» совхозтуң ажылчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин үшкү чергезибиле

Бичия Урук Саяевна Салчак — район эмнелгезиниң санитаркازы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың бирги чергезибиле

Елизавета Херлиевна Хомушку —«Мөген-Бүрен» совхозтуң бухгалтери.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың ийиги чергезибиле

Сеңденмаа Иргитовна Куула — районнуң улус судунуң секретары.

ӨВҮР РАЙОН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин үшкү чергезибиле

Лина Сандановна Доңгак— «Торгалыг» совхозтуң [illegible] ажылчыны.

Валентина Оолаковна Саая —«Кызыл Тук» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың бирги чергезибиле

Мандок Кожуунмаевна Ховалыг—райэмнелгениң сестразы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың ийиги чергезибиле

Мария Ховалыговна Базапова — «Торгалыг» суурда участок эмнелгезиниң сестразы.

Анан Дамбаевна Даваа — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Демитова Куулааровна Монгуш — Солчур суурда ясли-садтың ажылчыны.

Кара-кыс Долчун-Сюрюновна Монгуш — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Иргитовна Сат — СЭКП райкомунуң техажылчыны.

Анна Даваевна Тенгур — «Торгалыг» совхозта ясли-садтың ажылчыны.

ТАНДЫ РАЙОН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденинин үшкү чергезибиле

Маадыма Дамдыновна Алдын-оол —Кочетово суурда ог-бүле ээзи.

Валентина Окан-ооловна Монгуш — Кочетово ортумак школазының башкызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың бирги чергезибиле

Александра Бадыраевна Ооң —«Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Галина Алексеевна Ооң— Дургенге станциязының ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың ийиги чергезибиле

Зоя Арыковна Ооң—Дүрген суурда ог-бүле ээзи.

Сартай Торжуевна Ооң — Дургенге станциязының ажылчыны.

(Уламчылыг).

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТТЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Январь 4-те Польшага чаа чылды уткаан байырлалдарның соонда эң баштайгы долу ажыл хүнү эгелээн. Найысылалдың хоорай органнарынга ыныын телээлектиледингиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Варшаваның бүгү-ле үлетпүр бүдүрүлге, а ол ышкаш албан черлери ажылдап эгелей берген. Хоорай транспорту база чогумчалыг ажылдап турар. «Варшава» болгаш Костюшко аттыг металлургия комбинаттары, «Польфа» комбинат болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери деңнелиг ажылдап турар. Шахтёрлар чаа чылдың баштайгы хүнүнде 520 муң тонна хөмүр-дашты каскан, ол дээрге чаңгыс ажыл хүнүнде базар хемчээлден хөй-дүр. Электри станцияларының шуптузу уаукток-саал чокка ажылдап турар болгаш электри энергиязы дамчыдарында үзүктелиишкин болбайн турар. Күрүнениң Төп диспетчер энергия бөлдириишкин дыңнадыгларын ёзугаар алырга, соолгу үш хүннүң дургузунда чурттуң электри энергиязынга херектели долузу-биле хандыртынган. Январь 4-тен эгелээш чээрби хүн чапсарлаанының соонда ортумак школаларга кичээлдер эң баштай эгелээн. ПАП агентилел Польшаның 1981 чылда социал-экономиктиг байдалының дугайында дыңнадыгны чарлаан. Баштайгы санаашкынна ёзугаар алырга, «Солидарности» нине хүлелиш турганының үезиниң иштинде Польшаның национал орулгазы 1981 чылда 15 хуу эвээжээн. Хөгжүлде темпизиниң кудулаашкының улус ажыл-агыйының бүгү-ле үлетпүр адырларынга салдарын чедирген. Ажыл төлевириниң фондузу барык 25 хуу бедээн, оон-биле калы шиткии рынокка барган сарылгазы барык 10 хуу эвээжээн.

Бир эвес социалистиг демкаттыжылгазының дуза-дамчызы эвес болза, 1981 чылдың дургузунда контрреволюцияның хоралыкы үүлгедиишкиннери улам хаанылаан, оон-даа артык хаай кризиске Польша таваржып турган ийик деп дыңнадыгда чугаалап турар.

Экономика талазы-биле хаяы кризистиң болгаш рынокту сандаратканының уржуунга үүрмектеп садар өртектерни әде кеерү эргежок чугула апарганының дугайында күрүнениң өртектер комиссиязы медеглээн. Ынчангаш күрүне комиссиязы аъш-чем продуктуларынга, оттулар чуулге болгаш электри энергиязынга үүрмектеп садар өртектерин өскертиириниң төлевиилелин, а ол ышкаш ындыг хартаашкын-биле холбаштыр акша төлевириниң талазы-биле саналдарны ажылдап кылгаш, бүгү улустуң чугаалажып көөрүнге киирген.

Бүгү-польша ажылчын агентилели бөдүнүң тайылбырынга амгы үеде польша экономиканың ийи кол айтырыгның мурнунда турарын демдеглээн: чурттун иштинге акша массазы биле барааннарның бир дең болур чоруунче катап кирери болгаш бараан чүк чурттарынга өрелерин төлээри эргежок чугула боop турар. 1981 чылда Польшаның улус ажыл-агыйынга хоорай биле кожаның аразынга экономиктиг харылзаалар, а ол ышкаш бүдүрүлге биле рыноктуң аразынга харылзаа даа үрелген турган.

Кооперация харылзааларын катап тургузарынга, бүдүрүлгени сагыга-чуруму быжыглаарынга, чиг-этти, материалдарны, электри энергиязын әң не ажыктыг кылдыр ажыглаарынга шериг байдалдың ижиглиг боop турар.

Бистерге берге боop турар, ынчангаш аңы-бүр бергелерге удур ам даа үр демисежир апаарывысты билир бис. Ынчалза-даа ол бистиң боттарывыстың айтырыгларывыс-тыр, оларны бистер боттарывыс [illegible] «Жолнеж вольности» [illegible] ПНР-га хамаарыштыр АКШ-тың [illegible] санкциялары дээр чүүлүнге холбаштыр бижээн материалында демдеглээн. «Со[illegible] [illegible]

ниң органнарын дилеп тургаш америк президентиниң Польшаның иштики херектерин дыка-ла сонуургап турганы кымның-даа кайгатпаан.

Р. Рейганның ындыг кижилерни болгаш оларның хоралыг үүлгедиишкиннерин деткип турганы-даа бөлүүн чыдагааныг: ол дээрге, капиталыг антикоммунист бөлүүшкаш социализмниң дыка хөй чурттарда быжыкканынга, социалистиг күрүнелерниң демкаттыжылгазының [illegible] [illegible] [illegible] шикасын чоруудуп турары сеткилинге таарышпайн турар деп, ол-ла солун уламчылай бижээн. Р. Рейганның [illegible] [illegible] Франция [illegible] «Культура» деп адаттынган [illegible] [illegible] [illegible] демдеглээн. НАТО-га бедеткеттинген болгаш ПУР-га хоралакчы, конституцияга удур [illegible] бөлүк [illegible] Кое-Корте [illegible] база [illegible]

• • •

ВАРШАВА. (СЭТА). Национал камгаланышкынның Шериг чөвүлелиниң даргазы генерал В. Ярузельскийниң Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарының элчиннери-биле ужуражышкыны болган. Бүгү талалыг калбарып турары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ярузельскийниң [illegible] [illegible] чугаалаан.

Польшаның парлалга агентилели [illegible] [illegible] [illegible] ПУР-нуң Министрлер [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

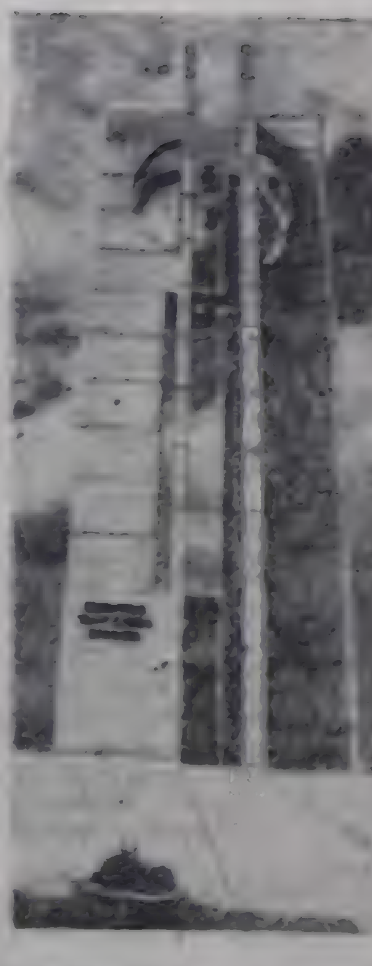

«Тайбыңның туггу» деп турасканы Болгарияның найысылалында тургузуктан. Ооң турасканын хүрээлеп чоннуң бижээн коңгалары [illegible] [illegible] уруглар талантызының хөгжүлдезинге киржикчи болган күрүнелер 1980 чылда Софияга болган «Тайбыңның туггу» деп уругларның бүгү-делегей ассамблеязынга белек кылдыр ол коңгаларны чорудуп бергени.

А. СМИРНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУТКАН

ЛОНДОН. (СЭТА). Гананың президентизи турган Х. Лиманның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

Бистиң консультациявыс

КОМПЕНСАЦИЯ ТӨЛЭЭРИ

[illegible]

[illegible] дезин төлээри база бичии өскерилген. Чаа доктаал ёзугаар ажылдакчы, ооң ог-бүлезин далай флоду-биле чоруур болза, оларның орук төлевириниң V—VIII бөлүктүң каюта өртээн, а хем флодунуң III категорияның каюта өртээн төлээри көрдүнген. Ынчалза-даа демир-оруктуң [illegible] дала флодунуң II—IV бөлүүнүң, хем флодунуң I болгаш II категорияның төлевирлерин албан организация, бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының чөпшээрели ёзугаар төлеп болур. Чер кырының автомобиль транспорту-биле чораанда автотранспорттуң (автобустуң) билеттериниң өртээн төлээр. Такси хөлезиниң эгитпес.

Үе-шагны намнаар орулга-биле өске черже шилчиттирип турар кижиниң, аңы өөредилге чери дооскан кижиниң самолет-биле чораан чарыгдалын долузу-биле төлээри чаа доктаалда көрдүнген. Өске черже көжүп турар кижилерге, демир-орук, суг база автомобиль транспорту-биле сөөрткен чүъгүнүң хөлезиниң чарыгдалында хемчээлдерге төлээри көрдүнген. Өскээр шилчиттирип турар кижиниң бодунга 500 кг чедир, ог-бүлениң кежигүн бүрүзүнге 150 кг чедир чүъктүң өртээн төлээр. Бир эвес демир-орук болгаш автомобиль транспорту чок болза, чоокку демир-орук станциязынга чедир [illegible]

[illegible]

А. ОРЖАК.

Кызыл хоорай прокурорунуң улуг дузалакчызы.

«Шынга» харыы

ПОЧТАЧЫЛАР ЧЕТЧЕЛЕТТИНГЕН

Эрткен чылдың сентябрь 16-да «Чогуур үезинде чедирер» деп эгелиг мурнуку чүүлге Каа-Хем районда почта чедирилгези бошкак чорup турарының дугайында шүгүмчүлээн.

Районда 119 малчыннар турлаглары, бригадалар, сүт бараан фермалары бар, ол хирезинде ында чүгле 7 почтачы быжыглаттынганындан почта чедирилгези озалдап турар, а Сут-Бажы салбырда почтачы шуут чок дээрзин ол чүүлде бижээн.

Районнуң улус депутаттарының күүсенчи комитединиң даргазы Ш.-Б. Серээдарның шүгүмчүлелге хамаарыштыр харыы бижээни болза:

Материалда фактылар бадыткаттынган. «Совет Тыва» совхозтуң дирекциязы почтачыларның ажылын контрольга албайн турганы шын.

Амгы үеде бүгү совхозтарда почтачылар четчелеттинген, кедээ Советтер күүскомнарының даргалары болгаш районнуң харылзаа бөлдириишкининиң начальниги-биле база бо айтырыгга хамаарыштыр беседалашкан.

Малчыннарга почта чогуур үезинде чедип турар.

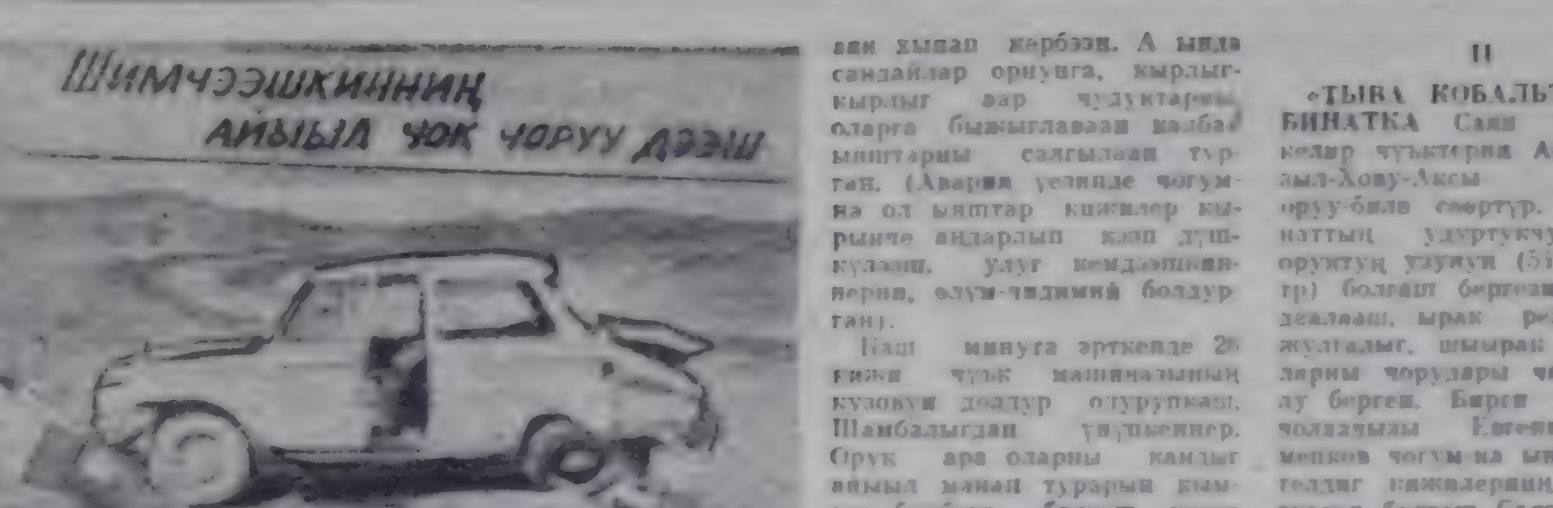

I

«ШАМБАЛЫГ» СОВХОЗТУҢ чолаачызы Виктор Ооржак 1980 чылдың июль 11-түң эртенинде черле өөренгеп чаңы-биле гаражка эртеле чедип келген. Ол бөгүн рейске үнмезин, машиназын септеп алыр бодаан. Машинага руль дээрге, кижиге болза холу, буду-биле, хатка болза дыш-биле дөмей дир, ону кайнаар улай тудар болдур ынаар чоруп орар. Рулю үрелик машина-биле кавчап чер чоруур, түве сөөртүр боор деп, ол боданган.

Ынчалзажок ооң бөгүн кайнаар чоруурун, чүнү кылырын ол чокка-ла шиитпирлеп каапкан болганнар.

— «Көк-Тей» совхозче хой кырып чоруур улус сөөртүр сен, Витя — деп, автомеханик Солгай Хомушку ону кире сала чугаалаан. — Улус контора чанында чыглып эгелеп тур, машинаң белеткеп, үндүргеш, бензин-ден кудуп ал. Дораан чоруур силер.

— Машинам үрелик, дорга улус сөөртүп шыдавас мен. Бөгүн кыдыынар дээн кижи мен — деп, Виктор аңаа харылаан.

— Чүге үрелик чувел?

— Рулю хозай берген, нор[illegible] [illegible] эттир хозай берген. Машинаның эзе тудары безин айыылдыг-дыр.

— Ажырбас. Көк-Тей чоразш келгеш, ээп алыр сен. Ооң өске ынаар чорудар машина чок-тур — деп, рульду ынай-бээр долгагылап, хынап көрген аттыг болган соонда, механик чугаалаан.

Виктор удурланырын оралдашкан. Ынчалзажок механик ону дыңнаар-даа хөңнү чок болган: чугаалаан соонда күүседир ол-ла. Ындыг-маңнаг деп чыдалгаашпаан турган херек чүл?

Бир эвес ол чугааның соонда үр-даа болбаанда чүү болу бээрин оларның кайызы-даа тааттыг даап болбаан болза, үрелик транспорт-биле пассажирлер сөөртүр дээрге кым херек үүлгеткени-биле дөмей дээрзин база ону орук шимчээшкиниңиң дүрүмнеринде шыңгыы хоралаан ол өөдө база дагын сагынган болза, олар бир янзы чугаалажып, орнунга өске машиналардан тывкаш чорудуптар турган ийик.

— Нутбакан боор эвеспе!

Механик ырак рейсче чорудар дээн чолаачының нүүдүүзүнге ат салып [illegible] машиназының кагы улус сөөрүрүнге таарыштыр херектинген, бо дээрин [illegible]

[illegible]

II

«ТЫВА КОБАЛЬТ» КОМБИНАТКА [illegible]

[illegible]

III

[illegible]

(Уламчызы 4-кү арында).

КЕЖЭЭНИҢ МУРНУНДА—ХҮНДҮ

Башкы болгаш ооң ижи

ЧЫРЫК соңгаларлыг, арыг класста таарымчалыг кылдыр кылган чүүлдер-ле хөй: В. И. Ленинниң портреди, ниэы-бүрү стендилер, өөредилге херекселдери, касса, альфавит... дээш чүве-ле хөй. Ол — Александра Тангытовна Ондарның кылган ажылдары. Бичии уругларга кежээ мурнунда өөредилгеге херегләэр бүгү-ле херекселдерин четчелээр. Башкылаашкын үезинде ооң чаңгыс сөзү, көрүжү-даа өөреникчилерге өөредиг, оларның кичээнгейин чүгле башкызында. Өөреникчилерниң өскүр чардыктазы, чуруммуу башкының оларга болгаш бодунга негелделиин көргүзүп турар.

Александра Тангытовна Ондар Кызылдың башкы училищезин дооскаш, төрээн сууру Алдан-Маадырга ажылдап келгенинден бээр 16 чыл эрткен. Ол бо үениң иштинде ажылынга мергежип, боду өөренмишаан, педагогика институдун бот-өөредилге-биле дооскан. Ол амыдырал салгалды коммунистиг мөзү-шынарга, келир үениң ёзулуг хамаатылары кылдыр кижизидер херекке билиг мергежилин харам чокка бараалгадып чоруур.

— Школага өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың дециелиин бедиктери—бистиң үениң нарын хөгжүлдезиниң негелдези-биле чергелештир чүгле башкыларның эвес, хөй-ниитиниң кол сорулгазы болур. Ол бүгү — башкы кижиниң башкылаашкын талазы-биле методиказын, практиказын эде тургузарын база негеп турар. Ооң ужурундан «Өөренир, өөренир база катап өөренир!» деп Ленинниң чагыы чүгле өөреникчилерге эвес, харын башкыларга дорт хамааржыр — деп, Александра Тангытовна чугаалады.

Ол башкы кижи мергежилин хүн бүрүде бедидип чоруур. А. Т. Ондар Чырыдылгакын министерствозунуң болгаш башкылар билиин бедидер институттуң органнастаан курстарынга доктаамал барып, дуржулгалыг башкыларның болгаш методистерниң арга-дуржулгазын үргүлчү-ле өөренип келген.

Бо чылын ол Алдан-Маадыр ортумак школазында ужук класстыуруртуп турар. Класста үжен ажыг өөреникчилер бар. Ооң ажылының бир эки практиказы ада-иелер-биле харылзаалыы. Ада-иелерге, хөй-ниити организацияларынга даянып турган, эки түңнелдиг чедип ап турар. Ажылдап келген чылдарында ооң башкылап турар класының өөредилге-кижизидилгелиг ажылының дециели бедик көргүзүглүг болуп келген.

БАШКЫНЫН амыдыралында база бир уттундурбас хүн— Коммунистиг партияның хүрээлеңинге киргени. Кежигүнге кирер мурнунда А. Ондар дыка-ла бодаңган. Өг-бүлезиниң иштин, уругларын, бодунуң ажылын кандыр коптарып көрген. Ону кым-даа албадаваан, ооң тура-соруу, күзели, чоннга бараан болуп чоруур башкының бедик хүлээлгези ону эң бедик атты эдилээр коммунист болурун негеп келген. Коммунист болуру— алдарлыг болгаш харысаалгалыг херек, ол дээрге эң-не улуг идегел-дир.

Келээ суурларда башкылар дээрге хөй-ниитиниң бүгү ажылдарын хүрыылаар кижилер ол. Агитаторлар, пропагандистер, херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери дээш кандыг-даа ажылдарда олар идепкейлиг-биле киржип турар.

Александра Тангытовна Ондарга Алдан-Маадыр суурнуң херээжен чону улуг идегелди база көргүскен. Ол суурнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы болуп, каш чылдар улаштыр ажылдап, хөй-ниити даалгазын ак сеткилдиг-биле күүседип келген. Ооң даргалааны херээженнер чөвүлели районда эвес, харын-даа республикада мурнакчы ажылдыг чөвүлелдериниң одуруунда турар. Кежээниң мурнунда — хүндү. Күш-ажылга ынак кижиниң ынча дээр. Бедүүн не херээжен, башкы бодунуң чаагай ажыл-ижи-биле чонунуң хүндүткелинде чоруур. Ону суурда улуг-биче кижилерден танывас, билбес кижи чок. Хөй-ниити даалгазын күүседип, өөреникчилерниң бажыңнарын кезип чоруур. Өөрениг бүрүзүнүң доктаамал аалчызы.

З. КУУЛАР.

ХӨГЛҮГ, СОЛУН БОЛЗУН

Уругларның хостуг үезин ажыктыг болгаш солун кылдыр организастаар дээш Кишинёвта хөйнү кылып турар. Ол дугайын улус депутаттарының Кишинёв хоорай Совединиң күүсекомунуң даргазының оралакчызы Кладвия Журавлёва мынчаар чугаалаан:

— Молдавияның чартык миллион чурттакчылыг найысылалында 100 муң ажыг уруглар бар. Чамдык хоорайларга бодаарга, бистиң хоорайда уругларның немежип турары-биле чурттакчы чоннуң өзүлдези эки байдалдыг. Ынчангаш бис эрткен беш чылда үш чаа бажыңнап, ниити болгаш чаптың кадыының камгалалының бажылар салбырлыг төвүн, чаа 33 уруглар садтарын, 12 школаны туттуувус.

Уругларның ада-иези болдуунда ажылдап турар болгай. Ынчангаш олар ажылдап турганда, уругларның хостуг үезинче сагыш салыр апаар. Уруглар хайтаарал чок артпас ужурлуг. Оларга кайы-хамаан чок чүү-хөө кылдыртып каар эвес, а сонуургадыр, хаара тудар болгай — деп, ол уламчылады.

Дааранырындан эгелээш астрономияга чедир бүгү сонуургалдарга он-он бөлгүмнерлиг алды пионерлер бажыңнары, мультфильмнерниң «флоричика» («Чечек») деп пионерлер киностудиязы, аныяк техниктер болгаш натуралистер станциялары, уругларның туристиг клуву, музыка, чурулга, спорт школалары, уруглар библиотекалары... — ол бүгү уругларга бараан болган. Ооргаш ажыглап болур аргаларның хөйү харын чамдык айтырыгларны тургускан. Чамдык ада-иелер уругларын хөй талалыг, сонуургалдыг кылдыр өстүрер чүткүл-биле оларны хары уда элээн каш школаларга болгаш бөлгүмнерге киирип каар апарган. Бар эвес школачы аңаа удурланмайн-даа турар болза, ындыг байдал аңаа дыка берге.

Уруу азы оглу бажыңының чанындан ыравайн ойнап, ооң дугайында кожалары хомудавайн турарга аңаа таарзынар ада-иелер база бар. Ындыг уругларга уруглар клуву кылдыр өрээлдерни он беш чыл мурнунда тускайлап эгелээн бис. Ол клубтарже уруглар-биле кады үе эрттиреринге ынак улуг кижилер база кээп турар апарган. Оларның башкыларының дузалакчылары апаары ховар эвес.

Рокатар кудумчузунун бир бажыңында Борис Балицкер деп кижи чурттап турар. Бо [illegible] шаг-назыны улгадып [illegible] болза, ол кайгамчык [illegible] чаагай сеткилдиг, дузааргак кижи. Ол [illegible] кылган. Чечектер өстүреринге ынак бир пенсионер уткай ол урай мергежилинге уругларны өөредип эгелээн. Хоорун [illegible] чаштар-биле самолёттар моделдери эптеп турар. Чурук тыртты-рыкчызы уругларга фотостудияны ажыттаан. Спортка ынакчылар оолдар-биле хоккей, футболдап турарлар.

Клубтар дааныын апарган. Кишинёвта чурттаар айтырыы болдуу-биле шиитпирлеттинмейн-даа болза, уорай эрге-чагыргалары оларны деңгел өрээлдерин шилчилдип, харын чаа тутуп бажыңнарның бирги наъдаан бүдүүн берип турар апарган.

— Чурттап бажыңнарын уруглар ойнаар шөлдерин ыызаңнап тургузуулардан черле хуулуп албас апарган бис — деп, хоорайдыңбо даргазының оралакчызы демдегледи. — Ынчалзаныы оларга тааланып уруглар олдуунда чаңгыс аас биченерге элээнниг таарыктар, чуңгу, чайгаңнаыш, үтек-бажыңчыгаш азы ыяштан, шуутайдан машиназыгаш кылып каар турду. Уругларга ойнаар шөлдериниң эң эки төлевилели дээш конкурсту хоорай солунунга чарлаан бис.

Редакцияны шимиглар, макеттер-биле шуут-ла хөме базырыпкан чүве дег, хөй-ле төлевилелдер келген. Оларны үстүкү класстарның өөреникчилери, студентилер, инженерлер, ажылчыннар, архитекторлар, пенсионерлер эккеп турган. Ол бодал чүвес хоорайжыларны хаара туткан. 75 төлевилелдерни херээ кырында боттандырган бис. Төндап өртүлүгиары, илбечер, тускай тургуз [illegible] чайганнышттар, скульптуралар, лабиринтилер...

Шак ол ышкаш уругларга эң эки спортчу шөлдүң конкурузун эрттирерин ам планнап турар бис.

Людмила Рыбкина.

(ПМА).

Культура болгаш амыдырал

1982 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ ПОЧТАЗЫ

Бистиң чурттувустуң кайгамчык болуушкуннары, алдарлыг хүннери, сураглыг кижилерниң юбилейлери 1982 чылда үнер кылдыр планнаттынган почта төлевирлериниң демдектеринге база көстүп келир. Оларның дыка хөйүн чурукчулар кылып эгелей берген.

5 марканың болгаш блоктарның бөлүктери-биле ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын демдеглээр. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чыл оюнга, профэвилелдерниң XVII [illegible] база ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге тураскаатькан маркалар база үнер. Чечен-Ингуш болгаш Якут АССР-лерниң база Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының 60 чылдарынга тураскааттынган биче хемчээлдиг маркалар база көстүп келир.

Апрель 22-де, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнде, тургустунган чаңгыс ёзугаар почта блогу үнүп келир.

Дыка хөй маркалар бистиң сураглыг чаңгыс чер чурттугларывыс: Совет Эвилелиниң Маршалы Б. Шапошниковка, чогаалчы К. Чуковскийге, чурукчулар О. Кипренскийге, И. Шишкинге, М. Грековка, композитор В. Соловьёв-Седойга, а ол ышкаш делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң көскү ажылдакчылары Г. Димитровка, И. Броз Титога, түрк шүлүкчү, Тайбынның Бүгү-делегей шаңналының лауреады Н. Хикметке тураскааттынган.

Профэвилелдерниң Бүгү-делегей конгрези, октаргай делгемин тайбың сорулга-биле шиңчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле КНО-нуң конференциязы, электри харылзааларының делегей конференциязы, кардиологтарның бүгү-делегей конгрези дээн ышкаш делегей ужур-дузалыг болуушкуннарны база совет почта демдеглээр.

Май 5-те, Парлалга хүнүнде, «Правда» солуннуң 70 чыл болганынга тураскааткан марка база үнүп келир. Киевтиң үндезилеп тургустунганының 1500 чылынга, Космонавтика хүнүнге, Черниң баштайгы билимал эртемчизиниң чаагай беш чыл болганы юбилейинге тураскааткан маркаларны үндүрерин белеткеп турар.

Күрүне эрмитажының болгаш чоннуң мастерлериниң ажылдары-биле чараш кылдыр каастаттынган, биче хемчээлдиг маркалар таныштырар. Ада-чурттуң локомотивтери болгаш планерлери, ССРЭ-ниң Шериг-далай флодунуң корабльдери, бистиң чурттувустуң үнелиг байлаан көргүскен биче хемчээлдиг маркалар база хөйү-биле үнер.

Спортчу чаа чүүлдерни көргүскен маркаларны база үндүрери планнаттынган. Кандыг-даа планга өскерилгелер тургуп каарин барымдаалааш, почта төлевирлериниң демдектерин үндүрер талазы-биле дирекция улуг курлавырларны база арттырган. Шынап-ла почта харылзаазы дээрге, шалыңчы ажылдыг салбыр-ла болгай.

(СЭТА-ның корр.).

ГАЗТЫ ШЫН АЖЫГЛААР

Чылдың соок үези кыш дүшкен. Ынчангаш агаарның температуразы хүн бүрү кудулап, соок улам дыңзап орар. Ооң чылдагааны-биле «Тыва газ» эргелелинге чагыглар көвүдеп, кайы-бир бажыңче газ дамчывайн, азы багай дамчып турарын дыңнаткан медээлер удаа-дараа келгилээр. Агаарның температуразы 30 градус чедир соой бээрге, системада газтың базыышкыны чавызаар болгаш ону дамчыдар хоолайларның база газ үлегчизиниң арматуразы доңа бээр. Ооң түңнелинде чемненир өрээлде кыпсып каан газ-биле ажылдаар херекселдиң ойу өже бээр. Камгаң газ база катап дамчып херекселдерни ажыглап тура: иштинге дүрген таржаар болгаш ол үеде оң кыпсыр болза, частый берип болур. Ынчангаш газ-биле ажылдаар херекселдерни ажыглап тура, хайгаарал чокка арттырарын ашылавыс.

Газтың дамчыыры түр кезээ соксай бээрге, өшкен печканың кранын дуглаар. Ону катап кыпсырда өрээл иштин агаарладыр. Газ дузазы-биле чем хайындырар, суг изидер херекселдерлиг өрээлде агаар арыглакчызының эки ажылы — озал-ондак болбазының магадылалы. Ылаңгыя ыш үндүр тыртар хоолайның ажылдаарын үргүлчү хайгааралга алыры чугула. Ук хоолай кышкы үеде доңгаш, бошталы бээр, ынчангаш ооң ажылдаарын ой-ойде хынап турар херек. Хоолай муңгаштелбээн болза, ыш турар от ыяжын ооң аксынче туварыңарга чалбыраашты үндүр тырта бээр. Соок үеде ол муңгашталдыр доңмазын дээш 15—20 минута болгаштаа суг изидер херекселди ажылдадып турар. Агаарның температуразы 35 градустан ажыр соой берген үеде, газ-биле суг изидер [illegible] оваарымчалыг ажыглаарын сүмелеп турар.

Шыгжамырда чыдар баллоннардан газтың үнүп турары кышкы үеде хынаттынмас. Чүге дээрге агаарның температуразының кудулааны-биле чергелештир газтың базыышкыны эвээжээр. Ынчангаш газтыг баллон алган чагыкчылар саваң хөлүмактыг эзилдириг-биле ооң дашының чаггаш, газтың үнүп турарын хынаар ужурлуглар.

Газ-биле ажылдаар херекселдерни ажыглап тура, оларны хайгаарал чокка арттырып болбас. Бажыңнап үнерде газ дамчыдылгазын дуглаар краннарның хагдынганын хынап көөрү чугула.

Т. БЫКОВСКАЯ.

«Тыва газ» эргелелдиң техниктиг кабинет эргелекчизи.

Стол теннизинге эрткен чылдың төнчүзүнде болган республика маргылдаазынга «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң бирги командазы - бирги, ийиги командазы — ийиги база үшкүзү—үшкү черни эжелээн.

Эр улустуң хууда бирги черни Николай Данчыр-оол, ийигизин Сергей Сасин, үшкүзүн Хемер-оол Кужугет чаалап алган. Херээжен спортчулардан Мира Ооржак — бирги, Антонина Сидоренко — ийиги, Мария Шымран — үшкү черлерни эжелээнер. Херээжен улустуң ийи оюннарынга Л. Ооржак, М. Шымран — бирги, М. Ооржак, А. Сидоренко — ийиги черлерни алган. Эр улус ийи оюннарынга В. Фунтиков, С. Сасин бирги, В. Оюн, Л. Сат ийиги черни эжелээн. Тиилекчилерге шаңналдарны, тиилчиир кубоктарны, вымпелдерни тывыскан.

Е. МАНЗАНОВ.

ЧУРУКТА: стол теннизинге республика маргылдаазының үезинде.

А. ШАНААНЫҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — [illegible] шимчээшкин. 9.00 — «Оруу [illegible]». Фильм-концерт. 10.00 — Уруглар фильм. «[illegible]». 10.40 — «Кино [illegible]». 11.20 — [illegible] 11.45 — 14.15 — Чарлыг. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «[illegible]». Документалдыг фильмнер программазы. 15.25 — «[illegible]». [illegible] романтары. 16.30 — [illegible]. 17.30 — Уруглар хөй сериялыг уран-чечен фильм «Павел Корчагин береген». 5-ки, 6-гы, 7-ги сериялары. 18.00 — «[illegible] университеттери». «[illegible] идиг беришкиниң чаартыры». ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент кежигүнү П. Г. Бунич дамчыдылганы эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Өг-бүле чөвүлели». 19.30 — «Ие чок читкеннерниң иез-биле» (ГДР). Уран-чечен телефильм. Чилиниң Компартиязының 60 чылынга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Мордасова ырлаар. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40 — 23.10 — «[illegible]». Документалдыг телефильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

[illegible] «[illegible]». Уран-чечен телефильм. 13.40 — «Бо фантастиктиг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 14.55 — Чоннуң [illegible]. 15.05 — Спорт-81. 15.50 [illegible] 16.00 — 18.30 — Чарлыг.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Петропавловскунуң шивээзи». Телефильм. 19.10 — «Тываның болгаш Хакасияның чаңнары: «Амыдыралдың өөредиглери». СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады И. З. Домажакова дугайында. 19.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчылар [illegible]». 20.00 — «[illegible]». Вологда хоорайның [illegible] булуң тургузуунуң дугайында. СЭКП-ниң Вологда обкомунуң секретары В. А. Жуков киржилгези-биле. 20.30 — Делегейниң улустарының чогаалдары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Сорулга». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы.

АГААР

Республикага кожер булуттаар, барыын болгаш соңгу районнарга хар биче чаар. Барыын угланыышкынныг хаттыг секундада дүргени 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 20—25, чамдык черлерге 27—32, хүндүс 15—20 градус соор.

Кызылга кожер булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 23—25 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

О З А Л - О Н Д А К

(Эгези 3-кү арында).

...Ол-ла кежээ хоорайның өске талазынга, ийи дугаар АТБ-ниң чолаачызы Владимир Наумовтуң бажыңынга ошкагай кандыг-даа чылдагаан чокка элээн каш кижи чыглып кээп, арагалаан. Арагалыг шилдер дарый-дараа бошуттунуп-ла турган. Ынчалдажок стол кыры курутлаваан: үнгеп кижи-ле өске шилдерни садып эккеп турган. Кымның чеже хиреңи ишкени санаттынмаан. Ынчалдажок бажың ээзи В. Наумовтуң болгаш арагалаашкының база бир киржикчизи Л. Соколовтуң дыка хөй араганы ишкенин эртенинде баштарының шыдажыр аргажок ааранын бадыткаан.

Бай-Хаак чедер бир эжин Наумовтуң хууда «Москвичи»-биле орук дөгүдүп каарын дүүн-не дугурушкан турган.

— Дыка эртелээш кажаар боор. Магазин ажыттынарын манаптавлыңар. Баш «эмнээр» чүве садып алыр-дыр — деп, Наумов эштеринге саналдаан. Аңаа кым-даа удурланмаан.

Он бир шак чедерин четтиктейн манап турганы. Титов кудумчузунда магазинден ийи шил водка садып алгаш, сагыжы ажый берген хап үнгүкеннер. Хоорайдан бичии ырап алгаш, шилдиң бирээзиниң аксын ажыдыпканнар.

Кызыл — Эрзин оруу-биле Бай-Хаак оруунуң белдиринге ажип ашарып чедирип кааш, дедир ээп турда, Наумовтуң машина башкарар харыы чок апарган. Ол көөрге, Соколовтуң ээрии ооң-на чүгээр ышкаш сагындырган.

— Бээр олурупкан, кезек чорут ма, Леня! — деп, эжиниң ээрии-даа, машина чорудар эрге чогун-даа утту каапкаш, ол чугаалаан. — Мен бичии удуп алыйн.

Соколов ол-ла дораан чөпшээрешкен, руль артынга олурупкан. Ол дүүнден-не орта сергелеп ээриниң кырынга база чартык шил водканы немей ижипкен, улам ээриңии берген, холдарының машина башкарбаны кылдыр «эмдиге» бергенин-даа тоовазан.

Руль артынга олурупкан дээрезинде ооң байдалы көң күс аңаа, Кызылга хамаанчок, каяа-даа чедир халды бээр машина сагындырган. Ээрик-ке далай беәин дискектеп кылдыр сагындырар деп чүве ол ышкаш.

Соколов эжиниң машиназының рулун холга алган дораан талыйтыр «базыпкан». Чаа «Москвич» дески, чазагаг орукка ужуга-ла берген. Шала ажылдың каап соңгаардан машиналар хаажап хат машина иштинге шимчеп, сергелеңнедирге, «чолаачы» улам эрк хайнып, дүрген-даа [illegible] чазып улгадырыпкан...

Амыдал мырыңнап саадавазан машина хевертеп баштартып, маш бээрге, утку орук дашкыр ке [illegible] транспорт оруунче кирхааны берген-даа, улур чүрүп орган «Запорожецти», октапган даш дег баргаш, хеме үстүргенин-даа Соколов багайтыр билген. Чүге дээрге шупту чүве карак чивеш аразында болуп, ээрик карактарга шокарааш кылдыр көзүлген.

Руль артында ээрик чолаачы дээрге-ле кем-херек үүлгедикчизи-дир. А бо үүлгедикчиниң буруузу-биле болган ол аварияның түңнели база-ла коргунчуг: «Запорожецке» чораан дөрт кижи — Селиннерниң болгаш Хабаровтарның өг-бүлелери аңаа шупту өлген. 1981 чылдың июль 25, дүъштекиниң 2 шак — оларның амыдыралынга сөөлгү минуталар болган.

Х. МОНГУШ.

ТАЙЫЛБЫР: Эрткен чылын республикага 394 орук-транспорт озал-ондаа болган. Аңаа 139 кижи өлген болгаш 364 кижи аар, ортумак азы чиик кемдээн. 1980 чылдың ынчангы дециелинге көөрде, аварияларның ниити саны болгаш кемдээн, балыгланган кижилерниң саны элээн кызырылган.

Ынчалдажок байдал ам-даа дүвүренчиг болуп артпышаан. Ылаңгыя Кызыл хоорайга, Каа-Хем, Бии-Хем, Өвүр, Тожу болгаш барыын районнарга болган аварияларның саны 1980 чылдагы дециелинден ковудей берген. Оңза дүвүреңчиг чүве чүл дээрге, чолаачыларның ээрик чораан авария кылыр чоруунуң хөй болуп артып турары. Эрткен чылдагы бүгү аварияларның 41.9 хуузу чогум-на ындыг чылдагаандан болган. Ооң иштинде Эрзинниң, Бай-Тайганың, Таңдының, Каа-Хемниң, Чөөн-Хемчиктиң болгаш Кызыл районнуң оруктарынга хөй озал-ондактарны ээрик чолаачылар болдурган.

Үстүнде бижиттинген ийи таварылгада чолаачы И. Оресов болгаш хуузунда машиназын мунуп чораан Наумов, Соколов олар машина башкарган кижи ээртир сүкеунну грамм-даа ажап болбас дээрзин кончуг эки билир хирезинде, орукка ээртир арагалап, орук шимчээшкининиң дүрүмүн каржызы-биле үреп, айыылдыг аварияны болдурганының түңнелинде, шимчээшкиниң бүгү дүрүмнерин хажык чок сагывышаан, бодунуң-на оруу-биле чорупорган кем-буруу чок кижилер амы-тынындан чарылган-дыр.

Ол херектерниң дугайын чугаалап тура, хууда транспорт айтырыынга хамаарышкан чамдык сан-түңнерге черле доктаавас арга чок. Республикада авто-мототранспорттуң ниити саны 1976 чылда 25 муң 363 турган болза, 1981 чылда 32 муң 200 апарган. Ооң иштинде хуу машиналар 15 муң 251 турганындан 19 муң 998 четкен. Моон алгаш көөрге, республиканың оруктарында байдалдың нарыны тодаргай-дыр.

Хууда транспорттуң саны чылдың-на көвүдеп турар болганда, оларның эдилекчилериниң буруузу-биле болуп турар аварияларның саны база-ла хөй болуп артпышаан. Эрткен чылын болган бүгү аварияларның 29 хуузун азы үшкү авария бүрүзүн-не хууда машиналар ээлери кылган. Оларның аразында машиназын ээрик башкарып чораан кижилер база дыка хөй.

Ол ышкаш совхозтарның, бүдүрүлгелерниң, албан организация черлериниң удуртукчуларының болгаш специалистериниң ажылга харысаалга чогу-биле рейсче үрелик машиналарны үндүргениниң түңнелдеринде, хөй озал-ондактарның болуп турары хаая эвес. Ооң бир чижээн үстүнде материалдар көргүскен-дир.

Механик кижи кандыг-даа машинаны рейсче үндүрер мурнунда, ону бүгү талалыг хынап көөрү албан. Бирги ээлчегде башкарар рулюн, тормозун хынаар, улус сөөртүр машинаның кырында олурар сандайлар кылган-кылбааның, эки бызыглааның ыяап-ла хынап көөр. Кузовтуң соңгу хаалгазынга чөленгиништи иштики талазындан хап, быжыглаан, машина кырынче тептипти үнер бичии чадажыгашты [illegible] дүрүмнерин чамдык кижилерниң сагывайн баар таварылгалары элээн эвес. «Шамбалыг» совхозтуң автомеханиги С. Хомушку паспажирлер сөөртүр машинаның башкарар рулюнуң үрелиин биле тура-ла база ооң кузову улус олурарынга таарыштыр дериттинмээнин хынап көрбейн, путёвкага ат салып, машиназын септээр деп турган чолаачы В. Ооржакты рейсче харын-даа албадап үндүргениниң түңнелинде, база чолаачының бодунуң дорт буруузу-биле озал-ондак болуп, хөй улус өлүм-чидимге, кемдээшкиннерге таварышкан-дыр. Бо дээрге харысаалга чок чоруктуң уржуу ышкажыл.

База бир айтырыг—транспорт болгаш чадаг кижи. Кудумчу болгаш орук шимчээшкининиң дүрүмнерин чадаг кижилерниң үрээниниң уржуундан, эрткен чылын 76 авария болган. Аңаа 16 кижи өлген болгаш 63 кижи кемдээн. Оларның хөй кезии хоорайларга болгаш хөй чурттакчылыг черлерге онаажып турар. Чылдагааны билдингир-ле болгай: орук дүрүмүн сагывайн, светофор-даа оваарып көрбейн, кудумчуну дүшкен-не черинден кежэ маңнажыр кижилер машинага үстүрттүнтер ийикпе, азы ооң адаанче кире бээр. Чижээ, эрткен чылдың декабрь 16-да Кызыл хоорайның чурттакчызы С. Казанцев ээрик чораан, кежээ Красноармейская—Октябрьская кудумчуларының белдиринге машина оруунче хенертен үне халып келгеш, «Москвичиге» (чолаачызы А. Богданов) бастырган. Өске чижек: декабрь 17-де «Тыва суг тудуг» тресттиң № 2 КМК-зының ажылчыны В. Астраханцева база-ла ээрик чораан, Колхозная кудумчуга мырыңай чоокшулап келген такси мурнунче маңнай бергеш, кемдедир бастырган. Ындыг таварылгалар хоорай, суурларның кудумчуларынга черле бо-ла болгулаар.

Ол ышкаш чамдык чолаачылар хөй улустуг черлерге бедии кайы хамаанчок дүрген халдыр, ооң түңнелинде, озал-ондак болдурар.

Ынчангаш орукка озал-ондактарның болу бээр кол-ла чылдагааннары ындыг-дыр: транспортту ээрик башкарары, мурнунда чораан машинаны болгаш орук белдирлерни эртерниң дүрүмнерин үрээри, хозуу эттир дүргедээри, үрелик транспортту башкарары.

Х. Монгуштуң материалында бижиттинген озал-ондактар огум-на ындыг чылдагааннардан болган-дыр.

О. ОТУК-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң куравтоинспекция кладиазының начальнииниң оралакчызы, милиция подполковниги.

КИНО

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ээрижигеш» 9.30, 11.20, «Дөрт холдап ойнаашкын» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Октар сыңгайнып турда» 9.30, 12.40, «Үшкү октаргайның чажыды» 11.10, 14.20, «Цыган ааскежик» 16.20, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Болоктуң болгаш Лёлоктуң улуг аян-чоруу» 10.00, 12.00, «Амыдырал ному» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оттуг-ыяш хааржаанга хенертен болуушкун» 11.00, «Херээженнер чокта эр улус» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эттинии болбас хоорэмчи» 15.00, «Часкы үер» (2 сериялыг) 16.30, 19.30 шактарда.

«Шын» солун редакциязынга курьер дарый негеттинип турар.

Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда автошколазы 3 класстыг чолаачылар белеткелиниң курстарынга өөренир күзелдиглерни чыып турар. Өөредилге тыва дылга эртер. Өөредилге хөлезиниң өөренир кижи болуу-даа, совхозтар болгаш кол ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелери-даа төлеп болур. Өөредилгениң хуусаазы 5 ай. Кичээлдер 1982 чылдың январь 15-те эгелээр.

Өөренир күзелдиглерниң келир адрези: **Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, бажың № 113-а, телефону—2-34-94.**

Чагыг № 2897.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатты 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—[illegible].

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 6 (11804) | 1982 чылдың январь 8, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

АЙ САНЫНДА-ЛА

Саяногорскинин [illegible] кезек девискээринде чурттаар тудугларын тудуп эгелээн.

Енисейде чаазы хоорай дыка дүрген сайзырап орар. Шалыпчы тудутлар: Саян-Шушенск болгаш Майна ГЭС-терже, алюминий заводунче, тудутларны чыып база сайгарар комбинатче чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан аныяктар кээп турар. Ынчангаш оларга чурттаар чер чугула херек. Ооң уламындан «Саяналюминийтяжстрой» трестиң № 69 тудут эргелелиниң коллективи ай санында-ла хөй квартиралыг бажыңны ажыглалга кииреринин шиитпирлээн. Конструкциялар болгаш материалдар-биле хандырып турар бүдүрүлгелер-биле чогаадыкчы кады ажылдажылганың кергээзин олар чарып алганнар. Тудут шөлдеринде база кериилиг арга ажыглаттынып турар.

Эрткен чылын хоорайның тудугжулары 45 муң дөрбелчин метр чурттаар шөлүн, садыг товун, чаа магазиннерни ажыглалга кииргеннер. Үнген чылда база шалыпчы ажылдап эгелээн: тос каът бажыңның, хоорайның харылзаа белдириниң, кинотеатрның, сүт заводунуң болгаш өске-даа объектилерниң тудуу уламчылавышаан.

(СЭТА).
Красноярск край.

БЕЛЕН БАЖЫҢНАР

Нефть тывыкчыларының дүрген өзүп орар суурy — Ноябрьскиниң тудугжулары бо чылды элдептиг объектини тудары-биле эгелээн. Бригадалар бажыңнарның ханазын тургузаннар, соңга блоктары эптеваннер. Бажыңның бүгү чээрби дөрт квартиразы тудуг шөлүнче шуут белен чедип келген. Оларны тудугдан чүс ажыг километр ыракта Тюменьге чыып, эптээн. Тудугжуларга чүгле квартираларны тывыскаап үндүрери арткан.

Соңгу ол районга чурттаар бажыңы тудар дээш чоокта чаа-ла чүс-чүс кубометр ыяшты, металл конструкцияларны сөөртүр болгаш бир чыл хиреде ол бажыңны тудуп кээр турган.

Блок аргазынче шилчип эп тыпкан соонда сибирьжилер чурттаар тудууп шалыгкыы кылып турар апарган. Шилыг арганы нефть болгаш газ тывыкчыларының технологтуг объектилерин тударынга ажыглап турган чүве-дир.

86 шилиг блокту чыып үндүрерге 25 квартиралыг чурттаар бажыңы белен болур. Винзилинниң квартиралар чыыр заводу ээлчегде үш-үш өрээлдиг ийи квартираны белеткеп турар.

Бо чылын тюменьчилер соңгу чүкчүлерге чүс муң дөрбелчин метр чурттаар шөлүн шилиг арга-биле тудуп бээр. Газ тывыкчыларының хоорайы Чаа Уренгойга бүдүн микрорайонну тудары көрдүнген.

В. ЖИЛЯКОВ.
СЭТА-ның корр.
Тюмень.

Удуртукчуга сөс

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР ДААНДЫРЫП ТУРАР

1982 чылда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективиниң мурнунда белен эвес сорулгалар салдынган. Эрткен чылда ажыл-ижиниң түңнелин анализтеп, сайгарбышаан, коллектив ийиги чылды бедик организастыг эгелээрин шиитпирлеп, планныг онаалдаларга немей социалистиг хүлээлгелерин ап турар. Ажылды организастаарының дешпилгелиг чаа аргаларын ажыглап тургаш, 1982 чылда 16750 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрерин көрүп турар бис. Ол дээрге 1981 чылдың дециелиндеп 750—800 муң рубльге хөй болгаш чыл иштинде 100 муң тонна даг-дүгүн күрүнеге бээри-дир. Ооң 20 хуузундан хөйү бедик сорттуг даг-дүгү болур. Комбинаттың рудниги болгаш транспорт цеги 1982 чылда дыка хөй даг массазын үндүр сөөртүрү, энергоцех 29 миллион киловатт-шак электри [illegible] ажылдап үндүрери [illegible] көрдүнген.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлге алгаш, комбинаттың коллективи чыл планындан ажыр [illegible] тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүрерин, [illegible] муң рубльдиң бараанныг продукциязын садарын хүлээнген. [illegible]

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] чүүл, энергия болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны камнаар талазы-биле [illegible] бараанныг продукцияның бот-үнезин 150 муң рубльге чиигедири көрдүнген. Электри болгаш чылыг энергиязын, кывар-чаар материалдарны хумагалыг ажыглаанындан 55 муң рубльдиң камнылгазын чедип алырын планнап турар. Чеди-эт курлавырының чарыгдалының нормативин шиңгылы сагааныңдан бир тонна белен продукцияны алырынга үнер чарыгдалдың хемчээлин 1981 чылдыңындан ийи хуу [illegible] көрген. Ол-ла үеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың дециелиндеп 11,3 хуу өстүрер.

Бо 1982 чылда социал-хандырылганың чарыгдаарын хандырарынга 280 муң, материалдыг идиг бериикчилиниң фондузунга 833 муң, бүдүрүлге хөгжүдериниң фондузунга 800 муң рубльди тускайлаан. Олар эрткен 1981 чылдың дециелиндеп хөй.

Комбинатта болгаш хоорайда чурттаар фондузунуң ажыглалында болгаш септелгезинде четпестер эвээш эвес. Ынчангаш чурттаар фондузунуң капитал септелгезинге 220 муң рубльди, аңы эрткен чылдың дециелиндеп үш катап хөй түңнү тускайлаан.

Бо чылын 6838 дөрбелчин метр чурттаар шөлүн ажыглалга кирери, 1176 өөреникчи өөренир школаның тудуун доозар. Черле ынчаш, капитал тудуг талазы-биле хуусаа үзээн, «кыраан» тудутлар комбинатта кончуг хөй. Аңаа бир дугаарында, ТЭЦ-ти алгыларын доозары, районнуң эмнелге комплексин долузу-биле ажыглалга кирери, ногаа өстүрер теплицаның немей туттунган цехтерин, 240 баш хавац азыраар комплекстиң тудуун дужаары хамааржыр. Бо бүгү ажылдарны күүседип, аңаа көрдүнген акша-хөреңгини долузу-биле шиңгээдип алыры-биле күш-ажылды эде организастаарынга, коллективке кижизиделге ажылын күштелдирерининге тодаргай ажылдарны кылып апаар.

1981 чылда «Тыва даг-дүгү» комбинат планныг онаалдаларын техника-экономиктиг кол көргүзүглер талазы-биле күүсетпээн. Ооң кол чылдагааннары — күш-ажылды багай организастааны, технологтуг дериг-херекселдерниң болгаш машиналарның, механизмнерниң үрелир чоруктары, кадрларның ажылдап үнери амдаа хөй, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң куду деңнелдиинде болуп турар. Эрткен чылын комбинатта беш ажылчынның бирээзи-ле бир ажыл хүнүнде ажылче үнмээн бооп турар. Чүгле арыглал фабриказынга 1981 чылдың 11 айларында 27600 кижи-хүн үстүрген.

Комбинаттың партия, профэвилел, комсомол организацияларының, администрацияның талазындан байдалды эдер дээш чорудуп келгени организастыг, идей-кижизидилгелиг ажылының түңнелинде цехтерде күш-ажылдың сагылга-чуруму сөөлгү үеде элээн экижээн. Цехтерниң, [illegible], бригадаларның чамдык коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш он бирги беш чылдың бирги чылында тодаргай чедиишкиннерлиг болган. Ындыгларга чыл планын хуусаа бетинде, декабрь 1-де, күүсеткен септелге-механиктиг цехтиң № 2 залчаа, септелге-тудуг участогунда коммунист Х. Делгерниң удуртканы бызаңчы-бетонщиктер бригадазы, рудникте № 2 база 8 чер үттээр станоктар бригадалары, № 2 болгаш 7 экскаваторлар экипажтары хамааржыр. А транспорт цетиинде чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен 18 чолаачының сези ам 1982 чылдың ийиги кварталының үлүүнде ажылдап турар.

Эрткен чылдың чыл планын энергоцехтиң, септелге-механиктиг цехтиң, чурттаар-коммунал эргелелиниң коллективтери, бөдүүн рудалардан даг-дүгү арыглаар цехтен Н. Васильеваның удуртканы № 4 залчаа, септелге-тудуг участогунда В. Яндутанованың удуртканы шеверлекчилер бригадазы болгаш өске-даа коллективтер хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың планнары, база аңаа немей алган хүлээлгелерлвис эвээш эвес болгай. Ооң-биле кады 1981 чылда күрүне мурнунга өрелиг артып, планы чедир күүсеттинмээнинден, ам ону бүдүрери бистен негеттинер. Ынчангаш коллектив чаа чылда чаа ёзу-биле ажылдаарын шиитпирлээн.

Э. БУДАКОВ.
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору.

Часкы хову ажылдарынга хынамчалыг белеткенир

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ — ДҮЖҮТТҮҢ ҮНДЕЗИНИ

«Сельхозхимияның» Кызыл-Мажалыкта районнар аразының каттыжыышкыны 1980 чылдың баштайгы кварталында тургускан. Эрткен үениң дургузунда ук коллективтиң ажылчын өзээ быжыглаттынган болгаш материал-техниктиг баазазы хандыртынган. Амгы үеде «Сельхозхимия» каттыжыышкынында шупту 40 ажыг кижи ажылдап турар, ооң машина-трактор паркызында янзы-бүрү марканың техниказы үжен чоокшулаан.

«Сельхозхимия» каттыжыышкыны Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарының картофель, ногаа, кукуруза, хөй болгаш чаңгыс чылдыг сигеннер тарыыр суггаттыг шөлдеринге органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерин тып, ону тарадып, малчыннарга дусту болгаш мал чемин сөөртүп чедирип турар.

Коллективке эрткен ажыл-агый чылында 22 муң тонна органиктиг чемишчидилгени ховуларже сөөртүп төгер планны берген. Каттыжыышкынның механизаторлары ол планны күүседиринин магадылалын баш бурунгаар тургузуп — кыштагларга өдекти болуп алган. Ынчангаш олар 1981 чылда 23 муң тонна өдекти шөлдерже сөөртеп болгаш ооң 14 муң тоннназын 280 гектар черге тараткан. Эңне хөй—9800 тонна органиктиг чемишчидилгени «Барлык» совхозтуң шөлдеринге төккеш, ооң 4400 тонназын 80 гектарга тараткан.

Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаар шөлдерни шын шилип алыр, чемишчидилгелерни ой-шаанда ховуларга сөөртүп чедирер болгаш тарадыр талазы-биле бо совхоз «Сельхозхимия» каттыжыышкыны-биле быжыг харылзааны тудуп эгелээнин айтыр херек. Барлыкчылар эрткен чылын 6010 тонна сигенни, 6500 тонна силосту, 1080 тонна сенажты, 280 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн, силосту санаваска, өске мал чемнерин планда көрдүнгенинден ажыр күүсеткен.

Бо совхозка ногаа культураларының дүжүдү сөөлгү чылдарда база доктаамал чаагай болуп келген. «Сельхозхимия» каттыжыышкыны совхозтуң ховуларынга эрткен чайын 200 гектарга хоран химикаттарны чаштырган. Ооң түңнелинде тарымал сигенге каңдаашкындан тывылган хоралакчы курт-кымыскаактар болгаш бок үнүштер чогуур үезинде узуткаттынган.

Кызылдың болгаш Минусинскиниң складтарындан ап турар минералдыг чемишчидилгени коллектив 40 муң гектарга үш муң тоннаны төгери ылавын херек кырында 3000 тоннаны 38 муң гектар черге теп дооскан.

«Сельхозхимия» каттыжыышкынынга органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгени шөлдерже сөөртүп төгеринден аңгыда, малчыннарга дусту, мал чемин чедирериниң планын база берген. Коллектив ниитизи-биле 805 тонна дусту чедирер планын 794 тонна кылдыр күүсеткен болгаш ол ажылды ам-даа уламчылап турар. Ооң иштинден Бай-Тайга районнуң совхозтарының малчыннарынга 305 тонна дусту чедирген. Ынчангаш «Сельхозхимия» каттыжыышкыны чыл дургузунда 43 муң тонна чүък сөөртүр планын 43500 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

— Ооң-биле чергелештир «Сельхозхимияның» «Кызыл-Мажалык» каттыжыышкыны чүък сайгарылгазының болгаш бараан саарылгазының планын чедир күүсетпээнин айтыр херек. Чижээ, бараан саарылгазының чыл планы 270 муң рубль турган болза, ону чүгле 130 муң рубльге боттандырган. «Бо четпестерниң кол чылдагааны болза машина-техниканың ам-даа чедишпейн турарында, а бар техниканың ажыглалын чорудур деңнелинге чедир тургуспаанында, күш-ажылды багай организастаанында» — деп, каттыжыышкынның даргазы В. С. Домбулак тайылбырлап турар. Ажылчын коллективтиң кол өзээ тургустунган-даа болза, ажылчыннарның үнер, кирер чоруу хөй болуп артывышаан. Чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер, күш-ажылдың сагылга-чуруму хажыдар кижилер-биле демисел база кошкак. «Сельхозхимия» каттыжыышкынында профэвилел организациязы бо талазы-биле ажылды күштелдирер ужурлуг. Ону дээштиг чорударда, бо коллективтиң тургустунганындан бээр ажылдап келген Сергей Ондар, Хунан-Кара Донгак, Эректол Ооржак дээн ышкаш мурнакчы чолаачыларның, Кертик-оол Саая, Олег Долзай ышкаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиг ажылчыннарның [illegible] күжүнге даянып херек.

Бо чылын «Сельхозхимия» каттыжыышкынының бүдүрүлге планнары база улуг. Коллектив 500 гектар шөлге 25 муң тонна органиктиг чемишчидилгени, 50 муң гектарга 2500 тонна минералдыг чемишчидилгени чажар, 250 гектар черниң кургаттырылгазын чорудар, бодунуң күжү-биле ийи чурттаар бажыңын, автомашиналар гаражын тудар. Каттыжыышкынның ажыл-ишчилери берген даалгаларны чүгле чедир эвес, харын ажыр күүседир дээш чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелеп бедик кадыралгыышкынныг ажылдап турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ — ШЫНАРЖЕ

Кедээ ажыл-агый техниказын белеткээр талазы-биле республика штабының ээлчеглиг хуралынга Сельхозтехкүркомунуң Кызылда районнар аразының каттыжыышкынының мастерскаязында септелгениң технологиязын сагып турарының база үндүрүп турар продукцияның шынарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Бо айтырыг талазы-биле Кызыл каттыжыышкынының [illegible] ду деңнелде туруп турар деп, септелге эргелелиниң начальниги Н. И. Олдырев демдеглээн. Септелгениң шынары бирги ээлчегде чугганындан хамааржыр дээрзи билдингир. Ындыг турбуже, чуур ээнладыргының температуразын хынап көрбейн турар. Чуур машиналарга чоокта чедир-ле чуур чүүл кылдыр каустика ээнладырып ажыглап, бодунда бар бедик ажыктыг синтетиктиг чуур чүүлдерни херегледбейн келген.

Чуур ийи машина үрелик болгаш ужурунда, ажылдавайн турары хыналдадан илерээн. ДТ-75-М тракторларның трансмиссиязын эдиктир ажылдадыры, баштарны база блоктарны хей кирбес болдурары, дагыр-өзектерниң үзээр үттерин чуурy, хаглынар, ажыттынар үттерин чугганының шынары дээн ышкаш ындыг чүүлда хыналда ажылдарын технологияда баш удур кииргээн.

Машиналарның үрелгенин хынап тодарадыр тускай херекселдерни четпес ажыглап турар. Стандартизация болгаш метрология бөлүүн кадрлар-биле четчелевээн, ынчангаш ол бүдүрүлгениң стандарттарын ажылдаар [illegible] [illegible], ажылдар кылырының технологиязын вайлап таарыштырарынга кандыг-даа дуза көргүспейн турар.

Ол четпестерниң уржуунда үрей кылган продукцияны үндүрүп турары ховар эвес. Эрткен чылын Кызыл каттыжыышкынынга 18 хомудал-негелде кирген, ол четпестерни чайладырының чарыгдалы 4,2 муң ажыг рубль болган.

Сельхозтехника каттыжыышкыны стандартты хажытпышаан, озал-ондакка таварыштырып болур техниканы Күрүнениң кедээ техника хайгааралының специалистеринин чөпшээрели чокка септээри-биле хүлээп ап, чаа машиналарның келгениниң үезин паспорттарынга демдеглевейн, магадылалда турар техниканың байдалын хынаар ажылды кедергей кошкак чорудуп турар. Ук машиналарның үрелгениниң чылдагаанын демдеглээр бөлүктерни кылып албаан деп республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозунуң Күрнедээтехкайгаарал начальниги Ю. В. Пономарёв Кызыл каттыжыышкынының шыгтыы шүгүмчүлээн.

Септелге фондузун болгаш септеттинген белдирлерни, агрегаттарны технологтуг тускай савага сукпайн чедирип турар, ооң түңнелинде оларның үрелири ховар эвес.

Септелгениң шынары эң чугула айтырыг, ынчангаш [illegible] септелгеге хүлээп алырын [illegible] хуусаазын [illegible] контрольдаарындан эгелээр ужурлуг. Ону Кызыл каттыжыышкыны каржызы-биле хажыдып турар. Чижээ, дагыр-өзектерни хоюглаап соопда, чагыкчыларга көвеглерин чокка хүлээдип берип турар деп, Селхозтехкүрком даргазының оралакчызы А. В. Чиганов демдеглээн.

Айыттынган четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни Кызыл каттыжыышкыны амгы үеде ап турар. Чижээ, чуур херекселдерни септээш, ажылдадыпкан, чуур чүүл кылдыр лабомидти ажыглап турар. Ажылдар кылырының техниктиг негелделерин бүгү ажылчын турумнарда аскылаан. Септеттинген машиналарны болгаш агрегаттарны хүлээп алыр тускай [illegible] тургускан. ДТ-75 тракторларның трансмиссиязын эдиктир ажылдадыр стендини белеткеп турар. Мастерскаядан солулга пунктуларынче дагыр-өзектерни тускай хааржакка суккаш чорудар апарган.

Материалды Сельхозтехкүркомунуң специалистери белеткээн.

Бешки разрядтың шуткукчузу Анатолий Иванович Смородников Тываның автосептелге заводунуң коллективинде мурнакчыларның бирээзи. Ол аңаа ажылдап келгени он сес чылдар иштинде заводта түс-түс ажылчыннар ортузунда социалистиг чарыштың хөй удаа тиилекчизинге санадып, кылган продукциязының шынары болгаш ажылының бүдүрүкчүлүү-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

Аныяктарның дагдыныкчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы А. И. Смородников бо хүннерде 1982 чылдың баштайгы чартызының хуузу бүдүрүлге планын күүседир чоокшулаан.

ЧУРУКТА: А. И. Смородников.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТӨӨГҮЛҮГ БАЙЫРЛААЛ

Найысылалдың ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң январь 6-да Москвага болган байырлыг хуралын Кампучия Улус Республиказының национал байырлалының хүнүнге тураскааткан.

Экономиканы катап тургузарының, национал культураны хөгжүдериниң чугула сорулгаларын [illegible] кампучия [illegible] совет кижилериниң чүректиң ханызындан өөрүп турарын аңаа чүве чугаалаанныр илеретиин турган.

Кампучия Улус Республиканың ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Тен Хечи СЭКП-ге, бүгү совет улуска ургулчунуң улуг дузаламчызы дээш ханызы-биле өөрүп четтиргишкинин илереткен. Бүгү делегейде тайбының идегелдиг чөленгинжи — Совет Эвилели-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы бистиң улус моон-даа соңгаар улам быжыглаар деп ол медеглээн.

• • •

Кампучияның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүннери-биле холбаштыр Москвага, Ленинградка, Иркутскиге, бистиң чурттуң өске-даа хоорайларынга хуралдар, митингилер, найырал кежээлери эртер, делгелгелер ажыттынар, кино көрүлделери болгулаар.

(СЭТА).

АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

Кызылдың үлетүр бараннар садыышкын коллективи 1982 чылды күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткаан. Он бирги беш чылдың баштайгызының планныг онаалдазындан ажыр 200 муң рубльдиң бараанын чурттакчы чонга саарган.

Садыгның түс-түс магазиннери, бригадалары хандырылганың культуразын бедитпишаан, эрткен чылдың социалистиг хүлээлгелерин эки күүсеткилээн.

Бистиң корр.

МУРНУКУ ОДУРУГГА АЖЫЛДААР БИС

Кызыл-Мажалыктың септелге-тудуг участогу районда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Район төвүнде ол тудуг организациязының бо үениң иштинде кылганы эмнелге, культура албан черлери, чурттаар бажыңнары, магазиннер дээш туткан тудутлары көвүдээн. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталында ол тудуг организациязы «Тывасептелге тудуг» трест организацияларының аразында социалистиг чарышка киришкеш бирги черже үнүп, шилчиир кызыл тукту 1500 акша шаңналы-биле кады чаалап алган.

Эрткен чылдың он бир айларында тудугжулар шалыпчы ажылдааш, чыл планын болгаш боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чылын бүдүүзүнде-ле күүсеткеннер. Септелге-тудуг участогу чылда 474 муң рубльге тудут ажылдарын шиңгээдип алыр планныг тургаш, ол планын 132 хуу кылдыр күүсеткен азы 577 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылган. Ооң иштинде бодунуң күжү-биле 405,7 муң рубльдиң тудут ажылдары кылыр планын 149 хуу күүседип, 607,6 муң рубль түңнүг тудуг ажылдарын кылып чоруткан.

Септелге-тудуг участогунуң бригадалар аразында социалистиг чарышты организастаары эки тургустунган, чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп, мурнакчыларны мактап шаңнап турар. Ол коллективтиң мурнакчыларын — социалистиг чарыштың тиилекчилерин маңаа адап демдеглээри өөрүнчүг. Оларга Михаил Донгак, Александр Херте, Кара-кыс Дюлюш, Каң-оол Хомушку, Шоржал Монгуш, Кара-оол Ооржак, Владимир Күжүгет олар хамааржыр.

Кызыл-Мажалык септелге-тудуг участогунуң кол ишкери Х. Оюн-биле чугаалажырымга, бодунуң башкарып турары ол участоктуң чедип алган чедиишкиннериниң дугайында мөңээ мынчаар тайылбырлады:

— Планныг онаалдаларны күүселдезин чедип алыр, тудуг бүрүзүнүң шынарын [illegible] [illegible] дээш бистиң тудугжулар он бирги беш чылдың баштайгы чылында [illegible] ажылдааннар. Бичии-даа болза чедиишкин хөй [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүгү тудут бүрүзүн дүрген доозарынга, ооң шынарын экижидеринге улуг ндиглиг боор-дур. Кол-ла чүве найыралда, демниг ажылдаарында деп бодаар мен. Ажылды эки организастаарындан ооң түңнели кончуг хамааржыр. Бис [illegible] «Хожудап тургарлар чок ажылдаар» деп девизиниң адаа-биле ажылдап турар бис. Бисте чылдагаан чокка ажылдан оралдаар, [illegible] ажылдан эрте [illegible] барык чок. Бо он бирги беш чылдың ийиги чылы, бүгү совет кижилерниң ССРЭ-ниң 60 чыл оюн демдеглеп эртериниң чылынга бистиң тудугжуларывыс база-ла бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган, чарыштың мурнуку одуруунда турары [illegible] [illegible].

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

Октерден медээлер

БОЛГАР ХИМИЯНЫҢ ХООЧУНУ

СОФИЯ. Болгар химияның хоочуну — Дмитровградтың химия комбинадының эде дериишкинин эгелээн. 1984 чылга чедир аңаа азот болгаш күгүр кислоталарының, аммиак селитразының болгаш өске-даа чүүлдерниң бүдүрүлгезин ажыглалга кирер. Совет бойдус газындан чылдала 400 муң тонна аммиакты бүдүрер улуг агрегатты база тудуп тургузар. Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле кылдыртан ол комбинат үжен чыл иштинде кылыгларының ассортиментизин он [illegible] улгаттырган.

БАЙЫРЛАЛДЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

ПНОМПЕНЬ. Кампучияда улуг байырлалдың хүннери эгелээн. Кампучияның наныксылалының кудумчулары хөй-ниити бажыңнары туктар, транспарантылар болгаш саазын фонариктер-биле шиметтинген. Пномпеньниң болгаш бүгү чурттуң ажылчыннары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үш чыл оюн демдеглээринге белеткеп турар. Кампучияның [illegible] күш-ажылчы кодурлуушкунун, [illegible], чаа амыдыралды тургузуп турар. Олар чуртту катап тургузарынга, аас-кежиктиг даартагы [illegible] дээш демиселге бүгү күжүн бараалгадып, Совет Эвилелиниң, Вьетнамның, социалистиг дем каттыштырылгазының [illegible] [illegible] дузаламчызынга даянып турарлар.

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫНДАН КУДУЛААН

СТОКГОЛЬМ. [illegible]

ОСКУНДУРГАН БҮЗҮРЕЛ

РИМ. Экономиктиг кризистиң улам-на хапылап турары итальяннарның ортузунда амыдыралдың экижииринге бүзүрелди кошкадып турар. Ол дугайын неделя санында үнер «Экспрессо» солунунуң хөй-ниитиниң сапал-оналын алганының түңнелдери бадыткап турар. 1982 чылда экономиктиг байдал экижиир дээрзинге бүзүреп турар силер бе деп, айтырыгга оларның дөрттүң үш кезии бүзүревезиниң дугайын чугаалап, харыылааннар.

ЖУРНАЛИСТЕРНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

БЕЙРУТ. Араб журналистер эвилели Израильдиң эжелеп алган араб девискээрлеринде чара туразында үүлгедиишкиннерин соксадыр талазы-биле хемчеглерни алырынче делегейниң бурунгаар демнилгелиг хөй-ниити организацияларын кыйгырган. Иерусалимде үнүп турар «Аш Шааб» деп палестин солунунуң кол редакторy Акрам Хаииму кара-бажыңдан хостаарын АЖЭ-ниң Чиңгине секретариадының ында парлаттынган медеглелинде негээн. Ол ышкаш АЖЭ-ниң Чиңгине секретарьлады Иерусалимде парлаттынып турар «Аль-Фаджр» солунну хоругдааның күш чок болдурарын база негээн.

БАЗА КАТАП ХЫНАЛДАДА

ВАШИНГТОН. «ДС-10» деп америк пассажир самолёттарының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «ДС-10» самолёт үжен [illegible] бар чорда, ооң мотору чуурлу берген, авария-биле [illegible] шиитпир [illegible] алдынган. Ынчан [illegible] ону авай боорда [illegible] Бо [illegible] үш чыл мурнунда Чикаго [illegible] бир «ДС-10» [illegible] мотору [illegible] [illegible] берген. Ол [illegible] 273 [illegible].

(СЭТА).

КҮРҮНЕ СТАНДАРТЫН ШЫҢГЫЫ САГЫЫР

Бүдүрүлгениң амгы үе-чадазының хөгжүлдезинге хуусту продукцияның шынарын элинин... экономиктиг болгаш экономиктиг чугула сорулга болуп турар. Бо айтырыгны ССКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлеринде айыткан. Ажыглалга кирген тудуг шалу эки көргүзүт, эки түңнел-дир. Ындыг-даа бол, оон шынары, чурттаарынга таарымчалыг болуру — кол черни ээлеп апаар.

Чаа квартира алган өг-бүле бүрүзү өөрүшкүзүн тудугжуларга илередир, кожалары-биле үлежир. Ынчалза-даа чамдык таарымчалыг бажың ээлери чаа квартиразынга бичии чурттаан соонда... [illegible]

тударынга шынары багай ындыг панельдер ажыл үезинде оваа-ондакты болдуруп болур. Ол бүдүрүлгениң багай ажылының түңнели Кызылда № 3 школаны ажыглалга [illegible]. Ук школага экkелген соонда аалының 42 панельинден 4-тү ортузундан чарылгаш, үрели калгылаан.

Үрей кылыышкыннар чүге болуп турарыл? Оларның чылдагааны чаңгыс ай дээрзин ... көргүскен. Хамыктың мурнунда, — тех- [illegible]

луп турар күрүне кыналдаларының хуусааларын сагывайн турар.

«Тудуг» кезектери» комбинатта метрология талазы-биле хандырылга ам-даа чогуур деңнелге [illegible] туннаан. Заводка 300 хире хемчээшкин херекселдерин шенеп берген. Оларның 70 хуузу ажыглалга хереглетинмес болганы илерээн. Цементиниң болгаш өске-даа материалдарының доказын барымдаалап кээрде хамылышкыннары болдуруп турар. Ол ышкаш бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның дежак параметрлерин контрольдаарынга ажыглаар динамометрни [illegible]

Шынар—кол угланыышкын

[illegible]

Л. ГОРОХОВА,
Тываның ... лабораториязының инженери.

Найыралда кызыгаар чок

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары көрүк Анатолий Николаевич Тепентеквьев биле иолдав Вячеслав Георгиевич Пучилов олар Москвага сессиязының бирээзинге таныжыкканнар. Оон найырал эгелээн, бот-боттарының аразынга чагаалажып, ажыл-херектериниң дугайында бижижип турганнар. А. Н. Тепентеквьев кадайы болгаш ийи оглу-биле кады шөлээзинде Молдавияга оңнуунге барып чораан. Ивижи механизатор ажы төлдарының канчаар ажаап, өстүрүп турарын көрүп, Свердлов аттыг колхозта чогаалдарының болгаш кадчылыстериниң байлак дүжүүн сонуурган.

Бо чылын ноябрь сессиязының соонда депутат оңнуктер ийилээ Камчаткаже чорупканнар. Тос шак дургузунда кайгамчык улуг оруктү — Москвадан Петропавловскиге чедир хаттанганнар. Ынчаар МИ-8-ге ... Ка... чедир ЯК-40-те, оортан Манилы суурга чедир вертолёт кылыйтканнар.

Тораан суурунга чедип келгеш, Тепентеквьев мурнуу чүк чурттуг оңнуунге

ӨҢНҮҮНГЕ ААЛДАП ЧОРААН

сонгу чүк деп чүл деп чүвени сонуургадыр аргалыг болган. Дүвү-харлыг шуурган үш хүн-дүн дургузунда хоолапып. оларны бажындан үндүрбээн. Агаар аяскан соонда тундраже аъттаныпканныр...

Ивижи оңнуунге кызыг-кызыгаар чок делгемнерни көргүзүп, шаңнерге бошпак шанакка олурткан.

Сонгу чүкке чораан. В. Г. Пучилов бодунун аайы-биле тундра бажа ... аъттаан, а ажынның ажылы оонундан ... Пенжа районунда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. Тепентеквьевтиң ивижилер бригадазын удуртуп турары «Манилы» совхоз эрткен чылда ивги эъдин күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин үлүк ажыр күүсеткен.

ЧУРУКТАРДА: СЭКП-ның Пенжа райкомунуң бирги секретары Александр Васильевич Писаренко (солагай талазында) депутаттар В. Пучиловка болгаш А. Тепентеквьевке районнуң ивги сеңгээр хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап берип тур: депутат оңнуктер иви шанаанда.

И. ВАЙНШТЕЙННИҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МЕРГЕЖИЛИНГЕ МАСТЕР

Ажылынга бедик харыысалгалыг кижилер «Торгалыг» совхозта эвээш эвес. Оларга 20 ажыг чыл электриктеп келген Седен-оол Дамбыы база хамааржыр. Ол болуңгу мергежилинге өзүлүп мастер. Ынчангаш суурнуң чону ону чоргаарал-биле алап турар.

Ч. МОНГУЛ ООЛ.
Бай-Тайга район.

ХҮНДҮЛЭЭР

Каш-Кулак Кол Тожу районда «Май 1» совхоз колхоз турда-ла ажылдаан. Ол мал чемин, оваар ышш белеткелинге идепкейлиг киржип келген. Оон совхозтуң экономиказының хөгжүлдеринге киирген улуу улуг. Ынчангаш ону чон хүндүлээр.

Соолгу он чылдарда ийле кадыкшылга школазынга кочегарыдап, таныылдап-даа ажылдаан. Ол үениң шиитинде оон адынга кандыг-даа чеме ыжынналбаан. Ургулчу кызымак ажылдакчы хнотип чорааш. Оон эки ажылын үнелеп, школаның директиязы каш удаа шаңналды тывыскар

Д. АЙР-САНАА.

БАМ—күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң маршруду

ТУДУГ ИНДУСТРИЯЗЫНЫҢ БААЗАЗЫ БЫЖЫГЫП ТУРАР

«Нижнеангарсктрансстрой» трестиниң үлетпүр комбинадының бүдүрүлгелери БАМ-ның тудугжуларынга тудуг материалдарын бээп бергеннер. Ол бүдүрүлгелерниң бирги ээлчээ Чаа Уоян суурда ажылдап эгеле... [illegible]

БАМ-ДА ПӨШТЕР

Бойлустуң чоокта чаа-ла эдиптиг болуп турган бир солун болуушкунун специалистер тайылбырлааннар.

Ийи чыл бурунгаар Тындадан барыын чүкче 300 километр ырак бир кончуг улуг пөш турганын эскерингген, ол болуушкун улуг чаагайлыг-таа. Чаражыны-даа чалазы-биле Амурнуң мурнуу талазында ... [illegible]

Хар кошкеш ... [illegible]

Иркутск.

УРГАЛДЫҢ ХӨГЖУМ АВТОГРАФТАРЫ

[illegible]

Ургал.
БАМ-ның Чаан участогу.
(СЭТА).

НЕРЮНГРИНИҢ ЭЛБЕК ХӨМҮР-ЛАЖЫ

[illegible]

Нерюнгри.
Якут АССР.

ХАР-КӨШКЕ ХАЙГААРАКЧЫЛАРЫ

[illegible]

Благовещенск.

СОРУГ ТАЙГАЗЫНЫҢ ЭЗИРИ

ЧАА чылдың ... Алексей Эзирович чоруун ... Тожуун ... [illegible]

... Алексей Эзировичтиң сагыш-сеткилин хайнып, ам бо чаа чылды черле эштирбес деп бодап чораан.

— Ажырбас, арга бар. ... — деп, ол чаажылап чугаалаңгаан.

«Ийи чыл дургузунда саябыгга ... Чүгле Соругтан бодап 600 баш ... Ол канчап бергенил? — деп, хоочун ... [illegible]

Совет көдээниң кижилери

Алексей Эзирович Самбуунун сагыжынга өөрүшкү-даа... [illegible]

[illegible]

Л. ЧАЗАМБА.
Тожу район.

КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫНЫҢ ДЭЭШТИИ, ШЫНАРЛЫЫ ДЭЭШ

Республика чөвүлел хуралындан

Школачылар болгаш студентилер ортузунга кижизидилге ажылын улам экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиннериниң бүдүрбес талазы-биле сорулгаларының дугайында республика чөвүлел хуралынга чугаалашкан. Аңаа школа болгаш өөредилге черлериниң директорларын, партия организацияларының секретарьларын өске партия, совет, профэвилел база комсомол активи-биле кады киириштирерин таварыштыр эвес. [illegible] коллективке, ылаңгыя кижиниң [illegible] кижизидилгезин турар школа, өөредилге черлериниң коллективтерге партия организациязының ролю кончуг улуг. [illegible]

[illegible]

14, Сарыг-Сепнин № 2, Туранның № 1, 2 ышкаш өске-даа школа коллективтерин алап болур. Ынчалза-даа шупту-ла коллективтер ындыг эвес, чамдыктарында, ылаңгыя Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Өвүр, Бай-Тайга дээш өске-даа районнарның чамдык школаларында байдал дүвүренчиг. Школачылар, ааны четпээннер ортузунда корум-чурум үрээр, хары-даа кем-херек үүлгедир чоруктар бар болуп артып-тыр. Студентилер ортузунда ындыг фактыларны база чок дээр болбас. Эрткен чылдар-биле деңнээрге школаларда-даа, өөредилге черлеринде-даа корум-чурум үрээшкиннериниң саны эвээжээн турар. Ооң чылдагааны чүдел, ону канчаар чайладырыл, чүнү кылза чогуурул?

Бөгү-ниити өөредилгезиниң хоойлузун боттандырып турары бисте ам-даа четпес, өөредилгезин ара каарлар база бар, олар кана-даа өөренмейн, ажылдавайн чоруп тура, корум-чурум үрээр ийикпе, оон эртениң кем-херек бээн үүлгедиптер таварылгалар херек кырында бар. Башкы бүрүзү [illegible]

руу ханы утказыг, кижизидикчи салдарлыг болза, чедиишкиннер ынаш-ла турар. Мурнакчы школа коллективтериниң ажыл-дуржулгазы ону бадыткап турар.

Кызылдың № 4 школазының директору Л. Н. Деменскаяның хуралга саналы солун болган. Школа херээ — ниити күрүне херээ деп сеткил-биле бодунуң саналын этелээш, ону шынап-ла коллективтиң ажыл-херектери-биле баглыткаан. Чуртта, делегейде болуушкуннар-биле уруглар «Планета» штабта [illegible] политинформаторлар доктаамал таныштырар. Уруглар чайын «Космос» күш-ажыл лагерин-ге дадыгып эртип турарлар. Ниитиге ажыктыг күш-ажылга киржилгениң кижизидикчи ужур-дузазы кончуг улуг болуру чугаажок. Школаның хамаржыр девискээринде ажыл солуп, ада-иелер-биле ажылдап турган [illegible] ыдап шуут тодаргай, ынчангаш бүгү ажылда таарыштыр чорудуп турары деп [illegible].

Уругларның сонуургалын чедип алыры, медерелдиг өөренириниң оларны өөредири, кичээлдиң кижизидикчи салдары, интернационалчы кижизидилге, эрге-хоойлу кижизидилгезин чергелиг айтырыгларны Суглак школазының башкылар коллективи бар демниг чорудуп турарының дугайында школа директору Б. И. Араптан саналынга демдеглээн.

Сарыг-Сепнин Салчак Тока аттыг № 2 школазының башкылар коллективиниң ажылы макталдыг. Өөредилге-кижизидилге ажылы хөй талалыг, коммунистер школада чаңгыс күшти апарган. Коммунистер бүгүдеге үлегер-чижек болбушаан, ниити коллективтиң чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын чедип ап турар. Өөредилге-кижизидилге ажылының эң чугула айтырыглары партия хуралдарынга чугааланып, чогуур шиитпирлерни хүлээп ап, ооң күүселдезин чедип ап турар. Ийи чыл дургузунда школадан чаңгыс-даа өөреникчи өөредилгезин кагбаан, комсомолчулар чүс хуу өөредилгеге [illegible] Кижизидилге ажылының аңгы-аңгы арга-хевирлериниң чедиишкинниг боттандырып турар. Бо бүгүнүң дугайын ук школада партия организациязының секретары Г. Ф. Ярокова саналынга чугаалаан.

Тандының Балгазын суурда он тос национал-чаңгыс [illegible] чурттап турар, оларның ажы-төлү Балгазын ортумак школазында өөренип турар. Башкылар коллективи интернационалчы кижизидилгени чогумчалыг организастаан. Башкы кижи боду-ла идеология фронтузунуң дайынчызы, ынчангаш ол кичээлдерге уругларны мөзү-шынар талазы-биле хевирлээр ужурлуг. Интернационалчы найыралдың, совет патриотизминиң бээзинге, амыдыралдың совет хевиринин артык күштүүн, ол ышкаш буржуаз ёзу-чурумнуң хоразының дугайын башкылар уругларга тайылбырлап турар. Кижизидилге ажылынга ёзу барымдаалаар чорук эки түңнелге чедирбес, башкы кана-даа башкы, ол эң баштай үлегер-чижек болур ёзулуг бодунуң саналынга Балгазын школазының директору Е. Г. Соломатова айыткааны [illegible].

Кызылдың автоорук техникумунда эрге-хоойлу билиглерин суртуулдарга өөредип чедирер ажыл эки тургустунган. Мында түскай университет турар. Суртуулдарның түр-тулу-биле ажылчы [illegible]. Уруглар-биле кижизидилге ажылынга янзы-бүрү клубтарны организастап турары, хөй-ниитиниң школа-биле быжыг харылзаазының дугайын Улуг-Хемде Ак-Тал школазының директору К. Б. Кыргыс саналынга демдеглээн.

Туранның № 1, 2 школазының бүдүрүлге өөредилгезин чогумчалыг организастап турары өөредилге-кижизидилге ажылын бедик деңнелге чорударының үндезини болган. № 1 школаның «Кызыл хала» бригада 22 чыл дургузунда «Кызыл тараачын» совхозтуң бүдүрүлгезинге улуг дузазы чедирип келген. Уруглар күш-ажылга дадыгып, терпек совхозтарында ажылдап артып турары коску. Оон дугайын Бии-Хем районо эргелекчизи Н. С. Золотых чугаалаан.

Чонгун чурттап турар черниң аайы-биле кижизидилге ажылын эки организастап, дүвүнгүрүлге тептерин районнуң Алдан-Маадыр, Чыраа-Бажы дээш өске-даа суурларда тургускан, оларның ачы-дузазының дугайын партия Чөөн-Хемчик райкомунуң ийиги секретары Т. Ш. Сарыглар чыыштаннарга таныштырган. Шак ындыг тептерни тургускан, кижизидилге ажылын комплекстиг ёзу-биле чорударын өске-даа черлерге практикаларны чугула болуп турар. Мында, партия, совет, комсомол организациялары, херээженнер чөвүлелдери улуг рольду ойнап турар.

Кана-даа кандыг-даа ажылга, ылаңгыя кижизидилге ажылынга дээштиг чорукту чедип алыры, ажылдың шынары чугула негелдилер. Ёзу барымдаалаар, ажылдың иштинге ханылап кирбес чорук кижи түңнелге кажан-даа чедирбес дээрзин билдингир.

Б. ДИРЧИП.

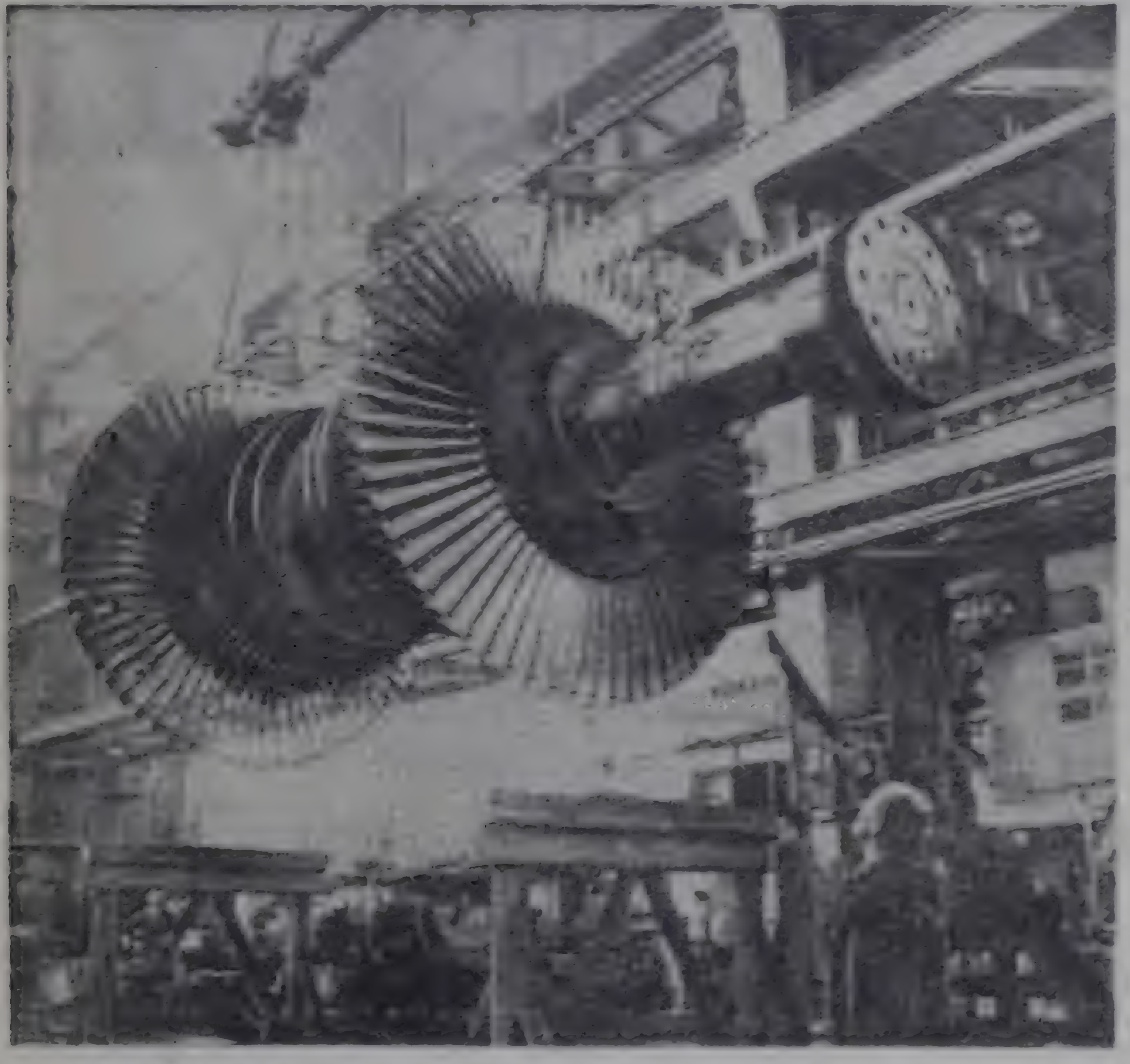

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Пльзеньде машина тудуушкунунуң В. И. Ленин аттыг «Шкода» комбинаттың турбиналары делегейниң барык 50 чурттарынче чоруп турар. Олар Совет Эвилелиниң, Кубаның, Индияның болгаш өске-даа чурттарның электростанцияларында, газ болгаш нефть дамчыдыкчыларында салдынган. Социалистиг демниг каттыштырылгазының чурттары бежин дайын соолунда чылдарда ЧССР-ден аңгы-аңгы күчүлүг 300 ажыг турбиналарны алган. Машина тудуушкунунуң алдаржаан ол каттыжыышкынының инженер-конструкторлары энергия машиналарының хевирлерин доктаамал чаартып турар.

ЧУРУКТА: Кубаның Камауэй можуда тудуп турар электростанцияга тургузар турбинаны эптеп турары.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ЧАА ЭКОНОМИКТИГ РАЙОННАРЖЕ

ХАНОЙ. (СЭТА). Аңаа болган республиканың конференциязының [illegible] эвээш чурттакчылыг, орукчарын чок черлеринге ындыг чаа-чаа районнарны тургузары — чурттуң экономиказының болгаш улусчуң амыдыралының деңнелин көдүрерин, күш-ажылчы күрлавырларны улам таарымчалыг ажыглаарын хандырар эң чугула сорулга болур деп олар онзалап айтып турганнар.

Ындыг пландарны бүдүрер бо чылын чаа экономиктиг районнарже 1981 чылдаазында барык херт катап хөй — 620 муң кижи көжер деп турар.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

Мурнуу-Африканың Африкан Национал Конгрезиниң 70 чылынга

ХОСТАЛГА ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Африка диптеде эң-не баштайгы хөй сөөк-язылыг политиктиг организация — Африканың Национал Конгрезиниң (АНК) тургустунган хүнү 1972 чылдың январьның 8 боол турар.

— Бистиң демиселивистиң эргилделиг үези 1955 чыл деп санап турар бис — деп, АНК-ның президентизи эш Оливер Тамбо мээң-биле беседазынга чугаалаан. — Ынчан АНК-ның саналы ёзугаар чыылган Мурнуу Африканың улустарының улуг конгрези тээгүлүг документ болур Хосталга партиязын хүлээп алган.

АНК-ның программазы апарган ол документиде чугаалап турары болза: «Бистер, Мурнуу Африканың улустары, бистиң бүгү чуртка болгаш бүгү делегейге Мурнуу Африка — мында чурттап турар кара болгаш ак-даа кижилерге хамааржыр, бир эвес ол улустуң күзел-соруун ёзугаар тургуспаан болур болза, кандыг-даа чазак эрге-чагырганы алыр эргези чок». Чүгле улус күрүнени удуртуп башкарар болгаш чурттуң бүгү байлактарын ажыглаар, бүгү национал белүктер шупту дең эргелиг, чер ону болбаазырадып турар кижилерге хамааржыр, бүгү хамаатылар хоойлу мурнунга дең хары-салгалыг, кижиниң эргелерин дээнге ажыглаар дугайын хосталга хартиязында айыткан. Ол документ тайбыңче болгаш улустар аразынга найыралче кыйгырыг-биле доозулган.

Ол хартия бодунуң демократтыг утка-шынары-биле Преторияның сөөк-язы ылгаар эрге-чагыргазын сүртедипкен. Улустарның улуг конгрезиниң кол-кол киржикчилерин кара-бажыңнарже киир октап, хоругдап каан.

50 чылдарда сөөк-язы ылгаар политикага удур демиселчилер АНК-ге удуртулбаан, күш ажыглавазының хевирлешкиннериниң принциптерин удуртулга болдуруп келген. Ынчалза-даа 1960 болгаш 1976 чылдарда сөөк-язы ылгаар эрге-чагырганың полициязы тайбың чыскаалчыларга удур араатан үүлгедиишкиннерин кылып, чүс-чүс кижилерни боолап өлүрген. Ооң соонда сөөк-язы ылгап, базымчылаар политикага удур боо-чепсектиг демисел эргежок чугула деп АНК түңнел үндүрген деп О. Тамбо уламчылап чугаалаан. Чогум-на ол угланыышкын-биле Мурнуу Африканың национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң удуртукчулары чоруп, хөй сөөк-язы улустарны чепсектиг демиселче кыйгырып турарлар.

АНК чажыт байдал-биле ажылдап турза-даа, улустарны шиитпирлиг хөделиишкиннерже көдүрүп шыдаар чажыт организацияны тургузуп, улам быжыглаарынче бүгү күжүн салып турар. АНК-ның дайынчы организациязы «Умконто ве сизве» — «Национал копьё» деп адаар. Ол сөөк-язы ылгакчыларынга улам күштүг соккуушкуннарны таварыштырып турар апарган. «Умконтону» отрядтары 1976 чылда боо-чепсектиг 50 халдаашкыннарны кылган болза, чүгле 1981 чылда оон үш катап хөй үнүүшкүннерни кылып. Преторияның эң-не чугула черлеринче халдаашкыннарны хайын-сонгаар чок кылып турар апарган.

«Умконто ве сизве» АНК-ның удуртулгазы-биле хөделбишаан, чурттуң [illegible] Адааны ат-алдары болгаш [illegible] Конгрези [illegible] ажыл-чорудулгазынга киржип турар. [illegible]

Ийраажт дайынчы баш удур бодурбазы дээш, улустарның тайбың амыдыралдыг дугуннаашкыны дээш, боо-чепсекти бүгү-ниити дүжүрери дээш демиселге антиимпериалистиг бүгү күштерниң чаңгыс эптиг дээш АНК туржуп турар.

Бо хүннерде Мурнуу-Африка Республиканың хоорайларының, суурларының кырынга АНК-ның алдынаан турган, сарыг дааранаан кара-ногаан тугу бо-ла көстүп кээп, кыйгырып турар апарган. АНК-ның: «Мурнуу Африканы хостаар!» — деп кыйгырыглыг хуудустарын полициялар бажыңнар ханаларындан болгаш кажаа-херимнерден эртенин-не улам хөңгү-биле ора тыртып турар апарган.

С. КУЛИК. (СЭТА).

Тайылбыр булуңу

БЕЛИЗ

Девискээри — 23 муң дөрбелчин км. Ол Кариб далайның эриинде шөйлүп чоруткан Юкатан чартык ортулуктуң мурнуу-чөөн талазында чаттынган. Чурттакчы чону 160 муң кижи, оларның 86 хуузу бижик-билиг чок. Мулаттарлар, креолдардан, карибтерден, метистерден, англичаннардан болгаш америкаларындан тургустунган холушкак чурттакчы чонуг. Үндезин чурттакчылары — испан конкистадорларга барык чок чыгым кылдыр узуткаттырган майя индейлер болур. Ам оларның салгаалы чурттакчы чонуң чүгле 17 хуузу болуп турар. Найысылалы — Бельмопан (5 муң чурттакчылыг). Албан ёзузунуң дылы — англи дыл (креол диалектилиг), ынчалза-даа Коросаль, Кайо дээш чижектиг чамдык пайысылалдан ырак черлерниң чурттакчыларының хөй кезии испан дылга чугаалажып турар. Шажын-чүдүлгези католиктиг. Чурттакчы чонунуң 60 хуузу шажынга чүдүвес.

Белиз — Великобританияның Төп Америкага сөөлгү колониязы чоруп турган, ол 1981 чылдың сентябрь 21-де хамаарышпас чурттуң эргезин алган.

Төп Америкаңы Испанияның ээлеп алганының соонда, XVI вектиң бирги чартыында, амгы Белизтиң турар девискээринге англи үптекчилер, кем-херек үүледикчилери [illegible] Великобританияның холунче кирген. 1870 чылдарда Белиз Великобританияның чагыргазында деп чүвени Испания-биле бүрген, а 1862 чылда ол Британ Гондурас деп ат-биле англи колония кылдыр чарлаттынган.

1964 чылда мында иштики бот-башкарттынар ёзу-чурум тургустунган, а 1973 чылдың [illegible] министрлер күүселдези эрге-чагырганы боттандырып турар.

Кол политиктиг партиялар: Чонуң каттыжыышкан башкарыкчы партиязы, 1950 чылда үндезилеттинген ол партия чурттуң англи дылдыг чонунуң күзелинде турар. Ооң удуртукчузу Джордж Прайс Белиз күрүнени башкарып турар. 1974 чылда тургустунган Каттыжыышкан демократтыг партия удурланыкчы байдалда турup турар. Эвээш чаңгыс улуг эвес профэвилелдер чаңгыс топтуг кылдыр каттышкан.

Белизтиң экономиказы колдуунда кодээ ажыл-агый болгаш ыяш ажыл-агый бүдүрүлгезиниң үндезилеттинип турар. Үндүр садып турар экспорттуң 80 хуузу чигир, какао болгаш питрус үнүштер. АКШ-че үндүр садып турар экспорттуң колдуу [illegible] эвээжеен, а АКШ-тың өзүп турар.

Чурт иштинде садыглаашкынның аңгы-аңгы үелерде көжүп келгилээн кыдаттар болгаш ливаннар организастап турар. «Эксон», «Филлипс», «Интернэшнл никель», «Уэзерлорд интернэшнл», «Канадиан сьюпериор» болгаш оон-даа өске дашты монополиялар чурттуң мурнуу талазында сөөлгү чылдарда нефть болгаш газ тывыжын дилеп келген, Белизтиң Толедо хоорай районундан нефтини тып алган. Ындыг байдал-биле империалистиг хамыктың мурнунда американ монополиялар хамаарышпас аныяк күрүнениң бойдус байлаан холгаарлап ап турар.

Гватемаланың чагырыкчылары Белиз-биле кызыгаарын хаап, хамаарышпас чоруун чедип алган күрүнеге кыжаныышкынныг удурланып турар.

[illegible]

[illegible]

Белизтиң хамаарышпас чоруун чарлаазы дээрге, бистиң планетада колониализмниң тудуушкуну чедир узуткаттынып төнмээн база бир бадыткал. [illegible]

Чаа түскай күрүнениң ажыл-[illegible]

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ХӨЙ-НИИТИ-БИЛЕ

Тес-Хем райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчылары СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче угланган тодаргай хемчеглерни ап чорудуп турар.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, кем-херек үүлгедиини, хулиган херектерни болдурбас дээш ону баш удур чайладыр профилактиктиг хемчеглер районнуң чурттакчылыг черлеринде, күш-ажылчы коллективтеринде багай эвес тургустунган. Милиция ажылдакчылары хөй-нинти-биле каттыжып, ажыл-агыйларга, албан организацияларга, күш-ажылчы коллективтерге барып, хоойлу дүрүмге хамаарышкан лекция, беседаны доктаамал номчуп келген. Эки тура үлүсчү дружиналар-биле милицияның ажылдакчыларының харылзаазы эки. Ооң түңнелинде улусчу дружиналарның ажылы кезээ-биле элээн экижээн. Хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар, кем-херек үүлгедир чоруктар район девискээринде мооң мурнунда чылдарда бодаарга эвээжээн.

Килдистиң ажылдакчыларының хөй нуруузу аныяктар. Оларның ажылга бот-харыысалгазын бедилдии, чаагай чаңчылдарга өөредип, кижилер херекке мында хоочун эш-өөрүнүң үлегери улуг. Милиция шугумунуң хоочуннарының арга-сүмези-биле аныяк ажылдакчыларның херек истеп илередиринге мергежили бедээн. Килдис эрткен чылын ниитизи-биле багай эвес ажылдаан, социалистиг хүлээлгелер күүсеттинген. Коллективтиң мурнунда ам кол сорулга — район девискээринге үлегерлиг корум-чурум дээш хөй-ниитиниң күжүн дааныш ажылдаары болур.

Ч. СУНДУИ.

ДРУЖИННИКТЕР СЛЁДУ

Кызыл-Мажалык суурун [illegible] районнуң эки тура улусчу дружиналарының дружинниктериниң слёду болган. СЭКП Тыва обкомунуң IV, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң V пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр эки тура улусчу [illegible]

[illegible]

К. ОЧУР.

ТОМУЙЛААШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). [illegible]

[illegible] тика талазы-биле [illegible] кончуг чок болгай деп, ол бодун безин чугаалап турган.

Боо-чепсекти эндере бүдүрер, АКШ-тың шериг күштүүн улам-на улгаттырар дугайында Р. Рейганның айыыл [illegible]

ГАНАДА БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Аккрага комендант шагын кызырар дугайында эрге-чагыргага киирген Национал камгалалының Түр чөвүлели (НКТЧ) чарлааның Рейтер агентствозу дыңнаткан. Ынчалзажок чурттуң күрүне кызыгаарлары болгаш делегей аэропорту мурнуку хевээр хагдынган болуп турар.

Дүжүрткен президент Х. Лиманн даштыкыже дезип үнерин оралдашкан, ынчалзажок ону тудуп хоругдаан дугайында Гананың радиозу дамчыткан. Министрлер кабинединиң болгаш парламентиниң хөй кежигүннери Национал камгалалының Түр чөвүлелиниң айтыышкыны ёзугаар полиция черинге боттары чедип келгенин радио дыңнаткан.

Даштыкы күрүнелериниң элээн каш хамаатыларын чурттан үндүр шөлээнин Ассошиэйтед пресс агентствозу дамчыткан. Американ Эй-би-си [illegible] ёзугаар алырга, Ганага сөөлгү болуушкуннарга чедир ол чуртка 1,5 муң американнар туруп турган.

Чугула хоойлуну чаа эрге-чагыргалар амыдыралга боттандырар болап турарын Аккраның радиозу дыңнаткан. Ол хоойлуну ёзугаар экономиканың кол адырларын Гананың хамаатыларынга дамчыдып бээри көрдүнүп турар. «Ганага күрүне эргилдээн эвес, а революция болган» деп, НКТЧ-ның баштыңы капитан Дж. Ролингс медеглээн.

Барыын чүктүң хамыктың мурнунда АКШ-тың массалыг информация органнары Гананың чаа эрге-чагыргаларын ыглыдаар, бактаар сорулга-биле Африканың ол чуртунга удур калчаалыг кампанияны эгелей берген. Ганада сөөлгү болуушкуннарны «Нью-Йорк таймс» болгаш Лондонуң «Таймс» солуннары «АКШ-ка болгаш Барыын чүктүң өске-даа күрүнелеринге аштырыышкын» кылдыр санап турар.

КНО ШЕРИГЛЕРИНИҢ ЧИДИРИИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанга [illegible]

[illegible] чурттуң мурнуу чүгүнде үүлгедиглерин кылып турар ливан чарыг [illegible] түңнелинде ол сал- [illegible] пытаавыша [illegible]

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының шиитпири ёзугаар Бейрут Каттышкан Нациялар Организациязының 156-чы [illegible]

Белизтиң хамаарышпас [illegible]

ШЕРИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ДУГУРЖУЛГА

КАИР. (СЭТА). Францияның национал камгалал министри Ш. Эрню баштаан шериг делегациязының болгаш Египеттиң ээлп шериг-политиктиг удуртулгазының төлээлекчилериниң аразында чугаалажылгаларынга Каирге доозулган.

Ийи талаларның дугуржулгазы ёзугаар «Мираж-2000» деп шуурмедекчи 20 самолёттарны Египет чоокку үеде Франциядан садып алыр болгаш бодунуң чепсектиг күштерин 1983 чылдың дургузунда хандырар сорулгалыг болуп турар. Ол самолёттарның өртээ ниитизи-биле 1 миллиард доллар болур.

Шериг талазы-биле [illegible] комитеттиң тургузар дугайында Египет болгаш Францияның [illegible]

Кадыкшыл албаны

ТЕЛЕВИЗОРНУ КӨӨРҮ

Бөгү сайзыраңгай чурттарда өдүк сеткүлениң кежи түңү апарган телевизор оон бларынга шак-шагы-биле олур бола калыкты баксырадып болур. Ынчыг түңнелди кижиге долгандыр турар байдалдарның салдарын шинчилээр ССРЭ-де кол төптерниң бирээзи болур Киевте нийти болгаш коммунал гигиенаның институдунуң шинчилелдеринден үндүрген.

Телевизорнуң нийти чуртталга байдалынга болгаш кижиниң кадыкшылынга салдарлары кандыгыл? Ол айтырыгга харыыны бээрин институттуң эртем ажылдакчызы Елена Савицкая кызыткан. Анкеталар ёзугаар Киевтиң 1200 өг-бүлелеринге айтырыглар салган. Оон соонда Савицкая аңгы-аңгы назы-харлыг бөлүктеринге хамаарыштыр 40 өг-бүлени шилип алган. Ол өг-бүлелерниң чурттап турар квартираларынга чуртталга байдалдарын — агаарның температуразын, шыгын, кислород четчири болгаш өске-даа чүүлдерин ылавылап шинчилеп көрген. Өг-бүлелерде бар кижилерниң нийти кадыкшылы байдалын, ажылдыырын, нерви системазының байдалын база тодаргай шинчилээн. Шенелдениң эки түңнелдерлиг болурунга оон киржикчилери боттарының назы-хар байдалынга дүүштүр кол-дуунда калык болуру чугула турган, ынчангаш олар тускай медицина хыналдаларын эрткен.

Шенелдениң түңнелдерин электроннуг санаалга машиналарының дузазы-биле сайгарып көрген. Алдынган түңнелдерни барымдаалап мындыг чүүлдерни чугаалап болур. Телевизорнуң тургузуп турары электромагниттиг шөл оон кижиге салдар чок эн улуг болгу дег чижек-хемчээлинге четпес. Оң чок, ылангыя оңнуг телевизорнуң электростатиктиг шөлү оортан 50 сантиметр четир хемчээлге чижек-нормазындан ажып турар, ынчангаш көрүкчү телевизордан 2,5-3 метрден ырак олур ужурлуг. Телевизорну эде тааржыштырып алырын дүргеп кылыры чугула. Бир эвес ырактан башкарар шимчээр ажыглаар болза харын эки. Дамчыдылгаларны караңгыда эвес, а чырыкта көөрү таарымчалыг.

Теледамчыдылгаларны чежеге көрүп болурул? Чартык шак хире болгаш-ла 30-40 минута дургузунда чапсар-лай алырын Савицкая сүмелеп турар. Экран бларынга эрттирген 3-4 шак каракка хоралыг, баш ынчап туруптар, харын-даа аарып эгелээр. Телевизор баарынга үр органның даартазында кижи холчок туруптар ышкаш болур, ол хиреде оон чылдаганы телевизор деп чүвени эскербес.

Телевизор баарынга уругларның олуру шыңгыы хыналдага алыры чугула. Школа назылыг уруглар телевизорну хүнде 15-20 минута көөр болза эки деп, Савицкая санап турар. Эге класстарның өөреникчилери бүдүн неделя дургузунда телевизорну 2-3 шак четпес үеде көөр болза таарзыр. Оон көвүдээрге кадыкка салдарлыг апаар.

Дмитрий КИЯНСКИЙ. (ПМА).

ҮНЕЛИГ, АЖЫКТЫГ

«Чоп аразында кижи» деп Ф. Угловтуң номунуң тыва дылга очулгазы 1981 чылда хевистүнгелген. Ол номнуң аңгы-аңгы бөлүктеринден эгелер баштай республиканың «Шын», оон соонда «Тываның аныяктары» солуннарының арыннарынга ундаштыр үнгүлээн.

Баштайгы эгелерден-не улуг ном улуг, биче бүгү-ле номчукчуларның сонуургалын бодунче хаара тудуп берген.

Ол ышкаш ырак-узак Мөңгүн-Тайганың бодуун ажылчыннары хойжулар, сарлык кадарчылары, чылгычылар, саанчылар, өске бүгү ном чукчулар-биле бир дөмей, чүгле сонуургап номчаанннар эвес, харын ук номну амыдыралдың ном деп бир аай адап берген.

Ажыл-албан айны-биле ноябрьда ажылдап, чурттап турар малчыннарга чораш. хойжуларның, сарлык кадарчыларының, чылгычыларының «ол кайгамчык номну номчуйдуң бе?», «номчуваан болзуңза, бөдүүг-ле кырыжадаадыр сен» дижилээр баштак чугаалары кижи сеткил кадыш дыштаар боор-дур. Ынчап-ла, үктаазының талазы-биле, шинчилээр чогуур айтырыгларның шыдыныгының талазы-биле кайгамчык ном.

Ынчангаш бистиң улуг чаагай чуртувуста болгаш даштыкыда-даа алдаржаан кезер эмчи, профессор, «Хирургия» журналдың кол редактору, өкпеге кезип эмнээшкинниң бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң директору, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының академиги, медицина эртемнериниң доктору, бистиң чоогувуста Иркутск областа Чүтүево суур чурттуг, хоочун сибиряк Фёдор Григорьевич Угловтуң «Чоп аразында кижи» деп номунуң тыва дылга хоочун журналист Сергей Сундуевич Навунуң очулгазы-биле үндүр келгенинге хамаарыштыр номчукчу мен бодумнуң бодалдарымны бижикседим.

Ф. Г. Угловтуң «Чоп аразында кижи» деп ному утказы шынар талазы-биле хапы үгаап-бодал, дуржулга, амыдырал синчиниккен ном.

«Чоп аразында кижи» «Шын» солунга баштай аңгы-аңгы эгелер-биле үнүп кээргемен чүгле арагачыларны таакпылаарынга ыяктарын сойгалап шугумчулээн, таңгыт-шиглиг ном кылдыр бодап турдум. А кажан ол бүдүн ном кылдыр үнүп кээрге, эгелинден төнчүзүнге четир сеткил хапын, салдыкпайн номчааш, ам харын ол болза үткашынар талазы-биле кончуг үнелиг, ажыктыг ном деп чүвени хапы медерен билдим. Оон-биле кады номну харназыным дегүп, бежен ажа бергеш үе-шаамда номчуп ыдыкканым хомудапчыг, озалдааш-ла деп билзимзе-даа, совет кижилерниң амгы салгалынга, совет ниитилелдиң келир үелериниң хамаатыларынга — бичиилерге [illegible] кевирлеп кижизидерниңге чамчаар-даа ааҗок үнелиг ном деп катап-катап чугаалаксаам кээр-дир. Ындыг болганда бо номга хамаарыштыр бир эргежок, чүүлдү бодаза, ук номну кижи бүрүзүнгө чедирер, ук номну шуут, бичее кижилерниң холдан салдыкпас номну болгаш турарын чер болганга чедир, тырып деп бодаар мен.

Ф. Г. Угловтуң «Чоп аразында кижи» деп ному болза хамыктың мурнунда бөгүн бистиң социалистиг ниитилеливисте кижилерниң аразында харылзаа-холбааларын тодаргай, амыдыралчы чижектер-биле бүдүрелдиг көргүскенин-биле күштүг. Ынчаарга бо номнуң өске номнардан база бир онзагай ылгалдыы болза — совет ниитилелде ажылдап, чурттап чоруур кижилерниң аразында чамдык бот-тоглунар, улуурган-маарган, оваалдырек, чамдыкы кижини кижи деп көрбес, бодун мактаар, мактадыксаар, алыксак-чиксек кижилерни хапы сойгаалаанында.

Ынчаарга эргиниң чөгенчиг артышкыннары — арагалаашкыны, таакпылаар чорук-тун кижилерге, черле ынчаш бистиң ниитилеливистиң бүгүлээр хөгжүлдезинге шаптык кадып, моондак болуп турарының ол бүгүдеп эрте дээре адырлып алырының келилиг оруктарын номда кайгамчык билдингир, тода тургускаанынга номчукчу бузурээр. Маңаа хамаарыштыр мен чоокта чаа «Малчын» совхозтуң № 3 хойжу бригадазынга «Чоп аразында кижи» дээр номга тураскаатаан бөдүүн хойжуларның номчулга конференциязынга кириштим. Хар-назыны алдан ыраксаа ашкан Хертек Чамбын ирейниң мынчаар дүвүреп чугаалап орарын маңаа киирикседир мен:

— Үр-ле чурттап келдим. Бо аразында хойнуг-ле чоруп, билип келдим. Ынчаарга бо номда араганың хоразын сураглыг эмчи кижи кончут-ла хапы, билдингир көргүскенин-дир. Мындыг эки, чаагай үе-шагда чурттап чораш, араганы дергилээш хоптоок бе дээш шуут калдым. Арткан үе-шаамны арага чокка, ашак дээриниң адаанга чаагай мапнактыы-биле чурттаарын шиитпирлеп алдым, уруттадым.

Ол ышкаш ол-ла совхозта № 3 хойжу бригаданың бригадири, СЭКП обкомунуң кежигүнү, чаа-ла ужен четпес орар назылыг Александр Караваев мындыг чугааны бар:

— Үжен четпес мен. Араганың хоразын мен билир мен. Араганың дайлыышкыны-биле мээң бир ада-ием ынчангаш алдыр чарылды. Арагалавас кижи мен. Амыдыралчы магалыг, чурттаксанчыг-дыр. Ынчангаш аныяк эш-өөрүмге ол багай чаңчылдан эрте дээрде чарлып алырын сеткил-сагыжымның хаңызындан сүмелеп тур мен.

«Чоп аразында кижи» деп номну тыва дылче очулдурган очулдакчы тура, очулдурукчу С. С. Павуга очулдуртугуннас сестерим, дометтарым, ес каттыжыышкыннарым тыва чугаа-домактап шугулуп дилеп тур, черле очулгазының нигтили-биле тыва аянга кииридип, дылгазын маңаа демдеглексеним.

А. БЕГЗИ

САЙЗЫРААР АРГАЛАР БАР

«Спортче кичээнгей кошкак» деп «Шын» солунга материалды номчааш, ону чугулдугзуп тур бис. Күш-культура болгаш спортту Мөңгүн-Тайга районга улам массалыг кылдыр кедирер талазы-биле ажылды район Совединиң күүскому, оон спорт ажылын харылзаар комитеди дирижери кузенчиг.

Спортчу маргылдаалар чүгле байырлалдар үезинде ужур дээш болгулаар. Ажылчын аныяктар ортузунда спортчу секциялар ажыттынмаан. Ылангыя конькилээр, хоккейлээр шөлдер бөгүнге чедир ам-даа кылдынмаан, хем дожуп манавышаан. ГТО дужаалдазынга хамаарыштыр хемчеглер алдынмайн турар. Республика маргылдааларынга районнуң спортчу адын камгалаар шыырак спортчуларны белеткээр ажыл бисте база-ла кошкак. Район маргылдааларынга «Мөген-Бүрең» совхозтуң спортчулары киришпейн турар.

Күш-культура болгаш спорттуң массалыг чоруун чедип ап болур бүгү аргалар бисте бар. Күш-дамыр кижизидилгезинге кирикчир үе-шакдаа четчир, бо ажылдың идепкейлиг активчилери күш-ажылчы коллективтерде, школаларда бар. Бис боттарывыс 1976 чылда «Райпо» деп команда тургузуп алдывыс. ам-даа чедиишкиннииг ойнап чоруп тур бис. Райпо баштаар чери бистиң деткип турар. Өске ажыл-агыйларның удуртукчулары, парторганизация секретарылары база күш-культура болгаш спортту кичээнгейге алыры күзенчиг.

Мөңгүн-Тайга — ырак район. Ынчангаш республиканың спорт комитединден бисте күш-культура болгаш спорт талазы-биле специалистер чорударын дилеп тур бис. Кандыг-даа ажылды билдилиг удуртуп баштаар кижи херек болгай.

Районда «Райпо» деп хоккей командазының кежигүннери.

Кызылдың урал чүүл училищезиниң назы-бүрү он ажыл салбырларын сезен алды студентилер бо чылын доозар болгаш олар курүне экзаменнеринге белеткенип турарлар. Ынча хор дирижерлаарының салбырында доозукчуларның чей кезиин эн эки өөредилгелиг болгаш практиказын чедиишкинниг эрттирген.

ЧУРУКТА: дирижер салбырының эң эки доозукчуларының бирээзи Айлаана Анай-оол башкы А. П. Саратовкинаның удуртулгазы-биле кичээл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫЙ фотозу

ШЫДЫРААГА БОДАЛ ХЕРЕК

ЧҮГЕ ХАГДЫНГАНЫЛ?

Каш чыл мурнунда Кызылдың шыдыраа клуву республиканың спортчу тудуглар каттыжыышкыны ажыдып, найысылалдың чүгле шыдыраачыларын эвес, а бүгү хоорайжыларны шуптузун өөрткен. Чаа клуб дораан-на ажылчы чоннарның культурлуг дыштаныглазының ёзулуг төвү апарган. Өгге мооралан кирер эжиктиң кырында шыдыраа аъдын чураан, «Кызыл хоорайның шыдыраа клуву» деп чараштыр бижээн адрести азып каан. Аңаа мергежил бедидериниң маргылдаалары эртип, элээди уругларның спорт школазының өөреникчилери болгуминерге кичээлдеп, шыдыраа спортту чоорту сапаырап, массалыы бедип эгелээн. Дыштаныр хүннерде сүт шыдыраага сонуургактар мырыңай сыңышпас тай боор.

Клубтуң хууда бергн чери дааш, командалар ааны-биле дөм ышкаш маргылдааларга киржикчилерниң саны чыл санында өзүп орган. Ойнакчыларга таарымчалыг болуру-биле оон иштики дерилгезин кылып, салыглар көргүзер самбыраны, шыдыраачыларга тураскаатканн стендилерин аскан, школу агитация ажылы бут кырынга тургустунуп кел чораан.

Ынчы ол кайгамчык чаа эгелээшкиннер өскүдүр хыш келген одагның чалбыраажынче сүт саарыпкан чүве ышкаш, хенертен өшкен. Хайыраан клуб бодунуң дөрт хуулээгезин күүседип шыдаваан. Оон даштынга турган чараш адресин алырган, каракка көзүлбес кылдыр талыйтыр шыгжап каапкан. Мергежил бедидип, маргылдаалар эрттирер чер чокта, шыдыраачылар ам кайнаар баарыл? Чүге бо клуб шыдыраачыларның ёзулуг спортчу олаа болуп шыдаваны?

Материалдыг баазазы быжыгып, масса чоннун хөй-биле хаара тудуп турар шыдыраа клуву ам чүгле ат кырында санаттырып турар, а херек кырында аңаа ийи-чаңгыс маргылдаалар эрттирерин безин шиитпирлеттинмээн айтырыгларның бирээзи.

Спортчу тудуглар каттыжыышкынының удуртукчулары шыдыраа клувун улус чурттаар чер кылдыр ажыглаар дээш ону сеңнарадып, стол, сандайларның эдилелин баксырадып, клубтуң аян-шинчизин шуут үреп, шыдыраа хөгжүдеринче сагыш салбайн турар. Ол чүге ындыгыл?

С. ДАНЗЫ.

БИЛИР СИЛЕР БЕ?

Тыва улус шаанда шыдыраа оюнунга чараш коштерни ажыглаарындан аңгыда удуктун чараш-хевирлерин сайзырадып чораан. Оларның чижээнге «оол содунга олуртуру» (удурланыкчының пөлүн ийиден алды чедир оолдарның содунга олуртуп болур), «теве дузунга олуртуру» (кара тевениң азы ак тевениң, чок болза пөлүн-даа ийиден дузунга олуртуп болур), «теве долгандырары» (ак азы кара тевениң азыынга теве долгандыр мерзе-биле шалааш олуртур), «пөн данкыр шагга олуртуру» дээш оон-даа аңгы-аңгы турган.

ЧЕМПИОННУҢ САЛЫГЛАРЫ

Кузуп республика эмчелгезинге чүве. Ачы-буянныг эмчилерниң авыралында эттвишин, аалдарывысче тарап чанар мурнувуста, хостуг шактарывыс үезинде травматология салбырынга шыдыраалап турган бис. Болуглежип чыглып келген өөрүвүстүң аразындан шилгедек чиңге сыныг, шойбек ак арынныг, бичежек мага боттуг эр кады ойнап орган эжиниң артык тевезин меңнүй шаап алгаш, шыдыраага хамаарыштыр намдарын доңчулай-дыр:

— Барыын-Хемчиктиң «Барыын» совхозтуң чемпиону атты сыкпайн ор ышкаш мен. Шыырак-ла көш кылдым аа — дээш, кара тевеш [illegible] бодунун талазынче чишкен шыдыраа кырынче чыскааш салып каады.

— Ша, ноян — дээш соонда, [illegible] кызыл-хүрең чалдыг шыдыраачы чеди дугаар келенеке катташтыр турган тергелери-биле улай-улай шалааш, алак соонда ак теве-биле тулааш, совхоз чемпионунуң ноянын азыга матка чыгап киире берди.

Чир-шоң дүшкен катыыны өттүр кымның кайы талага болчуун аарып турганын билип алыры берге эвес болду.

— Володя Бойду бодун арай элекке мактай каапкаш, уттурду ышкаш — деп, аарыкчыларның бирээзи салыгның салым-чолунга хамаарыштыр шиитпир үндүрдү.

— Шынында, оон салыры Монгуштан ажыг боллур ийин — деп, өскези уттурганынга сагыш човап тур.

— Удуп алган акый-биле ойнап беер иени бе — деп, оң талазы хостуунда [illegible] кижи [illegible] киирди.

— Чүге болбас боор, дуңмай. А силерниң кайызы дээр-дир?

— Марта Агбаан ийин. Ам даарта чанар мен. Бутка бергениншкин болган, Сетин эттинтирим бе. Адым Өөрнук тову — Хандагайтыда — деп, ол харыылаан, ойнаар шыдыраалап хонашн дөртшы аъды.

Мен ону бөдүү кайгап тур мен: чараш силиг, сергек карактарлыг, бичежек мага-боттуг уруг болду.

Салыын сонуурган тургаллар шыдыраачыларның [illegible] Монгуш орган.

— Азыгда тергем аътка чала шалаттырып алдым. Ам уттурарым чайлаш чок боор — деп, медеглей дир.

Ол шыдыраазын шырын арга тывар оралдашкан. Артык күштүг апарган удурланыкчызынга удавааннада уттуруп каап.

— Республика чемпиону кызыл уттурары турды, ол аарыг-даа вас-кежиктиг Эр-хей, Марта — деп, оон-биле кады келген эжи чугаалады.

Дараазында айлгы [illegible] Б. Бойду чемпионунуң [illegible] тамырааш. Бойду чемпиронун [illegible] чедирди.

Шынап-ла, Марта Агбаанның чараш салыглары тыңныг, бодамчалыг коштерни бимеретуулдеринден магадылаан.

Марта ... класстарга-ла шыдыраалап [illegible] өөренип алган. [illegible] баштай алдагы класста турган, пионерлерниң болгаш школачыларның «Ак тергелер» маргылдаазынга киржиген. Ынчаң оон ... командазы-биле республикага ийи ... Дараазында чылдарда ... чемпионукар апаан.

Шыдыраага салым-чаяанныг кызымак уруг 1980 чылда район спортчуларының «Урожай» деп турар спорт ниитилелиниң бирги чергизин ап, мергежилин улам бедиткен. Ооң ол шагдан 1979, 1980 чылдарда республиканың уругларга ... Республиканың чемпиону аттын ...

Марта Агбаан эрткен чылын онгу классты доозааш ортумак эртемниң аттестадын холга албышаан. Хандагайтыда уругларның музыка школазының баян салбырын чедиишкинниг доозуп алган.

Д. КАНИМ.

ЧОГААДЫКЧЫ ХАРЫЛЗАА

И. Беркович-биле шагдан бээр чогаадыкчы харылзааны тудуп, пайыралдажы берген бис. Ол чүгле эки ойнаар шыдыраачы эвес, а шыдыраа композициязынга хандыкшыладыгларының бирээзи. Оон тургускан бодалгалары журналдарга болгаш солуннарга хөй удаа парлаттынган.

Ол бодунуң чогааткан бодалгаларының бирээзин чоокта чаа меңээ көргүскен чүве. Бо бодалга үтказының талазы-биле бичии-даа бол, ымаа хөй чараш коштерни тыварынче кижини бодандырар. Бештен хөй эвес бодалгалардан тургустунган мындыг бичии бодалгаларны бодаары кончуг солун болгаш шыдыраачыларга шуптузунга ажыктыг.

Хоочун шыдыраачының «ийи кошкен мат» деп бодалгазын тывар номчукчуларга сүмелеп тур мен.

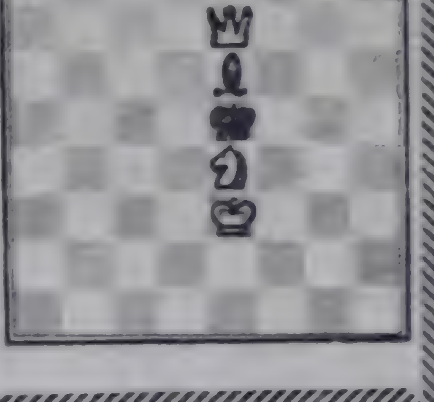

И. АРТАМОНОВ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги гимнастика. 9.00 — Чаа мультфильмнер программазы. «Эртенгиниң түмен», «Хлопушка», «Хуан Ивановичтиң» ... — ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары. 10.10 — «Изи чок читкеннерниң изи-биле». Уран-чечен телефильм. (ГДР). 11.40 — Медээлер. 11.45—14.15 — Чаңсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «ВАЗ—дүүн, бөгүн, даарта». Документалдыг телефильм. 15.25 — «Орус чугаа». 15.55 — «Орлёнок» телестудиязының концерт залы. 16.15 — «Москва чоогунга ужуражылгалар». 17.15 — «Маргылдаа клуву».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — «Эртем дуганында». 19.45 — «Назынның шилчилгеге үези». Уран-чечен телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Фигурлуг чыңгылаашкынга ССРЭ чемпионады. Эжеш чыңгылаашкын. Хостуг программа. 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55—23.40 — Даштыы эстраданың аялгалары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «...» ... 16.10 — ... 16.55 — ... концерт. 17.30 — ... 18.15 — Медээлер. 18.30 — Чепсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Мальчик».

МОСКВАДАН

19.00 — «РСФСР-ниң улус артизи Г. Васильев ырлаар». Фильм-концерт («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Телемедээлер. 19.30 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Таймыктыг узуннар, чаштар!» 20.00 — Концерт. 20.20 — Хаак спортунга Бүгү-эвилел маргылдаазы. Хорашкеннер. 20 км. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Мээң оолдарымның хуну...» Уран-чечен телефильм. 22.35 — «Ч...». Эртем чаныыбырлыг фильм. ... — Делегейниң элээдилер ортузунга В. А. Гранаткинге тураскааткан футбол маргылдаазы. ССРЭ-ниң № 1 шилиндек командазы — Бразилияның шилиндек командазы.

Редактор **В. С. ШАРАВИИ.**

КЫҢЧЫКТЫРБААН

Оорнуң оруу тунук

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының Шавар-Терек деп черде чурттап турар дуганчы малчыны Б. Монгуштуң кодаанындан 38 хойну бо чылдың октябрь 22-ден 23-че дүнеинде оор алган деп медээ район күүскомунуң ниитиниң херектер килдизиниң совхозта салбырынга кирген.

Милицияның участок уполномоченнай, милицияның лейтенанты С. Саая баштаган бөлүк кижилер медээ келген черже чоранган. Ол бөлүк Кызыл-Тайга, Шеле, Шым-Шым ол ышкаш черлерниң девискээрин кезип көрген, чогум ... Дарлаанда салбыр ... Кызыл ... Ооржак баштаан читкен хойларның эзеләрин диле тывары-биле аъттанып каапкан. Чүүң кылырын, кайа баарын баш бурунгаар кодэ Советке дугуруп ап, ылаңгай алдывыс. Бир-тээ читкен хойлар «Сүт-Хөл» совхозтуң девискээринден тывылбаан болганда, «Алдан-Маадыр» совхоз девискээри ынчаар дилээр, оон удуртукчуларындан дуза көргүзерни дилээр дээш Бора-Тайга суурже машиналыг хаптывыс. Аңаа келгеш, кодээ Советтиң күүскому даргазы Д. Н. Ондар, салбыр эргелекчизи Х. М. Сарыглар олар-биле ужурашкаш, келген хереввисти чугаалаадывыс. Читкен хойларны дилээр черлерни дугуруп алдывыс. Хүлер-оол Монгушевич Сарыглар бистиң-биле кады хаптар кулнан илереп. Кадыр-берт черлерни эртип чорааш, Чүңкүт даан арттырбадывыс. Бо удаада база ис үндүрбейн, дедыр чанар ужурга таварыштывыс.

Хөй оорланкы дег кымнар барыл мында дээрин кожаларывыстан айтырарывыска, ажыл-хөжүл-даа чок ийи-үш хире оолдарга бо херекти карагачылар болуу. Оолдар-биле чугаалажып дээш оларны суурдап сураглаарывыска, мында чок болдулар. Херектиң кижилеривистен А. Тюлюш суурда мүн-не бар болду. Баштайгы дээреэнде ортаа харыы бербейн тура, соңнунда каан, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш салбырының хөй кадарчызы Ш. Сарыглардың аалынга чедип деп чугаалады. Сарыглардың ынчаа — Маңчуректиң Бел-Өрүк деп черже аъттаныптывыс. Аалга келгеш, келген хереввисти дугайын чугаалаарывыска, хойжу мынча диди:

— «Хөй кадарып чорумда ийи аъттыг оолдар — Бекоол Тюлюш биле Сундуй Сарыглар олар хойлар сүрүп алгаш келдилер, кандыг-даа чугаа-соот чокка оларнуң ... хойларым-биле кады кагдылар мен. Чүнү-даа айтырбадым. Эртенинде Үйнукпан Сарыглар биле Бичии-кыс Монгуш олар 38 хойну Барыын-Хемчик районнуң «Дон-Терек» совхозунга ... Сарыгларга ... ол бисче чугаалады.

Ол чугааның соонда Шортаң-оол Сарыгларның хоналгазын аразан көргеш, үш хойну анаа таныыш, хавырар ужурга таварыштывыс. Оон чоруткаш, Барыын-Хемчик районнуң келгеш, район күүскому ниитиниң херектер килдизинге демдеглел кагдывыс. ... Сарыгларның кыштаазынга келдивис. Оңнуң херээнен ... ол дугайында чугаалаа ... салбырынга ... Сарыглар ... хойларын сүрүп келген Б. Монгуш аалдың ишектерин сүрүп алган бо келген.

Читкен хойларның 36-зы ол ... тывылган.

Бо херекти ажылдарынга «Сүт-Хөл» совхозтуң директорунуң талазындан, мыла гараж эргелекчизи К. С. Оннуң улуг дузазы ... демдеглээри чугула. Оорлар-биле демиседии күштеидирер хереккее хөй-ниити-биле демнежип эгелээр ... үезинде чүүл бадытаар.

В. ООЛЧУКАЙ.

Сүт-Хөл кодээ Советиниң күүском даргазы.

Агаар

Республикада көжер булуттаар, чамдык черлерге биеккан хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 11—19 градус соор.

Кызылга көжер булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы 8—11 градус соор.

КИНО

ЯНВАРЬ 8-ТЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Али-Баба болгаш дөртен дээрбечилерниң ужуралдары» (2 сериялыг) 10.00, «Дөрт холдап ойнаары» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үшкү октаргайның чажыды» 9.30, 12.40, «Октар сыныйннын турда» 11.00, 14.20, «Онзагай байдалдар» 16.50, 18.50 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кажан келергей улуг апаарынга» 10.00, 12.00, «Цыган аас-кежик» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өттүг-мыш хаарживанга хенертен болууску» 10.00, «Таныш эвес ниң кижи» (2 сериялыг) 12.00, 14.50, 17.20, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дюймовочка» 15.00, «Херээженнер чокта эр улус» 17.00, 19.00 шактарда.

«Шын» солун редакциязынга курьер дарый негеттинип турар.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-22-24, 2-24-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьиаттың 2-23-... партийжэ амыдырал болгаш ... тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-31, кодээ ажыл-... килдизиниң 2-21-47, ... килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун ... баргалда 2-32-75 телефоннар ...

Чагыг № 2898

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглаашкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 7 (11803) | 1982 чылдың январь 9, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ХӨМҮР-ДАШ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ПРОФЭВИЛЕЛИНИҢ XIII СЪЕЗДИЗИНИҢ ДЕЛЕГАТТАРЫ — ТЫВЫШ УЧАСТОКТАРЫНЫҢ НАЧАЛЬНИКТЕРИНИҢ БОЛГАШ БРИГАДИРЛЕРИНИҢ ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле адырның бүгү ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде чурттуң хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылчыннарының мурнунга улуг сорулгаларны салган. 1985 чылда 775 миллион тонна хөмүр-дашты казып тывар ужурлуг бис. Ол даалганы күүседирин хандырары-биле СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели шахталарның техниктиг эде дериглелиниң, хөмүр-дашты казып тыварының ажык аргазын хөгжүдер, а ол ышкаш хөмүр-даш үлетпүрүнүн ажылдакчыларының күш-ажылының төлевири бедидер болгаш сайзырангайжыдар талазы-биле чугула доктаалдарны хүлээп алган.

Хөмүр-даш үлетпүрүн хөгжүдер, шахтерларның күш-ажылының байдалын экижидер база амыдыралының чаагай чоруун бедиirер дээш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак доктаамал сагыш салып турар дээрзин хүлээп алдынган ол документилер бадыткап турар. Аңаа харыы кылдыр шахтёрларның дыка хөй коллективтери он бирги беш чылдың бирги чылы — 1981 чылдың планын хуусаадан эрте күүсеткен. Муң-муң тонна хөмүр-дашты казып тывыкан участоктар болгаш бригадалар коллективтери, оларның шахталарда, разрезтерде болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде салгакчылары социалистиг чарышты мурнукку одуругда эдеп келген. Мыңчуларның шимчээшкининиң күш-ажылдыг коммунистиг [illegible] деп, СЭКП ТК-ның Чиргиниң секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев [illegible].

1981 чылда 420 бригадалар болгаш участоктар хонукта 1000 тонна болгаш оон-даа хөйнү арыглаттынган забойдан, а оларның сезени чыл дургузунда 500 муң тонна болгаш оон-даа хөй тонналы казып тывары хандырган.

Бригадаларның болгаш участоктарның 8 коллективи күш-ажылчы шылгарааңгай чедиишкинни чедип алган. оларның бирээзи-ле 1 миллион тонналы каскан, а М. П. Чихачёв, К. С. Маркелов, П. И. Фролов болгаш П. А. Ермаков оларның удурткан коллективтери эш Л. И. Брежневтиң төрүттүнген хүнүнден бээр 75 харлааннынга чедир миллион тонна чедиргеннер.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаанының, даг техниказын ажыктыг ажыглаанының, профессионал бедик белеткелдиң, күш-ажылчы болгаш технологтуг чурумну сагаанының, участоктарның болгаш шахталарның партия, профэвилел, комсомол организацияларының база инженер-техниктиг ажылдакчыларының организакчы болгаш политиктиг улуг ажылының ачызында бо коллективтер ындыг чедиишкиннерни чедип алган. Бо коллективтерде комбайннарның дөрт ажылдаар үези, хонукта хөмүр-даш казып, тывары болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү алырда ортумаандан 2—3 катап улуг болуп турар.

Оон-биле чергелештир сөөлгү үеде хөмүр-даш үлетпүрү хөмүр-даш казып тывар талазы-биле планныг даалгазын күүсетпейн турарының дугайында фактылар бисти дүвүредип турар. Эрткен чылын дыка хөй участоктар болгаш шахталар планын күүсетпээннер. Ындыг байдалдың кол чылдагааннарының бирээзи чүл дээрге, комплекстиг-механизастаттынган забойларда бригадаларның болгаш участоктарның дыка хөй ажылга бедик көргүзүглерни чедип албайн турарлар, мыңчу коллективтерниң саны сөөлгү үеде кызырылган, оларның саның ковудедир [illegible] даалга күүсеттинмейн турар. Хөмүр-даш казып алыр чаа забойларны үр белеткеп, механизастаан комплекстерниң монтаж-демонтаж ажылдарының хуусаазының узунундан, даг ажылдарының, машиналарның болгаш механизмнерниң авариязынга таваржырындан «мыңчуларның» шимчээшкини калбарбайн турар. Ажылчын үениң чидириг ам-даа улуг.

Мурнакчы бригадаларның, участоктарның болгаш шахталарның ажылының дуржулгазы ажылдаар чер, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде казып тывыышкынның болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң курлавырлары бар дээрзин бадыткаан.

1982 чылда бистиң чуртувус Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн демдеглээр. Бо юбилейлиг чылда адырның шахтёрлары 721 млн. тонна хөмүр-дашты болгаш 35 миллион тонна сланецти казып тывар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш өске-даа техника-экономиктиг көргүзүглерни экижидер ужурлуг.

Ол сорулганы боттандырарынга бистиң адырда бедик бүдүрүкчүлүг даг техниказы-биле, эргежок чугула материалдыг курлавырлар-биле болгаш бедик мергежилдиг ажылчын база специалист кадрлар-биле хандыртынган амгы үениң шахталары болгаш разрезтери бар.

Ол аргалар аңаа боду-ла ажыглаттынга бербес. Чүгле шалыпчы ёзу-биле бүгү күштү берип турган ажылдаар, социалистиг чарышты улам дээштиг калбартыр, ажылдаар чер бүрүзүнге күш-[illegible] организастаар болгаш оон бүдүрүкчүлүүн бедидер, чаңгыс сес-биле чугаалаарга, ажыктыг ажылдаар херек. Бо негелделер СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкыннарынга болгаш түңнелдеринге үндезилеттинген.

Эргим эштер!

Бистер, тывыш участоктарының болгаш бригадаларының удуртукчулары — хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилелиниң XIII съездизиниң делегаттары, бистиң коллективтеривистиң 1981 чылда ажылының түңнелдерин, бо чылга салдынган сорулгаларны чугаалажып көргеш, боттарывыстың курлавырларывысты боттуг үнелеп көрүп, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш 1982 чылда дараазында хүлээлгелерни алдывыс:

Н. П. Скрыпниктиң (Фрунзе аттыг «Ровенькиантрацит» шахта эргелели) удурткан бригада — чылда 1 млн. тоннадан эвээш эвес хөмүр-дашты казып тывар:

М. П. Чихтиң («Ростовуголь»да «Майская» шахта), Н. Н. Стрельченко («Донецкуголь»да «Трудовая» шахта), В. И. Игнатьевтиң («Красноармейскуголь»да «Краснолиманская» шахта), Ж. Игибаевтиң («Карагандауголь»да «Михайловская» шахта), Ю. Н. Бронниковтуң («Воркутауголь»да «Северная» шахта), В. Г. Девятковтуң («Южкузбассуголь»да «Распадская» шахта), А. Ф. Нэттиң («Эстонсланец»те «Эстония» шахта), Г. Н. Смирновтуң («Гидроуголь»да «Юбилейная» шахта), Е. М. Болдыревтиң («Новомосковскуголь»да «Подмосковная» шахта) удурткан бригадалары болгаш участоктары чыл дургузунда 500 муң тонна болгаш оон-даа хөй хөмүр-дашты (сланецти) казып тывар:

А. И. Белякиковтуң («Макеевуголь»да Бажанов аттыг шахта»), С. К. Токумтаевтиң («Карагандауголь»да Горбачев аттыг шахта), В. И. Черпактың («Добропольеуголь»да «Новодонецкая» шахта), В. Н. Пятаковтуң («Ростовуголь»да «Мирное» шахта), Н. Д. Яворскийниң («Донбассантрацит»те «Хрустальная» шахта) удурткан бригадалары хонукта 1000 болгаш оон хөй тонна хөмүр-дашты казып тывар.

Бистиң социалистиг хүлээлгелеривисте техниканы социалистиг ёзу-биле камнап эдилээри, мурнакчы дуржулганы ажыглап киирери, а ол ышкаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, технология болгаш күш-ажыл чурумун быжыглаары, хожудап турар коллективтерге дузалаары кирдирген.

1982 чылда социалистиг хүлээлгелерни ап тура, арыглаар забойларның даг ажылчыннарының бүгү бригадаларын, участоктарның болгаш шахталарның бүгү даг мастерлерин база инженер-техниктиг ажылдакчыларын комплекстиг механизастаан забой бүрүзүнге хонукта 1000 тоннадан эвээш эвес, а кылын эвес болгаш кайлаачак хөмүр-даштыг черлерни ажылдап кылырынга 500—700 тоннадан эвээш эвес тонна хөмүр-дашты (сланецти) тывары чедип алырынче, бүгү эзилчелериниң, бригадаларның болгаш участоктарның хөмүр-даш (сланец) тывар талазы-биле планныг даалгаларын чүм бүрүзү күүсеткен турарын хандырарынче кыйгырып тур бис.

«Мыңчуларның» бригадаларын комплекстиг механизастаан забойларда ажылдап тура, оон бригадаларга боттарының ажылының дуржулгазын [illegible] рынче тур бис.

Белеткел даг ажылдарын чорударының темпилерин улгаттырары болгаш арыглаар чаа забойларны чогуур үезинде белен турарын хандырары дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржиринче үттекчи бригадаларны, белеткел участоктарының бүгү ажылчыннарын болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларын кыйгырдывыс.

Тывыш болгаш өрүмнекчи бригадаларны чүък чудурер транспорт-биле соксаал чок хандырарын, материалдарны болгаш дериг-херекселдерни забойларга чогуур үезинде чедирерин, чер иштинин транспортунуң бүгү хевирлериниң ажылының идегелдиин болгаш үзүк чок болурун бедидерин шахта иштиниң транспортунуң бүгү ажылчыннарын, участоктарның даг мастерлерин болгаш удуртукчуларын кыйгырдывыс.

Чаа даг машиналарының болгаш механизмнерниң ажылдап кылыышкынның болгаш бүдүрүлгеге ажыглап киирерин дүргедедирин, механизастаан комплекстерни база оларга артык кезектерни бүдүрүп үндүрерин ковудедиринче, даг-шахта дериг-херекселдерниң шынарын болгаш идегелдиин экижидеринче машина тудукчуларын болгаш эртем-шинчилел база төлевилел-конструктор институттарының ажылдакчыларын кыйгырдывыс.

Чаа даг техниказын шудургу шиңгээдип алырынче, профессионал мергежилди бедидеринче, техниктиг болгаш экономиктиг билиглерин, күш-ажылды организастаарының мурнакчы аргаларын болгаш хевирлерин идепкейлиг шиңгээдип алырынче комсомолчу-аныяктар бригадаларын, хөмүр-даш үлетпүрүнде ажылдап турар бүгү комсомолчуларны болгаш аныяктарны кыйгырдывыс.

1982 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге адырның ажылчын бүрүзү, инженер-техниктиг ажылдакчы болгаш албан-хаакчы бүрүзү боттарының күжениишкиннерин үглаар боор деп боттарывыстың коллективтеривистиң мурнунга идегелди илереттивис. Бистиң шахтёржу ат-алдарывыстың хереэ болза, улус ажыл-агыйының болгаш чурттакчы чоннуң одаар чүүлге негелдезин долузу-биле хандырары, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткууру болур.

ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуул

«Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары он бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскаппар.

Амгы үеде бо улуг бүдүрүлгениң тус-тус цехтериниң, эзилчелериниң, бригадаларының аразында январьның планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш калбарган.

ЧУРУКТАРДА: бүдүрүлгениң мурнакчызы, алдыгы разрядтың электрослесары Юрий Виджак ажыл үезинде (үстүнде); комбинатта автоматиканың болгаш контрольдуң төп лабораториязының ажылдакчылары аныяк слесарь Юрий Хорошиловтуң (солагай талазында бир дугаарында) киирген чаартыкчы саналын оон кады ажылдап турар эштери сайгарып, боттарының санал-оналын берип турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Делегатка сөс

БАДЫТКААР БИС

Бо хүннерде Москвада Россия Федерациязының кадээ амыл-агый ажылдакчыларының III профэвилел конференциязы болуп турар. Бистиң республиканың ишчилерин Эрзин районда «Чаа орук» совхозтуң бригадири Байыр-оол Чорбаевич СЕВИЛМАА төлээлеп барган. Аңаа сөстен берээл.

Он бирги беш чылдың ийи дугаар чылы мээң амыдыралымга аас-кежиктиг болуушкундан эгеледи. Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының область конференциязындан мени Москвага болур бо чыышка делегат кылдыр сонгаан. Ол дээрге канчаар-даа аажок улуг бүзүрел болгаш идегелдир.

Эрзин районнуң совхозтары күрүнеге мал ажылының продукциязын дужаарының чыл планнарын ажыр күүсеткен. Бистиң «Чаа орук» совхоз үк планнарның күүселдезин Улуг Октябрь байырлалының бүдүүзүнде күүсеткенин рапорттаан.

Районда мурнакчыларның саны ковудээн. 39 хойжу төрүүр чүс хойга онаaштыр 90-дан өрү хураганны камгалап алган. Оларның иштинде Орус Намдалдың, Марсуу Үчүралдың, Намалма Боовейниң, Шактар Доптанның, Идам Чоодунуң, Маруся Соянның, Анай Севилмааның көргүзүглери эң бедик болган. Бистиң мурнувуста мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирериниң, оон продуктулуун бедидериниң база малдың хораарын эвээжедириниң талазы-биле улуг сорулгалар туруп турар. Ону чедип алыры бистерден кол хамаажыр. Мында профэвилел организацияларының организакчы ажылы улуг рольду ойнаар. Кыштаглаашкынга белеткелди май айда-ла эгелээн бис. Амгы [illegible] турар.

Бистиң бригадавыс эрткен чылын алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткенин чугаалаары мээң өөрүнчүг-дүр. Бригадада төрүүр 2,4 муң хойнуң чүзүнден-не 97 хураганны, тус чер уксаалыг хой бүрүзүнден-не 1,7 кг дүктү алдывыс. Күрүнеге дужаазган хойнуң ортумак деңзизи 44 кг болган. Мал чеми белеткээриниң планын күүсеткеш, кыштаглаашкынга белеткелди сентябрьда-ла долузу-биле дооскан бис. Өөм ишти Анай Балдановна-биле кадарып турар кошанывыстың чүс хойнундан-на 106 хураганны камгалап, хой бүрүзүнден 1,9 кг дүктү кыргып алдывыс. Эрткен чылдарның тос айларының түңнели-биле бригадага СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелин база 800 рубльдиң акша шаңналын тывыскан.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер талазы-биле «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының кыйгырыын деткивишаан бистиң бригадавыс чүс хойдан-на 98 хураганны, хой бүрүзүнден 1,7 кг дүктү алырын, малдың баш санын 99 хуу камгалаарын хүлээпкен.

Б. СЕВИЛМАА,
Эрзин районда «Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының бригадири.

Чагаа изи-биле

ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунда кадарчы Х. У. Куулар «Шын» солунче чагаа бижээн. «...Мен бо күзүн кидис идиктер садып алгаш, хар чагган соолунде кедип эгеледим. Кадарчы кижи оларны кетпес арга-даа чок. Чамдык чылыг хүннерде хар бичии шыгып, эрип-даа чыдар. Ооң уржуундан идиктер өде берген боор. Хой малды оңгачаларга суг кудуп берип тургаш суггарар. оон идиктерге суг дээпкеп болур. Ынчангаш кежээнин кургадып ужурга таваржыр. Эртенинде демги идиктерин кедерге буттарга сыңмастап калган болур-дур. Кургааш чырлып, тарлап каар. Оон чаа идиктер садып алырга база-ла ындыг. Чаазында идиктерин тудуп көөрге кылмыныг, чугалыг боор, эленчизи багай. Чоп база-ла идиктер дээш хомудаан турар боор-дур».

Продукцияның шынарынга хамаарышкан чагаалар номчукчулардан кээп турарын барымдаалааш, оларга тодаргай харыы бээри-биле бистиң корреспондентивис Кызылдың алгы заводунга чораан.

Продукция бүдүрер, ону саңгарар талазы-биле көргүзүглер Кызылдың алгы заводунда дески эвес болган. Завод 1981 чылда 1690 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрер планын 1621 муң рубль кылдыр күүсеткен. Продукция саңгарар планын ажырган. Ынчалза-биле продукция бүдүрер болгаш саңгарар планнарның күүселдези ындыг болган. А оон иштинде кидис болгаш хом идиктерниң бүдүрүлгезин канчыыл?

Алгы заводу 1981 чылда 85 муң рубльдиң хом идиктерин бүдүрер план алган, ону 85,6 муң рубльге күүсеткен. План күүселдезин шоолуг четпээн. Хырба чедир белеткеп албайн турганындан бүдүрүлгеге улуг хожудааның болган. Ноябрь айда завод барык-ла 9000 чыгыы эжеш таночкаларны чедир бербээн. Декабрь айда 7200 эжеш таночкалар бүдүрер планының [illegible].

Кидис идик бүдүрери — [illegible] технологтуг ажыл. Мында бедик мергежил [illegible] херек. Оон-биле [illegible] ону кылырын бүрүн механизастаан болганда, дериг-херекселдериң чаңгыс аай, турумчу [illegible] [illegible] продукцияның [illegible] Завод эрткен чылын [illegible] муң рубльдиң кидис идиктерин бүдүрүп үндүрер планын 20,1 муң рубль чедир боттандырып шыдаваан. Чыл дургузунда 3578 рубль эртектиг 402 эжеш кидис идиктерниң шынары багай дээш браккаан. Ажыы-биле чугаалаарга, продукция бүдүреринин планы кидис идиктерниң шынары багай болуп турарындан күүсеттинмейн барган.

Кандыг-даа ажылдың бүдүрүкчүлүү, ооң ажыктыы, продукцияның эки шынары кижилерден кол хамааржыр. Ындыг болганда, оларның ажыл-чорудулгазын мыңаа чугаалаары артык эвес. Бүдүрүлге бүрүзүнде техниктиг хынаалда килдистери бар. Алгы заводунда ындыг килдис чок-даа болза, ол ажылды аныяк специалист М. А. Фрузанова харыылап турар. Ол мында ажылдаап үш чыл четпейн берген. Ынча үениң иштинде кижи ажылга мергежип, коллективке чаңчыга бээр. Ындыг болур турбуже, Мария Александровнаның ажыл-чорудулгазында бир четпес чүве бар. Ол болза, хөй чылдарда ажылдаан дуржулгалыг эш-өөрүнүң, улуг кижилерниң сүмезин тоомчага албайн бааары. Продукцияның шынарын хынаарда, бирги операциядан эгелеп кичээнгейлиг, бедик [illegible] көөрүп аңаа [illegible], ооң дилеп турган. Ону ол кулак дашты-биле эрттирип келген. Кажан продукция колдуунда белен апарганда ооң эки, багай шынарын [illegible] ажыы чогуп биле туралы, мастер четпес ажылын [illegible], кидис идиктерин браактап, оларга акт тургузаа кирип келген.

Чиңгээ, эрткен чылдың декабрь 7-де бижиттинген № 7 акт бар. Ол акт ёзугаар 283 эжеш кидис идиктерни браккаан. Оларның хонуулары [illegible] ойбак-дыжыктыг, ылым, чуталыг кылдыр кылган болган. Идиктерни белеткээрде дүктү ойуп, майык ёзугаар дүктү салган кижилер аңаа буруулуг дээрзин актыда айыткаш, 8 ажылчыннарга — М. С. Түлүшке, Б. С. Куулар-га, С. К. Оюнга, А. Д. Алимаге, А. Н. Финаевке болгаш өске-даа ажылчыннарга шаңнал акша тывыспас дээн. Ол-ла айның 22, 27, 29 хүннеринде тургускан актыларның утказы база ындыг. Продукцияга брак болдурган ажылчыннарга материалдыг деткимче көргүспес, а браактаттынган идиктерни дедир эде кылыр деп шиитпирлээн. Бир эвес эрткен чылдан бээр болган ындыг фактыларны коптарар болза, катап эде кылган кидис идиктер чүс-чүске чергелечытпас. Ындыг ажыл бүдүрүлгеге хожудаашкынны болдурган, улуг каражага чедирген.

Заводтуң продукциязының ылангыя кидис идиктерниң шынарын экижидер эвес чүү херегил? Бус херек. Дүктү дыдарда, өөрде доктаамал бус, ооң өзерлииниң чок хемчээли улуг рольдуг болуп турар. Бир эвес дүктү дыдар, өөр машиналарга бустуң дээрин үзүктели бээр болза ынчап кидис идик бүдүрүп кылырының технологиязы шуут үрелир. Ынчангаш хөй брак болуру бээриниң чылдагааны ылап.

Заводтуң цехтерин бүдүрүлгениң чанында котельная бус-биле хандырып турар. Ол эрткен-даа, бо-даа чылын үзүктелиишкинниг ажылдап келген. Колдуунда-ла үрели бээри хөй апарган. Аңаа капитал септелге кылбааны [illegible] бээр үш чыл ажа берген. Котельнаяның механиги Г. Д. Шилпёв эрткен чайын чоорту барган. Оон соонда В. А. Б[illegible]ко ажылдап киргеш, арагаларыга хандыгар, ажыл шагы үзер турган. Котельнаяны [illegible] белеткевээн. Аңаа [illegible] чорудар. [illegible] В. И. Смородиков [illegible] бээр барган.

Ам мында [illegible] механик болуп М. Н. Сидоренко [illegible] [illegible] рукту куээннер. Ынчангаш ол ажылга ээ-харыысалга чок чорууп коргузуп турар. А котельнаяда ажылдап турар машинистер, кочегарлар ажыл шагының үезинде ээрик турар таварылгалар барык чиппээн. Олар ээлчежип ажылдап турар-даа болза, кажан бот-боттарын солчуп алырда котёлдарны аштап, арыглавайн хевээр хүлээнчип турарлар. Ажылга ээ-харыысалга чок, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр ындыг чоруктарның түңнелинде заводтуң цехтеринче бусту чогуур хемчээлдии-биле бербейн бээр таварылгалар сөөлгү хүннерде уламчылаавышаан хевээр. Ооң-биле кады кадрлар айтырыы болур-чогуурубиле шиитпирлеттинмейн турар. Заводта амгы үеде кол инженер, кол механик, экспедитор чок. Кидис идиктер бүдүрер цехке 5—6 хире тускай эртемниг специалистер херек турбуже, ында аңаа практик кижилер ажылдап турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилери-биле, продукцияны үрей кылыр кижилер-биле демиселди заводтуң администрациязы, ында партия болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары чорутпайн келген деп болбас. Оларны партияның ажык болгаш бүдүрүлге хуралдарынга, эш-хуу судунга сайгарып, чугаалажып келген. Чамдык кижилерни үндүрген. Чаа ажылчыннарны хүлээп ап турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, продукцияның шынарын экижидер талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чорудары көрдүнүп турар.

Кадарчы Х. У. Кууларның чагаазында кирген фактылар үстүнде чижектерден бадыткаттынып турар-дыр. Кидис идиктер бүдүрериниге брак болдурбас дээр болза, заводтуң администрациязы, ында партия болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары [illegible] контрольду күштелдирер, кадрлар-биле ажылды экижидер, котельнаяның доктаамал ажылдаар чоруун чедип алыр хүлээлгелиглер. Чүгле ынчап бракты болдурбайн барып болур.

Ш. ДОРЖУ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

«РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарының улус төлээлекчилериниң ээлчеглиг соңгулдаларының дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1981 чылдың ноябрь 24-те Чарлыынга үндезилээш база «РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарының соңгулдаларының дугайында» РСФСР-ниң Хоойлузунуң 56-гы чүүлүнге дүүштүр РСФСР-ниң районнарының (хоорайларының) улус судтарының төлээлекчилериниң соңгулдаларын Тыва АССР-ниң девискээринге 1982 чылдың апрель 1-ден май 15-ке чедир үеде эрттирер дугайында доктаалды Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму хүлээп алган.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пленуму

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пленуму дүүн болуп эрткен. Аңаа организастыг айтырыг чугаалашкан. Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр партия райкомунуң бирги секретары хүлээлгезинден Ш. П. Кууларны хостаан.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретарынга Б. С. Нурзатты [illegible]гаан.

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин партия райкомунуң пленумунга [illegible].

ТӨРЭЭН ЧУРТКА — ШАЛЫП ИШТИ

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.). Хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылчыннарының профэвилелиниң XIII съездизи Москвага ажылын дооскан. Съезд профэвилел организацияларының ажылын сайзырангайжыдарының оруктарын айыткан.

Бо адырның ажылдакчылары мурнунда улус ажыл-агыйының болгаш чоннуң кадыг оттулар чүүлге негелделерин долузу-биле хандырар, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур талазы-биле улуг сорулга салдынган. Профэвилелдиң Төп комитединиң чаа составын, ревизия комиссиязын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге делегаттарны соңгаан.

Съездиниң ажылынга СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих киришкен.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.)

Пленумунуң шиитпирлерин—амыдыралга!

БҮГҮ АРГАЛАР БАР

[illegible]

Б. АДЫГБАЙ.
«Бай-Тал» совхозта партком секретары.

Советтер амыдыралы

ШИИТПИРЛЭЭР АЙТЫРЫГЛАР ХӨЙ

[illegible]

Д. ЧЫМБА.
Кызыл район.

АНЫЯК ХОЙЖУ

[illegible]

Б. МОНГУШ.

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

ЛЕНИНГРАД. [illegible]

БЕРШАДЬ (Винници облазы). [illegible]

ТБИЛИСИ. [illegible]

КАФАН (Армян ССР). Пла- [illegible] ...чередлериниң аразында 60 гектар шөлге ийи муң хире ыяш... [illegible] ...олуртуп турар.

(СЭТА).

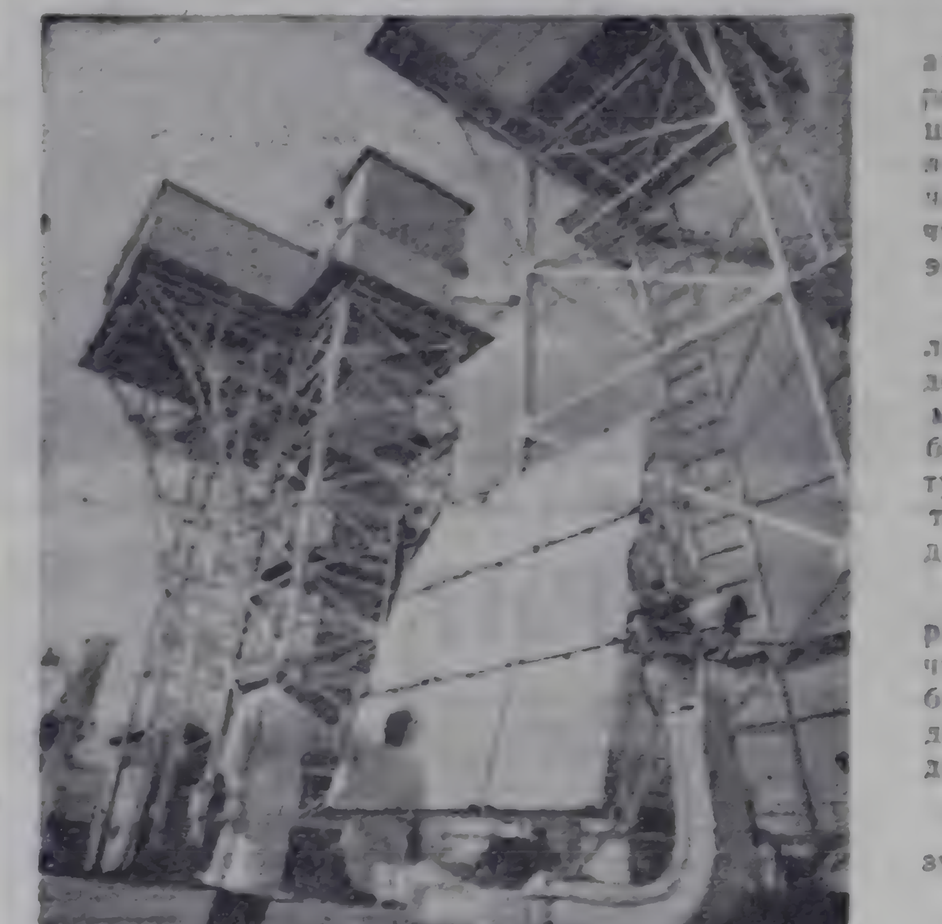

УЗБЕК ССР. Узбек ССР-ниң С. В. Стародубцев аттыг физика-техниктиг институдунуң эртемденнери 4 муң градус [illegible] температураны [illegible] шыдаар белик температуралыг гелиоконцентраторларны ажылдап кылган болгаш [illegible] ... Ындыг температурага чуну-даа, эн-не кадыг дээн металлдарны безин эзилдирип болур.

— Ындыг «хүн суугуларын» ажыглаарга кединлиг-даа, экономика талазы-биле орулгалыг-даа— деп, Узбекистанның ЭА-зының академиги С. Азимов чугаалаан.—Ооң дузазы-биле тергиин быжыг болгаш эн-не үрелбес материалдарны ап, технологтуг болбаазырадылгалар—дунзаалаашкынны база термоболбаазырадылганы боттандырып шыдаар арга тывылган.

Хүнүнүң төнчү чок энергиязын ажыглаар айтырыгларже Узбекистанның эртемденнери кол кичээнгейин салганнар. Олар хүн шонуунуң дузазы-биле аъш-чемни хайындырып, бажыңнарны чылдып, сугну изидип, чайгы үеде агаарны сериидедирер чүүл кылдыр ажыглап өөрени бергеннер.

ЧУРУКТА: «Хүн суугузун» шенээриниң будуузунде гелиостаттар хыналдазы.

В. КАЗАНЦЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Үлегерлиг корум-чурум

Д Э Э Ш

ХАРЫЛЗААЛЫГ, ДЕМНИГ БОЛЗА...

Ак-Довуракта партия, совет органнар, хөй нийти хоорайны үлегерлиг корум-чурумнуг, бедик культурлуг болдурарынче угланган тодаргай демчеглерни ап чорудуп турар.

[illegible]

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Бармын-Хемчик район.

Аныяк пропагандистерге сүме

ДЭЭШТИИ—АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААЛЫЫНДА

[illegible]

В. БИЧЕ-ООЛ,
тееткү эртемнернин кандидады.

АКАДЕМИК КОРОЛЁВКА ТУРАСКААДЫР

Социалистиг Куш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Ленинчи шаңналдың лауреады С. П. Королёвтуң (1907—1966) төрүттүнген хүнүнден бээр 75 чыл болурун эртем хой-ниитизи январь 12-де демдеглээрин белеткеп турар. Ол эртемден — практиктиг космонавтиканың үндезилекчизи бүгү кижи төрелгетенниң хамык хуңдүткелин чедип алган.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы, ССРЭ-ниң Космонавтика федерациязы болгаш өске-даа организациялар ол хүнге холбаштыр элээн каш хемчеглерни — космосту шиңгээдикчилеринге болгаш ажылдарынга Совет Эвилелиниң чедиишкиннериниң артык кушттуунуң дугайында, С. П. Королёвтуң, М. В. Келдыштың болгаш өске-даа эртемденнерниң ада-чурт болгаш делегей космонавтиказынга салыышкынының дугайында эртем-практиктиг конференцияларны, темалар айы-биле кежээлерни, лекцияларны болгаш беседаларны эрттирер деп шиитпирлээн.

С. П. Королёвтуң удуртулгазы-биле баштайгы ракеталарның болгаш космос системаларының кылдынганы конструктор бюрозунга эртем-практиктиг конференцияны эрттирер. Байконур космодромунуң тудуушкунун болгаш эртемниң эрге-ажыктарынга ажыглалы-даа кол конструкторнуң ажылы-биле сырый холбаалыг, [illegible] конференцияны база белеткеп турар. Космонавтар белеткээр Ю. А. Гагарин аттыг төп темалыг кежээ база болур.

Космонавтика [illegible] Калугада К. Э. Циолковский аттыг музейинин, Москвада, келир үениң эртемденинин төрүттүнген чери Житомирде мемориалдыг музейлериниң эртем чевүлеледери делгелгелерин чаарткан. Циолковский-Королёвтуң чериниң делегейге эң баштайгы кылымал өөрүнчүзүн салып үндүргенинден бээр 25 чыл болганы-биле холбашкан идеяларын пропагандылаарының планнарын көргөн. «Наука» ном үндүрер чериниң парлааны «С. П. Королев: чогаадыкчы салгалы» деп ховар-даа ному ол ылапта улуг ужур-дузалыг боор турар. Кол конструкторнуң дугайында ооң салгакчыларының болгаш өөреникчилериниң сактыышкыннарын киирген чаа номну база парлап үндүреринге белеткээн.

Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң Москвада Төп лекториязынга «Сергей Павлович Королёв» деп темалыг улуг кежээ база болур. Ниитилелдиң ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур болук лекцияларынга ада-чурт эртемниң болгаш техниканың, ылаңгыя космонавтиканың чедиишкиннерин көргүзери төлептиг чери ээлээр. «Космосту шиңгээдиринин талазы-биле бистиң чедип алган чуулдеривис хөөрге,» чүгле ийи-чаңгыс кижилерниң ачы-хавыязы эвес, бүгү улустуң ачы-хавыязы, Ленинчи партияның ачы-хавыязы-дыр» — деп, академик Королёв чаңгыс эвес удаа чугаалап турган.

Январь 12-де найысылалдың Эртемденнер бажыңынга шылгараңгай эртемденнерниң — космос делгемин шиңгээдип алырының эгелекчилериниң ажылынга тураскааткан космонавтика дугайында каттыжыкан эртем номчулгазы болур.

А. РОМАНОВ.
СЭТА-ның хайгааракчызы.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 3, 5 «Шында»).

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Сес урууну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң ийиги чергези-биле

Кара-кыс Ивановна Уван-гур — Белдир-Арыг суурда өг-бүле ээзи.

Чеди урууну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң үшкү чергези-биле

Алла Ооржаковна Темек — Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Алды урууну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың бирги чергези-биле

Маасум Дууруновна Болат-оол — Самагалдайның харылзаа белдириниң почтальону.

Беш урууну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың ийиги чергези-биле

[illegible] Суван-Хөөевна Дарыма — Самагалдайда № 2 ясли-садтың ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОН

Сес урууну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң ийиги чергези-биле

Анна Сояновна Дажи — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны.

Алды урууну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың бирги чергези-биле

Нина Иживевна Балдан — «Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Кара Самбууевна Каева — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай, 1981 чылдың декабрь 30.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

АМГЫ ҮЕНИҢ ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

ПРАГА. Амгы үениң эң чугула сорулгазы — тайбыңны камгалаары, чаа дайынны болдурбазы болуп турар; СЭКП-ниң XXVI съездизи эрткен чылдың эң чугула төлүлүт болуушкуну болбушаан, амгы үениң эң чидиг айтырыынга тодаргай харыыны берген — ядролуг дайынның кыжанылыышкынын чайладырынга чүнү кылзаа эргежок чугула дээрзин айыткан деп, Чехословакияның «Руде право» солуну онзалап демдеглээн.

Совет коммунистерниң дээди шуулганы 80 чылдарның Тайбың программазын хүлээп алган. Ол төөгүлүг документ делегейниң тайбынга ынак бүгү улустарының чаа дайын кыжанылыышкынынга удур демиселиниң программазы болган деп, солун айыткан. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң акы-дугма партияларның болгаш чурттарның удуртукчулары-биле эрткен чылын Крымга болган ужуражылгаларының тайбың херээнге онза чугула ужур-дузазын «Руде право» солун демдеглээн.

БЕРЛИН. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүрген чогумчалыг тайбың саналдар — Совет Эвилелиниң тайбынга ынак ленинчи даштыкы политиказының бузурелдиг бадыткалы-дыр деп, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү болгаш секретары Г. Аксен «Хоризонт» журналга берген интервьюзунге медеглээн. Ядролуг дайынны болдурбазы, тайбыңны камгалаары — амгы үениң эң чугула сорулгазы болуп турарын Тайбынның совет программазында болгаш ССРЭ-ниң тайбың инициативаларында тодаргай айыткан-дыр деп, ол демдеглээн.

Делегейниң тайбынга ынак миллион-миллион кижилери Совет Эвилелиниң тайбың саналдарын изиг-биле деткип, АКШ-тың администрациязының болгаш НАТО талазы-биле ооң эвилелчилериниң агрессии политиказын шыгтын буруу шаап турар. Барыын Европаның чурттарынга ракета-ядролуг америк чаа боо-чепсектерни эккеп шептередир дээн АКШ-тың болгаш НАТО-нуң айыылдыг планнарының күүселдезин болдурбазы — Европа диптиң бүгү улустарының амгы үеде чугула сорулгазы болуп турар деп, Г. Аксен онзалап айыткан.

ВЕНА. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Боннга эрткен чылын чораан үезинде көдүрген чаа инициативаларны тайбынны хандырарынче, ядролуг дайынның кыжанылыышкынын узуткаарынче угланган деп, Австрияның Коммунистиг анныктар организациязының даргазы Ш. Райнер СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Делегейле, ылаңгыя Европада дүпкүүрлүг чорукту буруузун америк президент Рейган Совет Эвилелинче чүүй кааргын оралдажып. Советтер чуртун, ооң ленинчи тайбың политиказын нарыкы-биле нүгүлдеп турар. «Совет дайын кыжанылыышкыны» дээр империалистиг нүгүлдү сойгалап илередир — Европа чурттарының, ооң иштинде Австрияның демократтыг хой-ниитизиниң тайбынга ынак бүгү кижилериниң эң чугула сорулгазы болуп турар деп, Ш. Райнер онзалап демдеглээн.

ПАНАМА. Тайбың совет саналдар ССРЭ-ниң даштыкы политиказының тайбынга ынак характерин, делегейниң чаа дайынны болдурбазынче ооң кааг чүткүлдүүн тодаргай херечилеп турар-дыр деп, Панаманың сураглыг чогаалчызы Рохелио Синан медеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы 80 чылдарның Тайбың программазын болгаш СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүрген тодаргай тайбың саналдарын Латин Американың чурттарында изиг-биле деткип турарын ол айыткан.

НЬЮ-ЙОРК. Амгы үениң эң чугула сорулгазын боттандырарынче — тайбыңны камгалаарынче, ядролуг дайынның кыжанылыышкынын узуткаарынче бүрүн угланган Совет Эвилелиниң тайбың чаа саналдарын америк коммунистер изиг-биле деткип турар деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязының төп контроль комиссиязының кежигүнү Р. Оуэн медеглээн. Кажан Рейганның администрациязы кыжыгаарлаттыңгай ядролуг дайынның чорулдары чүгле болдунар эвес, харын-даа «ажыктыг» деп чарлаан амгы үеде ССРЭ-ниң тайбың чаа инициативалары онза чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, ол демдеглээн.

Совет тайбың саналдарның дугайында Р. Оуэн чугаалаалааш, тайбыңны быжыглаар, улустарның айыыл чок чоруун болгаш хосталгазын хандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң могаг-шылаг чок шылгараңгай ажыл-чорудулгазын онзалап айыткан.

(СЭТА).

ПОЛЬШАДАН МЕДЭЭЛЕР

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының тургустунганындан бээр 40 чылын Польша Улус Республиказа калбаа-биле демдеглээн. Бүгү чуртта митингилер болган, партияның сураглыг ажылдакчыларының хөөрүнге чечектерни салган, В. И. Ленинниң Краков хоорайда музейинге юбилейниң делгелгезин ажыткан.

Будуруулгелерниң, албан черлериниң болгаш тудуглар ның партия эге организацияларынга болган хуралдарга ПКАП кежигүннериниң амгы үеде сорулгаларын калбаа-биле чугаалажып көрген.

«Праса-Ксенжка-Рух» деп ажылчын парлалга кооперативиниң партия активи-биле ужуражылгазынга ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары С. Ольшовский чүве чугаалаан. Шериг байдалының үезинде экономиктиг, политиктиг, идеологтуг, социал болгаш организастыг хемчеглерниң программазын ажылдап кылган дугайында ол дыңнаткан.

Чамдык чурттарның Варшавада элчиннери-биле ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү ПУР-нуң даштыкы херектер министри Ю. Чирек ужурашкан. Делегейниң чамдык айтырыгларының талазы-биле Польшаның туружунуң дугайында, чуртта амгы байдалдың дугайында министр элчиннерге тайылбырлап чугаалаан. Польшада амыдыралдың чогумчалыг кылдыр хөгжүп турарын онзалап демдеглээн болгаш чуртта болуушкуннарны делегейниң чурттарының хой нуруузунуң чөптүг-биле билип турарынга сеткил ханышкынын илергейлээн. Ылаңгыя ССРЭ-ниң талазындан Польшага экономиктиг дузаламчының улуг ужур-дузазын ол онзалап айыткан болгаш чаарылыышкынның, кадыг ажылдажылганың болгаш тайбыңның херээнге Польша моон соңгаар-даа чогумчалыг рольду ойнаарын медеглээн.

«Пяст» деп хөмүр-даш шахтазынга «Солидарностиниң» барыын үзелдиг төлээлекчилери дериг үүлгедиглерни кылып, корум-чурум чок чоруктарны ол-ла кедергей өөскүткен турган. Ынчалзажок ол шахта амгы үеде бодунуң продукциязын улус ажыл агыйынга берип эгелээн. Польшада амгы үеде хүнде 600 муң тонна хөмүр-дашты тып турар. Ол дээрге эрткен чылдың декабрының деңнелинден ыракта бедик. Электроэнергия-биле чурттуң хандырылгазы чогуур хемчээлинге четкен.

Дээди өөредилге черлеринге ажылды катап эгелээр сорулга-биле эргежок чугула бүгү байдалдарны хандырарын Национал камгаланыышкынның Шериг чөвүлели хамаарышкан министерстволарга дааскан. Медицинаның дээди өөредилге черлеринге кичээлдер январь 18-те эгелээр.

Варшавада музейлер болгаш чурук галереялары ажыттынган. «Лот» самолёттарның чурт иштинге ужудуушкуннары январь 8-те эгелээн.

Чуртта экономиктиг болгаш ниитилел-политиктиг байдалдың хүн бүрүзү улам-на эки жип турарын «Трибуна люду» солун онзалап демдеглээн. Польшада кризисти ажып эртерниң хемчеглери чайгылыш чок боттанып турар.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадордан кээп турар медээлерни езугаар алырга, ол төп америк республиканың патриотчу күштери эрткен чылдың сөөлгү болгаш бо чылдың баштайгы-даа хүннеринде чурттуң аңгы-аңгы районнарынга элээн хөй эрес-дидим хөделиишкиннерни кылган. Чурттуң Сонгу-Чээв талазында Морасан департаментиге патриоттар элээн каш чурттакчылыг черлерни ээлеп алган. Олар америк будурулгениң 3 вертоледун чыскаалдап үндүргеш, элээн хөй офицерлерни туткулап алган.

1981 чылдың дургузунда Сальвадорга херек кырында 26 муң кижи өлгенин Пренса Латина агентилелдиң мөөлгеп келген дыңнадыында чугаалап турар.

УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧЫСКААЛЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Суданның найысылалынга хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалдар болган. Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Хартумдан дыңнатканын езугаар алырга, Нимейриниң езу-чурумунга, ооң политиказынга удурланган хөй муң ажылчы чоннар хоорайның кудумчуларынга чыскаалып үнүп келген. Чигир өртээ 60 хуу бедиткени, далган болгаш далгандан кылган чемнерниң өртектерин улгаттырар дугайында эрге-чагыргаларның шиитпири удурланыышкынның ол чыскаалының чылдагааны болган. Карак чажы төгүлдүрер газты полиция чыскаалганнарга удур ажыглаан.

Нимейриниң эрге-чагыргазынга удурланыышкын Мурнуу Суданда база күштелип турар. Политиктиг 20 ажылдакчыларны ында тудуп хоругдаан болгаш политиктиг партияны дорум чок ёзу-биле тургусканы деп оларны буруудадып турар.

Суданның удуртулгазының чонга удур иштики болгаш даштыкы политиказы улус массаларының таарзынмас чорууну чылдагааны болган. Делегейниң акча фондузунуң шыңгыышкыны-биле экономиктиг чаа политиканы Нимейри чарлаан болгаш судан акчаның үнезин кудулатпышаан, үлетпүр болгаш эът-чем бараанарның чонга үнер садазының өртектерин бедиткен.

Дж. Ньеререниң интервьюзу

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ-тың чазааның Африканың мурнуу чугунче агрессиг хөделиишкиннериниң [illegible]-биле холбаштыр дуврашкыниниң Танзания Каттышкан Республиканың президентизи Дж. Ньерере илергейлээн.

Каттышкан Штаттарның чазаг [illegible] Мурнуу Африка Республиказында расистер [illegible] [illegible] Мурнуу Африка Республиказының [illegible] Анголага удур [illegible] АКШ [illegible] «Пуэн» деп француз журналга [illegible] Дж. Ньерере демдеглээн.

Р. РЕЙГАННЫҢ Г. ШМИДТ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Рейганның болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының канцлери Г. Шмидтиң ужуражыышкыны Вашингтонга болган. Америк таланың дыңналгазын езугаар алырга, экономиктиг болгаш политиктиг хөй айтырыгларны ол ужуражыышкынның үезинде чугаалажып көрген.

Польшада болуушкуннар дугайында санал-оналдарны ужуражыышкынның киржикчилериниң солушканы кады кылган медеглелден билдинип турар. «Польша бодунуң айтырыгларын даштыкыны хоглаарлаашкыны чокка шиитпирлээр арганы алыр ужурлуг» деп бадалды Р. Рейган болгаш Г. Шмидт илергейлээн-даа болза, кымның-биле харылзажыр база чурттуң иштики херектерин канчаар эки жидерге хамаарыштыр Польшаның удуртулгазынга «айтыг бээрин» оралдашканнар. Польша-биле харылзааларны катап эгелээрин НАТО-нуң Польшага негелделериниң күүселдези-биле холбаштырарын база оралдашканнар.

ССРЭ-биле харылзааларга Польшада болуушкуннарның салдарынга хамаарыштыр боттарының туруштарын АКШ-тың болгаш ГФР-ниң чалактар баштыңнары туруста илергейлээннер. Америк парлалганың бижээни езугаар алырга, Г. Шмидт бодунуң туружун хевээр арттырган болгаш «хемчеглер алыры»— ол дээрге ССРЭ-ге даштыг салдар чедирериниң аргазы эвес-тир деп чугаалаан.

«Чепсеглениишкин кызыгаарлаашкынын контрольду тургузарынче куженииишкиннерни моон соңгаар-даа кылырынга шиитпирлиниң дугайында кады кылган медеглелде айыткан. Европада ядролуг боо-чепсектерге хамаарыштыр 1981 чылдың ноябрь 30-те эгелээн чугаалажыышкыннарны АКШ уламчылаар бадалдыг дээрзин Р. Рейган медеглээн. Ынчалзажок америк президент байдалдың шынынга чөрүштүр фактыны хажыткан болгаш америк саналдарга «чогумчалыг харыы» ССРЭ амга чедир бербээн деп бадыткаан. А херек кырында америк саналдарга харыыны Совет Эвилели чогуур үезинде берген болгаш харыызы ол харыыны парлаан болгай.

Р. Рейганның болгаш Г. Шмидттиң ийи хонук дургузунда үргүлчүлээн ужуражыышкынының хөй кезии Барыын чүктүң капиталистиг кол күрүнелериниң аразында чөрүлдээлерге хамаарышкан.

«АНЫЯКТАРНЫҢ ХАМААРЫШПАС ЭВИЛЕЛИН» ДУЖУРГЕН

ВАРШАВА. (СЭТА). «Студентилерниң хамаарышпас эвилелин» (СХЭ) дужурер дугайында шиитпирни Польша Улус Республиканың эртем, дээди өөредилге болгаш техника министри хүлээп алган. Ол «эвилелдиң» хөделиишкиннери Польшада политиктиг тургузуга удур угланган болгаш социалистиг күрүнениң эрге-чагырга органнарынга дорамчылаашкын болуп турган.

Чуртта шериг байдалы чарлааны-биле холбашты «Студентилерниң хамаарышпас эвилелиниң» ажыл-чорудулгазын соксадыр дугайында республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының шиитпири турбужа, ол организация хөй-ниитиниң корум-чурумунга удур хөделиирин үргүлчүлеп келген. Ооң төлээлекчилери чамдык дээди өөредилге черлеринге өөредилге соксаадыышкыннарын кылырын оралдашкан. «Студентилерниң хамаарышпас эвилели» янзы-бүрү нөге медээлерни нептередип, чонга вмзэтен «кыйгырыгларны» парлаарын соксатпайн турган.

СХЭ-ниң үрэгдекчи хөделиишкиннерин сойгалап илереткен дамчыдылганы төп телевидение дамчыштыр көргүскен. Студентилерниң ол «организациязының» удуртукчулары болгаш өске-даа төлээлекчилери Л. Мочульский, Я. Куронь, А. Михник ышкаш контрреволюстуг кижилерниң салдарынга алыскан турган.

«Студентилерниң хамаарышпас эвилели» Барыын чүктүң шпион төптери-биле дорт харылзаалыг болуп келген. Шериг-политиктиг Соңгу Атлантика Эвилелинге — НАТО-га белеткээн айтырыышкыннар болгаш инструкциялар СХЭ-ниң штаб-квартиразындан тывылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

ХАВАН ЭЪДИНИҢ ФАБРИКАЗЫ

ВИЛЬНЮСТАН беш-ле километр черде, Литвада эң улуг деп санадып турар, колхозтар аразының хаван өстүрер комплекстериниң бирээзи «Ширвинте» туруп турар. Ол 1973 чылдың январьда ажылдап эгелээн. Оон бээр Ширвинт районга хаван эъдин бүдүрери 2,5 катап көвүдээн. Бурунгу чылын комплекске 33 муң хаван оолдарын өстүрген, чыл дургузунда орулга 5 млн. 737 муң рубль болган. «Ширвинте» эрткен чылын мурнунуңундан 3 муң центнер эътти хөйнү дужааган. Колхозтарда центнер хаван эъдиниң бот-үнези 200 рубль болза, комплекстиң — 130.

Бо бүгү — эът бүдүрериниң калбаа-биле механизастааның база автоматчыткыңының, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин нептередиишкиннин, хаванның уксаазын экижидиишкиниң түңнели-дир.

— «Ширвинте» — колхозтарның кооперастаашкан организациязы-дыр — деп, комплекс директору Василий Дорофеев чугаалады.— Районнуң бүгү он дөрт колхозтары бистиң кежигүннеривис болуп турар. Чылдың-на чарып турар керээлер езугаар олар бисти мал чеми-биле хандырып турар, а комплекс оларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] база оларның куруне банкызында чээлиглерин төлеп турар бис.

Комплексте хаван семиртир он-он блоктар, төрүүр хаваннарга болгаш оларның оолдарынга, уксаалыг малга тускайлаан өрээлдер, чем бүдүрер завод, складтар, механика мастерскаязы, суук чемнер белеткээр цех, чемни автомат дузазы-биле үлеп бээр дериглер бар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бедик ажыктыг техника-биле эки чепсегленген фабрика болуп турар. Комплексте 50 оператор, зоотехник, мал эмчизи, экономист ажылдап турар. Бистер боттарывыс электриктерлиг, сантехниктерлиг, механиктерлиг, трактористерлиг, чолаачыларлыг, тудугжулар-лыг бис. Хаван эъдин шуут дөрт бүдүреринде 74 кижи ажылдап турар. Оператор бурузунге дөрт ай-ла өрү назылыг 1700—1800 хаван оолдарын бижыглаан.

Комплекстиң тударынга болган дериирынге 5,6 миллион рубльди чарыгдаан. Баштайгы үеде элээн бергелер турган-даа болза, чарыгдалдар үш чыл иштинде долузу-биле эгиттинген.

— [illegible] аргыг чемнер-биле семиртирге чорудар технологияның ажыглаан [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] [illegible] эвээш турду. Оон соонда эртемденнерниң дузазы-биле чаа технологияны чогааткан. Суук чемнер пегин туттувус. Ону кувулуг чем хоолдукчулары-биле дерээш, бүгү-ле блоктарже чем дамчыдыкчыларын кылган, ам малга чем үлээрин операторларга болеш апарган. Суук чемнерни ажыглаарының технологиязын бистиң чурттувуска чогум харын-на маңаа бир-ле дугаарында нептередип эгелээнин демдеглеп каайн. Ооң бир эки талазы болза түс чериин чемнерин — чайык оът-сиг-ниин ногаан массазын, а кыжын шаан будулериниң пастазын ажыглап болур арга бары. Бо чемнерде витаминнер хөй. Бис чылдың-на концентрастаан кургаг сүтту бүдүрүп турар бис. Оларның хөй кезии хаван оолдарын өстүрерингe үнүп турар. Ынчаарга оларның дорутуушкунун дүргедээр. Автоматика өрээлдерге таарымчалыг чылыг турарын контрольдап, агаарын арыглап турар.

КОМПЛЕКС болдуңун итти-ги ийи катап улгаттырарын чедип алган. Курлавырлар кайда? Блоктар аразынга политилен база шил-биле шыңкан сөрлер бар, кондиционерлер ынаар чылыгны берип турар. Ынчангаш моон хевээр база [illegible] өстүрерге, апаа бөмбүрүл коллективиниң ылзат чок.

Комплексте литваның ак америк дурок база эстон бо-кон уксаазының хаваннарын хайнакташтырып турар. Түңнел ээ. «Ширвинтаниң» бечонун хереглекчилер кеэлдии-биле ап турар. Вильнюстуң эът комбинадынга дужаап турар хаваннарның деңнели түс килограммдан эвээжевес. Хаван ажылының орулгалыы 32 хуу. Хаван эъдин бүдүрер талазы-биле «Ширвинт» 1983 чылдың деңнелинче үнген.

— Бистиң коллектививис элээн каш сорулгаларны шиитпирлеп турар — деп, В. Дорофеев чугаалаан,— районнуң бүгү колхозтарын болгаш бодунуң дузалап ажыл-агыйынга хаван өстүрүүшкүн хоочу бүрүзүн хандырар. Эрткен чылын колхозчуларга беш муң хире хаван оолдарын саттывыс.

Хаваннарның хонукта немелде деңзизин 700 грамм чедирерин бодап турар бис. Чемгерерин ам-даа экижидер. Амгы үеде районда углеводтар айыл элээн, ынчангаш шигир свеклазын өстүрер бис. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Антанас РАГАЙШИС.
ПМА-ның корр.

ФРАНЦИЯ. Социалистер-биле кады коммунистер кирген чурттуң чоон үезиниң күштериниң чазаа социал реформаларже, инфляция болгаш ажыл чок чоруктуң-биле демиселче угланыышкынны боттандырып турар. Ынчалзажок монополистиг бергелерни ажылчы чоннарның актинче чүдүре кааргыноралдашкан будурулгеге ээлери чазактың хемчеглеринге калчаалыы-биле удурланып турар.

Чуртта ажыл чок чорук мурнуку кезээр кол айтырыгларының бирээзи болуп турар. Франция Күш-ажыл министерствозунуң дыңнадыын езугаар ажыл чок француззарның саны чыл дургузунда 25 хуу өскен.

Француз ажылчы чоннар шиитпир байдал-биле эптешпейн, боттарының эргелерин даап, социал-экономиктиг чааргылгеларны боттандырар дээш демиселин улам калбартып турар.

ЧУРУКТА: Бүгү-ниити конфедерациязының түс чер организациязының кыйгырыын ёзугаар Парижте «Шоссон» деп машина тудуушкуну заводунуң ажылчыннары демиселдиң хүнүн эрттиргеннер. Чеди чүс ажыл чок ажылдар черлерин бээрин будурулге ээлеринден олар негээн.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЫНДЫГ-ЛА БОЛЗУНАМ

Ындыг-ла болзун ам!
Ынакшааннар кежик-чолдуг
бүле тутсун,
Ынай чаш оол ортузунга
ойнап чорзун.
Ындыг-ла болзун ам!
Чаагай тараа, далай ышкаш
чалгып чытсын.
Чалбыыштыг от ону черле
өрттетпезин.
Ындыг-ла болзун ам!
Ыры-шулуук амыдырал
чараш-каазын
Ыдыкшыдып, алгап-ырлап
йөрээзин.
Ындыг-ла болзун ам!
Чер кежис ыйба-хул боол
хуулбазын,
Чечектелип, карак өөртүп
мөңге турзун.
Ындыг-ла болзун ам!
Ыт ышкаш хербектешпейн,
бүгү чоннар
Ынак ханы алышкы дег,
чурттазыннар.
Ындыг-ла болзун ам!
Ындыг-ла болзун ам!

Александр ДАРЖАЙ.

«ЧУРТТАП ЧОРУП ТУР ОО»

Бир аныяк оол чурттап чоруп тур. Душтуу кыска белек дилеп магазинге ол чеде берген. Бир белекти шилип алган, садыгжы турган: «Моңу садып алырын силерге сүмелевес-тир мен, чүге дизе ону ай төнчүзүнде кылган чүве-дир» дээн. Оол өске бир белекти садып алыр дей берген, садыгжы турган: «Ону алырын сүмелевес ийик мен, чүге дизе кварталдың төнчүзүнде бүдүрген эт-тир, — эртенги берзе канчаар!»

Аныяк оол сүмени дыңнаан. Душтуу кыс дөрткү кварталдың эң-не төнчүзүнде төрүттүнген дээрзин ол сактып келгеш, кадай албас деп шиитпирлеп аптыр эвеспе.

* * *

Өске кижилерни дээш болуунуң кадыын өскунган бир эр чурттап чораан иргин. Өңнүктериниң кадыкшылы дээш араганы ол хүннүн-не ижер, а бо түнүүн чидирер турган.

А. Сивицкий, Ю. Тимянский.

Төөгүнүң арыннарындан

„БОШ ЫЯШ КАЙДА БООР“

Күскээр кыш. Башкы хар чааптан-даа болза, терен оът-сигенниң баштары уштунгулап келгилээн. Ой-чиктерни, ары талапы көөрге, ояла аът чүзүнү сагышка кирер. Арга-эзимнерде узун сулагай дыттарның, шивилерниң салаглар будуктарында ызыртынгылаап ожук харлар оларны улам аяп кииринп турарындан, дыттар, шивилер улам узун, чоргаар ышкаш көстүр. Ынчанмайн аап: арга-эзим иштиниң оът-сигенин, чадаң үнүштерин хар чавырыллыр база берген не болгай.

Бистиң аалывыс Туралыг сынында Өзен-Бажы деп черде кыштаанга көөп хонуп алган. Сактырга арыг-чаагай, чылыг, ыжык-даа ышкаш. Кедек черниң чаърт дыдын одап, хар суу-биле шай хайындырып ижерге, чоокта-ла иштикке тургаш, терек азы тал одап, сүт-биле шай хайындырып ижип турганындан бир янзы, солун-даа.

Доргул-төрел эвээш эвес өг-бүлелер чыл санында-ла кады кыштаар мындыг улус. Мурнунда чылдарда ышкаш, өглерниң эр ээлери болгаш элээди оолдары аар ийже күзүн-не дииңнээр дээш Кызыл-Кузук, Караңгы-Сүме, Хан-Дээр Аңылар деп черлерже талыйтыр аъттанып чорупкан. Чаңчылчаан ааһын эдерген-даа чүве дег, аалга Шокар ирей биле Балбай ашак, балдыр-баажек оолдар бистер артып калган бис. Кырганнарывыс бичии оолдар бистерни көгүдүп айбылап тургаш, өглерни кыштагда эккеп хондуруп алганы бо. Дииңчилер келгиже оларның ажылы хөй-даа. берге-даа: кажаа-хорааны чылыглаар, одар-белчиирин таарыштырар, мал-маганы оңча-меңди тургузар, от-кести үепес дээш-ле оларның ажылы-ла хөй. Тенек-мунак оолдар бистерни чагырары, аайлап башкарары база бир кевес силер бе!

Бир-ле хүн аал алаакчы [illegible] аъттыг ийи кижи чүткүдүп үнүп орлар. Аал ишти кайгай берген: бистиң черниң улузу болза, олап келирде, аъттарындан дүжүкеш, чедип алгаш үнүп келир, бир эвес, аъттыг ийи кошттуг келир дээн болза, Белдир-Бажынче үнгеш, доора баалыктап ажып келир чүве.

Ол кижилер аалче чоокшулаза-чоокшулаза, эдек адаанда өглерни шала оя чорткаш, кырган-ачам Шокар ирейниң өөнче углай чоруп орлар. Аъттар кырында кижилерниң бирээзиниң улуу кедергей, аъды-даа бедик. Кайызының-даа артынчаа аажок улуг. Аъттарының кудуруктарын чолдайты кезип каап. Бирээзи хүрең, өскези доруг. Бистиң аалывыс аъттарынга болдаарга, тевелер-ле.

Өг чанында баглааш келгеш, кижилеривис аъттарының дедир чарыгындан дүштүлер. Ынчан бир-ле херээжен үн «Дадайым ай, орустар эвес чүве бе» дей каапкан. Манаваан аалчыларывыс өг чанынче кылашталажып келгеш, кырган-ачамның чанынга келди.

— Экии, кырган! Шупту амыр! — деп, улуг кижи мендиледи. — Бис силерниң аалда келген, ыяш айтырар бодаан. Кара-Даштан бис келген. Ак-Довурактан аапитеш. — Силер мында чораан — деп немеди.

Кырган-ачам аалчыларын өгже кирерин чалады. Бис база-ла ынаар сөктүп кирдивис. Келген кижилерниң бирээзиниң бир караа селби болду. Кырган-авам кадай. белицкээчел чаңы-биле холдары этпан-сырбаңайнып. хөнекте шай алгаш, чадагай одунда чылыда берген. Ол аразында чугаа арай хопуп чадаан хевирлиг. Шокар ирей үстүнде олурган улуг кижиже даңзазын сунду. Оозу даңзаны алгаш, чырыындыртып алы-ла, кармандан папирос ужулгаш, ирей-кадайже сунгулады. Кырган-авам «попурос деп чүве бо-дур аа» дээш, оттуг кезек алгаш, кыпсып тырта берди. Бичии оптуктулап чоруп, аксындан ужулгаш, чоптап көре-дир.

Келген кижилерниң мурнунда хөнекте чылыг шай, тавакта саржаглыг далган салдынган. Аалчылар чугаалашкан соонда, арай чолдак сымаарлы дашкаар үнгеш, сарытзымаар булгаар таалын чиирин эскелгеш, үжеңнеэн соонда, ак пөс кырында борбак сарыг далганнар, ак чигирлер дээш бистиң көрбээнивис хөй-ле чемни чада салыпты. Мен иштимде «кап-дыг копчуг хөй чүве чиир улус боор» деп бодап тур мен. Оон демги-ле улуг кижи пөс кырында хөй чемни кырган-авамче чылдыр иттени.

— Бо балаларга улуска шупту бээр-ле — деп мындыг. Бистиң холдарывыста кажан-даа көрүп көрбээнивис аъш-чем, чигир-чимис чаак суун сайырадып тур. Ийи орус кижививс тыва дылганны, харын-даа бүгү назынында чип чораан чүвеле демей, аяпныг былгап сарыг шайны узун-сууктадыр аартап орлар. Бо бүгүнүн соонда ирей-биле аалчыларның аразында чугаа саагайны-ла берген.

— Мен Темирбаев-тир. Бо — дээш, кижиниң адын база адаан, ону уттупкан-дыр мен. Ынчан демги улуг кижиниң оң холунуң айтыр салаазы чок болганын эскерип кагдывыс. — Ак-Довуракка улуг хоорай болур. Фабрика база тудар. дагдүгү болбаазырадыр. Ону СССР кылыр. Ынчангаш хөй ыяш херек-тир. Бис ону тывар чоруур — деп, Темирбаев шору тывалап чугаалады.

Бистиң кырганывыс ол бүгүнү эки билдим дээрзин илергейлээниг, ынчан бажын согаңнатылааш, карактары өөрүшкүлүг апарган, шала хүлүмзүрүп чоруп, демгилериниң чугаазының аанынга алзы аарак, өске сөстер-биле холуй-бүлүй:

— Күш эки-дир, күш ямыы, сайн-дыр — дипплээш (казах, моол дылдарны шокарлаар кижи), — бистиң таскылда ыяш хөй, чежени-даа ап болур. Алыры-ла берге боор, чер кадыр, орук база чок — деп тайылбырлаап олур.

— Бис ажырбаас, черни билир тывалар-биле чугаалажыр-ла, олар чүдүк сөөртүрле, бис дузалаар, шай таакпы, далган база боор, оон чүү херек, база алгай-ла — деп, баштай чугаага киришпейн олурган селби карактыг эр чугаалап эгеледи. Ол бо черниң дыттары узун, сулагай бе, дорттуу кайы хирел сүт-суг дээш-ле сонуургаан айтырыглары-биле кырган-ачамны чал алындырбайн олур. Оозу ыяш күш эки, узуну-даа, дорту-даа копчут, чоон, чиңге-даа бар деп, төрээн черни билир болгаштың, аңаа чоргаарланган аян-биле чугаалап олур. Ол боду база-ла удур сонуургап, хоорай кайы хире улуг болуру, бажыңнары улуг бедик болур бе деп айтырып, хандыкшылдыг айтырып олур. Ам бодап чоруурга, Шокар ирейниң кыштаазының артында өзениниң узун дыттары Ак-Довуракта бажыңнар апарган, оон караанда костүп орган ышкаш турду ийин.

— Мош ыяш бо черде хөй аа? — деп, Темирбаев айтыра каапкан. Кырган-ачамның арны бир янзы, човаангыг апаргаш, кезек боданып, ыңай-бээр көргүлээш, бажын чайгылааш.

— Бош ыяш кайда боорул [illegible] чок харылалай-дыр. — Улус чыттырбас, одап кааптар чүве-дир ийин. Черле ынчаш черге чыткан ыяштан чүү чер боор, кажаа тударынга безин таарыжыр эвес — деп, кижини сургаар сагыштыг. Ынчан демгилери каттырыжы бергеш, — Черде бош ыяш эвес ваи, кок бүрүлүг, улуг, чоон, тооругтуг мош ыяш ап — дыштылер.

Ирей ам-на билип кааш, боду база кызыл аас аксын ажыда, бар-ла шаа-биле каттырбышаан, эде-эде олургулааш, чугаалады:

— Оо! Мен соора бодаан. Пош ыш-ажыл. Пош бисте хөй-хөй. Калбак-Арга, Белдир-Каът сүт чеде боор болзуңарза, дилеп-даа турбас, чүгле хая көрүнгеш-ле кагар — деп арын-шырайы чырыткыланып келген хөөрей-дир. Оон ынчап ора, — Силер ырак чораап, аъттар оъткарар-ла. Бо кадай биле бис маган хайындырар, ону чип алгаш, дыштанып удуур — деп мыныг.

Бо 1930 чылда болган тавырылга-дыр. Ынчан Ак-Довуракитың дагдүгүн казып тывары ТАР биле ССРЭ-ниң аразында дугуржулга баткаар эгелеп турганы ол. Дараазында чылда Бай-Тайганың (ынчан Барлык-Хемчик кожуунга турган) Хөл, Бай-Тал сумуларының араттары дыка хөй тудуг ыяжын белеткээн чүве. Ол ыяшты Хемчикти кудуу суглалып аксын (сал дагбайп) бадыргаш, Ак-Довуракка чедирген. Ол дугайын чугаалаар чүве болза, солун-даа, оон-биле кады сорук кирииш-киниит-даа болгулуккин турган чүве.

С. ЧИГЖИТ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00—«Буратинонуң делгелгези». 9.30—Силерге, ада-иелер. 10.00 — «Советтер болгаш амыдырал». Тележурнал. 10.35—«Чоннээши». Улусчу чогаадылганың 4-кү делегей фестивалының телепрограммазы. 11.10—Чүнү ковмчууруп. 11.55—«Спортлотонуң» 2-ги тиражы. 12.00 —Хүннүң шыгжамыры. 12.45 —«Тиилекчилер» Фронтучу өңнүктер клуву. 1-ги шалыпчы армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 14.00 —Бөгүн делегейде. 14.15 —С. Рахманиновтуң романстары. 14.35 —«Кады ажылдажылга». Тележурнал. 15.05—«Дириг амытаннар дугайында». 16.20—Кыска метражтыг уран-чечен телефильмнер программазы: «Ынакшылдың бичии төөгүзү», «Он бешки чай». 16.50—Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.20 —«Шалле чырык чер кырында чаасказ». Мультфильм. 17.50 — «Силерниң чагааларыңар сөзүвээр». Музыкалыг программа. 18.20 — 18.35—Чаасар. 18.35 — Панаманың капиталистиг бот-догуннашкының каналының хупүнгэ. «Панама». Документалдыг телефильм. Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Новиковтуң эге сөзү. 19.35 —«ТТ-ниң ажыраныынга бир дугаар». «Сорупзалыг аас-кежиктиң сызы». 1-ги сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —Фигурлуг чүшкүлээшкинге ССРЭ чемпионады. Эр улус. Хостуг программа. 22.05 —23.50 —«Театрга ужуражылгалар». Төнгенде—Мадээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

15.20 —«ТТ-ниң ажыраныынга бир дугаар». «Сылдыс-чараштыг». (Венгрия). Уругларга уран-чечен фильм. 15.40 — Делегей байдалының доктугалары. 15.55 — Белорус ССР-ниң телевидение программазы. 16.25 — Документалдыг телефильм. 16.55 — Белорустуң уран чүүл мастерлериниң концерти. 17.40—«Ыыттарның угулзалары». Мультфильм. 18.00 — Киновуң театрның болгаш телевидениениң [illegible]. 19.45 —«Тамчыктыг [illegible]» 20.00 — «Эрмитаж». Бүрүнү Грэминиң уран чүүлү. 2-ги фильм. 20.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Завадский Р. Гамзатовтуң шүлүктерин номчуур. Фильм-концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Он ийиги [illegible]». Уран-чечен фильм. 23.15 —00.30—Спорт программазы. Коньки спортунга ССРЭ чемпионады. Хөй хевир. Херээженнер. Хаак спортунга Бүгү-эвилел маргылдаазы.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ЭЛДЕНТИГ ХАРЫЫЛАР

— Дыңнап көр — деп, начальник бир ажылдакчыга чугаалаан. — Чүге ажылга үргүлчү-ле чүлүттүнүп албайн каар апардың? Чараш эвес-тир...

— Мен сегел салы өстүрүп алыр деп болап тур мен.

— Ындыг салды силер ажыл үезинде эвес, а бажыңнарга өстүрүп ап болур силер! — деп, начальник шынгызы концуг чугаалаан.

* * *

— Мени чаасказындырзымны бажыңга каапкаш, Чаа чылды эштериң-биле уткуур кижи мен дээш чоруй бардың. Караам шайың алгаш безин хонду-р удуп чадап кагдым — деп, кадайы хыйланган.

— А мени аңаа удуп чыла хонган деп бодап тур сен бе? — деп, ашаа чүү-даа болбаан чүве дег харылаан.

* * *

Музыка башкызы өөреникчизинден айтырган:

— Квартет деп чүл?

— Ол дээрге, бөлүк музыкантылар-дыр. Оларның бирээзи өскелериниң дугайында көңгүс ойнап билбес улус кылдыр бодап чоруур — деп, өөреникчи үр-даа боданмайн харылаан.

ЧҮС ХАРЛЫГЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА

Байырлалдар хүнүнде, азы берге шылгалдаларның шактарында кижилер боттарының төрел аймааның эң-не улуг назылыг кырганнарынга барып, оларның чагыг-сүмезин дыңнап алыры — эрте бурун шагда кижилерниң бир чаңчылы турган. Амгы шагда бистиң чурттувустуң улуг назылыгларынга ужуражып, оларның-биле улуг сонуургалдыг чугаалажыр арга биске бар. Корбээн чүвези, кодурбээн хонээ чок шак ол узун назылыг кырганнарның чугаазы солун, амыдыралы байлак.

...Суур боду даглар белинде чаптыла берген чыдар. Ону адаандан көөрге, ногаан ыяштар, хаялар дуглаан. Ынчангаш орта көзүлбес. Дүне көөрге сылдызы-даа, сангылгааны-даа дээрин билдинмес — ынаар талыгырда булуттар адаанда хөй чырык көстүр. Далай деңнелиинден дыка бедик черде ону тудкан. Ол аулду Каменномост дээр. Оон чурттакчызы Мукуят Ортабаевна Чагарованың хары ам 123. Россияга крепостной эрге солуттунмаан турда, ол төрүттүнген.

Мукуят Ортабаевна ам уругларының уругларын чаптап, чассылып орар. «Силерге мөнге тайбыңны-ла күзээр-дир мен, уругларым!» — деп, йөрээр сөстери ол.

Мукуят Ортабаевна чурттап эрткен оруун утпаан, ону сактып чугаалап олургулаар. 1877 чылды концуг эки билир мен. Ачам ынчап орус-түрк дайынынче чоруур деп турган. Аъттаныр мурнунда мени куспактаапп, ол мынча дээн:

— Мукуят, уруум. Сен ам душтук кыс болдуң. Кавказтың даг чурттугларының дайзыннары — османнар-биле дайындан ээп келир, келбезим билдинмес. Мени манава. Он сес харлааш, өгленип ал. Сээң душтууң Чагарның оглу Исмаил болур эвеспе. Сээң ачаң болганымда, салым-чолуңну ынчаар шиитпирлеп турарым бо... Аас-кежиктиг болур-даа силер!

Ачам дайындан ээп келбээн. Мен оон куделип күүсеттим. Исмаил эш, сагыш човангыр кижи болган. Каңдыг-даа берге ажылдап ол оспаксыраваан чораан. Адаа барып алгаш, сагыш-сеткилим хомудап корбээн. Ашаам соонда тос хар [illegible] ...

Бистер тос уругну өстүрүп, кижизидивис. Беш оолдуг, дөрт уруглуг бис. Оолдарывыстың үжү Ада-чурттуң Улуг дайынындан төрээничес, дагларынче ээп келбейн барганнар.

Амгы үеде аас-кежиктиг чурттап чор бис. Мээң уругларым уруглары 37, уругларымның уругларының уруглары 40, уругларымның уругларының уругларының уруглары 5. Ажы-биле чугаалаарга, төрел-аймаам оон-даа хөй. Мени бүдүн аулдуң авазы дижирлер. Хүндүткелдиг кижилерге четтирдим.

Хөй ажы-төлүмнү көрүп, чассыдарынга ынак мен. Бистер аныяавыста инженер, агроном, эмчи, башкы деп сөстерни билбес чордувус. Ам мээң ажы-төлдерим ону эки билир. Ындыг мергежилдиг кижилер апаргылаан.

...Дүвү-хаттыг, соок кыш Тюмень областы ынча ала берген. Ипфак деп кедээ суурну Сибирьниң карак четпес делгемнеринден тып, чедип болур. Сибирьниң турум чурттакчызы, аныяандан туралы ажылдынче ынак орус ие Ульяна Васильевна Онгибесованың улуг, делгем, чырык бажыңы база ол суурда. Ол орус ие — Мукуят Ортабаевнаның чаңгызы чыгыы — 1861 чылда төрүттүнген.

У. В. Онгибесова бодунуң дугайында мынчаар чугаалап орар:

— Ам дыңнаарым баган кылаштаарым пат апарган-дыр. Ындыг-даа болза сагыш-сеткилимде хомудалдың холегеэн-даа чок ийин. Бүгү кижилер дег чурттап, ажылдап, уругларым кижизидип чордум. Үжүк-бижик билбес мен. Революция тиилээн соонда, ташт он чылды чурттап эртип каапкан турдум.

Колхоз тургустунган соонда, фермага бызаа азырап, ажылдап чордум. Ажылдап шыдаар шаамга чедир оон үнмээн мен. Сеткилимге таарышкан ажылдыг, өг-бүлелиг, бай-шыдалдыг чурттаарым аныяктарга күзээр-дир мен.

Мээң ашаам Нифантий Онгибесов хамааты дайын үезинде актар-биле чаалажып чораан. Ол чаңгыс эвес удаа балыглангап. Тиф аарыындан мөчээн. Менээ ол уругларымның эки доруктуруп алырын чагаан. Эң бичези ынчан бүдүн чартык харлыг турган.

...Антон Андреевич Себощук эрткен чылын таптыгла чүс харлаан. Үстүнде ийи кырганның оглу-даа боон болур. Ол чазык, чугаакыр кижи. Оон угаан-сагыжы аныяанда дег сагынгыр.

— Принциптиг ындыг-ла хөн эвес — чүгле 62 чыл чурттазымза-даа, бодумну Сибирь чурттуг кижи кылдыр санап чоруур мен — деп, ол чугаалады. — А оон мурнунда, 38 чыл бурунгаар, Белоруссияның Гродно губерниязынга төрүттүнген мен. Ийы-туренги чурттап чордувус. 1914 чылдың дайынынга киришкеш, Австрияга туттурупшкунга дыка үр болдум. Чүгле революция соонда чаныл кээр аргалыг болдум. Ынчан Сибирьге чурттап турган ада-ием тып алган мен.

«Гиганиский» совхозка ажылдап турдум. Оон соонда пенсияже апардым. Мен ам үш оолдуг, алды кыстыг мен. Уругларым уруглары 26, уругларым уругларының уруглары 17. Бир кижи эрткен чылын немешти. Ол менден чүс хар бичии-даа болза, 17 чээнерлиг. Ындыг база боор-дур!

Мээгүлер чылап, огородка ажылдаарынга ынак мен. Мээң эки эш-өөрүм хөй. Олар 70—80 хар үезинде аныяк кижилер чүве. Бажың-балгазынывыска карааш, хөглүг-омак чурттап чоруур бис.

Э. МАЛЬБАХОВ.
«Неделя» журналдың корр.

ХОРАН

Чечен чугаа

Эр бот ажер дергизанцен туттунгалак, эки аът хүлге боол төрүттүнгелек шагда чүве бо. Оскур чугаалар[illegible] [illegible] бичи шаамның ужуралдарының бирээзи чүве. Ам болаш көөрге, Тывага хувискаал өскүүрүнүң ырак мурну турган-дыр. Барын кожууннарның дарга аттыг чиңзе кадаан, лама аттыг сагыш четтирген бораңсарың чүвелерниң ынчангы феодалдыг Моолдун Улаангом, Улиястай дээш, оон-даа ыңай, харын талыгырда Бээжин сүт-сүт деп хоорайлар адап-сурап, ынаар тояап чорупп турганының түлүк ойу турган. Эт-сең, бок-сак бараанпарны-даа оон барын «чалап» ап турган чоор ол. Бай, ядыы аңгыларның чидигленген демиселиин, бирээзиниң мөлчүктү, чилби оңчулурек мозаун ылгап билир хире эвес турган үем-дир ийин...

Шала часкаар, куу сиген үези бир-ле хүн, авам бызаалар сүрүп эккел деп мени айбылаан чүве. Час-Адырга ыпчан магалыг-ла ийин! Хекдавааннар чаа-ла чечектелген кок-чайт, айыраң шокар-ла чүве, арыг агаарның [illegible] капчаар ону! Бызааларым ай деп алгаш, олек адаанга ынча мынча чоокшулап келдим. Хекдаваннап, [illegible] [illegible] доңгаңдырып чораш, капчаптаап-ла көрейн дээримге, бир-ле борбак сарыг чүве чыдыр. Хола харагап сый сон алгаш, барып [illegible] көрүмге, борбаңнар сарып баап сарыг кидис болду. Барып сегирип алгаш, чазып көрдүм — [illegible] шилде доорап каан аът кудуруу хыл ышкаш, мыйыргыы ак [illegible] [illegible] үрүн [illegible]. Элдептиин! Сонуурган үн-биле [illegible] [illegible] ажыда соп алдым оң. Адыжымга демги чүвелерим чамдызын уруп алгаш, «шиинчилеп» ор мен. Ынчап ора, амзаксаам келе берди. Бирээзин алгаш (ам болза, вермишель ышкаш чүве-дир ийин), дылым бажынга чыш-пырып алдым: баштай амдан чок ышкаш сагыңдырды, оон соонда ажыңнадыр өрттендир чий берзе-ле, чүү адам чүве. Дылым чоорту улгадып, аас иштин долуп келген дег апарды, хөөн булгапып, куску-даа кээр, карак шокарапайнып, баш дескинер. Өгге капчап чедип келгенимни орта билбес болдум. Дең-дуң билип турарымга, авам-на аажок чугаалаптап янзылыг, ынаар-ла шиң-шон кынныл турар, аксымче хөй сүт кудуп турганын база шокар-шакар билип чыттым. Аастан ак ковук шуурал турар.

Миниип кээримге, негей тон-биле дуй шыгладып алган чыдыр мен. Эът-кежим ниип-хып-ла тур, аас иштин таалай бир-ле кургамзык чүве, холдарым көөрүмге кызылшокар тиивишкин болду!

Улус чугаазындан соонда ыңнаарымга, күштүг бөрү хоранын амзапкан кижи болдум.

Удатпаанда ынаар. Чиңге-Каът шадынга бистиң ииивистиң бирээзин бөрү чип каан (ынчан ыт-куш хоралооны аажок чүве болбазыкше). Ачам оон сегинте демги хоранның чамдызын салып каан чүве-дир.

— Кулугурларның ооода ийи-бирин дайлатпаан шаамда черле амыравас мен, амытан чаш ажы-төлдүң боскун кескен соңнуктарны! — деп, ол өжээни хайнытып, чугаалапып орар чүве.

— Даарта ынаар баарында мени эдертир сен шиве, ачай. Өлген коккааректардан чүъктежип экпээр мен.

— Оо-че, кужур эрин! Сээң сагыжың бөрүде, бөрүнүң сагыжы, та чүде чүве ыйпаан — деп, ачам кочулай аарак, ынчалза-даа чымчаак, чассыдыр чугаалады. «Чөпшээрежипти эвеспе» деп иштимде ылап бодааш, бүдүү белеткенип эгеледим: [illegible] оъдунуң дүрүшкээн эткилеп, үргүлчү черге ап чоруурум хүлүргей, чымчак, үш кулаш хире дуртуг сөдүргемни барба хозуунче кызыда ижип алдым.

Хүн үнгелек турда ачамның соондан, оон ийи чандыр баспазын кызыдып, шуралыктадып ор мен. Шат эдээнде чаңгыс дыттыг аянга чедип чорувуста, хүн үнүп келген. Ыраактан көөрүмге, ынаар ой иштинде кызылшокар соолдактар-даа сандаралды октагылап каан чүве дег, доң-даң чүвелер чыдыр. Ынча-мынча чоокшулап келгенивисте, ачам өөрүшкүлүг сүрген:

— Ол-ла болган, орал-делегей ээ көрүнгенин ол-дур, көрдүң бе? — дей-дир.

[illegible] бөрүлер [illegible] [illegible], далбайтывыткан чүгүрүп ынаам боон чыдырымда, ачам доктаадыпты:

— Электен ынаар чагдава, оглум. Дириг боон, хырның чара соп алза канчаар сен?

Ачам [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чүг дүжүргеш, [illegible] белеткенин туруп алгаш, эң бетинде чыткан куу-сарыг бөрүге чеде берди. Көрүп тур мен. Бүдүнүң бажы-биле тепкилээрге, оозу шимчеведи, ам-на чеде бердим: концуг дайзын арта дылын бир чырыңдан уштупкан, шаараш сүүр диштерлиг, чидиг азыгларлыг; аксындан саптыг-саптыг ак көвүк уштуна берген, шала хыйыштыр шөйлүп калган чыдыр. Шилдегер өле карактары шала хаглы берген, шиштегер сүүр хаайы дырыпкак, — өлүг чыдырда безин коргунчуг... Хары утда алды бөрү шак ынчаар дүрүшкүлей бергилээн чыдырлар.

Ол-ла соккс үш хонукта улаштыр хоран салып келдивис: ийиги хүнде ийи бөрү дааптаткан, үшкү хүнде бир бөрү, ийи чекпелиг болдувус. Олча-омак-даа көвүүн. Шупту он бир араатанның кежин соктааш, хергилеп каарывыска, бистиң Акалдык дээр каалдар ыдывыс боксу тунгужо ээрип турарын билир мен.

(Уламчылыг).

С. ДОРЖУ.

ХАЯ ЫРЛАЙ БЭЭР

Мыңгыс тоолчургу чугаа бар чүве-дир. Эрте-бурун шагда Байкалдың ынак уруу, кайгамчык чараш Ангара ону душтуу болур Енисейже салып чоруурарын билээ иргин. Байкал кырган [illegible] [illegible].

Ынчаар орта Ангара хем болуп хуулган. Енисейже [illegible] [illegible]. Килеңнээн Байкал аажок улуг шораан хаязы-биле холден унер оруу дугларын оралдашкан, ынчалза-даа Ангара ону [illegible] [illegible] барган. Тоолчургу чугаа-биле [illegible], [illegible] бээр-ле Байкал чамыкта [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]...

Байкалда 27 [illegible] бар. Ольхон болгаш Ушканьиар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ортулуктарнан аңызыда, олар шуптузу бичии ортулуктар болур [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] метр. Ону кургаг черден Ольхонның Хаалгазы дээр мугулдур аңзылап чыдар. Эзтпек кылдыр хөлче кирбиваан. Ольхон Биче далай болу берген чыдар, ында бичиинниң ортулуктар-ла хөй. Ында онзагай чүве көзүлбес [illegible] чок, гранит [illegible]. Ынчалза-даа [illegible] ыштынде ырлап турар бир элдептиг хая бар. Оон шупту бөду үттерден, [illegible], кург хаптарынга [illegible]. Кажан ырзым [illegible] — [illegible] [illegible] чок боор. Кажан далай чалгып [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хат хадып элезэрн бөлек, чалым хая хымыренип, ырлай бээр.

— Байкалдан [illegible] [illegible] келеди-ле — дижип. Байкалдың [illegible] [illegible] [illegible].

И. МЕРКУЛОВ.

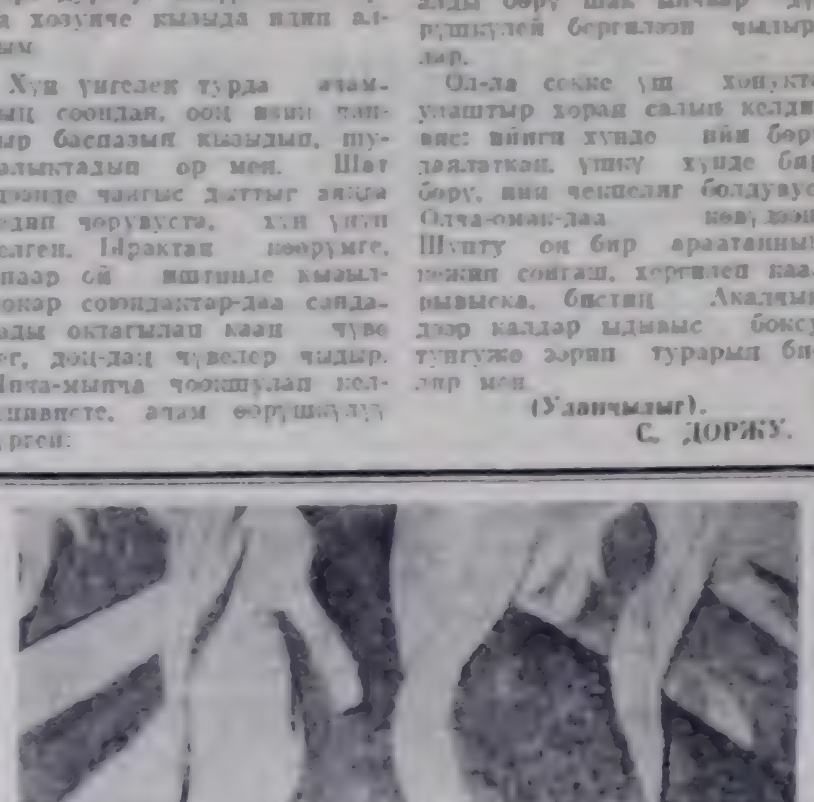

М. МОНГУШТУҢ «Чайлагда» деп чуруу.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк углалыышкыннныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 13—18 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк углалыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 15—17 градус соор.

КИНО

ЯНВАРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Али-Баба болгаш дөртен дээрбечилерниң ужуралдары» (2 сериялыг) 10.00, «Дорт холдан ойнаарым» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Октар сыыцайнып турда» 9.30, 12.40 «Үшку октаргайның чажыды» 11.10, 14.20 «Онзагай байдалдар» 16.50, 18.40 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сылдыс инспектору» 10.00, 12.00 «Цыган аас-кежик» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Акванавтылар» 11.00, «Таныш эвес ийи кижи» (2 сериялыг) 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«Шын» солун редакциязынга курьер дарый негеттинип турар.

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: [illegible] харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьның 2-23-36, партийжи амыдырал болгаш [illegible] 2-21-43, пропаганда килдизиниң 2-31-73, культура килдизиниң 2-23-54, көзээ-ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, [illegible] 2-31-73, [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] [illegible] болгаш ном садыгларының [illegible] [illegible] типографиязы. [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 8 (11804) | 1982 чылдың январь 10, воскресенье | 1925 чылдан үндүрүлеттинген | Өртээ 3 кап.

Он бирги беш чыл. ийиги чылы

ЧЫЛДЫҢ ПЛАННАРЫН БОЛГАШ ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ БОТТАНДЫРАРЫ ДЭЭШ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР

КОЛ СОРУЛГА—КҮҮСЕДИР

Репортаж

Кызыл хоорайга келген кижи, чаа чуртталга бажыңнарының, школа, уруглар ясли-садтарының немежип турарын эскербейн барбас. Шлаңгыл хоорайның мурнуу-барыын талазында, алды-чеди чыл бурунгаар эң-куруг хаштыг дазыр чыткан черде, пайысылалда эң улуг ийи микрорайон тыптып келген. Ам каш хонгаш-ла аңаа база бир беш каът чаа чуртталга бажыңы ажыглалга кирер. Ол бажыңга колдуунда караа четпес кижилер чурттаарлар. Тудугжулар боттарының кылыр ажылын мында дооскан. Оларны тудугжулар, малярлар солуп алган.

— Екатерина Сарыглардын бригадазы база мында ажылдап турар. Херегләэр болзуңарза бир дугаар подъездче кире бериңер. Адаккы каъдында боор — деп, ажылчын хептиг аныяк уруг чугаалааш, кайыдан кирерин айтып берди.

— Катя, кайда сен? Бээр кел! Мында сени херегләп тур. Дүргеде — дээн үннер бригадирниң кайдаазын айтырыпкаштарым биле өрээлдер дамчып чоруй барды.

— Аа богда, чай чогувус кончуг ийин. Үр чардыгар артам чок — деп чугаалааш, доорун-довурак апарган ажылчын хевин ол-ла кактап чоруй, дашкаар үнүп келгеш, бичежек вагон-бажыңчыгаш иштинге әдертип кирип келди. Екатерина Олбезековна мээң айтырыгларымга-даа манавайн, ажыл-херәэнин, әш-өөрүнүң дугайын чугаалап эгеледи:

— Бригадамда 15 кижи бар. Оларның аразында чаңгыс оол — Александр Сандыкпаң ажылдап турар. Комсомолчулардан, аныяктардан тургустунган бригада чүве. Кызылдың № 48 тудуг эргелелинде өске бригадаларга бодаарга бистиң—эң-не аныы. Мында колдуунда сес чыл болгаш ортумак школалар, профтехучилищелер чаа дооскан уруглар ажылдап турар. Ажыл-биле чугаалаарга, амыдыралдың делгем оруунче чаа кирген, ажылдың аар-бергезин чаа билип, шиңгээдип ап чоруур кижилер-дир ийин. Ынчалза-даа ат-сураглыг бригадалар-биле ачыр-дачыр тутчуп, социалистиг чарышка кириштиривис, эргелелге багай эвес түңнелдерлиг болуп келдивис. Эрткен чылдың түңнели-биле чүгле сураглыг тудугжу Е. С. Бизяеваның бригадазынга аштыргаш, соцчарышка ийиги черни әәледивис. Тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын күүсеткен бис. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планнап турганывыстан ашкан. Күш-ажылчы маргылдаага кыйгырганывыс — Г. П. Грачеваның бригадазын бүгү көргүзүглер талазы-биле ашкан бис.

— Бо чылын социалистиг хүләәлге алдыңар бе? Кайы бригада-биле чарыштыг силер? — деп, бригадирден айтырдым.

— Ийе. Хүләәлгени алган бис. Екатерина Сергеевна Бизяеваның бригадазын соцчарышка кыйгырдывыс. Олар бистиң моорейивисти хүлээп алган. Чарыштың негелделеринде кирген сан-чурагайларны сонуургаар болзуңарза, эргелелге баргаш билип алыңар. Хүләәлге бүрүзүн чараштыр парлап, кылыр дээш ынаар аппарган — деп, Екатерина Олбезековна тайылбырлааш, ажылдап турган черинче далажы кончуг чоруй барды.

— Хүләәлгелер бо папка иштинде. Бодуңар көрүп көрүңер. Мен коңгус чай чок олур мен. Билбес эвес силер. Чыл чаа төнген болгай. Ам түңнелдер, санаашкыннар кылып тур бис—дээш, № 48 тудуг эргелелиниң күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң талазы-биле инженери чанында чыткан кылын дептерни ажыдып алды.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг кириштирип, ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн төлептиг уткуур сорулга-биле бригада бо чылын 85 муң рубльдиң шеверлел ажылдарын кылыр. Ону декабрь 28-те күүседирин хүләэнгеннер. Бир кижиге онаалтыр хүнде 15,8 дөрбелчин метрниң штукатурлаарын 16 дөрбелчин метр чедирер.

Бригада бүрүзү социалистиг хүләәлгени ап, боттарының аразында күш-ажылчы керәэни чарып алган. Кол сорулга — ону амыдыралга күүседири. Ажылдың ажыктыын бедидери, ону бедик шынарлыг, бүдүрүкчүлүг кылыры. Аныяк болгаш амыдыралчы арга-дуржулгазы эвээш кижилерден тургустунган Е. О. Сарыглардың бригадазы хүләәлгезин күүседир шыдаар бе, бедик мергежилдиг, ажылга дадыккан эштеринден чежу дап, оларга аштырып албас бе? Комсомолчу-аныяктар бригадазында Нина Давакай, Зоя Куулар, Роза Доңгак, Ира Шаравии ышкаш мурнакчы ажылчыннарның өске эштерин хей-аът киирип чоруур күш-ажылчы тура-соруу, ажылга бедик харысалгазы турда, салдынган сорулга күүсеттинип болурунга аныяк бригадир бүзүрел турар.

Ш. ДОРЖУ.

«ТЫВА СЕПТЕЛГЕ-ТУДУГ» ТРЕСТИҢ СЕПТЕЛГЕ-ТУДУГ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИНДЕН

Тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 29-та күүседир болгаш пландан ажыр 10 муң рубльдиң ажылдарын кылыр.

Доостунмаан тудуг ажылдарының хемчээлин 25 хуу кызырарын чедип алыр.

Бригаданың керээлиг ажылдаар аргазынче 2 бригаданы шилчидер болгаш 150 муң рубльден эвээш эвес тудуг-монтаж ажылдарын ол мурнакчы арга-биле кылырын чедип алыр.

Кылганын барымдаалап төлээр ажылдарга ажылчыннар санының 40 хуузун аккорд-шаңнал системазынга киирерин хандырар.

ФЕВРАЛЬДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Кызылдың аъш-чем садыының магазиннериниң аразында калбарган социалистиг чарышка №№ 25, 32 магазиннерниң комсомолчу-аныяктарның бригадалары эрткен чылын чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген. Ийи бригаданың садыгжылары планнап ажыр 50 муң рубльдиң бараанын саарган.

Ук магазиннерде мурнакчылар эвээш эвес, олар колдуунда үени мурнап турарлар. Чижээ, Л. Шаваа, Г. Якушева, З. Монгуш оларның күш-ажылчы календарында бо чылдың февраль ай.

Бистиң корр.

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ-БИЛЕ

«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективи 1981 чылда алган социалистиг хүләәлгелерин эки күүсеткен. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының эрткен чылда планныг онаалдазын кооператорлар хуусаа бетинде боттандырган. 3.192 муң рубльдиң бараанын чонга садар турган. Коллектив ону ажырып, 3.193 муң рубльдиң бараанын чурттакчы чонга саарган болгаш планын ажыр күүсеткен. Хлеб, булочка кылыглары бүдүрериниң чыл планы декабрь 1-де күүсеттинген.

Коллектив он бирги беш чылдың ийигизинче бүзүрелдиг күш-ажылчы базым-биле кирген.

Бистиң корр.

ЛАТВИЯНЫҢ МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ КОМПЛЕКСТЕРИ

Мал ажылы базым бүрүзүнде-ле интенсивтиг хөгжүлдениң үндезининче шилчиттинип турар. Ол ажылдың эң чугула угланыышкыннарының бирээзи — үлетпүр технологиязын ажыглап ажылдаар комплекстерни тургузары боор турар.

Амгы үеде Латвияда бирээзи-ле 400-теп 1200 чедир баш саар инектиң 200 хире комплекстери ажылдап турар. Ол черлерде бир саанчы-ла 50 хире инекти ажаап, саап турар. Моон мурнунда эрги арга—хол-биле саалда кылып турда, бир саанчы 15-тен хөй эвес инек саар турган. Фермаларның хөй кезиинде механизастаттынган саалда-биле алдынган сүттүг саалда бодурээлеринче аъш сүт дамчыдыкчызынче шуудуп турар. Ындыг арга-биле ажылдаарга болгаш инекти шын чемгерерге, саап алыр сүттүн хемчээли инектен-не 3.5—4.5 муң килограммга деңнежип турар. Чижек кылдыр «Кримулда» дээр эртем-дуржулга ажыл-агыйының «Пулкас» фермазын көргүзейн.

Ол ферманың үш кажаазында барык 320 инекти тургускан. Оларның бирээзин шилилгелиг селекция болуун ге (100 хире инек) тускайлаан. Сүт дамчыдыкчызынче шуудуп турулга-биле саалда үезинде аңаа ол саанчы ажылдаар, олардан аңгыда фермада дөрт солуукчу саанчылар болгаш дөрт чемгерикчи ажылдап, чайгы үеде олар кадарчының хүлээлгезин база күүседип турарлар. Ол хире санныг кижилер малды чемгерип, ажаарын туз-түзүнде чорудуп турлар-биле четчип. Оон түңнели бо-дур: сөөлгү беш чылда фермада сүттүң үнүмү 4.18 хуу турганындан 4.31 хуу улгатыпкан. Инектен-не 4136-тан 4560 килограмм чедир көвүдээн. Чедиишкин ол ышкаш олар шөлүндең база дыка хамааржыр, ынчангаш ындыг чер ферма-биле кожа тургустунган. Бир инекке-ле 0,32 гектар онаажыр болгаш чаа үнген амданныг от-сиген бүгү чай иштинде аңаа четчир.

Келир үеде Латвияга мал ажылы бүрүнү-биле индустриалдыг кылдыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери ёзугаар сайзыраар. Республикада бо-даа хүннерде келир үениң дег үлетпүрлүг сүт комплекстери ажылдап турар болгай. Ындыг комплекстерниң бирээзин «Сигулда» ажыл-агыйында база тургускан. Ол саалда залдыг, 32 бызаа турар инек торгүр салбырлыг, профилакторийлиг болгаш 200 бызаа кирер кажаалыг кылдыр тургустунган. Ол ышкаш комплексте 3,2 муң тонна сенаж кирер 9 онгар, 1,6 тоннаның пога шыгжамыры база бар. Суггарылга системалыг олар шөлү 206 гектарны ээлеп турар.

Ол комплекстиң кол-ла чаа чүүлү— инектерни чаңгыс-ла оператор—саанчының карусель хевирлиг автоматтыг саалда херекселі-биле саап турары болур. Хары утда 16 инекти саар. «Карусельдиң» бир дээскиниң-ле сес минута эргилдэлээр. Саанчы-оператор инектиң эмиин суйбааш, башкайгы сүттү саап тудар болгаш саар стаканнарны эмиге әдирер. Оон-биле операторнуң ажылы дооступ. Бир инекке күш-ажылдың чарыгдалы хонук иштинде каш-ла минута болур. Ынчалза-даа ындыг система малдың ынаг шилип алырын негээр. Саар инектерни четчелээрде, ийиги болдаашкындан улуг эвес (сүткүр апаарының хире-чергезин ёзугаар) назылыг кылдыр шилип алыры күзенчиг.

Инектерниң физиологтуг байдалын барымдаалап турган беш бөлүкке үзер болгаш оларга чемин хонукта дөрт-беш катап дееталыг шуудуруулга аргазы-биле бээр. Бир эвес мал чемнериниң саны четпес болур болза, амгы үениң мал ажылының комплекстиг организастаары дыка берге. Ол дээрге, ыяап-ла барымдаалаар ужурлуг кол хурум-дур, ол чок болза, хөй сүт саалдазының дугайын чугаалаан-даа херек чок.

Чайгы үеде инектер [illegible] бир кезиин олар [illegible] артканы — инек [illegible] өрттирип, мал чеми [illegible] дээш ышкаш, ындыг беш удур хонукте [illegible]. [illegible] чемин [illegible]. Концентрастаан мал чемнерин ол ышкаш инекти саап турарының үезинде каап бээр. Дазын чемиштиглерден, концентрастаан чемнерден, [illegible] дааразындан кылган холумак чемни инектерге хонукта чаңгыс катап бээр. Ындыг холумак мал чемнерин электрониктиг дозаторлар-биле хуваап бээр.

«Сигулда» деп ажыл-агыйда комплексте бир инектен ортумак саалда чылда 4700 килограмм боор турар. Ынчалза-даа ол ажыл-агыйның арткан инектеринден ындыгда улут өскербилбейн турар. Шлагалдыг чуул чүл дизе, комплексте күш-ажылчы чарыгдалының олардан барык ийи катап эвээш боор турары болур. Ол индустриалдыг сүт комплекстериниң дыка хөй аргаларын республиканың өске ажыл-агыйларында ажыглаан турар болгаш олар база инектерниң үлетпүрлүг ындырааны алырап турар аргалар.

Раймонд БАЛТАКМЕНС,
Латвия ССР-ниң Мал ажылының болгаш ветеринария институдунуң сектор эргелекчизи, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидадызы.

БЕДИК КҮЧҮЛҮГ ЧАА ТЕХНИКА

ХАРЬКОВ. (СЭТА). Калининниң атомнуг электростанциязынга кайгамчык бедик күчүлүг турбиналарны болгаш өске-даа нарын техниканы Харьковта С. М. Киров аттыг турбина бүдүрер каттыжыышкынның коллективи бүдүрүп берип турар. Бир миллион киловатт күчүлүг улуг турбинаны ол каттыжыышкын ооң беш чылдың сөөлгү чылында кылган. Ону Южно-Украинскиниң атомнуг электростанциязынга эптеп тургускан.

Ол хире күчүлүг ийиги «миллионнчуну» — миллион киловатт күчүлүг турбинаны чүгле чаңгыс чылдың дургузунда бүдүрген. А баштайгы «миллионнчуну» барык дөрт чыл дургузунда бүдүргенин демдеглээр херек.

Фиттерден МЕДЭЭЛЕР

ЧӨӨН ҮЗЕЛДИГ КҮШТЕРНИҢ ЭВИЛЕЛИН БЫЖЫГЛААР

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның парламентизинге чамдык черлерге бо чылдың январь 17-де болгаш 24-те болур соңгуулдаларга белеткелдиң кампаниязы чуртта калбырап турар.

Францияның Социалистиг болгаш Коммунистиг партияларының соңгуда мурнуунуң митингизи Мантеро хоорайга (Сена болгаш Марна департамент) болган. Чурттуң премьер-министри П. Моруа болгаш Француз Компартияның Политбюро кежигүни болгаш ТК-ның секретары, транспорт министри Ш. Фитерман митингиге чүве чугаалааннар. Чазактың социал-экономиктиг политиказының кол угланыышкыннарының дугайында премьер-министр айыткан.

Социал-экономиктиг дептилгелиг хаартылгаларны чедиишкиниг боттандырар төлээде, чөөн үзелдиг күштерниң политиктиг эвилелин деткиириниң болгаш быжыглаарының эргежок чугулазын Ш. Фитерман онзалап демдеглээн. Чөөн үзелдиг күштерниң ол эвилелинге согуушкунну таварыштырарын, өрге-чагыргада оларның хөй нуруузун божаннадырын оралдашкан барын үзелдиг күштер кандыг-даа хөделиишкиннерниң кылырындан чалданмайн турар-дыр деп ол чугаалаан. Чижээ, барын үзелдиг күштер боттарының сорулгазын чедип алыр дээш Польшада болуушкуннарны ажыглаарын база оралдажып турар.

Г.-Ю. ВИШНЕВСКИЙНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БОНН. (СЭТА). Германияның Социал-демократтыг партиязының даргазының оралакчызы Г.-Ю. Вишневский Барыын Германияның телевидениезин дамчыштыр чүве чугаалаан. Ооң медеглели болза: «Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш АКШ-тың аразында дыка улуг ылгал бар. АКШ-ка бодаарга бистер даштыкы садыгдан улуг хемчээлге хамаарылгалыг бис. Бодувустуң эрге-ажыктарывыстың дугайында бодаар ужурлуг бис». Польша Улус Республикага болгаш Совет Эвилелинге удур АКШ-тың администрациязының дорамчылаашкынныг хемчеглерин Г.-Ю. Вишневский «шын эвес орук-тур» деп демдеглээн.

ЛЮКСЕМБУРГТУҢ КОММУНИСТЕРИ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). Тайбыңны камгалаар дээш [illegible] хүлээрер болгаш улустар аразынга кады ажылдажылганы калбартыр дээш демисел Люксембургтуң чаагай сеткилдиг бүгү кижилериниң 1982 чылда кол сорулгазы болган турар ужурлуг. Ынчангаш чурттуң коммунистери тайбың дээш [illegible] чаа чылда улам [illegible] турар деп, [illegible] Р. Урбани демдеглээн.

Люксембургтуң [illegible] дамчыштыр ол чүве чугаалаан.

[illegible] чурттуң милитаристаар талазы-биле чагыдыышкын бүдүрүктериниң планнаан [illegible] бааза ларын тударын чарак планнап, 1982 чылда шерег чарыгдалдарын 1 миллиард франк акша чедир көвүдедир деп турарын Р. Урбани бүрүткээн.

КРЭНСТОН ШҮГҮМЧҮЛЕП ТУРАР

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Сураглыг америк политиктиг ажылдакчы, АКШ-тың сенат кежигүннериниң демократтыг эвээш нуруузунуң удуртукчузу А. Крэнстон «Лос-Анджелес таймс» солунга интервью берген болгаш 1984 чылда болур соңгуулдаларга [illegible] АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалынга болуушкун кандидатуразын [illegible] деп болган турар дугайында медеглээн. АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразында харылзаалар-биле холбашкан чугула айтырыгларны Рейганның администрациязы шын эвес болгаш багай шиитпирлеп турар деп ол шүгүмчүлээн. Ядролуг дайынның кыжанышкынынга болгаш ядролуг чепсектиң нептерээшкининге хамаарышкан айтырыгларны АКШ-тың амгы чазаа база четпес шиитпирлеп турар деп, А. Крэнстон айыткан.

Ядролуг дайынның кыжаныышкыны АКШ-ка болгаш бүгү кижи төрелгетенге эң-не айыылдыг болуп турар. Ындыг улуг айыыл кижи төрелгетенниң сайзыралының төөгүзүнде кажан-даа турбаан деп, демократтарның удуртукчузу демдеглээн.

ГАНАДА БАЙДАЛ

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер [illegible] агентизиниң Аккрадан дипнаткаын ёзугаар аларга, Гананың чаа эрге-чагыргалары чуртта байдалды чогумчалыг болдурарын чедип ап турар. Ынчангаш кураг черин, далайны болгаш агаар шугумун дамчыштыр даштыкы чурттар-биле харылзааларны катап эгелээр дугайында шиитпирни Гананың Национал камгалалының Түр чөвүлели (ГНКТЧ) хүлээп алган.

Ганада болуушкуннарга Барыын чүктүң капиталистиг күрүнелериниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың холгаардан киржир дээн оралдажыышкыннары-биле холбаштыр чурттуң бүгү кызыгаарлары сөөлгү хүннерге чедир хаттынган турган.

ИРАН ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ЧУГААЗЫ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның Ислам республиказынга хамаарыштыр Американың Каттышкан Штаттары эгезинден бээр эң-не өжээтен туруушту ээлеп келген деп, Иранның президентизи А. Хомейни-Хаменеи медеглээн. Иранда амгы ёзу-чурумну үреп каар АКШ бүгү-ле аргалар-биле оралдажып турар. Америк империализм Иранга өжээтен болганда, Каттышкан Штаттар-биле кандыг-даа харылзааны эптээн туттунар дугайында айтырыг турбас ужурлуг деп, А. Хомейни-Хаменеи демдеглээн.

Техника септелгезинге шынар болгаш темп

ШУУДААН

Таңды районнуң совхозтарының болгаш Дуржулга станциязының механизаторларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының көдээ ажыл-агый техниказын бо чылдың хову ажылдарынга чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг белеткээриниң талазы-биле республиканың совхозтарының болгаш Сельхозтехкүрүнезиниң септелге бүдүрүлгелериниң бүгү механизаторларынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга кыйгырыын Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң механизаторлары бир үн-биле деткип, аңаа харыы кылдыр бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнгеннер.

Машина-трактор мастерскаязынга бо хүннерде чедеп бээр болза мында септекчилерниң ажыл-ижи хайнышкынныг чоруп турар. Мастерскаяның иштинде часкы тракторларның чанында ажылдап турар септекчилер улуг үүле-херекти бүдүрүп, бүгү бар күжүн ынаар угландырган.

Совхозтуң кол инженери Сергей Суддумович Сымчаан-биле аңаа ужуражы бергеш, ажыл-иштиң капчаар чоруп турарын сонуургаарывыска ол мындыг харыыны берди:

— Бо чаа эгелээн чылывыстың часкы тарылгазынга кирер бүгү техниканың септелгезин кыжыы үеде доозуп алыр деп сорулганы боттарывыстың мурнувуста салган бис. Часкы тарылгага ажыглаттынар бар техниканың септелгезин апрельдиң 1-ге чедир бүрүнү-биле доозарын социалистиг хүләәлгевисте айыткан.

Ону херек кырынга боттандырып, чедип алыры-биле механизаторлар ортузунда социалистиг чарышты калбартып, ажылдың темпизинче болгаш шынарынче кол кичээнгейни угландырдывыс. Ынчангаш эрткен чылдың дөртки кварталында план ёзугаар 9 дугуйлуг тракторларны беленнииң шугумга тургузар тургаш, херек кырында 11 тракторларны эки шынарлыг септедивис. Бо чылдың баштайгы хүннериниң түңнелин алгаш көөрге байдал черле багай эвес — деп, Сергей Суддумович чугаалады.

Септекчилерниң түс-түс звенолар аразында социалистиг чарыжының түңнелдерин 10 хонгаш-ла үндүрүп, оон тиилекчилерни шаңнап мактап турар. Сөөлгү түңнел-биле алырга Байысылан Бегзиге удурткан ДТ-75 маркалыг тракторлар септээр үш кижиден тургустунган звенонуң механизаторлары бирги черже үнген. Оларның кижи бүрүзү хүн бүрүнүң планныг онаалдазын 120-140 хуу күүседип турганнар. Септекчилер Сергей Таспаанчык, Доо Маскыров болгаш өскелер-даа база эки көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Жданов аттыг совхозтуң септекчилери бо хүннерде январь айда кылза чогуур ажылдарының барык чартык кезин күүседип алгаш, айыткан графиктиң оранчок мурнай бергеннер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы звенонуң удуртукчузу Б. Бегзи (солагай талазында) кады ажылдаан турар эжи Н. Доңгак-биле. (солагай талазындан) механизаторлар К. Эртине, Д. Маскыр, совхозтуң кол инженери С. Сымчаан болгаш МТМ эргелекчизи А. Базы септелгениң шынарын чугаалажып турары.

Авторнуң фотолары.

Кыштаглаашкын — шалыпчы ажыл-иш

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН КУДУЛАТПАС

«Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы районда мурнакчыларның бирээзи. Ооң коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылында 400 тонна сүттү бүдүрер тургаш, 448 тоннаны бүдүрген. Күрүнеге 395 тонна сүт садар хүләәлгезин 403 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Фермага ниитизи-биле бир инекке онаалтыр 2328 кг сүттү саап алган.

Хоочун саанчылар Таап Кара-Сал, Бакаан Кара-Сал, Анай Иргит, Допчунмаа Монгуш, Чылбак Куулар олар инектен-не 2300-2900 кг сүттү саап ап, эрткен чылын чарыштың мурнакчылары болган. Олар бо эгелей берген 1982 чылда база-ла бир инекке онаалтыр 2800 килограммдан эвээш эвес сүттү саарын хүләэнген.

Саанчылар чүгле боттарының онаашкан ажылынга кызымаккай эвес, харын хөй ниитиниң амыдыралынга идепкейлиг киржип турар. Фермада ажылдап турар аныяктарны хоочуннар дагдыныы алган, өөредип турар. Оон ачызы-биле комсомолчу саанчылар Роза Самбуу, Зина Доңгак олар мурнакчы болуп, инектен-не 1650-1700 кг сүттү саап алган. А бо чылын олар инектен-не 2000 ажыр кг сүттү саар хүләәлгени алган.

Фермада улуг кадарчы Кыдыл-оол Монгуш, комсомолчу кадарчылар Иван Монгуш, Валерий Куулар оларның ниити херекке киирип турар улуг-хуузу улуг. Кадарчылар чайгы, күскү үелерде инектерниң одар-белчиирин, суггадын шын чорудуп, оларның семиртилгезин эки организастаан.

Фермада 370 ажыг саар инек бар. Оон иштинде 130 инекти бо хүннерде саап турар. Инектерни бүрүнү-биле чыргузу азыралче киирген. Фермада ажыл колдуунда механизастаттынган. Чем пеги ажылдап, чемнерни болбаазырадып турар. Мал чемнериниң курлавыры четчир.

Фермада кызыл-булуң бар, оон иштн арыг-силиг, чылыг. Стол, сандайларны четчири-биле салган. Кызыл-булуңнуң иштин, даштын плакаттар-биле дерээн. Республиканың, районнуң, совхозтуң болгаш ферманың социалистиг хүләәлгелерин, чарыштың негелделерин аскан. Инектерни чемгерериниң рационун кылып, хүн чурумун, саанчыларның ат кырында хүн бүрү алган сүдүн демдеглеп турар көргүзүг самбыразы база бар. Кино, концерт график ёзугаар көөп турар.

«Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының кыйгырыын ферма коллективи деткээш, 1981-1982 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир, малдың баш санын бүрүн камгалап алыр талазы-биле [illegible] хүлээнчи [illegible] турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.
Чөөн-Хемчик район.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ҮЛҮҮН БАРЫМДААЛАП

[illegible]

Д. МОНГУШ,
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың күш-ажылчы эртеме үндезинниг организастар инженери.

ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕКТИГ

[illegible]

А. ОКСУР.

ФЕРМА БИЛЕ ФАБРИКА—ЧАҢГЫС КОМПЛЕКС

[illegible]

В. ЖУКОВ,
СЭТА-ның корр.

КУР-ЧЕРЖИЛЕРНИҢ КУРЛАВЫРЫ

[illegible]

С. МАТАЕВ,
СЭТА-ның корр.

ПЛАКАТТЫҢ КҮШТҮГ ҮНУ

[illegible]

(СЭТА-ның корр.)

ФЕРМАДА ХОСТУГ ЧЕР ЧОК

[illegible]

Н. ХАРИТОНОВ,
СЭТА-ның корр.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ХАРЫЛЗААЛЫГ АЖЫЛДААШ...

[illegible]

А. ОНДАР.

ДИРЕКТОРЛАР ШКОЛАЗЫ

[illegible]

А. ЧУМЧЕКТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАА СОРТ

[illegible]

(СЭТА)

ИЛЕРЕТТИНЗЕ-ДАА...

Чоннуң байлааң хумагалаар

[illegible]

Г. ТАЙБЫЛ.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң онунааэзиндеп шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

[illegible] Аракчаа — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Долчутмаа Салчаковна Аракчаа — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Сережип Хертековна Евдин — районнуң эмнелгезиниң санитаркази.

Каракыс Очур-ооловна Хертек — «Мугураксы» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Каракыс Кожекована Иргит — [illegible] сес чыл школазының [illegible].

[illegible] Каклеш — [illegible] сууруда өг-бүле ээзи.

Куненмаа Амыртаевна Очур — районда садыгжы.

Александра Болзановна Чимит — «Тээли» совхозтуң мал азычылы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

[illegible]

рыг-оол — Шагаан-Арыгда өг-бүле ээзи.

Норжунмаа Дулушовна Сарыг-Хаа — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Александра Ховалыговна Тулуш — «УТКА 25 чылы» совхозтуң саанчызы.

Чанчинмаа Кыргысовна Ховалыг — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Мария Тулушовна Хорлуу — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Шавит Донгаковна Чинчеке — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чечекмаа Балчын-ооловна Антың — Чодураа сууруда өг-бүле ээзи.

Галина Ховалыговна Бурбу — Арыг-Бажының харылзаа [illegible] почтачызы.

Кунедей Чамзызановна Дадар-оол — Ийи-Тал сууруда өг-бүле ээзи.

Мария Ховалыговна Донгак — Ак-Туругнуң харылзаа салбырының начальниги.

Дарынмаа Донгаковна Маскыр — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң саанчызы.

Кызыл-Эник Тулушовна Ондар — «Красноярскэнергострой» эргелелдиң № 3 КМК-зының ажылдакчызы.

Серенмаа Опаевна Опуу — Хайыраканда сууруда өг-бүле ээзи.

[illegible]

Чечек Сереновна Чыпдаа — [illegible].

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Долгуңмаа Тулушовна Ажы — Булун-Терек сууруда өг-бүле ээзи.

Салимаа Тулушовна Байыр — «УТКА 25 чылы» совхозтуң саанчызы.

Екатерина Тулушевна Бора-Тарав — «Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы.

Чечекмаа Донгаковна Дамбый — Шагаан-Арыгда өг-бүле ээзи.

[illegible] Кечил-оол — Ак-Туруг сууруда клубтуң техажылчыны.

Екатерина Кыргысовна Конгуй — [illegible] совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Бегзиновна Куулар — Ак-Туруг сууруда өг-бүле ээзи.

Бадымаа Монгушевна Кыргыс — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Ламзаевна Мави — «Ак-Туруг» совхозтуң саанчызы.

Чурук Меңгеевна Монгуш — Шагаан-Арыгда өг-бүле ээзи.

Уйнук Тулушевна Морта — Ак-Туругнуң харылзаа салбырының [illegible].

[illegible]

СҮТ-ХӨЛ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

[illegible] Дарба — Ийи-Тал сууруда өг-бүле ээзи.

[illegible] Сарыг-оол — «УТКА 25 чылы» совхозтуң [illegible].

[illegible] Сендеңмаа — «УТКА 25 чылы» совхозтуң [illegible].

[illegible] Сендеңмаа — «Чайырлы» совхозтуң [illegible].

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

[illegible] Байыр-оол — [illegible] аттыг совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Байыр — «Улуг-Хая» совхозтуң [illegible].

[illegible] Ооржак — районда [illegible].

[illegible] Торай-оол — [illegible].

[illegible] Тулуш — [illegible] сууруда өг-бүле ээзи.

[illegible] Чоржей-оол — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Тамара [illegible] Агбан-оол — [illegible] аттыг совхозтуң ажылчыны.

[illegible]

Александра Салчаковна Сарыг-Хаа — [illegible].

[illegible]

Сентябрь Даржаевна Монгуш-оол — «Чайырлы» совхозтуң [illegible].

Роза Александровна Хертек — Арыг-Узүү ортумак школазының [illegible].

Саар Маскыр-ооловна Чамба — Ийи-Тал сууруда өг-бүле ээзи.

Шолуужап Ховалыговна Чупарева — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң саанчызы.

Валентина Тулушовна Са-[illegible]

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың декабрь 31.

Улустар аразының кады ажылдажылгазы

ФРАНЦУЗ КОСМОНАВТЫЛАР БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

ПМА-ның корреспондентизи Людмила Птишина космонавтылар белеткелиниң талазы-биле удуртукчузу, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ужар чуулдуң генерал-лейтенантызы Владимир Шаталов-биле беседалашкан.

— Космонавтыларга француз кандидаттар ужудуушкунга белеткенири-биле Совет Эвилелинге баштай келгензеп бээр чыл ажыг үе эрте берди. Хайгааралдарыңарда турар ол кижилериңерниң чедиишкиннеринге сеткилиңер ханып тур бээр ам?

— Баштайгы [illegible] чугле теория кырынга болуп турган, а ол ийи кандидат дээрге, дээди чергениң ужудуушкун-инженерлери болганда, олар даалгаларны кайызын-даа тергиин эки күүседип турганындан оларның ажылынга-даа бирээлиндиң артык деп үнелел бээри берге турган. Дараазында-даа белеткелдер үезинде оларның кайызынга-даа деңнештири бээри турдуве. А № 1 кандидат кым болурун француз тала [illegible]. Бис Францияның [illegible].

Звездный хоорайда ол ийи француз кайызы-даа бисте [illegible] эргим, ынчангаш оларның ужудуп үнериниге чедиир, [illegible] старттар чедир оларны белет-[illegible]

[illegible]

— Совет-француз экипажтар канчаар тургустунганыл кады ажылдаарынга белеткелдер бөгүн канчаар эртип турарыл?

— Бис совет-француз ужудуушкун белеткелинге [illegible]. Звездный хоорайда ол [illegible] космонавтылар [illegible].

[illegible]

№ 1 экипажтың составында «Союз Т» корабльдың системаларын бир дугаар шенеп [illegible]

Юрий Малышевтин, «Салют-6» станциязы 150 хонук ажылдаан бортинженер Александр Иванченков, а № 2 экипажта — «Союз Т» корабльда үш олуттуг байдалга баштайгы, корабль командири Леонид Кизимин, [illegible] бортинженер Владимир Соловьевту киирген. [illegible]

Француз (экипаж бүрүзүнге бис оларны космонавт шинчилекчилер кылдыр белеткеп турар бис) быжыг шинчилекчилер [illegible].

1980 чылдың күзүнүнде кады кылган белеткелдер кандидатыларның шинчилер алгаан [illegible].

[illegible]

— «Интеркосмос» программазынга мооң мурнунда болуп эрткен ужудуушкуннардан француз космонавтыларының белеткелиниң системазы ылгалып турар бе?

— Ындыг-ла улуг өскерлиге чок. Белеткел ол-ла үгла [illegible].

[illegible]

— «Салют» станция биле француз космонавтылар кайы чүнү таныштырар?

— Белеткелдер төп ийе тренажёр — орбитада станцияның [illegible].

[illegible]

Жан-Лу Кретьен болгаш Патрик Бодри олар боттары [illegible].

[illegible]

— Совет-француз ужудуушкунну чорудары турар ужуражы турарыл?

— Ындыг-бир үзел [illegible].

[illegible]

— Кады ужудар экипажтарны космоске кажан салып ундурарыл, ужудуушкун кандыг үеде турарыл?

— 1982 чылдың ортан үезинде ужудуушкун [illegible] — 8 хонук болур. [illegible].

[illegible]

— [illegible] хоорайда француз кижилер кайнаар [illegible]? Олар орустап чугаалап турар [illegible]? Оларның совет өнүктери Франция [illegible]?

[illegible]

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

⊙ ХАНОЙ. (СЭТА-ның корр.). [illegible] Олардан дыка хөй ажыл-агый черлери Вьетнамның Коммунистиг партиязының ам болур V съездизинге [illegible].

[illegible] ның харылзаа, транспорт болгаш почта министерствозу келир чылын чурттуң бүгү можуларының аразында телеграф харылзаазын катап тургузарын планнаан.

⊙ КАБУЛ. (СЭТА). Кодээ ажыл-агый талазы-биле совет-афган кады ажылдажылга чедиишкиннерин [illegible].

[illegible]

⊙ ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучия Улус Республиказында телеграф харылзаазы [illegible].

[illegible] Кампучия Улус Республиказының [illegible]

[illegible] дузаламчыны кандыг-даа чылдагаан-биле соксаалы болбазын Францияның президентизи Ф. Миттеран Министрлер чөвүлелиниң хуралдызының үезинде чугаалаан. Польшаның ажыл-чем-биле дузалаарының бүгү харылзааларын Франция чайгылыш чок күүседир апаарын ол онзалап демдеглеген. [illegible]

⊙ БОНН. (СЭТА). ГФР-де [illegible].

[illegible]

⊙ ПАРИЖ. (СЭТА). [illegible]

НКТЧ-ниң баштыңының медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Чурттуң демократтыг чаартылгаларының боттандырары Гананың Национал камгалалының Түр чөвүлелиниң (НКТЧ) соруглаазы болуп турар деп НКТЧ-ның баштыңы Дж. Роллингс радио дамчыштыр чугаазынга медеглээн. Республикага революстуг чаартылгаларның сорулгазы — ол [illegible] эргелерин [illegible] чогупчотыг чурттаарынга, база ажылдаарынга эргежок чугула байдалдарны хандырары болуп турар деп ол чугаалаан.

Хоорайларга, поселоктерге болгаш бүдүн [illegible].

[illegible] Франс Пресс агентизиниң корреспондентизи Аккрадан дамчытканы. Чурттаткан [illegible] ол комитеттер [illegible] НКТЧ-ның баштыңы демдеглээн.

Январь 11 — Кампучия Улус Республиканы чарлаандан бээр үш чылы

КАМПУЧИЯНЫҢ КЕЛИР ҮЕЗИ

[illegible]

Полпотчулар кортунчуг истиг арттырып каапкан. Оларның тергиизин турган чылдарында үш миллион кампучийлер өлүрткен, интеллигенцияның чүс-чүс мун эң эки төлээлекчилери узуткаттынган, национал эртемниң болгаш культураның эртемниң, ажылдың үрегдеттингени. Напал болгаш түрт халаптың кырынга келген. Ынчангаш чайдам чок өлүм деп барып пропаганда ол дугайын чугаалап турган.

Аныяк республикага эң-не берге өйде ооң өнүктери дузалап [illegible] чорудуп берген.

Эрткен 1981 чыл чүгле улус ажыл-агыйының улам быжыгып, [illegible].

[illegible]

[illegible] бо булунчуп турар. Тайландыга бустун турун алган полпотчу хорбечилер [illegible]. Кампучия Улус Республиканың делегейде хамааржып турар ат-алдарын баксырадырын оралдажып турарлар. Ол сорулга-биле Кампучияга удур [illegible].

[illegible]

Ю. ПЕНЧЕВ.
(СЭТА).

ФОТОКАЛЕЙДОСКОП

Солагай талада чурукта көргүскен кончаның ажаан агынарының дугайын оңу бурганнай үнген ыяштың байдалындан чугаалап болур. Олар ийилзе ады чаңгыс дай чууга апарган. Ыяшба [illegible] Джанакпурнуң индуист бурганының чанында турар.

Чазаг тергеге дээрге чер кырынга чоруурунга херегленчиннер болгай. Ынчаарга швейпар чогаалдыкчы Серджо Бенацци бодунуң үш дугуйлуг «акваципетин» (сугга чоруур тергезин) суудан үнүрбээш, чергезаа, сугга даа чоруп болур деп бадыткаан.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭДЕ ТУРГУСКАН

ЛУАНДА. (СЭТА). Сантоме болгаш Принсипи Демократтыг Республикада чазакты эде организастаан. Чурттуң президентизи Мануэл Пинту да Кошта куруне болгаш чазак баштыңының албан-хүлээлгезин-биле чергелештир камгалал болгаш национал айыыл чок чорук министриниң хүлээлгезин база күүседир болган.

Өөредилге болгаш культура айтырыгларының талазы-биле куруне секретары турган Жоаким Барикуну өөредилге болгаш культура министринге томуйлаан. Ол ук албан-дужаалга турган Марио Ду Насименту да Грас Амориминиң солаан. Ол кижи даштыкы херектер болгаш кады ажылдажылга министриниң албан-дужаалында хевээр арткан.

Удурланыышкын чыскаалы

ТОКИО. «Дзюнко» дээр американ шериглиг транспорт корабли Иокогама портунга кирип келирге, ооң япон демократтыг организацияларның удурланыышкынының чыскаалы-биле уткаан. Ооң кырында АКШ-тың дадаг чадаг шериглериниң херек болгаш шериг техниказы бар. Олар Японияның Сидзуока префектуразының Хигасифудзинге шериг өөредилгезинге чоруп турган.

ЯВА ОРТУЛУКТУҢ АЙТЫРЫЫ

ДЖАКАРТА. Индонезияның Ява ортулуу — бөмбүрзектиң эң-не хөй чурттакчылыг черлериниң бирээзи. [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

Вашингтон шыжыгып турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Францияның камгалал министри Ш. Эрню АКШ-ка барып чорааш болгаш Никарагуага шериг техниказын, ылаңгыя [illegible].

[illegible]

Театр амыдыралы

ШКОЛАЧЫЛАРГА

Школачыларның кышкы дыштаныышкынга дооступ турар. Найысмаалдың школа назылыг чаштарынга республиканың хөгжүм-шии театрының орус бөлүүнүң артистери Н. Гернет биле Г. Ягдфельдиниң «Катя база хуулгаазыннар» деп тоолчузун бараалгадып турары — Чаа чылдың солун белээ. Хуулгаазыннарлыг тоолду хүнде-ле ийи удаа ойнап келген болгаш аныяк көрүкчүлер өөрүп четтиргенин чогаадыкчы бөлүкке илергейлеп турарлар.

Шиини режиссёр Л. Бузина тургускан. Чурук-каасталгазы А. Санчаттыы. Рольдарда — О. Кузина, С. Озерпов, Н. Хлынова, Г. Иконников болгаш өске-даа артистерниң ойнап турары солун, бүзүреничиг.

Театрның дашты болгаш фойезин каас-чарашт шиметтинген. Шии эгелээр мурнунда чаштар пиник шивизин долгандыр самнап ойнап, ырлажып, ынак маадырлары — Соок-Ирей, Харжыгаш, Чаа чыл болгаш өскелер-биле уттундурбас ужуражылгаларны кылып, дыштаныгларын хөглүг, солун эрттиргеннер.

КӨДЭЭГЕ

Кызыл районнуң «Тииилелге» совхозунуң Культура бажыңы — хөгжүм-шии театрының хоорай чоогунда девискээринде салбыры апарганындан бээр каш-ла айлар эрткен. Театр бодунуң чаа Чоокта чаа театрның администрациязы Бүгү-российжының театр ниитилелиниң Тыва салбырының баштаарчеры. «Тииилелге» совхозтуң дирекциязы, ында кодээ Совет күүсконну бот.боттарынга боттуг дузаны көргүзерин чугаалажып көрген, профессионал театр ажылдакчыларын ажыл-агыйның чамдык коллективлеринге быжыглаан. Совхозтуң хойжу комплексинде Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Л. Солун-оол, сүт бараан фермазында драматург В. Серен-оол, Культура бажыңында Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, режиссёр К. Сагды, балетмейстер Г. Тока, чурукчу Р. Кенденбиль, режиссёр, артист А. Ооржак болгаш өске-даа мергежилдиг артистер быжыглаттынган. Театрның кол режиссёру — РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Ооп, чурукчу Д-С. Ооржак автопаркка механизаторлар ортузунга боттуг дузаны чедирерлер. Уран чүүлдүң кижилери түс-түс коллективтерниң удуртукчулары тускай эртемниглер-биле кады кылган ажыл планын ёзугаар ажылдаарлар.

Бистиң корр.

КУЛЬТУРАНЫҢ ЁЗУЛУГ ТӨВҮ

Үш чагаа

ЫРДА КИРГЕН ЧЕРДЕ

Шээр малды семиртирде,
Шеми бажы сериин чайлаг.
Арбын малды азыраарда,
Ажык-Бажы амыр чайлаг.

Шевер холдуг кижилерниң угулзалап даарап кааны кызыл хилиң кожеге чоорту ажыттына бээр. Чайгы шагның чечээ ышкаш каас кеттинген оолдар, кыстар Шеми хемниң дугайында ыдымның ырызын ыычаар бадыра бээр. Уран чүүлге хандыкшылдыг Шеминиң чону каш чылдар дургузунда районга болгаш республикага уран талантылыглар көрүлдезинге бирги черни ээлеп келгени тавартылга эвес.

Шеми аныяктарында кандыг ыраажылар, танцычылар, шүлүкчүлер, хөгжүмчүлер чок дээр. Боттуг фактыларга даянгаш, «Большевик» совхозта Культура бажыңының үре-түңнелдиг ажылын көргүзер бодадым. Оон директору баянныг Анатолий Мижит-Доржуевич Монгуш культура шугумунга 15 чыл иштинде үзүктел чок бараан боол келген. Бо аныяк коммунист Шеми чонунуң культурлуг дыштанылгазы дээш сагыш човангыр ажылдап турар.

Культура одаанга чаңгыс кежээ-даа чоннуң сагыш-сеткилинге таарыжыр кылдыр бедик деңнелге организастап эрттиреринге улуг күш негеттинер. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күженишкиниң ажылдап турар ажылчы чоннуң хей-аъдын көдүреринге уран чүүл улуг рольдуг. Шеми Культура бажыңында ажылдыг чедиишкиннинг тургузарынга совхоз дирекциязы, кодээ Совет доктаамал деткимчени көргүзүп турар.

Мындыг аңгы-бүрү ажылдар тускай планда көрдүнген, графиктиг ёзугаар эртип турар. 1981 чылда маңаа янды-бүрү темалыг дыштанылга кежээлери планда көрдүнгенин ёзугаар чаңгызы-даа үзүлбейн эрткен. Оларны сан-биле көргүзерге мындыг. Темалыг дыштанылга кежээлери 30, делегей байдалының дугайында болгаш чуртта, даштыкыда болуушкуннарга хамаарышкан 20 лекция, беседа, тыва чечен чогаалдың чаа номнарынга хамаарышкан 6 сонгарынга кежээлеринге чүс-чүс кижи киришкен.

Хөй чоннуң киришкени диспут дөрт удаа болган. Дамының болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылга кежээлери дөрт катап эрткен. Ол-ла бүгүнү келген кижилерге таарымчалыг кылдыр дериң кааста турган.

КӨРҮШТҮГ, КААС-ШИНИК

Кандыг-даа Культура одаанга келген кижиниң караанга бир-ле дугаарында шимелде-каасталгазы көстүр болгай. «Большевик» совхозтуң Культура бажыңын шимеп, каастап кааны өске Культура одаглары көрүп, оон өөренип алыр болза артык эвес боор. Фойеге кире берген кижи баштай-ла совхозтуң планныг онаалдалары-биле, сан-чурагайлары-биле таныжар. Ооң чанында күш-ажылдың мурнакчыларының чуруктарын оларның күш-ажылчы чедиишкиннери-биле кады аскан. Оларның чанында уран чүүлге хамаарышкан сурагалыг чурукчуларның чураан чуруктары бар.

«Большевик» совхозтуң уран чүүлге чедиишкиннерин демдеглээн стендини бодүүн, көрүштүг, чараш кылдыр дерзээн. Ооң чанында коллективтиң ап келгени бүгү шаңналдарын хоолап шиилээш кеску черде тургускан. Ол-ла бүгүнү ойнаарынга хереклээр теннис, бильярд, шыдыраа, шашки ойнаар столдар улам аян киирип турар. Дыштанылга кежээлеринде болгаш улуг хүннерде ойнаан кижилерниң белен үзүлбес.

Маңаа дыштанып келгеннерден кажан-даа эзирик кижи көзүлбес. Бир эвес кандыг-бир чылдагаан-биле арага ижипкен хамааты болза Культура бажыңынче ие баспас. Бо база-ла багай эвес чаңчыл. Ынчангаш маңаа кежээлер, конференциялар, диспуттар шынарлыг эртип турар.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШКИН

«Большевик» совхозтуң директору Александр Топаевич Шаалы чүгле совхозтуң ажыл-ишкин удуртурунга эвес, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга болгаш ажылчы чоннуң культурлуг дыштанылгазын организастаарынга база идепкейлиг киржип турар кижи болду. Александр Топаевичиниң бот идепкейи-биле өг-бүлениң отчёттуг чогаадыкчы концертин эгелээш, чоннуң идепкейлиг, массалыг киржилгезин чедип алган. Өг-бүлениң отчёттуг концерттериниң сорулгазы мындыг. Баштай өг-бүле концерт көргүзери-биле сценага үнүп кээр. Залда олурган чон баштай айтырыглар салыр. Кайда ажылдап турар сен? Урут-дарыг кижизидилгезинге киржилгең кандыгыл? Күш-ажылдың сагылга чурумун быжыглаар дээш чүнү кылып турар сен? Өг-бүлеңерниң ие-найыралы кандыгыл? Уруглар кижизидилгезинге таакпылаар, арагалаар чоруктуң хоразы кандыгыл? Бо чижектиг айтырыгларга ол өг-бүле харыыны баштай бээр. Оон соолунде өг-бүле отчёттуг концертин көргүзер.

1981 чылда 50 өг-бүлениң чогаадыкчы отчёттуг концертин чон көрген. Ол ам-даа уламчылап турар. Аңаа корум-чуруму кошкак, хөй-ниити ажылындан оспаксыраар өг-бүлелерни база хаара тудуп турары солун. Өг-бүлелерден Александр Куударның, Анатолий Монгуштуң, Намай Монгуштуң, Гимма Донгактың болгаш өскелерниң-даа отчёттуг концерттерин чон сонуургал-биле көрген.

САННАР КӨРГҮЗҮП ТУРАР

Эрткен чылдың 11 айларында болуп эрткилээн темалыг кежээлерге, диспуттарга, лекция болгаш беседаларга 20 ажыг муң кижи киришкен. Культура бажыңында 12 бөлгүм доктаамал ажылдап турар. Ында 510 аныяктар болгаш үстүкү класстарның өөреникчилерин хаара туттунган.

Танцы бөлгүмүн А. Шаалы багай эвес удуртуп турар. Тыва национал хөгжүм херекселдеринге ойнаар бөлгүмнү Виктор Куулар чедиишкинниг чорудуп турар. Ол ышкаш хомустуң, сыгыт, хөөмейниң бөлгүмнери доктаамал ажылдап турар. Концерттер программазын үениң негелдезинге дүүштүр чаартып турар.

Культура бажыңынга 78 концерт үнген. Ооң иштинден 15 концертти шиилерни республиканың хөгжүм-шии театрының артистери бараалгаткан. Концерт, шиилерни 30 муң ажыг кижи көрген.

«Борбак-Арыг» агиткультбригада хову турлагларынче, малчын бригадаларже, районнуң суурларынче 51 үнүүшкүнү кылган. Ниитизи-биле Культура бажыңының кежээлерге, лекция, беседаларга болгаш диспуттарга, болуп эрткилээн темалыг концертин 34490 кижи көрген, ужуражылгаларга 50 муң ажыг кижи киришкен.

К. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

ШАЛЫҢ-НА ЧОРУП ТУРЗА...

О. Шынаа кодээ Культура бажыңының дугайында бижиксе-дивис. Ынчангаш мүң-не үндүрүп-ле турар, ону көөр кижилер хөй, көрүкчүлерниң идепкейи бедик. Кандыг-бир кежээлер, танцы болганда, чамдык аныяктарның идепкейи чавыс, каш кижи ойнап турда, өскелери кайгаажы [illegible]. [illegible] Хайыраан [illegible] чурулун каар...

Культура одаанның харыысалгалыг [illegible] аңаа шоолуг-ла көзүлбес. Корум-чурум тудар, хайгаараар дугайында кым-даа сагыш салбас. Культура бажыңының [illegible]чылдакчылары. [illegible] партия, совет, комсомол, хө[illegible] чыгдээни дээш хөй-ниити организацияларын [illegible] бараныл? Массовиги ажылдап турар Татьяна Мурзукай Культура бажыңынга ажылдап [illegible]. Шалың чорун турза-ла, өскези ха[illegible] [illegible]?

Культура бажыңының арыг-[illegible], чайын сеткилгеде кызыл-кыр[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ам чара [illegible]. Кинолен бар [illegible], бөгү-хири ол[illegible] болур. [illegible] база [illegible] эвес, бир[illegible] — ча[illegible], бир[illegible] — соок. Алтанчы[illegible] ажылдап турар Тамара [illegible] ажылынга харыысал[illegible]. Культураның одаан арыг тургузарының улуг ону шынзылут херекке албас. Ол кодээ Советте база аштанчылап ажылдап турар.

Агиткварталар концерти болуп турган, оон түңнелин [illegible]. Көрүштүг [illegible] ко[illegible] база олурбас боор[illegible]. [illegible] [illegible] мурнунда чылдарда [illegible] чоруктар база тургузаан. Ону боддурбас болза эвеп. О. Шынаада культура одааның ажылын экижидип, ында ажылдап турар кижилерниң харыысалгазын [illegible] үе келген.

М. ТУМАТ, Ш. ШАЛЫК, К. ЧООДУ, К. МОНГУШ.

Тес-Хем район.

ЧЕЖЕ КИНОЛААР БООР

Районнуң ырак суурларының бирээзи Кызыл-Тейде кодээ Культура бажыңы барын кым билбезил. Клуб, библиотека чок ындыг улуг-биче суурларны дилээш-даа тыппас бис. Культура одаа бодунуң адынга дүгжүр, чон ортузунга культура-массалыг ажылдарның төвү болур ужурлуг болгай. А бисте ындыг эвес, ооң дугайын кым-даа билир хирезинде, ажылды сегидерин чогуур органнар сагынмас-даа.

База бир чыл эрткен, чаа чыл эгелээн. Кижи бодаарга, ажыл-херекти сегиткен дег. Амдызында чүү-даа биладинмес, байдал эрги хевээр. Агиткварталар концерттери-даа болбастаан, аныяк өскен боттары-даа оюн-тоглаа, солун кежээлер эрттирбес. Культура бажыңының директору Сат Кызыл-оол ынчага дээр чурттакчы чонга чаңгыс концерт безин удуртуп, ону организастап көргүспээн.

Черле ынчаш Культура бажыңының ажылы мындыг байдалдыг турда, удуртур организациялар ону херекке албас, анаа-ле [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] олурар. Ону кижи кайгаар. Үе-биле дээрге [illegible], ооң не[illegible] [illegible] ажылдап, [illegible] [illegible] болгай. Культура бажыңында бот-тывынгыр артистерге херекселди база ховар, хөгжүм херекселдери чок.

Культура бажыңынга корум-чурум тударын база кым-даа бодавас. Аңаа сыдлан алгаш, чамдык үстүкү классчы өөреникчилер туразында чаңнап турар тавартылгалар чок эвес болур ийин. Хөй-ниитиниң демниг күжү канчап баргаанын! Культура бажыңынга чүгле кино көөр-биле кызыгаарланып канчап чеже олурар бис. Айтырыгны болур-чогуур-биле шиитпирлээрин чугула.

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

Редакциядан: «Культураның ёзулуг төвү», «Чеже киноолаар боор», «Шалың-на чорун турза», деп чагааларны «Үш чагаа» деп рубрикалыг парладывыс. Кодээниң ажылчы чоннарының культура хандырылгазының байдалы кандыг болуп турарын оларда тодаргай бижээн. Шеминиң Культура бажыңында ажылдакчыларның харыысалгазы бедик, суурда хөй-ниити организациялары, ылаңгыл совхоз дирекциязы культура ажылы дээш доктаамал сагыш салып турар. Өвүрнүң Саглыда, Тес-Хемниң О. Шынаада байдал кандыгыл? Аңаа ыырыңай удурланышкак. Ооң чылдагааны чүде болуп турарыл?

Силерниң суурунарда культура албан черлериниң ажылы кандыгыл? Совхоз дирекциязы, кодээ Совет, партия, комсомол дээш өске-даа хөй-ниити организацияларының аңаа хамаарылгазы, оңаашкан ажылы дээш культура кадрларының харыысалгазы кандыгыл? Ооң дугайын бисче бижиңер.

АКАДЕМИК КОРОЛЁВТУҢ БАЖЫҢЫНДА

ЖИТОМИР, январь 8. (СЭТА-ның корр.). Академик С. П. Королёвтуң төрүттүнгени хүнүнден бээр 75 чыл болганынга турасказткан темалыг кежээлер, лекциялар, номчулга конференциялары — «королёвчу неделя» ында эгелээн. Сурагалыг конструкторнуң чүс чылдың эгезинде төрүттүнгени бөлүүн бажың совет космонавтиканың чедиишкиннериниң көргүзүглгезиниң төвү апарган. Юбилей хүнүнге уткуштур музейниң дейгиираери «Академик С. П. Королёвтуң арттырган чогаадыкчы эртем ажылдары» деп чаа көрүк-биле неметтинген.

УДУРЛАНЫКЧЫЛАРНЫ ИЛЕРЕТКЕН

ПАРИЖ, январь 8. (СЭТА). Футбол талазы-биле Европаның ээлчеглиг чемпионадынга ССРЭ-ниң удурланыкчылары Португалия, Финляндия болгаш Польша болур. Чаңчыл болган маргылдаага олар ийиги шилилге бөлүүн тургузар. Ол талазы-биле дугаар тыртгышкынның түңнелин ындыг.

32 чурттардан командалар чеди шилилге бөлүүнге үстүнген. Бөлүктерге тиилээн командалар маргылдааның организакчызы чурт Франция-биле кады 1984 чылда чемпионаттың түңнел оюннарынга киржир. Аңаа ийи бөлүкке ойнаар. Ортаа шилиттиниң үнген ийи команда алдын медаль дээш ойнаар.

Өске бөлүктерниң составы мындыг:

1. Бельгия, ГДР, Шотландия, Швейцария.

3. Англия, Венгрия, Греция, Дания, Люксембург.

4. Югославия, Уэльс, Болгария, Норвегия.

5. [illegible], [illegible], Румыния, Швеция, Кипр.

6. ГФР, Австрия, Северн Ирландия, Турция, Албания.

7. Испания, Голландия, Ирландия, Исландия, Мальта.

Шилилге маргылдаалар бо чылын-на эгелей бээр.

ДЫШТАНЫЛГАДА

С. ФЕОКТИСТОВУҢ «Чылгырын аа!» деп фотоэтюду.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45—«[illegible]» [illegible] чээшкинче [illegible]. 9.00 — Удмурт АССР-ниң уран [illegible] мастерлериниң болгаш [illegible]ниң концерти. [illegible] — «[illegible]». 10.15—«Совет Эвилелинге бараан болур мен!» 11.15—«Кадыкшыл». 12.00 — «Эртенги почта». 12.30 — «Шуптузун биликсээр мен». Киножурнал. 12.45—«Кодээден дамчылылга». 13.45 — «Музыкалыг киоск». 14.15 — Кремльдиң Съездилер ордузунга Чаа чыл ёлказының байырлалы. 15.15 — Амыдыралче путёвка. 16.50 — «Кино аян-чоруктар клуву». 17.50 — «Хүн-эдерер кырында паржыгаш». Мультфильм. 18.00—18.15 —Чапсар. 18.15— Фигуралыг чүйгүлаашкынга ССРЭ чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. 18.55—«Делегей панорамазы». 19.40 — «ТТ-ниң [illegible] бир дугаар». «[illegible]». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 21.00—Футбол [illegible] ССРЭ [illegible]. Спорттуг [illegible]. Хостуг программа 22.[illegible] [illegible] — [illegible] [illegible]. Телевидение [illegible].

ИККИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.[illegible] — «[illegible] театры биле ужуражылга». Куруне [illegible] опера болгаш балет театрының Москвага [illegible]. 15.05—[illegible] [illegible] турар. [illegible] — «ТТ-ниң [illegible] бир дугаар». «[illegible]». Уран-чечен фильм. (Югославия). 16.55 — «Бу-бу-бу». Мультфильм. 17.10—М. Анчаров — «Хүнден хүнче». Хөй сериялыг телешии. 6-гы эге. «Июнь, 26, —суббота». 18.10—«Эрмитаж. Рим портреди». 4-кү фильм. 18.40—Улуг Октябрьның 65 чылынга. «[illegible]». 1-ги фильм. 19.45 — «[illegible]». 20.00 — «[illegible]». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]» (ЧССР). Уран-чечен телефильм. 23.15 — 23.55 — [illegible] В. А. Граповиче [illegible] футбол маргылдаазы. Италияның [illegible] командазы — ССРЭ-ниң № 1 шилиндек командазы. 2-ги ужуражылга.

ЯНВАРЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — Фильмнерни уруглар. «[illegible] [illegible]». [illegible] фильм. 18.20 — Телеменээжер. 18.45 — «Ак [illegible]». Телефильм. 19.00—«[illegible] маршруттары». [illegible]. 19.20—Телеменээжер. 19.[illegible] — Чарлыглар. 19.[illegible] — «[illegible] [illegible]». Уран-чечен фильм. 21.15—[illegible] — [illegible] — «[illegible]». Тываның хөгжүм-шии театрының [illegible].

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ХОРАН

Чечен чугаа

(Төнчүзү. Эгези № 7 солунда).

[illegible]. Бо таварылгаңнаң дугайы [illegible] [illegible] турар [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] бөргүн ол [illegible], бир-ле [illegible] [illegible] [illegible] келген мындыг. Түрлек ыыраалыг, серт-бүрт чугаалыг. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кырында кызыл чинчилиг, арганзымаар [illegible] сыптыг кижи чораан.

— Алызындан төрел-баар улус-тур бис, ашак, сени канык хомудалыр мен. Ала кожа чурттап, аралажып чоруулу харын, чүү [illegible] боор ол. Удавас албан ужун Улаастай, Улуг-Хүрээ ол ынчаар чорзур боор мен. Ол бөрүлерниң кештерин таптыг саарып экээп бергей мен. Эвээш-биче-даа бол, [illegible] хөлдүг чүве-ле болгай ол. Ап чоруур артыкшак-деревге эштиг кылдыр певергин дурун баар сеп көрем...

— Оо, боларның оозу-даа чөп-ле болдурам. Бо багай уруг-дарыгга эдиг чажырып бедер пес-хас аймаа, бис ниигте шаа, таакпы болза ол-ла-дыр ийин — деп, авам алдээргип чугаалады.

«Ол-ла, үүлем бүтту, чоруум чогулу» дээш Сандык чадырынчы думчук таакпылыг хөөргезин орап хөйлээн, кадыг идиин дыңырадыр базып, ырлап-ырлап кылдыр каттыржылааш, кудуценниң үне халыды. Ооң авамас чугаазынга чайгаар алыскан авам таалап, маа хангаи иниңыг, авамга чугаалаш олуруп калды:

— Бистиң кырган-ававыс болур демги ол Самба ирейниң аныяк шаанда куда-кужи чораан улузу ол чаңгының дазыл-дамыр улузу-биле торел-даа чорааш улус дээш. Ону ынчап олурары ол дур ооң. Албан-дужаалдыг, ачы-буяныг бис дижир болгай боларың. Сөглээн сөзүн холзэр-ле ийнеп чорук аайы-биле саартырын алырда харын ыымбай болган-дыр, кончаа сүрер човезн ынаан, шүүделкайлызын адаапын ёзугаар өртүүр апарган-дыр, кайыц таакпа тодузун хавыра бээр деп болар, чаш ажы-төлдү улусту бодаар ынаан.

Үш-даа хонмаанда бир кижи ыткан, «буяныг» чаңгы хамык кештеривисти тел. алдырып алгаш барган, сүрүг барган...

Адымны Баган-оол дээр. Улуг акымны Саиын дээр. Соогум, улуу ындыг чүве шиикте, мени улус даады-ла акым-биле салдаптар турган чүве.

Базар-Ойну, Челер-Ойну
Бастырбадым, чедирбедим.
Багай-оолду, Сайын-оолду
Ылгавадым, шылгавадым

деп, кожа-хелбээ аалдарның ылаалы апарган кыстары ырлашпылдай-даа бээр деп дыңнаан мен, акымга-ла туралап тургашпар боор оң. Харын-даа ооп дора:

Багай аъды Доралазы
Баглаашында туру-ла
ыйнаан.
Багай-оол деп багай оглу
Бажыңында чыдыр-ла
ыйнаан

сүг-сүг дигилей бээр болдурлар ийин олар. Бажың дээрге чүү боорул зап, ачамның часпы хагуруум-соовтаан сы[illegible] мал-маганга чаглаболдун дээш, тудуп каан мунгаш сериин-ле болгай, мен ооң ыырында хонгулаар кижи мен. Дыңнап турары ыска, Сандык чаңгы Улаастайлааш, байы-даа дам барган деп сураглыг. Шынап-ла бир эртен-не чаңгының чаалы келгеш, авамга хөвин шаш, авамга чартык сарыг таакпы экеп бергеш, чаңгының сагыш човап бердирген безээ-дир дээрзин таныбыр-лааш, чана берди.

Ачамның бүдүү көрүп турарымга, арай хөлзеп турарылажок. Ону билгеш мен: Сандык чаңгы ол Улаастайлап чораан, демги бистиң кештеривисти бежен баш шээр малга хуулдуруп алгаш, оон ыңай база аар-саар бараан ар алгап сураглыг болган. Пат муңчулган ачам ол аалдыңны чорудар деп шиитпирлээн:

— Эр апарган кижи-дир оон үүлени уг-ниин айтырыгаш кел. Бай-кылгуурган [illegible] болза, чүгле-сооктуг болур чүве ыйнаан. Эштиг болза, элдедип чугаала, хыйыр-кылчаң хире болза, чоор сеп ону, оглуум ары дөрт чугаала, оглуум [illegible], аъдым чытып орган.

Аъдымның ол аалче барыңының аъсын дова эдип үр таныылдап келдим. Аны бо келди: чээрби хар шала четкелек мөң кара эр-ле болгай. Элээшиндеинүң безин орта билдинмес [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] авай шавый ал[illegible] [illegible] думчуктуг, [illegible] хем пашкерлиг. Тас алин [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бергилээн, оларны [illegible] [illegible] чоруур чүве.

Үр-даа эрешпедим, аъым тарын дуза эрээнинг эдерин сыртып алдым.

Черке сиңип кире берген чүве дег [illegible] ак [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кылдыр [illegible] бишаан, салып олур. Мен аъымның артынче сыыы ыарак, соолдан башын ор[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] соонда, огдеп Сандыктың хеймер оглу Каңмаадыр үне халып келгеш, ийн будун хере тепкен, сыртан берген туруп-туруп:

— Тевек-Кежеге [illegible] ыыы оглу-ла-дыр, өлбезек тарийгылер — деп кааткаш, мениче дылын уштуп каш, киже халыды. Өгде бир-ле кижиниң түнүг [illegible] каткызы дыңналды: «Сеп кузугур менни черге таварышкан болзунза, чыргалдыг бажың кулу кылдыр дужур ииик мен» деп Каңмаадырга ажытып бодадым. Ыт чогум ызырбас турганы ол боор оң, бисче чоокшулавайн, ынчаынча кудуруун сорталдап бойнаап тур.

Өг даштынга барган аъым хей чоңгүрган, амна экиктя айып кирди, мен база ооң соондан кире халыдым. Кирген олар аъым [illegible] [illegible] бажын сегүрген.

Чаңгы, амыр ыыңдагылар, амыр! — деп берааткаш, от адыынга хөлчеп [illegible] олура душту.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]:

— Мендээ, мендээ... — деп каттыы ол. Сандар, кыдын чар өгге өөрениш калган ка[illegible] авчыы сүрген: дөрт [illegible] [illegible] алдынны каас шокарындан, сыртын арынныг коваа-хорагайын [illegible] [illegible] [illegible] шокарыйыын, чылыырыктап турдЛээде Сандык баскактаныв олурупкан, иирээ кырында кок [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

— [illegible] [illegible] [illegible] — деп ийи айтырыгны харыудада салды.

Аъым ооң-биле даңза солушкаш, аттарывысты адап берип, чораан чоруувус дугайын сөгледи:

— Мындаагы конаарактар кештериниң өртек-үнези чүү боор чүве-дир деп ачам айтырткан чүве ийин, чаңгы.

— Кештерин шын эвес хөнаатан дээш, кыдат садыгжылар чер алысаан ийин, ол — деп катты.

— Эвээш-биче-даа бол, биске өртек-садыгдан чүү бар ирги?

— Шаа, таакпыны чоруп берзик мен чоп!!

— Ол бүгүнү силер бежен баш шээр чүвеге чедирген урат бар, оозу кандаан чүве ирги, чаңгы! — деп, аъым [illegible]-на дорт айтырды.

— Куурумчу тарийгылер! Сени мен бежен катап сыырыра шаап тарымга, ам мииниң берип-тир эвес сен бе! Эрге туткан улуг чаңгызынче улуг аас эдип орар, кара олук! — деп, кылыынга апаа чарлыга бер чазып, чазын үзүрүүнден үнүп келген сенис тарбаган дег, туткуланы бээрге, бне-даа үнүптүвүс.

Аалга келгеш, бо бүгүнү [illegible] [illegible], ачамның кижени киткевишаап, биске чарлык чугаалай-дыр:

— Ужур эдерер дээш, ужа [illegible], ужа чиир дээш, дора [illegible] чүве дээп. Ядамык чагаш бистерни хемдип чооп, ооң [illegible] мен-не [illegible] [illegible]! Шаа келир — ырны чарлып өлүр ийин [illegible]. Ам дээреде эрге ооң холунда болганда, ынчап ду[illegible] аап. Эштиң эргезиг сөзүнден дайзынның [illegible] чугаазын ылгап өөренип алыр силер, оолдарым.

С. ДОРЖУ.

Агаар

Бөгүн республиканың болгаш Кызылга шокар булуттаар. Чамдык черлерге быскан хар чаар. Соңгу-барыын углуг хаттың күжү секундада 2-7 метр чедер. Агаарның температуразы 20-25, чамдык районнарга — 12-17, Кызылга — 21-23 градус соок болур. Дүнелерде — 27-32 градус соок.

Турызмның болгаш экскурсияларның Тыва область чөвүлелинде дараазында черлерже баар туристиг путёвкалар барын чарлап тур.

— Москваже: январь 11-ден эгелээр. 6 хонук хуусаалыг путёвка. Ортээ—72 рубль.

Бүгү-эвилел маршрудунга туристээр путёвкалар өртээнге 3 катап чемпеңирнин. Чурттаар черниң, экскурсия хандырылгазының өртектери катай кирип турарын Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле Тыва область чөвүлели туристерге дыңнадып турар.

Баар черинге чедир болгаш дедир келириниң хелезинд аңаа кирбес. Ноябрь 15-тен апрель 15-ке чедир туристиг путёвка-биле чорууруңун өртээ чиигелделиг болур. Ужар чүгүл билединге чиигелделиг-бээр-даа 30 хуу болур.

АДРЕЗИ: Кызыл, Кочетов кудумчузу, № 1 бажың, № 105-ки өрээл. Телефон № 2-41-02.

Кино

ЯНВАРЬ 10-ДА

«ПАНЫРАЛ»: «Али-Баба болгаш дөртен дээрбечилерниң ужуралдары» (2 сериялыг) 10.00, «Дөрт холдап ойнаары» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үшкү октаргайның чажыды» 9.30, 12.40, «Октар сыныйның турда» 11.00, 14.20, «Онзагай байдаалдар» 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Золушка» 10.00, 12.00, «Цыган аас-кежиик» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кайгамчык чараш Василиса» 10.00, «Танышпас ийи кижи» (2 сериялыг). 11.30, 14.10, 16.50, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Оттугуш хааржаанга хенертен болуушкун» 15.00 шактар.

ЯНВАРЬ 11-ДЕ

«ПАНЫРАЛ»: «Дескен кижиниң ыыл-биле» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үшкү октаргайның чажыды» 9.30, «Улуг суузаалиниң шилип алган кижизи» 11.15, 14.00, 15.45, 17.30, «Дөрт холдап ойнаары» 19.10, 21.00 (узаткан) [illegible].

«КАА-ХЕМ»: «Онзагай байдалдар» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Цыган аас-кежиик» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Истекчи» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда автошколазы 3 класстыг чолаачылар белеткелиниң курстарынга өөренир күзелдиглерни чыып турар. Өөредилге [illegible] эртер. Өөредилге хөлезиниң өөренир кижи болу-даа, совхозтар болгаш кодээ ажыл-агыйның өскелээ бүдүрүлгелери-даа төлеп болур. Өөредилгениң хуусаазы 5 ай. Киреэлдер 1982 чылдың январь 15-те [illegible].

Өөренир күзелдиглерниң келир адреси: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, бажың № 113-а, телефону—2-34-94.

Редакцияның адреzi: [illegible] Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуп 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, [illegible] 2-21-35, [illegible] 2-37-10, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистеринин 2-37-13, пропаганда [illegible] 2-31-[illegible], [illegible] килдизиниң 2-21-[illegible], ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, [illegible] 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер [illegible] болгаш [illegible] талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 9 (11805) | 1982 чылдың январь 12, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Бөгүн СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ ЭКРАНЫНДА:

- Үлетпүр, көдээ ажыл-агый эрткен чылда
- Өвүрде хүлээлге күүселдези кандыгыл?
- Чарыш хроникасы

Хүлээлге күүселдези кандыгыл?

Көдээ ажыл-агый

КУРЛАВЫРЛАРНЫ, АРГАЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААР

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседир дээш, республиканың көдээ ажылчыннары, ылаңгыя мал ажылының ажылдакчылары эрткен 1981 чылда улуг кужениишкин-биле, хол кошкатпайн ажылдаан. Ол дугайын мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планнарын күүсеткенниң чыл түңнели чугаалап турар.

Эрткен чылын республика күрүнеге сүт дужаар онаалдазын 100,3 хуу боттандырып азы ооң мурнунда чылга улур 1,8 хуу өзүлделиг болган. Эът планының күүселдези 101,3 хуу. Республиканың ажыл-агыйлары эът талазы-биле 1980 чылга деңнээрге, дыка бурунгаарлаашкынны кылган. Ол продуктуну 1981 чылда 89577 центнерин азы 54,7 хуузу 1980 чылдыындан хөйнү күрүнеге дужааган. Эрткен чылын республика күрүнеге дүк садар планын 102,5 хуу боттандырган. Ол болза, 1980 чылда дужааганындан 15,0 хуу ашкан.

Эрткен чылын күрүнеге сүт садар планын Тожу районнуң ажыл-агыйлары 162,2 хуу күүседип, ол үнелиг продуктуну ооң мурнунда чылдыындан 38,4 хуузу азы 1058 центнерин хөйнү берген. Сүт садар талазы-биле планныг онаалданы тос район ажыр боттандырган. Ынчалзажок чамдык районнар сүттү садарын 1980 чылдың деңнелинден кудулаткан боор турар. Чижээ, Бай-Тайга район 1981 чылдың сүт дужаар планын 114,6 хуу ажыр күүсетсе-даа ону ооң мурнунда чылдыындан 120 центнерин эвээжеткен. Ынчаар район сүт планын күүседип шыдавайн барган. Республикада эң-не хөй сүт бүдүрер болгаш садар, сүткүр малдыг ниит улуг район — Таңды чыл планынга 3570 центнер сүттү чедир бербейн, күрүне мурнунга өреелиг арткан, оон-биле чергелештир сүттү садарын 1980 чылга удур 1825 центнер кудулаткан. Бии-Хем эрткен чылдың планынга 681 центнер чедирбейн, база өреелиг арткан. Кызыл районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге 1981 чылда 1936 центнер сүттү чедир бербээн азы ону садарын ооң мурнунда чылдан 1037 центнер кудулаткан.

Күрүнеге сүт садар онаалдазын 60 совхозтан эрткен чылдың ол талазы-биле планын 18 ажыл-агый күүсетпээн. Оларның аразында республикада эң-не хөй сүт дужаар ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг (планы 21 муң центнер), «Кызыл тараачын» (планы 20 муң центнер) дээн ышкаш ындыг ажыл-агыйлар белен бар. Оларның күрүне мурнунга өреэ ниитизи-биле 11633 центнер болуп турар.

Күрүнеге эът садарының чыл планын чаңгыс-ла Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары чедир күүсетпейн, 575 центнер өреелиг арткан. Өске бүгү районнар ол талазы-биле планныг онаалданы чедир болгаш ажыр боттандырган. Маңаа онаалдан демдеглеп каар чогуур чүве болза, күрүнеге эът садарының 1980 чылда турган деңнелин республиканың бүгү районнары эрткен чылын ажып, дыка бурунгаарлаашкынны кылганы болур.

1981 чылда күрүнеге эът садарының доктааттынган планын совхозтар болгаш күрүнениң өске-даа ажыл-агыйлары 103,4 хуу ажыр күүсеткен. Чурттакчы чоннуң хуузунда ажыл-агыйлардан 30 муң центнер эътти күрүнеге садып алыры көрдүнген болза, херек кырында 25880 центнер эът дужааттынган. Ол-даа болза, эът садарын көвүдедиринге эвээш эвес немелде-дир. Көдээ Советтер чурттакчы чон ортузунга организакчы ажылды чогуур негелде баштаар чоруткан болза, улустуң хуузунда ажыл-агыйындан эът садып алырының планы чүгле күүсеттинер эвес, харын-даа дыка ашкан туруп болур. Бо чылын ол талазы-биле ажылды күштелдирери чугула.

Күрүнеге эът садарын көвүдедиринге-даа бисте ажыглаттынмаан курлавырлар эвээш эвес. Ону тодаргай санфактылардан көрүп болур. Чижээ, 1981 чылда республиканың ниитизи-биле 3273 центнер эътти күрүнеге пландан ажыр саткан. Азы 1980 чылга деңнээрге, бо талазы-биле немелде өзүлде 89577 центнер болган. Ынчалзажок күрүнеге эът дужаар онаалда алган 67 ажыл-агыйның ниитизинден алдызы — тодаргайлаарга «Тээли», «Шекпээр», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Найырал», «Коммунизмниң херели» болгаш «Ленинчи орук» совхозтар планын күүседип шыдавады. эрткен чылын күрүне мурнунга өреелиг арткан. Олар ниитизи-биле 2320 центнер эътти чедир бербээн. Бедик ажыктыг чорукту чедип алырының эргежок чугулазы оон негеттинип турар. Бо дээрге бистиң чедир ажыглаваан курлавырывыстыр.

Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының эрткен чылда түңнелин тодарадып көрдүвүс. Чедир ажыглаттынмаан курлавырлар район, ажыл-агый бүрүзүнде бар дээрзин түңнелдерниң анализи көргүзүп турар-дыр. Он бирги беш чылдың ийиги чылы эгелээн. Ынчангаш чаа чылдың планныг онаалдаларын чедир болгаш ажыр күүседир талазы-биле, эрткен чылдың четпестерин чайладыр херек. Ажыл-агый бүрүзүнүң удуртукчулары, специалистери чыл түңнелдерин кичээнгейлиг анализтеп көргеш, оон чогуур үнелелдээ кылыр ужурлуг. Ылаңгыя хожудап турар районнар, ажыл-агыйлар оон уштунарын-биле чогуур хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырары эргежок чугула.

Үлетпүр

ДЕҢ-ДЕСКИ ЭВЕС

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканың үлетпүр ажылдакчылары он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле чедиишкиннерлиг ажылдаан. 1981 чылдың планынга немештир 729 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын сайгарган. Сайгарылганың хемчээли ооң мурнунда чылдыынга деңнээрге, 2,8 миллион рубльге көвүдээн.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга уткуштур чарышка киришкен шаан, Тываның электри четкилери, Кызылдың эът комбинады, Кызылдың сайгарылга баазазы, Кызылдың мебель фабриказы, типография шалыпчы күш-ажылдың үлегер чижээн көргүзүп, кол-кол көргүзүглер талазы-биле чыл планнарын бүрүн күүсеткеннер.

Бараанныг продукцияны бүдүрери беш миллион рубльге өскен. Чыл дургузунда пландан ажыр 64 муң тонна хөмүр-дашты, 3,4 миллион киловатт-шак электри болгаш 5 муң Гикалорий чылыг энергиязын, 5,7 муң кубометр дыттыг материалдарын, 88 муң рубльдиң бажың херекселдерин, 6 тонна мал үзүн, 884 тонна сүт продуктуларын, 768 тонна бойбаазыраткан мал чемин, 40 муң декалитр суксун аймаан бүдүрүп үндүрген. Культура херегледин бараанын бүдүрер талазы-биле план 102,6 хуу күүсеттинген. 1980 чыл-биле деңнээрге, ындыг бараанның бүдүрери 7,3 хуу көвүдээн. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң чедиишкиннери күш-ажылды организастаарын экижидип, оон бүдүрүкчүлүүн бедидиишкиниң түңнелинде чедип алдынып турар. 1981 чылда үлетпүр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле планын күүсеткен. 1980 чылдыы-биле деңнээрге, ажылдап турар бир кижиге онаашкан бараанныг продукцияны бүдүрериниң хемчээли 6 хуу улгаткан болуп турар. Продукция бүдүрериниң өзүлдезиниң хемчээли күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенниниң түңнелинде чедип алдынган. Чижээ, Кызылдың эът болгаш сүт комбинаттары, сайгарылга баазазы, Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу, алгы заводу, типография бараанныг продукция бүдүрерин база-ла ооң ачызында чедип алган.

1981 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин база ыракта ажыр боттандырган. Чижээ, хөмүр-дашты казып, тывары 128 хуу, электри энергиязын пландан 5,3 катап хөйнү бүдүрүп, чылыг энергиязын 125 хуу күүсеткен.

Бир эвес бүгү бүдүрүлгелер бар курлавырларын долу ажыглап, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилери-биле демиселди күштелдирип, үе-шак бүрүзүн ээ езу-биле ажыглап, камналга чурумун шынгыы сагып, продукцияның бедик шынары дээш деңнежип ажылдап турган болза, республиканың күш-ажылдың көргүзүглери оон-даа бедик болур турган. Аңаа туруушкуннар, прогулдар хөй болуп турар бүдүрүлгелерниң буруузу-биле чылдың-на 2 миллион ажыр рубльдиң продукциязын улус ажыл-агыйынга чедир бербейн турар. Ол [illegible] Тываның электри четкилериниң чылда кыдыр [illegible] хемчээлин [illegible] турар. Чамдык бүдүрүлгелер [illegible] материалдыг курлавырларын [illegible] эвес [illegible] турары бар. Бүгү бүдүрүлгелер бо чылын [illegible] ажыглаар [illegible] улусту үлетпүр продукциязының бот-үнези 237 рубльге ааргаан.

Эрткен чылдың республиканың 12 бүдүрүлгезин продукцияны сайгарарының, а 15 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планнарын боттандырып шыдаваан. Хожудап турар коллективтерниң санынга «Тыва даг-дугу», «Тудуг кезектериг» комбинаттар, Ак-Довурактың үлетпүр-бүдүрүлге комбинады, Бай-Хаактың хлеб заводу, «Росводпром» каттыжыышкынының демир-бетон кылыглар, «Тыва көдээ тудуг» трестиниң демир-бетон кылыглар заводтары, Чадаананың район үлетпүр комбинады кирип турар. Планныг онаалдаларын күүсетпейн барган бүдүрүлгелерниң буруузу-биле чылда 2047 муң рубльдиң продукциязы чедир алдынмаан. Ол бүдүрүлгелерге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы күүсеттинмейн барганындан улус ажыл-агыйынга 2,6 миллион рубльдиң бараанныг продукциязын чедир бербээн.

Үстүнде четпестерден алгаш көөрге, байдал деңнеше эвес-тир. Ам он бирги беш чылдың ийиги чылы эгелей берген хүннерде эрткен чылдың хожудаашкыннарын за[illegible] чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаары негеттинер. Ынчангаш коллектив бүдүрүлгениң ниитизи курлавырларын [illegible] ажыглаар дээш олче бүгү күштү мооңнаары, социалистиг чарышты организастаарын [illegible], механизмнерниң [illegible] ажылдаары негеттинер турар.

Р. ЕЛИЗАРОВА.
Статистика эргелелиниң үлетпүр килдизиниң начальниги.

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

АЛДАР ТУГУН КӨДҮРГЕН

Хоочун тудугжу Анатолий Дмитриевич Воронинниң бригадазының чедиишкиннеринге тураскаадып «Кызыл тудуг» эргелелиниң күш-ажылчы алдар тугун көдүрген.

1981 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен мурнакчы бригада бедиткен хүлээлгезин бо чылын алгаш, 4 айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын профэвилел ажылдакчыларының XVII съездиниң ажыттынар хүнүнге уткуштур күүседирип бригада [illegible].

В. ОВЧАРОВА.
«Кызыл тудуг» эргелелинде экономист.

МУРНАКЧЫЛАР

«Шагонарта жетрой» трестиниң администрациязы, партком, каттышкан тудуг комитеди болгаш ВЛКСМ комитеди 1981 чылдың социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген. Чарыштың тиилекчилериниң аразында № 29 КМК-да бригадир Г. Ю. Залаваев, № 48 КМК-дан быдаанчы-бетонщик М. Т. Салчак, «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелиниң № 1 участогундан дашчы Ч. С. Монге-Назын, № 14 тускайжыткан тудуг эргелелинден бригадир У. К. Намчылак, хоюдут-бетон белдириниң бетонщиги Г. Н. Зверобин болгаш оон-даа өскелер бар.

Н. ООРЖАК

ЧАА КВАРТАЛ

Үлетерлиг-шенелде чаа кварталды «Тыва көдээ тудуг» трестиниң 62 болгаш 1317 дугаарлыг КМК-лары «Сукпак» совхозка бо чылын тудуп эгелээр. Ук кварталдың төлевилелин «Красноярскгражданпроект» институттуң Тыва филиалының ажылдакчылары кылып турар.

Аңаа туттунар 2,2 квартиралыг бажыңнар көдээниң чурттакчыларынга таарымчалыг бүгү чүүлдерлиг (чупар-бажың, гараж, огород), аян-шинчизи, каасталгазы коруштуг, чараш.

В. ГУЗИК.
«Тыва көдээ тудуг» трестиң экономизи.

АҢЧЫЛАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

Тожу районнуң аңныыртывыш ажыл-агыйының Хам-Сыра салбырының аңчылары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур, олча-кежиктиг болур дээш шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Олар эрткен чылдың дөрткү кварталында багай эвес ажылдааннар. Шалыпчыларның одуруунче аңчы Надежда Алексеевна Шүүрге кирген. Ол Чазылар суурнуң клувунуң ажылчыны. Эрес кежээ аңчы 266 диинни, 2 киштиң кежин дужааган. Ашы-биле тайгаже катап аъттаныпкан.

Салбырның хоочун аңчылары Н. Степанов 270, С. Ак 130 диинни белеткеп черинге дужааган.

В. КҮРТҮЖҮК.

Эш Динмухамед Ахмедович КУНАЕВКЕ

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы Силерге чеден харлаан хүнүнерде изиг байыр чедирип тур.

Бистиң эргим өңнүүвүс Динмухамед Ахмедович, Силерге чаагай кадыкшылды, хөй-хөй чылдарда чурттаарыңарны болгаш совет улустуң чаагай чоруунга, бистиң чуртка коммунизмниң тиилээриниң херээ дээш моон соңгаар-даа үре-түңнелдиг ажылдаарыңарны күзеп тур бис.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ
ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ
ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры эш Д. А. Кунаевти Ленин орден-биле болгаш «Кадыр болгаш маска» үшкү алдын медаль-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Улус ажыл-агыйын болгаш культураны хөгжүдер талазы-биле партияның шиитпирлерин чедиишкинниг күүседиринче, тараалы база көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын бүдүрериниң доктаамал өзүлдезин хандырарынче республиканың коммунистерин болгаш бүгү ажылчы чонун эвилелдээр талазы-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяалары дээш база төрүттүнгенинден бээр чеден харлааны-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры эш Динмухамед Ахмедович Кунаевти Ленин орден-биле болгаш «Кадыр болгаш Маска» үшкү алдын медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1982 чылдың январь 11.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРГЕ

ИЖЕВСК. (СЭТА). Гастрольдаар филармонияның коллективи Удмуртияның долгандыр [illegible] оваа бир маршрутту тодараткан. Удмуртияның филармониязының Игров районунуң «Большевистский» совхозунуң культура бажыңында көдээ филиалы ажыттынган. Ооң баштайгы концерти шилдерниң болгаш фермаларның мастерлериниң алгап-мактаан программа-биле болуп эрткен. Ол автономнуг республиканың музыкантылары, ыраажылары, композиторлары моон соңгаар аңаа барып, боттарының чогаадыкчы отчеттарын үргүлчү кылыр. Профессионал артистер бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң репертуарын шилип алырынга, мергежилин бедидеринге, улус чогаадылгазының көрүлделерин болгаш фестивальдарын эрттиреринге дузалаар.

• • •

ҮННҮГ ЧАГАА

ДЖАМБУЛ (Казах ССР). Джамбул областың «Трудовик» колхозунуң хоюжузу Аширбек Ташиев бодунуң чаржып турар эжи Аширбай Шоктыбаевтиң ажыл-херээниң дугайында үннүг чагаазын дыка сонуургап дыңнаан. Аңаа ол магнитофонга бижиткен үннүг чагааны партияның Курдам райкомунуң агитпоездизи ырак-узак кыштагга аппарып берген. Мурнакчы хойжу бодунуң харыы үннүг чагаазында чарышка бирги черни чаалап алыр сорулгазын [illegible] салган. Бо чылын ол торуур чүс хоюдан-на 110 хураганны алырын шиитпирлээн. Мурнакчы малчыннарның дуржулгазының дугайында магнитофонга бижиткен чагаалар — Казахстанның көдээ агитколлективтериниң бир ноя чүүлү болу берген.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиии-биле эш Н. К. Бегзини шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнгенинден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр улус депутаттарының Эрзин район Совединиң күүскомунуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги эш Николай Кудаевич Бегзини Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың январь 11.

ЧЕДИИШКИННИ БЫЖЫГЛАВЫШААН

Бистиң районнуң Жданов аттыг совхозунуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылын ажыл-агыйның бүгү адырларынга багай эвес түңнелдер-биле дооскан. Совхозтуң ажылчыннары боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш күрүне планын чедир болгаш ажыр күүседир сорулга-биле кужениишкинниг ажылдааш, чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Совхоз чыл планын эътти 104, сүттү 111,8, дүктү 107,6 хуу күүсеткеш, районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган.

«Алдан-Маадыр», «Саян» совхозтуң малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын бистиң совхоз деткип, 1981-1982 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын камгалап алыр талазы-биле планнарын, малчыннар боттарының социалистиг хүлээлгелерин чугаалажып, бедиткен хүлээлгелерин ап турарлар.

Бо хүннерде совхозтуң 16 муң ээр малы 35 кодаңда, 1986 баш бода мал ийи чемгерилге шөлүнде, 600 ажыг чылгы мал ийи кезек черде кыштаглап турар. Совхозтуң хой оолдаашкынын түлүктеп эгелээн, ынчангаш торуур кодааннарже сакманщиктерни аъткаргылаан. Совхозтуң дирекциязы, партком мал чемин камналгалыг чарыгдаар, хой оолдаашкынын организастыг эрттирери-биле совхозтуң специалистерин график ёзугаар дежурныйлаар кылдыр кодааннарже үндүрүп турар.

Д. ШУЛУУ.
Улуг-Хем район.

Девискээрлерден МЕДЭЭЛЕР

МАССАЛЫГ МИТИНГ

ЛУСАКА. (СЭТА). Мурнуу Африканың Национал Африка конгрессиниң (МНК) тургустунганындан бээр 70 чылынга тураскааткан массалыг митинг Замбияның найысылалынга болган. Замбияның Национал хамаарышпас чоруунуң каттышкан партиязының чиңгине секретары Х. Мулемба, МНК-ның национал күүседикчи комитединиң кежигүннери, Замбияның хөй-ниитизиниң төлээлекчилери митингиге киришкен.

Мурнуу-Африканың расистерин барып талаксы күрүнелерниң, хамыктың мурнунда Американың Каттышкан Штаттарының деткип [illegible] турарын Х. Мулемба шынзыы буруу шапкан болгаш МАР-та база Намибияга хамаарышкан Каттышкан Нациялар Организациязының шиитпирлерин хүлээп-биле күүседириң [illegible].

Мурнуу Африканың Национал Африка конгрессиниң тургустунганындан бээр 70 чылы-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазын митингиниң киржикчилери дыңнаттыг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫ КАЛБАРТЫР ДЭЭШ

КАИР. (СЭТА). Араб чурттарның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга найыралдыг харылзааларын болгаш кады ажылдажылганы калбартырының эргежок чугулазын Палестинаның удурланыышкынның шимчээшкининиң удуртукчуларының бирээзи, ФАТХ организациязының ТК-зының кежигүнү Халед Хасан онзалап демдеглээн. АКШ-тың болгаш Израильдиң [illegible] агрессивиг [illegible] сулчээниң улам күштелип турарынга харыы кылдыр араб күрүнелер ССРЭ-биле найыралдың болгаш кады ажылдажылганың [illegible] калбартыр [illegible]. Ливанга болгаш палестин улуска удур улуг хемчээлдиг агрессияны Израильдиң даштыкыг чагырыкчыларының белеткеп турарын Халед Хасан айыткан болгаш араб улустарга удур Тель-Авивтиң амыдыылдыг өнчүк-чөңгээлерин шыңгыы буруу шапкан.

РЕЙГАНГА ИДЕГЕВЕС АПАРГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Рейганның иштики болгаш даштыкы политиказынга чурттуң чону амгы үеде идегевестээн болгаш улам-на ынчанып турар апарган. Гэллап институду хөй-ниитиниң санал-оналын айтырып көрген болгаш ооң түңнелдерин парлаан. Американнарның хөй нуруузу Рейганның политиказын буруу шаап турар, а 41 хуузу — президентиниң политиказын четпес политика деп санап турар. Рейганның авторитедин [illegible] «Нью-Йорк [illegible]» солун бижээн.

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

ЛОМЕ. (СЭТА). Гананың [illegible] терриг [illegible] Бүгү [illegible] ниң болгаш бүгү улустуң эрге-ажыктарын камгалаар аңаарып Гананың эрге-чагыргазын холга алган Национал Камгалалдың Түр Чөвүлелиниң (НКТЧ) баштыңы Дж. Ролингс Аккрага болган массалыг митингиге медеглээн.

НКТЧ-ниң баштыңы чуртта боор турар чаартылгаларга идепкейлиг киржип, калбак инициативиг болурунче Гана улузун кыйгырган.

Аккрага болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга НКТЧ-ни деткээн массалыг митингилер болгаш чыскаалдар болган. Ол митингилерниң болгаш чыскаалдарның киржикчилери НКТЧ-ниң айтыышкыны-биле Ганада боор турар революстуг чаартылгаларны амыдыралга боттандырар дээш демисежирин [illegible].

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

МАНАГУА. (СЭТА). Чинчонтепек вулканның (Сан-Висенте департамент) чоок кавызында партизаннарны «арыглаар» талазы-биле реакцылыг хунтаның чарлаан [illegible] хайы кылдыр патриоттар ча[illegible] шериглерниң [illegible] дайынчы хөделиишкиннерин улам калбартып турар. Чурттуң национал девискээриниң хөй кезии, тодаргайлаарга, Сан-Сальвадор, Кабаньяс, Чалатенанго, Кускатлан, Морасан, Сан-Висенте болгаш Усулутан департаментилер партизан шимчээшкининде хаара туттунган. Национал Хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң (НКФ) отрядтары оруктарны дозуп, көвүрүглерни чаза тепсип, дайынчы чорудулгаларының черлеринче чазак шериглерин октаарып болдурбайн турарлар. Олар шериглерниң казармаларынче халдаашкыннарны кылып, электри шугумнарын, харылзааны узуп турар.

Тура халыкчыларның «Венсеремос» радиостанциязының дыңнатканы-биле алырга, патриоттар Усулутан хоорайның мурнуу районнарынга элээн каш хөделиишкиннерни кылып, ук черниң гарнизонунуң казармаларын боолап, демир-орук станциязының чанынга дайзынның удурланыышкынын өйтүр шапкаш, хөй боо-чепсекти болгаш дайынчы техниканы хунаап алганнар.

ПАРТИЯНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРААЛ!

ЧАРЫШ — чедиишкинниң бырагзы, кижизидикчи күжү

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — КОЛ ҮНДЕЗИН

Он бирги беш чылдың ийиги чылында — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан социалистиг чарышты улам калбартыылы!

1982 Ийиги чыл Январь

Партбюронуң дуржулгазындан

ИЛЕТКЕЛ ЧОККА

«Мерген» совхозта Ирина Тас-ооловна Ооң секретары-лап турар партбюро коммунистерниң кужениишкинин он бирги беш чылдың [illegible] кудумчулап [illegible] күүседиринче угландырып турар.

Бо ажылга чугула рольду партия хуралдары ойнап, коллективтиң мурнунда тургула айтырыгларны улаа дараа чугаалажып келген. Ындыгда социалистиг чарышты организастаары, продукцияның [illegible] күш ажылдың [illegible] хуралдары, кыштагга, куш ажылдың сагылга чурумунун байдалы, оске-даа айтырыгларны сайгарып, көрүп турар. Дүргеп шиитпирлеле чогуур айтырыгларны чугаалажырынга шыда коммунистерниң идепкейи бедик.

Чоокта чаа бир партия хуралы чогуп ийичаар эрткен. Совхозтуң коммунистери контора бызыгы булунга чыглып келген. Партбюро секретары И. Т. Ооп хуралды ажыдып тура, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, ааза СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыткан сорулгаларга дүүштүр мал ажылының продуктуларын бүдүрериин болгаш күрүнеге сала[illegible]

рын ковудедир талазы-биле [illegible] коммунистерниң [illegible] ларын дыңнап чугаалажыры-биле бо хуралды чыылдырганын тайылбырлаан.

Ук хуралга баштай № 3 бригаданың мурнакчы хойжузу О. С. Намдаа сөс алган.

— СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлери-биле таныжып, бодумнуң кылыр ужурлуг чүүлдеримни тодарадып алгаш ажылдап турар мен, — деп, бодунуң бригадазында кыштаглаашкынның байдалын чугаалаан.

Бригаданың девискээринде, ылангыя малчыннның бодунуң кыштааның чоогунда, оларларда хар кылын дүшкен. Ындыг эрте чаггаш, хар доңналы берген. Ындыг берге кыштың үезинде малды баш саның хоратпас, оларны хүр-чаагай кыш ажырар, чаш төлүн чидирбес чокка камгалап алыр дээш бодунуң канчаар ажылдап турарын эш Намдаа коммунистерге чугаалап берген. Ооң кодазында төрүүр хойлар хүр-чаагай кыштап турар. Коммунист хойжу чаш хураганнар хүлээп ал, доруктурар кажаалын чылыглап белеткеп алган. Тракторнуң болгаш аъттың дамбыйларын, бүгү хойну хары угда чемгерип болур ыяш онгачаларны, ос[illegible]

[illegible]

Хуралдың айтырыг коммунистерге баш бурунгаар эки билдингир турган.

Партия хуралдарын ындыг байдалга эртирерин партбюро моон-даа соңгаар практикалаар.

А. МОНГУШ.

Республикада улуг автотранспорт организацияларының бирээзи — «Тыва кодээ тудуг» трестиниң автобазазының коллективи он бирги беш чылдың баштайгызында 25 миллион тонна чүък сөөртүр планын хуусаа бетинде күүсеткеш, чыл түңнели-биле дээрелериниң санынга кирген.

Ында хөй-хөй чолаачылар боттарының хууда планныг онаалдаларын ажыр күүседип, эвээш эвес кывар-чаар материалдарны камнап алганнар. Оларга Н. Н. Вендерлых, О. В. Стульев, С. Ооржак, Н. Т. Белокопытов болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр.

Автобүдүрүлгениң коллективи бо чылды база-ла күш-ажылчы кодурлуушкуннуг эгелеп, ону чедиишкинниг доозар деп хүлээгеннер.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы О. В. Стульев.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Чарыш хрониказы

Чедиишкин анаа келбээн

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал болгаш Үрбүн фермаларының күш-ажылчы коллективтери он бирги беш чылдың баштайгы чылында сүттү бүдүрериниң, ону садарының планнарын ажыр күүседиин, чедиишкиниг ажылдааннар.

Кара-Тал фермазының ажылдакчылары малдың ажаалдазын болгаш чемгерилгезин экижидип, социалистиг чарышты организастаарын бедидип турганының түңнелинде 1981 чылда сүттү бүдүрериниң планын 104,6 хуу, күрүнеге садарын 108,2 хуу күүсеткен. Күрүнеге садар сүттүң планын эрткен чылдың ноябрьның ийиги чартыының баштайгы хүннеринде, хуусаадан эрте күүседирин чедип алган.

Кышкы үеде сүт бүдүрерин ковудедири-биле мал чемин ылбырадыр хаймыдырар чериң доктаамал ажылдаткан. Анаа хүнде 1337 килограмм мал чемин бүдүрер ужурлуг. Ону Дадар-оол Хованың баш[карып, ажылга харыысалгазын бедиткен.]

Саанчылар аразынга чарышка коммунист Дамдың Чечек, комсомолчу Люба Амырай, хоочун саанчы Чолдак-Ой Калзаң мурнап турарлар.

Д. АРАКЧАА.

БАШТАЙГЫ ХҮНДЕН...

Ыраккы «Тере-Хол» совхозтуң тудугжулары он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткеш, пландан ажыр 65 муң рубльдың тудуг ажылдарын кылганнар. Тудугжулар бо чаа эгелээн чылывыста эрткен чылдан-даа бедик көргүзүглерни чедип ап, чыл планын ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга чедир бүрүн-биле күүседирин хүлээнгеннер.

Совхозтуң тудугжулары эрткен чылын бирээзинге-ле 300 ажыг хой кирер чаа ийи кажааны, хойжуларның кыштагларында дөрт чунар-бажыңны, бир өг-бүле чурттаар беш бажыңны болгаш өске-даа тудугларны эки шынарлыг кылып чорутканнар.

Тус-тус тудугжулар аразында калбарган социалистиг чарышка Дендии Кыргыс, Марк Шагдыр, Тожу Амбар, Николай Иргит олар эң эки көргүзүглерни чедип ап, ай, квартал планнарын 120—140 хуу күүседип келгеннер. Амгы чаа эгелээн чылдың баштайгы хүннеринде-ле олар эрес-шудургу ажылдап, 500 кубометр тудуг ыяжын тайгада белеткеп эгелээннер.

К. ХЕРТЕК.

КОДАНДА-ЛА ҮШ САКМАНЧЫ

«Барлык» совхозтуң шээр малы төлүктеп оолдап эгелээн. Ыжыктыг-Хая салбырында 1855 хой, Аксы-Барлыкта — 1294 хой оолдаан. Коммунист Очур Хертектиң коданында 251, район Совединиң депутады Серенмаа Содунамның — 275, комсомолчу койжу Салбакай Монгуштуң — 267, хоочун хойжу Шактар Сааяның кыштаанда 226 хой оолдаан.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРБҮШААН...

«Чиг-эт, одаар-чүүл, энергия болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны камнаар база чоп ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга холбаштыр Барыын-Хемчик районуң партия, совет органнары, хой-ниити организацияларны бо талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону херек кырында боттандырары-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт организацияларында материалдар чарыгдалынга камналга, хумагалалды күштелдирер, ажыглаттынмайн турар курлавырларны дилеп тывар талазы-биле ажылды чорударын идепкейжиткен. Ак-Довуракты № 3 орук-тудуг участогу, хоорайның автобүдүрүлгези, Кызыл-Мажалыктың 741 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада автобазазы, «Тыва даг-дүгү» комбинат даг рудазын болгаш материалдарны планда көрдүнгениниң эвээшти чарыгдааш, бо талазы-биле элээн камналгалыг болган.

Чиг-этти, одаар чүүлдү, электри энергиязын камнап, хумагалаар талазы-биле чамдык чедиишкиннер бар-даа болза ниитизи-биле бо ажыл бистиң районда дыка четпес кылдыр тургустунган. Ооң бадыткалы кылдыр дараазында чижектерни киирип болур. Эрткен чылдың 11 айларында «Тыва даг-дүгү» комбинат 12?? муң кВт-шак электри, 4518 гигакалорий чылыг энергия[illegible]

[illegible] оларны камнаар, хумагалаар ажыл бистиң совхозтарывыста база чогуур деңнелинге чедир тургустунмаан. «Шекпээр», «Барлык» совхозтарда хөмүр-даштың тускай доктааткан нормазы чогуундан ону база-ла чежеп чарыгдаан болдур, ынчаар үндүр бижип турар. Совхозтарда электри энергиязының чарыгдалын санаар херекселдер тургустунмаанындан ооң [illegible]

[illegible]

М. ОНДАР.
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунда организастыг ишдистиң эргелекчизи.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Тес-Хем районда «Кызылгаар» совхозтуң аныяк чолаачызы Андрей [illegible] ажылы мактадыг. Ол [illegible] чылар аразынга [illegible] социалистиг чарышка [illegible] мал тиилекчи болуп, ажылынга үлегерлиг диртип келген. Мурнакчы чолаачы чартык чылда безин 670 тонна-километрни эртер хүлээлгезин 900 тонна-километрге чедиргеп. Ооң чуруу совхозтуң хүндүлел самбыразында мурнакчыларның аразында.

Т. КУНГАА.

КОЛЛЕКТИВ БОЛГАШ ЧАРЫШ

Республиканың «Тыва обувьбыт» бүдүрүлге [illegible]

[illegible]

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы доозулган. Ам чылдың түңнелдерин үндүрүп, ону анализтеп көрүп, чедир ажыглаттынмаан курлавырларны илередири эргежок чугула. Ол чорук бо чылын улам-на бурунгаарлаарынга, оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алырынга идигин бээр.

Өвүр районунуң ажыл-ишчилери эрткен чылын кызымак ажылдап, мал продуктуларын күрүнеге садарының чыл планнарын ажыр күүсеткилээн. Ону тодарадып көргүзерге мындыг. Сүт садарының чыл планын 121,1 хуу күүсеткен аан ооң мурнунда чылдың түңнелинден 12 тоннаны ажыр саткан. Дүк садарының планын 107,1 хуу боттандырып, 11 тоннаны пландан ажыр дужааган. Эът садар онаалдазы 102,1 хуу чедирип, 1980 чылдың түңнелинден 200 тоннаны ковудеткен.

Малзаа демиглеп кагза чогуур чугула чүүл бар-ла. Күрүнеге дужаагап продуктуларын ооңарны мурнундазындан дыка бедик болур. [illegible] хой болуп турар. Район тергүр 100 баш малга онаашкыр чүгле 34 бызааны, 70 хураганны, 57 ананы, дүгүн-не 42 кулунну камгалап алганын четпес деп санаар ужурлуг. Бо талазы-биле «Коммунизмче орук» совхозтуң малчыннары четпес ажылдаан: чүгле 40 бызаа, 72 хураган, 43 анай болгаш 30 кулунну менди доруктуруп алган.

Районга ниитизи-биле-даа оон иштинде чамдык ажыл-агыйларга-даа малдан чаш төл алыры эрткен чылын [illegible] чылдагааны чүдел? Бо чылын ону болдурбазы-биле районнуң база ажыл-агыйларының удуртукчулары чогуур түңнелди кылыр ужурлуг. Мында мал-ла чылдагааннар чүл дээрге, малдарны тарып боо-зандырынче кичээнгейни кошкаавы, ону организастыг чок чорудуп турары, оолдаашкын үезинде чаш малдың ажаалда-тежээлдезин менээжилдиг чорутпааны, ол [illegible]

[illegible]

М. ДАНЗЫН.

Өвүр райкомунуң кол [illegible] ажыл-агый [illegible] кол экономизи.

КАРАЧАЕВО-ЧЕРКЕС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЬ БӨГҮН 60 ХАРЛААН

Ногай национальдыг херээжен шүлүкчү Кельдихан Кумратованың, чогаалчылар (солагай талазындан) абаза национальдыг Джемуладин Лагучевтиң, карачаев национальдыг Осман Хубиевтиң, черкес Хусин Гашокотуң аттарын хой национальдыг Карачаево-Черкессияның улустары эки билир. Ном үндүрер чер оларның чогаалдарын төрээн дылдарының кырынга болгаш очулгазын парлап турар.

Алды метр көрүнчүктүг улуг телескоп октаргайның кызыгаар чок ханызын шинчилээр арганы эртемденнерге берип турар. Ол телескопту ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Зеленчукта астрофизика обсерваториязында тургускан. Совет болгаш даштыкы хой эртемденнер аңаа улуг шинчилел ажылдарын чорудуп турар.

ЧУРУКТА: (адаанда) Зеленчукта радиоастрономияның ТАТАН-600 деп телескобу.

К. ТАРУСОВТУҢ фотолары. СЭТА-ның фотохроникалы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. БУЯННЫГ СОРУЛГАЛАР

[illegible]

2. ВАШИНГТОННУҢ КОРДААШКЫННАРЫ БОЛГАШ ЧАСТЫРЫГЛАРЫ

[illegible]

Г. ШИШКИН. (СЭТА).

3. ХОЛГААРЛААРЫНЫҢ ЧЫЛДААН ДИЛЕП ТУРАР

[illegible]

БИЛДИРИИШКИН КИРГЕНДЕ

Юристиң тайылбыры

[illegible]

В. СУСЛИН. Кызыл хоорайның прокурору.

БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Польшаның иштики херектеринге АКШ-тың администрациязының каржы холгаарлаашкынын АКШ-тың Компартиязының Чингине секретары Гэс Холл шыңгыы буруу шапкан.

АКШ-тың президентизи Рейганның болгаш ГФР-ниң канцлери Шмидтиң аразынга чугаалажылгаларының түңнелдериниң дугаанында кады кылган медеглел Польшаның иштики херектеринге чугле холгаарлаашкын эвес, харын-даа оон иштики болгаш даштыкы политиказы кандыг болур ужурлуг дээрзин ол чурттуң чазаанга «айтып бээр» дээн дорт оралдажылга болуп турар-дыр деп америк коммунистериниң удуртукчузу айыткан.

Рейганның администрациязы [illegible]

РАОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Америк боо-чепсекти Пакистанга эндере берип турары — АКШ-тың дайынзырак стратегиязының тудуш кезээ-дир деп. Индияның даштыкы херектер министри Нарасимха Рао Национал конгресс партияның удуртукчу органының хуралынга медеглээн. Даштыкыдан Пакистанның садып алган боо-чепсээ кезээде Индияга удур углаттынарын дурзулгазы бадыткаан.

Кажан-даа катышпазының политиказын Индия делегей аренасынга чайгылыш чок болгаш чедиишкинниг чорудуп турарын ол демдеглээн. [illegible]

ГАНАДА БОЛУУШКУННАР

ЛОМЕ. (СЭТА). Гананың хамаарал улус [illegible] митингилеринге 500 муң ажыг ажылчыннар киришкен. [illegible] салбаргаан турган саттынчы болгаш хаалдык алыр чорукталының ногуу үзе [illegible] Национал камгалалының Тур чөвүлелинин шиитпирлиг хемчеглерин деткээн резолюцияларны митингилерниң киржикчилери бир үн-биле хүлээп алган.

Гана шиитпирлиг революстуг бзу-биле чаартырынче углаттынган чаа эрге-чагыргаларның хемчеглеринге чурттуң экономиктиг чөвүлели байыр чедирген. [illegible]

ХОРУГДААШКЫННАР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранда амгы эрге-чагыргага удур ажыл-херектер тудуп хоругдаары уламчылап турар. Иран радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, Тегеранга сөөлгү неделя иштинде «Моджахедин-е Хальк» организациязының 26 кежигүннерин боолдап, тайылгазыларын тудуп хоругдаан.

Сөөлгү ай неделя иштинде Тегеранга болгаш Керманшахка «Разм карган» организациязының 12 кежигүннерин тудуп хоругдааш, ол организацияның типографиязын хаварган.

Решт болгаш Энзели хоорайларга чазакка удур организацияларының 19 кежигүнүн тудуп. Методке «Пейкар» деп бөлүктүң 25 кежигүннерин база тудуп. Сөөлгү 5 айларда Иран хоорайларга чүс-чүс кижилерни тудуп хоругдааны болгаш шаажылааны солуннар дыңнаткан.

Шериг чарыгдалдарын кызырар болгаш чоннуң социал херектелдеринге акша түңнейлдээрин көвүдедиир сорулга-биле ГФР-ниң депшилгелиг хөй-ниитизи кууруне бюджединиң чүүлдерин эде көөрүн негеп турар.

ЧУРУКТА: Гамбургка болган чыскаалдың киржикчилериниң тудуп алган плакаттарында ургулар саттарын туузын негеп турар.

(СЭТА-ның фотохроникалы).

С. П. Королёвтуң төрүттүнген хүнүндең бээр 75 чылынга

КОЛ КОНСТРУКТОРНУҢ ОРБИТАЛАРЫ

Делегейде бир дугаар башкарыкчылыг космос корабльдерниң конструктору Сергей Павлович Королёвтуң төрүттүнгенинден бээр бөгүн 75 чыл болган.

Ол Житомирге дыл эртемиениң башкызының өг-бүлезинге төрүттүнген. Сергей тос харлыг турда, ада-иези Одессаже көже берген. Аңаа ооң ужар чүүлге сундулалы эгелээн. Королевтарның чурттап турган бажыңындан ырак эвесте суг ужар чүүлүнүң отряды кээп туруп алган. Бичии оол ужудукчуларның доктаамал аалчызы апарган...

1923 чылда, Украинаның болгаш Крымның ужар чүүл болгаш агаарга ужудуушкун ниитилелиниң планержилер бөлгүмүнге тура, Сергей Королев бодунуң баштайгы К-5 деп планерин чогаадып тургускан. Ынчан ол бот-өөредилге-биле дээди математиканың болгаш агаарга ужудуушкунуң номнарын ажыглаан, эргежок билиглерни чедип алган, а 1924 чылда Киевтиң политехниктиг институдунуң аэромеханика салбырынга өөренип кирген.

1929-1931 чылдарда Королев Циолковскийниң болгаш Цандерниң ажылдары-биле танышкан, оларның идеяларынга сундуккан.

1931 чылда агаар техниказының хөй ниитичи бюрозу тургустунган. Москвага ооң бир бөлүү реактивтиг шимчээшкин өөренириниң бөлүү (ГИРД) деп адап турган. 1932 чылда Королев ГИРД-тиң начальнигинге томуйлаткан. 1933 чылда Москваның ГИРД-и-биле Ленинградтың Газодинамика лабораториязын каттыштырган делегейде бир дугаар Реактивтиг эртем-шинчилел институдун (РНИИ) тургузар дугайында шиитпир хүлээп алдынган. Королев ол институттуң начальнигиниң эртем ажылының талазы-биле оралакчызынга томуйлаткан. РНИИ-ге Королевтуң дорт удуртулгазы-биле эртем-шинчилелдерниң болгаш дуржулга-конструктор ажылдарының калбак программазы кылып чорудулган. Олар баллистиктиг болгаш чалгыныг ракеталарның чамдык хевирлериниң шенелделеринге болгаш ракета аппарадынга кижиниң баштайгы ужудуушкуннарынга чедирген. Ужудуушкуннарны 1940 чылдың февраль-мартта ужудукчу Федоров Королевтуң чогаадып кылганы РП-318-1 деп ракетопланга боттандырган.

1942 чылда Королев конструкторлар Петляковтуң, Яковлевтиң, Лавочкинниң дайынчы самолёттарынга тургузар ракеталыг дүргедедиишкиннерни телевилээриниң талазы-биле ажылдарны башкарып, болу шенелделерге киржип турган.

Дайын соонда баштайгы чылдарда Королевтуң коллективи ырак ужудар баллистиктиг ракеталарның элээн каш хевирлерин чогаадыкан. Суук чүүлге ажылдаар ол ракеталарга аңгылап башкы кезээ, кывар чүүл савалары чижектиг чаа аргаларны ажыглаан. Королевтуң өөреникчилери конструкторлар башкарылга системалары, шимчедикчи тургузуглар, радиотелеметриктиг система ышкаш адырларны сайзыраңгайжыткан.

КОСМОСЧЕ ЧАДАЛАР

1949 чылда Королевтуң эгелээшкинин ёзугаар ракеталарның дузазы-биле агаарның үстүкү каъттарын шинчилеп эгелээн. Ракеталарга дириг амытаннарны олуртуп, оларны Черге катап эгидериниң аңгы-аңгы аргаларын шенелделерге киирген.

1956 чылда баштайгы кылымал спутниктиң эге телевилелин чогаадып кирген. Ооң мурнунда чылда Байконур космодромун тудуп эгелээн. Космодромга таарыжыр черни шилииринге, ооң аңгы-аңгы албаннарын планнап тургузарынга, тудуглар телевилелинге Королев дорт киржип, удуртуп турган.

Совет Эвилели делегейде эң баштайгы диптер аразының баллистиктиг ракетазын чогаадып тургускаавын 1957 чылдың августа чарлаан. Аңаа үндезилеп космос аппараттарын салып үндүрер ракеталы чогаадып кылган. Ооң оңзагай талазы чүл дээрге оларны аңгы-аңгы сорулгаларга хөй чылдарда ажыглап болуру болган. Ооң эдип чааткан хевирлерин ам-даа «Союз» корабльдерин, автоматтыг хөй-хөй аппараттарны космосче салып үндүрерринге ажыглап турар.

1957 чылдың октябрь 4-те ийи чадалыг ракетаның дузазы-биле Черниң эң баштайгы кылымал спутнигин орбитаже салып үндүрген. 1957 чылдың ноябрь 3-те Совет Эвилели иштинде ыттыг ийиги кылымал спутникти салып үндүрген.

1958 чылдың майда орбитаже үшкү кылымал спутникти ужуткан. Ол дээрге космос делгемин шинчилээринге херектиг чүүл-бүрү аппараттарлыг бүдүн лаборатория болган. Королевтуң илапнап кылганы космос шинчилелдериниң программазын ёзугаар ооң конструктор бюрозу космосче кижиниң ужударынга херектиг спутникти чогаадырынче шилчип кирген (баштайында ону «спутник» деп адап турган, сөөлүнде «корабль» деп Королев эле адаан).

1958-1959 чылдарда Айны шинчилээринге баштайгы автоматтыг станцияларны чогаадып тургускан. Оларны салып үндүреринге ракета үшкү чадалыг апарган. 1959 чылдың январь 2-де «Луна-1» космос аппарады космостуң ийиги дүргедээшкинин ап (секундада 11 километр), Ай чаны-биле эрткеш, Хүннүң спутнигин апарган. Сентябрь 12-де «Луна-2» ужуткан болгаш Айга шуут чедип, Ай кырынче вымпелди дүжүрген. Октябрь 4-те — «Луна-3». Ол Айның долгандыр ужуткаш, ооң Черден көзүлбес ындыкы талазын чурукка тырттырган. Черже дамчыткан.

1959 чылдың төнчүзүнде Марсты болгаш Венераны шинчилээринге планеталар аразының автоматтыг станцияларын чогаадып кылыр талазы-биле телевилел ажылдары эгелээн. Ындыг ужудуушкуннарны боттандырарынга ракетага дөртку чаданы немээн. Ол чада спутниктиң орбитазынга дензи чок байдалга ажылдаар ужурлуг. Ындыг ракетаның баштайгы салып үндүрүүшкүнүн 1961 чылдың февраль 12-де боттандырган. Ол «Венера-1» станциязын алгаш үнген.

А ол-ла үеде башкарылгалыг космос корабльдерин тургузар талазы-биле ажылдар шапкын чорупп турган. Кижиниң ужудуушкунунуң мурнунда башкарылгалыг корабльдерниң кижи чок беш модельдерин ужуткан: сөөлгү ийигизинге кижиниң баштайгы ужудуушкунун шуут дөмейлештирген. Королев космос аппараттарының идегелдиг болурунче улуг кичээнгейни салып чораан.

БАШКАРЫЛГАЛЫГ КОСМОС КОРАБЛЬДЕРИ

1961 чылдың апрель 12. Кол конструктор ужудуушкун мурнунда дүне — бодунуң амыдыралында эң кол сорулгазының бүдүүзү дүне удуваан. Ол бодун канчаар ап турганын долгандыр турар кижилер хөй чүвени көрүп турар деп бодааш, ол бодунуң сүртен, девиден турарын көргүспээн. Ынчангаш Королев эң оңзагай чугула ажаа эвес ол үүле-херек өске ажыл-херектерден ылгалбайн дамы бүгү чүвени кылып турган. Королев ол минуталар төөгүге кажан-даа уттундурбас кылдыр артып каар деп чүвени билип турган.

Апрель 12 кандыг хүн болганын бүгү делегей билир. Юрий Гагаринниң ады делегейге билдингир апарган. Ооң соонда Герман Титовтуң бүдүн хонук дургузунда ужудуушкуну, космос корабльдеринге бөлүк ужудуушкуннар, баштайгы херээжен космонавтының ужудуушкуну, хөй олуттуг корабльдерни салып үндүргени, кижиниң ажык космосче баштайгы үнүүшкүнү шуптузу С. П. Королевтуң ады-биле холбашкан.

Ол-ла чылдарда Королевтуң конструктор бюрозунга космонавтиканың бүгү адырларының талазы-биле хөй ажылдар чорудулуп турган: «Марстар», «Венералар», «Луналар» чогааттынып тургустунган. Айга чымчак дүжүүшкүннер боттанган. «Электроннар», «Молниялар» ужуткан. Королёвтуң удуртулгазы-биле «Союз» корабльди чогаадып тургузар талазы-биле ажылдар эгелээн, ооң ужудуушкун шенелделери кол конструкторнуң мөчээниниң соонда болган.

Сураглыг швед физик, Нобель шаңналының лауреады Ханнес Альвен Королевтуң эртемге салыышкынын мынча деп үнелээн: «Космос үелээзы боттуг болзун дээш Сергей Королевтуң кылганы чүүлдерин деңнээр арга чок».

Шынап-ла С. П. Королевтуң ады-биле Чер кырынга хөгжүлдениң бүдүн үе-чадазы холбашкан. Кижи төрелгетенниң чогаадып тургусканы космос аппарадының бүдүүнде ооң ажыл-херектери сиңниип турар.

Марина ИВАНОВА. (ПМА).

ЧУРУКТА: Ласадный хоорайда музейде. А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.

ХААК — МАССАЛЫГ СПОРТ

Спорттуң кышкы хевирлери-биле холбашкан бодалдарымны номчукчулар-биле солчуксадым. Мааңа кол айтырыг хаак дугайында чугаа болур. Кайы шагдан бээр тыва улус хаактыы ажыглап келген. Ол барык аът-биле дөмей херек турган, ылаңгыя аңчы хаактарны шевергин болгаш оңзагай кылдыр кылып ап чораан. База ындыг чижектиг хаактарны кыжы узун, амыдыралы аң-мең-биле холбашкан Сибирьниң, Тундраның, Соңгу чүктүң чоннары шаг-шагдан ажыглап турган. Тывалар аът бышкаа шывыглыг калбак хаактарны колдуунда аңнаарынга херектеп, оларны боттары кылып ап чораан.

Кижи бүрүзүнге ажыктыг хаак спортун бискe үжен чылдар үезинде улам шептередин, чүгле аңнаарынга эвес, аалдар аразынга чорук кылырынга ажыглап турганы массалыг. Бижик бөлгүмнериниң башкылары, агитколлективтиң киржикчилери хаак-биле барбас база четпес черни ынчан чок турган. Ол бөлүк кижилер бир пилактыг аътка херек чүүлдерни сөртүп, ыры-хөг-биле аал-ораннарны кезип, ажыл-чүүлезин бүдүрүп чорааны дыка солун. Чамдыкта хаак-биле чүс-чүс километрлерни эртип, арат чонга чугула херектерни олар бүдүрүп турганын сактып олур мен. Ооң бир чижээ болза, 1937—1938 чылдарның кыжында Тожу кожуунунуң бөлүк хаакчылары Кол Шой-Сүрүң, Дүдүгей Санчат-оол, Каспаяк аңчылар Бараан Серинчиктиң баштаргазы-биле беш кижи Тоора-Хем, Оо-Хем тайгаларын ашкан, Таспа таварып Кызылга, Чадаанага, Кызыл-Мажалыкка четкеш, ол черниң чонунга төрээн Тожузунуң ажыл-херээн таныштырып, тоогулуг кросс-маршруттарны кылган. Ол үениң кижилери ону утпаан боор. Хаакчылар Кызылга чооккулай бооргe, оларны уткууру-биле кам-чалактың удуртукчулары, Кызылдың чурттакчылары хоорайның ийи хем белдиринге чыылганын бо одуругларның автору Кызылга өөренип турганы көрген болгаш аңаа киржикен.

Хаакчылар Барыын-Хемчик четкеш, дедир ээп кээрге, Кызыл хоорайның ынчангы адаа болур Доңмас-Сугга уткуушкунун. «Шагдыр-Сүрүң» (Алдан-Маадыр аттыг амгы музей бажыңы.) клувунга болган байырлыг митингиниң аңаа чадактың шаңналдарын, өртектиг бараанарын Оюн Болаттың хаакчыларга тыпсып турганын дуун чаа ышкаш сактыдыр мен. Ол үеде бүгү Тывага хаак спорту сайзырап турган, хаак чок кижи барык тывылбас. Хаак спортун кышкы үеде бүгү-ниитиниң херээ кылдыр шептередир болза эки. Сөөлгү үеде, амы-биле чугаалаарга, бо талазы-биле ажыл куду деңнелде. Ылаңгыя көдээ черлерде байдал дыка багай. Ооң ышкаш, спорттуң чамдык дериг-херекселдерин чурт үлетгер аргелели. Ыяш ажылдакчы министерствозу бүдүрерин өөренип көөрү күзенчиг. Бала бир чугула айтырыг: шывыглыг хаактарны кижилер боттарынга кылып алыры күзенчиг. Ону кылырының технологиязын билир хоочуннар бар-ла болгай.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, күш-культура болгаш спортту массалыг болдурарының бүгү аргаларын, бар дуржулгазы, күрлавырны долу-лу-биле ажыглаары чугула болуп турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ, персоналдыг пенсионер.

Хаак спортунга республиканың шилиндек командазының кежигүнү Леонид Чуруто эрткен чылдың төнчүзүнде «Саян кыжы» шаңнал дээш Тываның эң шыырак хаакчыларының чарыжынга киришкеш, бедик мергежилдиин, эки белеткелдиин база катап бадыткаан. Ол 15 болгаш 10 километрлерниң кайызынга-даа ийиги шаңналдыг черни ээлээн. Ол спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат.

ЧУРУКТА: Л. Чурутонуң хаак оруунче үнүп турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Мергелдейге чагааларның изи-биле

СОЛУННАРЫВЫС КАЙДАЛ?

Бистиң хүндүлүг почтачывыс Сендимаа Кол чонунуң чагыдып алганы солун, сеткүүлдерни неделяда чүгле чаңгыс катап ажып бээр апарды. Хары мырыңай чамдыкта солуннар шуут келбейн баар-дыр. Почтаны номчукчуларга чогуур үезинде чедирип бээри почтачы кижиниң дорт хүлээлгези болгай. Силерже бо чагааны идегел-биле бижип олур бис. Биске дузадан чедирип көрүңер, Мерген Мергенович.

Ындыг хомудалдыг чагааны менче Каа-Хем районунда «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген сүт-бараан фермазындан бөлүк авторлар чоруткан. Кижилер дуза диләп, арга сүме айтырып турда, оларның идегелин канчап хоңдурбас боор. Ынчангаш дүн-хүн-даа дивейн хомудалдыг чагааның изи-биле халыдым.

Орук ара чорупп ора бодаашкын-да чок. Бистиң амыдыралывыс хөгжүлдениң үезинде солуннар кижилер чурттаарынга-даа, дапшыжында-даа болгаш бодуңну билип ап турар, политиканы күжү, ооң дээштиг чон-биле бажын харылзаазында болган деп бодаар мен. «Солун херекке ыяшы дээрге чорук» деп улуг Ленинниң чагыы-даа сагыжымга кирер. «Ленинчи орук» совхозтуң удуртукчулары почта чедирикчелинде четпес чорук-биле канчап эптешкип турар улус боор деп-даа бодадым.

Ол-ла бүгү бодалдарга алзыпкан хан оргаш. Мерген сүт-бараан фермазынга чедип келгенимни мырыңай эскербейн барып-тыр мен. Фермага келгеш, ташыыр кижилерим-биле ужуражып, байдалды өөренип көрүп, ферманы ол-бо кезип хайгаараан, чүвениң байдалын билип алдым.

Мерген сүт-бараан фермазында саанчылар, кадарчылар, бызаа азыраакчылары, механизаторлар ажылдап, чурттап турар, шупту 50 хире кижи бар-болду. Ферманың ажыл-ишчилери күрүне планын болгаш боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир сорулга-биле күжениишкинниг ажылдап турар. Оларның аразында ферманың почтачызы Сендимаа Кол ышкаш хүлээлгени ажылынга ээ-харысалгазы чок, холу салдынчак, чүрек сегечиг кижилер чок.

Мээң ол фермага чеде бергеним хүнүмде почтачы С. Кол ажылының дугайын шуут уттупкан, Сарыг-Сепке арага сураглап чорупп турар сураа үнген. Кап-даа кижиден айтырарымга, ол мооң мурнунда база ажылын каапкаш чорупп турган, черле ындыг кирип келир аарыглыг кижи болду. Ол сүт-бараан фермазында почта чедирилгезиниң конкак чорупп турарының дугайында номчукчуларның шүгүмчүлеп бижип турары чоп-түг-дүр деп база катап бүзүредим.

«Ленинчи орук» совхозтуң парткому, ажылчын комитеди совхозтуң почтачыны арагалап, чер кезип чорупп турда, кандыг-даа хемчег албайн турары база элдептиг. Ынчангаш ол совхозтуң парткомунга Мерген сүт-бараан ферманың чурттакчыларының хомудалын барып дамчыттым. Почта чедирилгезин мооң соңгаар эки чедирер олар аазаттылар.

Ам-на сагыжым ажып кирген-не ажылдаар черимче дедирлээш чорупттум. Ажылымга чедип келгеш, оргелимге кирип келирге, ындыг амыр чүве кайда боор, база ийи чагааны стол кырында ажып салып каан чыдыр. Далаш биле ажыдып эгеледим. Бо чагааларның бирээзи Чөөн-Хемчик районунуң Хайыракан суурдан, өскези Тожу районундан келген болду. Хайыраканнын бөлүк авторларның бижип турары мындыг: «Мерген Мергенович, бистиң почтачывыс Бичии-кыс Доңгак чонунуң чагыткан солуннар, журналдарын бажыңынга апарып алгаш, номчукчуларга тарадып бербейн баар таварылгалар бо-ла болгулап бээр-дир база улустуң чагааларын почтада часкып, номчуп каантар таварылгалар база тургулаан».

Ыраккы Тожудан бистиң билип турувус районда тускай чер чок, ынчангаш бүгү-ле бо туушкуннарның солун дамчыштыр билип ап турар бис. Ындыг турбужe бисте почта чедирилгези кончуг кошкак чорупп турар, солуннар, журналдар номчукчуларга озалдап келип турар дээрзин бисте бижидим.

Район төвүнге бээри «Шын» солун номчукчулары шуут келбейн баар чорувар бан турулаар-дыр, Мерген Мергенович. Чижээ, 1981 чылдың ноябрь 15-тиң «Шын» солуну шуут келбээн, декабрь 7-ниң солуну база келбейн барган. Республикада харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелезинге бо айтырыгны тургузуп турган бис. Олардан кандыг-даа харыы келбейн барган, бистиң негелдевисче олар дүлей болуп артып калды. Ырак Тожунуң чурттакчы чонунуң бо дилээнге дузадан чедирерин силерден улуу-биле дилеедивис».

Мындыг утказы чагааны «Шыннын» номчукчузу Василий Тамдын-оол менче чоруткан болду. Чамдык черлерде номчукчуларга почта чедирилгезин кончуг чорупп турарын бо фактылар көргүзүп турар-дыр. Бо айтырыгны чогуур черлеринге тургузуп, даргаларга барып ужуражып, чугаалаштым. Чаа чылдан эгелээн байдалды эскердим: почта чедирилгезин дүргедедирин олар меңээ база-ла аазадылар. Бир эвес ол хүлээп артпас болза, айтырыгны ооң-даа ыңайтыва тургузуп [illegible].

М. МЕРГЕЛДЕЙ.

ЯНВАРЬ 12-ДЕН 14-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Дириг амытаннар дугайында». 10.05 — Уругларга кыска метражтыг урап-чечен телефильмнер программазы: «Ынакшылдың бичии төөгүзү», «Он бешки чай». 10.35 — Дж. Свифт. Амыдыралының болгаш чогаадылгазының арыннарындан. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.30 — Кампучия Улус Республиканы чарлаан хүнүнге. «Кампучия: өлүм, катап төрүттүнүүшкүн». Документалдыг фильм. (ГДР). 16.00 — «Авазының школазы». 16.30 — Карачаево-Черкес автономнуг областың тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Дагларга төрүттүнген». Документалдыг телефильм. 17.20 — «Апыянтарның адрестери».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Экибастуз. Одалга-энергетика комплекизи. 19.30 — Фильмниң көрүкчү чагааны. «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ чемпионады. Көргүзүг күүселделер. Ригадан дамчыдылга. Төнчүзүнде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Кышкы хүн». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — Шыдыраа школазы. 12.40 — Совет күрүнениң болгаш эргениң үндезиннери. 8-ки класс. 13.10 — А. С. Пушкинниң театры. 1-ги дамчыдылга. 13.35 — Зоология. 7-ги класс. Куштарның биологтуг оңзагай шынарлары. 14.20 — География. 8-ки класс. Соңгу-барыын район. 14.50 — А. Феттиң лиригазы. 15.20 — Сээң ленинчи библиотекаң. «Эвээш болгап тудум эки болур». 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. 18.05 — «Чечек». Дамчыдылга. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Артист болгаш үе». Театрга бертинген амыдырал. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Кочгарның чогаадыкчы ажылының дугайында. 19.05 — Телефильм. 19.30 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00 — Совет Эвилелинге бараан болуп турар мен!» 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Кыска метражтыг урап-чечен телефильмнер программазы: «Чада», «Ак харның ону», «[illegible]». 23.00 — 00.35 — Эллэдилерниң В. А. Граватыинге тураскааткан футбол маргылдаазы. ССРЭ-ниң № 1 шилиндек командазы — ССРЭ-ниң № 2 шилиндек командазы. ЦСКА-ның чиик атлетика комплексинден дамчыдылга.

ЯНВАРЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — «Хеглүг старттар». 9.45 — Фильмниң көрүкчү чагааны. «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 11.45 — «Арыг-чаагай шөлдүң ырында». Документалдыг телефильм. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Комсомол — мээң салым-хуум. Документалдыг телефильмнер программазы: «Арыг сааазынга баштайгы бижикмелер», «Бүтү суурга илдеп», «Чалгыыннар». 15.45 — «Орус чугаа». 16.15 — «Кылып өөрен». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 17.00 — Чоннуң аялгалары. 17.15 — Чаш чорааш чылдары. Ю. Олеша. 18.00 — «Горнистер, харыылаар!». Ереваандан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем амыдыралы». 19.30 — Гитарист Д. Мамоновтуң күүселдези. 19.50 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — С. П. Королёвтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 75 чыл болурунга. «Кол конструктор». Документалдыг телефильм. Төнчүзүнде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Дагллар болгаш хоорай». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — Силерге, ада-иелер. 12.40 — Ниити биология. 9-ку класс. Организмниң бүдүмелдериниң системазы. 13.10 — А. С. Пушкинниң театры. 2-ги дамчыдылга. 14.00 — ПТУ-га чүү чүвеге, канчаар өөредип турары. Металлургтуң мергежилиниң дугайында. 14.30 — М. Ю. Лермонтов. — «Бистиң үениң маадыры». 15.30 — «Эртенги халадан кежээки хаяага чедир». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар.

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Чүс оруктуң бирээзи — сенде». 19.15 — Киножурнал. 19.30 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Гном Гляскоруң аян-чоруу». Мультфильм. 20.00 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Апрельде дүштер». Урап-чечен телефильм. 22.35 — «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 22.45 — 01.00 — Хоккейге Европа чемпионнарының кубогу ЦСКА — «Динамо» (ГДР). В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

ЯНВАРЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — УССР-ның «Ятрань» ададыр [illegible] концерти. 9.25 — «Пиано аян-чорукчу [illegible]». 10.25 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг урап-чечен фильм. 2-ги сериязы. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — «Шыдырааа школазы». Ак черге. 16.00 — М. П. Мусоргскийниң чогаадылгазы. 16.45 — Стол теннизинге Европаның бирги чери дээш ССРЭ-ниң шилиндек командазы — [illegible] шилиндек командазы. «Дружба» деп универсал спорт залындан дамчыдылга. 17.15 — Кожээде башкы Л. Ф. Девятайкина-биле школачыларның ужуражылгазы. 18.00 — «Миллионнарның деңнелиг университеди». Бүгү [illegible] культуразы.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Москвада кыш». Кинокурнал. 19.05 — Киноның [illegible]. 19.35 — Совет [illegible] концерти. 19.50 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кол конструктор». Документалдыг телефильм. 2-ги фильм. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.35 — «Өлчүглерниң арыннары».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «[illegible]». Документалдыг фильм. 12.10 — Аваның школазы. 12.40 — Музыка. 6-гы класс. А. П. Бородинниң музыказында маадырларның овур-хевири. 13.10 — Педагогтарның дагдынылганы. 13.40 — Н. А. Некрасов — «Демир орук». 7-ги класс. 14.05 — «Дегжинишкин». Урап-чечен фильм. 15.35 — «Сибирьниң нефтизи». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Өөредир база [illegible]». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Социалистиг чарыштың хүн демдектери». 19.15 — Телефильм. 19.30 — Телемедээлер, чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Фёдорнуң чорулдазы». 20.00 — «Кодаада дамчыдылга». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Апрельде дүштер». Урап-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 22.25 — Спорт программазы: Даг хаактыын спортунуң кубогу. Херээженнер. Швейцариядан дамчыдылга. 23.00 — 00.35 — Эллэдилерниң В. А. Граватыинге тураскааткан футбол маргылдаазы. ССРЭ-ниң № 1 шилиндек командазы — ГФР-ниң шилиндек командазы.

Редактор В. С. ШАРАВИН

Агаар

Республиканың бичии булуттуг, хаттыг, дүрген сезуң [illegible] 2—7 метр [illegible]. Агаарның температуразы [illegible] 17—20, [illegible] 20—25 градус соок.

Кызылга бичии булуттуг. Агаарның температуразы [illegible] 32—34, [illegible] 28—30 градус соок.

Кино

ЯНВАРЬ 12-ДЕ

«ПАНЫРАЛ»: «Дескен кижиниң изи-биле» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.50 (уваткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үшкү октаргайның чажыды» 9.30, «Улуг туҫалганың шилип алган кижизи» 11.15, 13.00, 15.45, 17.30, «Дөрт холдан ойнаары» 19.30, 21.00 (уваткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оңзагай байдалдар» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Цыган аас-кежии» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уваткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактордан 2-2[illegible], редакторнуң оралакчыларының 2-35-25, 2-31-73, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-[illegible], көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-43, үжүктер килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, [illegible] 2-22-12 телефонче долгаар.

Чагыг № 11

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле [illegible] (Наука) Шчетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 11. ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 10 (11806) | 1982 чылдың январь 13, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртэ 3 кеп.

СПОРТТУҢ ОРГАНИЗАКЧЫЛАРЫ

Күш-культура шимчээшкининиң кол сорулгазы — совет кижилерниң кадыкшылдын быжыглаарынга, оларның ажылдаар аргазын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге идиг бээри. База ол ышкаш Төрээн чуртун, социализмниң чедиишкиннерин камгалаарынга белен болурунга, бедик угаан-бодал шынарларны хевирлеп тургузарынга, омак-серген, күштүг-шыырак, шыдамыкчай болурунга, кадык-чаагай болгаш амыдыралга төлептиг салгакчыларны кижизидеринге улуг рольдуг.

Партия болгаш Совет чазак күш-культураны база спортту бүгү совет улустуң хүн бүрү амыдыралынга кирген турарын чедип алыр дээш ынаар кол кичээнгейни салып турар.

А ону херек кырында амыдыралга боттандырарынга ооң организакчыларының, хөй-ниитичи тренерлерниң киирип турар үлүг-хуузу эвээш эвес. Бо талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруп улам ыңай бедидер дугайында» доктаалында күш-культураның ажылдакчылары, активчилер күш-дамыр культуразынга болгаш спортка киржиринге хууда үлегер-чижээн көргүзүп, массалыг күш-культура ажылының организакчылары болур ужурлуг деп айыткан.

Бистиң республикада спорт ажылынче чугула кичээнгейни салып, ону бүдүрүлгениң план күүселдези-биле бир деңнели кылдыр көрүп, социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрерде оларның күш-культурага болгаш спортка канчаар хаара туттунганын, аңаа киржилгезин планныг өнаалдаларның күүселдезиниң бир чугула кезээ кылдыр көрүп турар удуртукчулар эвээш эвес.

Оларның бирээзинге Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң директору Б. К. Моңгуш-оолду адап болур. Спорт ажыл-ишке эң эки дузаланчы, чугула херек деп чүвени чаңгыс чер чурттугларынга ол бодунуң үлегери-биле көргүзүп турар. Ажыл-агыйның удуртукчузу кижиниң хостуг үези кончуг эвээш, ынчалза-даа директор ол үезин спортчулар аразынга эрттирип, тыва хүрештиң, волейболдуң секцияларын удуртуп, ынаар механизаторларны, тудугжуларны, малчыннарны, кадарчыларны хөйү-биле хаара туткан.

Спорттуң идепкейлиг организакчызының кылып чорудуп турар ажылы халас барбаан. Совхозта массалыг күш-культура сайзырап турар, а ооң-биле кады ажыл-агыйның бүдүрүлге планнары база күүсеттинип, ажылчыннарның аарып-аржывыр чоруу көскүзү-биле кызырлып, корум-чурум экижээн. Ждановчулар он бирги беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планнарын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен.

Кызылда педагогика институдунуң күш-культура кафедразының эргелекчизи О. Ч. Ондарның спорт ажылын организастап турары база мактанчыг. Амгы үеде спорттуң он ажыг хевирлеринде институттуң спартакиадазы чоруп, ында шупту факультеттерниң студентилери хаара туттунганнар. Өргелээр Чүвүрекович боду хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты Тыва спортчулардан эң баштай чедип алган.

Ол ам бодунуң ынак спортунуң секциязын чорудуп, ажылдап келген үезинде 4 ССРЭ-ниң спорт мастерин, 10 ажыг мастерге кандидаттарны белеткээн. Спорттуң идепкейлиг организакчызы институдунуң общежитиениң подвалынга хөй-нити эгелээшкин-биле хостуг үезинде студентилерни эвилеңнеп алгаш, хүреш залын дерип кылган. Аңаа хары угда 30 хире мөгелер белеткенип болур. Ам ында чүгле чылыг, чырык, делгем хүреш залы бар эвес, а харын мөгелерниң белеткенген соонда изиг-соок суглуг чунар черин база кылып алганнар.

Республиканың эмнелге-күш-культура диспансериниң ажылдакчылары кадыкшылга бөлүктеринге таарыжыр, аңаа эрттирер тускай хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону херек кырында боттандырып эгелээн. Республика найысылалының алды школаларында кадыкшылының кошкаа-биле күш-культура кичээлдеринден хостаткан уругларга тускай программа ёзугаар кичээлдерни чорудуп, оларның кадыкшылын улам быжыктырып турар.

Кызылдың «Херел» спорт залынга кадыкшыдылга бөлүү 1977 чылдың күзүнүнде ажыттынган. Ооң баштайгы хүнүнден эгелээш бо хүнге чедир ол бөлүкту хөй-ниити эгелээшкин-биле Валентин Ю-То-Го-ний чорудуп, ынаар хөй улусту хаара тудар дээш улуг ажылды кылып келген. Шак ындыг хөй-ниитичи тренерлерниң эки тура-биле чорудуп турар ажылын бүгү тала-биле деткиири чугула.

Ниити билиг школаларынга эртенги гимнастиканы, узаткан чапсарларда шимченгир оюннарны, узаткан хүннүң бөлүктеринге хүн бүрүнүң күш-дамыр кичээлдерин база класстан дашкаар күш-дамыр культуразының ажылдарын чорударының талазы-биле Кызылда № 14 школаның ажылы база мактанчыг.

Ында күш-культураның улуг башкызы Владимир Васильевич Чурутө өзүп олурар чаштарның күш-дамыр болгаш угаан-бодал талазы-биле сайзыраңгай болурунга, күш-ажылга болгаш Төрээн чуртун камгалаарынга белен болурунга кижизидер дээш тодаргай хемчеглерни ап чорудуп турар. Школаның 4-тен 10 класстарынга чедир өөреникчилери кичээл эгелээр мурнунда 10 минутаның эртенги гимнастиказын кылырын чурумчуткан. Бичии чаштар өөредилгезинден хостуг үезинде янзы-бүрү 14 спортчу секцияларда хаара туттунган. ГТО-нуң чайгы болгаш кышкы хевирлериниң нормаларын школаның 600 ажыг өөреникчилери дужааганнар.

Үстүнде бижиттинген чижектерден аңгыда, республиканың өске-даа черлеринде күш-культураны болгаш спортту чон ортузунга массалыг болдурар дээш улуг күзел-соруктуг, бедик кордуулуушкуннуг ажылдап чорууп спорттуң организакчылары эвээш эвес. Ынчалза-даа эң ылаңгыя кодээ черлерге, ажылчы чоннарны, аныяктарны шуут-ла бүдүрүлге черлеринге, совхозтарга, тус-тус коллективтерге, цехтерге, албан организация, өөредилге черлеринге болгаш чоннуң чурттап турар черлериниң гайы-биле күш-дамыр культуразының шимчээшкининче хаара тудар талазы-биле ажылды моон соңгаар улам экижидер херек.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ЧЕДИИШКИННЕРГЕ ДАЯНГАШ...

Партияның айытканы аш-чем программазын боттандырарынга үлүүн киириштирбишаан, малчыннар Мөңгүн-Тайганың ажыл-ишчилери 1981 чылда күрүнеге эът садарының планын 109.1 хуу, дүктү — 104, сүттү — 100 хуу күүсеткен.

Планныг онаалдаларны күүседир дээш калбарган социалистиг чарышка «Малчын», «Мөген-Бүрен» совхозтарның малчыннары, мал ажылының тускай эртемниглери, инженер-техниктиг ажылдакчылары, Каргы, Мөген-Бүрен кодээ Советтериниң ажыл-ишчилери эң эки көргүзүглерлиг болган. Чарыштың мурнакчыларының саны өскен. Д. М. Бичe-оол, Д. М.-Ш. Бичe-оол, Б. Д. Очур, С. Х. Кара-оол, И. Ч. Комбу, Н. Ч. Борбак-оол, М. Ч. Кожe олар чарыштың мурнуку одуругларында чоруп турарлар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлери-биле таныжыпкаш, районнуң ажыл-ишчилери 1982 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Кодээ ажыл-агыйның ишчилери бо чылын күрүнеге 79 тонна эътти, 84 тонна дүктү садар, бода малдың баш санын 4000, шээр малды 63 муң, чылгыны 4810 башка өстүрер.

Ону чедип алырының кол углаажыышкыннары — малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыры, ниитизин малын хүр-чаагай чыл ажыры, зооветеринарлыг өөредилгени болгаш профилактиктиг ажылдарны экижидери, ажылга кижи бүрүзүнүң харыысалгазын бедидери, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары болуп турар. Совхозтарда партия болгаш ажылчын комитеттери бо сорулгаларны күүседиринче күштү мобилизастап, социалистиг чарыштың хөөштиниң бедидериниң хемчеглерин ап, мурнакчыларга материалдыг болгаш моральдыг деткимче көргүзеринге идепкейжиткен. Күш-ажылчы коллективтерни бригада бүрүзүнде быжыглаан. Олар малчыннар коданнарынче үнүүшкүннерни организастап, оларга шеф дузазын көргүспүшаан, политмассалыг ажылдарны чорударынга база киржип турарлар.

М. ОНДАР.

КАРТОФЕЛЬ — ИЙИГИ ХЛЕБ

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында картофельдиң шыгжамыры эки. Ында ниитизи-биле 360 тонна картофель үрезини бар. Амгы үеде ооң арыглаашкыны чоруп турар.

Картофель үрезининиң арыглаашкынында 10 кижи хаара туттунган. Оларны 16 чыл стажтыг ажылдаан Зоя Уйнук удуртуп, ажылдың темпизин дүргедедип, ажылчыннарны организастыг ажылдадып, социалистиг чарышты калбарткан. Ооң звенозунда үр чылдарда болгаш ажыл шагы үспес, үлегерлиг, сагылга-чурумнуг ажылчыннар эвээш эвес. Ындыгларга Вера Бора-Тараа, Серенмаа Доржу-оол, оператор Маспый-оох Шыырап болгаш өскелерни-даа адап, мактап болур.

Картофельдиң үрезин арыглаашкыны кидин-түлүк. Ажыл-ишчилер үрезинниң ийиги арыглаашкынынче кирипкен.

Н. ЛАМА.

Улуг-Хем район.

«Шагонартяжстрой» трестиң коллективиниң 1982 чылда социалистиг хүлээлгези

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, партияның Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң материалдарында капиталдыг тудуг талазы-биле салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырары-биле тресттиң эргелелдериниң, КМК-ларының коллективтери социалистиг хүлээлгелерин ап, 1982 чылда каш дакпыр из... [illegible] ажылдаарын шиитпирлээннер.

Социалистиг [illegible] дараазында негелделер көрдүнген:

Кол көрээниң 9710 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын, ооң иштинде боттуң күжү-биле 6925 муң рубльдиң декабрь 25-ке чедир бүрүн күүседир.

Кол фондуларны ажыглалга киирер талазы-биле:

1176 өөреникчи өөредир школаны Ак-Довуракка, 624 өөреникчи өөредир школаны Чаа Шагаан-Арыгга августа; Ак-Довуракта электри станцияны шакта 105 тонна буу бээр күчүлүг кылдыр чорудуп декабрьда. Чаа Шагаан-Арыгта шакта 50 тонна буу бээр район [illegible] июньда;

хонукта 600 кубометр суг эрттирер арыглаашкын тудугларын августа; суг чыылдырар черни, тепчиткен суг [illegible] системазын сентябрьда доозуп, ажыглакчыларга хүлээдирип чедип алыр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң өзүлдезин пландан ажыр 0,5 хуу бедидер.

Ажыл төлевиринин аккорд [illegible] хевиринге ажылчыннарның 75 хуузун киирер.

Бригаданың кезээлиг ажылдаар аргазы-биле боттуң күжү-биле кылыр тудуг-монтаж ажылдарының 50 хуудан эвээш эвезин кылыр.

Чаартыкчы саналдарны ажыглаанындан 75 муң рубльдиң камналгазын бээрин чедип алыр.

Камналга чурумун сагыырын объект бүрүзүнге шыгыыратканындан 5 тонна металлды, 78 тонна цементини, 31 муң кезек туураарну, 5 муң квт. шак электри энергиязын, 40 кубометр ыяш тудуг материалдарын камнап алыр.

Чаа ажылчыннарны тудугжу мергежилге өөредир болгаш тудугжуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның мергежилин бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырып чорудар.

«Тыва тудуг» тресттиң коллективин социалистиг чарышка кыйгырган.

Социалистиг хүлээлгелерни тресттиң партия — ажыл-агый активиниң хуралынга чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

ИРКУТСК ОБЛАСТЬ. Коршуновскиниң даг-арыглаар комбинадында база бир чаа руданың ажыглаалга кирген. Оон ап турары хомур-дашты арыглаал үезин эрттирбейн, чурттуң металлургия бүдүрүлгелеринче бедик шынарлыг канны бүдүрүп үндүрери-биле чорудуп турар.

ЧУРУКТА: чаа руданы чүдүрген машиналар.

Э. БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Кыштаглаашкын чоруп тур

ТҮЛҮК ХҮННЕР

Он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы айын күш-ажылчы хөй-эът-биле «Найырал» совхозтуң хойжулары эгелээн. Улуг-Хемниң, Хемчиктиң ол чарыының чаагай оъттуг чайлагларынга чайгы семиртилгеде күш кирип деңгээн хой кыштың баштайгы айларын багай эвес эрткен. Кодан бүрүзүнде бодуун мал чеми, дус, микроэлементилер бар. Хой хураган кажааларының чылыглаттынганы багай эвес, суг-биле хандырылга үзүктелбээн. 10900 шээр малды, олар колдуунда торүүр база төрээн хой, чылыг суг-биле суггарып турар. Хойжу бригадаларда эң түлүктүг ажыл — хой оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн.

— Сарыг-Холдуң малчыннарынга чораан келдим, кодан бүрүзүнде хой оолдаашкыны кидин түлүк. Чаш хурагаһнарының саны алды чүс ашкан. Шаңчыда 2050 хой оолдаан. Кайы-даа салбырның бригадаларының хойжулары оларның дузалакчылары малдың чаш төлүн чидиригге таварыштырбас дээш шудургу бот-биле ажылдап турар. Хой оолдаашкынын хүн бүрүнүң кичээнгейинге алыры, бо ажылдың контролюн күштелдирери-биле тускай бөлүктерни тургустувус. Оларның составында совхозтуң, ооң салбырларының удуртукчулары, мал ажылының специалистери, партия кодээ Совет, профэвилел болгаш комсомолдуң активчилери. Олар төрүттүнген хураганнарның бажын даңзылап, чаш малдың кудаан бирикалажып, хойжу коданнарга чедирер. Көргүзер дузазын кадып турар — деп, совхоз директору Д. Х. Ооржак биске чугаалады.

Кажан даа, кайы-даа ажылга кол чүүл — ооң үре-түңнелдии. Ковей продукция бүдүргеп ажылчын, малчын немелде төлевирни, материалдыг деткимчени, шаңналды, моральдыг идиг бериишкинин алыр ужурлуг. Бо дээрге ажыл-агый механизминиң база бир кол чүүлү. Мааңа хамаарышкан экономиктиг сапаашкыннарны кылган. 1981 чылда ниити түңнел куду-даа болган болза, дыка хой мурнакчылар малдың баш санын камгалаар, чаш хураган өстүрер, күрүнеге дүк дужаар планын ажыр күүсеткен.

Будун чыл дургузунда бүдүрген продукциязы дээш хойжу Дарыы-оол Түлүш 1353 рубль немелде төлевирни алган. Ол малдың чаш төлүн камгалап, 1441 килограмм дүктү күрүнеге дужааган, күрүнеге дүк дужаар планын 113 хуу күүсеткен. Амаш Шаравии 1560, Алас Түлүш 1065 рубль немелде төлевирге четкен. Ол чижектиг немелде төлевирни чүгле Шаңчыдан 11 хойжу, шаңналды 8 хойжу алган. 1982 чылда ындыг материалдыг деткимчени ыннчы кижи бүрүзүнге көргүзер.

Кыштаглаашкынның баштайгы айларында, хой оолдаашкынының эге хүннеринде Чамбал-оол Салбырып, Арап Моңге, Беган Партизан, Сотпа Доңгут-оол, Амаш Шаравия, Серен Доржу болгаш өске-даа хойжулар багай эвес ажылдаан. Оларның коданнарында улуг-даа, чаш-даа мал [illegible].

Ниитизи-биле алырга бо [illegible] совхозтуң хойжу бригадаларында төрүүр 1977 хой бар, оларның 68.5 хуузу оолдаашкан. 13557 хураган камгалап алдынган. Малдың чаш төлүн эрте кыш үезинде алырга ажыктыг болуп турар. Күжү шыырак хойларның хурагаһнарының дорутуп турары эки. Часкы кавыскылыг соокка чедир малдың чаш төлү дүрген өзүп, демзизин [illegible] алтар.

Ынчалза-даа хой оолдаашкынының байдалы нарын болуп артышкаан. Малдың чаш төлү хорап турар фактылар бар. [illegible] хойжуларны ашкарыы чамдык коданнарда негелдеге ам-даа дүгүнмес. Оът-сиген, хоочун хойжуларның тайылбырлап турары-биле алырга, хемчелеп үигеенинден, чедир быжылаарындан кажаа-хораавың адаа ооң өдээ моон мурнунда чылдагызындан орапчок өлүк. Ынчангаш боос хойларның, чаш хурагаһнарның адаан үргүлчү [illegible] негеттинип турар. Ол база өске-даа чылдагааннарның уржуундан 818 хире хой бо хүннерде ара салган.

Январь, февраль база часкы айлар — хойжуга эң [illegible] болгаш чай чок үе. Ону ажыл эртеринге малдың кыштаг бүрүзүнге дуза болгаш деткимче херек. Ынчангаш херек бараанарын, амыдырал хандырылга болгаш медицина дузазын чай чок ниитиң кижилеринге үзүктел чокка чедирерин организастаар ужурлуг.

Агаар-бойдустуң таарымчалыг байдалын чөп ажыглап, совхозтуң хойжу, сакманчы, тускай эртемниг кижи бүрүзү [illegible] ажылдап, ССРЭ-ниң 60 чылынга үткүштүр хүн бүрүзүн шалыпчы болдурарынче үндап турар.

А. ОКСУР.

1981-1982 чылдың мал кыштаглаашкынын чедиишкиннииг эрттирер, ниитиниң малының баш-санын опча-менди камгалап алыр дээш, «Искра» совхозтуң ажыл-ишчилери болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар. Амгы үеде совхозтуң коданнарында 258 тонна сигенни, 180 тонна көк-суланы, 412 тонна саванны соортуп чедирген.

Малчыннарже чем соортуулгезинге Сергей Тюлюш биле Константин Саая эң идепкейлиг ажылдап турар. Тус-тус коданнарже мал чемин соортуулгезин үргүлчүлеп шаан.

Ынчалзажок эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалы берге болган ужурунда, малдың бодуун чемнерин совхоз четчир кылдыр белеткеп шыдаваан. Ынчангаш некрэжылар кышкы үеде-даа мал чеминиң курлаавырын тургузарын уламчылавышаан. Олар [illegible] саванны Омск областының ажыл-агыйларындан белеткээрин чорудуп. А кышкы үеде база-ла Ак-Чыраада хымыраш белеткээрин организастаан. Ажыл-агыйга бо [illegible] онаалда ёзугаар [illegible] тонна хымырашты белеткээр ужурлуг. Ол белен эвес ажылды Удувас-оол Моңгушка удурткан механизастаттынган бригада кылып турар. Ында 21 кижиниң доктаамал [illegible]. Механизастаттынган бригадага ийи сиген [illegible] [illegible] бо трактор [illegible] бригада [illegible] кижилерни 135 тонна хымырашты кезии белеткээни, ооң хой кезиин совхозтуң мал кыштагларынче чедирип [illegible] үрткан.

Хымыраш кестириишкинде Сагаан-оол Моңгуш, прессподборщикте Дакар-оол Ховалыг, трактор [illegible] Кара-оол Моңгуш [illegible] нормазын ажыр күүседип турар. Прессеттинген хымырашты узур белеп, сарайларынга Солаан-оол биле Шомаа Ондар [illegible] [illegible] турар.

[illegible]

ХАНДЫРЫЛГА ЧҮГЕ ЧЕТПЕЗИЛ?

...район хандырар кылдыр дугурээн чугаалыышкан турган. [illegible] чангыс-даа катап олар [illegible] автолавка чорутпаан эдентиг. Тускайлаттынган автолавканы чогуур үезинде хүлээп алыр дээш бир садыгжы кижи Овур районунга [illegible] бээрге, ону ол [illegible] [illegible] албаан. Ынчангаш [illegible] аймаан, өске-даа херек чүүлдерин «Искра» совхозтуң механизаторлары боттарының складындан үнүп [illegible] чорудуп турар. А машина, тракторга кывар-чаар материалдарны база-ла совхоз [illegible] соортуп турар. [illegible] биле бензин, солярка болгаш үстү Ак-Чыраадан база Хандагайтыдан шуут бербейн турар.

Кыштың берге үезинде аалдарындан ырак черде мал чемин белеткеп турар кижилерни эргежок бүгү чүүлдер-биле хандырбаска болур бе? Бо дээрге эң-не негелделиг айтырыг. Ак-Чыраада республиканың өске-даа ажыл-[illegible] [illegible] келген хөй-хой механизаторлар хымыраш белеткеп турар. Оларны база-ла хандырбайн турар. Айыткан четпес чорукту чайладырының эрттиг хемчеглерин республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу болгаш өске-даа хамаарышкан [illegible] алыр хүлээлгелиг.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

ЖДАНОВЧУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Бо чылдың январь 5-те үнген «Шында» чагаалар допчулалынга Улуг-Хем совхозтан Д. Шулуунуң чоруткан чагаазының утказы допчулалды кылган кижиниң буруузу-биле шын эвес болган.

Ынчангаш редакция совхозтуң дирекциязының, парткомунуң болгаш авторнуң мурнунга буруузун билинмишаан, Д. Шулуунуң чагаазын катап парлады.

Жданов аттыг совхозтуң хойжулары он бирги беш чылдың баштайгы чылын эът, дүк бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле багай эвес көргүзүглерлиг дооскан. Ылангыя дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде-ле 107,5 хуу күүсеткен.

Дүк бүдүрерин көвүдедиринге хойжуларның салыышкыны улуг болган. Совхозтуң хойжуларының дең кезии боттарынга алган хүлээлгелерин, а 14 хойжу — районнуң социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Чижээ, Чондан-оол Дайлакпан хойдан-на 3 кг дүктү кыргып ап, а ниити хоюндан 218 кг дүктү хүлээлгезинден ажыр дужааган. Аныяк хойжу Александр Чимит-оол хой бүрүзүнден 2,5 кг дүк алыр хүлээлгезин 2,9 кг кылдыр ажыр күүсеткен. Ирт кадарчылары А. Көк-оол, Д. Моңгуш-оол, Д. Бичe-оол оларирттериниң дириг деңзизин 45 кг чедирген болгаш баш бүрүзүнден-не 2,9 — 3,4 кг дүктү алгылаан.

Д. ШУЛУУ,
Жданов аттыг совхозтуң экономизи.

ЗАВОДТУҢ ЧАА ПРОДУКЦИЯЗЫ

Улус ажыл-агыйынга техниктиг дериилгени дүргедедир дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чугула айтышкынын амыдыралга боттандырбышаан, Ярославльдың мотор заводунуң коллективи күчүлүг чаа дизель моторларны массалыы-биле бүдүрүп эгелээн. Ол моторларның бирээзиниң-не күчүзү 650 аът күштүг. Белоруссияның автозаводунга бүдүрген хөй чүък соортур самосвалдарга ол моторларны ажыглаар. Чаа моторлар-биле хандыртынган ындыг машиналар хөй тонна хөмүр-дашты база [illegible] даг рудазын дажыглаар.

Чаа моторларның [illegible] [illegible] чорудуп. Конструкторларның санаашкыннары ёзугаар бүрүн бедиткен: машинаның бүдүрүкчүлүүн күчүлүг мотор 24 хуу бедидип, кывар чүүлдүң 13 хуу камналгазын берип турар. Бүгү чуртка сураглыг Ярославльдың мотор заводунуң чаа продукциязының шынарын специалистер бедик-биле үнелеп көрген: чаа моторну бүдүреринге ме[illegible] чарыгдалы эвээжээн, а ол мотор ажылдап турда [illegible] [illegible] [illegible] мөңгүлдүг болган.

(СЭТА)

ЭРТЕМДЕННЕР СҮМЕЛЭЭН

[illegible]

...Тудугнуң чугула материалы чаа арга [illegible] [illegible]

Чыып эттээр демир-бетонну бүдүрерінге, ооң шынарын экижидеринге эртемденнерниң сүмелээни [illegible] химии болгаш даг үлезин бүдүрүлгелериниң [illegible] ортумчуларын хаара [illegible] кылдыр [illegible] ажыглап турар. [illegible] демир-бетон бүдүреринге [illegible]

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫН САЙГАРБЫШААН...

(Партия-ажыл-агый активиниң хуралындан)

«Шагонартпжестрой» трестиң тудугжуларының партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. 1981 чылда трестиң ажылының түңнелиниң болгаш моон соңгааргы сорулгалар дугайында илеткелди трестиң эргелекчизи А. И. Ткаченко кылган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Моңгуш хуралдың ажылынга киришкен.

Ак-Довурак-даа, Чаа Шагаан-Арыг-даа участоктарының тудугжуларындан ажылышке эки үлегер-чижекти көргүзүп турар бригадалар барык [illegible] чугаалаан. Чижээ: А. Ф. Яхудиннин, И. В. Карповтуң, Т. И. Воронинаның, Л. Старолубованың, Н. Егорованың, Алдын-оол Кужугеттиң, Галина Колядиның, Зинаида Сатчактың, Валерий Сатчактың болгаш өске-даа бригадалар онзагай ажыл-херекке бедик чарыш-саналдың кымыннаан көргүзүп келгеннер.

№ 20 КМК-ның коллективи (начальниги В. И. Долгоруков) бодунуң күжү-биле кылыр тудуг-монтаж ажылдарының планын 137 хуу күүсеткен болгаш корректиг ажылдарны кылганын 1980 чылдыы деңнээрге 76 хуу өстүргөн. Планга көрдүнген 21 муң [illegible] орнунга 35 муң рубль арыг орулганы алган.

Трестиң эргелелдериниң КМК-ларының коллективтери планның онаалгаларының күүседезинде хожудаашкыннарны болдуруп, четпес ажылдап келгенинге илереттиг [illegible].

[illegible] чылын трест ниитизи-биле тудуг-монтаж ажылдарының планын 62 хуу күүсеткен. Ооң иштинде планын [illegible] 63 хуу, Ак-Довуракта — 61 хуу [illegible].

[illegible]

Район [illegible]

... [illegible] тудуглары (№ 18 КМК [illegible]), сүт [illegible], электри энергия четкилери (№ 20 КМК). Ак-Довуракта ТЭЦ-тиң ажылдары, 120 [illegible] («Тыва [illegible] тудугу») [illegible] объектилерни ажыглаалга киирер хүлээлдени [illegible].

№ 18 КМК (начальниги С. Н. Панов) болгаш «Тыва [illegible] тудугу» эргелели [illegible] онаалгаларын [illegible] 1980 чылдын [illegible].

Ылаңгыя № 12 тудуг эргелелинде (начальниги П. В. Дмитриенко) байдал дыка [illegible]. Ол эргелел планын чүгле 32 хуу чедирген. А Чаа Шагаан-Арыгта кылыр ужурлуг ажылдарның чүгле 9 хуу чедирген.

№ 14 ССУ-нуң (начальниги О. Г. Алушкин), № 15 механизация эргелелиниң (начальниги В. И. Лазарев) бүрүнү-биле сүт [illegible], канализацияның четкилери чаңгыс метр-даа [illegible] кудумчуларны [illegible] доозулбаан.

«Минмонтажспецстройнуң» кирип турар 11 организациязындан чүгле ийизи — «Северо-электромонтаж», «Спецжелезобетонстрой» планын күүсеткен.

«Шагонартпжестрой» трестиниң эргелелдеринде, КМК-ларында [illegible]

... [illegible] ажылдаанының хемчээлинден 20,2 хуу чедип турар. Азы оон уламындан 22,8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарга чедир [illegible]. Ылаңгыя чаа хүлээп алган ажылчыннарның өөредилге-аңгыландырынче, общежитиелерге [illegible] [illegible], ажылчыннарга таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээңгей салбаанын илереп айтыр ааар.

Тудуг ажылының ажылдаан болгаш шыналын бедидери — чугула айтырыгларның бирээзи. Бо талазы-биле ажыл база чогуур деңнелге [illegible] турар. Тресте ниитизи-биле тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези планнаттынганындан ажыр 780 муң рубльге ааргаан. Ылаңгыя № 18 КМК — 480 муң рубльге, № 42 тудуг эргелели — 268 муң рубльге тудуг ажылының бот-үнезин аарттаан.

С. У. Рукавишниковтуң, И. М. Карповтуң бригадаларын чыл дургузунда коллузунда уруй кылдынган ажылдарны эде кылырынга турган болгаш чүгле ол бригадаларның бракты эде кылганынга 150 муң хире рубльди чарыгдаан.

Ол ышкаш объектилерниң инженерлиг белеткелиниң четпезинден бригадалар бир объектиден өскезинче шилчиир [illegible] бүдүн неделя хире үе [illegible] турар. Ынчаар [illegible] трест 40 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр аргазын [illegible].

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, бригадир Н. В. Карпов бодунуң саналында ажылчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче четпес сагыш салдынып келгенин шүгүмчүлээн. Мурнакчыларның дуржулгазын [illegible]. Дуржулга солчуурунче [illegible] Оон айтырыг [illegible].

[illegible] организаставаан. Ажылчыннарның хостуг үезин [illegible] эртирерин, культурлуг дыштанызын трестиң партком, [illegible] тудуг комитеди сагыш салбайн турар. Хоорайда культура бажыңы безин чок. Общежитиелерде телевизор [illegible].

[illegible] техниктиг четчелдер эргелелиниң начальниги В. З. Сатаев санал бергеш, тудуг [illegible] 1982 чылдың [illegible] турарын шүгүмчүлээн. Чаңгыс бүдүн келген тудуг материалдарын организацияларга [illegible] [illegible] ла албайн баар чоруктар хөй. Оон уламындан хөй акша-хөреңги-биле садып алган материалдар херектеттинмейн чыдар таварылгалар бар.

№ 12 тудуг эргелелиниң кол инженери Н. Г. Найденовтуң чугаалааны ёзугаар [illegible] ноябрьдан эгелеп ажыл фронтузу чедишпейн турар. Бо чылдың эгезинде байдал база [illegible]. Биче механизацияның херекселдери чедишпес, [illegible] ажылдарын холдаан холдуу-биле кылып турар. Хөй-дүк кылыр черни трестиң талазындан ам-даа организастап турбаан. Хоорайның [illegible], будукту, чугай бөлеткели бригадаларны объектилер кылдырынга хоп [illegible] турары ам-даа [illegible].

№ 20 КМК-ның начальниги В. И. Долгоруков, № 18 КМК-ның начальниги С. Н. Панов болгаш санал берген өөн-даа өске-өске эргелер трестиң ажылынга четпестерин сайгарып, оларны арылдырынга арга-хемчээлдерни барымдаалаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Моңгуш хуралга чугаалааш, тудугну бүдүрерге база тудуг материалдары-биле хандырылганы эки [illegible] айтырыгларынга

[illegible] Бо беш чылда тудуг организацияларының ажылын [illegible] продукциязы — ажыглалга киирер объектилериниң планын күүсеткенинден үнелээр болгаш корбанн [illegible]. [illegible] организацияларда ажыл [illegible] [illegible] чорудар апаар ап болгай деп ол демдеглээн. Ынчангаш бо чылын «Шагонартпжестрой» трест эрткен [illegible] ажыглалга киирерин [illegible].

Республиканың [illegible] [illegible]-биле ажылдаар [illegible] [illegible] чугула деп, Д. С. Моңгуш чугаалаан.

«Шагонартпжестрой» трестиң тудугжуларының мурнунда бо чылын [illegible] салдынган 2710 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын, оон иштинде бодунуң күжү-биле 6925 муң рубльдиң ажылдарын [illegible] турар. Район [illegible] [illegible], сүт заводу, [illegible] четкилерин ажыглалга [illegible] 1500 өөреникчи өөренир ийи школаны августа, 120 [illegible] [illegible] мартта, Шагаан-Арыгга поликлиниканы октябрьда, ТЭЦ-тиң ажылдарын октябрьда [illegible] [illegible] турар.

1981 чылдың түңнелдериниң [illegible] [illegible] «Шагонартпжестрой» трестиң тудугжулары шудургу-биле ажылдап, салдынган сорулгаларны боттандырарын хандырып [illegible] чиге [illegible] турбас.

Н. ООРЖАК.

ҮЕНИ МУГНАВЫШААН

УКРАИН ССР. Одессаның Ленин орденниг далай садыының портунуң ажылдакчыларының чээрби хире бригадалары боттарының чыл даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин 3—5 ай бурунгаар күүсеткилээн. Порттуң коллективи планга немештир улус ажыл-агыйының чүс-чүс муң тонна чүъктерин чүдүрүп, дүжүрген.

ЧУРУКТА: Одессаның далай садыының портунда.

И. Павленконуң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — АНЫЯКТАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИНЧЕ

Делегей ареназында идеологтуг демиселдиң чидиглененни-биле база бистиң чурттуңуста социал-экономиктиг чаартылгаларның хүн бүрү болуп турары-биле комсомолчуларның болгаш аныяктарның марксчи-ленинчи өөредилгезин бедик деңнелге тургузары оларның марксчи мировоззрениезин хевирлеп тургузарынга, идейлиг диалогизм болдурарынга улуг салдарны чедирер.

Бистиң районда 1981—1982 өөредилге чылында комсомолчу аныяктарның политиктиг өөредилгезиниң четкизинде 40 школа ажылдап турар. Ол школаларда ниитизи-биле 1200 хире оолдар, кыстар, а партия өөредилгезинде база 325 комсомолчулар хаара туттунган, 432 аныяктар коммунистиг күш-ажылдың школаларында өөренип турар. Партия райкому база чер-черде партия организациялары комсомолчуларның болгаш аныяктарның политөөредилгезиниң шынарын [illegible] доктаамал кичээнгейни салып келген.

«Хемчик», «Дон-Терезин», «Барлык» совхозтарда аныяктарның политкичээлдери [illegible] шаанга чорупн келген болгаш программада көрдүнген темалар [illegible] [illegible] эртип турар.

Комсомолчуларның болгаш аныяктарның политөөредилгезиниң шынарлыг чорудулгазы, оларны политшколаларже хаара тударын-биле черле [illegible] ажылдап турар аныяктарның ниити билиин бедиктерге аныяк кижи бүрүзүнүн ортумак эртем чедип алырынче комсомол райкому онза кичээнгейни угландырган. Ынчангаш Ак-Довурак хоорайда КМК 741 болгаш КМК-1-де, [illegible] комбинатында болгаш районнуң бүгү ажыл-агый черлеринде ортумак эртем чок аныяктарның санының [illegible] тургузуп, оларны кежээки школаларга болгаш бот өөредилгелиг школаларга өөредилгезин уламчылап турар ортумак эртемни алырының бүгү хемчээлдерин ап турар.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ,
Барыын-Хемчик район.

ӨШКҮ ДУГАЙЫНДА

Бажың чанының дуазалыг ажыл-агыйында өшкү өстүрери эптиг болгаш ажыктыг. Ол эът, дүк, алгы болгаш оон-даа өске продукт бээр. Оларның эң-не үнелиг —сүт.

Өшкү сүдүнүң үзүг инектиниинден онзагай хоолуглуг. Ынчангаш өшкү сүдүнге быштаа, аарыкшы, сметананы болгаш сарыг [illegible] хоюг. Амгы үеде инек сүдүн амдалгыг болгаш хоюг болдурарын [illegible] заводтары боттарының бистиң кылдыр үүредип турар. А өшкү сүдүн ынчаар хоюг херек чок. Өшкү сүдүнде минералдыг дустар, витаминнер инектиинден хөй. Ынчангаш ону ижерин уруглар-га, кырганнарга болгаш ижин аарыг улуска сүмелеп турар.

Өшкү шимченгир мал, ону кажаага үр тургузуп болбас, [illegible] черге үндүрүп турар ужурлуг. Аңаа улуг херим иштиэ элээ таарымчалыг.

В. БОЖАНОВСКИЙ.

Совет көдээниң кижилери

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАЛДА

ЫРАККЫ Мөңгүн-Тайганың [illegible] бөлүүнге баарга [illegible] [illegible] [illegible] Черлеешкен [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] хойлар [illegible]. Мөңгүн-Тайга совхозтуң кадарчыларынга [illegible] уткуражып бээр.

[illegible] ушкү хойжу бригадазының партия организациязының секретары Кан-оол [illegible] Бораргаш-биле ужуражыдывыс. Хойжуларның ажыл-херээниң дугайын ол чугаалап [illegible].

— Эрткен кыштан чугур түңнелдерни үндүрүп, бо кышче [illegible] кирген бис. Бистиң бригаданың хойжуларынга эрткен кыш [illegible] берге шылгалда болган. Хар [illegible]. Ынчалза-даа хойжулар боттарының шудургу чоруу-биле ону чедиишкинниг ажып эрткеннер — деп, ол чугаалааш, ушкү хойжу бригаданың хойжуларының ажыл-херээн кыскаш-биле тайылбырлады.

[illegible]

... агыйының профессионал-техниктиг училищезинче сени өөредип чорударын сүмелешкивис, Игорь — деп, директор С. С. Б. Очур чугаалаан.

Училищеге бир чыл өөренгеш, хойжу-механизатор мергежилди чедип алырын, оон соонда тускайлаң хой малдаарын аңаа сүмелээн. Мергежилдиг хойжу болур азы тракторну башкарып билиринин [illegible] хире чугулазын Игорьга директор бүзүреткен. Совхозка кодан хойларының баш санының чорту көвүдедир апаар. Ынчангаш хойжу кижиге тракторну быжыглап бээрге, ол болу мал чемин болгаш сугну сөөртүп ап, улуг харлыкта ону дүрген залбыйлап-даа ап болур болгай. Ынчангаш аныяк оол өөренирин чөпшээрешкен.

ЧЫЛ хуусаалыг өөредилгени [illegible] эрткен. Игорь Дагба хойжу-механизаторнуң документизин холга туткаш, төрээн совхозунга база ажылдай берген. Ону улуг хойжу кылдыр томуйлаат, бир кодан хураган хойну кадарып бээр бергеш, [illegible]. Аныяк хойжу [illegible]

... мурнунда эмигнин эрги судун ынап-ла саай тудуп каалтар. Оолдарын тоттурбас хойларның хураганнарынга суланы даш даарбеге хоюу тыртканы, ону хайындырып оон хандыылынга ол аарыкшы сүт-биле холааш эмзирип турар.

— Хураганнарны чагыштырар дээш-ле бир-бир хойга эмзирери таарымча чок. Чүге дизе оларның аксының иштин кемдээр аарыг тыптып болур. Аргалыг-ла болза бир хойга доктаамал чагыштырза эки. Аксы кемдээн хураганнарны хайындырган артыш-биле чаарга дыка дуаалыг боорзур — деп, Чечекмаа Адашовна чугаалады.

Комсомолдуң рекомендациязы-биле (ЭКП кежигүнүнге Чечекмаа 1974 чылда кирген. Амгы үеде Чечекмаа Ногиттиң партийжи даалгазы бригадада малчын херээженнер ортузунга культурлуг амыдырал-чуртталга талазы-биле ажыл. «Эң эки культурлуг өг-бүле» деп чарышты ында организастаан. Активчилерниң кылыр ажылы-ла хөй. [illegible]

Бажыңнарны тудуп, оларны септээр ажылдар колдуунда Бай-Хаактың септелге-тудуг участогунуң бызаңчылар бригадазынга онаажып турар. Ону дуржулгалыг ажылчын С. Кашпык эки удуртуп келген.

Бригада ам ийи бажыңның тавааи салып алган. С. Кашпык тудугга 11 чыл доктаамал ажылдап келген. Оон күш-ажылы хүндүлел бижиктер, шаңнаалдар-биле демдеглеттинген.

ЧУРУКТА: бызаңчылар бригадири С. Кашпык.

А. ОЮННУҢ фотозу.

АЛ-САГЫЖЫ — АЗЫРААН МАЛЫНДА

«Тоора-Хеме совхозтуң Көк-Чар сүт-бараан фермазының эргелекчизи Маадыр Сандыкович Колдаң мурнакчы ажылдап турар бызаа ажаакчызы кадыызы кижи деп айтырарымга, ол боданмайн-даа: «Намгар-ла болгай» диди.

Бызаа кажаазынче бар чорумда Намгар бичии шанакта өдек сөөртүп алган кажаа ажиинде барды. Намгар Яндаевна Кол мооң мурнунда 1959 чылдан эгелеп 1977 чылга чедир, Азас школазынга ажылдап турган. Ынчангаш ону чүгле таныыр эвес, а оон кандаар-даа аажы ажылгырын билир кижи мен.

Кажан Намгар дежурныйлай бергенде, школа арыг болгаш чылыг болур чүве болгай. А бо чылдың март-тан эгелеп Немгар Яндаевна бо Көк-Чар фермазында бызаа азырап берген болду.

Ол хүн арай кыржаң соогу сүргей турган. Бызаа кажаазынче кире бээримге, чылыг, чырык, арыг чаагайзы-даа кончуг. Эки ажаалдага тодуруттап, дүктери кылайтыр соруланып келгилээн 21 бызаа дергиде шыгыдып каан чемин чип турлар. Оон ынаа бичии беш бызаа өске аазалде омактары сүргей дештилежип турлар. Чаш мал-даа болза, кандыг холдуң, кандыг ажаалда-хайгааралда турарын билирлер. Бызаалар дыка сергек обнап, тескележип, дештилежип турлар. Намгар Яндаевна бызааларынче хүлүмзүрүп көрүп тура, чугаалай-дыр:

— Марттан эгелээш, бо үнгүе чейир 41 бызааны азырааш, өске, ында үлүг азыраан бызааларга ажаакчыларынга дужаадым.

Бызааны кончаар чемгерип, кончаар ажаарын сонуургаан айтырыг бердим.

— Чаш урug-биле дөмей-ле —деп, Намгар Яндаевна кезээде хүлүмзүрүп чорурр хөглүг чоны-биле харыылады. — [illegible]

[illegible]

чаш малын кижи, ылаңгыя чаш мал ажаакчызы кижи ве- [illegible]

Фермада бызаа малдарга чурту [illegible]

[illegible] *дугаар эмни сыкыртып алырдыр мен. Оон ынаа бызаага эмн басай чем берипкенде, азы хемчээл чокка чемгерипкенде оон ижин аарый бээр. Ынныг таварылгада тускай таблеткалар ижиртип, эмнеп-даа алыр-дыр бис. Черле мы-* [illegible]

[illegible] *ажыл-ишче ынныг кижилерниң кадарган малы-даа тур чаагай, семис-шыырак, кылган ажыл-ижи-даа бүдүнгүр болур. Маңаа кандыг-даа* [illegible]

М. ЭРГЕП.

Тес район.

Номчукчулар саналдап, шүгүмчүлеп тур

СЕРЕМЧИЛЕЛ ХЕРЕК

Одакчылар дөөре кышкы үеде эң-не хорушаалыг улус болур. Организация бүрүзүнде ажылдакчыларга таарымчалыг чылыг байдалды олар тургузар ужурлуг. Одалга системазынга ажылдаар кижилерни хүлээп алырда баш бурунгаар ааыш-чаңын өөренип көөрү чугула. Чамдыкта ааыш-чамаан чок кижилерни хүлээп алыр, а олар ажылынга харыысалга чок, кымыш үеде системаны доңуруп, хөй рубльдиң ундурги туруп сөөртээр ужурга таварышкан турар.

Чамдыкта одакчылар одун салып каап, эзи каттап бергилеэр. Оон уламындан өрт-әйымыл болурунуң бир кол чылдагааны ында. Чижээ, 1980 чылдың күзүнүнде «Чаа орук» совхозтуң клувунга от салып каап чаа бээрге, хоозанын [illegible], [illegible] өрттенген. Ол өрт өскээш клубту дегерезин шыва алган. Бир эвес одакчы серемчилелдиг болган эвес клуб өрттенмес турган.

Чамдык ажылдакчылар эмирик сүт ажылдап турар боор. Бо чорук эң-не айыылдыг. От салыр черлерге арага ижер дээш чытыры шууг корзуннуг. Ындыг чүве болганда хөй-ниити, албан организацияның черлери, эң ылаңгыя школа, эмнелге, эмнелге болгаш өске-даа культура албан черлеринге графиктиг ёзугаар дежурныйлаашкынны организастаар артык эвес деп саналдыг мен.

Чаа чыл, февраль 23, март 8 дээн ышкаш байырлал хүннеринде одакчыларның серемчилелин шыңгыдарлар болза эки. Кышкы үеде одакчыларның ажылынга хамаарылгазын өөренип көрүп, шаңнал-макталды тыпсыры черле чөптүг. Бо чорук кижиниң онзашкаш ажылынга бот-идепкейин бедидер, моон соңгаар бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга сонуургалды болдурар.

Чамдык албан организация удуртукчулары «Одакчылар системазын доңурбаса болза ол-даа дээн хемнер-биле ажылдың шынарын хайгаараваан баарлар. Одакчы кижиге тускай хепти бербеш, сүттү кордүүшкен график ёзугаар бээри албан.

Бистиниң үр үеде чаңгыс черге одакчылап келгеннер хөй. Чижээ, партияның Эрзин райкомунуң одакчызы С. Доңгакты чижектеп болур. Ол ажылынга кеткелдиг. Системазын чаңгыс-даа доңуруп көрбээн. Ол ышкаш районда Д. Самдан база үр үеде одакчылап келген. Шак мындыг үлегерлиг ажылдакчыларны шаңнап, одакчылар ортузунга социалистиг чарышты эгилелдеве деп бодалдыг мен.

А. ТАВА.

БЕШ ЧЫЛ МАНАДЫВЫС

Каа-Хем районда «Ленинчи орук» совхозтуң бир сүт-бараан фермазы ады-сураг алгаан Мерген хемниң оруунда туруп турар. Ынчангаш ферма база ол хемниң адын эдилээн. Суур база шору — мында 35 өг-бүле чурттап турар. Ол дөөре ферма ажылдакчылары болгаш совхозтуң чамдык өске-даа ажылчыннары дыр. Школачы уруг-дарыглар-биле катай чурттакчылар база арбын.

Бистиң дүвүредип, беш чыл манап келген хандырылганың бир чугула чери бар ийин. Ам черле чеже болур, «аазалының безин үш чыл манаар» чүве дээн, чеже шыдажыр, сольччи бижиир ужурга тавааштывыс.

Херектиң ужуру мындыг. Фермага чунар-бажыңны туткаш, 1976 чылда ажыглалга киирген. Баштайгы чылында аңаа чунуп ап турдувус. Оон хенертен ажылдавастаан, ам беш чыл болуп тур. Көөрге безин хараадаанчыг: соңгалары-даа, хаалгазы-даа чок, оңгая берген турар. Чунар-бажың чок (ажылдавас) болганда, ферманың ажылчыннары сүг изиңип алгаш, бажыңнарынга баккы-соккы чунуп ап турар, азы район төвү Сарыг-Сеп суурнуң чунар-бажыңынга кирип ап турар.

Ферманың чунар-бажыңның байдалы мындыг турда Бояровка кожууның Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы болгаш ажылчын комитеди «хаайынга-даа кагпайн» турар. Чоннуң амыдыралын негелдезин мынчаар херекке албайн туруп болур бе?

Совхоз директору В. П. Гурков, кожуун Совет күүскомунуң даргазы В. И. Щербак олар чунар-бажың дугайында мергежилдерниң негелдезин кичээнгейге дарый алгаш, оон соңга, хаалгазын кылдырып, одаар чүүл-биле хандыргаш, неделяда ийи удаа кандер кылдыр хемчеглер алыр боор деп ам база-ла идегеп, манап турар бис.

К. ХОВАЛЫГ.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: «чаа» чемнер

Зея хоорайның иштиг чемненериниң черлериниң специалистери — Соңгу Приамурьениң ырак-ушак тайгаларда суурларынче тускай экспедицияны организастаан. Олар ылым-чем кылырының янзы-бүрү рецептилерин чыып алганнар.

Зея — аныяктар хоорайы. Оң чурттакчыларының хөй кезии Зея ГЭС-ти тудар дээш, маңаа чурттуң бүгү-ле булуңнарындан келген. Ынчангаш олар бо черниң чурттакчыларының кулинар чаңчылдарын, рецептилерин билбес.

Экспедицияның түңнелдери дораан билдинген: столоваялар, рестораннар, кафелер менюларында мөөгүлүг капустиник, кластан кисель, тыква кашазы, мөөгүлүг вареник дээн ышкаш чемнер көстүп келген.

Столдар база-ла шиник кирген: оларны угулза-хаалыг аржылдар, эрги шагның аяк-савазы кластаан, оларны Ыраккы Чөөн чүк улустарының эдилелдерин көрүп кылган.

Чамдык столоваяларга түс черниң кухнязының хүннери болуп эрткилээн. Улус ону бедик-биле үнелээн.

УКРАИНА: кышкы аргадан мөөгүлер

Алуштаның чурттакчылары амгы үеде аргаже саваларлыг чорупп турар апарган. Крым дагларын хар бүрттерлиг, а ындаа черлерде мөөгүлер дүрген өзүп эгелээн. Оларны кадың күс соонда чаггаан суггур частар «өттүрупкан».

Хады болгаш шиви үнген черлерде чидиг кызыл-сарыг рыжиктер, кара баштыг опяталар мөөгүжүлерни оода өөртүп турар. Адыттыг аргаларда база ажык аяннарда дааг ак мөөгүзү хөй.

Крымның дыка хөй чурттакчылары болгаш аалчылары бо хүннерде Симферополь — Ялта маршрутка троллейбустап арыга чедип турар. А оон корзина долдур мөөгүлүг чанып кээрлер.

БЕЛОРУССИЯ: чаа магнитола

Чиик машиналарга салыр «Гродно-303» деп чаа магнитолаларның баштайгы түүзүн заводтан садыг четкизинче чорудкан.

Чаа модель чараш, идегелдиг. Оон үндезининге бо чылын бүдүрүлге стереофонун «Гродно-302» деп автомагнитолаларны үндүрүп эгелээр. «Гродно-305» деп автомобиль магнитолаларын калбаа-биле үндүрериңге белеткеп турар.

ГРУЗИЯ: чагыкчыларга чедирбишаан

Бедик дагларда турар Казбеги [illegible] амыдырал хандырылганың албаны [illegible] ажылдап эгелээн. Техника-биле [illegible], эки специалистиг амыдырал хандырылга бажыңы районнуң бүгү-ле колхоз, совхозтарының хүлээп алыышкын пунктулары-биле дорт харылзаалыг.

Чижээ, соодукчу септээр дээн болза, ону даг кокпаларын-биле сөөртүп орбас. Амыдырал хандырылга бажыңынче долгантарга-даа, мастер бодунуу чедип келир.

КАЗАХСТАН: Москвадан теледамчыдылгалар

«Экран» системазының автоматчыткан станциязын ажыглалга киирген соонда, Чөөн Казахстан областың [illegible] чурттакчылары оларны көре бергеннер.

Чоокта чаа Усть-Каменогорск — Алма-Ата аразынга радиорелейлиг «телекөвүрүг» ажылдап эгелээн. Ам областың бүгү хоорайлары болгаш районнар төптери, дыка хөй улуг-улуг суурлар Москвадан дамчыдылгаларны хүлээп ап турар. Беш чылдың төнчүзүнде Чөөн Казахстанның бүгү-ле чурттакчылыг черлеринге ак-көк экраннар чырый бээр.

КИРГИЗИЯ: кывар чүүлду камнаар

Республиканың эртемденнериниң сүмезин ёзугаар автомобиль шимчедиктиниң [illegible] бир тайтыжынга херек бензин [illegible] хүү чедир камнатынар.

Фрунзениң политехниктиг институдунуң чогааткан карбюратор тааржыттырылгазы [illegible] температураны бадырып [illegible] тускай бижиктааз пластинка шимчедиктиже киирер бензинни таарыштырып турар.

Ол автоматчыткан корректорну кандыг-даа мастерскаяга кылып ап болур, ол республика найысылалының автопарктарының бирээзинге [illegible] эрткен.

(СЭТА-ның корреспондентилериниң медээлериниң).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЗАВОД ЮБИЛЕЙИ

БУХАРЕСТ. Румынияның Брашовта «Тракторул» заводтуң коллективи чугула болуушкунну демдеглеп эртирип турар. Ада-чурт бүдүрүлгезиниң эң баштайгы тракторну кылып үндүргени хүнүнден бээр 35 чыл болган. Ол дээрге чурттуң үлетпүрүнүң чаа адыры — трактор тудуушкунунуң үндезин леттинип тургустунган хүнү-дүр. Ол машинаны совет лицензияны ёзугаар база боттарының румын эштери-биле кады ажылдап турган совет специалистериниң дузазы-биле белеткеп кылган турган. ССРЭ ол бүдүрүлге черинге хөй санныг деригтепкеселдерин берген, бедик [illegible] специалистерге трактор бүдүрүлгезиниң эң болбаазыраңгай аргалары-биле таныштырарынга дузалаан.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕР

БУДАПЕШТ. Дьерде кылымал хөм кылыр «Грабопласт» заводтуң коллективи эрткен чылды күш-ажылчы бедик чедиишкиннериң чылы кылдыр ажылдап эртирген. Ол бүдүрүлге черниң ажыл-ишчилери эрги чылдың сөөлгү хүннеринде планнап ажыр 1 млн. дөрбелчин метр продукцияны чуртка берген. Олар бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырар, кылып турар продукциязының ассортиментизин калбартыр талазы-биле эки түңнелдерни чедип алган. Будапештиге болгулаан чурттар аразының [illegible] бизнестерин алгылаан чаа чүүлдер заводтуң кылыгларының даңзызында көстүп келген. 1981 чылда «Грабопластың» продукциязының үштүң бириниң хөй кезиин даштыкыже, ол ышкаш Совет Эвилелиниң, Чехословакия, Кубаже чорудкан.

ЧАШТАРГА ОЙНААРАКТАР

БЕРЛИН. Чаңгыс-ла чыл иштинде 3,6 млн. самолёттарны болгаш вертолеттарны кылып үндүрүп турарынга мактаттынар ужар чүүл заводу делегейде бар бе? Ындыг бүдүрүлге чери ГДР-ниң мурнуу чүгүнде. Аннаберг-Буххольц хоорайда бар. Ол дээрге, пластмассалардан самолёттарның ойнаар моделдерин кылып үндүрүп турар «Пластикарт» дээр комбинат-тыр. Бичии-чаштарның [illegible] ойнааар турар «Пластикарттың» лайнерлери чүгле ГДР-ниң бичии хамаатыларынга эвес, харын база өске-даа чурттарның уругларынга база сонуургаанчыг боон турар. Ында ангы-ангы куруннерниң 30 ажыг янзы-бүрү хевирлиг самолёттарының хензиг хевирлерин база кылып үндүрүп турар. Оларның аразында совет ужар чүүл конструкторлары Туполевтиң, Ильюшинниң самолёттарының модельдери дыка хөй, космоска ужуган аппарат — «Восток» корабльдиң модели база кылдынган. Эрткен чылын кылып эгелээн чаа ойнаарак — «Аэроплан» хоорайның уруглар садтарының бирээзинде «шылгалдаиы» тудуп турар.

ЭНЕРГИЯ НЕМЕШКЕН

ХАНОЙ. Эрткен чылын социалистиг Вьетнамның [illegible] бажыңнарынга электри лампалары улам-на күштүг-биле чайнап, бүдүрүлге черлериниң станоктары болгаш машиналары, кооперативтер шөлдеринче суг дамчыдар насос-даа идегелдиг ажылдап турган. Республиканың энергетиктериниң кызымаккай ажылының түңнелинде 1981 чылда электри энергиязы ажылдап үндүрериниң деңнели 4,4 хуу улгаткан.

Ыланчыда Уонгбиэ [illegible] ажыл-ишчилери онза бедик түңнелдерни чедип алганнар. Ында энергия бүдүрери чыл иштинде 15 хуу көвүдээн. Ол дээрге вьетнам болгаш совет специалистериниң интернационалчы коллективиниң демниг, эки ажылының түңнели-дир. Ол бүдүрүлге черинде калбарган социалистиг чарыш болгаш бүдүрүлге чааргыкчыларының [illegible] чугула үндезиннериниң бирээзи боон турар.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Ужурланыышкын демиселчилериниң болгаш антифашистерниң Венгр эвилелиниң [illegible] конференциязы болган. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары Миклош Кароли конференцияга чугаа чугаалаан. Венгрияның антифашистери болгаш ужурланыышкынның [illegible] фашизмге удур [illegible] ужурлаан [illegible] демиселчилер [illegible] демиселдиң мурнуу одуруунга Венгрияның коммунистери кезээде туруп келген.

Ужурланыышкын шиңчээшкинниң демиселчилери болгаш фашизмге удур туржуп чораан улустар амгы үеде тайбың дээш демиселге идепкейлиг киржип турар. Делегейниң амгы нарын байдалының үезинде тайбың дээш демисел — чаа эвилелдиң кол сорулгазы болуп турар.

Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының политиказын чурттуң чону идепкейлиг деткип турар. Реакциялыг пропагандага мегелеткен хөй кижилер Пакистандан болгаш Ирандан төрээн чуртунче дедир чанып кээп турар. Солуннарның дыңнатканын ёзугаар алырга, чүгле эрткен чылын безин Афганистанче 200 муң ажыг афганнар чанып келген. Чуртунче чанып келгеннерниң таарымчалыг чурттаарынга байдалдарны улусчу эрге-чагыргалар хандырып берип турар.

ЧУРУКТАРДА: даштыкыдан Кунар можуга чанып келген тараачыннар амгы үеде өөрүшкүлүг ажылдап, чурттап турар (үстүнде); Афганистан Демократтыг Республиканың найысылалы Кабул хоорай. Ында бүдүрүлгелер, магазиннер уззуктелиишкин чокка ажылдап турар, кудумчуларда автомашиналарның саны улам көвүдээн (адаанда).

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохроиказы.

КНО-НУҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Делегей хоорайларынга чаарыштыкыныңы хандырары, [illegible] тайбың аргы-биле [illegible] таарымчалыг байдалды тургузары — Каттышкан Нациялар Организациязының амгы үеде кол сорулгазы болуп турар деп. КНО-нуң чаа чиигине секретары Х. Перес де Куэльяр чугаалаан.

Оон бодалы ёзугаар алырга, эң-не дувүрээзинниг чер Чоокку Чөөн чүк болуп турар. Делегейниң ол районунга быжыг тайбыңны хандырарынга Палестина куруунуң турумзары улуг ужур-дузалыг болур ийик деп, Х. Перес де Куэльяр «Нью-Йорк таймс» солунга берген интервьюзунга демдеглээн. Ол хереж — политиктерниң дүрүм ёзугаар эргези-дир деп, Каттышкан Нациялар Организациязының чиигине секретары чугаалаан.

Мурнуу Африка Республиканың эжелеп алганы Намибияның хамаарышпас чоруун хандырары КНО-нуң кол сорулгаларының бирээзи болуп турар деп, ол демдеглээн.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың дээди удуртукчуларының аразынга чугаалажылгаларны чорудары хүнчүрлүг чоруктуу чаарыштыраарынга идегелдиг болур ийик деп, Х. Перес де Куэльяр айыткан.

Р. РЕЙГАННЫҢ АДМИНИСТРАЦИЯЗЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ...

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Январь 11-де Брюссельге НАТО чурттарының даштыкы херектер министрлериниң чыыжы хуралы эгелээн.

Ол албан ужуруунда ужуражыышкынның мурнуу чарынды АКШ-тың, Великобританияның, Франциянын, ГФР-ниң болгаш Италияның телээлекчилериниң чажыт ужуражыышкыны болган. Польшада болуушкун-биле холбаштыр АКШ-тың моон соңгаарты кызамдаашкынныг базымнарының америк «программа» — [illegible] АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтиң [illegible] информациязы [illegible] турар.

Р. Рейганның администрациязы ол [illegible] бүрүн-биле деткээн турарын негээн.

[illegible] Польшаның иштики херектеринге каржыы-биле холгаарлаашкын боон турар ындыг хемчеглерни шүүтүрүн болгаш чамдызын-даа хүлээп алыр чаваралгада ол ыңгыы чарыг ужуражыышкынында киржип турар министрлер кадыг салалгаа солчуушкун боттурбас болгаш ужурланыышкынны ажып эртер дээш НАТО-нуң арткан кежигүнү чурттарга чогуур албадаашкынны кылыр апаар.

ЯПОН МИЛИТАРИЗМ КАТАП ТУРГУСТУНУП ТУРАР

Даштыкы чурттарже походтар кылырын болгаш орденнер алырын японгенералдар база катап шагда-ла күзеп бергеннер. «Төрээн чуртту камгалаар херекке» эң-не шылгараан шериг албаныгларынга тыпсыр тускай шаңналдарны доктаадып тургузаар дугаанында Японияның национал камгалал эргелелиниң (НКЭ) планының дугайында түс черниң солуннары бижип турар апарган. Ол орденнерни болгаш оларга хамаарышкан нес кожааларны белеткээринге дараазында сан-хөө чылында шериг ведомствозунга, тодаргайлаарга, Японияның национал камгалал эргелелинге 750 муң иен акшаны тускайлап бээр деп турар.

Япон генералдарының салдарының өскени, оларның туружунуң быжыккаанын бо бичии факт безин тодаргай херечилеп турар-дыр.

Делегейниң ийиги дайынынга япон милитаризмни чылча шапкан түңнелинде Японияның чепсектиг күштерин чуртка хоойлудан дашкаар кылдыр чарлааны билдингир болгай. Японияның император армиязының болгаш флодунуң артынчылары эвилелчи күштерлер дужурган, бүгү шериг организацияларын болгаш албан черлерин узуткаан турган. 1947 чылда чурттуң хүлээп алганы конституциязының 9-ку чүүлү армияны, дайын чорударының өске хевир чепсек-херекселдерин хоруглаан болгаш делегейниң маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлээринге чепсектиг күштерни ажыглаарындан Японияның ойталааның чарлаан.

Ындыг турбуже, Американың Каттышкан Штаттары «соок дайынның» политиказынче шилчээни-биле холбаштыр Ыраккы Чөөн чүкке шериг күчүзүнүң талазы-биле шыдалдыг эвилелчи АКШ-ка херек болу берген. Вашингтон бодунуң дайынзырак эрге-ажыктарын удуртурга болдурбушаан, «айыыл чок чоруктуң» кырээн дээр дугуржуганы япон улуска албадаан болгаш Японияны бедик деңнелде [illegible] киирип алган. Вашингтонга [illegible] «Бот-камгалалының күштери» эрткен чээрби чеди чылдарының дургузунда Азияда эң-не күштүг армияларның бирээзи кылдыр өскен. Амгы үеде япон армиязының составында 300 муң шериг албанныгзары бар. Ол дээрге — колдуунда офицерлер болгаш биче командирлер-дир. Амгы үениң эң-не болбаазыраңгай шериг чепсек болгаш техниказы-биле япон армия хандыртынган. «Ф-15», «Р-3» деп дайынчы самолеттарны, янзы-бүрү ракеталарны, «М-74» деп танкыларны, шериг корабльдерин база сут адааның хемелерин АКШ-тан Япония эндере садып алган. Японияның амгы шериглериниң от күчүзү япон императорлуг армиязының делегейниң ийиги дайынының бүдүүзүнде күчүзүнден хөй катап артык болуп турар.

Ыңчалзажок чурттуң реакциялыг, агрессив бөлүктери ааза доктаарын бодавайн турар. Япон чагыртының болгаш эрге-чагыргада либерал-демократтыг партияның деткиишкини-биле олар чурттуң конституциязының демократтыг чүүлдерин, ылангыя дайынга удур оон 9-ку чүүлүн узуткаарын оралдажып турар.

Делегейниң ийи дайынынга аштырыышкынын дүүн ожаан негээр деп кадзаалыг узалбадаар халашкан болгаш ам-даа шериг албанында япон генералдары болгаш адмиралдары калтыдадыр турары — тайбыңның херээнге, хамыктың мурнунда япон улустуң моон соңгаарты салым-чолунга онза айыылдыг политика-дыр. Япон орттуктар от генералдарга, адмиралдарга дээштиг шыдал салдырып турар. Ынчангаш олар чурттуң кожалары күрүнелерге девискээр негелделерин кылып, АКШ-тың генералдарының дайынзырак хөделиишкиннеринге улам идепкейлиг киржип турар. Оон тодаргай барымдаазы — «Римпак-80» деп шериг өөредилгелеринге Японияның шериг-далай чепсектиг күштери эң идепкейлиг киржип-дир. [illegible] 1982 чылда болур ындыг [illegible] Японияның чепсектиг күштери [illegible] турар.

Японияның хөй орттукутарынга турар америк шериг [illegible] Пентагонның чепсектиг күштериниң кады ажылдажылгазы улам калбарган. Америк болгаш япон шериглериниң өөредилгелери агаарга, сугга, курунг черге барык хүн бүрүде болуп турар.

Хөй шериглерни хандырары, чепсеглээри, өөредири эң-не моожок чарыгдалдарны негээри билдингир. Чурттуң сан-хөө болгаш экономиктиг берге айтырыглары турза-даа, генералдарның бүгү негелделерин япон чазак күзелдиг-биле хандырып, шериг чарыгдалдарын чыл бүрүде көвүдедип турар. Бо талазы-биле Япония АКШ-тың бүгү эвилелчилериниң мурнунда эрткен. 1981 сан-хөө чылында армияның хандырарынга 2 триллион [illegible] миллиард иен акшаны чарыгдаан. Амгы сан-хөө чылында ол чарыгдалдарны 7,5 хуу көвүдедирин планнап турар.

«1983-1987 чылдарда шериг тудуунуң программазы» дээр планнаашкынга херегеи хөй — 21 триллион иен акшаны чарыгдаары көрдүнүп турар. Ол хире хөй акша-херекселдерни үндүрүг төлекчилериниң кармаанындан уштуп алыры чажыт эвес. Ол чылдарда Япония «Ф-15» дээр шуургаанчы самолёттарны, «Р-3» деп дайынчы самолёттарны, вертолеттарны, танкыларны, корабльдерни, ракеталарны АКШ-тан ам-даа ооргуе садып алыр болган турар.

Японияның бүгү күргег [illegible] шериглериниң ортаа камгалалдың хөй күрүзүү чурттуң [illegible] девискээринде — Хоккайдо ортулукта мооңнелген. Ынчаарга олар чыл бүрүде «М-74» деп 80 танкыларны, өске-даа бөө-чепсектерни, танкыга удур 50 вертолёттарны немей алыр. Япония бодунуң армиязын тактиктиг эң чаа ракеталар-биле дүрген темпилиг чепсеглеп турар.

Япон генералдар болгаш адмиралдар чуртун камгалаар дээш эвес, а дайын кылыр, походтар чорудар дээш бо бүгү хемчеглерни ап, армияны чепсеглеп, өөредип турары кымга-даа чажыт эвес. Америк албадаашкындан ойталаарын, чурттуң дайын белеткелин соксадырын, конституциязының 9-ку чүүлүн шыңгыы сагыырын Японияның демократтыг хамниктыг чазактан негеп турар.

С. ЛОГАЧЕВ.
(СЭТА).

ЧУРТТАЛГА АЙТЫРЫЫНГА ХАМААРЫШТЫР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы 1981 чылда «ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларының чаа чуртталга айтырыының хоойлужудулгазының Үндезиннерин» хүлээп алган. Бо болза ССРЭ Конституциязында быжыглаттынган бистиң чурттуң хамаатыларының чуртталга бажың-биле хандыртынар эргезин боттандырарынга чугула базым болур. Чуртталга айтырыының хоойлужудулгазының Үндезиннери» 1982 чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг болган.

Маңаа хамаарыштыр юридиктиг эртемнерниң кандидады И. И. Седугинниң беседазындан чамдык айтырыглар талазы-биле допчулалды парлап тур бис.

— Чуртталга байдалын экижидери негеттинип турар хамаатыларның учётунуң дүрүму кандыгыл, кандыг чаа чүүлдер барыл?

Чаа чуртталга хоойлузунда күштүг боон турар хоойлуларның практикада бадыткаттынган чамдык нормаларын хевээр арткан болгаш хамаатыларның чуртталга бажыңы-биле хандыртынар эргезин калбартып, ол эргелерниң магадылалын бедидип турар.

Чаа хоойлу учёт чорударының дүрүмүн тодарадыткан. Чуртталга шолуун херектеп турарларның учётун колдуунда улус депутаттарының черлер Советтериниң күүсекомнары боттандырып турар. Бир эвес бодунда чуртталга фондузун тудуп турар ийикпе, аңаа чуртталга тудуунга бодунуң улуун киирип турар албан организациязы болгаш бүдүрүлге черлеринде кым-бир кижи ажылдап турар болза, ол кижиниң ажылдап турар чериниң аайы-биле учётка киирген туруп болур.

Чоокта чедир-ле чамдык республикаларда чүгле чангыс черге, азы ажылының аайы-биле, чок болза чурттап турар чериниң аайы-биле учётка туруп болур деп негеле турган. Чаа чуртталга хоойлузунуң Үндезиннери чурттаалга бажыңы херектеп турар кижилерни, оларның күзели-биле, бүдүрүлге черлеринге болгаш Советтиң [illegible] учётка туруп болурун доктааткан.

Хамаатыларның чуртталга бажыңын экижидерин чүгле хэрээн тодарадырының барымдааларын шиитпирлээринде хоойлуда санап бижиткен. Чүге дээрге хамаатыларның чуртталга бажыңы-биле хандырылгазының деңнели ангы-ангы хоорайларда, областарда болгаш республикаларда дөмей эвес болуп турар. Ону тодарадырының барымдааларын ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларының хоойлужудулгазының өске актылары-биле доктааттынган турар.

Партия болгаш чазак өг-бүле бүрүзүн чаагайжыткан тускай квартира-биле хандырар сорулганы салып турары билдингир болгай. Чуртталга айтырыын шиитпирлээринге бо чугула шынар айтырыгны киирбишаан, чаа Үндезиннер чуртталга байдалын экижидери негеттинип турар болгаш ук чурттакчылыг черде үргүлчү чурттап турар хамаатыларга чуртталга бажыңын өг-бүлеге тускай квартира кылдыр бээр дүрүмнү доктаадып турар.

— Кандыг кижилер чуртталга бажыңын бирги ээлчегде алыр эргелиг болурул?

Чаа хоойлужудулга ындыг кижилерниң даңзызын эң-не болгаай берип турар. Олар болза Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтери болгаш аңаа өлгеннерниң өг-бүлелери, чамдык хооу аарыгларның аар хевирлериниң аарыгдап чорууур кижилер, күш-ажылдың I болгаш II бөлүктериниң инвалидтери база шериг албаныныңгарның иштинден I болгаш II бөлүктериниң инвалидтери; курлуниң азы хөй-ниитиниң [illegible] хуулдарын күүседип турган кижилерниң амы-тынын камгалап алыр дээш, социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаар дээш ССРЭ хамаатызының [illegible] турган өлген кижилерниң, ол ышкаш бүдүрүлгеге ажылдап тура, озал-ондакка таварышкаш өлген кижилерниң өг-бүлелери болур. Оон аңгыда бүдүрүлгеге хөй чылдар дургузунда ак сеткилдиг ажылдап келген ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга, «Маадыр ие» ат тывыскан херээженнерге, хөй уругларлыг өг-бүлеге, өг-бүлеге ийигетер төрүттүнгенде база бот-чуртталга бажыңын бирги ээлчегде берген турар.

— Артык чуртталга шолунге хамаарыштыр чаа хоойлужудулгада чүнү айытканыл? Чамдык өг-бүлеге кандыг-бир чылдагаан-биле артык чуртталга шолу тыпты бээр болза, ону албан-биле ызырып бербес бе?

Ынчап черле болбас. Артык шөлдүг (акым өрээлин, суд дамчыштыр хавырып ап болуру көрдүнүп турган мурнундагы хоойлудан ылгаштыр Үндезиннерде ындыг норма көрдүнмээн турар. Тускай квартираны ниити кылдыр өскертир арга-биле чуртталга айтырыын шиитпирлерни чугула эвес деп көрген. Бир эвес улуг шөлдүг квартираны ээзи бодунуң күзели-биле бичии шөлдүг квартирага орнаар деп болзаар болза, ол аңгы херек. Ындыг таварылгада ол бодунуң өг-бүле кежигүннериниң чөпшээрелин хүлээп алыр хемчээлдиг база квартираны) бээрип чуртталга бажыңын бердээп негээр эргелиг.

— Бир эвес бажың ээзи куруненин чуртталга шолу-биле спекуляция кылып, ону бедиткен өртек-биле кижилерге хөлезилээр болза канчаарыл?

[illegible]

— Кандыг таварылгада бажыңдан үндүрер хемчегни ап болурул?

Ам хамаатыларны бажыңдан үндүрериниң хемчеглери чүгле онзагай таварылгаларда: бир эвес бажыңның чурттакчылары ук квартираны чөп ажыглавас, үргүлчү (чаңгыс эвес удаа) үреглээр азы чидередир; ону өскээр ажыглаар; социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин үргүлчү үрээр болгаш өске чурттакчыларга кожа чурттаарынга шылажыр арга чок байдалды тургусканда бажыңдан үндүрүп болур.

— Бир эвес кижи бүдүрүлге, албан черлериниң албан чериниң чуртталга шолун ажыглап чурттап тургаш, өске ажылче шилчиир деп барган болза канчаарыл?

Бо айтырыг талазы-биле чаа хөй чүүлдер бар. Бир эвес ажылчын, албан-хаакчы кижи ажылдап турганы бүдүрүлге, албан организацияларда ажылының үнер апарганда ол кижиге өске чурттаар бажың бербейн, бажыңындан үндүрер дүрүм моңгага дээр күштүг болуп турган. Ол чүгле дайынның болгаш шериг албаныгларнан инвалидтеринге, назылап кырааш пенсионерлерге, күш-ажылдың I, II бөлүктериниң инвалидтеринге хамаарышпас турган.

Чаа хоойлу ёзугаар бүдүрүлге, албан черлеринге он чылдан [illegible] эвес үеде ажылдаан, ук бүдүрүлге, албан организация черлериниң бажыңында чурттап турар кижилер ол черлериниң шугумундан өскээр ажылдап чоруптар таварылгада, ындыг кижилерни чурттап турган бажыңындан үндүрерип чүгле өске чуртталга бажыңын бергенде бооттурар.

«Албан черлериниң бажыңнары» хамаарыштыр айырга [illegible] чуртун Советтериниң [illegible] бээрин Үндезиннер [illegible] оларнан кижилерни үндүрери чүгле өске чурттаар бажың бергенде бооттурар.

— Хамаатыларның чуртталга бажыңынга хамаарыштыр хүлээлгелерниң дугайын чугаалажып көрээлинер.

[illegible] Совет хамаатыларга [illegible] чуртталга фондузунуң камгалалының дугайында сагыш салыры болур. Чуртталга бажыңнары дээрге бистиң совет улустуң байлаа болгай. Үндезиннерде бажыңны берип турар черниң болгаш ону ап турарларның — ийи таланың кайызының-даа хүлээлгелерин тодарадыр талазы-биле хөйнү киирген. Чуртталга-ажыглал контораларны бажыңның септелгелерин чогуур ёзу-шаанда кылыр, инженерлиг дериглелериниң үзүк чокка ажылдаарын хандырар, бажыңнарның подъездилерин, ниити ажыглал черлерин, бажыңнарны болгаш аңаа хамаарышкан девискээрлерин арыг-силиг, эмге-ээ келдиг тургузаар.

Чурттакчылар бодунуң хамаатылыг чуртталга бажыңнарының камгалалының дугайында сагыш салыр, санитар-техниктиг болгаш өске-даа дериглелерни, чаагайжыдылга объектилерин камнап-карактаар, чуртталга бажыңын болгаш аңаа хамаарышкан девискээрни ажаар дүрүмнерни, өртке айыыл чок болурунуң дүрүмнерин сагыыр болгаш подъезд, чаа, болгаш ниити ажыглалдың черлерин арыг-силиг тургузар хүлээлгелиг. Ол ышкаш бажыңның үүрмек септелгезиниң бодунуң күзели-биле кылыры болгаш бажыңны хоо тэп баарде чогуур байдалга хүлээлгезин хамаатыларның хүлээлгезинге киирип турар. Оон аңгыда бажыңның болгаш коммуналдыг хандырылганың төлевирин чогуур хугаазында төлээр.

Дараазында ээлчегде чаа Үндезиннерге дүүштүр бүгү эвилелдешкен республикаларга чуртталга кодекстерин ажылдап кылыр болгаш оон [illegible] Чуртталга хоойлужудулгазының Үндезиннериниң [illegible] ажылдап кылыр болгаш оон дүрүмнерин [illegible]

(«Работница» журналдан)

СПОРТ СПОРТ СПОРТ СПОРТ СПОРТ

Ленинград бодунуң музейлери-биле суралгыг. Оларның дыка солун делгирлери-биле таныжар дээш чылдын-на ацаа чүс-чүс муң аалчылар кээп турар. Оларның бирээзи [illegible] Казань хүрээзи турган бажыңда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының шажын болгаш атеизм төөгүзүнүң музейи болуп турар. Архитектор А. Н. Воронихинниң тывызыксаан ол бажың XIX чүс чылдың эгезинде орус классицизминиң шылгараңгай тураскаалы боор турар. Ону чаарткан соонда атеизм төөгүзүнүң салбыры [illegible] калбарган.

Музейниң библиотеказында шажын төөгүзүнүң, философияның болгаш атеизмниң талазы-биле 150.000 ажыг ном бар. Бистиң чуртка шажынга удур пропагандады калбартырынга ол музей улуг үлүүн киирип турар.

ЧУРУКТА: «Шажын болгаш эрте-бурунгу делегейниң хостуг угаан-бодалының» делгирлериниң чаңында.

Н. Науменконуң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ КӨДҮРЕР

Партия болгаш Совет чазак күш-культураны болгаш спортту сайзырадырынга улуг кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. Бо талазы-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ыңай бедидер дугайында» доктаалында тодаргай айыткан.

Чөөн-Хемчик районнуң школаларында күш-дамыр кижизидилгези багай эвес чорул турар. Школалар спорт-[illegible] хандырттынган. 22 школаларның 15-түг делгем, чырык, улуг залдарлыг. Чадааның № 3 школазы бо өөредилге чылында чаа улуг спорт залдыг болу берген.

Спорт залдарында спорттуң янзы-бүрү секциялары доктаамал ажылдап турар. Чүгле волейболдуң секцияларында безин 1238 өөреникчи киржип турар болгаш ол аныяктар ортузунда массалыг апар чыдар. Спорттуң бо хевиринге өөреникчилерниң сонуургалы улуг. Чоокта чаа Чадаана хоорайга ортумак школаларның волейболга районнуң бирги чери дээш маргылдаа-[illegible] шугуму биле организастап чорудкан. Ол маргылдаага 14 команда киришкен.

Бирги чер дээш чидиг демисел эгелээн. Бирги оюнда Суг-Аксы биле Чыраа-Бажы школаларының оолдары ужурашкан. Суг-Аксы ортумак школазының командазы Чыраа-Бажының командазын бүзүреддиң-биле уткан. Суг-Аксы ортумак школазының командазы Шеми школазының командазы-биле ойнааш, оларны 2 улаштыр чиңң-биле уткан.

Ынчангаш Суг-Аксы ортумак школазының командазы бирги черни бүзүреддиң-биле алгаш, улус өөредилге килдизиниң шилчип чоруур кубогу-биле шаңнаткан. Ийиги, үшкү черлерни Шеми, Чыраа-Бажы школаларының командалары алгылаан.

Суг-Аксы ортумак школазы [illegible] делгем спорт зал чок-даа болза өөреникчилер чогуур белеткелди алганы маргылдаадан илдең. Ында волейбол секциязын күш-культура башкызы Валерий Долеевич Херлек доктаамал чорудуп, оюннуң техниказын чараш кылдыр өөредип турарында. Шеми болгаш Чыраа-Бажы ортумак школаларының күш-культура башкылары Кара-оол Ишкинович Доржу, Мерген Дмитриевич Айыр-Санаа оларның ажылы база эки.

Спорт залы чок-даа болза Хор-Тайга ортумак школазының оолдар командазы (башкызы Кан-оол Мадар-оолович Ооржак) улуг чүткүлдүг ойнааннар.

— Түннел оюннарже кирип болур турдувус, ынчалза-даа бир команда-биле аттырлаттыр туттуп тургаш, бичии-ле черге алыстывыс, зал [illegible] дашты-даа оолдар хөөрем чок, дыка-ла ойнап турганнар, а чамдык улуг делгем спорт залдыг школаларның өөреникчилериниң ойнаарының конгаагы конгуг-дыр — деп, ол башкы хомудап чугаалаар болду. Башкының чугаазы конгуг шын.

Хөндергейниң, Иймениң школаларында улуг залдар бар. Ынчалза-даа ол школаларның командалары кошкак белеткелдиг келгеннер. Ында күш-культура башкылары өөреникчилерни волейболду чараш ойнаарынга өөретпээн, ойнаары чалгааранчыг, көрүш чок болуп турар. Ындыг байдалдар Чадааның № 1 болгаш уругларның спорт школазының командыларында база бар.

Ам спорттуң кышкы хевирлеринге ойнаарының үези келген. Мичиктиг болгаш шанбылыг хоккейни өөреникчилер чайгаар бүткен хөлдер доштарынга ойнап турарлар. Баян-Тала суурдан ангыда өске суурларда болгаш Чадаана хоорайда [illegible] куттунмаан. Школачыларның кышкы дыштанылгазының үезинде Чадаана хоорайда болгаш көдээ суурларда уругларның ойнаар бөдүүн чуңгулар, катоктар кылдынмаан. Ынчангаш ол четпестерни чайладыр дээш хемчеглерни ап чорудары негеттинип турар.

С. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик районнуң улус өөредилге килдизиниң инспектору.

СУУР ЧЕМПИОНУ

Баян-Кол суурнуң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы эрткен. 16 шыдыраачы аңаа киришкен. Оюн [illegible] неделя үргүлчүлээн, оон үнели ам тодараан. Менгии-оол Билеп-оол 12,5 санны эң-нап, шыдыраа талазы-биле Баян-Колдуң чемпиону деп аттыг эвээн. Маргылдааның ийиги черин Хемер-оол Монгуш алган, үшкү-дөрткү черлерин Александр Серецен, Борис Данчай үлешкен.

П. БИЧЕ-КЫС.
Кызыл район.

Эрткен чылдың 209 хуузаарлыг Шыңдаа үнген кроссвордту Чадааның № 1 ортумак школазының өөреникчизи Людмила Күжүгет, Эрзиниден Владимир Хобига, Кан-оол Кыргыс. Жданов аттыг совхозтуң чолаачызы Артел-оол Сагаан-оол, Самагалдайдан Самбакай Суидуй, Каа-Хем суурдан Владимир Данзар болгаш оскелер-даа шын тыпканнар.

◎ ХОККЕЙ. ССРЭ-ниң шилиндек командазы Индияның Бомбей хоорайынга Польшаның командазын ~~сиге~~нииг шөлге ойнаар хоккей талазы-биле маргылдаага ужуражып, 1:0 [illegible]. Ам совет команда Индияның командазы-биле 5-6 [illegible].

◎ ФУТБОЛ. [illegible] бирги чери дээш Италияга бөлүр футболга ойнаар соолгу, чорбы дөрт дугаар команда илереттинген. Ол болза, Чаа Зеландияның командазы-дыр.

◎ ШЫДЫРАА. [illegible] ырак эвесте Норң хоорайга шыдыраачыларның чурттар арызының маргылдаазынга делегей чемпиону чораан совет гроссмейстер Таль тиилээн. Ол сөөлгү ужуражыышкынга өске бир совет шыдыраачы [illegible] тайым [illegible].

◎ ФИГУРЛУГ ЧУҢГУЛААШКЫН. Эрткен чылдың делегей чемпионадының [illegible] шаңналын алган москвачы фигуристер Наталья Бестемьянова биле Андрей Букин [illegible] спорттуң тенныга чурттуң чемпионнары болганнар.

◎ ТЕННИС. Сураглыг совет теннисчи Клавдия Борисованы тураскаадып чаңнал болган маргылдаага 100 хире аныяк спортсменнер киришкеннер. 1968-69 чылдарда [illegible] Роман Шевчук болгаш Галина Бебик, 1970-71 чылдарда төрүттүнгеннерден — Владимир Звонков болгаш Яна Коваленко олар тиилээннер.

ДОСААФ — эрес-дидим чоруктуң школазы

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДА

Спорттуң техниктиг болгаш шериг дузалал хевирлерин элээди оолдарның ортузунга массалыг болурун чедип алырынга ДОСААФ организацияларының ролю улуг. Бо талазы-биле дуржулгалыг ДОСААФ-тың хоорай болгаш район комиттери, эге организациялары эвээш эвес. Оларның мурнакчы ажыл-ижиниң дуржулгазын, социалистиг чарыштың [illegible] турарының дугайын чырыдары-биле «ДОСААФ — эрес-дидим чоруктуң школазы» деп чаа бөлүкнү ажыттывыс.

Чер-черде ДОСААФ эге организацияларының, спортчу-техниктиг клубтарның ажыл-ижин, арга-дуржулгазын көргүскен материалдарлыг бо бөлүкнү үндүрер. ДОСААФ-тың ажыл-ижиниң, ооң чедиишкиннериниң болгаш четпестериниң дугайын, аңаа хамаарышкан санал-оналдарны, сүмелерни, бодалдарны бисче бижиирицерни дилеедивис, эргим номчукчулар.

ШЕРИГЖЕ, БҮДҮРҮЛГЕЖЕ

Күш-ажылчы коллективке дораан-на чугула кижи апаары — аас-кежик. Шак ындыг улуг Александр Доржуга таварышкан. Автомашина [illegible] ДОСААФ [illegible] «Кым болур мен?» деп хөй боданып ужурга таварышпаан. Шериг албанын эрттирген Хабаровскиге-даа, күш-ажылчы амыдыралының эгезин алган Торгалыгга-даа ол [illegible].

— Машинам — ГАЗ-53. Ырак рейстерже колдуунда ундуп келдим. Бейи чылдың баштайгы чылының планын хуусаазы [illegible] көөрүмге, оналдамның чылда [illegible].

Ол 1950 чылда төрүттүнген. [illegible] «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилериниң хүндүткелин болгаш бүзүрелин чаалап алган. Чон арызындан үнүп, күш-ажылчы [illegible] бүдүштүг кижилериниң бирээзи болу берген. Ол Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

Александр Доржунуң чурттап турары Торгалыг чайының коннуг изиниде безин сериин чыдар караңгы арга-ларлыг бедиктерниң эдээнде [illegible] га белен алыспас. Ооң чаңгы [illegible]. Арга чарык болгаш ол ынчаар оът-сиген терең, черниң хөрзүнү дүжүткүр кара довуракы [illegible] тарыырга, мал-даа өстүрерге чаагай орән.

Ниитизинде, күш-ажылынга, боттарының хууда дузалал ажыл-агыйынга торгалыгжылар элээн ылгалдыг чон. Чер ажылынга, ылаңгыя мал [illegible] бода мал өстүрерин олар элээн мергежээн. Аңнаар үе [illegible] сагыжы — тайгада. Көдээниң сезоннуг ажылдарының бүдүзүнде «Күш-ажылдың хостуу» [illegible] лырга дөмейлежи бээр. Чижээ, Торгалыгның суттатчылары ындыг, чер эрнири, хар агары-биле кады сүт бугазы [illegible] херек ядик дериг-херекселдерин белеткеп алыр. Александр Доржу бичиизинден-не хайнакшылдыг күш-ажыл арызынга өзүп, коммунист Максим Чидарап, Балдаң Түлүш, Казак Натпит-оол оларның чагыг-сөзүн хүлээп ап, чаңгыс чер чурттуглары ышкаш [illegible] чаңчыктырып алган.

— Шериг албаның [illegible] бүдүрүлгеге-даа [illegible] — деп оон айтырган бис.

— Мен бодаарымга, меңээ дуза кадып келген дагдыныкчыларым. Бактаан турган коллективимниң ачызында. Олар эвес болза, Хабаровскиге-даа, совхозка-даа эки дирти бээри берге болгай аан. Шагаан-Арыгда спортчу-техниктиг клуб [illegible] автомашина [illegible] кылдыр өөредип каан. ДОСААФ райкомунуң бо чериниң эрткен чылдарында-даа, [illegible] спортчу кижизидилге ажылын багай эвес чорудуп турарын, ооң доозукчузу болгаш [illegible].

А. В. Доржу күш-культура болгаш спортка конгуг сундулуг, спортчу секцияларже аныяктарны хаара тудуп турар. Күш-шыдалдыг чорук шериг хүлээлге эрттирерин-ге, ажылга шалыпчы болурунга улуг дөгүмчелини чолаачының намдарындан билип ап болур.

А. ОКСУР.

ДОРТ ХАМААРЫЛГАЛЫГ

[illegible] ооң Чеселтиг Күштерин быжыглаарынга ДОСААФ эвээш эвес улуг-хуузун киирип келгенин билдингир. Ооң [illegible] жигүннери шериг албанынга [illegible] белеткеп, шериг-патриоттуг [illegible] чорудуп турар. Социалистиг Ада-чуртту камгалаарының ленинчи чагыгларын, чурттуң камгалал күчүзүн камгалаарының дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин пропагандалаар талазы-биле [illegible] ажылдарны ДОСААФ райкому чорудкан. Ортумак школада хаара туттунмаан оолдар шеригниң эге белеткелин районнуң шериг белеткелиниң [illegible] хаара туттунган. Шериг-техниктиг белеткелди [illegible].

Шериг албанынга чалыы салгалды хаара тудар сорулга-биле район спартакиадазын [illegible] ГТО [illegible] ДОСААФ, [illegible] болгаш спортчу организациялар чугулалап, бо талазы-биле чаңгыс аай демниг болуп бар чыдар. Аныяк 1800 оолдар, кыстар ГТО-ну дужааган. 1222 спортчу [illegible] разрядтарны чедип алган. Эге организацияларның чанында боодалга, автомобиль, мотоцикл секциялары ажылдап турар.

1981 чылда 23 район чергелиг маргылдаалар болган. Ол оюннарның бүдүүзүнде [illegible] маргылдааларны массалыг-биле эрттирерин ДОСААФ райкому чугулага алган. Бүдүрүлге, күш-ажылчы коллективтерге социалистиг чарышка ДОСААФ активиниң киржилгезин көдүрериниң хемчеглери чорудуп турган. [illegible] социалистиг [illegible] турары конгуг чугула, бо талазы-биле ажылдың деңнелинден ДОСААФ [illegible] дорт хамаарылгалыг.

ДОСААФ-тың кежигүннери, ооң эге организациялары чылдан чылче өзүп олурар. Районнуң 25 организацияларында 2127 кежигүн бүрүттээн. Ындыг-даа болза АТБ, райпо, «Ак-Туруг» совхоз, [illegible] чамдык өске-даа черлерниң ДОСААФ ажылының [illegible] эге ам-даа четпелии деңнелдээри артык эвес. Камгалал-массалыг, спортчу база шериг-техниктиг белеткел [illegible] ДОСААФ райкому [illegible] болдурар ужурлуг.

Шериг-патриоттуг кижизидилге ажылы, спортчу-техниктиг белеткелдиң материалдыг баазазы чугула ажыктыг үүле-херек деп чүүлдү [illegible] чедип алыры күзенчиг. Бо ажылга парткомнарның, партия эге организацияларының, хоорай база көдээ Советтерниң ДОСААФ-ка калбак деткимчези херек болуп турар.

У. ДАГБА.

СПОРТ-ТЕХНИКТИГ БЕЛЕТКЕЛ

ДОСААФ райкомунуң чанында спорт-техниктиг клуб чалыы салгалдың шериг-патриоттуг, күш-дамыр кижизидилгезин болгаш спорт-техниктиг белеткелин эки-жидер дээш элээн ажылды 1981 чылда кылып чорудкан. Ам келген хемчеглерден мотоспортка белеткел алдады оолдарның сонуургалын хайныктырган. Спорттуң бо солун болгаш шырын хевиринге өөренип алыксаар оолдарның саны көвүдеп олурар. Үстүкү класстарның өөреникчилери, бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының аныяк төлээлери мотокросс маргылдааларынга киржип, спортчу мергежилин бедиткен. Районга эрткен мотокросска Малуупленде автотехниктиг школаның курсантылары база киришкен. Бистиң оолдарывыстың спортка бедик мергежилдерин олар караа-биле көргеннер. Ак-Довуракка, Кызылга, Сарыг-Сепке эрткен маргылдааларга районнуң аныяк мотоциклистери эки түңнелдиг болган. Совет Эвилелиниң Маадыры М. Бухтуевтиң шаңналы дээш эрткен чылгы республика маргылдаазынга бирги черни бистиң Улуг-Хем район ээлээн.

Техниктиг белеткелдиң кол черин автомашина тургузуун өөренири, ону башкарары хамааржыры билдингир. Он бирги беш чылдың бирги чылында үшкү класстың 160, бирги база ийиги класстың 200 чолаачызын, автомашина башкарарынга 60 хаңнакшылдыгларны, 30 мотоциклистерни белеткээр планны ДОСААФ райкомунуң спортчу-техниктиг клувунга онаа-ган. Бистер херек кырында бо талазы-биле планывысты хуусаа бетинде күүседиривис, бо ажыл-херектерге элээн хөй рубльди үндүрдүвүс.

Улус ажыл-агыйынга ол хире хөй санныг кадрларны белеткээрин белен эвес. Спорт-техниктиг клубтуң материал-техниктиг баазазы кошкак, ооң кадрлары чедишпес, автомашина башкарарынга өөренип оолдарның чурттап, ажылдап база өөренип турар черлери аңгы-аңгы совхозтарда, районнуң девискээри улуг. Ынчалза-даа эрткен чылдарның дуржулгазынга, совхозтарның материал-техниктиг баазазынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга дайын, планныг оналдавысты күүседивис.

Арыг-Бажынга, Чаа-Хөлге, «Найырал» совхозтуң төвүнге, Арыг-Үзүүнге, Хайыраканга, Эйлиг-Хемге, Торгалыгга, Ак-Талга курсантылар бөлүүн тургузуп, ол черлерниң инженер-техниктиг ажылдакчыларын хаара туткан турган. Чер-черде бөлүктерниң башкылары совхозтарның инженер-техниктиг ажылдакчылары ДОСААФ шугуму дамчыштыр чолаачылар белеткээрин [illegible] аңаа идепкейлиг киржип келген. Ылаңгыя «Найырал» совхозтуң кол инженери Валерий Николаевич Кызыл-оол, «УТКА 25 чылы» совхозтуң [illegible] Петр Тимофеевич Найдан-оол, Жданов аттыг совхозтуң кол инженери Сергей Сүддүмович Сымчаан, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң чодураа салбырының механиги Александр Сатович Шивит болгаш оскелер-даа өөредилгениң шынарынче улуг кичээнгейни салып келген.

Спорт-техниктиг клубтуң инструктор-чолаачызы Андрей Иванович Анфалов, бүдүрүлге өөредилгениң мастери Иван Афанасьевич Ютанов олар кичээлдериниң эрттирип турганын график ёзугаар контрольдап, өөреникчилер база башкылар-биле сырый харылзаалыг ажылдап турган. 1981 чылдың күш-ажылчы чедиишкиннерин улам быжыглап, чалыы салгалдың ажылчыннарның спортчу-техниктиг белеткелинче кичээнгейни моон-даа соңгаар күштелдирер бис.

В. БОЛОГОВ.
ДОСААФ райкомунуң спортчу-техниктиг клувунуң даргазы.

ЯНВАРЬ 15-ТЕН 17-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 15-ТЕ.

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.00 — Чаштарның хор коллективтериниң концерти. 9.30 — «Горнистер, харылаңар!» Ереванда дамчыдылга. 10.00 — «Сорунаа». Документалдыг телефильм. 10.30 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.30 — [illegible]. Документалдыг телефильм. 15.25 — Хоойлу билир сен бе? 16.05 — Теннисте Европаның бирги чери дээш команда аайы-биле маргылдаа. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Австрияның шилиндек командазы. 16.35 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Татар АССР-де кывар-чаар материалдар камналгазының дугайында. 16.45 — «Тоол аалдап келди». «Горох савазында даңгына». Тоол.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бедик [illegible] — ССРЭ болгаш МАР-ның арызынга найырал кады ажылдажылга болгаш боттарынга дузалажылга дугайында дорнозе ат салган хүнүнге. «ССРЭ — МАР» деп эргелиг ажылдажылга». 19.10 — «Экран ошкуктерин чыыр тур». ССРЭ — МАР. 19.40 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Балет дугайында». Балет-81. 22.55 — [illegible]. 23.10 — 23.40 — [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — [illegible]. Документалдыг фильм. 12.10 — География. 8-ки класс. Төп район. 12.40 — Музыка. 7-ги класс. С. Прокофьев. «Золушка» деп балет. 13.10 — «Кылып өөрен». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.55 — А. С. Пушкин. — «Евгений Онегин» [illegible] 8-ки класс. 14.25 — Төөгү. 6-гы класс. Ян Гус. 14.55 — Ботаника. 5-ки класс. Хүн, бүрү, хлорофилл. 15.20 — Эстетиктиг кижизидилге. Драматург В. Розов-биле ужуражылга. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Хоойлу болгаш хүлээлге». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Чолаачы болгаш үе». Тыва чечен чогаалда найырал темазы. 19.15 — «Тываның экраннарында». 19.30 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг улуг-лар, чаштар!». 20.10 — «Кино аян-чорукчулар клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Даштыкы фильм экраны». «Дүнеки хайгылдаа». Уран-чечен телефильм. (Франция). 23.00 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Торпедо» — «Динамо» (Москва). [illegible].

ЯНВАРЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — [illegible] сула шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болурун хайгаарыыр» (Күш-культура коллективтериниң чаңчылдары). 9.00 — «[illegible]». 9.30 — [illegible] — «[illegible]». Хөй сериялыг уран-чечен фильм [illegible]. 11.15 — «[illegible] шыдаар силер». Чаргыкчылар конкурузу. 12.00 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының 4-кү делегей фестивалының телепрограммазы: «Өг-бүле мөчээлери». 12.25 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 12.55 — «Спортлотонуң» 3-кү тиражы. 13.00 — «Билдингир-даа бол, эдептиг». 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — Айтырыглар. [illegible] шиитпирлер. 16.15 — «Арыг [illegible]». Мультфильм. 16.35 — «Правда» солуннуң [illegible] тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей байдалынга хамаарыштыр беседазы. 17.20 — 17.35 — Чапсар. 17.35 — «Ак-көк отчугаш». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Москва». Кинотайылбыр. 21.45 — 23.25 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. СКА — ЦСКА. 2-ги болгаш 3-кү үелер. Ленинградтан дамчыдылга. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Дошка бил». Фигурлуг чуңгулаашкынның мастерлериниң киржилгезы-биле. 15.15 — «Музыкалыг киоск». 15.45 — Делегей байдалының дугайында тайылбыр. 16.00 — Узбек ССР-ниң телевидение программазы. «[illegible]». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Р. Ахмедовтуң дугайында. 16.30 — Эстрада концерти. 17.15 — Чаа мультфильм. 17.35 — «Саттыныышкынның оруунга». [illegible]. 18.00 — «Кадынчыл». Эртемтиг-[illegible] программа. [illegible]. 18.45 — «Черниң кижизи». Документалдыг телефильм. Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң [illegible] В. И. [illegible]. 19.45 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!». «Бөрүлер балыкты канчаар чиир дээрил». 20.00 — «Эрмитаж. Ортаакы векторниң уран чүүлү». 5-ки фильм. 20.35 — «Совет киноның эгезе». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Ынакшылдың тыны». Уран-чечен телефильм.

ЯНВАРЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Мордов [illegible] — [illegible]. 10.10 — «Кадыкыл». Эртем тайылбырлыг программа. 11.20 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.50 — «Даштыкы аалчылар [illegible]» Совет Эвилелиниң дугайында. 12.10 — «Көдээден дамчыдылга». 13.10 — «Музыкалыг киоск». 13.40 — «Коллектив чуну кылып шыдаар [illegible]». «Коммунистер» деп бөлүк. 14.15 — Драматургтуң төрүттүнгенинден бээр 200 чыл болурунга. «Дворянин [illegible]». [illegible] Евг. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильм-шиизи. 16.55 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң академиктиг оркестриниң концерти. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — 18.45 — Чапсар — 18.45 — Чаа мультфильмнер: «Айдедир», «Ак ховагай». 19.05 — «Силерге, хоочуннар!» Музыкалыг программа. 20.05 — «Кино аян-чорукчулар клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 — Марк Рейзен-биле ужуражылга. Фильм-концерт. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

15.20 — «Тоол аалдап келди». «Горох савазында даңгына». 16.05 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының 4-кү делегей фестивалының телепрограммазы: «Эргим ырлар үр чурттаар бе?» (Норвегия). 16.35 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң [illegible] намдарывыс». 2-ги фильм. 17.35 — Цирк уран чүүлү. 18.05 — М. Анчаров — «[illegible]». Хөй сериялыг телешии. 7-ги [illegible] — «Июль 16, пятница». 19.15 — Бистиң корреспондентилеривис [illegible] тур. Тайылбыр. 19.45 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!». «[illegible]». 20.00 — «Эрмитаж. Итали туруузуушкунуң уран чүүлү». 6-гы фильм. 20.30 — Аът спортунга ССРЭ чемпионады. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Ужуражылгаа». Уран-чечен фильм. 22.50 — 00.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов» — «Динамо» (Москва). 2-ги, 3-кү үелер. «Крылья Советовтуң» Спорт ордузундан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Бөгүн республиканың бүрээлзалдыр, чамдык черлерге биче [illegible]. Бирээн [illegible] хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы [illegible] градус [illegible].

Кызылга эдир булуттаар [illegible]. Ямы-бурунгу [illegible] хаттың [illegible]. Агаарның температуразы 15—17 градус соор.

Кино

ЯНВАРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дескен кижиниң изи-биле» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 21.00, «Демниг дентеричини чакыды» 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үшкү октаргайның чажыды» 9.00, 14.30, «Улуг сүмезиниң шилип алган кижизи» 11.15, 15.30, 17.30, «Дорт хоңдап ойнаары» 19.10, 21.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак таңма» 11.00, 13.30, 17.30, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оңзагай байдалдар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, [illegible] 2-35-21, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче дыңнаар.

Чагыг № 44

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00411

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 11 (11807) | 1982 чылдың январь 14, четверг | 1925 чылдан үнүп турар | Өртээ 3 көп.

НЕМЕЛДЕ ДЕҢЗИ ХӨЙДЕ

Узбек ССР-ниң алдарлыг малчыны Б. Качаловтуң [illegible] «Сурхан» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, мал ажылының талазы-биле республикада эң бедик түңнелдерлиг болган. Совхозтуң баазазынга семиртир азыраан шарыжыктарның баштайгы бөлүүн 1982 чылдың январьның баштайгы хүннеринде күрүнеге дужааган. Дужааган малдарының бирээзиниң-не эриг деңзизи ортумаа-биле 750 килограмм болган.

Өске ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларындан эр бызааларны алды айлыг турда ол совхозтуң баазазынга эккелгеш, семиртир азырап эгелээн. Малды семиртир азыраар, эът бүдүрериң көвүдедир, немелде хөй деңзини алыр чугула херектиң чедиишкиниң чоруу интенсивтиг чемгериглгеден болгаш эки ажаалдадан кол хамааржып турар.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылында совхоз мал семиртир азыраар талазы-биле база бедик көргүзүглүг болуп, байлак дуржулганы шиңгээдип алган. 1981 чылда күрүнеге 1270 центнер эътти дужааган болгаш пландан ажыр 340 центнерин саткан.

(СЭТА).

Кыштаглаашкын—шалыпчы ажыл-иш

КОЛ ЧҮВЕ—ЧЕМ БААЗАЗЫ

Чоннуң аъш-чем-биле хандырылгазын улам ындай экижидеринге, ону боттандырарының кол үндезини — кодээ ажыл-агыйны хогжүдеринге канчаар-даа дажок улуг кичээнгейни СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга салганы билдингир болгай. «Аъш-чем айтырыы — ажыл-агый болгаш политика талазы-биле бүгү беш чылдың төп айтырыы болуп турар. Ону шиитпирлээриниң үндезини — кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бедик темпилери болур» деп, ук Пленумга чугаазынга Л. И. Брежнев [illegible].

Мал ажылынга хамаарыштыр алырга, продукция бүдүрерин көвүдедирин чедип алырда, бир дугаарында-ла чем баазазын болур-чогуурунуң-биле быжыглаары эргежок чугула. Бистиң совхозта ону канчаар боттандырып турарыл? Совхоз бо кышка 1750 тонна сигенни, 1000 тонна саванны, 2900 тонна силосту, 85 тонна витаминниг сигең далганын курлавырлаан.

Совхозта шуптузу 21300 баш шээр, 3200 баш бода мал бар. Бир эвес рацион ёзугаар чемгерер болза, бистиң курлавырлап алган чемивис чижеглеп алган бир бодага норманың чартыындан-даа эвээш онаажыр. Ынчангаш моон соңгаар кол сорулга болза, мал чемнерин арбыдады белеткээри-биле чогуур тарылга ээлчештирилгезинче дүрген шилчиири, мал чеми тарыыр шөлдерге эңне дужүткүр культураларны колдадыр өстүрери болур. Келир чаштан эгелеп дүрген четчип үнер болгаш чылда ийи катап ажаап алыр мал чемнериниң тарылгазын калбартырын планнап турар бис.

Бистиң совхоз кышкы үеде мал чеминиң белеткелин база-ла соксатпайн. Үбса-Нурже хыыргыыш белеткээр сес кижи составтыг механизастаттынган звенону чоруткан. Олар 500 тонна хыыргыышты белеткээр тургаш, бо хүннерде 210 тоннаны белеткээш, ооң 46 тоннназын совхозта сөөртүп чедирген.

Малчыннарга эң-не чыгыштыг үе — хой оолдаашкыны эгелээн. Ынчангаш бис торуур кодаңнарже кол кичээнгейни угландырган бис. Совхозтан алды машина Ак-Довурак хоорайдан изиг сугну малчыннарга сөөртүп чедирип турган. Сиген, суланы кыштагларда чедирген. Малчыннарже сакманчыларны чоруткан. Олар чаш хураганнарны хойжуларның азырап доруктуразынга дузалажып турар.

М. МОНГУШ,
«Шеләэр» совхозтуң улуг мал эмчизи.

САКМАНЧЫЛАРНЫ АЪТКАРГАН

«Мурнакчы» совхозтуң малчыннары он бирги беш чылдың ийиги чылдың ийигизинче, ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнче багай эвес белеткелдиг киргеннер. Чаңгыс-Теректиң № 1 хойжу бригадазында 3200, Ман-Чүректиң № 2 хойжу бригадазында 1800 хой төрээн. Кайы-даа бригадада ынча хире чаш хураганнар онча-менди доругуп турар.

Совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди бо хүннерде чаш мал толуп менди доруктурар сорулга-биле бүгү күштү малчыннарже мөөннээн. Кодаңнарда сиген, көк-сула, концентраттыг чемнерни бүрүн сөөртүп чедиргилээн. Суг-биле хандырылга эки. Кажааларның иштиниң көржеңин коптарар ийи звенону быжыглаан.

Төрүүр хойлуг кодаңнарже 56 сакманчыларны аъткарган. Дуржулгалыг сакманчылар Хорлуу Ак-оол, Ииза Күжүгет, Бадарчы Күжүгет, Бичиилек Күскүлүк, Кылаң Даңдаа, Сюдаа Анарат болгаш өскелер-даа 140-ден 200 чедир хураганны доруктуруп турар. Белеткел эки-даа болза, чамдык кодаңнарда дус үзүлген. Барыын-Хемчиктиң Сельхозтехника каттыжыышкыны мынчага дээр дус сөөртүп эккелбээн. Совхозтуң удуртукчулары малчыннарны дус-биле чогуур үезинде хандырар үеш келген боор.

А. КАНЧЫЫР.

ХУРАГАННАР МЕНДИ

«Кара-Хөл» совхозтуң Сукпак бригадазында хой оолдаашкыны кидин түлүктей берген. Ол чугула кампанияга малчыннар баш удур ынак белеткенген.

Сукпак бригадазында шупту 32 кодан хой бар. Оларның 20 кодаңында төрүүр хойлар турар. Бо хүннерге чедир 1287 хой төрээн. Ооң ынча хураган онча-менди доругуп турар. Төрүүр хойлар кодаңнарында шупту 41 сакманчы — колдуунда-ла комсомолчулар болгаш аныяктар чедип келген, малчыннарга дузалажып турар.

Совхоз бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 90 хураганны менди алырын хүлээнген. Ынчангаш малчыннар улуг күженишкинниг ажылдап турар. Хойжулар Х. Калин-оол, С. Арапчор, Х. Дажы оларның кодаңнарында хөй хой оолдаан болгаш хураганнар бүрүн менди.

М. ООРЖАК.
Бай-Тайга район.

«Бай-Тал» совхозтуң малчыны Таар-оол Сыргыт-оолович Хомушку он бирги беш чылдың баштайгы чылының түңнели-биле республикада эки күш-ажылчы көргүзүглерлиг малчыннарның бирээзи болган. Ол төрээн хойларының 100 бажынга онаалтыр 110 хураганны менди камгалап, хой санындан 2,3 кг дүктү кыргып алган. Мурнакчы малчынның чедиишкининиг ажыл-ижинге өг-бүлениң херээжен ээзи Татьяна Бораевна болгаш уруу комсомолчу Долаана төлептиг үлүүн киирип келгеннер.

Ам оларның кодан совхоз төвүнден ырак эвесте Элезинниг-Хову деп черде кыштаглап турар. Т. С. Хомушку хойларының кажаазын эки септеп чылыглааш, бодунуң күжү-биле белеткээни 15 тонна сигенни кыштаанда чедирип алган. Ында төрүүр 300 хойнуң 220-зи оолдапкан болгаш хураганнары онча-менди.

Ниитизи-биле 13 чыл малчынныап Таар-оол Сыргытоолович эрткен чылын районда малчыннар ортузунда социалистиг чарыштың тиилекчизи.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы малчын Т. С. Хомушку; одарда хойлар.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

Эрткен чылды түңневишаан, чаа хүлээлгелерни боттандырары дээш ажылдаар

ТЫВАНЫҢ АВТОТРАНСПОРТ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш транспорт ажылдакчылары социалистиг хүлээлге алган:

— чүък сөөртүлгезин экижидип, чаа техниканы, күш-ажылды организастаарының хевирлерин шиңгээдип ап, мурнакчы дуржулганы нептередип тургаш, ооң күсели-биле транспорт болгаш үлетпүр продукциязының 65 хуу өзүлделиг болурун чедип алыр;

— пландан ажыр 33 700 рубльдиң орулгазын алыр, 390 тонна дизель одаар чүүлүн, 285 тонна бензинни, 946 муң киловатт-шак электри энергиязын, 745 комплект дугуйну камнап алыр;

— чүък сөөртүлгезиниң болгаш пассажирлер аргыштырылгазының планын декабрь 30-де күүседир, 33 муң тонна чүъкту планга немей сөөртүр болгаш 747 муң тонна-километрни ажылдап кылыр, 136 муң пассажирлерни дажыглаар, 952 муң пассажир-километрни ажылдаар;

— чүък машиналарының техниктиг белениниң коэффициентизин 0,76, автобустарның—0,78-ке, таксилерниң — 0,80-те чедирер;

— чүък машиналарын ажыглаарының коэффициентизин 0,585, автобустарның—0,70, таксилерниң—0,75' болгаш кожугларның—0,51-те чедирер;

— күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 0,2 хуу улгаттырар;

— 36700 рубль экономиктиг ажыктыг 195 чаартыкчы саналдарны киирер; чаа техника болгаш мурнакчы технология талазы-биле 180 муң рубль ажыктыг 130 хемчеглерни шиңгээдип алыр;

— чоңга ачы-дуза чедирериниң планын 1.700 рубльге ажыр күүседир;

— тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 30-де күүседир;

— массалыг мергежилдиң 600 ажылчынын белеткээр, олардан 500 кижини автошколаларга, а септелгеге ажылдаар 100 ажылчынны тус-тус өөредир, экономиктиг өөредилгеге 600 кижини хаара тудар.

ТЫВА—ХАКАСИЯ

Тыва АССР биле Хакас автономнуг областың аразынга 1981 чылда социалистиг чарыштың түңнелдери

	Тыва АССР: План күүседдези	Тыва АССР: 1981 чылдың 1980 чылга деңнээн хуу	Хакас авт. область: План күүседдези	Хакас авт. область: 1981 чылдың 1980 чылга деңнээн хуу
ҮЛЕТПҮР				
Продукция сайгарары	100.7	103	99.1	106
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	100.1	106	97	104
ТУДУГ				
Бүгү үндезиннерден капсалышкын	73	96	93	93
Керээлиг ажылдар хемчээли	79	104	92	92
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	102	100.5	93	98
Чурттаарга тудуун ажыглалга киргени	66	98	72	111
ТРАНСПОРТ				
Ниити ажыглалдың автотранспорту-биле сөөртүлге т. км.	89	103	92	109
АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕРИ				
Чоңга ачы-дуза чедирери	103	106	102	108
ооң иштинде кодээ черлерге	101	98	102	108
САДЫГ				
Үүрмектеп садар барааң саарылгазы	102	103	102	104
КҮРҮНЕГЕ КОДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН САТКАНЫ. (Пландан ажыр даалга-биле кады)				
Мал болгаш куш	101	155	86	110
Сүт	100.3	102	90	96
Куш чуургазы	123	129	107	105
Дүк	103	116	102	114
МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Бир инектен ортумак саалда — кг.	1301	82	2019	96
Дагаадан-на алган чуурга — кезек	165	98	236	102
Хойдан-на кыргаан дүк — кг.	2,2	125	4,2	120

ЧАРЫШ ОДУН КЫВЫСКАШ...

265 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүргеш, 221 муң рубль түңнүг продукцияны сайгарар;

Чоннуң ниити хереглелинге чыл иштинде 15 муң рубльдиң мебелин бүдүрер;

Продукцияның бот-үнезин чиигеткенинден 48,5 муң рубльдиң камналгазын алыр;

Бүдүрүлгеге продукцияның бир чаа хевирин бүдүрерин шиңгээдир.

Социалистиг хүлээлгениң бо негелделер[illegible] пошту[illegible] ның ажыл-ишчилери бүдүрүлге хуралынга чугаалашкаш, бир үн-биле хүлээп ап, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдазын, социалистиг хүлээлгезин доолдур күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турар.

Январьның баштайгы хүннериниң бирээзи. Районнуң үлетпүр комбинадынга местком даргазы, инженер А. Ю. Носов-биле ужуражып, комбинаттың ажыл-херээниң дугайында сонуургай бердивис.

— Бо беш чылдың баштайгы чылын канчаар дооскаңыларны чугаалап көрүңерем, Александр Юрьевич? — деп, айтырарымга, ол кезек бодааш олура, чугаалай берди:

— Эрткен чылдың планын, социалистиг хүлээлгезин доолдур күүседир талазы-биле чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. Ону сан-чурагайлар дузазы-биле көргүзерге мындыг: чыл дургузунда 230 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер тургаш, ону 268 муң рубльге, 200 муң рубль түңнүт продукция сайгарар даалгавысты 217 муң рубльге күүсеттивис. Адаттынган көргүзүглер 1980 чылдың деңнелинден тус-тузунда 26,4 болгаш 39,1 хуу өзүлделиг болган. Бо күш-ажылчы чедиишкиннер тус-тус бригадаларның аразында чарышты организастааш, ооң түңнелин үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап-мактап, ажылдың ажыктыг чоруун бедиткенинден чедип алдынганын инженер чугаалап олурду.

«Кулак-биле дыңнаарының орнунга карак-биле көрүп, хол-биле тудканы дээре» диир болгай. Бригадаларның ажылдап турар черинге баргаш, оларның ажыл-ижи-биле таныжарын меңээ сүмелээш, А. Носов мени эдерткеш чазаныр цехче чорупту. Цехтиң иштинче кире бээривиске, чыскаалдыр салдынган станоктарда ажылчыннар дилиг материалдарын чугаладыр диддирген, хоюглап хаарылдаткан, чогуур хемчээлге одура кестирген, чай чок ажылдаан турлар. Демниг ишти сонуургап, станоктарның чаржалашкан дааш-шимээнин таалап дыңнап турар аравыста бригаданың күш-ажылчы чедиишкинин инженер дыннатты. Чеди кижилиг бригада чазаныгга кылыглары болгаш мебель аймаан бүдүрер онаалдазын 108 болгаш 112 хуу күүсеткеш, комбинаттың бригадаларының аразындан эрткен чылдың чарыжының тиилекчизи боор шылгараан.

Элээн үе эрткенде чапсар чарлаттынган. Иван Шутовтуң бригадазының ажылчыннары бисти долгандыр чыглып келирге, ажыл-агыйжы чугаа чоорту эгелей берди.

— Стол, сандай, эжик, сонга блоктары дээн чижектиг янзы-бүрү барын чазаныгга кылыгларын кылып келдивис — деп, хоочун чазаныкчы И. М. Леонов өөрүнүң мурнундан хөөреп, бүдүрүп турар үлезин биске сонуургатты.— Бүдүрүп турар продукциявыс чоннуң негелде-хереглелин хандырып турар болганда, ооң шынарын экижидер сорулганы салып, бот-боттарывыска дузалажып, деткижип ажылдаарывыс чанчыл апарган. Чүге дээрге аравыста арга-дуржулгазы улуг-даа, чазаныр мергежилди чаа шиңгээдип чоруур-даа ажылчыннар бар. Бир демниг күженишкиннивис үре-түңнелдиг болуп, алган хүлээлгелер күүсеттинип келген.

— Бүдүрүп турар продукцияларның шынары кандызыл?

— Продукция бүрүзүн эки шынарлыг бүдүрер дээш кызыдып келгенивисе-даа, бо талазы-биле элээн четпестерлиг ажылдап келдивис. Чаа дилдинген материалдарны ажыглап турарывыстан чамдык кылыгларның шынары багай болуп турар. Пилораманың дилип турар материалдары бистиң хереглелививисти молдук-калдык хандырып келгенинден чаа дилдинген, чык дилиг материалдарын кургадып алыр арга чок.

М. ОНДАР.

Фиттерден МЕДЭЭЛЕР

Политиктиг чугула кампания

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязында политиктиг чугула кампания — партия кежигүннериниң болгаш кежигүнге кандидаттарының документилерин солууру организастыг чорут турар. Партия документилерин солуур кампания АУДП-ниң хүрээлениң быжыглаарынче, ооң бүгү кежигүннериниң идеййлиин бедидеринче, чурттуң мурнунда амгы үе-чадада салдынган сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээринге оларның авангардтыг ролюн хандырарынче угланган.

Сирияның Компартиязының ТК-зының пленуму

ДАМАСК. (СЭТА). Сирияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму болуп эрткен. Польшада болуушкуннарның сооңгу үеде хогжүлдези-биле холбаштыр сеткил ханыышкынын пленум илергейлээн болгаш ПУР-да байдалды экижидер талазы-биле ол чурттуң эрге-чагыргаларының шиитпирлиг хемчеглерин бүрүн деткээн. Польшаның иштики херектеринге холгаарлап кирижир дээн АКШ-тың администрациязының оралдажыышкыннарын Сирияның Компартиязының ТК-зының пленуму шыңгыы буруу шапкан.

Польшада болуушкуннарның хогжүлдезин Израильдиң пропагандазы каржызы-биле хажыдып, ПУР-нуң эрге-чагыргаларының чөптүг хемчеглерин нүүлдээрин база оралдажып турар. Сионистиг үзелдиг бөлүктер Польшада социалистиг күрүне тургузунга удур үүлгедиглерин 60 чылдарда-ла чажыды-биле эгелээн болгаш «Солидарностиниң» удуртулгазынче шургуп кирген дугайында марыылдаа чок медээлерниң базарын СЭКП ТК-ның пленуму демдеглээн. Ынчаарга Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының болгаш ол чурттуң эрге-чагыргаларының шиитпирлиг хемчеглери Польшада контрреволюцияның аштырыышкынын араб чапонал-хосталгалыг шимчээшкиниң эрге-ажыктарын-[illegible] база дугжуп турар деп, [illegible] ылыткан.

Парламентиниң онза сессиязы

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның парламентизиниң онза сессиязы ажыттынган. Черчерниң эрге-чагыргаларының хүлээлгелерин болгаш эргелерин калбартыр дугайында, Корсика ортулуктуң онзаган тургузуунуң дугайында, Чаа Каледонияда француз девискээрлерге чаартылгаларны чорудар дугайында, бажыңнар холезилеп алганнарның эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында чугула хоойлу төлевилелдерин сессия чугаалажып боор.

Бажыңнар холезизин өстүреринге кызытаарлаашкынны доктаадырын, бажыңнарны холезилеткен [illegible] хуусаа бетинде дугуржулганы күш чок болдурарын соксадырын хоойлу төлевилелинде аныткан. Коммунист депутаттар бо хоойлу төлевилелин ниити-биле деткип турар.

Дүрген хемчеглер

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның девискээринге хөй хүннерде үргүлчүлээн-чаашкынның түңнелинде Висла хем эриинден ашкаш, улуг үерлээшкинни болдурган. Бойдустуң халалыг болуушкунунуң районнары кыдыр 14 воеводстволарны чардаан. Нарын байдал ылангыя Плоцк воеводствода тургустунган. 17 муң гектар шөл үерлээшкинге алыскан.

Үерлээшкиниң уржуктарын узуткаар болгаш кадыгдааннарга дузаламчы көргүзер талазы-биле дүрген хемчеглерни чурттуң эрге-чагыргалары ап турар. Плоцкиде болгаш чурттуң өске-даа воеводстволарында байдалдың дугайында чазак комиссиязының дүрген чыылдырган хуралынга чугаалажып көрген. Суг үерлээшкининден кадыгдааннарга дузаламчы кылдыр аъш-чем продуктуларын болгаш эм чүүлдерин үер алган районнарже чорудуп бериш турар. Суг үеринге алыскан районнардан 12 муң кижини өскээр көжүрген.

ЭРТЕМДЕНИНИҢ БОЛГАШ КОНСТРУКТОРНУҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ

Космос үе-чадазының эгелээни совет эртемденнериниң болгаш инженерлериниң маадырлыг чоруктары-биле мөңгеде холбаалыг боор артар. Оларның аразында шылгараңгай совет конструктор, академик С. П. Королёв онза черни ээлеп турар. Ооң төрүттүнгениниң хүнүнден бээр 75 чыл болурунга холбаштыр Москвада январь 12-де ажыттынган космонавтика талазы-биле эртем номчулгалары эгелээн.

Эртем хуралының президиумунда—ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ЭТКК-ның даргазы академик Г. И. Марчук, совет космос эртемиинң болгаш техниказының хоочуннары, сураглыг совет эртемденнер.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик А. П. Александров эге сөс ап чүве чугаалааш, бистиң бөмбүрзектиң девискээриниң ындыыче кижиниң ужудуп үнген чоруу делегей эртемниниң шылгараңгай болуушкуну болганын демдеглээн. Черниң баштайгы шылымал эдеринчизин салып үндүргеп үеден бээр эрткен чээрби беш чылдың иштинде совет эртемденнериниң болгаш инженерлериниң эгелеп кааны ол оруунга канчаар-даа дажок улуг аңгыдыышкыннар ылдынган болгаш эртемчейниң болгаш бистиң бөмбүрзээвистиң билиин алырынга улуг шураашкынны кылыр арганы берген.

Космонавтика талазы-биле эртем номчулгалары январь 15-ке чедир үргүлчүлээр. Хуралдарга болгаш секцияларга ужуглар аппараттарның тургузуунуң, космоска ужудуушкунну башкарарының аргаларының дугайында илеткелдерни чугаалажыр. Орбитаның «Салют»—«Союз»—«Прогресс» дээр башкарылгалыг комплекскинге күүсеткен дуржулгаларының болгаш шинчилелдериниң түңнелдериниң дугайында аңгы пленарлыг хуралга чугаалажыр.

(СЭТА).

ГРАФИКТИ МУРНАВЫШААН

«Чаа-Тыва» совхозтуң механизаторлары он бирги беш чылдың ийиги чылының часкы хову ажылдарынга база дужут ажаалдазынга кодээ ажыл-агыйның техниказын белеткээрин шалыпкын темпилер-биле чорудуп турар.

Чаа чылдың январының 11-ге чедир совхозтуң бүгү тракторларының 81 хуузун, ооң иштинде улуг күштүг тракторларның — 83 хуузун белен шугумунда тургускан.

Хөрзүн болбаазырадыр болгаш тараа чаштырар машиналарның септелгезин графиктен мурнады чорудуп турар. Бар 45 тараа комбайнының 22-зин, 38 культиваторну болгаш тараа чаштырар бүгү машиналарны белен кылдыр септеп дооскан.

Н. ОЛДЫРЕВ.
Кызыл район.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле эш Н. Я. Трусовту шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың кодээ ажыл-агыйынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгенин дээш база төрүттүнгенинден хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министриниң оралакчызы Николай Яковлевич Трусовту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай,
1982 чылдың январь 13.

АРГА-КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Автотранспорт эргелелиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралындан

1981 чылда Тываның автотранспорт эргелелиниң ажылдакчылары, сан-хөө чорудулгазының түңнелдериниң болгаш бо чылдың экономиказы, социал хөгжүлде талазы-биле планнарның күүседилгезиниң хемчеглериниң дугайында айтырыгны партия-ажыл-агый активиниң хуралынга чугаалашкан. Анаа илеткелди эргелел начальниги В. А. Парунин кылган.

Республиканың транспорт ажылдакчылары он бирги беш чылдың бирги чылының планның онаалгаларын күүседир дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип келгеннер. Чарышта бүгү ажылчыннарның 73 хуузу хаара туттунган. «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп аттыг 813 чолаачы, септелге ажылчыннары чаалап алган. Ол бедик атка 26 бригада, 9 цех, участок төлептиг болган. Кызылдың № 2 болгаш пассажирлер АТБ-лери, техниктиг хандырылга станциязы, автовокзалдар каттыжыышкынны күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алгылаан. Кызылдың № 3, Ак-Довурак, Хову-Аксы, Шагаан-Арыг АТБ-лериниң чамдык көргүзүглери эки болган.

Эргелел чүък сөөртүлгезиниң планын 100,3 хуу күүсеткен. Планнаан ажыр 29 муң тонна чүъкту сөөрткен. Пассажирлер аргыштырылгазының планы 102,2, чонга ачы-дуза чедирериниң планы 102,4, [illegible] планы 100 хуу күүсеттинген. Эргелелдиң 626 чолаачызы, 220 септекчилер социалистиг хүлээлгелерин үе-шаадан эрте күүсеткеннер. Минусинск АТБ-зында 26 бригада [illegible] хуусаазы [illegible] ажылдаар [illegible] ажылдары улгадып турар.

Бүдүрүлге баазазын хөгжүдер, чурттаар фондузун тургузуп алыр дээш эргелел 1,3 миллион рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алган. 1208 дөрбелчин метр чурттаар оран-савазын ажыглалга киирген. Ак-Довуракта 60 квартиралыг бажың, Чаа Шагаан-Арыгда 2 квартиралыг ийи, Хову-Аксыда 2 бажың туттунган. Арадында дыштаныкчыларның туттунуу тудуу дооступ турар.

Эргелелде кылдынган ажылдар хөй. Чедир кылдынмааны эвээш эвес. Илеткелчи ону ханы анализтаан. Капитал салыышкыннарының чүгле 84 хуузун шиңгээдип алган. Тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарының планнарын күүсетпээн. Чугула объектилерни ажыглалга киирер хуусаалары үскен. Чижээ, Кызылда 300 олуттуг чаа автовокзалдың тудуу узамдыкан. «Тыва тудуг» трест 358 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыры планнааш, чүгле 221 муң рубльдиңин күүсеткен.

Чамдык бүдүрүлгелер автопарктың техниктиг байдалынче кичээнгей салбайн турар. Техниктиг хандырылга багай. Шыырап чавыс. Минусинскиниң № 1, Кызылдың № 3, Чадаана, Шагаан-Арыг, Ак-Довурак АТБ-лери техниктиг хандырылга планнарын күүседип шыдавайн. Үрелик автомашиналарны ажылче үндүрүп турар таварылгалар хөй. Автобүдүрүлгелерниң удуртукчулары техниктиг кынналда кандидаттарын ажылын контрольдавайн, ону холга албайн турар. Дыштаныр хүннерде автомобильдерниң техниктиг хандырылгазын чорутпайн келген. Эрткен чылын автомашиналар дугуйлары-биле хандырылгага бергелер турган. Анаа камналга багай. Ынчангаш дугуйлар хуусаадан эрте ажыглалдан үнүп турар. Автомашиналар дугуйларын катап кылдыртып алыр ажылдарны Минусинск, Хову-Аксы, Кызылдың пассажирлер АТБ-лери багай чорудуп турар. Оон уламындан Минусинскиниң АТБ-зи 881, Кызылдың № 1 база № 2 АТБ-лери 442 дугуйну үндүр бижээн.

Эргелелдиң болгаш бүдүрүлгелерниң тускай эртемниглерин автотранспортту ажыглаарын экижидер хемчеглерни чогуур деңнелге чедир тургуспаан. 1981 чылда даңзыда бар автомобильдерниң чүгле 56, кожууларның 44 хуузу ажылга киржип турган. Хүн-не 250 ажыг автомашина ажылче үнмейн турар. Автомашиналарны чүдүрерде, оон чүъгүн дүжүрерде хөй шак-үе чарыгдаттынып турар. Чыл дургузунда чүгле даг-дүүг чүдүрүп дүжүрериниге 37,6 муң шак анаа турууштуг болган. Ындыг чижектер «Тыва-көмүр» комбинатта, Садыг министерствозунуң болгаш чамдык тудуг организацияларының баазаларында бар.

Чадаана, Ак-Довурак АТБ-лери пассажирлер аргыштырылгазының планнарын күүсетпээн. Эргелел рейстерни уйуктап чок чорударының планын боттандырбаан. Чыл дургузунда 25 муң ажыг рейсти ораалдаткан болгаш үскен. Бо талазы-биле ажыл Чадаана, Ак-Довурак АТБ-лериниде багай. Автобустарның рейсче конгур эвээш үнүп турарын, септекчилерниң күш-ажылын кошкак организастаашкын, чолаачыларның сагылга-чурумун кошкааш ол чижектер көргүзүп турар.

Бригада көрүжээн-биле ажылдаарының ажыктыг практиказы көргүскен. Ындыг турбуже Чадаана, Ак-Довурак АТБ-лериниң удуртукчулары чаа аргазы деткиш, тускай бригадаларны тургузуп албаан.

Чолаачы кадрларны белеткээри эвээш экижээн. Эрткен чылын үшкү класстың 537 чолаачызы белеткээн. Ол ышкаш 70 кижи мергежилин бедилип, бирги, ийиги класстың чолаачылары апаргылаан. Ынчалза-даа кадрларның ажылдан үнер, кирер чоруу ам-даа хөй. Чыл дургузунда 1090 чолаачы ажылдан үнгүлээн. 4537 чижек [illegible] чидирген. Ажыл шагы

үзер чоруктар Кызылдың пассажирлер, Ак-Довурактың АТБ-леринде хөй.

Транспорттуң багай ажылдаанының түңнелинде чүък сангарарының планы боттанмаан. Оруга киирип алырының планы 97,6 хуу күүсеттинген. Оруга киирип алырының планнары Кызылдың № 2 Пассажирлер, Шагаан-Арыг, Чадаана АТБ-леринге күүсеттинмейн барган.

Эрткен чылын чолаачыларның буруузу-биле 21,5 муң рубльдиң чүъгү үрелген. Ол дээш Минусинск АТБ-зи чүъктүглеринге 15, 9 муң рубль эгиткен. Чыл дургузунда чолаачылар орук шимчээшкининге 379 санныг чурум үрээшкинин кылган. Оон уржуунда турууштуг 11710 машина-шак, а материалдыг когарал 16663 рубль болган.

Сөөлгү үеде автомашиналарны эзирик башкарар чолаачыларның саны кызырылбайн турар. Чижээ, 99 кижи ажылындан үндүрткен, 148 кижи автомобиль башкарар эргезин казыткан, 298 чолаачыны сагындырган.

Бо чылын Тываның автотранспорт эргелелиниң мурнунда улуг сорулгалар турупт турар. Чылда 8300 муң тонна чүъкту сөөртүр, 1334 муң рубльдиң барааныг продукциязын бүдүрер, чонга 440 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирери болгаш оон-даа өске чугула ажылдарны күүседири көрдүнген. Бо беш чылдың кол айтырыгларының бирээзи — бүгү курлавырларның хевирлеринге экономиялыг эвес камналганы чедип алыры болуп турар. «Востокавтотранс» каттыжыышкынны кывар-чаар материалдарны камнап алыр талазы-биле эгелекчи санал үндүрген. Ындыг-даа болза, бедиткен социалистиг хүлээлгелер алыр турган, чамдык коллективтер 1981 чылда турган планнарындан эвээш түңнелдер алган. Ынчангаш бо коллективтер социалистиг хүлээлгелерин эде көрген, чолаачы, бригада, колонна бүрүзү кывар-чаар материалдарның хемчээлин камнап, машина-техниканың техниктиг ажыглалдазын доктаамал чорударын чедип алыры күзенчиг.

Эргелелдиң партия-ажыл-агый активинге санал берген эштер бригада көрүжээн-биле ажылдаар мурнакчы дуржулганы нептередирин, социалистиг чарыштың чаа хевирлерин эдеп, оон бедилделерин ыяк бүрүзүнге чедир тайылбырлаарын, мурнакчыларны дээрнирин чугула деп чугаалааннар. Диспетчер албаның ажылын экижидери негеттинип турар. Чүъкту чүдүрер, дүжүрер ажылдарны организастаары четпес. Ол ышкаш чүък сөөртүр автомашиналарның техниктиг хандырылгазы ам-даа кошкак. Техниканы ажыктыг ажыглаары, автопарктарның байдалын экижидери чедип алдынмаан. Арганы-даа орууктарының ажаалда, септелгезин багай чорудуп келген. Чер-черде партия, профэвилел, комсомол организацияларынча чолаачыларның бүдүрүкчүдүр ажылдаарынче кичээнгейи кошкак. Оларның дыштанылгазын, чемненилгезин эки организастаары ам-даа чедип албаан. Күш-ажылдың сагылга-чурумуу-даа кошкак. Кижизидилге ажылының деңнели чавыс болуп артпышаан. Активке ындыг чөптүг саналдарны Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң чолаачызы Ю. Н. Малышев, № 3 АТБ-ниң колоннаа начальниги И. Ф. Бочаров, № 2 АТБ-ниң чолаачызы Н. Н. Смирнов, Ак-Довурак АТБ-зиниң начальниги А. Т. Куулинов, Шагаан-Арыг АТБ-зиниң чолаачызы Н. А. Верзилов, Кызылдың автосептелге заводунуң директору А. М. Самойленко болгаш өскелер-даа бергеннер.

Партия-ажыл-агый активиниң хуралынга СЭКП обкомунуң секретары Г. И. [illegible] киржип, чугаа чугаалаан.

Ш. ДОРЖУ.

АРМЯН ССР. «Электрон» заводтуң Кафанда филиалының коллективи графикти үскок мурнап чорупт турар. Республикада аныяк бо бүдүрүлгениң ажыл-агыйлакчыларынга 1982 чыл эрткен чылдың декабрьда-ла келген. Күш-ажылчы памдарын он чыл бурунгаар санакчы машиналарга ам бедиген келдектерден эгелээн бо бүдүрүлге ам нарын продукция болур «РИН-609» деп дисплейлерни бүдүрүп турар. Олар автоматтыткан ажылчын туруштарны хараазаштырарынга херекелттиңер. Олар санакчы машина биле кижиниң аразында дамчыкчы болуп, сорулгаларны, айтырыгларны дамчыдып, түңнелдерни кижиге тайылбырлап бериш болур. Кафанның дисплейлери улус ажыл-агыйынга кайгамчык негелделиг. Оларны Москвааже, Ленинградче, Киевче, Новосибирскиже, Владивостокче болгаш чурттуң он-он хоорайларынче чорудуп турар.

ЧУРУКТА: техниктиг контроль килдизиниң ажылдакчылары белен продукцияның сөөлгү шенелделерин кылып турар.

М. ШАХБАЗЯННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

СҮТ ФЕРМАЛАРЫНЫҢ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Оон мурнунда хожудап турарларның санынга кирип турган «Верево» совхоз эрткен чылын күрүне-биле чүгле долу санашкан эвес, а харын үш чүс муң рубль чыгы арыг оругалыг бооп чыды дооскан.

— Чедиишкинниң үндезинин бис эрткен беш чылда-ла тургускан бис. Чүл дээрге бо-ла малдың баш санын көвүдетпишаан, оон продуктулуун бедиткен бис,— деп, ажыл-агыйның кол зоотехниги О. Якубовский чугаалады.— Ол кадында малчыннарга «Инектиң сүдү оон дылында» деп бурунгу чагыг чугааны кажан-даа хүннүү болур деп чүвени утпаан бис.

Үш чыл бурунгаар база-ла кышкы үеде немей 600 инектиң хүлээп апканывысты утпаан бис. Ынчан мал чемнериниң четчир курлавырлары чок болганындан саалда хол-чок кудулаан болгай. Байдалды эки алыры-биле мал кескен черлерден бүдүкчел, картофель ногаа баазаларын артынчыларын, ал-чем заводтарындан артынчылыг чүүлдерни ап келдивис.

Ол бүгү чүүлдерни мал чеминге ажылаап кылырын Карра эвес хөрзүннүг зонаның колхоз ажыл-агыйының механизациязының болгаш электрижилгезиниң артемиин чилел болгаш телевиндел-технология институдунуң специалистери дузалаан. Оларның телевилелдерин бурунгаар ферма бүрүзүнге белен хол-мазтарны кылып цехтерни азы пункттарны тургускан. Олар хүн бүрүзүн рационнуг

рынга улуг немелделиг болуп, порция бүрүзүнүң калорийлиин үш-дерт чем единицазынга бедиткен.

Ол курлавырларның дугайын бо чылын база, мал чемнериниң оон мурнундаазындан үштүң бири катап хөйнү белеткезе-даа утпаан бис. Ам фермалар чоогунда чай дургузунда беш-алды катап дүжүт алыр сугаттыг одарларны ангылап тургускан. Хөй чылдыг сигеннер тараан шөлдерни алгыткан, дазыл чемиштиглерни бүдүрерин көвүдеткен.

Мал ажылдыгларының күш-ажылын комплекстиг механизастаанының болгаш специализастаанының түңнелинде ажаалданың хемчээлин ийи катап улгаттырган — саанчыларда 50 чедир инектер бижыгдаттынган. Областың уксаа фермаларынга алдынган арыг уксаалыг инектиң баш саны улам көвүдеп турар. Элита-рекорд класстың салгалынга хамааржыр 300 бызаалары чүгле бо 1981 чылда ажыл-агыйда салып алган.

[illegible] бүгү ажыл-агыйларынга [illegible] малдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырынче [illegible] Бо [illegible] 100 гектар бүрүзүнге мында ам 30 инек онаажып турар. Ол дээрге РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназынга ортумак санаан ийи катап хөй.

С. ФОНАРЕВ,
СЭТА-ның корр.

Гатчина,
Ленинград область.

Партия организацияларында

39-15 ДУГААРЛЫГ ТЕЛЕФОН

«Кымның сагыжын чүү ойуп чоруур болдур, ол оон дугайында ургулчу чугаалаар» деп үлегер домак бар. Тула областың Алексинде химия комбинадының парткомунуң ажылчы чоннарның чагаалары болгаш билдириишкиннери-биле кылып турар ажылы үстүнде үлегер домактың чигзиничин бадыткап турар.

Бүдүрүлгениң цехтеринде телефон аппарадының чанында мындыг чарлал бар: «Силерниң саналдарыңарны болгаш сүмелериңерни 39-15 дугаарлыг телефон дамчыштыр каяа-даа үеде хүлээп ап турар». Автоматтыг арга-биле бижиттинип турар магнитофон чанында заводтуң радиодамчыдылга редактору А. Похвальникова дежурнайлап ор.

... Дөртку бүдүрүлгеден дыңнадылга: «Дүне улуг хат чагганындан кижи эртер арга чок-тур» дээн. Оңгу цехтен: «Ачы-дуза эрээлдериниң арай сооксумаар-дыр» деп медээлээннер. Анна Алексеевна ол дыңнадыгларны дораан демдеглеп алган. Каш-ла минута эрткенде ону бижээн саазын партком секретары В. Шелепинниң болгаш комбинат директорунуң оралакчызы Г. Лемановтуң столдарынга барган.

Келген дыңнадыглар бодугаар чүү кылдынганын партком ажылчыннарга радио болгаш заводтуң хөй тиражтыг солунун дамчыштыр дыңнадып турар. Дөртку бүдүрүлгеже ол-ла дораан бульдозер чорупкан, а оңгу цехче — сантехниктер...

Ол чаа чүүл ажылчыннарга дыңа таарымчалыг болган. Солун-даа. 39-15-че коңгуунда хомудал эвес, кандыг-бир хуу айтырыг шиитпирлеп бээрин дилээн дилеглер, күш-ажылды организастаарын экижидер, бүдүрүлгени чаартыр талазы-биле саналдар мээп турар. Ол бүгүнү специалистер болгаш социологтар ажылдап кылып, «Ажык чагаа хүнүнериниң» темазын тып турарлар.

Бир-ле катап 39-15-ке мындыг медээ келген. Комбинатта наряд чок ажылдаар система бар чүве-дир. Ол чаа болгаш эптиг эгелээшкин болган. Мурнунда бригадирлер нарядтар тургузарынче хаара туттунуп турган болза, ону ам бригада чөвүлели күүседип турар апарган. Бөгүн бригадирлер херек бе ынчаш?

Ажылчыннарның ол айтырыгынга хамаарыштыр тодаргай чугаа партком болган. Сеске цехте Тамара Федоровна Узол-биле ужуражы бердим. Ол бригадир хүлээлгезин күүсетпишаан, аппаратчица болуп ажылдап турар. Шалыңы-даа хевээр арткан. Комбинаттың кадрлар килдизиниң дыңнатканын ёзугаар, бо чылын наряд чок ажылдаар бригадалардан он бригадирни өске ажылдаар черлерже шимчидерин көрдүнген болду. Он сес кижи шилчиттинген. Оон экономиктиг ажыы бо чыл дургузунда комбинат 4,5 муң рубльди шалың фондузундан камнап алыр.

— 39-15 дугаар телефонуң ачызында ажылчыннарда ниитген ээзин каш саналдарның үнези бо хире болганы-дыр — деп, партком секретары түңнээн.

(СЭТА)

Алексин.
Тула область.

КУЛЬТУРА ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЧУГААЛАШКАН

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралы болуп эрткен. Анаа СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылда «Хоорайның чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» хүлээп алган доктаалын Бии-Хем районнуң улус депутаттар Советтериниң күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол айтырыгның талазы-биле Бии-Хем районнуң улус депутаттар Советтериниң күүсекчи комитединиң даргазы А. К. Бакулин илеткел кылган.

Районнуң девискээринде бир төп, оон Кедээ культура бажыңы, үш кадыг клуб, ийи автоклуб, 10 киноустановка, бир кижиге чоруур кино, уругларның дөрт музыка школазы ажылдаап турар. Районнуң бүгү-ле библиотекалар системазын 1980 чылда төвүттүңен соонда оларның ажылы чорууу улам экижээн. Оон бээр ном фондузун улам хүлээр болгаш чечен чогаал база политиктиг ажыл-агый номнарының оон ортузунда пропагандалары болгаш номчукчуларбиле ажылы таарымчалыг болган бергени илеткелчи дээди... [illegible] талазы-биле чамдык сан-түңнерни көргүскен. Чижээ, номчукчуларның саны 1980 чылда 965 тургазындан 1981 чылда 1000 чедир көвээн, а ном фондузу 19,5 муң томдан 1981 чылда 21,8 муң том чедир өскен.

Районнуң культура ооргазында чурттакчы чонунуң культура хандырылгазының талазы-биле арга-дуржулгазы сөөлгү чылдарда элээн байлакшаан. Чижээ, Кур-Чер, Чербы, Торгалыг-Хая суурларның культура бажыңнары, библиотекалары партия болгаш совет органнарының удуртулгазы-биле хөй-ниити организацияларының күжүнге дайынып, чон ортузунга культура-массалыг база идейлиг-политиктиг ажылдарны чорудуп, материал-техниктиг баазаны быжыглаар дээш тодаргай хемчеглерни алган.

Бо талазы-биле Кур-Чер суурнуң Культура бажыңының болгаш библиотека ажылдакчылары планныг хемчеглерни чорудуп болгаш ВЛКСМ комитеди-биле кады тургускан ол бөлүглер бир демниг ажылдаап турар. Чижээ, анаа Ф. Угловтуң «Чоннуң аразында кижи» деп номунга номчукчулар конференциязы, С. Токаның төрүттүнгенинден бээр 80 чыл болганынга тураскаатан кежээни база медерелдиг темалыг кежээлерни эки белеткээш, салгын кылдыр эрттирген. Лекция, беседаларның аргы-биле, спорттуг маргылдааларны, ... танцыларны, янзы-бүрү бөлүмнер кичээлдерин доктаамал эрттирип турар. Оон уламындан корум-чурум үрээр чорук эвээжээн. Чижээ, 1979 чылда 10, а эрткен чылын 3 корум-чурум үрээшкиннери болган. Ону шуут чок кылыр талазы-биле хемчеглер ам-даа алдынып турар.

Чамдык чедишкиннер-биле чергелештир четпестер ам-даа барын илеткелчи-даа санал бергеннер-даа чугаалаан болгаш ону чайладыр талазы-биле сүмелерни бергеннер. Бир кол четпес чүве — районнуң культура-чырыдылга черлериниң 1978-1980 чылдарда комплекстиг планы күүсеттинмээн. Сөөлгү үш чылдар дургузунда райкультпросомнуң хуралдарынга кадыр Советтерниң күрээнинчиңиниң, секциялар [illegible] үстүнде эрттирилген доктаалдың күүседиишкинин чаңгыс-даа удаа чугаалашпаан. Тус-тус черлерде культура черлериниң ажылының талазы-биле алдынган хемчеглерни кадыр Советтер күрээнчиңери кончуг кошкак контрольдап турарын шүгүмчүлээн.

Хуралга эдеринчи илеткелди культура министри А. С. Серен кылган. Ук хуралды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы М. С. Абрамов даргалап эрттирген. Анаа чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алган.

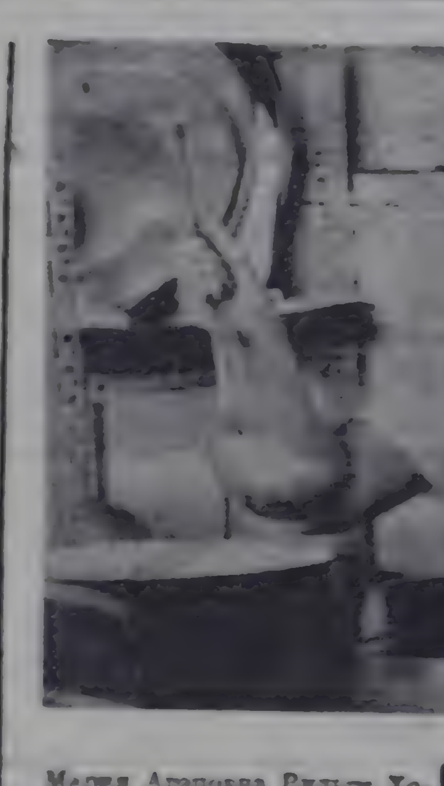

Мария Агаповна Вильке Хову-Аксында «Херитеге» урттар садынга ажылдап [illegible] бижиг-ле ышкаа ажылдап [illegible] лээш, ам үш чыл чедип турар. Бо үениң иштинде ол чаштарга доктаамал амданныг аъш-чемни белеткээн, коллективтиң хүндүткелин [illegible] алган. Кыйымак [illegible] дээш ол эртемниг белеткел болгаш хүлүмчек бижиктер-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: М. А. Вильке.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Юристиң консультациязы

ИЕЛЕРГЕ НЕМЕЛДЕ ШӨЛЭЭЛЕР

12 хар четпээн ийи болгаш оон хөй уруглары херээженнерге оларның ууес ажыл-агыйының кайы адырында база кандыг ажыл кылып турарындан хамаарылга чокка 3 хүннүң төлевир немелде шөлээзин ээлчеглиг шөлээзинге немей хары угда бээрин ниити чурумда айыткан. 3 хүннүң төлевирлиг немелде шөлээзин херээжен кижи бодунуң күзээни-биле анаа таарымчалыг үеде, ээлчеглиг шөлээзиниң соонда-даа ажыглап болур. Ол ышкаш херээжен кижи уруу ээлчеглиг шөлээ алырының мурнунда азы ээлчеглиг шөлээзи төнген соонда 12 харлапканындан хамаарылга чокка 3 хүннүң немелде шөлээзин алыр эргелиг. Чижээлээрге, организацияда бадылаан тургускан график ёзугаар херээжен кижи ээлчеглиг шөлээже декабрь айда үнер ужурлуг, а уруу ноябрь айда 12 харлапкан дижик. Бо таварылгада херээжен кижиниң уруу оон ээлчеглиг шөлээ алыр мурнунда 12 харлапканындан хамаарылга чокка 3 хүннүң немелде шөлээзин алыр.

Бир эвес херээжен кижи 3 хүннүң немелде шөлээзин 1981 чылда бодунуң ээлчеглиг шөлээзи-биле катай ап шыдаваанда ону анаа чыл төнчүзүнге чедир ажыглаары-биле тыпсыр ужурлуг. Ол ышкаш бүдүрүлгениң чугула [illegible] херээжен кижи 3 хүннүң немелде шөлээзин 1981 чылда ап шыдаваан таварылгада ону оон 1982 чылда ээлчеглиг шөлээзиниң кыдыынга немей азы ангы-даа ажыглаар кылдыр бээр болур.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Уругларлыг ог-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер дугайында» доктаалында 3 хүннүң төлевирлиг немелде шөлээзи 12 хар четпээн ийи болгаш оон хөй уругларлыг болгаш чылда-ла ээлчеглиг шөлээзи 15 ажыл хүннүг херээженнерге тыпсырын доктааткан. Ынчалзажок, бир эвес херээжен кижи ээлчеглиг шөлээзинге немей хоралыг байдалдарга ажылдаан турар, чок-ла болза нормалаттынмаан ажыл хүннүг азы үр чылда күш-ажыл стажтыг дээш немелде шөлээлер ап турар болза, 3 хүннүң немелде бо шөлээлерниң кыдыынга катай алыр. Бо таварылгада 12 хар четпээн ийи болгаш оон хөй уругларлыг ие кижиниң ээлчеглиг болгаш немелде шөлээлериниң ниити түңү 28 календарьлыг хүнден эртпес ужурлуг. 28 календарьлыг хүннерге шөлээ үезинде таваржып турар дыштаныр хүннерни катай киир санаар, а байырлал хүннерин 28 календарьлыг хүн санынга киирбес.

А ынчаарга күрүне болгаш хөй-ниити хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен дээш шаңналга бээр немелде шөлээни (чижээлээрге, улусчу дружинаның ажылынга идепкейлиг киришкени дээш бээр 3 хүннүң немелде шөлээзин) херээжен кижиниң чылда-ла ээлчеглиг болгаш немелде шөлээлериниң кыдыынга, а ол ышкаш 12 хар четпээн ийи болгаш оон хөй уругларлыг херээженнерниң ап турары 28 календарьлыг хүн шөлээзиниң кыдыынга немей бээр.

Оон ангыда 12 хар четпээн ийи болгаш оон хөй уругларлыг иелер уруглары аарып-биле ийи неделя чедир хуусаалыг ажыл төлевири кадагалаттынып артпас немелде шөлээлерни база алыр эргелиг. Мындыг шөлээлерни администрация бүдүрүлгелериниң байдалын барымдаалап бээр. Бүдүрүлге, албан, организация черинин удуртукчузу шөлээни дужаал ёзугаар бээр болгаш оон хуусаазын тодарадып алыр. Херээжен кижи уруглары ажаары-биле алыр 2 неделя чедир хуусаалыг төлевир чок немелде шөлээни чыл бүрүзү алыр ээлчеглиг шөлээзиниң кыдыынга немей азы оон ангы-даа ап болур, а чугула таварылгаларда харын-даа бөзектеп тургаш-даа ажыглап болур. Мындыг шөлээлерни херээжен кижи ажыглаваанда келир чылда бээр кылдыр кожуруп болбас.

Администрация 12 хар четпээн 2 болгаш оон хөй уругларлыг херээженнерниң уругларын ажаары-биле ап турары ийи неделя чедир хуусаалыг төлевир чок немелде шөлээлерни кым, кажан, каш хонук хуусаалыг шөлээни ап турарының дугайында учётту чорудар болгаш херээженнерниң Т-2 формалыг хууда карточкаларынга чогуур демдеглелдерни кылыр. 12 хар четпээн ийи болгаш оон хөй уругларлыг иелерниң уруглары ажаары-биле алган 2 неделя чедир хуусаалыг төлевир чок немелде шөлээлерниң үезин ниити, узук чок болгаш тускай эртемниин аайы-биле ажылдаан күш-ажыл стажынга база ээлчеглиг шөлээ алырынга ажыл стажынга киир санаар.

А. АЖИ,
Тыва профэвилелдер чөвүлелиниң юристконсультантызы.

КАДЫКШЫЛГА БАРААЛГАЛ

Лора билип кээрге-ле авазы эмнелгеге санитарка болуп ажылдап турган. Ажылдан чорутпаш, эмнелгеде хындыр сүт [illegible] бээр таварылгалар тургусчан. Ынчан бичии Лора авазының санитаркалыын чымыш база чамдык таварылгаларда бичии ажыр ижиг эки-ле [illegible] турган.

— [illegible] авазы эртен [illegible] [illegible], кежээ [illegible] келир [illegible] ... А сен чамдык дүннерде бистиң чанывыска чуге хонмайн бээр сен?— деп, бичии Лора авазындан бир катап айтырган.

— Кандыг-даа ажылга ааржиик деп ылгал турбас — деп, ава уруун сургамышаан, эмчи ажылдакчының бижиниң ажылының дугайында чугаалап берген.

Чылдар каржыы-соонда эрткилээн. Лора школачы апарган, авазының бижиниг болгаш хүндүлүг мергежилин чорту билип, анаа бүдүү ништиниче чоргаарланып, ол дег ажылдап күзеп эгелээн. Чамдык хептиг үелерде ак хевер хамаатыг кежиннерин, эмнелгеже аар-саар ажылдар кылып, авазынга бо-ла дузалажы бээр. Оон эмчи болур изиг [illegible] чайгаар чорутттунген. Ынчангаш эмчи болуру ол [illegible] шиитпирлеп алган.

Чаа-Хөлдиң районга Сут-Аксы ортумак школазын доосканда, ол-ла чылын Кызылдың медицина училищезинге кирер шылгалдаларын чедиишкинниг дужааган. Алызындан оореднилгээ кызымак база күзелин чедип алыр дээш дараазында курстарже эки демдектерлиг шилчип орган. Училищени доосканда соонда Кадык камгалал министерствозунуң хувааганының ёзугаар Хор-Тайганың участок эмнелгезинге келген. Ажылга, чанчыкпаан аныяк кыска баштайгы үдаала бергелер бо-ла таваржып кээр. Лариса Сат ортаа уйзаравааан, кызымак шудургузу-биле бергелерни дарый ажып, ажылдың хыын тып, шору мергежип берген. Теорияга алган билиглерин практика-биле холбап ажылдааш, ажылынга чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Ол хүндүткелге улам хей-аът кирип, бодунуң шилип алган мергежилинге чоргаарланыр апарган.

Участок эмнелгезиниң эмчилери Майя Оюн, Наталья Ооржак оон чаа ажылдап келгеш, аныяк кыска бертазыңның хөй чылдар дургузунда шингээдип алган арга-дуржулгазын харын чокка дамчыткан. [illegible] [illegible] Оон ачызында Лариса Сат [illegible] [illegible] ...

Аныяк эмчи эмчилер чылдар [illegible] аарыг кижилерге эмнелгезал дек, сагыш човаачал. Оон биче сеткиилдиг мөзүзүн коллективте эш-өөрү хүндүлээр болгаш анаа ооруп, чоргаарланып чорууурдар. Чүгле эмнелгеде чыдар кижилер эмнээринден аңгыда, ырак-чоок черлерже баазаан чалаашкыннарже база чорууп турар. Шаңгыш кадыр-өөрт Мөнкинерде малчыннарга барып, эмчи дузазын доктаамал чедирип келген. Малчыннарга барган оларның кадыының байдалын хынаан, медицина темазынга лекция, беседаларны номчуп бээр. Оон ынай оларның амыдыралының санитарлыг байдалын көрүп, чамдык четпестерни эдип алырын сүмелеп турар. Эмчи хүлээлгезинден ангыда амгы үениң негелдезинче дүүштүр малчыннарның культурлуг амыдырал чуртталгазында чамдык четпес чүүлдерни тодараткаш, ону чайладыры талазы-биле айтырыгларны салбыр баштаар черлеринге тургузуп, оон күүселдезин [illegible] [illegible]. [illegible] хөй-ниити [illegible] [illegible] [illegible]

чорууун көргүзүп, хөй-ниити ажылдарынга доктаамал киржип, хостуг үе-шагын шын, ажыктыг эрттирип билир. Ынчангаш суурнуң чурттакчылары-даа, ырак-чоок черлерде малчыннар-даа [illegible] коллективиниң концертин улуг сонуургал-биле магадап көөрлер.

Эмнелге коллективиниң чамдык идепкейлиг аныяктарын суурнуң агитквартиралырында быжыглаан. Олар бажың бүрүзүнүң арыг-шевер ин, оон иштидаштының санитарлыг байдалын хынап көрүп турар. Херээженнер чөвүлели-биле эмнелге ажылдакчылары сырый холбаалыг. Янзы-бүрү темаларга санбюллетеньнерни үндүрүп турар.

Кижилерниң кадыын камгалаары — бистиң чурттуң бирги чергениң эң чугула айтырыы. Бо бүгүнү СЭКП ТК-ның 1977 чылда «Чоннуң кадык камгалалын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалында болгаш партияның XXVI съездиниң шиитпирлеринде чурумалап айыткан. Ону ажыл-херекке боттандырар дээш Хор-Тайга суурнуң эмнелге участогунуң эмчилери боттуг хемчеглерни ап чорудуп турар. Анаа эмчи Л. Сат чугула үлүүн база киирип чоруур.

Н. ТҮЛҮШ.

Номчукчунуң бодалы

ЧҮГЕ ДЭЭШ ЧОГУЛ?

Мен үр чылдарда ажык-тарның дагдыныкчызы болуп, оларның дайынчы, кушажылдыг, революстуг чайчыларга кижизидерниң херээнге үлүг-хуумну киирип келген мен. Кижизидилге ажылын чаңгыс талалап көрбейн, комплекстиг чорудар дугайында Ленинниң партиязының XXV съездизи илдип үндүрген, кижизидилге ажылының калбак программазын ажылдап кылган. СЭКП-ның XXVI съездизи ол идеяны улам хаңы көрген, ам ону амыдырал кырынга боттандырып турар.

Кижизидилге ажылының комплекстиг чорудары дээрге, күш-ажыл, мөөң-шынар, идей-политиктиг кижизидилгени деңге чорудары, кижизидилге ажылын кижилерниң чурттап турар черинге — хар-назынының база ол ышкаш чурттакчы чонунуң социал бөлүүнүң аайы-биле чорудары дээни ол.

Бистиң Барыын-Хемчик районда, Ак-Довурак хоорайда чон ортузунда кижизидилге ажылында ...

...

Арагалаан, ажыл-шагы үрекей болгаш ниитилелге удур үүлгедиичилер кылган кижилерни партия, профэвилел болгаш бүдүрүлге хуралдарынга шыңгыы чугаалап састаан. Корум-чурум үрекчилери-биле демиселдиң кампания хевирлиг чорудуп, чонунуң, млачгыя апшлктарның культурлуг дыштаныл-газын багай органзастап келген. Арагаже хандыкшаан кижилерни хөй-ниитиниң мурнунга тургуспайн турар.

Хөй-нииги организацияларының суд, прокуратура, милиция органнарының аразында харылзаазы четпес. Хулиганнаашкын хамаан чок, айыылдыг кем-херек үүлгеткен кижилерни суд, прокуратура органнары кандыг-даа кезээмке херээнге онаавайн салып үндүрүптер таварылгалары чөп бүрүү чугаалажып турар. Чижээ, Чагытмаа Куулар дээрзи бир кижиниң бижектеп өлүрген, удаваанда «сагарып» чыып келген. Оон дуңмазы Хөймер-оол Куулар Чагытмааны «сагартып» алыр дээш 6 хой, 600 рубль үндүргенин мактанып чугаалап «опан өске бар чижек». Александр Ак-оол деп ажык оол бар. Оон үүлеткен херектерин ...

...

К. СУДАК,
ажылчын.

РЕДАКЦИЯДАН:

Эргим номчукчулар, бижиничи эш К. Судактың бо чүүлүнге хамаарыштыр силерниң бодалыңар кандыгыл. Ниитиниң корум-чурумун үрээр, кем-херек үүлгедир чорукка удур силерниинде кандыг ажылдар чорудуп турарыл. Оон дээштии кандыг болуп турарыл? Эш К. Судак бодунуң чүүлүнде: хулиганнаар, харындаа өлүрүкчү чорук кылып таварылгалар кайыын, канчап тыптып келирил? Кандыг-даа хемчеглерни алырывыска кем-херек үүлгедир чорук чүге читпейн турарыл? — деп дүвүрээзиниг айтырыгны салып турар-дыр. Бо айтырыгга хамаарыштыр силерниң бодалыңар кандыгыл?

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, АДР-ның Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы Бабрак Кармаль чурттуң Фарьяб можузунуң ажылчыннар төлээлекчилериниң мурнунга чугаалаан. Чуртка тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң хандырылгазы амгы үе-чадада Афганистанның мурнунда салдынган чугула сорулга болуп турар деп, ол медеглээн.

АКШ-тың империализми, Пекинниң гегемонистери ...

...

ТУРА ХАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ ХӨДЕЛИИШКИННЕРИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Гаитиниң дерзии чагырыкчызы Дювальеге удур четчелтиг тура халыкчылар ол чурттан ырак эвесте Тортуга ортулукту эжелеп алганын америк информация агентстволары дамчыткан. Олар хан төгүлдүрүп чогум ортулукта эрге-чагыргазын эжелеп алган. Ортулуктуң гарнизону шериглери тура халыкчыларның талазынче шилчип кирген.

...

КҮРҮНЕ ЭРГИЛДЕЗИН БЕЛЕТКЕП ТУРАР

МАДРИД. (СЭТА). Испан армияның реакцыылыг бөлүктери фашистиг үзелдиг организациялар-биле демнежип алгаш, чуртка күрүне эргилдезин кылырынга идепкейлиг белеткенип турарын «Камбио-16» деп журнал бижээн.

...

ЧАДТА БАЙДААЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Чадтың камгалал министри турган Иссен Хабрениң дээрбечи отрядтары чурттуң чоөн чүгүнге ...

...

АЯТОЛЛА ХОМЕЙНИНИҢ «ҮШ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ»

...

М. КРУТИХИН.
(СЭТА).
Тегеран—Москва.

ПОЛЬШАДАН МЕДЭЭЛЕР

ВАРШАВА. (СЭТА). ...

...

Фотоатлас

ОБЪЕКТИВТЕ—ТОГО

Барыын Африкада 2,5 миллион хире кижи чурттанчылыг улуг эвес күрүне — Того 1960 чылдан хостуг боом догуннаан. Оон бээр ол улуг орукту эрткен болгаш Африканың чаңгыс эвилел организациязының кежигүннери чурттарның аразында бедик ат-алдарлыг апарган.

ЧУРУКТАРДА: чурттуң найысылалы Ломеге амгы үениң чаа бажыңнары; ажык хоочуму.

В. ПИЛЬНИКОВТУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БҮЗҮРЕЗЕ-ДАА, ХЫНААР

...

В. БЕЛЯЕВ.
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

«ДӨҢГҮР-ООЛДУ» КӨРГЕШ...

ССРЭ-нин Күрүне шаңналының лауреады, Тываның улустуң чогаалчызы Салчак Токаның «Дөңгүр-оол» деп үш көжегелиг шиизин дыка үр үе эрткен соонда база катап көөр аргалыг болдум. Шиини театрның аныяк болгаш ортумак салгалдың артистери ойнап турар. Бо шиини театргадаа, кодээнин культура бажыңнарынга каш удаа көргендээ болзумза, бо удаада база-ла улуг сонуургал-биле көргеш, мээң сеткилимге тааржып, улуг таалалды болдурганын илередип, каш сөс бижикседим.

Чаа эрге-чагыргага удур үзел-бодалдыглар — Сандак ашак, оон кадайы Калбак-Кадай болгаш Семис-Лама. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, театрның ортумак салгалының артистериниң бирээзи Л. Солун-оол Сандактың ролюн чедиишкиннииг, көрүкчүлерге солун кылдыр ойнап турар. Оон кадайы Калбак-Кадайның ролюнда артист Р. Серен-оол. Ол база-ла шаандакы бүдүүлүк аажы-чаңның кадай кижиниң ролюн эки көргүскен. Чазыйчииртим аажы-чаңныг, чаа тургузугнуң удурланыкчыларының бирээзи Семис-Ламаның ролюн артист Вл. Серен-оол ойнап турар. Бо артистиң ол рольга таарышканын, лама кижиниң даштыкы хевирин, сагыш-сеткилин, чугаалап турар сөс-домаан, шимчээшкиннерин, арын-шырайының хевир-дүрзүзүн коңчуг эки күүседип турарын көрүкчү магадаар. Активчи Севилбааның ролюн А. Ширин-оол база-ла эки күүседип турар. Сержимаа биле Ойнаар-оолдуң рольдарын эң аныяк артистер Г. Доржу болгаш В. Наксыл оларның ойнап турары база-ла эки, бот-боттарынга бүзүрелдиг деп көрдүм.

Бо шии амгы үениң аныяк өскениңге өөредиглиг, Тывага баштайгы үжүк-бижик өөредилгезин, хостуг, демниг ажыл-иш — колхозтар тургузуушкунунуң баштайгы базымнары кайы хире берге байдалдарга эртип турганын көргүзүп турар. Ынчангаш үк шиини Тываның кодээ районнарының чурттакчыларынга театрның бо коллективи чаа чылда бараалгадып чорупту турар.

М. ДАНЗЫН.

Өвүр район.

АЪТТАНЫПКАН

Чоокта чаа юбилейин байырлап эрттиргенивис — ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, Тываның улустуң чогаалчызы Салчак Токаның «Дөңгүр-оол» деп шиизин ... Чадамба Моңгуш мынчаар чугаалады:

— Чогаалчы С. Токаның «Дөңгүр-оол» деп шиизин ...

... составывыста чүгле чаа артистер, дериг-шимелде өске эвес, а чамдык маадырларның овур-хевири, аажы-чаңнары, хөделиишкиннери бир янзы кылдыр тургустунган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, — ...

Бистиң корр.

ЮБИЛЕЙГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

Шылгарангай совет эртемден Сергей Павлович Королёвтуң төрүттүнгенинден бээр 75 чыл болурунга уткуштур ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу оон портредин чураан болгаш турасказы бижимелдиг почта марказын парлап үндүрген. ...

Бо чылын Украин ССР-ниң найысылалы Киевтиң 1500 чылы болур. Ол юбилейге январь 12-де үнген база бир марка турасказтыңган. ...

(СЭТА).

ШЫДЫРААЧЫЛАРНЫҢ ДУЗАЛАКЧЫЛАРЫ

Делегейниң шыдыраа талазы-биле үш дакпыр чемпиону Анатолий Карпов Одессаның шыдыраа-шашки клувунуң библиотеказынга ...

...

Л. РУМЯНЦЕВ,
СЭТА-ның корр.

Одесса.

КЫШКЫ ДЫШТАНЫЛГАДА

Бистиң республиканың школачыларының кышкы дыштанылгазында районнар төптеринге, хоорай, суурларга аңгы-бүрү солун маргылдаалар болуп эрткен. Ол ышкаш хостуг хүрешке Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери Кемерово хоорайга болган школачыларның Сибирь зоназының чемпионадынга киришкеш, эки түңнелди чедип алган.

ХОСТУГ ХҮРЕШ

Тываның школачылары ол маргылдаага 10 кижи состаавтыг киржип, шупту шаңналдыг черлерни ээлээш, команда талазы-биле үшкү черни ээлээн. Ол дээрге Тываның школачыларының спортчу чедиишкини болур. Чүге дээрге бистиң аныяк мөгелеривис моон мурнунда команда талазы-биле шак мындыг бедик шаңналдыг черже кирбейн келгеннер.

Ол оолдарның дөрткү боттарының деңзилеринге Сибирь зоназының чемпионнары деп бедик аттарны чедип алганнар. 35 килограмм чедир деңзилиг мөгелерниң хүрежинге Баян-Кол ортумак школазының өөреникчизи Эдуард Чымба, Улуг-Хемниң Хайыраканындан Маадыр Донгуп-оол 41 килограммга, Хандагайтыдан Анатолий Куулар 50 килограммга болгаш Чөөн-Хемчик районундан Анатолий Доңгак 65 килограммга Сибирь зоназының чемпионнары болганнар. Дөрт мөге — ийиги, база 2 мөге — үшкү черлерни ээлээннер.

Аныяк мөгелерни шак мындыг бедик шаңналдыг черлерже үндүрүп, белеткээнринге Чадаанада уругларның спорт школазының тренери, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Чадамба Ооржактың киирген үлүг-хуузу улуг. Ол аныяк мөгелерни Кызылга белеткээш, оларны зона маргылдаазынга хүрештирип, эки түңнелдерни чедип алганы ол.

ХААК СПОРТУ

Бай-Хаакта уругларның спорт школазының өөреникчилери хаак спортунга Тыва АССР-ниң спортчу ады Канск хоорайга болуп эрткен зона маргылдаазынга камгалакчы ...

... мөгелериниң тренерлер Владимир, Тамара Пилигинннерниң, Михаил Григорьевтиң белеткээн хааклакчылары база багай эвес түңнелди чедип алганнар.

ВОЛЕЙБОЛ

Спортчуң бо хевиринге республиканың бирги черге дээш маргылдаага Тожу районунуң школачыларындан ангыда шупту районнарның шилиндек командалары киржип, 1982 чылда чемпион ат дээш туруштуннар. Маргылдааның киржикчилериниң дөрт аңгы бөлүкке үскеп, оң бо «бурушуң тиилекчилерин» бот-боттарының аразында ойнатпан.

Аңаа Улуг-Хем биле Чөөн-Хемчик районнарның школачылары шылгарап үнгеш, боттарының аразында чемпион ат дээш ойнаар эргени алганнар. ...

Кайы-даа талазының оолдары күштүг кагыглары, билдилиг камгаланыр, блок салыры-биле бедик мергежилдиин оюн үезинде көргүскеннер. Баштайгы оюнну Улуг-Хемниң школачылары, а ийиги оюнну чөөн-хемчиктер оон соонда база катап оюн мындыг болган. Ынчангаш дөрт ужуражылга соонда ниити сан 2:2 апарган. Ынчангаш кым чемпион болурун эң сөөлгү ужуражылга шиитпирлээн. Мааңаа улуг-хемчилер тиилелгени чедип алгаш, 1982 чылда школачыларның республика чемпиону деп бедик атты чаалап алганнар.

Ол командаларның ойнакчыларындан Ак-Туруг ортумак школазының өөреникчизи Виктор Беганин, Чааты школазындан Леонид Кунгаа оларның күштүг кагыглары командазынга хөй удуг саннарын эккеп турган. А Чөөн-Хемчиктен Артем Күжүгеттиң, Мерген Моңгуштуң оюнун көрүкчүлер сонуургап, оларны хөй-аъш киирип турганнар.

Өвүр районнуң школачылары-биле Кызылдың волейболистери үшкү шаңналдыг черлерни ...

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: республиканың Чырыдышкын министерствозунуң шилчээр кубогунуң эдилекчилери Улуг-Хем районнуң волейболистери оларның удурту чораан тренери Ш. Д. Дамбар-оолбиле; маргылдаа үезинде. Авторнуң фотолары.

«АК ТЕРГЕ»

Республиканың пионерлер дружиналарының «Ак терге» шаңналы дээш маргылдаазы Кызылдың Пионерлер бажыңында болуп эрткен. Аңаа 3-тен 7 класска чедир өөренип турар пионерлерден бүрүн шупту 12 командазы киржиген.

Үш хүн үргүлчүлээн аныяк шыдыраачыларның маргылдаазынга ...

Маргылдааның ... тиилекчилери боду ... школазының пионерлер командазы ...

С. ДАНЗЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. ...

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

...

КЫЗЫЛДАН

...

МОСКВАДАН

...

ГРИППТЕЙ БЕРГЕНДЕ

Эмчиниң сүмези

...

О. МАРТАН-ООЛ,
Кызыл хоорайның болгаш районнар аразының эмчилиг-ажыл эксперт комиссиязының даргазы.

«Агаар»

...

Редактор В. С. ШАРАВИН

Кино

ЯНВАРЬ 14-ТЕ

...

БУРУНГУ ШАГНЫҢ ТООЛУ

...

В. ПАВЛОВ,
СЭТА-ның корр.
Горно-Алтайск.

Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда автошколазы 3 класстыг чолаачылар белеткелинге курстарынга өөреник кузелдиглерни чыып турар. ...

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: ...

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 12 (11808) | 1982 чылдың январь 15, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ХӨМҮР-ДАШ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ АЖЫЛЧЫННАРЫНЫҢ ПРОФЭВИЛЕЛИНИҢ XIII СЪЕЗДИЗИНИҢ ДЕЛЕГАТТАРЫ— ДАГ КАЗАР БРИГАДАЛАРЫНЫҢ БРИГАДИРЛЕРИНИҢ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле адырның даг казар участоктарының бүгү ажылчыннарынга болгаш удуртукчуларынга

КЫЙГЫРЫЫ

Шахтёрларның амыдыралының дугайында партия болгаш чазактың ада сагыш салышкынын даг казар бригадаларның мурнакчы коллективтериниң төлээлекчилери бистер, чурттуң бүгү хөмүр-дашчылары-биле бир демей, улуг өөрүп четтиришкин-биле хүлээп ап тур бис. Даг казар ажылдарны хөгжүдүп калбартыры одаар чүүлдер тывыжының пландарын чедиишкинниг күүседири кол-луунда шиитпирлээр дээрзин эки билип турар бис. Ол байдал бистерге, даг казар ажылчыннарга, онаа харысалгазы даандырып турар.

Дүрген ажылдаар 350 бригадаларның коллективтери даг казар ажылчыннарның социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чорул турар. [illegible] ажылдың мурнакчы методтарын болгаш даг техниказын дээштиг ажыглап [illegible] чылда 120 чыгам километр хемчээлдиг даг ажылдарын планга немештир кылганнар. Бежен бригадалар айда ортумаа-биле 350—500 метр даг ажылдарын дүрген кылган, а оларның иштинден 24 бригадалар чылда 5000 метр болгаш оон-даа хөй даг ажылдарын күүсеткен. Донбасста Л. П. Махневтиң, Кузбаста А. Я. Хмелевтиң, А. П. Щербаковтуң, П. А. Шелудьконуң, Карагандада Н. И. Фабериниң, сланец үлетпүрүнде К. Э. Лайдвээниң болгаш Г. И. Федоровтуң бригадалары эң эки түңнелдерни чедип алган.

Ооң-биле чергелештир даг казарының даалгаларын чамдык бригадаларның күүсеттээнинин түңнелинде арыглал ажылдарының фронтузун чогуур үезинде белеткевээни сөөлгү чылдарда хөмүр-даш үлетпүрүнүң четпес ажылының биче эвес хемчээлдиг чылдагааны болганын база эки билип турар бис.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң тоогу-луг шиитпирлерин болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын удурткулга кылбышаан, хөмүр-даш үлетпүрүнүң мурнакчы казылдо участоктарының болгаш бригадаларының ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур талазы-биле патриотчу эгелээшкинниң деткимчи-биле бистиң коллективтеривис 1982 чылда дараазында социалистиг хүлээлгелерни алган:

Донбасста И. П. Кушнаревтуң («Ремовская» шахта), В. П. Соколовтуң (Челюскинчилер аттыг шахта), Кузбасста А. П. Денисовтуң («Зиминка» шахта) болгаш П. А. Шелудьконуң («Коксовая» шахта), Карагандада М. П. Куриинковтуң («Северная» шахта) бригадаларының талазы-биле—чыл иштинде тус-тузунда 3500 м болгаш оон-даа хөй даг казар ажылдарны кылыр;

Донбасста Н. А. Вовченконуң (№ 3 шахта казар эргелел) болгаш А. Д. Дергачёвтуң (№ 2 шахта тудар эргелеп), Кузбасста Р. Н. Баталовтуң болгаш С. Д. Нагорновтуң (Новокузнецкиниң шахта казар эргелели) бригадаларының талазы-биле — чыл дургузунда 500 муң рубльдиң болгаш оон-даа хөй түңнүг хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдарын күүседир;

Донбасста М. И. Авдиенконуң («Гуковская» шахта), В. Ф. Каменевтиң (Гагарин аттыг шахта) болгаш Н. Е. Степиниң («Краснолиманская» шахта), Кузбасста П. К. Донскихтиң («Зыряновская» шахта), М. А. Курановтуң («Судженская» шахта), Уралда Ю. А. Лаптевтиң («Комсомольская» шахта), Печора бассейнинде Н. П. Найдевовтуң («Центральная» шахта) бригадаларының талазы-биле — нарын даг-геология байдалдарында, доктааттынган нормативтерден чер казар ажылдарны 15—20 хуу ажыр шапкынчыдарын хандырар.

Бистер арыглал забойларын чогуур үезинде болгаш шыпарлыг белеткээрин, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн, даг техниказын болгаш ажыл шагын долдур ажыглаарын хандырарын, материалдарны болгаш энергияны камналгалыг чарыгдаарын, дагдыныкчыларга болгаш холбаалыг организацияларның керээлеринге үлдеэнлээш, хожудап турарларга дээштиг дузаны чедирерин хүлээнип тур бис.

Даг казар ажылдарны кылырының темпизин шапкынчыдары, арыглал забойларының болгаш чаа-чаа горизонтуларның шугумнарын чогуур үелеринде белеткээрин дээш, чер казарының механизастаттынган забой бүрүзүнге-ле ай санында 200—[illegible] метр черни казып, эртерин, шахта тудар бригада бүрүзүнге-ле чыл иштинде 500 муң болгаш оон-даа хөй рубльди шиңгээдирин чедип алыры дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржиринче амгы үеде ажылдап база туттунуп-даа турар шахталарның бүгү даг ажылчыннарын, даг мастерлерин болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларын кыйгырып тур бис.

Бистерни чаазы-бүрү даг-геология байдалдарының үезинде ажыглаар бедик бүдүрүкчүлүг чер казар болгаш транспорт техниказы-биле чогуур үезинде хандырарын, четчир санныг артык кезектерни кылып үндүрерин, дериг-херекселдерниң шынарын болгаш идегелдиин бедидерин машина тудукчуларындан дилеп турар бис.

Адырның бүгү даг ажылчыннарын профэвилелдериниң XVII съездизин болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуп, 1982 чылда болгаш бүгү он бирги беш чылда күш-ажылга бедик чедиишкиннерлиг кылдыр ажылдаарынче кыйгырып тур бис.

МАЛДЫ МЕНДИ КЫШ АЖЫРАРЫ— ТЫВАНЫҢ ИШЧИЛЕРИНИҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ

КЫШТЫҢ ЭКИЗИНГЕ ЫНАНМАЙН...

1981-82 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрериг болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын бедидер талазы-биле «Саян» база «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» совхозунуң мал ажылдыглары бүрүн деткээш, кыйгырыг үндүргеннерниң үлегери-биле шалыпчы ажылдаарын хүлээнгеннер. Амгы үеде ында мал кыштаглаашкынының канчаар чоруп турарының дугайында ук совхозтуң директору Данов Деликович ХЕРТЕКТИҢ бисче бижээни болза:

«Аъш-чем программазы ажыл-агый болгаш политика талазы-биле — бүгү беш чылдың кол айтырыы болуп турар. Ону шиитпирлээриниң үндезини — подээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бедик темпилери болур» деп, СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чугаалаан болгай. Аъш-чем программазын боттандырар херекке бир чугула ужур-дузалыг чүве болза, мал ажылын улам ыңай хөгжүдери, оон алыр продукцияны бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээрзин билдингир.

Амгы үеде мал ажылдыгларының эң чугула сорулгазы — кыштаглаашкынны организастыг эрттирери болгаш улуг-даа, чаш-даа малдың баш санын чидириг чок камгалап алыры. Бистерниң кара-хелчүлерниң, кылган ажылывыс-ла [illegible] да, бүгү ажыл-агыйжы организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды чогум-на ол сорулганы чедиишкиннинг боттандырарынче угландырган бис. Республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының, «Саян», «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының кыйгырыын бистиң малчыннарывыс долузу-биле деткип, аңаа хары кылдыр малды хүр кыштадыр, чаш төлүн онча менди камгалап алыр талазы-биле боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алгылаан. Ынчангаш совхоз бо чылын төрүүр 100 өшкү хөвга оваань иве, чылгыдан-на 80 [illegible] кулунну алыр ужурлуг. Ол хүлээлгелерни боттандырын болурунун бүгү аргалары бисте бар.

Мал ажылында үр үеде ажылдап, чыл санында эки көргүзүглерни чедип ап, совхоз бүдүрүлгезинге төлептиг үлүүн киирип чоруур мурнакчылар бисте эвээш эвес. Оларның чижээнге хойжулар [illegible] тек Калин[illegible] жүгеттти, өшкү кадарчылары Күжүгет Сүтдер-оолду, Күжүгет Байырмааны, сарлык кадарчылары Күжүгет Күдер-оолду, Күжүгет Сержинни дээш өскелерни-даа адап болур. Олар бо кыштаглаашкынга база эки белеткенген болгаш кадарган малы амгы үеде хүр кыштап турар.

Хой оолдаашкынының бо хүннери дээрге, малчыннарның эң харысалгалыг ажылының — малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алырының үези болгай. Ынчангаш бистиң хойжуларывыс ам дүн-хүн-даа дывейн, чайнылээн чок ажылдап, төрүттүнген бүгү хураганнарны хоратпайн, онча-менди камгалап алыр дээш чүткүлдүг демисежип турарлар. Амга чедир 2 муң хире хой төрээн, хураганнары шупту четче. эки өзүп-доругуп турар. Чижээ, совхозтуң малчыннарының ортузунда социалистиг чарыштың эрткен чылдагы тиилекчизи, Сукпак бригадазының хойжузу Хертек Калин-оолдуң кадарган хоюнуң хой кезин оолдапкан, хураганнары шупту менди. Ындыг чижектерни хойлу көргүзүп болур.

Черле ынчаш, бистиң Кара-Хөлге бо дег эки кыш беш-он чыл хиреде черле болуп көрбээн. Эрткен чылын хар дээрге дөпеп хойнуң төш бажын дап кылдыр чаап, соогунга кижи шыдаар аргажок, чамдык коданнарның хою чудап эгелей берген турган болза, ам хар чуга, чылыы мырыңап магалыг. Аалдарга чеде бээрге, даштып хой суггарган, чемгерген малчыннар бөргүнүң халбаңын дүжүрбейн, холунуң хавын кетпейн ажылдап турар боор-дур. Мындыг эки үеде малдың хүр турары дал чеп болбайн аан.

Ынчалза-даа бистер кыштың экизинге ынанмайн, мал бүрүн оолдап доостурунга чедир арткан айларда болу берип болур бергелерге удур болдунар-ла хемчеглерни баш бурунгаар ап чорудуп турар бис. Малды суг-биле хандырарынче улуг кичээнгей салдынган. Суг сөөртүр машиналарның чолаачылары багай эвес ажылдап, малчыннарны үзүктелиишкин чокка хандырып турар.

База бир чугула сорулга— мал чемин кыштаг бүрүзүнге четчир кылдыр курлавырлап, ону камналгалыг чарыгдаары. Ам бодувуста бар сигенивисти, көк сулавысты, саванывысты кайы хамаанчок төтчеглевейн, грамм, килограмм бүрүзүн ажыктыг ажыглаарының янзы-бүрү хемчеглерин ап чорудуп, ол дээш малчын бүрүзүнүң харысалгазын бедидип турар бис. Оларның ортузунга сурагжалга ажылын чорударындан аңгыда, бригадаларда партбөлүктерниң, улусчу контроль бөлүктериниң ажылын күштелдирерипче, малчыннарның өөредилгезин доктаамал организастап турган, хүн бүрүнүң чугула айтырыгларын, ооң иштинде мал чемнерин, сүтку чөп ажыглаарының дугайын кичээлдерге чугаалажып, сайгарарынче улуг кичээнгейни салып турар бис. Малчыннар өөредилгезин айда ийи катап бригадалар төптеринге эрттирип, аңаа чугула херегледиң барааннарын садарын организастап, концерттерни көргүзүп, кежээ кинону чедирип турар. Бо чылдың баштайгы кичээлдерни шээр малдың Сукпак, Делег-Хөл бригадаларынга база бода мал бригадазынга чоокку эрткен хүннерде болгулаан.

Нииттизи-биле багай эвес чорун турар кыштаглаашкында чедир кылдынмайн турар чамдык чүүлдерниң барын айтыр апаар. Малчыннарның база суур улузунуң оларда хууда малының совхоз малындан аңгылаттынмааны мал чеминиң болгаш сугнуң камналгазынга багай салдарлыг болуп турар. Хууда малды ниитиниинден аңгылап үскеш, тускай кадарчыларга кадартыр дугайында айтырыг каш удаа тургустунуп келзе-даа, амга чедир шиитпирлеттинмээн.

Ол ышкаш малчыннар ортузунда социалистиг чарышты организастап, ону түңнеп турарывыста, аныяктарны мал ажылынче хаара тудар талазы-биле ажылда четпестер бар. Малдың үксаазын, учёт-отчёдун экижидерииниң, продуктулуун бедидерииниң айтырыглары база болур-чогуур-биле шиитпирлеттинмейн турар. Ынчангаш моон соңгаар бо болгаш өске-даа чугула айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээринче доктаамал кичээнгейни салыр апаар бис.

Совхоз бо чылын 340 тонна эътти, 25 тонна сүттү болгаш 22 тонна дүктү күрүнеге садар ужурлуг. Ол пландарны чедиишкиннинг күүседири малды кыштап хүр-менди ажырганындан, баш санын четче-бүрүн камгалаанындан кол чергези-биле хамааржыр дээрзин эки билип, чаңгыс-даа баш мал хоратпас дээш кызымаккай ажылдап турар бис.

Д. ХЕРТЕК.

«Кара-Хөл» совхозтуң директору.

Бай-Тайга район.

ДЕМИ ЧАҢГЫС

Очур-оол Конзукович Оюн «Коммунизмниң хереле» совхозка он ажыг чыл дургузунда теве малдап келген. Ол кызымак малчын бо аразында бодунуң төрээн совхозунга хөй баш тевени өстүрүп берген.

Амгы үеде Очур-оол Конзуковичиниң хайгааралында совхозтуң 186 баш тевези хүр-менди кыштап турар. Дуржулгалыг малчын өдек кыштаан боду ыяк септээш, бодаганнарга чиртир 15 тонна сигенни белеткеп алган. Ол он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдазын чедиишкиннинг күүседир дээш бо чылын төрүүр энгин бүрүзүнден-не бодаганны менди доруктурар сорулганы салган кызымак ажылдап турар.

Малчынның кадайы Чурукмаа Хикпеновна Оюн бодаган өстүрериниң мастери. Ол база-ла бо частың теве оолдаашкынынга ыяк белеткенип турар. Демниг өг-бүле чылдың-на бедик көргүзүглерин чедип ап турар.

В. МААДЫР-ООЛ.

Таңды район.

КОМСОМОЛЧУ ПУТЕВКА-БИЛЕ

«Бай-Тал» совхозтуң комсомол комитединиң учёдунда чүс чээрби ажыг комсомолчу бар. Олар бо кыштаглаашкынны хүрчаагай эрттирери-биле аңаа белеткел ажылдарынга идепкейлиг киришкен.

Ылаңгыя 60 тонна сиген [illegible] ниң катап ажыр күүсеткен. Бо ажылга комсомолчу А. Кац-оолдуң звенозу эң шалыпкынын көргүзүп, 30 тонна сиген кылыр планын 40 тоннага ажыр күүсеткен.

Комсомол комитеди мал ажылында 23 комсомолчуну хуваап ап. Амгы үеде малчыннарга шеф ажылын доктаамал организастап турар. Хой оолдаашкынын эгелээнибиле холбаштыр 33 комсомолчу-аныяктарны комсомолчу путёвка-биле малчыннарже аъткарган.

Х. КАРА-ООЛ.

КОНТРОЛЬГА АЛГАН

«Барлык» совхозтуң Хеңделең салбырында төрүүр 2868 хой бар. 1231 шээр мал оолдапкан. Малдың чаш төлү эки доругуп турар. Ылаңгыя Чамзырын Хомушкунуң кыштаанда 210, Биче-оол Саянның коданында 248 чаш хураганнар багай эвес өзүп орар.

Салбырның хойжу кыштагларында мал чеминиң курлавыры бар. Мал чеминиң сөөртүлгезинде үш тракторну бызыглаан. Садыг хандырылгазын, медицина дузазын үзүктелдирбезиниң хемчеглерин чугулалап, бо талазы-биле ажылды партия эге организациязы доктаамал контрольга алган.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Районнар аразының «Сельхозхимия» каттыжыышкынының автобаазазының дуржулгалыг чолаачыларының бирээзи А. В. Евсеенко эрткен чылдың чүък сөөртүрүнүң хууда планын хуусаадан эрте күүсеткеш, ам бо чылдың бирги кварталының планныг онаалдаларын күүседиринге чоокшулаан.

Мурнакчы бригадирниң удуртканчолаачылары «Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы» деп бедик атты чедип алыр дээш туржуп турарлар.

ЧУРУКТА: чолаачы А. В. Евсеенко.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Дувүренчиг медээ

ТӨТЧЕГЛЕП ТУРАР

Үш сүт-бараан фермазында мал чемнериниң хумагалалының ында чем цехтериниң ажылының дугайын ап көрээлиңер. «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа, Арыг-Бажы болгаш «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Оймак сүт-бараан фермазында кыштаглаашкынның байдалы ниитизи-биле багай эвес. Мал чемнериниң курлавырларын оларда тургускулаан.

Ындыг-даа болза Алдыы-Шынаа фермазында чем цеги ажылдававастаан. Генератору өрттенген. Ынчангаш ол фермада мал чеминиң камналгазы кончуг багай. Сиген, саван кажаа долгандыр төктүп калган чыткылаар, ону мал таптай базып турар. Инектерни тодаргай тургускан рацион ёзугаар чемгербейн, аңаа-ла ой-чижек чокка мал чемин төп берип турар. Хайыраан витаминниг сиген дал-ганы черде бөлүк-бөлүү-биле төктүп калган чыткылаар. Инектерге каап берип турган, оларның чип төтпээни сигенниң, саванының артыын өдек-биле кады дашкаар үндүр сөөртүп кааптар. Ол арткан мал чемин хумагалап бо-луп алыр, ону харыылаар тускай кижи чок.

Арыг-Бажының фермазында мал чеминиң кажаазынга кедирерге, хөделдирип каан трактор чанында 5-6 кижи тур. Оларның долгандыр 20 ажыг инек үглээн. Ол улус силосту өңгардан уштуп турар болду. Хөй инектер силосту чип турза, олар аңаа кайгап турар мындыг. Ол база-ла мал чемин төтчеглеп турар чорук-тур. Кажаа иштинде мал чемнери кайы-хамаанчок октаттынган. Сигенни чүдүрүп турган, тарадыр октап каапкан. Мал чемин кадагалаан кажаа чавыс. Инектер ону арта халый бергеш, сигенни, силосту чип турар. Чем болбаазырадыр цех ажылдаваандан бээр 5 чыл четкен. Ону шуут уткан деп болур. Мал чемин үүрмектеп турзадаа, ол шупту уңга чедишпес.

Оймак сүт-бараан фермазында чем цеги база бар. Ында чүгле каъдык хайындырар чер ажылдап турар, а саванын былбырадып чымчадыр ийи иоскаар аңаа турар.

Мал чемин хээндектээр херексел ажылдап болур, аңаа. Ынчалзажок ону ажылдадыр кижилер чок. Мында база мал чеминиң кадагалалы, камналгазы өске фермалардан дээрезевес.

Үстүнде фактылардан алырга, ийи совхозтуң үш сүт-бараан фермазында мал чемнериниң камналгазы кончуг багай-дыр. Оңза четпес чүве болза, чем болбаазырадыр цехтерни ажыглавайн, эвээшпиче мал чемин олчаанга-ла чалга төп берип турары-дыр. Шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чорук биле эптежип болбас. Бо совхозтарның удуртукчулары ол четпестерни дораан чайладыр хүлээлгелиг.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

БАШТАЙГЫЛАРЫ МЕНДИ

Он бирги беш чылдың ийиги чылында ниитиниң малының баш санын өстүрери ооң чаш төлүн кышкы үеде онча-менди камгалап алырындан кол хамааржыр. Ону барымдаалааш, «Кызыл тук» совхозтуң Саглы-Бажында хойжу бригадазының малчыннары хой оолдаашкынын чедиишкиннинг эрттиреринге баш удур ыяк белеткенген.

Коданнаржо сүт болгаш чемнер сөөртүлгези үзүктелбейн турар. Чемниң чогуур курлавырларын кодан бүрүзүнде тургускан. Чаш хураганнар доруктурар кажааларны чылыглаан. Хойжуларга дузалажыр четчир санныг сакманчыларны чоруткан.

Ап чоруткан хемчеглерниң түңнелинде, бригадада кыштаглаашкын эки эртип турар. Тус-тус коданнарда хойлар киди түлүк оолдап эгелээн. Баштай төрүттүнген хураганнар менди. Чижээ, хойжу Саая Кертик-оолда 150, Ооржак Дыртыкта — 130, Куулар Көк болгаш Саая Мижит-Доржуда — 120-120 хой төрээн, оларның хураганнары онча-менди алдынган.

Бо чылын совхозтуң хойжулары хой бүрүзүнден-не хураганны менди доруктурар сорулганы алган.

О. ДАЛБЫЙ.

Өвүр район.

ШАГДА МАНАГ ЧОК

— Бо чылын бистиниңде магалыг кыш боор-тур, соок-даа чок, хар-даа барык чок, чүгле быскан барын бар, мээс чарыктар кончуг кара хевээр. Ынчангаш мал-маганга эки-дир, ылаңгыя даг-даш тевер өшкү малга. Харын мээң коданымда сергелер хүр-менди, сергээ кончуг дешкилежип, үскүлежип чорууурлар-дыр-ла. Өске-даа эш-өөрүмнүң коданнарында байдал база ындыг. Ынчангаш кадарчы кижи сеткилинде өөрүп, улам-на чаңнаттынып, улам кызып ажылдаарын күзээр боор-дур. Айда ийи катап болур чүве, бөгүн бистиң бригадавыстың малчыннарының кичээли болгай — дээш, суурга хонган малчын аңак [illegible] эрте эрте борбак-сарбак чүүлдерин бөле-хаара тудуп, далажып берди.

Ол болза төрээн совхозу «Бай-Талга» он беш чыл дургузунда малчыннап келген хоочун малчын Байыс Сойбунович Хертек-тир. Хандыр чугаалажып көөрге, хөй-ниитиниң малы дээш сагыш човап чорууур, шынап-ла кызымаккай кижи болду. Кичээл үспес дээш далажып орарын бодаарга, билиг-мергежилин база-ла бедидерин оралдажып чорууру [illegible].

Байыс Сойбунович ол удаа-ла чорук-херээниң аайы-биле суурга кээп, школачызының өөредилгезин-даа сонуурган. Ол бүлелиг уругларының ажыл-амыдыралын-даа хайгаарап көрүп чораан болду. Чугаа-аранда, ол малчын мындыг медээни немей дыңнатты:

— Даргаларым мында бир кодан төрүүр хойну хүлээдип бер, ол аныяк кижи арай-ла күш четпейн тур. Хоочун улус, сени шыдаар боор деп сүмелешкен улус бис деп [illegible]. Боданып көрейн, баргаш өг ишти-биле сүмележип, дугуржуп көрейн дидим.

Бо хөнзиг таварылгадан-даа алгаш көөрге, Байыс Сойбуновичиге совхоз директиязы-даа, парткомунуң-даа, ажылчын комитединиң-даа идегели улуг-дур. Мал ажылынга ажылдап, аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдарынга белен мен деп шын-на сеткил-хөөнүн ол чугаалап турду.

«Бай-Тал» совхозка чорун турарга, улуг мал эмчизи О.-Д. Кац-оолга-даа ужуражып, чамдык малчыннарның коданнарын-даа эргип-кезип көрдүвүс. Ниитизи-биле демги хоочун малчынның чугаалааны шын, баш мал-маган хүр-менди кыштап турар, чамдык малчыннарда хой оолдаашкыны эгелээн болду. Аныяк коммунист О.-Д. Кац-оол Кызылдың кедээ ажыл-агыйлыг техникумун ветеринария салбырын дооскаш, төрээн совхозунга ам тос чыл ажылдап турар, бодунуң тускай эртеминге [illegible] сеткилиндеп бердинген кижи болду.

Ук совхоз 27 муң ажыг баш малдыг, ооң иштинде сарлык хөй, ол ам 3200 баш хире чедип турар. Шээр малдың үш бригадазы, ооң иштинде бир өшкү бригадазы бар. Сакманчыктерни тус-тус коданнарда бызыглаан. Бригадирлер, зоотехник, мал эмчилери коданнарны доктаамал хайгааралга ап турар.

Эки ажылдыг, мурнакчы хойжулар барык бригада бүрүзүнде эвээш эвес. Чижээ, Туралыгда хойжу бригаданың аныяк хойжузу Т. Саяада 300 ажыг төрүүр хой бызыглаттынган. Ол малчынның өдек, болгаш чем-суурду четчир.

— Мал чеми четчир, соок болгаш хар чок магалыг, чылыг кыш-тыр дээш аңаа олурбайн турар бис. Канчап билир, агаар-бойдус хенертен өскерлип болур болгай. Шагда манаг чок, ынчангаш мал чемин [illegible] магалылап, бо хүннерде [illegible] белеткеп. Мешкен-Хөлде [illegible] кезип турар бригада бар — деп, совхозтуң улуг мал эмчизи чугаалады.

К. ЭНЕР-ООЛ.

Бай-Тайга район.

ТУС-ТУС ХУВААЛДАЛЫГ

«Искра» совхозтуң тудуг бригадазы —хоочун коллектив. Найыралдыг, чаңгыс демниг, ажыл-агыйжы бригаданың тургустунганынга 1932 чылдан бээр СЭКП кежигүнү С. Ч. Монгуш болгаш өске-даа хоочуннар төлептиг үлүүн киирген. Тудуг-суурнуң хөгжүлдезин шевер бызанчы Севилбаа Чимитович сонуурган көрүп, тудугжуларга, суурнуң чурттакчыларынга аргасүмезин кадып олурар.

Тудугжу бригаданың күш-ажылчы чаагай чаңчылдарын бо хүннерде уламчылап турар тудугжулар районда тудуг бригадаларының 1981 чылда социалистиг чарыжынга бирги черни ээлээн. Тус-тузунда 400 баш шээр малдың ийи, 200 инектиң бир кажаазын, кайызы-даа ийи квартиралыг дөрт бажыңны ажыглалга киирген, 900 кубометр тудуг материалдарын белеткээн. Ылаңгыя Дүктеңмей Ондарның звенозу эки ажылдаан.

«Искра» совхозтуң [illegible] бригадазы 1982 чылда дөрт [illegible] бажыңнарын, дөрт [illegible] бажыңның [illegible] ажыглалга киирер, 1200 кубометр тудуг [illegible] белеткээр планныг. [illegible] чорудар ажылдарны звенолар [illegible] хуваап алган.

Чоокта чаа совхозтуң тудугжуларының бүдүрүкчү арга-салы болуп эрткен. Аңаа совхозтуң директору Өнер-оол Бегзинаевич Ооржак база киришкен. Илеткелди прораб Зинаида Монгуш кылган. Илеткелчи, сапал киирген тудугжулар тудуг ажылының чугула айтырыгларынга доктаап, бүдүрүлгени ажыктыг болдурарынче кол кичээнгейни углаан. Машина-техника-биле тудуг объектилерин хандырарын үзүктелдирбезиниң эштер Борбак-Чазы, Надаш-оол демдеглеп, совхоз директиязы бо талазы-биле ам-даа чедир дуза каттанып [illegible].

Шалыпчы бригада ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга улам эки ажылдаар дээш январьның хайым [illegible].

М. КОНГАР-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

[illegible]

Депутат булуңу

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутады, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме Тожу районнуң ажылчы чоннары-биле ужурашкан.

Депутат соңгукчулар-биле ужуражылга хуралдарынга соңгукчуларының чагыгларының күүселдезиниң дугайын чугаалаван, он бирги беш чылдың бирги чылында республиканың улуг ажыл-агыйының адырлар аайы-биле кылдынган эки чүүлдерге, чедиишкиннеринге база чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга доктааган. Ужуражылга хуралдарының киржикчилериниң кичээнгейин депутат СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч) Пленумунуң шиитпирлериниң күүселдезинче, 1982 чылдың сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарынче угландырган.

Депутат М. К. Мендуме соңгукчулары-биле ужуражып чорупт тура, райкүүскомунуң, кожуун Советтер ажылдакчылары, ажыл-агый удуртукчулары-биле ужуражып, оларның ажылы-биле таныжып, шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларга сүме каткан.

• • • • • •

М. К. Мендуме Бии-Хем районнуң Хүт суурунуң чурттакчылары-биле база ужурашкан. 1982 чылда республиканың мурнунда турар чугула сорулгаларны делгерэңгейи-биле чугаалап бербишаан, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн телептиг уткуур дээш ажылчы чоннарының сорук кириишкиниң ажылдап киргенин демдеглээн. Хүтчүлер депутатка боттарының ажыл-херээниң байдалын болгаш бо чылдың даалгаларын чедиишкиниң күүседир дээш бүгү күжүн салып ажылдап турарын дыңнаткан.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

АЖЫЛГЫР-ДАА...

Кежээки хүн даг бажында олурупкан, кышкы чывар кадын түлүк. Тес-Хемниң бир булуңунда, Алдым-Шаңганда кыштаг. Аңаа келирвиске, чүүн-бүрүн өорлеш өңнүг аныяк хунан инектер кодан че чаа-ла шууржуп кирип турду. Оларның соондан дорук аъттыг, узун кымчылыг, дөртен хар ажа дүжүп чоруур херээжен кижи чортуп кирип олур. «Кызыгаар» совхозтуң инек кадарчызы, коммунист, район Совединиң депутады Нинаа Малчыновна Чурукпаның кыштаа ол.

Кыштагның иштин байдалы мында ажыл-ишчи кижилер чуртап турар дээрзин артык тайылбыр чокка-ла көргүзүп турар болду. Депутат-кадарчының совхозта ажылгыр, эрес-кежээ дижири-ле шын. Инек кажааларының девискээри арыг-силиг, эмге-сескелиг. Кажаадан чаа үндүргеш инек одээн кодан кыдында боле топ, эмгелеп каан, курган одекти четчири-биле болуп, кургаткаш, кажаадан каан. Мал чемин четчири-биле дүжүрген. Эрткен чай мал чемин белеткээринге хирелиг болган-даа болза, Нинаа Малчыновна кызымаа-биле четчир чемин белеткеп алган. Кыштаг хүр ажарының бир кол чүүлү — мал чемин дээрзин Нинаа Малчыновна эки билир. Ынчангаш өг-бүле кышка шыңгы белеткенген.

Кодан да 116 баш аныяк инек бар. Инек кажаазының иштин делгем, чылыг, чырык. Кажааның септелгезин, оттуңэр ээзи Д. Д. Чорбааның чаңынга кылып алганын кадарчылар чугаалаар болдулар. «Чайын — шапаан, кыжын — тергеп септээ дижир болгай. Кодан да инектериниң хүн дергелиниң шыырап — эки ажаалданың херечизи.

Нинаа Малчыновна Чурукпан алды уруттарының иези. Ажыл-ишчи кожээ иениң уруттарынга үлегери улуг. Бодуун ишти иениң хүн бүрү ажылы, амыдыралга чурттааганың мал ажылы-биле холбашкан. Амгы кадарып турары хунан инектерин хүлээп алыр мурнунда Нинаа Малчыновна Улуг-Күжет сүт-бараан фермазының эргелекчизинге каш чыл удай эки ажылдаан. Бо инектер бөгүн база-ла ооң фермазынга төрээп эки уксаалыг инектер. Оларны тускайлаан, кадарып эгелээни ол. Бо хире сагыш-човангыр тыныш холдуг ээлиг инектер кедизинде барып; фермага эъткир, сүткүр инектер болуру чугаажок. Ынчан Нинаа Малчыновна катап-ла ол фермазынга кээп, ол инектерни саап, саанчыларның күзеп турар. Туре-сорук туруп күзел албан бүдер дижир.

П. М. Чурукпан хүлээнген ажылындан аңгыда, район Совединиң депутады хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар. Депутат соңгукчулары-биле быжыг харылзаалыг. Соңгукчуларының чагыгларын күүседиринден аңгыда, Советтиң үндүрген доктаал, шиитпирин бригадала эш-өөрүнге, округунда соңгукчуларынга ол таныштырып, тайылбырлаар чаңчылдыг. Депутат хамаарышкан шиитпирлерни айтырып ол хөй кылдыр ажылдап турар эш-өөрүнүң ажылдарын даасказа, хүн дүжүрген ажыл-агый ажыл кылып-даа ак сеткилдиг күүседип турар.

О. ЧИНМИТ.

Тес-Хем району.

Кызыл-оол Маадырович Иргит — Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң дуржулгалыг чазанмычыларының бирээзи. Ол аңаа чээрби алды чыл иштинде ажылдап, тудугга херегдээр ниити-бүрү кылыгларны белеткээн. Бодунуң бердинген мергежилинге энзиш эвес аныяктарны өөредип келген.

Кызыл-оол Маадырович — хөй-ниитичи, район Совединиң депутады хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, соңгукчуларының болгаш чурттакчы чонунуң чагыгларынга, оларның дилээн хандырарынга улуг үлүүн салып келген.

К. М. Иргит «Кур болгаш курукпан черлерни шиңгээдип алганы дээш» деп медальдың эдилекчизи.

ЧУРУКТА: К. М. Иргит ажыл үезинде.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

КЫЗЫЛ РАЙОННУҢ черлер Советтеринде мурнакчы ажылдыг депутаттар хөй. Олар 1981 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш планнарын хуусаа бетинде ажыр күүсеткеннер. Эки ажылдыг депутаттарның үлегери районнуң экономиктиг, социал-культура хөгжүлдезинге улуг салдарлыг чедирип турар.

Суглак кожуун Совединиң депутаттары П. Гладков, А. Козмитин, А. К. Паникало чыл планын 1981 чылдың октябрь 1-ге 125—143 хуу күүсеткеннер. Чолаачылар С. Ефимов, С. Топаев чыл планын декабрь 1-ге 110 хуу күүсеткеннер. Депутат Алдынгыс Чимит кадарган хойлары 15 тонна немелде эът ажыр планныг турган, 30 тонна немелде дени алган.

Оттуз кожуун Советтиң депутаттары А. Власенко Б. Арапчан, А. Нежлобина, К. Кравченко, Н. Калганов, В. Суслинов, Х. Чамыян олар болгаш оон-даа өскелер кожуун Советтиң ажылынга идепкейлиг киришкени келгеннер.

Баян-Кол кожуун Совединиң депутаттарының ажылынга эки чүүлдер хөй. «Х Улуг хурал» совхозтуң саанчызы Тамара Балчыйевна Болчук 10 айда-ла инек бүрүзүнден 1322 литр сүттү саап алган. Кызыл район Совединиң депутады, «Х Улуг хурал» совхозтуң саанчызы Лидия Чкаловна Демир-Хаа он айда иштинде инек бүрүзүнден 1112 литр сүттү саткан Оттуз совхозтуң хойжузу. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Андрей Бай-Карасович Сотунам бо чылын 100 баш хойдан 100 хураганны алыр социалистиг хүлээлгезин 110 кылдыр күүсеткен. Хөй бүрүзүнге оралдыр 2,6 кг дүктү алган. 17 тонна сиген белеткээш, кыштаанга чедирип алган. Кыштагжааш ында эки белеткенген малчыларның бирээзи. Баян-Кол кожуун Совединиң депутаттары, үстүнде адаттынган чаңчылдыг хойжулары Эвилзей Байкараевна Маскыр 100 баш төрүүр хойдан 95 хураганны болгаш хой бүрүзүнден 2,530 кг дүктү алган. Ондаа Байкараевич Тас-оол 100 баш төрүүр хойдан 96,5 хураганны, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү алган. Кыштаглаашкынга кыштаглаашкынга белеткенген. Совхозтуң төве кадарчызы, кожуун Советтиң депутады Кыргыс Солаанович Чаш-оол 100 баш төрүүр теведен 50 ботаганы алган. Кожуун Советтиң депутады совхозтуң чолаачызы Дембирел Сарыг-оолович Кыргыс 40140 тонна-километр планын 83313 тонна-километр кылдыр ажы 169,5 хуу күүсеткен.

Баян-Кол кожуун Совединиң күүсеткен комитеди округтар аразында социалистиг чарыштың организастап, депутаттарның ажылын идепкейжиткен. Олар округтарында доктаамал ажылдап, кожуун Советтиң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш организастыг ажылдарны чорудуп келген. Бо чылдың депутаттарга соңгукчуларының берген чагыгларындан 16 чагыгны күүседип-биле хүлээп алган. Депутаттарның организастыг ажылдарының түңнелинде 12 чагыг бүрүн күүсеттинген, 2-ни ам удавас күүседир.

Кызыл район Совединиң депутады, «Тинделгей» совхозтуң хойжузу Татьяна Ногитовна Пазвал бо чылын алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен депутаттарның бирээзи. 100 баш төрүүр хойга оралдыр 115 хураганны алган. Дүк кыргып алыр планын ажыр күүсеткен, 21 тонна сигенни белеткеп алган. Кыштаглаашкынга эки белеткенген. Район Совединиң сессияларында, доктаамал комиссияларының ажылынга идепкейлиг киржип турар. Округунуң соңгукчулары-биле быжыг харылзаалыг. Депутатка берген чагыглар дап автомагазинниң ажылын график баугаар чорудуп турарын чурумчуткан. Малчыннарга таарымчалыг эт-херекселдер, сандайларны сээрбин организастаан. Район Совединиң депутады Чудур Даргаевна Салчак «Тинделгей» совхозтуң столовайында повар ажылдап турар. Чыл планын 171 хуу кылдыр хуусаа бетинде күүсеткен. База ында садыгжылап турар район Совединиң депутады Дарья Айыр-Санаевна Ондар планын 103,8 хуу күүсеткен. Кур-Чер кожуун Совединиң депутады «Тинделгей» совхозтуң тракторизи Кызыл-оол Васильевич Баяы-Хоо 1981 чылда 2580 эталонга планын 3039 га кылдыр күүсеткен.

УЛУС ДЕПУТАТТАРЫНЫН Элегес-Аксы кожуун Совединиң депутаттарының ажылы эвээш идепкейжээн. Олар округтарында доктаамал ажылдап турар. Бүдүрүлгеде ажылдап турар депутаттар боттарының планын күүсеткеннер. Оларның аразындан П. Матвеенко планын 106 хуу күүсеткен. Район Совединиң депутады, Элегес-Аксы суурда киномеханиги Н. Зотов кино көргүзүлгелериниң планын үнүүлүг ажыр күүседип келген.

Улус депутаттарының Каа-Хем суур Совединиң депутаттарындан куш фабриказының чолаачызы Л. И. Лежнин чыл планын хуусаа бетинде 107 хуу күүседип, кирпич-чаар материалдарны 5 хуу кааман алган. Ол-ла бүдүрүлгениң чериниң электрослесары П. Т. Шабалин чыл планын арте күүсеткен. Суурда харылзаа бөлгүмүниң улуг телефонизи райкүүскомунуң кежигүнү Н. Я. Чеброва депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг болгаш идепкейлиг күүседип турар. Округунуң соңгукчулары-биле доктаамал ужуражып, оларның дилеглерин, чагыгларын күүседир дээш бар-ла хемчеглерни ап келген. Ол депутатка район төвүнде телефон станциязын тургаттырып, аңаа немелде кылдырып дилээн турган. Ол күүсеттинген. Харылзаа бөлгүмүнүң ажылдаар базыңынга чаңгыс автобус доктаар черлерге сай төгерип дилээн. Депутаттарның шынгыз негелдези-биле ол чагыглар күүсеттинген. Нина Яковлевна район Совединиң сессиязынга болгаш күүсекчи комитеттиң хуралдарынга ажыл-агый, культура хөгжүлдезин улам ыңай сайзыраңгайжыдарынга холбашкан чугула саналдарны кийирип турар.

ҮСТҮНДЕ адаттынган депутаттар ышкаш, социалистиг хүлээлгелерин, планнарын ажыр күүсеткен, округтарында доктаамал ажылдап турар депутаттар бистиң районда хөй. Социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен, соңгуткан Советтеринге депутаттар дыңнадып турарлар.

Депутаттарның ажылында эки түңнелдерни чедип ап турарының бир чылдагааны черлер Советтериниң күүсекчи комитеттери оларның өөредилгезин организастап турганында. Бо чылын оларның-биле депутаттар хүннү 16 удаа эрттирген.

Ш. КАНДАН.

Кызыл район Совединиң күүскомунуң секретары.

«Депутат чогуур күрүне органнарынга болгаш албан-дужаалдыг кижилерге негелде салыр эргелиг, олар салган негелдеге Советтиң сессиязынга харыы бээр хүлээлгелиг.

Депутат бүгү-ле күрүне болгаш хөй-ниити органнарынга, бүдүрүлгелерге, албан черлеринге, организацияларга депутат ажыл-чорудулгазының талазы-биле айтырыг тургузар болгаш ооң тургускан айтырыын көөрүнге киржир эргелиг. Чогуур күрүне болгаш хөй-ниити органнарының, бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчулары депутатты соңгаарладышкын чокка хүлээп алыр болгаш ооң саналдарын доктааттынган хуусаазында көөр хүлээлгелиг»

(ССРЭ Конституциязының 105 чүүлүнден).

Дуржулга

ДУРЖУЛГАЗЫН БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛИН БАРЫМДААЛАП

Бистиң девискээр аайы-биле депутаттар бөлүүнүс өскелерден ылгалыр онзагай чүүл чок. Ында район болгаш хоорай Советтериниң 23 депутаттары бар. Оларның кижи бүрүзү боттарының ажылдап турар черлеринде ак сеткилдиг ажылдавышаан, күрүне ажыл-чорудулгазынче күштерин болгаш билиглерин эң хөй-биле бээрин оралдажып турар.

Бөлүкке баштайгы ужуражылгавыста-ла кижи бүрүзү бодунуң мергежилиниң, ажылының болгаш хөй-ниитичи даалгаларының дугайын кыскажы-биле чугаалаан. Ынчан бис оон хын кандыг чүүлге эргелыыя, бистиң ниити херээвистиң кандыызын кымга даасказа эки дээрзин депутаттарның дуржулгазын болгаш мергежилин барымдаалап тургаш билип алган бис.

Чижээ, «Волгоэнергомаш» заводка парикмахерская ажылдар дугайында соңгукчуларның чагыын күүседип турарын контрольдаарын № 9 парикмахерскаяның мастери Л. П. Рябчукка даандырдывыс. Телефончудулга айтырыын белеткээрин хоорайның харылзаа бөлдүрүүниң кол инженери А. П. Козочкинге, электромеханик С. И. Синяевскаяга, хоорайның телефон бөлдүрүнде бригадир Н. П. Чесноковага даандырган бис. Хоорайның № 1 школазының өөреникчилериниң профессионал белеткелин таныжарывыста ол ажылды башкы Т. И. Лебедева удурткан. Садыг хандырылгазы-биле холбашкан айтырыгларны белеткеп сайгарып чугаалажып турда, «Промтовар» каттыжыышкынның кол товаровед К. Г. Николаева кончуг идепкейлиг киржип турар.

Бөлүктүң иштинге ындыг специализацияны кылып алырга, бөлүктүң ажылынга хамаарышкан айтырыгларны улам ханы болгаш мергежилдиг өөренип көөрүнге, сайгарарынга болгаш ажылгерекчи шын сүмелерни ажылдап кылырынга дузалаар дээрзин практика көргүзүп турар.

Бөлүктүң кежигүнү депутаттарның тус-тузунда кол ажылдары округтарга чоруттунар болгай. Ынчангаш депутат ол ажылды соңгукчулар ортузунда канчаар чорудуп турары кончуг чугула. Баштай бистиң чаңдыктарывыс кол кичээнгейни моргулдаалар, хомудалдар, билдириишкиннер сайгарып көөрүнче угландырып турган. Ооң-биле кызыгаарланып болбас болбайн аан. Депутаттың соңгукчулар-биле ужуражыышкын бүрүзүнге тайылбырлыг болгаш кижизидилгелиг ажыл кирген турары чугула. Чоннуң соңгуттурганнары Советтиң шиитпирлерин, партияның болгаш чазактың кол-кол доктаалдарын округунуң чурттакчыларынга таныштырар, хоойлуларны тайылбырлаар хүлээлгелиг.

Г. ПОДЕНКО.

девискээр аайы-биле № 9 депутаттар бөлүүнүң даргазы.

Тольятти хоорай,

Куйбышев область.

«КОММУНИСТ» ЖУРНАЛ

СЭКП ТК-ның теоретиктиг болгаш политиктиг «Коммунист» журналының бо чылгы баштайгы номери үнүп келген.

Эш Л. И. Брежневтиң «Ленин болгаш ленинизм дугайында» чыындыларга эге сөзү», «Вьетнам номчукчуларга», «Бистиң сорулгавыс чайгылыыш чок — быжыг тайбыңны чедип алыры» деп ажылдары-биле болгаш америк Эн-Би-Си телекомпанияның айтырыгларынга өөң харыызы-биле номер ажыттынган.

«Эш Л. И. Брежневтиң чеден беш харлааны» деп бөлүк материалдар база парлаттынган.

«Бүгү партияның хэрээ» деп эгениң аааа-биле «Үениң шыңгыы негелдези» деп редакция чүүлү болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. Щербицкийниң «Наар политиказы: дуржулга болгаш айтырыглар» деп чүүлүн парлаан.

«Демиселдиң арыннары» деп рубриканың адаанда Г. Гусевтиң — «Революсчу чаңчылдар болгаш ааадн хевирниң демократиязының хевирлеттинери», академик Н. Дружининниң — «Доктор Чемоданов» деп чүүлдер, «Уллуг Буйнакский, большевик» деп чыынды документилер база Ф. Махарадзениң «Чүректе Ленин-биле» деп чүүлү парлаттынган.

«Бистиң сагыш-сеткилиистиң байлаа» деп бөлүкте В. Озеровтуң А. А. Фадеевтиң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл оюнга тураскаатткан «Хей-аъттың кужу, угаан-бодалдың ханызы» деп чүүлү кирген.

«Делегей политиказының дугайында шын» деп редакция чүүлү, Г. Цаголовтуң — «Идеи шериг айыылының үндезиннериниң дугайында», О. Куприн — «Амыдыралдың үүрмек чүүлдери» деп ажылдары, К. У. Черненконуң «СЭКП болгаш кижиниң эргелери» деп номунуң чырыкче үнеринге хамаарышкан «Бүгү чүвени Кижиге, өөң чаагай чоруунга» деп рецензия болгаш өске-даа материалдар кирген.

(СЭТА).

ЯКУТИЯНЫҢ ДЕМИР РУДАЗЫ

Бичи БАМ-ның рельстери-биле демир рудазының шеелде болуун чудурген состав үнүпкен. Ону Нерюнгриниң соңгу чүгүнде Таежное деп черден тыпкан. Ук чүък «Сибирьэлектросталь» заводтуң металлургтарынга чедер болгаш олар ону болбаалырадыр база бүгү тала-биле шинчилээрлер.

— Демир рудазының чаа шыгжамырын ажыткан чорук Мурнуу—Якутияның девискээр-бүдүрүлге комплексин тургузарынга улуг идиглиг болган,— деп. ССРЭ-ниң Геология министерствозунуң ажылдакчылары СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Таежное, кожазы Чар-Токинскийниң казымал байлактыг чери мынкаш. Нерюнгриниң кокстуг хөмүр-даш шыгжамырлыг чериниң чоогунга чыдып турар болдур ийин.

Ол чериниң чиг-эттиг курлавырын шиңгээдип алырын дүргедедиринге Байкал-Амур магистралы улуг рольду ойнаан. Рудaның курлавырларын шинчилеп тывар ажылды геологтар трассаның чамдык участоктарының ажылдары дообулгуже чедир зондурер деп шиитпирлээн. Чижээ, орук Нерюнгриге четкен соонда Бичи БАМ-дан якут руда чүдүрген эшелоннар чурттуң төвүнче шууржуп эгелээни ол-дур. Амгы үеде ол чүъктерниң саны улам көвүдээр. Соңгу чүкче составтар тудуг материалдары, дериг-херексел болгаш техника аймаа сөөртүрлер, а оон хөмүр-даш база руда чүдүрер.

Бо чорук Нерюнгриниң болбаазырадылга фабриказын, ГРЭС-ти, хөмүр-даш разрезин турген ажыглалга кийиреринге база детуп болуп турар. Ындыг чүдүлүн болгаш руданың байлак курлавырлары келир үеде аңаа металлургия, коксохимия база оларга-энергетика үлетпүрүн тургузар арганы база берип турар.

Амгы үеде Якутияның Тарыннах, Таежное болгаш Десов деп черлерде демир рудазының шыгжамырын дилеп турар. Ол байлактар Ыраккы Чөөн-чүктүң металлургия комбинадының күчүлүг чиг-эт баазазын тургузаар.

ЧЫЛДЫ СОРУКТУГ ЭГЕЛЭЭННЕР

№ 50 аъш-чем бараанарының магазини найысылалдың дөрт дугаар микрорайонунда эң улуг магазиннерниң бирээзи. Ол магазинге садып алыкчылар кезээде-ле долдур чыглы берген, ол-бо чем продуктуларын шилип алган турарын аңаа келген кижи эскерип болур.

Ол магазинниң товароведи чамык арын-шырайлыг, баштак аажы-чаңныг Валентина Федоровна Иванова-биле ажыл-агыйының дугайында сонуурган чугаалаштым. Ол боду Ээрбек чурттуг, 1972 чылда Красноярск хоорайның кооперативтиг училищезин дооскаш, Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүүнге садыглап ажылдап турган. Сөөлгү 5 чылда ол магазинге товароведтеп ажылдаан, бодунуң ажылынга алээн мергежил берген кижи болду.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында ол магазин чыл дургузунда деңдески ажылдааш, чонну хүн бүрүнүң чугула аъш-чем барааннары-биле хандырып келген. Магазинниң лектер болгаш тус-тус садыгжылар аразында моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинин чорудуп, социалистиг чарышты организастап, садыгның мурнакчы дуржулгазын өөренип көрүп, мурнакчыларны мактап-шаңнап турар.

Эрткен чылдың бараан саарылгазының чыл планын ол магазин декабрь 26-да 163 хуу күүсеткеш, планнан ажыр садып алыкчыларга 60 муң рубльдиң бараанны садкан.

Эрткен чылдың III квартал ында ол магазин бот-орулга-чарылгалыг садыг организацияларының аразында чорун турар социалистиг чарышка киришкеш, ол организациялар аразында шилчиир чоруур кызыл тукту 180 рубльдиң өртектиг бараанналы-биле кады чаалап алган.

Магазинде аныяктарга боттарының байлак арга-дуржулгазын харам чокка дамчыдып, үр чылдарда ажылдап келген садыг ажылдакчылары хөй. Оларга М. И. Гринкевич, М. И. Санникова, Т. И. Шилова, М. И. Басманова хамааржыр. Боттарының ажылынга бердинген ай, квартал планын үргүлчү чедир болгаш ажыр күүседип турар, садып алыкчыларга эвилеңээлдек мурнакчы аныяктарны база адаары өөртүнчүг. Оларга комсомолчу кыстар Анай Монгуш, Татьяна Феоктистова, Анна Седен, Ульяна Монгуш хамааржыр. Бодунуң кызымак күш-ажылы-биле коллективтиң ачы-хавыяазын чаалап алган садыгның техниктиг ажылдакчызы Кызыл-кыс Сарыглар болгаш садыгның чудуруукчузу Шактар-оол Хертекти база мактавас аргажок.

Магазин күскү үелерде садып алыкчыларга делгелге садыгларны, базаар садыгларын организастап эрттирип, аъш-чем бараанынарының ассортиментизин көвүдедириниң бүгү аргаларын ажыглап келген.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ЭКИ ШИЛЭЭНИНДЕН

Ленинград областың «Рассвет» совхозунуң малчыннары эрткен чылын инек саа ындан-на беш муң килограмм сүт саган чедиишкинниг саар инектерни шын шилип ап, тургусканы-биле тайылбырлап турар. Ол ажылды ук ажыл-агыйның специалистери чаңгыс эвес чыл иштинде кылып келген болгаш бедик бүдүрүкчүлүг инектерни хайгааралга ап, «Эртем» ... иштерниң эң таарымчалыг байдалдарын тургузуп, оларның салгалдарын арттырарынче чүткүп турарлар.

— Хөй сүт бээр инек кадыкшыл талазы-биле кошкак болуру билдингир, ынчангаш ону эки хайгаараар ужурлуг — деп, «Ленинградский» совхозтар каттыжыышкынының начальниги И. Гаврилевский чугаалаан. Оларны тус-тузунда ажаар дээш ажыл-агыйның ... инектерниң шуптузун продуктулуун барымдаалап тургаш, үш бөлүкке үскен.

База бир онзагай чүүл бар. Хөй сүт бээр инектерниң бызаалары база кошкаксымаар төрүттүнер. «Рассветте» чаш малдың 17 ай назынга чедир азыраар тускай ферма-интернатты тургускан. Ол ажыл-агыйда бызааның улуг-бичезинге таарыштырган «аъш-чем дамызын» база кылган.

В. ОГАЙ.

АЧЫ-ДУЗАЗЫН АЖЫГЛАП ТУРАР

Күрүне страхованиези — ажылчы чонунуң материалдыг чаагай чоруун экижидер талазы-биле чугула экономиктиг хемчеглерде кол чүүлдерниң бирээзи. Страхованиеден мөөңнеттинген акшаны чурттуң улуг ажыл-агыйының акшаландырарыныңга болгаш ону улам сайзырадырынга ажыглап турар. Совет кижилериниң амыдыралының материалдыг деңнелин улам бедидеринге күрстрахованиениң хөй ажык-дузазы хире ажыктыын Хову-Аксы суурунуң чижээнден көрүп болур. Мында 2649 кижи күрстрахованиениң янзы-бүрү хевирлеринде камгалалдыг. Чижээ, хамаатыларның хууда камгалалының страхованиезинге чурттакчы чонну 139,3 хуу хаара туткан. Күрстрахованиениң ачы-дузазын чурттакчы чонга калбаа-биле тайылбырлаар ажылды мында күрстрахование албанының агентилери Е. Ф. Аршина, М. Г. Курицына, В. И. Новосельцова, З. К. Якунина олар ак сеткилдиг күүседип келгеннер.

Чурттакчы чон боттуң хууда камгалалының талазы-биле толуушкак страхованиени күзээни-биле ажыглап турар. Хамааты кижи ооң-ондакка таварышса, күш-ажыл кылыр аргазын үш айдан ур күүседе чидирген болза, камгалатканы туннун чогуур хуузун ийикке, азы ону долузу-биле алыр. «Тыва кобальт» комбинаттың ажылдакчыларының хөй нуруузу хууда камгалалдың страхованиезин хөй-биле ажыглап турар. Хову-Аксының күрстрахование инспекциязы 1981 чылда көрээлиг хуусаазы төнген дээш 101 муң рубльди, ооң-ондакка таварышканы дээш 19 муң, күш-ажыл кылыр шинээн чидиргени дээш хамаатыларга 9875 рубльди төлээн. Үстүнде сан-түңнүң чонтазаа, нүрүнеге-даа ажык улуг болган.

О. КОРОДА.

Горький демир-оруунуң ажыл-ишчилери боттарының ажылынга Львов областың демир-орукчуларының ажылының мурнакчы аргаларын ажыглап турар. Вагоннарны эң чоп ажыглаарынга демир-орукчуларның бүдүрүлгелер-биле ханы харылзаазы дузалап турар.

Чүгле онгу беш чылдың дургузунда демир-орук зоназының бүдүрүлгелери боттарынче баар оруктар тударынга 244 миллион рубльди чарыгдаан. Хөй-хөй улуг бүдүрүлгелер ажылды технологтуг чорудулганың чаңгыс аай аргазы-биле организастап, техниктиг херекселдерни демнежип ажыглаарын практикалап турар. Демир-орук — бүдүрүлге деп харылзаа хевири ГАЗ-та эң эки тургустунган.

ЧУРУКТА: Горький-Сортировочная станцияда. Солагай талада: диспетчер А. Шашкин, техниктиг конторанын начальниги А. Слепнёва, оператор Н. Стабнейчук, оператор Т. Телегина. Кээп турар поездилерниң дугайында медээлер ЭСМ-га келген. Ол машина бүгү станцияның ажылын таарыштырып, чүъктерниң чорударын дүргедедип турар.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БЫЖЫГ МАГАДЫЛАЛДЫ ТУРГУЗАР

(Партия-ажыл-агый активиниң хуралындан)

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ:

● Нийти продукция бүдүрериниң чыл планын 1982 чылдың декабрь 30-ге чедир бүрүн күүседир.

● Планда кордүнгениниң дем ажыр 43 муң рубльдиң продукциязын сайгарганш, ооң иштинде пландан ажыр: хлеб, булочка кылыгларын — 170 тоннаны, ээртпес суксуннарны — 4 муң далды, кондитер кылыгларны — 2 тоннаны сайгарар.

● Продукцияның бөт-үнезин планда кордүнгениниңдем 1 хуу чиигедир.

● Мурнакчы технологияны ажыглап тургаш, 1 муң рубль экономиктиг ажыкты бээр 30 санныг чаа дерилгелерни шиңгээдип алыр.

● 10 хавак азыраар дузалал ажыл-агыйны Сукпак суурга 1982 чылдың сентябрь 20-де ажыглалга киирер.

Аъш-чем продуктуларын бүдүрерин ковудедиринге хамаарышкан хемчеглерин республиканың аъш-чем бүдүрүлгелериниң ажылчыннары ап чорудуп турар. Ол дугайны Тываның аъш-чем үлетпүр эргелелиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга эргелелдиң начальниги С. Д. Кызыл-оолдуң илеткелинге болгаш анаа сөс ап чүве чугаалааннарның саналынга база катап илереттинген.

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажылчыннары, бүгү совет улус-биле бир демнии, партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга шудургу боттандырып, социалистиг чарышты улам калбартгаш, кызымаккайнып ажылдап турар. Ооң түңнелинде 1981 чылдың планныг даалгаларының, социалистиг хүлээлгелериниң чамдык кордүглерин эргелелдиң коллективи доозур күүсеткен. Ону тодаргайлаарга мындыг: продукция сайгарары 102,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүзү — 105 хуу күүсеттинген.

Амгы үеде аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде 56 ажылчын бо чылдың февральдың үлүүнге кирипштир ажылдап турар. Хууда планын, социалистиг [illegible] хүлээлгезин эрте күүсеткеш, үени мурнай бергеннер — кондитер Нина Демихина, хлеб быжырыкчызы Өпкү-Саар Балдан, слесарь-электрик Иван Пахомов, кондитер Валентина Масленникова, Валентина Монгуш, Арина Ондар, аныяк кондитерлер Любовь Турищева, Тамара Томашова болгаш оон-даа өскелер.

Кызылдың хлеб заводунуң кондитер цехи он бирги беш чылдың нийти чылын эки эгелээн. ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш шалыпты ажылдап турар. Ажылдың ажыктыг чорууну, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидериниң эвээш эвес дуржулгазы мында чыгдынып, мөөңнеттинген. Үлүг ээлчегиниң планныг даалгазын ажылчын бүрүзүнге хандыр билиндиргеш, бүдүрүлгениң технологтуг чорудулгазын эки организастааны — продукцияны пландан ажыр өндүрериниге магадылалды тургускан. Ооң түңнелинде цехтиң ажылчыннарының санының ковудетпейн тургаш, планга немештир 25 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Аъш-чем аймаавың ассортиментилерин ковудеди бүдүрүп болурунуң бар аргаларын долузу-биле ажыглаарынче чамдык бүдүрүлгелерде партия, хөй-нийти организациялары кошкак кичээнгей салып келген. Бүдүрүлгениң курлавырларын чедир шиңгээтпейн, дериг-херекселдерниң туруушкуннарын болдуруп, күш-ажылчы сагылгазы турумну кошкаткаш, планныг даалгаларын күүсетпээн коллективтер бар. Чадаананың, Бай-Хаактының, Кызылдың хлеб заводтары продукция бүдүрериниң, ону сайгарарының даалгаларын күүсетпейн, хожудаашкынныг ажылдап келген. Ооң түңнелинде быжыртынган продукция дугуржулга-керээ ёзугаар садыг четкилеринге тогуур үеанде четпейн, үзүктелиишкинниң болдуруп турар. Кызылдың хлеб заводу садыг четкизинче хлеб чедирилгезин эрткен чылын сес катап үскен. 1981 чылда эргелел нийтизи-биле 49 тонна хире булочка, хлеб кылыгларын хереглекчилерге чедир бербээн.

Планныг онаалдаларының күүселдези — бүдүрүлгеге чаа технологияны шиңгээткениниден, дерилгелериниң, бүдүрүлгениң күчүзүнүң долу ажыглалындан хамааржыр. Чамдык коллективтерниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, ында хөй-нийти организациялары бүдүрүлгеде бар дерилгелерниң агар болгаш капитал септелгезин өй-шаанда чорутпайн, кажан олар үрели бээрге, чүгле ынчан дүвүреп кылыр чүүлдер бар. Ооң түңнелинде бүдүрүлге чорудулгазы үзүктелип, ээлчег-үлүгүнүң онаалдазы күүсеттинмес. Бай-Хаактың хлеб заводу чүгле технологтуг дерилгелериниң анаа туруушкунундан 120 кижи-хүнүн чидирген. Чадааннаның, Туранның, Ак-Довурактың хлеб заводтары бүдүрүкчү күчүзүнүң чүгле 30 ажыг хуузун шиңгээдип алган. Бай-Хаактың, Чадааннаның хлеб заводтары чаа дерилгелерин, дешкилгелиг технологияны бүдүрүлгеге нептередип ажыглаваанындан ажылдың ажыктыг чорууп, ооң бүдүрүкчүлүүн кудулаткан. 1981 чылда 48 муң рубльдиң продукциязын чедир бүдүрбээн.

Кызылдың пиво заводун эде дерээш, ооң бүдүрүкчү күчүзүн улгаттырарының дугайында чугаа каш чыл дургузунда уламчылап келген. Ынчалза-даа ук завод ам бо хүннерге чедир долу күчүзү-биле ажылдавайн турар. Ооң директору А. Сергачёв бодунуң саналын ол антырыгларже угландыргаш, чаа дерилгелерин чамдык цехтерде эптеп кылганын ол чугаалаан. Бүдүрүп турар продукцияның шынары чүгээр эгиживип келген болгаш ээртпес суксуннарның чаа хевирлерин база шиңгээдип эгелээн. Заводтуң эде дерилгезин бо чылдың баштайгы чартыында доозар дээш мында дерилге-монтаж ажылдарын цехтерде чорудуп турар.

Комсомол организациязының секретары, технолог З. Кулимеева сөс алгаш, Кызылдың хлеб заводунда комсомолчу-аныяктарның бүдүрүлгеге, хөй-нийти ажылдарынга киржилгезин чугаалаан. Коммунистиг күш ажылдың шалыпчылары А. Хертек, П. Күжүгет болгаш оон-даа өске аныяктар бүдүрүлгениң бедик көргүзүглерин чедип ап, эш-өөрүнге үлегер-чижек болуп келген. Ынчалза-даа аныяк ажылчыннарның ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургуспаанындан ажылдан үнер-кирер чоруктар хөй. Нийти чуртталга бажыңында орун пар чедишпезинден ниин кижи бир орунга удуур ужурга таварып турар.

Чамдык коллективтерде ол антисоциалдыг ажылды дээштиг чорутпайн, күш ажылчы сагылга-чурумну сулараткаанындан ажыл шагын ыяп, ажылдан каар кижилерниң саны ковудеп турар. Аъш-чем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелери 1981 чылда 186 ажылчынны ажылга хүлээп алган болза, олда үениң дургузунда 188 кижи ажылдан үнген. Нийтизи-биле эрткен чылын 1203 кижи-хүнү үстүнген, ооң иштинде прогул — 808 кижи-хүнү, администрацияның чөпшээрели баргаар — 283, эмчеглер арасының анаа туруушкуннары — 134 кижи-хүн. Ооң түңнелинде 50 муң ажыг рубльдиң продукциязы бүдүртүнмээн. Бай-Хаактың хлеб заводундан ажылчыннарның ажылдан үнер-кирери хөй болган.

Партия-ажыл-агый активиниң хуралынга Хову-Аксының, Чадааннаның хлеб заводтарының директорлары Л. Богатырёва, В. Тян, эргелелдиң улуг технологу Л. Михутина олар дерилгелерниң эргижирел агелээнинден база Аъш-чем үлетпүр эргелелиниң септелге-тудуг участогу тудуг-септелгеге ажылдарын багай шынарлыг кылып турарын чугаалааннар. Үрелген дерилгелерни септеп кылыр слесарьлар чедишпес болгаш оларның мергежили чавыс болганындан септеттинген дериг-херекселдер дораан-на үрелип, ажылга саадаашкынарны болдуруп турар.

Чурттакчы чонну аъш-чем аймаа-биле хандырып турар болганда, ооң шынарын экижидеринче кичээнгей салыры республиканың курүне садызының инспекциязының начальниги Г. Балакина саналынга илереткен. Республиканың хлеб заводтары чамдыкта күрүне стандартынга дүүшпес продукцияны бүдүрүп турар. Инспекцияның ажылдакчыларының хыналда кылып турганының түңнелинде Кызылдың хлеб заводу 10 хуу, Туранның — 56, Чадааннаның — 91 хуу брак продукцияны бүдүргенин илереткен. Чамдык хлеб заводтарының продукциязы шын эвес кадагалалдап, технологияны хажыткаанындан, дең-ниин чогуур нормага дүүшпес болганындан, ажыткылыг ковүдээнинден үрей кылдынып, брак болуп турар.

Бүдүрүлгеде бар курлавырларны ажыглап тургаш, продукцияның шынарын, ажылдың ажыктыг чоруун бедидериниң хемчеглерин ажыл-ишчи коллектив бүрүзүнүң удуртукчулары, специалистери, хөй-нийти организациялары ап чоруткаш, планныг даалгаларның күүселдезинге быжыг магадылалды тургузары чугула дээрзин партия ажыл-агый активиниң хуралы демдеглээн.

Ук хуралга чылдың планныг даалгаларын доозур күүседирин магадылаан организас-техниктиг хемчеглерниң планын база коллективтиң 1982 чылда социалистиг хүлээлгезин хүлээп алган.

М. ОНДАР.

НАЙЫРАЛДЫҢ АЧЫЗЫНДА

ССРЭ биле Моол Арат Республиканың аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээниң 36 чыл болганынга

Аныяк-дунма ийи чурттуң — МАР биле ССРЭ-ниң аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээге ат салган хүнден бээр январь 15-те 36 чыл болган. Оон-биле холбаштыр бо хүннерде Моол Арат Республикада байырлыг хуралдарны болгаш митингилерни эрттирип, ооң киржикчилери тоогулуг документиниң — керээниң канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазын онаалап демдеглеп турар. Делегейниң ийиги дайынның төнген соонда 1946 чылда ат салган ук керээ эрте-бурунгу моол черге социалистиг тургузуушкунуң социал-экономиктиг таваар сорулгаларын херек кырында боттандырарынга, Моол биле Совет Эвилелиниң аразында политика, экономика болгаш хөй-нийти амыдыралынга бот-боттарынга ажыктыг бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырынга онза чугула ужур-дузалыг болган. Советтер чуртунуң төлээлекчилери Моолдуң хөй хоорайларында болгаш суурларында боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүседип турар. Оларны моол улус найыралдың болгаш кады ажылдажылганың бүрүн эргелиг элчиннери деп адап турар.

Эрткен чылдарда ССРЭ-ниң техника-экономиктиг дузазы-биле МАР-га 400 ажыг үлетпүр, көдээ ажыл-агый болгаш [illegible] объектилерни ажыглалга киирген. Чурттуң бүгү үлетпүр продукциязының барык ортаа кезиин Совет Эвилелиниң дузазы-биле туткан азы чаарткан бүдүрүлгелер бүдүрүп турар. Кады ажылдажылганың түңнелдери ылангыя сөөлгү беш чылдарның дургузунда онза бедээн. Улан-Батор, Дархан, Чойбалсан хоорайларының улуг бүдүрүлге комплекстери, чурттуң чаа үлетпүр районнары моол-совет найыралдыг харылзааларның тоогузун дээнинге чугула черни ээлээн. Моолдуң национал индустриязының чаа тоочу болур Эрдэнэт хоорайда дагарыглан комбинадың, заводтарны болгаш фабрикаларны ажыглалга киирген. ССРЭ-ниң техниктиг дузаламчызы-биле туткан бүдүрүлгелер бистиң улус ажыл-агыйынынга база ажыктыг. 1981—1985 чылдарда ССРЭ биле МАР-ның аразында бараан саарылгазының болгаш төлелгелериниң дугайында дугуржулга ёзугаар ук бүдүрүлгелерге кылган бараанарны, ылангыя даг-руда болгаш чиик үлетпүрнүң продукциязын Совет Эвилелинче үндүр сөөртүрү улам ковүдээр.

Моолда ылангыя совет тудугжулары онза хүндүлээр. № 2 Совет тудуг трестиниң (СОНИТ-тиң) төлээлекчилери Моолдуң найысылалынга ажылдаанындан бээр 16 чыл четкен. Оларның кызымаккай күш-ажылының ачызында Улан-Баторнуң сөөлгү-барыын талазы кайгамчык чаартынган. Шаанда өглер болгаш лой бажыңчыгаштар турган черлерге амгы үениң хөй каъттыг чаа бажыңнары бедээн. Ам ол районну моол найысылалдың эң чараш, эң чаагай кажыды туттунган кезээ деп санап турар. Тресттиң коллективи «Москва — Улан-Батор!» деп кыйгырыгның ады-биле ажылдап турар. Ооң туткан бүгү объектилерин улан-баторжулар найыралдың тудуглары дижир. Ол дээрге чуртталга бажыңнары, школалар, уруглар садтары болгаш ясльилер, амыдырал хандырылгазының төптери, элээн каш үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери-дир. Оон аңгыда, мында Аныяктарның өг-бүле болуп, бажыңныг ордузу, Аныяк техниктер ордузу, Культура ордузу, моол профсоюзтарының ордузу болгаш эртем-техниктиг информация төвү Улан-Баторнуң онза чоргаарланыр каас-чараш бажыңнары апарган.

СОНИТ-2 тургустунган үеден эгелээш мында совет специалистер-биле кады моол ажылчыннар, инженерлер болгаш албан-хаакчылар база ажылдап турарын демдеглээр херек. Моол национал кадрларны белеткээринче, мурнакчы дуржулганы шиңгээдип аларынче улуг кичээнгейни угландырып турар. «Ажылдың найырал кандаары» деп моол үлегер домак бар. Шынап-ла, аныяк дуумааның хаты харылзааларың бот-боттарын бөлчүр чорук хөй муң кижилиг интернационалчы коллективтиң онзагай шынары болуп турар.

Моол Арат Республиканың партиязы болгаш чазаа Совет чуртунуң төлээлекчилериниң эрес-шудургу күш-ажылын, моол болгаш совет улустарның аразында найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга, Моолга социализм тургузуушкунунга киржилгезин оларның салып чорааны бедик-биле үнелээн. 1975 чылда ук трестиниң МАР-ның Күш-ажылдың Кызыл Туг орден-биле шаңнаан.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээниң 36 чылын совет тудугжулар моол өңнүктери-биле кады байырлалдыг байдалга демдеглеп эрттирип турар. Олар бо чылдың болгаш Моолдуң чедиги беш чыл планының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринче база ажыр күүседиринче угланган чаа бедиткел социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

А. ДЕНИСОВИЧ,
СЭТА-ның корр.
Улан-Батор.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПОРТ КРАННАРЫН КЫЛЫР ЧЕРДЕ

БЕРЛИН. Эберсвальдыда машина кылыр заводтуң бүдүрүп үндүргени порт краннары амгы үеде делегейниң 27 чурттарында ажылдап турар. Олар эң-не аар чүъкту көдүрүп шыдаар, бедик бүдүрүкчүлүг болгаш илеткелдиг ажылдаар шынарларлыг. Заводтуң конструкторлары болгаш ажылчыннары эртем болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин ажыглавышаан, ол бүдүрүлге черниң продукциязының техниктиг негелделерин үргүлчү экижидип, ооң бот-үнезин чиигедиринче чүткүп турар. «Атлант» деп адаар, 60 тонналыг көдүрүп шыдаар чаа краны заводка чогаадып кылган болгаш делегейниң эң эки хевирлеринге дүгжүп турар. Ол хары үезинде ийи сотловичте чүъгүн чүдүрүп болгаш хүжер-ле-даа шыдаар аргалыг. ГДР-ниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарының порттарынга улуг хемчээлдиг чүъктерни чүдүрүп-дүжүрерин айтырыгны шыдыг ерей дыка шалыын шиитпирлээр аргалыг.

Эберсвальдыда завод сөөлгү чылдарда ЭДЧ кежигүнү чурттарга кран кылып бээриниң талазы-биле кол чер апарган. Ол чүгле ССРЭ-те безин аңгы-аңгы хевирлиг 1700 ажыг краннарны кылып берген. Оларның дыка хөйүн совет специалистер-биле кады чогаадып тургускан.

ЧЫЛДЫҢ ЭГЕ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ПРАГА. ЧССР-ниң Лабе-Одер пароход ажыл-агыйының хемчилери иштики болгаш даштыкы-даа суг оруктары-биле 5,7 млн. тонна ажыг чүъктерни сөөртүп, эрткен чылды чедиишкиннги доосканнар. Ол дээрге планда кордүнгенинден 220 муң тонна хөй-дүр.

Олар Соңгу Чехияның хөмүр-даштыг черинден Праганың үлетпүр районунга хандырып турар элээн каш улуг-улуг электри станцияларынга [illegible] ол ышкаш Праганың чаа тудугларының девискээринче тудуг материалдарын чедирерин хандырганнар.

Келир чылдарда пароход ажыл-агыйының чүък сөөртүр хемчээли улам улгадыр. Амгы үеде гидротехниктиг тудугларны чаартканының түңнелинде чехословак найысылалдың эриинде турары Влтава хемнинге улуг-улуг хем суднолары база чедип турар апаар. Ооң ачызында машина кылыр «Шкода» каттыжыышкынның улуг хемчээлдиг кылыгларын ЧССР-ниң аңгы-аңгы хоорайларынче суг оруу-биле чедирер аргалыг апаар.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ БҮДҮРҮЛГЕЗИН САЙЗЫРАДЫР

БУДАПЕШТ. Венгрияның Кестхейде көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң эртем-техниктиг хөгжүлдезиниң республика төвүн тургускан. Ол аграр эртемнериниң талазы-биле [illegible] ажылын улам башкарар, ВУР-нуң кооперативтеринге болгаш курлавыл-агыйларынга көдээ ажыл-агыйның мурнакчы технологиязын ажыглаарынга дузалажыр сорулгалыг. Ол чаа төптү тургусканы — Венгрияның көдээ ажыл-агыйында эртем-биле бүдүрүлгениң харылзааларын быжыглаарынга чугула базым болур.

Культураларның дүжүдүн бедидери, мал ажылының продукциязын бүдүрерин ковүдедери, агрохимияның чедиишкиннерин доозур ажыглаары венгр эртемденнериниң амгы үеде шинчилеп турар темаларының четче [illegible] апаар.

Чижээ, бо чылын Мартонвашарда үнүштер хавааткаштырар институтка үнде-элээни, эртем-шинчилел ажылдарын дыка калбаа-биле чорудар. Ынчангаш ооң ажылдакчылары куукурузаның, кызыл-тастың болгаш өске-даа культураларның чаа сорттарын үндүрүп алыры-биле ажылдап турар. Венгр найысылалда чоокта чаа тургускан мал ажылының хөгжүлдер талазы-биле эртем-техниктиг төптүң мурнунда улуг сорулгалар база салдынган.

Сегедте хоруунериин үнүш-дүжүткүрүн экижидер, үнүштерин камгалаарының чаа аргаларын тургузар талазы-биле ажыл чедиишкинниг чорутп турар.

ТЭДОНГАН ГЭС-ТЕ

ПХЕНЬЯН. Пхеньяндан мурнуу-чөөн талазынче Тэдонгын [illegible] машина кылыр [illegible] ГЭС-ке [illegible] 50 муң кат [illegible] гидроагрегаттары [illegible] Корейниң [illegible] совет [illegible] Тэдонганның ГЭС-тиң нийти күчүзү 200 муң кат, мындыг дөрт машинаны тургузар.

Тэдонган ГЭС — Корейниң [illegible] улуг чаа тудугларының бирээзи болуп турар. 1981 чылда Тэдонганга база ийи — [illegible] болгаш Нампхо [illegible] Сарыг далайже тап кирген черинге, ол-даа улуг тудуг эгелээр. Ында Нампхо хоорай таварынга бедии 30 метр болгаш узуну 8 км. чалгы тудар деп турар. Амгы үеде ооң төлевилелин кылбыткаан, тудугжулар [illegible] белеткел ажылдарын чорудуп турар.

(СЭТА).

КЫЖАНЫЫШКЫННАРГА УДУР

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың аныяктарының Хостуг немец эвилелиниң болгаш Барыын Германияның «Хартыгалар» деп аныяктар организациязының делегацияларының ужуражыышкыны болган. Тайбыңны хандырар, чепсегленииишкинни дужурер, ядролуг дайынның кыжаныышкынын узуткаар дээш демисел делегей байдалының амгы шарын үезинде аныяктар организацияларының эң чугула сорулгазы болуп турар деп кады кылган дыңнадыгда демдеглээн.

НАТО-нуң боо-чепсекти эндере бүдүреринче угланган политиказы болгаш АКШ-тың администрациязының [illegible] кииннери Европаны ядролуг дайынның оода болдурарының айыылын күштелдирип турар-дыр деп, ужуражыышкынның киржикчилери демдеглээн.

БОНН. НАТО-нуң ракета-ядролуг пландарының боттанырынга удур демисел Социалистиг немец ажылчын аныяктарының (СНАА-ның) чаа чылда эң чугула сорулгазы болуп турар деп. ГФР-ниң ол организациязының даргазы Бернер Штюрман СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга мөдеглээн.

Тайбыңның дайзыннары хамыктың мурнунда шериг үлетпүр комплекизиниң төлээлекчилери болгаш монополистиг капиталдың реакциялыг күштери чарышкылыг политиказынче талдаачылары [illegible] боо-чепсектиң эң-не аралтаныг хевирлерин эндере бүдүрүп, НАТО-ну хүрээп тенниктер биле чепсеглеп, чаа дайынның кыжаныышкынын улам улгаттырып турар. Бо барын байдалдарының үезинде Германияның Федеративтиг Республиказының Социалистиг немец ажылчын аныяктары ГФР-ниң демократтыг болгаш демократтыг өске-даа организациялары-биле демнежип алгаш, ядролуг дайынның кыжаныышкынынга удур идепкейлиг демиселдерге бүрүн шиитпирлиг деп, В. Штюрман чугаалаан.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

АКШ-ТА ШЕРИГ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың ужар чуур шериглериниң өөредилгези Невада штаттың девискээринде эрткен. Ол өөредилгени «Ред флаг» деп адаан болгаш [illegible] шериг ужар чуул [illegible] кылыр санап турар. АКШ-тың шериг ужар чуул күштериниң өөредилгезинге тактиктиг болгаш стратегтиг хөй самолеттерни киириштирген болгаш дөрт неделя дургузунда уруп турар.

ПАКИСТАН АГЕНСТВОНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

ИСЛАМАБАД. (СЭТА). Румынияның президентизи Чаушескунуң чалаазы ёзугаар Пакистанның президентизи Зия-уль-Хак бо чылдың [illegible] Румынияга баар деп турарын Пакистанның АПП агентствоз дыңнаткан. Ол база Чехословакияга баар.

СУЛЧЭЭНИ ИЛЕРЕТКЕН

СИНГАПУР. (СЭТА). Чажыт дужурер сорулгалыг [illegible] сулчээзин илереткен [illegible] Сингапурнуң иштики херектер министерствозу [illegible] Чажыт организацияның кежигүннерин тудуп хоругдаан.

РАЦИРАКАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АНТАНАНАРИВУ. (СЭТА). Чурттуң бо чылын президент соңгудаларын чорудары Мадагаскарның президентизи Рацирака чарлаан болгаш президенттиң албан-дужаалынга бодунуң кандидатуразын чеди чыл хуусаалыг кылдыр ийи-ги удаа соңгуур дилдыр депшилдер дугайында медеглээн.

РОЗАЛАР ЧЕЧЕКТЕЛГЕН

БАРНАУЛ. Сибирьниң соок кыжындан, дуvулуг хадындан розаларны чуга шынкгылыг теплицалар камгалап турар. «Алтайның чечектери» совхоз оларны бо чылын тарып өстүрген. Роза өстүрүп турар теплицаның шөлү бир муң дөрбелчин метр. Чаагай чыттыг розаларның өзүмнерин Барнаулдуң чурттакчылары садыг четкизи дамчыштыр садып ап турарлар.

А. ТОРИЧКО.

ЫРАККЫ ЧӨӨН-ЧҮКТЕ

Бичии хемнерниң энергиязы

Бичии хемнер энергиязының талазы-биле бистиң чурттувуста Камчаткага деңнежир чаңгыс-даа чер чок. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыраккы Чөөн чүкте эртем төвүнүң эртемденнериниң санаашкын ёзугаар алырга, оларның нийти күчүзү 20 миллион хире киловатт дээрзин СЭТА-ның корреспондентизи дыңнаткан.

Бичии хемнерге тургускан электростанциялар чүгле чылдыылга-биле ажылдаар электростанциялардан эвес, харын-даа хемнериниң чер иштиниң изиг суглары-биле ажылдаар электростанцияларындан безин артык камналгалыг деп специалистер санап көрген.

Дагларлыг болгаш вулканнарлыг ол черлериниң хемнериниң үнелиг онзагай шынары болза, оларның суунуң сыгавас агымы болур. Чылдың бүгү үелеринде чаашкыннар дески болуп, чер иштиниң сугларының оларга доктаамал немежип турары-биле мында хемнер суу сыгавас.

Лосось балыктарның үүрге ноолээрнинге шаптык болбазын дээш, плотиналарны хемнерниң бажынга тударын эртемденнер сүмелеп турар. Ужарлар хөй болганындан балыктар коллуунда-ла хемнер баштарынче чоктавайн турар.

Камчатканың-Петропавловск.

Кыжын тывылганы бо. Кагжаң сиген чемиштенниң талазы-биле чавыс шынарлыг болбажок, өске чемнерге хоолуптарга, малга хоолулуг чем болу бээр.

Чаа чылга чедир 20 муң хире тонна кагжаң сигенни крайга нийтизи-биле белеткээн.

Лальнеречинск.
Приморье край.

Кышкы үеде сиген кезилдези

Кыштың чуга харлыг болганын ажыглап, Приморье крайның ажыл-агыйларының [illegible] сиген кезилдезин кылып турар. [illegible] чок шынаарлары эрте [illegible]

Чайын, кудун коллуунда-ла чаашкыннарлыг, бөргег агаар [illegible]

Калбак хады «көжүп» келген

Кайы-даа соок хүннерниң дургузунда Амурда Комсомольскиниң төвүнде бөлүк-ле калбак хады кестүп келген.

— Ийи-үш метр бедик ол чараш ыяштарны поган ажыл-агый трестиниң ажылдакчылары Баштайгы тудугжулар кудумчузун дургаар аппарып олурткаиннар. Тывылган кижилер эммнер кыдыынга турган хадыларны камгалап, одер бээ-чиниле ол бастырган, түрүп ап турарлар. Оларның дуктагардан чаңгыс-даа «ине» үреввейн, сөөртүп чедиргеш, баш буруңгаар казып белеткеп каан оңгарларга олуртуп турар.

— Кыжын ыяш олуртурун эртемденнерниң болгаш арга-арыг ажылдакчыларының сүмелерин ёзугаар боттандырып турар, — деп СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Кудумчуга болгаш хоорайның шөлдеринде чүс-чүс дыттарны, халыннарны олуртулаан. Бодунуң 50 чылын демдеглээр дээш хоорайның агаарын тайга ыяштары онзагай болдургулар.

Амурда Комсомольск.

Поездилерге «каң хоолайлар»

Бараны Чөөн чүк демир оруунуң Бира-Ардар участогунда чааргылга ажылы каашаа бүдүп чорду турар-даа болза, поездилер шимчээшкиниң тодаргай графигин өскертпейн турар. Тудугжулар-биле «Ленгипротрансмост» (Ленинград) институтуң специалистериниң кады ажылдажылгазының түңнели ындыг болган.

Чааргылга ажылдарының киржикчилери дат үттээриниң шуут-ла чаа бир янзы комплекизин ажыглааннар. Ол болза алдын сес метр ажыг демир тоннель. Ол «каң хоолайынче» ишти-биле поездилер чоруп турда, ооң даштында ажыл хайнып турар. Улуг эвес чазылдырыышкыннар үезинде безин эшелоннар шимчээшкинин доктаавас. Ындыг ажыг арга ажылдар тудугжулар болгаш оон чарыгдалын [illegible], транспортту дарга шаптыктавас.

Бира.
Хабаровск край.

БУРУУ ШАПКАН

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Польшада болуушкуннар-биле холбаштыр Р. Рейганның администрациязының туружун АКШ-тың Польшага элчини турган У. Шафер буруу шапкан.

Делегей херектериниң чөгүлелиинге ол чүве чугаалаан болгаш Польшага шериг байдалын чарлаар дугайында айтырыгны даштыкының канчыг-даа киржилгези чокка чүгле ол чурттуң эрге-чагыргалары хүлээп алган деп демдеглээн.

КЫЗЫГААРГА ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Чаа чылдың эгезинден бээр Таиландтың шериглери Кампучияның кызыгаарынче чечектиг өнчүк-чөңгээлерин соктаавайн турар. Кампучияның [illegible] Таиландтың шериглери Бан [illegible] чуна Улус Республиканың [illegible] 17 [illegible]

[illegible] Пол Потту [illegible] Кампучияның [illegible]

Финляндияның хоорайларынга болгаш суурлар төгерениге тайбыңның хөй муң кижи киришкен маршы «Европаның соңгу чүгүнге ядро чок зона херек!», «Ядролуг чепсек соксаазын!» деп лозунгларның ады-биле болуп эрткен. Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукка удур чугула айтырыгны чугаалашкан семинарлар база анда болгулаан.

ЧУРУКТА: маршты киржикчилери найысылалдың кудумчуларында.
СЭТА-ның фотохроиказы.

Янзы-бүрү медээлер

Уран чүүл дамчыштыр

Сөөлгү чүс улустарының ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга турасхаатхан бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде ажыттынган.

Москвачыларны болгаш найысылалдың аалчыларын Магадан областың коллективтери уран чүүлү-биле эге башта таныштырган. Сөөлгү чүс улустарының чеди чүс хире талаалекчилиг бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези ийи айлар дургузунда уламчылаар. Совет эрге-чагырга үезинде ...

(СЭТА).

●

Уруглар аразынга

«Май 1» совхозтуң ийи суурда Зая Кол ында ... школазынга ...

Д. АЙР-САНАА.
Тожу район.

●

Аъттаныпканнар

Кызылдың № 4 ХПТУ-зундан 9 кижи чоонта чаа Грузин ССР-ниң төвү Тбилиси хоорайже аъттаныпкан.

Олар ынаар экскурсияга, ыштаныр путёвканы эң эки өөреникчилери, сагылга-чурумну, училищениң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш чедип алганнар. Училищениң директорунуң оралакчызы Н. Н. Корешников бөлүктү удуртуп чоруур.

О. ХЕМЕР-ООЛ.

●

Греция, Кипр четкен

«Х Улуг хурал» совхозтуң чолаачызы Олег Чадамбаның Греция, Кипр баар путёвка-биле шаңнаткаш, ол чурттарга четкеш, көрүп магадаан чүүлдериниң дугайында ооң чугаазын эш-өөрү сонуургал-биле дыңнаан.

Ол шанналды Олег кызымаккай күш-ажылы, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг чоруу-биле чедип алган. Оңгу классты дооскаш, Совет Арминың хуралдениинге тура чолаачының курузун доозкан аныяк оол «Х Улуг хурал» совхозка ам дөрт чыл чолаачылап келген. ...

Б. БАГЫТ-ООЛ.

МААДЫР-ИЕ БАШКЫВЫС

Солчур ортумак школазының башкызы Кертик Тас-ооловна Ховалыгның кичээлдеринге эге класстарының болгаш үстүкү класстарның аныяк база хоочун-даа башкылары доктаамал олуржуп турар. Кертик Тас-ооловна хөй чылдарда эге класстарга башкылап келген, ооң башкылаашкын талазы-биле арга-дуржулгазы улуг. Ооң ажылының арга-дуржулгазын чүгле ол школаның башкылары өөренип турар эвес, а район школаларында база нептередип турар. К. Т. Ховалыгның «Чугаа сайзырадырынга экскурсия болгаш хайгааралдың ужур-дузазы», «Ада-иениң уруглар кижизидилгезиниң ...» деп илеткелдери башкыларының чөвүлел хуралдарынга ийи үнелелди алган. Ол бодунуң школазының ада-иениң университединиң дарганы, эге класстарның ... секциязының удуртукчузу болгаш школада партия организациязының бюро кежигүнү. Бо бүгү хөй-ниити ажылдарын ол идепкейлиг-биле чорудуп турар. Ооң мурнунда чылдарда Кертик Тас-ооловна район болгаш Кожээ Советтиң депутадынга каш удаа соңгуп келген болгаш ...

...

Д. САТ.

Ада-иениң үлегери

ЭКИНИ ЧАЙГААР ЭДЕРЕР

Ада-иениң ажыл-мергежили, ажы-төлүн оларның уруглары-биле ... өг-бүлениң кижизидилгезинге өөредип болур. Бичии кижи эскерикчел, көргенин ... арттырып алыр. Ынчангаш өг-бүледе бичии кижини бүгү талазы-биле ...

...

Б.-У. КЫРГЫС.
Башкы.

●

СОНУУРГАКПАЙ

Сарыг аным бөгүн
Салыг чорааш келген.
Дуңмазы мээ солун
Тулган белек берген.

Тудуш-тудуш кара
Дугуйлары кертик.
Шимеп каастаан чурук.
Чиңгир чайт машина.

Ээрип-ээрип оожум
Черге барып салдым.
Ээннендир маңнааш.
Четтирбейн барды.

Дуза чокка боду
Дугуйларын долгаар.
Часкаш, хынап көөр-дүр
Чажыды ооң чүдел?
Каш ээрил ушта соп

Хала чокка ээрдим.
Демир-бичии халып
Дегийт хөлга келди.
Кертиктерлиг демир.
Хензиг бичии ээриил.

Ырган узун пружина
Ында чоруур болду.
Чыггаш, катап эптээш.
Шылырады долгааш.
Салыпкан мен. Элдеп.
Чаңгыс черде хевээр.

А. ШОЮН.

ЧАА ЧЫЛ УТКААН АҢЧЫГАШТАР

Сындыс шокар хевин кеткен
Чымыгап аңнар ойнап
хөглээн.
Шимеп каастаан
шивижигеш.
Чинчи, шуру чайынналган.
Харжыгаш кыс кышты
алгаан
Хайыракан чайны мактаан.
Диатижигеш ырлаан-
шоорлаан
Диепей-биле ылчыңнаткан

Кодан оглу чаптанчыгбай
Ковааракты шепектепкеш:
— Чаа чылдың сартыы-дыр
— деп.
Саазын хапты уштуп
келген:
Чалый бөрү капустаны
Чаг деп бодааш, сыыра
каапкан.
. . .
Кодан оглун Соор-Ирей
Холун тудуп — ээр-хей!»
игеп.

Майтак буттуг
угаанныгбай.
Баштак чаңныг далчыр
карак
Мага хандыр каттырыпкан.
Соок-Ирей белек үлеп
Чаа чылга байыр помчаан:
Чогушпайн өннүктер боор
Чоргаар, хөглүг чурттаңар-
дээн.

М. ТИРЧИН.

Э Н И И М

Ээлеринден оюн эрээн
Эргеленип шурап келир,
Чалгаараавас, бужургаажас
Чаптанчыг чаш калдар
эниим
Хайгаарал чок чүү-ле
чыдыр
Кайгал ону чаңдыр көрбес.
Хензиг дуңмам бопуктарын
Херим ажыр дажапкан
боор.

Эргиниш долу аскан чуңун
Эскет чоктап ала каапкаш,
Лайнап, чуүй соп халып
турда,
Таварышкаш шыгжап каар
мен.

Хүнну бадыр ажыр-дыш
чок
Кужур ынчаар хөглеп
хүнзээш,
Шала кежээ турдум
дээнзиг.

Шалага кээп чыдып алыр.
Эниим улам чараш чыныып,
Эргеледип чемгерер мен.
Мойнун суйбап олура-ла,
Бодум база удуп каар мен.

Х. СЕРЭЭ.

●

В. КАРА-САЛДЫН «Чаптанчыг чаштар» деп фотоэтюду.

●

Гунасена ВИТАНЕ

ЭЭЗИ КЫМЫЛ?

(ШРИ-ЛАНКА)

Бажыңда кым-даа чок. Ачазы биле авазы ажылдап чоруткан, уруу болгаш оглу школада. Бажыңда чүгле Пудик деп хава биле Путик деп моортан арткан.

Пудик чымчак сандайга олуруптукаш, Путикке чугаалап-тыр:

— Эй, Путик, меңээ аяк шайдан экке!

Путик хорадай берген:

— Бир эвес куузар болзуңза, шайдан хаммындыргаш, бодуң иш.

Пудик аңаа удурланган:

— Дыңнам, Путик, бажыңда кым-даа чок-тур, ындыг болганда бо хүн ээ мен-дир мен. Сенээ чүнү дужаар-дыр мен, сен ону кылыр ужурлуг сен. Билдиң бе?

...

ШУУРГАННАП ТУРДА...

...

Н. АПОШАНСКИЙ,
СЭТА-ның корр.
Керчь.

КОЛ МАРГЫЛДААЛАРГА БЕЛЕТКЕНМИШААН

Январь айны спортчу календарьга коньки-жылар аны деп адап болур. Делегейниң эң шыырак коньки-жылерининиң кандыг-ла-бир маргылдаазы барык хүн бүрүде эртип турар. Ол билдингир-даа: шииттирлиг маргылдааларның — делегейниң болгаш Европаның чемпионаттары эгелээр үе чоокшулаан. Январь 23-24-те голланд хоорай Херенвенге херээжеплер диптиң бирги чери дээш ойнаарлар. ... неделя болгаш эр улустуң ындыг маргылдаазы Ослога болур.

Европаның тулган чемпиону Наталья Петрусева чурттуң чемпионадынга бүзүрелдиг тиилээш, ам база катап диптиң чемпиону боор болуруунуң аргалыын көргүскен. Олимпиада чемпионунуң күштүг болгаш дуржулгалыг удурланыкчылары чок деп болбас.

Петрусева бо сезонда 500 болгаш 1000 метр хемчээлдерге эң эки үелерин (40,71 секунда болгаш 1 минута 22,42 секунда) көргүскен. А ынаарга ГДР-ниң коньки-жыгы Карин Буш-Энке 1500 метрге эң эки үеде маңнаан. Чаа сезонда Норвегия чурттуг олимпийжи чемпион Бьерг Ева Йенсен база тергиин эки белеткелдиг. Ынчангаш совет херээжен коньки-жылер улам шыңгы демиселге белеткенир ужурлуглар.

Эр коньки-жылерден Усть-Каменогорск чурттуг Владимир Козлов Инсбрукка маргылдаага улуг чедиишкинниг болган. Ооң аңгыда бистиң эр коньки-жылеривис аңаа ... олуруглары-биле турган.

В. ПИМЕНОВ.
СЭТА-ның корр.

ПОЛЯР ДҮНЕЗИНДЕ

МУРМАНСК. (СЭТА-ның корр). Арктиканың Шпицберген архипелагының совет рудниктеринин ажыл-ишчилерининиң үш муң кижиниң бирээзи ... кыштап турарларының кыжын спартакиадазының ...

... гуида ак адыглар база чоруп турар.

Спортчу хемчеглерге киржири кыштап турарларга ол чериниң ширээн бойдузун бедии ...

...

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Республикага шокар булуттаар, биче хар чаар, мурнуу барыын чүкче угланыышкынның хаттың күжү секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 30—35, чамдык черлерге 22—27, хүндүс — 19—24, чамдык черлерге 10—15 градус соор. Кызылга шокар булуттаар хар чагбас, агаарның температуразы дүне 30—32, хүндүс 21—23 градус соор.

Республиканың автооруктарынга чүвениң кестүрү эки.

«Спортлотонуң» билеттерин доддуруп тура, ооң дүрүмнерин сагыырын утпаңар. Эң ылаңгыя долдуруп турар билеттериңерни тода болгаш чараштыр бижиирин кызыдыңар. А кажан ону бүрүң-биле долдурупкан болзуңараа, ооң «БВ» кезектерин «Спортлотонуң» почтазынче айыткан хуусаазында сугарын утпаңар.

Кызыл хоорайга ... ойнап алыышкынга чедир 4 хонук бурунгаар долдурган билеттериңерни сугуңар. А бир эвес ооң орайтай бээр болза, ол билет ойнатпайн калыр.

А Тура, Шагаан-Арыг хоорайларга, Кызыл-Мажалык, Бай-Хаак, Сарыг-Сеп, Хову-Аксынга ойнап алыышкынга чедир 10 хонук бурунгаар «Спортлотонуң» почтазынче ...

... Красноярск хоорай, Дыштаныыштыг ортулуу, Топ стадион. Красноярскиниң «Спортлото» зона эргелели.

КИНО

•ЯНВАРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чээрбигн чүс чылдың дээрбечилери» 9.30, 15.00, «Демдеглел дептериниң чажыды» 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ушкү октаргайның чажыды» 9.30, 11.10, «Улуг сүнезиниң шилип алган кижизи» 10.50, 12.30, 15.30, 17.10, «Дескен кижиниң нан-биле» 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дөрт холдап ойнаары» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак таңды» 15.00, 18.50, 20.20 (узаткан) «Ленинниң партиязының съездинге» 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Цыган аас-кежии» 18.30, 20.30 шактарда.

ТЕАТР

Тыва республиканың хөгжүм-шии театры Екатерина ТАНОВАНЫН «ИЛБИЛИГ СОГУН» деп 2 ... шиизин 1982 чылдың январь 17-де, воскресеньеде болур.

Эгелээри 12 болгаш 19 шакта.

БАЗА КАТАП КОРУМ-ЧУРУМ ДУГАЙЫНДА

Эрткен чылдың октябрь айда «Шын» солунга парлаттынган «Кара сагыш» деп эгелиг суд очерки сонуургал-биле номчаан мен. ...

...

Б. БАГЫТ-ООЛ.

...

Д. ООРЖАК.
Өвүр район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги суда шимчээшкин. 9.00 — Чаштарның хор коллективтериниң концерти. 9.30 — «Гороскоп, харылзааныр». ... 10.00 — «Сорушза». Документтиг телефильм. 10.30 — «Частың ол чеди шимчээ». 10.50 — Ооң ... уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 11.35 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.30 — «Сенен Дежнев». Документтиг телефильм. 15.25 — Хоойлу билир сен бе? 16.05 — Теннисте Европаның бирги чери дээш ... 16.35 — «Экономика ...» Татар АССР-де ... 16.45 — «Тоол ...» «Горох ...» ...

КЫЗЫЛДАН

... — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — ССРЭ болгаш МАР-ның аразынга найырал ...

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Хоойлу болгаш ...». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Чогаалчы болгаш үе». ... 19.15 — «Тываның экранынга». 19.30 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг ...». 20.10 — «Кино ...». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Даштыкы фильм экранда». «Дужаал хайгылаа». Уран-чечен телефильм (Франция). 23.00 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады «Торпедо» — «Динамо» (Москва). Горький хоорайдан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Баштайгы станция». Документтиг фильм. 12.10 — География. 8-ги класс. Топ район. 12.40 — Музыка. 7-ги класс. С. Прокофьев. «Золушка» деп балет. 13.10 — «Кызыл өөрен». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.55 — А. С. Пушкин. — «Евгений Онегин». (Авторуң онур-деэири). 8-ги класс. 14.25 — Төөгү. 6-гы класс. Ян Гус. 14.55 — Ботаника. 5-ки класс. ... 15.20 — Эстетиктиг кижизидилге. Драматург В. Розов-биле ужуражылга. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьяттың 2-23-35, партийжи эмнылгал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадаа ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 48

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4). ТС—00417.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 13 (11809) | 1982 чылдың январь 16, суббота | 1925 чылдан үндүрүлгеп турар | Өртээ 3 көп.

Удуртукчуга сөс

ХҮЛЭЭНГЕНДЕ КҮҮСЕДИР

Он бирги беш чыл тудугжуларның мурнунга, ылаңгыя кодээ черлерде тудуг объектилерин тудуп турарларга, улуг сорулгаларны салган. Бар арга-курлавырларны чогумчалыг ажыглап тургаш, ажылдың ажыктыг чоруун бедиткеш, дооступмаан тудугларны ажыглалга дарый киирип, чаа объектилерни чогуур үезинде тударынче бүгү күштү болур-чогуурну-биле мөөңнээрин партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыткан. Партийжи съездиниң айтышкыннарын амыдыралга боттандырар дээш «Тыва кодээ тудуг» трестиниң № 958 КМК-ның тудугжулары Каа-Хем районнуң совхозтарында тудуг-монтаж ажылдарын кылып турар.

Беш чылдың онаалдаларының долу күүселдези — чыл бүрүзүнүң планныг даалгаларының, социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезинден дорт хамаарылгалыг. Бистиң КМК-ның тудугжу бригадаларының аразындан алган хүлээлгезин чогуур үезинде доолдур күүседир дээш шудургу ажылдап турар бригадалар бар. Оларның күжениишкинниг ажылының түңнелинде чамдык объектилер эрткен чылда ажыглалга кирип, ээлеринге хүлээттинген. Оларның санынга «Ленинчи орук» совхозта 25 орунниг уруглар сады, «Кызыл тук» совхозта 25 олуттуг столовая болгаш оон-даа өске объектилер хамааржыр. Эрткен чылын ниитизи-биле 20 тудуг объектилери ажыглалга кирген болза, оларның 16-зы «эки» демдекке дужааттынган. Ол дээрге тудуг-монтаж ажылдарының шынарының элээн экижип орарының херечизи-дир. Ниити кылдынган тудуг-монтаж ажылдарының шынары 1980 чылдың деңнелинден 3 хуу бедик.

Тудугжу бригадалар аразында күш-ажылчы маргылдаага идепкейлиг кириштииннаан. ажылды организастаарының дээштиг аргаларын ажыглап тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырып, долу күжениишкин-биле ажылдап келген мурнакчылар бисте бар. Дуржулгалыг тудугжу Павел Бочкарёвтуң бригадазы чыл дургузунда дең-дески ажылдап келген, мурнакчыларның одуруунга удаа-дараа кирип, шаңнал-макталга төлептиг боон шылгарап келген. Эрткен чылдың планныг даалгазын 114,3 хуу күүседкен бригада бо чылдың февраль айының күш-ажылчы үлүүн күүседип кирипкен. Кижи күжүн болгаш дериг-херекселдерин чогумчалыг ажыглап, тудуг материалдарының чарыгдалынга хумагалыг болуп келгенинден бир ажылчынга онаашпыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ортумаа-биле 130 хуу. П. Бочкарёвтуң тудугжулары «Кызыл тук» совхозта бызаа кажаазының тудуунда ажылдап турар.

Мурнакчыларның одуруунда Андрей Прошенковуң бригадазы база бар. Ук бригаданың тудугжулары ажылдың ажыктыг чоруун бедиткен. Бир кижиге онаашпыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 121 хуу болган. Эрткен чылдың планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгезин хуусаадан эрте, ажыр күүседкен тудугжулар «Кызыл тук» совхозта нии квартиралыг чуртталга бажыңын, «Совет Тыва» совхозта машина гаражын ажыглалга киирер дээш, ол объектилерде тудуг-монтаж ажылдарын кылып турар.

1981 чылдың планныг даалгаларын чамдык кол көргүзүглер талазы-биле күүсеттинмейн барган. Ону тодаргайлаарга мындыг: кол күрээ-биле кылыр ажылдар 91,6 хуу, боттарывыс күжүвүс-биле — 95,1 хуу, чуртталга тудуун ажыглалга киирери — 100,6 хуу күүсеттинген. Алдынган хүлээлгелерниң чедир күүсеттинмейн барганының кол чылдагааннары — чамдык объектилерде бригадаларның ажылын багай организастааны, дериг-херекселдерниң, механизмнерниң чедишпези, оларның үрелишкинге таваржып, аңаа туруушкуннарны болдуруп турары, кадрларның ажылдап үнер-кирери ам-даа хөй, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң куду деңнелдиг болгаш дилиг материалдарының, демир-бетон кылыгларның, конструкцияларның чедишпезинде. Багай шынарлыг, үрей кылдынган тудуг материалдарын катап эде кылырынга хөй үе-шак болгаш ажылчын күжү чарыгдаттынып, ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудуладып, саадааткыннарны болдуруп турар. Оон-биле катай боттарывыстың баазавыстың күчү-шыдалы кошкак. Ынаар белеткээр участогувус херектеттинзе чогуур дилиг материалдарының чүгле 30 хуузун хандырар аргалыг. Оон күчү-шыдалын улгаттырар толээде «Тыва кодээ тудуг» трестиң талазындан чаа дериг-херекселдерни, машина-техниканы биске аңгылап бээри негеттинип келген.

Ажыктыг чорукту чедип алырда, кол күш — ажылчын кадрлар. Оларны ажылга бызыглаар, коллективке турумчудар дээш чамдык ажылдарны кылып келдивис. Чурттаар оран-сава-биле хандырылга багай эвес. Тус-тус объектилерде ажылчыннар чурттаар чылыг вагончиктерни тургускан болгаш чылдың үезинге таарыштыр кедер идик-хеп-биле тудугжуларны хандырып келген. КМК-ның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, местком кежигүннери тудуг объектилеринче үнүүшкүннерни кылып, ында ажылдап турар ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазын сонуургап турар.

1982 чылда коллективтиң мурнунда белен эвес сорулгалар салдынган. Эрткен чылда чедир кылбаан ажыл-херээвисти сайгарып, түңнеп-нааан, ийиги чылды эки эгелеп, планныг онаалдаларга немей социалистиг хүлээлгелерни ап турар. Бо чылын күрээ-биле 870 муң рубльдиң, боттарывыс күжүвүс-биле — 800 муң рубльдиң ажылдарын кылыр болгаш 1430 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирери планда көрдунген. Чылдың планныг даалгаларын, социалистиг хүлээп алганывыста, ону күүседири бистиң хүлээлгевис. Ынчангаш коллектив бир дем-биле шудургу ажылдаар.

В. САРАПУЛОВ,
№ 958 КМК-ның начальниги.

Техника септелгезинге—темп болгаш шынар

ГРАФИК ЁЗУГААР ЧОРУДАР

1982 чылдың часкы хову ажылдарынга Тес-Хем районнуң совхозтары 58 тракторну, 36 андазынны, 52 сеялканы болгаш өске-даа хөй санныг кожуг машиналарын септеп белеткеп алыр планныг. Техника септелгезин чорударынга эң-не таарымчалыг үе — дөртку квартал болур. Ынчап механизаторлар өске ажылдардан элээн хостуг апаар. Оон аңгыда күскү чылыг үеде кодээ ажыл-агый машиналарын: плугларны, культиваторларны, андазыннарны, сеялкаларны тускай таарыштырган оран-сава чокка, даштыгаа-ла септеп ап болур арга бар.

Эрткен чылдың дөртку кварталының таарымчалыг байдалын совхозтар канчаар ажыглааныл? Районда ниитизи-биле техника септелгези кандыгыл? Оон түңнелдеринден ап көөрге, техника септелгезиниң байдалы дүвүренчиг болуп артпышаан.

Кварталда чүгле тракторлар септээриниң планы күүсеттинген. Колдуунда ол көргүзүгт «Чодураа» болгаш «Тес-Хем» совхозтарның база Сельхозтехниканың Самагалдай каттыжыышкынының тракторлар септелгезин бедик темпилиг чоруткаының ачызы-биле чедип алдынган. Районга дөртку кварталда септээн 22 тракторнуң 19-ун үстүнде айыткан ийи совхоз кылган. «О. Шынаа» деңгүп-ле үш трактор септээн. А «Кызыгаар» совхоз мырыңай чаңгыс-даа трактор септевээн. Бо ажыл-агый техника септелгезинче ам-даа кирбээн, септелге чорудар звенолар тургустунмаан, ол хамаанчок бүгү техниканы кышкы кадагалалда безин тургуспаан. Совхозтуң удуртукчуларының болгаш специалистериниң ындыг маажым хөөнүнүң ужуру билдинмес.

Кандыг база чеже машина септээрин «Кызыгаар» совхозтуң кол инженери Валерий Соян билбес болуп турар. Сельхозтехниканың Самагалдай каттыжыышкынының отчёдундан алырга, «Кызыгаар» совхозка дөртку кварталда 5 тракторну, бир автомашинаны ук каттыжыышкын септеп берген. Ону совхозтуң медээзинде шуут киирбээн хыналдадан илереэн. Ол ышкаш отчётта тодаргай эвес, карышкактыг чүүлдер «Тес-Хем» болгаш «Чодураа» совхозтарда база бар. Чижээ, статистика отчёдундан алырга, совхозтар Сельхозтехниканың Самагалдай каттыжыышкынынга 13 тракторну септеткен дээн, а херек кырында каттыжыышкын 20-ни септээн болуп турар. Ындыг фактылар совхозтарның кол инженерлериниң септелгени контрольдавайн, ажылды ала чайгаарлаашкынче киирип турарының херечизи-дир.

Районнуң ажыл-агыйлары эрткен чылдың дөртку кварталында 24 чүък машиназын септээр тургаш, оон 21-ин септээн. Бо талазы-биле «Тес-Хем» болгаш «О. Шынаа» совхозтар планын күүсеткилээн. «Чодураа» совхоз үш машинаны, а «Кызыгаар» — деңгүп-ле чаңгысты септээн.

Оон-биле чергелештир Сельхозтехниканың Самагалдай каттыжыышкынының автомашиналар болгаш комбайннар септээриниң дөртку кварталда планын база күүсетпээнин демдеглээр чогуур. Ылаңгыя чаштырып суггарар машиналарны септеп белеткээриниң онаалдазын каттыжыышкын шуут үскен. Ол дөртку кварталда совхозтарга чүгле 4 автомашина, бир комбайн септеп берген.

Комбайннарның болгаш өске-даа парын машиналарның дефектилээшкинин каттыжыышкынның специалистери боттары барып кылбаан. Комбайннарның септээр бөлдирлерин база агрегаттарын ажыл-агыйлар ол бүдүрүлгеге эккеп дужаавааан.

Септеп үндүрген техниканың шынарының багайынга хомудалдар Сельхозтехниканың Самагалдай каттыжыышкынының адреézинге хөйү-биле кээп турар. Ынчангаш чамдык таварылгаларда техниканы база катап септээр ужур таваржып турар. Ол ышкаш септелгени узамдыктырар чоруктар бар. Чижээ, «О. Шынаа» совхозтуң бир машиназын (ГАЗ-52) октябрьда хүлээп алгаш, чүгле декабрьда септеп дооскан. «Чодураа» совхозтан бир машинаны база ол хире үр септээн.

Септелгеден үнген машинаны хүлээп алыр комиссия тургустунмаан. Оон ынай магадылал талоннарын бербейн база септээн машинаны хүлээткен дугайында актыны кылбайн турар. Ындыг болганда, септелгениң шынарының дугайында кандыг чугаа турар боор?

Техника септээриниң керээлерин каттыжыышкын совхозтар-биле ам-даа чарып албаан. Ниитизи-биле Самагалдай каттыжыышкыны бо септелге сезонунга кончуг багай белеткенгенин демдеглээр херек. Септелге мастерскаязының одалга системазын октябрьда кылып эгелээш, чүгле декабрьда кээп дооскан. Ынчангаш аңаа септелге кылыры кончуг берге турган. Чүгле мастерскаяның ажылчыннарының карак кызыл шудургу чорууннуң ачызында план күүсеттинген. Автомобильдер септээр чер ам-даа шак дөн, өзектер чондурар станок болгаш аккумулятор цегх ам-даа ажылдавайн турар.

Кожуг машиналарының септелгезин чүгле «Тес-Хем» совхозта чүтээр. Ында херээн болбаазырадыр машиналар колдуунда белен, сеялкалар септээриниң планы күүсеттинген.

Эрткен чылдың дөртку кварталының таарымчалыг байдалдарын совхозтарның болгаш Самагалдай каттыжыышкынының инженер-техниктиг ажылдакчыларының болур-чогуур-биле ажыглап шыдаваанының база септелге ажылын багай организастаарының ужурундан кодээ ажыл-агый машиналарының хөй кезиин бо чылдың бирги кварталында септээр апарган. Ынчангаш септелге ажылынга улуг күжениишкин негеттинип турар. Чижээ, ажыл-агыйлар часкы тарылгага чедир ам-даа 36 тракторну, 41 чүък машиназын, 16 андазынны, 40 сеялканы септеп белеткээр ужурлуг. Ажылдың хемчээлиниң улуу оон тодаргай-дыр. Ам техника септелгезин график ёзугаар, дүрген темпилиг, шынарлыг чорудары эргежок чугула.

К. ЛАПЧАА,
инженер.

Тес-Хем район.

СИГЕН, СУЛА-БИЛЕ

Ниитиниң малын кыштан дүр чыл ажырар талазы-биле «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының кыйгырыын Мөңгүн-Тайгада «Мөген-Бүрен» совхозтуң хойжулары деткивишаан, аңаа харыы кылдыр боттуг ажылдарны чорудуп турар. Ажыл-агыйда хой оолдаашкыны эгелээн. Ниитизи-биле беш чүс ажыг хой оолдаан, оларның чаш төлү онча-менди дорүгүп турар. Совхозтуң дирекциязы болгаш комсомол комитеди баштайгы хүннерде он ажыг сакманчыларны хөй оолдап эгелээн коданнарже чоруткан.

Тоолайтының 3 дугаар хойжу бригадазында 250 ажыг хой оолдаан. Эрткен чылын бригадага социалистиг чарыштың тиилекчизи болган Хүлер-оол Иргитович Ыммының кодашында малдың кышкы байдалы кончуг эки. Оон хою база төрүп эгелей берген. Баштайгы хүннерде 90 хой оолдаан, оон 92 хураганны алган. Чаш хураганны өг-бүлениң херээжен ээзи Боракыс Михайловна Иргит экп ажаап, карактап, оларны шынарлыг сиген, көк-сула-биле чемгерип турар. Малчынның кыштаанда чеди тонна сиген бар.

Аныяк хойжулар Галина Иргит, Эмер-оол Доржу оларның коданнарында 95-тен 100 чедир хой оолдаан. Малдың чаш төлү онча-менди доругуп турар.

Суг соортур беш машина кыштагларга үзүктел чок чедип турар. Автомагазинниң чолаачы-садыгжызы Иргит Хүлер-оол хойжуларның доктаамал болгаш күзенчиг аалчызы.

К. МААДЫ.

АЖЫЛЫН ҮНЕЛЭЭШ

Баян-Колдуң Терек Бажы делгем одар-белчиирлиг чер деп шагда-ла билир кижи мен. Ынаар баалык ажарга-ла хойжулар кожа-кожа кыштаар. Доп кырынга машиналыг үнүп кээривиске, улуг кыштаг көстүп келди. Бажыңның хоолайындан үнген ыш дээрже дүргектелип үнүп тур. Аалдың адаа талазында каташкак каташкак мээстерде, даады-ла ак хой хар-биле өннежип, таваар оъттап чорлар. Оларның кедезинде хоор-сарыг аът мунган малчын хойларын шуурурбайн, оожум кадарып чор.

Аалга кээривиске [illegible] хар ажа берген хире, [illegible] даа алак-ышкаа чиик, [illegible] чаныг херээжен бисти аэтин ээлдээ-биле уткуп алгаш, бажыңче кирерин чалады. Биниң-биле калы чораан «Улуг хурал» совхозта партия комитединиң секретары Дуктуг-оол Маныкевич Моңгуш мынча дей-дир:

— Бо дээрге бистиң мурнакчы хойжуларывыстың бирээзи Николай Чалдыгбаевич Чандын-оолдуң аалы-дыр. Оның херээжен ээзин Серенмаа Лопсановна Ховалыг дээр.

Хүн барып чүкте тайга [illegible] чаа-ла ажыт [illegible] бар чыдырда, кодан хой аалче шууджуп кирди. Олар коданга кел сал-ла, демир дескилерге кудуп каан чылыг сугда үңмерлежи бердилер. Николай Чалдыгбаевич [illegible] келгеш, бистер-биле [illegible] [illegible].

Ол Баян-Колдуң [illegible] 13 чылдың дургузунда хой малдап, [illegible] [illegible] ажылдап чоруур болду. Оон көргүзүглери чыл бүрүде бедип орар. Николай Чалдыгбаевич ажыл-иштиң хыйн тывар берген. Сөөлгү каш чылдарда чүс хойга онаашпыр 95-тен 104 чедир хураганны өстүрүп, арбын дүктү ап келген. Бедик көргүзүгнү чедип алырынга өг-бүлениң херээжен ээзи Серенмаа Лопсановнаның киирип келген үлүү улуг. Ол чаш хураганны өстүрүп, ажаарынга ёзулуг-ла мергежээн. Кажан хой кидин тулуктеп оолдай бергенде, Серенмаа Лопсановна олут чыдын-даа чок, уйгу-дыжын-даа утуптар. Ажыл-ишчи буян [illegible] 4 муң 600 ажыг хураганны сакманчылар-биле [illegible] өстүрүп дорүктүрган. [illegible] бичежек хойжу [illegible] кадарган [illegible].

Николай Чалдыгбаевич 1981 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, бедик көргүзүглерни чедип алган. Ынчангаш мурнакчы аныяк хойжулар Николай Наныкпан, Михаил Хүрбээ олар-биле катай Москвада ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге баар халас путёвка-биле шаңнаткан.

— Москва чедип деп чүве шынап-ла магалыг чорду. Көрбээн, сонуургаваан чүвевис [illegible] Кызыл шөлге баргаш, улуг баштыңчывыс Владимир Ильич Ленинниң Мавзолейин көрдүвүс. Оон ынай делгелге [illegible] барып чүнү көрбедивис [illegible] Кайгамчык мал-маган [illegible], техника-даа ында [illegible] [illegible] болдавайн чораан мен. Бөдүүн совет кижилер дээш, партия болгаш күрүнениң аза сагыш салынышкыны дээш өөрүп четтиргенимни илередип орар кижи-дир мен. Назы-харым доңуп, аллап чоокшулай бервизе-даа, моон соңгаар оон-даа артык ажылдаар күзел-соруктуг мен — деп, ол өөрүшкүлүг чугаалап орар.

Мурнакчы хойжу он бирги беш чылдың бирги чылында чүс хойга онаашпыр 104 хураган ап, хойдан-на 2 кг 300 грамм дүк алыр планын 2 кг 600 грамм кылдыр [illegible] Хойжулар боттарының өг-бүлениң күжү-биле 11 [illegible]

А. САРЫГЛАР

[illegible]лызыл район.

БЫЖЫГ БОЛГАШ ИДЕГЕЛДИГ

УКРАИН ССР. Славянск хоорайда бүгү-эвилелдиң «Электросетьизоляция» каттыжыышкынының тускай конструктор-технологтуг бюрозунуң шенекчилеринге чаңгык ажылчын чепсек-херексели болуп турар. Ында электри дамчыдылгазының улуг вольтулуг шугумнарының изоляторларын кылып, шенеп турар.

Сөөлгү үеде үлетпүрге бүдүрүп эгелээри-биле полимер материалдардан чиик изоляторларны, 1500 киловольт күжениишкинниг доктаамал токту дамчыдарынга, а ол ышкаш өскерлир токту ыңырак хемчээлге дамчыдарының шугумнарынга [illegible] бүдүрүлгелерге дамчыдып берген.

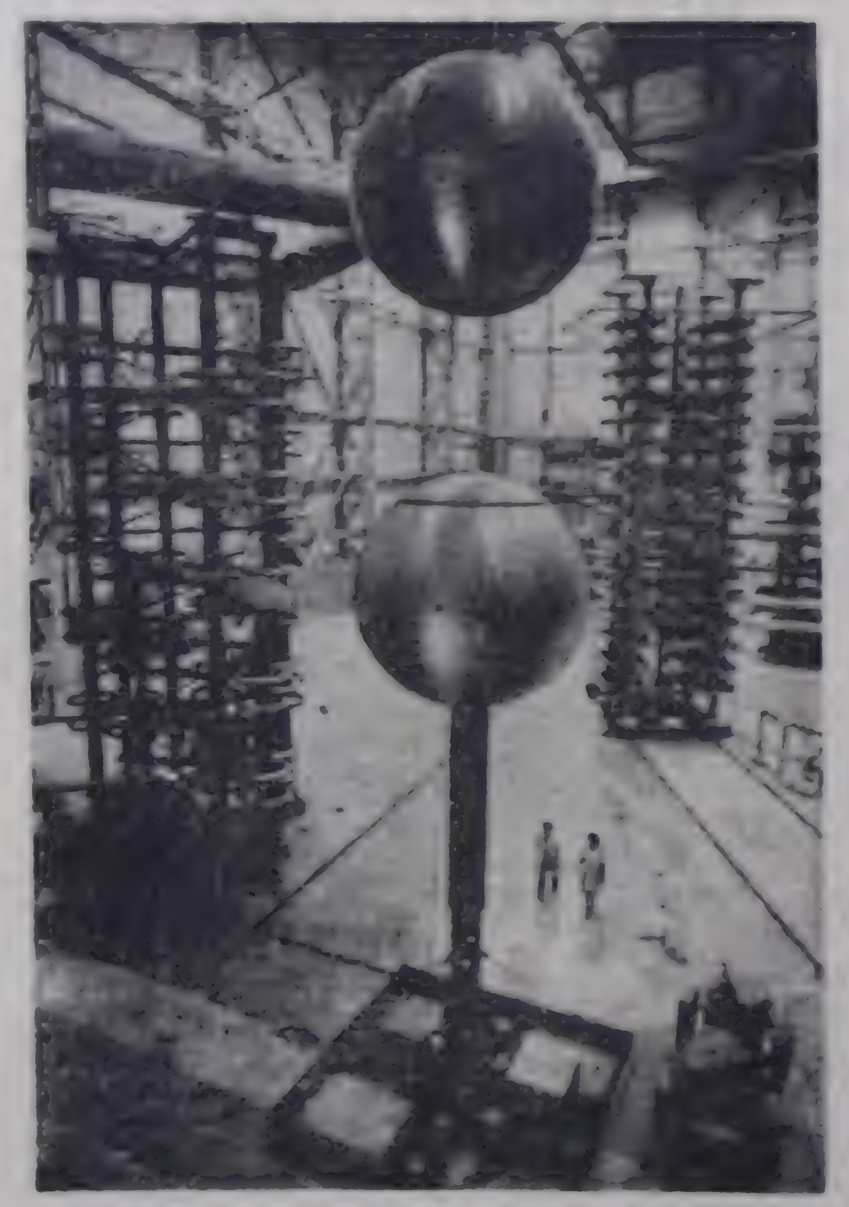

ЧУРУНТА: улуг вольтуга [illegible] изоляторларны шенээр лабораторияларның бирээзи.

Л. САМСОНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиказы.

Хүннүң медээлери

ОЛЧА АРБЫДААН

Барын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң шээр малы оолдап турар. Малчыннарның олчазы хүн бүрү арбыдап турар. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны С. Хомушкунуң коданында төрээн 174 хойдан 176 хураган, М. Хомушкунуунда 256 хойдан 260 хураган алдынган. Ол ышкаш хойжулар К. Доңгактың, О. Хомушкунуң коданнарында төрээн хойларының хураганнары менди.

Хураганнар ажаарынга сакманчылар улуг үлүүн киирип турар. Оларның ылаңгыя Каратаап Хомушку, Дээкмаа Хомушку 90, 84 хураганнарны Көк-кыс Хомушку, Серժиңмаа Хомушку, коммунистер Хаак Саая, Матпадак Хомушку 65-65 хураганнарны онча-менди экидорүктүрүп турар.

А. ЕВРОП.

КУРЛАВЫРГА

Өвүр районда «Ак-Чыраа» совхозтуң мал чемнери белеткээр бригадазы белеткеттинген мал чемнеринге немей курлавыр тургузары-биле хымыраны кезиилдезинче организастыг киирген. Бригада ажылдап эгелээнден бээр бо хүннерге чедир 300 тонна ажыг хымыраны кезип белеткээн.

Мал чемнин белеткекчилери 1500 тонна хымыраны мал чемнинге белеткээр планныг. Ажылдың баштайгы үезиниң темпизин болгаш шынарын барымдаалап көөрге, олар планныг даалгазын ажыр күүседириниң аргалары бар.

Бригадада механизаторларның аразында шалыпчы ажылдап турарлар эвээш эвес. Чүгле Апай-оол Түлүштуң безин көргүзүүн алырга, ол хүн нормазын 140—150 хуу күүседип турар.

Бистиң корр.

КИЖИЛЕРНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Нес-таавы болгаш чиик үлетпүр ажылчыннарының профэвилелиниң январь 14-те Москвага доозулган XI съездизиниң делегаттарының кол-ла кичээнгей салган айтырыглары бүдүрүлгенин улам сайзыраңгайжыдары, улустуң херегцел бараанннарының шынарын бедидери болган.

Партия болгаш Совет чазак массалыг херегцелдиг бараанннарын кылып үндүрериниң [illegible] тиизин [illegible] шынарын экижидери бирги чергелиг ужур-дузалыг сорулга боор турарын айытканын профэвилелиниң ТК-зының отчёт илеткелинде болгаш сапал-опалдарда демдеглеттинген. Адырны хөгжүдеринге хөй акша-херексел тус[illegible].

Делегаттар [illegible] шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, ажырын улам-на ажыктыг болдурарының курдавыралынче улуг кичээнгей салганнар. Чиик үлетпүр ам-даа совет улустуң мурнунда улуг өрелиг боор турарын база айтканнар.

1982 чылдың болгаш бүгү беш чылдың пландарын долдур болгаш ажыр күүседиринче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаары эң чугула сорулга кылдыр салдынган.

Съездиниң ажылынга СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов киришкен.

Профэвилелиниң Төп Комитединиң чаа составы, ревизия комиссиязы, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегаттары соңгуткан.

Болуп эрткен пленумга профэвилелиниң ТК-зының даргазынга М. Г. Долженкова база катап соңгуткан.

(СЭТА).

ПРОПАГАНДИСТЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

Марксизм-ленинизмни болгаш СЭКП-ниң политиказын пропагандалаар талазы-биле хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш пропагандистерни Ленинчи хүндүлел бижик болгаш стол кырының медалы-биле шаңнаарының чурумунуң дугайында айтырыгны СЭКП ТК чугаалажып көрген.

Пропаганда ажылын 10 чылдан эвээш эвес үе иштинде кылып, партийжи өөредилгениң бедик шынарын база үре-түңнелдиин чедип ап, дыңнакчыларның коммунистиг идейлиг чоруун, амыдыралчы идепкейлиг туружун хевирлээринге чедиишкиннинг идиг кылып турар пропагандистерни болгаш консультантыларны, политчырдыышкын бажыңнарының болгаш кабинеттериниң ажылдакчыларын Ленинчи хүндүлел бижик болгаш стол кырының медалы-биле шаңнаар.

Шаңнал дугайында шиитпирни эвилелдешкен республикаларның ТК-лары (областар чок черлерге), партия крайкомнары, обкомнары хүлээп алыр.

Дыштерден МЕДЭЭЛЕР

НАЦИОНАЛ КАМГАЛАНЫЫШКЫННЫҢ ШЕРИГ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

ВАРШАВА. Национал [illegible] Шериг чөвүлелиниң хуралы армия генералы В. Ярузельскийниң даргалааны-биле Варшавага болуп эрткенин ПАП агентствозу дыңнаткан. Чурттуң янзы-бүрү бүдүрүлгелериниң ажылчыннары — Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының кежигүннери, партия кежигүнү эвестер, профэвилел кежигүннери ол хуралга олурушкан.

Национал камгаланыышкынның Шериг чөвүлелиниң кежигүннери чуртка ниитилел-политиктиг байдалды, ПУР-нуң чепсектиг күштериниң шериг байдалының үезинде ажыл-чорудулгазын ужуражышкынның киржикчилеринге тайылбырлаан. Чалаткан ажылчыннарның иштинден 20 ажыг кижи хуралга сапал берген.

Национал камгаланыышкынның Шериг чөвүлелиниң даргазы В. Ярузельский хуралга чүве чугаалаан.

КОНТРРЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЗИ

МАНАГУА. Чурттуң найысылалында «Пренса» солуннуң камгалалы чепсектиг өштүглерниң кылган түңнелинде үш кижи аар балыгланганын Никарагуаның Ну[illegible] агентствозу дыңнатты.

Чуртта дененилгелиг чаа[illegible] [illegible] «Пренса» солуннуң чепсектиг камгалакчылары боолаан. Балыглатканнарның аразында — Никарагуаның телевидениезиниң оператору база бар.

Ол болуушкуннуң үезинде чурттуң найысылалының полициязы аңаа чедип келген болгаш боо-чепсээн дужаап бээрин «Пренсаның» камгалалындан негээн. Ук негелдени күүсетпес боорга, полиция солуннуң бажыңын ээлепкен болгаш аңаа турган чепсектиг дөрт кижини тудуп хоругдаан.

АСКТП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ДАМАСК. Араб Социалистиг катап тургустуушкун партиязының (АСКТП) Төп Комитединиң пленуму болуунун ажылын дооскан. Партияның Чиигвис секретары, Сирияның президентизи Х. Асад пленумнуң хуралын даргалаан.

1982 чылда чурттуң күрүне бюджединиң төлевилелин болгаш өске-даа айтырыглар[illegible] [illegible]

Президент Х. Асад пленум[illegible] [illegible]

САЛЬВАДОРДА ТУЛЧУУШКУННАР

САН-ХОСЕ. Фашистиг хунтаның шериглеринге удур беш шак дургузунда үргүлчүлээн кадыг-дошкун тулчуушкуннуң соолунде Моразан департаментиде чурттакчылыг Хокоаитике болгаш Коринто деп черлерни партизаннар ээлеп алган. Ол тулчуушкунга хунтаның хөй шериглерин болгаш офицерлерин өлүрген. Дайзынның хөй шериг чепсээн болгаш техниказын партизаннар хунаап алган.

Чурттуң найысылалындан 130 километр черде Сан-Мигель хоорайның районунда кадыг-дошкун тулчуушкуннар база эгелээн.

АНГОЛАНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ПАРИЖ. Англияның девискээринге хөлезилелиниң шериглерни белеткээрин болгаш оон соонда оларны Анголага удур ыдалаарын доңдураан соксадырын Ангола Улус Республиканың чазаа Лондондан шыңгыы негээн.

Анголаның девискээринче чепсектиг шургуп кирип алгаш, туттурган кижилерниң хоонлу ёзугаар эң-не шыңгыы ялалаарын Анголаның эрге-чагыргалары саналдырган.

ТАНЮГ АГЕНТИЛЕЛДИҢ ДЫҢНАДЫЫ

БЕЛГРАД. Албанияда байдал дугайында дыңнадыгны ТАНЮГ агентство дамчыткан. Энвер Ходжаның чоок кижизи болуп чораан. Албанияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. Шеху эрткен чылдың декабрь 18-те болуушкун амы-тынынга четтингенин [illegible] ТАНЮГ агентствозу [illegible] Албанияның [illegible] чиңиг черлериниң түңнелинде Шеху [illegible] болуп турар.

(СЭТА).

Школа болгаш амыдырал

ШЫНАР БОЛГАШ ДЭЭШТИГ ЧОРУК ДЭЭШ

СЭКП-нуң XXVI съездинин улус өөредилгезинин ажылдакчыларының мурнунга өөредилге-кижизидилге чорудулгазын улам сайзыраңгай ажылдар чугула сорулганы салган. Бугү-ниити ортумак өөредилгениң боттаныдырарының, мөзү-шынар кижизидилгезиниң, күш ажыл өөредилгезиниң организастаарының айтырыглары оон чугула болуп турары билдингир.

Найысылалдың башкылар коллективтери үстүнде айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле улуг ажылдарны боттандырып чорудуп турарлар. Бирги чартык чылда хоорайның школаларының өөредилге деңнели 98,6 хуу болган, барык тос муң чыгам школачының 39 хуузу 4—5 демдектерге өөренип турар. Хоорайның № 1, 7, 8, 14 школаларында школачыларның өөредилгелиниң деңнели эзээн турум болгаш бедик болганын демдеглээр ужурлуг. Бирги чартык чылда школаларның удуртулгазы, партия организациялары, кижизидилге ажылының организакчылары, комсомол, пионер организациялары ...

Школачыларның күш ажылга белеткелин болгаш профориентацияның талазы-биле ажылды № 3, 4, 11, 15 школаларга ... чорудуп турар. Ады муң ажыг үстүкү классчылар өөредилге-бүдүрүлге комбинадында, өөредилге мастерскаяларында чыл бүрү өөренип, күш ажылчы чаңчылдарны шиңгээдип ап турарлар. Комбинатта тудуг талазы-биле бөлүктерни база организастаан. ССРЭ-ниң 60 чылынга турескээткен школачыларның күш ажылчы каттышкыышкыннарының Бүгү-эвилелдиг слёдунга (60 чылдың ниитизи 27—30-де) Казах ССР-ниң Целиноград облазынга бо-лур) киришкен дээш чаңнын ам калбарган.

...

Өөредилгениң түңнели бүгү-ле кичээл-биле, өөреникчи материалды канчаар шиңгээдип алганы-биле кызыгаарлаппас дээрин билдингир. Коммунистиг бүдүрелдиг чорукка, амыдыралга болгаш хамаатыы ... өөреникчиниң чедип алган билиглери үндезин база болган турар ужурлуг.

...

Школачылар ортузунга профилактика ажылын чорудуп турарының талазы-биле № 14 школаның дуржулгазын хоорайның школаларының партия организацияларының секретарьларының семинарынга чугаалашкан бис.

... школаларның өөредилге кижизидилге ажылының үнелезини болур ужурлуг.

Г. МОНГУШ.
СЭКП Кызыл хоорkомунуну секретары.

РСФСР-ниң автономнуг республикаларында

Бригаданың чедиишкини

«Йошкар-Ола тудуг» трестиниң ... бригадазының ... кижилер ...

... бүрүзү эвээ каш мергежилдерни шиңгээдип алган болгаш кажан херек болганда бот-боттарын солуп турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш хой-ниитиниң корум-чурумун үрээр таварылга мында бүрүн чаңлаттынган. Нарыралдыг мурнакчы ...

Хүлээлгелиг бригада кергезин өзүгээр мурнакчылар ажылдавышаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал өзүлдезин хандырып турар. ...

Л. КОНОРЕВ.
СЭТА-ның корр.
Йошкар-Ола.

Индустрия—тайганың эвилелчизи

Коми АССР-ниң Сыктывдин районунда ...

А. БОЛДЫРЕВ.
СЭТА-ның корр.
Сыктывкар.

АДАЛАРЫН ООЛДАРЫ САЛГААН

СЕМИПАЛАТИНСК. (СЭТА-ның корр. Л. Резников). Ада-чурттуң эң баштайгы тырыкы дугуйлуг «Универсал» деп тракторунга тураскаалдың чанынга Вороновка суурнуң беднк ажылчыларының күш ажылчы амыдыралы эгелээн. Олар Казахстанның Ленинчи комсомол аттыг совхозунуң механизаторларының хуралдыринге киржип келгеннер. Чартык чүс чыл хире ге мурнунда амгы бо тураскаал апарган машина-биле хол деглиимзин черге баштайгы ... ажылчының шынзылгазын хүлээп алганнар.

Ажылчын болурунга тураскааткан байырлал — салгакчыларның солун ужуражылгазы боор эртken. Оларның ажыл-агыйының канчаар тургустунганының дугайында, оон ат-алдарының областың даштында-даа нептерээнниниң дугайын аныяк ажылчыннар билип алганнар.

Чылыганнар боттарының чангыс чер-чурттуу Атамбай Салпышевтиң чайынналчак намдарының ...

Күжү харык чок «Универсалдарның» кур черни ан-даргаан шөлдеринде амгы үеде күчүлүг чүс-чүс «Кировчулар» шалыгны ээлчегле ажылдап турар. Оларны Атамбайның оолдары — Калел, Динелям болгаш Нурелям олар шупту-ду башкарып турарлар. Уктуг тараажыларның ушку салгалының төлээлекчизи — Дамел базала техника-биле кайыралдажы берген. Ол шеригге албан эрттиргениниң соонда төрээн суурунга чаныып кээр деп шиитпирлээн. ...

КИЧЭЭНГЕЙНИ—ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫРЫНЧЕ

Партия-ажыл-агый активиниң хуралындан

Республиканың Чуртталга-коммунал ажыл-агыйының министерствозунуң коллективи 1981 чылда күжениишкинниң ажылдаап, планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин кол көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг боттандырган. Пландан ажыр 76 муң рубльге коммунал ачы-дузаның чедирген. Амыдырал хандырылга ачы-дуза көргүзери ниитизи-биле планнаттынганындан 5 хуу ажыр күү сеткиннеен. ...

... талипаларның разрядын бедидерин чедип ап болур турган. Ынаа хөй эвес ажылдарны кылыры кередигэн: душтарны ноштчен туалеттерни тургузар, мебельде септээр, чаартыр ажылдар кылдынмаан. Гостиницаларның нити хирлиг, клиентилерин хананырары четпес. Гостиницаларда телевизор, радио-репродуктор чок, номерлерде хөй аштаар херек-селдер, сава чок боор.

... чиниң ниити байдалы, чурттакчылыг суурларның арыгзевери көнчүг куду деңнелде. Кудумчуларда янзы-бүрү бок-сиир оваалдыы берген чылары эвээш эвес таварыыр. Чаңдаарда лампалар четчевезинден кудумчуларны чырыткаазы көнчүг багай.

Гараан мыштарының суггарылгазы багай. ...

Н. ООРЖАК.

БЕЛОРУС ССР. Минскиниң «Горизонт» бүдүрүлге каттыжышкынында интегралдыг схемага үндезилеттинген өңнүг телевизорну чогаадып кылып турар. Шыгт чаа аппаратты бүдүрүп үндүрери эвээн каш техниктиг айтырыгларны шиитпирлээр чиг-аттиң эвээн улуг камналгазын бээр аргалыг. Металлдан кылган кезектерни электриниг схемалар-биле солаан приемниктиң чангызынга-да 6 килограмм кара, 2,6 кг өңнүг металлды, 4 кг электротехниктиг ханны камнап алыр апаар. Ол чаа телевизорнуң электри энергиязы дереглээри оон мурнукаазындан ийи катап эвээш. Оларны бо чылын массалыы-биле бүдүрүп эгелээр.

ЧУРУКТА: «Горизонт-Ц-255» деп чаа телевизорну лаборант Г. Карпусенко көргүзүп олур.

А. ТОЛОЧКОНУҢ фотозу
СЭТА-ның фотохроникаазы.

ХОЙЖУ АДАШКЫЛАР

Тере-Хөл совхозунуң бир чугула адыры — хой ажылын хөгжүдеринге, оон продуктулуун бедидеринге хоочун хойжу Санай-оол Сарыглар хөй чылдарда улуувн киирип келген.

Чыргакыга колхозка, а 1961 чылдан бээр «Чыраа-Бажы» совхозтуң харыысалгалыг участоктарынга ол ажылдап, ам-даа ...

хойга онаалтыр 100 хураганны ... листиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Мурнакчы малчын кыштаглаашкынга эки белеткелдиг кирер чанчылдыг. Ойнакта сиген шөлүн кажаалап, суггарып, оон чылдың-на 15—20 тонна сигенни кезип ...

Ш. НУУЛАР.
Чаа-Хөл района.

ТУС ЧЕРНИҢ БҮДҮРҮЛГЕЗИ-БИЛЕ

... ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединге дамчыдып берген. Чүге дээрге чогум на оон чаңнын өзүгээр үстүнде айыттынган шинчилел ажылдарын кылган.

— Автономнуг республика ...

ре улуг хемчээлдиг сорулгаларны тодарадыр аргалыг боор турар — деп, Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агыйы академиязының Сибирь салбырының президиумунуң даргазы академик И. Гончаров чугаалаан ...

... ажыл-агыйының эртем шинчилел институдун тургузарынга четкен. Бо хүн оларның улуунде тарааа культураларының болгаш хөй чыл дыг сигеннерниң 24 чаа сорттары, Байкал ...

4» деп кызыл-тас ангыга чедир-ле кандаашкынныг бөйдаза эн-не шызамык тараалары улегер-чижээ боор артпышаан. Амгы үеде Бурятияның көдээ ажыл-агый талазы-биле эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчыларының шинчилелдери БАМ-ның ажыл-чем баазазын тургузары-биле холбашкан

Д. САНЖИЕВ.
СЭТА-ның корр.
Улан-Удэ.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АКШ болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчилери тускай догуннаан күрүне — Польша Улус Республиканың иштики херектеринге каржызы-биле холгаарлаарының оралдажыышкыннарын, улустар аразының дүжүүрлүг чоруун күштелдирерин үргүлчүлеп турар. Ол чорук соңгу-атлантика эвилелиниң [illegible] директор министрлериниң январь 11-де парлаан медеглелинден эң-не тодаргайы-биле көстүп келген.

Ол бүгү бужар-бак үүлгедиишкиннерниң [illegible] медеглелди АКШ-тың администрациязы бооп турары эки билдингир. Ооң арын-шырайы факт-барымдааларны кайы-хамаан чокка ошкаш эвес кылдыр көргүзеринден-даа, кара туразында аажылаашкынындан-даа болгаш хемчээл чок политиктиг авыяастаашкындан-даа көстүп турар.

Өске күрүнеге бодунуң иштики херектерин ол канчаар шиитпирлээр ужурлуун дужаап, поляк удуртукчулардан кайнаар-даа бир нетелде салыр ындыг эргени Вашингтон чүү чүвеге үндезилээш, бодунга алганыл? Ону күрүнелер аразының харылзааларының болгаш делегей эргелериниң эң-не ылыктыг норма-чижектерин базыңгайы ол дээрден өске чүү деп-даа адап болбас.

Ол бүгүнү боттарының-на чурттарында кижилерниң эң-не бедик эргелерин болгаш хосталгазын таптай базып, улустарның боттарының [illegible] тодарадыр [illegible] оралдажыышкыннарын ажык болгаш чажыды-биле-даа бооп турарын оралдажып турар. Чогум ындыг кижилерниң үүлгедип турары чүүден-даа тодаргай көстүп турар-дыр. Чили, Доминикан Республиказы, Сальвадор — [illegible].

Бүгү делегей көрүп турда, үндезин араб девискээрлерин эжелээн ап, палестин улустуң боттарының хосталгазы болгаш национал догуннаашкынны дээш демисежип [illegible] оралдажып турар израиль агрессорнуң кымның оргазының артында чажынып турарын билдинмир эвес бе? Ол дээрге база АКШ болгаш ооң адаттыышкынчы шиитки [illegible] дуваланчыларының ролюн боттарынга алыры оралдажып, поляктарга боттарын канчаар алаа чогуурун айтып берип турар өңнүктери-дир.

Польша эрге-чагыргаларының чурттуң конституциязын ёзугаар хүлээп алган хемчеглериниң түңнелинде социалистиг Польшада байдалдың чогумчалыг бооп келчыдарынга оларның таарышпайн турарын НАТО-нуң медеглелиниң авторлары чажырбайн турарлар. Польшага дирзелип келген хамааты дайынның, национал халаптың айыылының баш удур соксаттынганынга олар шыжыгып турарлар.

Польшага «национал эптежилге» деп ынчаар арыныг мегечи кыйгырыгта чагдынып алгаш, ынак ындыг эптежилге бүтпезин, ында байдал шуут өске угланыышкынныг чогуур дээш, бүгү чүүлдерин кылып келген болгаш кылып турарларга ындаа эвес. [illegible] хамааржыр.

Польшада антисоциалистиг күштерин бүгү аргалар-биле деткиирин, эрге-чурумну үрээринче, ында турум турар туругзуушкуну дүжүрерин-че оларны кыткыырын АКШ [illegible] турар. Оон ачы-дузу аргалар-биле, ажык-ажыы аргалар-биле — америк сай-хоозун харам чогу-биле акшаландырып турар тускай албан черлериниң хем-херекселдеринден, күрүнү радио [illegible] рындан, радио дамчыдыр [illegible] Ак-бажыңның албан хуузунуң медеглелдеринге чедир чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Польшада байдал шөртү чогумчуп, кижилер хостуг тынып турар апарганда, өндүрүүнүң күш-ажылчы чуруму турумчуп эгелээнде, АКШ Польшага хамаарыштыр экономиктиг болгаш өске-даа санкцияларны ажылап тура, аңаа шаптыктаарын оралдажып, авантюрисчи ол ууну НАТО талазы-биле эвилелчилерин база хаара тудуп турар.

Ол бүгү шүштүау хамаарыннаc Польша күрүнеже болдунмас ужурлуг мындыын. КНО-нуң уставының үндезинге болган бүгү туружунга, Хельсинкиниң Түңнел актызынга, делегей харылзааларының эң бедик нормаларынга дүүшпес айыыышкын болур.

Дашкаартан сорук кирип, деткип турар контрреволюцчу күштерниң ажыл-чорудулгазының поляктарга таварыштырган бүгү бергелерин АКШ болгаш НАТО-нуң өске-даа чамдык чурттары [illegible] барымдаазын «кижиниң эргелериниң» дугайында ынчаар арыныг шуутаашкыннар-биле базырып шыдавас.

АКШ болгаш оларның НАТО талазы-биле эвилелчилери боттарының медеглелинге [illegible] тыр фактыларны шуут хажыдарындан безин эгеннээн. Ол медеглелде мегелээштү чыжым-даа чыгаа, ол өске күрүнелерниң иштики херектеринче холгаарлаашкыннарын [illegible] бүдүрерден бербес.

Польшада контрреволюцчу күштерниң ажыл-чорудулгазы-биле кандыг идегелдерин даштыкыда хамдык өштүктериниң холбаштырып турганын ам улам кедең көстүп турар. Оларның идегели чаңгыс — социалистиг Польша күрүнезин бууратыр, буржуаз эрге-чуруумнарны катап туругзарар болур. Улусчу Польшага удур сулчыанның органнзакчыларынга, хөй-ле улустарның дылында киргени, чиге сөглээн үлегер домакты ажыглап, мынчаар сөглеп болур: боттарының кулактарын көрбезин деп, ол семээшкиннериниң боттаныышкынын олар көрбес.

НАТО чурттары Польшаның херектеринче боттарының турамык холгаарлаашкынын кандыг-бир арга-биле агартыр сорулга-биле, Польшага шериг байдалын ССРЭ-ниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның айбызышкыны-биле кирип база, черле ынчаш, Польшада байдалдың амгы хөгжүлдезинге Совет Эвилели хамаарылгалыг деп дааш бадыткашкынның ялы-буру хевир-биле катаптап турарлар. Ол дээрге [illegible] хоозун бодаашкын-дыр.

Польшаның дээди органнарының боттандырып турары хемчеглери Польшаның национал шиитпири-дир. Ол дээрге поляктарның херээ, чүгле оларның херээ-дир. Бо [illegible] дал?

Оон-биле кады-кожазы болур социалистиг Польшаның салым-чолу Совет Эвилелинге хамаан чок эвес дээрзин [illegible]. Польшаны фашист кудалажышкындан хостап турда, чүс-чүс муң совет кижилер амы-тынындан чарылган, ол совет-даа, поляк-даа улустарның угаан-медерелинден бадылавас. А Польшаның коштаар дээш поляк черге чаңгыс-даа американ олээни эни оялдынгыр болган.

Ооң удуртукчуларының чаңгыс эвес удаа демдеглеп турганы ышкаш, Польша Варшава Керээзиниң чарылбас кезээ, социалистиг демнаттыжылгазының кежигүнү турган болгаш артар-даа. Социалистиг Польша күрүнеже огун каракшадыып турарлар ону бодаар ужурлуг.

Акы-дунма Польша-биле эвилелинге шынчы ССРЭ поляк улуска дузаламчыны болгаш деткимчени көргүзүп келген болгаш көргүзер-даа. Бодунуң империалистиг сорулгаларын чедип алыр дээш, поляк улусту түредип, бергеледир дээн АКШ-тың ходелиишкиннеринден ол дузаламчы канчаар-даа аажок ылгалып турар.

Ук агрессив шериг белүглежилгезиниң барыын-европажыларга оларның национал эрге-ажыктарынче дүүшпес [illegible] да эптежилгени албадап сыгаар чепсээ болуп турар деп чүвени НАТО чөвүлелиниң Брюссельге болган сессиязы база катап көргүскен.

Шет, делегей политиказының угланыышкынын [illegible] Вашингтон хөй күженишкиннерин үндүрүп турар. Чүге ынчаап турары? Ол айтырыгга харыыны берип ыыдыт-ла берге эвес.

[illegible] дугаарында чүгле бодаа Европа болгаш делегей аренаызынга социализмниң кылаглаар, аңаа ССРЭ-ниң болгаш өске социалистиг чурттарның туружун божаплардыр дугаанда болуп турар. Социализмниң быжыглып турары империалистиг лагерьниң чамдык ажылдакчыларын дүне-даа, хүндүс-даа харам бастыктырып, улааратып турар. Социализмниң делегейде туружу, Европада болгаш делегейде күштерниң амгы деңнелгүүрүнге дээнген, социалистиг дем каттыжылгазының күчү-күжү-биле магадылаттынган.

Польшага хамаарышкан байдалды ооң-биле чүдередий база дүшкүредип кедередип турган. Вашингтон шинти политиктиг климатты улам чораанзаар. Чоок чүк биле Барыын чүктүн аразынга чугаалажылгаларының байдалын баксырадыр деп сорулга салып алганы илдек. Совет Эвилелиниң, социализмниң өске чурттарының чугаалажыышкыннар дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээр дээш, ойү келген айтырыгларны шиитпирлээриниң кайы-кайызынга-даа таарыжыр [illegible] АКШ-тың эргижиткен шериг программалары, чаа америк ядролуг ракеталарны Барыын Европага туругзарының планнарын боттандырарынга шыңгыы шаптыктап турар хевирлиг.

Бир эвес Польшада херектер НАТО-нуң [illegible] чорбас чүве болза, АКШ ам чугула айтырыглар талазы-биле, чепсеглениишкинни кызыгаарлаарының айтырыын кириштир, чугаалажыышкыннарга шаптыктаар бодур дээш ээлээрти НАТО-нуң Брюссельде медеглелинде бар болганы таварылга эвес.

Мынаа хамаарыштыр мону чугаалаары эргежок чугула. Ындыг [illegible] шиитпирлеп алыр болза эки боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры, дайынның, бир-ле дугаарында ядерлиг дайынның чайгалдырыы капиталистиг чурттарга, Совет Эвилелинге [illegible] өңнүктеринге ышкаш, база-ла чугула херек, чугаажок харын. Бир эвес олар келир үе дугаанында шыныптыл болап, сагыш човап турар болза, бир эвес олар салдыкпас ойлакчылар ышкаш, бүгү-ле чүвени тоду салыпкаш, хүмбей тамыже караан шийипбеш, шурай бербес чүве болза, А бо таварылгада оонга салыр чүүл улустарның бүгү кижи төрелгетениниң салым-чолу болгаш амы-тыны бооду болур ийик.

Шынтылел туругзуу — социализмге ажээтен чорук дайынның болгаш тайбынның айтырыгларын. Боо-чепсекти, бир-ле дугаарында ракета-ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының айтырыгларын дугаавас ужурлуг. Ол айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннарның кандыг шиитпирлер хүлээп алдынарын, улустарның манап турары [illegible] ле болунга зар харысаалгазы алганы болур-дур.

Совет Эвилели, өске социалистиг чурттар Европа дипке болгаш бүгү делегейге чавырылыышкынны [illegible] тайбынны уламчылаары [illegible] турар. Олар ол [illegible] осерлиш чок чорудар.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛУР

Хөй иштиинде-даа, [illegible] хүрээ-даа ону херечилиекеге өрттүң чедирип турар хогаралы ужур. Ынчангаш ооң айыылын баш удур чайладыры оон чугула.

[illegible]

Сарайга, гаражка, [illegible] чок чорукту туругзары чугула. Ол черлерге отка хөрген кыпымчал чүүлдерни шыгжаары айыылдыг. Подвалдарның, гаражтарның [illegible] материалдар бар болза, от кыпсыры, [illegible].

Одалга [illegible], печкаларның септелгезин ыяк чорудар ужурлуг. [illegible]

Печка одаарда отка хөрген кыпымчал чүүлдер черле ажыглавазар. Оон-биле кады одап кааш печканы [illegible] чокка каап болбас, ооң чоогунга ыяш кааары, хөп кургадыры [illegible] эвес түңнелдерге чедирип болур.

Газ плиталары ажыглаан турар [illegible] ажыглалынга [illegible] болур. Газтыг баллонну ажык туругзупас. [illegible]

[illegible]

Н. ДРЕСВЯННИКОВА.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БҮДҮРҮҮШКҮН ӨЗҮЛДЕЗИ — БҮДҮН ЧАРТЫК КАТАП

СОФИЯ. Бо беш чылда Болгарияның химия үлетпүрүнүң бүдүрүп үндүрер [illegible] бүдүн чартык катап өстүрер. Ону шалыпкын өстүрериниң үндезинин [illegible] а ол [illegible] социалистиг экономиктиг интеграцияның хыналдаларының программазы боор турар.

Болгария — кальций содазының, азот [illegible], антибиотиктерниң, эфир үстерниң, [illegible] хамгалалының аньы-бүрү бүдүмелдериниң болгаш эвээш тоннажтыг химияның өске-даа продукцияларының эң улуг экспортёрларының бирээзи. Эрткен чылын чүгле чаңгыс — «Химэкспорт» [illegible] саарыглгазы 3,5 млн. лев-акша болган. Ол түңнүң 70 хуузу ССРЭ-ниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның үлүүнге онаашкан. Амгы үеде Болгарияның даштыкыже үндүрер бараанпарында 200 ажыг аттыг химиктиг кылыглар сайзыраңгай [illegible] ЭДЧ [illegible]-биле кылып үндүрүп турар.

СПЕЦИАЛИЗАЦИЯГА ҮНДЕЗИЛЭЭН

ПРАГА. Чехословак үлетпүр бо беш чылда ССРЭ-ге [illegible] муң тонна тараа кирер демир бүдүштүг он элеваторларны кылып чорудар. Ол 10 тараа шыгжамырларының кол кезектери [illegible] автоматтыг [illegible] болур. Олар чыл санында-ла мал ажылынга хереглээр 300 муң тонна гранулдап-борбаандылаан чемнер болур.

Ол [illegible] «ТМС» [illegible] завод кылыр. Ол завод ЭДЧ [illegible] чурттарже чорудары-биле кол ажыл-агыйы болгаш эъш-чем үлетпүрүнүң дериг-херекселдерин тускай кылып үндүрүп турар. Ол завод элеваторлардан аңгыда акы-дунма чурттарның чагыгларын ёзугаар тараа кургадыкчыларын, хлеб быжырар херекселдерин, а ол [illegible] мал [illegible] чемнери үлекчилерин база белеткеп кылыр.

ШАЛЫПКЫН ТЕМП-БИЛЕ

БЕРЛИН. Бо чылын Герман Демократтыг Республиканга демир-оруктарны электрижидери шалыпкын темп-биле чорудулар. Улус ажыл-агыйының чүъктерин сөөртүр кол-кол шугумнарны электрижидери чурттуң демир-орук транспортунуң [illegible] эң чугула сорулгаларының бирээзи.

Амгы үеде республиказа 1,3 муң километр ажыг демир-оруктарны электрижиткен, 1985 чылга чедир аңаа ам-даа 775 километр немежир. Беш чыл төнчүзүнге чедир чүък сөөртүлгезиниң үштүң бир [illegible] электровозтар-биле сөөртүп, [illegible] кызырлыр.

ЧААРТЫКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

ГАВАНА. Кубада социализмниң материал-техниктиг базазын [illegible] чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар чугула үлүүн киирип турарлар. Чижээ, Ольгин хоорайда ажылчын Санчес Сельваның автобустар септээрде ажыглаар кылдыр чогааткан механизми ам безин 50 муң песо-акша түңнүг камналганы берген. Гаванада инженер Хосе Мартинеңң телевизоонуң [illegible] хуи коллектору тудуг министерствозунуң [illegible] ооң [illegible] чокка берип турар.

Бо хүннерде Чаартыкчыларның болгаш [illegible] ассоциациязы (ЧЧНА) 42 муң кижини хаара туткан болгаш ооң комитеттери республиканың бүдүрүлгелеринде барык шупту [illegible] турар.

Энергияны, чиг-эт, курлавырларны камнаарынче угланган техниктиг саналдар кылыры ёзулуг-ла массалыг апарган.

ХУУСААДАН МУРНАДЫР

ХАНОЙ. Хайфон хоорайның чоогунда черлерде ирригация-суггарылгага тудугларын айыткан хуусаазындан беш ай мурнай тудуп доосказ. Ол чаа бүгү 12 муң ажыг гектар шөлдерни суггарар аргазы боор болгаш чоогунда турар бүдүрүлгелерни база суг-биле хандырар.

(СЭТА).

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дамчыдып тур

ТАЙБЫҢГА УДУР ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

Польшада болуушкуннарны делегей [illegible] улам-на [illegible] ажылдаары Вашингтон ам-даа оралдажып турар. ССРЭ-же болгаш Польша Улус Республиказынга удур Рейганның каржы «хемчеглери» даштыкы чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниити [illegible] делегейниң демниглелиг шыңгыы буруу шаап турар.

Рейганның чарлаан «хемчеглериниң» айыылдыын болгаш [illegible] тодаргай бадыткаан деп, Болгарияның «Отечествен фронт» солуну бижээн. Күрүнелер аразынга айыыл чок чорукту болгаш кады [illegible] ны быжыглаар дугайында айтырыгга хамаарыштыр Вашингтонуң [illegible] тунга Барыын Европаның [illegible] турар. АКШ-тың президентизи Р. Рейганның чарлаан «хемчеглери» тайбыңга удур өнчүк-чөңгээ-дир деп, солун [illegible].

Рейганның өнчүк-чөңгээзиниг болгаш сарыыл чок политиказынга Барыын Европа чурттарының каттышкан [illegible] чурттарының [illegible] улам-на [illegible] деп, Италияның «Унита» солуну сагындырган. Италияның үлетпүр эзлериниң конфедерациязы социалистиг чурттарга хамаарыштыр чаагай сеткилдиг политиканы чорудуп турар деп канчап-даа санавайн [illegible] эртали хөреңгитеннериниң ол [illegible] Рейганның «инициативазын» деткиирин [illegible] турар.

ССРЭ-же болгаш Польша Улус Республиказынга удур америк президентизи Рейганның «хемчеглерин» Португалияның «Аванте» солуну «сook [illegible] үезинче дедир эглир дээп оралдажыышкыннар» деп адаан. Ол боттарын [illegible] экономиктиг харылзааларны калбартырынче Барыын Европаның чурттарының [illegible] АКШ барымдаалап көрбейн турарын солун айыткан. Ооң түңнелинде Вашингтон [illegible] улам-на [illegible] турар.

Польшада социалистиг туружун [illegible] оралдажыышкыннарын Вашингтонуң администрациязы соксатпайн турар деп, Барыын Германияның «Варкайт» солуну бижээн. Чурттуң конституциязынга дүүштүр база хамааты дайынның болдурбас болгаш корум-чурумну катап туругзуур сорулга-биле шериг байдалын Польшага чарлаан [illegible] шимов төптери ПУР-да контрреволюцияны деткиириниң чаа аргаларын ажыглап эгелээн. Ынчаарга президент Рейган [illegible] деңнелгүүрүн шыы бооп шыдавас кижилерге хамааржып турбайн [illegible] херечилеп турар-дыр деп, солун демдеглээн.

Польшага болгаш ССРЭ-ге удур америк «хемчеглеринге» нейтралдыг турт — Швейцарияның [illegible] деп, Швейцарияның даштыкы херектер департаментизиниң тускай төлээлекчизи Отмар Уль медеглээн.

«Шпигель» журналдың бижээни болза: «Чоок болгаш Барыын чүктүң аразынга [illegible] харылзааларның [illegible] политиказын [illegible] Вашингтон чорудуп турар-дыр». Мурнуку Германияның Федеративтиг Республиказының чазак американнарга каттыжарын бодавайн турар.

Р. Рейганның [illegible] кынныг болгаш ылгай коруушкунуг ходелиишкиннерин [illegible] шииитти база шыңгыы буруу шаап турар. «Ак бажыңның ээзиниң политиказы өске күрүнелерниң бүрүн эргезинден боттарын [illegible] АКШ-тың чагырыкчы батыктерини салып турарын тодаргай сойгалап илерткен-дир» деп, Тайбын дээш хамаатылар организациязының [illegible] директору А. Кортрайт медеглээн. Улустар аразының чугаалыг харылзааларының норма-чижектеринге [illegible] болгаш сарыыл чок политиканы АКШ-тың администрациязы шилип алган.

ГРЕК ЧАЗАКТЫҢ ТУРУЖУ

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның даштыкы херектер министри И. Харалампопулос [illegible] НАТО-нуң кежигүннери чурттарның элчиннери хүлээп алган болгаш НАТО-нуң күрүнелеринге бодунуң чазааның нота бижиин дамчыдып берген. Польшада болуушкуннар-биле холбаштыр экономиктиг болгаш [illegible] Грецияның чазааның удур болуп турарын нотада айыткан.

Барыын талакы чурттарның чазактары Польша дугайында айтырыгга «эвээржир» [illegible] деп Грецияның чазаа санап турар. Грецияның чазааның бодап турарын ёзугаар алырга, НАТО — Польшада болуушкуннарны чугаалажып көөрүнге таарымчалыг чер эвес болуп турар. Чүге дээрге, даштыкы [illegible] чарыгдаашкынны Польшага болбаан деп, Греция санап турар.

ГАНАДА БАЙДАЛ

ЛОМЕ. (СЭТА). Дж. Ро[illegible] Национал камгалалдың Тур чөвүлелин Гананың чонунуң эң хөй нуруузу деткип турар. Чүге дээрге, социал болгаш экономиктиг мөөчүлгениң байдалдарынга чурттаарындан чонуң ырмазы [illegible]. «Дейли график» солун бижээн. Национал камгалалдың Тур чөвүлелиниң [illegible] бүгү [illegible] деткип турары ам кымга-даа чиг-шинишкен чок.

Бүгү чуртта туруктунуп турар камгалалдың улусчу комитеттери Гана революциязының кол чөленгиижи болуп турар. Национал камгалалдың Тур чөвүлелиниң удуртулгазының адаа-биле ажылдаар ужурлуг төлээлекчилерниң ол организацияларының кол сорулгазы — революстуг чалгын алыышкыннарны быжыглаары, экономиктиг чорааныышкыннарга болгаш хээли алыр [illegible] удур демисежири болуп турар. Ынчалзажок республиканың [illegible] Национал камгалалдың Тур чөвүлели кажан-даа болдурбас.

Чуртта чааргылгаларның демократтыг мөөү-шынарын Гананың [illegible] турар. Гананың чазааның эге-хүлээлгелерин Национал камгалалдың Тур чөвүлелинге дамчыдып бергенин ажылчы чоннар сеткил ханыышкын-биле уткаан. Чепсектиг күштерниң, профэвилелдерниң, студентилерниң болгаш [illegible] организацияларының төлээлекчилери Тур чөвүлелдиң составында кирген.

Национал камгалалдың Тур чөвүлелиниң бүгү кежигүннериниң дүжүрткен эрге-чагыргалар иштеп, хоруглап турган Гананың чоннун чиг-эт болгаш аъш-чем продуктулары-биле хандырарын үзерин Американың Каттышкан Штаттары оралдажып турар. Ганада чаа [illegible] дайын халдаашкынының кылырын Вашингтоннуң планнап турарын даштыкы информация агентстволарының дыңнадыгларында айыткан. Дүжүрткен эрге-чагыргаа катап [illegible] кылыры чажыт албаның Пентагоннуң ажылдап кылганы билдинип турар.

КIТСОННАРНЫ ХОСТААР!

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың «Лондонда» [illegible] массалыг [illegible]. Девид болгаш Стивен Катсоннарны дон-дораан хостаарын митингиниң [illegible]. Девид Катсон — Мурнуу-Африканың национал конгрессиниң (МНК-ниң) «Умконто ве сизве» деп шериг организациязының удуртукчузу турган. Ол он чеди чылдар дургузунда расистерниң кара-бажыңында хилинчектенип чыдар. Ооң оглу — 23 харлыг Стивен Катсонну Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-ялы ылгал көөр деримин эрге-чагыргалары чокка база тудуп хоругдаан.

Англияның сургалдыг политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары, оларның аразында Великобританияның Коммунистиг партиязының [illegible] Г. Мак[illegible], [illegible] парлаа-ментизинде парламент депутады А. Веджвуд Бенн, профэвилелдерниң төлээлекчилери митингиге киришкен.

Кубага, Никарагуага болгаш Гренадага хамаарыштыр айыыышкынның, кыжанышкынның кампаниязын Американың Каттышкан Штаттары улам күштелдирип турар. Кубаның «хай дээрин» планнарын Пентагон ажылдап кылгаш, ол чурттарга удур дайын халдаашкыннарын эгелээрин ында айыткан. Сальвадорнуң патриоттарынга удур [illegible] АКШ база планнап турар.

Кубага хамаарыштыр экономиктиг бо [illegible] болгаш кызыышкынны Каттышкан Штаттарның 20 ажыг чылдар дургузунда кылып турары бүгү делегейге билдингир болгай. Ам Кубага удур шериг-далай буузээлээшкинин боттандырарын америк генералдар планнап турар. Куба-биле дипломаттыг харылзааларны үзериңче өске чурттарны АКШ-тың албадаары база күштелген.

Америк империалистерниң дайынзырак болгаш эжелекчи ол ходелиишкиннеринге [illegible] Кубаның [illegible] турар.

ЧУРУКТА: Гаванага болган удурланыышкын митингизиниң үезинде.

Пренса Латина — СЭТА-ның фотозу.

Иран министриниң медеглели

ТЕГЕРАН. (СЭТА). «Агрессчи Каттышкан Штаттар Иранның кол дайзыны болуп турар» деп, Иранның даштыкы херектер министри А. А. Велаяти медеглээн. Иранга удур АКШ-тың агрессчи ажык ходелиишкиннери буурап дүшкен болгаш Иранда ёзу-чурумну Вашингтон бодунуң шпионнарының дузазы-биле иштинден үрегдээрин оралдажып турардыр деп, ол чугаалаан. АКШ-тың болгаш ооң чалчазы — Израильдиң агрессчи база империалистиг политиказынга удур демисээлди үргүлчүлээринге Иран бүрүн шиитпирлиг деп, министр онзалап демдеглээн.

«Бодунуң [illegible] дайзыны» — Каттышкан Штаттарның [illegible] бүгү чурттар-биле найыралдыг [illegible] калбартырынга Иран чазак илеген турар деп, А. А. Велаяти айыткан.

КАДЫГ-ДОШКУН ТУЛЧУУШКУННАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ирак-Иран фронтуда кадыг-дошкун тулчуушкуннарга ийи талалар чепсектиг күштериниң бүгү хевирлерин киириштирип турар.

Перси булуңунга Иранның үш шериг корабльдерин Ирактың шериг-далай күштери узуткаанын Ирактың кол шериг командылалының дыңнадыгында айыткан. Фронтунуң өске болгаш шуут таңкы участоктарынга дайзының туруштарын бомбалаарын, ракеталар-биле боолаарын Ирак самолеттар болгаш вертолеттар үргүлчүлеп турар. Соңгу хүннерде Иранның 170 шериглерин, ийи танкыларын, элээн хөй автомашиналарын Ирак шериглер узуткаан.

Илам хоорайның районунга Иран шериглер чедишкиниг шаар халдаашкынны кылган болгаш дайзынның 200 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин узуткаан деп Иранның чепсектиг күштериниң каттышкан штабының залчегаар медээзинде айыткан.

Аныяк үннер

ИВИЖИ МЕН

Тайга, сынга турбас,
Дамыг хемге боолбас,
Иви малды малдаан
Ишчи, аңчы мен мен.
Алды сүрүп чорда,
Арга, озаң оңбас.
Аян кылып мунза,
Арбас малдыг мен мен.
Шулум-шаанак оъттуг.
Чурумалдыг чурттуг
Кайгамчыктыг малдың
Кадарчызы мен мен.

Х. ДОЛГАР-ООЛ.

ХӨГЛҮГ-ЛЕ ИЙИН

Үнегети, Божалыгның
Үнүш, оъду сеглең-не ийин.
Одарында дешкилежип,
Оъттаар малы семис-пе
ийин.
Хемде, дагда дыргын-на
ийин.
Малчыннары дыжын билбес
Кежээ, шалып, хөглүг-ле
ийин.

Малчын «Мөрен»
хонаштары

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

ХЕРЭЭЖЕН ЭШ ЧОКТА

Хүрегелдей хүнү чокта
Күстүң айын көрүп четпес.
Хүлүмзүрээзи эжи чокта
Күзел оду чаштап кыппас.
Сайын чугган суу чокка
Чакпалыглар турар эвес.
Чаңы хөглүг эжи чокта
Сагыш чырык, чоргаар
чорбас.
Хендирбези булут чокка
Хемчик чайын үерлевес.
Херээжен эш боду чокта
Кежик-чолдуг эр-даа тыппас.

М. ТИРЧИН.

ЭЛДЕПТИГ ХАРЫЛАР

Эмчи аарыг кижиден сонуургаан:

— Чугаалап көрүңер. Мээң силерге бижип берген эмнерим дузалады бе?

— Дыка-ла дузалады! Оглумнуң чойгу чиде берген. Мээң радикулидим дүвүретпес апарды... Кадайым база амырап турар чорду. Ол эмнер-биле соңга шилдери чуурга дыка эки-дир деп хөөреп турду.

• • •

Кинотеатрдан чедип келген херээжен кожазы кадайга чугаалап эгелээн:

— Бодап-даа көр. Ол киноның төнчүзү дыка элдептиг кылдыр доозулду.

— Чугаалап көрүңерем, чүгаалаңар — деп, кожазы оон салдыкпайн берген.

— Кино кажан-даа төнместир деп бодап орумда, чогум-на ол өйде тонуп калды ышкажыл — деп, немезин хомудаан сеткилин илереткен.

• • •

— Мен черле билбес кижидир мен. Канчап сен ийистериңни ылгап, танып ап турар кижи боор сен. Сүгүнуң ийи дамдызы дег дөмей оолдар ышкажыл — деп. Марта эжинден айтырган.

— Ындыг берге чүү боор. Бирээзи «Спартак», өскези «Славия» командалар дээш үргүлчү өөрүшкү оолдар болбалыкпе.

ШУЛУКТЭЭН ЧАА ТЫВЫЗЫКТАР

**Чараш ноган өңү оңмас.
Чаа чылдың аалчызы.**

(Баажызы бойдуста).

**Чараш-чараш ойнааректар,
Чагган хар-даа кырын
шимээн,
Чайнаан чырык сылдыс,
ай-даа
Шак-ла ында дойлуп
ойнаан.
Хамык хөйнү хөглеткен
Каас-чараш чүү-дүр ол?**

(Баажызы бойдуста).

**Ужар чалгын хереглевес,
Ушпас буттар ажыглавас.
Немдикти куду алгы
Надик чокка шимеш
кыныр
Чүгле кыжын шимчеп
чоруур
Чүү-дүр ол, тывыңарам**

(Баажызы элилелде)

О. ДАРЫМА.

КЫШКЫ ЧУРУМАЛ

«Аъргада ак баштыг ашак олур».

НОНА ГАПРИНДАШВИЛИ: «Амыдыралымның херээ»

— Шыдыраа мээң амыдыралымның херээ — деп, делегейниң херээжен шыдыраачыларының чеди дакпыр чемпиону чораан Нона Гаприндашвили ынча деп чугаалаар. Ол шыдыраага назынының 25 чылын берген.

1956 чылда Грузияның Зугдиди чурттуг, ынчаарда он беш харлыг Нона деп уруг ук республиканың херээжен шыдыраачыларының маргылдаазынга бирги черни ээлээш, чемпион атты чедип алган. Оон соонда Нона чурттуң херээжен чемпиону деп атты үш удаа чаалап алган болгаш Европа херээженнериниң Кубогу-биле ийи катап шаңнаттырган. Н. Гаприндашвили делегейниң чеди шыдыраа олимпиадаларының тиилекчизи, ол бодунуң ойнаан хол-ун-ге кезээде эң эки түңнелди көргүзүп келген. Нона Гаприндашвили эр шыдыраачылар-биле дең эргелиг делегей гроссмейстери деп атты чедип алган кара чаңгыс херээжен шыдыраачы боор турар.

Шыдыраа талазы-биле кайгамчыктыг чедиишкиннери дээш ол Ленин орден-биле, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу дээш» деп медаль-биле болгаш «Спортчу эрес-маадырлыг шылгаралы дээш» деп ВЛКСМ ТК-ның медалы-биле шаңнаттырган.

— Шыдырааны мен 25 чылдан хөй үе дургузунда ойнап келдим, ынчалза-даа амга бичии-даа хоннум калбаан, харын-даа ынаам дендээн. Шыдыраа мээң хөй-ле спортчу болгаш чогаадыкчы аас-кежикти шаңнаан — деп, Н. Гаприндашвили чугаалаар.

— Силерниң шыдырааже оруунарны чүү тодаратканыл? — деп корреспондент оон айтырган.

— Мээң шыдырааже оруумну көңгүс душ болган таварылга тодараткан. Чогум үс өөнүң акыларымдан өөренип алган мен. Бир катап Зугдидиниң шыдыраа командазының киржикчилериниң санынга херээжен шыдыраачы чедишпес апарган. Оон орнун ээлеп көр деп меңээ саналдаан. Ачам биле авам аңаа удур болган, чүге дээрге мен ынчап чүгле он ийи-ле харлыг турган мен. Ынчалза-даа мээң ээрежиримге шыдашпайн, олар мени салып чорударга таварышканнар. Ынчан Батумиге болган республика маргылдаазынга мен чеди салыгдап 3.5 санны алган мен.

— Янзы-бүрү чылдарда силерниң дагдынычыларыңар база аңгы-аңгы кижилер турган болгай. Оларның кандызының кандыг өнзагай шынарын шиңгээдип алган силер?

— Эң баштайгы тренерим Вахтанг Карселадзени улуг хүндүткел-биле сактыр-дыр мен, ол дээрге кичээнгейлиг, [illegible] кижи чүве. ол мени комбинастыг оюнну ойнаарынга өөреткен. Дараазында тренерим Виктор Гоглидзе кончуг шиңгыы болгаш негелделиг кижи болган. Оон соонда башкым өткүт угаанныг Михаил Шишовтан позицион-нуг оюнну ойнаарынга өөрени алдым. Адак соонда, Рига чурттуг гроссмейстер Айвар Гипслис мээң теоретиктиг белеткелимниң акиширинге дузалаан.

— Силерниң чедип алган тиилелгелериңерниң аразында кандызы черле эң-не уттундурбас бооп арткан ирги?

— Мен бодап көөрүмге, делегейниң херээжен шыдыраачыларының ортузунга эң баштай чемпион атты чедип алганым меңээ уттундурбас сактыышкын бооп арткан. Оон өске тиилелгелерим улуг-даа болза, ол бир дугаар делегей чемпиону болган үемни кезээде улуг өөрүшкү-биле сактып чоруур-дур мен.

— Шыдырааны каар-дыр деп бодап силерге черле мажан-даа турбаан бе?

— Чок, ындыг бодал ка[illegible]-даа турбаан.

— Шыдыраа талазы-биле силерниң идеалыңар кым ирги?

— Михаил Тальдың оюну меңээ онза таарзыр. Оон салыг бүрүзүн фантазияның хостуг ужудуушкуну деп болур.

— Сөөлгү үеде эр улустуң шыдыраа маргылдаазынга херээженнер бо-ла киришкен болур чүве-дир. Ол талазы-биле силерниң бодалыңар чүү ирги?

— Херээжен шыдыраачыларның ортумак деңнели сөөлгү үеде дыка өскен, ынчалза-даа оларның мергежили эр шыдыраачыларныынга ам-даа дыка четпес.

— Спорттуң кандыг хевирлеринге ынак силер?

— Бут бөмбүүнге, баскетболга онза ынак мен. Чүге дээрге ак сеткилдиг спортчу маргылдаа кижи амытанның эң эки шынарларының илерээринге дузалаар боор чүве-дир. Оон аңгыда, Ирина Роднинаның, Виктор Санеевтиң, Леван Тедиашвилиниң, Анатолий Карповтуң эрес-дидим болгаш бедик мергежилин кайгап магадаар кижи мен...

— Кижилерниң кандыг шынарларын эң чугула деп санаар силер?

— Ак сеткилдиин, хүлээлгезинге шынчызын болгаш харысалгалыын.

— Делегейниң эр улус аразынга шыдыраа талазы-биле чаа чемпионунуң дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Анатолий Карпов дээрге бистиң планетаның, чугаажок, эң шыырак шыдыраачызыдыр. Мерано-га болган маргылдаа ол дугайын база катап бадыткаан болгай.

— Делегейниң херээжен шыдыраачыларының ортузунга шыдыраа маргылдаазының чаа шилилге чадазы эгелээн чүве-дир. Силер бодап көөрүңерге, амгы херээжен чемпион-биле кым ойнаар ирги?

— Ындыг-ла бистиң совет шыдыраачыларывыстың кайы-бирээзи ойнаар боор, улам тодаргайлаарга, мээң чаңгыс чер чурттугларымның кайы-бирээзи ойнаар чадавас.

— Силерниң мооң соңгаар-гы планнарыңар?

— Делегейниң херээженнер ортузунга чемпион ат дээш маргылдаага ойнаарын кызыдар мен.

Ш. ШАЛОЛАШВИЛИ,
СЭТА-ның корр.

Тбилиси.

СОТКА ОЛУРГАН

Шоодуглуг чечен чугаа

Кожам черле хөөремик, ажык сеткилдиг кижи чүве. Хөөрей бергенде, артында шимчээшкин-биле айтып турган чугаалаар. Көрген, билгенин дораан тө каапкаг чаңныг кижи.

Бир-ле катап эжим шагда турган кожазының дугайын хөөрей берген. Аңаа бүзүрээр мен, мегелевес кижи чүве. Ынчангаш ол солун чүүлдер чугаалай бээрге, салдыкпайн дыңнаксаар мен. Бо удаада оон чугаазын дыңнааш, черле туттунуп шыдавайн, кара баарым каткыже каттырган. Хенертен ыдым чидип, ылым-чылым бардым. Чугааның маадырлары ирей, кадайны көөргеп келген мен. Эжим меңче көре-көре, холбудун артистерниг чайбылап, чугаалап-ла олур.

Кедээ суурга чурттап турган ашак-кадай чаа-ла пенсияже үнген чүве-дир. Ашактың каң кадык, семис шыырак-даа ыйнчут. Ол хирезинде-ле бажың ажылын хаайылга-даа какпас. Пенсиязын тулуп хөлестээрн дам барган. Оон чаңгыс катап кудуктан суг ушкапын, балды сывы туттунканын кожалары көрбээн. Кады-кыраанының белеткээн аъжын-чемин чип чип алгаш, таакпызын-на хуюктап орар. Азы чок болза оруунче углааш, калбаш кээп туптунер. холестеп чиктылаар. Ол-бо ажылы кээп хөөкүй кадайы-ла кара чаасканы дыргаар.

Бир-ле катап гэзыныныц иштинде болуп чорбээн чүвени ол калган. Та чүлдү иттире берген, «картошкалыг. Картошка чок-даа болза чыл кажа бээр чүве болбазыкпе» дээр хирезинде, бир-ле чагын өөрүн оттунуп картошка олуртуп каан. Ынчап, та чүзү чүве, суурдан ырак-тыр деп чылдан какпас, кадайын эдертпээн. Кожалары ашактар-биле демнежип олуртуп каан. «Ашак ам-на угаан кирген-дир» — дээш, кадайы хөөкүйнүң амыраары-даа кончуг болган. Оон карактары шала өлерип, дылы долгайдаа келзе, улуг үүле бүдүрген кижиниң хөөкүйнү канчаар боор деп бодааш, кадайы амдапыг чем кылып буу-хаа турун-тур.

Кышын-ла тарыдым, кадай. Кулун он беш шоодай болур боор. Ийи борбак кижиге ол канчап-даа чыл ажыр кай-ла. Чамдыызын садар бис харын — деп чулчурун олурган.

Шаг-үе билдиртпейн эртип-ле турган. Кадайы шөлде дүжүдүнче сагыш салып турар апарган. Ынчангаш:

— Картошкавыс канчап чыдыр ирги, барып көрбүвүс-се — деп, ашааның кулаан кончуг алаап каап турган.

А бирээзин — көк демир, хөл көөр!

— Ол чүү ээриц ол! Черле ам ашак үнер салымныг чүве боду үнүп-ле келгей, чаңгыс аай кузун барып ажаап ап алгай бис — дээр, душ чок. Кадайы чөпшүл болгаш:

— Че, харын ындыг-ла ыйнаан — деп каар.

Күс-даа дүшкен. Хову-шөлдээ өңү алдын-сарыг боон ажыл берген. Улус ирда картошказын ажаап эгелей берген. Эжимниң деңги кожазы ам-на ховаже кезерген. «Чалгыг чаалыг-даа чай болду, чүвени канчап билир, саваның улуг хереи» дээш, улустан ыйнап-чаңгыстап

ган.

Ашактың үнү ала-чайгаар-ла сиринейни берип, ол-ла турган черинден:

— Бо-о! — деп, узун чаагай тереӊ хонак чалгып турган дилиндекче холун сунган.

Кадай чаагай дүжүдүн ажаап апаргылаам шелдерин адаарган-биле эргий көре каапкаш, хыйланып үнген:

— Эмне-тиктчок хонак тарып алгаш ышкажыңчыл, боо та сени. Аразында чашпан база бар!

— Чо-ок, картошкалар-да хөөп каан кижи мен — деп, ашактың үнү улам сирилээн.

— Чок, чок деп алган авыястыг! Көрээли, бараалы деп чугаалап шаг болбадым бе! Бок сигенин аштаар, довураан чымчадыр, улгаттырар ышкажыгай, кончуг мугулай! — деп, кадай ашааның кырынче халый бер чазып, кедерен-ле турган.

Кадай бир намдай бээр аразында чалгын турар тереӊ хонакче холуйтур көрбүшаан:

— Че, ам канчаар, кадай. Төгериниң орнунга амзааны дөрде, бичии-даа болза чыып алыылам, үрезин-даа кылгай-ла, хаван-даа чигейле — деп, кадайының хорадааның чаварылдырарын ол оралдашкан.

— Че, орактады: дүрген бир шоодайдан эккел, ооң каныы эртериз ол — дээш кадай тереӊ хонак аразынче дилеглениип кире берген.

Бирээзи:

— Ох, картошкаӊ бажы... Картошкаӊ бажы даадым — деп белдиӊнешпаан, чемпион балык ышкаш еру кожаш кынныл, тергеден чайлы бер часкаш, ашааның мойнундан барын кужактаны каапкан. «Ах, бо сен бе!» — дээш, демгиниң ашак сылдаглап бодунтак чыыра куспактапкан. Ынчан «уёх, оорган» дээш ам-на оожургап, эптештир олуруп алгаш:

— Аддарлы бер частым, кижи белиңнедип канчаары ол, бо эриң! Ние, картошка турда чүү боор, кандыг-даа чемни кылып алдыватар мен. Харын сени оон-даа семиртип азыраай мен — деп, баштактаны аарак чугаалаан.

— Че, анчыым! Мээң семизимни ам чаа көрүп каан сен бе! — дээш, дорут-дайның аксын шеле тыртынкаш, кудурууш шырбандыр хапкаш, каңгырадып ыңай болган.

Дүрген чуулган дүгүйлар-ның доюлдурган доозунну орук дургаар бурунгайындыр дирге-ли берген. Күскү хүн чүгүрүүнде кире берген, ам оруктар чүгле оларның тергези каңгырткайның чораан. Долгандыр шып-ла шыпшын.

Оон дилиндээниң бир ужунда чазын-на демдектен кагап каап калбак ыяшта «Машпак-оол» деп ат куура берген турган. Ашактың аксын ооң чаныга кээп тырткан. Тергеэниден [illegible] дилиндээниң ужунга ышкашиндир шоннун кээп, хенертен, даш [illegible], шимчеп-даа дивейн, ыыт дааш чок сыртая берген турган.

— Бо канчаан бардыӊ? Кады [illegible] — деп, тергеден дүшпейн-даа, кадайы аллырган.

Оон элээн үр [illegible] дыржа кадып калган чаңгыс доос тып алгаш, каскан.

— Көрем, мону чүү чиир чүвел — деп, кадай адыжында каш борбак, улуг эрек бажы хире картошкалар салып алган көргүзүп турган.

Ашактың чайгаар-ла кулактары кызып, машпак хаайындан, кадыр хаваандан дер сыстып үнүп келгилээн. Кадайы хап, тептер чүве дег, черле ындээзында иштинде сураазыгны аажок болган.

— Ындыг деп бодавааан мен, хонак тудуп чиген чүве-дир мон, че ам канчаар, келир чазын-на болзун — дээш ашак база демир-куунга доглурадыр чыып кирипкен.

Хонак аразында ийи-чаңгыс дестерни ужунче үндүр чыып үнүп органнар. Богда суглде, хонак аразындан кадайның хенертен бажы көзүлүп келзе-ле:

— Бээр келем, бо чүнүл — деп алгырып үнген.

Ашак ары шапкан чүве дег, девидеп, арын-бажы ыыш дээш. «Аа, халак, чажын божуткан шилдеримни тып алганым ол-дур, кончут кулугур» деп бодал-биле суртенчиг үн үнген черже элейтип бар чыткан.

— Картошка эвес, шилдер тарып олуртуп турганыӊ ол ышкажыл але, ам-на билдине берди. Ынчан черле дылыӊ долгай келчик сен, кончуг кулугур. Бо көр! — дээш, ашактың караан чупкуп каг часкан.

— Көрүп турзуӊ, сен кулугурну, ам-на таптыг семиртип азыраай мен де — деп, ооӊ хырнын кызырар хөөн-биле кыжаныл, айтыр салаазын кожаӊнадып турган.

Ашак-кадай чаӊгыс шоодай дүжүдүн тергеге салып алгаш, аас ажып, бүк-даа дишпейн, күскү ховулан ыыгыладын чанып орган. Эзи ховуга чүгле чаӊгыс тергениӊ коӊгураан дүнгүйлиммээр даажы, дорут-дайның ында-хаая былгырганы дыңналып чораан.

К. ЭКЕР-ООЛ.

КҮЗЕЛДИҢ КҮШТҮҮ

Д. ГАРАМЖАВ.

«Нам бала аныяктар эмнелиниң үрүп тургузар, өреге бүрүзүнден кижилер оланып болбас» — дээш чар дег ужунда өглерге тарай берген.

1942 чыл. Чайның башкы айы. Агтын-Гол хемин куду халдып орган кезек аъттыг кижилерниң аразында Дембээгийн Гунчин дээр аныяк херээжен кижи база чораан. Ол чорук кылып, хаал кедер ак-көк чычым, шыва тонун сарыг дордум кур-биле аянныг курланып, аңчы адазының тарбаган кештерин-биле садып берген угуулалыг идиин кедип алган чораан. Оон тарамык кирбиктиг хаваанче клир кедип алган довураан боргүнүң улуп кызыл чалаа-салбактары, ооң суук кара чажы-биле өң былаажыр дээп чүве дег, челиш ааж-биле ол-бо саллаңайнчып чораан. Аныяк кыстың көрүштүг, чаражы-даа дегет. Долбанныг кызыл чаактары, хараачыгай чалгыннары ышкаш, хачылангап кара кирбиктер, серглек, хоюг, кара карактар, ажыл-ишчи, топтуг аажы-чаң сиңген өзүлүг ноол кыстың арын-шырайын каастап чоруур.

Биче дүъш. Чылганнар эдискен түш медээзи-биле эрик кырында улуг ак өг чанынче шуужуп, хевис ышкаш чымчак көк кырынга долгандыр олуттанган. Дүъшке эгелээн хурал кежээки имирге чедир үргүлчүлээн. Бүрэнтогтох-даг кожуунга тургустунган арат намның үүрүнге хүлээн алдынган он аныяк кижиниң аразында чаңгыс херээжен кижи — Гунчин болган.

Ийи хүн үргүлчүлээн хуралдан эгээн чүвени дыңнап, билип ап, күзел-соруунуң бүткенинге өөрүп, улам соруу хайнып чанып чоруп орда, даайы сугга дүп чарып аар дээн келген.

Даайы лама Гунчинни соок карактары-биле уткаан. Бодун баш билир үең ам-даа болбаан. Мен даайың болганымда сээң бажыңны мен билир мен, баар оруун мен айтыр мен. Мээң сүме, созуң чокка чүге ол арат намы деп чүве-биле холбажы берген сен? дээп хөй айтырыглар куттулуп-ла келген. Кара кандаазыныг, торгу топ кеткен медээжок чоон ламаның мурнунга, чиирбен дег, чиңге кыс сүрээдээп, девидээн шинчи чок, ламаның дирчигир кызыл шырайынче дидим көрүп турза-даа, эдээ сиринейнип турган. Дүп-шаг болгуже кончуг келгеш, даайы аяк эрин-даа ызыртпаан. Даңның атсы көрүп чыда хоп-гаш, чер чүгле чырыыры билек, уруг аъттангаш хап чорупкан. Аътан дагның сырының арын-бапты сергеди шаап. торээн чериниң бир янзы бойдус-чурумалы катаптаттынмас чаражы-биле онзаланып көзүлге-даа, ламаның дүүнгү аңчыг сөстери Гунчинниң хорек, чүрээн сарсыдып, сеткил-хөөнүн карартып кээр болган. Ол-ла ынчаар аъдынга калгыдып чораан. Ийи чыл мурнунда болган таварылганы сактып эгелээн.

Гунчинниң адазы ажы-төлүн азыраар дээш база-ла аңнап, тарбаганнап чоруй баргап турда, авазы хенертен аар аарый берген. Уругларының улуу болгаш Гунчин арга-хорга дилеп, авазын ипекке шыргалай чүдүрүп алгаш, даайынга эккелген. Ипшилерни лама артык өөнге-даа кирбээн, паштаныр ыяш каапаанга аппарган, аарыг кижиниң судазын тудуп көрген Гунчинни дашкаар үндүре берген, — аваңның назыны ның хемчээли ол-дур, оон үнмес-тир, ам аңаа чүү даа дузалавас. Хүрээ-хиит черге алгы, кыпкы үндүрбейн, бир кижиден тып алгап, аваңны бодуң орнукшут, мен-даа соңгу назынын-на хайгаарайн...— дээп. Гунчин дедир авазынга кээрге, ол мырыңаи харык чок чыткан. Ийи караан шимгеп дег болганда шимээн чок-ла барган. Гунчин хүрээ кыдының улчумал ыттарынга үзе чаза соктуруп каг чанып чораан, самдар кара өглерге келген. Ынчан Загдгүүй (хүндүлел адаары) улуг ның ажыг-шүжээн үлежип уттундурбас дузалы чедир ген.

Гунчин авазының мону-соогун салган черге аъдының мацы-биле келгеш, дүжо халаан. Черде чап чаа-ла четчип үнген чаш көкту адын долдур чулгаш, чыттаарга, ооң арыг, чаагай чыды, шаанда чажында авазының хойнунга чыдырда кээп турган чыды ышкаш, эргеленчиг кончуг болган. Ам ооң карактарында хайыралыг иезиниң эргим овур-хевири чуруттунуп көстүп келген дег болганда баары ажып, хаайы саргып келгеш, ишкирнип ыглап бадырыпкан. Элээн ыглаптарга, ишти-хөңнү бичии хозаш кылынган ышкаш сагындырган. Кулаанга иениң оожум топтуг үнү дыңналып келген:

— Мээң кызым! Кедилиг оруктче кирип, херээң, чорууң чогудуп ап чоруур-дур сен. Нам оруу сеңээ ачылыг. Түрээр, чыргаар бүгү амыдыралыңга ол дузалаар...

Хенертен аъды өөрзүнүп киштей каапкан. Таалаичыг күзел-бодалдар арлы берген. Гунчин меңнээн үу-биле хая корнүнтерге, адазы ала аъдын мунуп алган бо чортуп орган. Адашкылар маңаа үр-ле чугаалажып олурганнар.

Дембээ-гуай оп хар ажа дүжүп чораан-ла боо чүктеп, аңнап, дииңнеп өскен. Аалорапныг болуп, өрегелиг өөн тиккеңден бээр чээрби ажыг чыл болган. Хөй уругнуң ада-иези болуп, чаңгыс сыртыкка таңчылкан эжинден чарылган соонда, уругларының улуу Гунчин өөнүң бүгү ажылын кылып, чаш дуңмаларын өстүр азыраныг келген. Уруунуң угаанныг, сергелен, ажыл-ишке эптиниг, ажыы-биле чугаалавайн чорда-даа, ол сеткилинде чоргаарланып чораан. Бо удаада уруунуң шиитпирлеп алганы күзел-соруу дээш ону чемелевээн-даа. Харын-даа уруун деткип, хире-шаа-биле бодап чоруур чүүлдеринден түңнеп, чагыг-сөзүн берип орган. Гунчин ынчаар-ла арат намның ажыл-херээнге бүгү күжүн салып, ажылдап эгелээн.

Ол аалдар, өрегелер кезип чораан, чоп ортузунга суртаал ажылы кылып, херек үе шиитпирлээринге киржир арат төлээзи болуп, хөй дакпыр албан-даалгалыг болу берген. Үжүк-бижикке база ол боду. бижик билир бир кижиниң чүү-хөөлүн кылып берип турган, каш-ла айда өөренип апкан чүве-дир. Кошкун, караңгы амыдыралга өскен хиреде, кайгамчык күзел-соруктуг бо аныяк кыстың революсчу деп ады үрдаа болбаанда кожууп, сумуга тарай берген.

Адакызын ажып каап ог хөлегезинде Гунчин үе-черге ажы уруг-биле торгу тон даарап орган. Аймактың нам конференциязындан Гунчин намның алды дугаар улуг хуралынга баар төлээ кылдыр соңгуткан. 1927 чыл. Кара чажындан чаңгыс хемге ойнап өскен бо ийи аныяк херээжен үүлезин бүдүрүп ора, аас кудуглатпайн органнар.

— Намга кирген-ниң дугайын кадай-хөөсеттерден эң баштай дыңнааш, сеңээ дүргүн-не ужурашса, чугаалашса дээш четтикпейн турдум. Сен черле угаанныг сен ийин — деп, Лхамаа чугаалаан.

— Угаанзыраар-даа чүү боор! Күзел күштүг. Даайым намга кончуттуруп, кызагдаткаш, намга киреринден деди-рлеңир деп бодап турганым бала бар болгай. Ынчалза-даа чаңгыс шиитпирим дузалаан.

— Хоорай боор, улуг хуралга олуржур аас-кежиктигдир сен, эжим. Торээн чериңге артып каар холуң эрткенин ол боор — деп баштактапып-даа. Лхамаа сеткилинден чугаалап олурган.

Эжишкилер кезек ыытташпайн олуруп чоруй, ырлажып эгелээн. «Ыраар дээштиң ыраводым, ырак чуртум аайы болду...»

Алдын-сарыг күстүң бир аас эртенинде аймактың чону Гунчиннин Моолдуң араттың революстуг намының улуг хуралынга киришкен кээрипче үдеп аъткарганнар.

Моолундан Г. САНЧАА очулдурган.

Теле Видение

**ЯНВАРЬ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН**

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суда шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болурун күзезиңзе». (Күш-культура коллективтериниң чөвүлелдери). 9.00 — «АБВГД-ээр». 9.30 — Силерге, ада-иелер. 10.00 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 4-кү сериязы. 11.15 — «Мону шыдаар силер». Чаартыкчылар конкуружу. 12.00 — «Чекээш». Улустуң чогаадыкчызының 4-кү делегей фестивалының телепрограммазы: «Өг-бүле ыяк-ээлери». 12.25 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 12.55 — «Спортлотонуң» 3-кү тиражы. 13.00 — «Билдилиг-даа бол: элдептиг». 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — Айтырыглар, [illegible], шиитпирлер. 16.15 — «Арыг иштинде». Мультфильм. 16.35 — «Правда» солунунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей байдалынга хамаарыштыр беседазы. 17.20 — 17.35 — Чапсар. 17.35 — «Ак-көк отчугаш». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Москва». Кинотайылбыр. 21.45 — 23.25 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. СКА — ЦСКА. 2-ги болгаш 3-кү үелер. Ленинградтан дамчыдылга. Төнгенде — Медээлер.

**ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН**

14.20 — «Дошта бал». Фигуралыг чүнгүлээшкинниң мастерлериниң киржилгези-биле. 15.15 — «Музыкалыг киоск». 15.45 — Делегей байдалының дугайында тайылбыр. 16.00 — Узбек ССР-ниң телевидение программазы «Бийир мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Р. Ахмедовтуң дугайында. 16.30 — Эстрада концерти. 17.15 — Чаа мультфильм. 17.35 — «Саттыңнышкынның оруунда». Социализмниң Польшада дайзыннарының дугайында. 18.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Донецкиден дамчыдылга. 18.45 — «Черниң кижизи». Документалдыг телефильм. Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьяновтуң дугайында. 19.45 — «Тимылыктыг удунар, чаштар!». «Борүлер балыкты канчаар чиир дээни». 20.00 — «Эрмитаж. Ортаакы вектерниң уран чүүлү». 5-ки фильм. 20.35 — «Совет киноның эзеан». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Ыпакшызын тыңдаар». Уран-чечен телефильм.

ТЕАТР

Тыва республиканың күрүнениң хөгжүм-шии театрынга Екатерина ТАНОВАНЫҢ «НЫЫЛЫГ СОГУН» деп 2 кезектиг шиизин 1982 чылдың январь 17-де, воскресеньеде бээр.

Эгелээри 12 болгаш 13 шактарда.

Агаар

Дүне 38-43, чамдык черлерге 25—30, хүндүс 25—30, чамдык черлерге 15—20 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ЯНВАРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Чээрби чүс чылдың дээрбечилери» 9.30, 15.00, «Демдеглел дептериниң чажыды» 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үшкү оптаргайның чажыды» 9.30, 14.10, «Улуг сүгезиниң шилип алган кижизи» 10.50, 12.30, 15.30, 17.10, «Дески кижиниң изи-биле» 18.50 (узаткан), 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Вигалада Чаа чыл байырлалы» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дөрт холдан ойнаары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Кызылдың аъш-чем садыы 3, дүрүлге черинге чудуртуп-леп ажылдавышаан, профессионал-техниктиг училищениң механизаторлар курузунга өөренирин күзээн кижилерни ажылга хүлээп алырын чарлап тур. Өөредилге үезинде ажыл төлевири 100 хуу хевээр артар. Өөредилге 1982 чылдың февраль 1-ден эгелээр.

Ол ышкаш № 46, Улуг-Хем ол чарынында № 42 магазиннерге ажылдаар садыгжылары болгаш телецентр чоогунда № 50 магазинге экспедиторну база ажылче чалап турар.

Ажылга кирерин күзээннер дараазында адреске келир: **Октябрь кудумчузу, 29 дугаар бажың № 4 ажы 11 кабинеттер. Телефон № 2-45-36. 9-тан 18 шакка чедир.**

Чагыг № 47

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжа амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетиур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаяда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 14 (11810) | 1982 чылдың январь 17, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин шапкын хогжүдер, продукция бүдүрерин көвүдедир талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиниг күүседир дээш, социалистиг чарыш Молдав ССР-де «Первомайский» совхозтуң болгаш өске-даа ажыл-агыйларның механизаторларының ортузунда улам калбарган. Аныяк механизаторлар социалистиг чарышка эң идепкейлиг киржип, хоочуннарының байлак дуржулгазын шиңгээдип ап турарлар.

Трактор септелгезин хамыкты мурнай бедик шынарлыг кылдыр септеп доозканының болгаш часкы тарылгага белеткелиниң дугайында ажыл-агыйның аныяк тракторизи, курлавырда сержант Виктор Крачевский илеткээн. Котов районнуң аныяк механизаторларының социалистиг чарыжынга ол тиилекчи болган. Күш-ажылчы тиилелгезин чедип алырынга шериг албаның дадыгыышкыны Викторга дыка дузалаан. Совет Армияның хуралдаанынга ол мурнакчы танкист турган.

В. Крачевский бодунуң күш-ажыл дуржулгазының дугайында шеригге баар аныяктар-биле чоокта чаа болган ужуражылгазынга чугаалаан. Бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле шериг назылыг аныяктарның ындыг ужуражылгаларын Котов районнуң шериг комиссариады болгаш ВЛКСМ райкому доктаамал организастап турар.

Виктор Крачевский ышкаш аныяк мурнакчылар районда чыл бүрүде көвүдеп турар. Котов районнуң Күш-ажылчы Кызыл Туг орденниг комсомол организациязы аныяктар ортузунга социалистиг чарышты мергежилдиг удуртуп турар.

(СЭТА).

КӨСКҮ АГИТАЦИЯ

Ажылчы чоннарны коммунистиг өзүта кижизидериниң ажыктыг хевирлериниң бирээзи — көскү агитация. Совет кижилерниң идей-политиктиг кижизидилгезиниң экижидеринге, шиитпирлер бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринге дузалап турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде, ана эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде болгаш чугаазында айыттынган экономиктиг болгаш социал-экономиктиг улуг сорулгаларны пропагандалаарынга, он бирги беш чылдың планының онаалдаларын, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни амыдыралга боттандырарынга ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин көдүреринге көскү агитацияның бүгү-ле хевирлерин ажыглап турар.

Көскү агитацияның дээштиин, ажыктыын бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып турар партия комитеттери, партия организациялары бистиң республикада эвээш эвес. Оларның бирээзинге «Тыва кобальт» комбинатта партком (секретары В. Петров) хамааржыр. Мында көскү агитация талазы-биле чөвүлелди тургускан. «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинниң республикада деткээн бо коллективте көскү агитацияны, ооң утка-шынарын, негелделерин өзүтаар дээн. Комбинаттың девизтеринде, цехтерде, бригадаларда, бүдүрүлгелерде, албан организация черлеринде көскү агитация СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге, шиитпирлеп турар айтырыгларынга дүүшкен ажылчыннарны күш-ажылче сорук кииргени. Улуг хемчээлдиг стендилер, панолар, диограммалар, лозуңнар, плакаттар-биле чергелештир көргүзүг, хүндүлел самбыралары, бөлүктер коллектив бүрүзүнде бар, оларны айыткан хуусаазында чаартып, чамдыктарында көргүзүглерин хүн бүрү доллуруп турар. Ол ышкаш мурнакчыларны мактаан ажыл шагы үзер, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлерни шүгүмчүлээн чаңныктарны, агитхуудустарны үндүрери чаңчыл болган. Тываның электри четкилеринде, Кызылдың автосептелгеде, сүт заводтарында, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде болгаш өске-даа коллективтерде көскү агитация багай эвес кылдынган.

Көскү агитация талазы-биле кылдынган ажылдар-биле чергелештир ооң янзы-бүрү хевирлерин долу ажыглавас, кижизидикчи болгаш организакчы ролюн чедир үнелевес, ону өй-шаанда чаартырынче кичээнгей салбас партия организациялары ам-даа бар. Шагаан-Арыг хоорайның кудумчуларында, «Тыва тудуг» болгаш «Шагонартяжстрой» трестерниң чамдык тудуг объектилеринде, Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, Барыын-Хемчикте «Дөн-Терезин» совхозтарда болгаш өске-даа коллективтерде көскү агитацияны негелдеге дүүштүр кылбаан. Эргижирээн стендилер, плакаттарны, лозуңнарны чогуур үезинде чаартпайн турар, ооң уламындан утказы үениң негелделеринге дүүшпейн турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, партия ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалында көскү агитацияны чурттуң амгы хөгжүлдезиниң байдалынга, ажыл-ишчилерниң эртем-билииниң, культуразының болгаш эстетиктиг негелделериниң дээштиинге дүүштүр кылырын негээн. Ынчангаш партия, профэвилел, комсомол организациялары ол айтырыышкынны күүседир хүлээлгелиг.

Күш-ажылчы коллективтерниң, ооң ажылчы-ишчилериниң мурнунда он бирги беш чылда болгаш 1982 чылда салдынган сорулгаларны, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар кылдыр оларның алган социалистиг хүлээлгелерин чараштыр билдээш көскү черлерге азар. Ол болза кижилерниң харыысалгазын улам бедидер, күш-ажылче улам сорук киирер. Ферма, цех, ээлчег, бригада бүрүзүнүң он хонукта, айда, кварталда күүседир ужурлуг планның онаалдаларын, хүлээлгелерин аңгы көргүзери чугула. Хүн бүрүде кым мурнап, кым хожудап турарын тодарадыр, оларның аттарын тускай саазынга азы көргүзүг самбыразынга хүннүң-не бижип турары улуустуң эки ажылдаарынга дузалаар, күш-ажылчы маргылдааны улам дээштиг болдурар. Күш-ажылдың чурумун үрээрлерин, оларның бүдүрүлгеге чедирген когаралын көргүскен «чаңныктарны» күш-ажылчы коллективтерге үндүрерин чедип алыр.

Бүдүрүлгелерде, совхозтарда кампалгг, хүмагалал дугайында плакаттар, лозуңнар, даңзылгылер эвээш, ону партияның амгы үеле негелдезинге дүүштүр кылыр дээш партия организациялары дээштиг ажылды кылыр ужурлуг.

Партия комитеттериниң чанында тургускан көскү агитация талазы-биле чөвүлелдер ажылын улам идепкейжидип, көскү агитацияны чаартыр дээш улам идепкейлиг ажылдаары негеттинип турар.

СЭКП Төп Комитеди коммунистиг кижизидилгеге көскү агитацияның ужур-дузазының болгаш ролюн бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып келген. Ындыг болганда партия организациялары ооң кижизидикчи, организакчы болгаш мобилизакчы ролюн, дээштиин, шынарын улам бедидер дээш шугургу ажылдаар ужурлуг.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА — 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

АНЫЯКТАРНЫҢ ҮЛҮҮ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тоогулуг шиитпирлериг амыдыралга боттандырар, ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турарлар.

Амгы үеде оларның мурнунда салдынган мал ээрүлгеге болза шиитпирниң малын кыштатып хүр ажырар, ооң чаш төлүн онча-менди доруктурар ажылга идепкейлиг киржири болур. [illegible]

[illegible]

А. ХЕРТЕК.

«Бай-Тал» совхозта комсомол комитединиң секретары.

Тываның электри четкилериниң коллективи эрткен чылда электри энергиязын ажылдап кылырының болгаш ону сайгарарының планын күүсеткеш, республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзинге саналткан.

Мурнакчы коллективтиң цехтериниң аразында социалистиг чарышка механика цеги эки көргүзүглерни чедип ап чарыштың мурнуну одуруун ээлээн.

Хөй чылдарда ажылдап келген, алдыгы разрядтың токары А. Е. Хромовских болгаш ооң эжи бешки разрядтың токары Л. С. Булдаков олар ай санында планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) токарьлар Л. С. Булдаков болгаш А. Е. Хромовских ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Хүннүң медээлери

АЖААЛДАЗЫ ЭКИ

Мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, малдың продуктулуун бедидер, баш санын хоратпас, чаш малды чидириг чокка камгалап алыр дээш республика чарыжынга Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң хойжузу Саар-оол Лопсанович Кенден киржип, бодунуң кадарган хоюн хүр-чаагай кыштагладып турар.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында чүс хойга онаапыр чүстен эвээш эвес хураганны камгалап алырын ол хүлээзиген. Бо хүннерде ооң кодан 201 хой бар. Ам 201 хой оолдаан, ооң 270 хураганын бүрүнү-биле камгалап алган азы «Хой бүрүзү-ле — хураган» деп лозуңну чедиишкин-биле күүседип турар.

[illegible]

К. МААДЫ.

ОНЧА-МЕНДИ

Биче-оол Иргит «Бай-Тал» совхозтуң хойжузу. 22 чыл дургузунда ол шээр мал кадарып келген.

Ам хоочунуң кодан 215 хой оолдаан. [illegible] онча-менди [illegible]

А. МАСЫЫН-ООЛ.

Бай-Тайга район.

АЖЫКТЫГ

Республиканың аъш-чем үлетпүр эргелелиниң коллективи бо чылын дузалал ажыл-агыйының оран-савазын тудуп эгелээн. Ында ийи чүс хире хаван азыраар ажаар кажааны, ийи аал иштиг чурттаар бажыңны, суг сордурар станцияны тудуп турар. Ону эргелелдиң бодунуң тудуг-монтаж участогунуң ажыл-ишчилери кылып, дузалал ажыл-агыйын 1982 чылда ажыглалга киирер.

[illegible]

К. ТОНГУЛ.

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР, ШЫНАРЛЫГ ТУДАР

Республиканың тудугжуларының хуралы Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга дүүн болган. Ук хуралга «1981 чылда тудуг организацияларының ажылының түңнелиниң дугайында болгаш 1982 чылда тудуг-монтаж ажылдарының план күүселдезиниң база партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң капитал тудугну экижидериниң айтырыгларынга хамаарыштыр айтыышкыннарын боттандырарынга холбаштыр 1982 чылда бүдүрүлге күчүлерин, чурттаглга, социал культура-амыдырал объектилерин ажыглалга киирерин хандырарының талазы-биле чорудар хемчеглериниң дугайында» илеткелди СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа кылган.

СЭКП обкомунуң тудуг килдизиниң эргелекчизи А. И. Остапец, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш хуралдың ажылынга киришкен.

Тыва АССР-ниң күртудуунуң даргазының оралакчызы Э. В. Богданова, «Тыва кодээ тудуг» трестиң эргелекчизи Г. М. Шубник, «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы Е. А. Зябрев, Күш-ажыл талазы-биле күркомитеттиң даргазы С. С. Тапаа, «Шагонартяжстрой» трестиң эргелекчизи Л. И. Ткаченко, «Тыва суг тудуг» трестиң эргелекчизи И. М. Голощапов, стройбанкының начальниги И. В. Кирдеев, «Тудуг материалдары» каттыжыышкынының чиңгине директору Ю. С. Самойлюк, Тес-Хем райкүүскомунуң даргазының оралакчызы С. Ш. Ооржак болгаш оон-даа өске эштер хуралга саналдарын бергеннер.

Капитал салыышкыннарын, материал-техниктиг болгаш ажылчын күш курлавырларын ажыглалга киирер объектилерге мөөңнээр талазы-биле тодаргай ажылдар кылдынган. Кезээниг ажылдар тудуг организацияларының кылган ажылдарының хемчээлин 1981 чылда 82,4 млн. рубль четкен. Организацияларның боттарының күжү-биле кылган ажылдары база өскен.

Тудуг индустрияның күчүн база улгаткан. Тудуг материалдарын бүдүрүп турар трестерниң бүдүрүлге баазалары база быжыккан.

Ынчалза-даа капитал тудуг айтырыгларында шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. [illegible]

[illegible]

«Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой», «Тыва кодээ тудуг» трестер тудуг-монтаж ажылдарының-даа, ажыглалга киирер объектилерниң планын-даа чедир күүсетпээннер.

[illegible]

Автоорук эргелелиниң коллективи оруг болгаш көвүрүг тудуунуң ажыглалга киирериниң планын күүсетпейн келген. Ыяңгыл Чадаана — Хандагайты аразының оруктарынга багай ажылдаан.

1982 чылда тудуг индустриязының баазазын улам хөгжүдер, тудуг организацияларының баазазын быжыглаар талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынары негеттинген. [illegible]

[illegible]

Бай-Хаакта Шуйга, Чадаанада, Чаа Шагаан-Арыгта [illegible]

[illegible]

Чаа Шагаан-Арыгга 1984 чылдан эгелеп тургузар цемент заводунуң [illegible]

[illegible]

Хуралдың тааржыр капитал тудугда байдалды экижидериниң талазы-биле организастыг-техниктиг хемчеглерни хүлээн алган.

![Фактылардан медээлер]

ФАКТЫЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

Г. Холлдуң интервьюзу

БУДАПЕШТ. (СЭТА). [illegible] Рейганның администрациязының дайынчы политиказының [illegible] АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Г. Холл «Непсабадшаг» солуннуң корреспондентизинге берген интервьюзунда медеглээн.

[illegible]

У. Каштанның чугаазы

ОТТАВА. (СЭТА). Польшага хамаарыштыр Рейганның администрациязының политиказын Канаданың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары У. Каштан шыңгыы буруудааш. [illegible]

[illegible]

Сүлчээни үнгтеллирери оралдашкан

БЕЙРУТ. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг [illegible]

[illegible]

Чехословакияның ДХМ-ниң медеглели

ПРАГА. (СЭТА). [illegible] — Польша Улус Республиканың иштики херектеринче [illegible] НАТО [illegible]

[illegible]

АКШ-тың Польшага удур [illegible]

Польшага шериг байдалын тарлааны ол чурттуң конституциязынга болгаш хоойлуларынга бүрүн дүгжүп турарын Чехословакияның бүрүн хүлээн көрүп турарын медеглээн айыткан.

Политиктиг үүлгелиг илерээн

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның [illegible]

[illegible] ...Д. Фрейтас ду Амарал [illegible]

Турцияда суд чорудулгазы

АНКАРА. (СЭТА). Турцияның Революстуг ажылчыннарының конфедерациязының (ДИСК) удуртукчузу [illegible] (ДИСК) удуртукчуларын деңнээн суд чорудулгазы Стамбул хоорайда үргүлчүлеп турар. Чурттуң демократтыг профэвилелдериниң 52 удуртукчуларын Сарымзак чок черге буруудаткан болгаш оларның шуптузун шаажылап өлүрер кылдыр шииттириин шериг прокурору негеп турар.

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

(Партия-ажыл-агый активиниң хуралындан)

Респотребсоюзтуң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга республиканың кооператорлары 1981 чылда ажылының түңнелдерин үндүрүп, социалистиг хулээштелериниң, планныг онаалдаларының күүсеттиин чугаалажып. Тываның херегленикчилер кооперациязының 1982 чылда сорулгаларын тодараткан. Ол айтырыг талазы-биле илеткелди Респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазы Ю. С. Катков кылган.

Тываның кооператорлары он бирги беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хулээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен. Чыл планның бүгү көргүзүглер талазы-биле декабрь 25-те күүсеткениниң илеткелин эгезинде чугаалаан. [illegible]

1981 чылда системаға бараан саарылгазы [illegible] 125,1 миллион рубль болган. [illegible]

> ⊙ САДЫГ, НИИТИ ЧЕМНЕНИЛГЕ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ: үүрмектеп садар бараан саарылгазының, ниити чемненилгениң 1982 чылда планныг онаалдазын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң хүнү—декабрь 30-де күүседир. Пландан ажыр 600 муң рубльдиң барааның садар.
>
> ⊙ Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга удур садыгга база ниити чемненилгеге 0.2 хуу өстүрер. Үнүүшкүннүг садыглаашкын-биле малчыннарның, механизаторларның садыг хандырылгазын улам экижидер.
>
> ⊙ БЕЛЕТКЕЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ: белеткел саарылгазының чыл планын 1982 чылдың декабрь 25-те күүседир. Кедээ ажыл-агый продуктуларын болгаш чиг-эътти пландан ажыр 200 муң рубльге садып алыр. Кызылдың аңнаар ажыл-агыйынга пландан ажыр 80 муң рубльдиң өлүүн.
>
> 30 муң рубль орулганы алыр.
>
> ⊙ КАПИТАЛ ТУДУГ, ТРАНСПОРТ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ: ажыглалга кирер объектилерге тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 30-де күүсеткеш, пландан ажыр 5 муң рубльди шиңгээдип алыр. Доостунмаан тудугларның хемчээлин 10 хуу эвээжедир.
>
> ⊙ Тудугларга бөлгээ аргазы-биле ажылдаар арганы ажыглап тургаш, хол-биле кылыр ажылдарны кызырып, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр 1.5 хуу бедидер. 3 муң туйбуну, цементини, 3 тонна металлоконструкцияларны, 6 кубометр дилиг, 550 рубльдиң кывар-чаар материалдарын камнап алыр.
>
> ⊙ Чүък сөөртүрүнүң чыл планын декабрь 30-де күүсеткеш, пландан ажыр 1.5 тонна улус ажыл-агыйының чүъгүн сөөртүр.

[illegible]

Улуг-Хем, Каа-Хем, Эрзин, Бии-Хем районнар эрткен чылдың туруузунда дең-дең ажылдаан. [illegible]

[illegible] Тес-Хем, Каа-Хем районнар Кызылдың садыг базазындан алыр ужурлуг бараанны чедир албааны шала садыг эргелелдериниң, товароведтерниң четпес ажылы. Оон-биле кады «Росмясомолторг» [illegible] маргарин [illegible]

[illegible]

В. КУУЛАР.

Москваның «Компрессор» заводунуң фрезеровщиги Александр Дмитриевич Крупенин 1981 чылдың июльда эрткен чылдың планын күүседипкен, ол он бирги беш чылдың баштайгы ийи чылының планын 1982 чылдың февральда күүседирин хүлээнген.

Социалистиг чарышка көскү чедиишкиннери дээш база эки бүдүрүлгечи көргүзүглери дээш А. Д. Крупенин Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнери-биле шаңнаткан. Москваның машина тудуушкун болгаш металл болбаазырадыр бүдүрүлгелериниң станокчуларының аразынга улуг Октябрьның 64 чыл оюнга турасклааткан социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеш, Александр Дмитриевич Крупенинге хоорайның эң тергиин станокчузу деп атты тывыскан.

А. Д. Крупенин холушкак мергежилдерни шиңгээдип алган болгаш технологияны эки билиринден ол идепкейлиг чаартыкчы болуп турар.

Бодунуң бүдүрүлгечи күш-ажылын Александр Дмитриевич хөй-ниитичи ажыл-херектер-биле база сырый холбаштырып турар. Ол бирги механиктиг цехте участоктуң профэвилел удуртукчузу, аныяк ажылчыннарга оон кичээнгейи кажан-даа кошкаан эвес.

ЧУРУКТА: Төп телевидениениң «Ажыл-агыйны чаа бээ-биле» деп программазынга фрезеровщик А. Д. Крупениниң киржип турары. (Солагай талазындан) «Компрессор» заводтуң партком секретары С. А. Колесов, завод директору А. И. Петров, фрезеровщик А. Д. Крупенин болгаш техниктиг эртемнерниң доктору Г. Н. Бобровников оларның дамчыдылга үезинде.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАА ТУДУГЛАР

Өвүр районда «Коммунизмче орук» совхозтуң төвү — Солчур суурга чаа кодээ магазинниң ажыдыышкыны эрткен чылдың декабрь 19-та болган. Лентаны үзе кескениниң соонда, бистиң солчуржулар, райондан келген аалчылар үлетпүр болгаш аъш-чем бараанарынга чардынган ийи кезек чаңгыс улуг магазинге кирип, янзы-бүрү бараанарның делгелгезин көрүп, садып алыкчылар болган. Харын-даа салбырларда чаа чылдың снежинкаларын безин асып кааны, чаа 1982 чылдың ёлказы-даа сагышка кирип турду. Үлетпүр бараанар салбырында хевистерни, доромкаларны, уругларның янзы-бүрү хептери, улуг, биче кижилерниң сапогтары, херээжен улустуң сапожкалары, джемперлери дээш черле чүнү чок дээр. Продукт салбырынга кирерге, ында делгээн колбасалар, янзы-бүрү сорттуң эъттери, консервалар, хлеб-булочка мыыглар, янзы-бүрү сорттуң конфеталары, маргарин, ак саржаг, крупалар дээш, чоннуң херегләэр бараанары арбын болду.

Ооң садыгжыларында ол-ла совхозтуң школазының доозукчулары, ортумак тускай садыг эртемин доозуп алган Зинаида Монгуш, Айлаңмаа Сат, Катя Чынан, Полина Ховалыг олар моон мурнунда-даа садыглап тургаш, чоннуң хүндүткелин чедип алган аныяк комсомолчулар. Олар чонга ээлдек, чоннуң чагыын хүлээп ап, ай, квартал планнарын эки күүседип келген, районнуң мурнакчы садыгжыларының одуруунда. Магазин суурда бир улуг көрүштүг бажыңнарның бирээзи, тускай система-биле чылыдар. Турар чери келир чылдарда суурнуң төвү болуп бар чыдар. Дамдын кудумчузунда туттунган.

Каш ай бурунгаар бистиң Солчур суурга чаа столоваяны база ажыткан, ында аалчылар хонар черни база таарыштыр кылган. Аъш-чемни янзы-бүрү ассортиментилиг кылдыр белеткеп турары район столовазындан дудак чок. Ол ышкаш дыка үр үениң иштинде солчуржулар Хандагайтыга барып чунар-бажыңга кирип ап турган болза, ам тускай одалга системалыг, душтуг, бустуг чунар-бажыңныг апарганынга өөрүп турар. Столовая болгаш чунар-бажыңны ынчаар, телевилел ёзугаар кылып берген КМК-ның тудугжуларынга өөрүвес аргажок.

Чүгле эрткен чылын безин бистиң «Коммунизмче орук» совхозтуң төвүнде амыдырал хандырылганың үш тудуу немешкени он бирги беш чылдың планының онаалдаларын күүседиринге ол капитал тудугларга улуг дерүм болган. Ам удаваас чай үезинде 200 олуттуг чаа культура бажыңныг болур бис. Бо ажыл-херекке совхозтуң дирекциязы, партком, кедээ Совет организакчы ролюн көргүскеннер. Бо чаа тудуглар хөгжүлдениң чаагай демдектери-дир.

Х. СЕМИС.

Советтер амыдыралы

ОТЧЁТТАРЫН БЕРГЕН

Улуг-Хемниң район Советиниң [illegible] депутаттарының [illegible] отчёттар [illegible] Райкүүсеком [illegible] графиги [illegible] отчёттарын бээрин ол черлер бүрүнү-биле доозкан.

Райкүүсеком даргазы Д. С. Кууларга болгаш [illegible]

[illegible] транспорт-биле хандырар ажылды организастаары харый негеттинип турар.

Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязын дужурген соонда ында чурттакчы чонга аъш-чемниң, үлетпүр бараанарының хандырылгазы баксыраан. Ынчангаш ол ажылчын кооперацияны катап тургузар ажылдарны органиастаар хутайын санал бергеннер дизээн.

Аптекаларда болгаш кодээ [illegible]

[illegible]

П. ДАЖЫНМАП.
«Шынның» корр.

Автобус чолаачызы Виталий Васильевич Чуб Бай-Хаак суурнуң чурттакчыларының хүндүткелин чаалап алган. Кажан ол ажылдап турда автобус расписание ёзугаар чоруур дээрзинге олар бүзүрээрлер.

В. В. Чуб—Бай-Хаак АТБ-зинде хүндүткелдиг чолаачыларның бирээзи. Мурнакчы ишчи ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: чолаачы В. В. Чуб.

А. ОЮННУҢ фотозу.

КАРЫЛГА ЧОК БОЛДУРАРДА...

[illegible]

Сельхозтехниканың бүдүрүлгелеринге капитал септелге кылган тракторларның болгаш кедээ ажыл-агый машиналарының магадылал хуусаазының дургузунда болган узуктелиишкиннери ук ажыл-агыйларны хандырып [illegible]

[illegible]

Садып алган аал септелгелерниң магадылал хуусаазының үезинде идепеттиг үрелиишкинниң [illegible]

[illegible] доктаатаан хуусаазындан эртпейн бурузу кым-даа болур, техниканың ээзи болур ажыл-агыйга машина-хуулдуң планнаттынган ортээ хемчээлдиг торгаалды төлээр апаар.

И. ОЛДЫРЕВ.
инженер.

Аныяк пропагандистерге сүме

ХУУДА ЧОГААДЫКЧЫ ПЛАН—ПРОГРАММА

ПРОПАГАНДИСТИҢ хууда чогаадыкчы планы—политиктиг база экономиктиг өөредилге системазынга кичээлдерниң шынарын экижидериниң, үре-түңнелдиг болурунуң программазы. Чогаадыкчы планга пропагандист дыңнакчыларны коммунистиг үзел-бодалга, идейлиг туруушка, күш-ажылчы болгаш ниитилел-политиктиг идепкейге кижизидерин тодарадыр. Чогаадыкчы план—күш-ажылчы коллективтерниң беш чылда сорулгаларын чедиишкинниг күүседирин идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажыл-биле хандырар дээн пропагандистерниң социалистиг чарыжының хевири, пропагандистиң теоретиктиг база методиктиг мергежилин улам ыңай бедидериниң программазы. Ынчангаш эки чогаадыкчы план тургузарда пропагандист өөредир эртемин, дыңнакчыларның күш-ажылчы база хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазын, оларның сонуургалын, теоретиктиг база ниити билиг дениилин, оларның ажылдап турары бүдүрүлге коллективтериниң амгы болгаш келир үеде тодаргай сорулгаларын ханы билири чугула.

Пропагандистиң хууда чогаадыкчы планын өөредилге чылының эгезинде тургузуп, ап чорудар хемчеглерин дыңнакчылар-биле дугуруушкаш, парткомга, партбюрога көргүскен турар ужурлуг. Кылып чорудар хемчеглер күүселдезин хынаар.

Чогаадыкчы план үш кезектен тургустунар. Бирги кезекке шилип алган эртемин (азы айтырыгны) өөренирин планнаар. Ийиги кезекке дыңнакчылар-биле тускай ажыл кирер. Үшкүзүнге пропагандистиң бодунуң теоретиктиг болгаш методиктиг мергежилин бедидериниң хемчеглери кирер.

I-ГИ КЕЗЕК

[illegible]

ИИИГИ КЕЗЕК

Дыңнакчылар-биле тускай ажыл

[illegible]

ҮШКҮ КЕЗЕК

Пропагандистиң мергежилин бедидери:

[illegible]

1. Теоретиктиг билиин, методиктиг мергежилин бедидерде ап келген хемчеглери:

[illegible]

2. Дыңнакчыларның күш-ажылчы идепкейиниң бедээни-биле чедип алган хемчеглери:

[illegible]

3. Дыңнакчыларның ниитилел-политиктиг ажыл-чорудулгазының барымдаалары:

[illegible]

— депутатка, партком (партбюро), комсомол, профэвилел комитеттериниң кежигүннеринге соңгутканнар;

— өөредилге чылының иштинде чеже агитатор, политинформатор, илеткекчи, пропагандист белеткээнил;

— дээди болгаш тускай өөредилге черлеринче чеже дыңнакчы кирип алганыл;

политиктиг болгаш экономиктиг школаларның өөредилге чылында чедиишкинниг ажылдаарынга кандыг таптыктар турганын отчётка айтыры чугула.

СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңы бо чылда пропагандистиң чогаадыкчы планының хевиргин парлаткаш, горкомче, райкомнарже чоргускан.

Аныяк пропагандистер бо сүмелер ёзугаар чогаадыкчы план тургузарда партия эге организацияларындан от малыкты тып ап, чара билип алыр эки.

А. ООРЖАК.
СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының консультантызы.

КУЖУВУС — НАЙЫРАЛДА

АКЫ-ДУҢМА ХАРЫЛЗАА

Немец ажылчыннарның «Фихте» спорт ниитилелиниң кежигүннери болур спортчу-туристер бөлүү Москвага чедип келген. ССРЭ-ге оларның келгениниң программазы — «Серп и молот» заводка барып, оон ажыл-амыдыралы-биле таныжары турган.

Бо бөлүүшкүн бежен чыл бурунгаар болган. Ынчан мен заводка пресс цехинге термист (чылыг өйлекчизи) болуп ажылдап турдум. Немец дылды шору билир боорумга, аалчыларны заводту эргий үдеп даалга меңээ онаашкан. А бөлүктү Тео Каутс удуртуп чораан. Ол мени кый деп алгаш чугаалаан-дыр: «Силер чаа амыдырал тургузуп турар-дыр силер—ол чүгле бодунарга эвес дээрзин билип тур мен. Силерде бүгү чурттарның ажылчын ангызы өөренип турар-дыр. Ынчангаш силерниң маадырлыг планыңарның, феллугунга үлүүвүс кылдыр ССРЭ-ге ийи неделя дургузунда аян-чоруувустуң арткан каш хонуун бо заводка ажылдап эртирер деп шиитпирледивис».

Заводтуң хөй-ниитизи немец оннукторниң саналын деткээн. Оларның бөлүүн бир бригада кылгаш, масштабтыг крап туружу быжыглаар, ону бетоннар опаалга берген... Оон соонда, Ала-чурттуң Улуг дайынының доозулганының соонда, элээн каш чыл эрткенде Тео Каутс «Серп и молот» заводка эртирген уттундурбас хуннер дугайын, пролетарлыг интернационализмниң хөй-чүстүг кужун чылыы-биле сактып бижээн чагаазын чоруткан. Немец ажылчыннарның бригадазының ажылының түңнелин «Шалыпчы» деп ат тыпсып, үнелээн миниң дугайын. Бичее театрга үдээжылга кежээзиниң бир чапсарында Максим Горькийниң немец ажылчыннар мурнунга чугаазын-даа сактып бижээн. Интернационалчы ажылчын бригаданың кежигүннериниң салым-чолун чугаалап тура, немец-фашистиг эжелекчилериниң совет черге үүлгедиң турганы кем-херек тиг чылдарында олар кандыг сагыш човааш кылыны, хилинчектиг эдилеп чораанын болгаш оларның ГДР-де чурттап турарын. Совет Эвилели-биле быжыг найыралды эдилеп, социализм оруу-биле бурунгаарлап орарын база бежен чыл бурунгаар болган баштайгы ужуражылганың оларның оруунга кайы хире ужур-дузалыг болганын ол бижээн.

Улуг Октябрьның 14 чыл оюнун байырлалынга «Фихте» ниитилелдиң база бир бөлүү келген. Ынчан база ол бөлүктү үдээр аас-кежиктиг болган мен. Олар 1932 чылда 50 харлаар «Шарикоподшипник» заводтуң тудуун сонуургап көрүп чорааннар. Баштайгы оорунуң үлегери-биле немец оннуктер ажылчын бригаданы тургускаш, дарганнаар цехтиң дериилгезинге долу киришкен. Ынчан олар боттарының дээрзилеринге эвес, а социализм тургузуп турар ажылчын таварыыгның күрүнеге ажылдап берип тур бис деп чүвени улуг магадал-биле медерен билип, чугаалап турганнар.

Кызыл шолду болгандыр эргээш. В. И. Ленинниң Мавзолейиниң баарынга чыскаалыпкаш, социализмниң, ажылчын ангының хөрээнге шиптэ бис дээрзин аалчылар дангыраглаашчанган. Ийи немец ажылчын бригада-биле харылзаавыс кандыг-даа үеде кошкаш кынмаан болгаш бо хүнге чедир улам быжыгып келген. Ам он-он, чүс-чүс күш-ажылчы коллективтер, спортчу болгаш оон-даа өске ниитилелдер аразында акы-дуңма харылзаазын тудуп, аргыжып, чагаалажып турар.

ССРЭ биле ГДР-ниң аразында найыралчы харылзаа, ийи чурттуң ажылчын бүдүрүкчү бригадаларының дуржулга солчулгалыг баштайгы ужуражылгалары дег, интернационалчы эгелээшкиннерден ужукталган дизе херек дег болбас. Найыралда кызыгаар чок.

В. ГРОМОВ.

«Серп и молот» заводтуң ажылчыны чораан, персоналдыг пенсионер, 1931 чылдан бээр ЭЭКП кежигүнү.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

МОЛДАВИЯ: бүдүрүлгеде— эң эки чаа модельдер

Кишинёвта «Зориле» дээр идик бүдүрүлгелериниң каттыжыышкынының чурукчулары болгаш модель-маңык быжыкчылары күш-ажылчы чаа чылды конструкторлар лабораториязынга эвес, а бүдүрүлге цехтеринге эгелээн-нер. Чаа ассортиментиниң идиктерин кылып үндүрүп турда, олар цехке авторнуң контролюн боттандырып турганнар. Бүдүрүлге ажылчыннарынга оларның хомудалы чок: чурукчулар чөвүлелиниң бадылаан хевир-майыктарынга шупту бурунгу-биле дүгжүр болган.

Каттыжыышкынның специалистери хөй чаа модельдерни бо чылга белеткээннер. Оларның аразындан эң экилерин шилип алыр арганы садыг алыкчыларга берип турар. Херглекчилердиң негелделерин барымдаалап тургаш, эң чараш модельдерни бүдүрүлгеге кылып үндүрери-биле шилип алганнар.

Бүдүрүлге коллективи бо чылын ассортиментилериниң 80 хуузун чаартыр деп шиитпирлээн. Оон-биле чергелештир бичии уругларның болгаш улуг кижилериниң херглээр идиктериниң янзы-бүрү хевирлери арбыдаан, хүндүлүг беш адыр-биле демдеглеттинген бедик шыңарлыг продукцияның хемчээли улгадыр.

ЛИТВА: дыннакчыларның саналдарын ёзугаар

Вильнюстуң «Лелия» деп даараныр каттыжыышкынының экономика школазының дыннакчыларының бүдүрүлгени сайзыраңгайжыдар талазы-биле боттарының рефераттарынга киирген бүгү-ле саналдары коллективиниң хөгжүлдезиниң беш чыл планында кирген. Цехтериң партия организацияларының оларның күүселдезин боттарының контролунда алган.

Костюмнер даараар талазы-биле цех мастери Н. Барапаускайте эллеглиг кичээлге элээн каш кылыгларның чаа технологиязын үндезилеп саналдаан. Дыннакчының саналы халас барбаан: фабриканың инженер албаны ону дораан-на херек кырында боттандырган. Дааран кылыгларның шынары бедээн.

Мастер Н. Барановскаяның күш-ажылдың бригада аргазын ажыглаарының айтырыгларының талазы-биле рефераты база-ла партком библиотеказынга шимчээшкин чокка аваа чытпаан. Коллективтиң кежигүн бүрүзүнүң ажылга кирижилгезиниң коэффициентизиниң үчедун кылып турар чорук бригаданың бүгү кежигүннериниң идепкейин бедиткен.

Бүдүрүлге инженерлериниң дузазы-биле ажылчыннарның болгаш мастерлериниң бүдүрүлгениң хөгжүүр курлавырларын дилеп тып, «кызыы черлерни» узуткап турары хөвар эвес. Социалистиг хүлээлгелерин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилер талазы-биле хуузунда планнарны ажылдап кылырынга дыннакчылар боттарының эптеринге дузалап турар.

ЛАТВИЯ: театр уран чүүлүнүң чурукчузу

Хаан кижиниң каас-шиник хептери, бодуун тараачып хөйлеңнер, баяттарның кафтаны— шупту чүс ажыг костюмнерни «Федор Иванович хаан» деп Москваның уран чүүл академия театрының ам белеткеп турар шиизинге херглээри-биле чурукчу А. Фрейберге чогаадып тургускан.

Оларның чамдыктарын Риганың чурттакчылары мастерниң бодунуң делгелгезинден көргеннер. Оон ажылдыышкынын чурукчуга Латвия ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы деп атты тыпсыры-биле каасырлашкан.

Чээрби чылдарның дургузунда оон каастаан 75 шиилериниң аразында орус, латыш болгаш даштыкы классиктерниң-даа шиилери бар. Чурукчунуң тургускан эскизтерин ёзугаар дерип каастаан шиилер Москваның болгаш Ленинградтың, Алма-Атаның болгаш Киевтиң театр сценаларында чедиишкинниг үнүп турар.

Ындыг-даа болза оон бодунуң ёзулуг бажыңы—Аныяк көрүкчүнүң театры, ол ооң кол чурукчузу. Амгы үеде ол бодунуң театрынга Чеховтуң «Арга-арыг ээзи» деп шиизин, Ленинградка Мольерниң «Аарыг мен деп мегеленген кижи», республиканың Я. Райнис аттыг уран академия театрынга Метерлинктиң «Көк кушкаш» деп шиизиниң дериг-каасталгаларын кылып турар.

«Элдептиг чүвелерге бүзүрепер — ындыг чүвелер бар», — деп Фрейберс, ол тоолдуң сцена каасталгазының кандаар шиитпирлеттингенин тайылбырлап тура чугаалаан. Сцена уран чүүлүнге бодун бердинген чурукчунуң бүгү чогаадыкчы ажылдары театрның амыдыралы-биле сырый холбашкан.

(СЭТА).

ССРЭ-ГЕ МЕРГЕЖИЛИН БЕДИТКЕН

ЧУРУКТА: уруглар каттышкан эмнелгезиниң улуг эмчизи, МАРН-ның XVIII съездизиниң делегады М. Батаа ажыл-херектер дугайын медсестра-биле чугаалажып олур. Ол ССРЭ-ге чаңгыс эвес удаа кээп, совет өңнүктериниң аразынга билиг-мергежилин бедидип, арга-дуржулгазын солушкан.

Ч. ЭВЕЛСҮРЕННИҢ фотозу

ӨҢНҮКТЕРГЕ СӨС

(Найырал балладазы)

Чеди айның он бир дугаары халаланыыг, чорик ошкаан,
ССРЭ, Моол холун сунчуп, куспакташкан
магалыг хүн
Хандагайты—кызыгаардан аалчыларны
уткужуп ап,
Ха-дуңма дег, хөөрешпишаан, Кызыл чедир
үдешкен мен.
Моолдуң угаан, уран холдар эртемезин
тыва черде
Көрүкчүге бараалгадып, моорлап келген
эштер-биле
«ВООКС» диген автобуска чымдыннадып,
кожа орган,
Хендергейге, Адар-Төшке кады шайлап,
танышкан мен.
Ийет, бистер тыва, орус, моол-даа сестер
ачызында
Дүрген бопчуп, узун орук эрткенин-даа
эскербээн бис.
Иван Салчак чурукчу ап-өрүвүстүң
чурээндиве
Дуглуурнуң тыны, хөөреп чорда, чугаа-соотту —
эр-дей болчук!
«Эн чоок кожам, чаңгыс чер-чурт эжим сен.»—
деп баштактанып
Эрен оглу Сухээ эптиин часкаш, чаңнап орда,
Нүүрүк-хоаде, Мүгүрда-даа нетерииис
үнген одаан
Нүүртей бодааш, тала тыртып, чорбаарзаны
келир болдум.
Талантылыг чурууруңдан ара чокка,
дагаар үнүп,
Таван-Богда сиртинге теп, чагырыпкан
ээир дег эр —
Бямбадоржу пейзажисти хойге адап,
чарлавышаан,
Мыя чыткан Моңгун-Тайгам шыпшымынче-даа
чалаксаан мен.
Аалдың ээзи—биске таныш орук-суурнуң
чурумалы
Аалчыларның бийиринге олча-тывыш
болу берип,
Чадаанада чоон чаштыг, чараш кыстар
хүлүмзүрүү,
Чаа хоорай Шагаан-Арыг оттары-даа
эргим болчук.
Бодум мынчаа найысылал сесерлиинде
чоңга делгээн
Полотнода чуруктардан, уран-шевер
кылыглардан
Моолдуң тоолзуг делгемнерин, шырай-арнын
өнүп, чыдын,
Бо-ла адыш иштинде дег, тода көрүп,
билип алдым.
Төнек баштар чурттарывыс эвин, кужун
шенээр бодап,
Девискээржи чиибй хайнып, шыгаагаш-даа
чүге четчир?!
Лениниг иштиң, найыралдың белдирлешкен
быжыг донун
Демир-ужук, бийир-биле алгап каар бис.
өңнүктерим!

С. МОЛДУРГА.

Г. ЯБЛОНЬСКИЙНИҢ ЧУГААЗЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агентилелдиң дыңнадып турары болза, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Г. Яблоньский Варшавада дипломаттыг корпустуң кежигүннери-биле ужуражылгазынга колдуунда мынча деп чугаалаан: чуртка шериг байдалын тургусканы, конституцияда көрдүнген түр эрге-чурум байдалы, оон херээ болгаш күштүг үези—бистиң иштики херээвис-тир. Ынчангаш чүгле чурттуң экономиказынга таарымчалыг оскерилгелерниң темпизиндеп болгаш хөй-ниитиниң амыдыралындан польша эрге-чагыргаларының моон соңгааргы шиитпирлери хамаар-жыр. Ынчалза-даа чурттуң иштинде чаа байдалдың улустар аразынга ужур-дузалыы база тодаргай боор турар. Хамыктың мурнунда Европаның дал ортузунда турар Польшаның күштерниң деңнелгүүр байдалынга улуг хемчээлдиг салдарлыг боор турарынче кичээнгей салыр апаар.

Иштики корум-чуруму быжыг болгаш эвилелчи керээлерни база бодунга алган чурттар аразының хүлээлгелерин сагып, делегейниң бүгү чурттары-биле найыралдыг [illegible] [illegible] бодап турар. [illegible] [illegible] [illegible] ужураар.

Социалистиг күрүнелерниң дыка чугула болгаш бүгү талалыг дузаламчызы, а ол ышкаш өске-даа дыка хөй чурттарның бистерни билир күзелдиин херечилеп турар туружу-биле чергелештир бистер ол бүгүге улуг хөделиишкиннерниң херечилери база боор турарывыс хараадаңчыг. Польшага хамаарыштыр дуржулгазыг чорукту нептередип, ол сорулга-биле бистиң чурттуң иштинде чүү боор турарының дугайында хоп-мегечи, эргулуу-ле хоозун медээлерни ажыглап турарлар. Бистиң иштики херектеривиске холгаарлаарының орадажыышкыннары база боор турар болгаш адактын соонда экономиктиг «санкцияларның» база [illegible] турар. [illegible] [illegible] кызаглары Польшаның кризистен үнеринге шаптыктап, харын-даа Польша улустуң эң-не кайгал конвенцияларынга саадар чедирер апаар.

[illegible] хараалдарының дугайын чугаалавыта бо [illegible] [illegible] чаваранышкыныньң херээнге ажык чок болур. Бистер Польша дугайында шынныг чорукту билип алырын [illegible] [illegible] [illegible] бис. Бистер чедир билбейн турар чорукту узуткаарын, чурттар аразынга политиканың болгаш экономиканың талазынга болгаш эртем база культураның талазынга кады ажылдажылганы катап тургузуп, калбартырын күзеп турар бис.

Польшада шериг байдалы оон даштыкы политиказын өскертпээн дээрзинин дугайында база катап чугаалап тур мен. Ынчангаш байдалды экижидериниң уунче бистиң кылып турар бүгү чүүлдерибис польша улустуң ёзулуг өңнүктериниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар-дыр.

МАГАДЫЛАЛ ЧОК

(Артекке Бүгү-эвилелдиң уруглар фестивалынга итали өөреникчи Паула Куппалонуң чугаазындан).

«Совет Эвилелиниң дугайында Италияга чүнү чугаалашпас дээр! Везувийден-даа артык бедик хоозун, меге чугаалар бар, а ССРЭ дугайында шынныг шын чажыг. Өөредилге номнарында кыл-ла сес бар. «ССРЭ—улуг болгаш соок чурт». Совет Эвилелинче бодуң чорук чораш, херек кырында караң-биле көрге-ниңне хоп-меге-биле канчап деңнээр боор! Москвадан Артекке баар орук аразында бир бичии демир-орук станциязынга кызыл фуражка бөрттүг херээжен кижини көрүп-түс. Херээжен кижи—станция начальниги! Италияга болза ол дыңналып хорбээн солун медээ болур. А Совет Эвилелинге ол элдеп чүве эвес-тир. Силерниң чуртуңарда херээжен астрономнар, ырак эжиндириглер капитаннары, геологтар, ужудукчулар болгаш харын мырынай херээжен космонавт барын билир мен.

Совет Эвилелинде эртем-билиг эрге-хоойлуда магадылаттынган. Мында бо, агаар болгаш хүн чырыы дег, чаңчыккан чүүл-дүр. Бисте... Ол дугайын сактырымга берип бередир. Ынчалза-даа бодум дугайымны чугаалайн. Флейтага ойнап өөренип турар мен. Ойнаарымны дыңнаан чурттуг эртемниглер бисте эвес өйнеп билиримни шиңнеткен. Музыка училищезинге дыка-ла кирип алыксаан мен. Кирериниң шылгалдазын дужаап аарымга, эээш кижи ап турар бис дээрзин дыңнатташ, оон ыңай моон тайылбырын дыңнаар туржук, ажынче сөглээн-биле айтыы когдулар...

Совет Эвилелинде аныяк [illegible] [illegible] биле кады кааң ажылдаарының шимэлгезиң тывыспылаан, орук хөлезинин берип чорур деп чүвени бир дугаар магадап дыңнап, билдим. Бистерге, итальяннарга, ол хиндламнын музыка дег дыңналыр-дыр.

Делегацияда кады келгенимдер чурук чүүлүң дугайын бодап турарын билген боларыңар! Чижээлээрге, Максимилиано Романелли-дир. Оон ие-ачазы— бир эки мергежилдиг кижилер-даа, кажан-даа ажыл созулбайн, чаңгыс черге ажылдаары. Чүге дизе, ачыы дузаргы дээрге доранчылал болгаш корлунчуг чорук-тур. Капиталистиг чурттарда шак ындыг [illegible] доранчылалга [illegible] [illegible] кижилер таваржып турар».

Бомбурзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ПАП АГЕНСТВОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАРШАВА. (СЭТА). НАТО чурттарының даштыкы херектер министрлериниң Брюссельге болган чөвүлел хуралы-биле холбаштыр Польшаның парламент агентствозу медеглел кылган.

Польшада байдалды Брюссель ужуражыышкынынга чугаалажып көргенн база НАТО-нуң аңаа хүлээп алган медеглели Польшаның иштики херектеринге өжээтен ёзу-биле холгаарлаашкын болгаш делегей харылзааларының бүгү-ниити хүлээп көрдүнген норма-чижектерин каржызы-биле үрээшкини болуп турар деп, ПАП агентствонуң медеглелинде айыткан. Буруу эргелиг өске күрүне бодунуң иштики херектерин канчаар шиитпирлээрин аңаа «айтып бээрини» эргезин НАТО чурттары боттарынга дүрүм чок ёзу-биле тиңгээдип албышаан. Польшада социализмниң туруштарын божаңнадырын, делегей байдалын улам-на чидигледирерин оралдажып турар. ПУР-га хамаарыштыр АКШ-тың администрациязының өжээтен политиказын Польша Улус Республика болгаш ССРЭ шыңгыы буруу шаап турарын ПУР-нуң даштыкы херектер министриниң Совет Эвилелинге албанның аян-чоруунуң дугайында дыңнадыгда айыткан.

«Соок дайынның» үзели НАТО-нуң медеглелинде сиңниккен болгаш сарыыл чок болгаш шуут боттанмас сорулганы ук медеглелде айыткан болуп турар. Польшаның иштики херектеринге хамаарыштыр халдыыдаашкынныг шуугаазын Чоокку Чөөн чүкте, Төп Америкада политиктиг байдалдан делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейин оолдактырар сорулгалыг болуп турар.

Польшага шериг байдалын чарлааны ПУР-нуң конституциязынга бүрүн дүгжүп турарын база чуртка хамааты дайынны, хан төгүүшкүнүн болдурбазынга эргежок чугула болганын Польшаның чазаа чаңгыс эвес удаа медеглээн. Польшаның дээди күрүне органнарының 1981 чылдың декабрь 13-те хүлээп алган шиитпирлери поляк улустуң үндезин эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар.

Бурун эргелиг күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлап киржир дээш Барыын чүктүң империалистиг бөлүктериниң оралдажыышкыннарынга Польша бодунуң эвилелчилери-биле демнежип алгаш, моон соңгаар-даа шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээр апаар дээрзин ПАП агентствонуң медеглелинде айыткан. Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңның болгаш чаагайлыышкынның быжыглаарынче, кады ажылдажылганы калбартырынче угланган даштыкы политиканы Польша моон соңгаар-даа чорудар болгаш делегей чугаалажыышкыннарынга киржиринге белен дээрзин медеглелде база катап бадыткаан.

АЛБАНЫНДАН ДҮШКЕН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретарының экономика айтырыгларының талазы-биле оралакчызы М. Рашиш албанындан дүшкенин «Вашингтон пост» солун дыңнаткан.

АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг-биле М. Рашиштиң таарышпазы ооң албан-дужаалындан дүшкениниң кол чылдагааны кылдыр солун айыткан. Делегейниң дүшкүүрлүг байдалын улам-на чидиглендирерин, дайын кыжаныышкынын күштелдиреринче угланган политиканы чорудуп турар күрүне секретары А. Хейг экономика айтырыгларының талазы-биле бодунуң оралакчызындан чарлып алырын эрткен чылдың күзүнүнде бодап эгелээн.

Рашишти албан-дужаалындан хостаар дугайында А. Хейгниң саналынга хамаарыштыр президент Р. Рейган элээн үр бодангаш, күрүне секретарының негелдезин хандырганын «Вашингтон пост» солун демдеглээн.

ЧИДИГ ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Шериг-политиктиг блок —НАТО чидиг чөрүлдээлерге таварыжып турар деп, «Ю. С. Ньюс энд уорлд рипорт» журнал бижээн. АКШ-тың болгаш Барыын Европа чурттарының аразында улам хаңылаашкынныг айгылдаашкын болгаш Вашингтонуң политиказын ол чурттарның эдерер хөөн чок чоруу ук чөрүлдээлерни болдурган. АКШ-тың ядролуг стратегиязынга хамаарыштыр эң-не чидиг чөрүлдээлер тыптып келген. Чоокку Чөөн чүкке болгаш Перси мугулдурнуң районунга АКШ-тың политиказын Барыын Европаның хөй чурттары база деткивейн турарын журнал айыткан.

Францияның шериг техниказын Никарагуага садар дугайында дугуржулга Американың Каттышкан Штаттарынга шыңгыы согуушкун болган деп, американ парламент демдеглээн. НАТО-нуң шериг организациязындан Франция 1966 чылда үнген турган. Ынчаарга Соңгу Атлантиканың шериг-политиктиг ол эвилелиниң шериг организациязындан бодунуң чуртун үндүрүп алыр дугайында Грецияның премьер-министри Папандреунуң медеглели Вашингтонну улуг дүвүрээшкинге таварыштырган.

Ядролуг чепсекке удур Барыын Европаның чурттарында шыңгыы удурланыышкыннар ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг боо-чепсээн делегейниң ол кезиинге эккеп нептеределир дээн НАТО-нуң планын үезинде чедирип шыдавас чок деп журналдың чүүлүнде дорт айыткан.

„ООЖУМ" ГЕГЕМОНИЗМ

Чылыг агаар-бойдустуг черниң изин кедерген... Оортан бичии-ле дыңзыдыр хаарып белза, хоорай эсти бөэр ышкаш сагындырар. Чугула ажыл-херектиг ийи-чаңгыс кижилер Рангун хоорайның ишг бүдүмчүлүрынга дерн төктүп, хөлегеде олуран кижилерже адааргаан шанчылыг көрүп эртерлер...

Бирма найысылалда дөрт каът тергиин чараш болгаш улуг бажың бар. «Дак» деп фирманың баштаар чери ында турар. Оралааш ол бажыңның өрээлдерин болгаш оон ээзиниң кабинедин тик дээр улуг ортектиг кызыл ыяштан кылган столдар, сандайлар, шкафтар, хаалгалар-биле дерип хандырган.

«Дак» фирманың ээзи У Аун Лвин дээр. Шынап-ла фирма аттыг кижи. Ынчалза-жок ол кыдат националдыг. Делегейниң ийиги дайынының чылдарында ооң адазы Гонконгтан аңаа чедип келген. Бичии мастерскаяны ажыдып алырын эжелекчи япон шериг эрге-чагыргалары аңаа чөпшээреп каан. Эгезинде ындыг болган. Ам тааңны кылыр 7 бүдүрүлгелер, эмнер бүдүрер 3 фабрикалар У Аун Лвинниң тускай өнчүзү болуп турар. Кыдат националдыг ады хуацяо дээр кижи Бирманың эң бай херекмендер болганы таварылга эвес...

Чуртка даштыкыдан келгеннерниң херектериниң талазы-биле күрүне органнарының медээзин ёзугаар алырга, Бирмада 250 муң хуацяолар бар. А херек кырында кыдат общинаның кижилериниң саны оортан каш-даа катап хөй. Чүс-чүс муң кыдаттар кызыгаар чоогунга ырак районнарда чурттаан. Бирманың эрге-чагыргаларының демдеглелинге кирбээн. Кыдат-биле кызыгаарлашкан ол районнарда маочу үзелдиг болгаш бирманың чазаанче удур бөлүктер тергиндеп турар. Хөй муң хуацяолар бирма паспорттарын чедип алган, а оон арткан нарын—кандыг-даа документ чокка чурттап турар. Бирмада кыдат националдыг кижилерниң чогум шын саныш үндүрери берге. Бир азы бүдүн чартык миллион деп санап турар (Бирманың чурттакчыларының саны 35 миллион хире кижи).

Бирмада кыдаттар янзы-бүрү ниитилелдерде болгаш ассоциацияларда каттышкан. Мурнуу-Чөөн Азияның өске чурттарында база ындыг. Ол ниитилелдерни, ассоциацияларны шажын-чүдүлгениң, культураның, спорттуң организациялары деп алап, чурт бурунгунуң хоойлуларынга дүшкен деп санап турар. Ынчалзажок кыдат община бурунгунде хоойлуга чагырттынмас чажыт амыдырал бар. Хуацяоларның ниитилелдери болгаш ассоциациялары кол кичээнгейин боттарының туруштарын экономикага быжыглаарынче болгаш калбартырынче угландырып турар. Чоннуу херглел барааннары-биле хандырар бүгү ажыл-агый механизмни күрүне тускайлаң хандырып шыдавас болганда, кыдат община оруунга ол алырже шымнып кирип турар.

Бирманың удуртулгазы боттуг байдалды барымдаалап көргеш, бичежек болгаш ортумак бүдүрүлгелерни аңгы хуацяоларга чөпшээрээн. Революстуг демократтыг партияларның программаларын боттандырарынга хуу сайгарлыкчыларның акымадыны-биле холбаштыр күрүне хуу хамтыгалдыг контрольду күштелдирип, аңаа экономиктиг бирааларны ажыглап турар. Ынчалзажок кыдат община күрүнениң «боттарының эрге-ажыктарын кысканы» кылдыр санап көргеш, чажыт овааларны болгаш бүдүрүлгелерни тургузуп, оларны удуртурунуң хүлээлгезин бодунга алган. Ындыг байдал бүдүрүлге ээлеринге ажыктыг болуп, күрүнеге үндүрүг төлээринден кыдаттар колдуунда хостап турар. Ажылчыннарның [illegible] тиилевишаан, журнализтерниң өнчүзүнүң кол хуузун, бүгү хуу секторнуң 60 хуузун кыдат бүдүрүлгеэлери боттарының холунга киирип алган. Хуу секторга чурттуң бүгү экономиказының 59 хуузу онаажып турар.

Бирманың экономиктиг амыдыралынче кыдат национал байларының сиңниишкинин чүгле хуу өнчүлерге эвес, харын-даа күрүнеге улуг кошкаралды чедирип турар.

Хуацяоларның экономиктиг «идепкейжээни» республиканың удуртулгазының хөөн [illegible] човаашкынныг болдурган. Ол сагыш човаашкынның экономиктиг эвес, харын политиктиг [illegible] база бар. Мурнуу-Чөөн Азияның бүгү чурттарының экономиказынга киирип алырын Пекин оралдажып турар. Гегемонистиг планнарын боттандырарынга Мурнуу-Чөөн Азия чурттарын тепкиш кылдыр кыдат чагырыкчылар хөй чылдарның дургузунда чуткуп келген.

Кыдаттың чагырыкчылары боттарының зайынга кирбээн чурттарга удур өнчүкченгзэлерин, үрегдекчи өске-даа хөделиишкиннерни кылырынга хуацяоларны калбаа-биле ажыглап келген болгаш ажыглап-даа турар. Кыдаттың белеткээш, чорудупкан үрегдекчи бөлүктери Индонезияда, Малайзияда, Таиландыда, Филиппиннерде хөделип, ол чурттарның чазактарынга удур чепсектиг үймээннерни организастап турары чажыт эвес. Индонезияда болган Мурнуу-Чөөн Азияның өске-даа күрүнелеринде чурттап турар кыдат националдыг кижилерни Кыдаттың чагырыкчылары Маоның идеяларын нептередиринге, чазакка удур бөлүктерни деткиириңге ылаңгыя сөөлгү үеде калбаа-биле ажыглап турар апарган.

Бодунуң тускайлаң даштыкы политиказындан ойталаар, социалистиг чурттар-биле харылзааларын үрер кылдыр Бирманы албадаарын Кыдаттың [illegible] оралдажыышкан. Ол чуртка удур хөделиишкиннерни [illegible] күштелдиргени. Бирманың [illegible] удур [illegible] Пекин [illegible] чепсеглеп республиканың чоорунга [illegible] [illegible] [illegible] турар. Бирмага удур от кылгаш [illegible] [illegible] база ажыглаан. Кыдаттың Бирмага [illegible] [illegible] [illegible] нуң агентилерин дамчыштыр хуацяоларның ортузунга калбак пропагандазы чорудуп, «Пекинге шынчы» бооруунуң ёзузунга оларны «кижизидип» турар.

Мурнуу-Чөөн Азияның чурттары-биле «найырал» болгаш «тайбың» дугайында хөй удаа шуугаашкыннарын кыдат чагырыкчылар ажыглавышаан, Бирмага болгаш өске-даа күрүнелерге «бешки колонналы», тодаргайлаарга, үрегдекчи шпион бөлүктерин тургузуп, оларны күштелдирерин оралдажып турар. «Оожум» гегемонизм оон-биле чергелештир база хөделип, Мурнуу-Чөөн Азия чурттарының экономиктиг, политиктиг амыдыралынче улам-на сиңниктип турар.

Кыдаттың чимгениншкиннеринге шынчызы ойтур не-вишиксинни Бирма таварыштырып турар. Пекинге сатттынган дээрбечилерни Бирманың армиязы болгаш улусчу ополчен шериглери чылча шаап келген болгаш моон соңгаар-даа ылча шаварынга бүрүн шиитпирлиг. «Оожум» гегемонизмге—хуацяоларның хөделиишкиннеринге удур шиитпирлиг хемчеглерни база боттандырып турар. Хамааты бөлүүнүң эргезиниң дугайында хоойлужудулгага телевизиони Бирмада амгы үеде ажылдап кылып турар. Ол хоойлужудулга «оожум» гегемонизмге удур [illegible] [illegible] болур.

Е. ШЕВЕЛЕВ.

Янзы-бүрү медээлер

ЧЫЛДЫҢ ТЕРГИИН АЖЫЛДАРЫ

РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң Москва организациязының баштаар чериниң секретариады чоокта чаа эрткен чылдың түңнелин үндүрген. Эң тергиин ажылдар талазы-биле шаңналдарны найысылалдың чурукчуларынга болгаш искусствоведтеринге тывыскан.

Монументалдыг урал чуруунга талазы-биле дээди шаңналдарны Москваның чурукчулары алган. Бирги черге ниң ийи шаңналын чурумалдыг урал чүүлдүң сураглыг мастерлери А. Васнецов Д. Шаховской-биле кады алган. Олар Тыва АССР-ниң найысылалы [illegible]

[illegible]

Ол-ла театрның [illegible] Б. Эльман [illegible]

Н. КОСЕНКОВА.
Москва хоорай.

ХОСТУГ ШАКТАРДА

Школачыларның хостуг үе-шагын организастаары чугула айтырыгларның бирээзи. Эрзин районнуң школаларында бо өөредилге чылында 48 бөлгүм ажылдап турар.

[illegible] удурткан техниктиг чогаадыкчы бөлгүмүнүң ажылы [illegible]

О. БОТТУГ-ООЛ.

МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ ТӨӨГҮЗҮ

С. Цвигуннуң «Эзп кээр бис» деп номун өзүгаар Москваның кинематографистериниң тырттырган киноэпопеязы фашистер-биле демиселди дайзынның тылынга чорудуп турган маадырларның дугайында тоожуп турар.

Трилогияның «Фронт шугуму», ынаарда «фронт» база «Тылдыңы чок фронт» деп ийи фильмин бистиң чуртувуста болгаш [illegible]

[illegible]

Дайзынның тылында «фронт» деп фильмниң тырттырарынга экран мастерлери болгаш ГДР-ниң, Чехословакияның чурттакчылары киришкеннер. Аңгы-аңгы чурттарның улустарының фашизмге удур демиселин, оларның интернационалчы найыралын оон кол темазы кылдыр көргускен.

(СЭТА-ның корр.).

А. П. Чеховтуң төрүттүнген хүнүнге

СЦЕНАЖЫТКАН ЧЕЧЕН ЧУГАА

Москваның Б. В. Щукин аттыг театр училищезинге өөренип чораан чылдарывыста, сураглыг чогаалчы Антон Павлович Чеховтуң элээн каш чечен чугааларын урам номчулгага чугаалап, чамдыктарын сценажыткаш, чоп мурнунга ойнап турдувус. Чогаалчының чечен-мерген бижээн «Дипломат», «Эмин эрттиришкен», «Лаатпай», «Сен болгаш Силер» дээн чергелиг чечен чугааларын совет сцензының урал талантылыг мастерлери бистиң-биле күжениишкинниг чогаадыкчы ажылдарны кылып чорудун турган, сценага чедиишкиннег тургускан.

...Ортумак дурт-сынныг, чүгүртүлеңнээш каракгарлыг, чугаалы шала дүрген, [illegible] элээн дөгүн-даа берген болза, аныяксыг костүр херээжен кижи сураглыг чогаалчы А. П. Чеховтуң дугайында кыска тайылбырны далаш чокка чугаалап олур. Ол [illegible]

[illegible]

эгелээн. Ылаңгыя театрга ол кедергей ынак турган. Чогум Чехов боду Москва хоорайның университединиң эмчи факультедин чедиишкиннег дооскан. Практикалап турар үелеринде, ол хөй-ле кижилер-биле ужуражып, хөөрежип, оларның амыдырал-чуртталгазын кончуг кичээнгейлиг хайгаарап өөренип турган. Кичээлдерден хостуг үелеринде—орай кежээ, ырак дүне Чехов бодунуң чогаалдарын бижип турган. Чогаалчының бижээн чогаал бүрүзү хапы утказыг, бир-ле чүүлдү сойгалаан, бир чүвени алдаарты сеглээн боол турар. Ооң чогаалдарында артык сөс чок. Шуптү бодунуң турушгарында. Силерниң мурнуңарда сөөрулгаңар, чогаалчының «Эмин эрттиришкен» деп чечен чугаазын сценажыткаш ойнаары. Ооң хамык чогаалдарын кичээнгейлиг номчуп, овур-хевирлер бүрүзүн хапы анализтеп сайгарып өөреницер. [illegible]

[illegible]

— Бистиң ажылдап турган [illegible]

деп, чечен чугаа бисти сагындырып турар. Бо-ла бүгү үлаачы Клим биле чер хемчээкчи Смирновтуң овур-хевирлерин дамчыдып көргүскен. Баштай бөдүүн этюдтардан эгелеп алдылы. Чижээ, Смирнов бодун кааш чаар ап чорууру...

Бис башкывыска боттарывыстың ойнаар ужурлуг овур-хевирлеривистиң боттарын канчаар ап чорууруп шыдаар шаавыс-биле көргускен бис. Башкы биске хөй-ле арга-сүмелерни айтып берип турган. Бо чечен чугааны көрүкчүлерге бүдүүренчиг болгаш дээштиг болуруп ойнап көргүзер дээш, башкы биле бистерниң аразында кандыг берге чаалдар, чогаадыкчы чөрүлдээлер болбады дээр. Түңнелинде кончуг солун, артык шимчээшкин чок көргүзүг боттанган. Бо чечен чугааны ойнаан сапында, бис улуг үүле-ишти бүдүрген башкывысты бо-ла сактып, оон [illegible]

А. П. Чеховтуң [illegible] кан чечен чугаазын ойнап, урал номчулгага номчуп тур- [illegible]

А. ШОЮН,
артист.

БЕЛОРУС ССР. Минскиниң бурунгу районнарының бирээзин эде кылырының төлевилелин БССР-ниң Культура министерствозунуң эртем-реставрация бүдүрүлге мастерскаяларының специалистериниң коллективи ажылдап кылган. Бурун шагның тудугларының, архитектураның үнелиг тургускалдарының эрги хевирин катап тургузарынче ол ажылдар углаңган. Хостаалга шөлүнде эде кылдынган бажыңнарда музейлер, делгелге болгаш концерт залдары, культура клубу черлери, гостиницалар, устыныктын мастерскаялары бар.

ЧУРУКТА: төлевилелди ажылдап кылырынга киришкен архитекторлар (солагай талазындан) О. А. Доренский, Л. Б. Иванова, С. Г. Багласов, Л. М. Суринович оларның чаартылга макединиң чанында турары.

Е. КОЗЮЛИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлге болгаш албан черлериниң коллективтериниң эртен чаалдың декабрь айда «Партия болгаш чоп чаңгыс эптиг» деп кыйгырыгның адаа-биле болуп эрткен урал чүүл көрүлдезинге эвээш эвес бот-тывынгыр артистер киришкеннер. Аңаа үлетпүр болгаш эки-чем бараандарының садыының ажылдакчылары, харылзаа белдириниң, 48-ки тудуг эргелелиниң, демир-бетон кылыглар заводунуң түс-түс коллективтери идепкейлиг киришкен. Түңнелинде тиилекчилер болган ортектиг белектер-биле шаңнаткан.

48-ки тудуг эргелелинден комсомолчулар Эртине Ныммыр биле Валерий Чооду «Айның бальмы» деп ырны эки күүсеткен, тускай шаңналга төлептиг болганнар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) В. Чооду, Э. Ныммыр олар күүселде үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АМЫДЫРАЛГА ХАНДЫКШЫЛ

[illegible] Бөлүк кижилер. Башкылар, ажылчыннар, эртемденнер-даа бар. От дорт Тыва Арат Республиканың [illegible] ажылдап келген турганнар-дыр. Оларның аразында Василий Сергеевич Безьязыков. [illegible] Чурукта 61 хуунда баныы тудуп алган олур. Совет хамаатыларының бот-тывынгыр урал чүүл кириштиглери Л. С. Новиков, И. Н. Төлдеков, И. Е. Фунтиков базым [illegible] турган кордун олур мен.

[illegible] чедип алган Николай Сергеевич Безьязыков үш концерттерге кол кижи турган. Ол Новосибирскиде барып, [illegible] баянист Иван Иванович Малашиндеп ойнап өөренип. Ооң талантылыг болгаш [illegible]

Новосибирскиниң музыка училищезин дооскан соонда, В. С. Безьязыков бодунуң [illegible] Сергеевич-биле [illegible] концерттерни ойнадылаар [illegible]

[illegible] Орус ырлар кезээнде соонда ооң баянындан тыва аялгалар чаңгыланыр. «Межегейдеке ол эгезар [illegible] «Тарлаашкынга [illegible] бис» деп ырның кижениг аялгазы база [illegible] «Улуг-Хем» [illegible] «Кызыл Хемчиим» деп [illegible]

13 харлыг бичии уруг туртаан [illegible] музыкантының [illegible]

[illegible]

М. РАМАЗАНОВА.

ФИЗИОЭМНЭЭШКИННИГ АРГАЛАР

Бичии уруглар [illegible] физиктиг аргаларны калбаа-биле ажыглап турарын билир бис. Бирээде, бойдуста бар аргаларны —хүнну, агаарны, сугну база янзы-бүрү медицина аппараттарын ажыглап турар. Бичии уругларның тыныш аарыгларының үезинде [illegible] физиоэмнээшкиннинг аргаларын [illegible]. Тыныш органнарының аарыглары: өкпениң шырыңмазынга, дамырларынга дегдириишкиннер [illegible]

Сугнуң дузазы-биле эмнээр аргаларның бирээзи. [illegible] сугнуң температуразы 28 градустан [illegible] болза, бичии уругларга [illegible] 28—31 градус чедир [illegible] 26—28 градус ниит, 39—40 градус чедир ниит [illegible]. Ваннага кирериниң үргүлчүлели сугнуң температуразындан хамаарышкыр. Чылыг ванналарның ортумак үргүлчүлели 7—15 минута, ниит ванналарга 2—5 минута кирер.

Холга кылыр ванналарга бичии уругнуң холдарын [illegible] чедир сугар. [illegible] дээш хөй эвес горчицаны [illegible] температуразын 37—40—42 градус чедир улаттарын [illegible] болгаш өкпеге агаар солчуушкунун [illegible]

Бут ваннасын колдуунда [illegible] Сугнуң температуразын 37—40—42 градус суг немей ку[illegible]

[illegible] Процедура 15—20 минута үргүлчүлээр. Чылыдар компресс үш каъттан тургузуп турар. Бирги каът 8—10 каът марлядан, ийиги компресс клеёнказы [illegible] а үшкү каъдын 2—3 см хевеңден азы чылыг чер [illegible] Чылыдар чиңнээшкинни [illegible]

Горчичник-биле чиңнээшкинниң аргаларын өкпе шырыңмазының [illegible] Ылаңгыя бир хар четпээн чаштарга кылыры эптиг. 10 хуу горчица эзилдирип каан [illegible] хөрээн ниикпе азы бодун ораар. Ооң кырындан куржаг чорган-биле азы чоорган-биле ширээр. Ону уругнуң [illegible] кыскыже 10—15—20 минута чедир тудар. Бо арга чүрек дамыр системазын сергедип, тыныжын хапыладып, аарыг кижини оожуктурар.

Бичии уругларга [illegible] лыг ванна кылыры дузалыг. [illegible] горчицаны баннада сугже кудар. [illegible] савазы чоорган-биле шып [illegible]

Э. ДОНГАК,
педиатр-эмчи.

Теле видение

ЯНВАРЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.30 — Мордва АССР-ниң урал чүүл мастерлериниң болгаш коллективтериниң концерти. 9.00 — «Будильник». 9.30 — «Совет Эвилелинге бараан болур тур мен!» 10.30 — «Кадыкшыл». Эртем-таймыбырлыг программа. 11.20 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.55 — «[illegible]» Совет Эвилелиниң дугайында». 12.10 — «Кодээден дамчыдылгазы». 13.10 — «Музыкалыг киоск». 13.40 — [illegible] «Коммунистер» деп бөлүктен. 14.15 — Драматургтуң төрүттүнгени [illegible]. Евг. Вахтангов [illegible] фильм-спектакль. 16.25 — [illegible] концерти. 17.45 — «Делетей панорамазы». 18.30 — 18.45 — [illegible] 18.55 — [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 — [illegible]

программа. 8.30 — [illegible] 10.00 — Уругларга фильм. «Ак-кок аяк». 11.30 — С. Прокофьев. [illegible] 14.15 — ФКДРП-ниң [illegible] конференцияның 20 чыл [illegible] «[illegible] даа болза, дүрген». Документалдыг фильм. 14.55 — «Тунистиң» [illegible] 15.25 — Г. Уэллс. Амыдыралының болгаш чогаалдарының арыннарындан. 16.25 — Тунистиң хамаарышкыр чоруп [illegible] демиселдиң хүнүнге. «Тунис-топ». Кинопрограмма. 17.00 — Тунистиң артистериниң күүселдези. 17.30 — [illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Хөй [illegible]» [illegible] 18.30 — [illegible]

МОСКВАДАН

18.45 — «[illegible]» [illegible] 19.20 — [illegible] СССР-ниң шиилиндек командазы — [illegible] 20.00 — «[illegible]» Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 5-ки серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]» деп фильм-балет. 22.50 — Документалдыг фильм. 22.30 — Хоккей. СССР чемпионады. «Динамо» (Рига) — ЦСКА. [illegible] Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. [illegible]

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг дуулгар» [illegible] 20.00 — [illegible] 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — [illegible] Уран-чечен телефильм. 1-ги серия.

ЯНВАРЬ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг [illegible]

Редактор В. С. ШАРАВИН

АРАГАДАН БОЛГАН

(Таварылгага үндезилээш)

— Назынывыстың бичезинде, школачы чылдарывыста, бот-боттарывыска дыка-ла чоок, ынак апарганывыс, аванывыстың чоннээрели туруп [illegible]

[illegible]

Т. [illegible]

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Красноярскиниң Көдээ ажыл-агый институду инженер-механик, зооинженер, эртемден-агроном мергежилдерни бот-өөредилге-биле чедип алырын күзээннерни хүлээп алыр.

Аңаа ортумак билиглиг, бо мергежилдерниң аайы-биле алды айдан эвээш эвес үе иштинде ажылдаан кижилерни хүлээп алыр.

Билдириишкиннерни бо чылын январь 19-ка чедир хүлээп алырын дарый дыңнатты. Кирериниң экзаменнери январь 20-ден 26-га чедир болур.

Институтче кирерлер даразында эртемнерге экзаменнер дужаар: «Көдээ ажыл-агыйның механизациязы» деп мергежилге: математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), арткан мергежилдерге— физикага, химияга болгаш биологияга (каймыкта-даас-биле).

Институтче кирип турар бүгү кижилер орус дылга болгаш литератураг чогаадыг бижиир.

Кирерин күзээннер институттуң ректорунуң адынга билдириишкин бижиир, аңаа чедип алыр дээн мергежилин айытпышаан, даразында документилерни кожар: 1. Ортумак эртемниң дугаанында аттестат азы диплом (бодун). 2. Ажылдап турар черинден характеристика, 3. Эмчи шынзылгазы 286 майык езугаар), 3х4 см хемчээлдиг дөрт фоточурук, куш-ажылдептеринден ушта бижидилге.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ДАРААЗЫНДА АДРЕСЧЕ ЧОРУДАР: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30. Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, кадр килдизи. Телефон 2-41-44.

КИНО

ЯНВАРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чарбиги чүс чылдың дээрбечилери» 9.30, 15.00, «Демдеглел дептериниң чажыды» 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Улуг сүнезинниң шилип алган кижизи» 9.00, 12.00, 15.20, 17.00, «Үшкү октаргайның чажыды» 10.40, 13.40, «Дээскен кижиниң нан-биле» 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

ЯНВАРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Човуулаңның үлежир мен» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үшкү октаргайның чажыды» 9.30, 13.50, «Улуг сүнезинниң шилип алган кижизи» 10.50, 15.10, «Демдеглел дептериниң чажыды» 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-62, [illegible] 2-35-24, 2-21-55, харыысалгалыг секретарының 2-23-82, секретариаттың 2-23-55, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-18, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кедийин барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ГС—00426.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 15 (11811) | 1982 чылдың январь 19, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ТРАКТОРЛАР СЕПТЕЛГЕЗИ

К-700 болгаш Т-150 маркалыг тракторларны септээр станция Винница областың Могилев-Подольскиде ажылдап эгелээн. Амгы үениң болбаазыраңгай дериг-херекселдери-биле, ооң иштинде диагностика аппаратуразы-биле станцияны хандырган. Станцияларның негелдезинге дүүштүр тракторларны станция септеп турар. Станция техниканы септээни дээш төлевир дораан дедир эгиттинер деп ажыл-агыйларның удуртукчулары санап көрген. Тракторларны ол станцияның эң-не бедик шынарлыг болгаш дүрген темпилиг септеп шыдаарын баштайгы септелге ажылдары бадыткап турар.

1982 чылдың часкы тарылгазын областың колхозтары болгаш совхозтары организастыг чорударынга техниктиг ажаалданың станциязы улуг рольду ойнаар. Мал болгаш чер ажылын техника-биле болгаш ооң артык кезектери-биле хандырары — үлетпүрнүң он бирги беш чылда кол сорулгаларының бирээзи. Эрткен чылын заводтар кодээ ажыл-агыйга беш миллиард рубльдуң машиналарын, тракторларын, комбайннарын бүдүрген. Техниканы бедик бүдүрүкчүлүг болгаш камналгалыг ажыглаары — ажыл-агыйларның эң чугула сорулгаларының бирээзи.

Кодээ ажыл-агый техниказының паркының өзүлдези хөй артык кезектерни [illegible] турар. Ынчангаш кодээ ажыл-агый техниказының артык кезектерин бүдүрерин машина тудуунуң бүгү министерстволарының хөй чүс заводтары боттандырып турар. Артык кезектер бүдүрер заводтарның күчүзү кодээ ажыл-агый машиналарын бүдүрер [illegible] дөрт катап бедик болган.

Тракторларны болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының техниктиг хандырылгазын боттандырар станцияларны Винница областың дуржулгазы-биле өске черлерге база организастап эгелээн.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

«1982 чылдың часкы хову ажылдарынга белеткел болгаш ону эрттирер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

1982 чылда колхозтарга, совхозтарга болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге часкы хову ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге чорударын СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозунга, ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунга, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, ССРЭ-ниң Кат-чимис нотаа ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем министерствозунга, ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозунга, Центросоюзка, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга болгаш райкомнарынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, кодээ ажыл-агыйның чер-черде органнарынга колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга дааскан, ол сорулга-биле:

— колхозтарны, совхозтарны болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелерин бедик шынарлыг үрезиннер болгаш олуртуп тарыыр материал-биле бүрүн хандырар, оларны чаштырылганың бедик шынарынга чедир белеткээр талазы-биле немелде хемчеглерни алыр; кодээ ажыл-агый культураларының районнаткан болгаш перспективтиг чаа сорттарының бар бүгү үрезиннерин болгаш хайынтаныткан үрезиннерни ажыглаарынче онза кичээнгейни угландырар; үрезиннерни болгаш тарып олуртур материалдарны камгаарынга чогуур контрольду тургузар;

— механизастаан бригадаларга болгаш звенолорга мал чемнери культураларының шөлдерин быжыглаарын хандырар, бедик дүжүттү алырынга оларны эргежок чугула техника болгаш чемиштидилгелер-биле хандырар; бар чечек-тарааның болгаш бобы культураларының мал чемнерин тарыырынга ажылаттынар бүгү үрезиннерин үрезин фондузунга киириштирер талазы-биле немелде хемчеглерни алыр;

— сиген кезер болгаш мал одарладыр шөлдериниң продуктулуун бедидер дээш оларны сайзырадыр талазы-биле агротехниктиг хемчеглерниң комплекизин боттандырар;

— чигир свёклазының, лён-долгуңнуң болгаш өске-даа техниктиг культураларның дүжүттүүн бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырары-биле чергелештир ол культураларның тарылгаларын айыттынган техниктиг культураларның продукциязын күрүнеге садарының планнарын чугаа чокка күүседирин магадылап турар шөлдерге чорударын хандырар;

— часкы хову ажылдарын чорудуп турганының үезинде колхозтарда, совхозтарда болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде материалдыг курлавырларны эң-не чогумчалыг болгаш камналгалыг ажыглаарынче угланган хемчеглерни боттандырар;

— колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге органиктиг болгаш минералдыг чемиштидилгелерни, үнүштер камгалаарының химиктиг чүүлдерин, бүгү-ле суггаттыг болгаш кевирген черлерни ажыглаарының ажыктыын бедидер;

— часкы тарылганың эгелээринге чедир ийи неделядан орай эвес үеде тракторларны, хөрзүн болбаазырадыр болгаш тарылга машиналарын, автобензовозтарны болгаш өске-даа транспорт чепсектерин бүрүнү-биле белен болдуруп алыр дээш машина-трактор паркызын часкы хову ажылдарынга белеткээрин доозар хемчеглерни ап чорудар; колхозтарга болгаш совхозтарга ажыл-агыйның иштики мелиоративтиг четкилерин болгаш дериглгелерин, чаашкынналдылга база суггарылга машиналарын болгаш дериглгелерин, насос-күш берилге дериглгелерин септээр болгаш ашкан арыглаар, арыглал болгаш шык сиңирилгезин хандырар суггарылгаларны чорудар талазы-биле ажылдарны чогуур өйүнде боттандырар; мал чемнери белеткээринге кирер машиналарның, тараа ажаар комбайннарның болгаш өске-даа ажаап алышкын техниказының септелгезин дүргедедир; тракторларның, комбайннарның, өске-даа кодээ ажыл-агый машиналарының болгаш дериг-херекселдериниң септелгезиниң шынарынче онза кичээнгей салыр; колхозтарның, совхозтарның болгаш Сельхозтехника бүдүрүлгелериниң септелге мастерскаяларының ийи ээлчеглиг ажылдаарын организастаап, ол бүдүрүлгелерниң септелге мастерскаяларының бар күчү-шыдалдарын бүрүнү-биле ажыглаар;

— машина-трактор агрегаттары ийи ээлчеглиг ажылдаар кылдыр механизатор кадрлар-биле ажыл-агыйларны четчелээр; колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге техниканы ажыглаарының мурнакчы методтарын нептередирин, ажылдарның бедик шынары-биле кады күш-ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры дээш кодээ ажыл-агыйның механизаторларының социалистиг чарыжып калбаа-биле нептередирин хандырар;

— колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге часкы хову ажылдары чоруттунуп турар үеде ниитиниң чемненилгезин, культура-амыдырал болгаш медицина хандырылгазын чогумчалыг организастаарын хандырар.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кат-чимис болгаш нотаа ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунга болгаш Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг кодээ ажыл-агый эртемнер академиязынга хүлээткени болза:

— кодээ ажыл-агый культураларын тарып, ажаарын 1982 чылда индустриал технологиязы-биле чорудар районнарны болгаш ажыл-агыйларны тодарадыр;

— ол районнарга болгаш ажыл-агыйларга ындыг сорулгага дүүштүр эргежок чугула техниканы, эң эки шынарлыг үрезиннерни, минералдыг чемиштидилгелерни, гербицидтерни, хоран химикаттарны болгаш өске-даа материал-техниктиг чепсек-херекселдерни бээрин хандырар;

кодээ ажыл-агый культураларының индустриал технологиязының аргаларынга механизаторларны болгаш кодээ ажыл-агый специалистерин өөредирин хову ажылдарының эгелээринге чедир калбартыр.

Чамдык эвилелдешкен республикаларның кодээ ажыл-агыйынга тракторларны, кодээ ажыл-агый машиналарын болгаш минералдыг чемиштидилгелерни 1982 чылдың I-II кварталдарында көрдүнген фондуларының ёзугаар бээриниң хуусааларын Орук-харылзаа министерствозу болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле дугурушканның ёзугаар тургустунуп келген байдалдан хамаарыштыр 1982 чылдың февраль-май айларда өскертирин ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунга, а кодээ ажыл-агыйны кывар, чаар материалдар-биле хандырарынга үзүктелиишкинни болдурбазы-биле демир-оруктарга нефть продуктуларының чүъктериниң угланыышкын схемазынга херек апарганда немелделерни киирерин ССРЭ-ниң Курхандырылга болгаш Орук-харылзаа министерствозу-биле дугурушканның ёзугаар боттандырарын ССРЭ-ниң Нефть продуктулары-биле хандырылга талазы-биле күрүне комитединге чөпшээрээн.

Часкы хову ажылдарын чорударынга 1982 чылдың бирги чартында кодээ болгаш суг ажыл-агыйларынга (ол үеде хуваап берген фондуларның күсели-биле квартал хуваалдазындан хамаарылга чокка нефть продуктуларын бээрин хандырган турарын ССРЭ-ниң Нефть продуктулары-биле хандырылга талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Нефть ажылдап кылыр болгаш нефтехимия үлетпүрүнүң министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге сүмелээн.

Часкы хову ажылдарын чорударынга херектиг кывар-чаар материалдарны чедирериниң графигин 1982 чылдың февраль-июнь айларда ай санында бадылаан турарын ССРЭ-ниң Нефть продуктулары-биле хандырылга талазы-биле күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунга болгаш ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга сүмелээн.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кат-чимис-нотаа ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүр министерствозунга болгаш оларның чер-черде организацияларынга даасканы болза:

— часкы хову ажылдарының үезинде машина-трактор паркызының туруушкун чок ажылдаарын хандырар нефть продуктуларының чогуур хемчээлдиг курлавырларын тургузары-биле колхозтарга, совхозтарга болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа материалдарны часкы хову ажылдарының эгелээринге чедир сөөртүрүн дүргедедириниң соңгаарладып болбас хемчеглерин ап чорудар;

— кывар-чаар материалдарның чарыгдалында бар четпестерни чайладыр, оларны ажыктыг ажыглаарын хандырар, нефть продуктуларын нормалаарын, учёттап алырын болгаш кадагалаарын организастаарын экижидер;

— колхозтарга, совхозтарга болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге кывар-чаар материалдарның кадагалалын болгаш артыкка чарыгдалын болдурбазын хандырар хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар.

Кодээ болгаш суг ажыл-агыйларынга, ССРЭ-ниң Кодээ тудуг министерствозунуң бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга 1982 чылдың фондуларында көрдүнген кодээ ажыл-агый машиналарын болгаш өске-даа материал-техниктиг чепсек-херекселдерни база ССРЭ-ниң Сельхозтехкурком-биле дугурушкан номенклатура ёзугаар тракторларга, автомобильдерге, хөрзүн ажылдап кылыр болгаш тарылга машиналарынга, чыышпынчы бээр чүъктерни дүжүреринге херглээр машиналарга, экскаваторларга, чер казар болгаш тудуг техниказынга, болгаш насос-мотор дериг-херекселдеринге артык кезектерни, а ол ышкаш автотракторларның электри дериглерин база акумулятор втулка-ролик илчирбелерин, резина-техниктиг кылыгларны болгаш чугулур подшипниктерни доктаалда айыткан хемчээлге болгаш хуусааларында 1982 чылдың бирги чартында мурнады бээрин хандырарын ССРЭ-ниң Курхандырылгага, Трактор болгаш кодээ ажыл-агый машина тудуунуң министерствозунга, Мал ажылының болгаш мал чеми белеткелиниң машина тудуунуң министерствозунга, Автомобиль үлетпүрүнүң министерствозунга, Тудуг, орук болгаш коммунал ажыл-агый машина тудуунуң министерствозунга болгаш өске-даа министерстволарга база ведомстволарга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Республикалар, крайлар болгаш областар аайы-биле артык кезектерни бир деңги бээринче онза кичээнгей салдынган.

1982 чылдың бирги чартында кодээ ажыл-агыйга чыл фондуларының 50 хуузундан эвээш эвес хемчээлдиг тудуг материалдарын болгаш [illegible] материалдарын бээрин хандырарын ССРЭ-ниң Курхандырылгазынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээткен.

Колхозтарга болгаш совхозтарга херглээр кылдыр материалдарны, дериглгени болгаш машиналарны немей тускайлап бээр. Тракторларның, автомобильдерниң, кодээ ажыл-агый машиналарының, экскаваторларның болгаш тудуг-орук машиналарының артык кезектерин, а ол ышкаш элээн хөй машиналарны, дериглгелерни, материалдарны болгаш четчелээр кылыгларын немей белеткеп үндүрериниң болгаш кодээ ажыл-агыйга бээриниң талазы-биле онаалганы үлетпүр министерстволарынга болгаш ведомстволарынга база толарадып берген.

ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунга ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу-биле дугуржуп турган херглекчилер аразынга материалдарны, дериглгелерни болгаш машиналарны, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга — нематицидтерни болгаш чем хуузун бо доктаалда айытканынга дүүштүр хуваарын хүлээткен.

ССРЭ-ниң Ыяш, целлюлоза-саазын болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүрүнүң министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Ыяш ажыл-агый талазы-биле күрүне комитединге кат-чимис болгаш нотаа саваалаар ыяш хааржактар комплектилерин база доскаарлар кылыр материалдарны белеткеп бүдүрер база белеткел болгаш садыг организацияларынга бээр талазы-биле онаалганы берген, а Орук харылзаа министерствозунга — ол комплектилерни, доскаарлар кылыр материалдарны болгаш дедир чандырар кат-чимис-нотаа саваларын сөөртүп дажыглаар вагоннарны ук чүъктерниң келири-биле-ле берип турарын саналдаан.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Кат-чимис-нотаа ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүр министерствозунга, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга болгаш Центросоюзка кат-чимистер болгаш ногаалар савалаар саваларны шыгжап кадагалап база сөөртүп турган үезинде ол саваларның чидирин болдурбазының хемчеглерин алырын, а ол ышкаш белеткел организацияларының ол саваларны чогумчалыг ажыглаарын болгаш ол саваларның эргежок чугула курлавырын оларга тургузарын хандырып турар хемчеглерни боттандырарын саналдаан.

Орук харылзаа министерствозунга болгаш минералдыг чемиштидилгелерниң база оларны бүдүрерде херглээр чиг-эттиң берикчилери министерстволарга минералдыг чемиштидилгелерни кодээ ажыл-агыйга 1982 чылдың часкы хову ажылдарының эгелээриниң мурнунда чогуур өйүнде чедирип берген турарын хандырарын барымдаалааш, ол продукцияны чедирип чорударын күштелдирериниң хемчеглерин алырын [illegible].

Септелге херекселдеринге, машина-трактор паркызын болгаш чүък автомобильдерин септээр база техниктиг хандырар ажаар талазы-биле ажылдарга, механизастаттынган кодээ ажыл-агый болгаш транспорт ажылдарынга эргежок чугула артык кезектерниң болгаш материалдарның өртек-үнезин төлээр, нефть продуктуларының болгаш мал чемнериниң өртек-үнезин үрезиннер солчуру-биле (оларны сөөртүрүн киириштирбишкен) холбашкан чарыгдалдарны, күрүнеге курлавырлардан тускайлап берлиинген үрезиннерниң, минералдыг чемиштидилгелерниң, гербицидтерниң болгаш хоран-химикаттарның өртек-үнезин төлээр, аныяк малдарны болгаш куштарны садып алыр, а ол ышкаш колхозчуларның күш-ажылын төлээр кылдыр кыска хуусаалыг чээлиин тус-тус колхозтарга 1982 чылдың ноябрь 1-ге чедир эргежок чугула болган таварылгада берип турарын ССРЭ-ниң Курбанкызынга чөпшээрээн. Узун хуусаалыг чээлилер планы-биле дүүштүр тус-тус совхозтарга болгаш күрүнениң өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге, ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунуң база ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң «Союзсельхозхимия» каттыжыышкынының бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга 1982 чылда минералдыг чемиштидилгелер складтарын, машина турлагларын, тракторлар болгаш автомобильдер турар хыналда, кудулга болгаш чуулда пунктуларлыг ажык черлерин, берикчи заводтардан чазын каан хевирлиг кээп турар кодээ ажыл-агый техниказын чыып эптээр цехтерни, техниктиг ажаалда хандырылга станцияларын болгаш пунктуларын тудар болгаш чаартып кылыр талазы-биле чарыгдаар кылдыр тус черниң материал-техниктиг курлавырларын тыптышын ап турарының хире-чергези-биле 1982 чылга доктааттынган капитал салышкынның хемчээлдеринден артыкка узун хуусаалыг чээлиини ниити чурумдан аңгылап берип турарын ССРЭ-ниң Курбанкызынга, ол ышкаш айыттынган узун хуусаалыг чээлиини 1982 чылда ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүр министерствозунуң совхозтарынга бээрин — ССРЭ-ниң Тудуг банкызынга чөпшээрээн.

Колхозтарны, совхозтарны болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунуң системазының часкы хову ажылдарын чорудар техника септелгези кылып турар бүдүрүлгелерин электроэнергия-биле үзүктел чок хандырарының эргежок чугула хемчеглерин алырын ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунга хүлээткен.

Машиналар (ооң иштинде чүък автомобильдери, автомобиль болгаш трактор кожуктары, чартык кожуктар), дериглгелер, артык кезектер, подшипниктер, дугуйлар, металл прокады, ыяш болгаш тудуг материалдары, нефть продуктулары, кальций карбиди, тудуг конструкциялары, минералдыг чемиштидилгелер, мал чемгерер дус, мал чеми фосфаттар, пестицидтер болгаш часкы хову ажылдарын белеткээринге база чорударынга эргежок чугула өске-даа материалдар чүдүрер кылдыр вагоннарны, судноларны болгаш контейнерлерни бирги ээлчегде (план ёзугаар) бээрин хандырарын, кодээ ажыл-агыйга база суггарылга болгаш курудулга системаларын болгаш объектилерин тударынче чоруткан чүъктерлиг поездилерниң болгаш судноларның демир-оруктарга база суг оруктарынга шимчээшкининге контрольду тургузарын РСФСР-ниң Орук харылзаа министерствозунга, Далай флодунуң министерствозунга болгаш Хем флодунуң министерствозунга саналдаан.

1982 чылда үлетпүр, транспорт база өске-даа бүдүрүлгелерден, албан черлеринден болгаш организациялардан трактористер-машинистер механизаторлары чедишпес колхозтарже болгаш совхозтарже, ниити чурумдан аңгылай, чорудуп, часкы хову ажылдарынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1971 чылдың апрель 21-деги № 231 доктаалында көрдүнген негелделер ёзугаар киириштирерин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөпшээрээн.

Колхозтарда, совхозтарда болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде часкы хову ажылдарынче аъткарып чорудуп турар тракторист-машинистерниң күш-ажылын 1981 чылда күштүг боор турган негелделер ёзугаар төлээриниң дугаарында таныылбыр бээрин ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле күрүне комитединге хүлээткен.

«Сельхозхимия» болгаш «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарының, колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң адынга кээп турар бүгү чүъктерни демир-оруктар станцияларындан сөөртүп үндүрерин дүргедедириниң озалдаашкын чок дарый хемчеглерин алырын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунга саналдаан.

Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, кодээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнары, колхозтар болгаш совхозтар, үлетпүр база транспорт бүдүрүлгелери болгаш организациялары, СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин удуртулга болдурган, 1982 чылда кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле сорулгаларны чединиишкинниг күүседиринче бүгү күжүн салып, ажыл-агыйларның материал-техниктиг базазын чогуур өйүнде белеткээриниң база часкы хову ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге чорударының хемчеглерин ап чорударынга дээрзинге бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээн.

АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 4 КМК-зы Каа-Хем районунуң девискээринде тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорудуп, чамдык объектилерни ажыглалга киирип келген. КМК-ның чарыштыг бригадаларының мурнуну одуруум Григорий Леонтьевтиң тудугчулары баштап турар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузунуң удуртказ бригадазы эрткен чылда ийи квартиралыг дөрт бажыңны ажыглалга киирген, амгы үеде «Енисей» совхозта ындыг хевирниң бир бажыңын хуусаадан эрте ээлеринге хүлээдир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

А. ДАНЧИЙ-ООЛ.

ШАЛЫПЧЫЛАР

Дуржулгалыг бригадир Мария Потылицинаның бригадазы — Кызылдың дааранылга фабриказының шалыпчыларының бирээзи. Эрткен чылдың онаалдазын 102,3 хуу күүсеткен дааранычыларның дараан платьелериниң шынары багай эвес белуп, чагыкчыларның сетиилинге таарышып турар.

Олар ээлчег үлүүн ажыр күүседип келген болгаш ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш чарлаттынган чарыштың мурнуну одуруунда. Дуржулгалыг дааранычылар Тамара Хертек, Вера Ажы-оол, Галина Берестова олар хуудаа планын ажыр күүседип, бригаданың күш-ажылчы чединиишкиннеринге төлептиг үлүүн киирип турар.

В. БРЮХАНОВА.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Анатолий Воронинниң бригадазы — «Кызыл тудуг» эргелелде мурнакчы бригада. Олар амгы үеде кайызылалдың Кочетов кудумчузунда 150 өг-бүле чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап турар. Оларның сорулгазы чаңгыс — ук объектиниң кезээ ёзугаар кылыр ажылдарын бо чылдың он айларында бүрүн доосказ, чагыкчыларга чогуур үезинде хүлээдип бээр. Ынчангаш чурттаар бажыңның тудуунда ажыл-иш улам хайныышкынныг.

М. ОНДАР.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

БЕЛЕННИҢ ШУГУМУНДА

Келир дүжүт дээш кодээ ажыл-иштилер-биле кады дыка хөй үлетпүр бүдүрүлгелерниң коллективтери база ажылдап турар. Бедик бүдүрүкчүлүг техниканы бүдүрүп, минералдыг чемиштидилгелерни бүдүрерин нептеredип турар. Ол бүгүнүң дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турарлар.

Москва чоогунуң Люберцыда кодээ ажыл-агый машиналары кылыр заводтуң специалистериниң тургусканы «СКП-10» дээр тиген кезер машиназын күрүне комиссиязы «тергиин» деп үнелел-биле хүлээп алган. Целиноградтың шой шуткуур заводунуң коллективи ол машинаны калбаа-биле бүдүрүп эгелээр деп турар. Ол агрегатты Казахстанның хову-шөлдеринге ажылдаар кылдыр тускай чогаадып тургускан: ооң бүдүрүкчүлүү өске ындыг машиналардан дыка бедик, бодуу болгаш идегелдиг.

Одессаның хөрзүн машиналары кылыр каттыжыышкынының [illegible] хөрзүн чардыгарының гидравликтиг [illegible] бүдүрүп эгелээн.

Череповецтиң азот-тук заводунда азот кислотазын бүдүрүп үндүреринин автоматтыг шугумун ажылдадып эгелээн. Чыл санында-ла аңаа 120 муң тонна кислотаны нарын тургузуглуг чемиштидилгелерге ажыглаары-биле бүдүрүп үндүрер апаар.

Чиг-эртти сөөртүрүнге демир-орук цистерналары херек чок апаар. Тускай хоорлалардан эптеп турган, кылган тос километр узун дурттуг дамчыдыкчы ону химия заводунче дамчыдып бээр.

Вильнюстуң одалга аппаратуразы кылыр заводунда чоокта чаа организастаан кодээ цеги трактор моторларын септеп эгелээн.

Специалистерниң уннуушкуннуг бригадалары тараа тарыыр, ажаап алыр үелерде моторларны хайгаараар, шуут-ла шөлге барып, үрелиишкиннерни эдер деп хүлээнгеннер.

«Тувашвейбыт» каттыжыышкынының «Чечек» ательезинде дуржулгалыг дааранычыларының бирээзи Н. А. Сухорослова эрткен чылдың планныг онаалдазын хуусаазындан эрте күүсеткеннерниң бирээзи.

Аныяктарның дагдыныкчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Н. А. Сухорослованы коллектив хүндүлээр.

ЧУРУКТА: Н. А. Сухорослова ажылдап олур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КОДАН БҮРҮЗҮ ХАЙГААРАЛДА

Он бирги беш чылдың ийиги чылын бистиң районнуң малчыннары багай эвес эгелээн. Бүгү-ле малчын бригадаларга болгаш сүт-бараан фермаларынга хуралдар эрттирген. Ол хуралдарга эрткен чылдың түңнелдерин үндүрген болгаш чаа сорулгалар салдынган.

«Кызыл тук» совхозта торүүр он ийи муң алды чүс баш хой бар. Январьның ортаа үезинге чедир оларның беш муң хирези төрээн, чаш төлү мендн. Ылаңгыя Хаштымының болгаш Саглы-Бажының хойжу бригадаларының хоюнуң барык-ла деңнеп кезии төрүүкен. Ам төрүүр хой Саая Кертик-оолдуң кодаанында чүс ажыг, а Ооржак Саныктың коданында бежен беш четпес.

Совхозтуң дирекциязы, партком болгаш тускай эртемниглер хой оолдаашкынының үезинде малчыннарже кичээнгейни улам бедиткен.

Л. ООРЖАК.

Өвүр район.

СӨӨРТҮП ЭГЕЛЭЭН

«Найырал» совхозтуң он ийи кижи составтыг звенозу Усть-Хөл шыгаазындан 200 тонна мал чемин белеткээр хүлээлгелиг. Олар бо хүннерде 148 тоннаны белеткээн. Байыр Танов, Михаил Ак-кыс, Иван Чыртай-оол, Григорий Кенден болгаш өскелер-даа багай эвес ажылдап турар. Мал чемин автомашиналар-биле совхозтуң мал чеми белеткээр цегинче сөөртүп эгелээн.

Б. СЕРЕН-ООЛ.

АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

Барыын-Хемчик районунуң Ак-Довурак хоорайның «Билиг» ниитилелдериниң конференциялары болуп эрткен. Аңаа илеткелчилер, конференцияның делегаттары лекция пропагандазының шынарын, ажыктыын бедидеринге хамаарыштыр айтырыгларны ханызы-биле чугаалап, идеология ажылының бо чугула участогун СЭКП-ниң XXVI съездиниң негелделеринге дүүштүрерин онзалап демдеглээн. Ылаңгыя районнуң «Билиг» ниитилелиниң XIV конференциязынга киришкен СЭКП райкомунуң секретары Б. С. Шыыраан, хоорайның «Билиг» ниитилелиниң VIII конференциязынга киришкен В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдугу» комбинадының партком секретарының оралакчызы У. К. Күжүгет болгаш өске-даа эштер лекция пропагандазының бо айтырыгларынга кол кичээнгейни угландырган.

К. БУДУК-ООЛ.

ШАЛЫПКЫН, ШЫНАРЛЫГ КЫЛДЫР

(Партия-ажыл-агый активиниң хуралындан)

Ажыл-агыйны удуртуруунуң механизмин сайзыраңгайжылары ышкаш чугула айтырыг республиканың орук ажылдакчыларының мурнунда туруп турар. Эрткен чылын ону канчаар шиитпирлеп келгенил? Тываның автоорук тудуунуң болгаш ажыглалының бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери 4947 муң рубльдиң керээлиг ажылдарын кылыр планныг турган. Коллектив күрүне планын үскен, 157 муң рубльдиң ажылдарын чедир кылбаан. Капитал септелге планы 90.5 хуу күүсеттинген. Нииттиг-биле 60 км орукту бүрүн кылыр планын база боттандырбаан. Чүгле чурттаалга тудугларын ажыглалга кииреринин планы 112 хуу боттанган. Минусинскиниң, Кызылдың, Ак-Довурактың, Чадааның, Самагалдайның орук септелге-тудуг участоктары болгаш № 1 ДСУ планныг онаалдаларын күүсетпейн барганнар. Эргелелдиң бүгү коллективтеринден чүгле № 3 ДСУ, Тураның, Сарыг-Септиң орук септелге-тудуг участоктары пландарын күүседип алыр аргалыг болганнар. Мынчангаш он бирги беш чылдың түңнелдерин дүвүренчиг байдалды болдуруп турар. Бо чижектер [illegible] эргелелдиң партия ажыл-агый активиниң хуралынга илеткелинге оон начальниги В. К. Трофимов демдеглеп, ону шугумнулелиг бот-биле көрген.

[illegible]

Социалистиг хүлээлгези:

● Чыл планын декабрь 25-те күүседир. 42 километр орукту чалдап кылыр.

Септезе чогуур оруктарның 80 хуузун кончуг эки болгаш эки шынарлыг кылдыр дужаар.

● Тудуг-монтаж ажылдарының 55 хуузун бригада керээзи-биле ажылдап турар бригадаларның күжү-биле кылыр. 1982 чылда 3233 дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглалга киирер.

Автомобиль оруктарының капитал септээр талазы-биле чыл планын декабрь 25-те күүседир.

● Ортумак болгаш капитал септээр талазы-биле кылыр ажылдарның 45 хуузун бригада керээзиниң аргазы-биле күүседир.

● Чаа техниканы, чаартылгаларны болгаш чогаадылгаларны шиңгээдип ап, бүдүрүлгеге чорудулгаларын организастаарын экижидип тургаш, 118 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алыр.

● 1982 чылда 8 тонна металлды, 35 тонна цементини, 26 тонна нефть-битумну, 93 кубометр ыяш материалдарын, 224 тонна чиңгээзин одалганы, 80 тонна бензинни болгаш дизель одаар чүүлүн, 195 киловатт-шак электри энергиязын камнап алыр.

албан апаар. Ылаңгыя В. И. Антипин, А. В. Зоров, В. Ф. Хромченков, В. Н. Гончаров, Б. В. Толкачев ышкаш удуртукчулар харылап турар участоктарында оруктарның байдалын доктаамал контрольдавайн турарын, оларны кышка белеткевээнин, кадрлар-биле кошкак ажылдап, ажылдың бүдүрүкчүлүүн бе[illegible]

бырында 1000 ажыг сургуул өөренип турар. Оларның хөй кезии республиканың тудуглары[illegible], орук организацияларынга бүдүрүлге практиказын эрттирип турарлар. Ынчалза-даа сургуулдарны ажылга ажыктырар, оларга дуза кадар, суме бээр, чурт[illegible]

[illegible]

Өөрүнүң орук-септелге тудуг участогунга автогрейдер башкарыкчызы Н. М. Кан-чыыр-оол чаартыкты саналдар дугайында чижектер илеткелде эзээш киирген деп санаан. Эрткен чылын өөржүлер боттарының чаартыкчы саналын киирип, оон экономиктиг ажыктыын санап, түңнээш чорударга, эргелелдиң удуртукчулары ону тоомчага албайн барганын шугумчулээн. Чадааның орук септелге-тудуг участогунда мастер С. К. Сарыглар бригада керээзин нептередир. ажылдың шиларын экижидип [illegible] участоктуң удуртукчулары ажылын шаптыктыны. ажылдың бүдүрүкчүлүүнге хоралаанын чугаалаан. Чижээ, эрткен чайын бригаданы аай-дедир октап, эргелел-биле участоктуң удуртукчулары аразында маргышкан дег, бирде хоорайның Ленин ат[illegible]

тыг кудумчузунга, бирде «Кара-Хаак» совхозка ажылдаар айтыышкын берип турда, хөй үе хилис эрте берген. Моон соңгаар ону болдурбазын ол саналдаан.

Активке санал берген эштер тудуг материалдары-биле хандырылганың кошкаан, аъш-чемниң үнүктелин бээрин, ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң чазын, шынар чогун, шиитпирлеттинмээн айтырыгларның хөйүн, кош-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкаан, артык кезектерниң тывылбазын, машина-техниканың үре дир чоруунуң хөңүн шугумчулээш, оларны бо чылын катаптавас дизе социалистиг чарышты үре-түңнелдиг организастаарын, кижи бүрүзүнүң аңаа киржилгезин чедип алырын, мурнакчы дуржулганы нептередирин, бригада керээзи-биле ажылдаарын кол сорулгазы кылдыр көргеннер.

Эргелелдиң партия-ажыл агый активиниң хуралынга СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванька киришкен. Капитал тудуг кичээнгейлиг тевизе турарын ол айыткан. республиканың чамдык тудуг организацияларының кош ажылчы чедишкиннеринге доктаатан. Ол ышкаш объектилерни айыткан хүүсаазынга [illegible] кичээнгейни [illegible] эрткен чылдың хомудаашкыннарын болдурбас дээш чаңгыс демниг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче ол кыйгырган.

Ш. ДОРЖУ.

«Бай-Тал» совхозтуң Туралыг хойжу бригадазының анаяк малчыны Тапов Саяның кодашында хой оолдаашкыны түлүктээн. Бо хүннерге чедир мында 300 хойдан 260 хураган менди алдынган болгаш оларның ажаалдазы бедик деңнелде. Бачым өйде кадарчының ажыл-ижинге сакманчы кыстар Д. Ойдуп-оол, С. Беган олар улуг дузаны чедирип, кайызы-даа чүс чедир чаш хураганнарны ажаап турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талада) сакманчылар Д. Ойдуп-оол, С. Беган, бригадир Б. Хертек болгаш кадарчы Ч. Беган.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ТЕВЕЛЕРНИ АЖЫГЛАП...

Шактар-оол Дажмаевич Баы суурундан өскээр канаар-даа шилчүт чорбаан. Ка[illegible] бис, чагыш кааның баугаар. Генек салер деп кайывыска-даа хемчегин ол оңаап кер[illegible]

[illegible]

арыгларны эртип кезиңиниң аштыг арлары апаарга.

[illegible]

Ш. ДОРЖУ.

КИЖИНИ АЖЫЛ КААСТААР

Коллективке ооң чыл мурнунда ажылдап келген. Мурнунда ол тракторист чораан, ынаа келгеш, септелге мастерскаязынга кол [illegible] ажылдап эгелээни-биле ажылчын аңгының төлээзи болур оон кузели боттанган.

Айлар, чылдар эртип, чүгле цехке эвес, бүдүн септелге мастерскаязынга Г. С. Туматтың коллективин мактап чугаалажы берген. Ийи чыл бурунгаар ниити цехке ажылдап турда Григорий Туматты мастерская эргелекчизин кедиртикен. Чугаа ажыл-ишчи, кижи-кара чокка эрткен.

Септелге мастерскаязының дуржулга чаңнаар цеги ол үеде планын күүсетпес, доктаамал кудурукташ келген. [illegible]

[illegible]

Бүдүрүлгениң администрациязы аныктарның инициативазын деткип, спорт херекселдерин садар акшаны тускайлаан.

Аныяк ажылчын Григорий Тумат 1981 чылдың планын 104.4 хуу, а оон удуртулгазында чаңнар цех 104.5 хуу күүсеткен. Он бирги беш чылдың ийиги чылында Г. С. Тумат чыл планын декабрь 1-де күүседир деп бедиткен хүлээлгени алган ажылдап турар.

М. ТИРЧИН.

ЧЕТТИКПЕЙН МАНААР МЕН

«Шын» — 1959 чылдан бээр доктаамал номчуп база оон арыннарынга янзы-бүрү темаларга чүүлдерни бижип келгеним, аң-не ынак солунум. Оон чаа номериниң келирин хүн бүрүде четтикпейн манаар чаңчылдыг мен. Кандыг-бир чыдыгаан-биле бир хүн солун оозалдай берген болза азы ону көрүп четтикпейн барган болзумза, ол хүн чем чивээнинден дора, сагыжым саарык болур. Эң ылаңгыя дыштаныр хүннерниң номерлерин улуг сонуургал[illegible]

[illegible] агыйның янзы-бүрү адырларында хооржуннарның аныяктарга арга-сүмезин чырыткан чүүлдер кымга-даа ажыктыг болуру чугаажок.

Солуннуң доктаамал бижикчилери өзүп турар. Эң ылаңгыя сөөлгү чылдарда кедээ ажыл-агый темаларынга бижип турар авторлар конгут көвүдээн. Ону кончуг эки деп санаар апаар. А ийи-чангыс авторларның чаңгыс олза материалы республиканың ийи солунунга орус, тыва чылдарга парлаттынган, [illegible]

[illegible] ажыл нептередири чугула болбайнаан. Мээң бодап турарым, бо чылдың номерлеринге хожудап, доктаамал пландыг даалгаларны күүседип кылдавайн турар кандыг-бир ажыл-агыйның азы оон кайы-бир адырының дугайында тускай эртемниглединиң калбак киришкени-биле анализтеп турган, солуннуң арыннарынга ында-хаая чырыдып турза кандыгыл? Ажыл-агыйның азы оон бир адырының хожудап турарының чылдагааның, оон уштунуп [illegible]

[illegible]

культураан дээш» деп рубрикага материалдарны чырыдар бодап турарым деткиир-хир мен. Ажыл-агыйда чедишкиннерни алаары, мурнакчыларының арга-дуржулга[illegible] чырыдарын улам чыдаары ажыктыг.

М. ДАНЗЫН.

Өвүр райкүскомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң улуг экономизи.

МУРНАКЧЫ ЧОЛААЧЫ

Борис Куулар — «Торгалыг» совхозта чолаачылап турар. Ол ажылынга кызымак бооруңдан аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитичи. Малчыннарга сугну чогуур үезинде чедирбишаан, оларның солун, сеткүүлүн аппарып берип келген. Оон аңгыда ол малчыннарның чагыгларын удуртукчуларга дамчыдып, эргежок чугула дузаны кадып турар. Ол улусчу контроль комитединиң кежигүну. Ынчангаш четпестерни эскерип, ооң чылдагаанын тодарадып, дарый чайладырының хемчеглерин малчыннар-биле сүмележип келген.

Чоза, Кезш-Терек ынчаар кыштагларыг 21 кадаарның кадарчылары ооң сагыш човангырын билир. Мурнакчы хойжу, коммунист Шуур-оол Доржукай ону мактап чугаалаар: «Малчыннарны суг-биле эки хандырып келген. Десаарларны дүне-даа долдуруп каар. Ажылынга кызымак-ла оол».

Аныяк чолаачыны чоокта чаа партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

ДИЛЭЭНИН ТЫВАР, КҮЗЭЭНИНГЕ ЧЕДЕР

Дээлгейде бурунгаар [illegible] хөй кожуг машиналары садып алырын чөпшээрэп, кедээ ажыл-агый министрниң тайга басып, ат садып бадылаан бижикни номчуп көргеш, колхоз даргазы өөрүшкүлүг болган: «Моон соңгаар анда[illegible] [illegible]

шөлүн калбартырынче углаттан, часкы хову ажылдарынга белеткелди [illegible] чорудар [illegible] Ийне кедээ Советтиң [illegible] [illegible] даргазы Дүүдерва Лопсанович Ондар чугаалаан.

— Өөрүнчүг медээ-дир, дарга. Тракторну башкарарда, аът ышкаш чүтенпес, шары ышкаш бурунгадуктап турар эвес. Аңаа тускай мергежил[illegible]

колдаазы үш чыл бижыглаттынган. Ам чаа келир тракторларны олар башкарып ажылдаар. Колхозчуларның иштиндан трактористер белеткээр тур курстарже кызаалдыг аныктарны өөредип чорударын келир чылдың планынга киирген чүве — деп, колхоз даргазы тайылбырлаан.

Саныыг хонуктар билдиртпейн эрте берген. 1953 чылдың апрель 22-ниң хүнүнде Ленин аттыг колхозтуң конторазы байыр[illegible]

эрткен. Бады чаңгыс класстыы Очурбан-биле школа чанынга турда, аңаа трактор чедип келген. Очурбан тракторисче өөрүшкүлүг көрген. «Бо мээң даайым Шутдур-оол-дур. Хөлгезинге орупта[illegible]» — дээш, тракторнуң кабиназынче кире халаан. Оон эжиниң холундан тудкаш, бааза кабинаже киир тыртып алган. Ийи школачы оол амыдыралының иштинде ынчаар бир-ле дугаарында трактор олуруп[illegible]

Оон күзели ынчаар боттанган. Оон ыңай-даа Бады Тулуш 22 чыл ажыг үеде «Октябрь 30 чылы» совхозтуң [illegible]

[illegible]

Совет кодээниң кижилери

[illegible]

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң директоры [illegible]

[illegible]

Чоокта чаа ажыл валы «Октябрь 30 чылы» совхозтуң [illegible]

[illegible]

О. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик район.

Эвилелдешкен республикаларда

РСФСР: чаартылга доозулган

Ыраккы Чөөн чүктүң кол суг тудуг эргелелиниң механика заводунуң чаартылгазы доозулган. Ылангыя ооң кол салбыры — металл конструкцияллар цеги алгыткан болгаш эң чаа техника-биле дериттинген.

Шөлдерин кезиирер ам суггат-биле хандырар ужурлуг кадыг ажыл-агыйлыг районнарга чоок кылдыр тургустунган ол бүдүрүлге соолгу чылдарда Ыраккы Чөөн чүктүң мелиорация трестериниң кол техниктиг баазазы болу берген. Приморье, Хабаровск крайларга, Амур, Сахалин, Камчатка, Магадан областарга суг тудугларын чорударынга болгаш [illegible] хереглээр [illegible] [illegible] турар.

УЗБЕКИСТАН: камналга школазы

Ташкентиниң трактор заводунда камналга школазы ажылдап турар. Экономиктиг билиглер университеди ындыг школа болу берген. Ооң дыңнакчылары [illegible] тоннаметаллды [illegible] энергияның камнап алган. [illegible] университеттиң [illegible] турар.

Амгы үеде трактор заводунуң [illegible] [illegible] Школада [illegible] программазы [illegible] [illegible]

шиитпирлээринге дузалап турар. Чаартыкчыларның киирген саналдарының ачызында коллектив түс-түс муң рубльди камнап алган.

БЕЛОРУССИЯ: бажыңнарында ажылдап турарлар

Татьяна Федоровна Борисова бичии уруу бир хар четкен соонда фабрикаже барбаан-даа болза, ооң күш-ажыл стажы үзүктелбээн. Чогуур шөлээни доозулган соонда бажыңынга кылыр ажылды аңаа берген, уруглары доруккуже ындаар ажылдаар.

Материалдарны аңаа эккеп бээр, бажыңга кылган продукцияны алгаш баар. Оозу таарымчалыг. Минскиниң «Комсомолка» деп даараныглга каттыжыышкынында хөй уруглуг ажылчын херээжен ындаар хандырып турар. Оларга болгаш пенсияже үнгеш, ажылдаарын күзээн күш-ажылдың хоочуннарынга ажылдың ындыг эптиг участогун тургускан.

[illegible] ажылдаар спектерге таарымчалыг байдалдарны тургузары дораан-на чедип алдынмаан. Фабриканың улуг дериин бажыңга белен тургустунмас. Ынчангаш бажыңынга ажылдаар херээжейлерге белеткел ажылдарын, чижээ моюндуруктарны даараар дээш ышкаш ииям-бүрү бөдүүн кылыгтарны даалдырып турар. Оларга херекселдерни дериг-херекселдерни чаартып ажыглаан. Бажыңнарынга ажылдаар [illegible] планнарны [illegible] нормаларын доктааткан.

Ындыг цехтер продукциязы «Комсомолканың» кижилери оларның чүгле продукциязын чорууп ажык хараваннар. Билип, дурумнугаа коллективке болгаш бүдүрүлгеге үнелиг ажылчыннарны бүдүрүлгеге арттырар аргазы ол цехтер берген.

ТАДЖИКИСТАН: «чаагай чыттыг» дүжүт

Кызыл герань чечектен алдынган үс духилерин опааргай чыттаадырар. Республикада ындыг чечектер өстүрер тускай ажыл-агыйлар ол ажылды үлетпүр ажылынга дөмейлештирип турар.

Бир килограмм герань үзүн алыр тээде, баштай парниктерге он-он муң сыптарны өстүрер, чазын оларны шөлдерже көжүрүп олуртур. Ол хөй күш үнер чымышттыг ажылды ам механизастаан.

Ол чечектерни өстүрүп турар тускай ажыл-агыйларда оларның сыптары делгем оңгарлар иштинде үнүп турар. Ынаар чемиштиг довурак сээрткен машиналар шаптык чок кире бээр. Довурак солуурун механизмнер-биле кылыр. Өзүмнерни шөлдерже көжүрүп олуртурунга база [illegible].

[illegible] агаар [illegible] «[illegible] бажыңга» өстүрген үнүш быжыг болур болгаш парфюмерия үлетпүрүнге херексээр үнелиг чиг-эттиг хөй бээр.

Бо беш чылдың баштайгы чылында республика 20 муң килограмм герань үзүн чыып алган. Ол үнүштү өстүрериниң чаа аргазы герань үзүн бүдүрерин улам көвүдедир аргаңы бээр.

(СЭТА).

Кадык камгалалында

БИЧИИ УРУГЛАРГА 60 ХҮННЕР

Соңгу чүктүң хоорайларының [illegible] хүннүн херээн кылыдыр чыгып [illegible] чедир ам-даа үр болур. [illegible] Архангельсктиң, Северодвинскиниң болгаш Новодвинскиниң анаяк чурттакчыларының арынналары ам бедик додугуп турар. Ак далай чоогунуң бичии уруглары хаактан, коньки-леп, чанаг-шанак-биле чуңгулап турарлар. Чүгле чуңгу-

лаашкыннар оларны улам сергек болдуруп турар эвес. Даштыгаа соонка чораан соонда мага-боттуг кварц херелдеринге пунктарга баарын эки. Кижини ол улам омак-сергек болгаш челбикке шыдамык болдурар.

— Бо кыжын бистиң школа назылы четпээн уруглар албан черлеринге, профилакторийлерге болгаш күш-культура диспансерлеринге [illegible] угда 60 хүннер — 60 кварцтыг [illegible] — [illegible] — [illegible] Архангельск областың кадык камгалал килдизи (эргелекчизи В. Шубин) СЭТА-ның корреспондентинге [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дилээн, дадыгып ап турар.

В. ГУСЬКОВ.

АРХАНГЕЛЬСК.

КАРАК ШИЛИН БАЖЫҢЫНГА КЫЛЫП БЕРИП ТУРАР

Карак шилин садыглаар көжүп чоруур магазиннерни Киргизияда организастаан. Олар көдээниң эмчилеринге бараан болуп турар. Карак эмчилеринге таарыштыр дерээн автомобильдер бедик дагларда аалдарны болгаш хойжулар кыштагларын айда ийи катап эргип турар. Кы-

зыр чагыгларны специалистер аалдардан барып хүлээп ап, үрелин кестүктерин ол-ла черинге сеитей шаап-даа бээр.

Медицина хуузламчызы көргүзер көжүп чоруур 200 хире пунктулар амгы үеде республиканың кедээ чоннун хандырып турарын СЭТА-ның корреспондентинге дыңнаткан. Оларның аразында — амбулаториялар, [illegible] консультациялар, диагностика болгаш стоматология кабинеттери, флюорография тургузуглары болгаш [illegible] ырында аптекалар.

Б. МАЙНАЕВ.

ФРУНЗЕ.

ЭМНЕЛГЕНИҢ ЧАА ХЕРЕКСЕЛИ

Паневежист хоорайда механика заводунуң 1500 кижилиг коллективинге кижи бүрүзүнүң чүрек-дамыр системазын шинчилээрин доозарынга Каунас хоорайда Литваның кардиология төвүнүң эмчилери каш-ла хүн чарыгдаан. Ол ийи хоорайның аразы чүс хире километр ырак-даа болза төптүң компьютерлери чаа херексел кардиограмманы телефон удазыны дамчыштыр хүлээп алгаш,

шинчилел түңнелдерин дораан-на тодаргайлаптар.

Чонну массалыы-биле шинчиирин боттандырарынга херегзээри-биле республиканың кайы-даа булуңундан хаарылзаа шугумун дамчыштыр алдынган электрокардиограммаларның анализин кылырының онзагай методун кардиологтар математиктер-биле, физиктер-биле, радиоэлектрониканың специалистери-биле кады ажылдап кылганнар дээрзин төптүң ажылдакчылары СЭТА-ның корреспондентинге дыңнаткан.

Элээн хөй үлетпүр бүдүрүлгелери болгаш ажыл-агыйларның каттыжыышкыннары кардиология төвү-биле керээ чарып алгаш, боттарының ажылдакчы бүрүзүнүң кадыының байдалының дугайында медээлерни алганнар.

Г. ЛАБАНАУСКАС.

КАУНАС, ЛИТВА ССР

ОЙНААРАКТАР «ЭМНЕП» ТУРАР

Областың стоматология поликлиниказынче Харьковтуң бичии хамаатылары ам коргуп чок барып турарлар. Оларның-биле найыралдажып алырынга поликлиникада анаа эвес эмнээр херекселдер —ойнаарактар — дузалаан.

— Бо дээрбе ходелип эгелей бээр кылдыр кылып керем,—деп, СЭТА-ның корреспондентинге олуруп турда, беш харлыг оолга эмчи чугаалаан. Оол хоолайжыгашты аажок кызып үрген, чараш ойнаарак десиинип эгелей берген. Ындыг мергежилгени кылырга, аастың болгаш тынышы оруунуң шыңганнары быжыгаар.

Украинаның эмчилер билиин бедидер институдунуң орто-пед-стоматология кафедразынга чаа ажыг херекселдерни бичии уругларның аарыг тазазы-биле ииям-бүрү четпестерин болдурбазынга, диагнозун тодарадырынга болгаш эмнээрде херегзээри-биле чогаадып кылган. Оларның дыка хөйүн солуп ойнаарак хевирлиг кылдыр кылган, оларны чүгле поликлиникага эвес, бажыңнарынга база ажыглап болур.

В. ПИКОВСКАЯ.

ХАРЬКОВ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

«Ак-көк одалга»-биле

БЕРЛИН. ГДР-ниң мурнуу чүгүнде округ төвү —арте-бурунгу Зуль хоорайның кудумчуларынга шоокта чаа костүп келген такси хөй машина аразындан онзаланмас-даа. Ынчалза-даа ол машина хоорайда амдызында кара чаңгыс: автомобильдиң мотору газ-биле ажылдаар кылдынган.

Зульдуң автокомбинадынга «ак-көк одалга»-биле ажылдаарынга таарыштыр эде кылган автомобильдиң баштайгы шенелделери ооң ажыктыын болгаш кедилиин бадыткаан. Бензинниң газ-биле солааныныд соонда машинаның күжү болгаш өске-даа хөделир шынарлары баксыраваан. Ындыг автомобильдиң ажылдап үндүрер газтары долгандыр турар чүүлдерниң херек кырында хирлендирбезин чугаалаваска безин оң ажыглалы камналгалыг болгаш ажыы улуг болу берген.

Ындыг шенелде ГДР-де кара чаңгыс эвес боор турар. Машиналарның чамдык хевирлерин газ-биле ажылдаарынче шилчидериниң ажылы ол чуртта шагда-ла чорун турар.

Садыгда ЭСМ

ПРАГА. Бараанарны автоматтың күжү-биле санап, хуваарының системазын калбаа-биле ажыглаары Чехословакияда садыг четкизиниң ажылын дыка экижидер арганы берген. Амгы үеде магазиннерни хандырып турар бүгү складтарның болгаш садыг баазаларының ажылын электроннуг санакта машиналары дузазы-биле контролдап турар. Оларны ажыглаанының түңнелинде 12 муң кладовщиктерни, товароведтерни, бухгалтерлерни, саначчыларны өске ажылче хосташ.

ЧССР-ниң улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга саналга техниказын калбаа-биле ажыглаар чорук —артем-техниктиг депшилгени улам хөгжүдериниң, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] саналга машиналары немежир деп турар.

Бедик шынарлыг кылыг

СОФИЯ. Нови-Пазар хоорайда фарфор болгаш шил кылырының «Китка» деп ажыл-агый комбинадының хрустальдан сиилбип кылганының чүс ажыг хевирлиг кылыглары Болгарияда шынар дээш бээр эң бедик «К» деп демдекти алган. Оларны тускай, чаа технологияны бараалгаар кылып үндүрүп турар.

Бо чылын комбинаттың продукциязының 20 хире хуузун чаартып кылыр. Фарфор кылыгларны бүдүрери ийи миллион, а шил болгаш хрусталь чүүлдерни —бүдүн-чартык миллион кезек чедир көвүдээр.

Чоокку келир чылдарда комбинат бодунуң күчүзүн ийи катап улгаттырар деп турар. Амгы үеде чаа дериг-херекселдерни эптеп, эң-баалыг хрусталь кылыр суугуну кылып турар.

Тускай шаңналды тывыскан

БУДАПЕШТ. Хоорай тудуунуң талазы-биле венгр специалистерниң чогаадып тургусканы он ажыг архитектурлуг төлевилелдеринге Венгр архитекторлар эвилелиниң тускай шаңналдарын тывыскан. Ол төлевилелдерни ботаар тургузуп турар амгы үениң культура [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Венгр архитекторлар республиканың хоорайларын чаагайжыдар туразынга база [illegible] [illegible]. Амгы үеде Венгрияда хоорай тудуунуң талазы-биле беш муң ажыг специалистер ажылдап турарлар. Оларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] мас кылдыр өскерлип турар.

Архитекторлар бо чылын полезе киирзигейнин 1990 чылга чедир бир миллион ажыг чаа квартираларны тударын көрген чуртталга тудуунуң программазын боттандырарынче угландырып турар.

Улам хөгжүп турар

БУХАРЕСТ. Нефть үлетпүр Румынияның химия үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлдериниң үлүү 11 хуу четкен.

Чүгле 1981 чылда алырда ажылдап турар бүдүрүлгелер чер-лерин немештир 180 ажыг чаа бүдүрүлге черлерин болгаш объекттерни туткан. Оларның ачызында катализаторларны, полиэтиленни, кылымал пөстү болгаш удаазыннарны, көдээ ажыл-агый хораланчыларыбиле демиселдиң химиктиг бүдүмелдерин болгаш өске-даа продукцияны бүдүрери улам көвүдээр. Чурттуң химия бүдүрүлгезиниң коллективтери 1982 чылда 3,5 млн. тонна ажыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] көвүдээр.

Экспорт улгаткан

ХАНОЙ. Чаа ажаап алган болгаш консервалаан ногааларны болгаш хат-чимистн даштыкыже үндүрери Вьетнам эрткен чылдыында 60 ажыг хуу көвүдедир. Ол [illegible] Меконгтуң шыназының болгаш Тек [illegible] мөңүзарының бедик дүжүттү алган ажылчыларының ачызы-дыр.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ ЭРГЕЛЕРИН ҮРЕП ТУРАР

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Рейганның администрациязының албадалашкыны-биле чымдыргаи НАТО Чөвүлелиниң сессиязы аңаа доозулган. Оон тонтенниниң соонда хүлээп алган медеглелде кол-ла чери Польшаның айтырыглары болгаш АКШ-тың чазаа ПНР-га удур соңгу баазынарынга НАТО кежигүннерин каттыштырарының дугайында айтырыг эжээ турар. ПНР-га удур чорудуп турар хораанчы кампания болгаш АКШ-тың ол чорудуп турары кызамдзашкынныг хемчеглер оон иштики херектеринге дорт холгаарлаашкын боор, КНО-нуң Уставын база кирүнелер аразынга харылзааларның кол-кол принциптерин, хамыктың мурнунда кирүнелерниң суверенниг эргелерин [illegible], делегей эргезиниң талазы-биле хүлээлгелерни ак сеткилдиг күүседиириниң принциптерин каржызы-биле үрээн чорук боор турар-дыр.

Сессияның киржикчилери Польшаның иштики херектеринге боттарының кара тураанда холгаарлааныныы Польшага шериг байдалын Совет Эвилелиниң айтыышкынын баргаар тургускан дээрниниң дугайында хоп-медээни хоорун чүлчүрүүшкүннер-биле чажырарын оралдашканнар. Шериг байдалын чарлаар дугайында шиитпир Польша күрүнезиниң дээди органы ПУР-нуң Конституциязын бүрүнү-биле барымдаалап хүлээп алдынганы бүгүдээге билдингир болгай. Ол ышкаш Польшада-ла боор турар бүгү чүүлдер Польшаның иштики болгаш национал арыг херээ болур, ынчангаш оларны шиитпирлээринге болгаш боттандырып чорударынга кым-даа холгаарлаар эргези чок.

Сессияның киржикчилери Вашингтоннуң аштап аксы-

ның ыйы-биле хоругдаттырганнарны хостаарын «негээн», тодаргайлаарга, «Солидарность» экстремистериниң болгаш Кос-Корол болгаш «Каамаршнас Польшаның конфедерациязында барып чүктүң тускай албан черлериниң агентилериниң холдарын хостуг болдурар дээни ол-дур. Польшаны хоозуралдыг болгаш коруш-чуруш чок чорубуттуң байдалынче база катап киир тыртарынче боттарының чүткүлүн чажырбышпааы, ол дыңнадыгның авторлары. Польшада шериг байдалын соксадырын негеп, оон-биле чуртта байдалдың экижилээлээзиниң соксадырын күзеп турарлар.

Сессияның киржикчилери «хижиниң эргелериниң» болгаш «хамаатылар хосталгаларының» дугайында арын-нүүр чокка чүлчүрүп турар, ынчалза-даа Каттышкан Штаттар Польшага удур бодунуң «санкциялары» дугайында шуугаазы-биле Вашингтоннуң мактап турары антисоциалистиг күштерниң политиктарга таварыштырган ааржүрелерин чүгле ханыладырын оралдажып турарын кандыг-даа чүлчүрүүшкүннуң сөстери чажырар аргазы чок. НАТО-нуң даштыкы херектер министрлериниң Польшага садыг чээли дерин бээрин соксадыр дээн шиитпирин чогум-на ынчаар көөр апаар.

АКШ-тың карны албадаашкынының түңнелинде НАТО чурттарының Польшага хамаарыштыр хүлээп алганы кызамдзашкынныг шиитпирлери өске суверенниг күрүнеге удур кылып болбас кыйышкынын болбушаан, ол хоорун делегей эргелериниң норма-чижектеринге, КНО-нуң Уставынга Каттышкан Штаттарның-даа, оон НАТО талазы-биле эвилелчилерниң-даа ат салганы Хельсинкиниң түңнел шиитпирлеринге шуут удур үүлгедиишкин боор турар.

АФИНЫ. (СЭТА). НАТО Чөвүлелиниң тускай сессиязының түңнел медеглелиниң чамдык чүүлдери-биле төп-Каврешин. Каттыжарындан Греция ойталаан. Ону аңаа хамаатын албан ужурунда төлээлекчизи Д. Марудас бадыткаан.

Чазак черинин төлээлекчизи түңнел дыңнадыгга Грецияның чөпшээрешпейн турар чүүлдерин санаан. Ангызы политиктиг системаларлыг чурттарның аразында чаарымышкынның болгаш найыралдажылганың политиказын уржуттээринче уйусларның чүткүлүнге таарышпайн турар чүүлдер Грецияның чазаавыг удурланышкынын болдурган. Ыланггыяда ында чугаа болза, Польшага болгаш Совет Эвилелинге хамаарыштыр кызамдзашкынныг хемчеглерни ажыглаарын НАТО-нуң дыңнадында ойтказынының дугайында боор турар.

Премьер-министр А. Папандреу Грецияның туружун тайылбырлааш, мынча деп медеглээн: «Ол санкциялар Грецияның мыкаш ындыг улуг эвес чуртка таварыштырар уржуктарындан аңгыда, олар Польшада байдалды экижидеринге база-ла идиг кылбас, а харын-даа Польшага-даа, Чөөн болгаш Барыын чүктүн аразында харылзааларны-даа чудамна нарыыландырынче угланган боор турар».

«Амгы үеде кожаландыр турустунган эвилелдериниң барыланың шинчилел-тылегиктиг системазын соок дайынның баазы-биле кайы-хамаан чокка бурууу шаарынгаа удурланып турарын А. Папандреу демдеглээн. Ындыг базым чугаалажыышкыннарның үргүлчүлээринге чүгула.

ААЗААШКЫННАР КҮҮСЕТТИНМЭЭН

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның консервативтиг чазаа соңгуда мурнуу чарыында кылган аазаашкыннарын күүседээни чуртта инфляцияның өзүлдезин хереччилеп турар. Эрткен чылын Англиада инфляцияның өзүлдезиниң темпилери 12 хуу болган. Консерваторлар 1979 чылда эрге-чагыргага киргенге чедир инфляцияның өзүлдезиниң темпилери 10,4 хуу турган. Ынчангаш М. Тэтчерниң чазаа бодунуң аазаашкынының бир кол туруун күүседип шыдаваан.

Инфляцияны Англияның эрге-чагыргалары ынчаарда «кол дайзын» кылдыр чарлаан турган. Инфляцияга удур демиселди чылдак кылган чазактың хемчеглеринге улус массалар шыдыгы удурланып турар. «Шыңгыы камналга кылыр» деп чылдак-биле кадык камгалалынга, өөредилгеге, [illegible] хандырылгага, чурттаалга болгаш оруу тудуунга күрүнениң акшаландырышкыннарын чазак дыка кызырган.

Англияның чазааның чоңга удур экономиктиг ол хемчеглери үлетпүр бүдүрүлгезиниң кудулааарынга, чонуң материалдыг байдалының баксыраарынга чедирген. Нити национал продукттуң хемчээли 1981 чылда ийи хуу эвээжээн. Чурттуң күш-ажыл кылып шыдаар чонунуң 12 хуузу азы үш миллион кижи амгы үеде ажыл чок болуп турар.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерининң сарыылын чок болгаш айыылдыг политиказын М. Тэтчерниң чазаа чорудуп турар. Чаа сан-хөө чылында шериг чарыгдалдары 14 миллиард фунт стерлинг акша болурун Англияның камгалал министри Дж. Нотт чоокта чаа чарлаан.

МООЛДА ЧАА КОМПЛЕКС

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Совет Эвилелиниң деткимчези-биле Моол Арат Республикада одалга-энергетиктиг ол улуг чаа комплекс тургустунуп турар. Хөмүр-даш тывыжының дериг-херекселдерин эптээр ажылдарны куусаа бетинде доозар болгаш бо чылын беззин 600 муң тонна хөмүр-дашты тывар сорулга салдынган. Багануурнуң хөмүр-даш разрезиниң баштайгы ээлчээ бо чылын ажылдалга кирер.

АЭРОПОРТТУ ЧААРТЫП ТУРАР

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның найысылалында Ферихедь деп делегей аэропортунуң чаартылгазы чаа чылда улам бедик темпилиг үргүлчүлеп турар. Узун дурту 3 километр 700 метр, доорза 60 метр шөлдүң тудуун доозкан. Самолёттарны ужудуп үндүреринге болгаш кондурарынга ол шөлдү ажыглаар. Радио-биле башкарар чаа диспетчер системазы кезергей караңгыда безин самолёттарны идегелдиг кондурарып хандырып турар. ТУ-154 деп самолёттарның техниктиг байдалын хынаар болгаш үрмек септээрзин чорудар 25 муң дөрбелчин метр шөлдүг черниң тудуу дооступ турар.

Аэропортту чаартылгазы бүрүн доозулган соонда ол бо чылын безин 2 миллион пассажирлерни аргыштырып шыдаар.

МИНИСТРГЕ «ТУРАСКААЛ»

Хөй-ниитиден айтырыглар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] албан [illegible] [illegible] министри [illegible] [illegible] турар. Ол чүй-даа [illegible] журналистерниң ужуражыры безен эвес. Ынчангаш бистер бодувустуң корреспондентивис-биле Пентагоннуң шефиниң интервьюзун ол боду чокта кылып алдыктывыс, ол мындыг хевирлиг болур турган боор:

—Дээрги министр, чөө ортузунга силерниң ынчаар сураглааныңарның чылдагааны чүде деп бодаар силер?

— Бодавыже, бистер шак мындыг агрессив үеде чурттап турарывыста-ла боор. Кижилер үргүлчү-ле бодунуң онзазын, бодунуң ог-бүлезин, бодунуң чуртун, оон эрткеш —космостан келген амытаннарның халдаашкынын бодап кээр болза—бодунуң бөмбүрзээн камгалаар дугайында бодаар ужурлуг апарган. Ынчангаш камгалал министерствонуң сагыш човавас болза, хамаатыларны камгалаар дугайында кым бодаар дээр силер. Чоокта чаа бистиң президент мынча диген:

«Силерниң албан-дужаалыңарда дээрзин билир болгаш, бистер дүне чүгээр эки удуур улус-тур бис».

— Хууда девизиңер бар бе?

— Чугаажок. Бо-дур: «Бүгү-ниитиниң өөредилгезин дамчыштыр бүгү-ниитиниң тайбыңынче».

— Бүгү-ниити өөредилге дугайында силерниң сагыш човаашкыныңар уткалыг болдурам, силер АКШ-тың кадык камгалалдың, өөредилгениң база социал хандырылганың министри турган болгай силер, але?

— Ийе, мен ол үениң дугайында чылыг сеткил чоруур мен, ынчангаш амгы ажылымга ындаарлыгы ажылым дан элээн хөй чүвени алган мен.

— Чижээлээрге, чүү ярыг?

— Бирээзи бо-дур, мурнунда бюджеттен кадык камгалалынга болгаш социал херекселдерге үндүрүп турган элээн херимни...

— Силер бүгү-ниитиниң тайбыңы дээш чүткүп тура, «МХ» деп эң чаа ракеталарны бүдүрери дээш база демисежип турар-дыр силер, ону канчаар билирил?

— Ол дээрге улус өөредилгези, чырыдылганың сорулгазы-биле холбашкан. Бодап көрүнер даан, АКШ-тың ырак районнарының, чижээ, Юта болгаш Невада штаттарының чурттакчылары бистиң эртем-техникавыстың соолгу чедиишкиннерин эки билбес, ол хомуданчыг-дыр. Ынчангаш бис бодувус американнарны депшилге-биле таныштырар деп шиитпирледивис.

— Ындыг чүве болза, «МХ» ракеталарын чер иштинге чажырган херээ чүл ынчаш?

— Кай, билбейн турарыңар ол бе? Олар дээрге XX чүс чылдың «динозаврлары» ышкажыл! Ажаап турары техника-биле кады ракеталар чүс-чүс дөрбелчин метр үнүш дүжүткүр шөлдерни эзлей бээр болгай. А чер иштинде шактаарга тура, олар кымга-даа шаптыктавас.

— А ук черниң чурттакчылары оларны камгап көөр?

— Тускай көрүлде [illegible] рин кылыр. Аныяк фермерлерни оларны чүгле көөр эвес, харын улам эки билип алзын деп, оларны шериге албан эртирери биле чынаар бис.

— Силер болганнында мурнунгазы [illegible] [illegible] көөр дир силер. Силерниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ко чүдеп билдиңерил?

— Хөй-ле чүүлдерден. Чижээ, нейтроннуг бомбаны бүдүрер дээш чоокку шиитпирден. Бичэ сеткилдиг кижи мен, ынчалза-даа чугаалаайн. Ол дээш мен эвээш эвести кылдым. А чүге? Чүге дээрге мен атомнуг база водородтуг чепсекти дириг-ле көөр хоңнум чок. Ол дээрге араатан зыг чепсек-тир! Европага үскүлежиишкин болган дижик, кырган дииже бүгү-ле чүве хүлдениш каар ийик. Делегей культуразының эртинелери улутгаттынар ийик. А нейтроннуг чепсек оларга дегбес.

— А кижилер канчаарыл?

— Билир-ле болгай силер, кижилер катап төрүттүнүп кээр. А тураскаалдар —чок.

— Бодуңарның ажыл-чорудулгаңарны канчаар мөңгежидип бодур силер?

— О, мен ол тураскаалшуут онзагай болзун дээш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] апаар.

Александр КУРАНОВ.

(ПМА).

Делегей фельетону

БУУРАП ДҮЖЕР

НАТО чөвүлелиниң Брюссельге болган сессиязы-биле холбаштыр СЭТА-ның медеглели бүгү делегейге улуг сонуургалды болгаш үнелээшкинни болдурган. Даштыкыда массалыг информация органнары СЭТА-ның медеглелиниң допчулалын калбаа-биле чырыдып, ханызы-биле тайылбырлап турар. АКШ-тың авантюристиг политиказын Совет Эвилел шиитпирлиг буруу шаап, Польшаның иштики херектеринге Вашингтоннуң каржызы-биле холгаарлап киржир дээш оралдажыышкыннарынга ойтур шавыышкынны берип турарын ол тайылбырларда демдеглээн.

Польша бодунуң иштики херектерин канчаар шиитпирлээрин аңаа сайгып бээр болгаш Польша Улус Республиканың удуртулгазынга негеделер кылыр дээш Вашингтоннуң оралдажыышкыннары күрүнелер аразында харылзааларының болгаш делегей эргезиниң ындыктыг норма-чижектерин каржызы-биле доремчылааны кылдыр Совет Эвилели санап турар деп, АКШ-тың АП информация агентствозу демдеглээн. Польшада социализмге удур күштерни деткиир дээн АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле оң эвилелчилериниң оралдажыышкыннарын Совет Эвилели шыңгыы буруу шапкан.

ФИНЛЯНДИЯ. Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыының ааланга хол үжүү чыып турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Уран чүүл делегейинде

ШИИ ЧОГААЛЫНДАН АҢГЫДА

Театрларга сөөлгү чылдарда улуг хемчээлдиг чогаалдардан сценажыткан көргүзүглерни бо-ла көргүзе бээр апарган. Чамдыкта ындыг көргүзүглер сезонунуң эң-не дээрелериниң бирээзи апаары таварылга эвес. А мооң мурнунда чылдарда шии чогаалы чокка театрның ажылдаары берге диштип турган болгай бис. Ам болза, ол чокка-даа ажырбас ышкажыл? Азы амгы үеде таарымчалыг шии чогаалы чок болганы ол бе?

Ол темага хамаарышкан чамдык айтырыгларга Москваның Ленинчи комсомол аттыг театрының кол режиссёру Марк Захаров харыылаан.

—Театрның проза болгаш шүлүк чогаалынче хандыкшый бергенин чүнүң-биле тайылбырлап болурул, Марк Анатольевич?

— Театр бодунуң хөгжүлдезинде чүгле шии чогаалы-биле кызыгаарланып болбас үжурлуг деп бодаар мен. Ол чогаал чеже-даа эки темалыг, таарымчалыг кылдыр тургустунган болза, чүгле ооң-биле көрүкчүлерниң сонуургалын хандырып шыдавас бис. Мээн бодап турарым-биле алырга, драматургия бөгүн Айтматовтуң, Бондаревтиң болгаш Гранинниң, Абрамовтуң проза чогаалдарындан хожудап турар-дыр. Ындыг чогаалчыларның чогаалдары чокка театрга берге-ле болгай.

Мен бодаарымга кол чүве чүгле мында эвес: театр бүрүзү бодунуң хөөнүнге тааржыр чогаалдарны шилип алыр болгаш оларны сценага салып турар. А ол шии чогаалы эвес, а проза чогаалы болза театрга улам таарымчалыг болуп турар. Романда, тоожуда азы поэмада чүү эң таарымчалыг болуп турарыл— театр ону шилип ап турар.

Оон аңгыда, Бондаревтиң «Шилиишкин» азы Гранинниң «Чурук» ышкаш чогаалдарының дугайында чугаа чоруп турар болза, көрүкчүнүң сонуургалы улуг болуру чугаажок.

Ынчалза-даа чугаалаарга, сценажыткан көргүзүглер кылыры дээрге, белен хлеб эвес болдур ийин дээрим ол-дур.

— Ол айтырыгларны силерниң сценаңарда канчаар шиитпирлеп турарыл?

— Ленинчи комсомол аттыг театрның бөгүнгү репертуары — чаа-чаа хевирлерни дилеп тывары-биле холбашкан. Бир эвес Евгений Вахтанговтуң сөзү-биле алыр болза, фантастиктиг реализмниң театрын тургузары-биле ажылдап турар бис. Янзы-бүрү жанрның чогаалдарын репертуарже киирбишаан актёрнуң мергежилин бедидериниң, өске-даа айтырыгларны шиитпирлээриниң талазы-биле ажылдарны чорудуп турар бис.

Шүлүк чогаалдарының талазы-биле бодалдар биске база чоок, ынчангаш аңаа үндезилеттинген шиилер бисте эвээш эвес. Шарль де Костерниң «Тиль» деп чогаалы, чили шүлүкчү Пабло Неруданың чогаалын өзугаар тургускан «Сылдыс болгаш Хоакин Мурьетаның өлүмү» деп рок-операзы хамааржыр. Чоокта чаагы тургускан шиивис—Андрей Вознесенскийниң «Юнона» болгаш «Авось» деп поэмазын өзугаар амгы үениң операзы база аңаа хамааржыр.

Бо бүгү чүүлдер чүгле сценажыткан көргүзүглер ышкаш сагындырар. Ол ындыг-даа, ындыг эвес-даа болуп болур. Херектиң ужуру чүдел дээрге, ол шиилерниң шуптузун га чаа шии тургустунган болгай: Андрей Вознесенскийниң «Авось» деп шүлүглелинге чүгле эде кылыышкыннарны эвес, а театрга хамааржыр чаа шүлүглел чогаалып бижээн. Азы Шарль де Костерниң «Тиль» деп чогаалын өзугаар тускай чаа чогаалды шии чогаадыкчызы Григорий Горин сценага таарыштыр бижээн болгай. Ынчангаш театр болза чаа шии чогаалдарының тыптырынга улуг дузалыг.

— **Черле ынчаш, «арыг шии чогаалы» дээр херек-биле силерде байдал кандыгыл?**

— Алексей Арбузовтуң «Каржы оюннар» деп амгы аныяктар дугайында шиизин бистиң театрывыста тургусканынга өөрүүр мен. Михаил Шатровтуң «Мээң бүзүреледирим» болгаш «Революсчу этюд» деп ийи шиизи бистиң театрның репертуарында кирген. Молдав драматург Ион Друцэниң «Быжыкан айваның чыды» деп шиизин база салган бис. Ам база чаа шиини— Людмила Петрушевскаяның шиизин белеткеп турар бис.

Бүгү совет театрларда ышкаш бодувустуң репертуарывысты классика чокка болдунмас деп санаар бис. Классика дээрге театрның амыдыралынга болгаш ооң хөгжүлдезинге эргежок чугула чүүл болур, кижи бүрүзүнге-даа ол агаар ышкаш эргежок чугула болур.

Театр бүрүзү-ле Шекспирниң «Гамледин», Чеховтуң «Ивановун» бодунуң сценазынга салыксаар болгай. Бис көрүкчүлеривиске ол билдингир шиилерни бараалгаттывыс. Ам театрның планында— Островский, Шекспир, Ануй...

Бистиң театрывыс аныяк, амгы үениң шиилериниң чогаадыкчы лабораториязын тургузар болгаш аңаа аныяктар темазынга чогаал бижиир чоруур чогаалчыларны, драматургтарны болгаш шүлүкчүлерни хаара тударын планнап турар бис. Ол угланыышкынче баштайгы базымнар кылдынган деп чугаалап болур мен.

Театр шии чогаалы чокка чурттап шыдавас деп чугаалап болур. Ынчалза-даа чүгле ол чокка эвес болдур ийин...

Наталья КУРОВА.
(ПМА).

КАМГАЛАЛДЫГ ЧЕРДЕ

Саян-Шушенскийниң камгалалдыг чериниң шөлү 400 муң гектар. Ооң девискээриниң соңгу кызыгаары Голая хемниң аксындан эгезин алгаш, Енисейниң улуг ужарынга четкен, мурнуу кызыгаары Тываның девискээриниң кызыгаарын дургаар чоруп, Кантегир биле Улуг-Ур хемнерниң бөлдиринде үскен. Камгалалынга кирген бо чер үнүш болгаш дириг амытан аймаа-биле байлак. Үнүш аймааның 1000 хире хевирлери мында бар. Ооң иштинде 63 хуузун арга-арыг ээлээн. Мында Сибирьниң пөжү болгаш дыды, чойган, хадын болгаш чадаң ыяштарның, өске-даа янзы-бүрү хевирлери үнүп турар.

Хайгааралга алдынган оран-девискээрниң байлаа дириг амытаннарның болгаш үнүш аймааның хевирлери долузу-биле шинчилеттинип, тодараттынмаан. Балыктарның 15 хевири, чер, суг амытаннарының—2, соястаарларның—5, суг чемиштиглериниң—50 база куштарның 250 хевирлери демдеглеттинип, хайгааралга алдынган. Ылаңгыя кара-куш, күшкүл, киш, хүрең адыг, сыын, сибирьлиг те, чүңмазы болгаш оон-даа өске дириг амытаннар-биле ол оран байлак.

Камгалалдыг чериниң чоок талакы кызыгаары Енисейниң кыдыын дургаар чаптылган. Саян-Шушенск ГЭС ажылдалга кирген-биле ол кезек девискээрде суг хөлбээ туруптар. Ооң түңнелинде чамдык суг чемиштиглер болгаш балыктар хоралча-когаралга таваржып, оларның саны кызырлыр. Суг хөлбээниң тывылганы чамдык балык аймааның кадыргы, мыйыт, бел, мезил база үүрмек балыктар өзүлдезинге багай салдарлыг болуп болур. Ынчангаш ону болдурбас дээш аңаа хамаарышкан шинчилел ажылдарын баш удур чорудуп келген. Куштарның сугга эштир болгаш оон-даа өске хевирлерин ковудедир өстүрери көрдүнген.

Камгалалдыг чериниң туружунуң, хөрзүнүнүң, агаарының, суунуң өскерилгелеринге база дириг амытаннарның болгаш үнүш аймааның чаа хевирлерин илередип, тыварынга хамаарышкан шинчилел ажылдарын эртемденнер чорудуп турар. Чүге дээрге, ооң дириг амытаннарының чамдык бедиктеринин, үнүштериниң составы, оларның чизе-даңзызы долузу-биле амдаа тодараттынмаан. Ынчангаш «Үнүш аймааның болгаш оорга сөөктүг амытаннарның онзалал-даңзылалы» деп темалыг шинчилел ажылдарын аңаа хамаарыштырып чорудар. Ол черде үнүш болгаш дириг амытаннар аймаанын чамдыктарының камгалал, кадагалалынче онза кичээнгейни эртем ажылдакчылары салып турар. Ылаңгыя ССРЭ-ниң Кызыл дептеринде даңзылаткаңнар оларның онзагай хайгааралында. Сөөлгү үеде көгү үстүрүнүң кырында келген, эң ховар куштарның бирээзи — Алтайның улары Кызыл дептерде киир бижиттинген. Ол ховар куш амгы үеде дагның 1500—2000 метр бедиинде турлаглап турар. Дагның чавыс черлеринге турлагжып турган уларлар 30 чылдардан бээр чиде берген. Уларның биологиязы ам-даа шинчилеттинмээн, эртемге ооң чүгле уязы билдинип турар. Ооң амыдыралының байдалы-даа, саны-даа билдинмес. Тоорпинде келген ол ховар кушту камгалап, өстүрериниң хемчеглерин алыры эртемденнерден негеттинип келген.

Суг чемиштиг болгаш оорга сөөктүг амытаннарның саны база эвээжеп турар. Оорга сөөктүглериниң 70 ажыг хевири чизеге кирген, санга алдынган. Оларга дедир-даван, ак койгун, диин, өске-даа хээнчилер база араатан аңнардан: бөрү, дилги, хүрең адыг, киш, морзук, кундус, ырбактыг болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

«Араатан аң болгаш ооң чемижи» деп шинчилел ажылы эртем ажылдакчыларының сонуургалын хайныктырып, араатан болгаш дуюглуг аңнарның аразында харылзаазынга үндезилээш, оларның баш санының өзүлдезин четтирип алыры дээш чижектиг айтырыгларны олар шиитпирлээр. Олар кичээнгейни эң-не араатан аң—бөрүже угландырган. Барыын Саянда олар ховар көстүр болза-даа, кыжын үедө дуюглуг аңнарның турумчуур черлеринге өөр-өөр болуп чыглы бээр. Камгалалдыг чериниң ажылдакчылары Н. Гушин биле Б. Завацкий олар Улуг Ур хемниң чоогунга 10, 14, 18 санныг бөлүк-бөлүк бөрүлерниң чораанын көрген. 1979 чылдың чазынында ол хемниң девискээринге бөлүк 36 бөрү 15 сыын, 7 элик, 4 черлик хаванны тудуп чип, чемнип кылган. Араатан бөрүлерниң аразындан кызыл бөрүнү Кызыл дептерге киир бижип, камгалалга алган.

Бөрүлерниң ол хевири амгы үеде қончуг ховартаан. Улуг Ур хемниң чурттакчылары 1 чыл дургузунда чүгле чеди кызыл бөрүнү көрген боор турар. Ынчангаш ол ховар аңны хайгааралга алгаш, өстүрери негеттинип келген.

Камгалалдыг черде 70 ажылдакчы бар. Оларның алдызы эртем ажылдакчылары, ийи кижи лаборант, арга-арыгны дөртен сес кижи хайгааралга алган. Төрээн бойдустуң байлаан, дириг амытаннарын, үнүштерин камгалап өстүрериниң ажылдарын олар амыр-дыжыпп харамнанмайн чорудуп турар. Долганды турар бойдусту камгалаарының эвээш эвес ажылдары кылдынган, ынчалза-даа оларның мурнунда сорулгалар ам-даа улуг. Амыдырал ындыг. Ол чаңгыс черге турбас, үргүлчү чаартынып, сайзыраан турар.

Калбак ногаан элим тыптын-шимээн. Ынчалза-даа ооң кайы-бир булуңунда кызыл бөрү чылар-чылбас балымы-биле кедеңнирлээн, тайганың ээзи—хүрең адыг чаянайның калгып чоруур, черлик хаваннар, те, чүңмалар кайнаар-ла ийик, дуву-дагаш-биле маңнанчылаан. Оларны камгалал хайгааралды негеп турар.

П. КРАВЧЕНКО.
Красноярск хоорай.

БОЙДУСТУҢ ТӨЛҮ

Алдан чылдарда чүве ол. Алды айның ортан үези. Үстүкү класстарның өөреникчилери бөлүк оолдар-биле Актың Куу-Сыра деп черге токпак белеткеп турган бис. Мендеп аңгы ийи эжим үжелээ школада ажылдап турар бис. Ынчан чамдык кадээ школаларга амгызы дег одалга системазы чок, контрамэрка (голландка) дижир улуг доскаар суугуларны ыяш-биле одаар, хөмүр-даш чок турган үе.

Ийи неделя иштинде шырбанып келгеш, кулаш-кулаш токпактарны чыскаалдыр чыптывыс. Хостуг шактарда, ылаңгыя кежээлерде, одаг чанынга олуруушкаш чугаалажып, хөөрежип олургулаар бис.

Бир-ле катап одаавыска Алдыы-Ак-Ойдан Ак-Сал ирей моорлап келгеш:

— Шымбай-ла үүле бүдүрүп турар ажы-төлүм-дүр силер. Токпакты чогум канда хап тур силер?—деп, кырган сонуургай-дыр.

— Куу-Сырада — деп харыылададывыс.

— Хөйнү белеткеп алдыңар бе?

— Каш хонуктан доозупкаш, чанар бис.

Чаа-ла хөрлээлеп олурган чугаа шак дүшкен. Кырган бодапып олуруп-олуруп, хенертен бажын көдүргеш, олурганнарны олурту көрдү. Идииниң хончузундан сөөскеп даңзазын уштуп, куругга соргулады. Хойнундан соңгулуур, чүшкуузтуг таакпы хавын ужулгаш, доңмээнге кактады. Даңзазынга дүвзелип тиккеш, одагдан көс илип ап, кыысып алды. Бис-даа бо бүгү аңаа эвес. Бирээзи дыңнаар-дыр дооргу эндезин, ылым-чылым на бардывыс. Ак-Сал ирей арнын суйбай туткаш, хаптыр улуг тынып, караан ыйберткеш, чугаазын оожум эгеледи:

— Шаг шаа-биле турбас тижир. Амыдырал чаартынып өскерилген харын. Бөөдеп ог-биле бөгүнгү бажыңны канчап деңнээр боор. Чээрген, будук-биле малгаш печканы канчап-даа «тоттуруп» шыдавас сен.

Шаанда мээң кырган-ачам Шалбалаар деп кижи чораан. Сыдым быжыы-биле тудуп мунар, хырын быжыы-биле кыдазын дайнаар чылгы малы чок ирей-дир ийин. Өөнге от салырда, кыжын болза ол [illegible]. чайын—шары, инек өдээ чыгбас мен дээр кижи ирги. Ада дамчып келген аргамчызын дүрүп азынгаш, аргадыва кирнитер. Каяа-даа бол каткан, курган ыяш будуу көрзе, аргамчы бажынга докпак ыяш доора баглааш, эндыы будукту ажыр октааш, аргамчының ужунга демги докпак ыяжын дээктелдир долгапкаш, будукту сый шелип аар. Чогум-на ол дээш шолазы-даа ындыг болган. Бойдус чалап каап ыяшка демир мезин дээртпес мен дээр кижи-ле болгай. Курган калган будукту ыяшка ажыы чок. Хол, будуңардан сөөл үнүп каар болза, дүрген хоорлуп, экирзин дээш четтикпес болгай силер. А мен ыяштың «ол сөөлдерин» адырбышаан, бодум оскунгай мен. Меңээ-даа, ыяшка-даа ажык-тыр — дээш, каттырып каар. Өскен-төрээн чериниң чайгаар үнген бойдузунга кончуг-ла ынак, ооң бүдүн төлү болбазыкпе. Силер база чериң байлаан камнап чоруңар —дээш, кырган чогуртай аарак тургаш, өжүп калган даңзазын сорбушаан, частап каан аадынче базыпты. Саадавайн ол хөө кара үнче дүлнү берип, хүюглары дазыны чоорту ырап чорупту.

Чырыктың дээрбээ алыттынышаан, улуг одаг хөрлээзи кыва берди. Бистерниң сеткилдеривис чиик-сергек, өөрүшкүлүг апарды.

Ч. КУУЛАР.
Барыын-Хемчик район.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Кышкы арыг» деп фотоэтюду.

КАРА СУГ

Даң хаяазы-биле деңге таныырым, сеткилди сергедип келир аялганы дыңнап каар мен. Ол—кара сугнуң ыржым оттур даажы-дыр. Эриинге чеде бергеш, суун арыын маңадаар мен. Ооң дүвүнде сай-даштар безин тода көстүп чыдар. Күскээр суунуң арыы, кылагары дам баар. Кижилерниң сеткили сен дег арыг, чаагай болурун дыка-ла күзээр мен.

Чамдыкта кара суунуң шаамга киир ижип алгаш, хөй-ле бодалдарга алзыпкан, кожүй берген оргулаар мен. Ынчан мени билгенаңг оожум, тавааар чаңың-биле агып чыдар сен. Кара-Суум! Чугаалаар дылдыг чүве болза, эрткен оруунну, көрген, билгенниңни тоогуп, мени сургаар-даа турган боор сен. Ынчалзажок бот-боттарывысты билчип, сенден хөй-ле чүүлдерни көрүп, кезээде сени дөзээрни кызып чор мен.

Сеңээ душкан санымда-ла сеткилим сергей берген, кара суун мага бодумга таалал болуп, чаш үем катап эргип келгенаңг, эриң дургаар лайдедир маңнагылаар мен, дамырак Кара-Суум!

О. ОЧУР-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

КУШКА ЫНАКШЫЛ

Прага хоорайның чурттакчызы Вацлав Туречек алдан ийи чылдар дургузунда көгебугалар өстүрүп келген. Ол көге-бугаларның чамдык чаа уксааларын база үндүрген.

Туречек 1936 чылдан бээр делегейниң он-он делгелгелеринге киришкен болгаш хөй алдын медальдар-биле шаңнаткан. Ооң «Көге-бугалар энциклопедиязы» деп ному 1965 чылда АКШ-та парлаттынган.

Туречектиң азыраан көгебугалары кинофильмнер тырттырарынга база ажыглаттынып турар. Чижээлээрге, «Золушка» деп кинода көге-бугалар Золушкага чечек үрезини чыырынга дузалажып турар. Көге-бугаларны өөреткениниң түңнели ындыг болган.

«Наука и жизнь» журналдан.

ЯНВАРЬ 19-ТАН 21-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 19-ТА БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—«Орус романс». 9.30—«Чериң кижизи». Совет Эвилелиниң шии дашпыр Маадыры, ССРЭ-нин ужудукчу-космонавтызы В. И. Севастьянов дугайында документалдыг телеочерк. 10.30—«Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 11.35—Медээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35—«Кедээниң күш-ажылчы хүннери». Документалдыг фильмнер программазы: «Черге шынчы чоруур», «Бодун эдертир эрге», «Бистиң-биле эртер кижи», «Бөгүн болгаш кежээниң-не». 15.35— «Дагдыныкчы». Тележурнал. 16.05—«Тулчуушкун база катап уламчылаар». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларның Улуг хорунуң РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Поповтуң удуртулгазы-биле күүселдези. 16.35—ССРЭ биле Сьерра Леоненин аразынга дипломаттыг харылзааларны тургусканының 20 чылынга. «Сьерра Леоне». Документалдыг фильм. 17.15—Украинаның телевидениезиниң болгаш радиозунуң бандуристер триозунуң күүселдези. Киевтен дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.45— Киножурнал. 17.55— «Улусчу контроль». 18.20—18.45— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 —«Маадырлыг чорук». 19.30—И. С. Бах. «Чакона». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония оркестри күүседир. 19.45—«Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Документалдыг экран». Дамчыдылганы шүлүкчү Р. Рождественский эрттирер. 22.40 —Бөгүн делегейде. 22.55—23.35—«Кышкы аялгалар». Классиктиг музыканың концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Шыдыраа школазы». 12.30—«Революциядан төрүттүнген». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.45—Ботаника. 5-ки класс. Хүн, бүрү, хлорофилл. 13.05— А. Афиногенов болгаш ооң шиилери. 13.50 — Совет кurуне болгаш хоойлу-дүрүм үндезини. 14.20 — Бойдус эртеми. 2-ги класс. Хар кырында истер. 14.45— «Бистиң бажыңывыс мында». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 15.00—Медээлер. 16.00—17.45—Чапсар. 17.45—Стадион шуулу улуска». («Орбита-3»). 18.15— «Чурук бүрүзүнде—хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 —«СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин—амыдыралга». СЭКП Кызыл хооркомунуң үлетпүр килдизиниң эргелекчизи М. Е. Фрузановтуң чугаазы. 18.55—Чарлалдар. 19.00— «Спорт».

МОСКВАДАН

19.30— «Тамчыктыг улуңар, чаштар!» «Илбилиг экран». 19.45—«Делегей панорамазы». 20.30 — Неделя дургузунда спорт. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40— «Бистиң бажыңывыс мында». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы.

ЯНВАРЬ 20-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—Татар композитор Р. Яхинниң чогаалдарындан концерт. 9.30—«Кино аян-чоруктар клуву». 10.25 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 6-гы сериязы. 11.35—Медээлер. 11.40—14.15— Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35— «Чаңгыс өг-бүлезе». ССРЭ-ниң 60 чылынга документалдыг фильмнер программазы. «Найырал», «Буковинаның чаартылгалары», «Масаллы — Новониколаевка», «Суурда Апоннинар бар». 15.35—«Чурулга уран чүүлүнде баштайгы орус революция». 16.00—Донецк хоорайның Культура бажыңының баянистер оркестриниң күүселдези. 16.15— «Орус чугаа». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Царев киржир. 16.45— «Экономика кампанлалгалыг болур ужурлуг». Москваның «МЭЛЗ» бүдүрүлге каттышкыышкынының электровакуумнуг херекселдер заводунуң дуржулгазының дугайында. 17.00 —Улустуң хогжүм херекселдериниң күүселдикчилериниң концерти. 17.30 — «Горнистер, харыыланар!».

КЫЗЫЛДАН

18.15—18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Найырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.30 — М. И. Глинканың чогаалдарының темазынга вариацияны РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Васильев күүседир. 19.45 —«Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Поэзия». Назым Хикмет. Төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болурунга. 22.35—Дагга хаактааранының спортунга делегей [illegible] Шайбанчыларны дамчыдылга. 23.15—23.20 [illegible] делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—«Силерге, ада-иелер!». 12.30 — А. М. Горький. «Чаш [illegible]» 6-гы класс. 13.00 —Лениниң дириг сөзү. 13.40 — Ваннаның музыка [illegible]. 14.45 —«Бистиң бажыңывыс мында». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 15.50 — Медээлер. 16.00—18.15 —Чапсар. 18.15 — «Хөглүг аялгалар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 Телемедээлер. 18.45—Чарлалдар. 18.50 —Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 —«Эртем дугайында». 19.30 — «Тамчыктыг улуңар, чаштар!» «Илбилиг экран». 19.45 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 20.45 — «Тернополь хоорайның «Медборы» ансамбльның күүселдези. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Пролог». Уран-чечен фильм. 23.05 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Трактор».

ЯНВАРЬ 21-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —«Мастерлер хоорайы». Документалдыг телефильм. 9.15 — Харьковтуң «Серп и Молот» заводунуң Культура ордузунуң улустуң революстуг ырлар ансамблиниң күүселдези. 9.40 — «Горнистер, харыыланар!» 10.25 —«Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 11.35 — Медээлер. 11.40—14.15 —Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Смольный, Лениниң кабинеди». «Революция уламчылавышаан». 15.10 — Совет ырлар концерти. 15.40—«Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. Шыдыраа талазы-биле делегейниң экс-чемпиону М. Н. Таль дамчыдылганы эрттирер. 16.10 —М. Горький. «В. И. Ленин». Очерктен үзүндүнү ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Яковлев номчуур. 17.10 — «Орлёнок» телестудияның концерт залы. 18.00—«Миллионнарның ленинчи университеди». СЭКП ТК-ның [illegible] [illegible] ССРЭ-ниң ЭА-ның [illegible] корреспондент кежигүнү Г. Л. Смирнов дамчыдылгага киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Риганың «Авесо» хорунуң күүселдези. 19.10 — «Ленин дугайында чугаалар». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —В. В. Маяковский. «Владимир Ильич Ленин». РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Киндинов номчуур. 22.20—Бөгүн делегейде. 22.35—22.55 —Л. ван Бетховен. № 8 соната. РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Доренский күүседир.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Н. Асеевтиң поэзиязы. 12.40 —Зоология. 7-ги класс. Куштарның биологтуг онзагай талалары. 13.05 — «Хүн болгаш аялга». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.20 — М. Ю. Лермонтов —чурукчу. 14.25 —«Тепчээ чок кудумчу». Уран-чечен фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 —17.55 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.55 — Уругларга фильм. «Гульно Бамбулько». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 —«Лениниң херээ чурттап база тиилеп турар». Дамчыдылга. 19.15 —Телемедээлер. 19.25— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30— «Тамчыктыг улуңар, чаштар!» «Валя угбай чугаалап ор»... 19.45 — «Делегейден [illegible]». 20.45 — Совет ырлар концерти. 21.00 —«Үе», Информастыг программа. 21.35 —23.05 —«Ижорнуң батальону». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Республиканың чоорта бир-ле булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2-7 метр чедер. Агаар 25-28 градус соог.

Кызылга элии булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2-7 метр чедер. Агаар 26-28 градус соог.

КИНО

ЯНВАРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Сээң човулаңыңны үлежир мен» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үшкү октаргайның чажыды» 9.30, 13.50. «Улуг сүпээниниң шилип алган кижизи» 10.50, 15.10. «Демдеглел дептериниң чажыды» 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шаажылаа черинде кодуртур херексел» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дескен кижиниң иэн-биле» 14.50, 16.40, 18.30, 20.40 (узаткан) шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Красноярскиниң кадээ ажыл-агый институду инженер-механик, зооинженер, эртемден-агроном мергежилдерни бот-өөредилге-биле чедип алырын күзээннерни хүлээп алырын чарлап тур.

Аңаа ортумак билиглиг, бо мергежилдерниң кайы-биле алды айдан эвээш эвес үе иштинде ажылдаан кижилерни хүлээп алыр.

Билдириишкиннерни бо чылдың январь 19-ка чедир хүлээп алырын дарый дыңнатты. Киирериниң экзаменнери январь 20-ден 26-га чедир болур.

Институтче кирерлер даразында эртемнерге экзаменнер дужаар: «Кадээ ажыл-агыйның механизациязы» деп мергежилге: математиката (аас болгаш бижимел-биле), физиката (аас-биле), арткан мергежилдерге физиката, химияга болгаш биологияга (кайызынга-даа аас-биле).

Институтче кирип турар бүгү кижилер орус дылга болгаш литературага чогаадыг бижиир.

Кирерин күзээннер институттуң ректорунуң адынга билдириишкин бижиир, аңаа чедип алыр дээн мергежилин айтпышаан, даразында документилерни кожар: 1. Ортумак эртемниң дугайында аттестат азы диплом (бодун), 2. Ажылдап турар черинден характеристика, 3. Эмчи шинчилгези 286 маныг (бланк), 3х4 см хемчээлдиг дөрт фоточурук, күш-ажыл дептеринден ушта бижидилге.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ДАРААЗЫНДА АДРЕСЧЕ ЧОРУДАР: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30. Тыва АССР-ниң Кадээ ажыл-агый министерствозу, кадр килдизи. Телефон 2-41-44.

ЧАРЛАА

Хууда автомашиналарны ээлээрниң ээлчээн катап бүрүткээрин автомобильдер ээлээрниң техниктиг станцияны эгелээн болгаш ону 1982 чылдың январь 31-ге чедир чорудары чарлап тур.

Септелге ээлчээн катап эде бүрүткээрде автомашинаның техниктиг паспортун көргүзер. Дайын киржикчилери болгаш инвалидтери, а ол ышкаш күш-ажыл инвалидтери боттарының тывызылгаларын [illegible]

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-[illegible], партийжы амыдырал болгаш совет тургузуу килдистерининң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-34, кадээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чечек № 48.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелдезиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—0680

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 16 (11812) | 1982 чылдың январь 20, среда | 1925 чылда үндүрлүп эгелээн | Өртээ 3 коп.

ШЫНАРНЫҢ АВТОМАТТАРЫ

Келир тарылгага үрезиннер белеткээриниң кончуг шаптараазының ажылдарынга Приморьениң агрономнарын хөй-хөй хевирлерге автоматика солаан. Крайның шупту 25 хыналда лабораторияларында чаа техниканы тургусканы.

Тускай херекселдер үрезиннерни түзеп-түзеп сапап, кылымал хөрзүкнүг савага арзында хемчээлин, ханызын барымдаалап тургаш, тарып олуртуп турар. Лабораторияларга температураны база таарыштырып каан. Лаборант-агрономнарның ажылының бүдүрүкчүзү ийи катап өскен. 600 муң центнер үрезиннерни часкы тарылгага хуусаазындан эрте белеткээн.

Владивосток.

РСФСР-де чурттап турар хөй уругларлыг иелерге «Маадыр ие» атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он болгаш оон-даа хөй уругларны божаан болгаш кижизидип келген иелерге «Маадыр-ие» орденни бербишаан, «Маадыр ие» атты тыпсыры болза:

ТЫВА АССР-ДЕН

Раиса Начыновна **Байыр-оол** — «Бора-Хаак» совхозтуң ажылчыны, Кызыл район.

Чанчып Балчировна **Дамбаа** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны, Эрзин район.

Бичии-Уруг Биче-ооловна **Делуй-оол** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны, Чөөн-Хемчик район.

Бара Кужугетовна **Калдар-оол** — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны, Бай-Тайга район.

Хандыжаа Салчаковна **Кара-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны, Улуг-Хем район.

Чечекмаа Маклаановна **Монгуш** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны, Барыын-Хемчик район.

Сержи Күдерековна **Ооржак** — К. Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны, Чөөн-Хемчик район.

Алданай Баа-Хоевна **Оюн** — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны, Кызыл район.

Ногаан-кыс Бучайгановна **Чешпак** — ажылдакчы, Бай-Тайга район.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Л. БРЕЖНЕВ.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **М. ГЕОРГАДЗЕ.**

Москва, Кремль.
1981 чылдың декабрь 30.

«Шын» солуннуң «КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН» бөгүн Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунуң мурнакчы хойжузу **Иргит Энешович Манайның** ажыл-ишчи чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрген.

Оон кодан\ында 296 хойнуң 245-и оолдапкан болгаш шупту хураганнары онча-менди доругуп турар.

И. Манай бо чылын төрүүр 100 хойга онаажтыр 100 хураганны алырын база хой бүрүзүнден 2.1 кг дүктү кыргыырын хүлээнген.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому республиканың районнарының, хоорайларының болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа организацияларының, садыгның, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының коллективтериниң 1981 чылда социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында доктаал хүлээп алгаш, республиканың күш-ажылчы коллективтери партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырары-биле ажылдааш, чамдык эки түңнелдерни чедип алганын демдеглээн.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1980 чылдыы-биле деңнээрге 4,7 хуу көвүдээн, продукция сайгарарының чыл планы 100,7, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң бедидеринин даалгазы — 100,1 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 729 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

Электри энергиязы ажылдап кылыр, хөмүр-даш казар, даараглыг кылыглар, дилиг материалдары, чалаң сүт продукциязы, ээзиртпес суксуннар бүдүрериниң социалистиг хүлээлгелери күүсеттинген.

Тудугжулар кол фондуларны 1980 чылдыындан 53 хуу хойну ажыглалга киирген. Кызыл ЦЭС-иңде № 10 котёл агрегадын, Сельхозтехкүркомнуң 400 автомобильге техниктиг хандырылга станциязын, 86.5 муң дөрбелчин метр чурттаар шөлүн, 2030 өөреникчилерге ниити билиг школаларын, 388 орунуг школа назы четпээн уруглар албан черлерин, 100 орунуг эмнелгелерни ажыглалга киирген.

Транспорт, харылзаа, садыг, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары боттарының социалистиг хүлээлгелерин кол-кол көргүзүглер талазы-биле күүсеткеннер.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң **доктааткаы болза:**

1981 чылда социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр санаар болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын, дипломнарын тыпсыр база акша-биле (районга 1000, бүдүрүлге болгаш организация коллективтеринге — 500-500 рубль) шаңнаар черлер болза:

— районнардан, хоорайлардан — үлетпүр продукциязының хемчээлиниң планын 108.6, ону сайгарарын — 104, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн — 109.8, кол фондуларны ажыглалга киирерин — 77.2 хуу күүсеткеш, үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының планын күүседирин хандырган **Каа-Хем район;**

— үлетпүр бүдүрүлгелеринден — продукция сайгарарының социалистиг хүлээлгелерин 103,4, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн — 100.7 хуу күүседип, продукцияның бот-үнезин 103 муң рубльге чиигеткен **Кызылдың эът комбинады;**

— тудуг организацияларындан — тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле планы 100,3, күш ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидериниң даалгазын — 100.1 хуу күүсеткен **«Кодээ электри тудугнуң» тудуг-монтаж эргелели;**

—·транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринден — чүък сөөртүрүнүң хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 103,2, чүък сагарын — 101.7, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидерин — 107,3 хуу күүсеткен **Кызылдың 2-ги АТБ-зы;**

— садыг организацияларындан — үүрмектеп садар бараан саарылгазының социалистиг хүлээлгелерин 102,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидерин — 125,4 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 230 муң рубль арыг орулганы алган **Кызылдың үлетпүр садыы.**

— коммунал-амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелеринден — амыдыралга ачы-дуза чедирерин сайгарар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 106,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидерин — 106,6 хуу күүсеткен **«Тываобувьбыт» каттыжыышкыны:**

Ийиги черлерни болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелдерин тыпсыр черлер:

— үлетпүр бүдүрүлгелеринден — үлетпүр продукциязын бүдүреринин хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,3 хуу болгаш ону сайгарарын — 102,5 хуу күүсеткен **Кызылдың даараныгла фабриказы;**

— тудуг организацияларындан — тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 102, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидерин — 103 хуу күүсеткен автооруктар тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң **3-кү ОДУ-зу;**

— транспорт болгаш харылзаа черлеринден — харылзааның ачы-дузазын чедирериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 103,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидерин — 100,2 хуу күүсеткен харылзааның **Сарыг-Сеп район бөлдүрү;**

— садыг организацияларындан — үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 102,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидерин — 102,9 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 24 муң рубль орулганы алган **Кызыл районнуң холушкак садыы;**

— коммунал-амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелеринден — амыдыралга ачы-дуза чедирериниң сайгарылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,3, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидерин — 115 хуу күүсеткен **«Тывакоммунэнерго» коллективи:**

Тываның электри четкилери, Кызылдың мебель фабриказы, «Тыва сентелге тудугу» трези, Кызыл ЦЭС-иниң ТЭЗ-и, «Тыва суг тудугу» трестиниң автобаазазы, Чөөн-Хемчик райпозу, Бии-Хем районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели, «Водоканал» эргелели дээн ышкаш коллективтерниң эрткен чылда эки ажылдааны доктаалда демдеглээн.

Оон-биле чергелештир доктаалда эрткен чылдың күрүне пландарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн коллективтерни база айыткан. Чижээ, продукция сайгарар планны 12, ону бүдүрериниң даалгазын — 16, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидерин — 44 бүдүрүлге черлери күүсетпээн. Районнардан — Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнар үлетпүр продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле даалгаларны күүсетпээн.

Тудуг организациялары кол фондуларны ажыглалга киирер, капитал салыышкыннарын шиңгээдир болгаш тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле пландарны күүсетпээн.

«Тыва даг-дүгү», «Тудуг кезектери» комбинаттар, Бай-Хаактың хлеб заводу, Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйы, «Тыва тудугу», «Тыва кодээ тудугу» трестер, Хову-Аксының АТБ-зы, «Тыва швейбыт» каттыжыышкын болгаш өске-даа коллективтер күрүне пландарының күүседиилерин хандырбаан.

СЭКП Кызыл хоорkому, райкомнар, «Тыва даг-дүгү тудугу» эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнары, хоорайкүүскомнар, ажыл-агый органнарының удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары ажылчы чоннар коллективтерин бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче, эртем-техниктиг депшилгениң шапкынчыларынче, күш-ажыл болгаш материалдыг курлавырларны камгаарынче, продукция шынарын экижидеринче кужениишкиннерин ам-даа кошкак угландырып турарын доктаалда айыткан.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкыннарын удуртулга болдургаш, ажылчы чоннар ортузунга масса-политиктиг болгаш организакчы ажылды күштелдирерин, 1982 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседирин, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартырып партия, совет органнарга, хоорайкүүскомнарга, профэвилел обкомнарынга, ВЛКСМ райкомнарынга доктаалда даалдырып турар.

КАДРЛАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарының Советтер айтырыгларының талазы-биле килдистер эргелекчилериниң болгаш эвилелдешкен база автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, улус депутаттарының край, область Советтериниң күүскомнарының оргинструктор килдистериниң эргелекчилериниң кичээлдери СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязының партийжи болгаш совет удуртукчу кадрларының мергежилин бедидер институтка доозулган. Дыңнакчылар ийи неделя дургузунда коммунистиг тургузуушкуннуң марксчи-ленинчи теориязының болгаш практиказының, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыгларын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязының негелделеринге, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр улус депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазының сорулгаларын өөренип келгеннер.

Он бирги беш чылдың планныг даалгаларын бүрүн күүседир дээш күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышты организастаар дээш улус депутаттарының Советтериниң ажылының депшелин бедидер дугайында айтырыг өөредилгениң кол чериниң ээлээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилериниң бирги оралакчылары Н. А. Петровичев, Н. Е. Кручина, В. И. Лобусов, СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Н. К. Лучинский, ССРЭ-ниң чиигине прокурору А. М. Рекунков, ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев, «Известия» солуннуң кол редактору П. Ф. Алексеев, СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемнериниң академиязының профессорлары болгаш башкылары дыңнакчылар мурнунга чуве чугаалааннар.

Тус-тус девискээрлер ажыл-биле экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң комплекстиг хандырар, чоннуң калбак херэглел бараанарын бүдүрерин көвүдедир, Советтерниң организас-массалыг ажылын сайзырангайжылдар талазы-биле чер-черлерде Совет органнарының мөөңнеп алган дуржулгазының кичээлдеринге өөренген. Ол талазы-биле илеткелдерни Молдав ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы И. П. Калин, Башкир АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы З. Ш. Акназаров, обкомнар даргаларындан: Крымның — Ю. Г. Бахтин, Ростовтуң — И. М. Иванинкий, Ленинград хоорайкүүскомунуң даргазының [illegible] К. И. Лабецкий, Минск хоорайкүүскомунуң даргазы Г. С. Горалевич олар кылганнар.

Совет аппараттарының ажыл-чорудулгазының стилин, хевирин база методун чаартыр айтырыглар талазы-биле дыңнакчылар арга-дуржулга солушканнар.

МУРНАКЧЫЛАР

Өвүр райпозу үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын 107 хуу күүсеткен.

Райпонуң садыг четкизиниң 32 магазиннериниң 12-зи 1981 чылдың планныг онаалдазын хуусаадан эрте күүсеткен. Оларның бирээзинге Хандагайтыда Д. Шюгдюр-оол эргелекчилээн төп үлетпүр барааннар магазини хамааржыр. Ук коллектив районуң магазиннериниң аразында калбарган социалистиг чарышка мурнакчыларның одуруун баштап келген болгаш эрткен чылдың планныг онаалдазын 103 хуу күүсеткен. Мурнакчы садыгжылар 1982 чылды ол-ла темп-биле эгелээн.

Бистиң корр.

Кызылдың «Рембыттехникада» Сергей Микачёвтуң удурткан амыдыралга ажыглаар чарын техника септээр цехтиң коллективи ийиги чылдың планныг онаалдазын декабрь 28-те күүседир хүлээлгени алган. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка цехтиң коллективи илеңкейлиг киржип турар.

Цехтиң эки ажылдыг мурнакчыларының аразында слесарь Михаил Баазыр-оол (чурукта) база бар. Ол бодунуң ажылга кызымак, харыысалгалыы дээш мактадып, шаңнадып келген.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Хүнүң медээлери

КОДАННАРДА

«Х Улуг хурал» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малын кыштан хүр ажырар, чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Ылаңгыя малчыннарны суг-биле үзүктел чок хандырарынче, мал чемнерин камныг чарыгдаарынче ажыл-агыйның удуртулгазы улуг кичээнгейни салып турар. Бо хүннерде бригадаларда бымыглаан беш машина доңтаамал ажылдап, сугну залдарга чедирип турар.

Үш дугаар хойжу бригаданың малчыннарынга суг сөөртүп чедирип турар хоочун чолаачы К. Дембирелдиң база өске бригадаларда бымыглаттынган комсомолчу чолаачы Леонид Тас-оолдуң болгаш өскелерниң-даа ажылгыр, кызымаккайын чаңгыс чер чурттуглары үнелеп турарлар.

С. ДУВАА.
Кызыл район.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Чөөн-Хемчик районнуң кодээ ишчилери мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының чыл пландарын чедиишкинниг күүседип, 1980 чылдагы деңнелинден бедиткеннер. Район дук садарының чыл планын август айда-ла 102,2 хуу, сүттүүн декабрь 1-де 107,8 хуу, эъттиин 100,1 хуу күүсеткен. 1980 чылдагызынга деңнээрге, 162 тонна сүттү хөйну саткан.

Дук садарының чыл планын шупту ажыл-агыйлар, а сүттүүн «Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы» совхозтардан аңгыда, бүгү совхозтар чедиишкинниг күүсеткен.

«Искра», «Большевик», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар күрүнеге дужаар сүттүң шынарын экижиткен болгаш 94.7—98.7 хуузун бирги, ийиги сорттуң кылдыр дужааган.

Д. ООРЖАК.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ОРУЛГАЛЫЫН БЕДИТКЕН

«Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы республикада эң-не мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Ферманың бодунуң-даа, оон мурнакчы саанчыларының-даа ат-сураа бүгү республикада билдингир апарган.

Ол мурнакчы ферманың ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин чедир болгаш ажыр күүседир дээш, эрткен чылын эрес, соруктуг ажылдааш, бедик көргүзүглерни чедип алган. Саанчылар 1981 чылда 2328 тонна сүттү бүдүрүп, оон 2048 тоннаазын күрүнеге дужааган, чыл планын хуусаазының ырак мурнунда күүседип, онаалдадан ажыр 423 тоннаны саткан.

Инектиң баш саны өстүрериниге база-ла ферма бедик көргүзүглүг болган — төрүүр 100 инекке онаажтыр 80 бызааны менди доруктурган.

«[illegible] болур ужурлуг» — деп, партияның XXVI съездизиниң илеп үндүрген лозунгун мурнакчы ферманың коллективи удуртулга болдуруп турар. Фермада партия эге организациязы-даа база саанчылар боттары-даа ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидерниң улуг кичээнгейни салган. Ферма чүгле эки шынарлыг, дээди сорттуң сүдүн күрүнеге дужаап турар. Сүттүң үскүрү 4.2 хуу чедип, оон бараанның 90 хуудан кудулаваан турар.

Бүдүрүп турар продукцияның шынары бедээнинден ферма чыл бүрүде хөй орулганы ап турар. Ону мындыг сан-фактылар-биле бадыткап болур. Бир эвес, Арыг-Бажы фермазы ону беш чылдың төлевинде чылда 88 муң рубльдиң арыг орулгазын алган болза, оон төнчүзүнде 370 муң рубльдиң арыг орулгазын алган. Ам беш чыл дургузунда алыр орулга дөрт ажыр катап көвүдээн-дир. Ажыл-агыйның билдилиг чорударгазы ажыктыын бедидерге [illegible] болур-дур. Экономика бир-ле камналгалыг болур деп чүве ол-дур!

Сүт саалдазын бедидеринге, оон шынарын бедидеринге социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаары болгаш моральдыг база материалдыг идиг бээри улуг ужур-дузалыг болуп турар. Фермага саанчыларның билиин болгаш мергежилин барымдаалап, чылдың-на класзын бедидип турар. Бирги класстың саанчызынга 10 хуу немелдени шалың-биле кады төлеп бээр. Ынчангаш кадарчыларның, саанчыларның ажылдап үнер чоруу кол. Ам фермада ажылдап турарларның хөй нурууну 15—22 чыл чедир күш-ажыл стажтыг кижилер болуп турар.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты хөй чылдар дургузунда эдилеп, ону чыл санында-ла бедик көргүзүглери-биле бадыткап келген. Фермада күш-ажылдың хоочуннары саанчылар Таан Кара-Сал, Бакаан Кара-Сал, Алай Иргит, Дочумаа Монгуш болгаш Куулар Чылбак олар үлегер-чижээн көргүзүп, чылда-ла бир инекке онаажтыр 2300-3084 кг чедир сүттү саап, аныяктарның дагдыныкчылары болуп турар. Ферманың эң тергиин саанчызы, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи Таан Домбалановна Кара-Сал чылда бир инектен-не 3350 кг чедир сүттү саап ап турар.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында чедиишкиннерни улам быжыглавышаан, оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш, коммунистиг күш-ажылдың фермазының ишчилери кужениишкинниг ажылдап турар.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

Даштыкыдан сонуур медээлер...

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковтуң Румынияга найыралдыг аалчы чоруунуң түңнелдериниң болгаш Румынияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары, Румыния Социалистиг Республиканың президентизи Н. Чаушеску-биле оон чугаалажыышкыннарының дугайында кады кылган дыңнадыгны парлаан.

Чавырлыышкынның чорудугунун быжыглаар, тайбыңны камгалаар, бот-чепсектинишкыныг [illegible] Болгария Улус Республиканың [illegible] [illegible] Румыния Социалистиг Республиканың [illegible] [illegible] социалистиг өске чурттар-биле [illegible] [illegible] демисежип [illegible].

АФГАНИСТАНДА ЧАА АМЫДЫРАЛ

КАБУЛ. (СЭТА). [illegible] ажыттынган. Нерлалганың совагу медээзин оьугаар алырга, чуртта амгы үеде 28 муң ажыг ындыг курстар ажылдап турар. 19 муң башкылар ол курстарда ажылдап, бижик билбестерни өөредип турар.

Бижик билбес чорукту [illegible] социал-политиктиг сорулгаларының бирээзи кылдыр республиканың чалаа салап турарын «Кабул нью таймс» солун демдеглээн. Ажылчыннарны бижикке өөредир талазы-биле хөй муң [illegible] [illegible].

РАСИСТЕРНИҢ ДЭЭРБЕЧИ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

МАПУТУ. (СЭТА). Мурнуу Африка Республиканың расистериниң [illegible] Мозамбикте [illegible] [illegible] Маnуту [illegible] [illegible].

Мурнуу Африканың [illegible] Мозамбиктиң [illegible] дээрбечи [illegible] [illegible].

[illegible] тайбың сургуулдарны боолап, бомбалап, өлүрүктүг [illegible] [illegible] республиканың девискээринче [illegible] [illegible].

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). [illegible] Марти аттыг Национал [illegible] Каттышкан Штаттарга [illegible] [illegible] [illegible].

Партизаннар-биле [illegible] күштүг шериглери болгаш офицерлери өлүртүп, арбын боо-чепсекти патриоттар хунаап алган.

АКШ-ТЫҢ ХОЛГААРЛААШКЫНЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Латин Американың чурттарының иштики херектеринге Американың Каттышкан Штаттарының [illegible] холгаарлаашкынын [illegible] [illegible] [illegible] АКШ [illegible] [illegible].

Шериг [illegible] [illegible] Сальвадорга 20 муң [illegible] [illegible] [illegible].

ХӨЛЕЗИЛЕНИКЧИЛЕРНИ АЖЫГЛАП ТУРАР

ЛУАНДА. (СЭТА). Мурнуу Африка Республиканың расистери [illegible] чурттарга хамыктың мурнунда Анголага болгаш Мозамбикке удур демисежип халдаашкыннарын кылырынга ажыглаар сорулга-биле даштыкы хөлезиленикчи шериглерин чыып, белеткеп турар. Расистерниң шериглеринге британ армияның шериг албанныглары сооле [illegible] де хоюу-биле кирип турар.

Хөлезиленикчилерни, төлепгамлаарга өлүрүкчү дээрбечилерни белеткээш, Сайшел ортулуктарының республиказынга удур ыдалаарын, ол чуртка реакчылыг күрүне эргелдезин боттандырарын Мурнуу-Африка Республиканың расистери база планнап турар.

НЕОФАШИСТЕРНИ КЫҢЧЫКТЫРБАС

БОНН. (СЭТА). Өлүрүкчү хөй үүлгедиглерни кылган неофашистерниң бөлүүн шиигер суд чорудулгазы Барыын Германияның Штутгарт хоорайында эгелээн. Ол бөлүктүң баштыңы — неофашист М. Редер. Оон удуртулгазы-биле неофашистер [illegible] [illegible] 19 [illegible] 22 [illegible] [illegible] неофашистерни [illegible] Барыын Германияда [illegible] [illegible] киирбейн келген.

Партийжи амыдырал

КОЛЛЕКТИВТЕРНИ СЫРЫЙ КАТТЫШТЫРГАН

Бүгү-ле партия организацияларынга болуп эрткилээн отчёт-сонгулдалыг хуралдар СЭКП-нин XXVI съездизиниң айыткан ажыл-агый политиктиг сорулгаларны чедиишкинниг боттандырарынче, планныг онаалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче коммунистерни, ажылчы чонарны мобилизастаар деп лозунунуң адаа-биле эрткен. Коммунистер четпестерни ... чайгадыр, бар турар курлавырларны ажыглаарынче киирериңче угланган саналдарны киирип, ажыл-агый удуртукчуларындан, партия организацияларындан планныг онаалгалар күүседдези дээш, күш-ажылчы коллективтерге бир демниг ажылдаарын чедип алыр дээш негелдени ...

Бүгү партиязында ышкаш бистиң районнуң партия организацияларының амыдыралында харысалгалыг үе — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда партияның отчёт-сонгулдалыг хуралдары болган. Партия райкомунуң бюрозунуң бадылааны тускай график ёзугаар районда партияның 31 эге организациязынга, 8 парткомга отчёт-сонгулдалар болгаш отчеттуг хуралдар эрткен.

Ол хуралдарга партия организацияларының организакчы болгаш политмассалыг ажылын съездиниң бедик негелделеринге дүүштүр ханы-биле болгаш бүгү талалыг анализтеп көрген. Бо чугула кампанияның мурнуу ... партия организацияларының секретарьларының семинар-хуралдарын эрттирген. Отчёт-сонгулдалыг болгаш отчеттуг хуралдарны белеткээринге бааза эрттирериңге райкомнуң харысалгалыг ажылдакчылары киржип, олар бөлүүт хуралды чедирген.

Эге организацияларының от... [illegible]

ажылдары демократтыг улам сайзыраар, кыйгылар болгаш коммунистерниң идепкейин, ажылдарының харысалгалыг бедидеринге, партия организацияларының дайынчы арганизациязы күштелдиреринге улуг идигни берип турар.

[illegible]

Беш чылдың кижилери

ЭКИ ДАРГАН ЭРГЭЭН КАКПАС

[illegible]

М. ТИРЧИН.

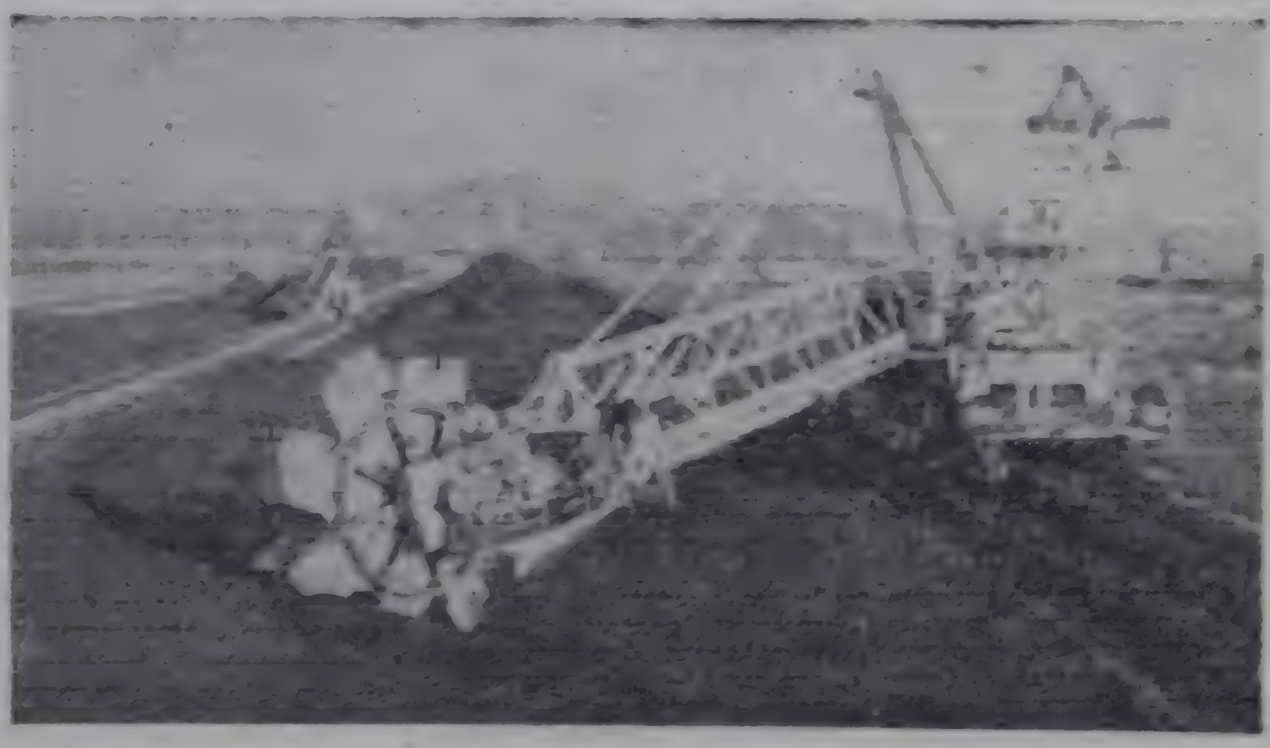

ПРИМОРЬЕ КРАЙ. Восточный порттуң хөмүр-даш ширзиниң докерлери 1981 чылда бир миллион ажыг тонна хөмүрдашты чүдүрүп чорудукан. Автоматчыдылганган болгаш механикчыраткан бедик деңнелиг хөмүр ... чок болдурган.

Хөмүр-даш комплекизиниң бирги ээлчээниң тудуу ... дооза ... ажыглалга кирерге, ол чылда 5 миллион тонна хөмүр-дашты дөмүрүп ... 3 муң тонна бээр. Хөмүр-даштың ... тык километр дуртуг ширзинге чүс муң болгаш ... дээн бээр.

Байкал-Амур магистралының төнчү ужунда туттунуп турар улуг порт Приморьениң транспорт системазында чугула ужур-дузалыг апаар чыдар. Оон улуу Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бо ... партияның шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга херек болур.

ЧУРУКТА: ажык улуг ... хөмүр-дашты ... берип турары. ... чуга ... бар.

С. КОЗЛОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

Суг-Хол районунга Наталья ... [illegible]

О. КАН-ООЛ.

Николай Седенович Монгуш Тываның «Рембыттехника» каттыжыышкынының Кызылда шак септээр цехиниң дурзулуг мастерлериниң бирээзи. Ол мында он чыл ажыр ажылдап, бодунуң шак шеригжилинге эптиг ... аныяктарны ... ай санында бүдүрүлге планын 100—120 хуузун күүседип келген.

Бежинчи разрядтың мастери Н. С. Монгуштуң коллективи ...

ЧУРУКТА: мастер Н. С. Монгуш.

М. ТУЛУШТУҢ фотозу.

ЧОГААДЫКЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААР

Эрткен пятницада Политиктиг чырдыкышкын бажыңынга республиканың агрономнарының хуралы болган. Анда ажыл-агыйларның кол агрономнарындан аңгыда, райкүүскомнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң начальниктери, үнүш камгалалының станцияларының, сельхозхимияның, агрохимлабораторияның, сельхозтехкурзомнуң төлээлери, партия обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң харысалгалыг ажылдакчылары киришкен. Хуралга «Республиканың совхозтарынга чер ажылының системазын сайзыралдыр талазы-биле кол угланыышкыннар» деп илеткелди кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы Г. Н. ЛАРИОНОВ кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан он бирги беш чылдың сорулгаларында кол черни ээлеп турар ажы-чем программазын шиитпирлээринге киржиишкин турар чаңгыс-даа совхоз азы бригада бөгүн бисте чок. Бо ажыл-херектерни амыдыралга бот... [illegible]

24,2 центнер кызыл-тасты, Хөвалыг Сереэниң звенозу 19,6 центнер кызыл-тасты өстүрген.

Кодээ ажыл-агыйда чедиишкиннер дээрде, партияның аграр политиказының амгы угланыышкы... [illegible]

... звену Дуржулга ... биле кады «Тыва АССР-ге ... ажыл-агый культураларын өстүрериниң хоралыг камгалаар технологиязы» ажылдап кылган болгаш агроном бүрүзүнге үш-дөрт кезекти берген. Ындыг турбужке, ол чугула документ-биле ханы таныжып агроном ховар болган. Оон уржуунда чер ажылынга хоралыг камгалаарының системазынга улуг тажыдымышкыннар болган. Ылангыя Улуг-Хем, Кызыл болгаш Таңды районнарга хоралыг камгалалының ажылдары чүгле 27—51 хуу күүсеттинген. «Найырал», «Кок-Тей», «Ленинчи орук», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг болгаш өске-даа совхозтарның агро... [illegible]

Л. ХОВАЛЫГ.
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи.

«Шынга» хары

«ӨСКЕ ОРУК-БИЛЕ»

[illegible]

Я. ДАМБА,
«УТКА 25 чылы» совхозта партком секретары.
Б. ОЮН.
Арыг-Узүү кадыг Советтиң күүсекн даргазы.
Улуг-Хем район.

Кижи болгаш бойдус

ДУБТУГ АРЫГЛАРНЫ КАТАП ТУРГУЗАР

Дыка хой чурттарның специалистери дубтарның эвээжей турарынга дувурен турарлар. Чижээ, АКШ-тың элээн каш районнарында микроб моогулер кызыл дубту арыглары-биле хыдып калганнар. Дубтуг арыгларның моогу-биле курган турар таварылгалары Барыын Европада база демдеглеттинген. Бистиң чурттуң Европа талазының мурнуу чугунде чаңгыс дубтуг арыгларны бала-ла айыыл таварыпкан.

Эң-не мөзүлүг ыяштарның бирээзиниң камгалалын чоруур чүге сулараан-дыр? Молдавияның Эртемнер академиязының ботаника садында тургустунган дубтуг арыгларны кургаашкынның чайладыр талазы-биле лабораторияның удуртукчузу, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады Ю. Брашкеттиң ол дугайын тайылбырлап турары:

— Кижилер хой чыл дарының дургузунда, чиирбейленип үнүп-ле келир ыйнаан деп идегээш, дубтарны кам-хайыра чокка ужуруп, дубтуг арыгларның сигенин тааргы келип, чырааларын кыргып келгеннер. Ол бүгү үнүштер харылзааларын кошкадып, оларның калыын болган мун-мун чылдарның дургузунда тывылган бот-камгалалын кошкаткан. Ындыг ыяштар хоралыг моогулерге болгаш агаар бойдустуң ширииндешкин перинге шыдаар удурланып шыдавас.

Чижээ, ындыг таварылгалар болгулаар. Бузун опата даар моогулер дубтуг арыгларга калбаа-биле тарылып үнүп келирлер. Ол моогулер кескен ыяштарның тожектериче синиккеш, оларның дазылдарын үрегдеп узуткаан, боттарының сагалынга таарымчалыг чер хостап бээрлер. Моогуге ынак кижилерниң моогу ковудаан тен амырап турганы моогу элбекшилли дубтуг арыгга улуг айыыл кылдыр хуулган.

Кижилерниң эрткен үеде бодурган чазыым эдери, дуб ыяштың [illegible] чоруун дедир эгидери чүгле болдунуп болур эвес, харын боттандырары эргежок чугула чүве-дир. Ону боттандырарының аргазы — чиирбейленип үнер дубтуг арыгларның орнунга үрезиннер өзүп үнер дубтуг арыглар чоорту шилчиири. Дубтарны калбаа-биле ужурарын хоруур (санитарлыг кезиишкиннер-биле кызыгаарланыр), дубтуг арыгларга мал одарлатпас, олардан сиген кезерин ойлаар, ындыг арыгларга массалыы-биле дыштаныры кезек када соксаар.

Эртемденнерниң сүмелерин ёзугаар дубтуг арыгларны эгидер сорулга-биле, чижээ, Молдавияда дубтуг арыгларның кончуузур ыяштарын ужурарын хораан, ындыг арыгларда кызыл-кымыскаяктарны калбаа-биле тарадып эгелээн.

Л. ХАЛАШ,
СЭТА-ның корр.
Кишинёв.

АКЫ-ДУҢМА ЧУРТТАРНЫҢ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЗЫ

БОЛГАРИЯ. Шуменниң алюминий ажылдап кылыр комбинадының тудуу чоокта чаа доозулган. Ооң төлевилелин Москвага тургускан. ССРЭ-ден болгаш ГДР-ден чедирген дериг-херекселдерни эптеп тургузарынга, эдектирип ажылдадырынга акы-дуңма чурттарның специалистери киришкен.

Бүдүрүлгениң бүдүрүп үндүрер продукциязы янзы-бүрү: аңгы-аңгы хевириниң прокадындан, хоолайларындан эгелээш эң чуга амаларга чедир алюминий кылыглары моон үндүрер. Социалистиг экономиктиг интеграцияның ачызында туттунган Шумен комбинады төлевилелдиг хүчүзүнге 1983 чылда чедер. Бүдүрүлге хемчээли мичан амгызындан [illegible] улгадыр.

ЧУРУКТАРДА: совет болгаш болгар специалистер (солагай таладан) — Краматорскидеп инженер Н. З. Шорохов, электрослесарьлар И Иванов, С. Велинов (БУР), Краматорскидеп инженер П. Т. Кириченко олар комбинаттың цехинде; алюминийниң белен амаларын кылыр цехте.

А. СМИРНОВТУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

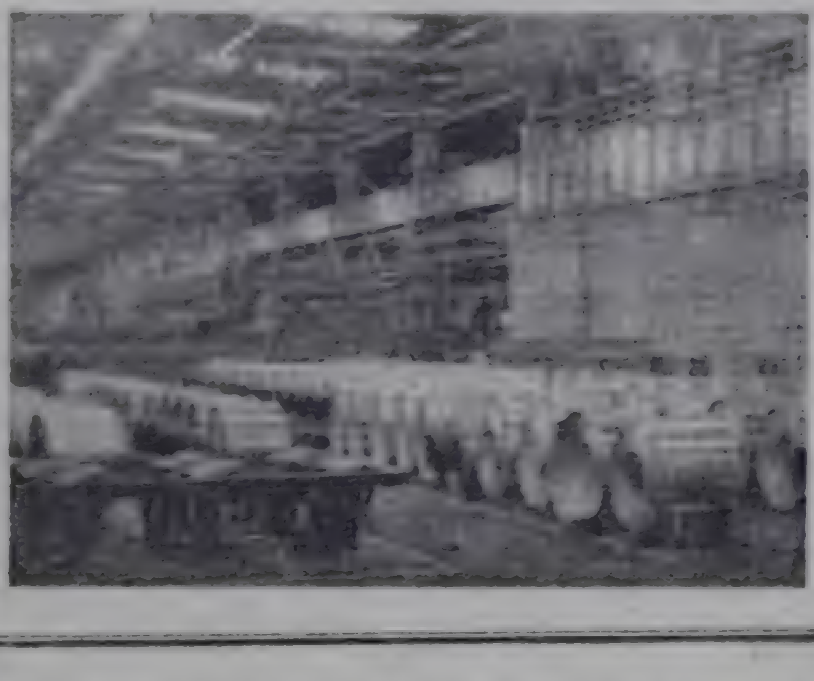

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ!

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ПРИНЦИПИАЛДЫГ ТУРУШ

НАТО чөвүлелиниң Брюссельге болган сессиязы-биле холбаштыр СЭТА-ның медеглелин даштыкының массалыг информация органнары, политиктиг болгаш хой-ниити ажылдакчылары калбаа-биле тайылбырлап турар. Польшаның иштики херектеринге холгаарлап киржир дээн АКШ-тың чазааның болгаш НАТО талазы-биле оон авилелчилериниң оралдажыышкынын шиитпирлиг буруу шапкан Совет Эвилелиниң принципиалдыг туружун ол тайылбырларда демдеглеп турар.

Кандыг хемчеглерни алырын азы кандыг хемчеглерни чорудуп болбазын Брюссель сессиязының киржикчилери Польшаның удуртулгазынга «сайтып бээрин» оралдажып турар-дыр мен деп, Венгрияның «Непсабадшаг» солуну бижээн. Ол ээрге —Польшаның иштики херектеринге каржызы-биле холгаарлаашкын-дыр. Чавырлыышкынче, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-чурттап чоруунаашкынынче чедир эглиринден өске сарыылдыг арга болгаш чаагай оруу чок дээрзин НАТО чурттарының удуртукчулары медерен билген турар ужурлуг.

Польшага удур АКШ-тың «хемчеглери» Хельсинкиниң чөвүлел хуралының Түңнел актызынга дүушпейн турар деп, «Хорицонт» журнал (ГДР) демдеглээн. Делегей байдалын улам-на чидиглендирерин Польша Улус Республикада болуушкуннарны Вашингтон ажыглаваан. Тайбыңның херээнге ожаатен ончук-чөңгээлерни кылып турар. Тайбың —бүгү улустарның эң-не үнелиг эртинези-дир. Ынчаарга тайбыңның херээнге айыылдыг АКШ-тың хөделиишкиннери бүгү улустарга удур кем-буруулуг туралдыг херектер болуп турар. Ынчангаш Р. Рейганның администрациязының Польшага удур ончук-чөңгээлеринге шиитпирлиг ойтур шавыткыны бээри эргежок чугула.

Чавырлыышкынның чорудулгазын соксадырынга Польшада болуушкуннарны Американың Каттышкан Штаттары чылдак кылдыр ажыглап турарын «Нью-Йорк таймс» солун ажыы-биле демдеглээн. Барыын Европаның күрүнелерин АКШ-тың хуулгаарларынга чагыртырын Вашингтон оралдажып турар. Ядерлиг чепсегленииишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле чугаалажыышкыннарның үезинге Польшада болуушкуннарны Вашингтон ажыглап, ончук-чөңгээлерни өскүдүп турарын солун айыткан.

Пентагонның улуг албан-хүлээлгелиг ажылдакчызы болуп чораан профессор Э. Равенваль АКШ-тың Польшага болгаш ССРЭ-ге удур «хемчеглерин» буруу шапкан. Польшада болуушкуннар Американың Каттышкан Штаттарынга көнгүс хамааржыпас болгай, ынчангаш Вашингтон поляктарның иштики херээнге киришпес ужурлуг деп, ол санап турар.

Польшага болгаш ССРЭ-ге удур Вашингтонның «хемчеглери» чугле АКШ-тың бодунуң эрге-ажыктарынга дүүшкен-дир деп, Люксембургтуң даштыкы херектер болгаш даштыкы садыг министри Н. Флеш «Репюликэн лоррэн» солунга берген интервьюзунга медеглээн. Американнарга бодаарга, бистер поляктарга чоок демократтыг чуртта турар бис, ынчангаш Польшада болуушкуннарны эки билип турар бис. Социалистиг күрүнелерге удур экономиктиг кандыг-бир хемчеглерни алыры «Ниити рыноктуң» чурттарынга ажык чок чоруктуң улам ооруунге чедирер апаар ийик деп, министр айыткан.

Польшаның иштики херектеринге холгаарлаашкынның янзы-бүрү социал тургузуглуг ниити системаларның аразында тайбың кожа-чурттап чоруушкуннуң принциптеринге дүүшпейн турар деп Совет Эвилелиниң санап турарын Франс пресс агентство демдеглээн. АКШ-тың чазааның амгы үеде хөделиишкиннери тайбыңның херээнге, бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолунга кееререй айыылдыг болуп турар.

Эң чугула айтырыглар ылангыя боо-чепсекти кызыгаарлаар айтырыг талазы-биле чугаалажыышкыннарны АКШ бир эвес моондактаар бодаа, бодунга даар харыысалганы онаашкырганы ол ийик деп Совет Эвилелиниң санап турарын Англияның «Дейли телеграф» солуну демдеглээн. Польшага хамааржыыр америк «хемчеглерни» Барыын Европаның чагырыкчы бөлүктери бир эвес деткиир бодаа, ол чурттарның улустарының эрге-ажыктарынга хамыктың мурнунда хоралыг болуруп СЭТА-ның медеглели тодаргай айтып турар.

Күрүнелер аразының харылзааларының болгаш делегей эргезиниң ылыктыг нормажыжыктерин АКШ-тың администрациязының хөделиишкиннери каржызы-биле дарамчылап турар-дыр деп, Финляндияның «Суомеммаа» солуну бижээн.

Совет Эвилелинге болгаш Польшага удур барыын талакы күрүнелерниң «хемчеглерин» буруу шапкан революциязы Кипрниң төлээлекчилер палатазы (парламентизи) хулээп алган. Ындыг «хемчеглер» удур туружуушкунну өскүдүп, тайбыңның, чавырлыышкынның болгаш айыыл чок чоруктуң херээнге кыжаныышкын болуп турар.

Польшаның иштики херектеринге чогуп ным каржызы-биле холгаарлаан турарын Москва болуннуң медеглелинге [illegible] айыткан-дыр деп, Мароккоңуң МАП агентствозу демдеглээн. Американың Каттышкан Штаттары Польшага удур [illegible] [illegible] турар. [illegible]

(СЭТА).

А. КУНЬЯЛДЫҢ ЧУГААЗЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары А. Куньял национал радио дамчыштыр чуве чугаалаан болгаш чаавк кабинетиниң дүрген дүжери, ээлчег чок парламент соңгулдаларын чорудары чугула деп айыткан. Чурттуң конституциязының демократтыг кол чүүлдерин күш чок болдурарының аргазы-биле чаавк күрүне эртиидезин чорударын оралдашкан реакциялыг күштерни ол шыңгыы буруу шапкан.

1974 чылдың апрель революциязының айыткан оруу-биле Португалияның хөгжүлдезин хандырарынга чедир күштер демократтарда бар деп, А. Куньял медеглээн.

Массалыг чыскаал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Р. Рейганның дашынзырак политиказынга удур массалыг чыскаал Нью-Йорк хоорайда болган. АКШ-тың президентизи Рейган кажан хорөнгитен бөлүктериниң төлээлекчилери-биле «Уолдорф Астория» деп гостиницага ужуражып турда, чыскаалдың киржикчилери оон бажыңының чанынга чедип келгеш, «Дайын соңнээр болзун!», «Өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлаар киржирин соксадыр!», «Сальвадордан америк шериглерни үндүрер!» деп лозуннарны кыйгырып турганнар.

[illegible] ... Рейганга илергейлээр дээш манаа чедип келген бис деп, чыскаалдың [illegible] ... медеглээн.

АЖЫК ХАРЫЛЗААЖЕ ЧҮТКҮЛ

Кыдаттың болгаш Мурнуу Корейниң аразында садыг харылзааларының калбартып дугайында медээлерни хой чурттарның, ылангыя Азия күрүнелериниң, парламентизи бижип турар. Ийи чурттуң аразында [illegible] 1980 чылда [illegible] миллион доллар, а 1981 чылда бир миллиард доллар чеде берген.

[illegible] ... улам калбартып турар.

Мурнуу Корей Кыдат-биле харылзааларны калбартыышкан, хары үеде ийи сорулганы чедип алыр бодап турар. [illegible] ... Мурнуу Корейниң экономиказының энергия балансызынга чугула черни нефть ээлеп турар. 1973—1975 чылдарда делегейниң энергетиктиг кризизи Мурнуу Корейниң энергетиктиг балансызын дыка божаңнаткан. Ооң ожаамы — Япония ол чылдарда энергетика хандырылгазының талазы-биле [illegible] ... Мурнуу Корейниң [illegible] ... болган.

Япониянын үлетерин эдеериин Сеул шиитпирлеп алган. Ынчангаш Кыдат-биле садыг харылзааларын а ооң соонда [illegible] ... харылзааларын тургузарынче Мурнуу Корейниң чагырыкчылары чүткүй берген. Мурнуу Корейниң [illegible] ...

Пак Чжон Хи Кыдат-биле харылзаа тудар талазы-биле бодунуң сорулгаларын чедип албаан. Ынчалза-даа амгы үеде Сеулдуң болгаш Пекинниң аразында харылзааларның хой эртинези ... киниң аразынга садыг харылзааларын ажыы-биле калбартып турар. Пекинниң баштайгы төлээлекчизи 1980 чылда Мурнуу Корейге чораан болгаш ооң хой бүдүрүлгелерин, ылангыя Пхохангда металлургия заводун барып көрген.

Мурнуу Корей-биле Кыдаттың харылзааларының калбартканы мооң дикатордун [illegible] ... эртемниг күчүзүн өстүрериңче [illegible] болуп турар.

С. АЛЕКСЕЕВ
(ПМА).

УЗАМДЫГЫП ТУРАР РЕФОРМА

ПАРИЖ. (СЭТА). Национализация дугайында хоойлу төлевилелин Францияның конституция чөвүлели соңгаарлаткан. Ол төлевилелди национал хурал оон мурнунда чүүлдүг деп көрген турган. Конституция чөвүлели хоойлу төлевилелиниң ниитизи-биле таарымчалыг кылдыр санаалдаа болза, ооң 6 чүүлдерин «Конституцияга» дүүшпес деп көрген. Национализастаар бүдүрүлгелерниң ээлеринге эгидиилдериниң хемчээлин, банкыларны национализастаарының чурумун хоойлу төлевилелиниң ол 6 чүүлдеринде айыткан болуп турар. Барыын үелдиг буржуаз партияларның төлээлекчилери хоойлу төлевилелинге калчаалыы-биле удурланып турар. Ынчалзажок национализацияның принциптерин ниитизи-биле конституцияга дүгжүп турар деп чөвүлел санаан.

Конституция чөвүлелиниң ол шиитпири-биле чаавк марының шыдавас болгаш хоойлу төлевилелиниң хамаарышкан 6 чүүлдерин катап эдилериш, национал хуралга чугаалажыр кылдыр дагын киирер ужурга таварышкан. Ынчангаш реформаларны боттандырары шак мынчаар узамдыгып турар-дыр.

Национализацияның программазынга конституция чөвүлели чигзинмейн турар, ынчалзажок хоойлу хулээп алырын узамдыктырып турар-дыр деп, чазактың тускай дыңнадыында демдеглээн. «Ол ээрге, шыңгыы болуп-дур. Ынчангаш оон хоойлу болгаш политика талазы-биле киптээйтейлиг өөрениш көөрү негеттинип турар» деп, национал хуралда социалистер бөлүүнүң даргазы П. Жокс медеглээн.

Беш үлетпүр болгаш ийи сан-хөө [illegible] ... рын, 36 банкыларны база күрүнениң контролюнга кииреринге, оларның ээлеринге эгидилгени төлеп бээрин конституция чөвүлелиниң чугаалажыр көргени ол хоойлу төлевилелинде айыткаш бистиг болгай.

Францияның чаа чазааның социал-экономиктиг реформазынга моон мурнунда бүдүрүлге ээлери болгаш барыын үелдиг партияларның төлээлекчилери шак мынчаар ужурланып удурланмайн турган. А [illegible] дугайында хоойлу төлевилелиниң бүдүрүлге ээлери оларның «ажыктыг» эргелеринге кол [illegible] турар.

Барыын үелдиг партияларның [illegible] хоойлу төлевилелин национал хуралга чүүлдүг деп көөрүнге моондактаар дээш бүгү-ле аргаларны ажыглаан турганнар. Ынчалзажок социалистер болгаш коммунистер депутаттарының хой мурнуку ээлээн национал хурал хоойлу төлевилелин чүүлдүг деп көрген соонда, барыын үелдиг партияларның төлээлекчилери конституция чөвүлелинге хомудал киирген.

Монополистиг тергииделге удур

КАИР. (СЭТА). Египеттиң экономиказынче америк болгаш Барыын Европаның монополистиг капиталының [illegible] ... хандырган сайзыраңгай экономиктиг ... чурттуң ажылчы чоннары [illegible] ... президент Садат чарлаан турган. Египеттиң экономиказында, ылангыя үлетпүрүнде кол туруштарны даштыкы монополиялар [illegible] ... тергиидеп турар.

[illegible] ... Фуад Мурси «Аль-Ахрам» азыкталчык солунга бижээн чүүлүнде айыткан.

Р. Мугабениң медеглели

СОЛСБЕРИ. (СЭТА). Зимбабвениң премьер-министри Р. Мугабе медеглел кылган болгаш чурттуң үлетпүрүнүң кол адырларын бодунуң холунга чазактың алыр деп планнап турарын чарлаан. Келир үеде бурун экономиканың ажылчы чоннар башкарар кылдыр оон хөгжүдери эргежок чугула деп, ол айыткан.

[illegible] ... Р. Мугабе чугаалаан. [illegible] ... аңгы-аңгы адырлары — [illegible] ... бүгү үлетпүрү болгаш көдээ ажыл-агыйның Зимбабвениң чаа хамыктың мурнунда бодунуң контролюнга киирер бодап турар.

Политиктиг месилдежиишкин

РИМ. (СЭТА). «П-2» деп масон ложазының херээниң талазы-биле истелгениң үезинде Италияга ээлчеглиг месилдежиишкин эгелээн. Ложаның дүрүмүнге удур ажыл чорудулгазын истээр талазы-биле парламент комиссиязынга масон чораан Ф. Сиписканьи чуве чугаалаан болгаш ол комиссияның кежигүннериниң бирээзи, ИСП-ниң депутаттар палатазында бөлүүнүң даргазының оралакчызы М. Сеппья ол чажыт организацияга кирип турган.

«П-2» дээр масон ложазының удуртукчузу Л. Джелли судка шииттирериниң корткаш, даштыкыже дезе берген. Ынчаарга Италияның камгалал министри Л. Лагорио болгаш Христиан-демократтыг партияның политиктиг секретары Ф. Пиколи даштыкыже дезе берген Л. Джеллиниң эң чоок өнүктери болуп турган деп, итали масоннарның удуртукчуларының бирээзи Л. Сальвини медеглээн.

Соңгулдаларга белеткенип турар

ТОКИО. (СЭТА). Япониянын эрге-чагырыгда Либерал-демократтыг партиязы 1983 чылда болур парламент соңгулдаларынга белеткенип эгелээн. Ол соңгулдаларга тиилелгени чедип алырын хой акша хандырар деп партияның удуртукчулары санаан, байлардан акша «чыылдаазы» эгелей берген.

Сөөлгү медээлерни ёзугаар алырга, хой акша чыып алыр сорулга-биле «кежээлерни», «лекция ужуражыышкыннарын» партия чорудуп турар. Чижээ, Осака хоорайга болган дүштеки шайлалгага 2 муң ажыг кижи киришкен. Ооң түңнелинде 125 миллион иен акшаны партия чыып алган.

АКШ-тың бүгү талалыг деткимчези-биле эрге-чагыргада олурупкан артың турар коргун дуктаага удур демнеглерни [illegible] Сальвадорда улам күштелген. Кажыгдалдыг ол [illegible] ... Вашингтонның база [illegible] ... чедер апар чыдар.

(Солуннардан).

Одунган вулкан. «Боденпост» (ГДР) сеткүүлден туруп.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КРИЗИСТИҢ МАЛГАЖЫНДА

ТОКИО. Кол-кол капиталистиг чурттарның экономиказының амгы байдалының онзагай чүүлдери — үлетпүр бүдүрүлгезиниң [illegible] ... ның улам-на хапылааны, эртек-үениң кудулааныкының болгаш массалыг ажыл чокталыышкын ол бооп турарын Япон банкы дыңнадып турар. Ылангыя америк экономиказы онза аар-берге байдалда таваржып турарын ол банкының парлаан илеткелинде чугаалап турар. АКШ-та моон-биле дөрт ай улаштыр үлетпүр бүдүрүлгезиниң деңнели кудулап келген. Чурттуң хөлезилеңнир ажыл күжүнүң 8,9 хуузу чедип турар ажыл чокталыышкын дайын соонда чылдарда эң бедик деңнелде чоокшулап турар апарган.

Барыын Европаның чурттарында үлетпүр кудулааныкынга таварышкан. [illegible] ... улам-на улгадып турар. Чижээ, Францияда эрткен чылдың ноябрь айда 1980 чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, калбак херэглел бараанннарының өртектери 14,3 хуу, Англияда — 12 хуу улгаткан. Ол ышкаш ФРГ-де бирги черге ниң эргежок бараанннарының өртектери база дыка улгаткан.

КОПЕНГАГЕН. Даниянын экономиказының ниити кризистиң онзагай чүүлү бүдүрүлгениң кол-кол адырларында кудулааныкының улам-ла тыыныкынын бооп турар. Бүдүрүлге ээлериниң төлээлекчилериниң консультативтиг органы болур үлетпүр чөвүлелиниң илеткелинде айытканы-биле алырга, 1981 чылда ниитиниң национал продуктуунуң хемчээли ол чуртта 1 хуу кызырылган. Ол-ла үениң дургузунда үлетпүрге капитал салыышкынының хемчээли 12 хуу эвээжээн. Ынчангаш экономиканың ол адырында ажылчыннарының саны дыка [illegible].

Сөөлгү үеде улам хапылап турар экономиктиг болгаш сан-хөө талазы-биле улуг бергедээшкиннер эрткен чылдыч төнчүзүнде Данияга эгелээн политиктиг кризистиң кол чылдагааннарының бирээзи болган.

ЛОНДОН. Великобританияның экономиказының шаандан бээр кол адырларының бирээзи бооп келген хөмүр-даш үлетпүрүнге кризис эрткен чылда улам хапылаан. Великобританияның хөмүр-даш үлетпүрүнүң национал эргелелиниң шиитпирин ёзугаар сөөлгү 12 айлар иштинде улуг-улуг 10 шахталарны хаап каан. Ооң түңнелинде 12 муң шахтерлар ажыл чок арткан. Эң ылангыяда кол хөмүр-даш районнары — Йоркшир графство, Мурнуу Уэльс болгаш Шотландия улуг бергедээшкиннерге таваржып, нарыжалаан.

ОТТАВА. Канада экономиказының автомобиль үлетпүрү өске-даа адырлар-биле бир дөмей, бүдүрүлге деңнелиниң талазы-биле сонгаар чок кудулааныкынга таваржып турар. Эрткен чылын ооң мурнунда чылга деңнээрге, чуртка автомобильдер кылыын үндүрери 5,6 хуу кызырылган.

Экономиктиг кризистиң бүгү-ле аар уржуктарын ажылчы чоннарга чүүй каарын монополиялыг капиталдың оралдажып турарын Канада профсоюзтарының [illegible] турар. Ынчангаш оон чедир алыры-биле ажылчыннарны ажылдаан массалыы-биле үндүрүп турарлар.

(СЭТА).

ДАШТЫКЫДАН ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

БАЙЛАКТЫГ ЧЕР ТЫВЫЛГАН

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий геологтар Пальк мугулдурунуң эриниң районундан, «Карыалдынның» Индияда эң-не улуг дээн «Бомбей хай» дээр тыгжамырының чоок талазында нефтилиг чаа черни тыпканын ПТИ агентизи дыңнадып турар. Ол чер иштинде 2300 метр таңы чыдар болгаш дөртен дөрбелчин километр ажыг черни шыва алган. Индияның барыын эрик кырында ол районнуң нефть-биле байлак черниң барыын дугайын эң-не баштай совет специалистер илереткен.

МУЗЕЙ КЫЛЫР ДЭЭН

ДЖАКАРТА. (СЭТА). 1830 чылда чугаалажыышкыннар үезинде шыгуур салгактың Дипонегорону эскерилкчи ёзу-биле тудуп хоругдаан черге элээн каш бажыңнарны катап тудуп, музей кылырының дугайында Индонезияның шиитпирлээн. Ол колония турган Индонезияның тоогу-

зунде эң-не баштай эглеп кулданыкчыларга удур улустуң тура халыышкынын баштаан болгаш амгы үеде ону национал маадырларының бирээзи, хостаглга дээш демисээлдиң эгелекчизи кылдыр санадып турар. Ява тура халыышкынының баштыңчызын тудуп, колонизаторлар ону Сулавеси ортулукче бүзү дамыышкынга шөлүп болгаш тура халыкчыларны араатан ыяр бөгү-биле шаажылап.

Артара агентизиниң дыңнатканы-биле алырга, Магеланга (Төп Ява) хоорайның чанынга XIX чүс чылдың шыйыгларын ёзугаар музей бажыңнарын 60 чылын тудуп эгелээр.

БАШТАЙГЫ ЭЛЕКТРИ ТОГУ

КАТМАНДУ. (СЭТА). Сиаваи хемде тудуп ээс бажыңы-биле ажылдаар электри станцияның баштайгы электри тогун берген. Непалдың барыын чугунде эң-не ырак узак дээн районнуң 8 муң ажыг чурттакчыларының бажыңнарында электри чырып эгелээн. Электри станциязын амыдыралга киирерин ол-ла үе-биле чер ажыктыг [illegible] ... арганы бээр.

• •

Катманду [illegible] ... чыл иштинде Непалдың [illegible] ... барык 250 муң чурттакчыларын [illegible] ... километр [illegible] ...

Чиңгине план [illegible] ... алырга, 2000 чылга чедир [illegible] ... 12 районнуң [illegible] ...

БУУРАП ДҮШКЕН КОМПАНИЯЛАР

ТОКИО. (СЭТА). Эрткен чылын сан-хөө талазы-биле бүүрааңынга таваржыкан япон компанияларның төлеп чадашкан өрелериниң түңү 2,6 триллион иен-акша ажыг бооп турар. Ол дугайын бүдүрүлге черлериниң төөгүп алыр арганың дыңнатканы агентизи 1981 чылда ниитизи-биле Японияга 17.616 компаниялар хоозураан.

• •

Нефть химиязының чугула продукциязы — этиленниң бүдүрүп үндүрери 1981 чылда Японияда ооң мурнунда чылдыындан 13 хуу кызырылган. [illegible] ...

ТУДУП ХОРУГДААШКЫННАР

КУАЛА-ЛУМПУР. (СЭТА). [illegible] ...

Чурттуң пайызыгалынга туруп [illegible] ... иштинде малайзия полициязы барык 700 наркотиктер садыгжыларын тудуп хоругдаан. Бо чылын ниитизи-биле ол дыны бурулааттырган, 2,3 муң кижи хоругдаттырган.

ИНЕ-БИЛЕ ЭМНЭЭШКИН

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат эмчилер 2000 чыл ажыг үе мурнунда-ла янзы-бүрү аарыгларны ине-биле уттуп эмнээр арганы ажыглап турганнар. [illegible] ... ры чоокта чаа чер казып [illegible] ... (бистиң эраның [illegible] чылдарында) [illegible].

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ ЛИТЕРАТУРАНЫ — ЧОНГА

СЭКП-нын XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш бистиң республиканың библиотекаларында ниитилел-политиктиг литератураны чонга таратпышаан чедирериниң талазы-биле улуг ажылдар чорудуп турар.

Партияның XXVI съездиниң болгаш ооң соонда Пленумнарның материалдарын, Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын, ооң чогаалдарын пропагандалаар ажылдар библиотекаларның ажылының кол өзээнде турар.

В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүндең бээр 110 чыл оюнга уткуштур СЭКП ТК-ның доктаалынга үндезилээш «Ленинниң өөредии-биле чурттаар, ажылдаар, өөренир» деп темаларга аныяктарның бүгү эвилел номчулга конференцияларын болгаш библиотекалар ажылының көрүлде-конкуржун республикага чарлаан турган.

Библиотека ажылының болгаш бүгү ведомстволар библиотекаларының киржилгези-биле «Ленин болгаш амгы үе», «Ленин болгаш аныяктар», «Лениниң чагыглары-биле» деп темаларга номнар делгелгелерин, беседаларның, номчулгаларның дузазы-биле Ленин дугайында номнарның комплекстиг пропагандазын чорудуп турган. Лениниң номчулгалары, ленинчи кичээлдер, вечерлер үезинде ол темаларга хамаарыштыр номнар бээриниң республиканың библиотекаларын массалыг-биле чорудуп, 1980 чылда 62922 экземпляр номнарны номчукчуларга берген. Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» деп номнарының пропагандаларынга партия райкомнары-биле кады библиотекалар масса-политиктиг ажылдарны кылып чоруткан. Ол ышкаш ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң чаа Конституцияларын пропагандалаар ажылга библиотекалар кежээлерни, аас журналдарын, диспуттарны организастаан. Бо темаларга Улуг-Хемниң төпчүткен библиотеказынга «Бистер — совет улус бис», Бай-Тайганың төпчүткен библиотеказынга «Совет амыдырал» деп темаларга пропаганда ажылдарын чоруткан. Ол ышкаш Таңды болгаш өске-даа районнарның төпчүткен библиотекаларынга ССРЭ Конституциязы болгаш совет амыдыралдың овур-хевири ышкаш темаларга пропаганда ажылдарын калбаа-биле чорудуп келгеннер. Ооң ышкаш Таңдының [illegible] «Ынакшыл, өгленишкин, өг-бүле», «Аныяк өг-бүлелерниң клуву» деп темаларга бөлүк материалдарының папкаларын кылып турар. Номчукчулар-биле «Өг-бүле чуулени», «Мораль болгаш эрге-хоойлу» деп рубрикаларга сайгарылгалар кылгылаан. Барык шупту библиотекалар интернационалдыг уруглар өөредиинге, бүрүн-тудуг, шериг-патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилге ажылдарынче кичээнгей салдынган.

Ада-чурттуң Улуг дайының темазы кезээде эң чугула айтырыгларның бирээзи. Ол талазы-биле тус-тус темаларга хөй ажылдар библиотека бүрүзүнде чорап турар. Каа-Хем районунуң төпчүткен библиотеказынга «Дайынга мөчээн шүлүкчүлер чугаалап тур» база Улуг-Хем районнуң төпчүткен библиотеказынга «Чоннуң маадырлыг чоруу» деп темаларга массалыг ажылдар чогуур деңнелге эрткилээн.

Библиотекаларның үргүлчү-ле шимчээшкинде турар номнарының делгелгезинде «Акы-дуңма улустарның найыралдыг өг-бүлези», «Пролетарлар интернационализминиң [illegible]» деп [illegible] ажылдар Өвүр, Чөөн-Хемчик районнарның библиотекаларында эки тургустунган.

Тыва Моол Арат Республика-биле кызыгаарлажып турар, ынчангаш ийи республикаларның харылзаазы шагдан бээр тургустунуп келген. 1980 чылдың майда МАРН ТК-ның бирги секретары, МАР-ның Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбалдың Өвүр районга чорааны-биле холбаштыр ол районнуң төпчүткен библиотеказынга «Акы-дуңма Моол-биле», «Аас-кежиктиг чаа Моол» деп темаларлыг номнар делгелгези болган. 1981 чылдың июньда республикага Моолдуң улусчу революциязының 60 чыл оюнга таваржып ай эрткен. Аңаа библиотекаларга «Моолга улустуң революциязының 60 чылы», «Акы-дуңма найыралдың тугуунуң адаа-биле» дээш өске-даа темаларга номнар делгелгези, номчулгалар, беседалар, литература кежээлери болгулаан.

Чурттуң культуразының болгаш экономиказының хөгжүлдезиниң талазы-биле чурт-шинчилелдиң литературазын пропагандалаары ажылчы чоннуң кижизидилгезинде улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ниитилел-политиктиг литературага номчукчуларның херегцээзи улуг, ону доктаамал ажыглап турары көскү.

СЭКП-нын XXVI съездинге уткуштур литература пропагандазын библиотекаларга организастаап турган. Аңаа «Тыва оңгу беш чылда», «Тыва съездиден съезд чедир» деп темаларга делгелгелерни чорудуп турган. Ындыг массалыг ажылдарга Тиилелгениң 35 чылынга тураскааткан номчулгалар, А. Л. Чульдумнуң төрүттүнгенинден бээр 75 харлаанынга «Революцияның дайынчызы» (Кызылдың болгаш Каа-Хемниң төпчүткен библиотекаларынга), А. Д. Кравченконуң төрүттүнгенинден бээр 100 чылы (Кызыл хоорайның болгаш Каа-Хемниң, Эрзинниң библиотекаларынга) болгулаан.

«СЭКП-нын XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга» деп темага бүгү талалыг ажылдар шупту библиотекаларның ниитилел-политиктиг литература талазы-биле ажылының кол темазы болуп турар.

Районнарның төпчүткен библиотекаларынга тодаргай методиктиг дузаны республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының ажылдакчылары чедирип турар. Республиканың библиотекалары библиография-методиктиг көргүзүг материалдарын болгаш өске-даа ажылдап кылдынган темаларга чугула документилерни алгылааннар.

Амгы үеде бүрүне библиотекаларында 530,8 муң экземпляр ниитилел-политиктиг литература бар, ол болза бүгү фондунуң 22,8 хуузу болур. Ниитилел-политиктиг номнарны номчукчу бүрүзүнге чедирери-биле 398,9 муң ажык томнарны бижиткен.

Т. НИМАЕВА.
А. С. Пушкин аттыг библиотеканың улуг библиотекары.

КОЛОМНА ХООРАЙНЫҢ УРУГЛАРНЫҢ НИИТИ ЫРЫ

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Уруглардан «Костёр» деп хөгжүм-нииити ыры студиязы улуг концерт программазын белеткээн. Коломнаның аар станок тудуунуң В. И. Ленин аттыг Культура ордузунуң ол студиязында 400 хире уруглар кээп турар. Кээп турар уруглардың хөй кезии станок тудуунуң заводунуң ажылчыннарының ажы-төлү. «Костёр» ниити ыры студиязы улустуу деп адаткан.

Ниити ырының репертуарында өртемчейниң классиктериниң, совет композиторларның, улустуң ырларының 200 чогаалдары кирип турар. Ниити ыры коллективи композиторлар-биле сырый харылзаалыг.

ЧУРУКТА: бичии артистерде композитор Г. Струве аалдап келген.

А. СЕМЕХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

Хоорай, суурларывыс аян-шинчизи

ЧАРЖЫНЧЫЫН-ДАА КАНЧААР

Арыг-шевер — кадыкшылдың үндезиннериниң бирээзи деп улуг-даа, бичии-даа кижилерниң [illegible] чоруурун тавар ылгал эвес-ле болгай. Шынап-ла хоорай, суурлар, кварталдар, кудумчулар [illegible] депээзин арыг-аржык-даа нептеревес, кижилерниң сеткил-хөөнүнге-даа өөрүнчүг. Ындыг [illegible] бо бүгүгө [illegible] суурларга, кудумчуларга бо-ла таваржы бээривис хараадаанчыг.

Республиканың аныяк районнуң — Кызыл районнуң төвү — Каа-Хем суур чоокта [illegible] чурттап, чаартылгаларга өөрүп, [illegible] мен. Ынчалза-даа бичии кижиниң сагыжын өйүп, чаржынган [illegible] чүүлдер бистиң суурувуста база бар боор-дур. [illegible] кудумчуларының арыг-шевериниң чаржынчыг байдалдыг боон турары. Ындыг байдал [illegible] рының кудумчузун, кодан девискээрин үнелеп көрбейн, [illegible] тургузуп тыртып келгени илден.

Чижек кылдыр Каа-Хем [illegible] 25 чылы аттыг кудумчунуң аразында переулокту көрүп болур. Бо переулоктан кижи кылаштаар арга чок. Шупту-ла бок-хүзүрүм, демир-дес бескиндизи, ниш бузундулары, эрги-бакс [illegible] олаң-хорум бокка мунгаштал [illegible] зундан, ымыраа-сээгиниден чексингеш, эртип шыдавас. [illegible] лерниң бо бүгүге шыдажып [illegible] чүвирлиг.

Бо болгаш өске-даа черлерге арыг-шевер эвес болгаш [illegible] суур Советтиниң күүседикчи комитеди, агитквартaлдар [illegible] Чамдык чурттакчыларга кудумчу боктаалдырбазын сагындырарга, [illegible] Ынчалза-даа [illegible] рип, чагырыптар арга кууседа-даа, чамдык комиссияларда-даа бар болгай.

Бистиң өзүп, сайзырап орар аныяк суурувустуң аян-шинчизин [illegible].

В. КҮЧҮН,
Каа-Хем суурнуң чурттакчызы, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.

Чаңгыс-бүрү медээлер

СЕРЕМЧИЛЕЛ

Куңгуртуг суурнуң Культура бажыңынга кежээ кино болуп турда, ол черде участок төлээзи Александр Чигден бодунуң албан-хүлээлгезин күүседип, [illegible] тударап-биле демисежип [illegible] турган. Серемчилелдиг шагда чогум-на ол ойде суурда электри [illegible].

Чигдей доң дорвай [illegible] кедурүп, кинону соксаттырган, көрүкчүлерниң эвилелдээш, өрттү боду баштады өжүрүп кирипкен. От-биле демиселди кыска үеде душкуургүг уламчылаан [illegible]. (Оларны совхоз чоокта [illegible] телевизор көөр арганы бээри-биле станцияга [illegible]).

Электри станциязының от салыр [illegible] турар [illegible] чоорундан болган ол өрттү ой-шаанда эскерип, ону өжүрериңге дидим чорук [illegible] участок төлээзи, милицияның лейтенантызы Александр Чигденге өөрүп четтиргенин куңгуртугжулар илереткен.

П. ИЧИН.

ЧОНУНГА МАКТАЛДЫГ

Бажың-Алаак суурнуң телефон харылзаазы болгаш радиолу сөөлгү чылдарда орта ажылдаваан келген. Чөөн-Хемчик районнуң харылзаа белдири ол бүгүнү эдери-биле «Искра» совхозтуң пилорама ажылчыны Таңгыт-Доржу Тюлюшту эрткен чылдың августа хүлээп алган.

Т-Д. Тюлюш ажылдап эгелээш суурнуң бүгү бажыңнарын кезип, радио, телефон шугумунда үрелик черлерни эдип, бо хүнге чедир шудургу ажылдаап. Амгы үеде суурда бажың бүрүзүнде радио чугаалап, телефон харылзаазы экижээн. Суурнуң чону монтёр Т-Д. Тюлюшту мактап турар.

М. КОНГАР-ООЛ.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ШӨЛЭЭЗИНДЕ

«Чаа орук» совхозтуң ажыл-агый сыныдының эргелекчизи Н. Дунчур, чолаачы А. Билиkти, ажылчын М. Ломбу болгаш Бай-Даг ортумак школазының директору М. Арапчан олар Эрзин районнуң өлүктүнүн белеткелиниң черинге 800 дииңни кердэ чарганнар. Оларның кижи бүрүзү ээлчеглиг шөлээзин алгаш, бир звено болуп тайгаже аңнаанган. 521 дииңниг эп келгеннер.

Көрээ ылгаар орган [illegible] чедирери-биле А. Билиkти, М. Ломбу олар кыска хуусаа шөлээ алгаш база катап аңнаанганнар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ТЫНЫШ ОРУУНУҢ ААРЫЫ

Эмчиниң сүмези

Тыныш оруунуң аарыындан улуг, бичии кижилер аарыыр. Ясли-садче чорууп турар уруглар бээзин бо аарыгдан болганчок-ла аараан боор. Кыргандарының хайгааралында турар уругларны бодаарга, [illegible] уруглар [illegible] аарыгдан [illegible]. Уруглар автобуска ынаанче азы бир аарыг урут-биле ойнап тургаш аарыгны халдадып алыр. [illegible] нар.

Тыныш оруунуң аарыы деп чүл? Шагдан бээр бо аарыгны соокка өлүрү деп адаар турган. Амгы үеде ук аарыгның тыптып кээр кол-ла чылдагааны [illegible] ла болур. Аарыг чоорту эгелээр, чодүртүр, чем [illegible] чоктадырар аңаар. Чамдыкта ыыт ийик улгадып, баш аараар, [illegible] ла болгулаар. Бичиилээнден [illegible] мазынга, бүүректерге аар дегдирипшыкын таварыштырар. Бо аарыгдан үргүлчү аарыырга организм хоолок кошкаар.

Таланыя четпес төрүттүнген болгаш кошкак уруглар оон үргүлчү аарыычал. Ындыглар думчуктуң соңгу хо [illegible] деп каданнаар аарыглардан бо-ла аарып бээр. Кадыы кошкак уругларның микробтуг аарыгларга удур камгаламы [illegible] ну халдавырлыг аарыгдан оңзагай камгалаар. Ынчалза-чок тыныш оруунуң аарыгларынга удур тускай тарылгалар амдызында чок. Ооң кол профилактиказы — урутга аарывазының таарымчалыг [illegible]. Бирээде, эки шыпарлыг чемнер, [illegible] сүт [illegible] кирген турар болгаш [illegible] чүүлдерни сатыыр. Ол ышкаш хүн [illegible] чугула.

Мага-ботту чоорту дадыктырыш, ону чайгы үелерде чорутса эки. Аарыш эрттирге [illegible] соон дарый, мага-ботту дадыктырза чогуур. Баштай душкага кирер, ол аржыыл-биле мага-ботту дүрбүүр болгаш соок суг-биле [illegible] ужурлуг. Бо бүгүнү уруглар албан черлеринге чорудар аңаар. Бажыңга база мага-ботту дадыктырарының хөй [illegible]. Уругларның шым өзүлдезинге удуурунуң бетинде буттарын доктаамал чууру, ажык соңгалыг арыг агаарлыг өрээлге удуары улуг салдарлыг. Бажыңга [illegible] уруглу бичиилиңден кызыл-даван [illegible] лаштадыры, ажыг сүглерге эштиринге чайбыттырары кончуг ажыктыг.

Тыныш оруунуң [illegible] аарыышкан урутну [illegible] ааргпазы-биле, өг-бүлениң кым-бир кежигүнү аараан таварылгада, урутнуң орнун ак чоорган-биле кожегелеп [illegible] аңаар. Бо чорук өг-бүледе бичии чаштарның халдавырлыг аарыгдан камгаланырынга улуг дузалыг. Тыныш оруунуң халдавырлыг [illegible] үезинде театрларже, кинотеатрларже уругларны чорутпаза эки. Чамдыкта ада-иелер уругларны бичии чедурүп [illegible]. Ындыг чорук кончуг шын эвес. Бо бүгүден уруглар албан черлеринге аарыг нептерер болур. Ол уруглар өске эштеринче аарыгны халдадып тарадырлар. Ынчангаш [illegible] ну чорудары уруглар албан черлериниң ажылдакчылары-биле [illegible] харылзаазы [illegible] хамаарылыр.

Л. КОМЛЕВА,
республиканың санитар-чырыдыышкын бажыңының инструктору.

ЯНВАРЬ 22-ДЕН 24-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкини. 8.55 — «Аныяктарның адрестери». 9.55 — «Ленин дугайында чугаалар». Уран-чечен фильм. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Сибирьлеп болгаш Ыраккы Чөөн чүктеп. Документалдыг фильмнер программазы. 15.35 — Улустуң ырларының болгаш танцыларының «Саирме» ансамблиниң концерти. 16.05 — Москваның комсомолунуң ажыл-херектери. 16.35 — Таллинниң хөгжүмү. Я. Сибулиустуң ийиги симфониязын Эстон ССР-ниң Күрүнениң симфония оркестри күүседир. 17.20 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы А. М. Иванов».

КЫЗЫЛДАН

18.10 — «Малышок». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Кадыкшылга». Эмчиниң беседазы. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.20 — Чугула темага чугаа. Транспорт болгаш сут-биле хандырылга айтырыглары. 19.50 — «Частың он чеди шиичилии». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 8-ки сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Гаспарянның концерти. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Спартак».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Авача вулканы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — Людвиг ван Бетховен. Пианист М. Копчаловский эрттирер. 12.40 — География. 5-ки класс. Океан [illegible]. 13.10 — Совет драматургияда күш-ажыл темазы. 14.10 — «Авача вулканы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.20 — «Икор баталиязы». Уран-чечен фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.10 — Чапсар. 18.10 — «Хаанның койгуннары». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Тываның экраннарында».

МОСКВАДАН

19.00 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. Коган болгаш делегей конкурстарының лауреады П. Коган оларның күүселдези.

КЫЗЫЛДАН

19.20 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Петя болгаш Кызыл Бөрттүкчүгеш». 19.45 — Казах ССР-ниң телевидение программазы. Концерт. Документалдыг фильм. Фильм-концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — Даштыкы фильмнер экраны. «Турупкан аътгарны боолап каартар, ындыг бе?» Уран-чечен фильм. (АКШ).

ЯНВАРЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкини. 8.55 — «Кадык болурун күзээниле».

(Күш-культуржуларга сүме). 9.00 — «Уран холдар». 9.30 — Силерге, ада-иелер. 10.00 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». СССР-ниң улустуң чурукчузу В. Горяев. 10.33 — «Спортлотонуң» 4-кү тиражы. 10.50 — «Частың он чеди шиичилии». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 8-ки сериязы. 11.45 — «Айның чок [illegible] дээш». ССРЭ-ниң ИХМ-ниң КАИ Кол эргелелиниң начальниги, генерал-лейтенант В. В. Лукьянов дамчыдылганы эрттирер. 12.15 — Молдав ССР-ниң Күрүнениң улустуң танцызының «Жок» ансамблиниң алдарлыг коллективиниң концерти. 13.00 — «Москвачы». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Инженер Гариниң гиперболоиды». 16.00 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.00 — «Эргек-оол». Мультфильм. 17.20 — Политиктиг таныштырылгачы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.50 — «Делегейниң улустарының чогаадылгазы». Индия. 18.35 — 18.50 — Чапсар. 18.50 — «Топ Америка: урен-тонээзикини». Документалдыг фильм. АКШ-тың империалистиг бөлүктериниң Топ Америкага политиказының дугайында. 19.20 — Драматург П. Бомаршениң төрүттүнгенинден бээр 250 чылынга. — «Сарыыл чок хүн, азы Фигароның кадайланганы». Москваның сатира театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 Фильм-шииниң уламчызы. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Музыкалыг киоск». 14.50 — «Кадыкшыл». 15.35 — «Ыры-81». 18.30 — Делегей бандалының дугайында допчулал. 19.00 — «Эрмитаж». Пётр үезинде орус кургуннер. 7-ги фильм. 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Ибе [illegible] экраны». 19.45 — «Эриктер». Документалдыг телефильм. 20.00 — «Неделя» сеткүүлдүң шаңналы дээш делегейниң футбол маргылдаазы. 3-кү, 4-кү черлер дээш ужуражылга. 2-ги тайм. 20.45 — «Ада-чуртунга бердинген». Документалдыг фильм. Можайск хоорайның дугайында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Мээң аалым». Уран-чечен фильм. 23.00 — Сонна Амелио (Мексика) таныштырар. 23.30 — «Неделяның» шаңналы дээш футбол маргылдаазы. 1-ги, 2-ги черлер дээш ужуражылгалар.

ЯНВАРЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинге чыскаалыңар!» 8.55 — Ырлыг концерт. 9.15 — «Будильник». 9.45 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.45 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.30 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.00 — «Эртем болгаш техника». Кинажурнал. 12.45 — «Колхозтан дамчыдылга». 13.45 — «Музыкалыг киоск». 15.45 — «Сатыш салыр кара чаңгыс чүдүл». Документалдыг фильм. (Вильнюс). «Коммунистер» деп бөлүктен. 16.15 — «Кино аян-чорук клуву». 15.45 — С. Лапгулов — «Илередиишкин». ССР Эвилелиниң күрүнениң академиктиг Биче театрының фильм-шиизи. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — «Хөглүг карусель». Мультфильм. 18.55 — «Силерниң чагааларыңар әзугаар». Музыкалыг программа. 19.25 — «ТТ-ниң экранында бир дугаар». Ыракта чырыкче меңиң эдерти бер». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Силерниң-биле ужуражылга». Чогаалчы А. Чаковский. Номчукчулар-биле ужуражылга. 22.35 — 23.50 — Дагга хаак спортунга делегей кубогу дээш. Эр улус. Швейцариядан дамчыдылга. Төнгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Чеденин». Улустуң чогаадылгазының 4-кү делегей фестивалының телепрограммазы. «Өг-бүлениң кежээлери». (ССРЭ). 14.55 — «Ындынгир-даа боз. элдептиг». 15.45 — «Музыкалыг абонемент». 16.35 — Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнер программазы. 17.25 — М. Анчаров — «Хүннен хүнче». Хөй сериялыг телешии. 18.30 — Эрмитаж. Бичии голландыжылар». 8-ки фильм. 19.00 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. Допчулал. 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Ол чокта хорикок». Мультфильм. 19.45 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 3-кү фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Ижсталь» — ЦСКА. 3-кү үе. 22.15 — 23.25 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Хирургтар». Уран-чечен фильм. (Болгария).

Агаар

Республикага ноолар булуттаар, чагбас. Бурунгу чүк уггаанындан хаттыг дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаар 28—33 градус соок.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк углаанындан хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаар 26—28 градус соок.

КИНО

ЯНВАРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сээң човулаңыңны үлежир мен» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Үшкү октаргайның чажыды» 9.30, 13.50, «Улуг сүгеизинниң шилип алган кижизи» 10.50, 15.10, «Домзектел дептериниң чажыдлы» 16.50, 19.30 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шаажылаа кылыр черде котуртур херек» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Деекен кижиниң пан-биле» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың ажы-чем садыы үрмектен садар бараанчарның садыгжыларының 2 ай хуусаалыг курзунга өөренинкчилер хүлээп алырын чарлап турар. Өөредилге Садыг министерствозунуң өөредилге комбинадынга 1982 чылдың март 1-де эгелээр.

Аңаа өөренири-биле 18 харлыг четкен, 8—10 класс билиглиг, Кызылда доктаамал кирип билиттинген оолдар болгаш кыстарны хүлээп алыр.

Ол курсту дооскан соонда [illegible] кижилерни Иркутсктиң совет садыг техникумунуң бот-өөредилгелиг азы Ачинскиниң совет садыг техникумунуң шуут барып өөренир салбырларынче садыг черниң шугуму-биле өөредип чорудар.

Садыг черниң кадрлар кылдыызының адрези: **Кызыл хоорай, Октябрь кудумчузунда № 29 бажың, № 4 азы 11 кабинеттер. Телефон № 2-45-36.**

Красноярскиниң кодээ ажыл-агый институду инженер-механик, зооинженер, эртемден-агроном мергежилдерниң бот-өөредилге-биле чедип алырын күзээннерни хүлээп алырын чарлап тур.

Аңаа ортумак билиглиг, бо мергежилдерниң айы-биле алды айдан эвээш эвес үе иштинде ажылдаан кижилерни хүлээп алыр.

Билдириишкиннерни бо чылдың январь 19-ка чедир хүлээп алырын дарый дыңнатты. Кирериниң экзаменнери январь 20-ден 26-га чедир болур.

Институтче кирерлер даразында эртемнерге экзаменнер дужаар: «Кодээ ажыл-агыйның механизациязы» деп мергежилге: математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), арткан мергежилдерге — физикага, химияга болгаш биологияга (кайызынга-даа аас-биле).

Институтче кирип турар бүгү кижилер орус дылга болгаш литератураga чогаадыг бижиир.

Кирерин күзээннер институттуң ректорунуң адынга билдириишкин бижиир, аңаа чедип алыр дээн мергежилин айытпышаан, даразында документилерни кожар: 1. Ортумак эртемниң дугаында аттестат азы диплом (бодун). 2. Ажылдап турар черинден характеристика, 3. Эмчи шинчилгези (286 маныы бижик), 3х4 см хемчээлдиг дөрт фото-чурук, күш-ажыл дептеринден ушта бижиктиг.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ДАРААЗЫНДА АДРЕСЧЕ ЧОРУДАР: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30. Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, кадр кылдыызы. Телефон 2-41-44.

ЧАРЛАА

Хууда автомашиналарны сентээрниң ээлчээн катап бүрүткээриң автомобильдер сентээриниң техниктиг станциязы эгелээн болгаш ону 1982 чылдың январь 31-ге чедир чорударын чарлап тур.

Сентелге ээлчээн катап эде бүрүткээрде автомашинаның техниктиг паспортун көргүзер. Даңын кирдикчилери болгаш инвалидтери, а ол ышкаш күш-ажыл инвалидтери боттарының шыназылгаларын база көргүзер.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-26-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, [illegible] секретарының 2-23-35, секретариаттың [illegible] 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстеризиниң 2-37-13, пропаганда [illegible] 2-31-75, культура кылдыызының 2-23-34, кодээ ажыл-агый кылдыызының 2-21-47, үлетпүр кылдыызының 2-31-75, чагаа кылдыызының 2-41-27, информация кылдыызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче дозгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-00440

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 17 (11813) | 1982 чылдың январь 21, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

Төрээн чуртувуста

ШАЛЫПЧЫ ЭГЕЛЭЭН

МАКЕЕВКА. (Донецк область). (СЭТА-ның корр. Б. Герценов). Бажанов аттыг шахтада Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Беликовтуң бригадазы бо чылдың эгезинден бээр пландан ажыр бир муң тонна хөмүр-дашты казып тыпкан.

Хөмүр-дашчыларның профэвилелиниң Бүгү-эвилел съездизиниң делегады, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуурунче кыйгырыгның адаанга холунуң үжүүн салган бригадирниң үлүг-хуузу мында улуг. Анатолий Иосифович шаанда хожудап турган бригаданы «Макеевуголь» каттыжыышкынының эң эки коллективтериниң одуруунче кедирген.

Бригадирниң байлак дуржулгазын ажыглавышаан, ол баштай кижилерин таарыштыр тургузуп, кижи бүрүзүнге түс-түс механизмнерни онаагылаан, эдилелдерни ажылды соксатпайн солуштурарын организастаан. Ол бүгүнүң түңнелинде хонук санында-ла немелде хөмүр-даш казарынга чугула ийиден эвээш эвес шак хосталган.

А. Беликовтуң бригадазының ажылдап турар чери Донбасста эң-не хаңы-даа болза, ооң каскан хөмүр-дажын сөөртүр оруу ээлээн каш километр шөйүлзе-даа, коллектив берген сөзүн ээлээн. Байдал белен эвес-даа болза, январь айның хонук санында-ла бригаданың казып турар хөмүр-дажы бир муң тонна ажып турар.

БӨГҮН—РЕКОРД, ДААРТА—НОРМА

ГОМЕЛЬ. (СЭТА-ның корр. Л. Карачун). «Бедрич» дээр дуржулга баазазының «Юбилейная» деп улуг эвес фермазы шуут-ла будун сүт заводу-биле деңнежип болур. Анаа бир чыл иштинде ипек саныдан-на чеди муң литр сүттү саан.

Бо хүннерде ук ажыл-агыйда чеди муңчуларның клувун Валентина Терентьевна Гусакова ажыткан: ол обласка бир-ле дугаарында чеди муң литрни ажыр сааган саанчы болган. Ооң эштери—машина-биле саалданың операторлары В. Кулагина, М. Науменко, С. Царенок, Р. Павлонёк, Е. Василенко оларны база клуб кежигүннеринге байырлыг ёзулал-биле хүлээп алганнар.

— Мындыг коллективтиг бедик түңнелди облааска бир-ле дугаарында чедип алган,—деп, областың кодэ ажыл-агый эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы С. Король чугаалаан.— Доктаамал селекция ажылы ажыл-агыйга сүткүр инектерни шилип алырынга дузалаан. Мал чемнериниң идегелдиг баазазы, дуржулгалыг, мергежилдиг малчын кадрлар-даа мында база бар. Ынчангаш чеди муңчуларның клуву ам-даа чаа кижилер-биле немежир апаар. Чоокку чылдарда областың бүгү мал комплекстериниң шуптузун бедик бүдүрүкчүлүг инектер-биле четчелээр деп турар.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА— 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ: сонуургал өскен

Пассажир транспортунга ажылды сайзыраңгайжыдарының ол депшилгелиг аргазынче шилчиишкинни Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде нептередип, хоорай иштиниң маршруттарында чамдык бригадаларны шилчиткенден бээр ийи чыл ашкан.

Амгы үеде № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 15 маршруттарның бүгү 4 бригадалары бригада керээзин ёзугаар ажылдап турар.

Күш-ажылды организастаарының бо чаа аргазынче шилчилгениң мурнунда чылдарда чолаачыларның ажыл төлевири оларның орулга киирер болгаш орукка ажылдаар шак талазы-биле түс-түс планындан кол хамааржып турган. Ынчангаш чамдык чолаачыларның талазындан графикти сагывас чоруктар турган. Пассажирлер хандырылгазынга ол таарымчалыг эвес. Ажылда өске-даа чүүлдерни анализтеп көрбүшаан, коллективтиң администрациязы, ынча партия, профэвилел организациялары бригада керээзин ёзугаар ажылдаар арганы хоорай иштиниң маршруттарында бригадаларга нептередирин организастаан.

Мурнакчы аргаже шилчиишкинниң эгелекчилери — Ю. Н. Малышевтиң удурткан бригадазы болур. Ол бригада № 3, № 14 маршруттарны хандырып, бригада керээзиниң аргазы-биле ам ийи чыл ажыг ажылдап келген. Бригада 1981 чылда социалистиг чарышка багай эвес көргүзүглерни чедип ап, планын 104,9 хуу күүсеткен. 7401 литр бензинни камнап алган.

Ол ышкаш В. Н. Кулеш, В. Н. Резанов, Г. Ф. Андреев оларның бригадалары база чаа арга-биле ажылдап, эрткен чылын планныг онаалдаларын база ажыр күүсеткилээн.

Күш-ажылды организастаарының депшилгелиг аргазы бүдүрүлге көргүзүглеринге эки салдарны чедирип турарын түңнелдер көргүскен. Бригада керээзин ёзугаар ажылды организастаарда туда киирер планныг акшаның түңүн бүгү бригадага планнаар. Ынчангаш чолаачы бүрүзүнүң бригаданың ажыл-херээ дээш харысаалгазы бедип, ниити бригаданың туда киирер акшазының түңүн көвүдедиринге сонуургалы өскен. Ону чедип алыр сорулга-биле автобустарның аргыжылгазының аразын шыңгыы сагыырынче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче кичээнгейни күштелдирген. Чолаачыларның ажыл төлевирин чорударда автобустарның орукче ой-шаанда үнүп база аргыжылганы үзүктел чокка чорудуп турарын, өске-даа чүүлдерни барымдаалап турар.

— Бригадаларны улгаттыр каттыштырганывыс соонда бир бригаданың-на кежигүннери үжен кижи чедип турар. Оларның ортузунга ажылды организастаарынга бригада чөвүлелдериниң ужур-дузазы улуг — деп, АТБ-де профэвилел месткомунуң даргазы Антонина Павловна Овсянникова чугаалады.

Бригада чөвүлели ай төнчүзүнде шаңнал акшазын хуваар. Ол ышкаш күш-ажылдың база бүдүрүлгениң сагылга-чурумун үрээн кижилерни илередип, боттары шыңгыы чугаалажып көөр, ниити бригаданың ажыл-херээ дээш харысалгалыг чорукка чолаачы бүрүзүн кижизидериниң хемчеглерин ап турар. Бригада керээзин ёзугаар ажылдаан соонда чолаачыларның ажыл төлевириниң анализин көөрге, мурнуку чылдарда деңнелдеп ээзи ондуделиг, дең-дээски байдалдыг болуп турар.

Бригада керээзин ёзугаар ажылды организастааны коллективте күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга, техниканы камныг көөр чорукка чолаачыларны кижизидеринге, бир деминиг ажылдаарынга, пассажирлерниң хандырылгазының культуразын бедидеринге идигни берген.

АТБ-ниң коллективи «ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга—60 шалыпчы неделя» деп ша[illegible] киржиишкин[illegible] шаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының планын декабрь 30-де күүседирин, 5000 литр бензинни, 3000 литр дизель оттулар чүүлүн, 70 комплект автодугуйну камнап алырын хүлээнген. Бо сорулгаларны күүседир дээш калбаргай социалистиг чарышта хоорай маршруттарында бригадаларның кежигүннери хаара туттунган.

В. МААДЫР.

Хүннүң медээлери

ШУПТУ ООЛДАПКАН

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Ансы-Барлык салбырының мурнакчы хойжузу Данзычы Соянович Содунам он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 хойдан 108 хураганны онча-менди камгалап алган.

Мурнакчы хойжу ооңуң ээзи район Совединиң депутады Серенмаа Дашовна-биле 1982 чылдың социалистиг хүлээлгезин ап тура, хой бүрүзүнден чаңгыс-лаа хураган чидириг чок алырын хүлээнгеннер. Оларның сөглээн сөзү ажыл-херек-биле бадыткаттынган.

Содунамнарның кадарганы 275 хоюнуң эң сөөлгүзү дүүн оолдапкан. Ооң алдынган 290 хураганнар онча-менди өзүп турар.

О. ШАҢНААН.
салбыр эргелекчизи.

КОСМОНАВТЫЛАР ШАҢНАЛЫ

Тес-Хем районда «Ңызыгаар» совхозта В. Бызаакайга удурткан № 2 хойжу бригаданың малчыннары эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 108 хураганны камгалап алган.

Шак мындыг күш-ажылчы чедиишкини дээш ол бригада ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш совет космонавтыларның тургусканы шаңналы —ССРЭ-ниң бирги космонавтызы Юрий Алексеевич Гагаринниң адын эдилээн вымпел-биле шаңнаткан.

Бистиң корр.

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Мурнуу Уралда Магнитная деп адап турган дагның эдээнге эң-не кыска хуусаада тудуп тургусекан металлургияның улуг заводу 50 чыл мурнунда ажылдап эгелээн. Магнитка — ол дээрге, бистиң беш чылдарывыстың дириг тоогузу, совет ажылчын ангының күш-ажылчы маадырлыг чоруунуң лендээ, ооң даргалыныпп быжыккан чери-дир.

Магниткаң металлы—электри станцияларының агрегаттары болгаш плотиналары, локомотивтер, суднолар, комбайннар, тракторлар, станоктар, автомобильдер, электри шугумунуң суургалары, телевизорлар, соодукчулар, муң-муң өске-даа дериг-херекселдер болгаш эт-септер-дир. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ийиги танкының-на кунктыг камгалалы, ушку үгер-боо огуп-на Магнитогорсктиң деміриндеп кылып үндүрүп турган. Комбинаттың продукциязы чурттуң муң-муң бүдүрүлгелеринче, тудугларынче чоруттунуп, делегейниң 50 чурттарынче үнүп турар. Магнитогорсктиң үш дакпыр орденниг В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының ажылчыннарының күш-ажылының бүдүрүкчүзү ол адырда ортумак деңнелден барык ийи катап бедик болгаш продукцияның бот-үнези чуртта эң-не эвээш боон турар.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга металлургтар күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуужурун шиитпирлээн. Комбинаттың бирги мартен цехтиң коллективи чылда-ла 8 миллион тонна каңны эриидирерин чуртка бир-ле дугаарында чедип алган.

1982 чылдың бүдүүзүнде № 8-биг дээр чаа күчүлүг кокс батареязы баштайгы продукцияны берген. Ооң бүдүрүкчүлүү чылда-ла бир миллион тонна кокс. Комбинат чаартыныр, улам-на сайзырап турар.

ЧУРУКТА: Магниткаң 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган № 4 домна суугузунуң мурнакчы бригадазы.

Солагай таладан оң талазынче —комсомолчу горновой В. Камыш, машинист В. Мещеряков, комсомолчу горновой Б. Трушков, улуг горновой Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады В. Наумкин, горновой М. Гивлюковский олар. 1981 чылдың дургузунда № 4 домна суугузунга шой бүдүрериниң немелде ёзулдезп 63 муң тонна болган.

Б. КЛИШИНИЦЕРНИН фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРГЕН

Тожу районнуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгызында хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын моон мурнунда чылдарныңга деңнээрге, эки боттандырган. Ону дараазында сан-түң-биле көргүзүп болур. Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге сүт садарының планныг онаалдазын 162,2, эъттини — 108,5, дүктү 110,8 хуу күүсеткен. Үстүнде көргүзүглерни чедип алырынга түс-түс ажыл-агыйларның киирген үлүү биче эвес. Ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарышка «Тоора-Хем» совхоз эки ажылдаан. Ажыл-агыйның топ сүт-бараан фермазы районнуң ниити сүт садар планын чедиишкиниг күүседиринге чогуур үлүг-хуузун киирген.

Районнуң садыг, амыдырал хандырылга, тудуг организациялары 1981 чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг дооскан. Чижээ, район коллективи үүрмектеп садар бараан саарылгазының планныг онаалдазын 102,6, ниитиниң чемненилгезиниң — 100 хуу, чурттакчы чонга ном садарының планын 125 хуу күүсеткен. Коммунал ажыл-агый эргелели база бүгү көргүзүглер талазы-биле планын ажыр боттандырган. Ол ышкаш ылаш ажыл-агый чериниң, харылзаа белдириниң, кино четкизиниң коллективтери планныг онаалдалар күүселдезинге эки түңнелдерни чедип алган.

Районнуң ажыл-агыйларының, бүдүрүлге черлериниң, албан организацияларының ажылында 1981 чылда чедип алдынган эки көргүзүглер-биле кады чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар, хожудаашкыннар бар. Чижээ, районнуң ажыл-агыйлары ивп, чылгы мал өстүрер планын чедир күүсетпээн.

Районнуң ажыл-ишчилери 1982 чылда социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган болгаш Кызыл районнуң ажылчы чонун социалистиг чарышка кыйгырган.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

Каа-Хем районда «Енисей» совхозтуң аныяк саанчызы Алдын-кыс Содунам эрткен чылын ажыл-агыйга саанчылар ортузунга калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, багай эвес түңнелдерни чедип ап, мурнакчыларның одуруунче кирген. Ол план ёзугаар чылда 25 инектериниң бирээзинден-не 1700 кг сүт саар тургаш, ону 1875 кг кылдыр ажыр күүсеткен.

Аныяк саанчы бо чылын ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш улам күженишкинниг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) аныяк саанчылар А. Содунам, В. Белекпен.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ ДЕМДЕГЛЭЭН

СЭКП-ниң Өвүр райкому болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди районда кодээ ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүлгелер коллективтериниң социалистиг чарыжының 1981 чылда түңнелдерин үндүрген.

Он бирги беш чылдың эге чылында Өвүр районнуң ажылчы чоннары эки ажылдаанын, кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының чыл онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткенин партия райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском демдеглээн. Районнуң совхозтары ниитизи-биле күрүнеге сүт садарының чыл планын—121,1, эътти—100,2, дүктү—107,5 хуу күүсеткен.

Ооң иштинде «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери эң дээре ажылдыг болуп, мал ажылының продуктуларының күрүнеге садарының-даа, малдың баш санын өстүрериниң-даа талазы-биле планны [illegible] чарышка бирги черни [illegible]. Ынчангаш [illegible] райкомунуң, райкүүскомнуң, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының [illegible] [illegible] Кызыл тугун тывыскан.

Хойжу бригадаларының район чарыжынга «Кызыл тук» совхозтуң Хорумнуг-Ойда Маадыр-оол Сундуйнуң удурткан хойжулар бригадазы тиилээш, база-ла шилчиир Кызыл туг-биле шаңнаткан. Ол бригада эрткен чылын малдың баш санынга чидириг болдурбас талазы-биле районга эң дээре түңнелдиг болган.

Сүт-бараан фермаларының коллективтеринден «Коммунизмче орук» совхозтуң Кужур-Чыраа фермазы бирги черни ээлээш, вымпел-биле шаңнаткан. Ол коллектив күрүнеге сүт дужаарының чыл онаалдазын 118,3 хуу чедирген.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң район чарыжынга [illegible] [illegible] [illegible] Кызыл тугун [illegible] 33 [illegible] 39 [illegible] ажыр күүсеткен.

К. МААДЫ.

БҮРҮҢҮ - БИЛЕ

Улуг-Хемде «Найырал» [illegible] Тугу» совхозтарының [illegible] малы менди өзүп-немелип турар. Мыйыстыг бода малдың кышты ажып турары [illegible] багай эвес. Районда 217 [illegible] төрээн, оларның бызаалары бүрүңү-биле камгалап алдынган. Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери мал бажын чидириигге алыспас дээш бүгү күжүн үндүрүп турар.

Д. АРАКЧАА.

Дувуренчиг медээлер

ЧАҢГЫС ХҮННҮҢ ЧЫМЫЖЫ

Узун дурту бежен, дооразы чээрби метр кажаа. Ооң иштин янзы-бүрү өрээлдерлиг кылдыр үзүктегилеп каан. Үзүктерде үш чүс ажыг хаван хар-назының, эр-кызының, төрүүрүнүң болгаш төрээнниң база күш-деңгелиниң аайы-биле аңгы-аңгы турар. Каа-Хем районда «Кызыл тук» совхозтуң Дерзиг-Аксында хаван фермазы ындыг. Ында ийи-ле кижи ажылдап турар.

Улус ажыл-агыйының хол-биле кылыр ажылдарын ээзэжедиринче, хамык ажылдарны механизастаарынче, автоматчыдарынче болгаш ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгейни партия болгаш чазак үргүлчү күштелдирип, бо талазы-биле тускай доктаалдарны хүлээп ап келген. Ол дугайын «Кызыл тук» совхозтуң дирекциязы, тускай эртемниглери эки билир. Ук хаван фермазынга ажылдаары кончуг берге. Ында ийи херээжен ажылчын бар, оларның ажылы даң бажындан кежээ орайга чедир үзүк чок уламчылаар. Баштай-ла улуг трактор тергезиниң иштин чарбаны үзүк бүрүзүнге, хаван бүрүзүнге кочал-биле дажыглап чедирер. Ол ийи кижи узун кажааның ужу-бажынга та чежо катап чедер, та чүү хире узун орукту эртер! Ооң белен эвезн хаван азырап турар кижи бүрүзүнге билдиртир.

Хаван кажаазының даштында демир суугу бар. Олар бир черден курааг ыяш тып, хөмүр-даш сөөртүп эккелгеш, аңаа от кыпсырлар. Ооң суг болгаш чарба дажыглаар: хаваннарга чем хайындырары ол. Соокта даштыгаа оттуң отчувазын, паштың хайынмазын чүү дээр ону! Улуг пашта изиг чемни холуштур булгаары база белен эвес ажыл. Ол чемни улуг кажааның иштин долгандыр кочалдарга он-он катап кедурери база-ла берге.

Курааг чарба чиген хаваннарга суг херек, ону кайын алырыл? Суг дамчылар хоолайларның топ краны октябрь эгезинде-ле баштайгы соокта шыдавайн барган. Ону септептер хире кижини, совхозтуң инженери-даа, механиктери-даа, септекчилери-даа бар турда-ла, директор «тып чадап каан». Ооң уламында ол ийи херээжен кижи хүннүң-не алдан кочал сугну ферма чанында кара сугнуң дожун оюп, хаваннарга эккеп бериптурар. Элээн ырак кочегаркадан база сугну база-ла кочалдарга дажыглаар. Ынчан кээрге, душтеки «чем чиир туржук», бичии када «балдыр сыгар чай чоке» апаар. Ооң уламтыр кажаа иштиниң малгажын (дүүнгү тонна-тонна хаван чеминиң болгаш сугнуң холумаа ол-ла болгай) демги-ле кочалдарга демги-ле ийи херээжен улус дажыглаар, тракторга чүдүрер болгаш ырадыр төгер. Тараа чарбалаар черге баргаш, трактор чүгү чарбаны шоодайлаары, оларны чүдүрери болгаш дүжүрери база-ла оларга онаажыр. Олар ийилээн ооң чорутхаш, бир трактор тергезе саван азы хыырганы чүдүргеш, ону кажаага дүжүрер болгаш хаваннар адаанга дескилештир чадар. Ажыл-ишчи ийи кижи ол-ла бачым чорун турганы, хаваннарын агаарладыр, төрүүрлерин үзүп, туда төрүдүп, чаш төлүн ажаап, аарыгларын эмнеп, катап кажаалап, арыг-шеверин сагып, чогуур черлерге негелделерни болгаш айтырыгларны тургузуп четтигип турар. А совхозтуң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери амдыгаа чедир бо улустуң ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургузар үе тып четтикпээн. Чоокта чаа, харын, соок суг кудар доскаар тургускан. Ынчалза-даа доскаарның краны чок болганындан ийи кадайның бирээзи ооң кырынче халбактанып үнгеш, хендирлиг кочал-биле суг узар, а бирээзи оңгачаларже дажыглаар ужурга таварыжып турар. Кажаа чылыдар батареялар ажылдавас, хаваннар адаанга чадар саваң база хыыргыныш төнүп турар болганда, чаш хаваннар соокка алзып, аарып база магатчок.

Механизастаттынмаан кажаалыг фермага бир ажаакчыга каш хаван онаажыр ужурлугул? Үш чүс ажыг янзы-бүрү хаваннарга ийи кижи турары чоп бе? Олар чогум чүнү-чүвү кылыр хүлээлгелиг? Чамдык хол-биле кылган ажылдарга ферма бригадири наряд бижиирзе, бухгалтер чүге төлевезил? Черле ынчаш, ферманың ооң ийи ажылдакчызының байдалы кандыгыл? Илереттинген четпестер кажан чайлаттынарыл? Бо айтырыгларны совхозтуң директору В. М. Пироговтан, кол зоотехник И. И. Чебудаевтен, ажылчын комитединиң даргазы А. Г. Глуховадан, ферманың бригадири Д. М. Гуляновтан сонуургадым.

Т. СЕРЕН-ООЛ.

АЖЫК ДЭЭР АДААНДА

[illegible] зоп турарыл? Улуг ертек-билер [illegible] [illegible] кады хамаан чок октагылап. Ажык дээр адаанда [illegible] тыр кылган [illegible] Хамык ужур сөөрт[illegible] ген чемишчидилгени таптыг [illegible] иштинге шыгжа[illegible]да. Эрткен чы[illegible] сөөрткен [illegible] чанынга [illegible] [illegible] Шаңа ажыл[illegible] [illegible] [illegible] салырып оралдашса-даа, күш чет[illegible] баргаалар. Ам Кызыл[illegible] келген самосвалдар чем[illegible] шуут-ла склад чанынга төпкеш, [illegible] бухгалтерияга [illegible] бастыр[illegible] [illegible] [illegible] дээлер чытыпышан.

Ажык дээр адаанда октаттынган чемишчидилгени шыгжап, эки кадагалаар[illegible] хемчээн «Х Улуг хурал» совхозтуң дирекциязы (директору Х. Монгуш) кажан алыр ирги.

Б. МАНДЫП-ООЛ.
Кызыл район.

Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тѳѳгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың баштайгы чылында багай эвес түңнелдерни чедип алган. Олар 1982 чылды база эки эгелээннер. Бо хүннерде районнуң ажыл-агыйларында кыштаглаашкын эки чоруп, мал оолдаашкыны массалыы-биле эгелээн. Районнуң ажыл-амыдыралын көргүскен чамдык материалдарны моон адаанда парладывыс.

ЭКИ ТҮҢНЕЛДЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН...

Бүгү совет улус-биле бир демниг, бистиң Тес-Хем районнуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган чүүлдерни болгаш түңнелдерни ханы биле четтикпишаан, ону амыдыралга боттандырар дээш бо хүннерде тура-соруктуг ажылдап турарлар. Партия, совет болгаш хой-ниити организациялары 1982 чылдың планнарын база ниитизи-биле он бирги беш чылдың [illegible] тудар [illegible] программазы кылдыр хүлээп алган, СССР-ниң 60 чыл [illegible]

[illegible]

мурнакчылары планныг онаалдаларын хуусаа бетинде ажыр күүсеткеннер.

Хойжу бригадаларда «Кыдыгаар» совхозта В. Бызаалай удурткан № 2 бригаданың хойжулары төрүүр 100 хойга онаалтыр 108 хураганны камгалап ап, бир хойдан на ортумаа-биле 2 килограмм 200 грамм дүк кыргып алгаш, районнуң хойжу бригадаларының аразында эң эки [illegible]

Александра Бадарчы, Дандаш-Кара Дамы олар боттарының хуула алган хүлээлгелерин база ажыр күүсеткеннер.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, 1982 чылдың планныг онаалдаларын доозур болгаш ажыр күүседир талазы-биле [illegible] масса-политиктиг [illegible]

[illegible] ыы-биле 1 млн. 400 муң рубльдиң тудугларын ажыглалга киирген.

Самагалдайда 625 олуттуг школаның азыраашкынга киирер районда столовая тудуун, «Чодураа» совхозтуң баазазынга туруңу кылыр [illegible] «Тес-Хем» совхозунга машина-трактор мастерскаязының тудуун бо чылын доозар.

1982 чылда районга дөрт муң хой кирер, 8 кажаалар [illegible]

Агаар-бойдустуң кандыг-даа багай байдалдары турда малга быжыг чем баазазын кылдырган турарын, элбек [illegible] культураларны, хой чылдыг [illegible]

Районнуң үлетпүр бүдүрүлгезинде ажыл-агыйында чамдык кылдынган ажылдар биле чергелештир улус ажыл-агыйында бар арга-курлавырларны чоп ажыглаар талазы-биле улуг четпестер бар дээрзин айтыры чугула. Сорулга болгаш мал кыштаглаашкынын организастыг эртирип, улуг-даа, биче-даа [illegible]

[illegible]

П. ДАМБА-ХУУРАК.
СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Дуня Үгербоевна Чоодуну Тес-Хем районда танывас кижи чок дизе чазыг болбас. Бежен чылдарның эгезинден не трактористеп келген, районнуң тараа шөлдерин андарган баштайгы механизаторларның бирээзи. Ол ажылдап келген үезинде чүгле чер андарар эвес, а харын ниитиниң малынга четчир чемни белеткээр дээш улуг-хуузун киирип келген.

Хоочун тракторист амгы үеде «Тес-Хем» совхозта ажылдап, 1981 чылда районнуң механизаторлар аразында калбарган чарыжынга тиилекчи болуп үнгеш, «Жигули» дээр автомашинаны ээлчег чок садып алыр талон-биле шаңнаткан.

Сельхозтехниканың «Самагалдайда наттыкылыышкынының найыралдыг коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылында багай эвес көргүзүглерниг ажылдап, продукция бүдүреринин планын 102 хуу, ону сайгарарының планын 103 хуу күүсеткеш, районнуң үлетпүр бүдүрүлге организацияларының аразында калбарган чарышка тиилекчи болуп үнген.

Шак ындыг чедиишкинни чедип алырынга ол коллективтиң аныяк чолаачызы Алексей Кунгааның киирген улуг-хуузу база бар. Ол бөдү районнуң чолаачылар аразында социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп, чемпионнуң лентазы-биле шаңнаткан.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ДЕМНИГДЕ—КҮШТҮГ

«Кыдыгаар» совхозтуң Шарапуурува хойжу бригадазы [illegible]

белеткеди малчыннар боттары кылган.

— Шарапуурувун хойжулары [illegible]

[illegible] сиген белеткээн. Оон ыңдыг чедиишкинни дээш «Шын» солун, Күш-ажылчы алдар [illegible]

[illegible] ни шынарлыг. Суг кудар болгаш чыдар доскаарлар, [illegible]

[illegible]

К. ЧООДУ.

ЧУРУКТА: (он талазындан) бригаданың хойжулары Алексей Шимет, Соян Сувак, Эрендей Дембирел.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

„ЧАРЫШ“ ДЕП СӨС ДЫҢНАЛЗА-ДАА...

(Партия - ажыл - агый активиниң хуралындан)

Республиканың чурт үлетпүрүнүң эргелелиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Анаа 1981 ажыл-агый чылында эргелелдиң бүдүрүлгелериниң чедиишкиннериниң база четпестериниң, ол ышкаш бо чылда сорулгаларының дугайында илеткелди чурт үлетпүрүнүң эргелелиниң начальниги И. П. Пешков кылган.

Республиканың үлетпүрүнүң хөгжүлдезинге ук эргелелдиң салыышкыны эвээш эвес дээрзин ол демдеглээн. Эрткен чылын продукция бүдүрүлгезиниң планын 102.7 хуу, ону сайгарарын — 100 хуу күүсеткен. Продукция бүдүрүлгезин 1980 чылдыынга деңнээрге, 15.2 хуу, оон сайгарылгазы — 20 хуу кей болган.

Эрткен ажыл-агый чылында дилиг материалдары белеткээрин, мебель бүдүрерин, чонга ачы-дуза чедирерин пландан ажыр күүсеткен. Чоннуң сүй-белектер кылыгларының бүдүрүлгезиниң планы ажыр боттанган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, оруга пландан ажыр алдынган.

Бүдүрүлгениң техниктиг эдерилинге 220 муң рубльдиң капитал салыышкыны [illegible]

[illegible]

> **Социалистиг хүлээлгелер**
>
> ● Бараанныг продукцияны бүдүрер талазы-биле планныг онаалданы 1982 чылдың декабрь 30-ге чедир күүседир;
>
> ● 0,2 муң кубометр дилиг материалдарын пландан ажыр белеткээр болгаш чоннуң сүй-белектер кылыгларын пландан ажыр 3 муң рубльге кылыр;
>
> ● Хол-биле кылыр ажылды кызырганындан база ажылчын үениң чидириин эвээжеткениңден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кердүнген пландан 0.4 хуу өстүрер;
>
> ● Продукцияның бот-үнезин 0.1 хуу кызырар болгаш бот-үнени кызырганындан 2.9 муң рубль камналганы чедип алыр;
>
> ● Бүдүрүлге күчүлериниң ажыглалын экиждер, дериг-херекселдерниң ажыглалының коэффициентизин 10 хуу бедидер;
>
> ● Технологтуг дериг-херекселдерниң 15 хевирин тургузар болгаш ажыглалга киирер, 2 цехти, 3 участокту эде дерир;
>
> ● Продукцияның 16 чаа хевирин бүдүрүп үндүрер;
>
> ● Бүдүрүлгеге 10 чаартынчы саналды шиңгээдир, оон ачызында 2 муң рубль камналганы чедип алыр;
>
> ● 20 тонна чиңгелээн одаар чүүлду, 11 муң квт шак электри энергиязын, 50 кубометр дилиг материалдарын, 9 тонна кывар-чаар материалдарны, 120 кубометр дилиг материалдарын камнап алыр.
>
> ● Холушкак мергежилге 28 кижини өөредип, 28 кижиниң мергежилин бедидер. 15 чаа ажылчынны белеткээп экономиктиг өөредилгеге 86 кижини хаара тудар;
>
> ● Ажылчын үениң чидириин кызырар, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун эвээжедир, дериг-херекселдерниң анаа турар чоруун болдурбас;
>
> ● Шефтеп турар совхозтарга чогуур дузаны көргүзер;
>
> ● Чонга ачы-дуза чедирилгезин пландан ажыр 3 муң рубльге боттандырар.

чылда 102.6 хуу күүсеттинген. Бир эвес чамдык коллективтер, ылангыя Чадааның райүлетпүр комбинады (оон 86,4 хуу болган) бо талазы-биле тодаргай ажылдап кылып, планын бүрүн күүсеткен болза, бо көргүзүг оон-даа бедик турары чугаажок.

Республиканың чурт үлетпүрүнүң эргелелиниң партия-ажыл-агый активиниң хуралының киржикчилери ниитизи-биле ажылда бар четпестерни шыңгыызы-биле шүгүмчүлеп, кызаа чогуур чүүлдерге доктаагаяннар. Ындыгдаа болза, социалистиг чарышты канчаар организастап турарын, айыттынган четпестерни элерингте оон дээштиин канчап кыйтеледирерил — даан чергелиг айтырыгларга илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа доктаавааннар.

Социалистиг чарыш дээрге бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарын калбак киржилгезин чедип алыр кол быра болур дээрзин билдингир болгай. Коллективтиң кежигүн бүрүзүн каттыштырып турар профэвилел организацияларлары социалистиг чарыштың кол организакчылары болур. Партия-ажыл-агый активиниң [illegible]

[illegible]

Бо дээрге, салдынган сорулгаларның кол-кол болур. Ону күүседиринге улуг күш негеттинер. Бирги ээлчегде, эргелелдиң бүдүрүлгелеринге, оларның участоктарынга, бригадаларынга, түс-түс кижилер ортузунга социалистиг чарышты организастаары оон дээштиин чедип алыры чугула. Ынчан планнаттынган бүгү чүүлдер күүсеттинип болурунуң магадылалы туругуштур.

Д. ЧЫДЫМ,
«Шынның» корр.

ИШЧИ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ

Биробиджанның даараныгга фабриказының херээжен ажылчыннарының хостуг үезин ковудаан. Бүдүрүлгеге дыштанылгадан үнмейн тура, профкомнуң эгелекчи чоруу-биле организастаттынган чагыг столун дамчыштыр ажылчын айыыын олар салып ап болурлар. Амыдырал хандырылга албанының комплекстиг хүлээп алыр пунктуу база фабрикада ажыттынган.

Крайның коллуунда-ла херээженнер ажылдап турар чиик үлетпүр бүдүрүлгелеринде амыдырал хандырылганың албанының бүдүрүлгелерин тыва чооккулаттынганның СЭТА-ның корреспонденти дыңнаткан турар.

(СЭТА).

Хабаровск.

САГЫШ ЧОВАНГЫР

Борис Куулар — «Торгалыг» совхозта чолаачылап турар. Ол ажылынга кызымак боорундан аңгыда, ижепкейлиг хой-ниитичи. Малчыннарга сугну чогуур үезинде чедирбишаан, оларның сѳлун, сеткүлүн аппарып берип келген. Оон аңгыда ол малчыннарның чагыгларын удуртукчуларга дамчыдып, эргежок чугула дузаны кадып турар. Ол улусчу контроль комитединиң кежигүну. Ынчангаш четпестерни эскерип, оон чыылдаганын тодарадып, дарый чайладырының кемчеглерин малчыннар-биле сүмележип келген.

Чаза, Кѳжү-Терек мынчаар кыштаглаарлыг 21 кодананың кадарчылары оон сагыш човангырын билир. Мурнакчы хойжу, коммунист Шуур-оол Доржукай ону мынчаар мактап чугаалаар: «Малчыннарны суг-биле эки хандырып келген, доскаарларны дүне-даа долдуруп каар. Ажылынга кызымак-ла оол».

Аныяк чолаачыны чоокта чаа партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган.

Н. ДАМДЫН
Өвүр район.

ЧУРТТУҢ ТӨП ШӨЛУ

В. И. Ленинниң сактыышкын хүнү

Ону ынчаар, чурттуң төп шөлү деп, шаандан бээр алан келген. «Кызыл» деп сөс баштай «чараш» деп уткалыг турган. Шынап-ла шөл чараш турган болгаш ам улам кө рүштүг «кызыл» апарган. Мааа келген кижиниң сеткилинге ол бүгү намыда үттүндүрбес...

Кызыл шөл — улуг Лениннин ады-биле холбашкан биске эргим черлерниң бирээзи.

Владимир Ильич Кызыл шөлге хөлчок ынак. Ол эптиде шөлдү эргип, оон төөгүлүг тураскаалдарын, бурунгу архитектураның каталдаттынмас чогаалдарын магадап көөр чораан. Ылангыя Май 1-ниң, Октябрьның байырлалдыг хүннеринде Кызыл шөлдү Владимир Ильич оңза чарашсынар турган. Мааа ол ажылчы чоннуң митингилеринге чүве чугаалап, аныяк Кызыл Арминың парадын хүлээп ап турган.

1918 чылдың Май 1-де Кызыл шөл чиңге кызыл туктарның кызыл халаазы-биле чалбыыштанган. Кремльдиң Спасск хаалгазының аксында В. И. Ленин, ВЦИК кежигүннери болгаш Москва Совединиң депутаттары тургулапканы индир баары-биле ажылчын чон беш шак туругузунда шуужуп келген. Демонстрация соонда болган кайгамчык улуг митингиге Владимир Ильич чүве чугаалаан. Ол дээрге Совет чазактың Москваже көжүп келгениниң соонда, Кызыл шөлге Ильичиниң бир дугаар чүве чугаалааны ол.

1919 чылдың мартта Москва Коммунистиг интернационалдың үндезилеттиниң тургустунганын байырлап турда Ленин база катап анаа. Кызыл шөлге турган. Шөлдеп ажылчы чоннуң колонналары үзүктел чок эртип турган. Дыка хөй акы-дуңма коммунистиг партияларның делегаттары москвачыларның колонназынга кады чорупт, оларның-биле кады улуг Ленинге — бүгү делегейниң ажылчы чонунуң баштыңчызы болгаш башкызынга байыр чедирип турганнар.

Хамааты дайынның болгаш дашкыы интервентилер-биле демиселдиң ийиги чылы чоруп тураа-даа, ажылчы чоннуң эң-сеткил каттыышкылыгзының хүнү — 1919 чылдың Майның бирин Москва онзагай байырлаан. В. И. Ленин бүдүн хүнүү Кызыл шөлге эрттирген. Кремльдиң Сенат суурганының баарынга тургускан индирже Владимир Ильич үзүктелиишкин чок ажыл часкаашкынынга үдеттирип үнүп келген. Чыыгаапарга — Москва пролетариадынга байыр чедиргеш, ол Колчактың ак гвардейжил дээрбечилерингге база герман империалистерге удур демиселге совет улустуң болгаш Кызыл Арминың аддарлыг тиилелгелериниң дугайын чугаалааш, чугаазын «Коммунизм делгерезин!» деп сөс-биле доосказ.

Ам Владимир Ильич Кызыл шөлде Мавзолейнинде мөңге уйгузунда удуп чыдар. Совет кижилерниң Ленинден чарылган ол кажыыдалдыг хүнүнден бээр беш сес чыл эрткен. Бо чылдар дургузунда кижилер Ильичиже үзүк-соксаал чок шуужуп-ла турар...

Каржы-дошкун 1941 чылда, ноябрьда, шуут-ла моон, Кызыл шөлден, гранит Мавзолейден бистиң дайынчыларывыс фронтуже, Москвадан 25-30 километрде чиңиг тулчуушкунче аъттанып турган. Дөртен беш чылдың июньнуң хүннеринде, дайзынны ижээнинче чедир сывыртап уштаан дайынчылар мааа кээп, Ильичиге баралгаап чанып турган.

1961 чылдың апрельдиң кайгамчык хүнүнде делегейде бирги космонавт Юрий Алексеевич Гагаринниң база-ла маа утказ...

...Шөлдүң күү гранит дөвискээринге январьның хары чаңгыс аай дески дүжүп баткаш, эолчегде турганнарның будунун адаанга тапталып, кыйырткайнып чыткан. Ээлчег, кезээде дег, тенчү чок, оон ужу ынаар-ла. Александровск садының ортузунда эрги бе. Мавзолейге кирер, Ильичини көөр дээн күзел кижилерде улуг. Ээлчегде турарларның көвей кезии чурттуң аалчылары, Москваның аалчылары — ында кымнар-ны чок дээр!

Сезен секунда дургузунда кижи бүрүзү кажыыдал залынга делегейде эң-не эргим кижиниң овур-хевирин көөр.. Бежен сес чыл дургузунда Владимир Ильич Лениннин мага-боду кадагалаттынып келген. Бо чылдарның хуу бүрүде муң-муң кижилер чурттуң төп шөлүнге кээп, Ильичиге баралгап турар.

...Кызыл шөлдүң девискээри саарылган хоор ак хардан улам аян кире берген, тенчү чок ээлчегде кижилерниң буттарының адаанга хар шаг чок, кыйырткайнып чыткан...

А. АШМАРИН.

ЧУРУКТА: Мавзолейже шуушкан чон.

Москва хоорай.

РСДРП-ниң Бүгү-россия конференциязының 70 чыл болганынга

ПРАГА. РСДРП-ниң алдыгы Бүгү-россия (Прага) конференциязының 70 чыл болганынга тураскаапткан байырлыг хурал В. И. Лениниң Прагада музейинге болуп эрткен. ЧКП ТК-ның секретары И. Поледник ук хуралга илеткел кылган.

РСДРП-ниң Прага конференциязы партияның чаңгыс эвин бымыгадар дээш оппортунизмге удур принципиалдыг болгаш чайгылыш чок демиселдиң үлегер-чижээ болган деп, илеткелчи демдеглээн. Революсчу ажылчын шимчээшкиниң теоретиктиг болгаш практиктиг чугула айтырыгларын РСДРП-ниң чогаадыкчызы бээ-биле шиитпирлеп шыдаарын ук конференция бадыткаан.

Бистиң бөмбүрзээвистиң делгелиг күштери делегейниң революстуг чаартылгазы, тайбың, социал депшилге болгаш демократия дээш демиселинге марксизм-ленинизмниң ол үнелиг эртинезиниң дуржулгазын бөгүн-даа ажыглап турар. Совет Эвилели болгаш оон Коммунистиг партиязы ол күштерниң чөленгиижи болуп келген болгаш болуп-даа турар дээрзин И. Поледник демдеглээн.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ТЫВАР, ЧӨП АЖЫГЛААР

(Партия - ажыл - агый активиниң хуралындан)

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлге черлери эрткен ажыл-агый чылында бар курлавырларны чөп ажыглап турган, шудургу ажылдаан. Оон түңнелинде чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Коя көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдалар күүсеттинген. Ол дугайында чоннуң амыдырал хандырылга министриниң оралакчызы Л. В. Чемков илеткелинге чугаалаан.

Эрткен чылын улус ажыл-агыйының планда көрдүнгениниң ёзугаар Амыдырал хандырылга министерствозу чонга [illegible] муң рубль түңнүүң, оон иштинде көдээниң чурттакчы чонунга 1250 муң рубль түңнүүң ачы-дузаны чедирер турган. Оон аңгыда планда көрдүнгени күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн 2,1 хуу улгаттырар, ачы-дуза чедирериниң 12 чаа хевирин шиңгээдип алыр, чоннуң 3 чаа чагыгларын хүлээп алыр комплекстиг пунктуларны ажыдар. Техниканың болгаш дериг-херекселдерниң 30 хевирлерин шиңгээдип алыр. 36 муң квт. шак электри энергиязын, 48 тонна чижеглеп алган одаар чүүлдү камнап алыр, массалыг мергежилдиң 130 кижизин өөредип белеткээр. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу ол белен эвес сорулгаларны күүседип шыдаан дээрзин чугаалаары чугула деп ол демдеглээн.

Адырның ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан хаакчылары он бирги беш чылдың бирги чылында «Хожудап турарлар чок ажылдаар», «Чонга ачы-дуза чедирерин бедик деңнелге тургузарын магадылап тур бис» деп кыйгырыглар-биле ажылдааш, чамдык эки түңнелдерни чедип алган.

Көдээниң чурттакчы чонунга болгаш. ниитизи-биле ачы-дуза чедирериниң планы 100 хуу күүсеттинген. 1980 чылга деңнээрге, ачы-дуза чедирериниң темпизи 5,4 хуу өскен. Республиканың 1 чурттакчызынга онааштыр ачы-дуза чедирериниң хемчээли 65 копеекке немей-өскен. Дериг-херекселдерни эде тургузуп, техниктиг чепсеглениишкинни сайзырангайжыдып турганш. бо адыр 1981 чылда кол фондуларны 138 муң рубльге өстүрген. 210 муң рубльге капитал салыышкынны шиңгээдип алдынган.

Эрткен чылын эки түңнелдерни идик септээриниң болгаш идик даараарының, хептер септээриниң, парикмахерскаяларның болгаш чоннуң чагыгларын ёзугаар мебель кылырының, ачы-дуза албан черлери чедип алган. Амыдырал хандырылга черлери национал идиктер даараары, тыва аптаралар, уруглар оруннары, кухняга азып алыр чем шкафтары, ылгал хемчээлдиг фотопортреттер, фотоальбомнар, чиик машиналар хаптары кылыры, каракульдан тоннар даараары, велюр деп материалдан плащтар, чолдак тоннар кылыры дээш ышкаш ачы-дуза чедирериниң чаа хевирлерин шиңгээдип алган.

Чаа Шагаан Арыг хоорайда чаа амыдырал хандырылга комбинадының, Бай-Тайга районнуң Тээлиде чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пунктуларның немелде тудуун ажыглалда киирген. Массалыг мергежилдиң 172 ажылчыннарын, оон иштинде 68 кижини өөредилге-бүдүрүлгелиг комбинатка белеткээш, 110 ажылчын бодунуң мергежилин бедидип алган.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлге черлеринде ажылчы организастаарын бригада аргазы-биле чорударын чедип ап турар. Мурнакчы болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар пехтер болгаш бригадалар эвээш эвес. Амгы үеде министерствонуң бүдүрүлге черлеринде коммунистиг күш-ажылдың 19 бригадалары ажылдап турар. Ындыг атты чедип алыр дээш 26 бригадалар туржуп турар. Мурнакчы бригадаларга Тываның хеп даараар ательезинде В. Боровиннаның, Сарыг-Септе хеп даараар ательезинде М. Нованың, «Тувабуус» бүдүрүлгезинде З. Белокрылованың бригадалары хамааржыр.

ССРЭ-ниң хүндүлүг радизы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, радиомеханик М. Мокшиге, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан, Эрзин районунда хеп даараар ательениң бөрт даараакчызы М. Суван-оолга, үргүлчү мурнуку олурудга ажылдап чорууp идик кылыр мастер Г. Кузьминге, фотограф Н. Андроповка коллектив чоргаарланыр. Эрткен чылын «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле С. Пирлей, Кызылда радиомеханик Н. Чистяков олар шаңнаткан.

Бии-Хемниң амыдырал хандырылга комбинады он бирги беш чылдың бирги чылында деңнелсиз ажылдап, чонга ачы-дуза чедирериниң планныг онаалдаларының бүгү хевирлерин ажыр күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ол коллективте күш-ажылды организастаарын эки тургустунган, күш-ажылдың сагылгазы бедик деңнелде, ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруу барык чок.

Ол чамдык эки чүүлдер-биле чергелештир Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлге черлериниң ажылында хожудангай ажылдап турар коллективтер, улуг четпестер бар. Эрткен чылын чонга ачы-дуза чедирериниң 21 хевирлериниң 9-у планныг онаалдаларын чедир күүсетпээн. Оон харааzында чонга ачы-дуза чедирери 59,5 муң рубль түңге чедир бердимээн. «Тувафото» каттыжышкыны болгаш химиктиг аштаашкын фабриказы кошкак ажылдааш, планныг онаалдаларын күүсетпээн. 1981 чылда Эрзин, Тес-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Тожу районнарның амыдырал хандырылга комбинаттары курунг пландарын болгаш боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин чедир күүсетпээни, чоннуң негелделерин хандырбаан. Эң ылангыя көдээниң чурттакчыларынга, малчыннарга ачы-дуза чедирери ыракта четпес, оларны стол, сандай, аптара, ыяш, хана дээш өске-даа өг херекселдери-биле чедир хандырбайн турар.

Чонга ачы-дуза чедирериниң албанында шынары куду, чагыгларны айыткан хуусаазында күүсетпес таварылгалар база хөй. Эрткен чылын түгле министерствога ындыг хевирниң хомудалдары 38 кижи киирген.

Чоннуң Амыдырал хандырылга министерствозунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары [illegible] чылдың түңнелин үнген. 1981-1982 ажыл-агый чылында социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алган. Бар курлавырларны долу тывып, чаа курлавырларны тып ажылдаарынче кол кичээнгейни салганнар.

Б. СЕДЕП-ХУУРАК

> **Социалистиг хүлээлгелер**
>
> ⊙ Чыл планын декабрь 28-те бурун күүседир. Пландан ажыр 12 муң рубльге ачы-дузаның бараан саарылгазын сайгарар;
>
> ⊙ Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден 0,4 хуу өстүрер;
>
> ⊙ Чонга ачы-дуза чедирериниң 18 чаа хевирин шиңгээдип алыр, 4 совхозтуң төптеринге чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пункттуларны, Кызыл хоорайга 11 пунктуну ажыдар;
>
> ⊙ 12 мезел черге чаа дериг херекселдерин шиңгээдип ап, ажыглалга киирер. Күш-ажылдың механизациязын доктаамал бедидер, оон күсели-биле чагыглар күүселдезиниң шынарын болгаш бүдүрүлгениң культуразын экижидер, идикти септээриниң, даараарының, фото-чуруктар кылырының, радиотелеаппаратуралар септээриниң шынарын бедик деңнелге тургузар;
>
> ⊙ Камналга чурумун сагыырының хемчеглерин ап турганш, кывар-чаар материалдарны 2 тонналы, чиг-этти 4000 рубльдан, электри энергиязын 120,6 муң киловатт-шакты, одаар чүүлдү 100 чижеглеп алган тонналы камнап алыр.
>
> ⊙ 11 муң рубль түңге 4 чаартыкчы саналдарны шиңгээдип алыр. Чонга ачы-дуза чедирериниң бүдүрүлге черлеринге корулде-конкурстарны, «шынар хүннерин» доктаамал чорудар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Бедик темпилер

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың ыяш-бүрү округтарында бажың тудуунуң күш-ажылчы коллективтери чаа чылдың баштайгы неделяларында бедик темпилерни чедип ап турар. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының X съездизиниң салган сорулгаларын республиканың тудугжулары амыдыралга боттандырбышаан, чыл бүрүде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3,5 хуу бедидерин, 85-95 миллион ажыл шагын камнаарын шиитпирлээн.

1985 чылга чедир ГДР-ге тудуг ажылдарының хемчээли ниитизи-биле 24-26 хуу өзер ужурлуг. Чаа беш чылда тудуг ажылдарының [illegible] бүгү-ле [illegible] эрткен чылын тудугжулар хандырган болгаш 180 муң чаа квартираларны тудуп кылган. Ол дээрге — планда көрдүнгенинден 9 муң 400 квартира хөй болган.

Изиг сугларны ажыглавышаан

БУДАПЕШТ. «Тиса» фабриканың бүдүрүлге болгаш административтиг бажыңнарын чылыдарынга хөмүр-даш одаарын соксаткаш, бо чылдың төнчүзүнде чер адааның изиг сугларын ажыглаарын планнап турар. Идик кылыр ол фабриканың бажыңнарын чылыдарынга хөй хемчээлдиг хөмүр-дашты амгы үеде ажыглап турар.

Фабрикадан ырак эвес чер адаанда 70 градус чедир изиг сугларның барын геологтар шинчилеп тыпкан. Хөмүр-даш одаарын соксатканы, чер адааның изиг сугларын ажыглаары бүдүрүлге черинге хөй камналганы болгаш специалистер санап көрген. Ынчангаш чаа чылыдылга системазын тургузарынга чарыгдаар акша-хөреңгилер дөрт чыл дургузунда дедир эгиттинер. Хөмүр-даш одаарын соксатканш, чер адааның изиг сугларын чылыдылгага ажыглаар чорук бүдүрүлгеге девискээрниң агаарын арыг болдурарынга чугула ужур-дузалыын специалистер онзалап демдеглээн.

Венгрияда чер адааның изиг сугларының курлавырын 500 миллиард кубометр хемчээлдиг кылдыр санап көрген. Ынчангаш алдыгы беш чылда бойдустуң ол чугула байлаан улус ажылагыйынга калбаа-биле ажыглаарынче улуг кичээнгейни угландырып турар. Бо талазы-биле шедээ ажыл-агыйда солун түңнелдерни чедип алган. Чижээ, чартык миллион дөрбелчин метр ниити шөлдүг ногаа өстүрер чылыдылгага черлериниң 80 хуузун чер адааның изиг суглары-биле хандырып турар. Чер адааның изиг сугларын мал кажааларын чылыдарынга база чедиишкиннг ажыглап турар. Кодээ ажыл-агыйга чер адааның изиг сугларын ажыглаан түңнелинде эрткен чылын 50 муң тонна кывар чүүлдү камнап алган.

Кооператорларның чедиишкиннери

ХАНОЙ. Социалистиг Вьетнамның херевлел кооперациязының ажыл-иштери улуг чедиишкиннерлиг болган. Херевлел кооперациязының бараан саарылгазының хемчээли эрткен чылын 5 миллиард донг акша азы 1980 чылдаазындан 80 хуу хөй кылдыр көвүдээн. Амытан продуктулары-биле болгаш үлетпүр бараан нары-биле чонну хандырар херекке херевлел кооперациязы амгы үеде чугула рольду ойнап турар. Херевлел кооперациязының магазиннери республиканың бүгү районнарында тургускан. Совет Эвилелинде болгаш социалистиг өске-даа чурттарда херевлел кооперациялары-биле сырый кады ажылдажылганы Вьетнам Социалистиг Республиканың кооператорлары боттандырып турар.

Мурнуку одуругда

УЛАН-БАТОР. «Ажылчын инициативаге— инженер деткимчени хандырар!» деп ады-биле социалистиг чарыш Моол Арат Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде улам калбарган. Бүдүрүлгениң чаартыкчыларын, чогаадыкчыларын болгаш ажылчыннарны сырый каттыштырган комплекстиг бригадаларны барык бүгү бүдүрүлге черлеринде тургускан.

Хөм болбаазырадыр кылыр талазы-биле Улан-Баторнуң бүдүрүлге каттыжышкыныңың коллективи социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорупт турар. Бүдүрүлгениң чаартыкчылары инженер-техниктиг ажылдакчыларның дузазы-биле чаартыкчы болгаш чогаадыкчы хөй саналдарны киирген болгаш шиңгээдип ноптерлеткен. Чижээ, алты-кеш болбаазырадыр кылыр машинаның артык кезээ кылдыр ажыглаар чугула эзерти чаартыкчылар чогааткаш, ажыглап эгелээн. Ол артык кезекти моол мурнуда даштыкы чурттардан садып ап турган. Артык кезекти ажыглаан түңнелинде бүдүрүлге чери чылда 60 муң түгрик акшаның камналгазын чедип алыр. Мурнакчы коллектив эрткен чылын чаартыкчы болгаш чогаадыкчы 32 саналдарны бүдүрүлгеге ажыглаан болгаш 3 миллион түгриктиң камналгазын алган.

«Моол-совет ениг металл» деп бүдүрүлге каттыжышкынының, Улан-Баторнуң демир-оруунуң, хөй аттыг болбаазырадыр кылыр фабриканың коллективтери чаа чылда күш-ажылчы бедик түңнелдерни база чедип ап турар.

Чаа чылдың суднозу

СОФИЯ. Чүък сөөртүр эң улуг чаа суднону Варнада Г. Димитров аттыг судно тудуунуң заводунуң ажылчыннары бүдүргеш, чоокта чаа хем оруунче ажындырып чорутпан. Ол дээрге, чаа чылдың эң улуг суднозу болур турар. Болгарияның заводунда бүдүрген суднону амгы үеде эң сайзырангай дериг-херекселдер-биле хандырган. Чижээ, бирээзи 25 тонна эөр чүъкту көдүрер дөрт краннары суднода эптепп. Ол краннарның шыны-биле чүъктерни чүдүрерин болгаш дүжүрерин дүргеннг бооттандырар.

Чүък сөөртүкчүнүң ийиги ындыг чаа суднозунуң тудуун заводта амгы үеде бедик темпилер-биле чорудуп. ону хуусаазындан ийи ай бурунгаар ажыглалга киирер дээш социалистиг чарыш судно тудукчуларының ортузунда улам калбарган.

Архитекторларның планнары

ПРАГА. Чехословакия Социалистиг Республиканың найысылалының кол архитектору инженер Благомир Боровичка ол хоорайның амгы болгаш келир үезиниң дугайында СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалап берген.

Прага хоорай 500 дөрбелчин километр шөлдү ээлеп турар. Ында 450 муң квартира бар, оларның ортаа кезии улусчу эрге-ажыктыгларының чылдарында туткаш, ажыглалга киирген. Найысылалда 1 миллион 182 муң кижи чуртап турар. Праганың бүдүрүлгелери чурттуң үлетпүр продукциязының тос хуузун чыл бүрүде берип турар.

Прага — республиканың эртем болгаш культуразының улуг төвү. Оон дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде амгы үеде 43 муң ажыг студентилер өөренип турар. Төөгүнүң болгаш культураның ийи муң ажыг тураскаалдары хоорайда бар. Оларны чаартып септээринге амгы беш чылда 200 миллион ажыг крон акшаны тому-лаан.

ЧССР-ниң найысылалын сайзырадыр планны чогаадып кылган болгаш бадылаан. Ол планны күүседиринин сөөлгү хуусаазы —2000 чыл. Прага — улегерлиг социалистиг хоорай болган турар ужурлуг. Ол дээрге, хоорай тудуунуң кол негелдези болуп турар.

Хоорайның төвү төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын кадагалаан кол район болур. Найысылалды чаартып сайзырадырынга дөрөн ырында бүгү чурт киржип турар. Москва-биле оон найыралдыг болгаш [illegible] харылзаалары база калбарган. Прага чоокку чылдарда бөлдин Чөөн Европаның эң чараш найысылалдарының бирээзи болур.

(СЭТА).

СОВЕТТЕР ЧУРТУНГА ӨӨРҮП ЧЕТТИРГЕН

ФРИТАУН. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш Сьерра Леоненин аразынга дипломаттыг харылзааларын тургусканындан бээр 20 чыл болганы-биле холбаштыр ол чурттуң президентизи С. Стивенс чүве чугаалаан болгаш хөгжүп орар чурттарның эрге-ажыктарын чайгылыш чокка камгалап турар Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказы аныяк күрүнелер хамаарышпас политиканы чорудар талазы-биле оларга дузалап турар деп мөдеглээн.

Тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга улуг салыышкынны дээш ССРЭ-те өөрүп четтиргенин ол илергейлээн. Кадык камгалал, өөредилге болгаш балык ажыл-агыйының талазы-биле ийи талалыг харылзааларның чедиишкиннинг хөгжүлдезинге сеткил ханганын президент демдеглээн. Бистиң чуртувуска дузалаашканы дээш совет өңнүктеривиске өөрүп четтирдивис деп С. Стивенс чугаалаан.

Улустуң демиселдиң чалгыны өзүрер дээш чагырыкчы корум-чуруумнуң оралдашкан кылыг турары эң-не кадыг-дошкун үүлгедиишкиннеринге харыы кылдыр Национал Хосталганың Фарабундо Марти аттыг Фронтузунуң дайынчылары хунтаның америк шериг чөптежикчилеринге удурткан аг-шериглеринге удур дайынчы хөделиишкиннерин улам калбартып турарлар.

Хунта чуртта тура халышкынныг шимчээшкинниң базар дээш чаа-чаа оралдажыышкыннарын кылып турар.

ЧУРУКТАРДА: НХФ-ниң дайынчылары (үстүнде) чазак шериглеринге ойтур шавыышкынны бээриниге белен. Сальвадорнуң аг-шериглериниң үрегдээн бажыңнары (адаанда).

СЭТА-ның фотохроникazы.

К. ЛИБКНЕХКЕ БОЛГАШ Р. ЛЮКСЕМБУРГКА ТУРАСКААТКАН

БЕРЛИН. (СЭТА). Немец болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчылары, Германияның Коммунистиг партиязының үндезилекчилери К. Либкнехт болгаш Р. Люксембург 63 чыл бурунгаар реакцылыг күштерниң суг[...] [illegible] түңнелинде арaатанныг бау-биле өлүрткен. Социализм болгаш тайбың дээш империализмге болгаш дайынга удур чалбыыштыг демиселчилерниң чырыткылыг тураскаалының сактыышкын митингизинге болгаш чыскаалышта Берлиниң хөй муң ажылчы чоннары киришкен.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиңгис секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, ГДР-ниң Национал фронтузунга кирип турар политиктиг партияларның болгаш массалыг организацияларның удуртукчулары чыскаалга база киришкен.

К. Либкнехтиң болгаш Р. Люксембургтуң бүгү амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы пролетарлыг интернационализмниң, социализмниң, тайбыңның болгаш демократияның идеялары дээш маадырлыг демиселдиң үлегер-чижээ болуп турар деп ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Г. Миттаг митингиге чугаазында онзалап демдеглээн.

ФИНЛЯНДИЯДА СОҢГУЛДАЛАР

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Бодунуң кадыкшылының байдалындан хамаарыштыр дебан хүлээттиниден [illegible] дуганында У. К. Кекконениң шиитпири-биле холбаштыр Финляндия Республиканың чаа президентизин [illegible] соңгуулдар [illegible] соңгулдалары январь 17-де [illegible]

ССРЭ-ниң 60 чылынга

КУЛЬТУРА АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң коллегиязы, профэвлелдиң президиуму, ВЛКСМ обкомунуң бюрозу СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин негелделеринге дүүштүр культура-чырыдылышкын албан черлериниң ажылыныи идейлиг уран-чечен деңнелин бедидер, арга-хевирлерин улам ынай сайзырангайжыдар, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин экижидер, оларның бот-тывынгыр чогаадылга ажылын идепкейжидер, хостуг үезин чеп ажыглаарын хандырар, а база ол ышкаш культура албан черлериниң ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн демдеглеп эрттирериңге идепкейлиг киржилгезин хандырар сорулга-биле 1981 чылдың төнчүзүнден 1983 чылдың январь айга чедир үеде республиканың культура албан черлериниң ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюнга тураскааткан көрүлдезин Бүгү-эвилел көрүлдезинге киириштир чарлаарын доктааткан.

Республика көрүлдезиниң негелделерин бадылаан. Оон тиилекчилерин шаңнап-мактаар дипломнарны, акша шаңналдарын доктааткан.

Ыры-хөгжүм ансамбльдеринге:

бирги шаңнал — I чергениң диплому болгаш 150 рубль;

ийиги шаңнал — II чергениң диплому болгаш 100 рубль;

үшкү шаңнал — III чергениң диплому болгаш 90 рубль;

Тус-тус киржикчилерниң идепкейлиг киришкенин дээш шаңналдарны база доктааткан.

ПАТРИОТЧУ ЫРЛАР КОНКУРУЗУ

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң коллегиязы, профэвлелдиң президиуму болгаш ВЛКСМ обкомунуң бюрозу 1982 чылдың январьдан июнь айга чедир үеде бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң болгаш тус-тус күүседикчилерниң киржилгези-биле совет патриотчу ырларның республика конкурузун Бүгү-эвилел көрүлдезинге холбаштыр чарлаарын доктааткан.

Патриотчу ырларның республика конкурузун организастап эрттирериниң негелделерин бадылаан. Аңаа клубтарның, Культура бажыңнарының, совхозтарның, албан организация, бүдүрүлге, өөредилге черлериниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ниити ыр бөлүктери, ыры-хөгжүм ансамбльдери, тус-тус ырлаажылар киржир болгаш ийи эалчег-биле боол эртер. Бирги эалчегде — клубтарга, Культура бажыңнарынга, кызыл-булуңнарга, ажылчын болгаш студент ниити чуртталга бажыңнарынга бо чылдың январь—март айларда, ийиги эалчээнде — хоорайларга, районнар төптеринге апрель—май айларда, а түңнел кезээ — июньда Кызыл хоорайга боол эртер.

Конкурстуң сорулгазы болза, ыры репертуарларының идейлиг уран-чечен болгаш күүселде деңнелин улам ынай бедидери, В. И. Ленинге, Коммунистиг партияга, Совет Төрээн чуртка, ажылчын ангыга тураскааткан, бистиң үе-чергелеривистиң сагыш-сеткилиниң чараш-чаагайын алгап-йөрээн, ажылчы чоннарны, аныяк-өскенни совет патриотизмге, социалистиг интернационализмге кижизидип турар совет ыры классиказын идепкейлиг пропагандалаары болур.

Патриотчу ыры конкурузунуң тиилекчилерин шаңнап-мактаар дипломнарны болгаш акша шаңналдарны доктааткан.

Хөйнүн ыры дээш:

Бирги шаңнал — I чергениң диплому болгаш 150 рубль;

ийиги шаңнал — II чергениң диплому болгаш 120 рубль;

үшкү шаңнал — III чергениң диплому болгаш 100 рубль;

Тус-тус күүседикчилерниң идепкейлиг киришкенин дээш шаңналдарны база доктааткан.

ДОРТ ХҮЛЭЭЛГЕВИС

Школа-биле ада-иелерниң харылзаазы өөреникчилерниң өөредилгезин болгаш кижизидилгезин экижидериниң база бир чугула аргазы. Чоокта чаа Баян-Кол кодээ Совединиң бир хуралынга ол дугайында чугаалашкан. Бо айтырыгны кодээ Советтиң депутаттары холга ап, ада-иелерниң школа-биле харылзаазын хынап, уругларының кайы хире өөренип турарын кичээнгейге алырын, өг-бүле бүрүзүнге чедир тайылбыр ажылын чорудуп хүлээингеннер. Шынап-ла, чамдык ада-иелер, малчыннар уругларының клазының башкыларын-даа танывас, канчаар өөренип турарын-даа билбес болгулаар. Чамдык малчыннар суурга келгенде, школада уругларынга ужурашпас, кичээлдерге олурушпас.

— Малчын кижиде кичээлге олуржур хире чай кайда боор, шөлээн чок — дээрлер. Ол шын эвес. Херек кырында көөрге, «шөлээни чок» малчын суурга 2-3 хондур арагалааш, чана берген болур таварылгалар туртулаар. Ындыг ада-иелерниң уруглары школадан чанаттаар, кичээл шагы үзер болгулаар, оон соонда арагалаар, оорланыр чоруктарга чедирер.

Ада кижи болганымда бир катап оглумнуң кичээлинге бардым. Оглум 6 «а» класстың өөреникчизи. Математика кичээлинге олуруштум. Башкызы Кызылдың педагогика институдунуң доозукчузу Аркадий Анай-оол. Класс иштинде ыыт-шимээн чок, чүгле башкының тайылбыр кылганынга дыңналыр. Мээң оглумну самбырага бодалга бодаары-биле тургусту. Шын бодап, аки тайылбырлады. «Ол-ла болгай, эр-хей, оглум!» деп бодап олурдум. Ук эртемге өөреникчилерниң сонуургалы улуг, башкызын дыңнап, хүндүлээр болду. Оон дараазында география кичээлинге олуруштум. Өөреникчилерниң харыылап турары чогум чүгээр. Шындыг-даа болза, чуруму арай хирелиг. Шимээргээр, парталар аразынга кылаштажып-даа турар оолдар бар, бир чамдыктары чурук-даа чуруп олурарлар. Мен база бичимде [illegible] чордум. Таанда чындыг эвес турган бис.

Башкылар өрээлинде ада-иелерниң уругларының кичээлдеринге олурушкан дугайында демдеглел кылыр журнал дептери бар. Аңаа кичээлге олурганымны бижип кагдым.

Уругларның кижизидилгезинче шиңгыы сагыш салыры, оларны мөзүлүг аажы-чаңга кижизидери башкылардан, пионер, комсомол организацияларындан, ада-иелер бистерден кол хамааржыр.

О. ТАС-ООЛ.
Баян-Кол кодээ Совединиң депутаты.
Кызыл район.

Кызылдың № 4 школазы хоорайда эки ажылдыг коллективтерниң бирээзи. Школачыларның идей-политиктиг, мөзү-шынар база күш-ажылга кижизидилгезинче мында кол кичээнгейни угландырып турар. Школада «Планета» деп политиктиг штаб ажылдап турар. Оон удуртукчузу — Лидия Петровна Добычина. 4-10 класстарның политинформаторлары клубта кичээлдеп турарлар.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 4 школазында «Планета» штабтың удуртукчузу, улус чырыдылышкынының тергиини Л. П. Добычина штабтың кичээлин эрттирип тур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«Аарыкчылардан» — чемпионнарже!»

«Комсомольская правда» солунуң организастап эрттирип турары «Он ийи чемпион» деп конкурузу ам дөрт чыл дургузунда уламчылап турар. Бо маргылдааның киржикчизи болурун күзээн кижи бүрүзү айның эң тергиин спортчузунуң адын бижээн открыткаларны редакцияже чорудуп болур. Спорттуң алдарлыг мастерлери Ирина Роднина болгаш Владислав Третьяк оларның даргалааны жюри ады кирген спортчуларны санап, айның эң тергиин чемпионун илередирлер. Номчукчуларның аразында тиилекчилер база бар. Олар ай санында-ла ээлээн шын тып келген он «аарыкчыны» шилип ап турарлар. Тиилекчи болганнар тураскаалдыг дипломнар база чемпионнуң ат салганы фото-чурук-биле шаңнадырлар. Дөрт чыл дургузунда ол конкурска чүс муң ажыг «аарыкчы» киришкен.

Спортчуларда доктаамал ады кирер кижилер база бар. Шыдыраачы Анатолий Карповту «аарыкчылар» үш удаа адааннар, штанга көдүрүкчүзү Юрик Варданян, бедиин халыыр Владимир Ященко оларның аттары ийи-ийи катап кирген.

Чурттуң янзы-бүрү хоорайларында, суурларында чурттап турар идепкейлиг номчукчулар — спортка хандыкшылдыглар январь 19-та «Комсомольская правданың» ак-көк залынче чалаттырган. Олар «Комсомолканың» 1981 чылдагы лауреаттары-биле ужурашканнар. Оларның аразында фигуристер И. Бобрин, Н. Воробьева, И. Лисовский, хоккейжилер А. Мальцев, В. Васильев болгаш өскелер-даа бар.

«Аарыкчылардан — чемпионнарже!» деп кыйгырыгны олар чурттуң аныяктарынга үндүргеннер. Комсомолдуң XIX съездизиниң чылында күш-культуржуларның одуруунче кирериниче аныяктарны ол кыйгырыгда чалап турар.

(СЭТА-ның корр).

БӨЛҮКТЕРНИҢ СОСТАВЫН ИЛЕРЕТКЕН

МАДРИД. (СЭТА). Делегейниң футбол чемпионадының түңнел чадазының шилиндек 24 командаларының аразында канчаар ойнаарының дугаар тырттылышкыны Испанияның найысылалынга эрткен. Адды бөлүкке үстүнген командаларның составы мындыг:

Бирги бөлүк (Виго болгаш Корунья хоорайларга ойнаар) — Италия, Польша, Перу, Камерун;

Ийиги бөлүк (Хихон биле Овьедо) — ГДР, Австрия, Чили, Алжир;

Үшкү бөлүк (Аликанте, Эльче, Барселона) — Аргентина, Бельгия, Венгрия, Сальвадор;

Дөрткү бөлүк (Бильбао биле Вальядолид) — Англия, Франция, Чехословакия, Кувейт;

Бешки бөлүк (Валенсия биле Сарагоса) — Испания, Гондурас, Югославия, Соңгу Ирландия;

Алдыгы бөлүк (Севилья биле Малага) — Бразилия, ССРЭ, Шотландия, Чаа Зеландия;

Бөлүктерге оюннар июнь 13-тен долганыр ойнаар система-биле эртер. Бөлүк бүрүзүнден ийи тиилекчи команда ийиги эалчегте оюннарны уламчылаар. Аңаа дөрт бөлүкке үш-үш команда кирер. Ийиги эалчегниң тиилекчилери чартык финал оюнварынга баар. (Ол маргылдаалар Мадридке болгаш Барселонага эртер).

Түңнел маргылдаа июль 11-де, а оон мурнунда хүн үшкү чер дээш оюн болур.

Чемпион болган команда кежигүннери алдын медальдарны, ийиги черни ээлээн команданың кежигүннери алдынналган мөңгүн медальдарны, мөңгүн медальдарны — үшкү черни ээлээннер, а хүлер медальдарны дөрткү черни ээлээн команданың кежигүннери алыр. Ол командаларның кайызынга-даа (чемпионаттарның төөгүзүнде бир дугаар) 25 медальдарны белеткээр. Команда бүрүзүнден 22 ойнакчы болгаш 3 тренер медальдарны алыр.

КҮРҮНЕ ШАҢНАЛЫНЫҢ ЛАУРЕАДЫ

МОСКВА. 1981 чылдың ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады атты ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССР Эвилелиниң Улуг театрының солизи Екатерина Максимовага тывыскан.

Балетке хандыкшылдыглар оон Москваның хореография училищезинге өөренип турган-да күүседип турган рольдарын ам-даа уттуаннар.

Улуг театрга Г. С. Улановаңың болуушкунга кирген Катя Максимовага улуг болуушкун болган. Дыка хөй чылдар дургузунда Г. Уланова оон дагдынчызы, башкызы болгаш өңнүү болуп келген.

Оон соонда Е. Максимова театрга баштайгы рольдарны күүседип, баштайгы чедиишкиннерин чедип алган.

Амгы үеде балет артизиниң ат-алдары алгыг. Оон репертуарында лириктиг, драмалыг, комедиялыг рольдар хөй.

Режиссёр Александр Белинскийниң тургусканы «Галатея», «Эрги танго» болгаш «Жиголо болгаш Жиголетта» деп фильм-балеттерге ол киришкен.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Екатерина Максимова.

А. КОНЬКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Телевидение

ЯНВАРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Мастерлер хоорайы». Документалдыг телефильм. 9.15 — Харьковтуң «Серп и Молот» заводунуң Культура ордузунуң улустуң революстуг ырлар ансамблиниң күүселдези. 9.40 — «Горнистер, харыылаңар!» 10.25 — «Частың он чеди шиичизи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 11.35 — Медээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер программазы: «Смольный. Ленинниң кабинеди». «Революция уламчылавышаан». 15.10 — Совет ырлар концерти. 15.40 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. Шыдыраа талазы-биле делегейниң экс-чемпиону М. Н. Таль дамчыдылганы эрттирер. 16.10 — М. Горький. «В. И. Ленин». Очерктен үзүндүнү ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Яковлев номчуур. 17.10 — «Орлёнок» телестудияның концерт залы. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы. ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент кежигүнү Г. Л. Смирнов дамчыдылгага киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Риганың «Авесол» хорунуң күүселдези. 19.10 — «Ленин дугайында чугаалар». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — В. В. Маяковский. «Владимир Ильич Ленин». РСФСР-ниң алдарлыг артизи [illegible] номчуур. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35—23.35 — Л. В. Бетховен. № 5 соната. РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Доренский күүседир.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Н. Асеевтиң [illegible]. 12.40 — Зоология. 7-ги класс. [illegible] 13.10 — «[illegible] аалга». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.20 — М. Ю. Лермонтов — чуруукчу. 15.25 — «Төнчүзү чок [illegible]». Уран-чечен фильм. 15.20 — Медээлер. 16.00—17.55 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.55 — Уругларга фильм. «Гулько Бамбулько». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Ленинниң херээ чурттап база тиилеп турар». Дамчыдылга. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, [illegible]». [illegible] — «[illegible] дамчыдылга». 20.45 — Совет ырлар концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Ижорнуң батальону». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

БРУЦЕЛЛЁЗ — ХАЛДАВЫРЛЫГ ААРЫГ

БРУЦЕЛЛЁЗ кижилерниң-даа, малдың-даа халдавырлыг аарыы. Аарыгның бойдуста тарадыкчыларынга кодээ ажыл-агыйның мал аймаа — хой, өшкү, мыйыстыг бода мал, иви, хаван хамааржыр. Кижилерге бруцеллёз аарыы дириг амытаннарны ажаап-тежээп, харын-даа оон эъдин, сүдүн, өске-даа продуктуларын шыгжап турда чыпшынып болур.

Ол аарыгның кижиге эң айыылдыг тарадыкчылары — хой, өшкү болуп турар, чүге дээрге хой, өшкү бруцеллёзунуң тывылдырыкчызы кижилерге инвалид апаар чорукту безин таварыштырып болур.

Кол угланыышкыны мал ажыл-агыйлыг бистиң республикада ол аарыг-биле демисел, аң ылаңгыя профилактика ажылын чогуур деңнелге тургустунган турар ужурлуг. Кижиге-даа, малга-даа ол аарыгның тывылдырыкчызы бруцелл деп адаар, кижи карааңга көзүлбес бичии, бойдустуң соок-даа, изиг-даа үезинде белен өлбес, быжыг туруштуг микроорганизмнер болур. Олар боттарының амыдыралчы байдалын сүт продуктуларынга 30—40 хонукта, хөрзүнге болгаш мал өдээнге, сугга, довурак аразынга 3—4 ай, хой, өшкүнүң дүгүнге 2—3 ай чедир чорупболур. Чылыг температура ол микроорганизмнерниң амыдыраарынга таарымчалыг байдалды тургузар.

Кижилерниң бруцеллёзтан аарый бээри — мал оолдаашкыны, хой кыргылдазы дээн ышкаш мал-биле чоок харылзаалыг бачым, чымыштыг үелерде болгулаар. Бруцеллёзтаң аараан дириг амытаннар оолдаашкын үезинде кижиге-даа, өске кадык малга-даа деңге айыылдыг хой сааның бруцеллдер дээр аарыг тарадыкчыларын ылгап үндүрүп эгелээр. Оон хой пуруузунда мал-биле чоок харылзаалыг малчыннар, сакманчылар, саапчылар кадарчылар, кодээ ажыл-агыйның специалистери, мал эмчилери аарып турар.

Бруцеллёзтан кижиниң аарый бээри сөөк чүстеринге, нерви системазынга, сидик органнарынга, баарга болгаш чаваңга халдаары дээн ышкаш аңгы-аңгы хевирлерлиг болур. Чамдыкта харын-даа аарыг хары угда кижиниң аңгы-аңгы органнарынга катай халдап болур. Ындыг таварылгада аарыг «кончут» аар болур. Аарыгның тыптып турар баштайгы үезинде, кажан аарыгның ажык хевири билдинмээнде, оон баштайгы демдектери тыптып келгиже чедир 2—3 ай, азы оон-даа ур үе боол болур.

ААРЫГНЫҢ баштайгы демдектери: ниити шаг чок, уйгу келбес, чемге хөңнү чок, баш аарыыр, кижиниң бели, чүстери ыстаар, шыырныгар болур. Чоорту температура улам улгадыр, дөридер, баш аарыы, чүстер ыстаары улам күштелир. Кешко оюлганнар тыптып кээп база болур. Бруцеллёзтап аараан бичии уругларның ижин-шөйүндүзү баксырап, кустурар, ижин аарыыр, куду олуртур апаар. Аарыг буттар чүстеринге дегген таварылгада, оларның хевири болгаш туружу үреп, шимчээр аргазын чидирип, инвалид байдалче шилчип болур.

Аарыгны чогуур үезинде, шын эмневес болза, ур үеде бир кедереп, бир экижип каап, ай-айы, чыл-чылы-биле узамдыгып болур. Ынчангаш аарыгны шын эмнелгезин дүрген эгелээн тудум сегип экирнири база дүргедээр. Аарыгны эмнээриниң ону болдурбазы-биле баш удур профилактика ажылын чорудары кажан-даа белен. Чоогум-на оон ужурунда аарыгның халдай бээрин болдурбазының бүгү аргаларын баш удур кылып чорудары чугула черни ээлеп турар.

Бруцеллёз аарыы-биле демисел алызында барын кижилер-даа, өске дириг амытаннар-даа аразынга халдавырны чок кылыр сорулга-биле санитар-чырыдылышкын, профилактика - камгалал, ажыл-агый, медицина талазы-биле бүгү таланың комплекстиг хемчеглерин ап чорудары эргежок чугула. Ол аарыгны кижилер ортузунга чедиишкинниг эмнээриниң кол үндезини — аарыгның тарадыкчыларын баш удур чок кылыры. Өскээр чугаалаарга, бруцеллёзтан мал аарбас болза, кижилер база-ла аарбас.

РЕСПУБЛИКАДА мал ажыл-агый черлерин бруцеллёзтан камгалаар, малдың ол аарыгдан аарыыр чоруун баш удур болдурбас дээш элээн ажыл чорул турар. Ынчалза-даа ук айтырыг эчизинге чедир шиитпирлеттинмейн турар. Ынчангаш бо хүннерде база-ла бруцеллёз аарыылыг коллективтиг-даа, ангы-даа баш удур камгалал ажылын чорудары онза чугула черни ээлеп турар. Кол билип алыр чүве, дезинфекция аргазы болгаш ниит сүт азы бус бруцеллёзтуң микробтарын өлүрериниң бир эки аргазы. Ынчангаш дезинфекцияны чорударда хлораммн, хлорлуг чугай, гидрол, креолин, ажыг натрий болгаш, өске-даа химиктиг бүдүмелдерни ажыглаары эки түңнелдин берип турар. Сүттү, еливкаңы болгаш тырткан сүттү ижериниң мурнунда хайындырып алыры база-ла бруцеллёзту тывылдырар микробтардан камгалаар. Мал ажылынга хамаарышкан ажылдыг бүгү ажылдакчылар комбинезон, хол хавы, сапогтар, фартуктар дээн ышкаш тускай камгалал херекселин ажыглаары албан. Чүгле оларны удаа-дараа дезинфекциялап турар болгаш ба ажыгче эккеп болбас.

Бруцеллёзка удур профилактика ажылын чорударының база бир чугула аргазы — мал ажылынга хамаарылгалыг кижилерниң болгаш оларның өг-бүлелериниң бүгү кежигүннеринге тарыышкынны чорудары. Тарыышкын кижиге хала чок, ону мал оолдаашкынының азы хой кыргылдазының мурнунда бир ай бурунгаар чорудар.

Удавас республиканың бүгү девискээринге хойнуң массалыг оолдаашкыны эгелээр. Ажыл-агый бүрүзү аңаа баш удур кайы хире белеткенип алган болдур. Бруцеллёзка удур профилактика ажылы кайы хире чедиишкиниг чорул турар болдур, оон түңнели база ындыг болур. Малдың чаш төлүн камгалап алыры-биле кадык кижилерниң кадыынче база сагыш салыры чугула.

С. ПОЛУХИН,
республиканың Санитар-чырыдылышкын бажыңының халдавырлыг аарыглар эмнээр салбырының эргелекчизи.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 28—26 градус соок болур.

Кызылга элир булуттаар, чагбас.

«Спортлотога» хандыкшылдыгларга

«Спортлотонуң» билеттерин долдуруп тура, оон дүрүмнерин сагыырын уттунар. Эң ылаңгыя долдуруп турар билеттерни тода болгаш чараштыр бижиирин кыдыңар. А кажан ону бүрүңү-биле долдурупкан болзуңарза, оон «БВ» кезектерин «Спортлотонуң» почтазынче айыткан туускалзында [illegible] утпаңар.

Кызыл хоорайга эалчеглиг [illegible] ойнаар алышкынынга чедир [illegible] бурунгаар долдурган билеттерни сугуңар. А бир [illegible] оралтай бээр болза, ол билет ойнаашкындан ыңай дап калыр.

А Туран, Шагаан-Арыг хоорайларга, Кызыл-Мажалык, Бай-Хаак, Сарыг-Сеп, Хову-Аксы суурларга ойнаар алышкынынга чедир 10 хонук бурунгаар «Спортлотонуң» кассаларынче [illegible] сугар.

КИНО

ЯНВАРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бистиң кайгамчык чылдарывыс» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымынды 9.30 «Ульяновтарның өг-бүлези» 10.50, «Сээң човуулаңынны үлежир мен» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Баштай ат салыр эргее» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вигалага Чаа чыл байырлалы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дорт холдап ойнаары» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Бир чүве силер билиңер: «БВ» кезектерин чагаа-биле бистиң чорудар деп болзуңарза, ону эалчеглиг ойнаашкынга чедир 10-15 хонук бурунгаар дараазында адрес-биле чорудуңар:

[illegible]. Красноярск хоорай, Дыштаныылга ортулуу, Төп стадион. Красноярсктиң «Спортлото» зона эргелели.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-23-21, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-[illegible], [illegible] килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетиур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефон-биле дыңнадыр.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-00613

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 18 (11814) | 1982 чылдың январь 22, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

СИБИРЬ КОМПЛЕКИЗИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

ТЮМЕНЬ. (СЭТА). СЭКП-ниң XXVI съездизинниң болгаш партия Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин дүүштүр Тюменьниң нефть болгаш газ комплекизин улам ынай хөгжүдер талазы-биле тодаргай сорулгаларны СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгихтиң Тюмень облазының партия, совет болгаш ажыл-агый ажылдакчылары-биле ужуражылгазының база беседаларының үезинде чугаалажып көрген. Январь 17-ден 20-ге чедир ол нефтичилерниң болгаш газ ажылчыннарының хоорайларынга, суурларынга, үлетпүр бүдүрүлге болгаш тудуг черлеринге барып чораан.

Тюмень облазының партия организациязының активиниң хуралынга бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның экономиктиг ажылының дециделиниң бедиилер айтырыгларын чугаалажып көрген. В. И. Долгих ол хуралга чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Э. Дымшиц, СЭКП-ниң Тюмень обкомунуң бирги секретары Г. П. Богомяков болгаш өскелер-даа В. И. Долгихти облазка ...

ЭНЕРГИЯНЫ КАМНААР

Он бирги беш чылдың эң чугула сорулгаларының бирээзи — курлавырларның бүгү хевирлерин эң-не шыңгыызы-биле камнаары болурун СЭКП-ниң XXVI съездизинге болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга онзалап демдеглээн. Бо хүннерде бистиң республиканың ажылчы чоннарының мурнунда электри энергиязын камнаарының чугула сорулгазы тургустунган. Ону чүге чогум-на бо хүннерде онза камнаарыл? Чүге дээрге, кышкы үеде электри энергиязы хөй херектеттинер болгаш ооң ниитизинде чылдагааннардан чидирии база улуг болур. Ооң ужурундан үлетпүр бүдүрүлге, тудуг черлери, совхозтар болгаш организациялар электри энергиязын бүгү-ле хемчеглер-биле камнап, ажыглаары негеттинип турар.

Электри энергиязын хереглээри республикада улам-на көвүдеп турар. Ону чоннуң ажыглаары 60 миллион киловатт-шактап бо хүннерге чедир 65 миллион четкен. Ол бүгүнү бирги ээлчегде республикада үлетпүрнүң хөгжүлдези, күш-ажылды механизастаарының дециделиниң бедээни-биле тайылбырлап болур. Кижилерниң амыдырал-чуртталгазы база чаагайжып турар: чаа квартираларда электриниг суугуларны тургузуп, кижилер электри-биле ажылдаар эт-херекселдерин хөйнү ажыглап турар апарган. Көдээ черлерни электрижидери-биле хөй ажылдар кылдынган.

Ол бүгү эки чаартылгалар болбайн. Ынчалза-даа чамдык черлерде, чамдык кижилер ол бүгүнү ажыглаарда ээ харысалга чок боор, камналга дуганын уттуп турарын ажыы-биле чугаалаар херек. Чижээлээрге, бистиң республикада кээп турар электри энергиязының чамдык кезин кайнаар чарыгдаттынып турары билдинмес. Чүге дээрге, оң районнарда негелде ёзугаар санавайн турар. Ол мышкаш ону кым ажыглап турары билдинмес болганда ол дээш кым төлээри база билдинмес болгулаар.

Эрткен чылын республиканың алган электри энергиязының ортумак чидирии ооң 8 хуузу — 34 миллион киловатт-шак болган. Ооң-биле республиканың тудуг организацияларының шуптузунуң чарыгдааны 24.6 миллион киловатт-шак энергиязын дециээрге-ле, ол каны хире хөй деп чүве билдингир апаар.

Энергия чидириинниң хөй кезин көдээ ажыл-агыйынга онаажып турарын айтыр херек. Дыка хөй совхозтарда энергия санаарының эң бодууй аргаларын безин ажыглавайн турар. Чамдык, чижээ, «Сүт-Хөл», «Тыва», «Тиилелге» болгаш өске-даа совхозтарга счётчиктерни чүгле эрткен чылын эң баштай тургускулаан. Ооң соонда энергия чарыгдалының байдалы дораан-на өскерилген: көдээ ажыл-агыйынга электри энергиязы 1980 чылдыындан 4.7 миллион киловатт-шакка эвээштээ чарыгдаан!

Ынчалза-даа энергия чарыгдалын санаар счётчиктерни «Шекпээр», «Мурнакчы», «Улуг Октябрь», «Өөк», Жданов аттыг, «Шивилиг», «Тес-Хем» совхозтарда ам-даа тургуспааны элдептиг.

Энергияның чидип турарының чылдагааннары билдингир. Республикада хөй оолдаашкыны массалыы-биле чорун турар. Ооң ужурундан хойжулар бодуун ёзу-биле кылган электри чылыдыкчыларын хөйү-биле ажыглап турарлар. Олар чүү хире энергияны ап турарыл, шын ажыглаттынып турар бе дээрин шуут билдинмес. Кышка багай белеткенген ажыл-агыйлар база хөй. Ынчангаш олар боттарынга кылып алган бодуун херекселдери-биле гараждарны болгаш өске-даа черлерни чылыдып турар. Энергия санаар счётчик чок болганда, чеже-даа болза, оларны улааш, чылыдар апаар болгай. Бо талазы-биле ындыг ажыл-агыйларның улусчу контролёрлары шыңгыы чыналданы кылыр ужурлуг. А олар ажылдавайн турар.

Көдээ черлерниң чамдык чурттакчыларында электри энергиязын кайы-хамаан чок көөр, төтчеглээр чоруктар база бар. Олар эң-не бодуун херекселдиң дузазы-биле оорлаан энергияның ачызында чылыгны ап болур болганда, хөмүр-дашты, ыяшты өөртүп турган херээ чүү боор деп санап турарлар. Чижээ, чоокта чаа бир бажың ээзинден счётчикке кошпаан 4 киловатт күчүлүг чылыдыкчыны тып алган. Ол херексел ай санында-ла 120 рубльдиң энергиязын «өрттедип» турган. А чылды алыр болза, кайы хире хөй-дүр? Ындыг төтчеглекчилер эвээш эвес, чүгле эрткен чылын бистиң контролёрларывыс 250 «чаартыкчыларны» илереткеннер. Ындыг кижилер Каа-Хем, Таңды, Кызыл районнарда хөй боор турарын айтыр херек. Оларны илередип, тыварынга чонну хаара тудары чугула боор турар. Хөй-нитти организациялары, чер-чер Советтери бо талазы-биле ажылын шиңгыырадыры чугула.

Үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң чедир ажыглаваазы хөй курлавырлар бар. Электроэнергияның учёдун бажык бүгү цехтерде кылбайн турар. Энергияны бүгү бүдүрүлгелер чежени ажыглап турары, бригада, участок чежени чарыгдап турары база билдинмес. Кым-даа санавайн турар болганда, электроэнергияны кым камнаарыл ынчаш?

Чиг-этти бээрин узүктелдирген соонда, куруг ажылдап турар дериг-херекселдер эвээш эвес. Ындыг фактылар Кызылдың туйбу заводунга болгаш Элегес-Аксының керамиктиг хана материалдары бүдүрер заводунда бар болуп турар.

Электроэнергияның болгаш газтың чидирии «Тудуг кезектери» комбинатта, Кызыл-Мажалыктың уът комбинадынга болгаш өске-даа бүдүрүлге черлеринде хөй болуп турар. Продукцияны үрей кылыр таварылгалар электроэнергияның хөй чидириин болдуруп турар. Электроэнергияның ындыг чидириин Элегес-Аксының хана материалдары заводунда болгаш Кызылдың ааты заводунда хөй болдуруп келген. Улуг-даа, биче-даа чүүлдерин камнаарының эргежок чугулазын СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга онзалап айыткан. Ынчалзажок хөй бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары ол негелдени күүсетпейн турар. Барык бүгү тудугларда каңналга кылыр трансформаторлар халас ажылдап турар. Оларның күчүзү бир шакта чүгле дөрт киловатт. Ынчалзажок трансформаторлар хөй черге долганган түңнелинде хөй электроэнергия халас чарыгдаттынып турар. Бажыңнарга, албан черлеринге болгаш бүдүрүлгелерге сайгылгаан чырыын «күрбес» таварылгалар ам-даа бар.

Садыг черлериниң чырыткы-биле ажылдаар чарлалдары хөй электроэнергияны чарыгдаарынга чедирип турарын демдеглээр херек. Электри энергиязын болгаш өске-даа материалдарны камнаар талазы-биле улусчу контролёрларның ам-даа четпес ажылдап турарын демдеглээри негеттинип турар.

Камналганың шыңгыы чурумун хандырары — эң чугула херек-тир. Ону чедип алырынга хөй күженишкиннер негеттинер. Электроэнергияны чарыгдаарының хөй лимиттерин чедип алырын чамдык бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары оралдажып турар. Чижээ, «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкыны эрткен чылын электроэнергия чарыгдаар лимиттериниң 30 хуузун, ... — 18, «Тыва тудугу» трест — 21 хуузун ... Ол дээрге, лимиттерни хөйнү ... түңнели-дир. Ол черлерде электроэнергияны камнап чарыгдап турар бе? Чок. Ол дээрге — кымга-даа херек чок ... Кээргээ, улус ажыл-агыйынга ... тут камналга херек болган.

Кыштаглаашкын, хой оолдаашкыны — хүннүң айтырыы

КИЧЭЭНГЕЙНИ КОШКАТПАЙН ТУРАР

Хөй чылда зоотехниктеп чораан, «Хоорай-Хем» совхозунуң хойжу бригадазының бригадири Оюн Кара-оол бо кыштаглаашкынга хамаарыштыр мынчаар чугаалады: «Эрткен чылын биске төрүүр хой кодаларынга кышка белеткел кошкак болган: соок дүжүп келгенде безин ойбак-дежик кажаалар турду. Чамдык кыштагларга мал чемин эвээш чедиртинген. Ынчаарга бо кышка белеткелде ындыг четпестер барык чок деп болур. Бүгү-ле чүвени ылап хынап, дециин, түңнеп көрген бис».

Бригадирниң состеринге немеп каал. Мурнундан бээр ажылдап келген байлак дуржулгалыг хойжуларга немей ук ажылга таарзыр чамдык аныяк ажылчыннарны хойжуладып киирген. Олар харысалгалыг ажыл — мал оолдаашкынынга кыпымчалыг белеткенген. Төрүүр он кодалда кажаалар эки септеттинген, чылыг, чырык, улуг хойларга болгаш хураганнарга тус-тус орээлдер таарыштыр кылдынган. Хөй оолдаашкыны доозулгуже болгаш чаш малды доруктургуже четчип болур сигеп, силос кодан санында бар. Ацаа немей тараалыг холуксаалыг «мал чемин ойлеп-ойлеп чедирип берип турар. Кыштаглардан ырак Моон, Тоспулук болгаш Кежиг-Чазы деп черлерде белеткеттинген кодуунда кыштың үеде сөөртүр ажаар сигенни ыгаан, хою оолдап турар малчыннарже сөөртүп чедирип турар.

Хойжулар, өске-даа малчыннар хем, даг ажылдыр, оруу чирик берт черлерде кыштап турар. Тожуга хар удаа-дараа чаап, улам улгадып бар чыдар. Ындыг байдал малга ыяап-ла ооң чаш төлүнге бергелерни таварыштырып болур. Ынчангаш кыштар бүгүзүн кичээнгейден дашкаар этпес, ацаа хүн бүрүнүң дугаалын көргүзер сорулга-биле совхозтуң удуртур ажылдакчылары, мал ажылының тускай эртемниглери малчын аал санында быжыглаан. Оларның малчыннарга кандыг дуза чедирерин совхоз директоруның хуралынга барык хүн бүрү чугаалажып, моон соңгаар ыы сорулгаларны тодарадып турар. Оон ыңай, суурда күш ажылчы коллективтер чижээ, механизаторлар болуу, школа, эмнелге, көдээ Совет, кыштагларны шефке ап, хуваалып алган. Чоокта чаа Алас ортумак школазының коллективи Белдирде хойжуларының кажаазының көржецин конталын, аштаан. Культура бажыңының ажылдакчылары «Аялга» агиткбригадазының чурттакчылары-биле кады харылап турары Каът-Чазыда кыштагга ажылдаан. Өске-даа коллективтер хой оолдаашкыны үезинде баар черлеринге четкилээн.

Эрткен чылдыынга бодаарга, бо кыжын совхозка хой оолдаашкыны бир ай хире эрте — декабрь 8—10 хүннеринде эгелээн. Ам ол массалыы-биле чорун турар. Төрээн 1850 хойдан 1870 хураган бүрүн камгалап алдынган. Мал эмчилериниң болгаш зоотехниктерниң сөөлгү хыналдазын ёзугаар алырга, хураганнарның күш-дециели болгаш ажаалда-чемгерилгезин багай эвес. Ынчалза-даа мал чемин камналгазы дээш кончуг чер-черде кошкак.

Дуржулгалыг хойжуларын бирээзи аныяк коммунист Виктор Бичемей төрээн 265 хоюндан 270 хураганны камгалап алган. Ында төрүүр болгаш чаа төрээн хойларны, улуг, биче хураганнарны ажаап, чемгерип турары эки. В. Бичеменейниң кадайы Людмила — улуг сакманчы. Ол мында барган сакманчылар Ылдаазай Бичемей, Таваңаш Кара-кыс оларга аргазын ап-тып берип, демниг ажылчы организастап турар. Чаш хураган бүрүзүнге хыналда-демдеглелди өске, хойжулар-ныынга бодаарга, мында эки кылып турар. Ол мышкаш, Эн-Сугда Кол Мырзыңнай 240 хоюндан 240. Каът-Чазыда Виктор Ак 237 хоюндан 237 хураганны чидириг чок камгалап алдынган, эки ажаап, доруктуруп турар. Эрткен чылдың бо үелинге деңнээрге, хураган хөй алдынган.

Кайы-даа кодалда төрүүр хойларны тургузуур азыраарын чурумчуткан. Төрээн соонда хураганнары элээн улгады берген хойларны чоорту чер оларынче киирип, аал чанында мээстерге, хем кыдыынга өъткарып турар. Малдың баш санынга хамаарыштыр алырга, эвээш хемчээлдиг сиген бар үеде ындыг черлерде курлавыр одарларны ажыглаары ажыктыг болурун малчыннар билип турар. Чижээ, Эн-Суг талазында хойжулар хем кыдыында аргалар иштин ынчаар ажыглаарын планнап алган.

— Мал чеми бар, чаш хураганнар онча-менди доругуп турары чедиишкин-дир, ынчалза-даа соок дыңзып, хар улгадып орары бисти дүвүретпес арга чок — деп, бригадир Оюн Кара-оол чугаалады.

Бо харысалгалыг кампания үезинде чүткүлдүг ажылдап, бодунуң бот-харысалгазын чамдык малчыннар хазыы-биле медереп билип турарлар. Кол Мырзыңнай мынча деп орар: «Эрткен чылын хураган-даа, дүк-даа алган көргүзүүм эки болган. Бо чылын оон-даа бедик түңнелди чедип алыр—100 хойдан 100 хураганны камгалаар, хойдан 2 килограмм 850 грамм дүк кыргыыр дээш ажылдаар мен». Совхозтуң мурнакчы хойжулары Кол Даш-оол, Кыргыс Балыш олар аныяк малчыннарга үлегер-чижээн көргүзүпкүлээн. Хөй хураган, элбек дүк дээш чарышка Тожунуң малчыннары хөйү-биле киирип турарлар.

А. НУГУУРАК.

Данар-оол Иргитович Дамбый «Бай-Тал» совхозтуң хоочун кадарчыларының бирээзи. Ол өөнүң херээжен эзи Данзы Күжүгетовна-биле чээрби беш чылдар дургузунда өшкү кадарып, төрээн совхозунга хөй дүктү бүдүрерингө болгаш малдың баш санын өстүрерингө эвээш эвес үлүүн киирип, чыл бүрүде малчыннар ортузунда чарышка багай эвес түңнелдерни чедип ап келгеннер.

Чайын олар Хемчик-Бажының сериин өъттүг тайгаларынга өшкүлерин семиртип, кышка кыпымчалыг белеткенгеннер. Бо хүннерде кодалда төрүүр 200 ажыг өшкүнүң дециел-байдалы эки.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында малчын өг-бүле 100 өшкүден мынча анайны, өшкү санындан 800 грамм дүктү алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: малчыннар Данар-оол болгаш Данзы Дамбыйлар.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

ХУРАГАННАР КӨВҮДЭЭН

Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозунуң малчыннары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн үлептиг уткуур дээш шалыпчы ажылдап турарлар. Кодан бүрүзүнде 5-10 тонна сигенни чедирген, суда, чарба, дус дээн ышкаш чугула херек чүүлдер бар.

Комсомол комитеди совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди-биле организастыг хемчеглерни ап турган, бежен ажыг сакманчыны малчыннарже чорудкан. Оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдары тургусткан.

Ажык-агыйда, Мөген-Бүрен-Бажында, Тоолайтының Кара-Белдирде хөй оолдаашкыны массалыг чорун турар. Бо хүннерге чедир 1500 ажыг хой оолдаан болгаш хураганнары шупту онча-менди өзүп турар. Тоолайтыда Улар-оол Иргиттиң удурткан ... дугаар бригадазында 700 ажыг хой төрээн. Мурнакчы хойжу Хүлер-оол Иммыңнан кодалында 204 хой оолдаан, хураганнары эки доругуп турар. Ол ышкаш Галина Иргит, Доржу Эмер-оол, Марита Борбак-оол оларның коданнарында хөй 200 ажыг оолдапкан, чаш төл онча-менди.

К. ХЕРТЕК.

ХООЧУННУҢ КОДАНЫНДА

«Мурнакчы» совхозтуң Кудукта өшкү кадарчызы Балчыр Делгерович Салчак коданында малын кыштап хүр ажырар дээш кызымак ажылдап турар. Дуржулгалыг малчын чыл санында эки көргүзүглерни чедип ап, төрүүр 100 өшкүден-не 95 четир анайны камгалап, бедик шынарлыг хөй дүктү кыргып турар. Балчыр Делгерович он бирги беш чылдың баштайгы чылында 100 өшкүден 89 анайны доруктуруп, өшкү бүрүзүнден 1.3 килограмм дүктү кыргып, дужааган.

Малчын бо кыштаглаашкынга база-ла эки белеткенген. Бодунуң өг-бүлезиниң күжү-биле 15 тонна сигенни, 5 тонна көк-суланы белеткээш, кыштаанда чедирип алган. Чайын эки семирткен өшкүлерниң күш-дециели бакы-раваан. Үлегерлиг кадарчының кыштаанда анайлар хүлээп алырынга бүгү-ле чүве белен.

А. СЮРЮН.

Бай-Тайга район.

ААЛ БҮРҮЗҮНДЕ

«Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал бригадазында хөй оолдаашкыны түлүн чорун турар. Куңгаа Догун-оол, Кончук Даш-оол, Насыя Сүгежик, Кыргыс Калбак-оол дээш өске-даа малчыннарның коданнарында хөй оолдаашкыны мөлдүүнда эдаатталган болгаш хураганнар шупту онча-менди камгалаттынган, эки доругуп турар.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Дүүн «Кодээ электри тудуунуң» тудуг-монтаж эргелелиниң болгаш Кызылдың ийиги АТБ-зиниң коллективтеринге СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын тыпсырынга турасаатканбайырлыг хуралдар болган. Бо коллективтер он бирги беш чылдың баштайгы чылында социалистиг чарышка бирги черлерни алганы дээш бедик шаңналдар-биле демдеглеткен. Кызыл туктарны «Кодээ электри тудуунуң» ТМЭ-зинге СЭКП обкомунуң секретары **А. И. Ванжа**, 2-ги АТБ-те — партия обкомунуң үлетпүр-транспорт килдизиниң эргелекчизи **В. С. Кажин-оол** тывыскан.

* * *

База-ла дүүн республиканың эрткен чылда социалистиг чарыжының ийиги черин алган Кызылдың дааранылга фабриказының коллективинге шилчиир вымпелди база тывыскан.

(БИСТИҢ КОРР.).

ЧЕТПЕСТЕР ЧАЙЛАТТЫНМААН

Кыштаглаашкын — малчын кижиге эң харысалгалыг үе. Малды кыштан хүр ажырары ацаа белеткелдиң баш бурунгаар эки чорутканындан кол хамаарыжыр.

Ындыг турбуже, бистиң Кодээ ажыл-агыйының дүжүлга станциязында, оон Кара-Чыраа салбырында чамдык кыштагларны белеткээнинде, амгы үеде кыштаглаашкынны чорун турарында шыңгыы четпестер бар. ... удуртукчулары ... малчыннарның ... чурталгазы ... кылдынмаан, чугаалаттынмаан, электри чырыы киирттинмээн, печкалары үрелик. Ынчангаш олар кидис өглерге чурттаар ужурга таварышкан.

Ооң-биле чергелештир малчыннарга автолавка ында-таан кээр, бараанпары чегей болур-дур. Ол ышкаш мал ажылының тускай эртемниглери аалдарга эвээш келир, ында бир-ийи катап кээтүн ыяга эжин-ле ол.

Ынчангаш малчыннарның амыдырал хандырылгазын ... специалистерниң хүлээнген ажылынга ... кичээнгейни салыры негеттинип турар.

Т. ОЮН.

Таңды район.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

Он бирги беш чылдың бирги чылында «Бай-Тал» совхозтуң Түмен-оол Чапаан-оолга удурткан тудуг звенозу бердииген планның онзалаазын ажыр күүсеткен. Олар 5 чуртталга бажыңын, муң тонна силос кирер оңгарны, чүс тонна картофельди шыгжаар подвалды туткан болгаш малчыннарның кажааларын, чуртталга бажыңнарын, кызыл-булуңнарын, чунар-бажыңнарны септээн. Партком, профэвилелдиң ажылчын комитеди, дирекция 1981 чылдың социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүргеш, звенону күш-ажылчы маргылдааның тиилекчизи деп санааш, акта шаңналын тывыскан. Мурнакчы тудугжу Хомушку Тас-оолга эээлчет чокка чаа чуртталга бажыңының дүлгүүрүн берген.

Звено кежигүннери чаа чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, амгы үеде тудуг ыяжын белеткеп турарлар.

Т. ХЕРТЕК.

Бай-Тайга район.

САРЛЫКЧЫЛАРДА

Он бирги беш чылдың баштайгы чылын Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң сарлыкчылары багай эвес көргүзүглер-биле доосканнар. Совхозтуң экономиказын улам быжыглаарынга сарлыктың ролю база улуг болуп турар. Чүге дээрге ол кыжын сиген болгаш өске-даа мал чеми хереглевес, тайга кежин оъттаар болгаш чарыгдал эвээш үнер. Ооң сүдү үскүр, ынчангаш саржаа хөй.

Бо хүннерде совхозтуң сарлык кадарчылары Барлык-Бажы, Элдиг-Хем деп кадыр-берт тайгаларда кыштаглап турарлар.

1981 чылдың түңнелдери-биле Өлчей Иргит, Чылбак-оол Хертек, Хорбии Бегзи олар төрүүр 100 баштан 85-83 бызааларны онча-менди доруктуруп, улуг малдың камгалалын 98 хуу күүседип, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Беш чылдың ийиги чылында сарлык бригадазы ниити-биле төрүүр чүс сарлыктан 77 бызааны, улуг малдың камгалалын 98 хуу, бир бажы сарлыктан 150 грамм дүктү кыргып алыр, бир кадарчыда 150 кг саржагны — шупту 1500 кг саржаг тудаар. Социалистиг чарыштың организастаарынга бригадир Биче-оол Тас бедиг ажылды чорудуп, ону бедидиг удуртуп турар.

Х. ЧУЛЬДУМ.

ХҮЛЭЭНГЕН

Чөөн-Хемчик районнуң саңкилдизиниң болгаш күрүне страховании инспекциязының ажылдакчылары 1981 чылда социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинге партия болгаш профэвилел организацияларының хуралынга түңнээш, 1982 чылда социалистиг хүлээлгелерни алган.

Чыл планын күрүне орулгазының инспекциязы 105 хуу күүседип, пландан ажыр 76 муң ажыг рубльдиң орулгазын киирген. Күрүне бюджединиң инспекциязы планын 100,3 хуу күүседип, саң-хөө хыналдаларын кылганының түңнелинде организациялардан 16 муң ажыг рубльди бюджетке немей киирген.

Күрүне страхованиеин инспекциязы чыл планын 105.2 хуу күүседип, чон ортузунга тайылбыр массалыг ажылды элээн идепкейлиг чорутканын ацаа демдеглээн.

С. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Даштыкы медээлер

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНДЕ

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң пленуму ажылын дооскан. Профэвилел организацияларынга отчет-соңгулдалыг кампанияның түңнелдерин пленумга чугаалажып көрген болгаш 1982 чылдың улус ажыл-агый планын күүседир талазы-биле Чехословакияның профэвилелдериниң сорулгаларын тодаргайлаан.

Чехословакияның Компартиязының Президиумунуң кежигүнү, профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң даргазы К. Гофман пленумга чүве чугаалаан.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ТАЙБЫҢ ПОЛИТИКАЗЫ

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Боо-чепсекти эндерге бүдүрериңге удур, бүгү делегейниң улустарының айыыл чок чоруун хандырар дээш Совет Эвилелиниң тайбың политиказын делегейниң хөй миллион кижилери ииши-биле деткип турар деп, Барыын Берлинниң демократтыг херээженнер эвилелиниң даргазы М. Мроцински медеглээн.

Совет Эвилелиниң чаагай күзел-соруу, ылаңгыя СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң тайбың саналдары ниыз-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң арызынга идегежир чорукту быжыглаарынче угланган деп, ол онзалап демдеглээн. Совет саналдар — быжыг тайбыңны хандырары, ядролуг дайын кыпаныышкынын узуткаары ССРЭ-ниң даштыкы политиказының кол сорулгазы болуп турарының тодаргай херечилери.

ХИМИКТИГ ЧЕПСЕКТИ ХОРУГДААР ДЭЭШ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Химиктиг чепсекти хоругдаар дээш делегейниң улустары демиседи калбартып турар амгы үеде Американың Каттышкан Штаттары массалыг узуткаашкынның ол айыылдыг чепсээн бүдүрерин калбартыр деп турар. Химиктиг чепсекти бүдүрерин калбартырынче угланган саналдарын чоокку үеде конгресске киирер деп бодап турарын АКШ-тың президентизи Р. Рейган медеглээн. Нерв системазын үрегдээр «Джи-би» болгаш «Ви-экс» деп гаатыг химиктиг чепсекти АКШ эндере бүдүрер бодап турар. Сөөлгү медээлерни ёзугаар алырга, ол чепсектиң курлавыры АКШ-та 20 муң тонна ажып турар.

Химиктиг чепсекти Американың Каттышкан Штаттары Барыын Европаның чурттарынга, хамыктың мурнунда Англияга болгаш Барыын Германияга, Италияга аппарып тургузарын планнап турар.

ШИИТПИРЛИГ ДЕМИСЕЖИР

АЛЖИР. (СЭТА). Америк-израиль сүлчээге удур шиитпирлиг демиседи Ливанның национал-патриоттуг күштери болгаш Национал хосталга фронтузу моон соңгаар-даа чорударын Ливанның национал-патриоттуг күштериниң Төп политиктиг чөвүлелиниң делегациязының Алжирге аян-чоруунуң түңнелдериниң дугайында кады кылган дыңнадыгда айыткан. Делегацияны чөвүлелдиң даргазы Валид Джумблат баштап чораан.

Палестинаның араб чонунуң чөптүг демиселин бүрүн деткип турарын ийи талалар медеглээн. Палестинаны хостаарының организациязы ооң араб чонунуң хүрүм ёзугаар төлээлекчизи болуп турар.

ЕГИПЕТТИҢ ДҮЖҮП БЕРИИШКИНИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Каирге болган египет-израиль чугаалажышкыннар доозулган. Синай чартык ортулуундан Израильдиң шериглерин бо чылдың апрельдиң төнчүзүнде үндүрер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Чугаалажышкыннарга Израильдиң делегациязын камгалал министри А. Шарон, Египеттиң делегациязын даштыкы херектер министри К. Х. Али баштап чораан.

Египеттиң девискээринге кылган тудуглар дээш 16 миллион долларны Израильге төлээрин Египеттиң төлээлекчилер чөпшээрешкен. Ынчангаш Израильдиң мыйыышкынынга Египеттиң төлээлери дүжүп берген.

КЫДАТТЫҢ БЕЛЕТКЕЛИ

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдаттың бүгү чонунуң чизе-бүрүткелинге белеткел Кыдатта эгелээн. Чоннуң чизе-бүрүткелин бо чылдың июль 1-де эгелээр деп турар. Чизе-бүрүткелди чорудар талазы-биле тускай комиссияны КНР-ның күрүне чөвүлелиниң чанынга тургускан.

Чоннуң чизе-бүрүткелин бодудар талазы-биле Каттышкан Нациялар Организациязының тускай төлээлекчилери Кыдатка дузалаар деп турар.

Лекция пропагандазы

ШЫНАРЫН, ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Х. МОНГУШ.

ИДЕЙ-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫ УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Н. ДАЖИНМАА.

ТЕМПИНИ КОШКАТПАЙН

Сарыг-Септиң мыш ажыл-агыйы — Каа-Хем районнуң мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Бо ажылчын коллектив шанныг онаалдаларын, бедиткен социалистиг хуулгалгелерин эрткен чылдың декабрь 25-те бурун күүсеткеш, планга немештир 15 муң рубльдиң барааныг продукциязын бүдүргеш, сайгарган.

М. ОНДАР.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Монтаж ажылын эгелээн

ТАШКЕНТ. (СЭТА-ның корр). Күчүлүг бетатронунуң монтаж ажылы Ташкент университединде эгелээн. Ортаа Азияның дээди өөредилге черлеринде эң бир дугаарында бета-частицаларның эң улуг дүргедедикчизин тургустунар.

Университеттиң составында тургустунган дузалал физиканың эртем-шинчилел институдунуң ол установказын ажыглалга киирген соонда дилээшкиннер программазы улам калбаар. Ядроларның шинчилге ажыл-чорудулгаларын, электроннарның болгаш гамма-квантыларның бот-боттарынга дулажылгазын чаа дүргедедикчиге өөренири планнаттынган.

Дузалал айтырыглар-биле чергелештир «Улоном» деп комплекстиг программаже база кичээнгей угланган. Хевең арыглаар заводтарның бүдүрүлгечи үелеринде — оон үрезининиң элементилериниң анализин кылыры тарылганың дээди кондицияныг материалын белеткээринге таарымчалыг дүргедедикчилерни тургузары база көрдүнген.

Ол установкага университеттиң студентилери ажылдаарлар.

Кышкы ажаалда

ТУЛА. (СЭТА-ның корр.). «Советский» совхозтуң ажылчылары кыштың чыккылама соогунда безин малга ногаан чемни белеткеп берип турар. Бо хүннерде гидропоника цегинден бир тонна ногаан массаны ажаап алганнар.

Ооң бүдүрүлгезин үлетпүр аргазынче шилчиткен. Бирээзи-ле 80 метр ийи диваяны корпуста кожуп кылган. Транспортёрнуң доктаамал шимчеп турар лентазында малга чемни өстүрүп турар. Ол ажыл-чорудулга узук чок болгаш механчыластаттынган. Оларны чүгле ийи оператор башкарып турар.

«Советскийниң» шөлдери улуг эвес, чүс-чүс дөрбелчин метр болгажок, ооң бериичези улуг. Тарылга соонда, бир неделя хире үе эрткенде-ле бир дөрбелчин метр черден 23—25 килограмм ногаан массаны ап турар. Ооң чемгири тараадан безин үш катап ажыг. Оон ацгыда мыда витаминнер, ферментилер аминокислоталар хөй. Малдың кышкы үеде дециилгезинге болгаш ооң продуктулуун бедилеринге ногаан чем улуг идигин берип турар.

Одарларны үлетпүр үндезинниче киирген «Советский» совхозтуң дуржулгазы областа нептерээн. Ындыг цех Ефремов районнуң «Дубровский» совхозта база туттунган.

Немелде чемнер

ОДЕССА. (СЭТА-ның корр.). Район төвү Арцизеде ажыглалга кирген чаа завод мал чемнинге немелде болур үнелиг, хөй белоктуг бүдүмелдерни бүдүрүп үндүрүп турар. Ооң баштайгы белүүн колхозтарның күш фабрикаларынче чоруткан.

Мал чемниң бүдүрүлгезин индустриализастаарының программазын ук заводту тудуп эгелээш-ле, өөренип көрген. Автомат дузазы-биле башкарып турар ол завод чылда бир муң ажыг тонна үнелиг бүдүмелдерни бүдүрер.

Заводтуң продукциязын Днестр иштиниң дыка хөй районнарының совхозтары алырлар. Бо берге кыжып малдың баш санын өстүреринге ол улуг рельду ойнаар.

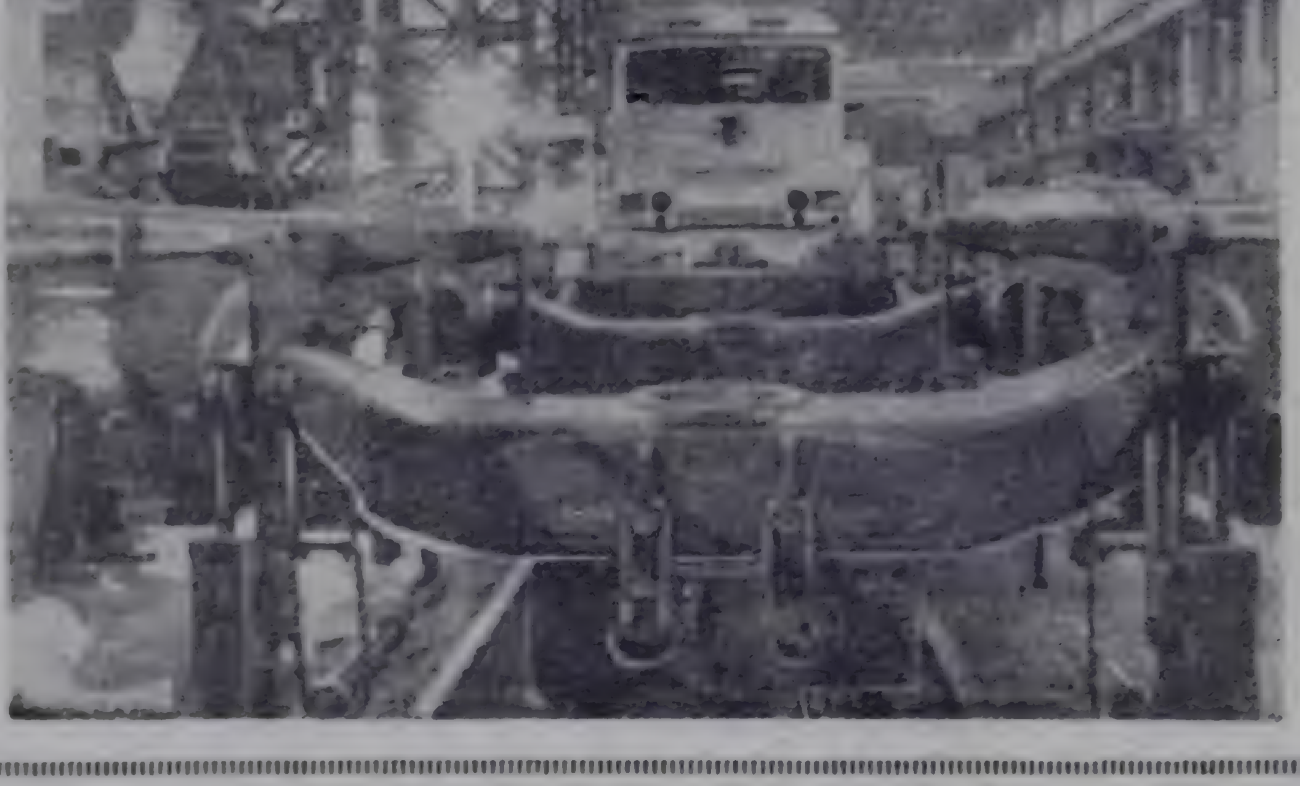

КОЛОМНАНЫҢ КҮЧҮТЕНИ

Москва область. Коломнаның тепловоз тудуунуң В. В. Куйбышев аттыг заводунуң коллективи ТЭП-70 деп пассажир аргыштырар чаа тепловозту бүдүрүп үндүрүп эгелээринге белеткевип турар. Ол тепловоз бодунуң техниктиг көргүзүглери-биле делегейниң эң дээре дээн үлегерлеринге деңнежип, а камналгалының болгаш тырттар күжүнүң талазы-биле хары ажып турар. Оон чаңгыс секциязының шыдалы 4000 аът күштүг. Одаар чүүл чарыгдаары оон мурнундагы модельден 10-12 хуу эвээш. Чаа локомотивтиң дүргени алдан үлгаткан. ТЭП-70-де агаар арыглалының төп-чүткен системазын тургускан, кузовунуң хевир-байдалындан шимчээшкин үезинде рельстерже базыышкыны эвээш. ТЭП-70 деп чаа тепловозтарның баштайгы хевирлери амгы үеде Белоруссияның болгаш Ортаа Азияның демир-оруктарынга шенелдени эртип турар.

Чурукта: тепловоз эптеп чыыр цех. ТЭП-70 деп чаа тепловозту маңаа чыып тургузар.

А. Семехинниң фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

Чагаа изи-биле

ЧӨРҮЛДЭЭ

«Эки, эргим Редакция!.. Мен бистиң совхозувустуң сүт-бараан фермазының болгаш оон ажыл-ижиниң дугайында бижип көрейн. Сүт-бараан фермазы бо айлар иштинде күрүнеге дужаар сүт планын дыка-ла кошкак байдалда дужаап турар...»

М. СААЯ.
«Шынның» тускай корр.

АЛДАН БЕШ ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

1917 чылдың декабрьда Владимир Ильич Ленин Суд дуганында декретке ат салган. Ол декрет чаа күрүнениң аппаратын тургузарынче айыткан Совет республиканың баштайгы базымнарының бирээзи болган. Ынчангаш буржуаз-помещиктиг суд аппаратын революсчу массаларның сый шаварының, чорудулгазын хоойлу ёзугаар, ол бужартаан. Совет демократтыг суд оон бээр барык алдан беш чыл дургузунда Совет күрүнениң, улус массаларының эрге-ажыктарының камгалалынга туржуп келген.

Декреттиң тооггулуг ужурузунуң бодаа, Октябрь революциязының чаалап алышкыннарын, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар, чаа социалистиг эрге-чуруму бектээдир ужурлуг чугула органы болур совет судтуң организастаарының болгаш оон ажыл-чорудулгазының үндезиннерин салганы болур. Совет суд тургузуунуң эң чугула принциптерин: судтуң сонгулдалыг болуруң, судтуң ажылынга улус төлээлериниң киржилгезин болгаш коллегиалдыг болуруң ында доктааткан.

Кажемче болгаш хамааты херектерин кылдыр бичер кылдыр баштайгы совет суд органнарын — чер-чер судтарын тургускан. Олар соолгуредир улус судтары деп адаттынган болгаш суд системазының кол звенозу болу берген. Судтардан аңгыда, саботаж болгаш өске-даа онза айыылдыг контрреволюстуг кем херектер-биле демисел чорудар ужурлуг революсчу трибуналдарны база тургускулаан.

Суд дуганында декретти хүлээп алгандан бээр эрткен [illegible]

[illegible]

хамаатыларының талазындан хоойлуларны ылаптыг сагыыр чүүлдү күүседир тургузар сорулгалыг, совет судтуң сорулгаларын социалистиг хоойлу-дүрүм болгаш шын шиидилге дуганында ленинчи чүүлдерни дүүштүр ылаптыг болгаш эң билдингир-биле хоойлуда тодарадкан.

Суд бодунуң ажыл-чорудулгазы-биле хамаатыларны Төрээн чуртунга болгаш коммунизмниң херекке бердингер, совет хоойлу-дүрүмнерин ылап болгаш чиге сагыыр, күрүне болгаш кузу-ажыл чурумун шыңгыы баримдаалаар, күрүне болгаш кол-нийти мурнунга хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседир, хамаатыларның эргелерин, ат-алдарын болгаш тоомчазын хүндүлээр, социалистиг нийти чурттаалганың дүрүмнерин сагыыр кылдыр кижизидер ужурлуг деп Суд тургузуунуң дуганында хоойлужудулгалар Үндезиннеринде чугаалап турар.

Совет суд бодунуң аажок харысаалгалыг болгаш хөй талалыг сорулгаларын эргезиниң болгаш күрүне эргелелиниң өске органнарының ажылдап турар методтарындан шуут ылгалдыг, чүгле ол органга дүүшкен онзагай методтар-биле боттандырып турар. Судтарның мурнунда күрүне хемчээли-биле кайгамчык боттуг сорулгалар [illegible]

[illegible]

рудулгазының ажыктыг [illegible] дээр талазы-биле Коммунистиг партияның ап чорудуп турар хемчээлдери социалистиг күрүнениң шын шиидилге дуганында ленинчи идеяларга үндезилеттинген. Ол идеялар болгаш хемчээлдер суд тургузуунуң болгаш суд чорудулгазының дуганында совет хоойлужулгаларда хамы шер [illegible]

Тыва АССР-ниң лениннээрингге шын шиидилгениң республиканың Дээди суду, районнарда ол [illegible] улус судтары боттандырып турар. Суд чорудулгазының демократтыг принциптерин херек кырынга боттандырарынга республикада 23 улус судьяларынга [illegible] улус төлээлери дузалажып, судка киргеп херектерни сайгарып көөрүнге судьялар-биле деңге эргелиг киржип, шын шииткелдерни болгаш шииткирлерни үнзээн алырынга улуг деткимчени көргүзүп турар. [illegible]

Республиканың улус судтары социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну, күрүне болгаш кол-ажыл чурумун быжыглаарынга, социалистиг өнчүнүң камгалалынга республиканың партия болгаш совет органнарынга чогуур дузаны чедирип, кижилерниң эргелерин болгаш хостуг чоруун, эрге-ажыктарын, хамаатыларның ат-алдарын [illegible]

[illegible]

биргээзи болза, совет хамаатыларының эргелерин болгаш хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын камгалаары болуп турар.

Бистиң социалистиг күрүнениң шын шиидилге бүгү-ле албан черлериниң, организацияларының, албан-дужаалдыг кижилериниң болгаш СССР [illegible]

[illegible] социалистиг нийти чурттаалганың дүрүмнериниң негелделерин шыңгыы сагыырынга кижизиддип турар.

Совет судтуң ажылын сайзыраңгайжылар. Оон шын шиидилгени боттандырар болгаш ажылчы чоннарны кижизидер талазы-биле ажыл-чо- [illegible]

[illegible]

В. ПЛОТНИКОВ.
Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң улуг консультантызы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОВЕТ ТӨЛЕВИЛЕЛ ЁЗУГААР

Венгрияның улус ажыл-агыйынга чыл санында-ла оргумал биле ийи чартык миллион тонна кокс ажыглаттынып турар. Ынчалза-даа чурттуң бүдүрүлге черлери чыл дургузунда чүгле 800 муң тонна коксту бүдүрүп турар. Ынчангаш Дунаувароштуң металлургия комбинадында чаа кокс установказын тударынга белеткел ажылы эгелээн. Оон куузу, — чылда миллион тонна кокс болур.

Чаа кокс установказының төлевилелин совет специалистер ажылдап кылган, кол-кол технологтуг дериглелдерни СССР-ден алган турар. Тудуг-эптелге ажылдарын венгр бүдүрүлгелер совет специалистерниң дузазы-биле күүседир. Установка Совет Эвилелинден, Чехословакиядан алдынгаан чиг-эт, а ол ышкаш чурт иштиниң хөмүр-дажынга ажылдаан турар. Ынчангаш мурнуу Венгрияның шахталарында хөмүр-даш тывылы көвүдээр. Эрткен чылдың декабрьда Комло хоорайда Бошут аттыг бүдүрүлгеде черниң чаа, сан талазы-биле дөрт дугаар, шахтазы ажыглалда ээлди Совет Эвилелинге бүдүрүп үндүрген. Ол-ла бүгү машиналарны болгаш механизмнерни эң ажыктыг кылдыр ажылдап ооргалыг [illegible] механизаторларга дузалаар дээш Дарвайда техника төвүн ажыткан. Ону Совет Эвилелиниң дузазы-биле туткан. Машиналарның ажыглаар болгаш септээр талазы-биле теоретиктиг болгаш практиктиг билиглерни кижи бүрүзүнүң сайзыралын алырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар ында тургустунган. Төс аймактардан барган баштайгы 200 кижи мергежил бедидериниң курстарын доозуп үнген.

Үк Төпке совет специалистер башкылар болгаш инструкторлар боп ажылдап турар. Олар чүгле курстарга келген механизаторларны өөредип турар эвес, харын база госхозтарга болгаш кооперативтерге ажыл-агыйы каттыжышкыннарынче үнүп, техниканы шиңгээдип алырынга барып дузалажып. Мооддуң байдалдарынга ук техниканың таарышкан тыр-чергезин тывып турарлар.

ТЕХНИКА ТӨВҮ

Мооддуң ховуларында ийи муң ажыг тракторлар, ийи чартык муң комбайннар, ооң ажыл-агыйының өске-даа машиналары ажылдап турар. Ол техниканың хөй ке- [illegible]

[illegible]

ЧААРТЫШКЫННЫҢ АЖЫКТЫЫ

Хоорай шагдазы Эрфурттуң [illegible]

[illegible]

ДЕЛГЕМЧИП ТУРАР

Румынияның Кара далайда эң улуг Констанца портунда хүн бүрүзүнде ортумаа-биле 75 муң тонна чүък-бүрү чүдүрүп сайгарып турар. Чиже, эрткен чылын олар 47 миллион тонна чүък эрткен. Констанцада порт болза республиканың улус ажыл-агыйының эң чугула объектилериниң бирээзи, [illegible]

[illegible]

Констанцаның мурнуу чүгүнде чаа порттуң тудуушку- [illegible]

ШЛАКТАН АДЫРЛЫП АЛЫРЫ

Чехословак энергетиканың хөгжүлдези-биле одалгалыг электростанцияларга болгаш теплоэлектроцентральдарга чылыг болгаш электроэнергияның ажылдап бүдүрүп турар тыптыр артынчылар чыл санында улам көвүдеп турар. 1975 чылда артынчылар 12 миллион тонна шлак болгаш хүл болган, а эрткен чылын — 15,5 миллион тонна чедир өскен. Хүл, шлак төгер черлер 1900 гектар шөлдү ээлеп турар.

Шлактан адырлып алырының база оон ээлээн шөлдү кедээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезинге хостап бээриниң сорулгазын шиитпирлээр дээш ЧССР-ниң эртем-шинчилелге төлевилел болгаш кедээ ажыл-агыйы институттары ажылдап турар. Чорттуннган шинчилелдерниң болгаш дуржулгаларының соонда эртемденнер шлакты херээжеге хоорайларга оон шылаажыр шыпаралдар, [illegible] [illegible] тарап арбайның хуурунга бедилдер деп түңнелдиг ылганнар. Цементиниң чамдык талазы-биле солувушаан, ылаң туттуга база цалбаа-биле ажыглаттынар.

(ПМА).

ПОЛЬШАДАН МЕДЭЭЛЕР

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның парталга агентилелиниң дамчыдып турары-биле алырга, Национал Камгалалдың Шериг Чөвүлелиниң даргазы В. Ярузельский чурттуң эң улуг үлетпүр бүдүрүлге черлериниң ажылчын активи-биле ужурашкан. Ол ужуражылгада ажылчын коллективтерниң төлээлекчилери социал-экономиктиг байдалды чогумчалыг болдурарының талазы-биле элээн каш саналдарны киирген. В. Ярузельский Министрлер Чөвүлелиниң кежигуннеринге ол саналдарны чугаалажып көргеш, эргежок чугула хемчег-лерни алырын даазкан.

Бо чылдың январь 25—26 [illegible]

турарын польша информация органнары дыңнаткан.

Варшавага чаалк черниң төлээлекчилериниң даштыкы журналистерге парталга конференциязы болган. Чуртта экономиктиг болгаш хөй-нийтиниң амыдыралдың ортаалымышкыны үргүлчүлеп турарын анаа демдеглээн. Чиг-эт болгаш электри энергиязы четшпезинден чамдык бүдүрүлге черлери [illegible] боор турза-даа, бүдүрүлге черлериниң ажылы ниитизи-биле чогумчалыг чорул турар. Чурттуң шахталары хопукта хөмүр-даш казарының 1980 чылдың август айга чедир турган деңнелинде четкен. Хоорайларда телефон харылзааларын улаан, элээн [illegible]

«Жоднеж вольности» солун январьның ортаа үезинде чуртта байдалдың дуганында мынчаар бижээн: «Чуртту уттундуруңу оруунче катап кирери дээш, делегей аренасынга оон ат-алдарын катап тургузары дээш, ак сеткилдиг бүгү поляктарның төлептиг амыдырал-чурттаалганы дээш политиктиг тулчуушкуннарның бүгү фронтуларынга элдеп чок демисежирниң дазынны болгаш берге сорулгалары салдынган. Ол демиселге күштүг, илеш талазы-биле сырый каттышкан партия херек».

ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. Раковский даштыкы [illegible]

[illegible]

ТУРА ХАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ ХӨДЕЛИИШКИННЕРИ

ГАВАНА. (СЭТА). Лукас Гарсияның ханнг эрге-чагыргазынга удур патриоттарның демисели Гватемалада чаа чылдан эгелээш улам күштелген. Төп Американың радиостанцияларының болгаш [illegible]

[illegible]

Юаха Верепас департаментилеринге база гватемала [illegible] мырынай чоо- [illegible] [illegible] Гватемала хоорайга үш [illegible]

АКШ-тың одынга сагындырыг

БЕЙРУТ. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

АКШ-ка удур хөй хемчеглерни алыр аппарын медеглээн. Вашингтон бодунуң хөделиишкиннерин кымырза де- [illegible]

[illegible] турар политиказының аар үр- [illegible]

«НИКИТИ РЫНОККА» КИРЕРИНГЕ УДУР

ЛИССАБОН. (СЭТА). «Никити рынокка» Португалияның кирерингге Коммунистиг партияның шыңгыы удурлалып турарын Португалияның Компартиязының ТК-зының кежигүнүнге кандидат Карлуш Карвальяш медеглээн. «Никити рынокка» Португалияның кирери ылангыя чурттуң кедээ ажыл-агыйынга онза багай уржуктарлыг болур.

Чехословак электронуг үлетпүрнуң «Тесла» бүдүрүлге каттыжышкынының кылыглары Совет Эвилелинде эки билдингир. Ол дээрге телефон аппараттары, автоматтыг телефон станциялары, тускай машиналарга сигнал системалары, электронуг таблолар, харылзааның өске-даа херекселдери болгаш тургузуглары болур.

«Тесланың» заводтары болгаш фабрикалары бүдүрүлге темпилерин чылдан чылче шапкынчыдып, боттарының кылыгларының ассортиментизин көвүдедип турар.

Ол улуг бүдүрүлге каттыжышкыны социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырарынга идепкейлиг киржип келген.

ЧУРУКТА: Ниржани хоорайда «Тесланың» заводунда Совет Эвилелинче чорудар автоматтыг телефон станциязын эптеп белеткеп турары.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Даштыкыда культураның чаа чүүлдери

ХАНОЙ. Вьетнамның соңгу талазында Шиңа хоорайда [illegible]

[illegible]

фония оркестриниң онааның «Легенс нюстер» солун [illegible]

[illegible]

⊙ УЛАН-БАТОР. [illegible]

⊙ ТОКИО. [illegible]

⊙ ДЕЛИ. [illegible]

⊙ СТОКГОЛЬМ. [illegible]

ВАШИНГТОНГА МАССАЛЫГ МИТИНГ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр). Америк негрлериниң эргелери дээш шылгараңгай демиселчи Мартин Лютер Кингтиң төрүттүнген хүнүнден бээр 53 чылынга холбаштыр америк хөй-ниитизин хөй муң кижилиг маршы АКШ-тың найысылалының кудумчуларынга боор эрткен. [illegible]

литиказын өскертпес болза. бар эвес ол моон-даа соңгаар ядыыларның аптырыгларын херексевес болза, амгы бо соок кыштың соонда «янг чай» дүжүп чадавас — деп, ол ооналип демдеглээн.

Мартин Лютер Кинг бодунуң чуртунуң ниитиге политиктиг хоругдаттырыкты [illegible]

[illegible]

Ындыг-даа болза, январьның 15-тиң хүнү төөгүлүг хүн апарганын суратлыг шериг хөй-нийти ажылдакчызы Джо Джексон чугаалаан. Ол хүн кара кештиг американнар хостуг эрге-шөлээни кандаж чедип алырын болгаш сээксиз ылгаар чорукту узуткаарының дуганын чугаалажыр дээш, чаңгыс черге чыглып кээрлер деп, ол медеглээн.

Ак бажың Кингтиң төрүттүнген хүнүнде АКШ-тың кара кештиг хамаатыларын сонаныралчы ёзу-биле көрүп тураан. [illegible]

[illegible]

В. КУХАРЕНКО,
Ю. ЛЕВЧЕНКО.
(СЭТА).

АКШ-тың [illegible] милитаристиг угланышкынының өзерген НАТО-нуң бөлүктери, боттарының чурттарының күрүне бюджеттериниң хөй-чок улуг хемчээлин дайын белеткелдеринге ап турарлар, ам-даа хөйнү улам негеп турарлар. Шериг бөлүктериниң хамнас негелделериниң түңнелинде социал чарыгдалдар доктаамал кызырлып келген. Ол чорук капиталистиг чурттарның ажылчы чоннарының байдалынга улуг үүрге боол илереп турар.

(Солуннардан).

«Хорицонт» (ГДР) сеткүүлден чурук.

СЭТА-ның фотохроникази.

Найысылал Кызылдың дээди болгаш тускай ортумак база профтехөөредилге чер леринде хөй санныг оолдар, кыстар өөренип турар. Тываның улус ажыл-агыйынга келир үеде ажылдаар кадрларны өөредип, белеткээри дээш сагыш салыышкынын кон чуг улуг. Студентилерниң болгаш сургуулдарның өөренип, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кайда-даа сагыш салып турар. Студентилер болгаш сургуулдар канчаар чурттап турарын, оларның хостуг үе-шагын органи застаар ажыл канчаар тургустунганыл? Бо айтырыгны солун арнынга ээй-ээйлеп чырыдып турар сорулга-биле «Студент, ооң хостуг үе-шагы» деп рубриканы ажыттывыс. Хоорайның № 4 профтехучилищезинде сургуулдарның кижизидилгезин, хостуг шагын канчаар организастап турарының дугайын мооң адаанда чугаалап турар.

Студент, ооң хостуг үе-шагы

БАЙДАЛДАР ТААРЫМЧАЛЫГ, ОНУ ЭКИ АЖЫГЛААР

Бо училищениң материалдыг баазазы эки. Сургуулдарның өөренип, чурттаарынга таарымчалыг байдал бүрүн тургустунган деп чугаалап болур. Училищеде өөренип турар 600 сургуулдуң деңнези общежитиеде чурттап турар. Мында бир таарымчалыг чүве — бирги курсчуларны аңгы чурттадып кааны, оларже сагыш салыышкын, кичээнгей онзагай. Шын кылган-дыр. Чүге дээрге сески классты чаа-чаа дооскаңнар дээрге 14—15 харлыг элээдилер ышкажыл. Общежитие оларга ёзулуг-ла ийиги орап-бажыңы болур ужурлуг. Ынчангаш бирги курсчуларны тускайлап каапы олар-биле доктаамал ажылдаар кижизидикчилерге, башкыларга, мастерлерге таарымчалыг. Чүге дээрге оларның-биле бүгү-ле ажылдарны хамыктың эгезинде чорудуп эгелээр болгай. (Чажыргаш канчаар, чамдык өөредилге черлеринде бирги курсчулар общежитиелерге ижигип чадап тура, өөредилгезин ара каггаш чоруур таварылгалар бар).

Общежитиеде нийти санитарлыг байдал багай эвес, түс-түс чурттаар өрээлдеринде, коридорларда, каъттарда — кайда-даа арыг, сургуулдар боттары чуп, аштап турар. Ылаңгыя уругларның өрээлдеринде байдал черле онза эки. Сургуулдарның дыштанылгазы чокта чаа эрткен. Ынчангаш түс-түс өрээлдерин эде дерип эгелеп турар, соңга, эжик пөштерин кайда-даа асыылаан, булуңнарны чаартып эгелеп турар. Каъттарда дежурныйларны тургускан. Каъттарда дыштанылга, амыдырал хандырылга өрээлдерин тускайлаан. Чуңнар, хеп чуур черлерни база тургускан. Нийти арыг-шевер талазы-биле эки, орун херекселдери арыг, кижи бүрүзүнге четчир.

Сургуулдарның канчаар чурттап турарының дугайын оларның боттары-биле чугаалажып, айтырып чораан бис. Ындыг-мындыг хомудал барык чок болган.

Нийти училищениң өөредилге-кижизидилге ажылын, ол ышкаш ай болгаш база дыштаныр хүннериниң планнарын ёзугаар тускай планны общежитиеде тургускан. Бүгү ажылдарны ол ёзугаар боттандырып турар. Общежитие чөвүлели, ооң секторлары бүгү ажылдарны чорударынга улуг күш болуп турар. Сургуулдарның бот-башкартыышкынынче улуг кичээнгей салдынган.

Сески класс соонда училищеге келген элээди оолдар, уругларга бүгү талалыг дузалажыкчы, арга-сүме, энтигзээдек хамаарылга чүден артык негеттинер болбаан ыйнаан. Бо айтырыгны мында онзалап көрүп турар. Ылаңгыя общежитиеде сургуулдар ортузунда солун ажылдарны чорудуп турар. Кижизидикчи башкылар В. М. Бородина, М. П. Белашова кызымак ажылдап турар. Валентина Михайловна Бородина общежитиеде бо чылын чаа ажылдаан-даа болза, сургуулдар-биле харылзаазын турары эки, олар-биле «нийти дылды» тып алган. Энтиг-эвилең чорукка, аажы-чаң культуразынга, идик-хептиң таарыштыр кеттинеринге уругларны чаңчыктырып, өөредип турар. Сургуулдарның төрүттүнген хүннеринде шай-ижерин организастап турар. Дыштанылга өрээлдеринге уруглар ойнап болур, ол-ла общежитиеде библиотека база бар. «Номга хандыкчылдыгларның клуву» база организастаан. Библиотекарь М. Ф. Данышина сургуулдар-биле солун ажылдарны чорудуп келген.

Библиотекада номчулга залы база бар, мааа номчуттунуп, солуннардан, журналдардан ажыктыг, солун чүүлдерни хөйнү билип ап болур. Дүъш соонда бо залда оолдар, уруглар шагда-ла четкилеп келген болдулар. Общежитиениң бирги каъдында хостуг хүреш секциязының кижизидикчизи Александр Монгуш болук оолдар-биле эрттирип тур. Мында 27 кижи кирип турар. Оолдарның секцияга сонуургалы улуг. Черле ынчаш бо секцияның ажылын училищеде эки деп санап турары таварылга эвес. Волейбол, баскетбол, бокс, хаак секцияларында база хөй сургуулдар киришкен, хостуг шактарында спортка хандыышкын, күш-дамыр дадыкпышкынын ап турар.

Дыштаныр хүннерни эрттирерин баш бурунгаар планнап, ону боттандырарынче училищениң удуртукчулары башкылар, мастерлер, комсомол организациязы, общежитие чөвүлели сагыш салып турар. Суббота санында училищеге азы общежитиеге кежээлерни организастап турар. Чоокта чаа база солун кежээлер ужуражылгалар эрткен. Ыраажы Алла Пугачеваның чогаалынчы оруу деп кежээ тоглуглер болган тывызыктар клувунга эрге-хоойлу темазынга кежээ солун эрткен. Солун ужуражылгалар клувунга хоорайның культура, уран чүүл ажылдакчылары-биле ужуражылгалар болуп турар. РСФСР-ның болгаш Тыва АССР-ның улустуң артизи Максим Мунзук-биле ужуражылга онзагай солун болган. Сургуулдарның хостуг үе-шагын чөп организастаар, оларны бүгү тала-биле кижизидер, чараш аажы-чаңга өөредип чаңчыктырар дээш ажылдарны хире-чергезинде чорудуп турар дээрзин общежитиениң кижизидикчи башкылары база сургуулдар-биле беседа үезинде билип алган бис.

Училищеде кижизидилге [illegible] талазы-биле өөредилге эргелекчизи Р. Ф. Гончарова-биле ужурашкан бис. Үстүнде айтырыгга хамаарыштыр ажыл-херектер каттыг байдалдыг чорул турарын сонуургадывыс. Училищеде кижизидилге ажылдарын чүүлдерже ко углаандырган. Идей-политиктиг, аажы-чаң, эрге-хоойлу, күш-ажыл, күш-дамыр, шериг-патриоттуг база санитар-гигиеналыг кижизидилгеже кол кичээнгей салдынган.

Училищениң хөй-нийти организациялары сургуулдарның өөрком, комсомол организацияларынга, общежитие чөвүлелинге дааныш ажылдаар. Оон аңгыда профилактика чөвүлели, арыг-шевер дуу база бар, ацаа сайгарылгалар база болгулай бергилээр. Корум-чурум алдаашкыннарын анаа сайгарар ооң кижизидикчи ролю, салдары сургуулдар ортузунда улуг болуп турар.

Айның баштайгы неделязының пятницазында мөзү-шынар болгаш эрге-хоойлу темазынга лекцияларны, беседаларны сургуулдарның түс-түс бөлүктеринге азы нийтизи-биле чорудуп турар. Үр айтырыгларны чугаалажырда сургуулдарның паазы-харын барымдаалап көөр. Иштики херектер министерствозунуң, суд, прокуратура органнарының ажылдакчылары бо ажылга идепкейлиг киржип турарын училищеде демдеглеп турар. Ийиги неделяның бешки хүнүнде чаңгыс аай политшакты эрттирери чаңчыл болган. Бо өөредилге чылында ооң кол темазын СЭКП-ның тургустунганының 60 чылынга уткуштур интернационалчы пайырал, акы-дугмалышкы чорукка турасканы турар. Айның үшкү пятницазында темалыг класс шактарын чорудуп турар. Салчак Токаның 80 харлаанынга тураскааткан [illegible] лер солун эрткен. Хөй-нийти ниң ажыл-херектерин [illegible] чыштыр интернационалчы ки[illegible] [illegible] кичээнгей салып тур[illegible] мында коскун.

Айның сөөлгү бешки хүнүнде сургуулдарның профэвилел комитеди ай дургузунда бөлүктер аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрер. Сөөлгү үеде уругларның үшкү курузунда тоску, ийиги курста 15-ки, бирги курста 10-гу бөлүктер тиилекчи болганнар. Чыл түңнелин барымдаалап, чарыштың тиилекчилерин Совет Эвилелиниң хоорайларынче, социалистиг чурттарже-даа чорудуп турары база ужурдуузлыг. Эрткен чылын сургуулдар Болгария, Москва, Тбилиси, Геленджик четкеш келгеннер.

Сургуулдарның, ылаңгыя бирги курсчуларның, мөзү-шынар-эстетиктиг кижизидилгезинге салдар чедирерииче угланган «Радуга» клуб база ажылдап турар. Түс-түс эртемнер аайы-биле бөлгүмнерже, бот-тывынгыр уран чүүлге база сагыш салдынган. Сургуулдарның тускай ансамбли көрүлдеге белеткелдиниң эгелээр.

Хоорайның № 4 профтехучилищезинде сургуулдар ортузунда кижизидилге ажылынга хамаарыштыр, ылаңгыя общежитиеде чурттап турарларның хостуг үе-шагын органзастаар талазы-биле чорудуп турар ажыл-херектерниң чамдык арга-хевирлериниң дугайын чугаалаарга мындыг-дыр.

Б. ДИРЧИН.

Янзы-бүрү медээлер

Шефтээшкин

Эрги-Барлык суурнуң чурттакчылары ажыл шагындан хостуг үелеринде чөннүн кужу-биле бир-ле үүле-херекти бүдүрген турарларын бо-ла көөр бис. Эң ылаңгыя суурда агитквартираларның кылып чорудуп турар ажылы мактаарлыг.

Эне ылаңгыязы Барлык суурнуң болгаш «Хал» деп агитквартираларның чурттакчылары хөй-нийтиниң ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Чоокта чаа олар «Хемчик» совхозтуң малчыннары Калдар Доңгактың, Иван Хомушкунуң, Иван Доңгактың кыштаглары шефтеп баргаш, ол малчыннарның кажааларын чылыглажып, одаан белдүп, малчыннарның чурттап орар бажыңнарының иштин, даштын чугайлап бергеннер.

Ол шефке агитквартираларның даргалары Хуваар Сарыглар, Бичене Хертек болгаш Галина Ооржак олар малчыннарга делегей байдалының дугайында солун лекцияны номчуп бергеннер. Хөй-нийтиниң ажылынга суурнуң чурттакчылары Көк-оол Ооржак, Достанмаа Доңгак, Очур Хомушку, Достай Сарыглар болгаш өскелер-даа эң-не идепкейлиг киришкеннер.

А. ЕВРОП.

Бир звено

Кызыл районнуң «Улуг хурал» совхозта Бичен оол Маадыр-оолга удурткан 10 кижи составтыг тудугжулар звенозу эрткен чылын дөрт өг-бүле чурттаар чаа бажыңнарны ажыглалга кирген. Звенонуң кежигүннери Кара-оол Маны-Хал, Чаш-оол Оюн, Чыртак-оол Дүвен Бады болгаш өскелер-даа хүн бүрүнүң онаалдазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Үр звенонуң тудугжулары он бирги беш чылдың ийиги чылында база бедиткен социалистиг хулээлгени алгаш, ону амыдыралга боттандырып эгелээннер. Амгы үеде звенонуң кежигүннери малчыннар кыштагларынга сентелге ажылдарын чорудуп турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Илбилиг согун

Тываның хөгжүм-шии театрының сценазында эң-не баштайгы тыва фантастиктиг шии — Е. Танованың «Илбилиг согуну» көстүп келген. Бо дээрге тыва шии чогаалының бурунгаар сайзырап орарының бир херечизи-дир.

Үр шиини школачыларга таарыштыр бижээн. Шииниң кол утказы мындыг. Өөреникчилер пионер Чечекмаа биле Мерген илбилиг согуннуң ачызында эрткен болгаш келир үелерже аян-чорук кылгаш келирлер. Эрткен үеге баргаш, эрги Тываның амыдырал-чуртталгазы, ажылчын-биле таныжарлар. А келир үеде—бичии кадарчының ажылдап орар лабораториязынга, кижиниң угаан-медерелинге хамаарышкан кезек бергелерге таварышкаш, Мерген мындыг бодалга келир: «Эртем биле угаан чокта бурунгаар сайзыраары берге-дир». Ынчангаш чүгле эки кылып, багай демдектер ал байн өөренир апаар-дыр». Шииниң төнчүзүнде Чечекмаа биле Мерген катап-ла бодунуң үезинге чедип келирлер.

«Илбилиг согун»— ол дээрге угаан болгаш эртем-дир. Ол кандыг-даа үе-шагны эрттир ужугуп, бойдустуң октаргайның чажыттарын тып шыдаар. Чүгле ону адилеп билир херек». Шак бо кезек сөстерде шииниң кол идеялыг утказы сиңниккен.

Үр шиини тургузарынга Тыва АССР-ның алдарлыг артизи, режиссёр Кадр-оол Сагды солун аргаларны тывызык ажыглаан. Шиниде (эрткен үени көргүзүп турары бударенчиг боор турар. А ийи дугаар кезээ—келир үени амдаа чедир ажылдаттынмаан чүүлдер бар. Бичии кадарчы биле Мергенниң аразында сөстерни ам-даа элээн элбектедир бижээн болза кандыг боор ирги? Нийтизи-биле шии чедимчелиг болган.

Чаа шии

Артистерниң шииде ойнап турары нийтизи-биле чедимчелиг болуп турар. Ылаңгыя аныяк артистер Анзат Куулар, Александр Шеминниң, Борис Монгуштуң чогаадыкчы ажыл-ижиниң өзүлдезин демдеглевес арга чок. Ындыг-даа болза чамдык черлерге артистерниң чугаалаары билдинмейн баргылаары кончуг хомудалчыг. Бо дээрге артистерниң дикция-биле ажылы арай кошкак болуп турары ол.

Шииниң чурук кастаалгазын чурукчу Дугар-Сюрюн Ооржак кылган, а хөгжүм кастаалгазы — Тываның комсомол шаңналының лауреады Дамба Хүреш-оолдуу.

Баштайгы көрүкчүлер чаа шиини көрүлдезин улуг сонуургал-биле хүлээп алган.

Ш. АЛЕКСАНДРОВ.

ЧУРУКТА: «Илбилиг согун» деп шииден көргүзүг.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

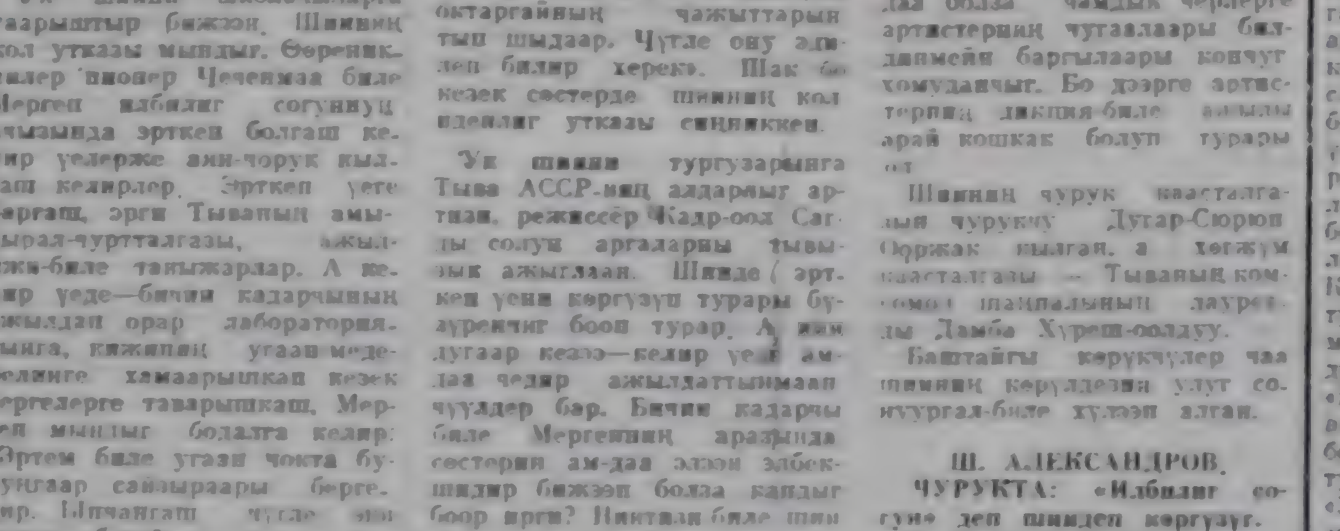

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ САЙГАРАР

Эрги-Барлык суурга солун темалыг номчулга конференциязы болган. Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи» деп номун кол өзек тема кылып алгаш, Эрги-Барлык кодээ Советтиң девискээринде корум-чурумнуң болгаш арагалаашкынның байдалын, оларга удур чоруттунуп турар ажылдарны конференцияның киржикчилери бүгү тала-биле сайгарган. Конференцияга белеткел бүдүн ай иштинде ургуланчылап келгени-даа таварылга эвес. Ацаа чүве чугаалаар кижилер хынамчалыг белеткенгени, дыка хөй кижилер ол номну номчуп алган. Культура бажыңның эрттирип турар хемчеге дүүштүр шимеп-дерээн. Ында суртаалдыг драматург В. Шекспирниң «Боттарының мээзин оорлап ап турар дайзынны кижилер боттарының аксынче киирип турарлар» деп сөстерин, «Эртемнерни номдан тывар, эртинени черден казар» деп үлегер чугааны дээш өске-даа кеску агитация чүүлдерин кылгылаан. Эрги-Барлык кодээ Советтиң күүском даргазы Д. Т. Сарыглар номчукчулар конференциязын эге сөс-биле ажыткан. Корум-чурум хажыдыышкыннары болгаш кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демисел дугаайында айтырыгны чугаалашкан, СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлеринче дүүштүр Эрги-Барлыкта байдалды болгаш ацаа хамаарыштыр ап чорудуп турар хемчеглерге ол доктааган.

«Хемчик» совхозта партком, кодээ Совет күүскому, совхоз дирекциязы, комсомол, профэвилел организациялары, күш-ажылчы коллективтер болгаш оларда хөй-нийти организациялары идейлиг кижизидилгелиг ажылды коллективтерге болгаш чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле бир демниг чорудуп турар. Культура бажыңынга янзы-бүрү темаларлыг лекциялар, беседалар, диспуттар болгаш ужуражылгалар удаа-дараа эртип турар болгаш оларга чурттакчы чоннуң, ылаңгыя аныяктарның болгаш өөреникчилерниң сонуургалы бедип турар апарган. Оон ынай Д. Сарыглар Ф. Угловтуң номунуң кижилерниң аажы-чаң мөзү-шынар кижизидилгезинге чугула рольдуг болуп турарын демдеглээн.

Суурда [illegible] эргелекчизи Ш. Д. Хомушку сөс алгаш, арагалаашкынның кижилерниң мөзү-шынарын канчаар үреп турарын чижектер-биле бадыткап тургаш чугаалаан. Арагага алзыышкан, ажыл-ижин, ажылдаттыңы кижизидилгезин херекке албас апарган кижилер бар. Олар чүгле боттары арагалап турар эвес, харын урут-дарыын арагаже хандыктырып, кем-херек үүлгедиринге чедирип турар. Эрги-Барлык суурда мындыг өг-бүлелерниң үчеддүн депутаттар бөлүктериниң, агитквартираларның демчээштир тургускан. Оларның ортузунга ап чоруткан хемчеглер [illegible] үеде элээн дээштиг болган. Ынчалза-даа арагачыларга удур демиселди күш-ажылчы коллективтерге, чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле улам күштелдирери негеттинип турарын ол чугаалаан.

Аныяктарның арагалаар чоруу оларның амыдыралынга болгаш мөзү-шынар кижизидилгезинге кайы хире хора чедирип турарын кодээ Совет күүскомунуң секретары Д. Дуктуг-кыс номда киргени чижектерден көргүзүп тургаш, таныштырлаан. Эрги-Барлыктың девискээринге болгулаан кем-херек үүлгедиглери, автоаварийлар колдуунда арагалаашкынның түңнелинде болган. Бо талазы-биле коммунистерниң, комсомолчуларның болгаш бүдүрүлге хоочуннарының дагдыныышкын ажылының эки талаларын ол демдеглээн. Совхоз директору О. Д. Сарыглар, комсомол комитединиң секретары Л. С. Аракчаа хостуг үелеринде аныяктар-биле чугаалажып турар. Совхозтуң кол специалистери школага барып, өөреникчилер-биле ужуражырының графигин тургузуп алгаш, ону сагып турар. Депутат В. С. Иргит, пенсионер С. Ш. Иргит дагдыныышкын хүлээлгезин кызымак күүседип келген.

Суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы Н. Делег-оол бодунуң чугаазынга ол болгаш чашты арагалаашкындан камгалаарының айтырыгларынга доктааган. Арагалай бээр кижилер бар өг-бүлелерни эмнелге коллективи график ёзугаар хайгаарап турар. Эмчилерни, башкыларны болгаш активчилерни суурнуң агитквартираларының аайы-биле тода бижыттаан.

Кудаларны, уруглар дооп болгаш [illegible] кижи ажаан [illegible] чурумнуг эрттирерин организастаарының [illegible] [illegible] хуузунуң бодунуң даргазы Х. С. Ондар бодунуң чугаазынга демдеглээн. Чамдык таварылгаларда аныяктарның кудалары, кижи хөөржүдүлгези калбаа-биле арагалаар чорукче шилчий бээрин, оон уламындан чамдыкта корум-чурум хажыдар чоруктарның болуп турарын ол шүгүмчүлээн. Уруглар доонга арага садарының орнунга оларга хөй аймаа, номнар садып бээри черле ажыктыг.

Чоннуң хостуг үезин, дыштанылгазын шын организастаарының айтырыын библиотека эргелекчизи Д. Х. Сарыглар бодунуң чугаазынга көдүрген. Хостуг үезин арагалап эрттирер кижилер боттарынга улуг когаралды чедирип, өг-бүлезиниң амыдыралынга дыка хөй чүүлдерни-даа чедир кылып ап байн турар. Чижээ, Халбаштарның өг-бүлези боттары аныяк-даа болза, арагаже хандыгар. Ынчангаш бажыңның чанында ыт кагар ыяш безин чок, уругларны удуур орун-дөжек чогундан шала кырында чыттырып турар. Ындыг кижилерге үлегер-чижек кылдыр көргүзүп болур эки өг-бүлелер суурда элээн эвес. Чижээ, школа ажылчыны Б. Долума хостуг шактарында урут-дарыы-биле кады ажылдап тургаш, бажыңын делгемчидип, бир өрээлдиг немей тудуп алган. 3-4 дыштаныр хүннерде-ле кодан девискээрин аргылап, огород шөлдерин кылып ап турар өг-бүлелер элээн эвес. Библиотекарь оон ынай солун кежээлерни, сонуургалдыг чугааларны тус-тус үеде хайгаараттыг организастаарын чугаалап демдеглээн.

Номчулга конференциязынга чүве чугаалаан башкылар Ч. С. Ондар, О. Х. Акаажык болгаш оон-даа өскелер арагалаар чоруктуң, корум-чурум хажыдыышкыннарынга болгаш кем-херек үүлгедир чорукка удур шиитпирлиг демиселди бүгү коллективтерге бир демниг чорударының чугулазын демдеглеп, оларны организастаазының аргаларының хевирлериниң дугайында тодаргай саналдарны киирген.

Номчулга конференциязы ацаа киришкеннерниң бедик идепкейи-биле солун болгаш дээштиг эрткен. Бо болза Эрги-Барлык кодээ Советтиң девискээринде чорудуп турар идей-кижизидилгелиг ажылдың база бир массалыг хевири болган.

Б. ДЕЛЕГ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

Эмчиниң сүмези

ЧЕМНЕНИРИ ӨЙЛҮГ БОЛУР УЖУРЛУГ

Сөөлгү чылдарда эмчилер чурттакчы чоннуң шын чемненилгезинче улуг сагышты салып турар. Шагда кижилер кандыг-даа ажылды хол-биле кылып, кужун үндүрүп чораан. Амгы үеде техниканың сайзыраазы-биле черге-лештир күш үндүрер ажылдар хөй-ле ажыглаан. Бо бүгүнү хоорай болгаш суур чурттакчыларындан көрүп болур. Шинчилелден алгаш көөрге, бистиң чуртувуста 39 хар четпейн назылыг эр кижилерниң 33 хуузу, херээженнерниң 45 хуузу дензизи нормазындан ажып турар. Назы четпестерниң болгаш уругларның аразында семирип чорук дүвүреңчиг байдалдыг болуруп турар.

Семиририн — чүректиң аарыг, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рыы [illegible] боор. Кижиниң энергия четпестиги биле аъш-чемге херегелениниң аразында баланзы үрелгенде семирип, артык деңзи немээри тыптыр. Амыдыралдың экижээни, [illegible] [illegible] кижиниң күш-ажылга идепкейин кудулатып, өйүн эрттир чемнениринче хол-бактырар. Шын чемнениринче хажыдары, олутнай чорук артык калорий чыылдырар болгаш семиртир. Бо дээрге чемнениринин чугулазы сагындырылган болуп турар.

Амгы үеде семиринигенинг болгаш артык деңзи болгуу-бальынга удур кижи күрүне хемчеглиг программаны ажылдаан кылган. Программаның кол пунктуларынга энээш калорийлиг, ассортиментизи янзы-бүрү чем продуктуларын бөвүдедир, даа тактан кылган хлеб бүдүрүг-дериң ассортиментизин кастарып [illegible]. Мындыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ынчангаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Н. КУДРЯВЦЕВ,

эмчи.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың аъш-чем садыг эрмектер садар бараандарның садыгжыларының 2 ай курсаалыг курузунга өөреникчилер хүлээп алырын чарлаан турар. Өөредилге Садыг министерствозунуң [illegible] биле комбинадынга 1982 чылдың март 1-де эгелээр.

[illegible] 18 хар [illegible] 8—10 класс [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хүлээп алыр.

Ол курсту доозкан соонда бир чыл иштинде ажылдаан [illegible] Иркутсктиң совет садыг техникумунга бот-ээредилгелиг азы Ачинсктиң совет садыг техникумунга шуут барып өөренир салдыышкынын садыг эрмекти [illegible] [illegible] [illegible].

Садыг эрмекти кадрлар [illegible] адреси: Кызыл хоорай, Октябрь кудумчузунуң № 29 бажыңы, № 4 адыр 11 кабинеттер. Телефон № 2-45-36.

ЧАРЛАА

Хууда автомашиналарны сентээрниң ээлчээн катап бүрүткээрин автомобильдер сентээрниң техниктиг станциязы эгелээн болгаш ону 1982 чылдың январь 31-ге чедир чорударын чарлап тур.

Сентелге ээлчээн катап эдертирерде автомашинаның техниктиг паспортун көргүзер. Дыйнн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] боттарының шынзылгаларын база көргүзер.

Теле видение

ЯНВАРЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суула шимчээшкин. 8.55 — «Аныяктарның адрестери». 9.55 — «Тениң дугайында чугаалар». Уран-чечен фильм. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15 — Чансар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Сибирьлер болгаш Ыраккы Чөөн чүктен. Документалдыг фильмнер программазы. 15.35 — Улустуң ырларының болгаш таңцыларының «Сапрыс» ансамбльдиң концерти. 16.05 — Москваның комсомолунуң ажыл-херектери. 16.25 — Таллинниң хөгжүмү. Я. Сибулустуң ийиги симфониязын Эстон ССР-ниң Күрүнениң симфония оркестри күүседир. 17.20 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы А. М. Иванов».

КЫЗЫЛДАН

18.10 — «Малышок». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Кадыкшылга». Эмчиниң беседазы. 19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.20 — Чугула темага чугаа. Транспорт болгаш сут-биле хандырылга айтырыглары. 19.50 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 8-ки серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Гаспарянның концерти. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Спартак».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Авача вулканы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — [illegible] [illegible]. [illegible] М. [illegible] [illegible] [illegible]. 12.40 — География. 5-ки класс. Океан кижиниң ажыглалында. 13.10 — Совет драматургияда күш-ажыл темазы. 14.10 — «Авача вулканы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.20 — «Ижор батальону». Уран-чечен фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.10 — Чансар. 18.10 — «Хааның бойгуннары». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Тываның экраннарында».

МОСКВАДАН

19.00 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. Коган болгаш делегей конкурстарының лауреады П. Коган оларның күүселдези.

КЫЗЫЛДАН

19.20 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Петя болгаш Кызыл Бөртчүгеш». 19.45 — Казах ССР-ниң телевидение программазы. Концерт. Документалдыг фильм. Фильм-концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.35 — Даштыкы фильмнер экраны. «Турушкан аъттарны боолап каартар, ындыг бе?» Уран-чечен фильм. (АКШ).

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге быжыган хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2-7 метр чедер. Агаарның температуразы 20-25 градус соок болур.

Кызылга элдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2-7 метр чедер. Агаарның температуразы 20-22 градус соор.

КИНО

ЯНВАРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үшкү октаргайның чажыды» 10.00, «Бистиң кайгамчык чылдарывыс» 11.20, 13.10, 15.00, 16.40, 18.30 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночымынды 9.30, «Улуг сүнезиниң шиилин алган кижи» 10.50, 16.50, «Иван Васильевич профессиязын солуп тур» 12.30, «Сээң чоруданының үлежир мен» 15.00, 18.30, 20.30 [illegible] шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымынды 13.50 шакта.

«ВОСТОК»: «Вигалада Чаа чыл байырлалы» 15.00 16.30, 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дээкен кижиниң кыл-биле» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«Шын» солун редакциязынга ажылдаар курьер дарый негеттинип турар.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор 2-23-62, [illegible] 2-23-24, 2-31-75, [illegible] 2-20-46, [illegible] 2-25-31, [illegible] 2-27-15, [illegible] 2-21-75, [illegible] 2-23-31, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-01-75, [illegible] 2-41-27, [illegible] 2-20-60, [illegible] 2-27-44 [illegible] 2-12-45 [illegible] 2-32-75 [illegible].

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 19 (11815) | 1982 чылдың январь 23, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА — 60 ШАЛЫПЧЫ НЕДЕЛЯ

Мал ажылы — шалыпчы фронт

«Шынның» Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң Дагыр Шеминиң [illegible] чуанныктар бригадазының хойжузу Сонай-оол Сундуевич Сарыглар ажылчын [illegible] турасналдын [illegible]. Мурнакчы хойжунуң кыштаанында төрүүр 365 хойнуң 290-ы оолдапкан болгаш 290 хураган бүрүн камгалаттынган.

С. Сарыгларның кадарган малының [illegible] кыны эки эртип турар. Ол төрүүр 100 хойдан 100 хураганны камгалап алыр, хойдан-на 2,2 кг дүкту кыргыыр хүлээлгезин долузу-биле күүседиринге бүзүрелдиг эрес-шудургу ажылдап турар.

Амыдырал байдалын экижитпишаан

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында Чакыр Салчактың удурткан хойжу бригадазы эрткен чылын районнуң хойжу бригадаларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Салбырның хойжулары ынчан төрүүр 100 хойга онааштыр 95 хураганны камгалап ап, хой бүрүзүнден-не 3 кг дүкту кыргып, күрүнеге дужааган. Бижиктиг-Хаяның мурнакчы кадарчылары Болат Хомушку, Оюн-оол Күжүгет 100 хойдан-на 100, Сарыг-оол Баганай 108 хураганы камгалап алгаш, [illegible] бажыңы ажыр күүсеткен. Салбыр удуртулгазы малды кыштап хүр ажырып, оон баш санын хораптайн, чаш төлүн четче камгалап алыр дээш кол кичээнгейни өлче угландырган. Амгы үеде 330 тонна [illegible] тонна сула, бүдүн чартык тонна сиген [illegible] дужааган.

Бо хүннерде Бижиктиг-Хаяда [illegible] 1963 хураган мендии камгалап алдынган. Ам малчыннарда 30 саакманчы, оон иштинде 10 комсомолчу хураган ыдып ажылдап турар.

Салбырның малчыннарының амыдырал байдалы көскүзү-биле экижээн. Эрткен чылдың түңнели-биле малчыннарга хой продукциязы бүдүргени, малдың чаш төлүн эки камгалааны дээш хой түңнүг рубльди төлээн. А бо чылын пландан ажыр продукция алганы дээш немелде төлевирни малчыннарның шалыңынга немей төлеп эгелээр. Түс-түс малчыннардан дүк пландан ажыр күүсеткени дээш бедик Хеймер-оол Хомушку 385, Кирое Күжүгет 364, Өлчей-оол Доңгак 201, хураганны планда көрдүнгенинден хөйнү алганы дээш Сарыг-оол Баганай, Болат Хомушку каңызы-даа 100—100 рубльди шалыңындан аңгыда немелде төлевир кылдыр алган. Ындыг чижектерни оон-даа хөйнү көргүзүп болур.

Салбырның удуртулгазы, партийлиг организациязы болгаш херээженнер чөвүлели малчыннарның амыдырал байдалын экижидеринче улуг кичээнгейни салып турар. [illegible] Кара-Тейге бригада төвүн бо [illegible] дүүлген: аңаа кызыл-булуңну чунар-бажыңны, кежээр библиотеканы тургузарын, саржыг, кудукту кылырын план ыап болгаш ол ажылдарны ам кылып эгелей берген. Оон аңгыда кыштаг бүрүзүнге [illegible] оларны электриктеп база көрдүнген. Ынчап малчын өг-бүле бүрүзү телевизорну көөр радиону дыңнаар аргалыг [illegible].

[illegible] нийти хуралын чоокта чаа эрттирген, кедээде чоннуң амыдыралының культуразын көдүрериниң айтырыгларын чугаалашкан. Аңаа өг-бүле [illegible] Шыырап малчыннар Шактар Салбакай Саарларның аныяк хойжулар Александр, Чарыштай Күжүгеттерниң, Өлчей-оол, Клара Ооржактарның өг-бүлелерин адап болур.

Ынчалза-даа [illegible] ажыглап билбес, өг-бүлезинге херек эт-септи садып алырынче сагыш салбас кадарчыларның барын хуралга чүве чугаалааннар шүгүмчүлээн. Салбырның херээженнер чөвүлели кедээ Советтиг дамчыштыр херек эт-септи чагыдып, садып алырын ындыг малчыннарга сүмелээн.

Аныяктарны мал ажылынче хаара тудуп, быжыглаары салбырның удуртукчуларының доктаамал сагыш салып турар чүүлдериниң бирээзи. Эрткен беш чылда бо бригадада хоочун хойжу А. Монгуштуң уруу Салбакай, Алексей биле Ульяна Күжүгеттерниң, Александр биле Чараштай Күжүгеттерниң аныяк өг-бүлелери малчыннар кирген. Оларның санын ам-даа көвүдедир, аныяктарны хой ажылынга быжыглаар дээш салбыр баштаар чоок хойжулар [illegible] улам экижидеринче улуг кичээнгейни салып турарын үе тура айыттым.

Амгы үеде Бижиктиг-Хая [illegible] четпес [illegible] организастаттынган. Сүт сооткур ап машина бар, оларның бирээзи уреливе-ле [illegible] Соттен сеткен [illegible] Кежик Кыргыс [illegible] хойжуларга хаап [illegible] бо хойларын хураганнарын [illegible] баштаар чоок [illegible] ры пересттиин турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корр.

Хүннүң медээлери

ТӨЛҮКТЭЭН

«Искра» совхозтуң малчыннарында хой оолдаашкыны массалыг-биле чоруп турар. Ам тергээ 1939 хойнуң хураганнары бүрүн-биле онча-менди камгалап алдынган.

[illegible] мал ажылының тускай эртемниглери малчыннарже [illegible] тыя төрүүр хой [illegible] кол кичээнгейни [illegible] ап, садыг хандырылгазын [illegible].

Төрүүр кодаларда саакманчылар четтелеттинген, оларга [illegible] мал чеминин [illegible] латтынган. Сүт сооткур машиналар доктаамал ажылдап [illegible] бойн турар.

[illegible]

П. [illegible],
Чөөн-Хемчик район.

БРИГАДАВЫСТА

Бистиң «Мерген» совхозтуң малчыннары эрткен чылын багай эвес ажылдааннар. Чижээ, [illegible] хоочун хойжу [illegible] хоюнга онааштыр 110 хураганны, Иван Сади — 102 хураганны менди камгалап ап, доруктурганнар. Ындыг мурнакчылар бистерге эвээш эвес.

Амгы үеде кыштаглаашкыны багай эвес чоруп турар. Аалдарда мал чеминин, түк чеминиң биле бар, суг-биле хандырылгазы эки. Хой оолдаашкыны төлүктеп турар. Чижээ, бистиң № 3 бригадавыстың Иван Сигенкоттуң кодазында 150 ажыг хой төрээн, хураганнары шупту онча-менди эки доруктуп турар.

Ч. САДИ.
Эрзин район.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ СЪЕЗДИЛЕРИНДЕ

Медицина ажылдакчыларының профэвилелиниң Москвага болуп эрткен XIII съездизиниң делегаттары эң чугула социал айтырыгларның бирээзи — совет кижилерниң кадыкшылын камгалап, быжыглаарының дугайында чугаалашканнар.

Эрткен беш чылда улустуң кадык камгалалы бурунгаар херии базымны кылган болгаш дыка хөй көргүзүглер талазы-биле делегейде бирги черни ээлеп турарын профэвилелиниң ТК-зының отчёт илеткелинге болгаш саналдарга демдеглээн.

Социал программаның бот[illegible] профэвилелдерниң ролюнуң өскениң база демдеглээн. Партияның болгаш Совет чазактың хемчеглериниң ачызында [illegible] ажылдакчыларының чаагай чоруу дыка экижээн. Ол-ла тускай угланыышкынныг болгаш хөй талалыг эмнелге черлери ажыглалга киргилээн.

Делегаттар медицина албан черлериниң ажылында четпестерни [illegible] болгаш оларны чайладырының [illegible] га медицина дузаламчызының, санатория-курорт хандырылгазының культуразын бедидериниң, ам [illegible] медицина техниказын [illegible] ундурериин көвүдедириниң дугайында шиитпирлиг чугаа [illegible].

Күш-ажылчы коллективтерге кижизидилге ажылдарын сайзыраңгайжыдарын, бодунуң профессионал болгаш хамааты хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседири дээш эмчи ажылдакчыларының хуудаа харыысалгазын бедидерин съезд профэвилелдерниң комитеттеринге даалган.

• • •

Аппараттың ажылының стилин болгаш аргаларын сайзыраңгайжыдар, ажылгалдың [illegible] бүгү талазы-биле күштелзирер — күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң XXV съездизи профэвилел организацияларының мурнунга ындыг сорулганы салган. Ол бодунуң ажылын январь 21-де Москвага доозган.

Социалистиг чарыштың [illegible] кижилерниң ажылдаар, чурттуң [illegible] салдарын экижидериниң айтырыгларын [illegible].

Профэвилел организацияларының специалистерниң бүдүрүлге болгаш хөй-ниити идепкейжин бедидеринче бүгү талазы-биле идиг кылыр, күүсегенчи сагылгазы чурумнуг болгаш организастыг чоруудун [illegible] депутаттар [illegible].

• • •

Профэвилелдерниң Төп Комитеттериниң чаа составтарын, ревизия комиссияларын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге делегаттарны соңгаан.

Болуп эрткен пленумнарга медицина ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының даргазынга Л. И. Новак, күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының даргазынга — В. С. Кузьмичев соңгуткан.

(СЭТА)

КЫЗЫЛ ТУКТАРНЫ ТЫВЫСКАН

Республиканың үлетпүр, тудуг, транспорт, садыг болгаш өске-даа организацияларының 1981 чылда социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профэвилелчөвүлел база ВЛКСМ обкому үндүрген. Үүрмектен садыр барааң саарылгазының социалистиг хүлээлгезин 102,5 хуу күүсеткен, пландан ажыр 240 муң рубльдиң оруглазын алган Кызылдың үлетпүр бараанарының садыы үк чарышка тиилекчи болуп СЭКП обкомунуң, республиканың министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдерниң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Ону тывысрынга турар каатка байырлыг хурал бүрүнгү хүн болган. СЭКП обкомунуң чигк, [illegible] үлетпүр база садыг килдизиниң эргелекчизи Д. Л. Тимей [illegible] нарның садыы эрткен чылда бедик көргүзүглери дээш СЭКП Кызыл хоорконунуң, хорккомунуң база ВЛКСМ хоорконунуң шилчиир Кызыл тугу-биле [illegible]. Бүрүңгү хүн Улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң [illegible] Ш. Д. Куулар [illegible].

[illegible] ам-даа күжениишкинниг ажылдаарын Кызылдың үлетпүр бараанарының садыының директору А. С. Сат болгаш өскелер-даа илеретмен.

(Бистиң корр).

ЭСТОН ССР. Хлеб чүүлендаа артык үнелиг чем. Ону хумагалыг болгаш камныг ажыглаары [illegible] сорулгазы болур.

Таллинниң «Лейбур» дээр бүдүрүлге каттыжыышкынының № 2 хлеб заводунуң автоматтыг шугумнарының бирээзинден алдынначак сарыг өңнүг «Кадри» дээр булочкалар быжып үнүп турар. 30 граммныг «Кадри» херектекчилерге кайгал-биле садыы эгелээн. «Лейбур» каттыжыышкының ажылдакчылары хлеб-булочка кылыглары бичии хемчээлдиг кылдыр быжырар [illegible] «Мүүтте» дээр хлебтиң үлүг [illegible] согуурган ап турар.

Таллинниң хлеб заводтарының [illegible] Мында [illegible] антарадарын болгаш тускай автомобильдерин калба-биле ажыглап турар.

ЧУРУКТА: 60 граммныг булочкалар быжырар механикаштырган шугум.

Э. НОРМАННЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиказы.

ФЕВРАЛЬДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Шагаан-Арыгның автотранспорт бүдүрүлгезинде үени мурнаан шалыпчыларның саны эвээш эвес. Оларның бирээзинге коллективтиң аныяк чолаачыларының бирээзи Сергей Кыргысович Кижир-оол хамааржыр.

Ол он бирги беш чылдың баштайгы чылында бодунга алган социалистиг хүлээлгезин тос айлар дургузунда ажыр күүсеткен. Кывар-чаар материалдар камнап алырының талазы-биле база эки көргүзүглерни чедип ап, 600 ажыг литр кывар-чаар материалдарны камнап алган.

Бүдүрүлгениң мурнакчы чолаачызы 1982 чылды база эки көргүзүглерлиг эгелеп, амгы үеде февральдың үлүүнге кириштир ажылдап турар.

ЧУРУКТА: С. К. Кижир-оол.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

СОРУЛГАЛАРНЫ КҮҮСЕДИРИНЧЕ

Удуртукчуга сөс

«Тыва кедээ тудуг» трестиң коллективи партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтырышкыннарын амыдыралга боттандырары-биле 1981 чылда тудуг-монтаж ажылдарының болгаш объектилерни ажыглалга кирериниң онаалдаларын күүседири-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Демир-бетон кылыглар заводунуң күчүзүн улгаттырып, чаарты дерип кылганындан чылда 15 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга кирер, 20 муң кубометр чыып-эптээр демир-бетонну бүдүрер аргалыг болган. «Ак-Туруг» совхозта 5,4 тонна минералдыг чемишчиделге, 2 муң тонна тараа шыгжамырларын, Бай-Хаакта эмнелге бажыңын, «Ленинниң оруу» совхозта уруглар садын, 512 олуттуг ийи школаны, 19 муң дөрбелчин метр чуртталга шөлүн болгаш оон-даа өске объектилерни бистиң кедээ тудугжуларывыс эрткен чылда ажыглалга кирген.

1981 чылда трестиң механизация эргелели эки түңнелдерни чедип алган. Техника күжү-биле кылыр ажылдарның даалгазы 110 хуу, дуза көргүзериниң — 108,5 хуу күүсеттинген.

Автобааза коллективи база чедиишкинниг ажылдааш, чүък сооргурунуң чыл планын 107,4 хуу, азы 1,9 миллион тонна-километр ажылдарны пландан ажыр кылган. Ук бүдүрүлгеде күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 1980 чылдың деңнелинден 4,8 хуу бедээн, чүък сооргуушкунун боттандырарының планда көрдүнгенинден 1,7 хуу эвээжээн. Мурнакчы коллективтиң чолаачылары нинтизи-биле 132 муң литр [illegible] камнап алганнар.

Эрткен чылдың даалгазын күүседириниң талазы-биле чедиишкиннер бар-даа болза, чамдык көргүзүглерниң планнының онаалдаларын трест күүсетпейн барган. Ылангыя кежүн чоруур механизастаттынган колонналар деңдески эвес ажылдааш, алган хүлээлгелерин боттандырбаан. Оон түңнелинде кол керээ-биле кылыр ажылдарны 77 хуу чедирип, тудуг-монтаж ажылдарын 1980 чылдыындан 12 хуу кудулаткан. № 1317, № 586, № 163, № 957 КМК-лар (начальниктери Б. Клюев, А. Бызипов, И. Носов, В. Дорофеев) алган хүлээлгелериниң планнын онаалдаларын [illegible] күүседиишкин үскен.

Трестиң салбырлары тудуг-монтаж ажылдарын үзүктелдиишкинниг чорудуп келген. Кызылдың 3 гектар шөлдүг ногаа өстүрер комбинадын, Кызыл районда 16 муң баш далгаа азыраар черни, «Өөк», «Барлык» совхозтарда котельнийларны, 300 олуттуг клубту «Россия», «УТКА 25 чылы» совхозтарда уруглар садтарын болгаш оон-даа өске объектилерни ажыглалга кирбээн. Бар аргаларны болгаш курлавырларны долузу-биле ажыглавайн, ажылдың ажыктыг чоруун кудулатканындан күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 83 хуу болган, ол 1980 чылдың деңнелинден 9,4 хуу кудун көргүзүг. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү чорук чавыызындан 2,4 миллион рубль түңнүг ажылдар кылдынмаан.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү чүнүң чылдагаанындан кудулааныл? Бүдүрүлге чорудулгазының үезинде үнелиг үеш шакка хумагалыг болбайн аңаа турар таварылгалар хөй. Ажылчын туруштарда күш-ажылды багай организастап механизмнерни, машина техниканы долу ажыглалы чедип алдынмаан болгаш тудуг объектилеринде бичеге механизацияны шиңгээткен кошкак. Тудуг материалдары-биле хандырылга үзүктелиишкиннинг болгаш оон шынары багай, чогуур негелдеге дүүшпес.

Тудуг материалдарынга камналганы тургузарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидеринге база объектилерни чогуур өй-шаанда ажыглалга кирериинге бригаданың керээлиг ажылдаар аргазының ажыы улуг. Мурнакчы тулуртанның бо дешкиилгези аргазы трестиң ажыл-ниити коллективтеринде элээн нептерээн деп болур. Бригада керээзинче шилчээш, оон ачызы-биле ажылдың ажыктыг чоруун, оон бүдүрүкчүзүн бедидитеш, алган хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседип турар коллективтер хөй. № 741 КМК-ның Ш. Күжүгеттиң удурткан 12 ажылчыннын бригада керээлиг арга-биле ажылдааш, эрткен чылдың дургузунда 11 чуртталга бажыңын ажыглалга кирип чагыкчыларга хүлээткен. Ол бажыңнарның төлевилелде көрдүнген өртээзинден 26,3 муң рубль камнаттынган. Ынчангаш бригада 11 муң рубльдиң шаңналын алган.

Бүдүрүлге чорудулгазын долузу-биле механизастаашкыны күш-ажылды организастаарынга, оон бүдүрүкчүзүн бедидеринге улуг дээгүм болур. Ынчалза-даа чамдык коллективтерниң удуртукчулары специалистери, ында хөй-ниити организациялары механизмнерни, машина техниканы долу ажыглаарынче кичээнгейни кошкаткан. Оон түңнелинде бүдүрүлгеде бар техника чаңгыс ээлеге-биле ажылдап, ажылдың бүдүрүкчүзү чоруу чавыс болуп артып кааш. Аңаа турбугундар кавдеп, урелген механизмнерни, техниканы септеп ажылдарны шалыңнар чорутпайн турар. Механизатор кадрларының мергежилиниң чавыс болганындан ээлгенин планныг онаалдазы күүсетпейн келген. Трестиң болгаш оон адырларының инженер-техниктиг ажылдакчыларының мергежилин бедидериниң, техниктиг өөредилгениң шынары куду, чогуур деңнелге чедир тургустунмаан. Трестиң ажылчыннарының разрядының ортумак деңнели 3,2 бо дуп турар.

Эрткен чылда кран башкарыкчыларының чедишпезинин ден тудуг-монтаж ажылдары саадап келген. Бүдүрүлгеге чугула мергежилиг 25—30 кижини 1,5 ай дургузунда өөредиптериниң аргазы трестиң өөредилге комбинадында бар. Ынчалза-даа КМК-ларның начальниктери, хөй-ниити организациялары механизатор мергежилге ажылчыннарны өөредип чорутпайн келген.

Трестиң бүдүрүлгелериниң деңдески эвес ажылы тудуг-монтаж ажылдарынга саадашкыннарны таварыштырып, планныг даалгаларның күүседиишкинин үзүп, эрткен чылда бараанның продукциязы бүдүрериниң онаалдазын 9 хуу күүсеткен. Шуурмактың база белеткээр пунктузу 980 муң рубльдиң бараанның продукциязы бүдүрер турган 826 муң рубль түңнүг продукцияны бүдүрген.

Эрткен чылдың четпестерин катаптавайн, оон чогуур түңнелдерин үндүрбүшаан, ажылдың ажыктыгын, оон бүдүрүкчүзүн бедидиптер, он бирги беш чылдың ийиги чылының социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын долдур күүседир дээш трестиң коллективи шудургу ажылдаар ужурлуг. Бо чылын 13,3 миллион рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорудары көрдүнген. Машина-техниканы, механизмнерни, бар арга-курлавырларны болур-чогуур-биле ажыглап, ажылдың ажыктыгын бедиткеш, алган хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын күүседээзинге түс-түс коллективтерниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, хөй-ниити организациялары бүгү [illegible] турар.

Г. ШУБНИК,
«Тыва кедээ тудуг» трестиң эргелекчизи.

ДАШТЫКЫДА

КНО ИСТЕЛГЕ ЧОРУДАР ДЭЭН

НЬЮ-ЙОРК (СЭТА). Сейшел ортулуктарының республиказынга удур эрткен чылдың ноябрьның төнчүзүнде кылган чепсектиг халдаашкынны Каттышкан Нацияалар Организациязы ханызы-биле истээр бодап турар. АКШ-тың төп разведка эргелелиниң болгаш Барыының чүктүң империалистиг чамдык чурттарының разведкаларының күткүүшкүнү-биле хөлезилекчи дээрбечилер Сейшел ортулуктарының республиказынче чепсектиг халдаашкынны кылган болгаш аңаа күрүне эргиллезин боттандырар сорулгалыг турган.

Дээрбечи ол халдааашкынын истээр сорулга-биле ынаар Айыыл-чок чорук Чөвүлелиниң тускай комиссиязын чорудар деп турар. Чөвүлелдиң кежигүннери чурттарның төлээлекчилери болгаш делегейниң авторитеттиг экспертериниң бөлүү комиссияның составынга кирген.

1981 чылдың декабрьда КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпиринге дүүштүр комиссияны тургускан. Бүрүн эргелиг ортулук күрүнезинге удур чепсектиг халдаашкынны кым организастааның, бичии республикага чедирген когаралдың хемчээлин комиссия тодаргайлаар бодап турар.

Дээрбечи халдаашкынны Мурнуу-Африка Республиканың девискээринге белеткээнин Каттышкан Нацияалар Организациязының Чиңгине секретарының тускай төлээлекчизи дыңнаткан. Ынчангаш МАР-ның девискээринге истелгени база чорудар деп турар.

ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БОНН. (СЭТА). Герман Коммунистиг партияның удуртулгазы парлалга конференциязын эрттирген. Герман Компартияның Даргазының оралакчызы Г. Готье болгаш ГКП-ның Президиумунуң болгаш баштаар черинин секретариадының кежигүнү К. Фрич парлалга конференциязынга чуве чугаалаан болгаш тайбың, социал деңшилге дээш демиселде ГФР-ниң коммунистериниң сорулгаларын айыткан. Ортумак ырактыгдың чаа американ ракета-ядролуг чепсек экпеп тургузар планнын удур демисел Барыын Германияның тайбынга ынак бүгү кижилериниң 1982 чылда эң чугула [illegible] конференцияның [illegible].

ЧАҢГЫС ААЙ УГЛАНЫЫШКЫН, БИР ДЕМ-БҮЛЕ АЖЫЛДААР

Найысылал Кызылдың культура ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болуп эрткен. Он бирги беш чылдың баштайгы чылым түңневишаан, ииги чылда сорулгалар болгаш шиитпирлезе чогуур эң чугула айтырыгларны аңаа чугаалашкан. Кызыл хоорайнуң культура килдизиниң эргелекчизи М. И. Буянованың илеткелинде болгаш хуралга санал бергеннерниң чугааларында чорудукан ажылдарның түңнелин үндүрүп, кошкак талаларны демдеглээн.

Культура албан черлериниң ажылының хөй талалыг болуру чүнүн-даа мурнунда демдеглеттинген. Уругларга, аныяктарга дээш чоннуң аңгы-аңгы бөлүктери-биле ажылды чорудар апаар. Найысылалдың хөй санныг культура албан черлери: театр, филармония, ...

[illegible]

Е. ДИРЧИН.

ЭЛЕЗИНДЕН КЫЛГАН ЧИИК БАЖЫҢНАР

Белгород — Днестровскийниң чаа микрорайонунда агаар дег чиик бажың туттунган. Хөй каъткы ол бажыңның бүгү хевектерин түс черниң цемент заводунга кылган шүүлең бетондан кылган.

Ол шүүлең конструкциялар суугa салдап турар олар аңаа бетон панельдерден беш катап чиик. Оларның шынчы...

[illegible]

ЫЯШТАР УЛГАДЫП КЕЛГЕНДЕ

[illegible]

ИНЖЕНЕРНИҢ СУНДУЛАЛЫ

[illegible]

(СЭТА-ның корр).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Кол чагыкчы — ССРЭ

БЕРЛИН. Демир келектерни сооктан болгаш изиг-даа турда шуткуп, кылыр херекселдерниң бызагай чуулдерин башкарылганы ...

[illegible]

Чаа моторну үндүрүп эгелээн

БРАТИСЛАВА. ...

[illegible]

Салган сорулгаларже чүткүл

БУДАПЕШТ. ...

[illegible]

Үш хонгаш-ла бир электровоз

БУХАРЕСТ. ...

[illegible]

Улан-Баторда делегей шуулганы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). «СЭВ»-ниң XXVI съездизи...

[illegible]

ЧАЖЫДЫ-БИЛЕ

БЕРЛИН. (СЭТА). Парагвайның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политкомиссиязының кежигүнү Ананиас Майданның АДН агентилелге интервьюзунга медеглээни-биле алырга, чоокта чаа Стреснерниң диктаторжу эрге-чагыргазы ПКП ТК-ның бирги секретары Антонио Майданы болгаш Парагвайның профэвилелдериниң удуртукчуларының бирээзи Эмилио Роаны «Эмбоскада» лагерден «Пенья Эрмоса» дээр чымда лагеринче эң-не чажыт байдал-биле аарган.

[illegible]

Контрреволюцияга согуушкун

КАБУЛ. (СЭТА). ...

[illegible]

(СЭТА).

ТАЙБЫҢГА КЫЖАНЫЫШКЫН

ТОКИО. Вашингтонунуң ...

[illegible]

ЛОНДОН. ...

[illegible]

ИСЛАМАБАД. ...

[illegible]

(СЭТА).

САЛЬВАДОРГА БАЙДАЛ

МАНАГУА. (СЭТА). Чаа чылдың баштайгы ийи неделязының дургузунда хунтаның болгаш келерге барының улуг фашистерге идеттерниң калбарткан терроруның түңнелинде ажаш-ла дээрге, 382 кижи өлүрткен. Сальвадорнуң католиктиг хурээзиниң удуртукчуларының бирээзи Хесус Дельгадо найысылалдың кафедралдыг хурээзинге мөргүл кылып тургаш, ол сандарны адаан. ...

[illegible]

ГАВАНА. (СЭТА). ...

[illegible]

«РЕЙГАННЫҢ ЭКОНОМИКТИГ ПОЛИТИКАЗЫНЫҢ» ДУГАЙЫНДА

[illegible]

А. ГРИГОРЬЕВ,
СЭТА-ның тускай корр.
Вашингтон — Москва.

МИЛИТАРИЗАЦИЯНЫҢ ОРУУНДА

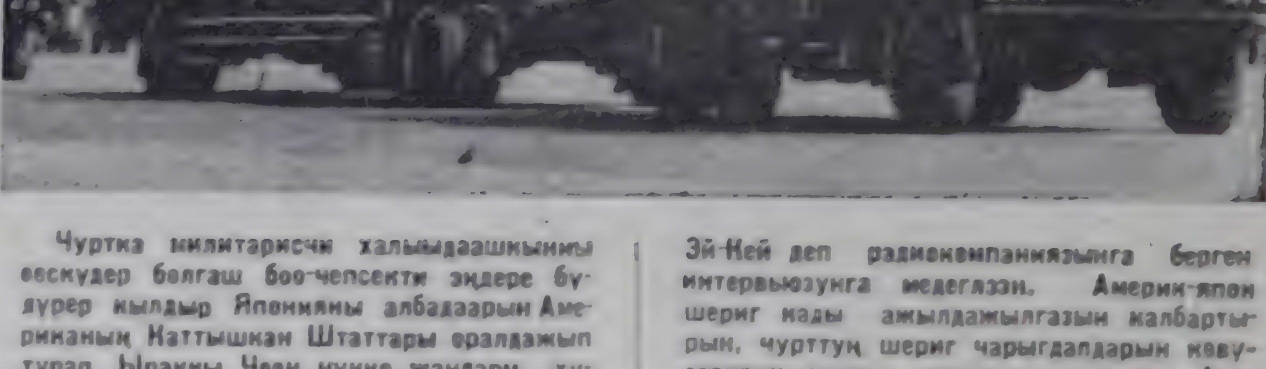

Чуртка милитаристиг халыыдаашкынның өскүдер болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрер кылдыр Японияны албадаарын Американың Каттышкан Штаттары оралдажып турар. Ыраккы Чөөн чүкке жандарм хүлээлгелериң күүседиринге Японияны киириштирер үе келген кылдыр Вашингтон санап турар. АКШ-тың күзеп турары ышкаш, шериг чарыгдалдарын Япония көвүдетпес болза, ол чуртка багай уржуктарлыг болур ийин деп, АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер Японияның Эй-Кей деп радиокомпаниязынга берген интервьюзунга медеглээн. Америк-япон шериг кады ажылдажылгазын калбартырын, чурттуң шериг чарыгдалдарын көвүдедирин америк министр саналдаан. Америк албадаашкыннарга япон генералдар дужуп берип турар.

ЧУРУКТА: Японияның «бот-камгаланыр күштери». Ол шериглерниң хевиr чаа, а үзел-бодалы эрги, дайынзырак.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БЕЛЕН ПРОДУКЦИЯ—КОЛ КӨРГҮЗҮГ

(Партия - ажыл - агый активиниң хуралындан)

Он бирги беш чылдың ийиги чылынче кирип тура, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның коллективи эрткен чылдың ажылының түңнелдерин сайгарып, анализтээш, четпестерниң чылдагааннарын илередип, келир чылдың планнарын онаалдаларын күүседириниң бүгү арга-курлавырларын тодарадып. [illegible] эрткен партия-ажыл-агый активиниң хуралынга «1981 чылда каттыжыышкынның бүдүрүлге, ажыл-агый чорудулгазының түңнелдериниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленуму-нуң материалдарынга холбаштыр мооң соонда сорулгалар» дугаарында илеткелди «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның чагыкчызының даргазы М. К. Кыргыс кылган.

Хуралдың ажылынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш киришкен.

Каттыжыышкынның тудугжулары 1981 чылда чурттаарга тудуп ажыглалга кирериниң планын 107,9 хуу күүсеткен. Бо талазы-биле ылангыя № 5 болгаш 7 КМК-лар эки ажылдааннар. [illegible]

Социалистиг хүлээлгелер

- Тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын декабрь 30-ге чедир күүседир;
- Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин планнаттынганындан 0.1 хуу чиигедир болгаш пландан ажыр 8 муң рубльдиң арыг орулгазын алыр;
- Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда мордүнген деңнелден 0.1 хуу бедидер;
- Ажыглалга кирер объектилериниң 80 хуудан эвээш эвезин «эки» болгаш «кончуг эки» демдектерге хүлээдир;
- Акша-хөреңгини болгаш ажылчын күштү ажыглалга кирер объектилерге мөөңнээр болгаш дөостунмаан тудугларның хемчээлин 1981 чылдың деңнелинден 18 хуу кызырар;
- Бригаданың нерээлиг ажылдаар аргазынче 9 бригаданы шилчидер болгаш ол мурнакчы арга-биле 800 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрер;
- Ажыл төлевириниң аккорд шаңналдыг системазынга ажылчыннарның 59 хуузун хаара тудар;
- Тудуг техниказының күчүзүн долу ажыглап, ажылды организастаарын экижидеринден тудуг-монтаж ажылдарын механизастаашының деңнелин бедидер;
- Чаа 154 ажылчынны тудугжунуң мергежилинге өөредир. 180 кижиниң мергежилин бедидер, оон иштинде 80 кижи холушкак мергежилди чедип алыр;
- Күш-ажылды организастаарын экижидип, сагылга-чурумну быжыглаанындан ажыл шагының чидириглерин эрткен чылдың деңнелинден 11 хуу эвээжедир;
- Камналга чурумун сагыырын күштелдиргенинден кывар-чаар материалдарны нормадан 2.3 хуу эвээшти чарыгдаар. 30 комплект дугуйну. 1200 рубльдиң артык чезектерин камнап алыр.

багай эвес түңнелдерни чедип алган.

Ынчалза-даа «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының ажылында четпестер болгаш чедип шиитпирлеттинмээн айтырыглар барынга илеткелчи доктаап, оларның чылдагаанын тодаргай айыткан.

[illegible]

ПРОФЭВИЛЕЛ КАДРЛАРЫНЫҢ ШКОЛАЗЫ

ВЦСПС-тиң профэвилел шимчээшкининиң Н. М. Шверник аттыг дээди школазы — совет профэвилелдериниң эң улуг өөредилге болгаш эртем-методиктиг төвү болур. Оң профэвилелдериниң II Бүгү-эвилел съездизиниң шиитпиринге дүүштүр 60 чыл бурунгаар тургускан. Профэвилелдериниң комитеттеринге болгаш чөвүлелдеринге, социал страхованиениң органнарынга база профэвилел парлалгазынга ажылдаар удуртукчу кадрларны белеткээриниң айтырыгларын Владимир Ильич Ленин ниити партийжи чугула ужур-дузалыг айтырыг деп санап чораан.

Амгы үеде профэвилелдериниң дээди школазында экономика; санаторий-курорт база турист-экскурсия албан черлеринге кадрлар белеткээр; профэвилелдер организастаар; профэвилел кадрларының билиин бедидер; делегей харылзааларының — беш факультет бар.

Школаның хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларында 7 муң хире студентилер өөренип турар. Оон ангыда профэвилелдериниң 6 муң хире ажылдакчылары чыл санында аңаа билиин бедидип турар.

Дээди школа студентилерин чер-черлерде профэвилел органнарының рекомендациязы ёзугаар хүлээп алыр. Ортумак эртемниг, профэвилел ажылынга стажы ийи чылдан эвээш эвес ажылдаан кирериниң конкурстуг экзаменнерин чедиишкинниг дужааган активчилер болгаш профэвилел ажылдакчылары аңаа кирер.

Дээди школаны дооскан соонда оларның чоруткан организацияларже ажылдары-биле чорудар.

ЧУРУКТАРДА: Дээди школаның экономика факультединиң [illegible] (үстүнде чурукта — солагай талазындан) В. Суркова (Курьянск хоорай), В. Демченко (Запорожье), Л. Дземеш (Иркутск хоорай) оларның «Красный пролетарийниң» экономиктиг лабораториязының начальниги Николай Михайлович Тихонов-биле кады турары; (адаанда чурукта): III курстуң студентилери Владимир Ламбалап биле Анатолий Таов Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводунуң чылда негиде шимээн-дааштың ниити хемчээлин хынап турары.

П. ЗОЛОТИНИНИН фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Н. ООРЖАК.

«Кызыл тудуг» эргелелинде А. Воронинниң удурткан комплекстиг тудугжулар бригадазы эрткен чылда тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдазын хуусаа бетинде дооскааннар. Эргелелде оларга тураскаадып Күш-ажылчы алдарның тугун көдүрген.

Мурнакчы бригада бо хүннерде найысылалдың он ушку микрорайонунда 150 аал-чурттаар чурттаалга бажыңының тудуунда ажылдап турар. Дашчылар Н. Суур-оол, Н. Очур болгаш оон-даа өскелер хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, тудугнуң шынарынче кичээнгей салып турарлар.

ЧУРУКТА: дашчы Н. Очур ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ХОМУДАЛЫ

[illegible]

Ю. ДОРЖУ.

Чагаалар парлаттынмаза-даа

АВТОБУС ЧОРУП ЭГЕЛЭЭН

Республиканың найысылалындан Кызыл районнуң Кур-Чер суурже тускай автобус чорбайн турарындан ол сууруң пассажирлери эрткен автобустар доозуп, бергедеп турарын бижээн чагаа редакцияга декабрьда келген.

Тыва транспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Н. Г. Антоновтуң ук чагаага хамаарыштыр харыылааны болза:

1982 чылдың январь 20-ден эгелеп Кызыл хоорай — Кур-Чер суур маршруттуг тускай автобус чорупэгелээн Ол автобустуң неделяда чоруурунуң расписаниези понедельник, среда хүннеринде Кызылдан эртен 7 шак 30 минута турда, субботада хүндүс 15 шакта үнер кылдыр доктаатан.

КОНЦЕРТТИ КӨРГҮЗЕР

Эрткен чылдың төнчүзүнде редакцияга Өвүрден чагаа келген. Солчур сууруң клувунга чыылган көрүкчүлерге «Аян» ансамбльдың концертиниң болбайн барганынга ол чагаада хомудап бижээн.

Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серенниң редакцияның чоруткан бижиинге харыылааны:

[illegible]

ҮЕЗИ КЕЛГЕН

[illegible]

М. ОНДАР.

Я К-т а р ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ

ЯК-40 деп самолеттар агаар оруктары-биле барык бир чүс миллион ажыг пассажирни аргыштырган. Бо самолеттарның «дончу намдары» Саратовтуң ужар чүүл заводунуң цехтеринден эгелээн. Ук бүдүрүлге удавас 50 чыл оюн демдеглээр. Пассажирлер аргыштырар чаа ЯК-42 деп самолетту шиңгээдип алган болгаш ам бүдүрүп үндүрүп [illegible]

[illegible]

ХАНЫ БОДАП ОРАРЫМГА...

Хандыр бодап орарымга, боттуң хуумда
Каш-даа улус хомудаткан кижи чордум.
Чалыы назын кеней-тенек частырыы деп
Сагыш аштып, агартынар кузелим чок.
«Ынча шакта чедип кел!» — деп, эжиң чалаан
Ыглап баар боор аашкыыыгаш, уткан болдум.
«Чоп кончуг чиде берген кижи боор» — деп,
Соңгазындан үр-ле харап тургулаан-дыр...
Кожам прей: «Даарта херим кылчып кер» диди.
Хоорайдыва даартазында чорупкан мен.
Кезек хонгаш, дозулап каап херим көргеш,
Хейде бодум кем чок ыдым каккылаан мен.
Шагда эрткен удаажыраан чазыг-даа бол,
Сагыжымга анчыы черле кончуг ийин:
Чурттаганың чартык кезин бодаарымга.
Чуду-кара эрте берген ышкаш-даа боор.
Хандыр бодап орарымга, боттуң хуумда
Каш-даа улус хомудаткан кижи чордум.
Авам шаңнаан назынымның арткан кезиин
Алдаг кылбайн, канчап чурттап эртип аар чоор?!

Александр ДАРЖАЙ.

Сергей АЛЕКСЕЕВ.

РОССИЯ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХАМААТЫЗЫ

ПИТЕРНИҢ (амгы Ленинградтың) Шуткулга кудумчузунда бедик бажыңның адаанда даш чер казанакка Даниил төрүттүнгеш, өскен болгаш ол бажыңның ээлерин аажок таныыр апарган.

Улуг бажыңның бирги каъдын Щербацкая кадын ээлеп турган. Ийигизиниң өрээлдеринге Пирогов-Пишаев ноян бар. Үшкү каъдын чажыт чөвүлекчи Горохов, а эң кырында каъдын секретарь-чөвүлекчи Ардатов ээлээн. Бажыңның чурттакчылары колдуунда шуптузу дээди дужаалдыг, мызыгууртан баяттар. Чүгле эң адыы кижилер Даниилдиң ада-иези база ол боду бажыңның адаанда даш чер казанакка чурттап чораанныр.

Революция өскээн соонда каш-ла хонганда янзы-бүрү солун чүүлдер тыптып келгилээн. Бичии Даниил ол бүгүнү улуг сонуургал-биле хайгаарап турган.

Даниилдиң адазы дүрүп каан солунну часкаш, оглунга мынча дээн:

— Ынчаарга ам сен Россия Республиканың хамаатызы болган-дыр сен. Ол дугайында Декретке Владимир Ульянов-Ленин ат салган-дыр.

Россия Республиканың хамаатызы деп чүл ол дээрзин Даниилге шоолуг билдинмес болгаш ол аңаа бүзүревээн.

— А ынчаарга ам секретарь-чөвүлекчиден-даа артык болганывыс ол бе, ынчаш? — деп, адазындан айтырган.

— Оон-даа артык болган дыр бис — дээш, адазы каттырып каан.

— Чажыт чөвүлекчиден кандыгыл?

— Ийе, оон-даа бедик..

— Мызыгууртан баяттардан кандыг бис?

— Демей-ле оон дудак чок бис.

— Ынчаарга ноядан-даа артык эргелиг болганывыс ол бе?

— Оон-даа бедик бис — дээш, адазы база каттырган.

Даниил кудумчуда оңнуктеринче, эш-өөрүнче дораан-на маңнапкан.

Ваня Дозоровка ужуражы бергеш, ол мынчаар хөөрээн:

— А мен ам кымдан-даа улуг эргелиг мен. Чажыт чөвүлекчиден-даа, мызыгууртан баяттардан-даа, ноядан-даа артык! Мен — Россия Республиказының хамаатызы мен! Ол дугайын солуннарда бижип каан. Бо талазы-биле Декретке Владимир Ильич Ульянов-Ленин боду ат салган-дыр.

Даниил оон-даа ыңай маңнап чорупкаш болгаш Люба Бозулинага ужуражы берген.

— Мен кымдан-даа улуг эргелиг мен...

Даниил ол хүн дыка хөй эш-өөрүнге барып чораан. Чаңгыс-даа ол чүүлүнүн дугайын өөрүнге чугаалап берген. Адак соонда шуут-ла туруп каш, бажыңының чанынга олуруп алган.

АДЫР, АМ, Ульянов-Ленин кайын келген, чүү кижи ирги? — деп, бажың аарты боданып олурган. Аажок кичээңгейлиг боданып олурда, аңаа хылбаң сарыг баштыг Кирюх дукпуртуланып шурап келген.

— Мени кым деп бодаайн сен? Мен — Россия Республиканың хамаатызы-дыр мен — дээн.

Даниил ону дыңнааш, мырыңай келдирлей аарак чугаалаан:

— Канчап хамааты болу бердиң сен? — дээш, ону кыжырый аарак, өлче мырыңай алгырган. — Хамааты дээрге — мен-дир мен. Мээң дугайымда солуннарга бижип бижээн чүве.

— А хупура, сээң дугаайында бе? Сени дөөш канчап саазын хорадыр боор.

Хорадааш Даниил холун аажок күштүг чудуруктаныпалган, Кирюхтиң туткуптарынга белеткени берген. Таарымчалыг үени ажыглап алгаш, ону чудуруу-биле үстүрүпкен.

Содаалажыышкын эгелээн.

— Мен — Россия Республиканың хамаатызы мен, — дээш, Кирюхти Даниил бүзүрединиң оралдашкан.

— Чок, сен эвес, мен оон хамаатызы мен — дээш, хылбаң сарыг Кирюх бүгү кудумчуну сынмас кылдыр алгырган.

Ол үеде бо кудумчудан бир ажылчын оол бар чораан. Содаалажып турган оолдарны ол сокседып каан. Оларны ыс-чугаа-даа чок, үр-ле шыңшың турганнар. Оон соонда чүү болганының дугайын оолдар аңаа тайылбырлап бергеннер. Ажылчын оол каттыргаш, карманындан солун уштуп эккелгеш, демги ийи оолга билдингир кылдыр тайылбырлап берген.

«Мызыгуур салгаар тамчыктыг чорукту болгаш мөлчүкчү эрге-дужаалдарны узуткаар дугайында Декретти» ажылчын номчуп берген. Мызыгуур-тан дворян, бай садыгжы, мещанин дээн ышкаш аттарны, а ол ышкаш ноян, граф, чажыт чөвүлекчи дээш өскелээ янзы-бүрү мөлчүкчү дужаалдарны узутканын болгаш «Россияның бүгү чонун кандыг-даа ылгал чокка шуптузун Россия Республиканың хамаатылары болдурган дугайын Декретте айыткан болган.

Декреттиң адаанда: «Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң Даргазы Вл. Ульянов (Ленин)» деп атты салып каан.

— Ынчангаш кайыңнарыңаа шын-дыр, оолдар — дээш, ажылчын улам чугаалаан. — Даниил, сен база-ла Россия Республиканың хамаатызы-дыр сен, а Кирюх база мен бодум база ындыг мен. Ам бүгү чон шуптузу Россия Республиканың хамаатылары болган.

Ол Декретти чүгле чаңгыс аңаа эвес, а бүгү чонга хамаарыштыр бижип кааның Даниил эгелиинде бодааш, хомудаксан турган. Ынчалзажок ындыг болурга кончуг экииир деп чүвени удаваанда ол медерей биле берген. Владимир Ильич Ленин кымны-даа: оон адазының-даа, авазының-даа база эш-өөрүнүң-даа, бүгү чонунуң-даа дугайын утпаан, кайгамчык-ла ондур улуг угааныг кижи-дир!

Ынчанныкже Щербацкая кадынны, Пирогов-Пишаев нояның, чажыт чөвүлекчи Гороховту, секретарь-чөвүлекчи Ардатовту ол Декрет аажок кылыктандырган. Олар даштыкыже дезе бергеннер. Ол дээрге улам эки болган. Удаваанда Шуткулга кудумчузунда ол дээргилерниң чурттап турганы хөй каъттыг бедик бажыңче Даниилдиң ада-иези болгаш ажылчыннар, ол болуун кижилер кожуп келген.

Мурманскиде ам соок, хүн караа көзүлбес. Балыг болгаш садыг порттарында, түлүг шилдеринде электриниң сайгылгааннар хып турар. Кинотеатрларның, Культура бажыңнарының болгаш Культура ордуларының рекламалары электри дүвүзү-биле дүн, түн чок чырып турар.

Ындыг соок, караңгы үеде турза-даа Мурманскиже амыдырал хайнышкан. Тулуглар соксаал чок туттунуп, туруглар шилдери, уруглар албан черлери ажыглалга кирип турар.

ЧУРУКТА: Мурманскиде эштир бассейн. Чыл дургузунда поляр ындының хоорайының чурттакчыларындан дөрт муң кижи аңаа көп турар, оларның үш муңу — чаштар. Тренер Юрий Евдокимовтуң чаштар-биле кичээлдеп турарын мында көргүскен.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ШЫН ТЫПКАННАР

Бо чылдың январь 16-да үнген № 13 «Шынның» дөрткү арнында О. Дарыманың тывызыктарын Кызылдың № 6 школазының өөреникчизи Өлзей Хеймер, Каа-Хем районда Сарыг-Септиң № 2 школазының өөреникчизи Сендимаа Сади, өскелер-даа шын тыпканнар.

Тывызыктың харызы бо: Шиви, ёлка, шанак.

КОЙГУНАКТЫҢ ӨРШЭЭЛИ

(Тоолчургу чугаа)

«Үш чыл сувайлыкка мыйгактың чаглыг эъдинден таптыг сыспа даннап орган болза аар» — деп бодангылааш, Сандып Белекович алдын-сарыг өң-биле будуттунуп алган күскү тайгалыг көргеш, хөрек-чүрээ шыдашпайн барган.

Даартазында хоорайдан үнүп, аңнап өөренген черинге чедип келген. Хемниң хүн үнер талазында хажат баарында аныяк сыын оъттап турган.

— Кулугурнуң турар черин. Ужуруп алырга-даа ажыы бар бе; Ындыг орандан канчап эът дажыглап, надын бараар боор — деп, ол чугаалаан.

— Кордуңер бе? Артында «кулугурну» деп кыжапыдыр. Бис ооң чүзүн канчаан бис? — деп, семиншиден чүгле чаңнаар Мыйгак Адыгга хомудаан.

Мыйгак бо чылын сувайлыга берген. Сандып Белекович чогум-на мону диләп чораан болбайн аан. Эрткен күзүн, ооң чанынга чайлаан, чедишкен Сыын, эткиш үези эгелээниң медээлеп, бо хем иштин сыңмас кылдыр бир аас алгырган. Оон ээзен болганда, бажында кедергей чараш агжагар-шагжагар мыйыстарын аткаар октапкаш, кулактарын сүвүрертипкеш, дыңналагылаан. База бир эткен. Аңаа харыы дыңналбаан. Оон база бир эткен. Чанында хемде база Мыйгактар дилеп чораан Сыынак дыңнавайн барган. Дөрт дугаар эдип чорда, хайлыг кара боо даажы хем иштин өрү, кижи хеңнээ чогу кончуг даагайнып чорупкан. Сандып Белековичиниң боозунуң даажы-дыр ийин...

— Шынап-ла! Чоп кончуг хораннын хейил? Арганың чамык аңнарын өзүс тоолап безин арттырбайн медээлеп эккелиңер! — деп, Адыг хорадавас боду хорадап, кылыктанмас боду кылыктанып Тооргуга дужаал берген.

— Эх, сувай Мыйгак болза аарай — деп кижи үнү дыңналырга, аңнар шуптузу хоруй бергеннер.

Чыгыжа келген аңнар дың наар чүүлүн мага хандыр дыңнап алгаш, дүгүржүп эгелээннер. Аргада хамык аңнарның даргазы Мажаалай сүме каткан:

— Сен барып, дөө ол каътче үне бер, Мыйгак. Мен артыңдан таптыг кедеп келиийн — деп, Мажаалай дужаагаш, боду ыяштар аразы-биле кедеңгирлеп чорупкан.

Өске аңнар шупту чаштынып алгаш, хорук чыткаңнар. Мыйгак сын кырынче үне маңнааш, согаалапкан.

Мыйгактың согаалааныидан Сандып Белековичиниң чүрээ ушта халый бер часкан. Олурган черинден оожум дүжүп баткаш, бораан хаялаарлыг каътка келген. Боозун холден, аңның доктаай бээрин манай берген. Он-он кылдыр аңгылап каан октарын дизиг аайы-биле аңгылап, шаараш ыяш аразында турган аңче бүлгүртүрүнүң кайызы чорда, эгин бажынче бир-ле аары аажок чүве база каапкан.

— Аа! Аа-а-аа! — деп, аңчының кыпсынчыг үнү хем иштинде туругларга барып чаңгыланы берген.

Адыг автоматтай адар аңчыны эгиннепкен. Корткаңындан дала берген аңчыны база ноддуктапкаш, аянда бүгү аңнарга эккелген. Аңнар ооң кырынче суг кулуп тургаш оңгарып алганнар.

— Бо Мыйгак сээң чүң канчапканыл? Чүү дээш өлүрер бодадың? — деп, Адыг турачыгы кончуг апарган.— Хы! Чоп кончуг туразы улуг хейил! Болунга таптыг чүнү көргүзүп бээр эвес бис — дээш, ооң эктинден дүкпүлеп тир кедүргеш, ыяш дээрге туругзу шиичып каап.

— Шын-дыр. Ам бодун канчаптар эвес бис — деп, Бөрү деткээн.

— Ийе! Мооң кадайының мөөндүрүү бистиң кежиивис чүве — деп, от дег кызыл Дилги улашкан.

— Хоорайда бистиң кежиивистен дааравап борттуг хөрежнер мырыңай эдерип-ле — деп, Киш хомудаан.

— А эр кижилериниң бөргү? Бистиң кежиивис болбайн — деп, Диинчигеш Кишке улашкан.

— Мооң бажыңында бистиң кежиивис, мооргеттиниңеш ол ыңнаан, диван баарында чыдар чорукук — дээш, Адыг удурну диштерин уу дайнап каа дег, боозун өрү кодурүп келген.

— Адыр-адыр! Бо мырыңай биске амыр-дыш бербес амытанның бирээзи чүве. Дүн дүжерге машина чырыдып алгаш, бисти сыындыр сывырып тургаш, боолап алыр — деп, Элик хомудаан.

— А бис мырыңай төнер чаттывыс. Үңгүрүвүстен безин казып аппаарлар болган. Кежиивисти чүзүн-бүрүн кылдыр будуп алгаш, бөрт, тон моондуруу даарап турарлар — деп, Тарбаган хомудаан.

— Адыр, аңнар! Манап көрүңер! — деп, Койгунак алгырыптарга, Адыг балыктар часкак мажыдан хыргаан арай деп уштуп алган.

— Боларга кеземчеден көргүссе чүл деп саналдыг мен.

— Кандыг, Койгунак?

— Кандыг боор! Кижилерге бистер, аңнар чаагай сеткилдиг боон көрээлиңер! Аңнар — бистерге амыдырал база белек эвес деп чүвени маңаа таптыг өөреткеш салыр-дыр — деп, ол мынчапкан-дыр.

— Шынап-ла! Болар арасында бактаашканда бодул ыяап-ла бисти адаарлар ышкажык. «Дилги ышкаш тажар» деп аан. Че, аңчы! Киш ышкаш, дөө ол ойдан барып күскелеп эккел! — деп, Дилги дужааган.

Арның ак тос апарган Сандып Белековичивистиң угаан ыны дедир чанып келген диспе! Ам канчаар дириг чапар дээппе дээш, дилги ышкаш курганышын ээрип, ойда бедик сигеннң арзында күске ыңгырылңң аксыңга кедеңнир деп, сиген аразы шылырт дээрге, шурай бергеш, көөрге куруг бооур. Койгунак ону көргеш, баары чорум бер чадып, ойта барып ушкан катсырып чыткан.

— Мелегейжик! Ам сен ай-бялап көр! — деп, Бөрү Койгунну туругзу соп эккелген.

— Караңгы дүжүп келди. Дөө кертшлек кырында мээн нөр, малдар карттап чоруур чүве. Маңнааш кел, Кижи — деп, Койгун чугаалаан.

Кижи кокпалап соястап, хербүзү шлагайның, сын кырын үнүп бар чыда, дузакка тыл мойнун кирип супкан. Ол чаңгыс катап дап бергеш, дорт дааны сарбайып калган. Ырымы эртер деп бергенде, ону адырып алганнар.

Тайга үнген аңчының сураа читкен. Келир ужуражыышкынга... [illegible] Таптыг-ла [illegible] бедик сүвүр кырында арганың аңнары-биле Сандып Белекович хөөрежип олурган. Ол аң бүрүзү-биле байырлажып, сүйбаарын сүйбап, эргеледирин эргеледип каан. Адак соонда Мажаалайның холун тудкаш, автоматтай аттыңар лаңчыбын белекке берген. Адыг ону кашпал хуунче шыва-лапкаш, Сандып Белековичиниң холун туткан.

Аңчывыс хоорайга чедип келген.

Чүгле чаңгыс чиктиг чүвениң заводтуң ажылдакчылары кайгап хаймастар. Директор безе болган-ла элик өттүрүп өттүрүндаар, койгун ышкаш то-то деп хамнатылаар, сыын ылааптыр алгырыглаар болу берген. Ынчап барган үеде секретары кыс хүрген-ненииктериин түй хаапкаш, даштыкыа «директор хурал чорй барган» деп бижикти азып каар.

Кара СУЯН.

СЕРЕМЧИНИҢ КЫЙГЫЗЫ

Өлүм чедзэ —
Өртемчейни чая базып,
Чыргалаңчө
Чыда, бомба арнып келди.
Черниң чону,
Сезингиг «боол керүңер!» — деп,
Чайынныг Хүн
Чамбы-дипке сагындырды.
Телүн сантып,
Терээн черниң хинчээн көрүп,
Ие кижи
Ишкирнип наап ыглавазын!
Чаштар ыглап,
Частыышкыннар дыңналы-дыр.
Чаа-дайын
Чалбыраштай берип болгай,
Амыр-дышта,
Айман чоннар, оттуңар! — деп,
Чедишкен Ай
Черивисти дуврретти.
Салгалывыс —
Чалбыыш, эртне бүргетпезин,
Түрег-хинчек
Дүшке безин кирбес болзун!
Дүшкүүрлүг ай,
Дүвүрээзин дыңзып туру,
Каптагайның
Хамык чону бутка түрзун.
Сеткил дойлуп,
Серемчилиг болуңар! — деп,
Эрте дээре
Эзгээр демниг кыйгы салыыл.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

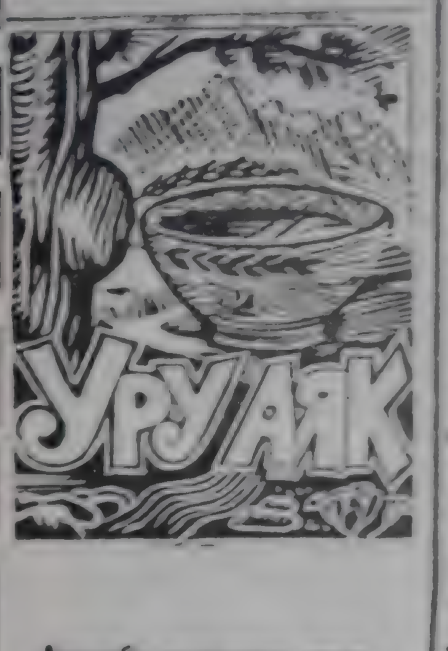

Ада-өгбе арттырып каан
Алдын шокар ыяш аяан
Холдарымга тудканымда,
Хойтпак, шайның чыды
келир.
Хадың уру хува долдур
Хамык чүве кестүп келир:
Аъттыг кижи, чүъктүг теве.
Аңнар, малдар, өглер ында.
Кандыг шевер чазап
кылган
Кайы шагның аяа чүве —
Сеткил арыын кадагалап
Чеже салгал дамчаан чүве.
Хадың үнген хемниң уну,
Харлыг даглар, алдын
тараа —
Аяавыстың хээзи болуп
Ажы-төлге дамчып чоруур.
Уру аяк чажыттарлыг
Угуязалап кым-даа
шыйбаан —
Бойдус-биле чаяаттынган
Болганып көөр хуулгаазы
бар.
Сеткил арыын тевилезиң
дээш,
Чечек өргүп, ырлашсын
дээш —
Ада-өгбе холун дамчаан
Аяавысты өру тудаал.

Алексей АРАПЧОР.

ЫРЛААР-ДАШ

Американың Калифорния штадында Мохаве деп ээн-куруг чер бар. Ол черниң кыры орту-дегки болгаш даштарлыг. Аңаа азыганчак шиш даштар бо-ла таварышкылаар. Хат хадыырга, оларны элезин хөме шаап турар. Ол-ла саңгүң чок даштарның аразында пирамида хевирлиг бир-ле даш бар. Ол дээрге апачи деп индей аймактың ыдыктыг дажы-дыр. Ол — ырлаар-даш деп тускай аттыг.

Ай улуг тырыкы боду берген турар дүнелерде аймактың хоочун кижилери ол ыдыктыг дашка чыглып келир. Олар ооң дозунге оожум, ыыт-дааш чок олуруулапкаш, чаагай чыттыг үнүштерниң будуктарын чалбыраштадыр кыпсып үндүрүптер. Ооргның ыжы дашты бүргей алы бээрге, ол ырлап эгелээр. Оон үнүп турар үннер ырга дөмей эвес болбуу чок. Ол [illegible] ышкаш болур. Ынчалза-даа индейлерге ол үннер кандыг-ла-бир үнелиг чүүлдерни чугаалап берип турары-биле эң буяныг, чаагай. Бурунгу ада-өгбелерниң сүнезини дашта сиңген болгаш амгы шагның аныяктарынга буяныг сүмелерни берип турары ол деп индейлер ону тайылбырлаар. Ынчангаш индейлер ол ыдыктыг ырлаар-дашка ынак, анаа чыглып кээп турар ужуру ында. Мохаве деп ээн-куруг черде ол дашка «Ырлаар-даш» деп бижип каар болза, аңаа келген аян-чорукчулар ону пат кайгаар. Чүге дээрге оларга ол «ырлавас» бербес. А ол өске кижилерге эвес, чүгле индейлерге «ырлап» бээр.

Сонуургактарга

«ШЫПШЫҢ ХҮН»

Англияның Нью-Гемпшир штадында Ошен-Гров деп [illegible] чиң хоорай бар. Ында чүгле чеди муң кижи чурттап турар. Неделяның соолгу хүнүн «Шыпшың хүн» деп чарлаан дүрүмнү ол хоорайда хүлээп алган. Воскресеньеде машина-техниканың жаңнаарын шуут хоруп каан. Кудумчуларны улуг, узун, аар шой илчирбелер-биле доора кежир тырткылааш, уштарын шоочалап каггылаан. Маргыжып туржурза, арай деп чүгле харын чадаг-терге-биле ыңай-бээр солуннар дажыглап чедирериң чөпшээрешкен чүве-дир. Шак-ла ындыг дүрүм-чорум Европаның эрте-бурунгу чамдык хоорайларында бар-[illegible] харын, ынчалзажок кудумчуларны дуй илчирбелевес. Оон ыңай, Ошен-Гров [illegible]

ҮР-ЛЕ ЧЕРГЕ ХОНДУРБАЙН..

[illegible]

Ынчангаш олар июнь 11-де ушкудуп үнгеш, черге хондурбайн, июль 1-ге чедир ужуптуңнар. Канчап ындыг болганыл? Бага оон өске Вальтер болгаш Альберт Хэнтер алышкылар ужудуушкунну доктаамал хайгаарап турган, өске ужар-хеме-биле ужуп үнгеш «Чикаго хоорай» деп ужар-хемеге бензин-биле хандыр[illegible] Ынчангаш олар бензинге 223 удаа «Чикаго хоорайга» чемни ужудукчуларга база ынча катап эккээргеннер. Ол ужудуушкун Хэнтер алышкылар дыка хөй кызыл-чаар чугаа[illegible] [illegible] ужудуушкун 553 шак 41 минута уламчылаан. [illegible]

[illegible]

А. Н. ТОЛСТОЙНУҢ АМЫДЫРАЛЫНДАН

Куйбышев хоорайның шиналдагы Саратов, амгы Фрунзе кудумчузунда А. Н. Толстойнуң чурттап турган бажыңы [illegible] литература-мемориалдыг музейи ажыдар.

Реставраторлар ол бажыңны катап чаартып эгелээн. Куйбышевтиң чурт шинчилекчилери ук бажыңның ында чурттаан [illegible] хевирин чогаалчының авазының соңгу адазының демдеглелдеринден, төрелдериниң чугааларындан болгаш Алексей Николаевичиниң бо [illegible] [illegible] түңнээн алган.

Экспозицияда А. Н. Толстойнуң [illegible] хөй амыдыралы [illegible] турар. Оларның [illegible]

Редакцияның адрези:

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-25-63 — [illegible] 2-56-21, 2-31-72, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу [illegible] 2-37-14, промышленна килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-36, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-72, [illegible] 2-41-22, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргандa 2-42-15 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынның херектериниң талазы-биле комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00616

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үез». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болурун күзезиңзе». (Күш-культуржулар суме). 9.00 — «Уран холдар». 9.30 — Силерге, ада-иелер. 10.00 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу В. Горяев. 10.35 — «Спортлотонуң» 4-кү тиражы. 10.40 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 8-ки сериязы. 11.45 — «Айыыл чок шимчээшкин дээш». ССРЭ-ниң ИХМ-ниң КАИ Кол эргелелиниң начальниги, генерал-лейтенант В. В. Лукьянов дамчыдылганы эрттирер. 12.15 — Молдав ССР-ниң Куруненниң улустуң танцызының «Жок» ансамблиниң алдарлыг коллективиниң концерти. 13.00 — «Москвачы». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Инженер Гариниң гиперболоиди». 16.00 — «Дириг амытаннар дугайында». 17.00 — «Эзеңгей-оол». Мультфильм. 17.20 — [illegible] Л. А. [illegible] 17.50 — «[illegible] улустарының чогаадылгазы». Индия. 18.35 — 18.50 — Чапсар. 18.50 — «Топ Америка: үреп-тонаашкын». Документалдыг фильм. АКШ-тың империализминиң [illegible] Төп Америкага политиказының дугайында. 19.20 — Драматург П. Бомаршенин төрүттүнген хүнүнден бээр 250 чыл болурунга. — «Хараал чок хүн, азы Фигаронуң наймакчызы». Москваның сатира театрының фильм-шиизи. 21.00 — «Үез». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 Фильм-шииниң [illegible] Тонгенде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.30 — «Музыкалыг киоск». 14.50 — «Кадыкшыл». 15.35 — «[illegible] 81». 16.20 — [illegible] дугайында [illegible]. 19.00 — «Эрмитаж». Петр үезинде орус искусство. 7-ги фильм. 19.30 — «Тамчыктыг удумар, чаштар!» «[illegible]» 19.45 — «[illegible]». Документалдыг телефильм. 20.00 — «Неделя» сеткүүлдүң шаңналы дээш делегейниң футбол маргылдаазы. 3-кү, 4-кү черлер дээш ужуражылга. 2-ги тайм. 20.45 — «Ада-чуртунга бердинген». Документалдыг фильм. Монгол хоорайның дугайында. 21.00 — «Үез». Информастыг программа. 21.35 — «Мээң ынаам». Уран-чечен фильм. 23.00 — Сопиа Амелио (Мексика) танышаар. 23.30 — «Неделяның» шаңналы дээш футбол маргылдаазы. 1-ги, 2-ги черлер дээш ужуражылгалар.

Агаар

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге бышкын хар чаар. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дургени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 14—13, чамдык черлерге 6—9 градус соок болур.

Кызылга шокар булуттаар, өрээн, кежээ биле хар чаар. Агаарның температуразы хүндүс 13—19 градус чедир соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ЯНВАРЬ 23-ТЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Үшкү октаргайның чажыды» 10.00, «Бистиң кайгамчык чылдарывыс» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Улуг сүнезинниң шилип алган кижизи» 9.00, 14.20, 17.50, «Иван Васильевич профессиязын солуп турар» 10.40, 19.30, «Слоң чолуланчыны үлежир мен» 12.30, 16.00, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Суднода орт» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Октар сымыйның турда» 15.00, «Демдеглел дептериниң чажыды» 16.40, 18.30, 20.20 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛАЛ

«Шын» солун редакциязынга ажылдаар курьер дарый негеттинип турар.

[illegible]

Чакааз № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 20 (11816) | 1982 чылдың январь 24, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кәп.

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Эрбек салбырының кодаңнарында хой оолдаашкыны бо хүннерде түлүктээн.

Мурнакчы кадарчы Сайын-Белек Опдарның кодаңында 400 ажыг хойнуң 300 хирези оолдаан болгаш хураганнары оң-ча-менди доругуп турар. Дуржулгалыг малчын он бирги беш чылдың баштайгызында чүс хойдан 98 хураганны, хой санындан 3,6 кг дүктү кыргып алган.

Бо чылын ооң өг-бүлези демниг ажылдап тургаш, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш ооң-даа эки көргүзүглерин чедип алырын хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: сакманчылар кодаңда чаа төрээн хойларны чемгерип турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

1981 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдерин үндүрген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле социалистиг чарышты калбарткаш, Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары эрткен чылын ниитилел бүдүрүлгезин болгаш өң ажыктыын улам ыңай өстүрерин хандырган деп, ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң дыңнадыында чугаалаан. Чоннуң чаагай байдалын бедидериниң программазын чайгылыш чок боттандырып турар.

1980 чылдыынга деңнээрге херегледге болгаш чыылдага ажыглаттынар национал орулга 103.2 хуу өскен; күш-ажылдың бүдүрүкчүзү: үлетпүрге — 102.7 хуу; кедээ ажыл-агыйга (ниитилел бүдүрүлгезин) — 98 хуу; тудугга — 1?? хуу; демир-орук транспортунга — 100.8 хуу болган. Улус ажыл-агыйының талазы-биле арыг орулга 101 хуу болган.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы 104.4 хуу; чурттаңга бажыңнарының ниити шөлүн ажыглалгаже киирери — 101 хуу болган.

Эрткен чылын машиналарның, дериглерниң, аппараттарның, приборларның болгаш автоматизация херекселдериниң дөрт муң чыгам чаа хевирлерин чогаадып тургускан, үлетпүр бүдүрүлгелеринде 11 муң чыгам механизастаан шуушпурулга болгаш автоматчыткан шугумнарны тургускан, 5 муң ажыг участоктарны, цехтерни, бүдүрүлгелерни комплекстиг механизацияже болгаш автоматчыдылгаже шилчиткен, учётка, планнаашкынга болгаш башкарылгага ажыглаар автоматчыткан 500 системаны тургускан, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы 4 миллион саналды ниититкен.

Ниитилелдиң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң уламындан 2,5 миллион кижиниң күш-ажылын камнап алган.

Национал орулга 14 миллиард рубль көвүдээн болгаш 474 миллиард рубль (херек кырында өртектерге) болган. Ооң дөрттүн үш кезиин херегледге ажыглаан, а чурттаңга болгаш социал-культура тудуунга чарыгдалдарны киириштир алырга, национал орулганың бештиң дөрт кезиин шуут чоннуң чаагай байдалын бедидеринге ажыглаан.

1980 чылдыынга деңнээрге, үлетпүр продукциязы 21 миллиард рубль өскен болгаш 6?3 миллиард рубль (1975 чылдың январь 1-де бүдүрүлгелерниң моондан саткан өртектеринге хамаарыштыр алырга) болган.

1981 чылда кедээ ажыл-агыйы продукциязы 120 миллиард рубль болган.

Ниити өртек-үнези 135 миллиард хире рубль кол фондуларны улус ажыл-агыйынга ажыглалга киирген.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албанхаакчыларның чылда ортумак саны 1,6 миллион кижи көвүдээн болгаш 114,1 миллион кижи болган, колхозтарның ниити ажыл-агыйында ажылдап турар колхозчуларның саны 13,2 миллион кижи болган.

Мооң мурнунда-даа чылдарда ышкаш, күш-ажыл кылып шыдаар чонну ажыл-биле бүрүн хандырган.

Улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының структуразын экижидер болгаш ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжылаар талазы-биле хемчеглерни боттандырып чоруткан.

Курлавырларны камныг болгаш чеп ажыглаар талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлерин боттандырар ажыл калбарган; чиг-эттиң, материалдарның, одаар чүүлдүң, энергияның болгаш күш-ажылдың өске-даа чүүлдериниң чарыгдаары ниитилелдиң ниити продуктузунуң рубль бүрүзүнге хамаарыштыр алырга эвээжээн.

Кандаашкын кедээ ажыл-агыйга болгаш бүгү экономикага улуг каражаны чедирген. Ол чорук чамдык планныг онаалдаларны күүседиринге багай салдарлыг болган. Үлетпүрнүң чиик болгаш элээн хөй аъш-чем адырларының талазы-биле планны ол адырларга чиг-эттиң чедир бербээни-биле холбаштыр эде көрген.

ССРЭ-ниң даштыкы садыг саарылгазы 110 миллиард хире рубль болган. Ооң улуг кезии социалистиг күрүнелерге болгаш бирги ээлчегде—Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарга онааткан.

Продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле чыл планы үлетпүрге күүсеттинген. 1980 чылдыынга деңнээрге бүдүрүүшкүннүң немелде өзүлдези 3,4 хуу болган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2.7 хуу өскен: бүдүрүүшкүннүң немелде өзүлдезиниң бештиң дөрт кезиинден ажыы ооң күселдези-биле алдынган.

Бүдүрүлгениң техника-экономиктиг көргүзүглери болгаш кылып үндүрүп турар продукцияның шынары элээн экижээн. Арыг орулга көвүдээн.

Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң ниити хемчээлинге шынарның дээди категориязының продукциязының үлүг-хуузу 15.5 хуу болган. Үлетпүр продукциязының 3,5 муң аттыг чаа хевирлерин шиңгээдип алган болгаш калбаа-биле кылып үндүрерин эгелээн.

Продукцияның эң чугула хевирлерин: 1325 миллиард киловатт-шак электроэнергияны; 609 миллион тонна нефтини (газ конденсады-биле кады); 465 миллиард кубметр газты; 704 миллион тонна хөмүр-дашты; 149 миллион тонна каңны; 103 миллион тонна кара металл прокадын (белен); 18,3 миллион тонна каң хоолайларны; 242 миллион тонна демир рудазын; 26,0 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни (чемиштиг бүдүмелдерниң 100 хуу кылдыр санаарга); 504 муң тонна үнүш камгалалының химиктиг чүүлдерин (чаңгыс-тың чижек хемчээли-биле); 24,1 миллион тонна күгүр кислотазын; 4,1 миллион тонна синтетиктиг чуктарны болгаш пластмассаларны; 1,2 миллион тонна химиктиг волокнону болгаш хендирни; 60,5 миллион автомашина дугуйларын; 1,1 миллион тонна хеп чуур синтетиктиг чүүлдерни; 2045 миллион рубльдиң демир чондурар станоктарын, ооң иштинде шактыг программа-биле башкарар 10 муң станоктарны; 5,6 миллиард рубльдиң приборларын, автоматизация херекселдерин болгаш оларның артык кезектерин; 5 миллиард рубльдиң санаалга техниказының херекселдерин болгаш оларның артык кезектерин; 198 миллион рубльдиң нефть аппаратуразын; 712 миллион рубльдиң химия дериг-херекселдерин болгаш оларның артык кезектерин; чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге херегләэр 1,4 миллиард рубльдиң технологтуг дериг-херекселдерин болгаш оларның артык кезектерин; 2197 муң автомобильдерни, ооң иштинде 786,6 муң чүък, 1324 муң чиик машиналарны, 86,9 муң автобустарны; 2,8 миллиард рубльдиң кедээ ажыл-агый машиналарын; мал ажылынга болгаш мал чемнерин бүдүреринге ажыглаар 2,1 миллиард рубльдиң машиналарын: тараа ажаап алыр 106 муң комбайннарны; 12,3 муң экскаваторларны; 5,4 миллион тонна саазынны, 127 миллион тонна цементини бүдүрген.

Пөс-таавының 11 миллиард дөрбелчин метр бүгү хевирлерин; 24,1 миллиард рубльдиң даараныгла кылыгларын; трикотажтан кылган 1,6 миллиард кезек иштики болгаш даштыкы хептерни; 739 миллион эжеш хөм идиктерни; 15,2 миллион тонна эътти; ооң иштинде үлетпүрге болбаазырадып кылган 9,2 миллион тонна эътти; 3,1 миллион тонна колбаса кылыгларын, 5,1 миллиард рубльдиң чемге херегләэр балык продукциязын, балык консервилерин; 1,2 миллион тонна мал саржаан; 25,7 миллион тонна (сүтче шилчиткен) чалаң сүт продукциязын; 4 миллион тонна кондитер кылыгларын; 186 муң тонна (сорттуг) шайны; 15,9 миллиард чижек банка консервилерни; 8,2 миллион телевизорларны, ооң иштинде 2,7 миллион өңнүг телевизорларны; 5,9 миллион соодукчуларны; 6,4 миллион рубльдиң эт-херекселдерин бүдүрген.

Газ тывыжының, приборлар, автоматизация болгаш санаалга техниказының херекселдерин, тракторларны, кедээ ажыл-агыйның машиналарының чамдык хевирлерин, үнүш камгалалының химиктиг чүүлдерин, хеп чуур синтетиктиг чүүлдерни, даараныгла кылыгларын, сорттуг сава аймаан, эт-херекселдерни болгаш чоннуң хереглединиң өске-даа чамдык бараанарын бүдүрериниң чыл планы ажыр күүсеттинген.

Продукцияның ниити хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң, чылдаларның талазы-биле планнарны, эртем-техниктиг программаларның даалгаларын чамдык адырларның бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелери күүсетпээн. Хөмүр-даш тывыжының, кара металлдарның белен прокадын, минералдыг чемишчидилгелерни, химиктиг волокноларны болгаш хендирни, чүък вагоннарын, ыяш материалдарны, саазынны, пөс-таавыны, хөм идиктерни, эътти, мал саржаан бүдүрериниң планы күүсеттинмээн. Чардыктап керээлерге болгаш күүседири-биле хүлээп алдынган наряттарга дүүштүр продукцияны чорудуп бээрин Тудуг, Орук болгаш коммунал машина тудуунуң, Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге херегләэр машина тудуунуң, Амыдыралга ажыглаар приборларның министерстволарының бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелери долу хемчээлге хандырбаан.

Эң-не таарымча чок байдалдар турза-даа, колхозтарның болгаш совхозтарның ажылдакчылары кедээ ажыл-агый продуктулары-биле чурттуу хандырар талазы-биле улуг ажылды кылган.

Казах ССР-ниң, Россия Федерациязының дыка хөй областарының, крайларының болгаш автономнуг республикаларының, Украинаның, Белоруссияның, Узбек ССР-ниң, Азербайджан ССР-ниң, Грузин ССР-ниң, Таджик ССР-ниң, Литва ССР-ниң, Армян ССР-ниң шөлдериниң ажылдакчылары элээн улуг чедишкиннерни чедип алган.

Хлеб болгаш хлеб продуктулары-биле чурттуң чонун хандырарын күрүнениң тараа курлавырлары бүрүн-биле боттандырып турар.

Хөвең ажаакчылары эки дүжүттү өстүргеш, ажаап алган. Хөвең чиг-эдиниң ниити чыылдазы 9,6 миллион тонна болган. Эрткен чылын 60,6 миллион тонна чигир свёкла-зын (фабриканы), 4,6 миллион тонна тарымал тоорукту, 72 миллион тонна картофельди, 25,6 миллион тонна ногаа аймаан ажаап алган.

Бо чылдың дүжүдүнүң үндезиннерин белеткээр талазы-биле улуг ажылдар кылдынган.

Мал ажылының продуктуларын: 15,2 миллион тонна (кол) эътти; 88,5 миллион тонна сүттү; 70,9 миллиард чуургаганы бүдүрген.

Чуургаганы садып алырының доктааттынган планы ажыр күүсеттинген, сүттү, малды болгаш куштү садып алырының планы чедир күүсеттинмээн.

Ажыл-агыйлар аразының кооперациязының болгаш агроүлетпүр интеграциязының баазазынга кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдерин боттандырып келген.

Үлетпүр, тудуг болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң база организацияларының дузалал кедээ ажыл-агыйынга, а ол ышкаш чоннуң хуузунда дузалал ажыл-агыйларынга кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери көвүдээн. Колхозтарның болгаш совхозтарның хамаатылар-биле чарган керээлерин ёзугаар малды семиртир азыраарының практиказын калбартып турар.

Кедээ ажыл-агыйны хөгжүдер бүгү ажылдарның комплекзинге 37 миллиард рубльди чарыгдаан, азы улус ажыл-агыйынга киирген капитал салыышкыннарының ниити хемчээлиниң 27 хуузун берген. Бүдүрүлге объектилериниң тудуунга 31 миллиард рубльди тускайлаан.

Кедээ ажыл-агыйга 268 муң чүък чүдүрер болгаш тускай автомобильдерни, 352 муң тракторларны, тараа ажаар 105 муң комбайннарны, картофель ажаар 11,5 муң, силос ажаар 42,8 муң, хөвең ажаар 9,6 муң машиналарны, тракторга кожар 81,6 муң косилкаларны, 36,4 муң пресс-подборщиктерни, витаминниг сиген далганы бүдүрер 3,6 муң агрегаттарны, чаашкынналдырып суггарар 16,5 муң машиналарны болгаш өске-даа хөй техниканы бүдүрүп берген. Хөй ниитизы техника бээриниң планы нургулайында күүсеттинген.

Күрүне ужур-дузалыг аргаарыгларга ыяштарны тарып тургузаар ажылдар 2,1 миллион гектар черге, ооң иштинде 1,1 миллион гектарга ыяштарны олурткан болгаш үрезин-биле тараан.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң чүък сайгарылгазы 1981 чылда 6,3 триллион тонна-километр болган болгаш 1980 чылдыынга деңнээрге 2,3 хуу өскен. Пассажирлер артынтырылгазы 926 миллиард пассажир-километр четкен болгаш 4 хуу өскен.

1981 чылда күрүне ужур-дузалыг 200 чаа улуг үлетпүр бүдүрүлгелери ажыглалга киирген. Ажылдап турар бүдүрүлгелерниң чаартылгазын калбартырын болгаш техниктиг эде дериглезин улуг хемчээлге чоруткан. Ажыглалга хөй чурттаңга бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни, школа назы четпээн уруглар албан черлерин болгаш социал-культуралыг өске-даа тудугларын ажыглалга киирген.

Электроэнергетиканың 10,5 миллион киловатт күчүлүг станцияларын ажыглалга киирген. Мингечаурда Азербайджан ГРЭС ажыглалга киирген. Туркмен ССР-де Марыйн ГРЭС долу төлевилеп кү-

(Уланчызы 3-кү арында).

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН ДЭЭШ

Январь 21-де медээ-биле республикада хой оолдаашкыны

Районнар	Төрүүр хойнуң саны	Төрээн хойлар		Камгалап алдынган хураганнар	
		1981	1982	1981	1982
Бай-Тайга	43421	14050	16109	14069	16093
Мөңгүн-Тайга	30048	11819	13500	11818	13500
Барыын-Хемчик	31965	11420	14612	11406	14612
Өвүр	41570	12000	16377	12000	16377
Чөөн-Хемчик	67973	24690	10930	24685	10930
Улуг-Хем	69026	22491	17268	22477	17268
Таңды	54357	3489	2041	3487	2041
Бии-Хем	36066	6297	5468	6303	5468
Тожу	2920	230	1200	241	1194
Каа-Хем	21186	2349	983	2297	983
Тес-Хем	35998	5524	4507	5524	4511
Эрзин	42413	9227	2371	9227	2371
Кызыл	32983	6166	7539	6120	7617
Республика	506976	129761	113005	129656	112965

Амгы үе дээрге кыштаглаашкында эң-не харысаалгалыг ажылдың—малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алырының үези болгай. Сөөлгү медээ-биле алырга, республикада төрүүр хойнуң 23 хуузу оолдапкан болгаш ниитизи-биле 1?2 муң 905 хураган дириг камгалап алдынган. Өлген хураганнарның саны эрткен чылдың бо үезинде турганындан 64 баш, ара салдынган болгаш өлүг төрүттүнгеннериниң саны 8?? баш эвээш.

1981 чылдың бо үезинге деңнээрге, 16 муң 756 хураган эвээш болуп турар. Бүгү-дээрге хойнуң оолдаашкыны бо чылын орайтап эгелээн. [illegible] чылын мынчан төрүүр бүгү хойнуң 23 хуузу оолдап турган.

Республиканың мурнуу болгаш барыын районнарының совхозтары хойну эрте—декабрь, январь айларда оолдадырга таарымчалыын биле берген болгаш ону херек кырында ынчаар боттандырып-даа турар. Ынчангаш Өвүр район малдың чаш төлүн эрткен чылдаазынга деңнээрге, 36 хуу хойну, Барыын-Хемчик—28, Кызыл район—24, Бай-Тайга—20, Мөңгүн-Тайга—15 хуу хойну камгалап алган.

Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем, Таңды болгаш Каа-Хем районнарының совхозтарында ам төрүттүнген хураганнарның саны эрткен чылдаазындан 5 муңдан 9 муң 700 чедир эвээжээн.

Малдың чаш төлүн четче-бүрүн камгалап, хойдан-на хураганны алыр дээш ажыл-агыйларның удуртукчулары, зоотехспециалистер, малчыннар, сакманчылар бүгү-ле болдунар аргаларны ажыглап, кызымаккай ажылдаар ужурлуг. Ооң-биле черге лештир төрүттүнген хураганнарның отчёт-учёдун ой-шаанда шын тургузуп, дугаарлаары, өлген, ара салдынган азы өлүг төрүттүнген чаш малды аңгы даңзылаары болгаш ооң чылдагааннарын доп-дораан тодарадып, дарый хемчеглерни алыры онза чугула.

М. МОНГУШ,
республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозунуң хой ажылының килдизиниң зоотехниги.

Техника септелгезинге темп болгаш шынар

АЖЫЛ-АГЫЙЛАРДА ДЕҢ-ДЕСКИ ЭВЕС

Улусчу контрольдуң, радионуң болгаш «Шынның» каттышкан рейдизи

Республиканың тараалаң районнарының бирээзи—Бии-Хемниң механизаторлары он бирги беш чылдың нийги чылының часкы хову ажылдарынга техниканы белеткээрин бо хүннерде хайныышкыныг чорудуп турар. Аңаа кедээ ажыл-агый машиналарын септеп кылыр ажыл Таңды районнуң совхозтарының механизаторларының база инженер-техниктиг ажылдакчыларының кыйгырыын ёзугаар, күзүн-не эгелээн.

Районнуң ажыл-агыйлары эрткен чылдың дөрткү кварталында 67 трактор септээрин планнаан, 71-ни белеткеп үндүрген. Септээри көрдүнген 28 комбайндан артыкка 5-ти белеткээн. Ол ышкаш трактор аңдазыннарын, сеялкаларны септээриниң дөрткү кварталда планы база-ла ажыр күүсеттинген. Моон аң көөрге, районда кедээ ажыл-агый техниказының септелгезин шалыпкын темпилиг чорудуп турар болгу дег. Ынчалза-даа тус-тус ажыл-агыйларда техниканы часка белеткээриниң темпизи-даа база шынары-даа бир дески эвес дээрзин каттышкан рейд бригадазының илереткен чамдык фактылары херечилеп турар.

ЧААГАЙ АДЫНГА ТӨЛЕПТИГ

«Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң механизаторлары ажыл-агыйының чаагай адынга төлептиг болуп, он бирги беш чылдың нийги чылының часкы хову ажылдарынга техниканы чогуур үезинде болгаш шынарлыг кылдыр белеткээри дээш районнуң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чорып турар. Бо совхозтуң септекчилери 1981 чылдың 4-кү кварталында септээри-биле планнаан бүгү техниканы бүрүн септеп дооскаш, белениниң шугумунда тургускан. Чижээ, септээри көрдүнген 16 тракторнуң орнунга 18-ти, 15 трактор аңдазынын 20, а 20 сеялканы 29, 7 комбайнны болгаш 9 культиваторну ол ёзугаар экишинарлыг септеп кылган.

Өске ажыл-агыйлар [illegible] ап, ажылдап болур [illegible] «Кызыл тараачында» бар. Бо ажыл-агыйның механизаторлары техника септелгезин [illegible] хостуг [illegible] эзинде кылып ап турар [illegible] чыл апарган. Чижээ, сеялкаларны эрткен чылдың часкы тарылгазы доостуру-биле септеп кирипкен болган, чайның хостуг үезинде кылып дооскан, корум-чурумнуг кылдыр чыскаап, кадагалалга тургускан. Өске чамдык ажыл-агыйларның механизаторлары ындыг эвес, кедээ ажыл-агый машиналарының септелгезин хүнтп малап соңгаарладып турар болган. Ындыг практикадан адырлыр херек.

«Кызыл тараачын» совхозтуң ара дуржулгалыг, бедик мергежилдиг механизатор кадрларлыг, делгем, таарымчалыг оран-савалыг болган. Комбайннарны Сельхозтехника калбыкчыже чорутпайн, бодунуң мастерскаязында кылып турар. Ону септээр дөрт кижиниң тускай звенозу бар. Оларның аразында Ленин орденниң кавалери [illegible] Виктор Сивлев. Бүрүн [illegible] дуржулгалыг хоочуннар бар.

ХАДЫҢЧЫЛАР ХАМЫКТЫҢ СӨӨЛҮНДЕ

Бо совхозта чүгле техника септелгезиниң темпилиги эвес, харын ооң шынарынче онза кичээнгейни салып турар. Механизаторларның септелге үезинде алыр ажыл төлевири-даа, чарышка оларны шаңнап мактаарының негелделери-даа септелгениң шынары-биле тудуш холбаалыг. Тракторну азы комбайнны септеп дооскан соонда, ону доктааткан үезиниң иштинде эдиктир ажылдадырын ылап ал албан чурум болдурган. Чүгле ооң соонда комиссия бүгү талазы-биле хынап көрүп тургаш, хүлээп алыр болгаш септелгениң шынарынга чогуур үнелээшкинни бээр.

Оон ыңай «Саян» болгаш «Өок» совхозтарда техника септелгезин база шалыпкын темпилиг чорудуп турарын айтыр ужурлуг. Бо ажылдакчылар дөрткү кварталда септээри-биле планнаан машина-техниканы колдуунда доозуп алган.

Кедээ ажыл-агый машиналарын часка белеткээринге «Хадың» совхозтуң механизаторлары эң-не хоожуудаашкынны чорудуп турар. Рейд бригадазының эртип чорууру чарыында ол ажыл-агыйда техника септелгезиниң байдалын Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даалгазы-биле контролёрлар хынап көрген. Ында септеттинген 5 комбайнның чүгле чогумчазын [illegible] бээр дей көрген, а өске артканнарын катап кылдырарын шиитпирлээн. Эрткен чылдың дөрткү кварталында тракторлар, комбайннар болгаш культиваторларның септээриниң планы [illegible]

Бо бүгү четпестерниң чылдагааны чүде? Хамык чүве—ажылды багай организастаашкында, септелгениң шынарын контролдаавайн чорудуп турарында. [illegible] Виктор Адың-Херел [illegible]

Ынчангаш аңаа кыйы септелге кылып, ажылдаар арга чок. Ындыг чидерни 10—11 шакка чедир манаар ужур тавараар. Байдал ындыг турда, септелгениң дүрген темп-биле, шынарлыг чорудар дугайында чугаа болбазы билдингир! Бо совхозтуң удуртукчулары септелгени [illegible] удурту [illegible] чок. Кол [illegible] хүлээлгезин [illegible] бригадири Михаил Маадыр [illegible] болду күүсетпейн дээн. Ооң мастерскаязында ховар кожуу турза-даа [illegible] ... МТМ эргелекчизи Александр Кончай база [illegible] [illegible]

[illegible]

САЛБЫРГА ХОМУДААЛ УЛУГ

[illegible] комбайннардан болгаш К-700 тракторлардан өске бүгү техниканың боттарының мастерскаяларында механизаторларының күжү-биле чорудуп турар. Чүгле үш салбырның [illegible] [illegible]

[illegible]

ЧАРЫШТЫ ОРГАНИЗАСТААНЫ КАНДЫГЫЛ?

[illegible]

[illegible] организастаашкынның шиитпирлерин экижидери, ону харылзаан турар кижилерниң харыысалгазын бедидери, септекчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары эргежок чугула.

...септелгениң графикте айыткан хуусаадан эрте болгаш экишинарлыг дооскаш, комиссияга хүлээткен болза, септелгеге чарыгдаар акша түңнүүнүң 40 хуузу хемчээлдиг немелде төлевирни механизаторга бээр. Бир эвес механизатор септелгени хуусаазындан эрте, шынарлыг доос каа-даа, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыткан болза, аңаа шаңнал болгаш немелде төлевир тывыспас. Ол бүгүнү социалистиг чарыштың негелдезинде тодаргай айыткан. Материалдыг болгаш моральдыг идиг бээриниң ындыг хемчеглери ол совхозта механизаторларның кылган ажылының түңнелинге сонуургалын улгаттырган. Септелгениң дүрген темпилиг болгаш кыя шынарлыг болуп турарының бир чажыды ында деп бодур.

А рейд бригадазының хынап чорааны «Саян» болгаш «Хадың» совхозтарда социалистиг чарышты ынчаар организаставаан. Чижээ, «Саян» совхозтуң септелге мастерскаязында ажылдап турар механизаторлар чарыштың негелдезин көңгүс билбес. Күскү дүжүт ажаалдазы доозулган соонда, совхозтуң дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди чарыш дугайын уткан. Ынчангаш септекчилер ортузунда чарыш чок, оларның дөрткү кварталда кылган ажылының түңнелин ам-даа үндүрбээн. Кымның тиилекчи болганы, аңаа кандыг шаңнал тывыспы билдинмес. «Хадың» совхозта байдал база ындыг. Чарышты организаставайн, мурнакчыларны шаңнап, мактавайн, оларның дуржулгазын чарлап нептеретпейн турар болганда, септелге ажылы ол черлерде хайныышкыныг эвес-тир.

Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарынга ажыглаар арткан машина-техниканың септелгезин колдуунда бо чылдың бирги кварталының төнчүзүнге чедир доозарын планнап турар. А херек кырында ону чедип алыр төлээде, ам-даа хөй чүүлдерни кылыры негеттинип турар. Бирги ээлчегде, техника септелгезин организастаашкында четпестерни дарый чайладыр херек. Ажыл-агыйларны артык кезектер-биле хандырарынче база кылган септелгениң шынарын экижидеринче Сельхозтехника салбыры болгаш каттыжыышкыны улуг кичээнгейни салза чогуур.

КАТТЫШКАН РЕЙД БРИГАДАЗЫ:

Л. ШУТОВ, Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы, А. ЧИСТЯКОВ, «Саян» совхозта кедээ ажыл-агый машиналарының талазы-биле механик, улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү, М. БУРДАКОВ, Күрtexзаводта гаражының кедээ ажыл-агый машиналарының талазы-биле Бии-Хемде инспектору, Д. СИРИН, Тыва радионуң корр., К. АРАКЧАА, «Шынның» корр.

КАДАРАРДА ХОЮМ ЧАРАШ

ЧАА ЧЕМПИОННАР

«Овцеводство» павильонунуң тускай комиссиязы эртген чылын ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының Бугу-эвилел делгелгезинге киришкен дөртен алды кошкарның продуктулуг шынарын хынаан. Оларның он бири 1981 чылдың чемпионнары кылдыр үнелеттинген.

Нарын дүктүг хойлардан Алтай крайда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг уксаажыдылга заводунуң алтай уксаалыг кошкары чемпион болган. Ол кошкар узуну 10,5 сантиметр, чиңгези 64 шынарлыг 16,5 килограмм дүкту берген. Ук кошкарның деңзизи 128 килограмм. Мурнуу-казах мериноc уксааның кошкары база чемпион болган. Ооң узуну 11 сантиметр, чиңгези 64 шынарлыг дүгунуң деңзизи 15,7 килограмм. Джамбул обласка Мерке-ниң уксаажыдылга заводунуң ол кошкары 124 килограммны баскан.

Чартык нарын дүктүг хойлардан чемпион атты эъткир дүктүг сөңгү-кавказ уксааның кошкарынга тывыскан. Ону Ставрополь крайның «Восток» уксаажыдылга заводунга өстүрген. 128 килограмм ол кошкар 16,5 сантиметр узун, 50 шынарлыг 12,8 килограмм дүкту берген.

ДИНАСТИЯНЫҢ ЧОРГААРАЛЫ

Ленинчи комсомолдуң лауреады В. Годинниң удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы Калмыкияның Приютненск районунуң Киров аттыг [illegible] хой [illegible] ажылдаан. Хойжулар торуур 100 хой санындан 140 ху[illegible]. В. Година — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Николай Владимирович Годинниң [illegible] [illegible].

Хой [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Амгы үеде ол алырда комсомолчуларның 200 ажыг коллективтери ажылдап турар.

ДҮКТЕН КЫЛЫР

[illegible] «Дэнлоп» фирмазы [illegible] [illegible] материалы ажыглап турар. Ол материалды тывыкай уксааның хоюнуң бир янзы кыргаан дүгүнден бүдүрер. Ынчангаш теннистиң ындыг мячиктери, сураглыг спортчуларның чугаазы-биле алырга, делегейде эң-не эки.

Чамдык фирмалар теннис мячиктерин кылымал материалдардан бүдүрүп турар. Ындыг мячиктер үр бolбайн үрелип каар болгаш чаштаары база шоодуг эвес.

А. МАКСИМОВ.

Бистиң ажыл-иживис

1981-82 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын көвудедир, ниитиниң малының баш санын менди камгалап, кыштаг хураадырар, оон продуктулуун бедидир талазы-биле «Салым» болгаш «Алдан Маадыр» совхозтарның малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын бистер, Кара-Хөлдүң малчыннары, бажала бурун чүүлдүгайнып, деткип, ук кыйгырыгга тулептиг харыылаары-биле кижи бүрүзү түс-түстаа-даа, [illegible] лар ниитизи-биле-даа [illegible] [illegible] гелерни алыылаан бис. Мен бодум хуумда торуур 100 хойдан на 95 хураганны камгалап, доруктурар болгаш хой бүрүзүнден 1,5 кг дүктү кыргыырын хүлээнгеи мен. (Эрткен чылдагы хүлээлгем база ындыг турган, ону долузу-биле күүсеткен мен). Малдың чаш төлүн чүгле дыка улуг күштү үндүрүп турган, камгалаар бо ширинн агаар-бойдустуг ырак тайга-сын черге ындыг хүлээлгени күүседири белен эвес херек. Ынчалза-даа ону боттандырар дээш бүгү күштү салып ажылдаар апаар.

Бистер ам эң хараалалга-ыйг [illegible] — хой оол [illegible] үзе Мен-даа, хойжу эш-өөрүм-даа бо хүннерде уйгу-чылыы чок ажылдап, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш бүгү арга шинээвис-биле туржуп турар бис. Мээң кодамымда торуур 260 хой бар. Ам олар ның чартык кезиинден хойу оолдапкан. Хураганнары шуптузу онча менди, балык шилирак доругуп турар-дыр. Сиген, кок-сула дээн ышкаш мал чемнери амгы-ла четчири-биле бар. Бистиң даанынь тоттен эң-не ырак аалдарның бирээзи болза-даа, суг соортур машина (чолаачызы Ш. Бужугет) манаа үргүлчү келп, малга ижиртир сугну үзүктелдирбейн аккеп турар.

Бистерге, арт-сыы ажылдыр ырак ушкта чурттап, ажылдап турар малчыннарга, бир өөрүнчүг чүве болза, бо кыштың агаар-бойдузунуң мынчага чедир таарымчалыг, чымчак болуп келгени. Базарчылар ның кыштагларының үени каарлери — Алаш хемниң ээс [illegible] бедүүнүң кара чыжын келди. Соок марынай чок бол болур. Мындыг эки кыш бо черге үр үеде болуп көр бээн чүве болгай. Ынчангаш малдың күш-дегелн бакы раваан.

Ажыл-иште эки чүүлдерни санап чугаалаарга өөрүнчүг болбайн аан. Ынчалза-даа [illegible] ка чүве турбас болгай. Бистиңде база-ла ындыг. Бан-сыг-даа малчын кижи камгалаан малының баш санын өстүрери-биле чергелештир, хой эътти, сүттү, дүктү ажырып болаар. Бистер-даа ындыг бис. Ынчалзажок бистиң малдаан хоюнуңтуң уксаазы чаңгыс аай, эки эвес болганындан нийистаары аваш, дүгү ышай болуп артпышаан. Бригаданың аалдарын көөрге, таныыр көөр чүве болза, чаңгыс кодаада безин саражга, меринос, красноярск уксаалар, түс чериниң тыва хойлары дээш черле чүну чок дээр. Ол бужулгаазының эвин, түс чериниң шериниң агаар-бойдузунга таарышкан тыва хойларының бору-ла өстүрүп, совхозтуң хой чарыының уксаазын ажыжидир дээш соолгу чылдарда элээн ажылдар кылдынган болгаш ол уламчылап-даа турар. Ынчангаш бо беш чылдың төнчүзүнден өөр хонук-түк [illegible] [illegible] азы элээн эки [illegible], продуктулуу бедиир бөөр деп идегеп турар бис.

Оон аңгыда чыл бүрүдеги сезоннуг ажылдар үезинде азытык берге-даашкыннар болуп бээри хаая эвес-тир. Кадарчыларга дузалажып, чаш хураганнар ыдар сакманчыларны, хой тырып эгелээрин манап өрбайн, баш бурунгаар-ла чегелээри кандыг-даа билдингир. Ындыг турбуже, бистиң совхозтуң удуртукчуларны, мал ажылының специалистерин [illegible] ой шаанда кылбаанындан элээн каш малчыннар хой оолдааш кынының кидин түлүк үезинде безин сакманчылар чок ажылдап келген. Чыаже, бистиң кодаңывыста хойнуң хой кезин оолдап доозулгуже сакманчы-даа, дузалакчы кадарчы-даа чок, ийи ашак кадай болувус ажылдап келген бис. Биске ол дыка берге болган.

Малдың чаш төлүн хоразын чок камгалап алырының бир негелдези — аарыгларга удур хемчеглерни баш бурунгаар ап чорууру. Ынчалзажок [illegible] хураганнарга [illegible] [illegible] дег халдавырлыг аарыгларга удур [illegible] [illegible] ам-даа чорутпааны бистиң мал эмчилеринистиң четпес ажылының тодаргай херечизи дээн дорт айтыр апаар. Малчыннарга чугула херек эмнерни, херекселдерни берип каан болза аараан хураганнарга баштайгы дузаны олар боттары чедирип шыдаптар кылыр өөренип алган-даа болза, эмчи кижиниң дузазы, дорт кижилээри-ле херек апаар таварылгалар бола турар каар-дыр. Эмчилер ону черле утпас болза эки.

Ынчаарга бистер, малчыннар, бодум хуумда, кыштаглаашкынны эки эрттирер, малдың чаш төлүн онза менди камгалап, өстүрер, дүк кыргыыр, садарының планын ыяап-ла күүседир дээш бүгү күш-шугудун салып, чуткулдуг ажылдаарын база катап хү[illegible].

Н. ХЕРТЕК.
«Кара-Хөл» совхозтуң хойжузу.
Бай-Тайга район.

Мурнакчыларның кыйгырыынга харыылавышаан

БОЛДУРБАС БИС

Бистиң Төрээн чурттувус партиязының XXVI съездизиниң бадылап бааны, он бирги беш чыл планының ийиги чылынче кирипкен болгай. Бо чылда бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алырынче ажылгыжы бүрүзү чүткүп турар. Мен «Хадың» совхозтуң төрүмде хойжу бригадада ажылдап турар мен. Бригаданың хойжулары ниитиниң малын кыштаан онча менди ажырар, оон чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар.

Эрткен күзүн бистиң совхозка кыштаглаашкынга белеткелди арай оралдап чорутkan. Ынчангаш чедир кылдынмаан чүүлдер бар болгулаан. Чижээ, ийи кодан анылак хойларны тургузар кажаа чок апарган. Оларны мырынай кыш дужуп келгенде, түс-түс коданнарже сайгарып чорудар ужурга таварышкан.

Амгы үеде кыштаглаашкының байдалы бистиң хойжу бригадавыста эки. Кажаа-хораа чылыглаттынган, мал чемнери четчири-биле дужурген. Чаш хураганнарны хүлээп алырынга хойжулар база багай эвес белеткенип алган. Камналгалыг чарыгдаар болза, бисте мал чемнери четчир. Ам чүгле хойжулар тура-соруктуг ажылдаарындан бүгү чүве хамааржыр апаар.

Эрткен чылын совхозтуң хойжуларының көргүзүү пат болган: торуур 100 хойга оңаалтыр 72-ле хураган доруктурган, күрүнеге дүк садарының планын күүседип шыдавайн, 14 центнер дүк өрелиг арткан. Бо чылын ындыг чорукту болдурбас деп шиитпирлээн бис.

Хойжуларның ажылында эң-не чымыштыг, харыысалгалыг үе — хой оолдаашкыны бистиңде чаа-ла желей бээрин. Орлакта кыштаан Дан чай Көк-оолда 130 хой оолдаан, хураганнары менди. Ол ышкаш Байкара Ойба, Маңчын-оол Начын-оол оларда база хойлар төрүп турар.

Бо кыжын бригадада хойнуң хорамчалы эрткен чылдың ол үезинде турганындан дыка эвээжээн. Ынчалзажок кыштың берге үези ам-даа мурнуувуста болгай. Ону барымдаалааш, кызымак ажылдаары эргежок чугула.

Ооң-биле чергелештир чамдык четпес чүүлдер база бар чугаалаар херек. Оларларда улуг хары тырттырар далбыр чедишпес, оон уламындан чамдык коданнарның хойлары кадыг хаарга өъттаап, даваны тастап турар апарган. Чамдык коданнарда хураган турар кажаалары чылыглаатты багай. Хойжуларның оттулар чүүл-биле хандырып турары база четпес бөөр-дүр. Совхозтуң дирекциязы бо четпестерни чайладырының хемчеглерин алыр бөөр деп ынанып турар бис.

Хойжуларга бараалгаткан тускай арыны «Шын» солунга ай санында үндүрүп турары кончуг эки-дир. Бистиң совхозтуң хойжулары аңаа өөрүп, ону четтикпейн манап, улуг сонуургал-биле номчуп турар. Ынчалзажок ук арынга хойжуларның боттарының ажыл-ижиниң, арга-туржулгазының азы хой ажылын хөгжүдеринге хамаарыштыр санал-оналының дугайында бижээн чүүлдери барык-ла көзүлбес бөөр-дүр. Мээң сонгаар ол арынга хойжулар боттары чагаалары бижиир болза эки деп бодалдыг кижи мен. Ол биске ажыктыг болур ужурлуг.

С. ДАНГАА.
«Хадың» совхозтуң хойжузу.
Бии-Хем район.

САЙГЫЛГААНЫ ЧАЙНААН

Кедергей бедик, дээрде шаштыккан деп хөөрем чок чугаалап болур, тайганың үнүс таласында, шала адектелдир, арыг кара суг холдурап агып бадып чыдар дорт-үнек бар. Ында хойжу аал кыштаа турар. Дээрде башкы сылдыстар кошту бээри биле-ле кыштагга Ильичиниң лампочкалары олар-биле алаанналп кан чүве дег, чырый бээр. УД-2 дээр улуг эвес моторжугаш сайгылгааны ажылдап үндүрүп турары ол. Ырак-узак, орук-чирин берге кыштагже электри шугуму шөйүп чорулары болдунмас болбайн аан. Ынчалзажок ол кыштагда безин сайгылгаан чырып турар. Ол дээрде, Тываның черинге болгулаан байганнык чаартылгаларының база бир херечизи-дир.

Аал иштиниң улуг-даа, бичии-даа улустары делгем, чырык кажаа иштинде хой арызында. Ында шырааныг чаш болгаш элээн доруга берген хураганнар хойлар аразынга алгыржып, нелерин дилеп чорүп турар.

Кодан хойнуң кол ээзи Александр Серен болгаш оон дузалакчызы, дуңмазы Михаил Серен сугга кажаа иштинге ужуражы бердивис.

— Коданда чеже хойлуг силер? — деп, хойжудан айтырдым.

Александр Серен харыылады:

— 390 баш торуур хой чүве. Ам дыызында онча менди турлар.

— Кажаада хураган-даа элбек-тир, оолун болаарга, хой оолдаашкыны кол дуунда доостур чедип турар бе? — деп, малчындан айтырдым.

— Колдуг хой нуруузу — 200 ажыг хой оолданты. Хураганнары хорамча чок доругуп турлар.

Александр Серен биле Зоя Комбуй-оол олар оглу-биле туттуш, төрээн совхозунуң малын кадарып желээндек бээр 18 чыл эрткен. Кежээ, кызымак, дадыган ажылынга ак сеткилдиг хойжу огбу-биле бо аразында хой муң хойну совхозка өстүрүп, чус-чус тонна дүктү болгаш арбын арыг оруулганы берген.

— Он бирги беш чылдың баштайгы чылын кандыг түңнелдиг доостунар? — деп, Александр Херекович айтырдым.

— Баштайгы чылды багай эвес көргүзүглүг дооступ бис. Хойнуң улуг бору хорамча чок болган. Чаш хураганнар база арбын алдынган. Ам бо ийиги чылда чемнениккиниг ажылдары-биле келгин тур бис.

— А хүлээлгенер кандыгыл?

— Бо чылын дуңгуржуп торуур толду хойларның 100 бажынга оңаалтыр 95 хураганны доруктурарын, хойдан на 1,2 кг дүктү алырын хүлээдинивис. Ону чедип алыры чиик эвес дээрзин билдингир. Ынчангаш ам-ла желеп-ле хол кошкатпайн ажылдап тур бис.

Хойжунуң кыштаанда мал чеминиң курлавыры арбын болду. Ол боду эрткен чылын 7 тонна сигенни белеткээн. Оон кырынга немей совхоз база сигенни дүжүрүп берген.

Х. МАНДАН-ООЛ.
Мөңгүн-Тайга район, «Малчын» совхоз.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының хоочун хойжузу коммунист Очур Саспынович Хертек он бирги беш чылдың бирги чылынаа ирт кадарып тургаш, дүк кыргып алыр планын 110 хуу күүсеткеш, 544 килограмм немелде деңзини ап, күрүнеге дужааган ирт бүрүзүнүң деңзизин 47 килограмм чедир семиртиген. Ол 15 тонна сиген белеткеп алыр тургаш, 22 тоннаны белеткеп, кыштаанда соортуп чедирип алган.

Хоочун малчын ам торуур хой кадарып турар. Ооң мөдээнинде 319 хойнуң 254-у оолдапкан, 257 хураган мендиг доругуп турар.

Коммунист О. С. Хертек бо беш чылдың ийиги чылында хой бүрүзүнден хураганны камгалап ап, бир баштан 3 килограмм дүктү кыргып, 22 тонна сигенни белеткеп алышаан, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуур деп бедиткен хүлээлгени алган ажылдап турар.

ЧУРУКТА: О. С. Хертек.

К. ООРЖАКТЫҢ сөзү, фото[illegible].

ЧАРТЫК БӨДҮҮН ДҮКТҮГ УКСААЛАР

РСФСР-де чартык бөдүүн дүктүг уксааларга колдуунда саражга уксааның хойларын өстүрүп турар. Ол уксааның хойларының дүгү бир деске эвес. Алааңда чөөктүг, өжек-телчек узун дүктүг болгулаар. Саражга уксааны дүгү эки шынарлыг, бүдүүн чыл дургузунда чер оларынга турарынга аажок таарышкан ындыг хойларны шилип ап база калбаа-биле ажыглап тургаш, чоокунун селекция методтары-биле тургускан. Хевис кылыр болгаш узун кылгазы бир дески, арбын дүктүг хойларны [illegible] соолгу үеде саражга хойларын дегерес кошкарлары-биле [illegible]. Саражга уксааның хойлары аажок эътвир, чаглыг, улуг шынырак, дүрген өзүп четчир, бүдүрүү улуг. Саражга хойларының дүгү кылаңайнып турар ак болур.

Саражга уксааның хойларының эң эки коданнары Туркмен ССР-ниң Ашхабад районунуң «Туркменистан Чаңгылези» болгаш «ССРЭ-ниң 40 чылы» колхозтарда турүп турар.

БӨДҮҮН ДҮКТҮГ УКСААЛАР

Бо бөлүктүң хойлары тон кылыр [illegible] база чаражы [illegible] турган [illegible], а ол [illegible] [illegible] чарын болгаш [illegible] бээр. Оларның дүк шынары караалдан ак чедир өңнүг, узун-кылгазы чаңгыс аай эвес, чөөктен, бедерек болгаш кыска дүктен тургустунган. Ол уксааларның хой нуруузунда [illegible] [illegible] дүктүг хураган хураг [illegible] [illegible] дүк бар.

Билир силер бе?

РОМАНОВ УКСАА. Бо уксааны Ярославль обласының Тутаевск районунга эрткен чүс чылда чоннуң селекция методтары-биле тургускан. Ол уксааның хойларының бүдүжү хемчээли ортумак, эдектери узун, тон кылырынга делегейде эң эки — чиик, быжыг, чымчак дүктүг алгыны бээр. Дүгү кара, кыска, чөөк кезек дүктен болгаш ак, дыка узун, чиңге чөөктен тургустунган, ак-көк шалыг бора өңнүг болур. Романов уксааның хойларын Ярославль, Иваново, Пермь, Владимир болгаш Новгород областарда, Удмурт болгаш Коми АССР-лерде өстүрүп турар.

Ук хойнуң эң эки коданнары Ярославль обласының Тутаевск районунуң [illegible] [illegible] турүп турар.

КАРАКУЛЬ УКСАА. Бо уксааның дүгүнүң дыырашканың болгаш өң чараш хевиринин талазы-биле чаш хураганнарны шилип ап тургаш, чоннуң селекция методу-биле тургускан. Ол хойларының дүк шынары дыралчак тургузуглуг болгаш узуну ортумак, безерек дүктен, оъректен болгаш хой саныг чөөктен тургустунган болур. Ол дүк шекпен, хевис аргыырынга база кидис ижик кылырынга таарыжыр.

Хойнуң чузуну колдуунда кара (80 хуузу) болур, бора, хүрең, ак дүктүг хаая (20 хуу). Хойнуң улуг-бичези ортумак, аажок шимченгир.

Каракуль хойнуң кол продукциязы — дыдырааш дүктүг, янзы-бүрү өңнүг хураган кежи. Колдуунда полуттунган хойларны эътке херек деп турар. Каракуль хой 25-30 кг чедир сүттү бээр, сүдү күн үезинде 7-8 хуу болур.

Бо хойнуң эң эки коданнары Таджик ССР-ниң «Уч-Агжи», «Кайалаан», Узбек ССР-ниң «Мубарек», «Каракуль», «Нишан» болгаш Казах ССР-ниң «Задарьинский» уксаажыдылга заводтарынга.

Ынчангаш, хойларның уксааларының дугайында чүүлдер парлаарын моон-биле доостувус. Силерниң кадарып турар хөюңар кандыг уксаага хамааржыр деп бодап турар силер? Силерде ооң продуктулуу: эъттиг, дүктүг база төлгүрү кандыгыл? Бир эвес продуктулуу бистиң бижээн чүүлүвүсте айытканындан куду болза, ооң чылдагааны чүвел? Бо айтырыгларга харыыны «Хойжунуң арнынга» парлаары биле бисче чорудуп көрүңер.

Специалиске сөс

ААРЫГЛАРНЫ ЧАЙЛАДЫР ДЭЭШ

Бо айлар хойнуң кидин түлүк төрүп турар үези. Төрүттүнген чаш малдың янзы-бүрү аарыг хамчыктардан хоразар чоруу эвээш эвес. Чаш хураганнарга таваржыр кол-кол аарыгларны, оларны болдурбазы-биле баш удур чорудар хемчеглерни, аарый бергеннерниң канчаар дуза чедиририн база эмнерин манаа кыскажы-биле көрээл.

Халдавырлыг аарыглардан колдуунда-ла паратиф, колибактериоз болгаш диплококтуг инфекция тарап нептереен.

Паратиф — хойларны ара салдырар халдавырлыг аарыг. Ону сальмонеллалар дээр микроптар тывылдырар. Кодан хойга бо аарыг тывылганда, торуур хойларның 10-дан 30 чедир хуузу ара салыр. Аарыгның айыылдыг чоруу чаа төрүттүнген хураганнарның аарыы, 7-ден 25 чедир хуузу өлүп хоразы болур.

Хураганнар төрүттүнгениниң соонда баштайгы үш хонуктарда аарыыр. Аараан хураганның хенертен температуразы 40-41 градус чедер, тынышы бачымдаар, өкпези хирилээштей бээр. Чамдыкта өттектээр, чем чиместээр. Ынчаар аараш, 1-4 хонук иштинде-ле өлүр.

Аарыг тывылган коданның кажааның, одаан, өске-даа херекселин креолиниң 5 хуулуг эзилдирии-биле, чаа хөөткан чугайның 10-15 хуулуг эзилдирии-биле ой-ойлеп дезинфекциялаары чугула.

Колибактериоз — чаа төрүттүнген чаш хураганнарга кончуг аар болуп эртер аарыг. Кол-ла костур демдээ — аажок өттектээри болгаш кончуг дүрген суларап баксыраары. Бо аарыгның кол өскүдүкчүзү шойүндү бактериялары (микроптары) болур. Ук аарыгның микроптары хураганның кеду-шойүндүзүн болгаш хирнин дамчыштыр халдаар.

Аараан хураган хенертен суларар, эмзин эммес, үргүлчү чыдар апаар. Уламаанда аажок өттектээр.

Колибактериоз аарыг тывылганда, бир-ле дугаарында чорудар чугула хемчег болза, аараан хураганнарны доп-дораан аңгылап үскеш, эмнээри болур. Манаа эң-не даашгиг эмнер — биомицин болгаш синтомицин.

Диплококтуг халдавыр — (хураганнарның өкпезинге, шойүндүлеринге дээр аарыг. Ук аарыгның тыптыр дээу хой аразында эмиг аарыг (маститтиг), чок болза оод савазы аарыг (эндометриттиг) хойлар болур.

Өске аарыглардан ылгалыр демдээ болза, диплококтуг халдавырлардан ийи неделядан өрү, ийи ай чедир назылыг, шала улгады берген хураганнарның аарыыры.

Аараан хураган хенертен кошкап суларааш, тура албас апаар. Тынышы дүргедээр, эъдиниң изии 41-42 градус чеде бээр, оон дорайтап баксыраш, кашла шак эртеиде өлүр. Шала улгады берген хураганнар аараанда, баштай чем чивес, суг ишпес апаар. Думчуундан сууг чүүл төктүр, чулурегш, аажок аарыынар, чүнкүүзүнүн, мойнунуң шынганнары тыртылганнаар, чамдыкта өттектээр.

Бо аарыгны эмнээринге диплококтарга удур эмнерни — стрептоцид эзилдиирин, пенициллинни ажыглап турар.

Баш удур чорудар хемчеглер болза, санитар-зоогигиеналыг байдалдарны экижидери. Аарыг хойларны болгаш хураганнарны дораан аңгылап үзер. Кажааны, хер-херекселдерни арыглап дезинфекциялаар.

Ам чамдык халдавырлыг эвес аарыгларны ап көрээлиңер.

Чаш хураганнарның **диспепсия** аарыы. Бо болза, чаа төрүттүнген хураганнарның чем хайылдырар органының аарыы-дыр. Манаа чүгле чем хайылдырарының үрелири эвес, харын хораннанары, янзы-бүрү өске микроптарның халдаары база кансырлажыр.

Аарыгның кол костур демдээ хенертен тыптыр өттек болур. Ук аарыгның эң-не хой таваржыр үези кыжыкы болгаш часкы эрте оолдаашкын үези (февраль — апрель айлар). Колдуунда-ла 1-4 хонук назылыг хураганнар аарыыр.

Ооң кол-ла чылдагааны — хой бөос чорууру үеде оңу чедир чемгерйээни. Ооң ужурунда хураганнар ырбаска болгаш кошкак төрүттүнер. Төрүвкен хойларның сүдү эвээш, а дүңгүштары шуут сүт чок болгулаар.

Бөос чорууруда, ылангыя бөозунуң ийиги чартыында, хойнуң чемин четпезинден ындыг кошкак хураганнар төрүттүнер. Бору чедир өзүп шыдаваан, а төрүттүнүп келирге иезиниң сүдү база эвээш болганда, ындыг хураганның организми агаар-бойдустуң берге байдалдарынга туржуп шыдавас, янзы-бүрү аарыг хамчыктарга алзыычал болур.

Аараан хураганның костур демдектери: хураган төрүттүнгеш соонда 2-3 хонуунда-ла аарып эгелээр, өттектээр. Хураган аажок суларар, чыдар, эмиг эммес. Аарыы улам кедерээш, ыннары зам бээр, өтказ аваа-ла сыыладыр төктүп чорууур апаар. Организминиң хораннанганы илдеп болур: даамчырай бээр, чүзүнге-даа дээрге тоовас, билиниместээр, ой-өйлеп тыртып кураур.

Баштай-ла аарыг хураганнарны аңгылаары чугула. Бирги ээлчегде оларны 6-12 шак иштинде аштадып сооддар. Аарыы аар болза, 18-24 шак-даа соодун болур. Бо аразында хураганга 3-4 шак болгаш-ла 200-250 миллилитр чылыг суг азы физиологтуг эзилдирииг ижиртир. Хураган алзын сеткерлип келирге, иезинге 5-10 минута иштинде эмзирер.

Диспепсияны синтомицин, стептомицин, биомицин деп эмнер-биле эмнээр. Аарыгның эгезинде синтомицинни 0,2-0,3 граммны бээр, аарыг шала ораайтаан болза, ол-ла хемчээлди хүнде 3-4 катап бергеш, 2-4 хонуктар иштинде экиргиже ижиртир.

Эмнээшкинни чорудары-биле кады ажаалга-чемгерилгезинче болгаш ветеринар-санитарлыг хемчеглерни чорударынче улуг кичээнгейни салыр.

Казык хураганнарны баш удур камгалаары-биле 0,1-0,2 грамм синтомицинни азы 0,02 грамм биомицинни чемгерилге соонда 2-3 хонукта улаштыр бээри эки.

Өкпе аарыглары (пневмония). Бо аарыгдан хойнуң, ылангыя чаш хураганның өкпези аарыырга, чем сиңниишкинү үрелир, өске органнарның ажылдаары баксыраар.

Өкпе аарыының тыптырынга болгаш ооң нептерееп өскүүрүнге кол чылдагаан ажаалдаңыы болгаш чемгерилгениң чурумун сагывазы бооп турар.

Өкпе аарыглары-биле хой оолдаашкынының аразында хамаарылга бар. Практикадан алырга, эрте төрүттүнген хураганнар шыырак, янзы-бүрү аарыгларга белен алзынас, маңзыычал болур. Орай төрүттүнген хураганнарның элээн хойу янзы-бүрү аарыгларга таваржыр, ылангыя хой кезии өкпе аарыгларындан аарыыр.

Аарыгның кол демдектери: эъди изиир, думчуундан суук чүүл төктүр болгаш чөдүрер. Тыныш дүргедээр.

Аарыгның кол чылдагааны ажаалда, чемгерилгези баксыраанындан болур чүве төлээде, бирги ээлчегде оңаа кичээнгейни салыр херек.

Эмнерден антибиотиктерни: пенициллинни, норсульфазолду (0,2 граммны), террамицинни, биоветинни, биомицинни ажыглаар. Аарый берген хураганнарны аңгы үзүп алгаш, оларны тургузу азырап, эмнээр.

Чаш хураганнарга таваржып турар кол-кол аарыгларны тодарадып көөрге ындыг-дыр. Оларны баш удур болдурбазынга болгаш эмнеп экиртиринге хойжу боду чугула рольду ойнаар дээрзин манаа онзалап демдеглээр бодап-дыр мен. Аарыглар-даа талазы-биле оон хой чүве хамааржыр. Бир эвес хойжу кижи кежээ, кызымак болгаш, хоюн эки семиртип алгаш, бөос үезинде негелде ёзугаар ажаап, азырап, кажаа-хоразын арыг-шевер тургузар болза, аарыглар таптырбайн барып болур.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

түзүлге — 1200 муң киловатт кылдыр ажыглалда кирген. Ажылдап турар атомнуг электростанцияларның чаа энергия блоктары ажыглаттынып эгелээн.

Нефть ажылдап кылыр болгаш нефтехимия үлетпүрүнде Ленинград областа «Киришинефтеоргсинтез», «Горькнефтеоргсинтез» бүдүрүлге каттыжыышкыннарында, Ворошиловград областа Лисичанскиниң, Гомель областа Мозырьның болгаш Бакуда СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг нефть ажылдап кылыр заводтарында чаа улуг күчүлерни ажыглап киирген.

Газ үлетпүрүнде бойдус газын тыварының болгаш ажылдап кылырының талазы-биле Мубарек газ комплекизиниң үшкү ээлчээниң тудуун хуусаазындан эрте дооскан, чаа газ дамчыдылгаларының болгаш түр-түр участоктар ажыглалда кирген.

Хөмүр-даш үлетпүрүнде 5 миллион тонна хөмүр-даш казып тывар күчүлерни ажыглалда кирген. Ворошиловград областа чылда 3 миллион тонна хөмүр-даш казып тывар «Должанская-Капитальная» шахта 6,8 миллион тонна хөмүр-дашты арыглаар фабрика болгу-биле катай ажыглалда кирген.

Кара металлургияда Алтайның коксохимия заводу, Мурманск областа Оленегорскиниң болгаш Днепропетровск областа «Южныйның» дагарыглал комбинаттарында демир рудазы тывар болгаш концентрат бүдүрер талазы-биле, Курск областа Михайловскиниң болгаш Мурманск областа Ковдорнуң дагарыглал комбинаттарында демир рудазы тывар талазы-биле, Новолипецкиниң металлургия заводунда үлегерлиг кандарны сооткаш шуткуур талазы-биле күчүлер ажыглалда кирген: топ, кан, кара металлдарның прокадын, кан хоолайлар бүдүрер күчүлер улгаткан.

Өңнүг металлургияда ажылдап турар чимдык бүдүрүлгелерниң күчүлерин улгаттырган.

Химия үлетпүрүнде Томскиниң химия заводу ажыглалга кирген, ында минералдыг чемиштиглелер болгаш чигэт бүдүрүп бээр күчүлерни Березниковонуң азот-түк заводунда. «Пермнефтеоргсинтез» болгаш «Тольяттиазот» бүдүрүлге каттыжыышкыннарында. Доп чоогунда химия заводунда киирип ээп. Улус ажыл агыының эң улуг комплекизи — Тольятти — Одесса аразында 2400 километр ажыг узун дурттуг аммиак дамчыдылгазының тудуу дооскан.

[illegible]

Машина тудуу үлетпүрүнде Каманың хой чүък сөөртүр автомобильдер бүдүрер талазы-биле каттыжыышкынның ийиги ээлчээниң тудуу доозулган. КамАЗ-тың чылда 150 муң дизельдиг автомобильдер бүдүрер теилеңнел күчүлүг ажыглалда бүрүп кирген. Бус турбиналарының [illegible]

[illegible]

ТУРАНЫҢ ХОЛГААРЛААШКЫНГА УДУР

Даштыкының массалыг информация чүүлдери, политиктиг болгаш хой-ниитиниң сурагныг ажылдакчылары АКШ болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының ПУР-нуң иштики херектеринге кара туразы-биле холгаарлаар, оларның эң-не угаан-медээ чок милитаристиг программаларын агартыр сорулга-биле Польшаның дүжүлгеге чоруктуң саза кылыр ээм оралдажыышкыннарын шиитпирлиг-биле буруу шаап турар.

Польшаның иштики херектеринге кара туразында холгаарлаашкынның америк политиказы социализмге со[illegible] Польшада бергелерни улам хаалдазып турган, ону кошкадыр сорулга-биле [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

БУДАПЕШТ. Көдээ ажыл-агыйының «Бабольна» деп комбинадынга үндезилээш, кукуруза өстүрериниң бүдүрүлге [illegible] кукурузаны [illegible] бүдүреринге ол система амгы үеде улам улуг рольду ойнап турар апарган. Ол ээрге Венгрияның улуг-улуг 70 кооперативтери болгаш курал-жылагының каттыштырган бүдүрүлге чери боор турар. Каттыжыышкыннын ажыл-агыйлары күш-ажылдың чаңгыс аай технологиялыг ажыглаар, ынчаарга Бабольнаның комбинады кол бүдүрүлге чери болганда, системаның кежигүннеринге техниканы, үрезиннерни берип турар. [illegible]

[illegible]

...лиг агрессияны кылыр деп турар. Чоокку Чөөн чүкте байдалды анализтеп билгеш, «Ас-Сафир» солун ындыг түңнелди кылган. Ынчаар белеткеп турар дээрбечи үүлгедиишкинниң эчис сорулгазы удурланыышкынның палестин шимчээшкининге, арап национал-патриоттуг күштерге согуглу кылыры болуруп ол солун демдеглээн. Ол агрессия АКШ-тың ыйымшкылы болгаш Вашингтонуң белеткээн айтымышкыны-биле чоруттунар деп «Ас-Сафир» солун демдеглээн.

САН-ФРАНЦИСКО. Кижиниң эргелериниң дугайында айтырыгны Рейганның чазааның эң-не арын-ууур чок, хоп-мегечи өзү-биле көрүп турарын сурагныг америк сенатор А. Крэнстон айыткан. Ол Сан-Франциского журна[illegible]

[illegible]

НЬЮ-ЙОРК. [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ЭРТЕМ ХАРЫЛЗААЗЫН КАЛБАРТЫР ДЭЭШ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

Англи эртемденниң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

НАЙЫРАЛДЫҢ МИТИНГИЗИ

ЛИССАБОН. (СЭТА). [illegible]

[illegible]

...лыгны хараалдаарын бар [illegible] детинмес болза, амгы [illegible] байдалынга кем-буруулуг үлгелиг болур ийик [illegible] оратор онзалап демдеглээн.

Өске чурттарның коммунистиг партияларының болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының аразынга харылзааларын кошкаттырынга пропагандазын контрреволюцияның болгаш империализмниң аргаларын бар[illegible] ол пропаганда кадыг-биле ажыглап турарын Португалияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары айыткан. Совет Эвилели — [illegible] үнелээн эрге-ажык[illegible]

[illegible] империалистер [illegible] турар.

Португалияга «совет кыжаныышкыны» дээр хоозун нүгүлдү А. Куньял сонгалап элиртиин болгаш ооруна онзагы айтыл Американың Каттышкан Штаттарының база НАТО-нуң дашылырак политиказы дээрин демдеглээн.

Польшада болууушкуннарга хамаарыш Португалияда [illegible] антисоветтиг болгаш антикоммунистиг кампанияны ПКП-ның Чингине секретары шыңгыы буруу[illegible]

Барыын Европаның чурттары Каттышкан Штаттарның айыылдыг бак политиказындан хоорлурунче чүткүп турар. Америк «деледей» көрүшкүнү улам таарымча чок болуп бир чыл болгаш чогуу-на Вашингтонуң ажык-чоруктарындан делегейге айыылдыг байдалдар тургустунуп турарын улустар көрүп турар. Нейтроннуг чепсекти бүдүрер дугайында шиитпир ол бодалдарны улам күштелдирген.

ЧУРУКТА: дайын айыылынга удур Парижке болган чыскаал үези.

АФР—СЭТА-ның фотозу.

АМЕРИК АЛБАДААШКЫН

[illegible]

А. БИРЮКОВ (СЭТА).

РОССИЯНЫҢ АЛДАРЛЫГ ЧУРУКЧУЗУ

Иван Иванович Шишкинниң (1832-1898) Россияның чоң[illegible] уран чурукчузу оон бүрүн чуруктары-биле бадыткап болур. Бодуунуң ужур-утказының, өндүр хемчээлиниң талазы-биле оон артык уран-шеверлер турганнаа харын. Ынчалдажок [illegible] ажып көрбээн чүве-дир.

Оон чураан чуруктарының [illegible] Ленинградтың [illegible] болгаш [illegible] залдарындан дээш, кайында-даа көрүп болур. [illegible]

Оон шак ынчаар нептерей сураглаанының чылдагааны чүдел? Аңаа харыылаары ындыг-ла белен эвес. Шишкинниң амыдырал-чуртталгазында-даа, чогаадылгазында-даа кижи эдерипсинер, карак кайгадыр онза чүве чок. Бодуунуң [illegible] ажылын чүден артык мандыттыг-биле тодарадып турар боор. Шак ол үш мөзүшүнар орус национал бүдүш[illegible] [illegible] дүгүйп турар.

Шишкин — чымчак, чаагай сеткилдиг чурукчу. Ооң-биле эдержири болгаш чугаалажыры кижилерге чиик болгаш [illegible] билдиңгир, тода болгаш чазыг чок дорт чугаалаар кижи» деп, И. Н. Крамской бижээн.

[illegible] мастер [illegible] интернационал чы болур, [illegible] национал [illegible] сонуургалын [illegible] дан тура билдинип чораан болгай. Шишкин — ооң база бир [illegible] [illegible] Украинаның, Арменияның, Казахстанның музейлеринде [illegible] турар, оон ажылдарының хоолгаларын ненецтерниң, чукчуларның бажыңнарындан, Кавказтың даг чурттугларының аалдарындан... көрүп болур. Парлалганың херечилеп турары-биле алырга, совет [illegible], Европага, АБШ-ка болгаш Японияга орус уран чурукчуларның чогаалдарын [illegible] үезинде Шишкинниң чогаалдары даштыкы көрүкчүнүң канчаар-даа аажок улуг сонуургалын оскунду турган.

Иван Иванович Шишкин Кама хемге Елабуга деп [illegible] хоорайга төрүттүнген. Бүгүдүг чаагай орус бойдустуң ортузунга өскен. Эртем-билигни Москвага чедип алган — аңаа чурулга болгаш уран сиилбиирге училищеден алдын медальдыг [illegible]. Германияга болгаш Швейцарияга чогаадыкчы аян-чорукту кылып чораан. Кежүп чоруур чурук делгелгелериниң алдаржып сураглаан [illegible] дежилериниң бирээзи болган, ол эпизодтерге орус уран чурулганың демократтыг хөөнүг мастерлери каттышкан турган.

Шишкин орус черниң болгаш орус арга-эзимнериниң кышыттаар чок дергемин чуруп турган. Ону «Эзим пейзажының классиги» деп адааны-даа чөптүг. Ооң дугайын «арга-эзимниң [illegible] көстүр хензигийне кезек бүрүлүн, авазының арнында дырышкак сыгытта ынакшыл бердинген оглу ышкаш, унелээр кижи» деп база чугаалажыр турган.

Бойдус пейзажын чуруурун сюжет чок деп санаар чорук турган. Шишкин [illegible] [illegible] көргүскен. Бодунуң «Эзим түнүгү» деп чуруунга ол чүгле эзимниң ыыргайын көргүскен эвес бодур ийин. Көрүкчү оон сырый турупкаан ыяштарны, дережилеп [illegible] черлерни, тулааның суун, арганың ковчуг улуг ыяштарының ыыргайын өттүр арай иштелип көстүр чырыкты эскерип каар. Ынчаарга эзимарганың тунук ыржым-шыпшыныышка дүмбей караңгы-биле чырыктың, соок-биле чылыгның [illegible] чок демиселин чуруп турар. Ыяштың чиңге [illegible] [illegible] [illegible] көрүп [illegible] каан, ыяштар чырыкче, дүнче [illegible] турар.

Бодунуң «Хаак оралыкка эртен», «Эзимниң таламырлары», «Дүп эзимниң [illegible]», «Корабль ыяжының шөлү», «Туманныг эртен», «Көк-тарааа»... дээн ышкаш эң-не сураглыг чуруктарында Шишкинниң ынакшылы чаңгыс аай турган. Кавказтың болгаш Крымның хайнышкынныг бойдузу-даа, Чер ортузу далайның кайгамчыктыг онзагайы-даа, тропиктерниң херлүг алдеп аяниары-даа ону оон ынак [illegible] орус эзим-арганың болгаш орус шөлдериниң [illegible] чардыктырбаан.

Москваның, Ленинградтың болгаш [illegible] хоорайларның чурук галереяларында делгеттинген Шишкинниң чуруктары хемчээл талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] эзим композициялары-биле [illegible] [illegible] оон улуг, харын-даа эң-не көскүлен болгаш онзагай дээн чуруктар-биле кожа турган, олардан черле тудуп [illegible]. Ол [illegible] тарда чүгле бодунуң улуг чаагайы-биле аңаа-ла бодунун ыш[illegible] көстүр [illegible] [illegible] бодунун [illegible] [illegible] биле нарын [illegible] бодунуң нарын чаагайы-биле аңаа бодуун орус мөзү шынар база [illegible].

Гавриил ПЕТРОСЯН. (ПМА).

ЧУРУНТА: И. И. Шишкинни И. Н. Крамскойнуң чуруунундан репродукция.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бистиң календарывыс

Хоорайның кинотеатрларынга

Найыралдың Кызылдың кинотеатрлары эрткен чылдың планның даалгаларын колдуунда багай эвес күүсеткен. Хүн бүрү кинотеатрларга [illegible] кижи кино көрүп турар. Эрткен чылын Кызылдың кинотеатрларынга 1 млн. 441 муң ажыг көрүкчү кино көрген. Оларның аразындан «Найырал» кинотеатрга чеди чүс муң ажыг көрүкчү келген. Кинолардан ангыда, өске-даа массалыг [illegible] кинотеатрлар кирип келген.

Бистиң корр.

ДЫКА ОЗАЛДАТПАЗА

Сагыл суурга почта чамдыкта ийи неделя дургузунда келбейн баар. Чон аразында чоок кижилеринче, уруглары[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Районга [illegible] почта чедирер үезинде келзе-даа, суурларга солуннар, журналдар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] почта [illegible] [illegible] [illegible] жактын ажылга сагыш човангыр эвезинде, харыысалга чогунда.

Өвүр районунга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Бир таа ындыг чүве болганза, чонун чагыткан солуннарын, журналдарын [illegible] [illegible] [illegible]?

Д. ООРЖАК.

Өвүр району.

Чаа-бүрү медээлер

Семинар-хурал

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң хэрээжепнер ортузунга ажыл чорудар килдизи районда хэрээжепнер чөвүлелдериниң даргаларының, активтиниң семинар-хуралын организастап эрттирген.

Семинар-хуралдың киржикчилери СЭКП райкомунуң ийиги секретары Т. Ш. Сарыглар «Масса-политиктиг ажылдың чугула участогу», райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальниги А. Т. Арапдоолдуң «Ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга, өг-бүле кижизидилгезинге хэрээжепнерниң ролю», район эмнелгезиниң педиатры Т. М.-Н. Ондарның «Чаштарның кадыын камгалаары — бүгү-ниитиниң херээ» деп темаларга илеткелдерин дыңнаан.

Интернатта чурттап турар уруглар-биле кижизидилге ажылынга хэрээжепнер чөвүлелдериниң киржилгезиниң дугайын семинарның киржикчилеринге партия райкомунуң хэрээжепнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи У. Г. Хаптыр-оол чугаалаан.

Семинар-хуралдың киржикчилери Шемн суурда хэрээжепнер чөвүлелиниң өг-бүлелер концертин канчаар чорудуп турарының арга-дуржулгазы-биле танышкан.

Хуралдың түңнелинде районнуң хэрээжепнер чөвүлелдериниң 1982 чылда социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

БИСТИҢ КОРР.

ЛИТВА ССР. Будунтардан, сыптардан эт-херекселдер, янзы-бүрү чүүлдер аргып кылыры улустуң шаг-шаандан усмергежили. Павенчяйның чигир заводунуң чолаачызы Александрас Станнус дег ындыг уран аргыыр кижи ховар. Ол республикада сураглыг уран мастер, улусчу чогаадылганың делгелгелериниң доктаамал киржикчизи. Ооң шевери изадайы Янинага, уруглары Регинага болгаш Видага база дамчаан.

Республиканың улусчу чогаадылга ниитилелиниң Шяуляй салбырынга Станнустарның өг-бүле делгелгези болган. Олар аңаа чүс ажыг каас-чараш арган чүүлдерни көргүскен. Оларның аразында амыдырал херекселдери, кааcталгалар, стол, сандайлар бар.

ЧУРУКТА: Станнустарның уран-шевер өг-бүлези.

А. ДИЛИСТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАШТАРНЫҢ ХАЯАЗЫ

(Новелла)

Улуг-Хемниң суу кара-октай берген. Бо үеде дыка ооржум ышкаш көстүр. Чалгыглары эриктерже тутаңи, эрини ажып, шуравас-даа. Доомайы кедергей, удуурунга белеткенип алган чүве ышкаш, чүгле [illegible] көстүр-көзүлбес бырланнаан чүгүргүлээр.

Моторлуг хеме даваны дайбыштап сөөнде, оргулук ийи дыңдан ийи кижи хемеже[illegible] бажын ковайтып алган үне халып келди. Оожум чыткан чалгыглар ам-даа дойлуп, кырлаң-кырлаң болуп алгаш ийи талазынче чаржыпкаш, эриже моңнай каггылапкаш, [illegible] Хемжиниң бараан көзүлбейн барган. Улуг-Хем база катап оожумнай берди. Күскү дээрниң сыг дээр сырын чок ыржым кежээзинде ол база катап удуурунга белеткенген чүве ышкаш апарды. Эрик [illegible] база [illegible].

— А-чаа-ай! — деп, бичии үн агаарны шывык-биле үзе шаапкан дег кылынты.

— Ачай, көрем! Чараштыр бе? — деп, оол барыын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

— [illegible] Соңгу чүктүң хаяазын мен көрүп тур мен! [illegible] Экие! [illegible] Соңгу чүктүң хаяазын мен көрүп каттым! — деп, оол өрү шурап маңнап туру.

Үжен харлы үе четкелек ачазы [illegible] [illegible] ыыт чок кайгап, төлүнге ынакшылының хүлүмзүрүүн тө каап, барыын чүктүң даглары кырында кежегеле[illegible] бирээн [illegible] [illegible] [illegible] кайгады. Мен база оолдуң ажыдыышкынын сонуургай бердим.

— Соңгу чүктүң хаяазыдыр. Оой! Экие! Экие! Соңгу чүктүң хаяазын мен көрүп кагдым!

[illegible] дыва көрүп алгаш, өөрүп, давып, шурап, маңнап туру. А мен база ындыг чажымда соңгу чүктүң хаяазын көрүп каан, канчалчык мен? Медээжок-ла корткан ийик мен. Чашкы шаамда бир корткаым [illegible] [illegible] [illegible]

Таптыг-ла бо девип-самнап турар оолчугаш ышкаш турган дыр мен. Хаилыг дөртен чылдарның төнчүзү. База-ла Улуг-Хемниң эрии-дир ийин. Моон-даа орай күзүн. Барыын чүкте кызыл туна тырта берген хелүгүр кежээ. Ынаар канчап көрүү кааптан кижи ийик мен, өгүн кидис эжиин ажа тырткаш, алгырган мен:

— Дээрде от хып тур! Көрүңерем! [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

— [illegible] [illegible] [illegible]

— Ой, [illegible] дээш [illegible] церем, агбайларым! А, бурган оршээ! — дээш, кожавыста өглерниң кадайларының бирээзи [illegible] [illegible] [illegible] хаяадывы база айтыл-дыр.

«Хан-дыр! Ам база дайын боор дээп-дир. Хөй төгүлгени хан-дыр!» — деп, кадайларның бирээзи үнү сиринейнип чугаалады.

«Дайын! Делегейде кижи [illegible] [illegible] [illegible] тöктүр дээш дээрде көстүр берди...»

«[illegible]! Ам [illegible] [illegible] [illegible] дур».

«Хайлыг дайын ам база эгелээри ол-дур»...

Дайын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] сактып келдим. Кожавыста өөде чаңгыс кадайның оглу дайын шөлүндең ээп келбейн барган. Аалга аъттыг кижи дүжерге-ле, кырганның чурээ оваш дээр. Дайынга чораан эки турачылардан оглунуң дугайын айтырар. Кырганның сагыжы ажыпын дээш оолдарның бирээзи ие [illegible] чок читкен деп бир кижи [illegible] дыңнадып каап чүве дир ийин. Ынчангаштың ындыг шуваганчы ышкажыл!

— Өгже кир, оглум! — деп, аваммның үнү сиринээш чугаалады. Дүргей-ве шуглак алдынче чашты бердим. Алгы тонум бажымга эштипкеш, карактарым шийиптим. Албыга-албыга удуп калдым. Эртен туруп келиримге, кызыл [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чорук ышкажыл.

— Эй-эй! Соңгу чүктүң чараш хаяазы! Чиде бербе! — [illegible] [illegible] [illegible]

Чаштың чаражын аа! Ам даа хөглезин-не.

Э. ДОНГАК.

ЭҢ УЛУГ ТУРАСКААЛ

«Болбаан-Аът деп шолалыг индей баштыңчыга тураскаал Мурнуу Дакотаның дагларында улуг чалымга тургустунар. [illegible] 180 метр [illegible], а бүрүнгаар сунуп алган холунуң узуну 80 метр хире. Тураскаалды скульптор Корчак Зюлковски кылып эгелээн. Ол ажыл 30 чыл болган [illegible] 1978 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Болбаан-Аът деп атты ат [illegible] [illegible] тураскаал кылдыртырынга төлептиг болган кымыл ол? Ол — дакота, ассинбойн, апсарок, оседж деп бичии индей аймактарның каттышканындан тургустунган сиу дээр улустуң эңне хүндүлээр, ынак баштыңчызы-дыр.

1876 чылда Литл-Биг-Хорнуң чоогунга америк шериг[illegible] [illegible] Болбаан-Аът индейлерни билдилиг-биле удуртуп, дайзыннарны маадырлыг-биле узуткап, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] алган. Ол үениң эң-не чаа ок-боолу-биле чепсектенген генерал Кастерниң шериг кезектери Болбаан-Аътка чылча шаптырган.

[illegible] Адыг дээш ол. Дидим-Адыг сиу индейлериниң бир алдарлыг баштыңчыларының бирээзи. 1926 чылда Литл-Биг-Хорн чанынга болган тулчуушкунуң 50 чыл болганынга тураскааткан сиу индейлериниң парадын ол организастаан.

Болбаан-Аът — сиу индейлериниң эң-не шыичылы-биле бердинген шыырак, бүзүрелдиг баштыңчызы. Ол коңчут эрес-дидим, шиитпирлиг кижи. Кайдыг-даа тулчуушкуннар [illegible]. Болбаан-Аът [illegible] мурнап [illegible], коргуш чок, дорт, дидим дайылчы. [illegible] тулчуушкуннарга [illegible] бодунун сиу индейлерин баштап [illegible] муриуку одуругга чорул келзе, аңаа, ооң мунуп чораан аъдынга чаңгыс ок-даа, чаңгыс согун-даа дээп көрбээн. Ынчангаш индейлер ынак баштыңчызы Тасан Уиткени — Болбаан-Аът деп шолалап алганнар.

Литл-Биг-Хорн чанынга тулчуушкунга [illegible] бир [illegible] халдап кирген. Болбаан-Аът ол тулчуушкунга чыскаалып алган турган америк солдаттарның [illegible] [illegible] кырып халдып эрткен. Эжелекчи солдаттар Болбаан-Аътка база ооң мунган аъдынга чаңгыс-даа ок дегип чадап каан. Ооң дайзыннары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кайгамчыктыг дайынчызы, бодунуң салгалының чок дээн маадыры!» деп, адаарганы чажырбайн миннип, чугаалап турганнар. Генерал Кастерниң өлгениниң соонда Вашингтонуң чазаа индейлерге аныяктыг дүвүрээзин, чугаа кылып кээрге, Болбаан-Аът бодунуң улузу-биле Канада кыдыгаарын эртип, арга-арыгта чурттай берген.

Болбаан-Аът кожа-хелбээ тайбың чурттаарга дугаанында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чорупкан. Аңаа ол дугайында [illegible] шиитпир мындыг болган. «Бир эвес Болбаан-Аът Канада улустуң тайбың дапзаазын хүлээп алыр болза, АКШ-тың чазаа ону бүгү Дакотаның Дээди чагырыкчызы болур кылдыр доп-дораан чарлаар. Ынчангаш ону президентиниге ужуражтырары-биле Вашингтонга аппаар...

Болбаан-Аът тайбыңның дапзаазын хүлээп алган, [illegible] келген... Ону байыр-пайыр кылып, ёзулал ёзугаар үтүүр деп турда, эжелекчилер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] деп индейлерниң дузазы-биле өлүрүп каан. Тесанка Уиткени Литл-Биг-Хорн тулчуушкунунуң соонда, бир [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] бын чугаалажыышкын кылыр дээш чедип келген турда, өлүрген ол.

Баштыңчызының өлгениниң соонда Соңгу Американың индейлериниң кагыгдалы кажангызындан-даа ажыг болганын чугаалаар сөс чок. Ол дугаинда «Вокруг света» журналдың ынчангы номерлеринге хөй-биле бижээн турган.

Болбаан-Аъттың кайгамчыктыг тиилелгезиниң дугайында, [illegible] [illegible] 1948 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Турар-Адыг Генри (база баштыңчыг улуг-ла сурaa үнмээн скульптор Корчак Зюлковскиже бар [illegible]: «Мээң акым Болбаан-Аъттың тураскаалын кылып көрүңер, ак кештиг кижи бистерниң — индей улустуң боттарының аразындан кайгамчыктыг маадырлары турганын дээрзин билип алзын база утпазын!» деп дилег кылган.

Тураскаалды Кара дагларның бир улуг чалым хаяызы [illegible] [illegible] [illegible] ганнар. Ынчангаш Тандерхерд аны очулдурарга «Чаннытыг-Булут» деп эң-не улуг бүрүн [illegible] [illegible] [illegible] шиитпирлээннер. 1948 чылдың июль айда Турар-Адыг Чаннытыг-Булутту динамит-биле байырлыг байдалга чара тепкен. Оон бээр ам [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] деп бээр 30 чыл эрткен. Олла хуусаа иштинде Корчак Зюлковски бодунуң энергиязын, талантызын, күжүн ол төөгүлүг тураскаалга харам чогу-биле бараалгаткан. Тураскаал ам бо хүннерде колдуу-да кылдынып дооступ турар. Ам Болбаан-Аъттың овур-хевири 10 километр черден тодазы-биле көстүп турар. Ук тураскаалды ам [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Бо хүннерде монументтиниң бедии 173, а [illegible] [illegible] метр. Болбаан-Аъттың холунуң хемчээлинге 4 муң хире кижи сыңчып болур. А айтыр салаазы-биле мунган аъдының челиниң аразында 10 каът бажың-даа сыңа бээр хемчээлдиг. Ол делегейде эң-не улуг тураскаал болур.

Узун дурт-сыныг, селбегер салдарлыг, шимченгир магаботтуг ашак Корчак Зюлковски [illegible] [illegible] [illegible] турупчараап, бодунга төрелдиин эвес, бодунуң чонундан даа эвес индей баштыңчының [illegible] [illegible] [illegible] ажылының дөртеп хире чылдарын харам чокка берип келген болгаш бээр-даа дег турар эдептиг оптимист, интернационалдыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

В. БАБЕНКО.

Сонуургактарга

Уругларны номга хандыкшыдар

Школачы номчукчуларның библиотека хандырылгазының дугайында айтырыгны библиотекаларның социалистиг чарыжының талазы-биле республика оргкомитединге чугаалашкан. Эрнии болгаш Тес-Хем районнарның уруглар болгаш школалар библиотекаларында бо талазы-биле ажылдың дугайында илеткелдерин дыңнаан. Ийи районда байдал чаңгыс аай эвес. Эрзинниң Булуң-Бажы, Морен дээш өске-даа чамдык школаларда уругларның ном номчуур тураны багай эвес. Ынчалза-даа ажыл ам-даа четпес, ылаңгыя школа библиотекаларының ажылын кайы-даа районга идепкейжидери чугула болуп турар. Бо айтырыгны доктаамал хынаңгейже алыры Чырыдыышкын министерствозунга, хамаарышкан районоларга дорт хамааржыр.

Тес-Хемниң уруглар библиотеказы, кодээ филиалдар, ол ышкаш школа библиотекалары уругларны номга хандыкшыдар ажылче киирээгейни мооцнеп, бо талазы-биле ажылды дем-биле чорудары чугула деп оргкомитетке санаан.

Д. ОЮН.

Телевидение

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула [illegible]» 8.5[illegible] — [illegible] концерт. 9.15 — «[illegible]». 9.45 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.45 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.30 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.00 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 12.15 — «Кодээден дамчыдылга». 13.15 — «Музыкалыг киоск». 13.45 — «Сагыш салыр кара чаңгыс чүүлүм». Документалдыг фильм. «[illegible]» [illegible] 14.15 — «Кино аян-чоруктар клуву». 15.15 — С. [illegible] — «[illegible]». [illegible] үлегерлиг Биче театрының фильм-шиизи. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.20 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — «[illegible]» [illegible] Мульт-фильм. 18.55 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 19.25 — «ТТ-ның экранында бир дугаар». Ыракта чырыкче мени эдерти бер». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Силерниң-биле ужуражылга». Чогаалчы А. Чаковский. Номчукчулар-биле ужуражылга. 22.55 — 23.50 — Дагга хаак спортунга делегей кубогу дээш. Эр улус. Швейцариядан дамчыдылга. Төнчүзүнде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Челээш». Улустуң чогаадылгазының 4-кү делегей фестивалының телепрограммазы. «[illegible]» [illegible] 14.55 — «[illegible]» [illegible] 15.45 — «Музыкалыг абонемент». 16.35 — Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнер программазы. 17.25 — [illegible] — «Ходуган [illegible]». Хөй сериялыг телешии. 18.30 — Эрмитаж. «Биче голландыжылар». 8-ги фильм. 19.00 — Бистиң [illegible] чуткулап тур. Дончулал. 19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Ол чокта хоржок». Мульт-фильм. 19.45 — Улуг Октябрьның 65 [illegible] «Бистиң дончу намдарывыс». 3-кү фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Хоккейге ССРЭ [illegible] «Ижсталь» — ЦСКА. 3-кү үе. 22.15 — 23.25 — «ТТ-ның экранынга бир дугаар». «Хирургтар». Уран-чечен фильм. (Болгария).

[illegible] 8.5[illegible] — Уругларга фильм. «[illegible] Гариниң гиперболоиду». 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.[illegible] — «[illegible]» Документалдыг фильм. 15.25 — «Авазының школазы». 15.55 — «Кылып өөрен». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 16.40 — Мустафа Абаси (Бангладеш) ырлаар. 16.50 — «Амыдыралдың күчүзү». В. И. Ленинниң Горкиде Музей-бажыңының дугайында документалдыг телефильм. 17.50 — «Шупту — ныпыралдыг өг-бүлее».

КЫЗЫЛДАН

18.20 — 18.45 — [illegible]

МОСКВАДАН

18.45 — Дагга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Швейцариядан дамчыдылга. 19.10 — «СЭКП-ның XXVI съездизиниң [illegible] — [illegible]» «[illegible]» [illegible] 19.40 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 9-кү сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Эстрадалыг программа. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30 — 23.00 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнер программазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «АЬВГД-лаар» 12.30 — Музыка, 4-кү класс. ССРЭ-ниң улустарының музыказы. 13.00 — Сээң ленинчи библиотекаң. Партия организациязы болгаш партийжи литература. 13.50 — Совет чурулга уран чүүлү. Бистиң күш-ажылывыс — бистиң алдар-адывыс». 14.20 — «[illegible]» [illegible] 2-ги класс. [illegible] 14.50 — Тыва. [illegible] «Бо [illegible] алдары [illegible]», «Хамааты дайынның маадырлары». 15.20 — Тураскаал уран чурулга [illegible] [illegible] 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.15 — «Доктор Сотт [illegible] тур». Телешии 1-ги сериязы.

МОСКВАДАН

18.20 — Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «[illegible]». 18.55 — Чарлалдар. 19.00 — «Челээш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Ылбылыг экран». 19.45 — А. Скрябин. «Прометей». Фортепьянога, хорга болгаш оркестрге поэма. 20.15 — Тенниске Европаның бирги чери [illegible]. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Фарятьевтиң хооредии». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги [illegible]

Агаар

Бөгүн болгаш даарта республикага база Кызылга [illegible] кар булуттаар, бискан хар чаар. Хаттың [illegible] [illegible]. Агаарның температуразы [illegible] 25-27, [illegible] черлерге — 12-17, Кызылга — 24-26, Дүнеки — 32-37, Кызылга — 34-36 градус соок.

Кино

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үшкү октаргайның чажыды» 10.00, «Бистиң кайгамчык чылдарывыс» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Улуг сүмезинниң шилип алган кижизи» 9.00, 10.40, 17.20, Киночылымы 12.20 «Иван Васильевич профессиязын солуп турар» 15.30, «Сээң чонуңнуң үлежир мен» 13.40, 19.00, 20.50 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кинофильм 11.00 шакта.

«ВОСТОК»: «Октар сыыцайның турда» 10.30, 14.00, «Демдеглел дептерниң чажыды» 12.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Вигадаза Чаачыл байырлалы» 17.00, 19.00 (узаткан) шактарда.

ЯНВАРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дүңү чок [illegible]» 20.00, 15.00, 17.00, 20.00, «Салгакчыларның намдары» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Трасогуака шериги» 9.30, 11.10, 13.10 «Бистиң кайгамчык чылдарывыс» 16.30, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Иван Васильевич профессиязын солуп турар» 12.00, «Судноза орт» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Демдеглел дептерниң чажыды» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-73, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тудуглар килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Заказ № 23

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—09621

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 21 (11817) | 1982 чылдың январь 26, вторник | 1925 чылдан үндүрүлдетинген | Өртээ 3 кап.

«Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбек салбырында мурнакчы хойжуларның бирээзи Тураңол Хомушкунуң коданында оолдаашкын түлүктээн. Ында комсомолчу кыс Екатерина Ондар он классты дооскаш, ам ийи дугаар кыжын улаштыр сакманчылап, ажылга эрес-кежээзин көргүзүп келген.

Бо чылын ол ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг ужуражыр дээш 100 хураганны онча-менди доруктурар хүлээлгени алган, холу дыныыг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: сакманчы Е. Ондар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СЭКП Төп Комитединде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Он бирги беш чылда садыгны улам ыңай хөгжүдер болгаш чоннуң садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, чоннуң чаагай чоруун чайгылыш чок бедидер соруглганы боттандырарынга совет садыгның улуг ужур-дузазын барымдаалап көргеш, «Он бирги беш чылда садыгны улам ыңай хөгжүдер болгаш чоннуң садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин болгаш совет кижилерниң акша орулгаларын көвүдедир талазы-биле хемчеглерни боттандырган түңнелинде өнгү беш чылда чонга эргежок чугула хөй барааннарның садары көвүдээн. Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар саарылгазы 24,4 хуу көвүдээн, оон материал-техниктиг баазазы быжыккан.

Ооң-биле чергелештир, садыг хөгжүлдезиниң деңнели болгаш садыг хандырылгазының шынары чонну хандырарының улам өзүп турар негелделеринден болгаш ол адырга салдынган амгы үениң негелделеринден амдызында хожудап турар.

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрериниң планнарын тургузарынга садыг организациялары ам-даа четпес салдарны чедирип, ол бараанарны бүдүрүп үндүрерин планнаары садыгдан, хереглекчилерден дорт хамаарышкан турарынга чогуур шиитпирлиг чорукту илергейлевейн, чонга херектиг бараанарны бүдүрүп үндүрерин кызырган фактылар-биле, оларны чорудуп бээриниң кеэрелиг хүлээлгелерин күүседиринге күрүнениң сагылгалары уяашкыннери-биле човар эвес эптежип турар. Кылыгларның чамдык хевирлерин тодаргайлаарынга частырыгларны, баазаларда болгаш складтарда бар бараанарның узктелиишкиннерин, бараан курлавырларын хуваарынга болгаш ажыглаарынга, оларны таарыштыр сайгарарынга садыг бүдүрүлгелериниң ажылын организастаарынга четпестерни болдуруп турар. Чоннуң садыг хандырылгазын организастаарын экижидер талазы-биле бодунга бердинген эргелерин ССРЭ-ниң Садыг министерствозу долу хемчээлге ажыглавайн турар.

Садыг чурумун сагыырынга шыңгыы чурумну хандырар, ажыл-агыйжы эвес чорукту, чидириглерни болгаш өске-даа таарымча чок болуушкуннарны узуткаар дугайында партия болгаш чазактың айтыышкыннарын күүседир талазы-биле оожум чорукту чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда болдуруп турар. Кадрларны шилип алыр, белеткээр болгаш кижизидер талазы-биле улуг четпестер бар.

Ниитиниң чемненилгезин улам ыңай хөгжүдери болгаш сайзыраңгайжыдары эргежок чугула. Садыгның материал-техниктиг баазазын хөгжүдеринге тускайлаан капитал салыышкыннарын чедир болгаш дээштиг ажыглавайн турар. Адырда күш-ажылды механизастаарының деңнели оожум бедип турар.

Садыгны болгаш ниитиниң чемненилгезин улам ыңай хөгжүдерин болгаш экижидерин, чоннуң садыг хандырылгазының деңнелин болгаш садыг бүдүрүлгелериниң ажылының ажыктыын база шынарын бедидерин хандырарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарга, обкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының крайлар болгаш областар Советтериниң күүскомнарынга, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, Центросоюзка, садыг четкилиг министерстволарга болгаш ведомстволарга СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан. Бараан саарылгазының планнарын болгаш өске-даа даалгаларны чедиишкинниг күүседиринче күш-ажылчы коллективтерниң кужениишкиннерин угландырарының эргежок чугулазын айыткан. Магазиннерниң, ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелериниң, баазаларның болгаш складтарның ажылдакчылары садыг чурумун хажык чокка сагыырын чедип алыр. Садыг организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң ажылынга күрүнениң, ведомствонуң болгаш хөй-ниитиниң контролюн күштелдирерин хандырар.

Чер-черниң партия болгаш совет органнары, чоннуң хереглел бараанарын кылыр бүдүрүлгелерлиг ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, ССРЭ-ниң Садыг министерствозу болгаш Центросоюз бараанарны бүдүрер болгаш чорудуп бээр планнарының күүселдезинге дээштиг контрольду хандырарын, чонга херектиг кылыгларны үлетпүрнүң, хереглел кооперациязының бүдүрүлгелеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга бүдүрүп үндүрериниң курлавырларын диleп тывар болгаш ажыглалга киирер талазы-биле организакчы ажылды күштелдирерин, ол сорулгага тус черниң чиг-эдин бүрүн ажыглаарын дааскан. Чонга садыглаар бараанарның шынарын болгаш дээжизин экижидерин чедип алыр.

ССРЭ-ниң Садыг министерствозу, Центросоюз болгаш оларның чер-черде органнары үлетпүр министерстволары-биле демнежип алгаш, хереглел бараанарынга чоннуң херегледерин өөренип көөр болгаш тодаргайлаар талазы-биле ажылды сайзыраңгайжыдар ужурлуг.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының Советтериниң крайлар болгаш областар күүскомнарынга, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, Центросоюзка, садыг четкилиг министерстволарга болгаш ведомстволарга дараазында чүүлдерни кылырын доктаалда дааскан:

Садыг эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче угланган эргежок чугула хемчеглерни боттандырар. Бар садыг бүдүрүлгелеринде ажылдакчыларның амгы үеде саны турда азы оон эвээш хемчээлге турда, улам көвүдеп турар хөй бараанарны сайгарарын хандырар. Область, край, автономнуг республика, эвилелдешкен республика бүрүзүнге, а ол ышкаш тус-тус хоорайлар бүрүзүнге күрүне болгаш кооператив садыының адырлар аайы-биле комплексиг программаларын ажылдап кылыр болгаш боттандырар. Чонга эң таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле садыг бүдүрүлгелериниң болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң турар черлерин болгаш оларның ажылдаар шактарын экижидер:

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын экономиктиг үндезиниг болурун база чурттуң районнарынга болгаш садыг организацияларынга бараанарның хуваалдазын бедидер, бараанарның курлавырларын таарыштырарын экижидер, оларның ажыктыг чарыгдалын хандырар.

Бот-орулга-чарылганы бызыглаар, камналга чурумун күштелдирер, социалистиг өнчү-хөреңгиниң бүдүн-бүрүн турарын хандырар, садыгга чидириглиг кызырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр.

Бараанарны үүрмектеп садарын комплекстиг чаартып турар үеде садыгның ажылдап турар бүдүрүлгелерин чаартып кылырып, техниктиг эде дериилгезин болгаш специализастаарын хандырар. Хүн бүрүнүң хереглел бараанарын садарын моон соңгаар хоорайларга магазиннерниң «Универсам» хевиринге, а техниктиг нарын кылыгларны, пос таавыны, идик хеппи, урук-лар бараанарын — тускайжыттынган болгаш фирмалар магазиннеринге, универмагтарга, садыг төптеринге болгаш өске-даа улуг-улуг садыг бүдүрүлгелеринге моон-нээрин сүмелээн. Бараанарны сөөртүп, кадагалап турар үеде мурнакчы технологияны ниитизинден ажыглап, дүргедедир садыглаашкын үезинде улуг хемчээлдиг бараанарны түү өлүгээр садарын болгаш оларны садып алыкчыларның бажыңнарынга чедирип бээрин хандырар, шил саваларны чондан хүлээп алырының организастаашкынын экижидер. Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери 1982—1985 чылдарда комиссионнуг садыгны хөгжүдер талазы-биле даалганы тургузар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Күрлааны, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазы, ССРЭ-ниң Садыг министерствозу, Центросоюз сонуургалдыг министерстволар болгаш ведомстволар база эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады аъш-чем бараанарын бичии-лей саваларының, а ол ышкаш өске-даа аъш-чем эвес бараанарны савалап садарынче угланган бүдүрүлгени бо беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде көвүдедир талазы-биле саналдарны белеткээр ужурлуглар.

Садыг организацияларынга диспетчер албаның тургузарының, посылка-биле садыглаарын моон соңгаар хөгжүдериниң, ажылчын хандырылга эргелелдериниң болгаш кылдистериниң ажылын экижидериниң, а ол ышкаш колхоз рыноктарының, ооң материалдыг баазазын калбартырының база быжыглаарының мурнакчы дуржулгазын нептередир талазы-биле хемчеглер алдынган. Колхозтар рыноктарының садыг башкарар бюроларын дамчыштыр саарары-биле чондан хүлээп ап турар көдээ ажыл-агыйы продукциязының чаңгыс удаагы чылдада болгаш ол ачы-дуза чедиргени дээш хөлезин төлевир акша-хөреңгиниң күзели-биле баш удур чамдыызын төлеп бээрин чөпшээрээн.

Янзы-бүрү ведомстволарга чагырткан садыг организацияларының тус-тус девискээрлерин ажыктыг кылдыр аңгылаарын болгаш оларның ажылында дөмейлешкек чүүлдерни болдурбазын хандырары эргежок чугула деп көрген.

Чоннуң хереглел бараанарын сөөртүп турар автотранспорт организацияларының ажылын экижидерин, садыг бүдүрүлгелерин хандырары-биле автоажыл-агыйларга тускайжыттынган салбырларны тургузарын, оларга бараанарның кандыг-даа хевирлерин, ылаңгыя савалап каапнарын, сөөртүрүнге таарыштырган автомобильдерни, тускай контейнерлерни четчелеп бээрин дооларын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан.

БАМ-ның районнарының болгаш Барыын Сибирьниң нефть-газтыг черлерин шиңгээдип ап турар чурттакчыларының садыг хандырылгазын экижидери-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң акаа сонуургалдыг министерстволары болгаш ведомстволары-биле кады ол районнарга садыгның материал-техниктиг баазазын моон соңгаар хөгжүдерин хандырар ужурлуг.

Чоннуң чемге хереглелин бүрүн хандырары-биле ниитиниң чемненилгезиниң ролюн бедидерин, ажылчыннарның, колхозчуларның, албан-хаакчыларның болгаш суртуулдарның оларның ажылдап база өөренип турар черлериниң аайы-биле изиг чем-биле хандырарын экижидерин, чемниң шынарын болгаш хандырылганың культуразын бедидерин, чемни белеткээриниң индустриалдыг технологиязын шиңгээдип алырын, белен блюдоларны, чартык фабрикаттарны, кулинар болгаш кондитер кылыглар-биле столоваяларны болгаш кулинария магазиннерин комплекстиг хандырарын чедип алыры-биле ооң бүдүрүлгезин көвүдедир хемчеглерни ажылдап кылырын база боттандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, Центросоюзка болгаш ССРЭ-ниң өске-даа министерстволарынга болгаш ведомстволарынга саналдаан.

Диеттиг чемгерилгени организастаар, школалар столоваяларын продукция-биле хандырар бүдүрүлгелериниң четкизин калбартыр, ажылчыннарның болгаш студентилерниң общежитиелериниң чанында ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелериниң четкизин калбартыр талазы-биле даалгаларны тургузарын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының край, область болгаш хоорай Советтериниң күүскомнарынга саналдаан.

Чартык фабрикаттарның янзы-бүрү хевирлерин бүдүрүп турар бүдүрүлге күчүлерин ажыктыг ажыглаар болгаш оларны улам өстүрер.

Демир-орук, агаар, далай болгаш хем транспортунга, а ол ышкаш автомобиль оруктарынга ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазын моон соңгаар хөгжүдери, пассажирлерниң садыг хандырылгазын экижидериниң талазы-биле хемчеглер ук доктаалда тодараттынган.

Мөөңнеп садыглаашкынны экижидери-биле эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң Садыг министерствозу болгаш Центросоюз мөөңнеп садыглаар организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң деңнелин бедидерин, магазиннерни бараанар-биле үзүк чок хандырарын чедип алыр. Чүдүрер-дүжүрер болгаш хол-биле кылыр ажылдарны механизастаар талазы-биле хемчеглерни боттандырар ужурлуглар.

Магазиннер четкилерин, хөй-ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелерин, ооң иштинде үлетпүр бүдүрүлгелеринде, дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде ниитиг билиг школаларында болгаш профессионал-техниктиг училищелерде магазиннерни болгаш чемненилге черлерин база чартык фабрикаттарның

(Төнчүзү 2-ги арынга).

Хүннүң медээлери

ФЕВРАЛЬДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Ак-Довурактың В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү руднигиниң коллективи дагбелеткел ажылдарының талазы-биле беш чылдың бирги чылының планын чедиишкинниг күүсеткеш, бо чылды база эки эгелээн.

Дуржулгалыг бригадирлер А. И. Бойко биле Н. М. Рудник оларның удуртказы экскаваторщиктер бригадалары эрткен чылдың социалистиг хүлээлгезинден 70 муң тонна руданы ажыр чүдүргеш, шалыпчылар боол шылгарааннар. Эрес-шалып ажылдап турар экскаваторщиктер бригадалары февральдың үлүүнге киириштир ажылдап, бо чылдың бирги кварталының планын хуусаадан эрте күүседир сорулганы салганнар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ХООЧУН ТУДУГЖУ

Тудугжу Д. Д. Донгак ынак мергежилинге 32 чыл иштинде бараан болуп келген. «Чыраа-Бажы» совхозтуң тудуг объектилерин ажыглалга киирингге төлептиг үлүүн киирип келген. Ооң бригадазында бедик мергежилдиг тое тудугжу бар. Олар ак сеткилдиг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылы дээш «Тывакодээ тудуг» трестиң Чаданада № 463 КМК-зының бригадаларының аразында чарышка тиилекчи боол, шылгарап келген.

О. КАРА-САЛ.

Чөөн-Хемчик район.

ПЛАНГА НЕМЕШТИР

Амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелериниң чонга ачы-дуза чедирилгезин 1980 чылдың деңнелинден 16 муң рубль хөй болуп, 210 муң рубль түңнүң капитал салыышкынын шиңгээткен.

ССРЭ-ниң 60 чылы оон төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка олар идепкейлиг киришкеш, планда кордунгенинге немештир 12 муң рубльдиң ачы-дузазын чурттакчы чонга чедирерин хүлээлгезинде айытканнар.

М. ОНДАР.

СУУРЛАРДА БАЙЫРЛАЛДАР

ТОСНО. (Ленинград область), (СЭТА-ның корр. В. Огай). «Шушары» совхозтуң «Нива» дээр Культура ордузу күш-ажыл маадырларын, мурнакчы малчыннарны болгаш механизаторларны улуг байырлал-биле уткуп алган. ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан, «Культура ажылдакчылары — көдээ ишчилерге» деп шалыпчы ол хонук оон-биле эгелээн.

Байырлалдың программазында — бот-тывынгыр урал чүүл ансамбльдериниң болгаш профессионал күүсекчи коллективтериниң көргүзүглери кирип турар. Олар шуут-ла мал фермаларынга болгаш септелге - мастерскаяларынга барып оюн көргүзер. Мал болгаш чер ажылдакчыларының күш ажылчы чедиишкиннериниң дугайында радиосолунналарны, фото-делгелгелерни үргүлчү кылыр, оларны чер болганга-ла организастаар. Көдээ культура бажыңнарынга болгаш клубтарга Ленинградтың артистери, композиторлары, чогаалчылары-биле ужуражылгалар болгулаар. Областың шии театры, драма болгаш комедия театры көдээ көрүкчүлерге боттарының шиилерин көргүзер, ол ышкаш «Ленконцерт-тиң» үнүүшкүн программазы база хөй болгаш янзы-бүрү.

МАССАЛЫЫ-БИЛЕ ЭГЕЛЭЭН

АЛМА-АТА. (СЭТА). Казахстанның найысылалында массалыг ыяш олуртуушкуну эгелээн. Хоорайның ыяш өстүрер черлеринден кудумчулар, проспектилер болгаш скверлерже дөрт муң хире шивя, хады, дыт, карагач ыяштарның дөстерин «кожурун» олуртур. Ындыг ыяштар чүгле аянныг-чараш эвес, харын база агаарны ыяк арыглаар шынарлыг. Кышкы үеде поганчыдыга ажылы күскү азы часкы үелерден артык ажыктыг болур. Ыяштарны дөстеринде доң хөрзүн-биле кады олуртур. Ынчангаш ооң дазылдары үрелбес болгаш үнүүчели бүзүрелдиг болур. Алма-Атада ооң ногаан шимелдези дээш хойну кылып турар.

БИСТИН ЧУРТУВУСТА

ХАРЫЛЗАА-ЧЫЛАР—БЕШ ЧЫЛГА

Эрткен беш чылда харылзаа дериг-херекселдериниң хөгжүдүп, сайзырадыр талазы-биле чаа херии базым кылдынган. Ажылдап турар бүдүрүлгелерни техника талазы-биле чаарткан болгаш эде ... дамчыдылга станцияларын ажыглалга киирген. Хоорайлар аразының шугумнарында телефон харылзаазы ... ийи катап улгаткан. Чурттуң чонунуң 86 хуузу Төп телевидение программазын көөр аргалыг апарган.

Ол бүгү фактыларны харылзаа ажылдакчыларының профэвилелиниң Москвага болган эрткен XIV съездизинге көргүскен. Ниити чедиишкиннерни чедип алырынга профэвилел организацияларының кошкуу үлүүн киирип турарын демдеглээн. Олар күш-ажылчы коллективтерни социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге мөөңнеп, харылзаачыларның ажылдарының байдалдарын, камгалалын, амыдырал-чуртталга болгаш медицина хандырылгазын экижидери дээш эвээш эвес ажылдарны кылып турар.

Делегаттар шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгей угландырганнар. Адырның ажылдакчыларының мурнунда чаа беш чылда харылзаа-ның сорулгалар салдынганын олар демдеглээн.

Съезд профэвилел организацияларының ажылын экижидериниң, оларның бүдүрүлге болгаш социал айтырыгларны шиитпирлээринге дайынчы чорукту бедидериниң оруктарын тодараткан.

Профэвилелдиң Төп Комитединиң чаа составын, ревизия комиссиязын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге делегаттарны соңгаан.

Болуп эрткен пленумга профэвилел ТК-ның даргазынга З. И. Минаеваны соңгаан.

(СЭТА).

ШАҢНАЛГА ТӨЛЕПТИГ

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу, улус депутаттарының район Совединиң күүскому районнуң ажыл-агыйларының, хойжу бригадаларының, сүт-бараан фермаларының болгаш малчыннар, хойжулар аразында калбарган социалистиг чарыштың 1981 чылда түңнелин үндүрүп, мурнакчыларны илереткен.

«Искра» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи (эргелекчизи Д. Дюндюп) сүт бүдүрериниң чыл планын 106 хуу күүседип, саар инектен 2099 кг сүттү саап ап, бүдүрген продукцияның 97,7 хуузун бирги, ийиги сорттуу кылдыр дужааган. Эрткен чылда бүдүрүлгени эки көргүзүглери дээш ук коллектив районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Ортаа-Тал сүт-бараан фермазы сүт бүдүрериниң планын онаалдазын 107, «Большевик» совхоз 100,6 хуу күүсеткен. «Сүт-Хөл», «Октябрьның 30 чылы» совхозтарның сүт-бараан фермаларының ишчилери сүт бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының чыл планын ажыр күүседип, кызымак ажылдааннар.

СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы бүдүрүп турар продукциязының шынарын элээн бедиткен, күрүнеге дужааган сүдүнүң 61,9 хуузун коллектив бирги сортка дужааган.

Ажыл-агыйлардан 33 саанчы планныг онаалдаларын ажыр боттандырган. «Большевик» совхозтуң саанчызы Т. Кара-Сал инектен-не 3084 кг, СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозтуң саанчызы А. Монгуш — 2889 кг сүттү сагган.

Районнуң 24 хойжу бригадазының 9-у малдың чаш төлүн камгалап алыр база дүк кыргыыр планын эки күүсеткен. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чечектиг хойжу бригадазы төрүүр 100 баш хойдан 106, «Чыраа-Бажы» совхозтуң «Улуг-Дөвү» хойжу бригадазы — 103, ол-ла ажыл-агыйның Ак-Даш хойжу бригадазы 101 хураганны камгалап ап, дээре көргүзүглерлиг болган.

Ажыл-агыйлардан 82 хойжу хууда планнарын чедиишкинниг боттандырган. «Сүт-Хөл» совхозтуң өшкү кадарчызы Н. Сат төрүүр чүс баш өшкүден 125 анайны алган. Хойжулар С. Монгуш, К. Монгуш, Д-Н. Ооржак, Ш. Куулар, С. Сат болгаш оон-даа өскелер төрүүр 100 баш хойдан 100-116 чедир хураганчы камгалап ап, өстүргеннер.

Ажыл-агыйларның хойжу бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышка «Алдан-Маадыр» совхозтуң Өргү-Шөл хойжу бригадазы тиилекчи болган. «Сүт-Хөл» совхозтуң өшкү кадарчызы Н. Ш. Сат ... көргүзүглери дээш ... малчыннарының аразында Лопсанчап аттыг шилчин ... төлептиг болган.

В. КУУЛАР.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында мал кыштаглаашкынның чедиишкинниг эртирер, кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын кудуматпас талазы-биле республиканың бүгү малчыннарынга эрткен күзүн кыйгырыг үндүрген ажыл-агыйларның бирээзи — «Саян» совхоз. Саянчылар боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин канчаар күүседип турарыл? Бо айтырыгга харыыны бээри-биле тодаргай сан-фактыларны моон адаанда киирдивис.

Мыйыстыг бода мал талазы-биле бо совхозтуң көргүзүглери эрткен чылын болгаш бо чылдың эгезинде дыка бедик болган. Чижээ, 1981 чылда бода мал өстүрериниң планы 103,1 хуу күүсеттинген. Төрүүр 100 инекке онааштыр 82 бызаа алдынган. 1900 тонна сүттү күрүнеге садар турган, оон 64 тоннаны ажырган. Ол ышкаш эът дужаарының планындан артыкка 102 центнерни саткан. Мыйыстыг бода малдың өлүп хораары ооң мурнунда чылдыындан 33,3 хуу кызырылган.

1981 чылда бир инекке онаашты совхозка ниитизи-биле 2000 кг сүттү саары баш удур көрдүнген болза, черек кырында 2025 кг болган. Совхоз моон мурнунда ... сүттен орулга ап көрбээн, а 1981 чылда сүт-бараан фермазындан орулганы бир-ле дугаар ап турар.

Саянчылар бо чылдың эгезинде сүттү бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле бурунгаар чаа базымны кылган. Ону дараазында сан-түңнерден көрүп болур. Совхозтуң төп сүт-бараан фермазы эрткен чылдың бо үезинде хүнде-ле 4,7 тонна сүттү, а Суш фермазы — 1,2 тонна сүттү бүдүрүп турган болза, ам ол-ла дараалашкаа-биле 5,2 тонна болгаш 1,42 тонна сүттү саап ап турар апарган. 1981 чылда мынчап төп фермага хүнде бир инектен ортумаа-биле 4,7 кг, а Сушка — 3,5 кг сүттү саап турган, а бо чылын 5,2 болгаш 4,1 кг болуп турар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, саар инектиң саны 100 баш эвээш хирезинде-ле сүт бүдүрери көвүдээнин демдеглээри эргежок чугула.

Эрткен чылын январьның бирги чартыында совхоз 60 тонна сүттү бүдүрген болза, бо чылын оон 9,5 тонна хөй болган.

Беш чылдың ийиги чылын «Саян» совхозтуң сүт-бараан фермалары сүт бүдүреринге

САГГАН СҮДҮ ЭЛБЭЭН

эки эгелээнин тайылбырлаарын дилээривиске, совхозтуң директору Юрий Андреевич Чихачев мынча деди:

— Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эртирер дугайында кыйгырыгны база үндүрген улус болгай бис. Ындыг болганда, сеглээш сеске-ле болур ужурлуг. Малчыннар кончуг кызымак ажылдап турар. Оларның улуг кужениишкинниниң ачызында мал кыштаглаашкыны совхозта ниитизи-биле эки эртип турар. Чай кандаашкынныг болзажок, ниитиниң малынга чиртир чемни дыка хөйнү курлавырлап алган бис. Ылаңгыя фермаларга бедуун чемнерни амдан-сүүзүн киир болбаазырадып, хөөдүп, хамыдырып бээринче онза кичээнгейни салган. Кышкы үеде сүт бүдүрериниң болгаш садарының көвүдеп турарының кол чажыды чогум-на ында. Саар инектерге бээр чемнериң долу үнелиг, балансылаттынган рационун тургускан. Чижээ, бир башка хонукта 30 кг силос, хээндектээп, чымчадыр бускан хөөдүп каап 8 кг саван, 4 кг чарба болгаш минералдыг немелделер холаап чуданы берип турар.

Ол дээрге, чедиишкинниң чүгле чаңгыс талазы-дыр. База бир чугула чүве — фермага күш-ажылды организастаарын экижиткен. Ниитизи-биле 1200 баш, ооң иштинде 800 баш саар инек турар бүрүн механизастаттынган комплексти фермага эрткен чылдың төнчүзүнде ажыглалга киирген чорук саанчыларның ажылын чиигеткен болгаш бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Ажылдаарының байдалы экижээн ужурунда, ам ферманың саанчыларындан күш-ажылдың сагылга чурумун хажыдар, ажыл шалы үзер кижи чок болган. Оон аңгыда, совхозтуң саар инектерин чүгле ийи фермага мөөңнеп, ажылды механизастааны сүт бүдүрерин көвүдедиринге база-ла идигни берген. Ийи ферманың кайызында-даа чем цехтери ажылдап турар. Бо чылын бисте сүт бүдүрери көвүдеп турарының чажыттары ындыг-дыр — деп, Юрий Андреевич бодунуң кыска тайылбырын дооcту.

Сүт бүдүрерин көвүдедиринге боттарының кызымак шудургу күш-ажылы-биле төлептиг салыышкынны киирип турар саанчылар совхозта эвээш эвес. Чижээ, төп фермада Валентина Байкара 1981 чылда бодунга быжыглаан 30 инектен ниитизи-биле 68,8 тонна сүт саар онаалдазын, 82,2 тонна чедирип, бир инекке онаашты 2815 кг сүттү саггаш, совхозка саанчыларның социалистиг чарыжының бирги черин ээлээн. Оон ыңай Раиса Глушкова бөлүк инектерден 81,7 тонна азы бир инектен 2596 кг сүттү саган. Галина Фисенко 80 тоннаны азы инек бүрүзүнден 2564 кг-ны саап алган.

«Саян» совхозтуң саанчылары сүт саалдазын кудуматпас сорулганы салып алган улуг кужениишкиниг ажылдап турар. Олар чоокта чаа эрткен чылда кылган ажылының түңнелин үндүрүп, чедиишкиннерни база четпестерни сайгарып чугаалашкан болгаш он бирги беш чылдың ийиги чылында бедиткен хүлээлгелерни боттарынга алган.

К. АРАКЧАА,

«Шынның» тускай корр.

Бии-Хем район.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Он бирги беш чылда садыгны улам ыңай хөгжүдер болгаш чоннуң садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

болгаш кулинар кылыглары-ның садыглары, столоваялар салбырларын калбартыр тала-зы-биле даалганы ук доктаал-да [illegible].

Садыгның материал-тех-никтиг баазазын хөгжүдерин-те тускайлаан капитал са-дыышкынның ажыктыг болгаш бүрүн ажыглаарын хандырар талазы-биле болук хемчеглер тодараттынган. Садыг бүдү-рүлгелериниң капитал сөнгө-жүлгөзинге чарыгдаары-биле кор-дилген акша-хөреңгини эки ажыглаашкынга болгаш техни-тиг эде дериглеге ажыглаа-рын садыг организацияла-рынга чөпшээрээн. Чурттакчы туруунга тускайлаан хөреңги-ниң 5 хуу санаашкынындан садыг болгаш нийтилел чем-ненииниң бүдүрүлгелериниң тудуунга угландырган капи-тал салыышкынның бөлүг планын бадылаары эвилел-дешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге даалган. Садыг объектилери-ниң тудуунга, эде дериглел-зинге болгаш оларны калбар-тырынга херек чээлии ССРЭ-ниң Тудуг банкызындан база ССРЭ-ниң Күрүне бан-кызындан алырынга чингел-деп садыг бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларга берр.

Садыг бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга садыг технологтуг дериг хе-рекселдерин, контроль-касса машиналарын, деңнилер хем-жээр приборларны, тускай ав-тотранспортту, сава аймаан, столовая савазын болгаш ин-вентарьның база материалдар-ның өске-даа хевирлерин бү-дүрүп бээр талазы-биле даал-галарны чогуур министерство-ларга болгаш ведомстволарга, эвилелдешкен республикалар-ның Министрлер Чөвүлелде-ринге доктаалда доктаадып тургускан. Колхозтарда бол-гаш совхозтарда нийтиниң чемненилге бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг ханды-рылгазын экижидериниң, бү-рүн херекселдерниң кежүп чо-руур столоваяларны чер бол-ганынга организастаарының хемчеглерин база айыткан.

Эвилелдешкен республика-ларның Министрлер Чөвүлел-деринге, ССРЭ-ниң Садыг ми-нистерствозунга, Центросоюз-ка болгаш садыг четкилериг өске-даа министерстволарга база ведомстволарга ССРЭ-ниң Күрпланының, ССРЭ-ниң Дээ-ди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунуң, ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле күрүне комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Профес-сионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комите-диниң кады киржилгези-биле садыгның мергежилдиг кадр-лар-биле хандырарының улам долу хемчеглерин ажылдап кылырын болгаш боттандыра-рын сүмелээн. Садыгже дээди болгаш тускай ортумак эр-темниг кадрларны чорудары-ның, мергежилдиг ажылдак-чыларны белеткээриниң, өө-редилге черлерин тударының, а ол ышкаш садыг өөредилге черлериниң суртуулдарынга нийти чурттаалга черлерин ту-дарының талазы-биле даалга-ларны тодараткан. ВЛКСМ ТК-зы хөй-нийти эгелээшкин-биле садыгның болгаш нийти-ниң чемненилге бүдүрүлгеле-ринче комсомолчуларның бол-гаш аныяктарның улуг ба-лыын ажылдаары-биле чору-дар.

Садыг болгаш нийтиниң чемненилге бүдүрүлгелерин болгаш организацияларын белеткелдиг, политиктиг талазы-биле быжыккан кадрлар-биле быжыглаарын, олардан кү-нениң сагылга-чурумун, са-дыглаашкынның чурумун шыңгыы сагыыр талазы-биле негелделерин күштелдирерин, садыг ажылдакчыларының ажылын организастаарының болгаш шалың төлевириниң деңнилгелиг хевирлерин улам калбак ажыглаарын, мерге-жилдерин катаптаарын, хан-дырылга зоналарын калбар-тырын алы күш-ажыл төл-вериниң фондуларының кам-налгазының күзели-биле не-мелде төлевирлерин ажыглап тура кылыр ажылдарының хем-чээлин улгаттырарын көрген.

Садыг бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга кадрларны быжыглаарының, оларның ажылының база амыдырал-чурттаалгазының байдалдарын экижидериниң хемчеглери тодараттынган. Эвилелдешкен республикалар-ның Министрлер Чөвүлелдери экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң пландарынга республикаларның садыг ми-нистерстволарынга садыг ор-ганизацияларында болгаш бү-дүрүлгелеринде бар турар со-циал-культура хемчеглерини болгаш чурттаалга тудуушку-нунуң фондузунуң акша хө-реңгизиниң күзели-биле чурт-таалга тудуушкунунга болгаш уруглар албан черлерин, про-филакторийлерин база куль-тура-амыдырал херекселиниң өске-даа объектилерин туда-рынга капитал салыышкын-ның лимиттерин тускайлаан бээрин баш удур көөр ху-лээлгелиг.

ССРЭ-ниң Садыг министер-ствозунга, Центросоюзка бол-гаш ВЦСПС-ке социалистиг чарышты улам ыңай хөгжүде-риниң болгаш сайзыраңгай-[illegible] ыдарының, мурнакчыларның дуржулгазын пропагандалаа-рының болгаш нептереди-риниң хемчеглерин алырын са-налдаан. Садыг ажылдакчы-ларының идейлиг, күш-ажылчы болгаш морал чигиже кижизидилгезиниң айтырыг-ларынче, оларның культура-зын, билиин болгаш профес-сионалдыг мергежилин бедит-деринче улуг кичээнгей са-лыр.

ССРЭ-ниң Телевидение бол-гаш радиодамчыдылга тала-зы-биле күрүне комитеди, ССРЭ-ниң Кинематография та-лазы-биле күрүне комитеди, ССРЭ-ниң Культура министер-ствозу, солуннар болгаш журналдар редакциялары чон-нуң садыг хандырылгазын организастаанында четпестер-ни шүгүмчүлээри-биле чер-геленгир садыг ажылдакчы-ларының күш-ажылының нии-тилелге ужур-дузазын улам калбаа-биле илередир, садыг-ның мурнакчы коллективле-рин, таарымчыларының болгаш хоочуннарының че-[illegible] пропаганда-лаар, ажылының ажыл-ишчиле-рин алдар-хүндүзүн беди-деринче идепкейлиг дузалаар.

Эвилелдешкен республика-ларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайком-нарынга болгаш обкомнарын-га садыгны удуртуурун дыка экижидерин, чоннуң садыг хандырылгазының ажыктыг болгаш шынарын бедидерин-че, материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны чо-гумчалыг болгаш камналга-лыг ажыглаарынче, садыгда четпестерни эң дүрген чайла-дырынче, кадрларны шилип алырының болгаш таарыштыр сайгара тургузарының ленин-чи принциптерин хандыра-рынче партия хоорком нары-ның болгаш райкомнарының партия, профэвилел болгаш комсомол организацияла-рының, садыг бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының күженишкиннерин мобилизас-тап хулээткен. Күш-ажылчы коллективтерде күүседикчи сагылга-чурумну быжыглаа-рынга, ажылдакчыларның чогаадыкчы идепкейин бедит-деринге, дагзыглар ажаалгазы дээш оларның харыысала-зын бедидеринге бүгү хем-чег-биле дузалаар. Ажылчы ажыл-ишчилерни четпестер-ниге чок болурунга, совет кижиге дээрги бүгүнү чүм-турлуг барааттаар чүткүлдүг-[illegible].

* * *

Эвилелдешкен республика-ларның компартияларының ТК-лары, партияның край-комнары болгаш обкомнары, эвилелдешкен болгаш авто-номнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, улус депутаттарының край болгаш область Советтериниң күүскомнары, ССРЭ-ниң Садыг министерствозу, Центросоюз садыгның болгаш нийтиниң чемненилге черлериниң бүгү ажылдакчылары социалистиг чарышты калбаа-биле нептередиринге уделдээш он бирги беш чылдың садыгны хөгжүдер талазы-биле план-нарын болгаш онаалдаларын чедимишкинниг күүседирин хандырар дээш эрес-кежээ чүгү-ле хемчеглерин алыр, совет улустуң чаагай байдалын улам ыңай көдүрер талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чугаа чок боттандырарынче эң хөй күженишкиннерин салыр дээрзинге быжыг бүзүрелин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илереткейлеп турар.

Партийжи информациялар

ИДЕПКЕЙЖИДЕР

Башкыларының август чыы-лгы хуралының шиитпирле-ринге дүүштүр өөреникчилер-ниң идейлиг болгаш мозу-шынар кижизидилгезин эки-жидер дугайында айтырыгны «Барлык» совхозта партия организациязының ажык хуралынга чугаалажып, школа-да партия организациязының секретары В. С. Шурук аңаа илеткел кылган. Өөреникчи-лериниң идейлиг болгаш мо-зу-шынар кижизидилгезин бо-гай эвес тургустунганын ол хуралга демдеглээн. Школада дагдыныышкын ажылын идепкейжиткени өөреникчилер ортузунга кижизидилге ажы-лын экижидеринге идиглиг берген. Дагдыныкчылар шко-лага барып, өөреникчилер-биле ужуражылгаларны кы-лып, ажыл-херек дугайын оларга чугаалап берип, үсту-гү класстарның келир үеде мергежил шилип алырынга дузалыг кижизидилге ажы-лын чорудуп турар.

Чижээ, партком секретары Д. Б. Саая 8 «Б» класста, мал эмчизи К. О. Хаажык 5 «А» класста дагдыныкчы-лар. Школада спорт ажылы багай эвес тургустунган. Аныяк коммунист А. Кан-оол удурткан хостуг хүреш, во-лейбол, баскетбол секцияла-ры доктаамал ажылдап кел-ген.

Ынчалза-даа школада ком-сомол, пионер организацияла-рының ажылында четпестер-ниң барын, төрелдер коми-теди-биле харылзааның кош-каан партия хуралынга дем-деглеп, ону экижидер талазы-биле кылза чогуур хемчеглер-ни тодараткан.

Бистиң корр.

ХООРАЙНЫҢ ЭЭЛЕРИ БИС

Ындыг темалыг комсомол хуралын Чадаана хоорайга ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкому организастап эрттирген. Ра-йонда 3,5 муң комсомолчулар болгаш аныяктар бар. Олар-ның иштинде үш кижиниң-не бирээзи кодээ ажыл-агыйның специализи, мал ажылында он кижиниң-не бирээзи комсомол кежигүну. Ажыл-агый болгаш социал-культура айтырыгларын шиитпирлээринге, хөй-нийти ажылынга комсомолдуң кир-жилгезиниң калбарганын ол хуралга илеткелинге ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары В. Ч. Оңдар демдеглээн.

Ылаңгыя «Искра», «Боль-шевик» совхозтарының Арыг-Бажы СБФ-лери, Карл Маркс аттыг совхозтуң Кызыл-Чы-раа, «Чыраа-Бажы» совхоз-туң Шык-Бажы СБФ-лери, ол-ла совхозтуң Дагыр-Шеми, Улуг-Хову хойжу бригадала-ры, Чадаанада «Турист» ма-газин, өске-даа комсомолчу-аныяктар коллективтери эрт-кен чылды эки көргүзүглер-лиг дооскан. «Чыраа-Бажы» совхозта хойжу оолдар Алек-сандр болгаш Вера Сарыг-ларлар, саанчылар М. Доңгак, Е. Хирбээ, «Большевик» сов-хозтуң хойжулары В. Куулар, Д. Куулар, «Искра» совхозтуң саанчызы М. Моңгуш, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта механизатор А. Доң-гак, № 463 КМК-да тудугжу В. Салчак, «Сельхозтехника»-ның Чадаанада районнар аразының чаттыжыышкыны-ның чолаачызы В. Моңгуш болгаш өске-даа комсомолчу-лар чарыштың мурнакчыла-ры.

Кандыг-даа организацияның кужу комсомолчуларының идепкейинден, принципиал-дыындан хамааржыр. Эге орга-низация бүрүзү инициативалыг организакчы, сагып чо-гаагыр, кижизидикчи болур хулээлгелиг. Хоорайда 2 муң чыгыы аныяктар бар. Олар-ның хостуг үелерин чөп ажыглаар, дагдыныышкынын шимчээшкинин калбартыр, ортумак школалар доозукчу-ларын ажылга кирип, күш-ажылга өөредип дадыктырар талазы-биле ажылда чамдык четпестерни сайгарып, шиит-пирлээр чогуур өске-даа ай-тырыгларны хуралга дүгү-рүшкеннер.

Чадаана хоорүүскомунуң даргазы К. К. Байкара он бирги беш чылда хоорайның хөгжүлдезиниң перспектива-зын чыылган аныяктарга та-ныштырып, хоорайның ёзулуг ээлери болурун оларга кү-зээн.

Темалыг комсомол хура-лынга СЭКП Тыва обкому-нуң секретары Д. К. Ооржак киржип, чүве чугаалаан. Ра-йкомнуң удуртур ажылдакчы-лары база аңаа олурушкан.

Н. ДАЖИНМАА.

СОРУЛГАЛАРНЫ БОТТАНДЫРАР

«Билиг» ниитилелдиң Ба-рыын-Хемчик район организа-циязы СЭКП-ниң сөөлгү ийи съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» доктаалын, партия Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиит-пирлерин хүн бүрүнүң ажыл-амыдыралынга удуртулга бол-дурун келген. Районнуң «Би-лиг» ниитилел организация-зының чоокта чаа болуп эрт-кен конференциязынга отчет-туг үеде кылдынган ажылдар-га сайгарылганы кылып чу-гаалашкан.

Отчёттуг үеде «Билиг» ниитилелдиң район организация-зы лекция пропагандазының дээштиин улам бедидер дээш эвээш эвес ажылдарны кыл-ган. Эрткен 1981 чылда район-га янзы-бүрү темаларга 1734 лекция номчуттунган, аңаа 63030 кижи олурушкан. Ном-чуттунган лекциялардан пар-тия төөгүзүнге, делегей бай-далынга, педагогика болгаш хоочулу-дүрүм темазынга лек-циялар хөй болган.

Сөөлгү үеде чаңгыс аай политхүннер эрттирери район-да калбак нептерелди алган. Ажыл-агыйлар удуртукчула-ры, лекторлар баш бурунгаар тургускан план-график ёзу-гаар күш-ажылчы коллектив-терге, малчын бригадалар төптеринге, фермаларга лек-ция, беседаны кылып турар. Ай санында район төвүнден удуртукчу ажылдакчылардан, тускай эртемниглерден тур-густунган бөлүктерни кедээже аъткарары чурумчаан.

«Билиг» ниитилелдиң ра-йон организациязы лекция пропагандазынга удуртукчу ажылдакчыларны, тускай эр-темниглерни, башкыларны хөңү-биле хаара тударынче кичээнгейни салып келген. Чүге дизе олар бодунуң ха-рылзап турар участогунда байдалды эки билирлер. Лек-ция кылырда шилип алган те-мазын күш-ажылчы коллек-тивтиң ажыл-амыдыралы-биле холбап билир, ажыл-агыйлар-ның, районнуң, республика-ның күш-ажылчы чедиишкин-нери-биле тодаргай чижектер, саннар, фактылар-биле дол-дурган лекциялар белеткеп ап өөренген дуржулгалыг лек-торларның саны районда чыл келген тудум көвүдеп орар. Оларга «Барлык» совхозтуң директору Х. Дожулаа, ол-ла совхозта партком

Лекция пропагандазы

секретары Д. Саая, Би-жиктиг-Хая салбырының эр-темниг Д. Саая оларны хамааржыштырып болур. Бо ажыл-агый эрткен чылда кү-рүне мурнунга планныг даал-галарын кол-кол көргүзүглер талазы-биле бергүн күүседиптер, амгы үеде кыштаглаашкынны эки эрттирип, часкы хову ажылдарынга багай эвес бе-леткелдиң турары пропаганда ажылының дээштиг чорудуп ту-рарының коскү херечизи-дир. Совхозтуң дирекциязы, парт-кому болгаш кодээ Советтиң күүскому беш чылдың эгезин-ден тура, ажыл-ишчилерниң мурнунга тодаргай сорулга-ларны салып, планныг онаал-далар күүселдезинче совхоз-туң ажыл-ишчилериниң хөй-аъдын кодурун шыдаан. Ажыл-агыйның удуртукчула-ры, административтиг орган-нарның ажылдакчылары—Д. Доржатмаа, Р. Дуванова, В. Тушков, Г. Пикалова, башкы-лар Б. Делег-оол, Т. Куулар, Ч. Моңгуш, кодээ ажыл-агый-ның тускай эртемниглериниң Э. Куулар болгаш өске-лер-даа лекция пропаганда-зынга боттарының улуг-хуу-зун киириштирип турар.

Конференцияның отчёт илеткелинге болгаш санал бергеннер «Билиг» ниитилели-ниң чамдык эге организацияларының кошкак ажылын шү-гүмчүлээн. Чижээлээрге, «Дон-Терезин» совхозта М. Хертек, «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырында С. Оңдар, ол-ла совхозтуң ортумак школазын-да С. Моңгуш оларның удурт-каны эге организацияларының ажылы четпес. Чылдагааны—тодаргай ажыл планы чок. Үстүнде адааныве болгаш өске-даа чамдык эге организа-циялар кандыг-бир темага кыска дыңнадыг кылгаш, ону лекция, беседа эрткен дер демдеглеп кылырын оралдажыр, путёвкаларны ой-шаанда доллурбас, отчёдун кылбас чоруктарны «Барлык» совхоз-туң партком секретары Д. Саая, Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазының башкызы Т. Куулар санал бер-геш, буруу шапкан.

Районда аныяктарның бол-гаш ыяш четпээннер орту-зунда ком-херек үүлгедир, хөй-нииттиң корум-чурумун үрээр чоруктар сөөлгү чыл-дарда кызырылбайн турар. Ындыг турбуже, оларның ор-тузунга хоойлу-дүрүм талазы-биле лекция пропагандазы четпес болуп артпышаан. Рай-күүскомнуң назы четпестер талазы-биле комиссиязы, ВЛКСМ райкому аныяктар ортузунга кижизидилге ажы-лын кичээнгейге ап, ону чо-гуур деңнелге чедир тургуза-рының өйү келген.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Чадааның ыяш ажыл-агыйының Сүт-Хол лесничество-зунда Чалбак-оол Баирович Ооржак 20 чыл ажыр ажылдап келген. Лесничестводуң коллективи планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турарында мы-дыг мурнакчыларның киирген улуг-хуузу эвээш эвес. Ында чыжырганa плантациязының шөлү 500 гектар чедип турар. Эрткен чылын коллектив 10 тонна чыжыргана чыып, кургу-дуп дужааган.

Бүдүрүлгениң мурнакчызы, техник—лесовод коммунист Чалбак-оол Баирович чыжырганаыны болгаш арга-ыяшты та-рып өстүреринге, камгалаарынга бодунуң төлептиг улуг-хуузун киирип келген. Хөй чылдарда, төлептиг ажылы ниин дээш Чалбак-оол Баирович шаңнал-мактал ды хөй удаа ап келген.

ЧУРУКТА: лесничестводуң хоочуну, коммунист Ч. Б. Ооржак.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: тус черниң бүдүрүлгези-биле

БАМ зоназында келир үе-де тургустунар Соңгу-Бай-калдың девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң чурттакчы-ларының ногаага негелдезин тус черниң бүдүрүп үндүрери ногаалары-биле бүрүн хан-дырып болур. Буриятияның эртемденнери Новосибирск-тен келген эдиүктери-биле кады ол районнуң черлерин комплекстиг шинчилээн соон-да ындыг түңнелге келген.

Херектиң ужуру чүде бол-ганыл дээрге, соңгу чүгүнде турар шыналар хаттап бе-дик даглар-биле камгалат-тынган болганда, ол девис-кээрге чылыгга ынак ногаа-ларны тарып өстүрүп болур болганында. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам хөг-жүдеринге хамааржыр эр-темденнериниң саналынга ооң даалгазы-биле шинчилелдер кылдынып турганы — СРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күркомитет-че дамчыдып берген.

Ындыг улуг хемчээлдиг со-рулгаларны шиитпирлеп ту-рары — автономнуг респуб-ликада кодээ ажыл-агый эр-теминиң шаңкын хөгжээш-ниң ачызында чедип алдын-ган. Эгелекчилериниң баштай-гы дуржулгазындан кодээ ажыл-агыйның эртем-шин-чилел институдунга чедир — Буриятияның чер ажылының талазы-биле эртемденнери-ниң артыкы оруу ындыг. Та-раа культураларының бол-гаш хөй чылдыг үнүштериниң 34 сорттары. Забайкальениң ярын дүктүг хойларының бурят хевири — оларның ажылының түңнели ындыг. А «Онохойская-4» деп сорт (кызыл тастың) кандаат-кынга турушттуунуң талазы-биле амга чедир сураглыг. Буриятияның кодээ ажыл-агый эртем-шинчилел инсти-тудунуң ажылдакчыларының ам кол сорулгазы БАМ-ның аъш-чем баазазын тургузары-биле холбашкан.

УКРАИНА: септекчилериниң курлавырлары

Харьков областың Сель-хозтехкуркомунуң кодээ ажыл-агый машинала-рының септекчилери тех-никаны септээриниң хуусаазын дыка кызырып турар. Ооң 26 мастерскаяларынга чоруткан ажылчын турушта-рының паспорттаашкыны аңаа аажок дузалаан болгаш ол ажылга эртемденнер, спе-циалистер, чаартыкчы ажыл-чыннар киришкен.

Бир күчүлерни ам-даа до-лу ажыглап болуруның кур-лавырлары паспорттаашкын үезинде билдинген.

Ылаңгыя дузалаа ажылда-рын механизастаарынче кол кичээнгейни угландырган. Ында эң нарын болгаш берге ажыл — кеместерни арыглаа, аңгаарында холбиле кылыр ажылдар ам чок. Мооң мур-нунда ол ажылдарга турган-нарны өске профессияларга өөреткен. Кол бүдүрүлгеже ажылдап чоруткан болгаш колхозтарның болгаш совхоз-тарның механизаторлары ол ажылче чардыктырар чорук-ту ам соксаткан. Паспорт-таашкынның дузазы-биле шиңгээттинген дериг-дерек-селдерниң дыка хөй кезиин кодээ септекчилериниң дуза-лакчылары — Харьковтуң бү-дүрүлгелериниң коллектив-тери белеткеп, септеп, ытеп бергеннер. Материал-техник-тиг баазаның быжыглаашкы-нын болгаш күш-ажылды эки организастаанының ачы-зында Сельхозтехкуркомнуң бүдүрүлгелери графикте не-мей беш чүс тракторну беле-пиниң штугумунда тургускан.

БЕЛОРУССИЯ: камгалалганың программазы-биле

«Беларуськалий» катты-жылыышкының специалисте-ри электроэнергияның ар-тыкка чарыгдаттынарын бол-дурбазының хемчеглерин ал-ган. Ында автоматтаткан ме-дээ хемчээшкин системазын ажыглап турар. Бүдүрүлге-ниң бодунда-даа, ооң кезек-теринде-даа электроэнергия-ны ажыглап турарының ту-раазында медээни ол система минута бүрүзүнде долузу-биле ап болур.

Ол норуп чогуур хемчег-лерни дараан алырынга улуг дузалыг. Республиканың ча-рыгдап турары электроэнер-гиязының оннуң бир хуузу ол каттыжылыышкынга онаа-жып турар. Кржижановский аттыг энергетика институду-нуң эртемденнериниң Биль-нюстуң электриктиг хемчээл-диң техниказының заводу-нуң специалистери-биле кады техниктиг кылганы ол систе-ма ооң-даа өске шынарлар-лыг. Ону ажыглап медээлел-ден контролёрларының бүдүн бригадазы — ужеп ажыг кижи хосталган.

(СЭТА-ның корр).

ХАМААТЫЛАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Юристиң консультациязы

ССРЭ Конституциязының 58 чүүлүн бүрүн [illegible] [illegible]. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму 1981 чыл-[illegible] [illegible].

[illegible]

келди үндүргенде ам тургус-туруй кейф.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму [illegible] суд, прокуратура, [illegible] [illegible].

1. [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

4. [illegible]

5. хамааты кижиниң [illegible]

[illegible]

Хамааты кижиниң [illegible] [illegible] хостаалганда, [illegible] [illegible] көрседе, ону мурнунда [illegible]

[illegible]

Сааавырның 6-гы чүүлүн [illegible] хамааты кижиниң хоругдалга оттурган, эдип-та-[illegible]

[illegible]

Хамааты кижини агартыр [illegible]

[illegible]

А. ООРЖАК, Кызыл хоорай прокурорунуң улуг дузалакчызы.

Бөгүн—Индия Республиканың национал байырлалы—Республика хүнү

ИНДИЯ РЕСПУБЛИКА, БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ!

Делиниң кол кудумчузу — Радж Патханы дургаар мыңгаан кылган индийлерниң январь 26-ның эртенинде чыл бүрү муң-муң индийлер, хөй санныг аалчылар долуп келир. Ол кудумчуда бажыңнар чок. Бажыңнарның болгаш тротуарларның орнунда — шевергин кылдыр таарый кескен сиген-неринг делгем сесерликтер, кезээде чараштыр кестир ыяштар. Чаңчыл ёзугаар ынаа Индияның национал байырлалынга — Республиканың хүнүнге алдар болдурган шериг парады болгаш чоннуң байырлал чыскаалы болур. Бо чылын чурт республиканы чарлааның 32 чылын демдеглеп турар.

—1950 чылдың январь 26-да, ол тураскаалдыг хүнде, аныяк республика байырлалын холбаштыр шериг парадын эрттирип шыдаваан. Радж Патханы аалчылар индийлери база турбаан. Ынчалза-даа чоннуң өөрүшкү-хөглээшкинин кедергей болган. Баштайгы байырлал чыскаалы харын ынчап болган. Хамаарыштырар Индияның баштайгы премьер-министри Дж. Неру, президентизи Р. Прасад болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң өске-даа удуртукчулары Радж Патханы болгаш өске-даа кудумчуларны таварты эрткен. Хамаарыштырар чорук дээш демиселдилерниң ырызын ырлаар ырлаарга, өөрүшкү-хөглүг сорук кирген муң-муң демниглер оларны биле кады ырлап турган. Республиканың хүнүнге тураскааткан байырлыг чыскаалды хамаарыштырар чорук дээш демиселдиң хоочуннары чыл бүрү ажыдып келген.

А бистиң хүннеривисте шериг парады болуп, шериг немелтери, дайынчы техника Радж Патханы таварты эртип турар. Чурттуң янзы-бүрү штаттарының болгаш эвилелдиг девискээрлериниң толээлээн кааастал(г)а шимээлелиг платформалар ол кудумчуну таварты эртер. Хамаарыштырар чоруктуң чылдарында Индияның улузунуң чедиишкиннерин ук платформалар чугаалап турар. Ол чедиишкиннер аажок улуг-даа. 32 чыл мурнунда бүгү-ле үлетпүр кылыгларын дашкаартан кирр сөөртүп ап турган чурт амгы үеде бистиң үевистиң корабльдерин болгаш самолёттарын кылып, электрониканы болгаш химия үлетпүрүн хөгжүдүп, нарын станоктарны болгаш дериг-херекселдерни тургузуп турар. Эртемниң, культураның, кадык камгалалының талазы-биле Индия эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган. Черниң кылымал үш спутнигин индий эртемденнер чогаадып тургускаш болгаш совет чедирикчи ракеталарның дузазы-биле Черниң оргтунуң орбитазынче салып үндүргени, атомнуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Үлетпүр продукциязының хемчээлиниң талазы-биле Индия делегейниң индустриалдыг күрүнелериниң баштайгы онунда бижып-биле кирип турар. Индияның кедээ ажыл-агыйында чедиишкиннери база кескү. 1981 чылда тергиин эки дүжүттү — 133 миллион тонна тарааны ол ажаап алган.

Совет-индий экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга чурттуң экономиказы талазы-биле хамаарыштырар чорууң быжыглаарынга улуг рольду ойнап турар. ССРЭ-ниң деткимчези-биле республикада 70 ажыг үлетпүр объектилерин тудуп турган. тудуун болгаш ажы төлевилел турар. Оларда Индияның каныының 30 ажыг хуузун эндирип, нефтизиниң 70 хуузун тып, ар металлургия деригниң 80 хуузу, күчүлүг генераторларның 60 хуузун белеткеп, электроэнергиязының 20 хуузун бүдүрүп турар. Индий экономиканың кирге секторун хөгжүдеринге Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга боттуг салдарынга киирип турар. Бүдүрүп үндүрген үлетпүр продукциязының 60 хуузу оларның үлүг-хуузунга онаажыр.

Ийи күрүнениң холбаштырган үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазы хөгжүдеринге болгаш найыралчы харылзааларны быжыглаарынга чаа перспективаларны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң 1980 чылдың декабрьда Индияга айбаанының найыралчы аян-чоруун кылып чорааны ажыткан. Ынчан ат салдынган документилер ийи чурттуң күрүнелер аразында харылзааларының бүгү навызынга чаагай салдарын чедирип турар. «Бхаскара-2» дээр индий чаа спутникти эрткен чылдың төнчүзүнде Совет Эвилелиниң девискээринден салып үндүргени, тропосфера харылзаазының хөй адырларын шугумун ажыглалла кииргени кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганың чырыткылаачык үлегер-чижээ апарган. 1982 чылдың садыглажылгазының протоколунга чоокта чаа ат салган. 1981 чылдыңга деңнээрге ийи чурттуң аразында садыглажылгазының хемчээлин 10—15 хуу өстүрерин ында көрген. ССРЭ Индия-биле эң улуг садыг харылзаалыг чурт. Совет Эвилелиниң садыында хөгжүп орар чурттарның аразында ол бирги черни ээлеп турар.

Тайбың кожа-холбаа хорунааткынның принциптеринге үндезилеген даштыкы политиказынга тайбынга хандыкшылдыг угланыышкынны чайгылыш чок чорутпушаан. Индия делегейде дурум ёзугаар ат-алдарны болгаш чүгдүзунуң көрүүшкүнүң чедип алган.

Ийет, Индияның чедиишкиннери маргыш чок, ону оон дайзыннары безин мөөнип көөр ужурга таварышкан. Ынчалзажок шиитпирлээр апаар социал-экономиктиг эвээш эвес чидиг айтырыглар чурттуң мурнунда ам-даа бар. Бүгү-ле чаа түүлдерге иштики реакцияның күштери удурланып турар. Чурттакчы чоннуң эң ядыы кезектериниң байдалын чиигедиринче угланган хемчеглер ол дайзыннарның калчаалыг кылыын хайныктырып турар. Ол күштер болгаш делегей реакциязы Индияны сулараадырып, чурттуң иштики политиктиг байдалын божаңнаашкын болдурарын оралдажып турарлар.

—«Халистан күрүнези» деп аттыг чурттуң делегейниң чурт чуруундан тыппас силер. Ынчалза-даа АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң планнарында ындыг чурт бар. Америк разведка Пакистанның чажыт тускай албан черлериниң дузазы-биле Индияның барыын талакы Пенджаб штадын сорган чарылдыраарын болгаш аңаа үндезилээш чайла күрүнени тургузарын оралдажып турар. Боттарын океаннар кежилдир амзаржиктилерден пекинчилер гегемонистер чыда калбайн турар. Оларның күзээшкини чүл дээрге, байлак ажыктыг казымалдарлыг сөңгү-чөөн талакы индий районнарны «холунга ап алыры» болур турар. Кыдатсырак сепаратистерни боолаашкыннары Манипур, Ассам, Нагаленд штаттарның кудумчуларында, Мизорам дээр эвилелчи девискээрде бо-ла чаңгыланып турар. Ынчалзажок АКШ-тың болгаш Пекинде база Исламабадта оон эвилелчилериниң ол бүгү угаадыкчылары Индияны оон шилип алган оруундан чайладыр идиптер шинек чок.

Индий улустуң өнүктери хөй. Индияны — оон тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын, чурттуң мурнунда турар социал-экономиктиг нарын берге сорулгаларны шиитпирлээр дээш оон демниглериниң күштериниң демиселин совет кижилер улуг күзээшкин-биле деткип турар. «Совет-индий найырал бистиң ийи чуртувуста чоннуң дамчыдылганган чаңчылы апарган... Тайбынга ынак хамаарыштырар Индия-биле демниг хөделиишкинниң келир-даа үеде совет даштыкы политиканың чугула угланыышкыннарының бирээзи болуп артар» деп, СЭКП-ның XXVI съездизинге Л. И. Брежнев чугаалаан.

Хамаарыштырар чорууң болгаш социал депшилгезин быжыглаар дээш демиселдинге найыралчы индий улус чаа чедиишкиннерге болуруң оон национал байырлалының хүнүнде совет кижилер сеткилдиң ханызындан күзеп турар.

Бодунуң хостуунааштынының 33-кү чылынче Индия Республика кирипкен.

А. БОХОНЬКО.
СЭТА-ның корр.

Дели.

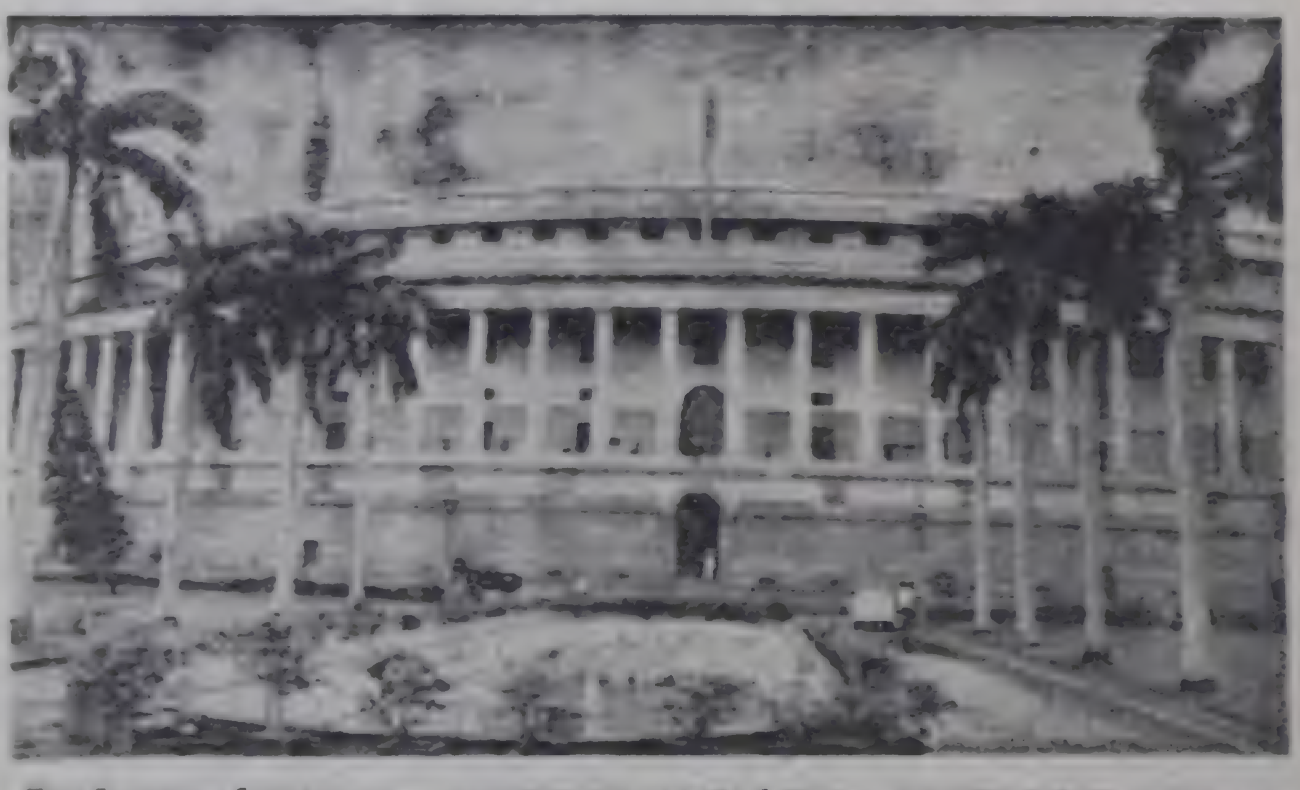

Индий улус бодунуң национал байырлалын — Республиканы чарлааның хүнүн улус ажыл-агый амыдыралының янзы-бүрү адырларынга чаа-чаа чедиишкиннер биле уткуп турар. Эрткен чыл республиканың экономиктиг хамаарыштырар чорууң быжыглаарының, делегейде оон авторитединиң өзүлдезиниң чаа үе-чадазы болган. Делиге болган делегейниң ушку садыг ярмарказынга Индияның ажылчы чоннары боттарының чедиишкиннерин делгеп көргүскен.

ЧУРУКТА: Индияның парламентизиниң бажыңы.
С. КАРМАЛИТОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникзы.

Социализм чурттарында

СОРУЛГА—БЕДИК ШЫНАР

БУДАПЕШТ. Венгрияның эң улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи — машина кылыр «Ганц-Маваг» бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының барык үштүң бир кезиин чаартыр. Ол ам нефть-химия бүдүрүлгелеринге күчүлүг компрессорларны, амгы үениң болбаазырангай «локомотивтерин», атомнуг энергетикага ажыглаар дериг-херекселдерни кылып эгелээр. Бүдүрүлгениң үргүлчү чаартып турарының түңнелинде ол завод республиканың дең-деңги хөгжүлделиг бүдүрүлге черлериниң бирээзи болу берген. Бо чылын ынаа продукция бүдүрүп үндүрерин 10 хуу көвүдедир дээн.

Амгы үениң бедик шынарлыг кылыгларын бээри — чурттуң үлетпүрүнүң мурнунда салдынган бирги черлиг сорулгазы боор турар. Дыка хөй бүдүрүлге черлериниң үндезини-биле эде Берирре, чурт иштинге болгаш даштыкыга-даа калбаа-биле херегжээтиниң турар продукцияны хөйнү кылып үндүрериди-даа ол эвес сорулгага хамаарыжып турар.

БАС-ТЫҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

ПРАГА. Чөөн Словакияның Кошице хоорайында металлургия комбинадында домна суугуларының бирээзинде технологтуг ажылдарны башкарарының автоматтыг системазын шылгап көөрү доозулган. Башкарылганың автоматтыг системазы — БАС агрегаттың ууук-соксаал чокка ажылдаарын, коксту болгаш өске-даа чиг-эттиң камнаарынга дузалаан. Чаа техниканы комбинаттың өске-даа суугуларынга ажыглаар деп шиитпирлээн.

Чехословакияның үлетпүрүнүң янзы-бүрү адырларынга технологтуг ажылдар 300 хире техниктиг хыналданың ядазында туруп турар. Түрс-түрс бүдүрүлге черлериниң БАС-тары бот-боттарының аразынга кожуулган болгаш адырны башкарарының чаңгыс аай электроннуг системазы апарган.

ЧССР-де бүдүн чартык муң челир саваттыныш турар саналга машиналарының одуруунга бо беш чылда чаа салдалдың ындыг эртоматтары немежир. Оларны ГДР-ниң, Венгрияның, Совет Эвилелиниң, Чехословакияның болгаш өске-даа социалистиг чурттарның специалистериниң каттышкан күжү-биле ажылдап кылдынган.

ЭРТЕМНИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ — БҮДҮРҮЛГЕДЕ

БЕРЛИН. Найысылалда «Нарва» дээр электри лампаларны кылыр комбинаттың бүгү продукциязы электри энергиязын ажыглап турар. Ынчалза-даа ол завод энергияны камнаарынга чугула салыышкынны киирген. Ында «На-70» дээр бедик бадыышкынныг натрийлиг лампаларны калбаа-биле кылып үндүрүп эгелээн. Ындыг лампалар аңаа лампаларындан артык камналгалыг боорундан аңгыда, чырыыының талазы-биле элээн каш катап улгадып турар. Чаа лампаларны хамыктың мурнунда хоорайларның кудумчуларын болгаш шөлдерин чырыдарынга ажыглаар. Чижээ, оларны Берлинге калбаа-биле ажыглаар болза, чоокку келир үеде найысылалга электри энергиязын чарыгдаарын барык 3 хуу кызырап арганы бээр.

Эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин бүдүрүлгеге үргүлчү ажыглаары, чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның ажылдарын калбаа-биле деткиири ол заводтуң чедиишкиннериниң үндезини боор турар. Бо талазы-биле кызымаккай ажылдың түңнелинде комбинатка эрткен чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүзү барык 11 хуу бедээн.

500 МУҢ СКРИПКАНЫ ДАШТЫКЫЖЕ

БУХАРЕСТ. Румынияның Регинде хыйлыг хөгжүм херекселдерин кылыр бүдүрүлге черинин коллективи даштыкыже үндүрер беш чүс муң дугаарлыг скрипканы бүдүрген. «Регин» деп марказыг скрипканы делегейниң дыка хөй чурттарында калбаа-биле херегжеп турар. Оон эң улуг чагыкчызы Совет Эвилели боор турар.

Регинде бүдүрүлге черин бодунуң туруп келгени үжен чылдарының иштинде чартык миллион ажыг хөгжүм херекселдерин кылып үндүрген. Чылдың-ла чагыкчыларже 100 муң скрипканы, виолончельди, гитараны чорудуп берип турар.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ШЕРИГ БААЗАЛАРЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның болгаш АКШ-тың шериг кады ажылдажылгазы улам калбарган. АКШ-тың шериг баазалары Англияның девискээринде улам көвүдээн. Ол шериг баазаларында амгы үеде 20 муң ажыг америк шериглер бар.

Ортумак ыраккыдыың 160 ракета установкалары Англияның девискээринде тургустунган. Англияның шериг-далай күштериниң «Ренаун» дээр суг адаанының атомнуг хемези чоокку үеде АКШ-ка баар болгаш аңаа шериг өөредилгезинге киржир деп турар.

ТҮҢНЕЛ ЧОК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың, Европаның экономиктиг интеграция чурттарының, Японияның болгаш Канаданың садыг министрлериниң Американың Каттышкан Штаттарының Флорида чоогунда Ки-Бискейн ортулукка ийи хүн дургузунда үргүлчүлээн экономиктиг чөвүлел хураты түңнел чок доозулган.

Кирээнден айтырыгларның чаңгызының-даа талазы-биле дугуржулганы министрлерниң чедип албаанын хайгааракчылар демдеглээн.

Шыңгыы айыылдыг

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам-на шалыпкынызы-биле күштелдиреринге Рейганның администрациязының угланыышкыны кижи төрелгетенниң салым-хуузунга шыңгыы айыылдыг боор турарын АКШ-тың политиктиг кескү ажылдакчызы. «Американнар шыныг угаан-бодал дээш» деп организацияның амгы удуртукчузу сенатор чораан Дж. Макговерн чугаалаан. Ол ук черниң хөй-ниитизиниң мурнунга чүве чугаалааш, республиканчыларның чазаа чоокку беш чыл иштинде шериг сорулгаларынга санап четтиммес түңнүг — 1,5 триллион долларны чарыгдаарын планнап турарын демдеглээн. «Каттышкан Штаттарның төөгүзү бо хире ышкаш ындыг улуг хемчээлдиг милитаристиг белеткелдерни билбес» деп Макговерн чугаалаан.

Рейганның администрациязының ындыг авантюристиг политиказы чурттуң мурнунга тургустунган экономиктиг болгаш социал айтырыгларны дыка нарыыдадыр. миллион-миллион американнарның амыдырал деңнелин улам кудулададырынга чедирер деп ол бодап турар.

«Ынчалза-даа боттуг айыыл чогум кайдал дизе, боо-чепсекти эндере бүдүрери бистиң экономикавыстың чүгле долу буураашкынынга чедирериnde эвес, харын база алызында баргаш, бүгү-ле бурунгаар депшилгелиг хөгжүлдени үзүткап кааптып болурунда» деп Макговерн түңнелинде медеглээн.

ЭҢДЕРЕ БҮДҮРЕР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Р. Рейганның администрациязының кол сорулгазы — АКШ-тың шериг күчүзүн улам-на улгаттырары болур деп, АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер медеглээн. Даштыкы чурттарга америк шериглерниң санын улам-на көвүдедирин америк чазак база планнап турар.

«Американы эде чепсеглээриниң» программазы чедиишкинниг күүсеттинип турар болгаш четчир шериг күчүзүн АКШ-ка хандырып бээр апаар деп ол чугаалаан. 1983 санхүү чылында АКШ-тың камгалал министерствозунуң чарыгдалдарын конгресс күштүг болдурун бадылаарынга бүрүн бүзүрелдиг К. Уайнбергер илергейлээн. «Вашингтон пост» солуннуң бижээни ёзугаар алырга, АКШ-тың шериг чарыгдалдары келир чылын 245 миллиард доллар болур. Тайбың үеде АКШ-тың шериг чарыгдалдары кажан-даа ол хире көвүдевээн турган.

«Совет кыжаныышкыны» дээр хоозун күгүрлээшкинни АКШ-тың камгалал министри база катап тудчуруп чугаалаан. Делегейде тергиидел АКШ чедип алырын оралдашпышаан. Чоокку Чөөн чүкте болгаш делегейниң өске-даа районнарынче бодунуң шериглерин моон соңгаар-даа чорудар бодап турар.

ДЕМИР-ОРУК ҮРЕЛИИШКИНИ

ЛУСАКА. (СЭТА). Танзанияның болгаш Замбияның аразынга Кыдаттың дузазы-биле туттунган демир-орукка улуг үрелиишкин болган.

Кызыл-тас чүдүрген демир-оруктуң үрелгениниң соңгу мозүнүң эрге-чагыргазының тодазолекчизи дыңнаткан. Демир-оруктуң үш ажылчынныы аар балыгланган. Ол демир-оруктуң хамаарыштыр пропагандазы Кыдаттың карлалгазы моон мурнунда өөскүткен турган. Демир-орук тудуунга Африканың чурттары 450 миллион долларны чарыгдаан болгаш карылгазын амга чедир дедир эгидип албаан.

Сөөлгү ийи чылдар дургузунда ол демир-орукка 600 ажыг үрелиишкиннерниң болгуннунын «Африк-Азия» журнал дыңнаткан.

БЫЖЫГЛАП ТУРАР

МАНАГУА. (СЭТА). Делегей аренезынга Никарагуаны чааскаандырадыр дээш Вашингтоннуң дипломаттыг шавар халдаашкыны чедиишкин чок болган. Ол дугайын Никарагуаның даштыкы херектер министри Мигель Дъэското «Патрия либрез» журналга берген интервьюзунга медеглээн.

Даштыкының болгаш иштикиниң реакцыыг күштериниң чимээниишкиннеринге Никарагуа шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бербишаан, делегей кырынга бодунуң туруштарын быжыглап турарын министр демдеглээн. Кубаның адресинге Вашингтоннуң нүгүлдээшкинин Никарагуаның даштыкы херектер министри шыңгыы буруу шапкан.

ИМПЕРИАЛИЗМГЕ ОНААЖЫР

ПАРИЖ. (СЭТА). Чадта болуушкуннарның айыылдыг кылдыр өскээнин харылзаазы АКШ баштаан делегей империализминге онаажып турарын «Африк-Азия» журнал демдеглээн. Чадтың национал чаңгыс эвилелиниң чазаанын диләэзин ёзугаар Ливияның шериглери ол чуртка келген турган. Ынчаарга Ливияның шериглерин эрткен чылдың ноябрьда чуртунче дедир үндүрген соолунде Чадка тайбынны деткиир кылдыр Африканың каттышкан күштери дээр шериглерни ынаар киирген. Чаңгыс ол шериглерни киирген чорук чуртка байдалды улам нарыыдаткан деп, журнал айыткан.

Африканың каттышкан күштери дээр шериглер Чадтың национал камгалал министри турган Хабрениң үймээнчи отрядтарынга амга чедир кандыг-даа ойтур шавыышкынны бербээн. Харын-даа ол күштер империализмге ажыктыг кылдыр ходелип турарын журнал демдеглээн. Чижээ, Африканың каттышкан күштериниң составынга кирген Заирниң шериглери АКШ-тан боо-чепсекти, шериг техниказын алган болгаш Чадка база Төп Африкага Вашингтоннуң планнарын күүседир рольду ойнап турар.

АКШ-тың төп разведка эргелели Чадка бодунуң империалистиг планнарын Заир, Габон, Судан ышкаш күрүнелерниң дузазы-биле боттандырар, үймээнчилерниң хартаачызы Хабрени деткиирин база ажыглаарын оралдажып турар. Каирниң болгаш Хартумнуң дузаламчызының түңнелинде Чадтың дээрбечилери «тергиин эки чепсегленген» деп, «Африк-Азия» бижээн.

Амгы үеде АКШ-та 25 миллион ядыы американнар бар. Чедишпес, ядыы-түреги чорук деп чүл дээрге, олар хопуг эки билбес. АКШ-тың өске-даа бичии национальдыг тодазыннаашкыннарга ян-не ядыы-түреги байдалдыг чурттап турар.

ЧУРУКТАРДА: Американың Каттышкан Штаттарында 25 миллион ядыыларның чаржыкы амыдыралын бо чуруктар тодаргай херечилеп турар.
В. РЕШЕТИЛОВТУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохроникзы.

Г. ХОЛЛДУҢ ЧУГААЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Гэс Холл Детройтка болган массалыг митингиге чүве чугаалааш, Р. Рейганның чазааның политиказын шиитпирлиг-биле буруу шапкан.

АКШ-тың чазаа делегей хемчээлинге агрессияның болгаш конфронтацияның угланыышкынын чорудуп, ону «совет кыжаныышкыны» дээр хоозун шуугаазын-биле агартырын оралдажып турар. АКШ бодунуң улузун мегелеп турар. кандыг-даа реакцыыг, милитаристиг эрге-чагырга боо-чепсекти болгаш ок-чемзекти берип, ол чүгле антикоммунистиг үүлгедиишкиннерни кылзын деп күзеп турар. Бо бүгүнү ол «Москвага чөгээ кылыр» дээш кылып турар-дыр.

Рейган ындыг чылдагаан-биле Польшага аъш-чемин бээрип хорээн, польша суднолары АКШ-тың эриктериниң чоогунга балык тударын соксаткан. Польшаның самолёттарының Каттышкан Штаттарже ужарын соксадып, польша корабльдериниң америк порттарже кирерин хоруп каан — деп, Г. Холл уламчылап чугаалаан. Чүс-чүс муң америк ажылчы чоннар Совет Эвилели-биле садыгны хоруглааныындан ажыл чок туруп турарлар.

Амгы үениң делегейинге даштыкы политика «экономиктиг санкцияларга» болгаш «сагындырыышкыннарга» үндезилеттинип черле шыдавазын АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары демдеглээн. Оон октаан мергези АКШ-тың бодунга дедир кээп дээр апаар. Каттышкан Штаттар ындыг политиканың ужурунда бодунуң делегейден кажангызындан-даа артык ээлгээптеалып, адырылган боор турар.

Рейганның оон америк улуска удур кылган экономиктиг кем-херек үүлгедиишкиннери дээш ону дужурериниң демиселин калбартырынче Г. Холл кыйгырган. Аңаа холбаштыр Каттышкан Штаттарның бүгү төөгүзүнде тайбың дээш эң-не улуг хемчээлдиг болгаш эң-не күчүлүг кампанияны организастап шыдаар улусчу фронт, боо-чепсекти эндере бүдүрерин, «совет дайзынның» калбаарын болгаш АКШ-тың Тайбынга [illegible] дайынга белеткенир империалистиг политиказын соксадыр ужурлуг тайбың фронтузу херек боор турарын ол демдеглээн.

КЫЖАНЫЫШКЫН

ВАРШАВА. (СЭТА). Р. Рейганның январь 19-та парламентиге конференциязынга медеглели-биле холбаштыр Польшаның ПАП парлалга агентизи тайылбыр чугаа кылгаш, АКШ-тың президентизи Польшаның адынга улам шыңгыы кыжаныышкынны кылганын, Польшаның иштики херектеринге кажангызындан-даа артык арын-нүүр чокка холдаарлаап, «АКШ Польшаза байдалдың экижиирин тр мапавас апаар» деп медеглээнин демдеглээн.

Рейганның чугаазы дээрге, ийи арынныг, кыжаныышкынныг чоруктуң болгаш мугулай кажарлаашкынның холумаа боор турарын ПАП айыткан. Президент Польшага шериг байдалдың ийиги ай үргүлчүлеп турарынга таарышпайн, «сагыш-сыраан» кижи боор мегеленип турар. Ол аңаа холбаштыр, Польшага удур чаа-чаа «санкциялар»-биле кыжангаш, чүге дээрге, ол Балтий талайже хемелерни чорудуп шыдавас-ла болган.

Боттарының чурттарынга шериг байдалын беш дугаар чыл туруп келген, чижээ, Пакистанда азы дээрге үүлгедиглиг (чижээ Сальвадорда) бүдүүлге милитаристиг эрге-чагыргаларга АКШ-тың боо-чепсек [illegible]

АКШ-тың президентизи ол [illegible]

чедип алган» кылдыр ол база балыткап турар. Бир эвес ол «санкцияларын» польша улустуң бергелерин улгаттырганы ынча деп чугаалаан болза, оон шынныынга чигзиниг турбас. Ынчалза-даа польша эрге-чагыргаларының антисоциалистиг күштериниң планнарын үзери болгаш чуртка хан төктүүшкүнүн баш удур болдурбазынче шиитпирлиг тура-соруун америк «санкциялар» кошкадып шыдаар деп бодаар болза, Рейганның алзагалы боор турар-дыр.

ВАРШАВА. (СЭТА). «Жолнеж вольности» солуннуң бижээни болза: Каттышкан Штаттар польшалар боттарының чурттуңуң айтырыгларын боттары шиитпирлээр ужурлуг деп медеглээрге, шуут өске хевирин «польшаларын ынча деп турганы» ол-дур. Олар боттарының на өөредип, ажаатып болган харам чокка холезилеп алганы идегеттер — социалистиг тургузуунуң дайзыннарынга арттар чугула таарымчалыг байдалдарны тургузарының дугайында сагыш салып турган.

Ол дугайы НАТО чергелериниң [illegible]

АЙЫЫЛДЫГ ПЛАННАР

БЕРЛИН. (СЭТА). АКШ бодунуң чалгыныг ракеталарын химиктиг чепсек-биле хандырар деп планнап турарын Герман Демократтыг Республиканың парлалгазы бижип турар. Чалгыныг ракеталарны химиктиг дайынга ажыглаар дугаанында айтырыгны Каттышкан Штаттарның амгы үеде өөренип турарын «Нойес дойчланд» солун [illegible]

Химиктиг чепсектиг чалгыныг [illegible] АКШ Барыын Европаның чурттарынга аппарып тургузарын [illegible] планнап турар. АКШ-тың айыылдыг [illegible] демисел Барыын Европаның чурттарында улам-на [illegible] барып турар.

Школа, ада-ие, элээдилер

ХАРЫЛЗААВЫС БЫЖЫГ

Бай-Тал ортумак школазының башкылар коллективи ССКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле анаяк салгалды эртем-билигге өөредип, төлевтиг хамаатылар кылдыр кижизидер чаагай херекке улуг-хуузун киирип турар. Бугу-ле өөредилге-кижизидилгениң ажылды чорударда ада-иелер-биле школаның аразында харылзаазын доктаамал быжыг тударлы чугула. Бистиң коллективтиң, ылангыя тус-тус класстарның удуртукчу башкылары, ада-иелер-биле быжыг харылзаалыг. Чижээ, кандыг-бир өөреникчи чурум үрээн азы багай демдек алган болза, ол дораан ооң ада-иези-биле харылзажыр, ооң чылдагаанын тодарадкаш, дарый хемчээн алыр.

Бистиң школавыста 46 башкы ажылдап турар. 25 класс комплектизинде 720 ажыг өөреникчи хаара туттунган. Бирги чартык чылдың түңнели-биле школавыс-[illegible]

Кайгал-оолду, С. Анчымааны, М. Бакмааны, К. Чылбакты, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи С. Тойлуну база улус өөредилгезиниң тергиинннери С. Ховалыгны, А-Х. Парыңмааны болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

Өөредилгедеи аңгыда бистиң башкылар коллективиниң база бир кол кичээнгейлыг турар айтырыы — класстан дашкаар ажылдаашынарын экижидип, . [illegible] тиии чедип алыры. Таныжэзлерни болгаш янзы тематиктиг кежээлерни, кандыг-бир номга номчулга конференцияларын эртирип турар бис. Ол-ла бүгүге өөреникчилерниң, ылангыя комсомолчуларның чүс хуу киржилгезин чедип алырын оралдажып турар бис. Ол чорук өөреникчилерниң органтызын бедиир, аңаа чаңчыктырар болгаш бот-идепкейин көдүрер. Кысказы-биле чугаалаарга, өөреникчилерни [illegible]

[illegible]

С. КРАС,
класстан дашкаар ажылдарның организакчызы.

Алевтина Назаровна Чыдыг-оол Каа-Хемде Куңдустуг сес чыл школазының коллективинде хүндүткелдиг башкыларның бирээзи. Ооң удуртканы ийиги болгаш үшкү клазы бо өөредилге чылының бирги чартының 100 хуу өөредилгелиг доосkан А. Н. Чыдыг-оол школада профэвилен болгаш ада-ие комитединиң кежигүну. Хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип келген.

Аныяк коммунист ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга төлевтиг ужуражыр [illegible] өөреникчи бурузунге [illegible] бүгүнүн [illegible] ажылдап турар.

ЧУРУКТА: башкы А. Н. Чыдыг-оол өөреникчилери-биле.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЯНВАРЬ 26-ДАН 28-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги [illegible]

[illegible]

ЯНВАРЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

21.35 — 23.00 — «Кара пантера». Уран-чечен фильм. (ГДР).

ЯНВАРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

БОТТУГ ФАКТЫЛАРНЫ ХАЖЫТПАС

«Шын» солунуң 1981 чылдың ноябрь 13-те үнген 263 дугаарының дөрткү арнында А. Бегзин-оолдуң «Бежеп чыл болган» деп эге-биле Аксы-Барлык ортумак школазының эртип келген чаагай оруун бижээчиниң улуг сонуургал-биле номчудум. Ийет, чаңгыс ол школаның амыдыралы бээзин Совет Тывада культура революциязының найыы хире шапкын хөгжүп, бедик мергежилдиг кадрларны хөй-биле белеткеп турарының боттуг херечизи болуп турары өөрүнчүг-дүр.

Ынчалзажок автор Бедик-Бажың, Кызыл-Мажалык болгаш Аксы-Барлык школаларының чогум кажан, кайы, кайызы баштай тургустунганының болгаш оларның амыдыралын эки билбес болганы-[illegible]

[illegible] ... тыв турар-дыр. Бедик-Бажың болгаш Аксы-Барлык школалары чаңгыс школа бе, олар эге бажында кайыын дестелип тывылганын чугаалаксап тур мен.

Бедик-Бажың школазы 1929 [illegible]

ныг деп кырынга, шаа[illegible] феодализм үезинде Бээту [illegible] гырыкчы дээр хүжүмет[illegible]

[illegible]

чон «бедик бажың» деп [illegible] да-ла адай берген чүве-[illegible]

Бедик-Бажың школазы [illegible] оолдар, 8 уруглар, шупту [illegible] өөреникчилиг ажылдап [illegible] лээн. Школавысты Бак-[illegible] башкызының саналын Бээту[illegible] В. И. Лениниң ады-[illegible] адап алган бис. Ону Тыва[illegible] теогүзүндеи көрүп бо[illegible] 1979 чылдың декабрь 4-те [illegible] ген «Шынның» дугаарынга [illegible]

[illegible] чыл болган школам» деп эгелиг сактыышкынны бижи[illegible] дыр-даа.

Бедик-Бажың школазы 1930 чылдың күзүзүнде Аксы-Барлыкче эвес, а Кызыл-Мажалык суурга туттунган чаа школаже көжүп келген. Оон бээр-ле ук школаны Кызыл-Мажалык школазы деп адаар апарган. А. Бегзин-оолдуң чүүлүнде айтып бижээни Ооржак Долумажапты эки билир мен. Ынчалза-даа сактыышкын база-ла будулгаазынныг болуп, ол школаларның дугайын соора тайылбырлап турары хомудалчыг-дыр. Кызыл-Мажалыкта чурукчу Всеволод Тас-оол «Шекпээр» азы «Доп-Терезин» [illegible]

[illegible] бичии казанак амбарлары турган.

Ынчангаш Бедик-Бажыңны Алдын-Булакка турган, а Бедик-Бажың школазы сөөлүнде барган, Аксы-Барлык школазы апарган деп, автор шын эвес бижиикен.

Мынчангаш Бедик-Бажың — Кызыл-Мажалык болгаш Аксы-Барлык школаларының тургустунган чылдары-даа, оларның тыптып келген дөзү-даа ийи аңгы, а Аксы-Барлык школазы эрткен ужен чылдарның ортаа үезинде тускай үндезилеттинип тургустунган турар ужурлуг.

А. БОРБАК-ООЛ.

ЭҢ АНЫЯК ТЕАТР

[illegible]

Дараазында база-ла чедиишкин: пиин чогаалының ГДР-ге болуп эрткен фестивалының тиилекчи болганы дээш ооң көрүкчүлери театрның коллективинге байыр чедирген. Немец классиктиг болгаш амгы пиин чогаалының ол көрүлдезинге Совет Эвилелиниң 80 театрлары киришкен болгаш аңаа шекинчилер Бертольт Брехтиң Артуро Уи дугайында шиизин ойнап көргүскен.

— Биске кол-ла чүве — театрның шиилериндеи бодунга өөредиглиг чүүлдерин көрүкчүнүң шилип алыры. Бистиң шиилеривистиң амы-[illegible]

Театрның режиссёрлары болгаш актёрлары улуг театрларының, шии болгуминиң киржикчилеринге артадуржулгазын кузенди[illegible] биле дамчыдып берип турар. Оларның эң тергиин[illegible] ни театр чанында тургустунган студияга хүлээп алыр, уран чүүл институттарынче киреринге белеткээр.

Азербайджанның хоорайларында (профессионал 8 театрлардан аңгыда) улусчу 32 театр болгаш 2300 шии бөлгүмнери ажылдап, олче 30 муң ажыг бот-тывынгыр артистерин хаара туткан.

Расим ШУКЮРОВ.
(ПМА).

МАНАП ТУР БИС, СПАРТАКИАДА!

[illegible]

— Маргылдаалар чүге Красноярскиге болбас боор аа?

— Ийе. Хоккейстер Норильскиге, коньки маңнаарлар болгаш күзүлүг слаломдан бадарлар Дивногорскиге маргылдажыр. Норильскиниң «Арктика» спорт ордузу спортчуларны хүлээп алырынга шуут белен. Дивногорскиниң «Спутник» спорт комплексин кол дуун чаарты кылган, спартакиаданың коньки маңнаар кол стадионун чоокку хүннерде ажыглалга киирер. [illegible]

— Спартакиадага белеткел ажылдары кайы хире чорупп турарыл?

— Ниитизи-биле алырга, оо доостур чоокшулаап. Партия крайкому, крайисполком болгаш оргкомитет белеткелге улуг кичээнгейни салып [illegible]

[illegible]

Амгы үеде бистиң крайның чурттакчы чонунга 70 стадион, 1151 спорт залы, шыңгыыг 22 бассейн, 116 хаак баазазы, 430 кара боолаар чер [illegible] болгаш өске-даа спорт тудугларын бараан болуп турар.

Амгы үеде крайда 2528 күш-культура коллективтери ажылдап турар. [illegible]

Красноярскиниң, Норильскиниң, Дивногорскиниң спорт арееаларынга ССРЭ-ниң Улустарының V кышкы спартакиадазының [illegible]

[illegible]

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ЯНВАРЬ 26-ДА

[illegible]

«ВОСТОК»: «Иван Васильевич профессиязын солуп турар» 15.00, «Судьода орт» 16.50, 18.40, 20.30 [illegible]

«ЕНИСЕЙ»: «Октар чаан чаашын турда» [illegible]

«Шын» солун редакциязынга чуруку дарый негеттиниир турар.

[illegible]

Базыр-оол Дамба Сирыевичи ХОВАЛЫГНЫҢ [illegible]

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчулары, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыызын херектериниң талазы-биле [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 22 (11818) | 1982 чылдың январь 27, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУНГА ТУРАСКААТКАН

РСДРП-ниң VI (Прага) Бүгү Россия конференциязының 70 чылынга тураскааткан эртем конференциязы январь 25-те Москвага, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институтунга болган.

Партияның болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң төөгүзүнге Прага конференциязы найгамчын улуг рольду ойнаан дээрзин ук институттуң директору академик А. Г. Егоров болгаш өске-даа ораторлар демдеглээннер. В. И. Ленинниң даргалаашкыны-биле болгаш өөң эң идепкейлиг киржилгези-биле эрткен ол конференция Россияның социал-демократтыг шимчээшкининиң адырылгаларында оппортунизмге удур большевиктерниң төөгүлүг демиселиң түңнеп, аңаа большевизмниң тиилелгезин бадыткаан.

Ленинчи идеяларның, революсчу демиселдиң болгаш чаа амыдыралдың тургузуушкунунуң бүгү делегейге төөгүлүг дуржулгазын мөөңнеп алган болгаш амыдырал кырында шупту уяусса ыы улегер кылдыр көргүскен большевиктер партиязының ленинчи принциптериниң найгамчын күштүүн эрткен 70 чыл бадыткаан.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ВЦСПС-ТЕ

«Ажылчы чоннарның санаторий-курорт эмнээшкинин болгаш дыштанылгазын улам ыңай экижидер болгаш профэвилелдериниң кадыкшыдылга черлериниң четкизин сайзырадыр талазы-биле хемчеглер дугайында доктаалды СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС хүлээп алган.

Ажылчы чоннарның санаторий-курорт эмнээшкинин болгаш оларның организастыг дыштанылгазы совет кижилерниң кадыкшылын камгалаарынга болгаш быжыглаарынга чугула рольдуг болуп турарын доктаалда демдеглээн. Профэвилелдериниң кадыкшыдылга черлериниң четкизи соолгу он чылда калбарган. Чаа санаторийлерни, пансионаттарны, дыштанылга бажыңнарын, курорт поликлиникаларын, малгаштыг суглар-биле эмнээр черлерни, диета столоваяларын, эштир бассейннерни ажыглалга киирген. Санаторий-курорт болгаш дыштанылга албан черлериниң материал-техниктиг баазазы быжыккан. Ол албан черлеринде бедик мергежилдиг кадрларның ажылдап турарының түңнелинде эмнелге болгаш кадыкшыдылга-профилактиктиг ажылдың деннели бедээн. Өг-бүле дыштанылгазы база дыка экижээн. Өг-бүлелерниң ажыглаарынга дыштанылга албан черлеринде оруннар саны ооң беш чылда барык ийи катап өскен.

Ооң-биле чергелештир, чоннуң санаторий-курорт эмнээшкининиң болгаш организастыг дыштанылгазының чуртта хөгжүлдезин улам өзүп турар негелделерден ам-даа хожудап турарын СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС демдеглээн. Бойдустуң эмнээшкин чүүлдериниң чамдык санаторий-курорт болгаш дыштанылга албан черлеринде долузу-биле ажыглавайн турар, кижилерни хандырарының организастаарында четпестер бар. Санаторий-курорт эмнээшкининиң [illegible] бедидер болгаш медицина эртемниң чедиишкиннерин практиказынче [illegible] дир талазы-биле ажылды улам-на сайзыраңгайжыдары негеттинип турар.

Курорт черлерин [illegible] Кавказтың минералдыг сугларының районунга болгаш Кара далай эриинин курорттарынга улам-на [illegible] ажыглаарынче, бойдустуң эмнээшкин курлавырларын камгалаарынче угланган хемчеглерни четпес чорудуп турар. Курорттар албан черлериниң ажыл-чорудулгазы-биле холбаалыг эвес үлетпүр бүдүрүлгелерин курорттар девискээрлеринден көжүрер талазы-биле шиитпирлер оожум күүсеттинип турар. Чамдык [illegible] транспорт [illegible] кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелери курорттар районнарының агаар-бойдузун доозун-биле, гаа болгаш хоралыг химикаттар база өске-даа химиктиг бүдүмелдер-биле хирлендирип турар.

Ажылчы чоннарның санаторий-курорт эмнээшкинин болгаш дыштанылгазын улам ыңай экижидери, профэвилелдериниң кадыкшыдылга черлериниң четкизин хөгжүдери совет кижилериниң кадыкшылын камгалаар талазы-биле хемчеглерниң чугула кезии кылдыр СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС санавышаан, ажылчы чоннарның санаторий-курорт эмнээшкинин болгаш дыштанылгазын улам ыңай экижидеринче, санаторий-курорт болгаш дыштанылга албан черлериниң [illegible] хан-дамыр аарыглыг, холу база буду, нерв кужудурар органнары нерви системазы, бүүрээ аарыг кижилерни эмнээр [illegible] санаторийлерин, а ол иштинде [illegible] санаторий-курорт албан черлериниң четкизин калбартырынче, [illegible] дыштанылгазын экижидеринче угланган хемчеглерниң калбак программазын сонуургаан [illegible] министерстволарының болгаш ведомстволарының киржилгези-биле 1982 — 1985 чылдарда [illegible] 1990 чылга чедир үеле боттандырарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, [illegible] депутаттарының крайлар болгаш областар Советтериниң күүскомнарынга, профэвилелдериниң төп комитеттеринге болгаш чөвүлелдеринге, профэвилелдер курорттарын эргелээр талазы-биле Төп чөвүлелге болгаш ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга дааскан.

Ажылдап турар кадыкшыдылга черлериниң материал-техниктиг баазазын улам-на быжыглаарынче, оларның чаартылгазын боттандырарынче, чаагайжыдылгазының деңнелин бедидеринче, курорттарның санитар-гигиена байдалын экижидеринче кичээнгейни угландырар сорулганы айыткан. Профэвилелдер курорттарын эргелээр талазы-биле республикалар, девискээр болгаш областар чөвүлелдериниң организастыг ажылының деңнелин бедидер. [illegible] рий-курорт эмнээшкининиң [illegible] шынарын дээш, оларны хандырарының культуразы дээш санаторий-курорт болгаш дыштанылга албан черлериниң удуртукчуларынга негелдени база бедидер, кадыкшыдылга черлериниң [illegible] контрольду ажылтедирер.

Санаторий-курорт база дыштанылга албан черлеринге [illegible] профессионал белеткелин экижидеринин, дыштанып турарларны хандырарының [illegible] деңнелин бедидериниң эргежок чугулазын доктаалда айыткан. Профэвилелдерниң кадыкшыдылга черлериниң ажылдакчыларын шилип ап, ажылга таарыштыр тургузарын база идей-политиктиг кижизидилгезин сайзыраңгайжыдар. Амыдыралдың кадык хевирин база санитар-гигиена билиглерин пропагандалаарынга, кадыкка хоралыг чаңчылдарны — таакпылаар болгаш арагалаар чоруктарны узуткаар дээш демиселге санаторий-курорт база дыштанылга албан черлериниң рольун күштелдирер.

Он бирги беш чылда санаторий-курорт болгаш дыштанылга албан черлериниң 60 муң орунну тудуугларын, кадыкшыдылга черлериниң болгаш коммунал ажыл-агый объектилериниң хандырылга персоналынга чурттаглга бажыңнарын тудуп, ажыглалга киирерин доктаалда көрген. Ол сорулгаларга капитал салыышкыннары 908 миллион рубль хемчээлдиг кылдыр чедирип турар.

Аарыг кижилерниң дыка хөй кезии санаторий-курорт [illegible] доктаамал чурттап турар черлеринге хандырар сорулга-биле санаторий-курорт албан черлерин республика база түс [illegible], бир-ле дугаарында Сибирьге, Ыраккы Чөөн чүкке, РСФСР-ниң Кара хөрзүннүг эвес зоназынга болгаш Төп Кара хөрзүннүг районунга, Ортаа Азияның республикаларынга болгаш Казахстанга калбартыры эргежок чугула [illegible].

Профэвилелдер курорттарын эргелээр талазы-биле Төп чөвүлелге база ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга сүмелээни болза, он бирги беш чылда профэвилелдериниң специализастаттынган санаторийлер четкизин калбартырын хандырар; медицина практиказынга эртемниң болгаш техниканың, мурнакчы дуржулганың болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының чедиишкиннерин улам-на калбаа-биле нептередиринге, бойдустуң чайгаар бүткен эмнээшкин чүүлдерин улам долузу-биле ажыглаарынга, диеталыг чемненилгениң болгаш эмнээшкинниг күш-культураның организастаарын сайзыраңгайжыдарынга үндезилээш, ажылчы чоннарның санаторий-курорт хандырылгазының шынарын болгаш культуразын бедидер; профэвилелдерниң кадыкшыдылга черлеринге Ада-чурттуң Улуг дайынының инвалидтерин болгаш киржикчилериниң санаторий-курорт эмнээшкинин база хандырылгазын экижидер.

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Медицина эртемнер академиязынга дааскаан болза: он бирги беш чылда курортология болгаш физиотерапия талазы-биле, ылангыя бир-ле дугаарында чүрек-хан-дамыр, кижи-шөйүп [illegible] база [illegible] аарыглары эмнээриниң талазы-биле эртем шинчилелдериниң калбак программазын ажылдап кылыр болгаш боттандырар; курортологияның болгаш физиотерапияның эртем шинчилел институттарының база бойдустуң эм чүүлдерин ажыглаарының болгаш физиотерапияның айтырыгларын шиитпирлээри-биле ажылдап турар өске эртем-шинчилел албан черлериниң ажыл-чорудулгазын дүүштүрүп таарыштырарын күштелдирер база эртем шинчилелдериниң ажыктыын бедидер.

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга [illegible] зи болза: санаторий-курорт эмнээшкининче чорудар кижилерни шилииринниң шынары дээш эмнелге-профилактика албан черлериниң эмчилериниң харысалгазын бедидер; профэвилелдериниң ка

(Уламчызы 2-ги арында).

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Январь 25-те РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп, 1981 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдерин көрген, ол мишаан 1982 чылда план болгаш бюджет күүселдезин хандырар хемчеглерни тодаргайлаан.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң [illegible] күүседип [illegible] [illegible] негелделерин тура, Россия Федерациязының ажылчы чоннары он бирги беш чылдың бирги чылында [illegible] бүдүрүлгезин болгаш ооң ажыктыын улам өстүрерин, чоннуң чаагай байдалын бедидерин хандырган.

РСФСР-те 1981 чылда бүдүрүлген национал орулга болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин 1980 чылдыынга деңнээрге 3 хуу улгаткан, үлетпүр продукциязын сарыгларының чыл планы күүсеттинген. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүзү 2,9 хуу немей өскен.

Кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар хемчеглерни чангыс чок боттандырып келген. Агаар-бойдустуң байдалдары бедерген таарымча чок болган-даа болза, кодээниң ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агый продукциязын өнчиге ажаап алыр болгаш белеткээр дээш уяуг ажылды чорудуп, күжүн чажыттарывыр культураларны тараарын организастыг эрттирген.

РСФСР-ниң девискээринге күрүнениң капитал салыышкынының күүселдези-биле 67,1 миллиард рубль өртектиг үнелиг кол фондуларны ажыглалга киирген. Чоннуң амыдырал-деңнелин бедидер хемчеглерни чорудкан. Чоннуң кижи санынга онааштыр боттуг оругалар 3,3 хуу өскен, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири —2,4, колхозчуларның күш-ажыл төлевири —4 хуу бедээн. Күрүне болгаш кооператив садыының түрмектээн садыглаар бараан саарылгазы 4,4 хуу, чонга амыдыралчы ачы-дуза чедирериниң хемчээли — 6,1 хуу өскен. Күрүне хөреңгилериниң күсели-биле ниити шөлү 45,6 миллион дөрбелчин метр чурттаглга бажыңнарын туткан. Чаа школаларны, школа назыны четпээн уругларның албан черлерин, профессионал-техниктиг училищелерин, эмнелгелерин, социал-культураның өске-даа объектилерин туткан.

1981 чылда РСФСР-ниң күрүне бюджединиң оругалар талазы-биле, ол мишаан автономнуг бүгү республикаларның, крайларның, областарының, Москва болгаш Ленинград хоорайларының күрүне бюджеттериниң күүседирин хандырган.

Ооң-биле кады 1981 чылда план болгаш бюджет күүселдезинге чамдык четпестер база бар болганын хуралга демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ол Пленумга чн. Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган чүүлдерин болгаш түңнээшкиннерин удуртулга болдургаш, 1981 чылда адырларның, каттыжыышкыннарның, бүдүрүлгелерниң, тудугларның болгаш организацияларның ажыл-агыйның ажыл-чорудулгазының түңнелдерин мың анализтеп, 1982 чылда болгаш беш чылдың дараазында чылдарында планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чугаажок күүседирин хандырар хемчеглерни боттандырарын, РСФСР-ниң министрлеринге, ведомстволарының удуртукчуларынга, автономнуг республикаларның министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, Москва болгаш Ленинград хоорайкүүскомнарынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Одаар чүүлдү, электри болгаш чылыг энергиязын, материалдыг, күш-ажыл, саң курлавырларын камнаарының чүрүмүн шыңгыы сагыырының, кол фондуларны ажыглаарын дыка экижидериниң, 1982 чылдың планында көрдүнген бүгү объектилерге бүдүрүлге күчүлерин, ол мишаан чурттаглга бажыңнарын, ниити эртем школаларын, школа назыны четпээннерниң албан черлерин, социал-амыдыралдың өске-даа объектилерин ажыглалга чогуур үезинде киирериниң, бүдүрүүшкүнүң ховудедир, чоннуң херглел бараанарының ассортиментизин калбартыр, шынарын экижидер немелде аргаларны тыварының эргежок чугулазынче үстүнде ол албан черлериниң онза кичээнгейин угландырган.

Мал кыштагладыышкынын чедиишкинниг эрттирер, мал ажылының продуктуларын күрүнеге дужаар онаалдаларны күүседир, ол мишаан 1982 чылда бедик дүжүттүг алырының идегелдиг үндезинин тургузар дээш часкы хову ажылдарынга белеткенир, оларны организастыг эрттирер, тарылгаларны ажаар эргежок чугула хемчеглерни алырын хамааржыткан чогуур албан черлеринге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Ажылчы чоннарның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин бедидеринге, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартырынга үндезилээш, РСФСР-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, улус депутаттарының Советтериниң күүскомнары, каттыжыышкыннар, бүдүрүлгелер, тудуглар болгаш организациялар 1982 чылда планныг онаалдаларны доллдур болгаш ажыр чедиишкинниг күүседир дээш бүгү-ле чүүлдерин кылыр дээрзинге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүрелин илергейлээн.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. П. Орлов хуралга чуве чугаалаан.

(СЭТА).

Хүннүң медээлери

ХОЙ БҮРҮЗҮНДЕН

«Хемчик» совхозтуң хойжу бригадаларында төрүүр хойнуң чартык кезии оолдапкан, хураганнары эки дорүгүп турар.

Ажыл-агыйның мурнакчы хойжулары коммунистер Хомушку Матпадак, Саая Шеңгир-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Хомушку Сайт, Хомушку Октябрь оларның база өске-даа малчыннарның кодааннарында хой оолдаашкыны адакталган. Олар бо чылын төрүүр 100 баш санындан 100-тен эвээш эвес хураганны камгалап, доруктурарын хүлээнгеннер.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

«О. Шынаа совхозтуң мал чеми белеткээр бот-оругга-чарылгалыг бригадазы 1981 чылда 2540 тонна сиген белеткээр планныг турган, херек кырында 2975 тонназы белеткээн. Мурнакчы коллектив бо хүннерде ажылын уламчылап, Ак-Чыраада хырыгылын белеткеп турар.

Бригадада дуржулгалыг тракторист Саная Сүге-Маадырның күш-ажылы мактаалдыг. Бүдүрүлгеге бедик көргүзүглерни дээш ооң херек чуруун районнуң Хүндүлел самбыразында киирген.

Т. КУНГА,
Тес-Хем район.

КОМПЛЕКСТЕ

«Тиилелге» совхозтуң хой комплексинде чеди кодан хой кыштап турар. Оларның ийизи — төрүүр. Бо хүннерде ында хой оолдаашкыны кидин-түлүк. Кыш эки-дир, төрүттүнген хураганнар онча-менди маңнап турар 190 хойнуң 12-зи ийистээн. Бисте бүгү чүвени бедур-чогуурубилээ турувуш, саманнылар четчип, суг ... доктаамал малдың бедуулдаа, хураганнар чемнери бар. Шимангаш хойганна хураганы ап болуруунун аргалары бар.

Э. ТЕЖИТ.

КЫЗЫЛ ТУКТУ АП ТУРА

Совхозтар аразынга мал чеми белеткелиниң социалистиг чарыжынга ийиги черни ээлээн «Хемчик» совхозтуң ажыл-ишчилеринге СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугуң Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу байырлыг байдалга тывыскан.

Олар 2400 тонна мал чемин белеткээш, планын 128 хуу күүсеткен. Мал чеми белеткелиниң бригадири Чуцпей Кара-Сал, мал эмчизи Дадар-оол Доңгак, совхоз директору Октя Сарыглар кодээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылын бедик-биле үнелээнинге харыы кылдыр улам күжениишкинниг ажылдаарын, ылангыя төрүүр чүс хойдан-на чүс хураганны камгалап алырын совхозтуң ишчилериниң мурнундан илергейлээн.

А. ЕВРОП.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Мария Казанцева «Рембытехника» каттыжыышкынының шак септээр цегиниң мурнакчы мастерлериниң бирээзи. Ол ай санында планныг онаалдазын доктаамал 120—130 хуу күүседип, эш-өөрүнүң болгаш чагыкчыларның хүндүткелин чаалап алган.

Ол ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

ЧУРУКТА: мастер М. Казанцева.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«Шынның» Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Шанчы салбырының мурнакчы хойжузу **Саар-оол Лопсанович КЕНДЕННИҢ** ажыл-ишчи чедиишкиннеринге тураскаадып кедүрген. Малчынның коданында төрүүр 298 хойнуң 240-ы оолдаан болгаш 240 хураган онча-менди алынган.

Саар-оол Лопсанович он бирги беш чылдың ийиги чылында төрүүр 100 хоюндан 102 хураганны камгалап алыр болгаш хой бүрүзүнден 3,2 кг дүктү кыргыыр хүлээлгени алган.

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ УТКУУР

ЧЕДИИШКИННИ БЫЖЫГЛААШ...

Бии-Хем районнуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразындан он бирги беш чылдың бирги чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг төндүргеш бо чылды эки эгелээн коллективтер бар.

Оларның бирээзи —Тураның ыяш белеткээр пунктузу. Мурнакчы коллектив эрткен чылда бараанныг продукция бүдүрериниң планын 100,7 хуу, ону садгарарының даалгазын 100,5 хуу күүсеткен. Түс-түс ажылчыннар, бригадалар аразында күш-ажылчы маргылдааны дээштиг организастаап, ооң түңнелдерин ында рып, тиилекчилерге моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүскеш, ажылдың ажыктыын, ооң бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, алган хүлээлгелерин, планныг онаалдаларны доллдур күүседиринге магадылал болган.

Бо чылдың бедиткен социалистиг хүлээлгезин ыяш белеткээр черниң ажыл-ишчилери хүлээп алгаш, ону ажыл херекке боттандырар дээш эрес-шудургу ажылдап турар. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш түс-түс бригадалар аразында чарлаттынган чарыштың мурнакчыларының одуруунда чазаныр цехтиң коллективи база бар. Ону хоочун чазаныкчы Петр Гладков баштаар удуртукан. Эрткен чылгы күш-ажылчы чедиишкиннерин быжыглавышаан, бирги кварталдың даалгаларын күүседир дээш олар бүгү күжүн мөөңнээннер. Ажылчын В. Григорьев, чолаачы В. Усов болгаш өске-даа мурнакчылар үлүг нормазын ажыр күүсеткеш, коллективтиң социалистиг хүлээлгезин доллдур күүседиринге магадылалдыг тургузуп турарлар.

М. ОНДАР.

ЧАА КЫШТАГЛАР НЕМЕШКЕН

«Шекпээр» совхозтуң дирекциязы, кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин өөт-сигени эки үнген черлерде сес чаа кыштагны туттурган. Алаштың Куу-Даг сайырында 500 ажыг иртике, Акта 350 баш тоггуга, 60 баш аныяк инекке, Баян-Кол аксында 300 ажыг өшкүге, Катчылыгда 4 кодан хойга чаа кыштаглар немешкен.

Ол кыштагларны М. Маадыр-оол, М. Чыртак-оол оларның удуртканы тудуг звенолары кыска хуусаада ажыглалга киирип, шалып ажылдааннар. Эрги, чаа кыштаглааны совхозтуң чылыглаарынга Ооржак Калдар-кыска удурткан [illegible] звенозу база эки киришкен.

Совхоз төвү суурнун агиткартиралары малчыннар тургагларын түс бүрү шефке алган. Олар быжыглаткан малчыннарынга график езугаар барып турар.

К. ЭМЕР-САРЫГ.

СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Михаил Андреевич Сусловтуң 80 харлап бар чорааш, үр эвес аар аараанының соонда, 1982 чылдың январь 25-те мөчээнин [illegible] ны кажыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ВЦСПС-ТЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).
[illegible] черлеринде эмнээшкининге органиизас методиктиг удурткулгаазы болгаш контрольду доктаамал боттандырар; курорттарда бойдустуң чаагаар бүткен эмнээшкин чүүлдериниң камгалаарынга күрүнениң санитар хайгааралдазынның күштелдирер; профэвилелдерниң санаторий-курорт албан черлерин медицина херекселдери, аппаратура болгаш эмнер-биле хандырылгазын экижидер; эмнээшкин болгаш профилактика сорулгаларынга бойдус болгаш өске физиктиг факторларны ажыглаарының айтырыгларының талазы-биле янзы-бүрү мергежилдиг эмчилерни белеткээрин улам сайзырангайжыдарын хандырар.

Эмнелге черлеринге идейкижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдың дең...

Уругларлыг ада-иелерге санаторийлерге орууннар санын 1985 чылдың төнчүзүнде 12 муң дыштаныылга албан черлеринге ог-бүлелерге орууннар санын 150 муң четчирер дугайында профэвилелдер курорттарының эргелээр төп чөвүлелдиң саналын хүлээп алган. Ада-чурттуң Улуг дайынының пенсияда болгаш ажылдавайн турар киржикчилеринге тыптырыбиле социал хандырылга органнарынга профэвилелдерниң түскаплааны путевкаларны санаторий-курорт болгаш дыштаныылга албан черлеринге хуваарыл болгаш ажыглаарын экижидерин эвилелдежиккен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге...

КАЖАН СӨӨРТҮРҮЛ?

«Октябрь 50 чылы» совхозтуң Д. Д. Монгушка удурткан 15 кижилиг бригадазы Ак-Чыраада мал чеми белеткеп ажылдап турар. Олар [illegible] тонна хүлер-чиш белеткээр планныг. Ам 200 ажыг тоннаны [illegible] салган. Оларны совхозче сөөртүрү хожудап турар. Чүгле ийи машина иштин эккеп дужурген.

Мал чемин белеткээр бригада бодунуң мурнунда салган сорулгазын февраль айның...

И. ТАЖИНМАЙ.
Чаа-Хөл район.

ХАРЫЛЗААЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Бай-Тайга районнуң төвү Тээли суурда харылзаа белдириниң коллективи эрткен чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле дооскан.

Харылзаа белдириниң начальниги Көк Салчаковна Монгуш ол дугайын мынчаар чугаалап турар.

— Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш бар арга-шуулганнарны ажыглап, социалистиг чарыштың калбартып, чамдык эки түңнелдерни чедип алган бис...

салбыры (начальниги Д. Б. Хертек).

Данзынмаа Балдановна Хертек СЭКП Бай-Тайга райкомунуң кежигүнү, ол бодунуң хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, эрес-шудургу ажылдап чоруур. Кады ажылдап турар өөрүнге болгаш бодунга негелделиг шынчы, ажылдың бедик шынары, коллективке...

дүлүг харылзаа ажылдакчызы», а почтачы Чечек Иргитовна Бады «РСФСР-ниң хүндүлүг почтачызы» деп хөрек демдектериниң эдилекчилери, а Билчей Бурунчалович Иргит — «ССРЭ-ниң хүндүлүг радизи».

Үстүнде адааныбыс күш-ажылдың шалыпчылары болгаш хоочуннары аныяк кижилерге боттарының телептиг мөзү-шынарын, үлегер-чижээн көргүзүп турар...

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Михаил Андреевич СУСЛОВ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Михаил Андреевич Суслов үр эвес аар аарааның соонда сезен харлынче кирип бар чорааш, 1982 чылдың январь 25-те мөчээн. Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң суралгыт ажылдакчызы мөчээн. Оон бүгү амыдыралы, оон бүгү күжү болгаш билиглери, оон бүгү талантызын партияга болгаш чонга бердинген.

Михаил Андреевич Суслов 1902 чылдың ноябрь 21-де Ульяновск областа Павловск районунуң Шаховск суурунга ядыы тараачының ог-бүлезинге төрүттүнген. Октябрь революциязының идеялары болгаш хөрээ оон амыдырал чорууну аныяк чылдарындан эгелээш-ле тодаргайлаан 1918—1920 чылдарда ядыылар комитединге, комсомолдуң уезд организациязынга ол ажылдаан, чаа нийтилелди тургузар дээш, ажылчы чоннарга эки амыдырал дээш демиселге идепкейлиг киржип эгелээн.

М. А. Суслов 1921 чылда Коммунистиг партияның хуралдаанынче кирген. Ону Москваже өөредип чоруткан... 1924 чылда Пречистенскийниң рабфагын, а 1928 чылда — улус ажыл-агыйының Г. В. Плеханов аттыг Москва институдун дооскан. Оон соонда Кызыл профессуранын экономиктиг институдунга өөренген болгаш Москваның Күрүне университединге база Үлетпүр академиязынга башкылап ажылдаан.

1931 чылда М. А. Сусловту ВКП(б)-ниң Төп Контроль комиссиязынче болгаш Ажылчын-тараачын инспекциязының Улус комиссариадынче партия ажылдадып чоруткан болгаш оон соонда партия база күрүне ажыл-чорудулгазының харыысаалгалыг участоктарынга доктаамал ажылдап келген. 1937—1939 чылдарда М. А. Суслов—партияның Ростов обкомунуң килдис эргелекчизи, секретары турган. 1939—1944 чылдарда—СЭКП-ниң Ставрополь крайкомунуң бирги секретарынга ажылдаан.

Михаил Андреевич Суслов Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бодунуң бүгү күштерин дайзынны чылча шапкан чиңгелдениң херээнге берген. Партизаннар отрядтарының Ставрополь край штабының начальниги, Закавказ фронтузунуң шериглериниң соңгу бөлүүнүң Шериг чөвүлелиниң кежигүнү болбушаан, фашистиг эжелекчилерге удур демиселге ол идепкейлиг киришкен.

1944—1946 чылдарда М. А. Суслов — партия ТК-ның Литва ССР талазы-биле Бюрозунуң даргазы турган, дайынның уржуктарын узуткаар. Литвага совет тургузугну быжыглаар херектиң талазы-биле ол Бюро республиканың партия организациязынга дузазы чедирген.

М. А. Суслов 1946 чылдан бээр СЭКП Төп Комитединге ажылдаан. Партияның XVIII съездинге ону Төп Ревизия Комиссиязының составынга соңгаан. Партияның XVIII Бүгү-эвилел конференциязынга (1941 ч.) болгаш партияның оон дараазында болган бүгү съездилеринге ону Төп Комитеттиң кежигүнүнге соңгуп келген. М. А. Суслов 1947 чылдан бээр партия ТК-ның секретарынга үргүлчү ажылдап келген. 1949—1950 чылдарда «Правда» солуннуң кол редакторунга дакпырлап ажылдаан.

1952—1953 болгаш 1955—1966 чылдарда М. А. Суслов—СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, 1966 чылдан бээр — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү.

1941 чылда М. А. Суслов ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгуткан болгаш оон бүгү чыыштарының депутады бооп келген. 1950—1954 чылдарда ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү турган, а 1954 чылдан—Эвилел Совединиң Даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының даргазы.

Коммунистиг партияның болгаш чоннуң даасканы бүгү албан дужаалдарга Михаил Андреевич Суслов бодун шыырангай организаторы. Лениниң өндүр улуг херээ дээш, коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын чедиишкинниг күүседири дээш чанмышсыраан чок демиселчи кылдыр көргүскен. Партияның улуг теоретиги болбушаан, ол марксистчи-ленинчи өөредигниң чогаадыкчы хөгжүүлдезинге хөйну кылган болгаш оон арыы дээш быжыг туржуп чораан. Делегейниң революстуг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң бүгү отрядтары-биле бистиң партиявыстың интернационалчы харылзааларын калбартырының болгаш быжыглаарының херээнге ол улуг салыышкынны кирирген. Оон ажыл-чорудулгазынга чүгле черниң социалистиг демкаттыжылгазының чурттары-биле акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарының, тайбың херээ дээш бистиң чурттуң демиселиниң айтырыглары ээлеп турган.

Михаил Андреевич Суслов большевиктиг принциптиглиги, бодунга болгаш өскелерге негелделиг, кайгамчык ажылгыры, амгы үениң чидиг болгаш нарын айтырыгларын чогаадыкчы сайгарып билири-биле онзаланып турган.

Чаагай сеткилдиг, эң арыг кижизиг мөзүлүг, кайгамчык бодуун кижи, ол партияның болгаш чоннуң ханы хүндүткелин чаалап алган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг аты-алдарлыы дээш М. А. Сусловка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты ийи катап тывыскан, ол беш Ленин орден-биле, Октябрь Революциязы орден-биле, Ада-чурттуң дайынының орденининиң 1-ги чергези-биле, ССРЭ-ниң хөй-хөй медальдары-биле шаңнаткан. Ол акы-дуңма элээн каш социалистиг чурттарның шаңналдары-биле база демдеглеткен.

[illegible] бүгү амыдыралын коммунистиг тургузуушкуннуң өндүр улуг херээнге турасклаткан партияның шынчы оглу, ленинчи-большевик Михаил Андреевич Суслов дугайында чырыткылыг турасклал совет кижилерниң чүректеринге мөңгеде артар.

Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, Г. Ф. Сизов, И. В. Архипов, Н. К. Байбаков, Г. И. Марчук, И. Т. Новиков, Н. В. Мартынов, А. К. Антонов, Н. Н. Бодюл, В. Э. Дымшиц, К. Ф. Катушев, Л. А. Костандов, В. Н. Макеев, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, Н. В. Талызин, М. А. Яснов, М. П. Георгадзе, А. П. Шитиков, В. П. Рубен, А. П. Александров, А. И. Шибаев, Б. Н. Пастухов, Г. С. Павлов, К. М. Боголюбов, Е. М. Тяжельников, С. П. Трапезников, И. М. Пегов, П. А. Петровичев, Г. М. Марков, Т. Н. Хренников, Л. А. Кулиджанов, Н. А. Пономарев, Н. М. Кузнецов, В. А. Зимнев, В. С. Мураховский, В. К. Гусев, Е. Ф. Муравьев, Е. И. Чазов, Ю. Ф. Соловьев, И. Я. Прокофьев, А. М. Школьников, С. В. Клейменов, И. А. Бондаренко, П. П. Гришкявичус.

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаадыры болза:

1. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Михаил Андреевич Сусловту оршукшударын организастаары-биле чазак комиссиязын эштер В. В. Гришин, А. Я. Пельше, К. У. Черненко, А. П. Кириленко, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, М. В. Зимянин, Г. С. Павлов, П. Н. Федосеев болгаш В. А. Зимнев олар составтыг кылдыр тургузар.

2. М. А. Сусловту Кызыл Шөлге оршукшудар

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРО КЕЖИГҮНҮ, СЭКП ТК-НЫҢ СЕКРЕТАРЫ М. А. СУСЛОВТУ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧАЗАК КОМИССИЯЗЫНДАН

Мөчээн М. А. Суслов-биле чарлырының кажыдал ёзулалын Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга январь 28-те 10-дан 18 шакка чедир, январь 29-та эртенгиниң 9-тан 11 шакка чедир кылыр деп Чазак комиссиязы дыңнадып тур.

Михаил Андреевич Сусловтуң аарыының болгаш мөчээниниң чылдагааның дугайында МЕДИЦИНА ТҮҢНЕЛИ

79 харлыг М. А. Суслов чигир диабединиң чылдагаанындан хамыктаан колдуунда-ла чүректиң болгаш мээниң дамырларынга болган нийтиатеросклерозтан үр үеде аарып чораан. 1976 чылда миокардтың инфарктызын аарып эрткен. 1982 чылдың январь 21-де угаан-медерелдиг ханы ослундуруушкуну, тыныштың болгаш организминиң өске-даа амыдыралга чугула черлериниң үрелиишкини-биле [illegible] ажылдаары улам сулараан, баарның болгаш бүүректерниң ажылы үрелген.

Январь 25-те 16 шак 05 минутада чүрек соксастай берген.

[illegible]

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң чанында дөрткү кол эргелелдиң начальниги ССРЭ-ниң ЭА-ның болгаш ССРЭ-ниң МЭА-ның академиги профессор Е. ЧАЗОВ;

ССРЭ-ниң МЭА-ның академиги профессор Е. ШМИДТ;

ССРЭ-ниң МЭА-ның корреспондент кежигүнү профессор А. КОНОВАЛОВ;

профессор Р. ТКАЧЕВ;

профессор Ю. МАРТЫНОВ;

эртемниң алдарлыг ажылдакчызы профессор В. ПОПОВ;

эмнеп турган эмчи Л. КУМАЧЕВ;

эртемниң алдарлыг ажылдакчызы профессор Ю. ПОСТНОВ.

ШАЛЫПЧЫЛАР

«Тыва дээ-дүгү тудуг» эргелелинде Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу А. С. Күжүгеттиң 29 кижи составтыг бот-орулга-чарылгалыг комплекстиг бригадазы...

...турар бис. Өрээлдер арыының хаалалары база ой шаавыла келбеин баар-дыр. Ынчангаш чамдыкта өске ажылдар кылыр азы анаа турар ужурга...

М. ООРЖАК.
Барыын-Хемчик район.

ЭКИ ТАЛАЛАРНЫ ҮНЕЛЕП ТУРА

(Партия-ажыл-агый активиниң хуралындан)

Социалистиг хүлээлгези

★ Үүрмектен садар бараан саарылгазының чыл планын декабрь 30-ге чедир күүседир болгаш пландан ажыр 800 муң рубльдиң бараанын садар.

★ Иштиң чемненилгезиниң бараан саарылгазының чыл планын декабрь 30-ге чедир күүседир. Бодунуң продукциязының улуг-хуузун 81 хуу чедирер болгаш пландан ажыр 40 муң рубльге бүдүрер.

★ Бараанны боду шилип алыр арга-биле садыглаарының үлүүн 55 хуу чедирер.

★ Мооңнен садар бараан саарылгазының чыл планын декабрь 30-ге чедир күүседир. Пландан ажыр 1470 муң рубльдиң бараанын сайгарар.

★ Тускайлаан фондуга немей 1 миллион рубльдиң бараннарын саарылгаже киирер.

★ Чыл дургузунда бүгү үнер дөстерден 2,5 миллион рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алыр.

★ Чүък сөөртүлгезиниң чыл планын декабрь 30-де күүседир. Пландан ажыр 2 муң тонна чүъкту сөөртүр.

★ 18 комплект автореезинаны, 11 муң литр кывар-чаар материалдарны, 3 муң рубльдиң артык кезектерин камнап алыр.

★ Картофель, ногаа, фрукт хүлээп алыр, сайгарар баазаларын август 15-ке чедир белеткээр. Оларны үр шыгжаарынга белеткээрин болгаш салырын октябрь 15-те доозар.

★ Дузалал ажыл-агыйга 170 тонна эът бүдүрер.

★ Саарылга чарыгдалын 50 муң рубльге эвээжедир, пландан дашкаар 50 муң рубль орулганы алыр.

★ 50 муң квт. шак электроэнергияны, чижеглеп алган 200 тонна одаар чүүлдү камнап алыр.

Эрткен чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш республиканың Садыг министерствозунуң организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң удуртур органнары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары органиакчы болгаш политиктиг-хааржыдыкылыг ажылды [illegible]

104,8 хуу күүсеттинген, пландан ажыр 142 муң рубльдиң орулгазы алдынган. Столовайлар болгаш рестораннар тренн чонну хандыларын улам калбартыышкан, [illegible] ажыл-агыйлар эргалары боттередип турар. Системаның 4 муң ажыт ажылдакчылары барык шупту чыгыш социалистиг [illegible]

[illegible] раан курлавырларының өзүлдези бараан саарылгазының өзүлдезинден дыка ажып турар.

Үстүнде фактылар болза, [illegible] бааларының, адырлар, садыг организацияларының удуртукчулары, специалистери, товароведтер болгаш [illegible]

[illegible]

[illegible] биле күүсеткен. Дузалал ажыл-агыйы эът сайгарар планын 167,8 хуу күүсеткен. Өөредилге-курс комбинады кадрлар белеткээр планын күүсеткен. Септелге-тудуг, материал-техниктиг эргелелдериниң, төлевилел-смета бюрозунуң ажылында чамдык эки талалар бар. Организацияларның сан-хөө байдалы туруштуг, орулга планы [illegible]

[illegible] лаар талазы-биле ажылдаар улуг четпестер бар. Ынчангаш чагыгларының экономиктиг үнелээшкинерин тургузар, бараан курлавыры тодараткан информациялар, баш бүрүнгээр көвтеп мелдэлер чок. Рынок байдалы чечен өөренип көрдүнмейн турар. Мооң ужурунда чамдык садыгларга бараанннар ховарлап, чамдыктарынга артыкшылдыг болуп турар. Ниити-биле министерствода ба- [illegible]

[illegible] таш оларны боттандыраазы-биле делгеренгей чеглерин хүлээп алганы амыдыралга таш туруштуг боттаныр четпестерин шайладыры системазы 1982 чылда [illegible] рулгаларны [illegible] специалистер [illegible] Ам ол дээш чугула дээры артыкан.

С. ЧИГЖИТ.

ТАЙБЫҢГА КЫЖАНЫГ КАЙЫЫН ҮНҮП ТУРАРЫЛ

Военнадаттыы үндүргени «Тайбыңга кыжаныг кайыын үнүп турарыл» деп брошюрада Чөөн чүк биле Барыын чүктүң аразында күштерниң деңнешкүүрүнүң, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың даштыкы политиказының ниити угланыышкынының дугайында херек кырында боттуг материалдар киргеи. ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң январь 25-те Москвага эрттирген парлалга конференциязынга совет болгаш даштыкы корреспондентилерге ол чаа номну таныштырган.

Парлалга конференциязын «Красная звезда» солунуң кол редактору Н. И. Макеев чорутакан.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерниң Кол штабының начальнигиниң бирги оралакчызы армия генералы В. И. Варенников журналистерге чуве чугаалаан. Номнут парлап тура, Каттышкан Штаттарда барык албан ёзунун херээ кылдыр шинчиткен «совет дайын кыжаныг»... хамаарыштыр аажок калбарган пропаганда [illegible]

факт-барымдааларга, деңнелгелерге көргүзер деп сорулганы салган бис.

Каш он чылда уламчылап турар боо-чепсектериин энделерге бүдүрерин кым буруулуг болуп турарыл номнуң материалдары тодаргай херечилеп турарыл айтыры чугула. Ында киргеи фактылардан айыылдыг чепсектерниң улам чаа-чаа хевирлерин чогаадып тургузарының эгелекчилери чогум кым болуп турары [illegible]

Чогум-на АКШ диптер аразының стратегтиг бомбалакчы самолёттар болгаш баллистиктиг ракеталарлыг суг адаазыны атомнуг хемелер флодунуң тудуунуң эгелекчилери болган. Чогум-на олар чер кырынга тургузар диптер аразының баллистиктиг ракеталарын чер-черге массалыг калбартып тургузарынче бир дугаар кирген. Чоокта чаа Вашингтон нейтронг боо-чепсек курлавырларын долу хемчээлдиг бүдүрүп кирер деп шиитпирлээн дугайын чарлаан, агаар, суг база чер баазаларынга тургузар чалгынныг хөй муң ракеталарны [illegible]

[illegible]

боо-чепсектерин калбартыр ужурлуг бис. Ынчалзажок Совет Эвилели шериг талазы-биле артык күштүг болуру [illegible]

[illegible]

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ОБЪЕКТИВТЕ — АФГАНИСТАН

Чурттуң экономиктиг, политиктиг болгаш хөй-ниити амыдыралынга афганн херээженнер идепкейлиг киржип турарлар.

Гульшах Сабири (чурукта) Файзабад хоорайның школаларының бирээзинде башкылап турар. Ол — Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының кежигүнүнге кандидат болгаш Бадахшан можунуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

УГААН-САРЫЫЛ ЧОК ЧҮТКҮЛ

ПРАГА. Каттышкан Штаттарның кижи төрелгетенге удур «крест походунуң» чаа арын ажыттынган — Вашингтон химиктиг чепсекче чүткүп турар. АКШ ону Барыын Европага тургузарын оралдажып турары илдептиг. Америк администрация химиктиг чепсекти бүдүрүп үндүреринге чаа-чаа акша-хөреңгини негеп, ону бүдүрерин [illegible] чаа-чаа төлевилелдерин кылып турар. Ол дугайын чехословак радионуң тайылбырында чугаалап турар.

Химиктиг чепсекти Барыын Европага албадап, тургузарының оралдажыышкыннары ол дипти дайылдажыышкыннарының девискээри болдурар талазы-биле америк политикага долузу-биле үндезилеттинген. Вашингтон Европаның чурттарынга ядролуг боо-чепсектиң янзы-бүрү системаларын албадааш, ам кээп Европаның газ камеразы болу бээрин сүмелеп турары ол ышкажыл. Ол кавыының улустары ам даарта чогум чүү болурун, америк империализм [illegible]

туларынга 20 млн. долларны тускайлаан. Аңаа нерва муңчурадыр газты массалыг-биле кылып үндүрерин планнап турар. Чамдык санаашкыннар бүдүрер алырга, ниитизи-биле ол-ла соруглага сөөлгү беш чылдарда 6 млрд. долларны чарыгдаар ужурлуг.

Ол-даа чокка Каттышкан Штаттарда нерва мууңчурадыр газтың [illegible] аажок хөй курлавыры бар боор турарын Д. Прайор айыткан. [illegible] ол чепсекти тургузар дээн чурттарның хамаатыы чонунуң [illegible] сенатор демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. [illegible] «Нью-Йорк таймс» солуну угаан медерел чок чорук деп санап турар. Бир эвес 1983 [illegible]

[illegible]

ВАШИНГТОН. Сенатор Д. Прайор (Арканзас штаттан демократ) [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

Эжелекчи хөделиишкиннер

АММАН. (СЭТА). Иордан хемниң барыын талазының эриннинң үндезин палестин чурттакчыларынга хамаарыштыр хоойлу төлевилелин Израильдиң эрге-чагыргалары белеткеп турар дугайында Иорданиның парлалгазы дыңнаткан. Ол хоойлуну бадылаар болза, палестиннерниң «чаштыттыг» кижилер кылдыр санаар болгаш хорап чылап көөр деп турар.

Палестиннерниң хөй кежээлиг тарыга шөлдериниң Израильдиң эрге-чагыргалары эжелеп алган болгаш ында шериглиг суурларны тургускан.

ИНДИЯГА УДУР ҮҮЛГЕДИИШКИН

ДЕЛИ. (СЭТА). Пакистанның шериг администрациязы Индияга удур чаа үүлгедиглерни кылып турарын «Нэшнл геральд» солун бижээн. Пакистанның эжелээни Джамму болгаш Кашмир деп Индияның штаттарының кол девискээрин «хамааржыр» кылдыр чуруп каан карталарны Пакистанның солуннарынга парлаан.

СЕНАТЧЕ ДАМЧЫДАР

ПАРИЖ. Чер-черниң эрге-чагыргаларының төптен хамаарылгазын кошкадыр дугайында чазак черниң хоойлу төлевилелин Францияның Националь хуралы 327 бадылаакчының бөлүгээр үнүку номчулга-биле чүлдүг деп хүлээп алган. Аңаа 152 кижи удур бадылаан. Эрге-чагырганың чер-чер органнарының төлээлекчилериниң бурун эргелерин калбартып хоойлуда көрген.

Ам ол хоойлу төлевилелин сенатка хүлээп алырынче дамчыдар ужурлуг. Оон соонда ол Национал хуралга сөөлгү бадылааткынга киирери-биле чедир кээр.

(СЭТА).

АВАНТЮРИСТИГ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

Р. Рейганның администрациязының эрге-чагырга турул келгениниң баштайгы чылы америк даштыкы политиканың ССРЭ-ге удур угланыышкынының тодаргай көргүзени. Совет Эвилели-биле удурланыштыр туржурунче, боо-чепсектериин энделер бүдүрерин улам калбартырынче, кижилерниң массалыг узуткаарының улам-на үрегдекчи болгаш араатанныг чепсектерин тургузарынче, делегейге прнавстерин болгаш мезилдежиишкиннерин күткүп үндүреринче угланыышкынны Американың Каттышкан Штаттары ажыы-биле чоруда берген.

Делегей харылзааларынга политиктиг кадык байдалды деткип тургузарының дугайында сагып салыр эвес, харын удурланыштыр туржур, деп эргеге үндезилээн, кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылга эвес, ха- [illegible]

бүдүн девискээрлерин Вашингтон АКШ-тың амыдыралчы эрге-ажыктарының кавызы кылдыр» ыят чокка чарлап алган. «Кызыгаарлалдыг» ядролуг дайынның болдунуп болурунуң дугайын океан мыйдында база дагын чугаалап үнүп келген.

АКШ-тың амгы администрациязының үүлгедиишкиннериниң база бир өске угланыышкыны — совет-америк дыңа хөй дугуржуп алыышкыннарны болгаш дугуржулгаларны чоорту ууптап кааптар дээр чүткүл база дүрүм ёзугаар дүвүрээзинин хаанныктырып турар. Чижээ, стратегтиг боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында [illegible]

угланыышкынынга [illegible] Совет Эвилели харылзааларынга [illegible] ядролуг чепсекти [illegible] чепсектиг күштү [illegible] мурнунга-даа [illegible] америк ажылдакчыларның [illegible] дериң оон өскээр [illegible] бис.

Ракета-ядролуг [illegible] сектериин кызыгаар [illegible]

[illegible]

[illegible] составында кирген. «Лыка хөй америк удуртукчулар националь айыыл чок чорукту айтырыы шериг күчүзүн [illegible] риг херекселдеринге акша [illegible] турарының чугула чүүлү болуп турар кылдыр [illegible] Шак ындыг кызыгаарлалдыг [illegible]

[illegible] тавайн турар бис деп Р. Рейган-биле бижиглежиишкинге эш Л. И. Брежнев сагыштап демдеглээн. Бис [illegible] Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкан Штаттарның аразынга тайбыңны, кады ажылдажылганы быжыглаары болгаш чалгай [illegible] болур чорукту [illegible] бис.

В. МАТЯШ. (СЭТА).

Янзы-бурү медээлер

Н. РУШЕВАНЫҢ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Талантылыг чурукчу Нада Рушеваның төрүттүнген хүнүнден бээр үжен чыл болганынга тураскаатканкежээ Москвада Л. Н. Толстойнуң музейинге болган. Аңаа чурукчу Нада Рушеваның моон мурнунда билдинмейн чораан тован чеди чуруунуң делгелгезин ажыткан.

Ол делгелгеге хамаарыштыр «Кежээки Москва» солуннуң музейниң эртем ажылдакчызы А. Дробыш мынчаар чугаалаан.

— Он дөрт чыл бурунгаар бистиң музейге Москваның № 223 школазының өөреникчизи — талантылыг чурукчу Надя Рушеваның график ажылының делгелгези болган — деп, эртемден чугаалап турар — Ынчан улуг орус чогаалчы Л. Н. Толстойнуң «Дайын болгаш тайбың» деп номунуң маадырларынга хамаарыштыр бичии чурукчунуң чеден беш чуруу делгелгени каастап турган. Ол үеде Наданың харын чаа-ла 16 чедип турган.

Ол аныяк уругнуң талантызын мынчан-на чурукчулар болгаш башкылар улуу-биле үнелеп эгелээн. Ол делгелгеге көргүзүлген Надя Рушева бодунуң чээрби дөрт чуруун музейге тураскаалга берген турган. Аныяк чурукчунуң амыдыралы хенертен хомудалдыг-биле үзүлген. Бистиң сорулгавыс — чурукчунуң үнелиг чуруктарын өскээр тарап читтирбейн дээш ажылдап чорудары турган. Бо ажылды кылырынга оон авазы Наталья Дойдаловна Ажыкмаа биске улуг дузаны чедирген.

Наталья Дойдаловна биске уруунуң 481 чуруун белекке берген. Ол чуруктарның ховар коллекциязынга улуг чогаалчының «Дайын болгаш тайбың» деп номунуң маадырлары Наташа Ростованың, Пьер Безуховтуң портреттери, «Анна Каренинаның» аңгы сценазын көргүскен чуруктар кирип турар.

Наталья Дойдаловна оон ынчаар уруунуң аңгы-аңгы чылдарда чуруп турганы автопортреттерин база бистиң музейге белекке берген. Бо хүннерде делгелгевисте чоон-на ол чуруктарны көргүзүп турар.

Н. КОСЕНКОВА.

Москва хоорай.

МУЗЕЙДЕ

«Соңгу чүкту чаңгыс-даа катап көрген кижи ону кажан-даа утпас». Бо сөстерни Ыракы Чөөн чүктүң бир далайжызы Арктикаже рейстер кылып турган, бодунуң ажыглап турганы ээжинтириишкин картазының кыдыынга бижип каан.

Эрге [illegible] «Ермактың» [illegible] турупуп турар, Арктиканың эрес [illegible] тураскааткан музей [illegible] карта [illegible] материал [illegible] чылдар.

Дөрт буруң бурунгаарлаар Совет флоттуң хөгжүлдезиниң төөгүзүн стендилерде көргүскен. Эң хоочун ледокол «Ермактың» болгаш 1974 чылдан бээр Чөөн Арктиканың дөштүг делгемнеринде эжиндирип чоруп турар оон салгакчызы чаа «Ермактың» экипажының эрес-мергени чорук тарын фото-чуруктар болгаш документилер көргүзүп турар. Экспонаттарның аразында — Соңгу полюстуң суун куткан сава, [illegible] судноларның далайжыларының белектери, музей ледоколду көрген чогаалчыларның автографтыг номнары.

— Арктикага эжиндиришкиннериниң хоочуннарының [illegible] далайжылар-биле [illegible] ол музей [illegible] турар — деп, ТАСС-тың корреспондентизи [illegible] Экипажтың сос[illegible] чаа немешкен кижилерге далайжы чаңчылдарының дугайында беседалар [illegible].

ВЛАДИВОСТОК.

ШЕФТЭЭННЕР

Эрткен дыштаныр хүнде «Хемчик» совхозтуң тудугжулары бригадири Х. Чап-оолдуң удуртулгазы-биле Чолдак-Сайырда малчын Донгак Калдарның коданынга шефтээн. Аңаа 16 кижи барган.

Олар чоогунда черден эргиш кажааны кежүрген, малчының хоюнуң кажаазын [illegible], сыгдап, [illegible] дуглап бергеннер. Шефке хоочун тудугжулар Н. Ооржак, М. Хомушку, М. Донгак, Х. Ооржак олар идепкейлиг киржиишкеннер.

А. ЕВРОП

ЧАА СОРУЛГАЛАРГА ДҮҮШТҮР

СЭКП-ның XXVI съездизи культура ажылдакчыларының мурнунга ажылчы чоннарның культура хандырылгазын улам экижидериниң сорулгаларын салган. Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарынче социалистиг чарыштың калбартырынче сорук киирериниге культура албан черлери улуг рольду ойнаар ужурлуг. Эрзинниң «Чаа орук» совхозта культура албан черлери бо херекке база тодаргай улуг хуузун киирип турар. Он бирги беш чылдың баштайгызында чаа орукчулар тура-соруктуг ажылдааннар. Боттарынга онаашкан планныг онаалдаларны ажылчыннер багай эвес күүседкеннер.

Совхозта партия организациязы болгаш Бай-Даг кожуун Соведи Культура бажыңының база библиотеканың ажылынче кичээнгейни кошкатпайн келген. Культура бажыңы (директору З. Ооржак), кожуун библиотека (эргелекчизи К. Түлүш) совхозта өске хөй-ниити организацияларны-биле бир демниг ажылдап турар. Культура бажыңында бөлгүмнер доктаамал ажылдап турар. Улуглар болгаш аныяк өскен бөлгүмнер ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу А. Доңдуп культура-массалыг ажылдарны эки башкарып турар. «Тарлашкын» агитбригада совхозтуң малчыннарынга, хову бөлүктериниң ажылдакчыларынга доктаамал баар аалчы. Эрткен чылдың дургузунда чээрби үнүүшкүннү организастаан. Концерт көргүзүглериниң аразында, лекция, беседалар база чорудуп келген. Агиткультбригаданың бот-тывынгыр артистери Бадыраа Чыргал, Владимир Күскелмаа, Борис Мерзи, Галина Комбу болгаш өскелер-даа оон көргүзүглерге доктаамал киржип турар.

Бай-Даг кожуун филиал эрткен чылын 600 номчукчуну хаара туткан болгаш өске-даа планнарын чедиишкинниг күүсеткен. Библиотеканың ном фондузу байлак. Номчукчулар-биле харылзаазы быжыг. Библиотекадан номнарны доктаамал ап номчуп турарларның саны өзүп турар. Оларның чижээнге Чоксум Монгуш-оол, Күнчүк Сендин-оол, Шаравии Уйнук, Анджела Күнгаа, Седип Долаана дээш өскелерни-даа киириштирип болур.

Культура бажыңы болгаш библиотека темалыг кежээлерни, номчуга конференцияларны демниг эрттирип турар. Чогаалчы Салчак Токага тураскааткан кежээ солун эрткен. Ф. Уграштуң «Чон аразында кижи» база Салим Сүрүн-оолдуң «Өске кадай» деп чогаалдарынга номчуга конференцияларын хөй кижи киржикчилиг, организастыг эрттирген. «Коллектив деп чүл?» деп темалыг диспутту чон сонуургаан.

Бай-Даг ортумак школазының башкылары болгаш суурда өске-даа специалистер чон ортузунга культура-массалыг ажылдарга идепкейлиг киржип турарлар. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хоочун коммунист Күске Чанмаевна Эренчин культура ажылдакчыларынга арга-сүмезин кадып, организастаан хемчеглерге идепкейлиг киржип турар. Бо культура шугумунга хөй чылдарда ажылдап келген болгаш ол талазы-биле байлак дуржулгазын аныктарга дамчыдып берип турар. Аныяк ажылдакчылар хоочун дагдыныкчызынга арга-сүмезин дээш өөрүп четтиргенин илередип турар.

Совхозтуң сүт-бараан фермазының кызыл-булуңун дериир каастаарынга культура ажылдакчылары идепкейлиг болуп турарлар. Маңаа номнарны база бо-ла эккээр.

Бай-Даг суурда культура одаглары мынчаар ажылдап турар. Эрткен чылдың түңнелдери-биле «Чаа орук» совхозта Бай-Даг кожуун Культура бажыңы районнуң культура албан черлериниң аразында социалистиг чарыжынга бирги черни алган. Культура бажыңы телевизор-биле шаңнаткан. Бай-Даг кожуун библиотека ук чарышка ийиги черни ээлээн болгаш радиола-биле шаңнаткан.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында кожуунуң ажылчыннериниң культура хандырылгазын улам экижидер дээш совхозтуң Культура бажыңы болгаш кожуун библиотека, оон ажылдакчылары соруктуг ажылдап турарлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Кызылдың аъш-чем барааннарының садыы — хоорайның уран чүүл көрүлделеринге доктаамал, эки белеткелдиг киржип келген коллективтерниң бирээзи. Олар декабрьда болуп эрткен бүдүрүлге, албан черлериниң хоорай көрүлдезинге база-ла идепкейлиг киришкеш, өректиг белектер болгаш дипломнар-биле шаңнатканнар.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорайның аъш-чем садыының коллективиниң танцы бөлүү күүселде үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

ЯНВАРЬ 29-ТАН 30-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55—«Кыштың аялгалары». Классиктиг музыканың концерти. 9.30 — «Кызытаар чок дип». Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.50 — Кодээде башкы Л. Ф. Девятайкина-биле школачыларның ужуражылгазы. 10.35 —«Частың он чеди шимчээзи». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 11-ги сериязы. 11.50— Медээлер. 12.15 —14.15 —Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35— «Күш-культура болгаш спорт —шуптузу-ла». Документалдыг фильмнер программазы: «Сибирь чурттуг спортчу», «Эң-не үнелиг», «Домей тиилелгелер чок», «Парашютчулар». 15.20—В. Шекспир. 2 ги дамчыдылга. 16.10 — Молдавияның Курупе филармониязының «Рапсодия» ансамблиниң концерти. 16.40 — Документалдыг фильм. 17.00 — «Москва болгаш москвачылар». 17.30 — «Тоол аалдап келди». «Сеелгү бүрү». Мультфильм. 18.15—«Мал ажылы — шалыпчы фронт». Краснодар крайда эът бүдүрүлгезиниң курлавырларын өстүрер дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.10 — «Телейжи».

МОСКВАДАН

19.20 — «Калы ажылдажылга». Тележурнал. 19.50— «Частың он чеди шимчээзи». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 12-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.10 —Бөгүн делегейде. 23.25— 00.00 — Даштыкы эстраданың аялгалары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —«Чукотка». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.30 — В. Г. Короленко. «Чер алдының уруглары». 5-ки класс. 13.00—Саншарда хүн обсерваториязы. 13.45 — Ханы үткалыг пропаганданың ленинчи планы. 14.10 —Төөгү. 9-ку класс. Ленин — Октябрьның баштыңчызы. 14.40 — «Каң мынчаар каткан». Н. Островскийниң амыдыралының болгаш чогаалдарының арынындан. 15.30 — «Ботаниктиг ном сад». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 —Медээлер. 16.00 —17.25 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.25 — Уругларга фильм. «Пага болгаш эдельвейс». 18.00 — «Аныяк лениннчилер». 18.35 —«Чурукчу болгаш үе». 19.10 — «Тываның экранында». 19.25 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — Тамчыктыг хуунар, чаптар!» «Избилиг экран». 19.45 — «Кино аян-чоруктар клуву». 20.45 —Дагга хаактаар спортка делегей чемпионаты. Австриядан дамчыдылга. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Чайгы гастрольдар». Уран-чечен телефильм.

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги почта. 8.55 —«Кадык болуруң күзээнне». (Күш-культуржуларга сүме). 9.00—АБВГДээр. 9.30 — Эки бараанныгларны — хөйну. 10.00 —Спортлотонуң 5-ки тиражы. 10.05 — Силерге, ада-иелер. 10.35 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй серийлыг уран-чечен телефильм. 12-ги сериязы. 11.40 —ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Ткаченконуң концерти. 12.00 —«Кижи. Чер. Оптаргай». 12.45 —Делегей конкурстарының лауреады М. Плетнев П. Чайковскийниң чогаалдарын фортепьянога күүседир. 13.10 — «Билдингир-даа бол, эдептиг». Дамчыдылганы С. П. Капица эрттирер. 14.15 — «Твардовскийниң бажыңы». А. Твардовскийниң амыдыралының болгаш чогаалдарының дугайында документалдыг телефильм. 15.15 — Волейболга ССРЭ чемпионады. Херээжейлер. «Автомобилист» (Ташкент) — ТТУ (Ленинград). 15.45 —Бөгүн делегейде. 16.00 —«Ийи тоол». Мультфильм. 16.15 — Политиктиг тайылбырлакчы В. Бекетовтуң беседазы. 17.00 — «Ыры. романс. вальс». РСФСР-ниң улустуң артизи О. Воронецтиң концерти. 17.30 — «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы В. С. Зорин эрттирер. 18.30—18.45—Чапсар. 18.45 — Москваның Н. В. Гоголь аттыг театрының «Эрги казак апаа-биле» деп фильм-шиизи. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.30—Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Трактор» — ЦСКА. Тоглеңде —Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 —«Арга иштинден чаа чылдың репортажы». Уругларга музыкалыг программа. 14.55 — «Ак этюд». Кыштың Бакурианиң дугайында киночуруммал. 15.05 —Грузин ССР-ниң алдарлыг артистери Т. Ишхели. М.Мекабде. И. Сохадзе болгаш өскелерниң-даа киржилгези-биле эрттиг концерт. 15.30 —«Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 17.00 —«Кино көргүзүгзүнүң демдеглелдери». 17.45 — Совет ырларның концерти. 18.15 — «Аңгы бараннаар». Мультфильм. 18.45 —Делегей байдалының дугайында тайылбыр. 19.00 — «Музыкалыг киоск». 19.30 — «Тамчыктыг хуунар, чаптар!», «Угаанныг бай». Мультфильм. 19.45 — «Эрмитаж. Рембрандт». 9-ку фильм. 20.15— «Кадыкчылар». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Орук». Уран-чечен телефильм.

Агаар

Республикага бичии булуттаар, хар чагбас, хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы дүне 38—42, чамдык районнарга 29—30, хүндүс 26—30, чамдык районнарга 18—21 градус соок.

Кызылга бичии булуттаар, хар чагбас, агаарның температуразы дүне 40—42, хүндүс 26—28 градус соок.

БИЧИИЛЕР—ТАЛАНТЫЛЫГЛАР

Мээң чеди харлыг уруум:

— Булуттар чүге черже кээп душпезил, ачай? — деп айтырды. Мен аңаа билдингир, тода харыы берип шыдаваанымга харын-даа иштимде эпчоксундум. Бичии кижилерге физиктиг болуушкуннарның хаяа утказын тайылбырлаары берге болгай. Ынчангаш «Өзүп келгеш биле бээр сен, уруум» — деп кагдым.

Бичии кижилер черле кончуг сонуургактар. Бүрүлер-даа, хар-даа, чечек-сигенден, каттымыс-даа черге кээп дүжүп турар, а булуттар чүге черге кээп душпезил? Бичии кижиниң чүвени кайгап, магадаар талантызынга харыы тайылбыр берип шыдавас болганым ол-дур.

Бичии кижи өскен тудум, оон ажы-чаңы өскерлир, ада-иениң оларга сагыш човаар чүүлдери көвүдээр. Уруглар садик назылыг турда, оларның хөй санныг «чүге» деп айтырыглыга харылаар, кады ном номчуур, кино көөр, чурук чуруур апаар. Уруглар элээди назы чеде бергенде ада-иезиниң бажың ажылынга дузалакчылары болурундан аңгыда, арга-сүмени айтырып, беседалажып, харын-даа боттары арга-сүмени кадып, сонуургаан айтырыгларын өске-даа кижилерден билип алтар апаар.

Уругларны философтар, талантылыглар деп турары кончуг шын. Оларның чугаазын кичээнгейлиг дыңнаар болзуусса, кандыг-даа айтырыгны көдүрүп турарлар. Бичии Сулактың авазы бажың алыр дээлээ чедип кээрге, ол талазы-биле харылап турар черлерге баарга, бажыңны ам-даа бир чыл болгаш алыр силер деп харылааан. Авазы бажыңынга аажок муңгараан чедип келген. Судак авазының чанынга чедип келгеш, кээргээн сеткил-биле:

— Сени мынча дыка мегелепле турар, даргаларның аразында пионерлер чок чүве бе, авай? — деп айтырган.

Бичии кижилер чурук тургда кайы үпре чарап, тода болгаш дидим ийин! Чаштар ойнаар-кыстар-биле ойнап турда, кандыг ийик. Боттары хары угда драматург, режиссёр, актёр-даа болуп турар. Бичии уруглар шупту талантылыг.

Алды харлыг Болат чүске чедир санап, чамдык ужуктерни бижип-даа билир, муң деп санны-даа дыңнаан. А бөгүн бир-ле дугаар миллион деп сан барын билип алган. Уруглар садыындан келгеш ачазындан дораан айтырган:

— Миллион, оон соонда база бир миллион кай болурул, ачай?

— Бир миллион, оон соонда база бир миллион—ийи миллион-на-дыр, ону канчап бодап шыдавас сен. Болат—деп, ачазы ыяттырар бодаан. А Болат ындыр хамаан чок:

— Дыка-ла хөй-дүр але— деп улам магадап каан.

Бичии кижилерниң кайгап магадаар, аңаа бодуун чүведе элдеп кайгамчык чүвени эскерип каар шынары кажан-даа, кана-даа турган. Олар школаның эргинин артап кирген, эге класстарның чадаларын өөренип эртер. Ынчап чоруй хенертен оларның өөредилгеге сонуургалы кошкап эгелээр. Бистер, улуг кижилер, чүгле ам кээп элдепсинип, канчап ынчап барганын бот-боттарывыстан айтырып эгелээр бис. Чылдагааны чүде? Оон чылдагааны чаңгыс — бистерниң, ада-иелерниң уругларывыстың сонуургалын, чараш чүвени эскерип билирин, кандыг-бир чүвеге сундулаашкынын, талантызын [illegible] [illegible] тургаваа турарывыста.

Бистиң шапкын хөгжүлделиг дүрген үевисте уруглар кижизидилгезинде эң кол чүве —үе деп чугаалаар болза, частырыг чок деп бодаар мен. «Берге» кижизидилгелиг элээди уруглар колдуунда «берге» өг-бүлелерден үнүп турары билдингир болгай. Олар уруглар кижизидилгезин чүгле школаже чая каггаш оралар, ынчангаш оларның ажы-төлү «кудумчу» кижизидилгезинге кирип, багай компания салдарынга алыскаш, ол хевээр шын эвес оруунче кирип, корум-чурум үрээкчилерниң одуруун немээр ужурга таваржырлар. Чамдык ада-иелер боттарының ажылындан аңгыда кежээки азы дүнеки үелерде база немелде ажыл кылып турар болур. Ынчангаш оларның-биле кады кино көөр, ном номчуур, арын кирип бойдустуң каас-чаражын магадап көөр-даа тывылбас-тыр.

Кижизидилге темазынга лекция номчааш бир юрист кижиниң «Ажыл шагы төнерге кандыг-даа чылдагаан чокка өг-бүлеңерже, уругларыңарже дарлажыңар. Хостуг үелериңерде уругларыңар-биле чугаалажыңар, оларның иштин-хөңнүн чедир өөрениңер. Чүгле ынчап уругларыңарның ,[illegible] херектери дээш арныңар кызыспас...» деп ада-иени чагып турганын утпас тур мен.

Бичии кижилер шупту философтар, талантылыглар. [illegible] дуулаашкынын электеп [illegible] [illegible] чаам сайзыралы — ада-иениң [illegible]. Октябрьның бир-ле хүнүнде уруум-биле кады хем кыдыында соораан бис. Удаазында дээр кара булуттар-биле [illegible] уруум дээрже көргеш:

— Дээр ыырган апарган, хорадап турар-дыр, ачай» — диди. Бичии кижиниң деңнелгези сагынгыр, хайгааракчалы кончуг-ла белиң болур дур деп иштимде бодап кагдым.

Булуттар дугайында айтырыывыска база катап эргип келдивис.

— Булуттар чүге черже кээп душпезил?

— Олар агаардан чиик. Ынчангаш агаар оларны тудуп турар-дыр ийин.

— Олар агаардан вартай берген, черже чаашкын кылдыр кээп душкерлер — деп, уруум немеп кагды.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ДОСААФ-тың Кызылда катташкан техниктиг школазы «А», «В», «С», «Д», «Е» категорияларның чолаачыларын база орук шимчээшкининиң дүрүмүн өөредир кежээки курстарга немелде хүлээп алыышкынны уламчылап тур. Оон аңгыда секретарь-машинакчыларның хүндүскү база кежээки курстарынга өөренир күзелдиглерни база чалап тур.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Интернациональная кудумчузу, 40, № 1 кабинет.

КИНО

ЯНВАРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дүвү чок чер» 10.00, 13.00, 17.10, 20.00. «Салгакчыларның биографиязы» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Бабаның болгаш дөртен дээрбечилерниң ужуралдары» (2 сериялыг) 10.00, 20.00. «Трясогузканың шерии» 12.40, 14.30. «Бистиң кайгамчык чылдарывыс!» 16.10, 18.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сээң човаажыңны үлежир мен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (удаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чүректиң дүвүреддери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«Шын» солун редакциязынга чурукчу болгаш курьерлар негеттинип тур

1982 ЧЫЛДЫҢ ЯНВАРЬ 1-ДЕН ЭГЕЛЕП КЫЗЫЛ АЭРОПОРТУНДАН САМОЛЕТТАРНЫҢ ШИМЧЭЭШКИНИНИҢ

РАСПИСАНИЕЗИ

Рейс	Чедер аэропорту	Сегиртинге маршруду	Ужудуп үнер хүннери	Кызылдан үнер үези	Чедер черинге келири	Рейс дугаары	Ужудар хүннери	Барган черинден үнер үези	Кызылга келир үези	Тайылбыр
	«ЯК-40» САМОЛЕТТАРГА УЖУДАР									
168	Красноярск	—	хүннүң	03.15	4.30	167	хүннүң	08.15	09.30	
170	Красноярск	—	3—6—7	08.00	09.15	169	3—6—7	09.55	11.10	
172	Красноярск	—	3—6—7	11.45	13.00	171	3—6—7	13.45	15.00	
174	Красноярск	—	3—6	4.00	5.15	173	3—6	5.55	7.05	
176	Красноярск	—	хүннүң	12.00	13.15	175	хүннүң	2.45	3.55	
178	Красноярск	—	3—6—7	12.30	13.45	177	3—6—7	14.35	15.45	
617	Абакан	—	хүннүң	4.45	5.30	618	хүннүң	8.45	9.30	
619	Абакан	—	1.06-дан 31.09 чедир хүннүң	11.15	12.00	620	01.06-дан 31.09 чедир хүннүң	12.35	13.20	
621	Новосибирск	—	хүннүң	4.15	6.30	622	хүннүң	7.20	10.10	
623/655	Абакан — Семипалатинск — Алма-Ата — Фрунзе		1—3—5	17.15	04.20	656/624	2—4—6	18.05	13.40	Абакан таварты 01.07-ден 31.08 чедир 1—3—5—6—7
679	Кемерово — Барнаул		2—6	10.05	13.10	680	2—6	14.05	16.35	
681	Кемерово — Томск		1—5	10.05	13.10	682	1—5	14.05	16.35	
683	Иркутск — Улан-Удэ		хүннүң	03.45	07.00	684	хүннүң	8.40	10.55	
62	Кызыл-Мажалык — Красноярск		хүннүң	06.55	08.35	61	хүннүң	5.15	6.35	
613	Кызыл-Мажалык — Абакан		хүннүң	06.05	06.55	614	хүннүң	07.10	08.10	
3624	Красноярск		2—5	10.35	11.40	3623	1—4	09.55	10.55	ТУ-154
162	Красноярск — Свердловск — Москва		1—4	13.15	20.45	161	2—5	08.05	09.15	ТУ-154
	«Л-410» САМОЛЕТТАРГА УЖУДАР									
615	Кызыл-Мажалык	—	хүннүң	05.40	06.40	616	хүннүң	07.00	08.00	
615д	Кызыл-Мажалык	—	(воскресеньеден аңгыда) хүннүң	06.50	06.50	616д	хүннүң (воскресеньеден аңгыда)	07.10	08.10	
615д	Кызыл-Мажалык	—	хүннүң	08.00	09.00	616	хүннүң	09.30	10.30	
635	Саглы — Хандагайты		хүннүң (воскресеньеден аңгыда)	09.00	10.15	636	хүннүң (воскресеньеден аңгыда)	10.30	11.50	
675	Тожу	—	—«—	13.00	13.35	676	—«—	13.50	14.15	01.06-дан 30.09-ка чедир
637	Тожу	—	—«—	04.45	05.20	638	—«—	06.30	06.05	
653	Мугур-Аксы	—	1—3—5	09.10	10.15	654	1—3—5	10.30	12.00	
631	Мугур-Аксы	—	2—4—6	07.10	08.15	632	2—4—6	08.30	09.35	20.05-ден [illegible] чедир хүннүң
665	Кунгуртуг	—	1—3—6	10.30	11.20	666	1—3—6	11.35	12.25	
	«АН-2» САМОЛЕТТАРГА УЖУДАР									
639	Сарыг-Сеп	—	хүннүң (воскресеньеден аңгыда)	06.00	06.30	640	хүннүң (воскресеньеден аңгыда)	06.40	07.10	
655д	Кунгуртуг	—	1—3—5	08.00	09.30	656д	1—3—5	09.40	11.20	
629	Соңгу Аржаан	—	2—4—6	08.00	09.30	630	2—4—6	09.40	11.20	
659/661	Бурен-Бай-Хаак — Сарыг-Сеп — Сизим	—	хүннүң (воскресеньеден аңгыда)	04.55	05.45	660/662	хүннүң (воскресеньеден аңгыда)	05.50	06.40	
627	Торгалыг-Хал	—	—«—	07.20	07.45	628	—«—	07.50	08.20	
651	Сарыг-Сеп	—	—«—	09.00	09.30	652	—«—	09.40	10.10	
649	Хову-Аксы	—	—«—	10.20	10.50	650	—«—	11.00	11.30	
625	Хову-Аксы	—	—«—	04.40	05.10	626	—«—	05.20	05.50	
635д	Өвүр — Торгалыг		—«—	06.40	07.45	636д	—«—	07.55	09.00	
647	Хамсыра	—	2—6	09.00	10.25	648	2—6	10.35	12.00	
643	Ырбан — Сыстыг-Хем		1—3—5	04.40	05.40	644	1—3—5	07.10	08.10	
645	Сеңи — Хүт		2—4—6	04.40	05.30	646	2—4—6	06.10	07.00	
633	Кара-Хөл — Чадаана — Тээли		2—4—6	05.20	07.40	634	2—4—6	07.50	10.10	
631	Мугур-Аксы — Кызыл-Мажалык — Тээли		1—3—5	05.20	07.40	632	1—3—5	07.50	10.20	
655	Чербі	—	хүннүң (воскресеньеден аңгыда)	04.50	05.05	656	хүннүң (воскресеньеден аңгыда)	05.10	05.25	Айтырышкыны езугаар
[illegible]	[illegible]	—	—«—	12.00	12.15	[illegible]	—«—	12.20	12.35	
[illegible]	[illegible]	—	—«—	10.35	11.00	642	—«—	11.10	11.35	

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуларының белдири, № 4. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-29-[illegible], [illegible] 2-23-[illegible], партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-22-51, кодээ [illegible] килдизиниң 2-21-47, үлетиур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-80, корректорларның 2-27-11, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 55.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүнениң комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 23 (11819) | 1982 чылдың январь 28, четверг | 1925 чылда үндүзүлтүнген | Өртээ 3 көп.

Он Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында өшкү кадарчызы. Амыяк малчын он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 өшкүден 132 анайны онча-менди камгалап алган. База ол ышкаш бир өшкүден-не ортумаа-биле 1,4 килограмм дүктү кыргып алгаш, республиканың эң дээри кергүзүглүг малчыннарының одуруунда кирген.

Март-оол Кыргысович ол чедиишкининге улам хей-аът кирип, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш эрткен чылгы көргүзүглеринден-даа эки түңнелдерни чедип алырын хүлээнген.

Беш чылдың шалыпчылары

М. КҮДЕР-ООЛ

ПАРТИЙЖИ ЭГЕ ЗВЕНОЛАР

Шуут-ла чон ортузунга ажылдавышаан, партийжи эге звенолар партияның политиказын массалар ортузунга нептередип, боттандырарын оларның чогаадынчы чоруу-биле сырый холбаштырарынга, ажыл-агыйжы болгаш идей-кижизидилгелиг айтырыгларны шиитпирлээринге авангардчы күш боол турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде мынча дээн: «Коммунистиг тургузуушкунnuң улуг болгаш хөй талалыг сорулгаларын шиитпирлээринге бирги черге ниң ролю партия эге организацияларынга онаажыр».

Бүгү чурттаазында ышкаш, сөөлгү чылдарда бистиң республикада партийжи эге звенолар ның саны улам өзүп, олар организация талазы-биле улам быжыгып, дайынчы арга-шинээзи бедип турар. Амгы үеде бистиң партияның 495 эге база 325 бригада, цех организациялары болгаш 400 партбөлүктер үлетпүрнүң, кедээ ажыл-агыйның болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының янзы-бүрү, коллективтеринде калбак, янзы-бүрү хөй талалыг ажылдарны чорудуп турар.

СЭКП-ниң сөөлгү съездилериниң айтыышкыннарын удуртулга болдургаш, партияның Эрзин, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга райкомнары болгаш өске-даа комитеттери чер-черде партия эге организацияларын, партбөлүктерни улам быжыглаар, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидер, ажыл-агый чорудулгазынга болгаш кижизидилге айтырыгларынга болгаш өске-даа ажыл-херектерге оларның удуртулгазын, салдарын күштелдирер талазы-биле хөй талалыг ажылдарны чорудуп турар. Ооң түңнелинде хөй-хөй партийжи эге звенолар боттарының организакчы болгаш идей-политиктиг ажылының деңнелин улам бедиткеннер.

Чижээ, «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында бригада парторганизациязы (секретары саанчы Ч. Н. Куулар) коллективке бүдүрүлге-даа база идеологтуг, политика-кижизидилгелиг-даа ажылдарны удуртуп баштап, организастаарынга кол күш боол турар. Мында он коммунистиң 9-зу шуут-ла материалдыг бүдүрүлгеде хаара туттунган. Чогум-на олар коллективтиң политиктиг өзээ болуп, бүгү-ле эки эгелээшкиннерниң база ажыл-херектерниң организакчылары болуп турарлар. Черкасс областың кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының патриоттуг эгелээшкинин эрткен чылын парторганизацияның ажык хуралынга чугаалашкаш, изиг-биле деткип, боттарының аргаларын санап көргеш, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын декабрь 20-ле күүседир деп социалистиг хүлээлгеге берген сөзүн коллектив алдарлыг-биле тудуп шыдаан. Сүттү бүдүрериниң болгаш курүнеге садарының планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ниитизи-биле ферма сөөлгү ийи беш чылдарда сүттү бүдүреб база курүнеге садар планнарны чедиишкинниг күүсеткен.

Партия организациязының туруштуг чоруу-биле сөөлгү чылдарда фермага хөй ажыктыг чүүлдер кылдынган. Амгы үениң дерилгелери-биле чепсегленген, кормоцехтиг, ийи чүс инек кирер чаңгыс аай хевирлиг чаа кажааны туткан, фермада бүгү ажылды механизастаан. Ажылчыннарның чогаадынчы идепкейин, мергежилин бедидеринге мында коммунистиг күш-ажылдың школазы, дагдынывышкын улуг дузалыг боол турар. Чыл бүрүде-ле саар бир инектен-не 3000 ажыг литр сүттү саап турар сураглыг саанчы Кара-Сал Таан ышкаш коммунистер аныяктарга боттарының дуржулгазын билдилии-биле дамчыдып берип турар. Коммунистерден 8 кижи Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Ол бүгү чедиишкиннер боду аңаа чедип келбээн. Бо коллективте партия организациязының ажыл-ишчилерни сырый каттыштырып, бедик организастыг чорукту, быжыг сагылга-чурумну тургузары дээш чорутkan шудургу ажылының түңнелинде чедип алдынган. Ол ышкаш СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта, Кызылдың сүт база дааранылга комбинаттарында, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында, Туранның амыдырал хандырылга комбинадында, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде, «Найырал» совхозтуң Кара-Талда болгаш өске-даа коллективтерде партия эге организациялары, партбөлүктер боттарының коллективтериниң ёзулуг дайынчы өзээ болбушаан, ажыл-ишчилер ортузунга партийжи салдарны улам күштелдирген. Олар ажыл-ишчилерниң күженишкиннерин он бирги беш чылдың планнарын боттандырарынче мобилизастап, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер, камналга чурумун сагыыр, коллективти сырый каттыштырар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, идеологтуг, политкижизидилгелиг ажылды күштелдирер талазы-биле доктаамал шудургу ажылды чорудуп турар.

Ынчалзажок чамдык партийжи эге звенолар ның организастыг талазы кошкак, ажыл-агый чорудулгазынга удуртулгазының деңнели чавыс, коллективке партийжи салдары четпес, коммунистерниң саны эвээш болуп артпышаан. Чижээ, өске ажыл-агыйларынга бодаарга «Кок-Тей», «Шивилиг» совхозтарда коммунистерниң саны дыка эвээш. Ол ышкаш Чөөн-Хемчикте № 3 КМК-да, Тожунуң амыдырал хандырылга комбинадында болгаш өске-даа чамдык коллективтерде парторганизацияларның дайынчы арга-шинээзи кошкак, организакчы болгаш идей кижизидилгелиг ажылының деңнели чавыс. Оон аңгыда «Тыва тудуг» база «Тыва кедээ тудуг» ышкаш улуг тудуг трестериниң чамдык участоктарында, бригадаларында партийжи эге звенолар ның ажылы база-ла үстүнде черлерден шоолуг дээредевес.

СЭКП ТК-ның декабрь (1981 чыл) пленумунга эш Л. И. Брежнев: «Партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин Төп Комитет аажок улуг ужур-дузалыг деп санап турар. Коммунистерниң канчаар ажылдап турарындан ниити байдал, күш-ажылчы коллективтерде сеткил-хөөнден бүдүрүлгениң көргүзүглери улуу-биле хамааржыр апаар. Коммунист бүрүзү... бодунуң участогунга курлавырларны дилеп тывар, күш-ажылдың ажыктыын бедидер, күш-ажылга кызымак чоруктуң үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг» деп онзалап демдеглээн.

Бо айтыышкынны удуртулга болдургаш, партия хоорному болгаш райкомнары партийжи эге звенолар ның дайынчы арга-шинээзин бедидер, оларның ажылының стилин болгаш арга-методун улам сайзыраңгайжыдар, чон ортузунга организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылының деңнелин бедидер дээш оларга удуртулганы бүгү талалыг күштелдирер хүлээлгелиг. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседири партия эге организацияларының партбөлүктерниң инициативалыг организакчы чоруундан коллективтерни сырый каттыштырып, ажыл-херекти билдилиг удуртуп башкарганындан улуу-биле хамааржыр чүве төлээде, партия комитеттери оларга хүн бүрүнүн тодаргай дузазын көргүзер ужурлуглар.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДЫҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын болгаш ооң төлүн камгалаар талазы-биле районнарның, совхозтарның, бригадалар, фермалар коллективтериниң база мал ажылының ажылдакчыларының 1981 чылда социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган.

Республиканың кедээ ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч). Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чамдык эки түңнелдерни чедип алган дээрзин ук доктаалда демдеглээн.

1981 чылда республикага сүт бүдүрери 1980 чылдагызынга деңнээрге, 1,2 хуу, эъттии—46,1, дүктүү—16,2, чуурганы—29,3 хуу көвүдээн. Ооң-биле кады сүттү күрүнеге садары 1,8 хуу, эъттии—54,7, дүктүү—15,6, чуурганы—28,6 хуу өзүлделиг болган. Күрүнеге сүт садарының чыл планы 100,3 хуу, эъттии—101,3, дүктүү—102,5 болгаш чуурганы—122,6 хуу күүсеттинген.

1980 чылдагызы-биле деңнээрге, республиканың совхозтары 3,4 муң бызааны, 1,3 муң хаван оолдарын, 74,1 муң хураганны болгаш анайны хойну алган. Ол-ла үеде малдың өлүрү 25 хуу кызырылган, хойдан дүк кыргып алыры 24,9 хуу бедээн, күрүнеге дужааган мыйыстыг бода малдың, хаваннарның, хойларының болгаш өшкүлериниң бир баш санының ортумак деңнели улгаткан.

1981 чылда социалистиг чарыштың эки түңнелдерин Бай-Тайга, Каа-Хем, Мөңгүн-Тайга районнарының, «Мурнакчы», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «О. Шынаа», «Саян», «Дөң-Терезин», «Мөрен» болгаш өске-даа совхозтарның мал ажылдыглары чедип ап, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын күүседип, малдың баш санының өзүлдезин база эки кадагалалын чедип алганнар.

Хөй-хөй бригадаларның болгаш фермаларның коллективтери, дыка хөй хойжулар, өшкү кадарчылары, саанчылар, инек кадарчылары болгаш мал ажылының өске-даа ажылдакчылары 1981 чылды бүдүрүлгеге эки көргүзүглер-биле дооскан. «Кызыгаар» совхозтуң хойжу бригадазы (бригадири В. А. Бызаакай) төрүүр 100 хойдан 108 хураганы ап, малдың баш санын 98 хуу камгалап алган. «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саанчылары (бригадири К. Д. Иргит) бир инектен-не 2397 кг сүттү сагганнар. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мурнакчы кадарчылары М. С. Күдер-оол, В. М. Чамбыл-оол боттарынга быжыглаттынган 100 өшкү бүрүзүнден 132—131 анайны, «Кызыгаар» совхозтан хойжу Д. Ч. Эрендей. «Революцияның чалбыыжы» совхозтан хойжу И. П. Сафонов төрүүр 100 хойдан-на 124—125 хураганны алган болгаш малдың баш санын 99—100 хуу камгалааннар. «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчылары К. М. Кыргыс, З. А. Седипей боттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден ол дараалашкаа-биле 2956 болгаш 2905 кг. сүттү саап, малының продуктулуун 1980 чылдың деңнелинден дыка бедиткен.

Ооң-биле чергелештир хөй районнарның болгаш совхозтарның партия, совет органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир, малдың баш санын өстүрер болгаш камгалаарын экижидер талазы-биле социалистиг чарышты бригадалар, фермалар аразынга база мал ажылдыглар ортузунга четпес организастааның СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому демдеглээн.

Барыын-Хемчик, Таңды, Кызыл болгаш Өвүр районнар сүт бүдүрерин 1980 чылдаазындан кудулаткан. Таңды, Кызыл, Бии-Хем районнар күрүнеге сүт садарының планын күүсетпээн, эът садарының Улуг-Хем район, дүктүүн Барыын-Хемчик район күүсетпээн. Күрүнеге сүт садарының планын 18 совхоз, эъттии—6, дүктүүн—12 совхоз күүседип шыдаваан.

Районнарның хөй кезиинде инектерниң продуктулуу кудулаан. «Ленинчи орук» совхоз мал продуктуларының бүгү хевирлерин күрүнеге садарының планнарын күүсетпейн, кедээ ажыл-агый чылын эй-не багай дооскан.

Сүт болгаш дүк садарының планнарын «ҮТКА 25 чылы», «Хадын», «Кара-Хөл», эъттиин болгаш дүктүүн—«Найырал», «Шеквээр» совхозтар күүсетпээн.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир, малдың баш санын база ооң төлүн четче-бүрүн камгалаар дээш 1981 чылда социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр дараазында районнарны болгаш ажыл-агыйларны санаан:

— барыын зонаның районнарындан — БАЙ-ТАЙГА РАЙОННУ;

— төп зонаның районнарындан — КАА-ХЕМ РАЙОННУ;

— мурнуу зонаның районнарындан — МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОННУ;

— барыын зонаның совхозтарындан — «МУРНАКЧЫ» СОВХОЗТУ;

— төп зонаның совхозтарындан — СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИ АТТЫГ СОВХОЗТУ;

— мурнуу зонаның совхозтарындан — «О. ШЫНАА» СОВХОЗТУ.

Бай-Тайга, Каа-Хем, Мөңгүн-Тайга районнарга, «Мурнакчы», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «О. Шынаа» совхозтарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш район бүрүзүнге 1000 рубльди, совхоз бүрүзүнге 500 рубльди тыпсыры шиитпирлээн.

Ийиги черлерни дараазында ажыл-агыйларга тывыскан.

— барыын зонаның совхозтарындан — «ДӨҢ-ТЕРЕЗИН» СОВХОЗТУ;

— төп зонаның совхозтарындан — «САЯН» СОВХОЗТУ;

— мурнуу зонаның совхозтарындан—«МӨРЕН» СОВХОЗТУ.

«Дөң-Терезин», «Мөрен», «Саян» совхозтарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелдерин тыпсыр.

Мал продуктуларын бүдүрерин көвүдедир, мал бажын болгаш ооң төлүн менди камгалап алыр дээш фермаларның база бригадаларның аразынга 1981 чылда чарыштың тиилекчилерин доктаалда илереткен. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң дипломнарын болгаш 200-300 рубль түңнүг акша шаңналын оларга тыпсырын айыткан.

Мал продуктулары бүдүрер, ооң продуктулуун чорууп бедидер база чаш төлүн бүрүн камгалап алыр талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин хандырган социалистиг чарыштың тиилекчилерин илереткен. Оларны өртектиг белектер, УАЧД-же путёвкалар, дыштаныылга бажыңнарынче база Совет Эвилелинге аян-чоруктуң туристиг путёвкалары-биле, «1981 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп демдектер-биле шаңнаар деп көрген.

Мал ажылының болгаш үрезин ажыл-агыйының онза шылгараан ажылдакчыларынга «1981 чылдың чемпиону» атты тывыскан.

1981 чылдың түңнелдерин хандыр анализтээри база 1982 чылда мал кыштаглаашкынын организастыг болгаш шынарлыг эрттирер, ооң бажын болгаш төлүн менди камгалап алыр, продуктулуун бедидер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш малчыннарның күженишкиннерин мөөңнээрин СЭКП райкомнарынга, партия, профкүүскомнарга, партия, профэвилел, комсомол организацияларынга, кедээ ажыл-агыйның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге дааскан.

БҮРҮН АЛЫР ДЭЭШ

Бистиң бир дугаар бригадавыста он бир кодан хой кыштап турар. Ам бо хүннерде малчыннарда хой оолдаашкыны эгелээн. Төрүттүнген хураганнар шупту онча-менди доругуп турарлар.

Коданнарда сакманчылар четчелеттинген, суг сөөртүлгези уаукте чок. Садыг хандырылгазы багай эвес.

Совхозтуң тускай эртемниглери хой оолдаашкынының үезинде янзы-бүрү айтырыгларны дүрген шиитпирлеп, дуза чедирери-биле малдарны хуваажып алган. Бистиң аалывысты кол зоотехник К. Сувандии харыылап турар. Ол неделяда ийи катап кээп, малдың база малчынның кандыг байдалдыг турарын хайгаарап көрүп, херек апарган таварылгада дузалап турар.

Бистер, хойжулар, кадарган малывысты кыштан эки ажырар, чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш кызымаккай ажылдап турар бис.

П. МИНДИН.

«Чодураа» совхозта хойжу.

БҮЗҮРЕЛДИГ

«О. Шынаа» совхозта чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчы малчыннар хөй. Оларның бирээзи Николай Максырович Агбаан.

Ол хойжулап ажылдаандан бээр шоолуг үр болбаан, чаа-ла үш чыл ажып турар. Ынчалза-даа ажыл-ишчи, кызымаккай малчын коллективиниң ат-алдарын бедик тудуп, эрткен бергедээ кыштан кадарган малын хүр ажырбышаан, төрүүр 100 хойга онааштыр 110 хураганны камгалап, доруктурган.

Николай Максырович бо кыштаглаашкынга база-ла эки белеткенген. Бодунуң 10 тонна сиденин кезип белеткеп, 7 тонна одекти белеп алган. Ам ооң коданында хою хүр кыштап турар болгаш чаа-ла оолдап эгелээн.

Б. ТИРЧИН

Тес-Хем районa.

МААДЫРЛЫГ АМЫДЫРАЛ

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.). Шылгараңгай совет партийжи болгаш күрүне ажылдакчызы Глеб Максимилианович Кржижановскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылынга холбаштыр делгелге найысылалда ажыттынган.

Делгирлерде — Россияга революстуг шимчээшкинге Кржижановскийниң киржилгезиниң дугайында, ооң ГОЭЛРО планын кылыр дээш ажылдап турганының, Россияның электрижидериниң күрүне комиссиязының даргазының, Курпланның даргазының, күрүнениң эртем-шинчилел энергетика институдунуң директорунуң албан-хүлээлгезинге турган ажылдап турганының дугайын көргүскен документилер, фотографиялар, чагаалар бар.

ТЫВАГА ЧОРААННАР

Моол Арат Республиканың Завхан аймаарының профэвилел чөвүлелиниң даргазы Гончигжав Дашделег, пионер лагериниң начальниги Бизьяа Дамдинхүү составтыг делегациязы Тываның профэвилелдер организацияларының ажылының дуржулгазы-биле таныжып, Кызылга чораан.

Оларны январь 25-те профэвилелдериниң Тыва область чөвүлелиниң даргазы Ш. П. Куулар хүлээп ап, ужурашкан. Аалчылар Кызылдың дааранылга фабриказының, Садыг министерствозунуң дузалал ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң ажылы-биле таныжыкан, республиканың хөгжүм-шии театрынга баргап пайысылалдың өске-даа солун, көрүштүг черлеринге чораанынар.

Моол өңнүктер-биле профэвилелдерлер болгаш алыр-[illegible] [illegible] [illegible].

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Металлургия үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилелиниң XII съездизи металлургияны улам хөгжүдери-биле партияның айыткан программазын чедиишкинниг күүседиринче профэвилел организацияларының кичээнгейин угландырган. Ол съезд Москвага боол эрткен.

Эрткен беш чылда шойун, канны, белеткээн прокатты бүдүрериниң хемчээлин миллион-миллион тоннага көвүдээнин, өңнүг металлдарны кылып үндүрериниң хөлчок өзүлдезиниң бергелерин профэвилелдиниң ТК-зының отчёт илеткелинге болгаш санал-оналдарга-даа демдеглеттинген. Канның чаа 500 маркаларын эвилерип ап эгелээн. Улустуң хереглээр бараанннарын кылып үндүрериче кичээнгей улгаткан.

Съездиниң ажылынга СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих киришкен.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРО КЕЖИГҮНҮ СЭКП ТК-НЫҢ СЕКРЕТАРЫ М. А. СУСЛОВТУ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧАЗАК КОМИССИЯЗЫНДАН

Эш М. А. Суслов-биле [illegible] [illegible] Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга январь 28-те 10-тан 18 шакка чедир, январь 29-та эртенгиниң 9-тан 11 шакка чедир [illegible] Чазак комиссиязы [illegible] тур.

Чедиишкинниг болган

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтун Адыр-Мажалык сүт-бараан фермазының коллективи эрткен чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле дооскан. Адыр-мажалыкчылар бир инекке онаалтыр ортумаа-биле 1849 кг сүттү саап ап, планның даалгазын 105,1 хуу күүсеткен. База чүс инектен-не 86 бызаа алыр планныг тургаш, херек кырында 93 бызааны онча-менди камгалап алган.

Фермадан эң бедик көргүзүгнү хоочун саанчы Достанмаа Бораддай-оол чедип ап, 1981 чылда социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Саанчылар Чечек Ооржак болгаш Галина Куулар база эки көргүзүглерлиг болганнар.

Бо хүннерде фермада кыштаглаашкын организастыг эртип турар. Кажааларның иштиn чылыг, чырык. Янзы-бүрү мал чемнери четчир кылдыр туржуртунген. Ынчангаш сүт саалдазы кудулаваайн, а харын [illegible] [illegible].

Коллективтиң [illegible] ССРЭ-ниң 60 чыл [illegible] [illegible].

В. ХОМУШКУ

КЫШТАГЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунга үр чылдарда ажылдап келген хоочун тудугжу Карбы Иргитович Сундак удурткан тудугжулар звенозу кыштагларда малчыннарның кажааларын септеп, чылыглап, чаа мал кажааларын тудуп, шалыпчы ажылдап турар.

Олар эрткен чылдың чайынында Шеттиг-Арыг деп черге 500 баш хой кирер чаа кажааны. Хаялыг-Даг баары кыштагларда шээр малга ийи кажааны тудуп, ажыглалга киирген.

Совхозтуң удуртукчуларының чугаалап турарын ёзугаар алырга, ол звено совхозта тудугжу бригаданың эң шалыпчы, найыралдыг коллективи боол турар.

• •

Ол-ла совхозтуң Булуң-Терек салбырының дуржулгалыг малчыннарының бирээзи Солун-оол Бүрбүевич биле Дучунмаа Монгушовна Бүрүнмааларның кыштаанда хой оолдаашкыны бо хүннерде кидин түлүк: чаш төл онча-менди алдынып турар.

Ниитизи мал ажылынга ажылдап келген 25 чылдарының дургузунда Солун-оол Бүрбүевичиниң өг-бүлези малдың чаш төлүн онча-менди ап, оларны семис-чаагай доруктурар дээш кызымак ажылдап келген. А эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 102 хураганны менди ап, семис-чаагай кылдыр доруктурган. Дүк көргүзүү база эки болган. Ол эки күш-ажылчы чедиишкини дээш хойжу бистиң чуртувустуң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң Москвада Бүгү-эвилел делгелгезин барып көөр халас путёвка-биле шаңнаткан.

Бо чылын оларның хою дүңгүш төрүүр, оларның күштүг шырак, ынчангаш өг-бүле төрүүр чүс хойдан чүс ажыг чаш хураган алыр дээш социалистиг хүлээлгезин күүседиринге база бүзүрелдиг. Ооң база бир быжыг магадылалы болза, совхозтуң белеткеп берген мал чемнеринге немештир боттарының өг-бүлезиниң деми-биле 36 тонна сигенни, 3 тонна чымчак оттаан бүрүнү, 2 тонна ажыг курган одекти белеткеп алганы болур.

Олардан ырак эвес кыштагда Даш-оол биле Тамара Ойбааларның өг-бүлезиниң кадарган төрүүр хою база хүр кыштап турар. Бо хүннерде оларның коданы база түлүк оолдавышаан. Баштайгы хураганнар онча-менди.

А. ДАРЖАА.

А. А. ГРОМЫКОНУҢ БОЛГАШ А. ХЕЙГТИҢ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫНЫ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң болгаш АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтиң чугаалажыышкыннары Женевага болган.

[illegible]

цырының болгаш тайбыңның [illegible] айтырыгларынче кол кичээнгейни совет талазы [illegible].

[illegible]

чүүлдерни моон соңгаар-даа шыырын совет талазы илереткен. [illegible]

[illegible]

азыгылдыг кылдыр туруп [illegible] дашкүүрлүг чорукту чайзадырының болгаш улустарның хосталгазының база хамаарышпас чоруунуң эргелерин хандырарының эргежок чугулазынга үндезилеттинген бо бүгү айтырыглар [illegible] принциптиг туружун совет талазы илереткен.

Польша Улус Республиказы [illegible] айтырыгларын [illegible] америк талазы [illegible]

[illegible] болгаш, хүлээп алдынмаан.

Кылган чугаалажыышкыннар эргежок чугула болгаш ажыктыг болганын ийи тала-ла чөпшээрешкен.

Ол районнарда тайбыңга [illegible]

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМЫ

1981 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң

ДЫҢНАДЫЫ

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартып турган. Эрткен чылын республиканың улам ынайгы экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезин хандырган.

Улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң кол көргүзүглери мындыг болган.

ҮЛЕТПҮР

Продукция сайгарар хемчээлиниң талазы-биле күрүне планы 100,7 хуу күүсеттинген, пландан ажыр 729 муң рубльдиң продукциязын сайгарган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6 хуу бедээн. Үлетпүр продукциязының бүгү немей өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзериниң күзели-биле чедип алдынган.

Продукция сайгарар планның күүселдези болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлде темпилери адырлар аайы-биле мындыг болган:

	Продукция сайгарар планның күүсеттинген хуузу	1980 чылга хамаарыштыр 1981 чылда хуузу
Электроэнергетика	103	112
Одаар чүүлдер үлетпүрү	108	104
Өңнүг металлургия	101	101
Металл болбаазырадып кылганы	100,8	98
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр	99,5	99,4
Тудуг материалдарының үлетпүрү	94	96
Чиик үлетпүр	102	104
Аъш-чем үлетпүрү	105	120
Далган, круша болгаш комбикорм үлетпүрү	102	101
Полиграфия үлетпүрү	101	103

Электроэнергетика болгаш аъш-чем үлетпүрү бедик темпилерлиг хөгжээн.

Продукция сайгарар талазы-биле чыл планының күүселдезин 12 бүдүрүлгелер хандырбаан, 1980 чылдаазы-биле деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгезиниң 17 бүдүрүлгелер кудулаткан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле чыл планын 15 бүдүрүлгелер күүсетпээн, эрткен чылдаазы-биле деңнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 14 бүдүрүлгелер кудулаткан.

Продукция сайгарар талазы-биле чыл планының күүселдези, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези эргелелдер болгаш бүдүрүлгелер аайы-биле мындыг болган:

	Продукция сайгарар планны күүсеткен хуузу	1980 чылга хамаарыштыр 1981 чылда хуузу: Бүдүрген хемчээлиниң талазы-биле	Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле
«Тыва даг-дүгү» комбинат	94	95	97
«Каа-Хем» разрез	108	104	102
Тыва электри четкилери	103	112	111
«Тыва кобальт» комбинат	101	101	99
«Тудуг кезектери» комбинат	92	97	103
Ак-Довурактың УБК-зы	82	100,6	96
Кызылдың эът комбинады	104	143	145
Кызыл-Мажалыктың эът комбинады	122	122	134
Сүт комбинады	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Хлеб продуктулар эргелели	102	[illegible]	103
Эът-сөөк далганы кылыр завод	100	160	164
Үстүү-Енисейниң балык заводу	106	93	101
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	102	98	102
Даараныглга фабриказы	103	105	96
Алгы заводу	100,6	101	106
КДН-ниң өөредилге-бүдүрүлге чери	104	108	103
КДН-ниң өөредилге-бүдүрүлге чери	103	103	102
«Тыва тудуг материалдар» каттыжыышкыны	100,3	101	108
Росводпромнуң ДБК заводу	99,1	99,3	109
«Тыва көдээ тудуг» трест	93	87	85
Ыяш ажыл-агый министерствозу	100,1	105	104
Тудуг кезектер болгаш конструкциялар заводу	101	111	108
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чери	103	100	101
Чурт үлетпүрүнүң эргелели	100	107	108
Автосептелге завод	100	87	88
Сельхозтехкурком	101	102	105
Парлалга болгаш полиграфия херектериниң эргелели	101	103	99

Үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин 1981 чылда бүдүрген:

	1981 чылда бүдүргени	1980 чылга хамаарыштыр 1981 чылда хуузу
Хөмүр-даш — муң тонна	874	104
Электроэнергия — млн. кВт. шак	88	81
Чылыг энергиязы — муң Гкал	442	113
Эзилдирген шой — тонна	542	101
Соорткен ыяш материалдар — муң кубометр	287	97
Ооң иштинде тудуг ыяжы — муң кубометр	251	96
Дилиг материалдары — муң кубометр	128	99
Мебель — муң рубль	1583	110
Культура-амыдырал, ажыл-агый бараанныры — муң рубль	2293	107
Тудуг чугайы — тонна	2526	97
Тудуг туурбузу — млн. кезек	25,4	86
Чыып эптээр демир-бетон болгаш бетон конструкциялар, кезектер — муң кубометр	48	91
Сорттуг даг-дүгү — муң тонна	100	91
Хөм идиктер — муң эжеш	91	100,6
Кидис идиктер — муң эжеш	120	102
Даараныглга үлетпүрүнүң продукциязы — муң рубль	1941	113
Тудкан балык — тонна	108	125
Эът, ооң иштинде I категорияның субпродуктулары — тонна	10025	155
Колбаса кылыглары — тонна	1422	106
Чалаң сүт продукциязы — муң тонна	18,2	103
Мал саржаа — тонна	476	94
Далган — муң тонна	30,3	99,4
Комбикорм — муң тонна	38,1	101
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглар — муң тонна	21,1	101
Кондитер кылыглар — тонна	1102	99,0
Эзиртпес суксуннар — муң дал.	160	126

1981 чылда пландан ажыр 64 муң тонна хөмүр-дашты, 3,4 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 5 муң Гкал чылыг энергиязын, 5,7 муң кубометр дилиг материалдарын, даараныглга үлетпүрүнүң 197 муң рубль өртектиг кылыгларын, культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг 38,1 муң рубльдиң бараанныры, 6 тонна мал саржаан, 884 тонна чалаң сүт продукциязын, 118 тонна далганны, 708 тонна комбикормну, 22 тонна кондитер кылыгларны, 40 муң дал эзиртпес суксуннарны, чемге ажыглаар 1511 тонна дусту бүдүрген.

Бараанныг продукцияның бот-үнези чиигедир план күүсеттинмээн.

Бүдүрүлгениң техника-биле эде дерииr, эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин улус ажыл-агынынга шиңгээдир талазы-биле ажылды үргүлчүлеп чоруткан. Планда айыткан 49 хемчээлдерниң иштинден 34-ун бүдүрүлгеге шиңгээдип нептереткен. Эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге шиңгээдип нептередириниң планын Одаар чүүл үлетпүрүнүң министерствозу, Хлеб продуктулар эргелели, Ыяш ажыл-агый министерствозу бүрүн күүсеткен. 1981 чылда улус ажыл-агынының бүгү адырларынга чартыкчы 700 ажыг саналдарны шиңгээдип ажыглаан болгаш ортаа 800 муң ажыг рубльдиң экономиктиг ажыын алган.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээли 1981 чылда 93 миллион рубль болган. Мал ажылының продукциязының хемчээли 1980 чылдаазы-биле деңнээрге 6,2 миллион рубль түңге немей улгаткан болгаш 8 хуу көвүдээн, чер ажылының продукциязы эвээжээн.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының тарылга шөлү 1980 чылда 370,7 муң гектар турганынга удур 1981 чылда 328,8 муң гектар болган. Мал чеми культураларының тарылга шөлү 2 хуу, картофельдиң — 14 хуу калбарган. Суггаттыг черлерниң тарылга шөлү 1980 чылдаазы-биле деңнээрге 27 хуу, ооң иштинде хөй чылдыг сигең шөлдери 11 хуу, чаңгыс чылдыг сигең шөлдери — 2,1 катап калбарган.

1981 чылда бүгү ажыл-агыйларга картофельдиң ниити дүжүдү 1980 чылдаазындан 35 хуу, ооң иштинде совхозтарга болгаш күрүне ажыл-агыйларынга 85 хуу көвүдээн. Картофельдиң дүжүттүү 17 хуу бедээн. 1982 чылда дүжүт алырынга белеткел кылдыр 91 муң гектар шөлге чайгы чер андарылгазын, 74 муң гектарга күскү аңгыс андарылгазын чоруткан. Совхозтарның тарылга шөлдеринге 2[illegible] муң тонна органиктиг чемиштидилгелерин ажыглаан азы 1980 чылдаазындан 25 хуу көвүдеткен. Тарылга шөлдеринге 22,5 муң тонна минералдыг чемиштидилгелерин төккен, ол дээрге 1980 чылдаазындан 16 хуу хөй болган.

Амгы үеде совхозтар часкы тарылгага белеткенип турар. Тараа культураларының 10,8 муң тонна үрезинин, картофельдиң үрезинин 1980 чылда 3,9 муң тонна турганынга удур 5,7 муң тоннаны белеткеп алган болгаш үрезиннерин тарыыр кондициязынга чедирип турар, көдээ ажыл-агыйн техниказын белеткеп турар. 1982 чылдың январь 1-ге чедир белен байдалда 1769 трактор, 1688 чүък автомобили, тараа ажаап алыр 297 комбайн тургустунган. Ооң аңгыда 712 трактор андазыны, 1420 трактор сеялкалары белен, олар 1981 чылдың январь 1-де турганындан тус-тузунда 13 болгаш 36 хуу хөй боор турар.

Мыйыстыг бода малдың, хаваннарның, хөй-өшкүнүң баш саны 1981 чылдың январь 1-де турганы-биле деңнээрге, 1982 чылдың январь 1-де бүгү хевириниң ажыл-агыйларынга кызырылган, инектерниң баш саны 0,3 хуу өскен. 1981 чылдың январь 1-де турганы-биле деңнээрге, 1982 чылдың январь 1-де совхозтарга болгаш күрүнениң өске-даа ажыл-агыйларынга инектерниң баш саны 1 хуу, хөй-өшкүнүң 0,3 хуу өскен.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрери 1981 чылда 1980 чылга удур ажыл-агыйларның бүгү категорияларының талазы-биле мынчаар улгаткан: эът (кол денази-биле) 23 хуу, куш чуургазы 17, дүк 11 болгаш сүт 6 хуу. Совхозтарда, Дуржулга станциязы-биле кады, бир инектен ортумак саалда 1981 чылда 1391 килограмм, бир хойдан ортумак кыргылда 2,2 килограмм боопт, 1980 чылдыы-биле деңнээрге, 25 хуу көвүдээн. 1981 чылда төрүүр дагаа санындан 1980 чылдыындан элээн эвээш, 165 чуурга алган.

Ниитиниң малынга 118 муң тонна сигенди, 30 муң тонна сенаж, 105 муң тонна силос, 6,6 муң тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген. Ооң аңгыда 1981 чылда 15,7 муң тонна бүдүн-бөрүн белеткээн. Ол бодаа 1980 чылдыындан элээн каш катап хөй.

1981 чылда ажыл-агыйларның бүгү категорияларындан мал ажылының продуктуларын күрүнениң садып алганынын улгатканы: куш болгаш мал (кол эът деңзи-биле) 5,3 муң тоннага азы 64 хуу, дириг деңзи-биле 8,9 муң тонна азы 55 хуу, куш чуургазы—29, дүк—16 болгаш сүт—2 хуу.

Күрүнеге куш чуургазы садарының 1981 чылда күрүне планы 123 хуу, дүктүг — 103, мал болгаш куштуу — 101, сүттүг, — 100,3 хуу күүсеттинген.

Ажыл-агыйлар аразынга кооперастаашкын улам калбарган. 1981 чылдың дургузунда ажыл-агыйлар аразының каттыжыышкыннары дириг деңзилиг эътти 1980 чылдыындан 54 хуу хөйнү бүдүрген.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге бүгү хевирлиг ажылдар талазы-биле капитал салыышкыннары 50,2 миллион рубль болган. Ирригация-мелиоративтиг тудугларга болгаш экижиткен черлерни ажыглаага кииреринге 6,7 миллион рубль чарыгдаттынган.

1981 чылда республиканың көдээ ажыл-агыйынга 342 тракторну, 675 чүък автомобильдерин берген. Совхозтар 25 муң тонна минералдыг чемиштидилгелерни, тодаргайлаарга оон мурнуундагы чылдыындан 3 муң тоннага азы 14 хуу хөйнү алган. Ооң аңгыда 1100 тонна химиктиг мал чеми немелделерин берген.

1982 чылдың январь 1-де республиканың ажыл-агыйларынга чижеглеп алган 2426 тракторлар санаттынып турган. Чижеглеп алган тракторга чылда кылыр ажылдың ортумак хемчээли 1980 чылда 757 гектар турганынга удур 759 гектар болган.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА

Ниити ажыглаалдың автомобиль транспорту-биле чүъктер сөөртүрүнүң чыл планы 100,8 хуу, чүък сайгарарының даалгазы 89 хуу күүсеттинген. Пассажирлер чедирер болгаш сайгарарының пландары тус-тузунда 103 болгаш 100 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдыы-биле деңнээрге, чүъктер сөөртүрүнүң хемчээли 9 хуу, чүък сайгарары 3, пассажирлер сайгарары 0,5 хуу көвүдээн. Эрткен чылдыы-биле деңнээрге, пассажирлер сөөртүрүнүң хемчээли элээн эвээжээн. № 2 АТБ болгаш пассажирлер АТБ-зи планның бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеткен.

Агаар транспорту чыл пландарын пассажирлер чедирер талазы-биле 106 хуу, чүък дажыглаарын—104, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин—103 хуу күүсеткен. 1980 чылдыы-биле деңнээрге, пассажирлер аргыштырарының хемчээли 8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2 хуу улгаткан. Чүъктер дажыглаарының хемчээли эвээжээн.

Хем транспорту-биле чүъктер болгаш пассажирлер сөөртүрүнүң чыл планы күүсеттинмээн.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели тарифтиг орулгаларның чыл планын 102 хуу, харылзаа продукциязының талазы-биле 103 хуу күүсеткен. 1980 чылдыы-биле деңнээрге, тарифтиг орулгаларның өзүлдези 16, харылзаа продукциязының 7 хуу болган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 103 хуу күүсеттинген болгаш ооң мурнунда чылдыы-биле деңнээрге, 5 хуу бедээн.

КАПИТАЛ ТУДУГ

1981 чылда республикага кол фондуларны 1980 чылдыындан 5,3 хуу хөйнү ажыглаата киирген.

Чаа-чаа бүдүрүлге черлерин тутпушаан, ажылдап турар бүдүрүлгелерин чаартып, калбарткан.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң ДБК заводунуң күжүн эптээр демир-бетон кылыр талазы-биле 22 муң кубометрге улгаттырган, шакта-да 75 тонна бус бүдүрер № 10 котёл агрегадын, 400 автомобильдерниң техниктиг ажаалда станциязын, 10 муң кубометр ыяш үндүр сөөртүр күчүлүг бүдүрүлге черин, ниити узуну 382 километр электри дамчылар шугумну, 402 автомобильге гараждарны, 55 километр автоорукларны, ээлчегде 250 килограмм хеп чуур черин, 600 тонна ышкыр погаа шыгжамырын, ниитизи-биле 8,2 муң тонна бараан складтарын ажыглаага киирген. Ол ышкаш 5,7 муң баш бода малдың, 37,7 муң хойнуң мал кажааларын, 10 муң тоннаның погаа үрезиннериниң шыгжамырларын, 21,6 муң кубометрниң силос болгаш сенаж тудугларын, хөрзүн угда 4,6 муң тоннаны кадагалаар минералдыг чемиштидилгелер складтарын база ажыглаага киирген.

Ирригация-мелиорация тудуун хөй хемчээлдиг-биле кылып чоруткан. 704 гектар суггаттыг черни ажыглаага киирген, 60 муң гектар шөлдүг одар-белчиирни суг-биле хандырган, 34,6 муң гектар черниң суг тудугларын чааарткан.

Керээ ёзугаар кылыр ажылдарының хемчээли 1980 чылдыы-биле деңнээрге, 5,5 хуу өскен. Тудуг организацияларының бүдүрүлге баазаларын быжыглаарын, тудугну индустриалдаастаарының деңнелин бедидерин, күш-ажылдың дериглелиг аргаларын ажыглаарын үргүлчүлээн. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

Ол бүгү-биле чергелештир боттуг четпестер база бар боор турар. Кол фондуларны ажыглаага кииреринин планы күүсеттинмээн. Капитал салыышкыннарының чыл лимидин 72,8 хуу ажыглаан. Дыка хөй санныг тудуг монтаж организациялары бараанныг тудуг продукциязының болгаш керээлиг ажылдарның хемчээлиниң талазы-биле даалганы, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң даалгазын күүсетпээн. Бирги черлениң тудугларынга болгаш объектилеринге акша-хөреңгини четчири-биле мөөңнээри, ол тудугларны материал-техниктиг курлавырлар-биле долдур хандырары чедип алдынмаан. Ол бүгүнүң түңнелинде доозулбаан тудугларның хемчээли эрткен чылын 7,6 хуу улгаткан.

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ МАТЕРИАЛДЫГ БОЛГАШ КУЛЬТУРЛУГ ДЕҢНЕЛИН БЕДИДЕРИ

Чыл дургузунда улус ажыл-агыйның бүгү адырларынга ажылдап турар кижилерниң саны 1,5 хуу көвүдээн. 1981 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 163,5 рубль болган. Чыл дургузунда материалдыг шаңнал-мактал фондузундан ажылчы чоннарга 6,2 млн. рубльди берген.

Республиканың ажаалта кассаларынга ажылчы чоннарның салыышкыннарының арткан түңү 1980 чылдыынга удур 1,5 млн. рубльге көвүдээн. Салыышкыннар саны чыл иштинде 4 муңга немешкен болгаш 1982 чылдың январь 1-де 87 муң четкен. Күрүне болгаш кооперация садыының үрмектеп садар бараан саарылгазы ниитизиниң чемненилгези-биле катай 280,2 миллион рубль болган болгаш 1980 чылдыы-биле деңнээрге, 8 миллион рубльге азы 3 хуу көвүдээн. Үрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планы ажыр күүсеттинген.

Күрүне болгаш кооперация садыынга чамдык бараанныры саткаңының хемчээли моон адаанда санналардан көстүп турар (1980 чылга хамаарыштыр 1981 чылда—хуу-биле):

Аъш-чем бараанныры

Хлеб продуктулары	102
Эът болгаш эът продуктулары	101
Балык болгаш балык продуктулары	86
Мал саржаа	94
Үнгүш үзү	118
Маргарин продукциязы	100,2
Чалаң сүт продукциязы	96
Быштак	73
Чуурга	105
Чигир	92
Кондитер кылыглары	100,7
Шай	109
Картофель	144
Ногаалар	104

Үлетпүр бараанныры

Идик-хеп, пөс-тааваы	100,9
Аргыглыг кылыглар	115
Үк кылыглары	109
Хөм идиктер	109
Фарфор-фаянс, майолик болгаш шил савалар	113
Мебель	135
Соодукчулар	104
Хеп чуур машиналар	89
Электриниг сордурукчу	122
Шактар	95
Фотоаппараттар	80
Мотоциклдер болгаш мотороллерлер	96
Чадаг-тергелер болгаш мопедтер	99,2
Радиоприемниктер болгаш радиолалар	89
Телевизорлар	127
Чиик автомобильдер	104

Бараан саарылгазы көвүдеп турза-даа, чоннуң дыка хөй бараанныргa херегцели долузу-биле хандыртынмайн турар.

Амыдыралга ачы-дуза чедирериниң чыл планы республикага ниитизи-биле 103 хуу, хоорай черлерге — 104, көдээге — 101 хуу күүсеттинген.

Эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, амыдыралга ачы-дуза чедирериниң хемчээли республикага 6 хуу өскен, көдээ черлерге — 2 хуу кызырылган.

Ынчалза-даа ачы-дуза чедирер албан черлериниң бүдүрүлгелери чагыгларының шынарын бедидерин болгаш хуусаазында күүседирин, чонну хандырарының бедик культуразын хандырбайн турар.

Акшаландырыышкынның бүгү-ле үндезиннериниң күүсели-биле ниити шөлү 98 муң дөрбелчин метр чурттаар черлерин туткан, ажыглаага киирген. 2000 өөреникчиге ниити билиг школаларын, 386 орунуг школа назы четпээн уруглар албан черлерин ажыглаага киирген. Ынчалза-даа чурттаарга болгаш культура-амыдыралдың тудуунуң планы республикага күүсеттинмээн.

Чурттакчылыг черлерни улам-на чаагайжыдарының талазы-биле ажыл чорул турган. 1,5 муң квартираны газ-биле хандырган, ооң иштинде көдээ черлерге 0,8 муң өг-бүлени хандырган.

Бойдус курлавырларын таарымчалыг ажыглаарының болгаш долгандыр турар бойдус чурумун камгалаар талазы-биле программа ёзугаар чоруттунган. Ол чорулгаларга капитал салыышкыны 0,9 миллион рубль болган.

Улус өөредилгези болгаш культура улам хөгжээн. Өөредилгениң янзы-бүрү хевирлери-биле 73,6 муң кижини хаара туткан, ооң иштинде бүгү хевириниң хүндүскү ниити билиг школаларында — 64,7 муң кижи, ортумак профессионал-техниктиг училищелерде—2 муң, техникумнарда болгаш өске-даа ортумак тускай өөредилге черлеринде — 4,1 муң, дээди өөредилге черлеринде — 2,8 муң кижи өөренип турар.

1981 чылда ортумак билиглиг хүндүскү школаларга 3,3 муң кижи, кежээки школаларга — 1,7 муң кижи чедип алган.

Узаткан хүнниг школаларда болгаш бөлүктерде 10,7 муң өөреникчилер кирип турар.

Улус ажыл-агыйынга ажылдаары-биле дээди билиглиг 361 болгаш ортумак тускай билиглиг 1065 специалистерни чоруткан.

Дээди өөредилге черлеринге 580 кижини, ооң иштинде хүндүскү салбырларга 355 кижини, ортумак тускай өөредилге черлеринге — 1462 кижини, олардан 990 кижини хүндүскү салбырларга хүлээп алган.

1981 чылдың чайынында пионер лагерьлеринге 9,3 муң школачылар, ооң иштинде хоорайлар чанының лагерьлеринге—5,7 муң уруглар дыштанган.

Хоорайларның болгаш суурларның чонун 2331 муң экземпляр ном фондулуг массалыг 162 библиотекалар хандырып турар.

Республикада 208 клуб албан черлери болгаш 218 кино көргүзер турум черлер ажылдап турар болгаш чыл иштинде кинону 6486 муң кижи көрген.

Чоннуң медицина хандырылгазы улам экижип турар. Чыл иштинде эмнелге оруннарының саны 100-ке көвүдээн болгаш ам 4,7 муң четкен.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРБҮШААН

Республиканың Культура министерствозунуң коллегия хуралы болуп эрткен. Ук хуралга республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия, совет, комсомол, профэвилел органнарының удуртукчулары, районнар комитеттериниң культура килдистериниң эргелекчилери, төвүткен библиотека системаларының директорлары, культура бажыңнарының директорлары дээш өске-даа ажылдакчылар киришкен. Культура болгаш уран чүүл албан черлериниң эрткен чылдагы ажылының түңнелдери болгаш 1982 чылда сорулгалар дугайында илеткелди республиканың культура министри А. С. Серен кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның күш-ажылчы, идей-политиктиг база мөзү-шынар кижизидилгезиниң организастаарынга республиканың культура албан черлери тодаргай улуг-хууну киирип келгенин илеткелчи демдеглээн. Материалдыг бааза быжыгып, чон ортузунга культура-массалыг ажылдарның арга-хевирлери сайзыраңгайжып олурар.

Клуб албан черлериниң төпчүдери республикада чаа эгелеп турар. Барыын-Хемчиктиң төвүткен культура комплекизиниң ажылы кежээ-биле эскерген. Библиотекаларның төвүткени оларның ажылын бүдүрүкчүлүг чонну-ладырынга, номчукчулар саның, ном бөрүн эвилеңнедиринге улуг салдарлыг болгаазын хуралга демдеглеттинген. Ажылчы чоннарның культурлуг дыштанылгазын, хостуг үе-шагын чөп организастаарынга улуг рольду ойнаар кижизидикчи салдарны чедирип турар культура албан черлериниң эки ажылын база демдеглээн.

Клуб болгаш библиотека албан черлери-биле чергелештир музей, театр, филармония олар ышкаш чогаадыкчы организациялар эрткен чылда ажылдаашкынының түңнелдерин үндүрген.

Культура болгаш уран чүүл албан черлериниң ажыл-чорудулгазында четпестерни коллегия хуралынга илеткелчи-даа, ачаа санал бергеннер-даа онзалап демдеглээннер. Культура кадрларын өөредип белеткээри, ажылга ижиктирип быжыглаары, оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары чергелиг аптырыг кол черни ээлээн. Оон-биле чергелештир культура ажылдакчының ажылга харыысалгазы, чогаадыкчы инициативазы чүден артык чугула. Материалдыг бааза чеже-даа эки болза, ону ажыглаарын эки кижилери чугула, чаңгыс чөө-биле чугаалаарга, ажылга шынар бол гаш ажыктыг чорук ында черни ээлээр аңаа хуралга демдеглеттинген.

ПОЛЯР ДҮНЕЗИНИҢ ОТТАРЫ

Поляр ындында Мурманск хоорайда кыштың соогу чеже-даа чыыкылаар болза, ында ажыл-ниң соксаан дивес. Ында чурттаалга бажыңнары туттунуп, чаа өг-бүлелер ынаар көжүп кирип турар. «Мурманскжилстрой» трестиң болгаш бажың тудар комбинаттың коллективтери эрткен чылын 200 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн, магазиннин, уруглар садын ажыглаага киирген-нер.

ЧУРУКТА: хоорайның суурагалыг тудугжуларының бирээзи, СЭКП Мурманск хоорkомунуң кежигүнү, бажың тудар комбинатта бригадир Анатолий Григорьевич Волков.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникозы.

ТӨӨГҮЛҮГ ХҮН

70 чыл бурунгаар (1912 чылдың январь 18-30-да) Прагага В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле РСДРП-ниң VI (Прага) Бүгү-россия конференциязы болуп эрткен.

ЧУРУКТА: «В. И. Ленин Прагада» деп чуруктан репродукция. Ону Чехословакияның Коммунистиг партиязынга СЭКП ТК-ның делегациязы белекке берген.

АДААНДА ЧУРУКТА: В. И. Ленинниң Прагада музейиниң залы, маңаа төөгүлүг конференцияның хуралы эрткен.

ЧТИ—СЭТА-ның фотолары.

Беш чылдың шалыпчылары

ХҮЛЭЭЛГЕ — КЫЗЫГААРЫ ЭВЕС

Ажыл-агыйның мурнакчыларының, оларның чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайында «Бай-Тал» совхозта партком секретары К. Х. Адыгбай-биле чугаалажып олур бис. Чылдың-на эки көргүзүглерни чедип ап турар хойжуларның аразында Чыргал Иргитович Адыг-оолду кииргеш, ону ашаар бойдусчун кандыг-даа чылында ниитилиг малының бажын хоратпас, төлүн мөңгүн сыын эрес кежээ ишчи деп мактап турду. Совхоз төвүнге бо хоорайдан дааргавыл келир, мурнакчы хойжу-биле ужуражып, ажылының, амыдыралының сонуургап көөрүн бистерге сүмеледи.

Удаваанда дыңнаарывыска мурнакчы малчын суурда чедип келген болду. Туралыгда хойжу бригадада партия эге организациязының секретары Б. С. Люпчун хойжучун бистерге таныштырды.

Хүрең арынныг, бежен хар чедип чоруур хире назылыг, оптуган сынныг, кижи-биле амыр-мендизи солушкаш, келген херээвисти чугаалааш ажылын, амыдыралын сонуургай бердивис.

Бистиң чугаавыс мал кыштаглаашкынының байдалындан эгелээн.

— Магалыг кыш-тыр, хар чагбаан, мал-маган хүр-дүр. Амгы үеде кодан бүрүзүнде хой кижи тулук тереп турар. Чаш төл амдызында шупту менди. Бисте 200 тарлаан хой бар чүве, оон 230 оолдапкан. Чаш хураганнар хоралаан — деп, ажылдаан байдалын ол доңгуур-биле таныштырды.

Совхозтуң хоочун малчыннарының бирээзи кижи болду. Чүгле шээр мал кадарып эгелээнинден бээр 28 чыл четкен, бо аразында ниитиниң малының баш санын өстүрер, оон алыр продукцияны көвүдедир дээш болдунар-ла аргаларжулганы ажыглап, билиин, мергежилин харам чокка үндүрүп келген. Оон уламындан чыл бүрүде чаш мал төлү доруктурарының, дүк кыргып алырының планныг онаалдаларын доктаамал күүседип турган. Онаашкан ажылынга дуржулгазы улам улгадып, хойну өстүрер талазы-биле билиин бедидип турарындан сөөлгү чылдарда малчынның көргүзүглери улам көвүдээн. Чыл бүрүде эки көргүзүглерни кандап чедип ап турарын хойжу дээн сонуур гап айтырдым.

— Онаашкан ажылынга кижиниң хүнде-ле эргелиг бедик болуру дээп бодап чорууп мен. Хамык-ла чүве оон хамааржыр. Меңг угаансарылы-биле кадарган хоюм кажан-даа ырапас. Хүн бүрүде-ле оларны карак албайн хайгаарар, олар-бедичир, суггады кажаазы, ядыы дээш болгаш өске-даа айтырыгларже сагыш салыр. Шак ындыг кичээнгейлиг сагыш човангыр болбас бодаа эки көргүзүглерниг болуру, малдың баш санын бүрүн камгалап алыры берге — деп, Чыргал Иргитович харыылааш, малчыннарның харыысалгазын бедидерин чугаалап айытты.

Хойжунуң бо айтырыгга доктаагаары шын. Ашт-чем айтырыы — ажыл-агый болгаш политика талазы-биле — бүгү беш чылдың айтырыы болуп турар деп, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежнев чугаазынга айыткан. Ону чедиишкинниг шиитпирлээринге малчыннар биче эвес рольду ойнаар, ынчангаш оларның ээ харыысалгазын бедидер деп малчынның санап турары четтиг. Мурнакчы хойжу салдынган сорулгага дүүштүр ажылдап турарын оон чугаазындан билип алдывыс.

Чыргал Иргитович Адыг-оол, оон эжи Арина

Иргитовна Чымаа боттарының даанган ажыл-херээнге сагыш-сеткилиндеп бердинген улус болгаш ниитиниң малын ажаарын, кадарарын, чемгерерин, эдержилгезин, чаш хураганнарны ажаарын зоотехниктерниң чурумнар ёзугаар чорудуп турар. Шак ындыг чедимчелиг ажыл көргүзүглер эки болурунга дузалап келген. Ону беш чылды дуржулгалыг малчыннар чедиишкиннер доскаш, ол бирги беш чылды бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүг ажылдап эгелээн. 1981 чылда ол эки түңнелди берген. Төрүүр чүс баш хойга онаашкыр 103 хураганны менди доруктурган, хой бүрүзүнден 2 килограмм дүк кыргып алган.

Амгы үеде мурнакчы хойжу Шыйлазынның Улуг-Хову кыштаан турар. Терээн хой бүрүзүнден хураганы ол менди алган, каш хонгаш оон хоюнуң оолдары аалдалы бээр. Кодан терээн хойларга, чаш хураганнарга чиңгине сигенчарба, кок-сула, дус, чеми-биле бар, оларның олалын. чемгериглезин, суггазын шын хаарыштырып турар.

Малчыннарның экономиктиг өөредилгези бригадада төвүнге ай санында ийи удаа болуп турар. Оон киирээлеринге хойжу ог-биле кыдыктары-биле киржир, экономика айтырыгларын сонуургалды-биле өөренир, пропагандистиң берген онаалдаларын ак сеткилдиг күүседип келген. Оон түңнелинде хойжу мергежилин бедиткеннер, ынчангаш бирги класстың хойжулары болган. Өөредилге кандыг-даа кижиниң чедиишкиниг ажылдаарынга дузалап, чаа-чаа билиглер-биле чепсеглеп турар, ону барымдаалааш, төлептиг ишчилер өөредилгези ам-даа уламчылавышаан.

Терээн совхозунуң малының баш санын өстүрер, продуктузун бедидер дээш шүдүргү ажылдап, чылдың-на эки көргүзүглерни чедип ап келген малчыннарның күш-ажылын Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бедии-биле үнелээн. Чыргал Иргитович Адыг-оолду «Хүндүлелдиң Демдээ» орден, Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаан, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывыскан. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйның чедиишкиннериниң делгелгезиниң күлер медалын берген. Арина Иргитовна Чымаа «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль болгаш дипломнар, социалистиг чарыштың тиилекчизиниң херек демдектери-биле каш удаа шаңнаткан.

Арина Иргитовна он уругну божааш, өстүрүп кижизиткен Маадыр-ие. Күш-ажылчы өг-бүлениң оолдар, кыстары ада-иези дег төлептиг кижилер болган. Улуг оглу Борис Адыг-оол техникумнуң зоотехника салбырын доскаш, совхозтуң ошку бригадазынга бригадирлээн. Чечек саанчылаан. Валера чолаачылап турар. Оон артканнары кижи школада, эң бичези беш харлыг. Малчыннарның ажылы чай чок-даа болза, школага барып, уругларының өөредилгезин сонуургап, башкылары-биле доктаамал харылзааны тудуп турар.

Алдарлыг малчын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг ужуражыры-биле төрүүр чүс баш хойдан 100 хураганны доруктурган хүлээлгени, бир баштан-на 2200 грамм дүк кыргып алырын, 10 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

— Хүлээлге — кызыгаары ол эвес, ону ажыр күүседир дээш ажылдаар бис — деп, Чыргал Иргитович чугаалап орду.

Сеткили сеен амыдыралга боттандырарының бүгү аргалары, курлавырлары дуржулгалыг малчыннарда бар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Ч. И. Адыг-оол.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.
Бай-Тайга район.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИЛГЕЗИН ЭКИЖИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң эрткен хуралынга СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың февраль 9-та хүлээп алганы «1981—1985 чылдарда Тыва АССР-ниң чурттакчы чонунуң амыдырал хандырылгазын улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалын республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Айтырыг талазы-биле дыңнадыгны республиканың чоннуң амыдырал хандырылга министри С. К. Буянды кылган.

Республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң үстүнде доктаалды амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чоруткаиын хуралга демдеглээн. Министерствонуң коллегия хуралынга ук доктаалды боттандырар хемчеглерни ажылдап кылгаш, бадылаан болгаш Кодээ ажыл-агый, Чырыдыышкын министерстволары, Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели-биле кады дужаалдарны база үндүрген. Адырның кол бүдүрүлге фондулары 1981 чылда 138 муң рубльге өскен, Чаа-Шагаан-Арыгда. Тээли суурда комбинаттарның бүдүрүлге шөлдерин улгаттырган, технологтуг чаа 59 дериг-херекселдерни тургускан. Үш бүдүрүлге черлеринде шыпар башкарарының комплекстиг системазын тургусkan. Ол арганы Кызыл хоорайның төп идик мастерскаязының идикти дааразр болгаш септээр цехинге, «Телеателье» тургузарының белеткел ажылдары чорупв турар. Министерствозунуң шугуму-биле холушкак профессияның ажылчын кадрларын белеткээр, оларның арга-мергежилин бедидер талазы-биле хемчеглер алдынган.

Министерствонуң бүдүрүлгелери 1981 чылда чурттакчы чонга 2 млн. 3[illegible] муң рубльдиң ачы-дузазын чедирген, а 1980 чылга деңнээрге, ол [illegible] хуу өзүлделиг болган, ачы-дуза чедирилгезиниң 13 чаа хевирин нийтизэдип алдынган.

Чоннуң амыдырал хандырылгазында, ылаңгыя кодээ черлерде шыңгыы четпестер бар. Амыдыралдың ачы-дуза чедирериниң 19 кол хевирлериниң 9-у 1981 чылда планын боттандырбаан. Оон кол чылдагааны — кадрлар-биле ажылдың кошкаазында, күш-ажылдың [illegible] 1980 чылга деңнээрге, кодээ [illegible] амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирериниң планы 50,2 муң рубльге куруглаан болуп турар. Чоннуң амыдырал хандырылгазының ачы-дузазының чедирериниң 1981 чылда планын хепти химиктиг арга-биле аштап арыглап, будуур фабрика, Кызыл хоорайның бүдүрүлге эргелели болгаш автобаза күүсетпээн. Чөөн-Хемчик, Эрзин районнарның амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелдери, Таңды районунуң амыдырал хандырылга комбинады эрткен чылын 1980 чылдыындан кошкак ажылдаан. Чонга ачы-дуза чедирериниң темпизин элээн кудулаткан. Улуг-Хем, Тожу, Тес-Хем, Бай-Тайга районнарның чурттакчыларынга шак, соодукчу, телевизор септээр ачы-дуза колдуунда чедиртинмейн турар.

Бүдүрүлгениң специализасталары болгаш концентрастаары министерствонуң бүдүрүлгелеринде ам-даа көскү түңнелдерни бербээн. Оон түңнелинде шугумнуң кол адыры — «Тувашвейбыт» бүдүрүлге каттыжыышкыны планныг онаалдаларының күүселдезин чедир боттандырбайн турар болгаш ачы-дуза чедирериниң темпизин оожумнаткан. Чагыглар ёзугаар идик-хепти дааразр, амыдыралдың парын дериг-херекселдерин септээр бүдүрүлгелер бүдүрүлге күчүзүн долу ажыглавайн турарын хуралга четпес деп демдеглээн.

Шугумнуң чагыглар хүлээп алыр 58 кедээ пунктуларының чүгле 16-зы 1981 чылдың планын хандырган. Бии-Хем, Каа-Хем, Бай-Тайга районнарның амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелдериниң чоннуң чагыын комплекстиг хүлээп алыр пунктулары эрткен чылын багай эвес көргүзүглерниг ажылдаан. А Чөөн-Хемчик, Кызыл, Улуг-Хем районнарның амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелдериниң хүлээп алыр пунктуларының ажылы дескек эвес.

Министерствонуң бүдүрүлгелеринде кырыне өртээн контрольдап турарында четпестер бары шыңгыы шүгүмүлээн. Үстүнде доктаалда көрдүнген чагыглар күүселдезиниң хүүседалын шыңгыы сагыыр дугаинында негелде ам-даа четпес деп президиум хуралынга шүгүмүлээн. Чамдык кадрларның мергежилиниң чавызы, специалистер чедишпези, чурттакчы чоннуң негелдезин хандырбайн турарындан оларның ажылдап тургуспас, хой бо-луп турары бүдүрүлгелерде чогуур ажылды хандырбайн турар болгаш бүдүрген продукцияның шынарының [illegible] турарын [illegible].

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң [illegible]

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ПУР-нуң чазааның төлээлекчизиниң медеглели

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың чазааның төлээлекчизи медеглел кылган, мында айытканы болза: 1982 чылдың январьның 30-ның хүнүн АКШ-тың президентизи Рейган «Польша улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү» кылдыр чарлаан. АКШ-тың күрүне эрге-чагыргалары аңаа холбаштыр январь 31-де телевидение дамчыдылгазын кылыр бодап турар. Ындыг инициативаны АКШ-тың президентизи боду эгелээн болгаш Польша күрүнезин дорамчылаан ол хөделиишкинниң планын бадылаан. АКШ-тың күрүне секретары Хейг делегейниң хөй чурттарында америк элчиннерни дузалакчы кылбышаан, ол дамчыдылганың планын белеткээринге киришкен. Өске чуртка удур угланган ындыг хевирлиг пропаганда хөделиишкиниң делегейниң чаңгыс-даа чуртунуң чазаа кажан-даа кылбаан турган. АКШ-тың эрге-чагыргаларының пропагандистиг ол хөделиишкини Польшага удур идеологтуг агрессия болуп турар.

Каттышкан Штаттарның администрациязының ол хөделиишкиннери бүрүн эргелиг Польшаның иштики херектеринге холгаарлаашкын болуп турар. Ол хөделиишкиннер улустарның кожа-хелбээ доғуннаашкынының принциптерин үреп, Каттышкан Нациялар Организациязының Уставынга болгаш Европаның ниити чөвүлел хуралының Түңнел актызынга — америк президентилериниң ат салганы маргылдаа чок бүрүн эргелиг документилерге чөрүшкек болуп турар.

АКШ-тың амгы администрациязының делегей политиказының агрессиг болгаш империалистиг сорулгалары күрүнелер аразында харылзааларга кестүп көрбээн ол дериин хөделиишкиннериниң ёзулуг үндезини болуп турар. Польшага удур бодунуң политиказын эвилелчилери бүрүн деткиирин Каттышкан Штаттар чедип ап шыдавааан. АКШ-тың эрге-чагыргалары ол фактыларны делегейниң хөй ниитизинден чажырарын оралдажып, бодунуң пропагандистиг хөделиишкиннеринге Барыын Европа чурттарының чазактарын киириштирип турар. Барыын Европа чурттарының улустарының ортузунга антикоммунистиг үзел-бодалдарны болгаш халыдааршыкыны өскүдерин америк администрация база оралдажып турар. Ол оралдажыышкыннарының сорулгазы — кожа-хелбээ доғуннаашкынга таарымчалыг Европада сагыш-сеткилдиң уругкаары, боо-чепсектиң эндере бүдүрериниң америк политиказын деткиирин чедип алыры болуп турар. Ылаңгыя ССРЭ-те болгаш социалистиг дом каттыжылгазының күрүнелеринге өжээтен чорукту өскүдериниң аргазы-биле Рейганның чазааның чорудуп турары удур түрүүшкүнүн политиказы политика болгаш идеология талазы-биле быжыглаарын оралдажып турар-дыр.

Совет Эвилелиниң болгаш Варшава Керээзиниң өске-даа чурттарының бистиң чонуңус-биле эп-сеткил каттыжылгазын АКШ-тың чазааның Польшага удур агрессиг политиказы божаннадып шыдавас. АКШ-тың чазааның политиктиг амгы ол хөделиишкиннери сорулгазын чедип шыдавас дээрзинге Польша бүзүреп турар.

СЪЕЗДИГЕ БЕЛЕТКЕЛ

ХАНОЙ. (СЭТА). ВСР-де чугула политиктиг кампания — Вьетнамның Коммунистиг партиязының можу болгаш хоорай организацияларының конференциялары ВКП-ның ам болур V съездизинге вьетнам коммунистерниң белеткелиниң үезинде эртип турар.

Конференцияларның киржикчилери чуртта амгы байдалды анализтеп, ВСР-ниң экономиказының болгаш культуразының янзы-бүрү адырларга чедип алган чедиишкиннерин сайгарып көрүп турарлар. Оон-биле кады олар улуг четпестерни айтып, чурттуң экономиказын удур башкарарының талазы-биле чыгдынган дуржулгадан чогуур түңнелдерни кылганнар.

Хүн айтырыгының кол-кол чүүлдери партияның ам болур съездизиниң документилериниң төлевилелдерин чугаалажыры боор турар. Коммунистер кол-ла кичээнгейни 1981-1985 чылдарда болгаш оон соонда-даа чылдарда социал-экономиктиг тургузуушкунга ВКП-ның ажылының болгаш сорулгаларының угланыышкыннарын көөр, боор турар.

ВКП ТК-ның органы «Нандан» солуннуң бижип турары ёзугаар алырга, коммунистерниң идей-политиктиг деңнелиниң улгатканы болгаш бедик идейжилгин конференциялар көргүскен.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

ДАМАСК. (СЭТА). Сирияның президентизи Х. Асадтын болгаш Палестинаны хостаар демократтыг фронтунуң чиңгине секретары Н. Хаватманың аразынга ужуражыышкын Дамаск хоорайга болган.

Голан бедиктерин бодунуң «левискээр» кылдыр эжелеп алыр дугайында Израильдиң дайынзырак болгаш эжелекчи шиитпиринге удур дээштиг хемчеглерни чорударынга мооңдактап турар Американың Каттышкан Штаттарының турушкун ийи талалар шыңгыы бурууy шапкан. Израильди АКШ-тың деткип турары араб улустарга удур чаа-чаа өштүк-чөңгээлерни кылырынче Израильдиң дайынзырак чагырыкчыларын кыткып турарын ужуражыышкынның үезинде демдеглээн. Израильдиң кыжаныышкыннары-биле холбаштыр Ливанга байдалды Х. Асад болгаш Н. Хаватме чугаалашкан.

СОЦИАЛИЗМ ТУРГУЗАРЫНГА ЧУГУЛА ЧҮҮЛ

ЛУАНДА. (СЭТА). «Африканың ол аныяк республиказынга совет-ангола кады ажылдажылганы «Анголага социализм тургузарының херээнге амыдыралчы чугула чүүл» деп алап турар. Эрткен чылын Совет Эвилелиниң болгаш Ангола Улус Республиказының аразында баараан саарылгазы 1978 чылдыг-биле деңнээрге, барык ийи катап калбарган.

ССРЭ Анголаже машиналарны болгаш дериг-херекселдерни чорудуп берип турар. Ол бүгү аныяк республиканың үлетпүрүнүн болгаш кодээ ажыл-агыйының хөгжүүрүнге улуг ужур-дузалыг. Чүгле эрткен чылын ынаар 2 муң ажыг автомобильдерни, 600 тракторларны, хевиң ажаап алыр 30 комбайннарны болгаш өске-даа машиналарны чоруткан.

АУР-нуң экономиктиг амыдыралынга улам улуг рольдуг боор турар күрүне секторун быжыглаарынга совет техника дузалап турар.

Ангола бодунуң ээлчээнде Совет Эвилелинче кофени, сизальды, кварцты болгаш өске-даа бараанннарны чорудуп берип турар.

1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир келир үеде ССРЭ биле АУР-нуң аразынга саттыны, а ол ышкаш экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга программазынга Москвага ат салганы — ийи күрүне аразынга пайыралдыг болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын калбартырынга чугула базым болганын «Жорнал ди Ангола» солун айыткан.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

⊙ УЛАН-БАТОР. Моол болгаш совет ихтиологтар МАР-ның эң улуг суг хөлдеринниң бирээзи — 2,5 муң дөрбелчин метр ажыг шөлдүг Хубсугул хөлдүң балык курлавырларын ажыглаар талазы-биле практиктиг сүмелерни ажылдап кылганнар. Мында хариус, менил, линь өзүп турар болгаш Байкалдан апарган омуль деп балык таарыжып, өзүп көвүдеп турар.

Хөлдең кайы хире балыкты тудуп болурун специалистер тодараткан. Ону чылда-ла 5 муң центнер хирези тудуп болур дээн.

• • •

⊙ АНКАРА. Чоокку дөрт чыл иштинде 250 муң ажыг түрк хамаатыларга Персия мугулдурунуң нефть-биле байлак чурттарже ушпн чоруурун чөпшээрээр деп турар. Туркияның күш-ажыл министерствозунуң санаалы-биле алырга, амгы үеде мында 100 муң хире түрк ажылчыннар амыдырал-чурттаазының аргазын тып, ажылдап турарлар. Туркияда ажыл чок 3 млн-ден ажыг кижилер турарлар. Туркиядан ажылдыг кижи даштыкыже ушпн чорупн турар.

• • •

⊙ БРЮССЕЛЬ. «Ниити рынокка» кирип турар чурттарның Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң бюджедин чаартыр дугайында дугуржур дээш кылган ээлчеглиг оралдажыышкыны бүүрээшкын-биле доозулган. Европа ниитилежилгезиниң министрлер чөвүлелиниң даштыкы херектер министрлериниң дойнелинге болган сессиязынга ол айтырыгны чугаалажып турарының үезинде «Ниити рынок» чурттарының национал эрге-ажыктары «европейжи эп-сеткил каттыштырылгазы» дээр чүүлден-даа күштүг болганы илереэн.

Чижээ, ЕЭН-ниң бюджединге бодунуң киирип турар дапыварын эвээжедирин моон бээр ийи чыл иштинде эвээжедирин оралдажып келген Великобританияның негелдезин ниитилежилгеге талазы-биле өске чурттарның деткивээнин [illegible].

• • •

⊙ НЬЮ-ЙОРК. Америк автомобиль бүдүрүлгелерин хаара туткан кризис үлетпүрүнүң ол адырында ажыл чоктарның санын үргүлчү көвүдедип турар. Ажылдан үндүрген кижилерниң саны ам безин 290 муң ажа берген болгаш улам көвүдеп турарын «Нью-Йорк таймс» солун дыңнаткан.

Чазактың экономистериниң санап турары-биле алырга, АКШ-та үлетпүрнүң сонгаал чокка кудулаар чоруу кедизинде барган, автомобиль кылыр болгаш оон-биле холбаалыг адырларга 500 муң кижи ажылдаар черин чок болурунга чедирип болур.

• • •

⊙ МЕХИКО. Чурттарга чедирипде шыңгыы кризис бөгүнгү Мексиканың социал-экономиктиг чугула айтырыгларының бирээзи болбушаан турар. Ажылчы чоннарның социалистиг партиязындан Мексиканың президентизинче албан-хүлээлгезинге кандидат Кандидо Серфседонун Гуанахуато хоорайга болган сөөлгү-ле мурнуунун митингизинде медеглээни-биле алырга, амгы үеде чуртта 5 млн. квартира четпейн турар. Сөөлгү үш чыл иштинде квартира хереглэнгениниң 600 хуу улгатканын ол айыткан.

• • •

⊙ КУАЛА-ЛУМПУР. Малайзия экономиканың хөгжүлдезиниң темпизи 1981 чылдың ийиги чартыында дыка оожумнаан деп, Малайзияның национал банкызының экономика талазы-биле бюллетенинде демдеглээн. Чурттуң кол экспорт продукциязынга, хамыктың мурнунда ак-коргулчунга, өртектериниң кудулааны-биле холбаштыр Малайзия экспорттуң кызырылгазы-биле ол тайылбырлаттынып турар.

• • •

⊙ МАНИЛА. Кызаа хуу капиталда Филиппинниң экономиказынче соксаал чокка халдап турар. «Буллетин тудей» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, сөөлгү он чылдар иштинде чуртта турар хуаяоларның (этниктиг кыдаттарның) үлүг холушкак бүдүрүлге черлеринде даштыкы акша-хереңгиниң ниити түңнүүнүң барык 10 хуузу боор турар. Хуаяоларның филиппины эштежикчилери оларның-биле деңге байыырынга четчир акша-хереңги чок бооп турарындан «холушкак бүдүрүлгелер» дээр черлер ыңдаттарының холунче бүрүнү-биле кирип турар.

• • •

⊙ БАМАКО. Малиниң ажылчы чоннарының Национал каттыжыышкынының ээлчеглиг V съездизи мында ажылдап эгелээн. Ажылчы чоннарның чурттуң социал-экономиктиг болгаш политиктиг амыдыралынга киржилгезиниң дугайында айтырыгны оон делегаттары чугаалажыр.

Малиниң ажылчы чоннарының Национал каттыжыышкынының чиңгине секретары Бакари Карамбе съездини ажыдып тургаш, пролетарийжы интернационализмниң принциптеринге мали профэвилелдериниң бердинтезиниң дугайында, национал хосталга дээш, империализмге удур тайбың херээниң тиилелгези дээш демисежип турар улустар-биле оон эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында чугаалаан.

ВЦСПС-тиң, өске-даа элээн тайбың социалистиг чурттарның профэвилелдериниң байырлыг чагаалары съездиге номчуттунган.

Съезд бөгүн доостур.

(СЭТА).

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

КУВЕЙТ. (СЭТА). Йемен Улус-демократтыг Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзааларның чедиишкинниг хөгжүп турарын ПУДР-ниң Дээди Улус чөвүлелиниң президиумунуң даргазы, Йемен Социалистиг партиязының ТК-зының чиңгине секретары болгаш премьер-министр Али Насер Мухаммед Кувейттиң «Аль-Анба» солуңунга берген интервьюзунга демдеглээн.

Палестинаның араб улузунуң болгаш өске-даа араб улустарның чөптүг демиселин деткиир херекке Совет Эвилелиниң принциптиг туружун ол бедии-биле үнелээн.

Кужувус—найырал да

БИЛДИНГИР, ЧООК

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, тыва чогаалчы, партия, күрүне ажылдакчызы Салчак Токаның ады хөй националдыг совет литературада билдингир. Оон адын Совет Эвилелиниң бүгү булуңнарынга адап турар. Ол чоокта чаа сезен харлаан. Чогаалчының юбилейин украин черге база демдеглээн. Тыва литератураның интернационалдыг харылзаазының өзүлдүг илерели Салчак Токаның «Араттың сөзү» деп чогаалы болур. Ук чогаалды украин дылче Иван Пипа очулдурган, ук чогаалды Украинада улуг сонуургал-биле номчуп турар.

Чамдык чиңнектерден көрээливер. Черкасск областың Умань хоорайда төп хоорай библиотеказының ажылдакчызы Антонина Лытиак мынча деп чугаалап турар: «Тыва улустуң амыдырал-чуртталгазын, аас-кежиктиг чуртталга дээш демиселин көргүскени-биле Салчак Токаның «Араттың сөзү» сонуурганчыг болуп турар».

Ужгородта музыка школазының директору белорус Анатолий Донецтиң чугаазында «Араттың сөзүнүң» уттундурбас арыннарының дугайын демдеглээн.

Үстүнде айыткан чүүлдер чүнү көргүзүп турарыл дээрге, акы-дуңма тыва улусту, оон литературазын Украинада ынакшыл-биле көрүп турарының илерели ол болур-дур.

Салчак Токаның дугайы чүгле Украинада эвес, харын Белоруссияда-даа билдингир. Ооң «Араттың сөзүн» белорус номчукчулар билир. Сураглыг белорус шулукчу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Петр Устинович Бровка-биле ужуражышкын уттундурбас. Бровка болду Салчак Токаны эки билир, таныш чораан. Ырак-даа бол, бистиң чүрээвиске чоок Тывага ол болу чораан. Тыва черге кээп, акы-дуңма улус-биле таныжып.

Салчак Токаның болу-биле ужуражыкан, ону билир кижилер хөй. Ынчаарга оон-биле ужуражып чугаалашпаан-даа болза, «Араттың сөзү» деп чогаалды дамчыштыр ону эки билир кижилер база кончуг хөй. Тыва улустуң төлептиг оглу Салчак Токаның чогаалдарын акы-дуңма улуг Совет Эвилелиниң булуң бүрүзүнде, харын-даа даштыкы чурттарда безин эки билир. Бис анаа чоргаарланыр бис.

О. БОРТ,
литературовед.
Украин ССР.
Ужгород.

«ЧАДААНАНЫҢ ЧАДАГАНЫ»

СЭКП ТК-ның «Чогаадыкчы аныяктар-биле ажылды улам ыңай сайзырадыйдылар дугайында» доктаалынга дүүштүр бистиң республиканың девискээринге чечен чогаал каттыжыышкыннары тургустунган. Ол каттыжыышкыннар чогаадыкчы аныяктар-биле ажылды организастап, чечен чогаалга сонуургалдыгларның шүлүктерин, чечен чугааларын сайгарып, оларга дээн өткүн хөй кадыр тургузуп турар.

Эртен чылдың декабрь төнчүзүнде, «Ленинчи оруг» солуннуң редакциязынга Тыва АССР-ның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, республиканың алдарлыг чогаалчызы Нызыл-Эник Кыргысович Кудажы чедип келген. Ол бистиң солуннуң редакциязынга чечен чогаал каттыжыышкынын тургузарынга киржир дээш келген.

Баштайгы хуралга Чадааның № 1 ортумак школазының башкылары, үстүкү класстарның өөреникчилери, Чадаана хоорайда чурттап, ажылдап турар чечен чогаалга хандыкшылдыгтар киришкен. Организастыг хуралга чогаалчы Н.-Э. Кудажы чүве чугаалаан. Хуралдың киржикчилери «Чадааның чадаганы» чечен чогаал каттыжыышкынын тургустунганынга байыр чедирип, санал-оналдарын берген.

«Чадааның чадаганы» чечен чогаал каттыжыышкынынга районнуң бүгү ажыл-агыйларында чечен чогаал бижиирингe сундулуг аныяктар, специалистер, бүгүле күзелдиг кижилер кирип турар. Аңаа Ийменин, Баян-Таланың, Бажың-Алаактың, Хөндергейниң, Чыраа-Бажының ортумак школаларының башкылары, өөреникчилери боттарының ажылын сайгартыр.

Каттыжыышкынга эки деп көрген чогаалдарны «Улуг-Хем» чечен чогаал альманахка киирерин саналдаар. Ол ышкаш ой-ойде «Ленинчи оруг»га эң эки рассказтарны, шүлүктерни, очерктерни чырыдар. Олар колдуунда дыштаныр хүн арнынга үнгүлээр.

Келген чогаалдар элээн арбылап, чыгла бээрге сайгарар кичээлдерни эрттирер. Баштайгы организастыг сайгарылга кичээли январь төнчүзүнде болур. Хүнүн солунга чарлап каар. Аңаа авторлар албан олуржур. Өэлери келбээн чогаал аймаан сайгарбас. Февраль болгаш март айларда болур чечен чогаалдар сайгарылгазынга шүлүкчүлер Юрий Кюнзегеш, Олег Суванпит болгаш Александр Даржай олар киржип, боттарының сүмелерин бээрлер.

Н. МОНГУШ,
чечен чогаал каттыжыышкынының удуртукчузу.

ЭСТОНИЯНЫҢ КОЛ ТЕАТРЫ

Бистиң чуртувустуң эң солун музыка театрларының бирээзи — Таллинде «Эстония» театр 75 харлап турар. Опера, балет, оперетта дээш музыка [illegible] дарын каттыштырып турар ук театр бөгүн база-ла [illegible] чылавышаан.

— Репертуарның хөй талалыг болуп турары — бистиң политикавыс — деп, театрның кол режиссёру Арие Микк чугаалап турар. — Ук айтырыг чүгле чогаадыкчы талага хамаарышпас, харын практиктиг болуп турар. Көрүкчүлер сонуургадыр дизе, репертуарны доктаамал чаартыр апаар. Харын чүгле үе-биле шылгаттынган шиилерни үр үеде арттырып ап турар бис. Чижээлээрге, «Трубадур», «Травиата», «Куулут хол», «Жизель» дээш ышкаш чогаалдар бистиң репертуарывыста доктаамал.

«Эстонияның» база бир онзагай чүүлү национал авторларже доктаамал сагыш салып турары. Эйно Тамбергтиң «Сирано де Бержерак», Лепо Сумерниң «Ансельмиң төөгүзү» деп баледи, «Эстон балладалар» деп балет-кантата болгаш амгы үениң темазынга элээн каш оперетталар бисте кол черни ээлей берген.

Сураглыг шиилерниң аразында Вердиниң «Аттила» деп операзы, музыказы Дмитрий Шостаковичиниң, шүлүү Евгений Евтушенконуу «Степан Разинниң шаажылааны» деп балет-оратория кирип турар.

— Чамдык чогаалдарны совет сценага эң баштай таа ойнаарны биске онаажып турар — деп, театрның кол дирижёру Эри Клас чугааны уламчылады. — «Мавра», «Орфей» деп шиилерни ынчаар тургустуувус. Мусоргскийниң «Борис Годунов» деп операзын чоокта чаа тургусканывыс театр амыдыралында онзагай болуушкун болган.

«Эстония» театр 1906 чылда тыптып келген. Театрның бүдүт чечектелиишкини республикага Совет эрге-чагырганы катап тургусканы соонда, 1940 чылда эгелээн.

«Эстонияда» ырлажыларның, балет артистериниң, дирижёрларның, режиссёрларның талантылыг коллективи тургустунган. Тергиин дээн хөгжүмнүң ыры база бар. «Эстонияның» Москвага, Ташкентиге, Ленинградка, Хельсинкиге, Варшавага, Софияга, Будапештиге гастрольдары чедиишкинниг эрткен.

— Аныяк ырлажыларже база таныкчыларже онза кичээнгей салып турар бис — деп, Арие Микк чугаалады. — Олар Таллинниң хореография училищезинге, консерваторияга өөренип турда-ла сагыш салып, шиилерни кады тургузуп турар бис.

Театрның балет бөлүүнүң профессионал культуразы бедик. Репертуарга дилээшкиннерни доктаамал чорудуп турар. Кол балетмейстер Май Мурдмааның тургускан шиилериниң саны 30 ашкан. Ол теманы ылап шилип алыр, уран чечен онзагай аргалыг кижи.

Классика-даа, амгы үениң-даа, барык европа база эстон чогаалдар мында кирип турар. Май Мурдмаа дештыкыга барып, шиилерни база тургузуп турар, оон чогаадылгазы делегей конкурстарынга болгаш фестивальдарынга киржип тургулаан.

— Бистиң амыдыралывыста база бир кол черни чогаадыкчы харылзаалар, солистер, дирижёрлар, балетмейстерлер солужулгазы ээлеп турар — деп, Май Мурдмаа чугаалап турар. — Грузиядан, Ленинградтан, ол ышкаш Куйбышевтен келген специалистер биске шиилерни, балеттерни тургузуп турар. Театрның солистери Москвага, Ленинградка билиин, мергежилин бедидип турарлар. Мен бодум Москвада күрүнениң театр институдун доосхан мен.

...«Эстония» театрның артурааның билдингири оон музыка-хореографтыг культуразының бедиинде, репертуарының байлаанда.

Вадим КИСЕЛЕВ,
театр критиги.
(ПМА).

Ак халаттыг
КИЖИЛЕР

БАШТАКЧЫ ЗВЕНО

Кызыл хоорайның поликлиниказында дагдыныкчылар ажылы 1975 чылдан эгелээн. Баштайгы үеде дөрт дагдыныкчы турган бис. Чылдан чылче оларның саны немежип келген. Поликлиника коллективинге хамаарышкан болгаш ортумак эртемниг эмчи кадрлар чылдың келир. Оларны хоочуннарга быжыглаары чаңчыл болу берген.

Поликлиника профилактиктиг эмнээшкин ажылының баштакчы звенозу болганы дагдыныкчылар ажылынче онза сагышты салып келген бис. Дагдыныкчылар боттарының арга-дуржулгазын 28 эмчи сестразынга, эмчилерге дамчыткан. Амгы үеде дуржулгалыг сес дагдыныкчы ажылдап турар. Балык камгалал шугумунга олар 20—30 чыл бараан болган.

Г. А. Жданова пенсияже үнзе-даа, ынак ажылын уламчылап турар. Оон ажылынга болгаш амыдыралга дуржулгазы байлак. С. Ковальчук, В. Оюн, Л. Жеребцова, участок эмчизиниң сестразы Д. Сат, лаборант Н. Онгар оларның ажылы эки. Чижээ, Нина Александровна эмчи сестразы Елена Суванпы хүлээшкин алгаш турган. Ол бодунуң дуржулгазын аныяк эмчиге билдилиг дамчыткан. Олар арга-сүмелиг ажылдаарының ачызында, шалыпчы деп санаткан. Улуг эмчиниң берген даалгаларын Елена ак сеткилдиг күүседип келген. Амгы хүннерде ол Иркутскиниң медицина институдунуң ийиги курузунда чедиишкинниг өөренип турар.

Балык камгалал шугумунга ажылдааш 37 чыл болдум. Эрткен чылдың январьда пенсияже үнген мен. Пенсиязымза-даа анаа олуруп шыдавадым. Коллективке, ажылымга чаңчыкканым кончуг. Ынчангаш ам-даа ажылдаар күзелдиг мен. Аныяктарны мергежилинге сундулуг кылдыр чаңчыктырып, башкарары — бистерниң, дагдыныкчыларның дөрт хүлээлгези болур. Он бирги беш чылдың ийиги чылында коллективтиң сорулгазы улуг. Дагдыныкчылар ажылын мурнукузундан-даа хевээр чорудуп, ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн чедиишкинниг уткуур дээш бир демниг ажылдаар бис.

Т. ПОТАПОВА,
фельдшер.

ӨӨРҮШКҮМ ИЛЕРЕТТИМ

Хевертен карактарымга хан дүшкеш, ийи караам шуут көзүлбестей берген. Мырынай-ла карак чок артар часкан мен. Эмчиниң дүрген дуза чедирер машиназы мени дораан-на эмчиге эккелди. Район эмнелгезиниң эмчилери шинчип көргеш, дүрген Кызыл эмчизинче чорударын сүмелээш, телефон дамчыштыр харылзажырга, даартазында эртежик-ле машиназы чедип келди.

Кызылга келиримге, эмчилер янзы-бүрү хемчээн алгаш, эмнеп эгеледилер. Ийи неделя хире эмнээшкиниң түңнелинде, ам-на караам кезтүп келди. База катап чырык хүнү көрүп каап, өөрүшкүмни чүге дээр.

Мээң карактарымны эмнеп каан эмчилерим Надежда Николаевна Килинага, Галина Тереевна Ооржакка, Елена Донгаковна Суванлыгге, Людмила Ивановна Усовага кызыгаар чок өөрүп четтиргенимни илереттим.

М. СЕВИЛБАА.
Чадаана хоорай.

ЭМЧИ БОЛЗА...

Район төвү Самагалдай суурда эмнелге бар. Ында дээди болгаш ортумак эртемниг эмчи кадрлар бүрүн деп болур. Ынчалзажок диш эмчизи мында чедир мында чок. Район чурттакчылары чылдан турар. Кижи бодаарга диш эмчизин доктаамал [illegible] даа дег.

Диш эмчизи эмчилер хоорай сумузунда доктаамал [illegible] Кижи бодаарга диш эмчизи доктаамал ажылдап турган. Дижи зараан улуг, бичии кижилер бирле, [illegible] Эрзинге, чамдыкта Кызылче албан чоруур ужурга таваржыр дыр. Бо чорук ажыл-иштиг кижилерниң үезинге кончуг камналга чок. Кыжын соокта аарыг кижиге аргажары белен берге. Кызылда медицина училищезинде диш эмчилерин белеткеп турар болгай. Ол доозукчулар дагын район төвүнге быжыглап, ажылдадып болгай.

Мурнуку чылдарда диш эмчилери кээп ажылдап турган. Олар хандырылга, бажың-балгат чок болганындан чоруй баар турдулар. Ынчангаш ооң чугула херектиг диш эмчизи-биле хандырарын чурттакчылар четтикпейн манап турар.

Т. КУНГА.
Тес-Хем район.

ДЕМНИГДЕ ҮҮЛЕ БҮДҮҢГҮР

— Кол эмчи болуп ажылдааш, чаа-ла дөрт ай чедип чор мен. Бо айтырыг талазы-биле хоочун коммунист, партия эге организациязының секретары Евдокия Фроловнага барыңарза эки боор. Ол чоокта чаа социалистиг чарыш түңнелин баа үндүрген кижи — деп, В. С. Савилов чугаалааш, физиотерапия өрээлинге баарын биске сүмеледи.

Эжиниң даштында «Физиотерапия» деп шевергин бижиктиг өрээл. Оңче кире бээривиске, ийи эмчи ажыл дугайында чугаалашкан ор. Оларның-биле мендилешкеш, келген херээвисти тайылбырлаарывыска, Е. Ф. Сердюкова ажыл-иш-биле таныштырды:

— Эмнелге 1975 чылда тургустунган. Ынчалзажок физиотерапияның материалдыг баазазы чылдан чылче быжыгып келген. Физиоэмнээшкин чорудар өрээлди алыткан. Аңгы-аңгы аарыглар чиңгеп эмнээр янзы-бүрү аппараттар бар. Республиканың чамдык районнарында безин бистиңи дег хандыртынган физиотерапия өрээли чок.

Физиотерапияның фельдшер эмчизи Алдын-кыс Ооржак бисти кожазында өрээлче чалады. Делгем, чырык, чылыг өрээлдиң оң талазында беш кабина тур. Эжиктерни арыг ак пөс-биле кожегелеп каан. Аарыг кижилер айыткан шагында келгеш эмнедип турар. Оларның эмнелиринге таарымчалыг байдал мында бүрүн тургустунган болду.

— Өкпе дамырларынга, шырыңмаларынга болгаш тыныш оруунуң өске-даа дегдиришкиннерин бо аппаратка чиңнээр. А бо дээрге «Д Арсенваль» деп аппарат-тыр. Аңаа нерви аарыгларын эмнээр. Оон ыңай электри-биле чиңнээр ниндаа аппарат бар.

— Социалистиг чарышты каңчаар түңнеп турарыл, Евдокия Фроловна — деп, ол чайлаңы бээрге айтырдым.

— Чылда ийи катап түңнеп турар бис. Баштайгы түңнелди эмчилер хүнүнде, а ийиги январь эгезинде. Эрткен чылдың кайы-даа түңнелинде физиокабинет бирги черде болган. Ийиги черге халдавырлыг аарыглар эмнээр кабинет, а клиниктиг лаборатория үшкү черни ээлээн.

Чарыштың негелделеринде кижи бүрүзү билиин, мергежилин бүгү талалыг бедидери кирдунген. Ортумак эртемниг кадрлар холушкак мергежилди чедип алыр сорулга салган. Бо болгаш өске-даа хүлээлгелерни эмнелге коллективи чедиишкинниг күүседип келген.

ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур сорулга-биле Кызыл районнуң поликлиника коллективи чаа хүлээлгелерни алган. Ында чурттакчы чонга 300 беседаны кылыры, 400 лекцияны номчуур көрдүнген.

Ортумак эртемниг медицина ажылдакчыларындан 10, эмчилерден 2 кижини мергежилин бедидери-биле өөредип чорудар, чаа аппараттарга ажылдаар мергежилин шиңгээдир. Ие-чаштың кадыын камгалалдарын улам экижидер. Бир хар четпес чаштарның хайгааралынче кичээнгей салыр. Профилактиктиг сыкыртыышкыннарны, план күүседизин чогуур деңнелге чедирер.

Фельдшер-акушер пунктуларының болгаш участок эмчилериниң база хууда кижи бүрүзүнүң аразында социалистиг чарыш салдынган. Чугула чүве — ону ындарлыг күүседип, ажыл-херекке боттандырары. Дуржулгалыг эмчилер В. К. Петрова, Н. О. Чайбар, В. Т. Килина олардан арга-сүмени ап, шалыпчыларга дейнежип ажылдаарын коллектив кежигүннери хүлээнген. Демнигде үүле бүдүңгүр. Херээжен, сестралар чөвүлелдери, профэвилел болгаш улусчу дружина-биле партия эге организациязы быжыг харылзаалыг ажылдап турган. Салдынган сорулгаларны чедип алыр ужурлуг.

С. ЧООДУ.

ЧУРУКТАРДА: физиотерапия кабинединиң мурнакчы эмчилери Е. Сердюкова (адаанда чуруктa) биле А. Ооржак ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ХОРАННАНЫЫШКЫННЫ БОЛДУРБАС

Ийи харлыг Славиктиң кырган-авазы удуваствй бээр чаңчылдыг. Ынчангаш ууну эмни бо-ла ажыглай бергилээр. Бир-ле катап фенобарбитал деп эмни соодукчуга суп каап, бажың иштин эмгелеп турган. Оол ол үеде хайгаарал чок арткан. Кырган-авазы ажылдавышаан, канчангаш-ла оглунче көрүптерге, аксында бир-ле чүвени ажырганмышаан, дайнап орган. Уругнуң аксындан ийи чартык таблетканы күш-биле ужулган. Чежени чигени билдинмес болган. Кырган-авазы уругнуң чипкен эминиң аар салдарлыын болбаан-даа.

Хүндүс удуур шагында оол болу-ла удуурун дилей бергеш, удаан чогуур үезинде одунмаан. Кырган-авазы оттургаш-даа чадашкан. Ол корткан уу-биле оглун чорумал машинага уруглар эмнелгезинге эккелген. Эмчи шинчиирге оолдун мага-бодунуң эң кол черлеринге эмге хораннанышкын болганы илерээн.

Кызыл хоорайның уруглар эмнелгезиниң терапиязында күштүг эмнээшкин чорудар палатазынга хораннанган уруглар бо-ла келир. Химиктиг бүдүмелдерни амыдыралга ажыглаашкындан ындыг таварылга болу бээр. Күштүг эмнер, арага, хоран үнүштер болгаш өске-даа бүдүмелдер уруглар хораннанырының дээзи-дүр. Күштүг щёлочьлар, кислоталардан хораннанган уруглар бистиң хоорайывыска хаая эвес таваржыр. Чижээ, контора хырбазынга, уксустуг кислотага, дихлофос, хлорофос, «Прима», гаака угарлаан дээш оон-даа өске.

Дүрген дуза чедирериниң машиназы келгиже чедир хораннанган уругга чүнү кылыр ужурлуг ул?

Күштүг щёлочь болгаш кислотага хораннанганда аас иштин арыыр, эрттенн бээр, чараа үзүлбес тектур, тынары бергедээр. Ындыг үеде айтыр салаага марляны ораагаш аазы салфетка-биле аас иштин чодуп, чарааны аштаар. Кылынмал тындырыышкынны чорудар. Ижикни чүүр.

Фосфороорганиктиг хораннаныышкынның соонда, ижин аартып, кустурар, тынныштаар, углан баксыраар сириилээр болу бээр. Мындыг таварылгада аарыг кижини сыртык чок черге оргазынга чыттыргаш, бажын бир талазынче ийлендирип каар.

Хораннанган кижи тыртыбаарге хол-биле тудар апаар. Изиг шай, кофе ижиртир.

Эмге хораннанган уругну эмнелгеге дүрген чедирер ужурлуг, ижиниң эмнелгеге тускай зонд-биле чуур.

Кислота болгаш щелочьтуг уруглар четпес черлерге шыгжаар. Амыдыралга химиктиг бүдүмелдерни шын ажыглаарын утпаар чогуур. Эмнерниң шыгжаар чуруму [illegible] Бажыңның аптечказын [illegible] Эмнелге бижии чок эмнерни таварышкан-на санага тургузуп болбас. Уругга эм бээрде, бижии кончуг кынамчалыг көөр апаар.

Хүндүлүг ада-иелер! Бажыңның аптечказында эмнерни доктаамал чаартыр херек. Мурнуңда эмнениң тургаанчар эрги эмнерни узуткаар. Черле ынчаш эмниң сүмези чокка кайы хамаан чок эмнерни ажыглаваазы чугула.

А. ТУЛИН,
уруглар эмчизи.
Кызыл хоорай.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Телевидение

ЯНВАРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.50 — П. Майбороданың ырлары. Фильм-концерт. 9.45 — «Горнистер, харыылаңар!» 10.15 — «Кино аян-чорукчулар клуву». 11.15 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.45 — Медээлер. 11.50 — 14.15 — Чарлал. 14.15 — Медээлер. 14.25 — «Төлептиг ат». Документалдыг телефильм. 15.05 — В. Шекспир. 1-ги дамчыдылга. 15.30 — КЭФ заводтуң «Капиталин» Культура бажыңының скрипкачылар ансамблиниң күүседиинде. 16.25 — «Шахматтар школазы». Эгелээн чоруурлар клазы. Дебюттар. 16.55 — «Оранның» консерваториязының концерт залы. Узбек ССР-ниң Телевидение болгаш радио комитединиң уруглар хорунуң күүседиинде. 17.25 — «Миллионнарның университеди». Массаның культуразы болгаш массага культура.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.25 — Уругларга фильм. «Зоопаркта часы». Мультфильм. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мячтыг хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — СКА (Хабаровск). 2-ги ужуражылга. Төп «Динамо» стадиондан дамчыдылга. 19.55 — «Частың он чеди шимчээни». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 11-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Эртем амыдыралы». Академик Г. М. Кржижановскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл болурунга. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.20 — Концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Авазының школазы. 12.30 — Зоология. 7-ги класс. Куштарның амыдыралында сезоннуг болуушкуннар. 12.55 — Баштыңның музыка кичээли. 13.30 — Ботаника. 5-ки класс. Бүрүнүң ужур-дузазы. 14.10 — «Эң пароход». Уран-чечен фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.45 — Чарлал.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Бо шупту улуска хамааржыр». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.15 — «Чурук бүрүлериде — хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Үүле» [illegible] 19.00 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 күш-ажылчы [illegible]».

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыланып [illegible]нар, чаштар!» 19.45 — [illegible] телевидениениң болгаш Бүгү эвилел радиозунуң орус улустуң ырларының академиктиг хору. 20.15 — Дагга хаактаар спортка делегей чемпионады. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Француз [illegible]». Уран-чечен телефильм.

ЧАРЛААЛДАР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынынга шил бүтүрериниң оралакчызынга, юрисконсультантыга, [illegible] болгаш телевидение каллаашкыны хүлүг инженерлерге, экономист болгаш тудуг лабораториязынга ийиги [illegible] чылдаар ажылчыннар херек.

Каттыжыышкынның [illegible] Кызыл хоорай. [illegible]

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан технигиг школазы «А», «В», «С», «Д», «Е» категорияларының чолаачыларын база орук шимчээшкининиң дүрүмүн өөредир кежээки курстарга номедде хүлээп алыышкынын уламчылап тур. Оон ыңай секретарь-машинисткаларның хүлээлгези база кежээки курстарынга өөредир кичээлдерин база чорудуп тур.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Полупрофессиональная кудумчузу, 49, № 1 кабинет.

«Шын» солун редакциязынга чурукчу дарый негеттинип турар.

Агаар

Республикага биче булуттаар, хар чагбас. Мурнуу-барыын угланыышкыннг хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 39—44, чамдык районнарга 29—32, хүндүс 27—32, чамдык районнарга 17—32 градус соор.

Кызылга биче булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 41—43, хүндүс 28—30 градус соор.

КИНО

ЯНВАРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дүңү чок чер» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.00, 20.00, «Салгакчыларның намдары» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-бабаның болгаш дөртен дээрбечилерниң ужуралдары» (2 сериялыг) 10.00, 19.30, «Комендант шагы» 12.40, 15.00, «Бистиң кайгамчык чылдарывыс!» 17.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сээң човулаңыңны үлежир мен» 15.00, 18.50, 18.40, 20.30 (уваткап) шактарда.

КАА-ХЕМ»: «Марияга аламзатар» 15.00, 16.50, 18.30, 20.30 (уваткап) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Суднода өрт» [illegible] (уваткап) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчулар, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, [illegible] 2-32-24, 2-24-25, харыысалгалыг секретарының 2-23-15, [illegible] 2-29-35, партийжи амыдырал болгаш совет тудуглу [illegible] 2-37-13, [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-74, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-75, чагаа [illegible] информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-43, [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгларының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчулары, бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 24 (11822) | 1982 чылдың январь 29, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

БАШТАЙГЫ АЙЛАРДАН ЭГЕЛЭЭШ

Республиканың тудугжулары партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырары-биле 1981 чылда тудуг-монтаж ажылдарының болгаш объектилерни ажыглалга киирериниң онаалдаларын күүседир дээш чамдак ажылдарны кылып чоруткан. Үлетпүрнүң, кодээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң болгаш чуртталга тудугларын чогуур хуусааларында ажыглалга киирери он бирги беш чылда эң чугула сорулга бооп турар.

Беш чылдың баштайгы чылының тудуг-монтаж ажылдарының программазын доолдур болгаш ажыр күүседир, ажыглалга кирер тудугларны айыткан үезинде дужаар дээш республиканың тудугжулары күженииышкинниг ажылдап, чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Чижээ, кереэлиг ажылдаар тудуг организацияларының кылган ажылдарының хемчээли эрткен чылда 82,4 миллион рубль четкен. Организацияларның боттарының күжү-биле кылган ажылдары база өзүлделиг болган.

Тудугжулар кол фондуларны 1980 чылдыында 5,3 хуу хейнү ажыглалга кииргени. Кызылдың ЦЭС-инде № 10 котёл агрегадын, Сельхозтехкуркомнуң 40 автомобильге техниктиг хандырылга станциязын, 86,5 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн, 2030 өөреникчилерге ниити билиг школаларын, 386 орунунуг школа назыны четпээн уруглар албан чөөлерин, 100 орунунуг эмнелгелерни дужааган.

Тудуг индустриязы, тудуг материалдары бүдүрер баазазы быжыгып турар. Кызылдың демир-бетон кылыглар заводунуң күчүзүн улгаттырып, чаарты дерип кылганындан чылда-ла 15 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглалга киирер, 20 муң кубометр чыып-элтээр демир-бетонну бүдүрер аргазыг болган.

Массаларның чогаадыкчы ижи — социалистиг чарыштың дээштиин чедип алгаш, хүлээлгелерин ажыр күүседип турар коллективтер эвээш эвес. Ажылчыннарның бедик мөзүлдүг болгаш идепкейлиг чорууна үндезилеттинген күш-ажылчы маргылдаа № 48 тудуг эргелелинде эки организастаттынып, чедиишкиннерни чедип алырының магадылалы апарган. Ук эргелел чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, шылгараннарга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп турар.

Бригаданың керээлиг ажылдаар аргазынче шилчээш, бедиткен хүлээлгезин ажыр күүседип турар коллективтер тудуг организацияларында бар. «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 741 НМК-зында Ш. Кужугеттиң бригадазы эрткен чылдың дургузунда шлак-блоктан кылган 11 чурттаалга бажыңын ажыглалга кииргени.

Тудуг-монтаж ажылдарында четпестер болгаш чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Ол ажылдарның планы 1981 чылда 71,1 хуу күүсеттинген. Бүдүрүлге, культура-чырыдыышкын, кадык камгалалының болгаш чурттаалга тудуунуң объектилериниң тудуунда хожудаашкыннар бар. Кадык камгалалының тудугларының планы 43,1 хуу, чырыдыышкынының — 44,4 культуранының — 70,1 хуу күүсеттинген. Чурттаалга тудуунда 6,3 миллион рубльдиң капитал салыышкыннары эрткен чылын чедир шиңгээттинмээн.

«Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой», «Тыва кодээ тудуг» трестер тудуг-монтаж ажылдарының-даа, ажыглалга кирер объектилериниң-даа планын четпес күүсеткеннер. «Тыва кодээ тудуг» трест теплица комбинатын, Шивилигде семиртилге комплекизин, Самагалдайда 624 өөреникчи өөренир школаны, 16 муң куш азыраар фабриканы болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга киирерин үскен. «Тыва тудуг» трест ажыглалга кирер ужурлуг 18 объектиниң чүгле 8-ин чагыкчыларга хүлээткен.

Чамдык коллективтерниң удуртукчулары, специалистери, хөй-ниити организациялары машина-техниканы, механизмнерни, кижи күжүн долу ажыглааш, ажылдың ажыктыг чорууну бедидеринче кошкак кичээнгейни салып келген. Бүдүрүлгеде бар машина-техника чаңгыс ээлчег-биле ажылдап турарындан ажылдың бүдүрүкчүлүү кудуу болуп артпышаан. Механизатор, тудугжу кадрларны техниктиг өөредилгеже хаара тударының айтырыглары эреңгей шиитпирлеттинип келгениинден оларның мергежили чавыс.

Тус-тус ажылчын туруштарда күш-ажыл багай организастаттынганындан база ажылчыннарның аразында кижизидилге ажылдарын кошкак чорудуп турарындан ажыл шагы үзер, прогулдаар чоруктарның саны эвээжевейн турар. Тудуг материалдары-биле хандырылга үзүктелиишкинниг. Чамдык материалдарның шынары багай, чогуур негелдеге дүүшпес. Оларны эде кылырынга хөй үе-шак, ажылчын күжү чарыгдаттынар.

Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң уржуундан «Тыва кодээ тудуг» трест 1981 чылда 160 тонна цементини, 180 кубометр дилиг материалдарын, 700 дөрбелчин метр кургаг штукатураны, 2 муң дөрбелчин метр шиланы, 45 тонна металлды нормазындан ажыр чарыгдаан. Ук трест чамдык объектилерде тудуг-монтаж ажылдарын төлевилелден хажыдып кылгаш, ону катап эде кылырынга 80 муң рубльди чарыгдаан.

Республиканың девискээринде тудуг-монтаж ажылдарын кылып чорудуп турар коллективтер эрткен чылдың частырыгларын катаптавайн, оон чогуур түңнелдерни үндүрер ужурлуг. Ол дугайын тус-тус коллективтерге эрткилээн партия ажыл-агый активиниң хуралдарынга ажыл херекчи ёзу-биле шугумчулээн, оларга 1982 чылдың социалистиг хүлээлгелерин бадылаан.

Социалистиг хүлээлгелерни алыры дээрге улуг ажылдың чүгле эгези-дир. Сорулга чүл дизе, он бирги беш чылдың ийиги чылының баштайгы айларындан эгелээш хүлээлгелерни күүседир талазы-биле ажылды шын организастап тургаш, күш-ажылчы коллективтерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, деңнелдеки ажылдаары, күүселдениң хыналдазы дээш доктаамал контрольду чорудары. Партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары база ажыл-агый органнары ажыл-ишчилерниң күжүн хүлээлгелерни доолдур болгаш ажыр күүседиринче мобилизастаары, организакчы болгаш политиктиг ажылды бүгү талалыг күштелдирери болур..

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуул

Беш чылдың шалыпчылары

ЗОЯНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Кызылдың куш фабриказының коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылында 16 миллион 450 муң чуурга бүдүрер хүлээлгезин херек кырында 18 млн. 900 муң чедирген. Оон иштинден 15 миллион чуурганы күрүнеге садар тургаш, херек кырында 18 миллион 385 муң чуурганы ниитиниң чемненилге черлеринче, районнарже чоруткан, 180 тонна дагаа эъдин садар тургаш, 205 тоннаны саткан.

Фабриканың шак мындыг бедик көргүзүглерин чедип алырынга социалистиг чарышты бригадалар, ээлчеглер, тус-тус кижилер аразынга бедик деңнелге организастап, күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидип, ажылчыннарның хууда амыдырал-чурттаалгазын экижидер дээш хемчеглерни ап чоруткан улуг идиглиг болган.

Коллективте бодунуң мергежилинге бердинген, үр чылдарда ажылдап келген куш ажаакчыларының киирип турар үлүг-хуузу эвээш эвес. Оларның аразындан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Валентина Долгапина, Кызыл район Совединиң депутады Мария Рукасуева, Александр Стальников дээн ышкаш хоочуннар чүгле мурнакчылар болуп турар эвес, а харын аныяктарның дагдыныкчылары болбушаан, оларны бедик арга-дуржулгалыг куш ажаакчылары кылдыр белеткеп, өөредип турар. Аныяктар боттарының дагдыныкчыларының үлегерин эдерип, коллективтиң мурнакчыларының санынга кирип турарлар. Ындыгларның бирээзинге Зоя Тюлюш хамааржыр. Ол бо фабрикага дөрт чыл бурунгаар ажылдап эгелээн. Баштайгы үениң чарып бергелерин ажып эртеринге оон дагдыныкчызы Раиса Бояркина бүгү талазы-биле дузалашканын Зоя сеткил-сагыжының ханызындан сактып, чугаалап орар.

Чылдар эрткен тудум оон арга-дуржулгазы база бедип кел чыткан чугаажок. Аныяк куш ажаакчызы эрткен чылын шынап-ла төлептиг ажылдаан. Ол чылда төрүүр дагаа бүрүзүнден-не 187 чуурганы алгаш, үр чылдарда ажылдап келген, бедик арга-дуржулгалыг куш ажаакчыларын шуптузун ашкаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Шак мындыг чедиишкинни канчап чедип алганын чугаалап бээрин оон дилээривиске Зоя Викторовна мынчаар харыылады:

— Эң-не чугула чүве чүл дээрге — бодунуң ажылынга бердингени, аңаа ынаандан кол хамааржыр деп бодаар мен. Бистиң ажылывыс чымыштыг. Ол эртен даң бажындан орай кежээге чедир үргүлчү-ле дээр. Амгы үеде дуалакчы эжим Екатерина Мишакова-биле 10 муң аныяк кыс дагааны хүлээп алдывыс. Ол дээрге чаа-ла беш ай четкен дагаалар-дыр. Ынчангаш олардан хөй чуурганы алыр төлээде дагааларның азаалдазын, чемгерилгезинден улуг-биле хамааржыр.

Аныяк дагааларны хүнде дөрт катап чемгерип турар бис. Оларның чеминиң рационунда балык үзү, витаминнерлиг хоолгалыг чемнер киргени. Ол ышкаш балыкты база хайындырып берип турар. Шынап-ла оларның чемгерер шагын сагыыры чугула. Оон чемгерилгезиниң үези өскерлир болза оларның чуурга бээри база эвээжей берип болур.

Ынчангаш 10 муң кыс, бир муң аскыр дагааны хол-биле чемгерери ындыг-ла белен эвес ажыл. База ол ышкаш оларның адаан кургаткаш, дагааларның чуургалаар уяларын доктаамал солуп турар бис деп, ол тонгузуп чугаалады.

Зоя Викторовна ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болуур оон куш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш бир дагаадан-на чыл дургузунда 185 чуурганы алыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, ону херек кырында боттандырып эгелей берген.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: 1981 чылда республиканың куш ажаакчыларының аразынга эң эки түңнелди чедип алган З. В. Тюлюш.

Авторнуң фотозу.

«Шынга» харыы

«ӨСКЕ ОРУК-БИЛЕ»

1981 чылдың ноябрь 28, 29-та «Шынга» парлаттынган «Өске орук-биле» деп эгелиг материалды СЭКП Улуг-Хем районнуң бюрозунга чугаалажып көрген. Чоп ортузунга кижизидилге ажылын кошкатканы дээш «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң партком секретары турган С. Долгарга Арыг-Узүү кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы Б. Оюнга, совхозтуң директору И. Гончарюкка партия талазы-биле шыңгыы хемчегни хүлээткен.

Арыскан суурнуң чурттакчыларының ниити хуралын чыылдыргаш, материалда бижиттинген фактыларның дугайын аңаа шыңгыы чугаалашкан. Ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, чоп ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер, эрге-хоойлу билиглерин чонга пропагандалаар, аныяктарның, школачыларның өг-бүле болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин, [illegible] ажылдарының четпес болуп турарын аңаа чугаалашкан.

Кодээ Совет [illegible] ниитиниң корум-чуруму экижидер сорулга-биле Арыскан суурда [illegible] [illegible] турар [illegible] [illegible] кижилер [illegible]

Суурда спорт ажылын [illegible] хемчеглерни [illegible] чоруткан. [illegible] спорт залынга волейбол, баскетбол маргылдааларын организастап турар апарган. Кышкы спорт маргылдааларын база чорудуп турар.

Суурнуң агитквартиралаларынга Ф. Угловтуң «Чоп аразында кижи» деп номунга номчулга конференцияларын организастап эрттирип турар. Районнуң Арыг-Узүү, Ак-Туруг, Арыг-Бажы, Чодураа, Иштии-Хем болгаш өске-даа суурларга ындыг ажылдарны база кылып чоруткулаан. Хоэжеңнер, профилактика чөвүлелдери, эш хуу судтары, хөй-ниити организациялары чонунуң чурттап турар черниң аайы-биле кижизидилге масса-политиктиг ажылды идепкейжиткен. Партия, совет органнар, профэвилел болгаш комсомол организациялары, активчилер кайда-даа ажылдавайн турар, ара-га-дарыга сундулуг кижилер турбазын дээш чер-черде хөй чаңны ажылдарны чорудуп турар.

СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң доктаалын күүседири-биле партия райкому, [illegible] Советтер күүскомнары чон ортузунга кижизидилге [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Ю. ЛОПСАН.

СЭКП райкомунуң секретары.

«Шын» солунуң Күш-ажылчы алдар тугун бөгүн «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының хойжузу Шактар Өпкү-Саарович САЛЯНЫҢ ажыл-ишчи чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрген. Мурнакчы малчыының кодаңында төрүүр 270 хоо шупту оолдапкан болгаш 270 хураганы мендикамгалап алган. Ол дээрге 100 хойдан 98 хураган алыр дээн хүлээлгезин күүсеткени ол. Оон аңгыда, хойдан-на 3 килограмм дүктү кыргыырын Ш. Саая хүлээнген.

ИНИЦИАТИВАНЫ ДЕТКЭЭН

Республиканың чамдык күш-ажылчы коллективтери, бүдүрүлгениң мурнакчылары ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш, ол съездиге чорудар рапортка ат салыр эрге дээш социалистиг чарышты калбартыры-биле үнелиг инициативаны кылган. Профоблчөвүлелдиң президиуму ол инициативаны болгаш эгелээшкинни чуулдугаудуп, деткээн доктаалды хүлээп алган.

«Водоканал» эргелелиниң коллективи боттарының аргаларын санап көргеш, профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажыттынар хүнүнде 60 чылдың бирги кварталының кыдырлыр планын күүседирин хүлээнген болгаш ол-ла үеде пландан ажыр 50 муң кубометр сугну сайгарарын, 40 муң кубометр хирлиг сугну тегерип, пий муң рубль арыг орулганы алырын хүлээлгезинде айыткан.

Профэвилелдериниң съездизиниң делегады № 48 тудуг эргелелинде бригадир Е. С. Бизяеваның бригадазы бирги кварталдың планын съездиниң ажыттынар хүнүнде доозар, пландан ажыр 16 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүседирин хүлээнген.

* * *

Съездиниң ажыттынар хүнүнге чедир Кызылда «Детский мир» магазининиң комсомолчу-аныяктар коллективи бирги кварталдың планын күүседирип, пландан ажыр 3 муң рубльдиң орулгазын алырын, саарылга чарыгдалын 1,5 муң рубльге камнап алырын, а ол ышкаш Минусинск АТБ-ниң чолаачыларының болгаш септекчилериниң 8 бригадазы болгаш 178 мурнакчызы ол хүнге чедир база бирги кварталдың планын күүседирин аазаан.

«РСФСР-НИҢ ШКОЛАЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ БАШКЫЗЫ» ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫВА АССР-НИҢ УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш «РСФСР-ниң школазының алдарлыг башкызы» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

1. Салчак Норбуевич Комбу — Бай-Тайга районда Шуйнуң санаторий-кадыкшылга школазының директору.
2. Лидия Владимировна Новикова — Кызылдың педагогика училищезиниң башкызы.
3. Василий Опаевич Өлчей — Улуг-Хем районда Ак-Туругнуң ниити билиг школазының башкызы.
4. Николай Мижит-Доржуевич Суваң-оол — улус депутаттарының Эрзин район Совединиң күүскомунуң улус өөредилге килдизиниң школалар инспектору.
5. Александра Ивановна Хорошилова — Бии-Хем районда Тарлаг сес чыл школазының башкызы.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың январь 27.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАПКАН

АКШ-тың администрациязының өскүткени антисовет болгаш Польшага удур кампаниязын буруу шапкан митингиниң киржикчилери, Москваның автоматтыг шугумнар кылыр ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг заводунуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының

МЕДЕГЛЕЛИ

Бистер, Москваның автоматтыг шугумнар кылыр ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг заводунуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары, бүгү совет кижилер-биле бир демей, Американың Каттышкан Штаттарының администрациязының калбартып, өскүдүп турары антисоветтиг болгаш Польшага удур кампаниязын шиитпирлиг-биле буруу шаап, удурланып турар бис.

АКШ-тың империалистиг бөлүктери болгаш НАТО талазы-биле оларның эвилелчилери Совет Эвилелинге удур хоозун ыгыдылдаашкынның политиказын, бот-догуннаашкынныг Польшаның иштики херектеринге дорту-биле холгаарлаарының политиказын уламчылап чорудуп турар. «Польша улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүн» план ёзугаар эрттирериниң дугайында Рейганның медеглели делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынын реакциялыг идегеттерниң улам-на саңнарадырынче углаган частып үнүп болур айыылдыг, ончук-чөңгээлиг чүткүлүнүң үргүлчүлели боор турар. Ол чорук Польша улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының илерээшкини кылдыр канчап-даа санаттынып шыдавас. Деңнээр чүве чок, каш-даа боор кербээн, арын-нүүр чок көөргеттиниишкинин шаапкан турар, оон кол-ла сорулгазы социалистиг Польшада социалистиг тургузугну ужур октаарын оралдажып турган экстремистиг, контрреволюстуг бөлүктерге деткимче көргүзери боор турар.

Кымнар-ла боттарының-на чурттарында ажылчы чонның хамаатылыг эргелерин кызыгаарлап, кым-на фашистиг диктатуралары деткип турар болдур, кым-на улустарның боттарының салым-хуузун боттары тодарадыры дээш кылып турар оралдажыышкыннарны боой тударын оралдажып турар, аңаа аар-берге үеде Польшага удур кым-на экономиктиг санкцияларны кылып турар — ындыг кижилер бодун польша улустуң өннүү мен деп адаттынар эргези чок.

Бистер, совет ажылчыннар, Рейганның администрациязының политиказынга буржуазия чорук кылдыр [illegible] бистерниң оларның-биле аңы дүүмалыышкы ёзунуң, сыпый найыралдың болгаш пролетарижы эп-сеткил каттыштырылгазының харылзаалары-биле үзүлбес холбаалыг боор турган, ындыг боор турар болгаш болур-даа улусчу Польшаның салым-хуузу бистерге хамаан чок эвес деп медеглеп тур бис.

Бистер, күш-ажылдың кижилери, Совет Эвилелинге болгаш Польшага удур империализмниң үүлгедиишкиннерин килеңнээшкин-биле буруу шаап тур бис. Барык чүгүүн реакциялыг бөлүктериниң кандыг-даа оралдажыышкыннары улусчу Польшаның социалистиг тургузуун шаптыктап шыдавас, тооругун шимчээшкинин дедир тырттып шыдавас.

Бистер Польша Улус Республиканың иштики херектеринге каржы холгаарлаашкыннарны соксадырын негеп тур бис!

Күш-ажылчы улусчу Польша, бистер сээң-биле кады бис!

Ажылчы чоннарның делегейде пролетарижы эп-сеткил каттыштырылгазы деңгерелзин!

ТӨӨГҮЛҮГ АЯН-ЧОРУК ДУГАЙЫНДА

«Тайбыңдан үнелиг чүве чок» деп документалдыг чаа фильмни январь 27-ден эгелеп Москваның эң улуг кинотеатрларынга үндүрүп эгелээн. Ук кино эрткен чылдың ноябрь 22—25 хүннеринде Леонид Ильич Брежневтиң ГФР-же аян-чоруунга тураскааттынган.

Аян-чорукка канцлер Г. Шмидт база өске-даа барыын-германнар удуртукчулар-биле ужуражылгазының үезинде эш Л. И. Брежневтиң делегейге сурагжаан чугааларын кинокадрлар база катап көрүкчүлерге сагындырар.

Кинону документалдыг фильмнериниң төп студиязынга тургускан.

(СЭТА).

М. А. СУСЛОВ-БИЛЕ ЧАРЛЫЫШКЫННЫҢ ЁЗУЛАЛЫ

Коммунистиг партия, совет улус аар-бергге чидириггe таварышкан. Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Андреевич Сусловтуң чүрээ соксаан.

Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң идеалын бүгү-ле албан-хүлээлгелеринге ол бодун шылгараңгай организакчы, Ленинниң улуг херээ дээш, коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын чедиишкинниг күүседири дээш чайгылыш чок демиселчи кылдыр көргүскен.

М. А. Суслов большевик ёзуунуң принциптиг-биле, бодунга болгаш өскелерге-даа негелделиг, кайгамчыктыг ажыл-ишчи чоруу-биле, амгы үениң шиңгыы болгаш чарыы айтырыгларын чогаадыкчы тывынгыр ёзу-биле көөрү-биле онзаланып чораан.

Эвилелдер бажыңы. Бажыңның ханазында — кажыыдалдың кара дадаазыннары-биле хаажылаан каан М. А. Сусловтуң портреди. Борта Колонналыг залга январь 27-те, мөчээн кижиниң мага-бодунуң хааржаан чечектер-биле хуралеткен бедик чер-[illegible] рынга салган.

Бедигээш баарында чиңгиы-[illegible] сыптыңнаганнар [illegible] рында — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга М. А. Сусловтуң улуг ачы-хавыязының демдектери [illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры [illegible] «Калбыр болгаш Москва» алдын медальдары, беш Ленин орденнери, Октябрь Революциязының болгаш Ада-чурт дайынының 1-ги чергелиниң орденнери, ССРЭ-ниң хөй-хөй медальдары, а ол ышкаш өske хөй социалистиг чурттарның шаңналдары.

Мага-боттуң баш талазында кызыл туктарны могеити аскан. Залдың мрамор баганаларын кызыл-кара кошаалар-биле ораап каан. Хрусталь люстраларны кара креп-биле өжегелээн. Хааржак чанында — Совет Армияның дайынчылары.

Бедигээште СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден венoктарны чедип салган.

Залче чаа-чаа венoктарны киирип тур — эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларындан, эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарындан болгаш Министрлер Чөвүлелдеринден, СЭКП Москва хоорkомундан болгаш Моссоветтиң күүскомундан, СЭКП Москва обкомундан болгаш облкүүскомдан, партияның крайкомнарындан болгаш крайкүүскомнардан, партия обкомнарындан болгаш облкүүскомнардан, хөй-ниити организацияларынын, мөчээн кижиниң төрел-чоннарындан база чоок кижилеринден эккеп салган.

Даштыкы чурттарның Совет Эвилелинде дипломатиктыг төлээ черлеринден венoктар база мында.

[illegible] [illegible] [illegible]

11 шак. Ушкалзыг таныылга эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин олар туруп кээн.

Оон соонда Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары М. А. Сусловтуң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге чеберип, боттарының хаңы кажыдалын илергейлээннер.

Кажыыдал аялгалары чаңгыланган.

Колонналыг залды таварты эртип турарларның шууружуу төнчү чок. Нийислелдиң заводтарының болгаш фабрикаларының ажылчыннары, албан черлериниң ажылдакчылары, Москва чоогунуң ажылчыннары, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, Совет Армияның дайынчылары, студентилер болгаш школачылар маңаа партияның шынчы оглу, ленинчи большевик, бодунуң бүгү амыдыралын коммунистиг тургузуушкунуң өнүүр херээнге берген М. А. Суслов-биле байырлажып [illegible] дээш келгеннер.

Партияның [illegible] [illegible] [illegible] М. А. Суслов [illegible] [illegible] [illegible]

М. А. Сусловтуң тураскаалының ёзулалын кылыр дээш дайынның хоочуннары келген. Партизан отрядтарының Ставрополь край штавының начальниги, Закавказ фронтузунуң шериглериниң Соңгу бөлүүнүң Шериг чөвүлелиниң кежигүнү турган үезинде фашистиг эжелекчилерге удур демиселге ол идепкейлиг киришкен.

М. А. Сусловка чүректиң ханызындан хүндүткелдиг ёзулалын совет кижилер-биле кады коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилери база кылып турар. Делегейниң революстуг болгаш национал хостаалгалыг шимчээшкининиң бүгү отрядтары-биле бистиң партиявыстың интернационалдыг харылзааларын калбартырының база быжыглаарының херээнге ол улуг салыышкынын киирген.

Даштыкы чурттарның ССРЭ-де турар дипломатиктыг төлээ черлериниң баштыңнары М. А. Суслов-биле чарлыышкынның кажыыдал ёзулалын кылыр дээш база келгеннер.

Хүндүлүг таныыл үш минута болгаш-ла солуп турган. Кажыыдалдың таныыл албанынга — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының Даргалары, министрлер [illegible] [illegible] [illegible]

М. А. Суслов-биле чарлыышкынның ёзулалы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

(СЭТА).

Тувинская республиканская библиотека

1. ЭПТИГ-ДЕМНИГ ХӨДЕЛИРГЕ

Бай-Тайгада Бай-Тал суур чыл келген тудум-на сайзырап, чаагайжыды туттунуп турар. Оон чурттакчыларының амыдыралының деңнели, культуразы бедип орар. Бо суурнуң чаагайжыдылгазының, чурттакчыларының амыдыралының, өөредилгезиниң, хостуг үе-шагын каптаар эрттирип турарының дугайында материалдарны парладывыс.

КАШ чыл мурнунда оруу аалы-биле Бай-Тал суурга кире дүшкен бис. Ады мидыт-даа болза, хөй, сырый үнген тал-даа карагга илдикпээн чүве, бай талдар чогум кайда турарын ынчан сонуургаваан-даа бис, апаа-ла чорумал улуска оон херээ чүү боор. Чогум кол кудумчулары-даа билдинмес, тарымал ногаан ыяш-даа шоолуг көзүлбес, ында-мында чаа тудуглар туттунуп турар суурла болчук. А караңгы кадырып бутка тептигер бай-ла чүвем — борбак-борбак, хөй дег даштар. Машиналар оларның аразы-биле оюп-кыйып, ооjум опандырып чоргулаар. Ынчап буу хаа чораан улустуң караанга ол суур каш чыл мурнунда ынчаар көзүлген.

Амыдырал чаңгыс черге турар эвес. Бо хүннерде Бай-Тал суурнуң аян-шинчизи чаартынып өскерилген. Ук суурда 400 өреге, 2150 хире чурттакчы бар. Ленин болгаш Малчын деп ийи кол кудумчулуг, магазин, ортумак школа, ийи уруглар сады, эмнелге пунктузу, ийи каът Культура бажыңы, библиотека болгаш амыдыралга эң чугула херектиг өске-даа чүүлдер бар. Ильичтиң лампочкалары чырып турар.

Бедик эш-өөр-биле чоокта чаа Бай-Тал суурга чораан бис. Ам көргеш — үстүнде адааныңдан ангыда болгаш каранган [illegible] Бай-Тал суур — «Бай-Тал» совхозтуң төвү. [illegible] СЭКП-ның XXVI съездиниң [illegible]

Тал-ла кудумчу чаагайжыдылгазынче кичээнгей салып Суурнуң тургустунган чери [illegible] чарыныг кудумчуда чартыкы черже кириилеп берген чыт кылаар хорумналган борбак-борбак даштар шантыктап турган. Ынчангаш бижиттей-ла эр улус Ленин болгаш Малчын кудумчуларының ындыг даштарын апаа шоф аразы-биле-даа, субботник-даа хүннеринде казып аштап арыглаан. Ниитизи-биле чүгле ол ийи кудумчудан бежин дөрт километр хире черден ындыг хөй аар даштарны казып, чудуруп, ырадыр бараан төкен. Ынчангаш оларның орнунга сай төп дескилээн. Шагдагызы ышкаш эвес, амгы машиналар шантык чок кырлып солчуп карачналып эртип турар. Улус кыжаадаар черлерде бежин хаптарны аштап каапкан. Аргыжылгага херектиг 9 көвүрүгну хойлуг кожу-биле кылган. Оон-биле черге чечектир кудумчунуң кажаа херимин чаартыр чаартып, питакетинистер кылгаш, ында ыяштарны тарып олуртуулаан. Практика-лап ап көөрге, чамдык ыяштар апаа үнмес, кадып каар болган. Ынчангаш Сүт-Хол-дуң ыяш ажыл агыйындан 500 ажыг шарлан ыяшты эртпен чазын эккеп олурткан. Ол калбак, ногаан бүрүлүг ыяш амга эки үнер болган.

— Ам база ол ыяшты оон беш муң чедир чагып алгаш, ону суурувус кудумчуларынга тарыырын уламчылаар бис. Тараан ыяштарга ажаалда херек болгай. Кол кудумчуларда ыяштарны суг сөөртүр машинадан суггарып турар. Школа, совхоз конторазының болгаш Культура бажыңының чанында ыяштарны ыяар шойун чорутулаан чинге хойлайлар дамчыштыр суггарып турар бис — деп, Херлиг-оол Салчакович чугаалады.

Ногаанчыдылгадан аңгыда, ол суурнуң барык бажың бүрүзү дузалал ажыл-агыйлыг.

Суурнуң чаагайжыдылгазы, арыг шевери, корум-чуруму дээш кварталдар аайы-биле социалистиг чарышты чарлаан. Оон түңнелин доктаамал түңнеп [illegible]

— [illegible]

чир: а туйбу талазы-биле кончуг бире. Туйбу чогун даа каш-каш чылдар улай [illegible] чарык-булук ышттыг бүстүг бажыңнар бар. Шагда туйбуну мацаа кылып болуруп турган. Ам ону катап тургузарын чогуур черлерден шагда-ла дилээн бис, ынчалза чедип хары суг [illegible] — деп, бай-талдылар хомудап чугаалап турар лар.

Ацаа чорупп турган, элээн хөй бажыңнарга кириц, эң эки дээн апартаменттерлерниң ажылы-биле-даа таныжылаан бис. Ниитизи-биле бажыңның иштин, доштун арыг-силиг; огородтуг, мал-маганныг, чанында ыяштарны тарып олуртуулап алган питакетиниктерин-даа. Бажыңнарының даштын хаалаларын бедик агартып чугаалап алган чурттакчылар хөй. Ынчалза-даа ол чорук суурда бир деске эвес: даштында херим кажаазы-даа, хоттуг ыяш-даа чок бажыңнар бар болду. Ол дээрге арыг-силиг чурттал дээш, ниити суурнуң аян-шинчизи дээш сагыш салбас, чүгле ол хүндүн болап, бора-будуп чурттап орар ийи-чаңгыс чалгаапайлар-дыр. Ажыл-агыйжы, кежээ, тедеттиг-ог-бүлениң бажыңның даштындан [illegible] [illegible]

Бижиг сагылга-чурум дээш

СӨӨЛГҮ чылдарда полиция, ка-жиниедилгенинг [illegible] культура-массалыг ажылдарны чурттакчы чоңортуунга [illegible] Совет талазындан [illegible]

[illegible] лаңнада кириц турарлар ам-даа бар, оларның аразында [illegible] пикотамылар безин бар болду. Дарга: «Олар-биле ажылды чорудуп турар бис» — деп. [illegible] — ышкы эттиниң бүт кырында бижиг турып [illegible] бирээниң дажын дап унта шыйып турар кижи мен» — диди. Бо чорук хомудалдыг алгаш, оон түңнели доктаамал хынап турарының фактызы болур.

«Ак оруке» кириш, харын мырыңай «кара дашты» аттыг турбас болза улам эки. Элээш-даа бол, төлеп чок чоруктар бар болганда, амдызында бүгү бак үүлгедиглерни шуут чок кылыр дээш улам демниг хөделир херек. Ацаа база бир улуг салдар чедирер хөй-ниити организациязы — эш хуузунуң суду. Ол суурда эш хуузунуң суду (даргазы кол агроном А. Херток) барык-ла ажылдавайн турарын улус хомудап чугаалады лар...

Сөөлгү үеде Культура бажыңынга (директору А. Анан-оол) ниш, таңны [illegible] ринден аңгы, тематиктиг кежээлерни, номчулга конференцияларын эрттирип турар. Чижээ, «Кандыг кижини культурлуг кижи дээрил» деп диспутту, Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи» деп номунга номчулга конференциязын эрттирерээлни солун болгаш дээштиг болган. Ол кежээлерни эрттирерин комсомол комитеди, Культура бажыңының, библиотеканың ажылдакчылары, херээженнер чөвүлели баш бурунгаар ылап-каап, кезек черлерге чарлалдарны аскылааш, айтырыгларны тус-тус кижилерге белеткеп дүрген турган. Ацаа башкылар болгаш үстүкү класстың өөреникчилери эң идепкейлиг киришкен. «Чон аразында кижи» деп номга номчулга конференциязы [illegible]

[illegible]

Т. ХЕРТЕК, К. ЭКЕР-ООЛ, «Шынның» корр.

ЧУРУКТАРДА: суурнуң херээженнер ансамбли; Малдыр-ге Х. Х. Ховалыгның уруглары-биле. [illegible] Культура бажыңының [illegible]

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

Чаагайжыдылга, дузалал ажыл-агый

СӨӨЛГҮ чылдарда суурнуң чаагайжыдылгазы, корум-чурумнуг, арыг-шевер [illegible]

[illegible]

Кодээ Советтиң кашпатылгазы-биле чурттакчы чон баш-[illegible]

ПАРТИЙЖИ ЭШТЕЖИЛГЕ

— Эштер коммунистер!..

Партия хуралының, партбюро хуралының, партия комитединиң пленумунуң кол дуунда шак ындыг кыйгырыглыг сөстер-биле эгелээр. Ол сөстер партийжи амыдыралче шагда-ла кирген болгаш ацаа чаңчыга берген ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа оларны алган солунга-ла кандыг-бир онзагай бедик нөкүрлүүшкүнүнүң кыйгырыг хемирлиг дыңналыр. Ынчангаш эштежилгениң шайыралы дег ындыктыг чүве турбас дээрзи шагдан бээр билдингир! А бисте партийжи эштежилге дээрге, чаңгыс аай марксистчи-ленинчи үзел-бодалдыглар-ның, ниити политиктиг идеалдарның база эң кижизиг моральдыг, эң арыг чаагай мөзүлүг кижилерниң сырый каттышкан чаңгыс эвилиң дээди хевири-дир. Ол чаңгыс эп — онзур улуг, күчүлүг күш.

Партийжи эштежилге элээн каш коммунистерден, партбюлүктен, партия эге организациязындан тургустунар, а ниитизи-биле олар бүгүн база-ла он сес миллион боор турар. Янзы-бүрү мергежилдиг, назы харлыг, национал-дарлыг, чурттап турар чери аңгы-аңгы кижилер партияны шуут-ла чаңгыс эп-сеткилдиг эштер болур бээр. Ынчаарга оларның каңызынга-даа партия Уставының бедик негелделери бир домей боор турар.

СЭКП-ның XXVI съездинге эш Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстери-биле алырга, күүседикчи болгаш сагылга-чурумнуг чоруктуң идиң иниитиа-биле болгаш тывынгыр арга-биле, кедизин бодаар болгаш [illegible]

база ниитизи-биле-даа эки чоруттунар. Чижээ, Москваның Краснопресненск районунда ажыл-херек чогум-на ынчаар тургустунган болгаш бо коллектив он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын шайысыдалга хуусаа бетинде күүседкениниң дугайын рапортаан. Өске бир чижек: Ленинградтың Главапп тудуг чыл келген тудум-на планнаттынган объектилерни чогуур хуусаазында, а чамдыкта хуусаадан эрте ажыглалга кии-рип турар.

Ындыг чижектерни хөй-биле көргүзүп болур. Эң эки парторганизацияларның база күш-ажылчы коллективтерниң чедиишкиниң үндезини чүдел? Кижилер демниг, найыралдыг чурттап база ажылдап турар черлерде ажыл-херек эки чоруп турар дээрзин кайы-даа үеде бадырап турар бис. Ындыг черлерде коммунистер бот-боттарын ёзулуг эш-өнүк кылдыр көрүп, доңгалдыр турар бүгү чүүлдерге сеткилдиг [illegible] сагыш салып, эвилең-ээлдек, кичээнгейлиг боор турар. Ындыг черлерге мергежилдиг чажыттарын аныяктар дүргей шингээдип ап, хоолуннарын дурзулгазы оларга улуг үлегер-ужугар чалгыш болуп турар. Ындыг коллективте кижи эртен ажылче сагыш сеткилин көдүртүүшкүнүг баар. Ындыг партия организациязында коммунистер улам-на үре-түңнелдиг ажылдаарынга күш-түр, деткимчени ап турар.

Ол бүгү чүүлдер сагып амыр, салдынчак болгаш боттарынга негелде чок байдал-биле кайнаа-даа душпас. [illegible]

бас. Ол болза ажыл-херектиг-даа, кадрларның кижизидилгезинге-даа улуг хоранны чедирер.

Ат-алдарны баксыраткан кижилерни удуртур ажылга томуйлап турар фактыларның дугайын элээн үениң мурнунда партияның Иваново обкому сайтарып көрген. Оларның бир чижээ. Н. Сорокин-дир. А моральдыг үүлгедиглери, саң-хөө чурумун кажаны онзу уразин база курупс отчеттун хажыткан дээш ону мехколоннан начальниинден дүжүрген турган. Оон дораан-на «Ивоблсиец» тудуг трестиң удуртулгазы ону өске колонанын начальниинге томуйлаан. Ол албан-дужаалдан ону «Ивпромсовхоз тудугунуң» бир улуг кезээниң кол инженериинге чорутткан, а оон соонда ол эштиг областың амыдырал хандырылга эргелелиниң тудуг септелге эргелелиниң начальниинге депшиткен. Ол мацаа база-ла мурнундазы дег хоойлу-дүрүм хажыдып туруп бээрге, ынчап ону хемчег алыр дугайында айтырыг тургустунуп келген. Ынчаалажок Сорокинни оон бодунун күзели-биле ажылдан хостаан... Ынчап ону ооң ёзулуг эштери эвес, а таныжар тырттыжар, таныш-көрүш «мээржикчилери» камгалап алган болбайн аан.

Аңыяк коммунистерниң кижизидилгези — кандыг-даа партия организациязының чугула сорулгазы болур. Оларның кижи бүрүзү партийжи эштежилгениң эң эки чаңчылдары-биле бодунуң амыдыралын, ажыл-херээн, сагылга-чурумун [illegible]

[illegible]

бас ужурлуг. Ылангыя удуртукчу ажылга турган, ат-алдарын баксыраткан кижини принципиалдыг ёзу-биле көрбес, канчап-чоор-даа турган, ону ацаа арттырарын оралдажыр чорук-биле эштежип бол-[illegible] пиразэрингe ёзулуг бузулбас ленинчи партийжи эштежилгениң күжү биске дузалап турар.

«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧУУЛУ.

СЕПТЕЛГЕ ДООЗУЛГАН

Часкы хөвү ажылдарынга кедээ ажыл-агый техниказының септелгезин «Тес-Хем» совхозтуң механизаторлары шалыпчы темп-биле чорудуп турар. Херзун уладүредир болгаш суггатка хереглээр техниканың септелгези доозулган. Чээрби сеялканың он сези, үрезин ажаар комбайннарның 90 хуузу техниктиг септелгени эрткен.

И. ОЛДЫРЕВ.

КҮҮСЕДИРИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

Барыын-Хемчик районунуң «Хемчик» совхозунуң Ыйгылак сүт-бараан фермазының коллективи сөөлгү каш чылдарда уламчыр планның онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип келген. Мал продуктуларын бүдүрер болгаш курунге салырын көвүдедип, малдың чаш төлүн чидириг чокка камгалап, алганы дээш СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң тывыскан дипломун, районнуң удуртур органнарының фермалар аразында шилчиир Бызыл тугун ферманың кызылбулуңунуң кеску черинде тепгериглээн. Коллективтиң чедиишкиниг ажылдаанын ол безин херечилеп турар.

Бо ферманың саанчылары он бирги беш чылдың бирги чылында 250 тонна сүттү уштаар турган, херек кырында 303 тонналы ушкаан.

[illegible]

жилер-биле ажылдап шын тургусканынга дээрзи билдингир. Фермага кышка удур белеткелди эки чорудуп, мал чемиин курлавырын тургузуп алганы-биле инектерге сиген, саганны болгаш чарбаны көрдүнген рацион ёзугаар доктаамал-берип турар.

Коллектив кежигүннериниң барык чартык кезии коммунистер. Ында партия бөлүү (удуртукчузу М. Саая) бүдүрүлге планнарын күүседир, коллективтиң кижизидикчи ролюн бедилер дээш хөй янзы ажылдарны кылып чорудуп турар. Ферманың саанчылары, кадарчылары коммунистиг күш-ажылдың школазында (пропагандизи ферма эргелекчизи А. Монгуш) чүгле кедээ ажыл-агый экономиказын эвес, [illegible]

[illegible]

К. ОРЖАК.

МАЛЧЫННЫҢ ААЛЫНГА

— Депутадывыс аалы бо-ла болган — дээш, бригадир оларның биске дораан-на таныштыра берди.. Оңгачага сиген салганы урущ бериш турар эжии Эрбек кодээ Советтиң депутады улуг кадарчы Ондар Сайын-Белектиң кадайы Бырыңмаа Чүгүртүевна болду. Ол сакманчы Апан-оол Шимит-биле ниилээн шоотайларда ногаан далгаңны оңгачаларга дең-дескиир урущ тур. Бистиң көрүнмс мурнуу талазында шагжаларга сиген база үлей салып турган. Шифер, дээвирлиг улуг сери адаанда шагжаларда сигенни хамаар ажок чиген-дир.

— Дүү үүкте хойлар дүүзен бээр төрээн хойлар-дыр. [illegible] — деп. Бырыңмаа Чүгүртүевна ажыл-ижин биске таныштырып эгеледи.

Хөй кажаазының мурнуу талазын элээн каш оргалдар кылдыр үзүктеп каан, оларның ийи талазында ийи сери бирээзиниң адаанга хөй чемгерер, өскезиниң адаанда долдур будук-бүрү, бир кезек черде витаминниг сиген салганы. Ол серинин чышпыр чанында — сиген кажаазы, оон сигени база долдур.

Хөй кажаазының делгем, чылыг болгаш чырыы аажок. Шыгы элээн улуг. Сөөлгү бо-раанныг хүннерде чаггээ хармын хөй оргаалынга чыныпы. [illegible] Ынчалзажок хойжуулар кажааны агаарладып, артык чыгын үндүрер талазы-биле хемчеглерин ап турар.

Хураган кажаазы [illegible]

ла дошкулдээн болур. Чаш хураганнар бичии-бичии оргалдарда удуп чыдырлар. Улгады бергеннери асып каан шагжаларда будук-бүрүнү «атакалааш» турлар. Чылгаар дуу база ында. Ижер суу — таатарда. Бидоннарзы болгаш печка кырында сава ларда чылыг сүт белен. Ногаан сиген долгээнин оңгаларда теп каан.

Кажаа иштиниң арыг-силиин мөгелдиг. Чунар-демир, саван, арыг аржыыл болгаш марли бүрүн. Ханада чыпшыр калап каан хаарыктың ораалдарын янзы-бүрү эм, ширип болгаш өске-даа чүүлдер долган. [illegible]

карман фонарьлары база бар. [illegible]

Бо кодээда 402 хөй бар, оларның 329-ун төрүпкен. [illegible]

[illegible]

дүндей-ле 3,6 килограмм дүкту кыргып алган. Бодунуң алган социалистиг хуулээлгезин [illegible]

[illegible]

К. ЧООДУ.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 чыл, январь. № 1 (95)

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

БАЙ-ХААК

Таңдыда Кодээ ажыл-агыйының Дуржулга станциязының удуртукчулары мал кыштаглаашкынында четпестер дугаанда хайгыылчыларның дыңнадыгларын тоомчага албайн келгеннер. Хой торуп эгелээже чедир тепляктарының чамдыызын белеткевээн. Сүт-бараан фермаларында малдың ажаалдазы багай, сүт саалдазы кызырлып турар. Инектер соокта даштыгаа хүнзээр, оларны чемгерерин дүъшке чедир орайтадыр. Кажаалар одээ ийи-үш хонукта аштаттынмас.

Мал чемин кайы хамаан чок төтчеглээр чоруктар база бар. Фермаларда, хойжу коданнарда оңгачалар чедишпес, малга чемнерин черге төп бээр, ынчангаш чемнериң 10—15 хуузу каражалыг боор турар. Ол дугайында айтырыгларны районнуң улусчу контроль комитединге чугаалашкаш, ындыг шыңгыы четпестерни болдурганы дээш Дуржулга станциязының директорунуң оралакчызы А. В. Порожневскийни шыңгыы доңгуткан болгаш бир айда шалыңын тырттар деп шиитпирлээн.

ТЭЭЛИ

Сүттү бүдүрер ужурлуг «Тээли» совхозтуң, ону болбаазырадыр Чадааналың сүт заводунуң Тээли суурда пунктузунуң база райпонуң талазындан бо суурнуң чонун, уругларны албан черлерин сүт продуктулары-биле багай хандырып келген. Ол коллективтерниң аразында харылзаа кошкак. Пунктуга сүт чамдыкта ой-шаанда келбес, а келгенде моону-биле кээр, ынчангаш ону болбаазырадып четтикпейн баар. Сүт орай кээрге районнуң магазиннери хүлээп албас. Эмнелге, уруглар албан черлери сүт-биле четче хандыртынмайн келген. Столовая сүт, сметана албайн турар.

Бо айтырыгга холбаштыр Бай-Тайганың улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар килдизиниң, райсоветтиң садыг база амыдырал хандырылга талазы-биле доктаамал комиссиязының киржилгези-биле кылганы хыналданы комитетке чугаалашкан. Айыттынган четпестерни эдер талазы-биле шалыпкын хемчеглер алырын бо айтырыгга хамаарышкан коллективтерниң удуртукчуларындан комитет негээн болгаш сүт хүлээп алыр пункт эргелекчизи К. С. Дииниң доңгуткан.

ЧАДААНА

СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозта септелге-тудуг ажылын багай организастаан. Прораб К. К. Ондар сөөлгү үеде тудуг бригадазын сандараткан. Совхозта 2 пилорамма чыл иштинде чүгле 30 кубометр ыяш дилгеп. Цемент складын самдыраан, ооң эжии, соңгалары чок, анаа чыткан 26 тонна цемент ол-шыкка үрелип баксыраан. Материал чогундан столяр цехи ажылдавастаан. Совхозта тудуг материалдарының учёду сандаргай. Ажыглаттынган цементиниң, түүйбүнүң, чугайның сан-түңү бухгалтерияда билдинмес.

Ажыл-агыйда хайгыылчыларның киирген материалын Чөөн-Хемчиктиң улусчу контроль комитединге чугаалашкаш, прораб К. К. Ондарны ажылындан дүжүрген. Кол бухгалтер С. Д. Ооржакты шыңгыы сагындырган. Айыттынган четпестерни дарый чайладырын совхоз директорунга Х. С. Дамба-Даржаадан негээн.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Омск областа «Шенпээр» совхозтуң саваң белеткээн бригадазын удуртуп турган гидротехник К. Б. Кинсан мөге медалдерин берип, херең кырында 1200 тонна саванны белеткээш, 1600 тонна кылдыр бижээн. А кол агроном С. К. Ооржак ону хынап көрбейн баштан турган. Оон ангыда белеткээн саванны К. Б. Кинсанның бүрүузу-биле демир-орук станциязынга кайы хамаан чок, шын эвес чыып, чүдүрүп турганы дээш совхоз эвээш эвес штрафты төлээн.

Бо айтырыгны Барыын-Хемчиктиң улусчу контроль комитединге чугаалашкаш, К. Б. Кинсанның ийи айда шалыңын тырттарын шиитпирлээн. Кол агроном С. К. Ооржакты сагындырган.

ҮЕЗИ КЕЛБЭЭН БЕ?

«Улуг Октябрь» совхоз мурнуунда чылдарда техниң негелдезинге дүүштүр тудкан таарымчалыг чунар-бажыңныг турду. Аңаа чурттакчылар өөрүп, неделя санында чунуп турган. Удаваанда бичии үрелиишкин болган дээш ажылдатпайн барган. Чунар-бажың ажылдаваандан бээр беш ай чоокшулаан. Үрелген черин дарый кылдыртканы ажылдадырын совхозтуң ажыл-агый эргелекчизи И. К. Сафроновтан каш удаа дилээн бис. Дүмейиле түңнел чок болган. «Ону кылыр кижи чок» деп харылап каар ол-ла. Ук айтырыгны совхозтуң дирекциязынга, кедээ Совет күүскомунга база тургузуп келген бис. Чүү-даа бүтпээн. Моон алгаш көөрге ажылчыннарга таарымчалыг байдал тургузар дээш сагып човаашкын кылбайн турары илдең.

Малчын коданнарда чунар-бажың дугайы кандыгыл? Ол бүгүнү маңаа чугаалаан-даа хереглээ чок. Оларда байдал бистен дора. Малчыннарның, механизаторларның чоргу негелдезин совхоз дирекциязы, кедээ Совет күүскому дарый шиитпирлээр үези келбээн бе?

В. МАНДЫТ,
ажылчын.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРНЫҢ ИДЕПКЕЙИ-БИЛЕ

ЧЫЛ келген тудум-ла бистиң районнуң хайгыылчылары улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларында янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр, ылаңгыя планнар күүселдезинге, шынар айтырыынга база хажыдыышкыннарны илередип тыварынга болгаш өске чүүлдерге хыналдалар чорудуп турары чамдык дуржулганы чедип алган. Хайгыылчыларның хыналдалары ажыл-херекке дээштиг салдарны чедирип турар.

Чижээ, «Шивилиг» совхозта хайгыылчылар ында кол агроном Н. Н. Маадының, шаң эргелекчизи В. П. Моржуктуң бүрүузу-биле 130 тонна минералдыг чемишчидилге багай кадагалаттынып, оларның чамдыызын ажык черде төп каапкан, хар адаанче хемдүгенин илереткен. Оларны үрелиишкинден чайлаткан. Маңаа буруулуг ажыл-агыйжы эвес кижилерге шыңгыы хемчегни хүлээткен.

Улусчу контролёрлар күш-ажылчы коллективтерде планныг даалгаларның күүселдезин каңнаар чоруп турарын база боттарының контролунга ап келген. Хыналдалардан алырга коллективтерниң хөй нуруузу бүдүрүлге планнарын чедиишкинниг күүседип турар. Ынчалзажок чамдык бүдүрүлгелер продукцияны сайгарарының планын күүсетсе-даа, ооң номенклатура болгаш ассортимент талазын күүсетпээн болгулаар.

Тураннуң ыяш ажыл-агыйы болгаш райүлетпүр комбинаты (директорлары И. И. Семёнов, М. И. Моллеров) чонга калбак херегле бараанnарын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле үстүкү партия, совет органнарының доктаалдарын багай күүседип келгенин хайгыылчыларның хыналдалары илереткен. Чижээ, ыяш ажыл-агыйы культура-амыдыралынга бараан ажыл-агыйга херегле кылыглар бүдүрер планын күүсетпейн келген а планның ниити сан-түңүн чүгле илиг материалдары белеткээрини күүселдези-биле күүседип турар.

Райүлетпүр комбинатында байдал база ындыг. Мында планда көрдүнген кукла гарнитураларын, бичии уруглар сандайларын, өөреникчилер столдарын бүдүрбейн турар. Бии-Хем районунга бараан бээри-биле чарган керээзин бо коллектив ассортимент-даа, ниити сан-түңү-дэ талазы-биле күүсетпейн келген. Ол ышкаш ыяш ажыл-агыйы отчёттуг үеде керээ ёзугаар 12,8 рубльдиң кылыгларын районга бээр турган 8,2 рубльдиин берген. Ынчалза райпо (даргазы А. А. Ахмадулин) ыяш ажыл-агыйындан алган культура-амыдыралынга херегле кылыгларны чогуур сорулгага эвес, а өскээр ажыглап турар.

ЧАМДЫК бүдүрүлгелерниң, организацияларның девискээринге, а ол ышкаш төлү тургаанларында үнгер билдиртинген машина-техниктиг организацияларны, дериг херекселдер эмгежок чыдыр дала-ла демир-дес чыып, белеткээр план база күүсеттинмейн турарын барымдаалааш, бо дугайында айтырыгны эрткен чылдың бирги чартыының төнчүзүнде районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып көрген соонда, байдал эттинген. Ынчан № 823 орук-тудуг участогу (кол инженер Ю. Б. Толмаков) демир-дес чыып белеткээрин планынга 22 тоннаны чедир чыгбаан, а школалар коллективтери (улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи И. С. Золотых) чаңгыс тоннаны-даа белеткевээн болган.

Улусчу контроль комитединиң ол хуралының соонда хөй-хөй бүдүрүлгелер база организациялар бо айтырыгга холбаштыр чогуур хемчеглерни алган. Оон түңнелинде кара металлдар артынчыларын чыып белеткээрининг чыл планын район декабрь 1-де күүседипкен.

«Чаңгыс-даа хажыдыышкын, албан дужаалын шын эвес ажыглаар, төтчеглээшкин, сагылга-чурум чок чоруктуң чаңгыс-даа фактызы улусчу контролёрларның ажыл-агыйжы, көрүнгүр караандан чаштыр барбас ужурлуг» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинде онзалап демдеглээн. Ынчангаш күрүне мөгелээр, хоозун немей бижилгеге кылыр, отчёт-учёт хажыдар фактыларны бистиң хайгыылчыларывыс өй-шаанда сойгалап илередип, принципиалдыг ёзу-биле көрүп келген. Чижээ, 1981 чылда «Хадынг» совхозтуң саткан дүгү 25 000 килограмм деп отчёттка бижиттинген турган. Районнуң белеткел конторазының складының берген квитанциязындан алгаста хынап көөрге, ол 23 496 килограмм болган ийикпе, 1366 килограмм четпес болган. Ооң өртээ 9024 рубль. Совхозтуң кол бухгалтери А. К. Коншонук биле склад эргелекчизи С. С. Тюлюш олар чугаалажып алгаш, ону биле турда-ла ынаар мөге немей бижилгени кылган.

Бо ажыл-агыйта ооң мурнунда база-ла күрүне планының күүселдезинге мөге немей бижилге кылыр, карак чаар чоруктарны болдуруп турган, а улусчу контролёрларның шынгыы сагындырыглары турда-даа, ооң удуртукчулары оон чогуур түңнел үндүрбейн келгеннер.

Өске бир чижек. Районда [illegible] чолаачылары Абакандан Туранга чедир № 957 КМК-ның базаларынга цемент сөөртүп, ону Кызылга чедирген, а оон Туранче чедир сөөрткен деп мөге немей бижилге кылганында хамаатылардан киирген дыңнадыгларны комитет хынап көөрге бадыткаттынган, херек кырында сөөртүнмээн чүък дээш КМК районнуң Сельхозтехниказынга 1995 рубльди хөй черге төлээн. Сельхозтехника, ооң кол инженери Д. С. Филипповтуң зөпшээрели-биле тонна-километрге план күүселдезин кара өнгер улаттырып, чолаачыларның эрттирген километринге бензинни чылыр бижип, сөөртүп чүъгү дээш артыкка шалыңны төлээн, ындыг документилерни ол бодун ат салгаш, ында экономист биле, бүдүрүлге-техниктиг килдистиң эргелекчизинге албан-биле ат салдырып турган. Комитет буруулуг кижилерге шыңгыы хемчеглерни хүлээткен.

№ 957 КМК-ның начальниги В. И. Дорофеев «Хадынг» совхозка 35 муң рубль үнелиг чурттаар бажыңның тудуп турганы, ону күрүне комиссиязы хүлээп албайн турда-ла, эрткен чылдың апрельде дооскан кылдыр күрүне отчёдунга киирген база-ла хыналдалардан илерээн. Бо удуртукчунуң мөге немей бижилге кылыр, карак чаар шын эвес херекүүлдүкүннерин улусчу контроль комитединиң хуралдарынга мурнунда чугаалажып, хемчеглерни ап турза-даа, оон ол чогуур түңнелди кылбаан. Бо тудуг организациязының кылып турар чурттаар бажыңнарының шынары багай, өорне дужаагаш соонда эде кылыр бүүлдер хөй болгулаар.

Оон аңгыда Тураннын ыяш белеткээр пунктузунуң, райүлетпүр комбинатының кылып үндүрүп турар тудуг материалдарының шынары база кудуу болуп артыышкан. Ооң бир чылдагааны бо бүдүрүлгелерде улусчу контроль бөлүктериниң принципиалдыг чорудулгазын [illegible] ажык турары-дыр.

РАЙОННУҢ улусчу контроль комитеди күш-ажылчы коллективтерниң күрүне планын каңнаар күүседип турарын, ажылдың шынарының болгаш ныы-бүрү хажыдыышкыннарны, албан дужаалын соора ажыглаар чоруктарының дугайында, өске айтырыгларга холбаштыр контрольдуң салдарын болгаш аргазын улам сайзыраңгайжыдары уламчылап турар.

Сөөлгү үеде хыналдаларны комплекстиг чорудуп, аңаа хайгыылчылар-биле кады Советтерниң доктаамал комиссияларының [illegible], профэвилел, комсомол активин, мергежилдиг специалистерни киириштирип турар бис.

Он биргиги беш чылдың ийи чылында Бии-Хемниң улусчу контроль органнары болгаш оон хайгыылчылары боттарының ажылын улам идепкейжидип, районнуң мурнунда салдынган экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң сорулгаларын шиитпирлээр талазы-биле партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга улам дээштиг дузаны чедирерлер.

Л. ШУТОВ,
Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Кызылдың даараныр фабриказының коллективи эрткен чылды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг төндүргеш, он биргиги беш чылдың ийиги чылын бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-иш-биле эгелээн. Мурнакчы коллективтиң бүдүрүп турар продукциязы чечектиг хыналда килдизиниң контролёрларын болгаш хайгыылчыларны оюп эртпес. Олар кылыг бүрүзүнүң чогуур стандартка дүүштүр кылдынганын хынамчалыг көрүп турар.

ЧУРУКТА: хайгыылчылар (солагай талдан) Н. Григорьева, Л. Кирьянова олар Р. Саяның даараан кылыгларын хынап көрүп турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ӨӨРЕДИЛГЕ-СЕМИНАР

Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитеди биле ВЛКСМ райкому улусчу контролёрларның болгаш прожекторжуларның киржилгелиг семинарын эрттирген. Ооң киржикчилеринге Молдав ССР-ниң Унген районнуң улусчу контроль комитединиң контроль бөлүктерин удуртур, хайгыылчыларны ажыл-чорудулгага идепкейлиг хаара тудар талазы-биле ажылының практиказын таныштырган.

Унген районнуң экономиказының кол адыры — кедээ ажыл-агый болуп турар. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары кедээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарының онгу беш чыл планын дөрт чылда күүсеткен. Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедеринге үн бедик түңнелдерни чедип алганы дээш бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдери-биле район СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Районга ажыл-агыйны болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге улусчу контроль органнары ында партия, совет органнарынга идепкейлиг дузаны чедирип турарын семинарның киржикчилери сонуургал-биле таныжыкан.

Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Д. Л. Монгуш Унген районнуң контролёрларының практиказын таныштырып тура, бистиң районнуң улусчу контроль комитединиң 1981 [illegible] [illegible].

Семинарның киржикчилери улусчу контрольга партияжы удуртулга дугаанда [illegible] дыңнап, улусчу контролерлар биле прожекторжуларның рейдилерин кадыы чорудуп, бир демниг ажылдаарының сорулгаларын дугуруушканнар.

Х. ЧУЛДУМ.
Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар килдизиниң эргелекчизи.

ХАРЫЫЗЫ КАЖАН КЭЭРИЛ?

Бодунуң хамаарышкан ажылынга ак сеткилдиг ажылдаары, амыдыралда четпестерни илередип, оларга удур туржуру — совет хамаатызының дорт хүлээлгези болгай. Төрээн совхозумнуң экономиказын быжыглаар болгаш улам хөгжүдериниң, социал-амыдыралын экижидериниң угланыышкынында бис-даа бот үлүг-хуувуну киирип келдим. Чурттап турар суурумда болуп турар чамдык чаартылгаларга, өске бүгү кижилер дег өөрүп чоруур мен.

Ынчалза-даа амыдыралда чамдык четпестер бистерни дүвүредип, хомудадып турар. Беш чыл бурунгаар бистиң «Чыраа-Бажы» совхозка нефть базазының тудуун эгелээн. Чадааның Сельхозтехника каттыжыышкыны ол тудугну чогуур хуусаада элээн шынарлыг кылдыр тудуп доозар кылдыр бистиң совхоз дирекциязы-биле дугуруушкаш, таңмалыг бижикке ат салган турган. Ук нефть базазының тудуун кылырынга күрүне хөй түңнүг акша-хөреңгини-даа үндүрген.

Беш чыл бурунгаар эгелээн тудуг ам-даа доозулбаан, харын-даа негээ чарган организация ол тудугну чедир кылбаан, ара каапкаш чоруй барган. Аңаа үндүрген хөй түңнүг акша-хөреңгизи канчап барган? Ол тудугну ам кым чедир кылырыл? Чадааның Сельхозтехника каттыжыышкыны эгелеп каан ажылын чедир кылып бээр бе?

Бистиң совхозтуң бүгү механизаторларынга, чолаачыларынга чылдагааны билдинмейн турар бо айтырыгларны тургузуп бээрин чилээн бис. [illegible] 1981 чылдың апрель 15-те-ле Тыва АССР-ниң Кедээ ажыл-агый министри Иван Григорьевич Лавриненконуң адынга чорутканбыс. Мынчага чедир кандыг-даа харыы чок.

«Хамаатыларның саналдарын, билдириишкиннерин болгаш хомудалдарын көөрүнүң чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыында хамаатыларның билдириишкиннерин, айтырыгларын, хомудалдарын албан-дужаалдыг кижилер чогуур үезинде харылап бээрин тодаргай айыткан болган. Бо дугайын 1982 чылдың январь 12-де үнген «Шынның» «Билдириишкин киргенде» деп эгелиг чүүлдүнге шериштиг тайылбырын бергеш база катап чугулалап айтып каан чорду. Ындыг болганда бистиң ол билдириишкинивиске кандыг-ла бир харыыны бээрин ам-даа идегелививс оскунмайн манап тур бис.

О. МОНГУШ.

Бир бөлүктүң ажылының дуржулгазындан

КҮЖҮВҮС—АКТИВТЕ

«Алдан-Маадыр» совхозта улусчу контрольдуң дөрт бөлүүнде 65 хайгыылчы хаара туттунган. Алдан-Маадыр, Бора-Тайга кедээ Советтериниң чанында улусчу контрольдуң ийи бөлүү, хойжу бригадаларда, шөлүмнүг бөлүүнде мал фермаларында, хойжу бригадаларында сес пост [illegible] турар.

Кол бөлүктүң бюрозу ыя кижи составтыг. Олар колдуунда кедээ ажыл-агыйының кол специалистеринден тургустунган болгаш хыналдаларны бүгү талалыг, ханызы-биле чорударынга таарымчалыг. Бюро кежигүннери тус-тус ажыл хуваалдалыг, рейд, хыналдаларны кварталда планның езугаар организастап келген. Ол планны совхозта парткомнуң бюрозунга бадыладып ап, оон удуртулгазынга даянгаш ажылдап, активтиң кичээнгейин совхоз бүдүрүлгезиниң чугула участоктарынче угландырган.

Часкы, күскү хову ажылдары, хой кыргылдазы, часкы болгаш күскү суггарылга, сиген кезилдези — чымыштыг үе. Бо [illegible] кампанияларда үезинде түр постуларны база тургузуп, актуальдарын аңаа киириштирип келген. Салбырларда улусчу контроль бөлүктериниң чорутканы хыналдаларын санаваска, чүгле совхозтуң кол бөлүү 24 хыналданы эрткен чылдың дургузунда чорудуп. Ооң түңнелдерин кол бөлүктүң бюрозунга, совхозтуң техниктиг чөвүлелинге ниикпе парткомга сайгарып, илерээн четпестерге хамаарыштыр буруулуг кижилерге хемчеглерни хүлээдип, ажылды экижидеринче угланган эргежесин берип, оон түрүмнүүн айтып, контрольдап турган.

Совхозта улусчу контролерларның ажылынга хөй чүүл хыналдаларның санында эвес, а четпестерни баш бурунгаар чайладыры, чидириглерни болдурбазы, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседирин хандырар дээш ажылдың дээштиин бедидери болур. Совхозтуң дирекциязы, ында хөй-ниити, органнары болгаш хайгыылчылар бир демниг чорудуп, ниити ажыл-херекке улуг үнүн киирип турар. Эрткен чылды эки кергээн чыл. Күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планнарын күүсеткен. Агаар-бойдустуң берге байдалдары турза-даа чер ажылын элээн сайзыралдыг, багай эвес дүжүттү ажаап алган.

Улусчу контрольдуң ажылының [illegible] киржилгезин чугула партийжи даалга деп көрүп, ону идепкейлиг күүседип чоруур хайгыылчылар бисте хөй. Чижээ, Алдан-Маадыр салбырында хоочун контролерлар Ч. Ооржак, С. Монгуш, Чодураалдыг-Саныр, Өргү-Шеж хойжу бригадаларында хоочуннар С. Ооржак, О. Монгуш, Бора-Тайга салбырында Н. Шолбан-оол, Д. Ховалыг мышкаш хайгыылчылар бистиң даянып кол күжүвүс. Хоочуннарның үлегерин эдерип, аныяктар база контрольга идепкейлиг киржип келгеннер. Ч. Монгуш, М. Ооржак, К. Монгуш, комсомолчу прожекторжу [illegible], Б. Куулар, Г. Сергелең олар болгаш өске-даа аныяктар четпестерге эптеш чогуп, ажыл-херек дээш принциптиг алдынып көргүскеннер.

Контролерларның чорудкан хыналдаларының дээштии бедээн. Чижээ, эрткен чылдың бирги кварталында совхозтуң [illegible] салбырларының тарылга шөлдеринге төккеп [illegible] хынап көөрге, Бора-Тайга салбырында 74 тонна чедир төктүнмээн болган. Ону салбырның удуртукчуларынга дыңнадып, чедир кылдыртан. Ол ышкаш чазын суггарылга үезинде хайгыылчылар ханганалды дыңнадып, суггарылганы шокарлай чорудкан суггатчылар С. Монгуш, О. Хайыраа олар [illegible] кылдырткан.

Контролерларның карак кадыш-даа көрүнгүр. Эрткен чайын Кызылдан комбикорм сөөрткен машинаның чолаачызы М. Х. Кула 6 тонна комбикорм эккелгеш, ооң 4 тоннаазын өскээр саарган, чүгле 2 тоннаны совхозка дужаап бергенин контролерлар илередип, чогуур хемчээл алган.

Хой кыштаглаашкынының үезинде хайгыылчыларның кичээнгейи чымыштыг болган. Олар дүк шыгжаар, дүк хүлээп алыр черлерге шыңгыы хайгылдаар [illegible].

Оон ынай кыштаглаашкынынга белеткелдер база ону чорудулгазы [illegible] кан ажылдарга контролерлар идепкейлиг дуваалашкан болгаш кышкы үеде малдың ажаалда-чемгерилгезин, суггарылгазын, мал чеминиң тарыдалын кичээнгейиниң төвүнде тургускан. Совхозтуң үш салбырында тургускан сараттарны хайгыылчылар көрүп хынааш, Ак-Даш салбырында 23 тонна сиген четпес болганын тодараткан. Ону акша түңү-биле алырга 613 рубль 80 копеек болган. Хыналданың түңнелин дирекцияга дыңнадып, чедир кылырын шиитпирлээн. Ооң түңнелинде салбыр 23 тонна сигенни чедир белеткээш, совхозка хүлээдип берген. Бо хүннерде контролерларның кичээнгейинге салым турар бир чугула айтырыг — часкы тараа ажылынга техниканы септеп, белеткээр талазы-биле ажылдың байдалы болуп турар.

М. ОНДАР,
«Алдан-Маадыр» совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы,
малчын.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОФИЯ. Эртемниң болгаш техниканың чаа чүүлдерин ук черниң байдалдарынга таарыштыр тып, ажыглаар болгаш бүдүрүлгезин чаартырының эң таарымчалыг хевирин тодарадыр — мурнакчы болгаш бүдүрүлге чери — Бохоттуң күш комбинадында тургускан тускай бюро ол сорулгаларны шалыпкыны-биле шиитпирлеп турар.

Оон ажыктыын болгаш чугулазын бюронуң бүгү ажыл-чорудулгалары бадыткаан. Болгарияда болгаш даштыкыда-даа күш ажылының хөгжүлдезин бюро кичээнгейлиг хайгаарап турар. Венгрияның, ГДР-ниң, Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа чурттарның [illegible] каттыжыышкыннары. Бүдүрүлге черлери болгаш эртем төптери-биле ол сырый холбаалыг ажылдап турар.

Мурнакчы дуржулганы ажыглаар чорук кески түңнелдерин берген. Чижээ, дагаа оолдарын шала кырынга өстүрериниден клеткаларга доруктурарынче республикада бир-ле дугаарында шилчээн. Ынчангаш оларның саны цех бүрүзүнге-ле ийи дептаныг катап көвүдедир аргалыг болган. Хостаттынган кажааларга тергүүр дагааларны тургускан болгаш оларның саны дораан-на 130 муң ажыг өскен. Ол бүгүнүн түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү барык ийи катап бедээн.

БЕРЛИН. 1981 чылда ГДР-ниң үлетпүр, тудуг болгаш транспорт бүдүрүлгелеринге күш ажылды эртемге үндезилеп организастаарын ажыглааның ачызында 430 муң ажылдаар черлерни эде тургускан, а 45 муң ажылдакчының хөй күш үндүрүп кылып турган ажылын чиңгеткен. Ол эде тургузуп, чаарткан черлерге күш ажылдың бүдүрүкчүлүү ол-ла үе иштинде 30 хуу бедээн.

Республиканың бүдүрүлге черлеринде күш-ажылды кылырын сайзыраңгайжыдар чорук үзүк-соксаал чок чоруп турар. Бо талазы-биле үлетпүр роботтарын—бодунуң ажылдаар машиналарны ажыглаары улуг ужур-дузалыг боор турар.

(СЭТА).

ПУР-НУҢ СЕЙМИНИҢ ДОКТААЛЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Национал камгаланыышкынның Шериг Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельскийниң киирген турушту Польша Улус Республиканың сейми чүүлдүт деп көрген.

1981 чылдың декабрь 13-ке чедир үеде Польшага байдал чуртка кедергей айыылдыг турганын сеймниң хүлээп алган доктаалында демдеглээн. Социализмге өжээтен күштер Польша Улус Республиканың күрүне тургузуунга болгаш кол албан черлеринге удур хөделип, улус ажыл-агыйының болгаш күрүне амыдыралын божангайлап турган. Ниитилелге тайбыңга, сарыылдыг болуруңче, хамааты харысалгазын медереп билиринче кыйгырган сеймниң хөй доктаалдарын антисоциалистиг күштер херекке албаайнаар. Контрреволюстуг бөлүктерниң өжээтен хөделиишкиннериниң түңнелинде хамааты дайынның дорт кыжаныышкыны чуртка тургустунуп келген. Ынчангаш Польшаның дээди күрүне эрге-чагыргалары онзагай хемчеглерни ап чорудар ужурга таваржыкан. Чурттуң айыыл чок чоруунга кыжаныышкынның дүргени болгаш кедергей күштелгенниң барымдаалааш, Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүлели шериг байдалын чарлаан болгаш ковум-чурумну хандырар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алган. Чурттуң сайым-чолу дээш харысалгазы эрия бодунга хүлээшиин алган болгаш халапты чайлаткан.

Социалистиг тургузуушкунуң херээ уламчылаар болгаш эпнинтел чедер ужурлуг дээрзин сейм шиитпирлиг медеглээн.

Польшаның даштыкы политиказының конституцияда аныткан принциптериниң чайгылыш чогун сейм бадыткаан. ССРЭ-биле болгаш Варшава Керээниң киржикчилери күрүнелер-биле эвилел болгаш найырал Польшаның даштыкы политиказының үндезини болуп турар. Ол найырал болгаш эвилел Польша Улус Республиканың айыыл чок чоруунуң бүрүн эргезиниң болгаш хамаарышпас догуннаарының, чедиишкиниг хөгжүүрүнүң магадылалы болур.

Барыын чүктүң чамдык чурттарының талазындан Польшага удур экономиктиг хемчеглер, политиктиг коргудуушкун, ооң иштики херектеринге холгаарлап киржир дээн оралдажыышкыннары делегей эргезиниң принциптерин каржызы-биле үрээн болуп турар.

Шериг байдалын чарлаан дугайында Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң декреттерин сейм бадылаан.

Башкыларының эргелерин болгаш хүлээлгелерин тодарадып айыткан хоойлу [illegible] хартиязын») сеймниң түңнел хуралынга депутаттар чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

Сеймниң чанынга социал-экономиктиг консультативтиг тускай органны тургузар дугайында айтырыгны чугаалажып көрүп улус ажыл-агый планының, бюджет болгаш саң-хөө талазы-биле комиссияга, хоойлужудулга талазы-биле комиссияга, а ол ышкаш боттары башкарыышкынныр күш-ажылчы коллективтерниң айтырыгларының талазы-биле комиссияга сеймниң даасканы ооң маршалы С. Гуцва депутаттарга дыңнаткан.

Чаңгы-бүрү медээлер

АЖЫГЛААЛЧЕ КИИРГЕН

Сууржуң амыдыралдың дециелинче малчыннарның турттаглазын көдүрер дөөш улуг ажылды Улуг-Хемде чорудуп турар.

Чижээ, «Ак-Туруг» совхозтуң дыка хөй хойжуларының бажыңнары делгем, чырык, чылыг. Өрээлдерин мебель, чадыглар, хевистер, ном, сет-кууй, радиоприемник, бажыңның өске-даа дериг болгаш эт-херекселдери-биле олар четчелээн. Доржу Лопсан, Чаш-оол Сарыг-оол, Кушкаш Матпаа болгаш оон-даа аңгы малчыннарның бажыңнары арыг, силиг, сууржуң турттандыларның бажыңнары-биле дөмей. Дыка хөй кыштагларны электрижиткен.

Чоокта чаа совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Ортаа-Кызыл-Дагда малчын кыштагларынче шөйген электри шугумун ажыглаалче база киирген.

А. ПАТПИТ-ООЛ.
Улуг-Хем.

КӨДЭЭГЕ АРТАРЛАР

УСТЬ-КАМЕНОГОРСК. Бурановонуң В. И. Ленин аттыг ортумак школазының доозукчуларынга «Кым болур чоор?» деп айтырыг турбас, ол үзе шиитпирлеттинген.

Олар удавас ажылдаар черлери — фермага болгаш совхозтуң мастерскаязынга, гаражка болгаш тудуглаарга ургулчу барып турарлар. Школаны доозар чылында ында аныяк оолдар, кыстарның бир неделя иштинде ол черлерге барып ажылдаар чоруу, көдээ ажыл-агыйны ханызы-биле билип алырынга дузалап турар. Боттарының угбаларының болгаш акыларының үлегерин эдугаар «Бурановский» совхозтуң ажылчыннарының одуруунга 30 доозукчулар немежир деп турар.

РОЛЮ КҮШТЕЛГЕН

Улус депутаттарының хоорай Советиниң социал хандырылга болгаш кадык камгалал талазы-биле доктаамал комиссиязының ажылының дугайын маңаа чугаалаксадым. Амгы үеде улус депутаттарының Советиниң ажыл-чорудулгазының ролю күштелген. Бистиң комиссиявыстың перспективтиг планын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чоннуң кадык камгалалын улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалынга (1977 ч.) үндезилээш, тургускан. Ону кылырда депутаттарның шүгүмчүлелдиг саналдарын, соңгукчуларның чагыгларын болгаш ажыл-ишчилерниң билдириишкиннерин база хомудалдарын барымдаалап көрүвүс чаңчыл апарган. Чижээ, 1981 чылдың ажыл планынга дараазында айтырыгны киирген: хоорайның шериг комиссариадының киржилгези-биле Ада-чурт дайынының хоочуннарга медицина болгаш амыдырал хандырылгазының дузазын көргүзери, хоорайның эмнелге черлеринде аарыг кижилерниң чемининиң байдалын экижидери, нелериниң болгаш чаштарның кадыын камгалаарын улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында, хоорайның үлетпүр бүдүрүлге черлеринге техниктиг база озал-ондак болдурбазының талазы-биле дээш оон-даа өске чугула айтырыглар киирген.

Айтырыгларны баш бурунгаар белеткээри-биле депутаттар база комиссия кежигүннериниң даалгаларын ап келген Кадык камгалалының ажылдакчылары улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери-биле кады айтырыгларны ийи удаа сайгарып чорутуувус. Үстүнде адааным айтырыгларны чогуур үезинде шиитпирлеп, хемчээн ап келдивис. Б. О. Моңгуш, К. Х. Орус-оол, Д. А. Охотникова, О. Б. Ооржак, З. Т. Салчак, Н. В. Барашкова, В. П. Григорьев ышкаш идепкейлиг депутаттарны маңаа демдеглевес арга чок.

Ынчалзажок доктаамал комиссияның ажылында четпестер чок деп болбас. Өске доктаамал комиссиялар-биле каны хурал чорутпайн турар. Чижээ, улус өөредилгеге болгаш күш-культура база спорт черлерин айтып болур. Бо дээрге шуулук депутаттарның четпес ажылының херечизи-дир.

Он бирги беш чылда доктаамал комиссияның контрольдаар ажылынче сагышты салып, депутаттарның хыналда чорудулгазын шалыпкын кылган турарын чедип алыр бис.

М. ЧАНЗАН,
кадык камгалал талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы.

ЛЕНИНГРАД. Чараш торшерлер, бралар, стол кырының лампалары, люстралар — «Луч» бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективиниң күш-ажылының түңнели болур. Ук бүдүрүлгениң продукциязының дөртүнүң бирээзи-ле Күрүнениң Шынар демдээ-биле үнелеттинген.

Амгы үеде каттыжыышкынның конструкторлары болгаш чурукчулары чаа чырытыгларның төлевилелин керамика болгаш шаажандан кылыр деп төлевилеп турар.

ЧУРУКТА: чаа кылыглаарның хевиои.

КОНКУРСКА КИРЖИҢЕР

Тыва АССР-ниң улус чогаадыглазының болгаш культура-чырыдыышкынның ажылының Эртем-методиктиг төвү бот-тывынгыр шүлүкчүлерниң болгаш композиторларның, драматургтарның болгаш сценарийжилерниң, хореографтарның болгаш балетмейстерлерниң ыры болгаш хор хевирлериниң чаа музыка чогаалдарынга, клубтарга көргүзер театр шиилеринге болгаш сценарийлеринге, танцы миниатюраларынга болгаш хореография сюиталарынга ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскаатккан чогаадыкчы конкурсту чарлап турар.

Ол чогаалдар коммунистиг тургузуушкуннуң хамааты мөзү-шынарларын, совет улустуң хөй националдыг улустарының бузулбас найыралын алгап-йөрээген турар ужурлуг.

КОНКУРСКА КИРЕР АЖЫЛДАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫР АЗЫ ЧОРУДАР АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунуң 13 дугаарлыг бажыңы. 1982 чылдың февраль 25-тен август 25-ке чедир.

ОРГКОМИТЕТ.

СПОРТ ШӨЛҮ, ООҢ АЖЫГЛАЛЫ

Рейд

Районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң, ВЛКСМ райкомунуң, «Ленинчи орук» болгаш «Шын» солуннарның рейд бригадазы Чөөн-Хемчик районда спорт дериг-херекселдериниң канчаар ажыглаттынып турарын хынап көрген. Күш-культура болгаш спортту улам массалыг болдурарын, ооң дериг-херекселдериниң ажыглаалын кичээңгейге ап турар парткомнар, парторганизациялар, ажыл-агыйлар, албан организациялар мында эвээш эвес дээрзин рейд бригадазы илереткен.

Маңаа чижек кылдыр «Октябрь 30 чылы» совхозтуң дирекциязын, парткомун хамаарыштырып болур. Күш-культура шимчээшкининиң, күш-дамыр кижизидилгезиниң бүгү системазының кол сорулгазы — совет кижилерниң кадыкшылын быжыглаары, оларның ажылга шыдамык чоруун, бедик мөзү-шынарлыг, омак-сергек болурун хевирлээри. Бо чугула негелдени күүселдезин амыдыралга боттандырары-биле спорт залды Баян-Тала ортумак школазынга совхоз тудуп берген. Залдың иштиң чылыг, баскетбол, волейбол секцияларын эрттирерининге таарымчалыг, дузалал өрээлдери база бар. Суурнуң чурттакчыларының хар-назы аайы-биле секциялар, оюннар эрттирериниң хуваалдазын совхозтуң спорт комитеди биле школа дирекциязы тургускан. Хүннүң баштайгы чартыында күш-культура кичээлдери эртер, арткан шактарны өөреникчилерниң, суурнуң чурттакчыларының аразынга үскен. Спорт залының ажыглаалын, кадагалалын харылзаар тускай бөлүктү база тургускан.

База ол ышкаш суур кыдыының даштынче хаак оруу кезеттинген, школа биле совхоз конторазының чанында хоккей шөлүнүң коробказы кылдынган. Барык аныяк кижи бүрүзүнде спорт формазы бар. Мындыг байдалды тургузарынга эвээш эвес күш үнгени билдингир.

Ыланғыя совхозтуң комсомолчулары, аныяктары бо ажылга макталдыг болган. Чижек кылдыр ажыл-агыйның күш-культура болгаш спорт талазы-биле инструктор-методизи ВЛКСМ кежигүнү Юрий Моңгуштуң инициативтиг ажылын демдеглээрге болур. Ол чамдык чүүлдерни боду кылгаш киириптер чаңчылдыг. Хоккей шөлүнүң коробказын доштадырын саадап туруп берген. Маңаар эвес, кудуктан шланг шөйгеш комсомолчу оол шөлче суг аксын кирипкен. Ол ажылдап турда, көрүп турар эвес, өске оолдар боттарының ажылын ара каап, бир дем-биле багай эвес хоккей шөлүн кылып алганнар. Хоккей командазының тускай хевин база Юрий Моңгуш даарап кылган. Суурнуң оолдарын, ылаңгыя школачыларны, бодунга эптиг спорт эт-херекселдерин, хевин белеткеп алырынга ол өөредип каан. Спорт организакчызы оол хоккей болгаш футбол секцияларының тренери.

Юрий Моңгуш, Юрий Оюн, Алдын-оол Ховалыг, Кан-оол Кара-Сал болгаш өске-даа күш-культура шимчээшкининиң, күш-дамыр кижизидилгезиниң активчилери суурнуң чурттакчы чонун, аныяктарын спорт шөлдеринче хаара тудуп, инициатива-биле ажылдап турар. Оларның тургусканы хоккей, баскетбол, волейбол, хостуг, тыва хүреш, хаак секцияларында 60 ажыг кижи хаара туттунган.

Ынчалза-даа Чадаана хоорайның бүдүрүлгелери, албан организациялары, районнуң чамдык ажыл-агыйлары болгаш совхозтары спорт дериг-херекселдерин ажыглаар, спорт баазазын тургузар талазы-биле кошкак ажылдап турар. Ылаңгыя спорттуң кышкы хевирлериниң массалыг чоруу чедип алдынмаан. Хоорайның төп спорт шөлү ээн болуп артпышаан. Моон мурнунда чылдарда аңаа хоккей шөлүнүң коробказын, коньки оруун кылып ап турган.

Хоорайның чаңгыс-даа ортумак школазының чанында хоккей шөлүнүң коробкалары бөгүнге чедир доозулбаан. Чижээ, № 1 ортумак школа. Оон девискээриниң иштинде хоккей шөлүнүң ханазын Сельхозтехника салбыры кылып каан. Бо ажылга 1500 рубль үнген. Ынчалза-даа аңаа суг кудар кылдыр хүлээнге алган хоорайның өрт чериниң коллективи бо хүлээлгезин уттуупкан. Оон уламындан хоккей шөлү ажыглалга кирбейн турары бо.

Субботта, воскресенье хүннеринде арыгга, өске-даа шөлдерге, хаак оруунга массалыг сейилгээшкин, кадыкшылын быжыглаарының, омак-сергек болурунуң походтары болбайн турар. Чүгле өөреникчилер черлеринде дээрден башка, бүдүрүлге, албан организациялар таварты, коньки ылбай кадагалаар спорт бөлүңнарын кылып албаан. Ынчангаш спорт эт-херекселдери эдилээр хуусаазының бетинде сандан үнүп турар. Бо чылын база-ла хоорайның хаак баазазынга 50 эжеш хаакты садып алырынга акшаны үндүрген. Оларның ажыглалы кандыг болуру билдинмес.

Чадаанада чурттакчы хөй. Маңаа ѐзулуг хаак баазазын, прокат пунктузун тургузары чугула. Күзээр болза, ону кылырының бүгү аргазы бар. Күш-культура болгаш спорт бүдүрүлге планының бир кезээ апарган чүве болганда, хоорай кылырынга хаак баазазының бажыңын тудары негеттинип турар.

Спорт дериг-херекселдеринге камнал чок, ооң ажыглалын кулу деңнелде тургускан чоруктарның чижектерин Карл Маркс аттыг, «Сүт-Хол» совхозтардан көрүп болур. Оларга системазын үреп, ол чуруун турарындан Ийме суурда спорт залдарының иштин ооң. «Залывые багай» — дээш Сүт-Аксы ортумак школазы биче залчыгажын септеп, чугайлап албайн турар. Бажы чогунун орнунга багай-даа эпти хире-шаа-биле эдилээрини аргазы бар.

Спорт залдарын ол-бо черниң дивейн, ону чогуур болгаш ажыктыг ажылдарының хуваалдазын амдаа эде көөр кузенчиг. Сүт-Хол суурнуң чурттакчыларында улуг спорт залы чок. Бо черниң оолдары кожазы Бора-Тайгаже волейбол, баскетбол ойнаар дээш барып турар. Чамдык үелерде ойнаар шөл хостуг эвес-даа болу бергилээр. Чүү турбас боор, ону аштап-арыглаар чылдыңга системазын хынаар, кылыр дээш өске-даа чылдагааннар бар апаар болгай. Бир эвес секциялар эрттирериниң хуваалдазынга сүт-хелчүлерге тускай үелерни берип каар болза, ынчаш оларга кончуг таарымчалыг болгай эртик.

Чадаанада мындыг байдалдар база бар: Хоорайның Культура бажыңының спорт залының хөй шактарын уругларның спорт школазының кичээлдери ээлеп турар. Аргалыг болза, бо улуг спорт залдың [illegible] шактарын алыр ажылдыг, эвээш шимчээшкинниг үндүрер кижилерлиг албан организацияларга, кадыкшыл бөлүктеринге, херээжен улустуң спорт секцияларынга, ГТО нормаларын дужаарынга белеткенип турарларга хөй-ле шакты хуваары чугула. «Авам, ачам база мен — спортчу ög-бүле бис», «Күш-культура биле найырал неделялары», «Маңнаарынга хандыкшылдыгларның клуву» болгаш өске-даа массалыг күш-культура болгаш спорт шимчээшкинин спорт залдарга, хаак оруунга өске-даа черлерге [illegible] негеттинип турар.

РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:
А. МОҢГУШ,
районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы.
А. САТ,
ВЛКСМ райкомунуң ийиги секретары.
А. МОҢГУШ,
«Ленинчи орук» солуннуң корреспондентизи.
А. ОКСУР,
«Шынның» корреспондентизи.

Телевидение

ЯНВАРЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги суда шимчээшкин. 8.55 — «Кыжының аялгалары». Классиктиг музыканың концерти. 9.30 — «Кызыгаар чок дин». Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.50 — Көдээде башкы Л. Ф. Девятайкина-биле школачыларның ужуражылгазы. 10.35 — «Частың он чеди шиичкизи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 12-ги сериязы. 11.50 — Медээлер. 12.15 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Күш-культура болгаш спорт — шуптувуска». Документалдыг фильмнер программазы: «Сибирь чурттуг спортчу», «Ол-ле уңдавы», «Дөмей тиилелгелер чок», «Парашютчулар». 15.25 — В. Шишкин. 2-ги дамчыдылга. 16.10 — Молдавияның Күрүне филармониязының «Рапсодия» ансамблиниң концерти. 16.40 — Документалдыг фильм. 17.00 — «Москва болгаш москвачылар». 17.30 — «Тоол аалдап келди». «Сеялгу бүрү». Мульт-фильм. 18.15 — «Мал ажылы — шалыпчы фронт». Краснодар крайла эът бүдүрүлгезиниң курлавырларын өстүрер дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.20 — «Кады ажылдаачылаар». Тележурнал. 19.50 — Документалдыг фильмнер программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.10 — Бөгүн делегейде. 23.25 — 00.00 — Латинская оркестраның аялгалары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Чукотка». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.30 — В. Г. Короленко. «Чер иштиниң уруглары». 5-ки класс. 13.00 — Сайыннарда хүн обсерваториязы. 13.45 — Ханы утказыг пропаганданың ленинчи планы. 14.10 — Төөгү. 9-ку класс. Ленин — Октябрьның баштыңчызы. 14.40 — «Кан ынчаар каткан». Н. Островскийниң амыдыралының болгаш чогаалдарының арыннарындан. 15.30 — «Ботаниктиг ком садт». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.25 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.25 — Уругларга фильм. «Пага болгаш эдельвейс». 18.00 — «Аныяк ленинчилер». 18.35 — «Чурукчу болгаш үе». 19.10 — «Тываның экранналарында». 19.25 — Чарлаалдар. 19.45 — Мурнакчылар хуралының киржикчилери-биле ужуражылга.

МОСКВАДАН

19.30 — Тамчыктыг улуңар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.20 — Телефильм. 20.45 — Дагга хаактаар спортка делегей чемпионады. Австрияда дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Чайгы гастрольдар». Уран-чечен телефильм.

ДУЗАКТА ТУТТУНГАН

УАЗ-469-биле үш «аңчы», дүнүн караңгызынга ажытталып алгаш, Чербиниң өрү хап орда, черде ырак-даа чок болган. Тайгаже хаңылаан тудум, хар улгаткан, машинага аартап келген. Аң эъди дээнде чүнү-даа херекке албас, турамыктар, ажырымчылар машинаның дөрт дугуюнга илчирбелер кедиргеш, доъш-довунчук чокка чүткүдүп органнар.

Даң хаялап, чер чырып чоокшулап орган. Аразында сүмележиишкен: бирээзи машинадан дүжүп калгаш, хемниң бир талазында сыгче базып үнүпкен, а ийизи — оруук уламчылап чорупкан. Чээрбизаан кижилерге чаңгыс аң-ла эвээш болган боор оң. Оон аңгыда оларның аалтургунда үлешке киржир ужурлуг боттары ышкаш ээр-тужэр чүвези чок өөрү база турганы магат чок.

Таламның камгалалдыг черинде Чагалай деп хемчигешти иштин орү чоктаан органнар, тѳтчеглекчилер баштайгы олчазынга таварышкан — бир улуг буурну машинадан ырак эвес черге адып алганнар. Көдегже үнген эжиниң боозунуң даажы база-ла дыңналып берген. «Ол-дур, олча» омак айлашкан, бети дээргеде ийи шырак чүве бар. Соовустаан истээн-сүрген чүве бала чок» деп амырап турганнар. Эжиниң аткан мыйгаан база машина чанынга сөөртүп эккеп алгаш, баштай буурну союп кирипкеннер. Оон чартыын союп алган турда-ла, машина даажы дыңналган. Кажар, шылалдыг-даа болза, ийи улуг аңны кайнаар чажырар дээр силер. Чадаарта ап чораан бооларын терең харже киир октагылаапкан.

Бо чылдың январь 13-те Тапсының комплекстиг камгалалдыг чериниң улуг егери Алексей Николаевич Камзаланов ол черже машина эртишин эскерип каан. Боду бодалзалдыг, [illegible] ажыл-херээнге [illegible] камгалаан черниң аң-меңин [illegible] [illegible] ГАЗ-69 [illegible] Ынчалза-даа кел дивээн кажар «аалчыларның» илчирбелиг машиназының эрткен оруу берге болганындан, ол чедип шыдавайн дедир ээп келген. Оон Чербиниң ыяш белеткээр чериниң чүък машиназын дилеп алгаш, арай деп чораан, тѳтчеглекчилерге барып четкен.

Барган чугаалажырга, тѳтчеглекчилер «Балыкчылар болгаш аңчылар ниитилелиниң даргазының даалгазын күүседип чор бис, сээң маңаа хереең чүл!» деп турамык харыылааннар. Хөй чылдарда аңныр инспекторлап, охотоведтеп, егерьлеп ажылдап чораан Алексей Николаевич боттунуң хүлээлгезин болгаш эргелерин эки билир. Ынчангаш ол демги тѳтчеглекчилерниң турамык харыызын бичии-даа херекке албайн, ажыл-херээнче кирипкен.

Баштай тѳтчеглекчилер кымнарыл дээрзин тодарадып (херек кырында оларның ийизин эки билир турган). Оларның бирээзи Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң техниканың ажылын чорудуунуң талазы-биле инженери, ол-ла коллективте партия организациязының секретарының оралакчызы, балыкчылар болгаш аңчылар ниитилелиниң ында эге организациязының даргазы Николай Борисович Павлюк болган. Ийигизи — Кызылдың авиа-бүдүрүлгезинде механик Петр Васильевич Ударцев. Ол Чербиге өскен болгаш ол кавының «койгун чылар» черинге дааа эндевес кижи чүве-дир. Үшкүзү — ол-ла АТБ-ниң орукка шимчээшкиниң озал-ондак чок болурун хайгаараар ужурлуг УАЗ-469 маркалыг машинаның чолаачызы Михаил Александрович Горев. Ол аңаа бүзүрээн албан черниң машиназын ажыл хүнүнде дүрүм чокка аңнаарынга ажыглаткан.

Аңныр чурумунуң каржы хажыдыкчыларының чажырган бооларын егерь хар иштинден тып алган. Ол чепсектер болза, чолаачы М. Горевке хамаарыжыр 12 калибрлиг кош-дүгүрге. Н. Павлюкка хамааржыр дүрап харалдыг «Лось» болгаш П. Ударцевтиң ап чорааны дүрап ха-раалдыг узун (карып-даа снайперже деп болур) ланчы болган. Кош-дүгүрге биле «Лось» Горев биле Павлюктуң боттарының хууда бооларды боп бадыткаттынган. Ынчаарга ланчы мырыңай элдептиг. Республиканың аңныр-тывыш эргелелиниң начальниги халажырда К. А. Башанов чамдык бооларны дужаавааан чүве-дир. Оларның аразынга «тутуп айыткан ланчы база турган. Ол боо тѳтчеглекчиниң холунче канчап кире бергени? Таныш-көрүш аайы-биле олче дамчый бергени чугаажок. Ынчаарга кандыг-даа бооңу өске кижи холунче дамчыдары хоруглуг болгай.

«Аңчыларның» хууда документилери база элдеп. Павлюк биле Ударцев кайызы-даа «Штаттан дашкаар аңныр инспекторлары» деп кызыл шынзылгаларлыг. Ол хиреде Дапсыда камгалалдыг чер барын «билбес бис» дээпер-дир. Н. Павлюкка мыйгак адар лицензия бар болган, ынчалза-даа Тес-Хем девискээриндеи аңнаарын ында айыткан. Аңнап барган черинде охотоведке лицензияны ыяап-ла демдегледир ужурлуг. Ында чаңгыс-даа демдеглел чок болган.

Егерь бо бүгүнү дүрүм ѐзугаар хынап, буруулугтарның кырынга чогуур актыларны тургускаш, бооларны ап алгаш, тѳтчеглекчилерни аңнарының эъдин аңныр-тывыш эргелелинге егерь-биле кады чедирерин даасаш, ээп чана берген. Олары Камзалаковка келбээн, эргелелге-даа барбаан. Егерь болгаш эргелел ажылдакчылары бир хондур манап көөрге келбээн. Сураглаарга, эъдин ниитилелде аппарып дужааткан болган (ынчап болбас ужурлуг). А боттары ол аразында бүгү Тывага «бүрүн эргелиг» лицензия тып алган болган. Ында О. Гаврилов деп кижиге ак-көк будук-биле бижээнинге немей тѳтчеглекчилерниң фамилиязын, көк будук-биле чаа немей бижип каан. Ынчаарга «Тываның бүгү районнарынга аңнаар» лицензия түрбас-даа [illegible] камгалалдыг черден кажан-даа аңнаары хоруглуг.

Ынчалза-даа бүгү чонунун байлаа — аң-меңге дүрүм чок бау-биле кара холун сунган кижилерниң ажылдап турар черлериндан чамдык удуртукчулары, оларның эңнүк-талалары эргелеедиң эжиин амыратпайн, «хөөкүйлерге өршээл-келдереп» көргүзерин дилеп кээп турганы ак сеткилдиг кижилерни кайгадып турар. Олар база бо-данга чогуур дээрзин чугаалап каары артык эвес боор.

Бистиң хоойлу-дүрүм камгалаар органнарывыс бойдус байлааның тѳтчеглекчилеринге эптеш чок дээрзин билир бис. Ооң-биле кады хүнүн бодаар, алыскак-чиксек тѳтчеглекчилерни шыңгы кезедирин чоп база негеп турар. Бо талазы-биле эчээн дүвүрентиг байдал республика девискээринде бар болуп турар. 1981 чылда аңныр чурумун хажыткан 293 таварылга илереттинген, 85 бооңу хавырган, 220 ажыг үнелиг олуктерни хавырган. Илереттинген фактылардан аңгыда илереттинмээн таварылгалар бо-ла бары чугаажок.

Бойдус камгалалының, аңныр чурумун сагыырының чурр-утказын билир, чамдык ыглыгтыгчу ажылдакчы кижилер безин аңныр чурумун агыштыры-биле үрээр таварылгалар бар. Бии-Хем районнуң саң-хөө килдизиниң эргелекчизи Иннокентий Исаевич Шведов оглу Виктор, чолаачызы Геннадий Алексеевич Коротков олар-биле кады саң-хөө килдизиниң ГАЗ-69 маркалыг машиназын мунуп алгаш, аңныр хуусаазы төнгенде, январь 17-де, Бии-Хемниң Мезил деп черден буур адып алгаш, Кызыл районнуң охотоведиге туттурган. Ол тѳтчеглекчилерниң кырынга чогуур документилер тургустунган, бооларын, аңның эъдин хавырган.

Хоойлу-дүрүмнерден хөй тайылбыр кылбайн, ССРЭ Конституциязының 67-ги чүүлүнден мындыг одуругларны маңаа киирип, ооң утказын ужур-дузазын кандыг болза-даа эдилээр: «ССРЭ хамаатызы бойдусту хумагалаар, ооң байлаан камгалаар хүлээлгелиг».

Ч. САЛЧАК.

ФОТО СОЙГАЛААШКЫН: И. И. Шведов (мурнунда) баштаан тѳтчеглекчилер болгаш оларның олчазы.

Агаар

Республикага биче булуттаар, хар чагбас. Мурнуу-барыынын угланыышкынныг каттыг хүреги секундада 2 — 7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 40—45, чамдык районнарга 30—36, хүндүс 28—32, чамдык районнарга 20—25 градус соор.

Кызылга биче булуттаар, хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 40—42, хүндүс 18—20 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ЯНВАРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Дүвү чок чер» (2 сериялыг) 10.00, 13.00, 17.10, 20.00, «Кариб куржаандан репортаж» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночылында 9.30, «Комендант шагы» 10.50, 12.30, 15.00, 16.40, 18.30 (узаткан), 20.40 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Бистиң кайгамчык чылдарывыс!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Көдээ суурнуң шагдаазы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сээң човолаңыңны үлежир мен» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

ЧАРЛААЛДАР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынынга кол бухгалтерниң оралакчызынга, улуг юрисконсультантыга, күш-ажыл болгаш төлевир килдизиниң улуг инженеринге, экономист болгаш тудуг лабораториязынга инженерге ажылдаар кижилерни чалап тур.

Каттыжыышкынның адреzi: Кызыл хоорай, Чульдум, 2.

«Шын» солун редакциязынга чурукчу дарый негеттинип турар.

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы «А», «В», «С», «Д», «Е» категорияларының чолаачыларын база орук шимчээшкининиң дүрүмүн өөредир кежээки курстарга немелде хүлээп алыышкынны уламчылап тур. Оон аңгыда секретарь-машинакчыларның хүндүскү база кежээки курстарынга өөренир күзелдиглерни база чалап тур.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Интернациональная кудумчузу, 49, № 1 кабинет.

Чагыг № 57.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжэ амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглаа херектериниң талазы-биле Күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00030

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 25 (11823) | 1982 чылдың январь 30, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

Бөгүн улус ажыл-агыйының мурнакчыларының республика хуралы ажыттынар

МУРНАКЧЫЛАРГА АЛДАР!

ЭШ МУРНАКЧЫ

МУРНАКЧЫ. Ак-көк Тывавыстың кайы-даа булуңунда болзуңза — тевемалдыг Тес-Хем, Эрзинде, хову, дагларында хою чаттылган Улуг-Хем, Чөөн-Хемчикте, сааны эзбек төп районнарда, сарлык малдыг Мөңгүн-Тайгада, асбестилиг Ак-Довуракта, кобальтылыг Хову-Аксыда — кайда-даа чурттап, ажылдап турар болзуңза, сээң бүгү кузел-соруун Төрээн чуртка төлептиг бараан болурунче угланган. Мурнакчы, сен эш-өөрүңну баштап, бурунгаар оруктуизеп чоруур сен. Мурнакчы ажылчынның ажылының бүдүрүкчүлүү ортумак кижиниинден ийи катап улуг деп социолог-эртемденнер санап үндүрген. Мурнакчыларның ниитиниң хереэнге үлүүнүң тодарадыкчызы ол-дур.

Келир үеже бүзүрелдиг базымывыстың бирээзинниң — бо беш чылдың бирги чылы төнге-ле ай чедип турар. Түңнелдеривисте өөрүнчүг чүүлдер-ле хөй. Аныяк үлетпүрүвүс продукция сайгарарының планын күүседип алган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Планда ажыр дыка хөй чүүлдерни ажылчыннар бүдүрген. Чүгле ийи деңнелге. Хөмүр-дашты пландан 64 муң тоннаны хөйнү бүдүрген, а ол дээрге бүдүн 1945 чылда бүгү Тывага казып турган хөмүр-даштан барык-ла он катап хөй болганы ол-дур. Азы ол-ла чылда биске 0,9 миллион киловатт-шак электри энергиязын эзээш санныг станциялар берген, а эрткен чылын пландан ажыр берген энергия — 3,4 миллион. Өзүлдевистиң темпилери моон илдең.

Мал ажылында чамдык чедиишкиннеривисти билир сен, мурнакчы. Кодээ кижилеривис куруне мурнунга эрткен чылдың планныг даалгаларын күүсетти, харын-даа дүк садары 2,5 хуу, эът садары 1,3 хуу хөй болган, а чуурганы пландан 22,6 хуу хөйнү берген.

Автомобиль, агаар транспорту, харылзаа бүдүрүлгелери эки ажылдаан. Капитал тудуугга кол фондуларны ажыглалга киирери, бараан саарылгазы өскен.

Эрткен чылдың түңнели-биле социалистиг чарышка Каа-Хем район, Кызылдың эът комбинады, «Көвээ электри тудуг»нуң ТМЗ-зи, Кызылда № 2 автобүдүрүлге, Кызылдың үлетпүр садыы, «Тувабудбыт», Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнар, «Мурнакчы», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «О.Шынаа» совхозтар тиилекчилер болганнар.

Бо бүгүге сээң, эш мурнакчы, үлүүң эвээш эвес. Сен дег төлептиг эш-өөрүңнүң чамдызын маңаа адап көрээл. «Күш-ажылдың хостуу» совхозта өшкү кадарчызы Март-оол Күдер-оол. Эрткен чылын чүс өшкүден-не 132 анайны, баш бүрүзүнден-не 1,4 килограмм дүктү алган. Ол — рекорд. Кадарчы бодунуң көргежилиниң талазы-биле республика чемпиону болганы ол. Азы Иван Сафонов. Көргүзүү — 125 хураган, 4,4 кг дүк. Саанчы Таан Кара-Сал инектен-не 3084 кг сүттү сагган. «Алдан-Маадыр» совхозта суггатчы Алдын-оол Кызыл-оол гадан-на 24,2 центнер кызыл-тасты өстүрген. Гектардан-на 400 центнер ногаа. «Революцияның чалбыыжы» совхозта Екатерина Козорезованың чедиишкини ол. «Тыва кобальт» комбинатта Анатолий Семыкинниң бригадазының күш-ажылчы календарында — май ай. Ыяш белеткелинде Александр Герасимов, Николай Ширинкин баштаан бригадалар тергиин ажылдап турар. [illegible] Владимир Ладанов, Анатолий Карелин, Дылдый Бузур-оол, тудугжу Назын Ортун, бызаңчы Устин Копков, чазаныкчы Матпак Салчак, шевер-ледчи Антонида Инаева... Үени чыып, бурунгаар чиге базып орарларның чүгле чамдызы бо.

Мындыг кансы чугаадан безин илдең: чедиишкиннеривис бар, мурнакчылар эвээш эвес. Ынчалза-даа бодап көрээл. Совхозунда, комбинадында, КМК-ында, автобаазаңда «ортумактар» чежел? А хожудап турарлар? Сөөлгү адааныыс эштер «ортумактардан» бүдүн чартык катап эвээш бүдүрүкчүлүг ажылдап турарын демги-ле эртемденнер санаан. Кайы хире чидириг-дир? Ындыг болганда сээң, эш мурнакчы, деңнелиңге чедери чугула-дыр, ындыг болганда сен оларга дузалаар, оларны өру тыртар апаар сен. Социалистиг чарыш дээрге чүгле [illegible] сеткилдиг маргылдаа эвес, ол дээрге бот-боттарынга дузалажыры ол деп, партия бисти өөредип турар. «Хожудап турарлар чок ажылдаар» — лозуңувус ол. Бүгү-ле мурнакчы, депшилгелиг чүүлдү нептередири — ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдарывыстың үндезини ол-дур.

Чогум харын-на хожудааннарның ужурундан эрткен чылдагы түңнелдеривистиң чамдызы бисти өөртпейн турар: элээн хөй бүдүрүлгелер [illegible] күүсетпээн, бот-үнени чиигедири чедип алдынмаан, чер ажылы чегей болган, доозулбаан тудуглар немей өскен...

Мурнакчы — бүгү-ле эки чүүлдерниң эгелекчизи, нептередикчизи, ажылдың херек кырында боттандырыкчызы. Бөгүн республиканың найысылалында шуулганда чыылганнар чогум-на ындыг кижилер. Олар Тываның бүгү ажылчы чоннарының төлээлекчилери. Олар эрткен чылдың түңнелдерин сайгарып көрүп, бо чылдың, ССРЭ-ниң 60 харлаарының чылының, социалистиг хүлээлгелерин бадылаар. Оларны чымыштыг, ынчалза-даа буянныг ажыл-херектер манап турар.

Бүгү-ле күзел-чүткүлүңге, ажыл-херээңге чедиишкинниг бол, мурнакчы!

ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫВЫСКАНЫ-БИЛЕ

Республиканың улус ажыл-агыйының элээн хөй мурнакчыларынга адырлар ажыы-биле ачы-хавыяазы болгаш он бирги беш чылдың бирги чылында социалистиг чарышка чедип алган бедик көргүзүглери дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг аттарын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1982 чылдың январь 29-тугу Чарлыгларын ёзугаар тывыскан.

Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты:

Мария Егоровна **Братухинага** — Тываның В. И. Ленин аттыг дагдүгү арыглаар комбинадының ЧЭТ-те [illegible] машинизи.

Кызыл-оол Маадыр-оолович **Оюнга** — «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехиниң улуг аппаратчызы.

Николай Петрович **Ширинкинге** — Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының Ырбанда ыяш белеткээр пунктузунуң комплекстиг бригадазының бригадири. Тожу район.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны хүндүлүг атты:

Далар-оол Алдын-оолович **Комбу-Сүрүнге** — Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» совхозунуң хойжузу;

Анай Балзановна **Севилбаага** — Эрзин районнуң «Чаа орук» совхозунуң хойжузу;

Сарыг-оол Сүрүнчейович **Тарыйга** — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң хойжузу;

Кара-кыс Сагаан-ооловна **Ховалыгга** — Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң хойжузу;

Алыг-оол Иргитович **Чыргалга** — Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозунуң хойжузу.

Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты:

Виктор Александрович **Будага** — Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгезиниң автомобиль чолаачызы;

Владимир Тарасович **Ладановка** — Кызыл хоорайның пассажир автотранспорт бүдүрүлгезиниң автомобиль чолаачызы.

Тыва АССР-ниң хову ажылының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты:

Алдын-оол Калзанмаевич Кызыл-оолга — Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң суггатчызы.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу хүндүлүг атты:

Назын Байкараевич **Ортунга** — «Тыва тудуг» трестиниң «Кызыл тудуг» эргелелиниң дашчызы;

Устин Константинович **Копковка** — «Тыва кодээ тудуг» трестиниң № 958 көжүп чоруур механизированнаа колоннаның былаңчызы. Каа-Хем район.

Тыва АССР-ниң харылзаазының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты:

Валентина Ивановна **Грешевага** — Бояровка суурнуң харылзаа салбырының начальниги, Каа-Хем район.

Тыва АССР-ниң садыының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты:

Александра Леонтьевна **Кузнецовага** — Каа-Хем райпозунуң магазин садыгжызы.

Анита Саны-Шириевна **Салчакка** — Бай-Тайга райпозунуң столовазының повары.

Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты:

Екатерина Егоровна **Мальцевага** — Бии-Хем районнуң чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Тыва АССР-ниң чуртталга-коммунал ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты:

Татьяна Нестеровна **Долговага** — «Водоканал» эргелелиниң канализация станциязының машинизи, Кызыл хоорай.

Республиканың бүдүрүлге мурнакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында социалистиг хүлээлгелер күүселдезинге чедип алган кескү чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Наталья Ооновна **Анчима** — Кызыл районнуң холушкак бараннар садыында садыгжы.

Николай Петрович **Будыпин** — «Сельхозтехкуркомнуң» автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы, Кызыл хоорай.

Дылдый Базырович **Бузур-оол** — Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң чолаачызы.

Сендажи Ондаровна **Даш** — Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажында харылзаа салбырының [illegible].

Маймаа Чыдымовна **Доңгак** — Мөңгүн-Тайга районда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы.

Демир-оол Салчакович **Дотпаа** — Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң малчыны.

Николай Иванович **Ефремов** — «Кызылшәэтудуг»нуң» эргелелиниң комплекстиг бригадазының бригадири.

Антонида Ивановна **Инаева** — «Тыва сеттетуг тудуг» трестиниң Кызыл хоорайда сеттелге-тудуг эргелелиниң шевер-ледчизи.

Иван Иванович **Кабрин-ович** — «Тыва кобальт» комбинаттың чер адаакчын даг ажылы кылыр рудниктиң электрослесары.

Анатолий Петрович **Карелин** — Улуг-Хем районда Шагаан-Арыгның автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Март-оол Кыргысович **Күдер-оол** — Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң малчыны.

Эник-оол Херелович **Кужугет** — Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң малчыны.

Тамара Балдыр-ооловна **Кыргыс** — Кызылдың үлетпүр бараннар садыының «Саян» универмагының улуг садыгжызы.

Маадыр-оол Егорович **Лопсаң** — «Красноярскгэсстрой» тудуг эргелелиниң № 2 КМК-зының № 2 участогунуң комплекстиг бригада бригадири. Улуг-Хем район.

Анатолий Арефьевич **Маслов** — Тожу районда ыяш ажыл-агыйы черинниң лесниги.

Кертик-оол Серен-оолович **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районда «Искра» совхозтуң малчыны.

Клара Содунамовна **Монгуш** — Чөөн-Хемчик районнуң чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң хөп чуур цехиниң ажылчыны.

Хеппиг Копи-Хооловна **Ондар** — Чөөн-Хемчик районнуң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Кежикендей Чимбаевич **Ооржак** — В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинадының оруменнаан.

Алексей Васильевич **Оськин** — В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинадының БЕЛАЗ-540 деп автосамосвал чолаачызы.

Константин Иосифович **Поздняков** — Таңды районда Хову-Аксының автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Марфа Егоровна **Прейман** — Кызылдың эът комбинадының ажылчыны.

Варвара Сафроновна **Романова** — Бии-Хем райпозунда садыгжы.

Матпак Баныс-оолович **Салчак** — Бай-Тайга районда чуртталга-коммунал бүдүрүлге эргелелиниң чазаныкчызы.

Зоя Андреевна **Сан-оол** — Эрзин райпозунда столовая повары.

Эник-оол Кыргысович **Сереэ** — Улуг-Хем районда үлетпүр комбинадының рамщиги.

Сувак Сойсунович **Сояп** — Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозтуң малчыны.

Владимир Севенович **Сырат** — Тываның күрүнениң кодээ ажыл-агыйы дуржулга станциязының малчыны, Таңды район.

Кэргеп-оол Иргитович **Чавырал** — Каа-Хем районнуң «Улуг Октябрь» совхозта хой бригадазының бригадири.

Геннадий Трофимович **Черепанов** — «Тыва совхоз-тудуг» каттыжыышкынының № 2 КМК-зының тавылыкты бетон-цикнер бригадири, Кызыл район.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай.
1982 чылдың январь 29.

Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозтуң хойжузу Дембирель Чылбак-оолович Эрендей он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 хойдан 124 хураганны оңча-менди камгалап алгаш, республикада эң бедик түңнелдерни чедип алган малчыннарның одуруунда кирген.

Дуржулгалыг малчынның [illegible]. Баштайгы төрээн хойларның хураганнары шупту оңча-менди дорүгүп турар. Ол бо чылын база эки көргүзүгнү чедип алыр сорулгалыг.

ЧУРУКТА: мурнакчы хойжу Д. Ч. Эрендей.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Михаил Андреевич Сусловту орнукшутканы

Кызыл шөлге кажыыдал митингизи

Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң кескү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Андреевич Сусловту совет улус январь 29-те сөөлгү оруунче үдээн.

Эвилелдер бажыңының Колонналыг залы ийи хүн кажыыдал ёзулалының бандалынга турган. Моон мурнуу чарыында хүндү ышкаш, Москваның болгаш областың ажыл-ишчилери, эвилелдешкен республикаларның, крайларның болгаш областарның төлээлекчилери, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының ажылдакчылары, эртем болгаш культура ажылдакчылары, Совет Арминың дайынчылары, ашпактар соксаал чокка шуужуп кээп турган.

М. А. Сусловтуң мага-бодун салган хааржактың баары-биле совет кижилер кажыыдалдың ёзулалы-биле эртип турган, ол хааржакты венoктарның болгаш чечектерниң аразында бедиктээштиң кырында тургускан болган. Партияның болгаш күрүнениң бүгү амыдыралын, бүгү күжүн, билиин болгаш салантызын партияга база чонга бараан болдурган ажылдакчызының тураскаалын олар хүндүткеп турганнары ол.

Кажыыдал аялгалары чаңгыланып турган.

Хүндүлел таңныылында — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү А. А. Громыко [illegible] В. В. Гришин, А. Я. Пельше, К. У. Черненко, А. П. Кириленко, Б. Н. Пономарев [illegible]

М. А. Сусловтуң тереңнери, чоок кижилери, өңнүктери болгаш сурукчулары турган. Чарлып ёзулажырының сөөлгү минуталары келген.

М. А. Сусловтуң мага-бодун салган хааржакты кажыыдал аялгаларын ырлап турда Колонналыг залдан үндүре бергеш, артиллерия лафединиң кырынга аппарып тургускан. Кажыыдал кылажы Кызыл шөлче углан-дыр оожум шуужупкан.

Шуушкаакчыларның мурнунда — хөй санныг венок чечектер, М. А. Сусловтуң шаңналдарын — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының «Хадыыр болгаш Маска» ийи Алдын медалын, өске-даа совет орденнерин болгаш медальдарын, ол ышкаш социалистиг ак-дуңмалыышкы кашдаа күрүнелерниң шаңналдарын кызыл атлас сыртыкчыгаштар кырында аппар чораан.

Кызыл шөлде — найысылалдың муң-муң ажылчы чоннары. База-ла мында, индирлерде, — СЭКП ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүннерже кандидаттар, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, эвилелдешкен республикаларның, крайларның болгаш областарның [illegible].

Дипломаттыг корпустуң [illegible] база мында.

Кажыыдал кылажы Мавзолей [illegible] кижиниң мага-бодун [illegible]

Кунаев, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, орнукшудулганы организастаар талазы-биле чазак комиссиязының кежигүннери Мавзолейниң Төп индиринче үне бергеннер.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев кажыыдал митингизин ажыткан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эштер!

Партия болгаш чурт аар кажыыдалга таварышты. Эң хоочун партийжи удуртукчуларның бирээзи, идеологтуг фронтунуң шылгараңгай ажылдакчызы, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң кескү ажылдакчызы, бистиң эргим өңнүүвүс болгаш эживис Михаил Андреевич Суслов амы-тынындан чарылды.

Эш Сусловтуң амыдырал-чуртталгазы улуг ажыл-херектер-биле долдунган турган. Хамааты дайынның чылдарында-ла дайынчы комсомолчу чалыы назын, үелиг болуп, ядыыларның комитеттериниң ажылынга кирипкен. Оон соонда ядыы тараачыннның оглу рабфакка барып өөренип, институт доозуп, боду башкы болу берген. Оон соонда партийжи ажылы эгелээн. Дайын мурнундагы чылдарда Россияның Мурнуу чүгүнүң эң чугула девискээрлеринге социалистиг тургузуушкунну шуут удуртуп чораан. Ада-чурттуң Улуг дайынының [illegible] да армиянга политиктиг [illegible] [illegible]

дүр улуг Коммунистиг партиявыска кылыгаар чок бараан болган, оон хүрээлеңинге ол Ленинниң амыдырал-чуртталгазының үелинде-ле кирген болгаш алдан ажыг чыл оон кежигүнү болуп келген.

Партияның идеологиязы [illegible] ажылынга, оон эң чугула теоретиктиг документилерин ажылдап кылырынга, СЭКП-ниң делегей политиказын тургузарынга болгаш ону амыдыралга боттандырарынга Михаил Андреевичтиң салыышкыны үнелеп четтикпес. Социализм чурттары-биле, коммунистиг болгаш ажылчын даштыкы партиялар-биле, дараазында [illegible]

Эш Сусловтуң ол бүгү кылган, хөй янзы ажыл-чорудулгазы бистиң чуртувуска-даа, оон даштынга-даа аңаа ханы хүндүткелди берген. Хөй-хөй чурттарның коммунистеринге болгаш ажылчы чоннарының калбак бөлүктеринге ол Маркс-Энгельс-Ленинниң улуг өөредиинге чиже-гээр чуве чокка бердинген, оон революстуг принциптерин камгалаарынга бызаа-биле туржуп турар болган ону бистиң партиявыстың амгы үениң дуржулгазынга [illegible] бүгү-биле хөгжүдеринге [illegible] дузалап турар кижи кылдыр билдинип турган.

А мичаарга бистер. Михаил Андреевичиниң [illegible]

олар сээң дугаайыңда чырыткылыг тураскаалды кадагалап арттырар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Төп Комитединиң секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Андреевич Сусловтуң тураскаалынга бараалгаткан кажыыдал митингизин ажыттынган деп чарлаарын чөпшээреп көрүңер, эштер.

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң МХК-зының бирги секретары В. В. Гришинге сөс берген.

В. В. ГРИШИННИҢ чугаазы

Эштер!

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Андреевич Сусловту бистиң партиявыс, чуртуң ажылчы чоннары ханы кажыыдал-биле сөөлгү оруунче үдеп турар-дыр.

Совет улуска, Ленинниң партиязыга аар чидириг таварышты. Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң кескү ажылдакчызының чаа-бышттыг коммунистиниң чырыы соксаазы берген. Чаагай сеткилдиг болгаш [illegible] коммунизмниң улуг идеялынга. Ленинниң [illegible]

тургузуушкунунга бердинген бараан болурунуң үлегер чижээ-дир.

Ядыы тараачынның оглу оол алды харлыг аныяк турган-ла Совет эрге-чагырганың баштайгы хүннеринден эгелеп, [illegible] чидиг аңгы демиселинге идепкейлиг киржи берген, ядыылар комитединге база можунуң комсомол организациязынга ажылдап турган. Москваның Плеханов аттыг улус ажыл-агыйы институдунга өөредилгезин дооступ, башкылаар ажылдап турган. 1931 чылдан эгелээш, Михаил Андреевич — партияның база күрүнениң хынылга ажылынга турган, оон соонда партияның Ростов обкомунуң секретарынга болгаш партияның Ставрополь крайкомунуң бирги секретарынга соңгуткан.

[illegible]

көргүскен. 1947 чылдан бээр, барык-ла үжен беш чылдың дургузунда, Михаил Адреевич бистиң партиявыстың Төп Комитединиң секретары болуп келген. 1949–1950 чылдарда дакпырлаң, «Правда» солуннуң кол редактору болуп турган.

Партия болгаш күрүнениң ажылының бүгү-ле албан-дужаалдарынга турган, Михаил Андреевич Суслов болуунуң бүгү күштерин, билиглерин, байлак дуржулгазын бистиң партиявыстың болгаш совет улустуң чаагай чоруунга, коммунизмниң тиилелгези дээш берип келген. Ол партияның херээниң шынныынга чүткүлдүг бүзүрел-биле, большевиктиг принципалдыы-биле болгаш үнче сорулгазы чедип алырынга быжыг турушту-биле, бодунга болгаш ажыл талазы-биле эштеринге бедик негелделиг-биле, күш-ажылга, кайгамчык мөзүлүг-биле болгаш канчаар-даа аажок биче сеткилдиг-биле ылгалып чораан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составында Леонид Ильич Брежневтиң удурттулгазы-биле Михаил Андреевич Суслов ниитики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның шиитпирлерин [illegible]

(Уламчылалы 2-ги арында).

МУРНАКЧЫЛАР ЧУГААЛАП ТУР

№ 1 КМК-да Сергей ОХЕМЧИКТИНИН удурткан тудугжу бригада бо чылды эки темп-биле эгелээн, ам бригадирге сөс бердивис.

— Эртенн чылын бистиң бригада «Тыва совхоз тудугу» каттыжыышкынының бүдүрүлге-техниктиг чечелээшкин эргелелиниң объектилериниң тудуунга ажылдап турган. Ажылды шуудадыр дээш бистен хамааржыр бүгү-ле [illegible]

хемчеглерни ап, ажылдап келдивис. Борис Чымба, Сергей Соколов, Владимир Сарипоченко олар эки ажылдап турар мурнакчыларывыс.

Каттыжыышкынның бригадаларының аразында социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, чаңгыс эвес удаа мактадып даа келдивис.

Мен бодум ам 12 чыл ажыг тудуг ажылында ажылдап келдим. Ажылды организастаарын чогумчалыг болдуруп, баш бурунгаар-ла кижи бүрүзүнге хуваары бедик темп-биле, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга ковутт идиглиг болур чүве.

Бо чылын бригадавыс социалистиг хүлээлгени алгаш, ону күүседири дээш ажылдап кирипкен. Тудуг-монтаж ажылдарының шимнарын экижидерин, чылдагаан чок ажыл шагы узер ооржукту болдурбазын социалистиг хүлээлгевисте киирген бис. Ниити чылдың планныг онаалдаларының күүселдезин бүрүн хандырары — бистиң кол сорулгавыс.

[illegible]

Сарыг-Септе № 4 КМК-даа ГРИГОРИЙ ЛЕОНТЬЕВТИҢ удурткан тудугжу бригадазы 1981 чылдың социалистиг чарыштың [illegible]

[illegible]

1982 чылда социалистиг хүлээлгезинге 6 [illegible]

«Тыва совхоз тудугу» каттыжыышкынның [illegible] № 3 КМК-ның комсомол-аныяктар бригадазының бригадиры СЕРГЕЙ ДИНЧИТ [illegible]

[illegible]

Чаа-чаа чедиишкиннерже

ЧЕДИП АЛДЫНГАНЫНГА ООЖУРГАВАС

«Мал ажылы — кедээр шалыңын фронту» деп республиканың [illegible]

[illegible]

быжыглаар, он бирги беш чылдың нийти чылының чаалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир дээш улам күжениишкинниг ажылдаарлар.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМДАН...

Н. В. Петрова — Кызылдың даараныкчы фабриказының [illegible]

[illegible]

[illegible] Амгы үеде ол бедик продукцияны зайлап белеткээр хүлээлгезин ак сеткилдиг-биле күүседип турар.
М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: даараныкга фабриказының хоочуну Н. Петрова болгаш мурнакчы даараныкчы В. Ажи-оол ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Михаил Андреевич Сусловту орнукшутканы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Михаил Андреевич Леонид Ильич Брежневтиң шынчы соратниги. СЭКП-ниң ленинчи угланыышкынының чалбыыштыг пропагандизи база чорудукчузу болуп турган. Марксизм-ленинизмниң принциптеринге шынчы болур чорук, теорияның болгаш практиканың айтырыгларын чогаадыкчы ёзу-биле көөр чорук, а ол ышкаш кайнаар даа аажок улуг дуржулга бистиң партиявысты оон со-[illegible]

кии чок холбашкан. Михаил Андреевич Москваның ажылчы чоннарының амыдыралын, Москва бүдүрүлгелериниң бүдүрүлгечи чедиишкиннерин, найысылалдың культуразының база эртемниң чедиилгелерин доктаамал сонуургаан. Москваның партия организацияларының база күш-ажылчы коллективтериниң ажылынга улуг дузаны көргүзүп турган. Бүгү совет улус-биле кады москвачылар Михаил Андреевич Сусловтуң мөчээнинге ханы кажыыдап турарлар [illegible]

бердинген кижи бистен чарлып чорутту. Бистиң чүректеривисти ханы кажыыдал сарыыдыг тур. Бистер Михаил Андреевич Суслов-биле чарылбышаан, коммунизм болгаш тайбың дээш демиселге бистиң партиявыстың база чонуң чедиишкиннерин кадагалаар болгаш көвүдедир апаар бис деп чугаалап тур бис. Михаил Андреевич Суслов бодунуң бүгү амыдыралын берген херекти — коммунизм тургузуушкунунуң херээн шудургу [illegible]

[illegible]

ССРЭ-ниң ЭА-ның [illegible] П. Н. Федосеев [illegible]

П. Н. ФЕДОСЕЕВТИҢ чугаазы

[illegible]

В. А. ЗИМНЕВТИҢ чугаазы

[illegible]

(СЭТА).

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

1981 чылда мал ажылдакчыларының социалистиг чарыжының тиилекчилери

ХОЙЖУЛАР

А. А. Ф.	Совхозтар	100 хой, ошкудан камгалап хураан, анай	Бир хойдан кыргаан дүк (кг)
М. С. Белек-оол	«Күш-ажылдың хостуу»	132	1.4
В. М. Чамбал-оол	—«—	131	1.5
Н. Ш. Сат	«Сүт-Хөл»	125	0.8
И. П. Сафонов	«Революцияның чалбыражы»	125	4.1
Д. Ч. Эрендей	«Кызыгаар»	124	2.3
А. Д. Бызаакай	—«—	122	2.2
С. С. Соян	—«—	121	1.7
Х. Н. Шыы	«Мөген-Бүрен»	120	1.7
И. Д. Дагба	«Малчын»	119	1.2
Д. С. Дотпа	«Саян»	118	3.3
О. Б. Дижитмаа	«Кызыгаар»	116	2.1
С. Д. Монгуш	«Алдан-Маадыр»	116	1.8
Д. К. Монгуш	«Сүт-Хөл»	115	0.8
О. Г. Кечил-оол	«Кызыл тараачын»	115	3.9
Т. И. Павыл	«Гиндеге»	115	4.1
П. К. Лама	«Күш-ажылдың хостуу»	114	1.0
Д. Б. Шавыраа	«Х Улуг хурал»	113	2.0
Ш. Б.-Б. Тумат	«О. Шынаа»	113	1.7
М. Д. Доос	«Бай-Тал»	112	2.0
Б. Д. [illegible]	«Х Улуг хурал»	111	[illegible]
О. С. Намдал	«Мөрен»	110	2.3
Т. С. Хомушку	«Бай-Тал»	110	2.6
А. Б. Содунам	«Х Улуг хурал»	110	2.7
Ш. Т. Биче-оол	«Күш-ажылдың хостуу»	110	1.1
Н. М. Агбаан	«О. Шынаа»	110	1.4
В. И. Комбуй-оол	«Малчын»	110	1.3
К. С. Монгуш	«Искра»	110	2.3
Ш. Д. Куулар	«Октябрь 30 чылы»	110	2.6
А. Д. Байкара	«Хадың»	109	3.8
Д. И. Седий	«Чаа орук»	109	1.8
М. Д. Биче-оол	«Малчын»	109	1.2
С. Н. Тас	—«—	109	1.2
М. К. Соян	«Чаа орук»	109	2.4
Б. Ч. Хомушку	«Барлык»	109	2.8
Б. С. Шавы	Ленин аттыг	108	1.9
Б. Д. Хертек	«Малчын»	108	1.2
К. А. Окпан-оол	«Барлык»	108	2.2
Ч. У. Чанзын	«Х Улуг хурал»	107	2.2
К. С. Ооржак	—«—	107	2.5
Ш. К. Ооржак	«Өөк»	107	4.2
Ч. Л-Ш. Монгуш	«Искра»	107	1.7
С. Б. Сарыглар	«Барлык»	107	2.2
А. В. Севилбаа	«Чаа орук»	106	1.8
Д. Т. Комбу-Сурун	«О. Шынаа»	106	1.6
Ө-С. Х. Хомушку	«Малчын»	105	1.2
М. Д. Ооржак	«Алдан-Маадыр»	106	0.9
Ш. А. Ооржак	—«—	106	1.0
Э. Э. Монгуш	«Искра»	106	1.7
Д. П. Оюн	Тока аттыг	105	4.0
К. Д. Ооржак	«Тиилелге»	105	3.2
Б. Д. Кажин	«Енисей»	105	4.6
И. С. Данзурун	«Чодураа»	105	3.2
Д-Н. Ч. Ооржак	«Алдан-Маадыр»	105	1.6
С. С. Сат	СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг	105	1.2
Д. С. Содунам	«Барлык»	105	2.1
Э. Х. Кужугет	—«—	105	2.1
Б. Х. Казырык	«Бай-Тал»	104	2.2
О. И. Хаван-оол	—«—	104	1.8
Н. Х. Мандып-оол	«Х Улуг хурал»	104	3.1
С. С. Тарый	«Күш-ажылдың хостуу»	104	1.0
М. К. Комбу	—«—	104	1.0
С. Х. Уржанай	«О. Шынаа»	104	1.2
К. Ч. Монгуш	«Искра»	104	1.9
Б. Б. Ооржак	«Коммунизмниң херели»	103	2.4
М. И. Чамзы-оол	«Чаа орук»	103	1.5
С. Ш. Сидоо	—«—	103	1.6
К. Х. Сандык	«Бай-Тал»	103	1.8
М. Б. Хурбе	«Х Улуг хурал»	103	2.0
А. Б. Кара-оол	—«—	103	2.2
Х. Э. Соян	«Кызыгаар»	103	2.1
А. Ш. Шимит	—«—	103	1.8
Б. Д. Тейнин	«Малчын»	103	1.2
М. Б. Ондар	«Сүт-Хөл»	103	0.7
Д. Д. Дамчай	«Чаа орук»	102	1.1
И. С. Саая	«Мөрен»	102	1.9
А. И. Чыргал	«Бай-Тал»	102	2.2
Д. Б. Ооржак	«Өөк»	102	4.3
[illegible]	«Күш-ажылдың хостуу»	102	[illegible]
[illegible]	«О. Шынаа»	102	[illegible]
Б. С. Бефарган	«Малчын»	102	1.3
К. Л. Ондар	«Алдан-Маадыр»	102	1.0
Н. А. Ховалыг	—«—	102	1.0
С. С. Ондар	—«—	102	2.9
Т. Ч. Ондар	«Сүт-Хөл»	102	2.1
Д. Л. Кол	«Тоора-Хем»	102	2.3
[illegible]	[illegible]	101	[illegible]
[illegible]	«Чаа орук»	101	[illegible]
[illegible]	«Бай-Тал»	101	1.9
[illegible]	—«—	101	1.1
[illegible]	«Күш-ажылдың хостуу»	101	1.7
[illegible]	«Алдан-Маадыр»	101	0.9
[illegible]	«Сүт-Хөл»	101	1.1
С. С. Гулуш	—«—	101	0.8
Б. Х. Успун	«Малчын»	101	1.4

САӨНЧЫЛАР

А. А. Ф.	Совхоз	Бир инектен сааган сүт (кг)
Т. Д. Кара-Сал	«Большевик»	3084
К. М. Кыргыс	«Кызыл тараачын»	2956
Е. Д. Монгуш	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	2950
З. А. Седипей	«Кызыл тараачын»	2905
А-К. С-Б. Монгуш	СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг	2889
В. Т. Байкара	«Саян»	2808
[illegible]	«Большевик»	2748
М. А. Сат	«Кызыл тараачын»	2746
Д. Д. Ондар	СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг	2676
Е. М. Кыргыс	«Кызыл тараачын»	2667
Н. Д. Мазилкина	—«—	2615
Р. П. [illegible]	«Саян»	2548
Н. С. Хөвеа	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	2538
Л. Д. Магеря	«Саян»	2534
М. М. Донгак	«Чыраа-Бажы»	2490
А. С. Баларчы	«Тес-Хем»	2478
Г. М. Фисенко	«Саян»	2467
З. К. Монгуш	«Большевик»	2460
К. Н. Отева	«Саян»	2436
М. Т. Кара-кыс	«Хадың»	2409
Н. Д. Симакова	«Саян»	2350
З. С. Тюлюш	Дуржулга станциязы	2350
Р. Т. Кулиндарий	«Саян»	2327
О. Ч. Баткар	«Чодураа»	2322
Н. Я. Биринчей	«Улуг-Хем»	2300
Д-Б. Д. Дажы	«Тес-Хем»	2295
Т. П. Оюн	«Революцияның чалбыражы»	2295
С. К. Хомушку	«Саян»	2293
В. Д. Магеря	—«—	2275
Н. С. Русских	СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг	2254
Р. И. [illegible]	—«—	2233
К. Н. Монгуш	«Искра»	2219
Н. Д. Оюн	«Тес-Хем»	2214
В. С. Донгак	«Искра»	2213
О. Х. Укей	«Чодураа»	2137
З. С. Узун-оол	«Күш-ажылдың хостуу»	2125
К. Д. Оюн	«Чодураа»	1882

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Бригаданың ады	Совхоз	Бригадирниң а. а. ф.	100 хойдан камгалап хураган	Бир хойдан кыргаан дүк (кг)
№ 1 бригада	«Кызыгаар»	В. А. Бызаакай	108	2.2
Чечектиг	«Алдан-Маадыр»	Б. Ч. Ооржак	106	1.3
Эйлиг-Хем	«Күш-ажылдың хостуу»	А. Т. Хандываа	102	0.9
Улуг-Хову	«Чыраа-Бажы»	Т. Б. Куулар	101	1.9
№ 1 бригада	«О. Шынаа»	В. М. Хажылдай	98	1.5
№ 4 бригада	«Чаа орук»	Б. Ч. Севилбаа	97	1.5
Хорумнуг-Өй	«Кызыл тук»	М. С. Сундуй	95	1.5
№ 4 бригада	«Нарын»	Б. С. Нурзет	95	2.0
№ 1 бригада	«Коммунизмниң херели»	Ш. Ш. Оюн	94	2.9
№ 3 бригада	«Мөрен»	А. К. Өлзей	93	1.6
№ 1 бригада	«Х Улуг хурал»	В. Т. Чарт-оол	93	2.2
№ 2 бригада	«Мөген-Бүрен»	С. К. Шылдыраа	92	1.1
№ 1 бригада	«Искра»	Д. С. Монгуш	91	1.7

СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

Ферманың ады	Совхоз	Бригадирниң а. а. ф.	Бир инектен сааган сүт (кг)
Арыг-Бажы	«Большевик»	К. Д. Иргит	2397
Өөк	«Саян»	В. Г. Никулина	2185
Арыг-Бажы	«Искра»	Л. М. Домба	2100
Төп	СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг	П. Д. Мальнычук	1929
Төп	«Коммунизмниң херели»	С. Б. Бегзи	1819
Тарлаг	«Өөк»	М. Дожулдей	1741
Торгалыг	«Күш-ажылдың хостуу»	Б. К. Санчай-оол	1570
Хараал-Тей	«Чодураа»	Ч. Н. Баткар	1545
Төп	«Тиилелге»	К. Д. Чимит-Доржу	1474
Алдыы-Шынаа	«Улуг-Хая»	Х. Т. Севек-Хуурак	1372
Өртен	«Тес-Хем»	Д. Ч. Шывык	1322
Үрбүн	«Найырал»	Ч. А. Очуржап	1303
Бужур-Чыраа	«Коммунизмче орук»	А. Ч. Монгуш	860

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

А. А. Ф.	Совхоз	Хонукта ортумак немелде дензи (гр)
Н. Ч. Монгуш	«ТАР-ның 25 чылы»	950
Ч. К. Кыргыс	—«—«—«—	840
Е. Р. Евдокимова	Дуржулга станциязы	730
А. В. Бочкарева	СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг	717
С. Ш. Тожу	«Революцияның чалбыражы»	654
О. К. Мандыт	«Улуг Октябрь»	649
В. П. Белозерова	«Саян»	620
Г. В. Губина	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	577

МАЛДЫҢ ӨСКЕ ЧҮЗҮН АЙМАА-БИЛЕ МУРНАКЧЫЛАР

[illegible] районнуң «[illegible]» совхозундан база Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозундан эътжир угланыышкынныг бода мал кадарчылары А. Ш. КУУЛАР болгаш О. О. ТЫРТЫК олар 100 инектен 95 болгаш 93 бызааны камгалаан;

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» болгаш Барлык Маркс аттыг совхозтарының чылгычылары Д. С. МОНГУШ болгаш Н. С. МОНГУШ 100 бе санындан 100 кулунну камгалап алган;

Каа-Хем районнуң СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозундан, Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозундан база Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозундан семиртир мал кадарчылары Г. И. МАЦКЕВИЧ, Н. К. СИЛЬЯНОВ, В. М. СУНДУЙ олар боттарынга быжыглаан малының баш санындан хонукта ортумаа-биле 1.100, 654 болгаш 570 грамм немелде дензини алган;

Кызыл районнуң «Тере-Хөл» совхозунуң инекчизи С. Д. КОЛ 100 ыынылаанна 103 анайны камгалап алган:

Кызылдың кош фабриказының кош ажаакчызы З. В. ТЮЛЮШ төрүүр ээнгдең санындан 187 чүургааны алган. 1981 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери болганнар.

Республиканың совхозтарында 30 хойжу болгаш өшкү кадарчылары төрүүр 100 хой, өшкүге өнээштир 100 хураганны, өнайны камгалап алганнар.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОФИЯ. Болгария Улуг Республикада чурттаар байдалдарын [illegible] угландырып турар. Өнгү беш чылдың баштайгы чылында 70 муң ажыл ог-бүлелер чаа квартираларны [illegible]. Улуг [illegible] ганың 37 чылдарының дургузунда республикада чурттаарга фондузу бүдүн чартык катап улгаткан.

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың эң улуг хөлдериниң бирээзи — Хубсугулдуң балык байлаан ажыглаар талазы-биле практиктиг сүмелерин моол болгаш совет специалистер ажылдап кылган. Хөлдүң суг девискээри — 2,5 муң дөрбелчин километр. [illegible] апарган омуль деп балыктар база хөй-биле алып [illegible].

БУХАРЕСТ. Румынияның профэвилелиниң [illegible]. Ол санаторий баштайгы дыштаныкчыларны хүлээп алган. Амгы беш чылда 2,5 миллион ажыл ажылчы чоннар санаторийлерге, курорттарга дыштанып, боттарының [illegible] улам быжыглаар.

ВЬЕНТЬЯН. Лаос Улус-Демократтыг Республиканың [illegible]. Чурттуң ол бойдус байлаан катап тургузар [illegible].

[illegible] хамы болгаш өске-даа [illegible] тарны өстүрер чаа черлерни [illegible].

БЕЛГРАД. Канада эртемдежигтериниң [illegible] Югославияга удур [illegible] ол чуртка организастан турары-биле холбаштыр Канаданың чазааны [illegible] Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының даштыкы чурттарда төлээлекчилеринге удур [illegible] кирипкен ол дераны [illegible] организастаарын канчап-даа [illegible] Югославияның [illegible]. Ол [illegible] ТАНЮГ [illegible] дамчыткан.

ГАВАНА. Машина тудуунуң Парсио Лопес Росельо аттыг заводу Куба республиканың [illegible] ажылдап турар. [illegible] улуг баштайгы чаа машиназын ында бүдүрүп эгелээн. Улуг ажыл-агыйының чүъктерин дажыглаарынга чаа машинаны ажыглаар.

Чүък сөөртүр машинаның барык бүгү кезектерин Кубага чогаатканы бүдүрген. Машинаны «Тайно» деп адаан. Ооң күчүзү — 190 аът күштүг. Автомобиль тудуунуң эң сөөлгү чаа херекселдери-биле машинаны дерээн.

ДАШТЫКЫДА

АМЕРИК АЙЫЫЛДЫГ ПЛАННАРГА УДУР

БОНН (СЭТА). Массалыг хуутказыышкынның боо-чепсектерин [illegible] талазы-биле АКШ-тың [illegible] — [illegible] айыылдыг пландарын Барыын Германияның [illegible] профессор Г. Кале [illegible]. Гамма [illegible] [illegible]

[illegible] Г. Кале [illegible].

Гамма [illegible] АКШ-тың айыылдыг [illegible] Г. Кале демдеглээн.

Нейтронтуг бомбаны болгаш гамма чырыын [illegible] АКШ-тың [illegible] Барыын Германияның [illegible] С. Кале медеглээн.

МАУНО КОЙВИСТО — ФИНЛЯНДИЯНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА) Финляндияда президент соңгуулдазы болган. Финляндияның Социал-демократтыг партиязының кандидат Мауно Койвисто Финляндия Республиканың президентизинге [illegible].

М. Койвисто президентиниң албан-хүлээлгезин күүседип [illegible].

1979 чылдың май айда М. Койвисто чурттуң премьер-министринге томуйлаткан турган. Болгаш ындыг [illegible] президент У. К. Кекконенниң [illegible] М. Койвисто 1981 чылдың сентябрь 10-дан бээр Финляндияның президентизиниң хүлээлгелерин күүседип келген.

«Паасикиви-Кекконенниң шугуму» уламчылаар болгаш Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга [illegible] 1948 чылда совет-финляндия [illegible] М. Койвисто соңгуулда мурнунда [illegible] чугаалдарында [illegible] удаа медеглеп келген.

Финляндия Республиканың чаа президентизин [illegible] У. К. Кекконенниң [illegible] политиктиг шугумну [illegible] деп база катап медеглээн.

Совет Эвилели-биле [illegible] харылзааларны улам [illegible] чурттарның [illegible] хандырары чурттуң даштыкы политиказының эң чугула сорулгазы болуп турарын президент онзалап демдеглээн.

[illegible] У. К. Кекконенниң [illegible] М. Койвисто [illegible] Урхо [illegible] Финляндияның [illegible] күрүне ажылдакчызы болуп артар деп чугаалаан.

Р. МУГАБЕНИҢ ЧУГААЗЫ

СОЛСБЕРИ. (СЭТА). [illegible] Зимбабвениң премьер-министри Р. Мугабе [illegible]

[illegible]

> Он бирги беш чылдың ийиги чылының кыштаглаашкынының ажыл-агыйда бо хүннерде канчаар чоруп турарын чугаалап бээрин «Искра» совхозтуң директору Ө. А. Куулардан бистиң корреспондентивис диләан.

КОЛ ЧҮҮЛ—ХАРЫЫСАЛГА

[illegible]

ҮЛЕГЕР ДОМАКТАР

Будуктуг ыяшка куш
чыглыр.
Буянныг өгге чон чыглыр.
Арга ыяшты хат шимчедир.
Ажылчы чонну шын
шимчедир.
Эрги кидисте дамды чок.
Энтиг чанда чазыг чок.
Карак шевери хаая.
Хол шевери ховар.
Сагышты ырыбиле ажылар.
Чазанны ажыл-биле ажылар.
Хөй сөсте олча чок.
Чангыс сөсте хор чок.

АРТИСТ БЕ, ЭМЧИ БЕ?

Он-он чылдар дургузунда сценага профессионал артист болбушаан, ооң-биле черге-лештир медицинаның эң нарын айтырыгларының бирээзинге эртем ажылын кылыры, бодап-даа көрүнерден, кончуг ховар таварылга-дыр. Харын ынчангаш, Грузияның улустуң танцызының академиктиг ансамбльдиниң солизи, Грузин ССР-ниң улустуң артизи, медицина эртемнериниң кандидады Латавра Почиани-биле редакцияга болган ужуражылгага улус сонуургал болган.

— Латавра Александровна, силерге кайызы үнелиглиг уран чүүл бе азы медицина бе?

— Ол ийи мергежилдиң кайызы-даа меңээ эргим. Хамык ужур авамда болгай аан, ол бодуу эмчи турган, ырлаарынга болгаш танцылаарынга кончуг ынак турган.

— Ийи-ийи мергежилге канчап четтигип турар силер?

— Эртенден бир шакка чедир (ажылдаар шагымга) Грузияның Эртемнер академиязының экспериментилиг болгаш клиниктиг хирургия база гематология институдунуң медицина кибернетиказының килдизинде, а дүъштен кежээнин чеди шакка чедир ансамбльде ажылдап турар мен.

— Чаргаш үүн, ол дээрге диссертацияны кылыры кызымаккай арай эвес бе?

— Чогум диссертация камгалаарымга белеткенип [illegible] ансамбльге [illegible] турган мен. Шалым ааңгы темам кончуг нарын болган. «Асфиксия, хан чидирип болгаш пролонгалаан гипотензия дуржулгазының үезинде систоланың чаңгыс удаа структуразының шенелде шинчилелдери».

— Онза-ла чүве-дир, ынчалза-даа арай билдинмес-тир.

— Биргээр чугаалаарга, аңзы-бүрү бергедээшкиннер үезинде чүректиң байдалын шинчилээри-дир ийин.

— Эң-не баштай кайызынга хандыкшый бердиңер, танцыга бе азы медицинага бе?

— Ону дорт харыылаары берге. Бичиимде-ле эмчи болуксап чордум. Ынчалзажок бирги класска өөренип турган, Пионерлер бажыңынга танцылаан уруглар көргеш, танцыга сагыш-сеткилим алзыпкан мен. Ооңаар-на хореография бөлгүмүнге кирдим. Ооң соонда ол ийиниң кайызын шилип алыры улам бергедээн. Медицина институдунга киргеш аныяктарның Ленинчи комсомол аттыг [illegible] вынгыр ансамбльдинге Грузияның улустуң артизи Георгий Дарадвелидзениң удуртулгазы-биле танцылап турдум. Аныяктарның болгаш студентилерниң алдыгы болгаш чедиги Бүгү-делегей фестивальдарынга алдын медальдар алдыг.

Медицинага база чыдып калбадым. Институт дооскаш, Манави дээр ырак суурже халтым. Аңаа үш чыл амбулаторияя эргелекчилеедим. Бир катап Тбилисиге кадээ албанзаакчылар хуралынга чордум. Аңаа бир илеткел кылгаш, даартазында өөрүм концерт организастап турда, бодумнуң «Картули» дээр танцымны тептим. Ынчан аңаа Грузияның улустуң танцыларының ансамбльдиниң ийи удуртукчузунуң бирээзи Нино Шаловна Рамишвили турган чүве-дир. Ол мени бодумнуң бөлүүнге кии-рип алды. Улустуң танцыларының хөй талалыын аңаа көрдүм.

— Кандыг-кандыг танцыларны бүүседиринге ынак силер?

— Лирика-драмалыг танцыларны. Ынакшылдың сөс чок шүлүглели «Картулини» база. «Пар кежи кеткен витязь» композициадан Нестан-Дареджанның танцызын. Мээн төрээн Сванетиямның «Хевсурулизин». Тбилиси «Карчохелини»... Антарктидадан өске бүгү диптерге чордум, танцының дылы кажан-даа билдингир-дир.

— Латавра Александровна, бажың ажылынга кандыг силер?

— Чем кылырым аажок. Ылангыя чигирзиг чемнерни. Торт кылырынга ынак мен. Мээң өөрүм мени «торт кылып турда, «Картули» тенке-ни-биле домей» дижир болгай. Ынчалза-даа кезээде ап чоруур-дур мен: балет танцычыларынга тоттур чемнерни хоруглуг.

— Мооң соңгаар сорулгаңар чүл?

— Ам үжен беш чыл дургузунда танцылап келдим. Мооң соңгаар шуут медицинаже кирип тер бодалыг мен. Эртем ажылынга танцылап турган ышкынган үемни катап тургузуп ап шыдаар мен. Дириг амытаннарга дуржулга кылып турдум, оом түңнели солун болган. Улусту чаа аргабиле эмнээри чедип алыр күзелдиг мен.

С. БОРИСОВ.

1. КРАСНОЯРСК — КОЖАВЫС

Ийи дакпыр Ленин орденниг Красноярск — Чөөн Сибирьде эң улуг база хөй чурттакчылыг хоорай. Ол бистиң соңгу талавыста кожавыс. Ол улуг хоорайның дээди, ортумак өөредилге черлериниң доозкан тыва оолдар, кыстар бөгүн бистиң республиканың кайы-даа булуңнарында ажылдап, чонунга төлептиг бараан бооп турарлар. Красноярскиде ам 60 чыгам тыва студентилер, суртуулдар янзы-бүрү өөредилге черлеринде өөренип турар. Бистиң чурттувустуң найысылалы Москва-биле харылзаштырган агаар оруу база болалып эрткен. Бо демдеглелдиң автору чоокта чаа ук хоорайга доктаап, ооң төөгүлүг, тураскаалдыг черлери-биле таныжар аргалыг болган.

Красноярск бо чылын 354 харлаар. Аңаа март айда Совет Эвилелиниң улустарының кышкы спартакиадазы болуп эртер. Красноярсктиң «Енисей» хоккей командазы бодуунуң лигазынга чурттуң чемпиону. Хостуг хүрешке Олимпий оюннарының ийи дакпыр чемпиону Иван Ярыгин бо хоорайга чурттап турган. Ол Бии-Хемде Бөк Аксынга чурттап, Таңдыныгн Бай-Хаак школазынга өөренип чораан. Ол ам хостуг хүреш талазы-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазының удуртукчузу. Москвада ажылдап турар Шыыраага ССРЭ-ниң ийи дакпыр чемпиону Лев Шелкие — Красноярск чурттуг. Ол аккок хемнериниң холдериниң орапы — хүннээректиг Тыва черге чорда, шыдыраа холуунуң артынга ужурашкан тыва шыдыраачылар ол үезин ам чоргаарал-биле сактырлар.

Красноярск аэропортунга дүшкен кижи хоорайның төвинче киреерде, баштай медицина институдунуң корпустарын, иишти чурттаглга бажыңнарын эрткеш, Покровканы кулу баткаш, бистиң найысылалывыс Кызыл чоогундан эгезин алган Улуг-Хемге келир. Таптыг-ла маңаа 1628 чылда хоорайның баштайгы өргээзи кылдынмы, [illegible] тыныв тургустунган. 1890 чылда улуг орус чогаалчы Антон Павлович Чехов Сахалинден болалып эртип бар чораш, мынча дээн: «Бараа-бараа кандыг кайгамчык чаагай амыдырал бо күчүлүг хемниң эриктерин каастай бээр иргин?» Шынап-ла, ону бадыткаан чүве дег, биеэги эриктерде чапталган хоорай, суурлар ам кайгамчык хевжээн. Үстүнде чиге соглээн мерген сөстер Улуг-Хемниң унун чурттаан тыва кижиге, ооң оглу кызынга база дорт хамааржыр. Совет Эвилелинде эң-не терен суглуг бо хемниң унунда делегейде эң күчүлүг Красноярск ГЭС ажылдап, токту берип турар.

В. И. Ленин Шушенскоеже төлүлгеге бар чораш, 1897 чылда бо хоорайга доктаагаан. Ынчангаш ол төөгүлүг үе-биле холбашкан черлерни красноярскылар кайнын-биле камгалап кадагалап турарлар. Красноярск Енисейниң ол-бо чарыктарында чаптылган. Ийи эриктерни тудуштурган улуг көвүрүгну тутканы дээш бо-лук авторларга Ленинчи шанналды тывыскан. «Көвүрүгнүн эттыы чарыында чалгыгларга чайгалып каап, өртеглe турар бир пароход бар. Чогум на шак мындыг «Ыдыктыг Николай» дээр пароход-биле 1897 чылдың апрель 30-де В. И. Ленин Минусинск дамчыштыр Шушенскоеже чоруткан. Бөгүн ол пароход музейниң сонуургап, ыңаар шуушкан хайым чон улуг совет чурттуң ырак-чоок булуңнарындан тааптыкыдап кезээде үзүлбес.

Орустуң улуг чурукчузу В. И. Суриков маңаа төрүттүнген. Ооң адын Сибирьде чурулга талазы-биле улуг өөредилге чери — Красноярсктиң чурулга училищези. Москвада чурулга академиязы эдилеп турар.

Бөгүн Красноярск таныттынмас кылдыр сайзыраан. Ооң административтиг чеди районнарында ниитизи-биле 860 муң кижи чурттап турар. Хоорайның бүдүрүлге черлериниң бүдүрүкчүлериниң продукциязын социалистиг болгаш капиталистиг 46 чуртче чорудуп турар. Ылангыя бистиң Тывада барык өреге бүрүзүнде бар «Бирюса» дээр сооудукчуну база мында кылып турар. Красноярск аныяктарының ыры болгаш танцы ансамбльдиниң оон көргүзүглери хөй-хөй даштыкы чурттарда сураглааян...

Орук демдеглелдеринден

2. ДЕЛЕГЕЙДЕ ДИҢМИРЭЭН ГЭС

Красноярск крайның чурту, ооң туржук бүгү делегейге база бир алдаржыткан чер — Дивногорск хоорай. Ооң ады «кайгамчык даглар» дээн сөстерден укталган. Шынап-ла, хоорай даг эдээ черде турар. Баарында Улуг-Хем-дир. Долгандыр мунгаш ээним. Бир кудумчудан өскезинче баар дээн кижи арыг кежер апаар. Ана бир парк-хоорай. Даглар мында шынап-ла онзагай. «Красноярсктиң чагылары» дээр камгалалдыг чер база оол чоок кавызында. Бо дээрге кижиге, тоол маадырларынга аң-мең дүрзү-хевиринге чүүлдеш 100 ажыг даш кожээлер-дир. Шак ол дагларда чуртта улуг дээн трамплинниң тудган. Ооң-биле кожа шанактыг хаактыг дүрген базарының ийи чалаглыг оруун база кылган.

Дивногорскиниң делегейге диңмирээн чылдагааны чогум мында эвес. Адаттыяган хоорайдан 6 километр черде Енисейниң ийи талазында чалым хаяларны буза шаап турул, эриктерни тудуштурган улуг ГЭС-ти мында тудкан. Ам тудуунун турар Саян-Шушенск ГЭС ооң улуг күчүлүг болурдан башка, бо хүнде мындыг улуг гидроэлектростанция делегейде чок дээрге онзагай дыннал бир болбайн аан. ГЭС-тиң плотиназында дараазында сөстерни улгаттып бижип каан: «Красноярск ГЭС — сээң чоргааралың тыв, комсомол!» Бо күчүлүг ГЭС-ти тудуп тургусканы дээш Дивногорск хоорайның комсомол организациязы Күш-ажылдың Кызыл Туг орден-биле шаңнаткан.

Хүн дээр шаар [illegible] ээс турда, ГЭС-тиң [illegible] чудалын сонуургап көөрү-биле аэропарттан чоруптувус. «Турист» дээн бижиктиг, көрүштүг кылдыр дериттинген автобус саат чокка халдырга Дивногорскиже чоктаан орук улам чырлып-ла олур.

Дивногорск — шынап-ла чалыылар хоорайы болду. Мында Молодежная, Комсомольская кудумчулар, «Юность» кинотеатр дээш аныяктарның адааны болгаш оларга турасаалдын адаан [illegible] хөй. Кедровая, Лесная, Березовая, Зеленая деп кудумчулар оларның аргалааын херечилеп турар. Хоорай биле ГЭС барык кожа чыдыры. Бистиң бөлүктүң адап-сураш чедип келгени бо ГЭС чылда 6 миллион киловатт электри энергиязын бүдүрер. Плотиназының деңнели — 15 миллион тонна, узуну — 1 километр 100 метр, бедии — 120 метр, 12 агрегат бар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг бо плотинаны тудуп тургузарынга ниитизи-биле 5 миллион 750 муң тонна бетон кирген. ГЭС-тиң машина залынче кирер эжик чоогунда ооң тудуушкунун төөгүзү-биле холбаалыг алдар-сураглыг кижилерниң аттарының даңзызын аскан. Делегейниң бирги космонавтызы Юрий Алексеевич Гагариниң алыы кижи оон чоргаарал-биле номчуур. Маңаа чораан тырттырган фоточуруктарын сонуургал-биле көөр. ГЭС-тиң чоок-кавызынга кылымал далайның узун дургаар хемчээли 380 километр. Үк [illegible] Азов биле Аралий далайлар-даа катай хостут сыңып бээр...

С. МОҢГАЛ.

ТЕЛЕФОНГА

Хенертен телефон кыңгырткайны берген. Оол дош-дораан тура халааш, маңнап чеде берген:

— Ал-ло, ал-ло-о! Кым херегил?

— Аван биле ачаңның кайы-бирээзин кел девидем.

— Оларның кайызы-даа чогул, ажылдап чоруптап.

— Өске кым бар-дыр?

— Шериг-оол бар-дыр-ла.

— Ону эккел, харын.

— А ол, ол удуп чыдыр.

— Ажырбас-ажырбас, оттуруңут. Чугула херек бар...

Бичии болганда, оол база катап телефонда барган:

— Ал-ло, ал-ло-о!

— Бо канчап чиде бердиң моң? Шериг-оол кайыл?

— А ону уун чадап кагдым. [illegible]-даа шыдавадым.

— Кайда кижиң ол?

Каваайында.

— ???

Мөңгүн-Тайгадан чагаа

Бисте районнуң улуг хана-солуну чаа чылдан бээр үнүп келди. Ооң редакторунга мени томуйлаан. Ук хана-солунну солун, чараш болгаш дээштиг болдурар дээш, редколлегия кежигүннери хөй-эъттиг, чогаадыкчы ёзу-биле [illegible] турар. Чүгле дээрге ук хана-солунну районнуң бүгү чону номчуур, ооң материалдарын агиткультбригадалар, агитаторлар, лекторлар ырак аалдарга чедирер. Районнуң хана-солуннарынга [illegible] [illegible] [illegible] «Шалыпай» [illegible] [illegible]

Хүндүткел-биле Ш. КОЧАГА, СЭКП райкомунуң ийиги секретары.

М. РАСКАТОВ

ТУТКУЖАҢ-ООЛ

(Фельетон)

Аныя-даа, кырганы-даа хамаан эвес.
Адын черле Туткужаң-оол дээри-ле шын.
Ажылындан бажыңынче чанарда-ла,
Аңаа келбес, бир-ле чүве эккээр боорга.
Ынак оглун ада-ие, төреддери
Ынчаар «чаптап», йөрээп-даа алган иргин.
Чайынтыгда, чынарлыгда, наиг, соокта
Чаңын черле Туткужаң-оол салбас чораан.
— Кымныыл бо? —деп айтырыгдан чалданмас-даа,
Кыйы-биле эрткеннерден [illegible]-даа.
Туткужаң эр хойлаваткан эриннин, замалказын.
Дулак демир, өрүм, кадыг, будук, чуган, чүү-даа болза.
Туралаваан, херегленээн чүвезин-даа
Дужа-келбе дажып, сөөртүп эккеп турар.
Шала кежээ ажылындан кадайы көөр.
Шак-ла мындыг, ашаа олчаан, Туткужаңмаа
Көрүп-ле каап чүвезиндел салдыкпайн баар.
Кодурул-даа сөөртүп-даа дажыглап кээр.
Ачазының, авазының сооп салгаан.
Аажок ынак часкыгбайы Туткужаңнай
Садыкте ойнаар-кыстзы, машинаны
Чажырынкап, бажыңынга мактаттырар.
— Канчап бардыц, дедир эгит! — дээн кижээ
Кайгап-харап, Туткужаң-оол удурланыр:
— Азырганчыг чүведен кым ядараарыл?
Ада-чурт бай. Мыя моон ол когаравас.
Арыг-пүүрүп шак-ла ынчаар «камгалаксаар».
Алыр-чиирден өске чүве билбестерниң
Чыып келген «олчаларын» түңнээр болза.
Чычаан, орду, демир-орук тудуп болур.
Төнчүзү чок сургаалданы, угаадыгны
[illegible] Туткужаңга [illegible] ...

Орудуйдан К. ШУРУУ-КАРА очулдурган.

ЭЗИР

РАССКАЗ

Хөлбелчиңнээн көктүг чай орту четкен. Оът-сигенниң үнени-даа магалыг. Ынчан «Тоора-Хем» совхозка сиген кезилдезин кидин түлүктеп берген. Хөл-өөжүнге бир бригада сигеннеп келген. Мал чемниң белеткекчилери аңаа чартык ай ашкан. Ол аразында күш-хүнезин чегейтээн. Ылаңгыя эът херек апарган. Сигенчилер ышкаш ындыг улуг күш үндүрер, берге ажыл кылыр кижилер чүгле далган, хлеб-биле үр шыдажыры берге болгай. Совхозтуң ындыг-ла чоок эвес, ол аразының аргыжар орук чирии база берге. Ооң ужурундан совхозтуң удуртукчулары бежин бригадага ховар келгилээр чүве-дир.

Бригадир Аңгырбан шаңнынтыр, оран-шоваа оолдар — Чарыжык биле Өкпенин кыйгырып алгаш, чугаалаан:

— Суурже мотолуг каккаш, чемнеп эккелиңер, оолдар. Эът чокка хоржок-тур. Сыладта эът бар болур ужурлуг. Орук-чирик шаптараазынныг, чер аразы ырак боорга, силерни ынаалдырыпкан чорудуп тур мен.

Аныяк эрлер амырай бергеннер. Арын шырайынга артында хулумаарыг чайнаан берген. Ынчанмаан кайчаар; бригадирниң мырыңай чаңнаа алганы, будуу бежин кылаңайндыр күзүүнүп турар «Уралга» олургаш, суур чичер аас-кежик кымга белеп тавары боор! Ийи оол-даа сууржe шиглеп хирт дээн. Ыңаар шыргай арга иштинде мотоциклдиң тораалаан даажы чоогу [illegible] берген.

Орук шыргай арга иштибиле чорутнап [illegible] тудум кара-чыраалары, көвейлээн оймактарлыг черлер таварыштылаар. Элээн үр чорул келгеннер.

Чыраа аразы-биле эрткеп оруктап чорутнаш, бир оймакка уне халдып келгеннер. Дөө ол оймак ортузунда улуг куш олурган. Чарыжык ону көрүп каап, «Уралының» чорууп арай ооскумнадыпкан.

— Чүү куш боор? — деп, Өкпен эжиндеп айтырган.

— Эзир ышкажыл — деп, демгизи харыылаан.

— Чоп ушпас олурар дээр сен?

— Боолуг чораан болза...

— Эзирни адып чоорул! Эъдин чиир, кежин алыр эвес.

Ол аразында оолдар эзирге чоокшулап келген. Ам харын арай сести бергеш, мотоциклин доктаадыпкан. Биеэги эзир улуг-ла хүрең даш кырында олурар болган.

— Эзир кижини бо хире чоок чагдатпас куш болган — деп, Чарыжык элдепсинген.

— Бир-ле чүве тен алган боор чадавас — деп, эжи улаштаан. — Ынчангаш олча-ын хоптазап ушпаан олур боор.

Эзир ынчан доңгайгаш, кырында олурганы сарыг дашты какпак хааны-биле соктагылаар-даа. Оолдар чүс метр хире черде олурган эзирже уткуштур базыпканнар. Эзир оларже сезиглиг көрүлээн. Ынчалзажок ушпаан.

— Элдептиг ла аа, бисти чоп тоовас, ушпас эзир боор!

— Азырал чүве боор чадавас. Бир-ле черден алып келген болгай аан. Эзип деп бодап олур ыйнаан.

Эзир ам-на хоме келген оолдарлая, [illegible] ужар дээш, кулаш дурттуг чалгыннарын чазыпкаш, ап берген. Кырында олурганы хүрең даш ону салбаан. Эзир дээрге улуг чалгыннары-биле черни педиледир уламынаан, өрү дээрже [illegible] чүткүп аажок болган. Ынчалзажок [illegible] [illegible] шыдавааны.

Чарыжык биле Өкпен эзирниң шуут чанынга чыпшыр чедип келгеш, ужа албыстаан эзирниң чаңгыдын ам-на билип каапнар.

— Ой, эжем, хүрең даш-тээп чүвениң хулбүүн ынчалыкыл! — деп, Чарыжык алгырган. — Олчалыг араатан олуран чүве ышкажыл!

— Чүге хулбүүн салбайн ынчаш? Азы бистен харамнанып олур бе? — деп, Өкпен айтырган.

— Ой та, ооаун кым билир ыйнк. Олчазын харамнанып-даа олур ыйнаан.

— Эът хереглеп чораан улуска тулган хулбүстү теп берген эзир-ле-дир. Күш-даа бар-дыр, хулбүстү бежин салбайын бодаарга!

Араатан куш ол оймакка оъттап чораан хулбүстү мырыңай чаа теп алган, чиир бежин чай алыпмаан. Чанынче чоокшулаарга, эзир улуг, какпак хааны далыладып, чалгыннарын далбацнадып, оолдарже дап берип эгелээр мындыг. Эзирниң хулбүстен канчап адырылбастай бергенин эрлер билип чадаан. Араатан куш чанынче кижи-даа чагдатпас, хааны-биле соора алыр, хулбүүн-даа салбас, чалгыннарын салбацнаткан олуруп берген.

— Ындыг эвес, мооң-биле маргыжып турбаш чоорул! — деп, Чарыжык мындыг.

— Ам канчаптар бис ынаан?

— Канчаарга-даа араатан куш ышкажыл бо! Хулбүс теп алган, корбес сен бе. Кижи болза, мону тоттүредокчу деп санааш, боо-хоозун хавырар, улуг хемчээлдиг торгаал онаар апаар болгай. А бис мону...

Эжи ынча дээш, ара соксаан каан. Чарыжыктың чүнү эл дээртип турарын Өкпен бүдүүлүтүнде билип каан. Ынчалзажок ыглавышаан айтырган:

— Хулбүзүн күш-биле хунаап алыр деп, мындыг ышкажыл але?

— Ам канчаар боор. Араатан кушту аайлап каапта, ол-ла! Ооң өске арга чок-тур. Хайыраан хулбүстү хөй черге каар эвес. Эът дээш ырак-узак, орук-чирик берге черже бар чораан улус арай деп орук олчазы боол, аеска эът кирип кээрге, ону канчап чоотлавас боор?!

— Эзирни сегар деп турарың ол бе?

— Йок, ындыг. Оон башка хулбүүн бербес-тир. Согар, ол-ла.

— Ынчаарга хоржок, бригадир бисти ат кылыр — деп, эжи удурланган. — Мону диригге чедирер херек. Канчаарын-даа ол билгей аан.

— Диригге канчап чедирер боор? Аттыг каржы амытан ышкажыл, аксы-боксу даазы таан, чалгыны дадыраан.

— Ындыг эвес, моон бажынче херектээштен кедире октаптар-дыр — дээш, Өкпен херектээнин ужулгаш, оолун хөнертен эзирже кедире октаап-на. Эзир чалгыннарын далбацнадып олурда-ла, ону барып сегирип алганнар.

— Ам шимчетпес, мынчаар диригге биле шараш, хулбүзү биле кады мотога салыптар, ол-ла — деп, Чарыжык [illegible].

К. АРАКЧАА.

(Уланчылыг).

Сонуургактарга

Бодунуң дугайында ном

КАЗАХ ССР-де Панфилов районнуң «За линию ЦК КПСС» колхозунуң улуг кадарчызы С. Кулдаевтиң бажыңында библиотеказында чоокта чаа бир ном немешкен. Ооң ады «Сейитбек» дээр. Ук ном ол хойжунуң бодунуң дугайында чүве-дир.

С. Кулдаевтиң [illegible] чогаалчы Дайыдай Ашыралманов [illegible]. Эрткен чылын чүс хойга онаашкыр 180 хураган доруктурган болгаш хойтан-на 5 килограмм дук кыргып алган ол малчының алдар-сураа Казахстанда тарай берген.

Д. ЮСУПОВ.

Коданнардан каража

Американың Айдахо штатының фермерлери чаа чылды кодан аглаашкынның-биле эгелээн. Коданнар чүгле эрткен күстен бээр бежин кодаа ажыглагылайга он миллион доллар түннүг каражаны чедирген. Ынчангаш кодаа чурттакчыларның өлүлүг хоралакчылары болу бергеннер.

Бөөлүг азы анаа-ла мергелиг улус коданнарны кырып турар апарган. Олар хүннүн-не үш-дөрт муң коданнарны өлүрүп турар. Ол штаттын дириг амытаннар камгалаар ниитилелиниң кежигүннери ындыг аралдаары чорук-биле демиселди күштелдирер-даа, чe [illegible] ажылыыда чок.

Минсимиин арыл кылыглар фабриказының постаавы ооннуң кылып үндүргени, уругларга арнаан болгаш янзы-бүрү угулалар-биле каастап даараан костюмчугештерни, свитерлерни, бөртчүгештерни, платьелерни садып алыкчылар күзелдиг-биле ап турар.

1982 чылда цехтиң [illegible] бичии хемчээлгетиге [illegible] хевирниң 32 янзы-бүрү хептерни бараалгадыр. [illegible] бирги беш чылдың ийиги чылында уругларга хеп аймаан 1,5 миллион рубльге кылып үндүрер [illegible].

ЧУРУКТА: уругларның бо костюмнерни бо чылын үндүрүп эгелээр.

(ТАСС-тың фотохроника).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги почта. 8.55 — «Кадык болурун күзээнивээ». (Күш-культурлукчуларга сүме). 9.00 — АБВГДейка. 9.30 — Эки бараанпарны — хөйнү. 10.00 — «Спортлотонуң» 5-ки тиражы. 10.05 — Силерге, ада-иелер. 10.35 — «Частың он чеди шимчээзи». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 12-ги сериязы. 11.40 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Ткаченконуң концерти. 12.00 — «Кижи. Чер. Октаргай». 12.45 — Делегей конкурстарының лауреады М. Плетнев П. Чайковскийниң чогаалдарын фортепьянога күүседир. 13.10 — «Билдингир-даа бол, элдептиг». Дамчыдыгны [illegible] [illegible] [illegible]. 14.15 — «[illegible]». А. [illegible] [illegible] [illegible] документалдыг телефильм. 15.15 — Волейболга ССРЭ чемпионады. Херээженнер. «Автомобилист» (Ташкент) — ТТУ (Ленинград). 15.45 — Бөгүн делегейде. 16.00 — «Ийи тоол». Мультфильм. 16.15 — Политиктиг тайылбырлакчы [illegible] беседазы. 17.00 — «Ыры, романс, вальс». РСФСР-ниң улустуң артизи О. Воронецтиң концерти. 17.30 — «9-ку студия». [illegible] политиктиг тайылбырлакчы В. С. Зорин эрттирер. 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — Москваның Н. В. Гоголь аттыг театрының «Эрги казак [illegible]» деп фильм-шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.30 — Хоккейге ССРЭ [illegible]. «[illegible]» — ЦСКА. [illegible] — «[illegible]».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Арга иштинден чаа чылдың репортажы». Уругларга музыкалыг программа. 14.55 — «Ак этюд». Кышкы [illegible] [illegible]. 15.[illegible] — Грузин ССР-ниң алдарлыг артистери Т. Ништели, М. Мекабле, Н. [illegible] [illegible] концерт. 15.[illegible] — «[illegible]» [illegible]. 17.[illegible] — «[illegible]». 17.45 — [illegible]. 18.15 — «[illegible]». Мультфильм. 18.45 — [illegible]. 19.[illegible] — [illegible]. 19.45 — [illegible]. 20.15 — «[illegible]». [illegible] программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «[illegible]». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Республиканың чамдык булуттар [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] 22—31 [illegible] районнарда 29—34, [illegible] 23—31 [illegible] районнарда 15—20 градус соок.

[illegible] чамдык булуттаар, [illegible] чайбас, [illegible]. Агаарның температуразы дүне 42—44, хүндүс 25—30 градус соок.

КИНО

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кариб куржаандан репортаж» 10.00, «Дуңу чок чер» (2 сериялыг) 11.00, 13.50, 16.40, 19.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кинокыдынды 9.30, «Комендант шагы» 11.00, 12.40, 14.20, 18.40 (уламчы), 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бистиң кайгамчык чылдарывыс!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уламчы) шактарда.

«БАЙ-ХЕМ»: «Чекист дугайында тоожу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«Тыва совхоз тудуу» каттыжыышкынынга кол бухгалтерниң оралакчызынга, улуг юрисконсультантыга, күш-ажыл болгаш шалың нормалдарының улуг инженеринге, экономист болгаш тудуг лабораториязынга инженерге ажылдаар кижилер чалап тур.

Каттыжыышкынның адреси: Кызыл хоорай, Чульдум, 2.

ДОСААФ-тың Кызылда каттыжыышкынның [illegible] «А», «В», «С», «Д», «Е» категорияларның [illegible] база орук [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Интернациональная кудумчузу, 49, № 1 кабинет.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-[illegible], кадай [illegible] ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-2[illegible], бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 26 (11824) | 1982 чылдың январь 31, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ПРОДУКЦИЯ БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннииг боттандырар, ССРЭ-ниң алдарлыг алдан чылынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш Ярославльдың мотор бүдүрер заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының ортузунда улам калбарган. «ССРЭ-ниң 60 чылынга — шалыпчы 60 неделяны бараалгадыр!» деп лозуңнуң адаа-биле калбарган патриоттуг шимчээшкинге амгы үеде дөрт муң ажыг ажылчыннар киржип турар.

Моторларны эптээр болгаш шенелдезин боттандырар цехтиң ажылчыннары социалистиг чарышка онза идепкейлиг киржип турар. Ында А. Кузнецовтуң удурткан бригадазы шылгарап, он бирги беш чыл планының ийиги чылының эгезинден бээр эң бедик көргүзүглерни чедип ап, январьның бүдүрүлге планын хуусаа бетинде 147 хуу күүсеткен. Бригаданың чыл эгезинден бээр бүдүрген продукциязынга бедик шынарның демдээн тывыскан. ССРЭ-ниң алдарлыг алдан чылының байырлалынга чедир пландан ажыр 300 моторну бүдүрерин бригада кежигүннери боттарының чөөкта чаа болган хуралынга шиитпирлээн. Күчүлүг хөй моторларны бүдүрер дээн сөзүнге ол мурнакчы коллектив кежигүннери шынчы болур дээрзинге заводтуң дөрт муң ажылчыннары бүрүн бүзүреп турар.

Улус ажыл-агыйының мурнакчыларының республика хуралы

КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ—ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында ажылдың түңнелдеринге тураскааткан улус ажыл-агыйының мурнакчыларының республика хуралы Кызылда хөгжүм-шии театрының бажыңынга дүүн болган. Үлетпүрнүң, транспорттуң, тудугнуң, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилери, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының ажылдакчылары, а ол ышкаш СЭКП Красноярск крайкомунуң бюро кежигүнү, крайның Улусчу контроль комитединиң даргазы А. И. Морев баштаан делегация, СЭКП Хакас обкомунуң секретары А. Г. Черкашин баштаан Хакас автономнуг областың делегациязы хуралдың ажылынга киришкен.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин республиканың улус ажыл-агыйының мурнакчыларының хуралын ажыткан.

«Он бирги беш чылдың баштайгы чылында республиканың ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттингениниң түңнелдериниң болгаш 1982 чылда социалистиг хүлээлгелериниң дугайында» СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко илеткел кылган.

Эрткен 1981 чыл—СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чылы. Ол чыл совет улустуң эрес-маадырлыг күш-ажылының чылы кылдыр бистиң күрүневистиң төөгүзүнге кирер деп, илеткелчи чугаалаан. СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң демдеглээни болза: «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соолунде эрткен үеде политиктиг, организакчы болгаш ажыл-агый талазы-биле улуг ажыл кылдынган. Массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейлии бедээн. Совет улус өмак-серген сорук кириишкинниң болгаш бодунуң күштеринге бүзүрелдиң сагыш-сеткили-биле чаа беш чылче кирген».

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып келгенинниң, ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын калбарткаанының түңнелинде бистиң чуртувустуң экономиказының улам ыңай өзүлдези 1981 чылда чедип алдынган. 1980 чылдаазы-биле деңнээрге, национал орулга 3,2 хуу көвүдээн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 2,5 хуу бедээн. Чаа 200 хире улуг үлетпүр бүдүрүлгелер болгаш өске-даа тудуглар ажыглалга кирген. Чоннуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле көрдүнген хемчеглер боттанган.

Он бирги беш чылдың сорулгаларын боттандырар дээш бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле кады, бир демниг ажылдап келген. Социалистиг чарышты калбарткан түңнелинде 1981 чылда үлетпүрнү, тудугну, транспортту, көдээ ажыл-агыйны, амыдырал хандырылгазын болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын хөгжүдер талазы-биле тодаргай чедиишкиннерни республика чедип алган.

Районнар, хоорайлар болгаш улус ажыл-агыйының бүгү адырларының коллективтериниң аразынга 1981 чылда социалистиг чарыштың түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профэвилел чөвүлели болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көргенин парлалгага дыңнаткан болгай. **Үлетпүр талазы-биле Каа-Хем район, Кызылдың эът комбинадының, тудуг талазы-биле — «Көдээ электри тудугнуң» тудуг-монтаж эргелелиниң, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле —** Кызылдың № 2 **автобүдүрүлгезиниң, садыг** талазы-биле — Кызылдың үлетпүр бараанарының садыының, **коммунал-амыдырал хандырылгазының** талазы-биле — «Туваобувьбыт» каттыжышкынының коллективтери, **мал ажылының** талазы-биле — Бай-Тайга, Каа-Хем болгаш Мөңгүн-Тайга районнар, «Мурнакчы», СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг болгаш «О. Шынаа» совхозтар, **мал чемнерин белеткээн түңнелдериниң талазы-биле** — Мөңгүн-Тайга район, «Хемчик» болгаш «О. Шынаа» совхозтар социалистиг чарыштың тиилекчилери болган.

Эрзин, Тес-Хем районнарны, а ол ышкаш «Барлык», «Алдан-Маадыр», «Чаа орук» совхозтарны Бүгү-эвилелдиң болгаш Бүгү-российаның социалистиг чарыжының түңнелдери-биле шаңнадырынга киирген.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында бүдүрүлгениң он-он мурнакчыларын, звеноларны, бригадаларны 1981 чылда республиканың социалистиг чарыжының тиилекчилери кылдыр санаан. Профессиялар аайы-биле эң бедик түңнелдерни чедип алган көдээ ажыл-агыйның тос мурнакчыларынга «1981 чылдың чемпиону» деп атты тывыскан. Социалистиг чарышка тиилекчи болган хөй мурнакчыларны үнелиг белектер, УАЧД-ге, дыштанылга бажыңнарынга баар путёвкалар-биле болгаш Совет Эвилелин эргилдир чоруур туристиг путёвкалар-биле шаңнаан. «1981 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп демдектерни оларга база берген. Тыва АССР-ниң Хүндүлүг аттарын 18 кижиге тывыскан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле 30 мурнакчыны, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилел чөвүлелдиң болгаш ЫЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижиктери-биле 89 кижини шаңнаан. П. И. Кравченко 1981 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилеринге бүдүрүлге мурнакчыларының хуралының киржикчилериниң омунээзинден чүректиң ханы-ындан изиг байырны чедирген болгаш 1982 чылдың хүлээлгелерин күүседир талазы-биле күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерни оларга күзээн.

Бистиң экономикавыстың кол өзээ үлетпүр болуп турар деп, илеткелчи оон ыңай чугаалаан. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери 1981 чылда кужениишкинниг ажылдаан болгаш чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Үлетпүр продукциязын сайгарар талазы-биле чыл планы 100,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери—100,1 хуу күүсеттинген. Үлетпүрнүң бараанныг продукциязын бүдүрген хемчээли 1980 чылдаазы-биле деңнээрге, 4,7 хуу көвүдээн, ынчаарга бүгү немей өзүлде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күсели-биле чедип алдынган. 2,7 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 1 муң Гкал чылыг энергиязын социалистиг хүлээлгелерден ажыр ажылдап үндүрген. 14 муң тонна хөмүр-дашты казып тыпкан, 197 муң рубльдиң даараныгла кылыглаларын, 581 муң рубльдиң культура-амыдырал бараанарын болгаш өске-даа продукцияны база хүлээлгеден ажыр бүдүрген. 1981 чылда социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле эки түңнелдерни Кызылдың даараныгла фабриказының, Тыва электри четкилериниң, мебель фабриказының, сүт комбинадының коллективтери чедип алганын илеткелде демдеглээн.

Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйында А. И. Герасимовтуң, Н. П. Ширинкинниң, «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкынында Г. А. Царицынның, Хову-Аксыда геология партиязының мастери П. С. Анисимовтуң бригадалары, Кызылдың эът комбинадының ажылчыны К. О. Менделе, мебель фабриказының— Т. Н. Манова, Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының—С. Д. Санчаа 1981 чылда эрес-шудургу ажылдап, бедик көргүзүглерлиг болган. «Тыва кобальт» комбинатта А. Ф. Семыкинниң дагжылар бригадазы 1982 чылдың майның, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде экскаватор машинизи А. А. Нехорошков апрельдиң үлүүнге кириптир, амы үеде ажылдап турар.

Чаа техниканы болгаш чогаадыкчы саналдарны шиңгээдир талазы-биле хүлээлгелерни үлетпүр бүдүрүлгелер чедиишкиннииг күүсеткениниң экономиктиг ажыктыы 800 муң рубль болган. Күрүнениң Шынар демдээн эрткен чылын 16 кылыгларга тыпсырын чедип алыр дээн хүлээлге 20 кылдыр күүсеттинген, чаа кылыгларның 40 единицазын бүдүрүп үндүрер дээнин 57 кылдыр күүсеткен. Кадрларның мергежилин бедидер талазы-биле хүлээлгелер ажыр күүсеттинген, ажылдап турган бир кижиге онаажтыр эрткен чылын ажыл шагының чидирии 1980 чылдаазы-биле деңнээрге 16,2 хуу эвээжээн.

Үлетпүрнүң ажылының чамдык эки түңнелдерин илеткелчи демдеглевишаан, эрткен чылын болдунган четпестерни база айыткан. Бүдүрүлге хемчээлин көвүдедир талазы-биле планны болгаш социалистиг хүлээлгелерни республиканың үлетпүрү күүсетпээн. Бараанныг продукцияны бүдүрер планны 16, ону сайгарарын — 12 бүдүрүлгелер күүсетпээн, 1980 чылдаазынга деңнээрге 17 бүдүрүлге черлери продукция бүдүрерин эвээжеткен, 15 бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудулаткан.

Элегес-Аксының керамиктиг хана-материалдарын бүдүрер заводунуң, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, керамзит-сай заводунуң, «Тудуг кезектер» комбинаттың, даараныгла фабриказының, Хову-Аксыда цегиниң төлевилел күчүлери амдаа шиңгээдип алдынмаан. Материалдыг курлавырларны камнаар талазы-биле ажылды үлетпүр бүдүрүлгелери четпес чоруткан. 6,4 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 1,7 муң Гкал чылыдылга энергиязын доктааткан нормадан ажыр чарыгдаан, одаар чүүлдүң болгаш кара металлдарның чижек камналгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгелер күүсеттинмээн. Бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле планны, хүлээлгени үлетпүр бүдүрүлгелери күүсетпээн. Кызыл-Мажалыктың эът комбинады, «Тыва көдээ тудуг» трестиң ДБК заводу, «Тыва даг-дүгү» комбинат акша-хөреңгилерниң ажыр чарыгдалын болдурган. Бүдүрүлгелерде ажыл шагының улуг чидирии, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумунуң үрээшкиннери мурнуку хевээр дүвүренчиг байдалдыг болуп турар.

1982 чылда үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Бараанныг продукцияны бүдүрер хемчээли 114,6 млн. рубль, ону сайгарары— 112 млн. рубль чедирер. Бараанныг продукцияны бүдүрериниң болгаш сайгарарының чыл планын декабрь 30-ге чедир күүседири, үлетпүр продукциязының хемчээлиниң немей өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң күсели-биле чедип алырын хандырары социалистиг хүлээлгелерниң төлевилелинде көрдүнген.

Пландан ажыр 850 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрер болгаш сайгарар, 55 муң тонна хөмүр-дашты казып тывар, 1,5 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 4 муң Гкал чылыг энергиязын ажылдап үндүрер, сорттуг 400 тонна даг-дүгүн, 1000 кубометр дилиг материалдарын бүдүрер сорулга салдынып турар. Бо бүгү сорулгаларны чедиишкиннииг күүседирин хандырар төлээде, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының политиктиг болгаш организакчы ажылының деңнелин улам-на бедидериниң эргежок чугулазын илеткелчи айыткан.

Республиканың бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдези капитал тудугда байдалдан, бүдүрүлге күчүлерин, чурттаар бажыңнарын, социал-культураның объектилерин ажыглалга дүргеп киирериндеп дыка хамааржыр. Эрткен чылын тудугжулар кол фондуларны азы 1980 чылдаазындан 5,3 хуу хөй кылдыр ажыглалга киирген. Республиканың ажылчы чоннары эрткен чылын 90 муң хире дөрбелчин метр чурттаар шөлүн алган, ниити билигниң 2080 олуттуг школаларын, школа назыны четпээн уругларның 686 орунуг албан черлерин, 100 орунуг эмнелгелерин болгаш коммунал-амыдыралдың, культураның өске-даа объектилерин ажыглалга киирген. Тудуг ажылдарының хемчээлин пландан ажыр кылыр талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни «Тыва септелге-тудуг» трезиниң, Кызылдың электростанциязының тудуг эргелелиниң, Тыва автоорук эргелелиниң № 3 ОТЭ-зиниң, «Ремсельбурвод» трестиң механизастаан тускай колоннизының, респотребсоюзтуң септелге-тудуг эргелелиниң коллективтери күүсеткен.

«Кызыл тудуг» эргелелинде А. Д. Воронинниң, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинде К. К. Кужугеттиң даргалаан, № 741 көжүп чоруур механизастаан колоннада Ш. С. Күжүгеттиң, № 363 КМК-да С. Д. Ховалыгның, № 585 КМК-да В. С. Балдинниң, Тыва автоорук тудуунуң эргелелинде Н. П. Ильченконуң, «Көдээ электри тудугнуң» тудуг эргелелинде И. У. Перепрыгинниң комплекстиг бригадалары, № 48 тудуг эргелелинде Е. С. Билзеваның, И. Б. Допгактың, хоорайның септелге-тудуг эргелелинде М. Г. Петрованың шеверлекчилер бригадалары социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алган.

Ооң-биле чергелештир республиканың тудуг организацияларының ажылында ниитизи-биле улуг четпестерниң барын П. И. Кравченко демдеглээн. Улус ажыл-агыйының ол чугула адыры шыңгыы хоюдап турар. Эрткен чылын алдынган социалистиг хүлээлгелер чүгле 77,2 хуу күүсеттинген. Ооң чылдагааны —удуртулгада, күш-ажылды организастаанында, төлевилелде, материал-техниктиг хандырылгада, сагылга-чурумну болгаш өске-даа факторларда шыңгыы четпестер-дир.

Кол фондуларны ажыглалга киирериниң чыл планы ыракта чедир күүсеттинмээн. Чаа Шагаан-Арыгда котельнаяны, Кызылдың автовокзалын, Каа-Хем суурда чылыдылга комбинадын, Ак-Довуракта уруглар эмнелгезин хуусаа бетинде ажыглалга киирер талазы-биле социалистиг хүлээлгелер база күүсеттинмээн. Культураның, чырыдыышкынның, кадык камгалалының объектилерин, ылаңгыя чурттаар бажыңнарын улуг хожудаашкын-биле тудуп турар. Чижээ, кадык камгалал албан черлериниң бажыңнарын ажыглалга киирериниң чыл планы чүгле 43,1 хуу, чырыдыышкынның—44,4 хуу күүсеттинген.

Хөреңгилерни хөй санныг тудугларга быдарадыр чорук республикада ам-даа үргүлчүлеп турар. Доозулбаан тудугларны 1980 чылдың деңнелинге удур эрткен чылын 20 хуу кызырарын хүлээлгеге айыткан турган, а херек кырында ол 7,6 хуу өскен. Тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дугайында айтырыг эң-не чидиг-биле тургустунуп турган.

Тудуг индустриязының болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде ажылдың байдалы мурнуку хевээр экиживейн турар. Ажыглалга киирген чаа күчүлерни эң-не четпес ажыглап келген. «Тудуг кезектери» комбинатта ол күчүлерниң чүгле 40-50 хуузу шиңгээдип алдынган. «Тыва көдээ тудуг», «Тыва суг тудуг» трестерниң демир-бетон кезектер бүдүрер заводтары, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының ДБК-зы боттарының аргаларының деңнелинге чедир ам-даа ажылдап шыдавайн турар.

Күчүлерни чогуур үезинде ажыглалга киирбейн турарынга чагыкчы министерстволар болгаш ведомстволар эвээш эвес буруулуг: дыка хөй тудугларны төлевилел-смета документациязы, дериг-херекселдер, материалдар-биле чогуур үезинде хандырбайн турар.

Илеткелчи ол бүгүнүң түңнелинде тудугларның хуусааларының узаарын болгаш өртек-үнезиниң аартаарын демдеглээн, республиканың Күрпланы, Күрбанк болгаш Тудуг банкызы контрольду күштелдирер, материалдыг акша-хөреңгилерниң быдарадыр чорукту болдурбас ужурлуг деп чугаалаан.

Төлевилекчилер төлевилел-смета документилериниң шынарын экижидер, тудугларның чоруп турарынга автор контролюн күштелдирер ужурлуг.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында республиканың тудугжулары бүгү арга-курлавырларны ажыглап тургаш, 1981 чылдың деңнелинге удур доостунмаан тудугларның хемчээлин 20 хуу кызырарын хүлээнгенин демдеглээн. Ол ышкаш тудугга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда доктааткаанынга удур 0,2 хуу бедидер. Иштики курлавырларны долузу-биле ажыглап тургаш, бо чылдың декабрь 30-ге чедир тудуг-монтаж ажылдарының болгаш тудугнуң бараанныг продукциязының планын күүседир. Кызылга 280 орунуг уруглар садын, «Бажыңга херегләэр бараанар» садыын, Чаа Шагаан-Арыг хоорайга ниити билиг школазын, Кызылга чылыг шугумунуң ийиги ээлчээн, Таңды районга туйбу кылыр пехти, узуну 240 км электри дамчыдылга шугумун хуусаадан эрте дужаар. Көдээ ажыл-агый тудугларын, бүдүрүлге баазаларын мурнадыр темп-биле тудар. Кол сорулгаларның бирээзи —ниити шөлү 100 муң ажыг дөрбелчин метр чурттаар бажыңнарын, 1310 олуттуг уруглар албан черлерин, 3444 өөреникчилерге ниити билиг школаларын чогуур хуусааларында ажыглалга киирерин хандырары боор турар. Кызыл хоорайга болгаш көдээ черлерге тудугну улам күштелдирерин, хойжулар турлагларын электрижидерин көрген программаны XI беш чылда хүлээп алганын илеткелчи чугаалааш, ону боттандырары-биле улуг ажылдарны кылырының негеттинип турарын демдеглээн. Ынчангаш партия, совет органнар, тудуг организацияларының удур-

(Уланчызы 2-ги арында).

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң шаңналдар тывсып турары; бөлүк мурнакчылар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ЭЖИНДИРИИШКИНГЕ БЕЛЕТКЕЛ

Тываның хемчилери бар курлавырларны чогумчалыг ажыглааш, эрткен чылда улус ажыл-агыйының муң-муң тонна чүъктерин болгаш хөй санныг пассажирлерни суг оруу-биле сөөртүп чедирген. Оларның шудургу ажылының түңнелинде республиканың ырак-уаак черлеринде 2500 пассажир, 1 муң тонна кывар-чаар материалдар, 2 муң тонна чүък 1980 чылдың эжиндириишкин сезонунуң деңнелинден хөй чедиртинген.

Пароходствонуң Кызылда район эргелелиниң материал-техниктиг баазазы чыл санында быжыгып орар. Эрткен чылын олар «Ангара», «МБВ» теплоходтарны ийи-ийиниң алган болгаш чүък дажыыр баржаларның саны база көвүдээн.

Пароходтар эжиндирер хем оруунуң узуну 1000 километр чедип, Тываның эң-не ырак булуңнарынга улус ажыл-агыйының чүъктерин болгаш пассажирлерни чедирер аргалыг апарган. 1981 чылдың сезону октябрь ортан үезинде дооступ, ооң мурнунда чылдарның эжиндириишкининден узун болган. Ынчангаш чугула херегледиң чүъктери чагыкчыларга чедиртинген, хүлээлгелер долдур күүсеттинген.

Улуг-Хем чеңнеп, күчүлүг пароходтар хем эриинге туруптарга септелге ажылдары эгелээн. Тус-тус командалар бригадаларга үстүп алгаш дериг-херекселдериниң, пароходтарның, баржаларның септелгезин кылып киришкеннер. Дуржулгалыг капитаннарның удурткан бригадалары ээлчеглиг эжиндириишкинге белеткелди ыяк кылып чорудуп турар. Оларның аразында күш-ажылчы маргылдаа кадии түлүк.

— ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган чарышта алды бригада киржип турар. Мурнакчыларның одуруун штурман Виктор Пронозинниң комплекстиг бригадазы баштаан — деп, пароходствонуң Кызылда район эргелелиниң начальниги О. Петров чугаалады. — Холушкак мергежилдиг, арга-дуржулгалыг капитаннар баштаан септекчилер апрель айының эгезинге чедир ол үш пароходту бүрүн септээш, белениниң шугумунда тургускан.

П. ВАНЬКОВ.

Кыштаглаашкын—шалыпчы участок

КУЖЕНИИШКИННИ КОШКАТПАС

СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхоз — республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының бирээзи. Ынчангаш совхоз он бирги беш чылдың баштайгы чылын кандыг түңнелдиг доосканын база 1982 чылда боттандырары-биле салган сорулгаларын, мал кыштаглаашкыны канчаар эртип турарын чугаалап бээрин ажыл-агыйның кол зоотехниги Анастасия Владимировна Морозовадан «Шынның» корреспондентизи дилээн. Ооң интервьюзун мооң адаанда парладывыс.

— СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар база он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын, алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүседир дээш, бистиң совхозтуң малчыннары улуг көдүрлүүшкүн-биле, эрес-соруктуг ажылдаан. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының пландарын хуусаа бетинде күүсеткениниң дугайын олар эрткен чылдың октябрьда-ла СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан. Күрүнеге сүт садарының чыл планы 122,8 хуу күүсеттингени азы пландан артыкка 1755 центнер дужааттынган. Эът планын 136,3 хуу боттандырган, хүлээлгеде алганындан муң ажыг центнер хөй болган. Дүктү 213 центнерни дужаап, онаалданы 100,8 хуу күүсеткен.

Ынчангаш совхозтуң малчыннары беш чылдың баштайгы чылын багай эвес түңнелдерлиг доосканы. Ам кол сорулга — ийиги чылда чедиишкиннерни быжыглаары болгаш оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыры. Совхозтуң ажыл-ишчилери чогум-на ону чедип алыр дээш бо хүннерде кужениишкинниг ажылдап турар.

Бо чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге шиитпирлиг рольду кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирери ойнаар апаар. Ону барымдаалааш, совхозтуң ажыл-ишчилери болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Маңаа эң-не чугула чүве — быжыг чем баазазын тургузары. Бо талазы-биле совхозтуң тускайлаттынган комплекстиг бригадазы багай эвес ажылдаан, мал чемнери шыдаар шаа-биле белеттеттинген турган. Ам кол-ла кичээнгейни бар чемнерни хумагалыг чарыгдаарынче, ону амданзүзүн киир болбаазыраткаш малга бээринче угландырган.

Совхозтуң саар инек фермазында чаңгыс чем цеги бар. Ол бөдүүн кылдынган, саваңны болгаш сигенни бус-биле ылбырадып, чымчадыр херексел ында чок. Чүгле хээндектээш бээр. Ынчаар кылыры-даа улуг ужур-дузалыг. Хүнде 40 тонна чедир саваңны хээндектеп турар.

Бо чылын совхозта шээр мал тос коданда, инек ийи фермада кыштаглап турар. Амдызында кыштаглаашкынның байдалы эки, мал чемнерин кодаңнарга үзүктел чок чедирип турар. Кажаа-хораа эки чылыглааттынган, малга чылыг суг бээр. Ылаңгыя Ховалыг Чалбаа, Чижаа Шавы дээн ышкаш ындыг хойжуларда мал хүр, менди кыштап турар.

«Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының кыйгырыын деткивишаан, бистиң малчыннарывыс улуг кужениишкин-биле ажылдап турар. Кышкы үеде мал продуктуларын бүдүрерин кудулатпазы эң чугула сорулга. Бир эвес 1981 чылдың бо үезинде совхозка ниитизи-биле 56 тонна сүттү бүдүрүп, 42 тоннаны күрүнеге саткан турган болза, бо чылдың январь 25-ке чедир 66,6 тоннаны бүдүрүп, 45 тоннаны саткан.

Совхозтуң мал ажылынга чедип алган бедик көргүзүглери — малчыннарның карак кызыл, чымыштыг күш-ажылының түңнели болур. Оларның аразында мурнакчыларның аттарын маңаа адаар бодай-дыр мен. Саанчыларда Н. С. Русских эрткен чылын эң бедик көргүзүгнү чедип алган: бир инекке онаажтыр 1550 кг сүт саар онаалдазының орнунга, 2800 кг-ны азы бодунда быжыглаан бөлүк инектеринден 40 тонна сүт саар тургаш, 62 тонна чедирген. Ол ышкаш Р. С. Ожегина инектең-не 2252 килограмм азы ниитизи-биле 60,5 тонна, У. -В. Даваа инектең-не 2100 кг болгаш шупту — 66 тонна сүттү саган. Семиртир инек кадарчылары Г. И. Манкевич биле П. А. Бочкарёв олар 1981 чылда бедик — хонукта 1100 грамм немелде деңзини чедип ап келген.

Совхоз Каа-Хем районда хой ажылының талазы-биле каттыжышкынның кол баазазы болуп турар. Өске ажыл-агыйлардан эр, кыс хурагаларны күзүн хүлээп алгаш, оларны өстүр азыраш, иртчигештерни эътке дужаагаш, тогду хойларны дедир совхозтарга хурагага орнап турар. Ындыг болганда бисте торуур хой чок.

Бистиң малчыннарывыс он бирги беш чылдың ийиги чылының кыжын ниитиниң малын хүр азырарын, ооң баш санын бүрүн менди камгалап алырын, сүт, эът болгаш дүк бүдүрериниң пландыг онаалдаларын ажыр күүседирин хүлээнгени, бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Олар боттарының сөзүнге ээ болур дээрзинге чигзиниг чок.

Национально-краеведческий отдел

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА

КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ — ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

тукчулары баштайгы хүннерден эгелээш-ле, бедик темпин чедип алыр, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарының үлегер-чижээн көргүзер, планнаттынган тудугларны шуптузун ажыгладалга киирерин хандырар дээш ажылды ынак планнаар ужурлуг.

Тудуг индустриязының баазазын улам быжыглаарының, тудуг материалдарының үлетпүрүн хөгжүдериниң, оларның күчүлерин ажыглаарының экижидериниң айтырыгларынче тудугжулар, партия болгаш совет органнары улуг кичээнгей салыр ужурлуг. Улуг панельдерлиг бажың тудар талазы-биле «Тудуг кезектери» комбинатта немелде күчүлерин тургузарын шапкынчыдарының дээштиг хемчеглерин алыры, «Тыва кедээ тудуг» болгаш «Тыва сүт тудуг» трестериниң ДБК заводтарынга бажың тудар кезектерин кылып үндүрерин, районнарга тудуг тууйбуларын бүдүрерин организастап, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынынга, чурт үлетпүрүнге тудуг материалдары кылырын калбартыры эргежок чугула.

Тудуг организацияларының доктаамал коллективтерин тургузары, өөредилге комбинаттарынга болгаш профессионал-техниктиг училищелерге тудугжу кадрларны белеткээрин экижидери, кадрларның ажылдап үнер-чоруун кызырары база чугула сорулга боор турар. Ол ышкаш, тудугжулар ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирери, инженер-техниктиг ажылдакчыларның харысаалгазын бедидери, тудугнуң ажыктыын болгаш шынарын бедидери дээш социалистиг чарышты калбартыры эргежок чугула.

Дараазында илеткелчи республиканың кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң 1981 чылда социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чамдык эки түңнелдерни чедип алганын демдеглээн. Республика күрүнеге сүт садарының планын 100,3, эъттиин — 101,3, дүктүүн — 102,5 болгаш чуурганының — 122,6 хуу күүсеткен. Ооң-биле кады эът, дүк болгаш чуурга садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелер күүсеттинген. Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Тожу районнар сүт, эът, дүк садар хүлээлгелерин, 42 совхоз — сүт, 61 ажыл-агый — эът, 48 совхоз — дүк садар хүлээлгелерин күүсеткен. 13 хойжу бригада, 13 сүт-бараан фермазы, 138 хойжулар, саанчылар, кадарчылар, бызаа азыракчылары болгаш өске-даа малчыннар боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеш, мал продукциязын мурнуку чылдыындан элээн хөйнү алгылаан. Мал чемнери белеткээринге 10 бригада болгаш звенолар, витаминниг сиген далганы кылыр талазы-биле 6 бригада, суггатчыларның 8 звенозу, 15 ногаа-картофель звенолары боттарының социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин күүседирип чедип алган.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң дыка хөй мурнакчылары социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге улуун киирген ин демдеглээш, илеткелчи тус-тус мурнакчыларны адаан. Оларга хойжулар — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтан М. С. Күдер-оол, В. М. Чамбыл-оол, «Сүт-Хөл» совхозтан Н. Ш. Сат, «Революцияның чалбыыжы» совхозтан И. П. Сафонов, «Кызыгаар» совхозтан Д. Ч. Эрендей олар хамааржыр. Бо малчыннар төрүүр чүс хой-өшкүден-не 124-тен 132 чедир анай-хураганны алганнар. Саанчылар — «Большевик» совхозта Т. Д. Кара-Сал, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта А. С-Б. Монгуш, «Кызыл тараачын» совхозта К. М. Кыргыс, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта Е. Д. Монгуш олар боттарының бөлүк инектериниң бирээзинден-не 2889-тан 3084 кг чедир сүттү сагганнар. Эң эки дээн бызаа азыранчылары болгаш кадарчылар — «УТКА 25 чылы», совхозта Н. Ч. Монгуш, «Кызыл тараачын» совхозта З. С. Үзүйген база ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта И. К. Сильянов болгаш өске-даа хөй-хөй кижилер бызаалар болгаш инектер азыраарынга хонукта ортумак немелде деңзизи 654-тен 950 грамм чедирген. «Алдан-Маадыр» совхозтуң звено удуртукчузу А. К. Кызыл-оол суггаттыг чериң гектарындан-на 24.2 центнер кызылтасты, «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң звено удуртукчузу Е. В. Коворезова гектар санынга-ла оналаштыр 400 центнер ногааларны өстүрген. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мал чемнериниң белеткелчилери гектар санындан-на люцернаның 33 центнер сиигенни алганнар.

Республиканың кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде чамдык чедиишкиннерни демдеглээш, илеткелчи бо талазы-биле четпестерни болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыгларның ам-даа хөй боор турарын айыткан. Чер-черниң партия, совет, кедээ ажыл-агый органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының социалистиг чарышты четпес организастап, удурткаанының түңнелинде республикада мыйыстыг бода малдың, хаваннарның, ивилерниң баш саны эрткен чылдың чогуур деңнелинден эвээжээн болгаш малдың баш санын немештир өстүрериниң талазы-биле хүлээлгелер күүсеттинмээн. Илеткелчи оон чылдагааннарын тодаргай анализтеп чугаалаан.

Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Таңды, Өвүр районнарда малдың чидирии хөй болган. 1981 чылда республикага ниитизи-биле төрүүр чүс малга оналаштыр чүгле 58 бызааны, 74 анай-хураганы алганын, чаш мал алырының деңнелиниң Чөөн-Хемчик, Эрзин, Кызыл, Тес-Хем, Улуг-Хем районнарда эң куду боор турарын илеткелчи айыткаш, ол дээрге дыка куду көргүзүглер болурун демдеглээн. Бо бүгү четпестерни чүгле тус-тус удуртукчуларның, специалистерниң, а ол ышкаш малчыннарның харысаалга чок ажылы-биле тайылбырлап болур. Бо айтырыглар талазы-биле чаңгыс эвес удаа ажылдап кылган хемчеглерни чер-черде чогуур организакчы ажыл-биле быжыглавайн турар.

1982 чылда малчыннарның мурнунда улуг сорулгалар салдынганын илеткелге демдеглээн. Күрүнеге 24,1 муң тонна эътти, 27,6 муң тонна сүттү, 2760 тонна дүктү, 17 млн. чуурганы садар. Тываның кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң эң чугула, бирги чергелиг сорулгазы болза мыйыстыг бода малдың баш санын 2 хуудан эвээш эвес, инектерни — 4,5 болгаш хой-өшкүнү — 3,7, хаваннарны — 34,6, чылгы малды — 9,5 болгаш чедишкен кушту — 3,4 хуу немештир өстүрери боор турар. Бо сорулгаларны күүседир төлээде, бүгү-ле организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдарны күштелдирип, олче дорт угландырары чугула.

Амгы үеде кол-ла кичээнгейни мал кыштаглаашкынын организастыг эртиреринче угландырар ужурлуг. Мал чемнери чедишпезинден кыштаглаашкын дыка нарын эртип турар. Ынчангаш сорулга чуг дээрге бүгү-ле бергелерге удур организастыг, сагылга-чурумнуг болур чорукту күштелдирери боор турар. «Ак-Чыраанын» болгаш «О. Шыяанын» девиисээрлеринден немелде мал чемнерин белеткээрин улам күштелдирип, бүгү чоннуң будук-бүрүден мал чемнерин белеткээринче киириштирер, чер-ле болганынга мал чемнериниң чарыгдалынга камналга дээш шыңгыы демиселди чорудар херек.

Ажыл-агыйлар арaзының кооперастаашкынынга үндезилеп, малдың баш санын каттыжыышкыннарга мөөңнеп, оларны семирти азыраарын үлетпүрге үндезилеп чорудары эът бүдүрерин көвүдедириниң курлавырларының бирээзи боор турар. Ол ышкаш совхозтарга хаван фермаларын катап тургузары база чугула. Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларының удуртукчулары бо айтырыгның чугулазын амдыгаа чедир-ле хандыр билбейн турары шын эвес. Ол ышкаш Кызылдың хаван азыраар комплексиниң ажылын экижидип, 1982 чылда аңаа эът бүдүрерин 1.2 муң тоннa чедирери эргежок чугула.

Үстүнде айыттынган хемчеглерни херек кырында боттандырып чорудар болза, мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир арганы берип турар.

Бистиң республиканың чер ажылдакчыларынга элээн каш чылдарның иштинде таарымчалыг эвес байдалдар таваржып келгениниң түңнелинде бо беш чылдың баштайгызының продуктулар бүдүрүп, садар пландары күүсеттинмээн. Ынчалза-даа бо талазы-биле четпестерниң кол-ла чылдагааны агаар-бойдуста эвес, а бо адырны баштарып чорударында ажылдың куду деңнелдиинде боор турарын илеткелчи онаалап демдеглээн.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын улгаттырар талазы-биле ажыглап болур кайы хире хөй курлавырларның барын мурнакчыларның дуржулгазы көргүзүп турар. Черге кым-на шын тывынгыр ёзу-биле ажылдаар болдур, олар чедиишкинни ынап-ла чедип алыр. Ол дугайын «Тиилелге», «Кызыл тараачын» совхозтарының, Дуржулга станциязының болгаш өске-даа ажыл-агыйларның үлегер-чижээ бадыткап турар. Эрткен чылын ол ажыл-агыйларның кожалары тараан шөлдерин үндүр бижип турда, бо совхозтар гектар санындан тараа культураларының багай эвес дүжүдүн алган болгай.

Чер ажылының культуразын бедидери дээш демисел бүгү-ле партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнарының бирги чергелиг ажыл-херээ болган турар ужурлуг. СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели чер ажылынга хөрзүн камгалаарының системазын шапкын болгаш бүгү талазы-биле ажыглап эгелээриниң программазын ажылдап кылган. Удуртукчу, специалист кижи бүрүзү пада, канчаар база чүнү тарып, өстүрүп болурул дээн чүвени тодаргай билген турар ужурлуг.

Суггаттыг черлерни ажыглаарының талазы-биле чогуур чурумну амдыгаа чедир-ле тургуспаан. Черни мелиорастап, экижидериниң ажылдарынга чарыгдаан акша-хөреңги чогуур беримче чок боор турар. Партия, совет, кедээ ажыл-агый органнары бо херекте улуг четпестерни, чедир көрдүнмээн чүүлдерни чамдыкта херекке албас чоруктар бар.

Дыка хөй совхозтарда тараа тарыырының норма-чижектерин болгаш хуусааларын барымдаалавас, суг чаъстадыр машиналарны болгаш агрегаттарны багай ажыглап, суггаттыг черлерже органиктиг болгаш минералдыг чемиштирилгелерни төкпейн турар.

Суггаттыг черлерни багай ажыглап турарының кол-ла чылдагааны ындыг черлерниң доктаамал ээлери, үргүлчү ажылдаар кижилериниң чок боор турары болур. Суггатчыларның звенолары болгаш бригадалары элентен сандарап, эң-не харысаалгалыг үе келирге, суггатчылар чедишпес болур, ынчангаш ол бүгүнүң түңнелинде суггат хуусаазы үрелир, кедээ ажыл-агый культураларының дүжүдү кудулаар.

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели 1981—1985 чылдарда Тыва АССР-ниң черлерин мелиорастаарын хөгжүдериниң комплекстиг программазының дугайында доктаалды хүлээп алгаш, мында мелиорастаан черлерни ажыглаарын экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан. Кедээ ажыл-агый, мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерстволары, СЭКП райкомнары болгаш райкүүскомнар, кедээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый органнары ол программаны күүседирип контрольга алыр болгаш хажык чокка күүсеткен турарын хандырар ужурлуг.

Совхозтар картофельди болгаш ногааларны бүдүрер талазы-биле хүлээлгелерни чылдын-на күүсетпейн, оларның-биле чонну чедир хандырбайн турар. А бисте ол культураларны бүдүрүп алырының болгаш өске областардан албас аргалар бүрүн бар боор турар. Удуртукчуларның болгаш специалистерниң бо айтырыгже кичээнгейни улгаттырар, ол культураларны өстүрериниң технологиязын экижидер болза, багай эвес түңнелдерни чедип ап болурун эрткен чылдың дуржулгазы көргүскенин илеткелчи демдеглээн.

1982 чылда кедээ ишчилерниң мурнунда улуг сорулгалар салдынган. 230 муң тонна сиигенни, 85 муң тонна сенажты, 400 муң тонна силосту белеткээр ужурлуг. Ону чедип алыр дизе, тарааның дүжүдүн гектардан-на 11 центнер, картофельдиин — 83, ногааларының — 125 болгаш силос культураларының ногаан массаларының дүжүдүн — 150 центнерни ажаап алыр ужурлуг. Хөрзүнге 285 муң тонна минералдыг, 25 муң тонна органиктиг чемиштирилгелерни төгери чугула боор турар. Ол ышкаш черниң шириин аңдарбайн 385 муң гаңы болбаазырадыр, тарылгa мурнунуң болгаш өзүм суггарылгазын 48 муң га черге чорудар, 1200 суггарыкчыларны болгаш суг чаъстадыр 475 машиналарның 475 машинистерин белеткээр, тракторларны, тараа чаштырар болгаш картофель, ногаа олуртур машиналарны апрель 1-ге чедир, июль 15-ке чедир мал чеми белеткээр болгаш май 1-ге чедир — тараа ажаап алыр техниканы бүрүн белеткээр херек.

Кылыр ажылдар ам-даа хөй. Келир үениң дүжүдүнүң ажаалдазынга белеткел ам-даа чогуур деңнелге четпес. Үрезин урарының планы чүгле 23 хуу күүсеттинген. Ховуже органиктиг чемиштирилгелер сөөртүлгези, кедээ ажыл-агый техниказының септелгези дыка хөй районнарда аскап турар дээрзин илеткелчи айыткаш, бо ажыл Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик база Кызыл районнарда хожудап турарын чижекке киирген.

Мал чемин бүдүреринче онза кичээнгейни угландырар ужурлуг бис. Мал чеминиң быжыг баазазын тургузуп албас болза, кыштаглаашкын багай эртер дээрзин бо эртип турар кыш бадыткап турар. Бүдүрткүнүп турар мал чеминиң шынарын экижидеринге мурнакчы технология улуг идиглиг болуру билдингир. Ынчангаш ол айтырыгже республиканың бүгү ажыл-агыйлары улуг кичээнгейни угландырар ужурлуг дээрзин илеткелчи айыткан.

Чер ажылдарынга хамаарыштыр социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседири-биле партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнары часкы хову ажылдарынга уткуштур тодаргай хемчеглерни амдыгааштан ажылдап кылыр ужурлуг. Ол дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылдың часкы хову ажылдарынга белеткелдер болгаш ону эрттирериниге немелде хемчеглер дугайында» доктаалында база тодаргай даалгаларны берип турар. Кедээниң ишчилери, партия, совет, кедээ ажыл-агый органнары, ажыл-агыйның удуртукчулары, мында салдынган сорулгаларны бүрүн күүседир дээш ажылдаар ужурлуг.

Эрткен чылын республиканың чамдык совхозтары продукцияның бот-үнезин аартатканын дээрзин база илеткелчи чугаалаан. Ылангыя Таңды, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарда карыглалыг ажыл-агыйлар хөй болган. Бо чүүлдерге агаар-бойдустуң берге байдалдары улуг салдарлыг болза-даа бүдүрүкчүлүг эвес артык чарыгдалдар үндүрер, ээ-харысаалга чок чоруктап мал-маганны чидирер, өлүрер, ону чударлыр чоруктар бар турганы чажыт эвес. Моон түңнел үндүрбүшаан, ажыл-агыйларның удуртукчулары, кедээ ажыл-агыйның специалистери, партия, совет болгаш өске-даа органнар ажыл-агыйжы эвес чоруктарга удур демиселди күштелдирер, камналга болгаш хумагалыг чорук дээш хүн бүрүнүң контролюн тургузаар ужурлуг.

Республиканың транспорт организацияларының, ылаңгыя автомобилистериниң мурнунда улуг сорулгалар бар. Олар 1981 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткеннер. Харын-даа хүлээлгелер ырынга немей 25.5 муң тонна чүъкти сөөрткен. Чүък эргилдези болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын 856 кижи хуусаазын эрте күүсеткен дээрзин илеткелчи демдеглээш, үени мурнаан чолаачыларның аттарын адаан.

Ындыг турбуже, автотранспорт бүдүрүлгелеринде шыңгыы четпестер база бар. Техниктиг белеткел чүъктерни контейнерлерге болгаш пакеттерге сөөртүр талазы-биле социалистиг хүлээлге күүсеттинмээн. Автомобильдерни шугумче үндүрериниң коэффициентизи Тываның транспорт эргелелинде, Сельхозтехкүрүмда, «Сельхозхимия» каттыжыышкынында, Кедээ ажыл-агый министерствозунда куду болуп турар. Оон аңгыда автомобильдерниң чүък чок маңнаар чоруу кызырылбайн турар. Чолаачыларның сагылга-чурумунуң кошкааптан автомобиль транспортунда озал-ондак болбушаан, чолаачыларның болгаш септекчилерниң күш-ажылын организастааны ам-даа четпес.

Республиканың хем болгаш агаар транспортунда эки чүүлдер хөй деп илеткелчи чугаалаан. Эрткен чылын хемчилер «Ангара» деп теплоходтарны немей алганындаң чүък сөөртүлгезин болгаш ыяш салдадышкынын көвүдедир арганы чедип алган.

Агаар оруу-биле Л-410 деп чаа самолёттар ужуп эгелээн. Эрткен чылын Тываның ужудукчулары хүлээлгедеи ажыр 9,5 муң пассажирни аргыштырганнар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,2 хуу, пассажир эргилдезин 8,5 хуу өстүрген.

Ынчалза-даа транспорт ажылдакчыларының мурнунда ам-даа улуг сорулгалар, шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй. Оларны бо чылын чедиишкинниг шиитпирлээри — транспортчуларның сорулгазы.

Республиканың харылзаачыларының чедиишкиннеринге база илеткелчи доктааган. 147 муң рубльге ачы-дуза чедирилгезин хүлээлгеден ажыр боттандырган. Бүдүрүлгениң 70 мурнакчызы чыл планын хуусаадан эрте күүсеткен. Бо чылдың апрельдиң үлүүнде ажылдап турар телефонист Надежда Федоровна Кабанкованың удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазының чедиишкиннерин илеткелчи демдеглээн болгаш бүдүрүлгеде бар чамдык четпестерге доктааган.

Республиканың садыг, амыдырал хандырылга болгаш чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелеринде чедиишкиннер хөй. Хүлээлгеден ажыр элээн хөй бараан чоңга саттынган, ачы-дуза чедирилгези база ашкан. 1980 чылдыы-биле деңнээрге бараан саарылгазы өскен. Садыг болгаш ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелеринде садыглаашкынның 880 хире технологтуг чаа дериг-херекселдери шиңгээдип алдынган. Чамдык барааннар-биле чонну хандырары өскен. Бо херекке эң эки көргүзүглерни Чөөн-Хемчик районуу, «Тываобувьбыт» каттыжыышкыны, Бии-Хем районнуң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели, «Тувкоммунэнерго» болгаш өске-даа черлер чедип алганнар. Хандырылганың мурнакчыларының аттарын илеткелчи адагылаан.

Бо министерстволарның, ведомстволарның болгаш бүдүрүлгелериниң база организацияларының ажылында четпестерни чок деп болбас. Хүн бүрүнүң хереглел барааннарының садыглаашкынында узуктелиишкиннер ам-даа бар, ниитиниң чемненилге черлери болгаш чамдык магазиннер чогуур өйүнде ажылдавайн баар фактылар база тургулаар, материалдыг эт-хөреңгилерни оорлаар, самчыгдаар чоруктар үндезиниң-биле чайлаттынмаан, барааннарны нормадан ажыр үндүр бижиири ам-даа уламчылавышаан.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу кедээге ачы-дуза чедирериниң талазы-биле эвээжедип каан планын безин эрткен чылын күүседип шыдаваан. Оон Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин болгаш Тес-Хем районнарда комбинаттары, хепти химиктиг арга-биле аштаар болгаш бүдүүр фабрика планын күүсетпээн. Коммунал хандырылгазының Өвүрде, Тес-Хемде бүдүрүлгелери кошкак ажылдаан.

Ынчангаш бо бүдүрүлгелер боттарының бүгү четпестерин үндезини-биле эде көрүп, ону кичээнгейлиг, хандыр анализтеп, чаа арга-биле, чаа ёзу-биле ажылдаар ужурлуг дээрзин оратор айыткан.

Бо чыл — политиктиг хөй-ле болуушкуннар болган чыл. Профэвилелдиң болгаш комсомолдуң съездилери бо чылын болур, чер-чер Советтеринге соңгулдалар база эртер, ССРЭ-ниң 60 чылы база келген. Бо төөгүлүг болуушкуннарга уткуштур социалистиг чарышты улам дээштиг калбартыр ужурлуг бис. Ону алдынган хүлээлге бүрүзүнүң күүселдезинче болгаш ажыр күүседиринче угландырар ужурлуг бис.

Мурнакчы дуржулганы нептередир болгаш шиңгээдип алыр талазы-биле ажылды партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары, хөй-ниити организациялары үндезини-биле экижидер ужурлуг деп, П. И. Кравченко чугаалаан. Удуртукчу, специалист кижи бүрүзү эрги эвес, чаа ёзу-биле, кезээде кандыг-бир чүвени дилеп, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар, чаа чүүлдү тып билир, ону коллективке нептередип шыдаар ужурлуг. Ажылдакчы кижи бүрүзүнүң чогаадыкчы идепкейин бедидери-биле ооң бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузаар ужурлуг. Кижи дугайында сагыш салышкын — удуртукчу бүрүзүнүң кол сорулгазы дээрзи билдингир.

Ол бүгү-биле чергелештир ниитилелге хоралыг чүүлдерге удур демиселди күштелдирер херек. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга, корум-чурумун үреп турар, маңгысталчак амыдыралдыг кижилер-биле дээштиг ажылдарны чорудар. Ындыг кижилерни коллективтиң шыңгыы буруу шавыышкынынче киирер, эттинерин күзевестерге дээштиг хемчегни хүлээдир херек.

Бо чыл төөгүлүг болуушкун — ССРЭ-ниң 60 чыл оюн демдеглээриниң-биле дөмей тур. Хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези ол болуушкунну чаа-чаа күш-ажылчы белектер-биле уткууру болур. Ынчангаш бо чылды планныг онаалдалар база социалистиг хүлээлгелер күүселдези дээш шудургу ажылдың чылы болдурары кижи бүрүзүнүң хүлээлгези дээрзин илеткелчи түңнелинде чугаалаан.

* * *

Илеткел соонда саналдар эгелээн.

Санал бээри-биле бир дугаарында СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары **П. Т. Дамба-Хууракка** сөс берген.

Районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турарындан он бирги беш чылдың бирги чылында чамдык чедиишкиннерни чедип алганын ол айыткан. Район күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Ниитиниң малының хораар, чидер чоруу кызырылган. Районнуң ажыл-агыйларының арaзында социалистиг чарышка «О. Шыяаа», «Тес-Хем» совхозтар эки түңнелдерни чедип алган. «Кызыгаар» совхозтуң бир дугаар хойжу бригадазының, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективтери багай эвес көргүзүглерлиг болган. Чарыштың тиилекчилеринге СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, ВЛКСМ райкомунуң, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң шилчирип Кызыл туктарын, шаңналдарын тывысканын секретарь чугаалаан. Эң эки көргүзүглерни чедип алган мурнакчыларга 1981 чылда район чемпиону атты тывыскан.

Үлетпүрнүң, тудугнуң, садыгның, амыдырал хандырылгазының болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажыл-ишчилери багай эвес ажылдааның оратор демдеглээн.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында ажыл-агыйда чедип алган чедиишкиннерин быжыглаар, ону көвүдедир дээш масса-политиктиг, организастыг ажылды бригада, ферма, цех бүрүзүнге калбартып чорудары эргежок чугула.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир четпестерни ол чугаалаан. Мал болгаш чер ажылының культуразы чавыс, ону бедидер дээш ап чорудуп турар хемчеглер четпес. Оон аңгыда транспорт, коммунал ажыл-агый черлеринде болгаш өске-даа организацияларда четпестерни айыткан.

Тес-Хемниң ажыл-ишчилери 1982 чылда бедиткен хүлээлгелерни алганын П. Т. Дамба-Хуурак чугаалааш, ону күүседип болурунуң бүгү аргалары, курлавырлары барын демдеглээн.

Бии-Хемде Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң ажыл-ишчилери бүгү совет улус-биле бир дөмей СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турарын Туран сүт-бараан фермазының саанчызы **З. А. Седипей** саналының эгезинде чугаалаан.

Сөөлгү үеде ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы быжыгып, ажылчыннарның амыдыралының деңнели бедип орар. Ону экижидеринче партком, дирекция, профэвилелдиң ажылчын комитеди кичээнгейни салып турар. Оон түңнелинде коллектив бүрүзүнде чедиишкинниг ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Ынчангаш ажыл-агый эрткен чылын багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының даалгаларын ажыр боттандырган. Бода болгаш шээр малдың чаш төлүн алыры мурнуку чылдардан көвүдээн. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны О. Кечил-оол төрүүр чүс баш хойдан-на 115 хураганы менди доруктурган. Саанчы К. Кара-кыс бир инектен ортумаа-биле 2956 кг сүттү саап алган. Ук фермадан он бир саанчы эрткен чылдың сүт саап алыр онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткен.

Туран сүт-бараан фермазының саалданы көвүдедип болурунуң аргалары бар, ону ажыглавайн турарын саанчы шүгүмчүлээн. Инектерни шын чемгербейн, оларның уксаазын экижидер ажылды четпес чорудуп турар.

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхоз мурнуунда хожудаңгай ажыл-агый турган, ону мурнакчыларның деңнелинге чедирер дээш кылып чорутган чамдык ажылдарны совхоз директору **Ч. Х. Дожулаа** саналынга айыткан. Ниитиниң малын четчир чем-биле хандырар дээш тодаргай хемчеглерни ап чорутканындан берген планныг онаалдалар ажыр күүсеттинген. Ол чорук малдың баш санын өстүреринге, продуктулуун бедидеринге дузалаан. Амгы үеде кыштаглаашкын эки эртип турар, хойнуң 70 хуузу төрээн, оон төлү менди. Чаш мал төлүн эрткен чылдан хөйнү алырының бүгү аргалары бар.

Механизатор кадрларны белеткээринче, оларның мергежилин бедидеринче улуг кичээнгей салып турарын Ч. Х. Дожулаа чугаалаан. Ол чорук чер ажылының культуразын бедидеринге дузалап турар.

Совхозта социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче доктаамал кичээнгейни салып, ооң негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылып ону чонга дыңнадып, түңнелдерин айыткан хуусаада үндүргеш, тиилекчилерни шаңнап келген. Ажылчыннарның эки ажылдаарынга ол дузалаан.

Дирекция, партком, ажылчын комитеди совхозтуң материал-техниктиг баазазын улам быжыглаар, ажылчыннарның амыдыралының деңнелин улам бедидер дээш ажылдап турар.

Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы **Н. Ф. Гаркушев** санал бергеш, коллективиниң күш-ажылчы чедиишкиннерин баштай чугаалаан. Оон ажылдап турар бригадазында 12 кижи бар, оларның алдызы коммунистиг күш-ажылдың шалыңчылары. арткаңнары ол атты чедип алыр дээш демисежип турар. Олар шупту онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип келгеннер. Транспортчуларның ажылында чамдык четпестерге ол доктааган. Ылангыя чүък чүдүрүп алыр дээн машиналарның ээлчээ көвүдээнин шүгүмчүлээн. «Каа-Хем» разрезинде бо талазы-биле ажыл четпес, аңаа машина ийи-үш шак турар ужурга таваржыр.

Красноярск крайның Улусчу контроль комитединиң даргазы **А. Н. Морев** хуралдың киржикчилеринге байыр чедирип чүве чугаалаан.

«Тувашвейбыт» каттыжыышкынының «Берёзка» ательезиниң быжыкчызы **Г. М. Павлюк** саналынга бүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннеринге доктааган. Олар эрткен чылын багай эвес ажылдаан, он ийи делгелгени организастаан, конкурсту, семинарны эрттирери чаңчыл болган. Ооң-биле чергелештир чоннуң негелделерин ам-даа долузу-биле хандырып шыдавайн турарының чылдагааннарын чугаалаан.

Ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер дээш канчаар ажылдап турарын Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хойжузу **Э. Т. Керзенмей** саналынга айтып, моон соңгаар көргүзүглерин улам бедидерин хүлээнген.

СЭКП Хакас обкомунуң секретары **А. Г. Черкашин** хуралдың киржикчилеринге байыр чедирип чүве чугаалаан.

«Тыва дag-дүгү» комбинаттың рудниинде өрүмнээр станоктуң машинизи **К. Ч. Ооржак** санал бергеш, эрткен чылын комбинаттың коллективтери канчаар ажылдааның, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседиринге шаптыктап турар чамдык четпестерни, хожудаашкындан уштунар дээш чүнү кылып турарын тодаргай чугаалаан.

Саналдар соонда улус ажыл-агыйының мурнакчыларының республика чөвүлел хуралының киржикчилери Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының 1982 чылда социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

* * *

Хуралдың түңнелинде Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң, тудуунуң, транспортунуң, кедээ ажыл-агыйының болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының алдарлыг ажылдакчылары хүндүлүг аттарны алган 18 кижиге дипломнарны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме** байырлыг байдалга тывыскаш, оларга байыр чедирип, ажыл-ижинге моон соңгаар-даа улуг чедиишкиннерни күзээн.

Эрткен чылын кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге эң бедик көргүзүглерни чедип алган тос кижиге — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң Эйлиг-Хем салбырында өшкү кадарчызы Март-оол Кыргысович Күдер-оолга, ол-ла районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң бызаа ажаакчызы Нина Чаштаевна Монгушка, Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саанчызы Таан Дамбалановна Кара-Салга, ол-ла районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң суггатчызы Алдын-оол Кылашмаевич Кызыл-оолга, Карл Маркс аттыг совхозтуң чылгычызы Намчал-оол Нурзатпаевич Монгушка, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу Иван Петрович Сафоновка, ол-ла ажыл-агыйның ногаажызы Екатерина Васильевна Козорезовага, Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң инек кадарчызы Георгий Иванович Манкевичке база Кызылдың куш фабриказының куш ажаакчызы Зоя Викторовна Тюлюшке «Тываның 1981 чылда чемпиону» атты тывыспышаан, оларны СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** мурнакчыларга чемпионнуң лентазын залга чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, баглап берип, хүндүлел бижиктерни тывыскаш, байыр чедирип, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуурунга күш-ажылчы улуг-улуг чедиишкиннерни, аас-кежик болгаш кадыкшылды оларга күзээн.

Хуралдың бөлүк киржикчилери чапсарда.

Мурнакчылар хөй

«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчын кооперациязы ол ажыл-агыйның болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилерин хүн бүрүнүң эргежок чугула барааннары-биле хандырып турар. Кооператорлар 1981 чылда социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырып, үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын 104,8 хуу күүсеткен. Хуучу кежигүннер хүлээп алырының планы 141,6 хуу күүсеттинген.

Коллективтиң ажылынга хууда улуг-хуузун киириптерип турар мурнакчылар мында хөй. Ажылчын кооперациязында 22 магазинниң 18-и чыл планын чедиишкиннииг күүседип, эки көргүзүглерлиг ажылдаан. «Совет садыгның тергиини» хөрек демдээниң эдилекчизи Б. Куулар эргелекчилээн Бора-Тайга суурда кедээ магазин, А. Ооржак, З. Ооржак эргелекчилээн Суг-Аксында, Алдан-Маадырда магазиннер, Чаңгыс-Шивээде малчыннар магазини (садыгжызы М. Ооржак), автомагазин садыгжы-чолаачызы М. Монгуш кызымак ажылы-биле планныг онаалдаларын доктаамал 110-дан 120 хуу чедир күүседип келген.

«Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчын кооперациязының ажылдакчылары бо чылын оон-даа эки ажылдаарын хүлээнген.

Б. САРЫГЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

Хавьер Перес де Куэльяр, КНО-нуң чиңгине секретары

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев Хавьер Перес де Куэльярга, ооң КНО-нуң чиңгине секретарынга томуйлатканы-биле холбаштыр, чагаа чоруткан.

Австри Курт Вальдхайм ук албан-дужаалды ооң мурнунда ээлеп турган.

Юрист эртемниг Хавьер Перес де Куэльяр — делегейниң хоойлу-дүрүм эртеминишталазы-биле кезиу специалистерниң бирээзи. Ол хөй чылдарда бодунуң төрээн хоорайы Лимага (Перу) башкылап ажылдаан болгаш профессорлап турган.

Дипломатия ажылынче ол көңгүс аныяк, 24 харлыг турган, кирген. Ам ол 61 харлыг, ону делегей айтырыгларын эки билир кижи деп санап турар.

Куэльярны соңгааны Айыыл чок чорук Чөвүлелинге дыка үр үргүлчүлеп келген маргылдааны соксаткан, чүге дээрге, бир талазында, Курт Вальдхаймның кандидатуразынга КУР-нуң удурланыышкынындан, а өске талазында, Африка диптиң төлээзи, Танзанияның даштыкы херектер министри Салим А. Салимниң кандидатуразынга АКШ-тың база-ла ол хире шиитпирлиг удурланыышкынындан тургустунган муңгаш байдалдан үнер арганы берген.

КНО-нуң Уставын ёзугаар КНО-нуң ниити хуралынга Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң саналдап киирери чиңгине секретарының кандидатуразы эң-не эвээш дээрге 9 үн-биле соңгудар ужурлуг, ооң-биле кады чугула негелде болза вето (хоруушкун) эргелиг Чөвүлел кежигүннериниң (ССРЭ, АКШ, Англия, Франция, КУР) чаңгызы-даа удур бадылавазы болур.

Куэльяр Айыыл чок чорук Чөвүлелинге 10 бадылаашкынны алган, 4 кижи дадагалзаан, бир кижи удур бадылаан. Өске бир кандидат — дескеннер талазы-биле КНО-нуң дээди комиссары чораан принц Садрудин Ага Хан оон бир бадылаашкын эвээшти алган. Ынчалза-даа Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң вето кылыр эргелиг ийи кежигүнү аңаа удур бадылаан.

КНО-нуң амгы чиңгине секретары 1981 чылдың майга чедир чиңгине секретарының политиктиг тускай айтырыглар талазы-биле оралакчызының албан-дужаалынга турган, ооң мурнунда ол Перунуң Парижке, Москвага, Лондонга, Бразилиага, Лас-Паска база Берниге элчини; Перунуң КНО-да доктаамал төлээлекчизи база КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазы болуп чораан.

Л. И. Брежневке чоруткан харыы телеграммазынга Х. Перес де Куэльярның онзалап демдеглээни болза: делегейге айыыл чок чорукту болгаш тайбыңны хандырар талазы-биле КНО-нуң ажыл-чорудулгазынга Совет Эвилели моон-даа соңгаар деткимчени көргүзер дээнинге ол изиг байыр чедирип турар.

(ПМА).

Чер ажылының бедик культуразы дээш

ҮРЕЗИНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Чуртка аъш-чем программазын шиитпирлээринге кол айтырыгларның бирээзи — эки шынарлыг үрезиннерниң бар болуру. Бо чылын республиканың ажыл-агыйларынга тарааларның 4628 тонна үрезини негеттинип турар. Ам херек кырында совхозтар 10788 тонна үрезинни уруп алган. Ол — планның чүгле 23,3 хуузу. Бар үрезинни кол-дуунда аштап арыглаан болгаш үнер шынарын хынап көрген. Урдунган үрезинниң 8299 тоннаазы кондицияльг болган. Бирги класстың үрезини —1231 тонна, ийиги класстыы — 3231 тонна азы олар каттышкаш, урдунган үрезинниң 41,4 хуузу болган.

Эрткен 1981 чылда чүгле кандаашкын эвес, харын орай дүшкен өл-шык тарааларның четчип быжарынга багай салдарны чедирген, ооң уламындан алдынган тарааның шыгы улуг болгаш үнер шынары куду. Ындыг куду шынарлыг үрезин бисте 1217 тонна, ону аштап арыглаары база үнери эки үрезинге орнап алыр дээш үрелдирбейн кадагалаары эргежок чүгүла.

Үрезинни аштап арыглаарынга болгаш ону чажар шынарынга чедир белеткээринге эки түңнелдерни Бии-Хем болгаш Кызыл районнарының тараажылары чедип алган. Тус-тус ажыл-агыйлардан үрезин арыглаашкынын «Искра», «Революцияның чалбыыжы» совхозтар бүрүн дооскан. Оон ыңай «Кызыл тараачын», «Тииилелге», «Суглан», «Көк-Тей» совхозтарда белеткээн үрезиннер чаштырылга стандартының бирги болгаш ийиги класының болуп турар. Тока аттыг, «Коммунизмниң херели», «Россия» совхозтар болгаш Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы үрезин арыглаашкынын база шалыпкын, шынарлыг чорудуп турар.

Ынчалзажок республикада шиитизи-биле үрезин арыглаашкыны өзүм темпилиг. Чижээ, бо чылын республиканың совхозтарында урган тараа үрезиниң хемчээли эвээш хирезинде-ле, ону кондициялыг кылдыр белеткээни эрткен чылдыындан дыка куду болуп турар. Агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг турбуже, ажыл-агыйлар январьның баштайгы чартыында деңгүп-ле 456 тонна үрезинни чажар шынарынга чедир арыглаан. Совхозтарның шаңнарында 2351 тонна үрезин азы барының 21,8 хуузу ам-даа, арыглаттынмайн чыдыпшаан. Ынчаарга үрезин арыглаар машиналар четчир болгаш олар ажыглал чок турар. Ооң чылдагааны —районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң база совхозтарның удуртукчуларының болгаш агрономнарының талазындан ол чүгүла ажылче кичээнгей салбайн турарында.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунга үрезиннерни аштап арыглаарын ай ажыр соксаткан болгаш ооң чүгле 63,5 хуузун белеткээн, а «Сүт-Хөл» совхозта бар үрезинниң чүгле 25 хуузу арыглаттынган. «Шамбалыг» болгаш «Улуг-Хая» совхозтар үрезин арыглаашкынын саададып турар. А Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң удуртукчулары кандыг-даа шугумчулелди херекке албайн турар. Олар 1980 чылда сорттуг арбай үрезинин багай үрезин-биле холаап, 1981 чылда үрезинниң 20,8 хуузун арыглаашкын чокка, олчаан чаштырган. Ол совхозтуң удуртукчулары бо чылын-даа, үрезин арыглаашкынын херекке албайн турар. Чижээ, бар 192 тонна үрезинниң чүгле 12 хуузун арыглап алган.

Бай-Тайга районда «Тээли» болгаш «Мөңгүн-Тайга» совхозтар үрезин арыглаашкынын-че шуут агелеп кирбээни дүвуренчиг.

Чамдык районнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң болгаш совхозтарының удуртукчулары, агрономнары өске черлерден кондициялыг үрезиннер сөөртүп алырынга ынанып турар. Ындыг ынанышкынныг ажык чок дээрзин баш удур чугаалап каар херек. Өске черлерден сөөртүп алыр үрезиннерниң хөй кезии арыының талазы-биле кондициялыг эвес, оон аңгыда, ук черниң агаар-бойдус байдалдарынга таарышпас болур.

Бирги болгаш ийиги класстың райончуткан сорттуг үрезиннерни тарыыр чорук кодээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидеринге онаа ужур-дузалыг. Ындыг үрезиннер агаар-бойдустуң байдалдары кандыг-даа болур болза, сорттуг эвестиниң бодаарга 2—3 центнер дүжүттү хөйнү бээр.

Бисте ниити урган үрезинниң 70,5 хуузу сорттуг үрезиннер болуп турар. Ол ёзулуг-ла алдын фондуну чажар шынарынга чедир арыглаар болгаш чажарынга чедир хумагалыг кадагалаар ужурлуг. Кызыл-тастың чазын чажар «Миронов» дээр сорту кединзинде барып республиканың тарылга шөлдериниң хөй кезиин ээлээн турар апаар. Ооң 48 тонна үрезини бисте бар. Арбайның «Донецк-8» дээр сортунуң 30 тонна үрезини, суланың «Улуг чемниг» дээр сортунуң 38 тонна база чиңге-тарааның «Иртыш» сортунуң 40 тонна үрезини республиканың совхозтарында бар. Бо сорттуг үрезиннерни эки белеткээш, чазын үнүш-дүжүткүр черлерге чаштырар болза, олардан чаагай дүжүттү ап болур. Райончуткан сорттуг үрезиннерни ындыг шынзы көвүдедип ап болур.

Үрезин кылыры-биле урган картофельди кышкы үеде эки кадагалаары кончуг чымыштыг ажыл. Бо чылын республиканың совхозтары картофельдиң 2560 гага олуртур болгаш ооң га бүрүзүнден-не 80 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыр ужурлуг. 1982 чылдың январының 1-ге чедир совхозтарга 5737 тонна картофель үрезини бар турган. Ол болза, планнаттынганының 74,4 хуузу-дур.

Бии-Хемниң ажыл-агыйлары шуптузу, ооң ыңай «Ак-Туруг», «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» совхозтар картофель үрезинин уруурының планын ажыр күүсеткилээн. «Революцияның чалбыыжы», Тока аттыг, «Коммунизмниң херели», «Улуг-Хая», Карл Маркс аттыг, «Хөндергей» совхозтар, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы үрезинни четчири-биле шыгжаан.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик», «Искра», «Найырал», Жданов аттыг совхозтар болгаш Каа-Хем районнуң бүгү ажыл-агыйлары картофель үрезинин уруп алырынче чогуур кичээнгей салбаан болгаш бердинген планны күүсетпээн. Ол болгаш өске-даа ажыл-агыйларның удуртукчуларының, агрономнарының буруузу-биле республикага 1272 тонна картофель үрезини чедир урдунмаан. Ону четчири-биле магадылап шыгжап алырының болдунар аргазы бар турган. Ынчалзажок үрезинге ол хире хөй картофельди республика мурнунда кажан-даа уруп көрбээн.

Оон-биле чергелештир үрезин картофельди кадагалап турарының байдалы дүвүренчиг. Совхозтарда болгаш Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында бүгү картофель аарыгларга таваржыкан. Ындыг картофельге кадагалал үезинде онаа кичээнгейни салыр ужурлуг. Чылыгның температуразын болгаш агаарның өл-шыгының хемчээлин хажыдып турарының уламындан кыштың эгезинде-ле картофель үрелип база эки шынарын чидирип эгелээн. Чижээ, «Бурунгаар», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг», «Шамбалыг», «Күш-ажылдың хостуу», «Найырал», «Октябрь 30 чылы» болгаш «Хөндергей» совхозтарда үрезин картофель үрелип чыдар. Бир эвес ол ажыл-агыйларның удуртукчулары чогуур хемчеглерни албас болза, үрезин картофельдиң дыка хөй кезии үрелип каар.

Хөй чылдыг сигенниң үрезинин өстүрер чорук мал ажылын четчир чемнер-биле бүрүн хандырары оон хамааржыр эң-не чүгүла негелделиг айтырыг. Республикада үш ажыл-агый: «Барлык», «ҮТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар хөй чылдыг сигенниң үрезиннерин бүдүрер кылдыр тускайлаттынган. Ынчалзадаа олар мурнунда салдынган сорулгаларын күүседип шыдавайн турар.

1981 чылда республикага 1314 га черниң хөй чылдыг сигенниң үрезинин ажаап алган. Ол болза бердинген онаалдаңың кезиинден бичии-ле хөй. «Бүрен», «Бурунгаар» «Кара-Хаак», «Найырал» болгаш «Ак-Туруг» совхозтар хөй чылдыг сигенниң үрезин участоктарын аңаа сиген кылдыр кестирип каапкан болгаш ындыг янзы сиген үрезин чок арткан. Ынчаарга «ҮТКА 25 чылы» «Күш-ажылдың хостуу», «Барлык», «Хемчик», «Коммунизмниң херели», «Россия» болгаш Тока аттыг совхозтарның ажаап алган хөй чылдыг сигеннер үрезини 112 тонна болган. Оларны база арыглаары негеттинип турар.

Час ам удавас келир, ынчангаш бүгү үрезиннерни арыглаарын, тыптынарын бичии-даа соңгаарлатпас ужурлуг.

М. ГЛАДЫШЕВ,
республиканың үрезин инспекциязының начальниги.

Төрээн чуртта

Магадылалдыг хандырылга

Вельзениң райсельхозтехниказында ажылдап эгелээн тускайжыттынган станция чокка автомобильдерни магадылал-биле хандырарынче шилчээн. Аңаа колхозтар болгаш совхозтар ооң кылган ажылының хемчээли дээш эвес, а транспорттуң ажылдаарынга белен болган үези дээш төлээр апарган. Ол септелгеге эвээш үе иштинде турган тудум-на, станцияга улам ажыктыг болур.

Район каттыжыышкыны ол ышкаш тарва шаңнарын мал фермаларының дериг-херекселдерин база магадылалдыг хайгаарал, хандырылгага алган. Ынчангаш тускай эдиикчи-слесарьлар звеноларын тургускан.

Ындыг арга бүдүрүлгениң ажыктыын улам улгаттырар. Ол ышкаш фермаларның дериг-херекселдериниң барык чүс хуузу соксаал чок ажылдап турар апарган.

Мастерлерниң мергежили

Тбилисиниң шай дензилел, савалаар фабриказында аныяк мастерлер школазы ажыттынган. Ооң программазында чүгле ортумак звенонуң командирлериниң мергежилин бедидерин эвес, харын база психологияның, этиканың, эстетиканың үндезиннерин өөредирин база айтып турар. Чүге дээрге мастер кижиден күш-ажылчы коллективтиң психологтуг байдалы улуу-биле хамааржыр болгай.

— Бистер мастерлерниң аттарын бедидип, арын-нүүрүн хүндүткелдиг болурунче чүткүвүшаан, олардан негелдени база улгаттырып турар бис — деп, фабриканың директору Ш. Джишкариани СЭТА-ның корреспондентинге чугаалаан. — Мастерлер чөвүлелиң калбак эргелерлиг. Ол бүдүрүлге командирлериниң курлавырларының дугайында үргүлчү сагыш салып турар.

Приборлар дузазы-биле

ДОНЕЦК. Донбасста «Углегорский» деп совхоз-комбинатта кылдынып-ла турар бүгү ажылдарны приборлар хынап, башкарып турар. Аңаа хол-биле ажылдавайн тургаш, чылдып-на 130 муң центнер хаван эъдин бүдүрүп турар. Чаңгыс оператор кижи-ле үш муң баш хаванны хайгаарап, азыраар аргалыг боон турар.

Өдек сөөртүлгези

ВИЛЬНЮС. Литваның колхозтарының болгаш совхозтарының муң ажыг механизастаттынган отрядтары хөөп олуртур культуралар өстүрер шөлдерже органиктиг чемиштилгелерни массалыы-биле сөөртүп турар. Олар бир гектарга-ла 12-15 тонна өдекти теп турар. Республиканың ажыл-агыйлары келир дүжүттүң үндезинин кылдыр бир миллион тонна өдекти төгер.

ОБЪЕКТИВТЕ—ВЬЕТНАМ

Күш-ажылчы Хайфон — Вьетнамче далай оруу-биле кирер өртээл. Аңаа амыдырал эртен эрте эгелээр. Сыгыр даң бажындан-на ооң кудумчуларынга чадаг-тергежилер дола бээр. Ол дээрге, өртээлче — далайжыларның, докерлерниң, үлетпүр бүдүрүлгезинче — машина тудугжуларның, цементижилерниң, класстарже, аудиторияларже — өөреникчилерниң болгаш башкыларның дадажыпканы ол. Чуртта суурагжаан чадаг-терге транспорту-биле чаштар безин садиктерге чедип ап турар. Оларны тускайлаан олуттарга олуртуп алыр.

В. БЕЛОВОЛОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникамы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). ЛУДП-ниң удуртулгазы-биле Лаос улус империализмни ойтур шапкан, бодунуң чуртун хостаан болгаш бо хүннерде социализмче бүзүрелдиг бар чоруур деп, ЛУДП ТК-ның Чиңгине секретары, ЛУДР-ниң Премьер-министри Кейсон Фомвихан Удомсай можуга партия конференциязынга чүве чугаалааш, медеглээн.

Улусчу революстуг партия национал кыдыг-кызыгаар черлерниң экономиктиг болгаш культурлуг улам көдүрлүүшкүнүнүң тодаргай программазын ажылдап кылганУдомсайның ажыл-ишчилери ону боттандырарының талазы-биле улуг чедиишкиннерни чедип алганнар. Кооперация шимчээшкини калбарган, можу бодун аъш-чем аймаа-биле бүрүнү-биле хандырып турар, ооң күрүнеге бээр чүүлдери көвүдээн, бижик билбес чорукту чедиишкинниг узуткап турар.

Бо бүгү чедиишкиннер можунуң партия организациязының политиктиг болгаш организакчы улуг ажылы, оон хурээлениериниң соксаал чок өзүлдези-биле үзүлбес холбаалыг.

Лаос Пекинниң амгы удуртукчуларының өжелекчи политиказынга удур демиселдиң мурнуку одуруунда турарын ол чугаалаан. Кыдат гегемонистер империализм-биле улам чоокшулажып, ЛУДР-та удур хоралакчы үүлгедиишкиннерни кылып, эң-не кажар аргаларны ажыглап турар. Ынчангаш серемчилелдиг дынзыдар, дайзыннарның кандыг-даа шургуушкуннарынга, шилип алганы оруундан бисти чая шавар дээн оралдажыышкыннарга удур демиселге белен болур ужурлуг.

ДАШТЫКЫДАН МЕДЭЭЛЕР

УЛАН-БАТОР. МАР-ның суг-минерал курлавырларының картазын моол болгаш совет специалистер тургускан. Ында чурттуң девискээрлеринден чер адаанның сугларын шинчилээниниң түңнелдерин көргүскен. Оларның курлавырлары моон мурнунда билдинип турганындан хөй болганын гидрогеологтар илереткен. Республиканың кодээ ажыл-агыйынга, ылаңгыя ооң кандаашкынныг черлеринге ону хөгжүдеринге чаа карта чугула ужур-дузалыг болур. Ол ышкаш аржаан сугларынга үндезилээш, санаторийлерни тургузарынга база дузалаар.

НЬЮ-ЙОРК. Африканың КНО-да бөлүк чурттары боттарының хуралынга Сирияның Голан бедигээштерин израильдерниң өжелээшкининиң үргүлчүлеп турарының дугайында айтырыгны чугаалажыры-биле КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза тускай сессиязын чыылдырарын чедип алыр деп шиитпирни үндүрген. Бөлүктүң ажылчын комитединиң тургускан болгаш ол сессияны чыылдырар чурумун болгаш хуңүп, а ол ышкаш аңаа араб күрүнелерни төлээледириниң хемчээлин тодарадыр ужурлуг.

Голан бедиктериниң талазы-биле Тель-Авивтиң өжелекчи үүлгедиишкинин Каттышкан Штаттар камгалалга ап, агрессорга удур санкция кылырынче кыйгырган резолюцияны Айыыл чок чорук Чөвүлелинге хүлээп алырын болдурбаанының соонда 150 ажыг чурттарның киржилгези-биле онза сессияны эрттирер дугайында айтырыг туруп келген.

ВАШИНГТОН. АКШ-тың администрациязының чаа экономиктиг программазының чурттуң экономиктиг байдалын экижидерин болдурарынга американнарның хөй кезии бүзүревейн турар. «Мерит рипорт» дээр шинчилел организациязының кылганы хөй-нииттиниң саналонал алыышкыны ол дугайын херечилеп турар.

Айтырыгга харыыларның түңнелдерин ёзугаар алырга, американнарның 71 хуузу АКШ-тың экономиказы бо чылын база-ла улуг бергелерге таваржыр болгаш кризистиг байдалдан үштүнер харыы чок деп бижыы-биле бүзүреп турарлар.

МАССАЛЫЫ-БИЛЕ

ПАНАМА. (СЭТА). Чилиде шериг-фашистиг хунта амгы үеде политиктиг үзелдери дээш хоругдаттырганнарны араатанзыг ёзу-биле хилинчектеп, халдавырлыг аарыглар-биле аартып турар.

Панаманың «Република» солуну Сантьягодан келген сан-түңнелдерге үндезилээш, Пиночеттиң хунтазы карабажыннарны болгаш хөй санныг чылда лагерьлерин бодунуң удурланыкчыларын массалыы-биле узуткаарының тептери болдурган. Чилиниң эрге-чагыргазы бактериологтуг чүүлдерни ажыглап эгелээниниң түңнелинде оон баалдар-халдавырындан дыка хөй политиктиг хоругдаттырганнар өлген, а дыка хөй өске-даа кижилер аар-берге байдалда чыдарын ол солун айыткан. Аар-берге аарыгларның вирустарын халдаткан хоругдаттырганнарга карабажыннарның баштаар черлери эмчи дузаламчызы көргүзеринден ойталап, ооң-биле чайлаш чок өлүмче кызамдап турар. «Република» солунуң айтып турары-биле алырга, Виктор Корвалан, Экто Пачеко болгаш Сантьягонуң карабажыңынга өлген өске-даа кижилер халдавырлыг аарыгларга таваржыштырганындан мөчээннер.

Кижилерни массалыы-биле узуткаар политиканы чорудуп турар шериг-фашистиг хунта амгы үеде улам-на араатаныг аргаларны ажыглап турар апарганын «Република» уламчылап бижээн. Политиктиг хоругдаттырганнарны үргүлчү эттеп, хилинчектеп, күш-биле узуткап, өлүрериниң талазы-биле шаанда гитлерживн нацизмниң эң коргунчуг аргаларын ажыглап турар.

САЛЬВАДОРДА ТУЛЧУУШКУННАР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадордан кээп турар медээлер ёзугаар алырга, сальвадор патриоттарның реакцылыг хунтаның аг-шериглеринге удур күштүг тулчуушкуннары Гондурас-биле кыдыгаарлажып турар Чалатенанго департаментизинде боол турар. Улуска удур эрге-чагырга черлери ол департаментиден партизаннарны «арыглаарының» хөлчеглиг үнүүшкүнүн кылыры-биле олче бүдүн-чартык муң ажыг кижилиг шериг кеэзэн чоруткан. Национал хосталганың Фарабунда Марти аттыг Фронтузунуң (НХФ) отрядтары шаажылакчыларга ойтур шавыышкынны кылып турар. «Серрон-Гранде» дээр суг-биле ажылдаар электри станциязын камгалап турар шериг кезектериниң казармаларын янзы-бүрү боолар-биле адып турганнар.

Тура-халыышканнар боттарының Кабанья департаментинде ээлеп турар районнарынче хунтаның шериглериниң халдап кирер дээн оралдажыышкыннарын чедиишкинниг ойтур шапканнар. НХФ-ниң кезектери Ла-Либертат департаментиде чагырыкчы корум-чурумнуг шериглерниң дириг күжүнге болгаш техниказынга-даа улуг когараалдарны таварыштырып турар.

Сальвадорнуң хемчээл талазы-биле ийи дугаар хоорайы Санта-Ананың партизаннары чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар.

Шериг эрге-чагыргалары партизан демиселиниң күштелиишкининге шаптыктаарын оралдашкаш, террорну болгаш араатанныг үүлгедиишкиннерни калбартып турар.

БАМ-ны ДУРГААР ОГОРОДТАР

Байкал-Амур магистралының зоназынга (3200 километр) удавас-ла бүдүн чартык миллион кижи чурттай бээр. Өске бүгү продуктуларга немештир чыл бүрү оларга 300 муң тонна ажыг картофель болгаш ногаалар негеттинер.

Оларны кайыын алырыл? Чурттуң өске районнарындан сөөртүп алыр бе? Ол эң бөдүүн арга-дыр, ынчалза-даа ооң өртек-үнези улуг болур. Транспорттуң арбын чарыгдалдары өске арганы диләп тыварын негеп турар.

Ногаалар кажан-даа үнүп көрбээн черлерде

Кодээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының Сибирь салбырының эртемденнери магистральды дургаар зонаны шинчилээн болгаш индустриалдыг үндезинге бир янзының огородтарын аңаа тургузуп болур деп түңнелди кылган. Ол кавының херзүүү биезде сапан турганы дег эвес, харын ногаалар тарып өстүреринге элээн таарымчалыг болган. Мөңге доңаттыг участоктары хемнер унының үнүш-дүжүткүр шынааларыы-биле, даглар аразының дыка чымчак климаттыг «аяңнары-биле» аралажып турар болган. Ындыг черлерге эртемденнер он-он шенелде пунктуларны организастаан. Ногаалар өстүрериниң БАМ-ның огородтарынга таарыштыр ажылдап кылдынган тускай технологиязы оларга практиктиг хыналды эртип турар. Ол дыка бедик түңнелдерни берип турар.

Чижээлээрге, Иркутск областа ындыг пунктуларның бирээзи ногаалар кажан-даа үнүп көрбээн черде тургускан. Доңаттар аңаа чайын безин болгулаар. Ындыг турбуже шенелде гектар бүрүзүнден-не муң центнер чыгам капустаны болгаш дөрт чүс центнер ажыг морковьту ажаап алыр аргалыг болган. Ногааларның янзы-бүрү 150 сорттары шенелде, хыналда эрткен, оларның эң таарышканнарын БАМ зоназынга тарып өстүрер кылдыр шилип алган. Тус черниң совхозтары ам ногааларны массалыг бүдүрер. Ол кавы черлерге эң таарышкан агротехниктиг чаа аргаларны шиңгээдип ап турар. Бок үнүштерге болгаш оларның хоралакчыларынга удур биологтуг болгаш гербицидтиг демиселдиң методтары-даа шилиттинген.

БАМ-ның бүгү зоназын сес девискээр-бүдүрүлге зоналары кылдыр үскен. Оларның тус бүрүзү үлетпүр белдирлиг, совхозтарның, дузалал ажыл-агыйларының четкилиг. Оларны организастаарда чурттуң соңгу талакы чамдык районнарының дуржулгазын, чижээлээрге, Норильскиниң даг-металлургия комбинадының дуржулгазын барымдаалап турар. Ында «Норильский» совхоз ажылдап турар. Ол 25 муң дөрбелчин метр шөлдүг чылыдылга комбинаттыг, ортан чыл бүрү муң тонна ногааларны алыр. Оон-биле кожа 6,5 муң хаванны болгаш муң ажыг инектерни семиртир чемгерип ажаар ферма, чылда 20 миллион чуурганы бээр куш фабриказы бар. Комплекстиң тударынга бүгү чарыгдалдарны даг-металлургия комбинады бодунга ап, объектилерни тударынга ажыглаар техника-биле болгаш эргежок чүгүла дериглер-биле хандырган. Үлетпүр бүдүрүлгези чылыдылгаларга чылыгны база берип турар. Ажыл-агыйны чорударының ындыг аргазы чүгле экономиктиг эвес, харын социал ажыктыг база берип турар. Даг-металлургия комбинады ышкаш ындыг хевириниң кол бүдүрүлгезинге ажылдаары болган чок-ла бергедей бээр өг-бүле кежигүннери, херээженнер дузалал ажыл-агыйларда ажылдай берген.

Магистральдың зоназында кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чаа объектилерин ам БАМ-га ногаа ажылының талазы-биле эртемденнерниң тускай ажылдап кылганы системаларны барымдаалап тургузуп турар. Бөгүн мында күчүлүг тудуг организациялары улуг немелде чарыгдалдар чокка-ла амгы үениң чылыдылгаларын эки механизастаан фермаларны тургузуп шыдаар шинектиг.

Оруктуң аъш-чем цехтери

Хөгжүлдениң перспективалары туразжок, БАМ-ның чонун кодээ ажыл-агый продуктулары-биле чүгле тус черниң курлавырларының күсели-биле бүрүн хандырарының аргазы чок. Херегләттинер ногааларның чамдыызын өскээртен сөөртүп алыр апаар. Тудугнуң калбарган фронтузунга чоок чылар черлерде ногаа өстүрер чогуур баазаларны тургузуп турар. Оларны организастаарда ногааларны тарып өстүреринге чарыгдалдарның деңнелин болгаш транспорт чарыгдалдарын ыяап-ла барымдаалап турар. Оларның ниити чурагайы БАМ-ның огородтарынга өстүрген продуктуларның өртек-үнезинден эвээш болур ужурлуг.

Ындыг янзылыг деңнелгелерни чүгле агар чарыгдалдарны эвес, харын капитал салыышкыннарны база барымдаалап чорударынче эртемденнер кичээнгейни угландырып турар. Декипиш баазалар тургузарынга болган чок-ла эвээш эвес акша-хөреңгилер негеттинер. Ындыг мөзүлүг чижектерниң бирээзи —Баргузин ыйгылаажынга кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин өстүрүп турары-дыр. Ол дээрге магистральдан чүгле ийи чүс километр ырак Байкал хелдүүн районунда эң чылыг чер-дир. Ында ниитизи-биле ногаа ажылынга дыка таарымчалыг. Ынчалза-даа чайның эгезинде маңаа кандаашкын болуп, хөрзүн кадып келир. А чайның ийиги чартыында албек чаъстаашкыннарының уламындан Баргузин хем болгаш ооң адырлары эриктерин ажып, чер ажылынга шаптыктап туруп бээр. Баргузин ыйгылаажынга идегелдиг баазаны тургузаар төлээде, мелиоративтиг бар демниг улуг ажылдарны чорудар апаар.

Кединзинде баргаш, маңаа суггарылгалыг шөлдү дөрт-беш катап улгаттырып, туладыг черлерни кадырып-кевирер апаар. Ындыг хемчеглерни чорудары чогуур ажыын бере берген: ыйгылаашты чамдык ажыл-агыйлары эки чемиштиттинген черлерниң гектарындан-на 400 центнер чедир картофельди ап турар. Ам мында хөй хемчээлдиг кодээ ажыл-агый продуктуларын хүлээп алырынга болгаш сайзырадыы ажылдаарынга белеткенип турар. Чимис-ногаа заводун, комбикорм бүдүрүлгезин тударын төлевилээн. Ногаа ажылдыг баазалар аъш-чемниң ёзулуг цехтери. БАМ-ның индустриязының чарылбас кезээ болур.

Александр БИРЮКОВ.
(ПМА).

КАЙЫЗЫНГА-ДАА АЖЫКТЫГ

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң бойдус газын Францияга бээр дугайында Парижке ат салган дугуржулга чурттуң национал эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Кайы-даа талага ажыктыг француз-совет кады ажылдажылга экономиктиг болгаш социал хөй айтырыгларны шиитпирлээринге, чаа-чаа ажылдаар черлерни тургузарынга идиглиг болур. Францияның политиктиг, хөй-нииити ажылдакчыларының бодалы ындыг боол турар.

Францияның премьер-министриниң мында тараткан медеглелинде өчүрттү энергия курлавырлары-биле хандырарын калбартыр арганы бээр ол чаа дугуржулганың чугулазын айыткан.

Совет газты алыры бистиң эрге-ажыктарывыска дүгжүп турар деп Францияның даштыкы харылзаалар министри К. Шейсон демдеглээн.

Чаңгы-бүрү медээлер

КӨДЭЭ СУУРГА КЕЖЭЭЛЕР

Суг-Бажы суурга солун кежээлер черле үзүктелбес. Чоокта чаа Кызылдан үнгеш «Совет Тыва» совхозтуң конторазынга чеде бээривиске А. Чыргал-оолдуң «Партиявые — баштыңчывые» деп ырызын хөйнүң ыры чиртиледир күүсеткен тур.

Ону совхоз директору Сергей Доңгурович Седеп-оол удуртуп, баян-биле үдеп олур. Директор боду урап чүүлгедаа, спортка-даа, черле ынчаш чоннуң культурлуг дыштаныышкынын организастаарынга идепкейлиг кижи деп чүвени мурнунда-ла дыңнаан кижи мен. Дыштаныр хүнде болур контора ажылдакчыларының концертиниң белеткелин чорудуп турганы ол болду.

Школага чеде бээривиске база-ла башкылар — чээрби ажыг кижи С. Бюрбениң «Күш-ажылга мактал» деп ырызын болгаш өске-даа солун номерлерни белеткээп турлар. Башкылар кожазы Бүрен-Хем суурга аалдап баары-биле белеткенип турдулар.

Ол-ла хүннүң кежээзинде Культура бажыңынга композитор Саая Бюрбе-биле ужуражылга болган. Чогаадыкчы ажыл-иш дугайында чыылганнарга таныштырган. С. М. Бюрбе боду тыва улустуң музыка культуразының дугайында чугаалаан, ооң элээн каш ырларын ыраажылар күүсеткен соонда боду чаа ырларын, ария, романстарын күүсеткен.

Совхозка ыраажылар ниитилелиниң эге организациязын тургускан. Дыштаныр хүн кежээзинде Культура бажыңынга солун концерт болган. Суг-Бажы ыраажы суур деп мактап чугаалажып турдувус.

Р. ТУМАТ.
Каа-Хем район.

ТООЛАЙЛЫГНЫҢ МАЛЧЫННАРЫНГА

Мугур-Аксының Культура бажыңының «Дамырак» агиткультбригадазы «Малчын» совхозтуң эң-не кадыр-берт чери — Тоолайлыгда ошкү болгаш сарлык кадарчыларынче солун концерттиг, лекция, беседалыг база садыгжылар, эмчилер-биле кады комплекстиг чыышкынны организастаан.

Тоолайлыгның барык кыштаг бүрүзүнден малчыннар кээп, «Дамырактың» концертин улуг сонуургал-биле көрген. Оларның аразында мурнакчылар — сарлык кадарчызы Очур Дастан, ошкү кадарчылары — район Совединиң депутады Зоя Акаажык, Оюу Хомушку болгаш өскелер-даа бар. Концертти «Малчынга йөрээл» деп сценарий-биле эгелээн, ооң автору—Салчак Молдурга. Ыры, шүлүк, интермедия программада элбек болган.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.
Мөңгүн-Тайга район.

СООК-ДАА БОЛЗА

Молдавияда «Бозены» деп совхоз-заводтуң күш-культуржуларының планын соок кыш өскертипкен. Ажыл-агыйның чылды өттүр болуп турар спартакиадазының программазынга конькиге маңнаар маргылдааны база кирип каан, чүге дээрге Бозены суурнуң чанында хөлдүң дожу белен каток-тур.

Виноградчыларның Мария Чубук удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы баштайгы стартче үнген. Ооң спортчулары бедик түңнелдер чедип албаан-даа болза, дошка чүңгүлааш күш-шыдал киргениинге өөрээннер. Ол бригаданың аныяк оолдары болгаш кыстары кежээ апарганда ында школаның спорт залынга чедип келгеннер. Совхозтуң чаңчыл апарган кышкы хүреш маргылдаазынга киришкен мөгелер дээш «аарыырлары» ол.

Мөге хүрежи-биле чергелештир көдээ клубка шашки болгаш шыдыраа маргылдаазы база болуп турган. Аңаа Мария Чубуктуң удурткан бригадазының кежигүннери идепкейлиг киришкеннер. Ында кижи кайгаар чүве чок: ооң дөртен кежигүнү шупту идепкейлиг күш-культуржулар, ГТО-нуң хөрек демдээниң эдилекчилери. Бригада товүнге спорт тудуу кылыр ажылды олар эң бир дугаарында организастааннар. «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы үнген соонда олар чурттап турар чериниң аайы-биле спорт шөлдери тудар талазы-биле эгелекчи болганнар.

В. НОВОСАДЮК.
СЭТА-ның корр.

К. КУДАЖЫ

БҮГҮДЕГЕ НАЙЫРАЛДЫГ

(Оруктуң демдеглелинден эгелер)

Ол-ла хүн Өлгий хоорайдан үнүпкен бис. Бистиң аймактың культура килдизиниң эргелекчизи Мурат дарга үдеп чораан.

Моолдуң карак четпес ховулары. Шынап-ла карак четпес! Агы-каңгы шыпкан делгемнер кыдыг-кызыгаар чок шөйлүп чорупп берген. Ооң соонда хая-даш шыпкан кадыр даглар. Оларны баштай көрген кижи мал-маган оон канчап оът-сиген тывар боор деп бодаар. Ынчалза-даа бо черлер-биле кызыгаарлаш бистиң Мөңгүн-Тайгага чоруп турган болгаш, мен орта улуг дыка элдепсинмээн мен. Мал-маганга четчир одар-белчир ол черлерде бар.

Оруктарга даңгаар-ла көшкен аалдарга таваржып чораан бис. Мал-маганын сүрген, аът-хөлүн мунган, тевелерде чүдүртүнгүлээн. Чамдыкта көөрге, бир теведе ийи-үш-даа кижи ушкажыпкан чоргулаар.

Үр болбаанда Хомду хемниң шынаазынга кирип келген бис. Орта кайгамчык чурукту көрдүвүс: суг унунда чаңгыс-даа ыяш чок, терезинниг улуг шык чаттылып бады барган, ында кодан-кодан хой оъттап чор, ак ааржы-ла; тевелер дээрге ана шуут-ла муң-муң, хоор сарыг, тыва улустуң тоолдарында-ла, шынап-ла хову сынмас; кижилер шупту-ла ажылдаан чоруп турдулар — хой кадарган, тевелер четкен, инек сүрген, сарлык ойлаткан, дезиг аът сывырткаан, чүс-чүс шоодайларда кужур бөлген; хемниң ол чарыында сарыг, ногаан, кызыл өңнүг даглар каът-каът болуп алган, дээрниң көгүнче бедип үне бергилээн. Рерихтиң чуруктарында-ла олчаан. Орта доктаап алгаш, бижиир-ривис бижип-даа, чурууру-вус чуруп-даа мага хана-ган бис.

Баян-Өлгий аймактың Цэнгел сумузунга кайгамчык кааң хүнде чедип келдивис. Кызылдан үнге-ле чеди чүс ажыг километр орукту эрткенивис ол.

«Сыргалыг» деп шүлүгледиг аттыг аалчылар бажыңының эжиинге доктаагаан бис. Ол черниң удуртур-баштаар кижилери бистерни дораан-на үглеп келдилер. Хол туттуп мендилешкен, эргиде-ле таныжар, ам үрде көрүшпээн өңнүктер дег, чазык-чаагай хөөрешкен тур бис.

Акы-дуңма Моолдуң ындыг ырак черинде тывалар чурттап турарын билир бис. Оон туржук оларның ыр-шоорун безин ырлажып турар бис. Ындыг турбуже, бодум хууумда, ындыг ёзулуг тывалаар тываларның барынга окта-ла бүзүревес чораан кижи болдум.

Бисти уткаан кижилерниң аразындан черле онзагай меге-шыырак мага-боттуг, тыва тоолда Танаа-Херел ышкаш, кадыр хаваактыг, бедик думчуктуг эр каттырган тур:

— Сүрлүг өөрүп тур бис! Ха-дуңма төрелдеривис келген. Кирип моорлаңар. Амырап дыштаныңар.

Ол тыва чугаа меңээ кааң дээрден чаңнык чыжырт дээн ышкаш дыңналды, кулаамга безин бүзүревээн мен. Чүү деп чоор ол, ынча узун орукту эртип келгеш, хенертен тыва кижилерге ужуражып кээр?!

Бистиң ол ужуражылгавыс үйгу-даа эвес, дүш-даа эвес болган. Ёзулуг амыдырал — Цэнгэл сумузунуң төвү. Амгы үениң сууру, садыг коржаа, сайгылгаан, радио, ортумак школа. Ол кавыда чоннуң хүндүлеп адаары Цэнгэл-Хайыракан деп харлыг даг бар. Бажыңнар чаны-биле Хомду хем агып баткан. Улуг хем чорду, эриктеринде арыглар чок дээрден өске, Хемчикке деңнеп болур. «Үйгу чок Улуг-Хемни» бижип тура, ооң дугайын даап бодап турган мен. Моолдар ону Кобдо дээр, бир аймааның ады база ындыг.

Ол тываларның аажы-чаңы бистии-биле дөмей болду, кандыг-даа чугаа-соот аяк-шайдан эгелээр. «Сыргалыгга» кирерривис билек-ле Сандыгаш деп аныяк кыс хөнек чапында хүлүмзүрээн тур, диштерин көөрүмге, тудуп алган шаажаңнарындан аккыр чайнап турду.

Ам-на аяк-шайны аартап, өөрээн угаанывыс чаырып, ылавылап таныштывыс: «Сүрлүг өөрүп тур бис» деп турган эш болза тыва кижи болду, Маскыр дээр, ында кедээ ажыл-агый каттыжыышкынының даргазының оралакчызы, өске бир хүлүмзүрээн шырайлыг эшти Кадилган дээр, казах кижи, сумуда нам үүрүнүң даргазының оралакчызы.

— Шаг үргүлчү оралакчылар бар, кандаай чон боор деп бодавас силер—дээш, Маскыр дарга буруузунуп каттырды.— Бистиң улус хончуг чай чок боор турар тур. Каттыжыышкынның даргазы силерниң Улан-Удэде түр сургуулда өөренип турар тур. Намның Дамдын дарга аалдар кезип чоруткан.

Күскү шаг чүве болгай, аанакайның, бисте-биле дөмей, кышка белеткел чоруп турардыр деп билип ордувус.

Ам дыңнап олурарымга, ол эштер кайы-даа дылга чугаалажыр улус болду—моолдап-даа, казахтап-даа, тывалап-даа бистиң аайывыс-биле орустап-даа.

— Черле ынчаар хоочулажыр улус бис—деп, Маскыр дарга чугаалады.— Кым кандыг дыл эгелээп болдур, оңуун-на баар. Бо Кадилган дарга суг черле шевер орустаар кижи.

— Бис хуралдарга база ынчаар дылдажыр бис—деп, Кадилган дарга немеп кагды.

Ооң соонда даргалар бисти Цэнгэл сумузунуң ажыл-агыйы-биле таныштырды. Ында шупту 1130 өреге бар, оларның 260 хирези тыва. Бистер, билдингир-ле, тывалар дугайын онза сонуургаан бис.

— Тывалар улуңгуюнда мал ажылында турар тур—деп, Маскыр дарга тайылбырлады. — Сарлыкта. Онуун ыңгай олар Кодан хем, Хомду хем, Ак хем, Шегетей ол ынчаар хогчуп чоруурлар тур.

Ол черниң чону ылаңгыя чайын мал черле кажаалавас дээрзин эскерген бис. Ынчангаш хоюнуң дүгү аккыр, силиг. Хураганнарны былгырыптарга-ла, хөнелерге дизе тургулаптар. Кыштагларда чүгле хой кажаалары бар. Өске тудуглар барык чок, ыяш ховар черге канчаар боор.

— Мындыг кылаң ховуларга малды канчаар чайлагладыр силер?— деп, дораан сонуургаан бис.

— Арга-ыяштыг, серилиг тайгаларже баар бис.

— Ырак бе?

— Чүс, ийи чүс километрни эртер апаар тур.

— Чүнүң-биле көжер силер?

— Тевелеп көжер бис. Өглерни оларның ооргаларынга чүдүрүп тур бис.

Баштайгы аяк-шайның соонда суур кыдыында бедик дең кырынче кылаштажып, үк черниң ниити байдалы-биле таныштывыс.

— Дылывыс ыяк дең тур—деп, Маскыр дарга өөрүп чугаалап чорду.—Улуңгуюнда билчир тур бис.

Хомду хемче көргеш, канчаар балыктаарын айтырган бис.

— Сарыг калгактыг сыырткы-биле тудар бис—диди.

Ол дээрге кылаңнааштыг спиннинг турган боор.

Моолда турар тывалар ак соян, кара соян, мончак деп сөөктерге чарлып турар болду. Оон ыңай ак мончак, кара мончак, көк мончак, казах хөйүк, хаа хөйүк, доңгак хөйүк, чаг тыва, ооржак, иргит, кара-сал, кара-төш дээш база адырланып чоруп бээр. Ол черниң чурттакчыларының санап турары-биле алырга, бүгү тывалар үш бөлүкке үстүп турар: 1. Тайга тывазы, аң ажылдыг, ол ам Тыва АССР. 2. Алтай тывазы, мал ажылдыг, ам Даг-алтай автономнуг область. 3. Хем тывазы, тарал ажылдыг, Цэнгэл сумунуң девискээри.

— Тээгүде ынчаар айтып турар тур—деп, Маскыр дарга түңнеди.

Бо бүгүнү эртем талазы-биле шинчилээри негеттинип турар. Ону Д. А. Монгуш эки бижип ап чорду. Ооң демдеглел кылыры бистен ораи чок ылгалдыг, нарын болду, сөстериниң болза мырыңай дазылдарынга, адаарынга безин чедер.

Кежээ биске намның Дамдын дарга каттыжып келди. Мырыңай аныяк эр, ол хирезинде Улан-Баторга көдээ ажыл-агый институдун, намның дээди школазын доозуп четтигипкен. Тыва кижи.

— Эреңгей шылгалда эрттирдивис — деп, Дамдын дарга дүүреп чугаалады.—Үргевис улуг тур.

Бо сөстер биске база арай элдептиг дыңналыр болган. Оларны-биле алырга, «эреңгей» дээрге «бир дугаар», «чугула» дээн сөс болду. Ынчангаш бистер шаанда «премьер-министр» дээн терминни «эреңгей сайыт» деп турганывыс хончуг шын болур-дур. «Үрге» дээрге сорулга, хүлээлге, план дээн утказыг сөс болду.

(Уланчылыг).

УКРАИН ССР. Чернигов область. Нежин районнуң 32 школазының бирги клазынга бо чылын бир-ле дугаарында 6 харлыг уруглар чеккилеп келгеннер. Неделяда 5 хүн кичээлдээр, бир хүнде-ле дөрт кичээл эрттирер кылдыр пландан тускай программа ёзугаар «тик» класска олар өөренип эгелээннер.

Кичээл 35 минута дургузунда үргүлчүлээр, чапсар аразында ойнаар өрээлге чаштар баар ийикпе, даштыгаа селгүүстээрлер. Дүъш соонда удуур өрээлге ыяап-ла удуурлар.

Нежин районнуң Вертиев көдээ школазында ийи «тик» класстарда 50 өөреникчи бар.

ЧУРУКТА: ол школада математика кичээли.

Ю. Олейниктиң фотозу. СЭТА-ның фотохроникаЗЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «Будильник». 9.15 — Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.30 — «Көдээден дамчыдылга». 12.30 — Любовь Петровна Орлова». Төрүттүнгенинден бээр 80 харлаарынга. 13.15 — «Кино аянчоруктар клуву». 14.15 —Ф. Достоевский — «Степанчиково суур болгаш ооң чурттакчылары». ССР Эвилелиниң Москваның М. Горький аттыг академиктиг урап чүүл театрының фильм-шинзи. 16.50 — «Музыкалыг киоск». 17.20 — «Делегей панорамазы». 18.05 — 18.20 — Чапсар. 18.20 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор А. Г. Новиковтуң автор кежээзи. 20.35 — Дагга хаактаар спортка делегей чемпионады. Австриядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — Спорт программазы: футбол, дончулалы, бокска делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — АКШ-тың шилиндек командазы. Төнгенде — Медээлер.

Капица эрттирер. 11.15—Медээлер. 11.20—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—Магнитогорсктиң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының 50 чыл болганынга. Документалдыг фильмнер программазы. 15.20— РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Залэзняк ырлаар. 15.35— Автомобиль спортунга ССРЭ чемпионады. Ипподромга чарыш. Калининден дамчыдылга. 16.05—«Аныяктарның чогаадылгазы». 16.35 Хостуг хүрешке делегей маргылдаазы. Тбилисиден дамчыдылга. 17.20—«Чайга аалдап четкеш». Мультфильм. 17.40—Концерт.

КЫЗЫЛДАН

18.40 — «Делегей байдалының дончулалы». 18.20 — Мультфильм. 18.30—18.55—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.55 — СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга. «Магниткаңың ажыл-ижи»., 19.25 —Останкиноның Концерт студиязынга чогаалчы Ф. Абрамов-биле ужуражылга. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— ССР Эвилелиниң Курунениң академиктиг симфония оркестриниң концерти. 22.45—01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — ЦСКА. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Дириг амытаннар дугайында». 15.20 — «Тоол аалдап келди». «Сөөлгү бүрү». Мультфильм. 16.05 — «Бистиң корреспондентилеривис» чугаалап тур. Дончулал. 16.40 — М. Анчаров — «Хүнден хүнче». Хөй сериялыг телешии. 9-ку эге —«Декабрь 31, пятница». 17.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Торпедо» — «Спартак». 2-ги, 3-кү үелер. 19.15 — «Эрмитаж. Фландрияның урап чүүлү». 10-гу фильм. 19.45— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Бичии енот». Мультфильм. 20.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 4-кү фильм. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.25 — «Бистиң үениң маадыры». («Бэла»). Урап-чечен фильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.30— Төөгү. 8 класс. Декабристерниң тура халышкыны. 13.00 —П. П. Бажовтуң тоолдары. 13.30 — «Енисейниң ары чиңгири». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.45 — «Эртем дугайында». Академик Г. М. Кржижановский. 14.30 —Сээң ленинчи библиотекаң. «Апрель тезистери». 15.00 — Шиңге музыка. 15.50—Медээлер. 16.00 —17.30— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Документалдыг телефильмнер программазы: «Улуг Новгород», «Үе болгаш хоорай».

МОСКВАДАН

18.10 —«Бистиң садывыс».

КЫЗЫЛДАН

18.40 — Телемедээлер. 18.55 —Чарлалдар. 19.00 — «Штурман, боцман, капитан». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.15— «Тамчыктыг удунар, чаштар!» Музыкалыг тоолдар. 19.30 — «9-ку студия». Политиктиг тайылбырлакчы В. С. Зорин дамчыдылганы эрттирер. 20.35 — Концерт. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50—«Чер кырында кижилер». Урап-чечен телефильм.

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги сула шимчээшкин. 8.55— Совет ырларның концерти. 9.25— «Тоол аалдап келди». «Сөөлгү бүрү». Мультфильм. 10.10— «Билдингир-даа бол, элдептиг». Дамчыдылганы профессор С. П.

АК-КӨК ЭКРАН ЧАЛГЫЫ-БИЛЕ

Ак-көк экран чалгыы-биле чалгыннаагаш,
Алды дипие аян-чоруум тенүп орда,
Көгереңнээн, ыш бурт дивес, чалбыыш-отка
Хенекте шай ша-даа четпейн хайны берди-
Аян доду сүттүг шайны аартап ора,
Найысылал үнүн дыңнап, концерт көргеш,
Чаасчаанзыргай, хоютку дег, эрги ныштаам
Сагыжымга, кинода дег, көстүп келди.

* * *

Ак шаң болган арыг кезип, чээрген чыггаш,
Сылдыс караа өттүр көрген бөөдей өгге
Алгы тонум бөле-хаара куржаныпкан
Чылыг отка холум дөгеп олуржук мен.
Чызырашкан чыраа оду хүлүрт кыннып—
Чывар-дүвү хыраалаңдыр үрүп келир,
Пашта көже хайныр байтык, доңуп калыр—
База катап кезек булгап, чүшкүрер мен.
Караңгыда бөрү караа кыскан дег,
Имистелип, өжер четиен чула чырыы
Кайгамчыктыг бөгүнгү чаа чурттаганы,
Ильичиниң сайгылгаанын өштап чораан..

* * *

Каргы, Мугур куспаиташкан белдиринге
Каттышкан чон суурну тудуп, сайзыраткан,
Мосива биле Мөңгүн-Тайга судалдашкан—
Бодал, күзел бодарааның көрүп ор мен.
Арыг-сетких эртинези, хайырлалы—
Дыңнап ханмас чадаганга үдетиен дег
Аймак чоннуң хөөн кирген концертинге
Тыва черим сыгыды-даа сырыннады.
Чаңгыс ие төлдери дег, ойнап-хөглээн,
Частып келген чечек ышкаш, амы-төлдүг
Каң дег быжыг найыралдыг улуг аалдың
Хамаатызы—аксым кежии, чоргаар ор мен.
Сагыш-чүрээм, байырлаан дег, өөрүп ор мен,
Чаагай кежик, хостуг чоруум чылдаганы:
Өлүм билбес Ленин башкы буяны-дыр,
Өндүр чуртум—ССРЭ-ниң күчүзү-дүр.

С. МАЙНАК.

ТУМАН УРЖУУНДАН

Кыштың чыккылама соогу келген. Мындыг үеде даштыгаа чүве көзүлбес кылдыр туманнай бээр болгай. Ынчангаш, хоорайларның, суурларның кудумчуларынга, автоорукта озал-ондак болган чок болу бээр. Ооң чижээнге бо январьда болган таварылгаларны безин көргүзүп олур. 5 катап авария болган.

Ону бадыткаары-биле Реепотребсоюзтуң АТБ-зинге болган таварылганы көрээлинер. Ооң девискээринге аар трактор автомобиль төрепчилеп чораан. Ук автомобильдиң хоолайындан дүргектелчек ыш үнүп, ол чоокка чүве көөрүнүң аргазын чидирген. Хандырылга килдизиниң начальниги Н. Н. Дзырин сөөртүнүшкен транспортту эскербейн барган, ооң түңнелинде үскүлежиишкин болган. Начальниктиң мунуп чорааны УАЗ-452 сандан үнген.

Бо таварылга орукка эвес, бүдүрүлге девискээринге болган. Ону отчетка киирбесин барып болур. Ынчалза-даа машиналар каракталын тырыдып алган болза, ындыг айыыл болбас турган. Дөмейле АТБ каражадаан ышкажыл. Ынчангаш кыштың мындыг үезинде «Фара» деп айны чарлаары чаңчылчаан. Амгы үеде чырык хүндүседаа машиналар каракталын кыпсып алыр болза эки. Чадаг чораан кижи кел чыдар транспортту дораан эскерип каар, ынчангаш айыыл-халапты болдурбайн барып болур. Ынчангаш чолаачыларга сагындырып каар ужурлуг диле чүл дээрге, бо соок үе эрткижете чедип мешина караатарын хүндүс-даа өжүрбезе эки эвес ирги бе!

В. БРЮХАНОВ.
Кызыл хоорнуксемчуңуң КАИ килдизиниң начальниги.

ЭЗИР

РАССКАЗ

Өкпен эзирни шимчетпейн базып чыдырда, эжи «Уралын» ооң чанынга эккелген. «Хөректээш» кедирген эзирни хендир-биле куржай баглааш, хүлбүзү-биле кады көдүргеш, мотоциклдиң кавайының иштинге салыпкаппар. Кончуг хүлбүс «мунган» эзири-биле катай-хаара кавай иштинге арай боорда сыңган.

— Ол-ла, ам белен болган! — деп, Чарыжык хөөрээн.—Эътти көңгүс хей черден тып алдывыс але? Бригадирывыс амыраар боор.

— Олчалыг болдувус харын. Бо эзирниң буян-кежии ышкажыл. Эзир элик теп албаан болза, бис түреп, шылап, та кайда хоккуладын бар чыдар ийик бис.

Ийи эжишки ушкаштыр олурупкаш, дедир-ле Хол-Өөжү кайы сен дээш, турлаанче буруладып чорупкан.

Кел чораан оолдарның бараанын көрүп кааш, бригадир Аңгырбан шалде сиген белун турган черинден одагже базыпкан. Оолдар одагга ынчамынча чоокшулап кел чордала, Аңгырбан кайгап айтырган:

— Чоп дедир чедип келдиңер?

Олары мырыңай бригадирниң чанынга кээп, «Уралын» хок кылдыр доктааткан. Оолдарның арын-шырайында өөрүшкү илден. Ийилээ аразында хидиледир каттырышкан.

— Чүге эп келдиңер, мотоңар үрелип берди бе? — деп, бригадир база катап айтырган.

Оолдар дам хөглүг каттырышкан. Оон Чарыжык мынча дээн:

— Четкеш келгенивис олур! Мыя аразынга саадаар чүү боор.

— Таан-даа ындыг чүве кайын турар! — деп, бригадир бүзүревээн.

— Шынап-шынап! Четкеш келдивис — деп, ам Өкпен харылаан. — «Чагаан чаңыс күүсеттингеп. Кончуг хойну коъш доллур чүдүрүп эккелдивис-ле.

— Харын-даа сойдунмаан бүдүн дивес сен бе!— деп, Чарыжык каттырбышаан, эжинге улашкан.

—Чаа, баштактанманар, оолдар! — деп, Аңгырбан удурланган. — Чүнү канчап алдыңар, харын? Аң адып алды бе дээрге, бооңар бар эвес, хол даян улус-ла болгай силер. Азы аңчыларга таваржы бердиңер бе?

— Бо мото кавайында хөректээш-биле шуглан каан бичии кижи олур, нербейдир силер бе, бригадир? — дишкеш, оолдар база-ла каттырышкан.

— «Чүнү канчап тур болар?» деп сезингеш, Аңгырбан «Уралдың кожууп топтап көре берген. Ында шынап-ла хөректээш-биле ораагаш, даштындан хендир-биле шорбарлай баглап каан чүве бар болган. Оозу артында-ла өлдецейнип, шимчеп орар мындыг.

Оон айтырган:

— Бо мындыг чүнериң, оолдар?

— Чешкеш, ажыдып көр даан! — дээш, оолдар база каттырышкан. Ынчалза-даа олар кавайда чүвеге дегбээннер.

Аңгырбан кавай шывыының бир ужун ажыда тыртып көргеш, ам-на алгыра берген:

— Ой эжеп, хүлбүс мышкажыл! Канчап өлүрүп алдыңар? Азы аңчылар берди бе? А бо чүңер мындыг шимчеп чыдар чүвел?—Ынча дээш, шорбарлай баглаан каан хендирни чеже берген.

Чарыжык бригадирниң сагындырган:

—Оваарымчалыг болбазже, хоржок эвес бе, Колович! Хенертен холуң алзыптын халак.

— Чоп орта чугаалавас силер ынчаш, оолдар! Ам кээп оваарың деп чүң боор? Кандыг-бир аң-араатан бар чүве бе?

— Ийе, чогум-на араатан бар! Ол хүлбүстү биске тудуп берген амытан шимчеп чыдар ол-дур.

Аңгырбан хендирни чешкеш, демги шимчеп чыдар чүвени ораан каан хөректээштиң бир ужундан оваарымчалыг, арай ажыда тырткан-на.. Хенертен даддырт-доддурт, шалырт-шалырт дээн соонда, кедергей улуг бора эзир чалгыы-биле Аңгырбаның арнынче какпышаан, ужуп үнер орта, бригадир угаан-кут чок алгырыпкан:

— Хай, адаңар баштары! Чүү адам азаңарыл!—Оон атказр ыңай болган.

Эзирни эккелген эрлер кайгай бергеннер.

— Дем чоп хүлбүзүнден салдынмас чүве болду. Ам канчап ужуп чоруй барды?

— Орта күш боор бе?! Бо бригадир караң көрнүр кижи эвес ыйнаан. Ол эзирни канчап адыра тарбыдаптын?

Орукка болган таварылганың дугайын оолдар бригадирниге чугаалап бээрге, оозу ам-на чүвениң ужурун билип кааш, тайылбырлаан:

— Шырак аң тепкеш, ооң-биле демисешкен, дыка үр күжениип кээрге, эзирниң элик тепкен ийи будунуң дыргактары кезек када ынчаар адыштаныр кежүй бээр чүве болгай. Ынчап баргаш, ужуп чадап олурган эзирге таварыжы бээрген-дир силер. Оон удавайнда, эзир бичии-ле дыштаны бээрге, дыргактарының кежээни чидип, ана апаар.

— Бис баштай кайгадывыс — деп, Чарыжык чугаалаан. — Мен харын бичии-ле болза, согар чыгы турдум.

— Бо кижиң соп каар дей бээрге, мен соксаттым—деп, Өкпен ама улашкан. — Кызыл хирны дээш кызып чораан амытанны согарга кайын боор. Оон ангыда, биске дуза четирип, хүлбүс база теп берген-дир.

— Сокпааныңар кончуг шын боор-тур — деп, Чарыжык биле Өкпенни бригадир мактаан.—Бо ховартаан куштур. Ону камгалаары-биле «Кызыл дептерде» кирерген. Ону дирисге эккелгениңерге байыр чедирип тур мен. Ам хүлбүстү союп, бускаш, эът теп дулуңер.

Туттурупдан хосталып ушен эзир ынаар, хлон ыраккта, арга кырында курган сыраның куу бүдүүнда хонуп олган, одагда улусче бараазан көрүп каан олурган. Оон элээн болганда, ужуп үнгеш, агаарга чоорту дээскинделээскинде, аяс дээрже талыйтыр бедээн, ыраакта барааны көстүр, чалым хаяаларлыг аккек сынче сылладып чорупкан.

К. АРАКЧАА.

(Төнчүзү. Эгези № 25 «Шынада»).

Агаар

Бөгүн республикага кезек булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 26—28, чамдык районнарга 17—27 градус соок.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 28—30 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ЯНВАРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кариб меридианындан репортаж» 10.00, «Тамы» (2 сериялыг) 11.00, 13.50, 16.40, 19.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Комендант шагы» 9.40, 12.40, 14.20, 18.40, Киночыынды № 54 11.20, «Экипаж» (2 сериялыг) 16.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Трясогузканың шериг» 10.30, «Бистиң чалыы үевис» 12.00, 13.50, 15.40 (узаткан), 18.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хүндүскү сеанска ийи билет» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Эр улус» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00, «Кижи болгаш робот» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Казактар — дээрбечилер» 9.30, 12.50, «Сарыг Майкадың ужуралдары» 11.00, 15.10, «Тамы» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдын тамы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кыстың дуңгураа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-34, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаша 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 59.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, чер. полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00053